

SACRORVM PSALMORVM LIBRI QVINQVE, AD EBRAICAM VERITATEM

cam ueritatem genuina uersione in Latinum traducti: primùm appensis bona fide sententijs, deinde pari diligentia adnumeratis uerbis, tum familiari explanatione elucidati.

Per Aretium Felinum.

OPVS AB AVTHORE RECOgnitum, & passim non contemnendis accessionibus auctum.

CONTENTA

in hoc opere.

Præfatio, qua & uersionis Psalmorum, & explanationis redditur ratio. Et de optimo genere interpretandi & explanandi scripturas, deque fide commentariorum Ebræorum, authoribus Psalmorum, & inscriptionibus, differitur.

Psalmi centum quinquaginta, planius, quàm uulgò, uersi.

Singulorum Psalmorum argumenta.

Iidem Psalmi omnes redditi ad uerbum.

Explanatio eorundem familiaris, qua præter scopũ & ordinem dictorum, singulæ propè uoces explicantur.

Tractati aliquot loci communes, sed ex fonte scripturarum, adhibita authoritate patrum.

Omnia Ecclesiæ iudicio permissa sunto.

CLARISSIMO

AC PIENTISSIMO PRINCIPI,

Franciſco Valeſio, Chriſtianiſſimi Galliarũ Regis primogenito, & Delphino, Aretius Felinus, Salutem precatur.

QVI PRINCIPIBVS lucubrationes ſuas in S. ſcripturæ libros, dedicãt, Principũ illuſtriſſ. iuxta & pientiſſ. maieſtatem diuini Verbi non ſolum non proſtituere, ſed adſerere & illuſtrare mihi uidentur. Etenim lucerna illud eſt, ſicut cunctis mortalibus neceſſaria, ita in eiuſmodi candelabrum collocanda, unde luceat uniuerſis. Atqui Princeps Chriſtianus iure, principẽ in Eccleſia locũ obtinet, adeo ut quæ eius conſpectui oblata fuerint, ſint omniũ ſimul oculis expoſita. Deinde, cũ iudicari diligenter, quęcunq; nomine ſanctæ doctrinæ, Eccleſiæ ingeruntur, cõueniat, ſua enim quiſq;, nemo aliorũ fide uiuit, dicata pio Principi ſcripta, in ſuum iudiciũ adducta merito putantur. Qui nanq; Princeps munus ſuũ digne obit, Deumq;, cuius primariũ ſimulachrũ eſt, ex animo colit, nihil prius operam dabit, q̃ ut uiuifica lex Dei, pure ſyncereq; ijs, quos in fide ſua habet, tradatur, eocq; iuxta decretũ Dei, cui geſti principatus reddẽdam rationem nouit, nõ modo ipſe illã ſemper habere ob oculos probeq; callere ſtudebit, ſed & Leuitis, hoc eſt, uiris illã rite doctis, docereq; potẽtibus, nudari latus ſuũ haud unquã patietur. Dei nanq; maieſtas eſt, non hominis, qua præſtat, proinde præcipue Deũ referre, quæcunq; circa ipſum ſunt, ac quandam Dei aulam interiorem exhibere, addecet. Quapropter pernicioſe, nõ tantũ maligne, ij de munere principali iudicãt, qui illud prophanis duntaxat rebus addicũt. Dei figmenta homines ſunt, fictori tam chara, ut totam orbis machinam ſeruire illis uoluerit, æthereos ſpiritus miniſtros aſſignarit, pro reſtituendis eis uerbũ ſuum noſtra mortalitate induerit, & in ea mortem duriſſimam oppetere iuſſerit, ut denicq; cuſtodire ſe illos tanq; oculi pupillã, & ſeueriſſime ulturũ, ſi quis eos offenderit, toties in arcanis literis profiteatur. His iã teſtatur ubiq; in arcanis literis ſuis deus ſe Principes, nõ Dominos, ſed miniſtros, nõ exactores, ſed paſtores, non tyrannos, qui eis pro ſua libidine imperitent, ſed patres, qui ſe ipſos pro illorum ſalute impendant, præficere, exigereq;, ut eos ex ſua, non ipſorũ, ſententia paſcant, omnia huc conferentes, ut in pri-

mis ipſum conditorem ſuum, tanq̃ ſupremũ Principem, rite agno-ſcant, colantq́ quã religioſiſſime. In hoc igit̃ cũ Deus conſtituerit eos, quos principali poteſtate pollere uoluit, quis tam Deo uacuus, qui eat inficias, Principi primam ſacræ legis, omniumq́ rerũ diuinarum curam cõpetere, magis quam ulli mortaliũ aliĵ? Neq; enim ſatis Principi eſt, ut ipſe recte de Deo ſentiat, omnia diuina ſuo loco & numero habeat, ut ſancte & inculpate uiuat, ſed tot milliũ prȩterea, quos ſuo ſubiectos imperio regit, præſtare religionẽ, pietatem, innocentiam debet. O ſanctiſs. & uere diuinũ munus, ſed quo iuxta nihil ſit difficilius homini mortali. Quã neceſſariũ hoc loco cõſtitutis, non ſolũ legi Dei ſtudere, ſed cũ Vate regio habere familiarem adeo, ut eã dies noctesq́ meditent̃, ut carminũ uice ſumma cũ uoluptate modulẽtur, nec alios cõſultores audiant frequentius. Vt ergo apud Principes arcẽ decet eſſe religionis, & primam ſacræ doctrinȩ curiam, haud aliĵs rectius ſua ſcripta, qui digne illa iudicari uolunt, quã Principibus offerent. Poſtremo, cũ nihil æque hominũ ſalutem promoueat, quod quidẽ per homines queat adminiſtrari, atq; ſana doctrina, par eſt eos, qui D. literas tractãt, huc quoad poſſunt eniti, ut his, quȩ recte tradiderint, ſit cũ authoritas ſacroſancta, tum gratia ſũme popularis. Qđ utrunq; ſecundũ Deũ a Principibus rectiſs. petit̃. Primũ eñ q̃ ſua ſcripta dicare Principibus auſus fuerit, is ſane optima ſe fide ſcripſiſſe, quãdoquidẽ nuſq̃ maiore in luce illa ꝓſtare poſſint, nuſq̃ a pluribus & exactius iudicari, haud obſcuro argumento teſtatur. Tũ ſi approbata eo in iudicio illa fuerint, quo nullũ eſt, nec celebrius, nec ſanctius, quid poſſit eis eſſe, apud eos quidẽ, q̃ Deũ timẽt, magis fide dignũ, aut æque plauſibile? Proinde q̃ his de cauſsis inſcribere Principib. libros, explanationẽ duntaxat ſacrorũ cõtinentes, q̃ illi & ſuo loco iudicent̃, & Eccleſiæ nõ niſi ꝓbati ingerantur, tũ ita Verbo Dei ſua authoritas uindicet̃, & apud Dei filios augeat̃ q̃q; & illuſtret̃, maxime decere exiſtimo, ſtatui et meas haſce in ſacros Pſalmos lucubrationes, Principis dedicare. Omnino eñ mihi pſuaſi, liceat de dono Dei, in gloriã eius, q̃ dedit, uera cõfiteri, multis ſcripturarũ & Dei ſtudioſis, lectionẽ earũ non inutilem fore. Verũ diſpicięti, ac diu hȩſitãti mihi, cui nã principũ illas offerrẽ, apđ quẽ nimirũ dignũ ſe iudiciũ inuenirẽt, tu, quãlibet pueritiã uix egreſſus, & occurriſti primus, & pſtitiſti ultimus. Quã eñ nõ multi ſint Principum, qui cũ ſacris literis rem habere ſe dignũ putent, & ſi ſint aliqui, quã rarus & inter hos exiſtat, cui id nõ tam per prophana negocia, quã morem etiam publicũ, pluſq; graue quã exactũ iudicium

eorum,

corũ, qui primas apud illos obtinẽt, liceat, magno suo incommodo orbis, multis iam seculis tam exitialibus bellis collisus, nec minus degenerante indies Ecclesiasticorũ uita, atque doctorũ dissidijs exagitatus, experitur. Tu aũt procul adhuc, nõ bellicis modo, sed et alijs turbulentioribus aulę negocijs, sub Pientissimo illo & literatissimo, tuo præceptore, alijsque uiris, nõ minus sanctimonia uenerãdis, quã iudicij dexteritate suspiciẽdis, sic ad religionẽ, sic ad rectam gerendi Principatus rationẽ, institueris ac formaris, non sequax modo, sed quantuuis accuratã curam, sanctissimorũ iuxta, & doctissimorũ uirorum, pręcurrẽs, ut si uspiã, apud te certe, eũ liceat sperare Senatũ, qui possit iuste de religiosis scriptis iudicare, quique, ut modo dixi, debeat adparere Principibus perpetuo. Et cui dubiũ, cũ opulẽte adeo te Deus spiritu suo donarit, ut hactenus omniũ bonorũ, quantũuis amplã de te expectationẽ uiceris, eundẽ hæc pulcherrima uitæ tuæ initia cõtinuis uirtutũ incrementis sic pucturũ, ut magis indies admirandus euadas, rebusque Gallicis, iam, merentibus ita peccatis nostris, annis aliquot adflictis, nõ tantum suũ decus olim restituas, sed nouũ & incredibile cõcilies. Sic sane est bonorũ de te expectatio, p te, ceu alterũ Dauidem, imo Salomonẽ, arcam fœderis olim suo loco constituendã, cunctaque regni ex toto (ut aiunt) organo instruenda. Quando propter graues adeo sęculi huius motus, & iram numinis, nõ in solas Gallias, sed multo atrocius in alias nationes desęuientem, sperare nondũ audent, ut id præstãtissimo alioqui Regi, & hęc nõ semel molito, parenti tuo, pater cœlestis cõcedat. Nihil profecto mediocre pollicet, rarus iste tuus in hac ętate religionis feruor, haud uana erunt tot sanctissimorũ hominum de te præsagia. Siquidẽ uera dixit ueritas, quærentibus nobis regnũ, iustitiamque Dei, omnia p animi sentẽtia cadẽt. Vbi fide & pietatis studio ueri Israelitæ euaserimus, quęcunque illis D. bonitas unquã promisit, merito, ita docente D. Paulo, nobis quoque expectabimus. Quis autem id nos futuros dubitet, nactos Principẽ uere Israelitam, uere Christianissimũ? Sic sane semper usu uenit, ut cum Deus pietatem, & cum hac felicitatem, uellet suo populo restituere, dederit Principes pietatis uindices ardentiores. Cum itaque tanta huius te cura teneat, ut tui hinc con uictores, per iocum superstitiosulum nonnunquam uocent, et totæ Gallię prędicẽt, te, ut heroica forma corporis, ingenij dexteritate, oris admiranda facundia, animi ingenti magnitudine patrẽ, ita sanctimonia uitæ, religionisque flagrantissimo studio, referre matrem, fœminam, quam ad miraculum usque innocentiæ & religioni deditã

 fuisse,

fuiſſe, cum Gallijs, & aliæ nationes celebrant, nihil eſt felicitatis, q̃d a pientiſſimo Principe iure expectetur, quod per te nobis adfuturum dubitemus. Præſertim tam ſeueriter in iſta ætate, cruce Chriſti exercito, qui cum fratre D. Ludouico Duce Aurelienſi heroici pectoris puero, exilium dicam, an captiuitatem, eamq́ pietatis ergo, quippe pro redemptione parentis, Principis, ut uerbo decora eius complectar, plane maximi, tanto iam tempore pertuleris. Sic Moſheh, ſic Dauid, ſic omnes, per quos præclare Deus humano generi conſuluit, plurima uitæ aduerſitate probatos, ad gerendas res peruenire oportuit. His ergo diuis cum te tempeſtiua, adeo malorum tolerantia indulgentiſſimus pater conſociarit, ſpes plane eſt, & magnitudine felicitateq́ rerum gerendarum, olim coniuncturum. Quanquam his diebus nuncius quidam, pacẽ inter Chriſtianiſs. Regem parentem tuum, ac Cæſarem, tandem confectam, teq́ cum fratre rediturum, adnuncians, emortuas fere Gallias, indicibile, quanti cum ſpe gaudij reuiuiſcere fecerit. Faxit Deus, ne uanus hic nũcius fuerit. Cũ itaq́ talem te nobis Deus dederit, talẽ ſperare quoq́ faciat, pijs abunde liquebit, rationẽ mihi huiuſce inſcriptionis probe conſtare, aliorum iudiciũ ſatis eſt ut feram, ſequi haud decet. Supereſt, ut tam beneuolo hanc animo tu excipias, quam ego tuæ celſitudinis ſtudioſo, illam mihi permiſi. Certe quocunq́ numero meũ hunc laborem habeas, non dubito autem ubi cognoueris, aliquo eum dignaturum, ſacratiſſima regij Poetæ carmina, Regis filius, tanti facies, quippe ex quibus plurimum & antea, cum conſolationis, tum doctrinę acceperis, ac ſis porro accepturus, ut ſis uel horum gratia, meas quoq́ in illa explanationes, liberali animo excepturus. Eſt quoq́ ſpes, eadem opera, gratiam me initurum, & ab illuſtriſſimo fratre tuo Abdenagone, Angoliſmenſium Principe, quem his ſacratiſs. odis, ut par erat filium Regis, pientiſſimus ille, & eruditiſs. ſenex Iacobus Faber Stapulenſis nuper inſtituit. Quid autem cõſilij in uerſione cœleſtium hymnorum, ac etiam explanatione ſequutus ſum, in ſequẽti Pręfatione, pio lectori, ſimpliciter et fide optima exponam. Chriſtus Rex Regum, maieſtatem, parentis Regis optimi, max. Clariſſimæ Heroidis auiæ tuæ, D. Ludouicæ, Amitæ Margaritæ reginæ Nauariæ, tuam, & fratrũ, incolumen ſeruet, feliciterq́ ſemper ad ſuam gloriam, & R. Pub. Chriſtianæ ſalutem prouehat.

PRAEFATIO AD PIVM LECTOREM, QVA

cum uersionis S. Psalmorum, tum explanationis ratio redditur.

IAS cœlestis doctrinæ copias in diuinis literis esse reconditas, ut à nullis mortalibus, quátolibet spiritu polleant, exhauriri queant, nemo est, eorum maxime, quibus illæ uel à limine salutatæ sunt, quosq́ Dei aliquod studium tenet, qui dubitet. Id uelim Christiane lector, ęquus perpendas, cum animum tuum, conspecto hoc opere admiratio subierit, unde ego terræ filius, post tot, cum sanctimonia, tum eruditione suspiciendos scriptores, tam priscos quàm recentiores, has sacratissimas diuini spiritus odas, tractandi, animos sumpserim. Quisquis enim sum Christianú me profiteor, cui, gratia cœlesti patri, persuasum est, húc me Christi sanguine adsertú, ut Dei filius habear & hęres, quare quas ille dedit, ad filiòrú suorum, & eruditionem & consolationé, scripturas, mihi quoq; uersandas meritò putaui. Pio uerò studio uersanti illas, is qui unus sensum harum aperire potest, conditor earum, æternum uerbum patris, primogenitus filiorum Dei, non potuit deesse, quum promiserit apud se inuenturum, quicunq; quæsierit, accepturum, qui petierit, intromittendú, qui pulsarit. Iam omnium, qui Christo nomen dederunt, non potestas modo, sed officium est, si quid acceperint, quod alijs quoq; ad pietatis instaurationé momentum aliquod adferre possit, id in medium dare, à sedentibus iudicandú. Cum itaq; in explicandis sacris Psalmis, & mihi diuinitus contigissent, quæ non quidem præ aliorú in hunc librum cõmentarijs, sed cum illis, à multis haud absq; fructu legenda nihil ambigam, partes esse meas credidi, dona Dei fratribus nõ inuidere. Ne autem mea commenta, pro donis Dei uenditem, nihil omnium, quæ cõmunis orthodoxorum consensus non recipit, adfirmasse uolo. Imò nec ea quæ omnium rectè sentientium calculis probatum iri non dubito, à quoquã meo præiudicio recipi uolo. Sua iustus fide uiuit, nõ aliena, suo itaq; iudicio de Verbo dei quisq; arbitretur, oportet. Proinde quicquid in hoc opere scripsi, non solum Procerum Ecclesiæ, non solum S. Theologiam professorum, sed omniũ omnino Christianorum iudicio & censuræ subijcio, ac quicquid hic adulterinum, quicquid à Verbo Dei alienum quisquam iudicarit, illud non modo non postulo ut ferat, nedum recipiat, sed uolo explodat, reijciat, damnet. Ipse quoq; quicquid unq; tale agnouero, eius palinodiam libentissimè canam. Et in præsenti, quicquid tale est, quod Verbo Dei, quod placitis Ecclesiæ sanctæ Dei, orthodoxorúmque patrum sententijs aduersatur, pro indicto, próque recantato haberi uolo, iubeo, postulo. Quum itaque hæc scripserim, ac uulgarim, animo sancta duntaxat studia iuuandi, cum persuasus sim ea non paucis profutura, cũ nullis uel priscorum uel recentium scriptorum, qui Christum modo quærant, præferri hæc mea uelim, cum nihil deniq; recipi petam, quàm quod quisq; suo iudicio, suo spiritu, ex Deo profectum agnouerit, spero, qui sancta scripturarum studia cupiunt promota, si non probabunt has meas lucubrationes, saltem ferendas putabunt, uel conatum interim laudi ducturi.

Quo animo quaq; lege haec Ecclesiae editum est.

Omnia Ecclesiae iudicio offeruntur.

Iam uersionis, ut paulo liberioris, ita spero nonnihil quoq; planioris, reddenda ratio est. Nemo est eorũ, qui literas uel primis, quod aiũt, labris degustarunt, qui ignoret sic unamquamq; linguam sua habere, ut in aliam eadem significan

Ratio uersionis, & quod sit uertendi optimũ genus.

cia, nedum gratia, transponi haudquam possint. Hinc fit, ut nullos quamlibet fidos et accuratos interpretes inuenias, qui eadem eisdem uerbis transferant, et non sensum quoq;, etiamsi reddant eundem, alius alio efferat ἐμφατικωτέρως et dilucidius. Id cū usu ueniat omnibus, ex quacunq; lingua, in aliam quidpiam transfundentibus, interpretibus scripturæ sacrę, prę alijs accidat necesse est. Nec id solum, quod Ebreę linguę studiū iam inde ab Ecclesiæ primordijs, nunquam a nostris est magnopere cultū, quod uel tot D. Hieronymi contra sanctissimi laboris sui calumniatores apologiæ, tum D. Augu. de doctrina Christiana lib. 2. abunde probāt, sed etiā, quod nulla alia lingua sit, ut equidē persuasus sum, quę omnia loquatur, ęque proprie et argute. Cúnque quaslibet copia longe superet, ut ex reliquijs eius, nam præter illas uiginti quattuor libros, quos iure Sacra Biblia uocamus, nullus idoneus liber hac lingua cōscriptus, extat, luce meridiana clarius patet, in nulla tamen dicuntur omnia breuius atq; magis cōcisē, et quod unum, plurimum ambiguitatis adfert, ad exprimendos cum affectus, tum quę [illegible] uocāt, æque apposité. Quādo enim plurimæ adeo rerū, de quibus in scripturis mentio fit, historię nos penitus lateāt, indoles moresq; hominū, & affectus, ignorentur, locorum ingenia, temporum ratio, uitę usus, & instrumentum prorsus nesciatur, quid quęso mirū, si quos tot in locis planè diuinare oporteat, rē ipsam nō semper assequantur, aut non assequantur pari fœlicitate? Nemo autē hæc ita accipiat, quasi despondenda propterea sit certa cœlestis doctrinę cognitio, uariantibus adeo tam interpretibus scripturarum, quam enarratoribus, aut non impiè illi dicant, qui iactant æque blasphemum, ac illepidum & Barbarū illud prouerbium, Scriptura est nasus in omnia sequax. Istuc, ut omnia, prouidētia Dei, in nostrum bonum instituit. Primum enim agnoscis hinc scripturarum maiestatem, quam nulla queāt hominū uel ingenia uel linguæ assequi, deinde habes ingens incitabulum, ut, dum interpretes tibi uaria adeo referunt, linguæ sacre discendæ operam naues, quo ipsos sacros scriptores, sua loquētes lingua, possis intelligere. Qod uero si nō liceat, hoc tamen cōmodi ex interpretum uarietate percipies, ut nulli te addicas, sed ex omnibus, quoad fieri potest, sensum scripturarum uenētis certum & proprium Quam utilitatem satis insigniter cōmēdauit & D. Augu. lib. 2. de doctrina Christiana cap. 12. Quibus uero nec hoc datum fuerit, nihil tamen habebunt, quod de translationum uarietate iure querantur. Sic nanq; saluti nostrę D. bonitas consuluit, ut nulla sit, siue ueterum siue recentiorum Bibliorum uersio, ex qua, si modo fides adsit, & unicus animorū formator spiritus, homo dei non queat sic institui, ut sit ἄρτιος, quemadmodū D. Paulus scripsit, id est, integer, consummatus, nempe ad omne bonum opus instructus. Hæc nactus uitā possidet æternā, quid iam eum moueat, quod, ut ueterū hexapla, ita recentiorū quoq; uersiones, inter se multis in locis parū cōueniunt? Vt enim nesciat huiusmodi plęraq;, quę scriptura de dictis factisq; gentis Iisraelis, de situ & natura terræ Cenaan, de ingenio & moribus uicinarū illi gentium, & huius generis alia, quę citra pietatis iacturam ignorare potest, memorat, nouit tamē Deum suum, ut sese illi dedat, ut in eo æternum uiuat. Porrò quibus otium est, quibus facultas ingenij, quibus docendi alios demandata prouincia, hos par est, sacratissima Dei oracula, religiosa uestigatione habere exploratissima, nec diuinum spiritū usque audire per tam uariantia loquentem ora interpretū, sed percepta D. linguæ cognitione, ipsum posse sua lingua docentem percipere. Ab eo deterrere istos, quod nulli adhuc interpretum contigit ita scripturam reddere, ut alijs uertendi eandem, causa sublata esset, tam non debet, quàm non deterret studiosos eloquentiæ, quod illa nulli adhuc contigit perfecta. Est quodam prodire tenus, si non datur ultra. Cunq; uident istos Ciceronem

Varietas uersionum utilis.

ceronem, Titum Liuium, Plinium, ac ferè poetas omnes, propterea nequaquã abijcere, quod sunt in illis pleraq; nullis adhuc Vallis, Polirianis, Budæis, Erasmis, & huius ordinis alijs linguæ Latinæ instauratoribus intellecta, nec hi sanè suos ideo conatus debent remittere, quod nulli hactenus datum uidere in scripturis omnia. Singulis Deus sua dona admetitur, nulli uero uniuersa. Hæc qui rite perpẽderint, ij æqui boniq; scio facient, quod post tot eruditissimos sanè uiros, cum priscos tum recentes, & ipse uertendo sacros Psalmos, periculũ fecerim, si quid datum sit studiosos horum iuuare, & sicubi me ab ijs, qui ante me hoc opus transtulerunt, uiderint uariare, id non minus in deteriorem partem rapient, quàm quòd illi inter se quoq; sæpe dissident.

Quæ optima ratio uertendi scripturas.

At uero, quod fui uertendo alijs paulo liberior, quanquàm nondũ eam mihi libertatem, quàm in uertendis sacris adhibendam omnino existimo, permiserim, multorum superstitioni dicam, an plus satis anxiæ religioni, plusculum quàm quorundam paucorum sano iudicio deferens, hanc rationem reddendã puto. Nihil est, quod certius & planius cognosci debeat, quàm scriptura sacra, nihil igitur uertendum dilucidius, nullis in scriptis, æque cauenda omniũ ambiguitas, & obscuritas. Iam ait Diuus Hieronymus in præfatiuncula libri, quo uitam Diui Antonij conscripsit: Ex alia in aliam linguam expressa ad uerbum translatio, sensum operit, & ueluti læto gramine sata strangulat. Idem testatur & Hilarius in libro de Synodis. Horatius quoq; ita præcipit: Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpres, Atqui nusquam minus quàm in scripturis operiri sensus, strangulari sata, aut non fidum agere interpretem oportet. Excipit, quidem D. Hieronymus ab hac libertate D. scripturas, in Epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi, quod & uerborum ordo in illis mysterium sit. At quàm multis tamẽ in locis ipse quoq; ab adnumeratione uerborum, ad appensionem sensuum, se recipere coactus fuit? Euertit ergo, aut obscurauit quod habebat in illis ordo uerborum mysterium? Minime, sed sensum de sensu exprimens, illud quicquid mysterij fuit, obtulit rite cognoscẽdum. Et quid mysterij in omni scriptura, quàm ita cognoscere Deum, & quem misit Iesum Christum, ut ab ipso nihil nobis nõ expectantes, bonitatem eius sedulo æmulari studeamus? Huc certe promouebit ita scripturas uertere, ut quæ in illis Deus nobis tradidit, intelligantur planissime. Scio timent quidam, si à uerbis recedendi facultas omnibus fiat, multos sua commenta, pro oraculis scripturæ allaturos, Istos uero ego planè uereor, uolentes uitare Scyllã, incidere in Charibdim, Dum enim uerbũ è uerbo exprimitur, plurimis in locis prorsus nullus sensus redditur, & ideo non occasio, sed necessitas obijcitur, tam legentibus quàm enarrantibus, ut quisq; inferat suum, sic discerpitur scriptura in tot sensus, quot eã legerint, quotq; enarrare susceperint; cum interpres liberior, etiã si aliquot in locis, suũ pro scripturæ sensũ, admisceat, id tamen non facile admittet, quàm in locis, ubi nullũ est sanæ doctrinæ periculũ Præterea plurimos locos & eos præcipue pietatẽ docentes exprimet propriè, iuxta & planè, eóq; certo cum fructu peruenient ad eos, qui uersa legerint. Huic profecto consilio, non esse à uerbis recedendum, debemus quadrigam illam enarrationum, Allegoricam, quàm ipsi uocant, anagogicam, moralem & historicam, unde & illud usu uenit, quod iã multis annis nõ pauci, scripturarum explicationem professi, ex quolibet quodlibet dixerunt. Quanto igitur præstiterat Diui Augustini consilium amplecti, & dare sacræ linguæ ipsi discendæ operam, ut cum multi hac instructi essent, ad eos reijceretur, si quid subtiliorem excussionem requireret, si quid uarie esset à translatoribus, redditũ. Nam quascunq; dederis uersiones, si qui illis solis freti, uelint de scripturæ sentẽtijs accuratius disserere, non poterunt non passim

hallucinari, nunquam autem fœdius, quàm si sequãtur uersiones, in quibus red
ditum uerbo uerbum est. Tum enim ignorantes idiomata linguæ sanctæ, de o-
mnibus pro ratione linguæ, quam ipsi potissimum tenent, philosophabun-
tur. Nullus autem inficias eo, spiritum sanctum posse præstare cui uelit, citra lin
guarum peritiam, omnia. Quanquam hic cum Apostolis subito scripturarum
cognitionem donaret, simul donarit & linguarum. Scripturarum sanè transla-
tiones ijs solum prosunt, qui contenti sententijs præcipuis scripturæ, operã na-
uant ut uita illas exprimãt, potius quàm uerbis subtilius expliceut, id quod ne-
mo unquam sacræ linguæ cognitione destitutus tentauit fœliciter. Sic habere,
cum res ipsa clamet, ut per me licet, cuiq; regi suam reginam pulchram haberi,
ita mihi, exactè admodum hæc consyderanti, aliter uideri nõ potest, quàm lon
ge præstare, reddere uertendo sensum aliquem, quàm nullum, uel certè necessi-
tatem ingerere, ut tot sensus excogitentur, quot scripturas legerint, id quod in-
numeris in locis accidere necesse est, si uerbum uelis exprimere è uerbo. Volo &
ego saluam scripturæ suam authoritatem, uolo uiam præcludi, ne quiuis pro
illius oraculis sua ingerat cõmenta, sed hæc tum obtinebimus, si non in illis so-
lum urbibus, in quibus id fieri Pontifex Clemens præcepit, sed omnibus sacris
collegijs Ebrææ literæ docebũtur, multiq; adeò fuerint, qui scripturam in sua lin
gua intelligant, non si conari uerba scripturarum exprimere, inhærendo super-
stitiosè casibus, & figuris, & uerba & sensus obscuramus. Repugnat etenim sen-
sui communi, illud quod oporteat omnibus esse expositum maximè, sic uerte-
re, ut intelligatur à nemine. His autem nemo putet, me uoluisse quorundam di
ligentiam & eruditionẽ, quam Ecclesiæ inte suspiciunt, qui uerbum è uerbo ex-
primere studuerunt, traducere. Scio enim illos partim hoc non suo iudicio, sed
uolentes cum D. Paulo, & insipientium debitores esse, fecisse: partim sic quoq;
uoluisse indicare opes scripturarũ, palamq; facere, quàm nemo possit illas uer-
tendo adsequi, atq; ita ad ipsius linguæ studium prouocare. Quare etiam com-
mentarijs pulchrè illustrarũt, quod uerterunt obscurius, & cõplanarunt, quod
reddiderunt asperius. Tantum illos placare cupio, quos mea pauló liberior uer
sio forsan offendet, & simul monere omnes, ut de toto hoc transferẽdi diuinas
scripturas negocio, iudicent aliquanto quàm uulgò fit exactius, probeq; perpen
dant, ad quid nam sint nobis scripturæ datæ, nimirum, ut uulgo planissime o-
mnia cognita, uita exprimenda, non exagitanda multis cõmentationibus, tra-
dantur, nec posse de ordine formisq; dicendi quenq; cum fructu precipere, nisi
qui ipsam in qua traditæ scripturę sunt, linguam calleat, atq; ideo, dum idioma
ta Ebræa, Latinè tantum scientibus ingeruntur, aliud non fieri, quàm præberi
ansam, ut se & alios friuolis commentis occupatos, à solida doctrinæ cœlestis
ueritate auertant, sed nec illis interim consuli, qui sacram linguam discere cu-
piunt. Nihil enim ij ex huiusmodi uersionibus plus referunt, quàm ex Lexicis,
nempè uocum singularium significatus. Vsum uerò, uim, proprietatem, & ordi
nem, ex quorum cognitione tota rei intelligentia pendet, non solum non perci
piunt, sed ita præterea syllabarum & literarum obseruatione occupantur, ut ad
ueram scripturarum scientiam, nunquàm assurgant. Quod malum pulchrè ca-
ueretur, & simul uoces & uocum usus ritè perciperentur, si non uerbum pro uer
bo redderetur, sed ingeniũ genus omne uerborũ uisq; exprimeretur. Hęc de ra
tione scripturas uertẽdi, & pro mea in Psal. libertate: cui libertati, si iudiciũ eius
ij solum fecerint, quibus solida sacræ lingua constat cognitio, nihil sanè timeo.

Porrò quid in explanatione sequutus sim, forsan lector requiret. In hac totos
ingenij neruos hùc intendi, ut germane singula & ante omnia iuxa historiam
enarrarem, ne scilicet uel Iudæis occasio esset, hæc sacra ridendi, uel argutulis

Ratio explanationis.

inter

inter nos, ea fastidiendi, ne dicam de eis subdubitandi, cum ut quæ de Christo seruatore atq; Ecclesia interpretantur, fundamento historiæ iuxta perstarent firmius. Inter enarrandum non ita frequenter adduxi nostrorũ sententias, & quod alioqui modum suum liber excessurus uidebatur, & præstare putarim, illas in suis libris legere. Eadem causa & Græcorum æditionẽ, ita, ut ad nos peruenit, adducere sæpius prætermisi. Nam uariat hæc ab Ebræis plus nimio, & indubitatum habeo, eam, quæ ab Aldo quidem primum ædita est, haudquaquam septuaginta illorũ interpretum esse, sed ex illorũ forsan, ac aliorum interpretationibus conflatam. Quæ enim D. Hier. quæ Hilar. quæ alij nomine septuaginta adducunt, cum ijs quæ illa uulgata Græcorũ æditio habet, plurimis in locis, δὶς διὰ πασῶν dissonant. Et ne quis in linguam nostrã uersis non esse fidendum dicat, adducit Diuus Hieronymus in Epistola de optimo genere interpretandi, uerbis Grẹcis illud Zach. 1. ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ' ὧν ἐνωρχήσαντο. Id in uulgata illa ẹditione legimus, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. In eodem libro adducit Diuus Hieronymus locum ex Iesh. 64. sed Lannè, ue[illegible] quis huic interpreti non fidat: quẽ ait sic à septuaginta redditum: A sæculo non audiuimus, neq; oculi nostri uiderunt Deum absq; te, opera tuà uera, & facies expectantibus te misericordiam. Hæc habet æditio Græcorum, post, uiderunt Deum, in hunc modum, πλὴν σοῦ καὶ τὰ ἔργα σου ἃ ποιήσεις τοῖς ὑπομένουσιν ἔλεον, id est, præter te, & opera tua, quæ facies expectantibus misericordiã. Multò magis dissidẽtia inuenies, si cum hac Græca uersione conferas eam, quæ sub nomine septuaginta, cum Diui Hieronymi uersione ante paucos annos excusa est Basileæ. Sed hæc, ab his quoq; dissonat, quæ D. Hieronymus ex septuaginta adducit in Epistola de optimo genere interpretandi. Adhæc, si Iosepho credimus, Septuaginta illi, nihil Ptolomæo, nisi quinq; libros legis Mosheh, transtulere. Id hic scriptor apertè adfirmat in præfatione histor. Antiq. Iudaic: Item lib. 12. cap. 2. Hæc uerò non scribo, quòd quenquam à lectione æditionis Græcæ uelim absterrere, cum æquè nulla uersio sit tam mala, atq; nullus liber, quemadmodum Plinius scripsit, ut non aliqua ex parte prosit, sed quod cupiam legendam cum iudicio, nec temerè illi fidem exemplarium Ebræorum posthabendam. Quoties siquidem considero incredibilem istam curam & diligentiam, qua illa per Iudæos seruata sunt, qui tamen hunc nobis thesaurum, nõ sibi, propter uelamen, quo oculi eorum obtecti sunt, haud secus quàm formicæ Indicæ aurum, custodierũt, admirari & exosculari cogor immensam Dei in nos ingratos adeo bonitatem, qui tam illibatas nobis, cœlestes istas opes, seruarit, & per gentem, qua nulla nostræ religioni, æquè infesta est. Incredibili siquidem religione singulos etiã apiculos obseruarunt, & si uetera exemplaria in unico elemento, in punctulo, uariare deprẹhenderunt, id in libro suo quem מסרה, id est Mesarah, quod in eo dictiones inter se concilienter uocant, q̃ diligentissime annotarunt. Cum interim in commentarijs suis miserum in modum scripturas torqueant, & inuertant, quo sua propugnent. Et quo suos errorum compedibus fortius adstringerent, persuaserũt eis, scripturas non esse, nisi iuxta traditionem maiorum suorũ, id est, Thalmudicorum, intelligendam, finxeruntq; quemlibet locum posse septuaginta modis enarrari. Obtinuit quoque sic apud eos authoritas Rabbi Salomonis, qui non impijs solum, sed plenè ridiculis nugis sacra Biblia conspuit, ut solum sequendũ putẽt, ac iutẽt sine huius ope nihil à quopiã in D. literis ritè intelligi posse. Prẹterea habent mille effugia, quibus Prophetarũ dicta eludãt. Præcipuũ, q; quicquid de populi fœlicitate, de restitutione Iisraelis & Zijonis prædictũ est, id sibi solis uendicent, & contendant æternum fore. Tot modis cum ueritati insidias struant, fatendum tamen est omnibus, qui in his iudicare possunt, nihil unquam

hil anquam esse sanctius, quam isti seruatunt lectionem Sacrorum Bibliorum. Quodq́ mitum portentum, sic nobis Bibliorum syncerã lectionem conseruãt, cum ipsi horum studium Thalmudicis nugis longè posthabeant iam aliquot sæculis Habẽt tamen inter alios, duos, Abrahamũ filium Ezra, & Dauidẽ kimhi, qui germanam uocum proprietarem, & dictorum ordinem genuinum, exceptis ijs locis, ubi urgentur uaticinijs de spirituali regno Christi, ac iuterna solidaq́ iustitia, quæ fide constat Seruatoris, magno studio persequuti sunt, nihil ferè absq́ authoritate consonantium locorum interpretantes, quos etiam præter aliorum Ebræorũ morem, magna proprietatis obseruatione citant. Ab his fateor in gloriam Dei, cuius donum est, quicquid utile, me in enarratione Psalmorum, plurimũ esse adiutum, quod & passim indicaui. Neq́ enim candidi ingenij est, dissimulare per quos profeceris. At quãmlibet diligentibus & fidis nusquàm tamen fisus sum, uerùm indicata ab illis scripturæ loca inter se contuli, & quod agnoscere potui, argumento cuiusq́ Psalmi, phrasi & idiomati scripturarũ, magis cõgruere, consyderata ante omnia fidei in Iesum Christũ analo-

Anagogiæ uitandæ.

gia, id demum amplexus sum, fideq́ quàm potui optima exposui, sed iudicandum ab Ecclesia Dei. Ab anagogicis interpretationibus mihi temperaui, quòd illæ non sine labefactandę scripturarũ authoritatis periculo ingeruntur, si id temerè fiat. Deinde, q cognita historia, quisq́ ipse, subducente spiritu, illas sibi facile formet. Quæ enim solidæ sunt, & animũ ualent pascere, illę solius spiritus docentis in sanctorum pectoribus opus sunt. Deniq́ uidemus in his Apostolos perparcos fuisse, historico autem sensu ubiq́ usos. Hos nobis præ alijs conuenit imitari, pręsertim cum nihil pietatis sit, quod historia non abunde doceat.

Scio deniq́ quosdam desyderaturos orationem puriorem & elegantiorem, iactaturosq́ illud Ciceronis: Mandare quenquàm literis suas cogitationes, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis est intemperanter abutentis & ocio & literis. His nihil habeo quod respondeam, quàm non datum scribere elegantius, & in hoc opere maiorem dictioni curam adhibere non licuisse, tum ijs solum scripsisse, quos sperani con donata sermonis mei rusticitate & scabritie, satis habituros me Psalmis lucem aliquam, etiam qualicunq́ orationis lucerna inuexisse. Agnosco igenue hæc sacratissima Dei oracula longe alia dictionis puritate et elegantia tractanda esse, quàm ego unqum me consecuturum ausim sperare. Nec excuso meam barbariem sancta infantia Apostolorum, quæ ut uis spiritus præclarius eluceret, quauis accurata eloquentia potior fuit. Sed dum qui eloquentia ualent, alijs proh dolor in rebus facundiam suam exercere malunt, præstare putaui, hęc uel barbare tractari ab aliquibus, quàm prorsus à nemine: præsertim quum haud parum multa adhuc in Diuinis scripturis lateant, quæ eruta & in lucem producta, haud contemnendam studiosis pietatis frugem adferrẽt. Iaculum illud Ciceronianum existimo, ne in me hæreat, sic posse repelli, nihil minus in animo mihi fuisse, quàm meas hic cogitationes literis mandare, sed propositum, mentem, quoad liceret, Psalmorum aperire. Hanc scio tanti esse pijs, ut illam inæ dictiõis fastidiũ, modo illã intueri clarius possint, haud grauatim sint toleraturi.

Hactenus de meis lucubrationibus, potius quàm ipso Psalmorũ opere præfatus sum, cum de hoc potiorem præfationis partem insumere conueniebat: Sed huc perpulit me animus ab offensione bonorum, etiam quorumlibet, abhorrens. De authoribus sanctorum hymnorum primum, deinde de inscriptionibus, postremo de dictione Selah, disputari solet. De his (ut absoluam omnia quàm breuissime) ita sentio. Certi sumus, quotquot orthodoxi sumus, spiritum sanctum, esse, ut totius scripturæ, ita & Psalmorum authorem. Per ea au

tem

De scriptoribus Psalmorũ

tem organa hic autor Psalmos dedisse uidetur, quorum nomina in inscriptionibus leguntur. Quibus autem nulla scriptorum nomina prænotata sunt, hos ueteres nostri crediderunt ab ijs compositos, quorũ proxime nomina in præcedentium Psalmorum inscriptionibus expressa habẽtur Cumq́ hac lege Psalmus nonagesimus nonus Moseos esse debeat, (nam huius nomen proxime in inscriptione Psalmi 90. præmissum est) fiat autem in illo mentio Moscheh & Schmuel, qui diu post Mosen uixit, confugitur ad propheticam præcognitionem, qua & Iosiæ regis nomen, multis ante sæculis quàm nasceretur, prædictũ à propheta legimus. 3. Regum. 13. Hæc & similia multa, partim ex ueterum traditione, partim ex alijs cõiecturis, de scriptoribus, numero, ordine, & inscriptionibus Psalmorum memorantur ab ijs, qui Psalmos exposuerũt, quæ quoniam certa non sunt, & in plerisq; diuersa æque probabilibus cõiecturis dici possunt, malo in totum ea prætermittere, quàm excutiendo dare curiosulis in quæstionibus ut infinitis, ita pietatẽ nihil instaurãtibus, rixandi occasionem. Id quoq; ueteribus conuenit ab Esdra in unum uolumen has sacras odas collectas & digestas esse. Apud Ebręos autem hoc sanctorum carminum uolumen in quinq; præterea libros sectum est, quod Diuus Hilarius non recipit, eo quod Diuo Paulo in Actis liber Psalmorum citetur. Sed mihi hęc distinctio nihil obstare uidetur, quin unus liber uocari possit, sicut & apud Ebræos pro uno censetur, utcunque diuisus sit in quinq; partes. Vt uerò ego nolim inficiari, ab Esdra hunc librum cœlestium odarum primùm digestum, ex ijs quæ tum reliquæ extabant, (nam cum mille & quinq; unus Salomon composuit, dubium non est, intercidisse quàm plurimas) ita non dubitarim à posterioribus aliquot adiectas, maxime religione instaurata per Machabæos. Etenim 75. 79. & 80. Psalmos, de ea populi calamitate, quam ab Antiocho pertulit, canere, non habeo cur ambigam. Etenim quod hi Asaphi nomine prænotati sunt, apud me non plus euincit, quàm compositos ab eo sacrorum cantorum ordine, quorum Asaph pater & princeps fuit. Nam authorum suorum nomina hi ordines usq; seruarunt. Tum constat Psalmos non esse iuxta rerum quas canunt ordinem digestos. Qui enim tertio loco habetur de seditione Abeschalomi memorat, & 140. de persecutione Schaulis. Sic & alij multi, posteriore loco positi, res prius gestas continent, & contra.

Conati aliqui sunt, nunc numerorũ, nunc ordinis mysteria explicare, sed ad eum modum nihil est in prophanis quoq; scriptoribus, quod non æquè mysteriorum fœcundum uideri possit, ut & pia mens Dei sui serio amans, quæcunq; illi obueniunt non minus materiam sibi facit, beneficia simul & iudicia Dei cogitandi, expendendi, seseq́ ad profectum ueræ iustitiæ accendendi, quàm sunt omnia Dei figmenta & opera, potentiam, sapientiam, & bonitatem authoris sicut indicantia, ita & ad eius imitationem incitantia. Ego uerò dum minime multi adhuc sunt, qui quę Psalmi ipsi mysteria ex professo & apertè canunt, digne satis excussa perpensaq́ habeant, malui in his, quantum Dominus dedit, indicandis exponendisq́, quàm in commentandis ijs, quæ ut forsan pios oblectare, ita nec docere solide, nec exhortari magnopere possunt, operam insumere. Fides enim æquè certo Dei uerbo augetur atq; nascitur.

De inscriptionibus Psalmorum.

De inscriptionibus Psalmorum nihilo certiora afferuntur, tam ab Ebræis quàm nostris. Quæ ex his historias sacras notant, clauium uice hactenus sunt, ad Psalmos intelligendos. At præter apertè indicatas historias, habent ferè dictiones quasdam, quarum intelligentia ne Ebræis quidem adhuc peruestigari potuit. Omnium occurrens frequentissima est למנצח, quod Græci reddunt εἰς τὸ τέλος, id est, in finem, נצח enim sæpe pro perpetuo, uel in finem usq; accipitur, alij reddũt, uincenti, alij, ad uictoriam, alij ad inuitatorium. Probabilior

Lammazeach

uerò

uerò inter alias uisa est sententia A. Ezræ & D. Kimhi, qui putāt per מנצח significari præfectum cantorum, & eorum qui instrumentis musicis admodulabantur, unde reddidi, præsuli. Nam מנצחים 2. Paralip 2. ἐργοδιῶκται id est, præfecti operarum dicuntur, sicut נצח proprie instare, incumbere, perducere, ac inde peruincere & perficere significat. Ergo Psalmi, qui למנצח, id est, Sacrorum cantorum ac modulatorum, præsuli inscripti leguntur, hos crediderim huic peculiariter deputatos fuisse, ut in sacris cœtibus, à toto grege sacræ musices sub suo præsule collecto, decantarentur publicitus, forsan maiore apparatu, & toto instrumento musico, tam uocum quàm organorum. Nisi fuerit ex cantorum principibus singularis aliquis, siue iuniorum institutor, siue alius quispiam, cui ob munus quod in his gerebat, מנצח, id est, actori & moderatori, nomē fuerit, cui ij Psalmi quibus hæc uox præmittitur, cantandi fuerint nominatim assignari. A. Ezra scribit Higaion dicere ista inscriptione significatum, Psalmos qui ea insigniti sunt, oportuisse cantari לנצח, id est, perpetuo et iugiter. Sed in Psalmorum titulis non est לנצח, uerum מנצח, quod nomen est, impulsorem, actorem, moderatorem significans, ut est dictum. Sunt ex nostris, qui ex eo quod in primo τῶν παραλειπομένων cap. 15. legimus, Cantorū quosdā cimbalis, quosdam fidibus על עלמות, quosdam in citharis על השמינית conijciūt, למנצח notam fuisse Psalmorum, sublata uoce cantando. Videt enim his עלמות, quod possis abscondita reddere, demissas & obscuras modulationes, & השמינית octauam, & לנצח, ad enitendum, ad superandum significare, ut sic per למנצח clariorem, & plusculum in sublime enitentem modulationē designatam intelligas. Rabbi Shlomoh censet hoc commune Leuitarum nomen fuisse, ab eo, quod illorum fuerit sacris cantionibus & modulationibus instare, & iugiter incumbere. Adeo uariant omnes, quia ignoratur qui fuerit ordo, quæ munia, quæ uices, quæ ratio cantādi & modulandi Leuitis sacræ olim musicę destinatis, quorum Dauid instituerat quatuor millia, primo libro Paralippomenon tredecimo capite. Mihi prima opinio uidetur uero propior.

Iam præter hanc uocem למנצח pleræq; aliæ in inscriptionibus identidem recurrūt, haud plus noti significatus uel Ebræis uel nostris. Hæ sunt Alamoth, Neginoth, Schigaion, Schiginoth, Maæloth, Githith, Shosannim, Nechiloth, Michtam, Maschalah, Sheminith, Mashcil. His putant significari alij modos & genera certa melodiarum, alij instrumenta, alij initia carminum, ad quorum modos sint Psalmi cantari, quibus hæc prænotata leguntur. Alij singularum ethymum excutientes quærunt mysteria. Nam si quis originem harum uocum consyderet, licebit singulis suum cōmune significatum assignare, & si earum, ea formatione qua ponuntur in Psalmorum titulis, ad illa communia significata, in sacris Biblijs usus non sit. Vnde apud eos Ebræos, qui & doctrina præstant, & certiora sectantur, omnia propria nomina habentur, uel modulationum, ut dixi, uel instrumentorum musicorum. Sed ne uel qualibuscunq; harū uocum interpretationibus lectorem fraudem, qui uolunt has uoces cōmunes notas esse, ij dicunt significare Alamoth absconditas, uel adolescentulas, Neginoth modulationes, Schigaion ignorantiam, Schiginoth ignorantias, uel curas, Githith torcular, Schosannim lilia, uel rosas, Necheloth hæreditatē, Michtam insignem, Machelah congregationē, uel infirmitatem, Scheminith octauam, Mascil erudientem, uel intelligētiam, Maęloth gradus. Alij alias significationes adferūt, sed si quas habent communes, hæ quas exposui, cum radicibus earum rectius conueniunt. Incerta sunt autem omnia, & infirmissimis nixa coniecturis. Cum itaq; tam ingens copia sit eorum, quæ certa nobis hæ sacrę odæ, & nō sine singulari pietatis incremento consyderanda, excutienda, & tractanda offerunt,

indignum

indignum nobis fuerit, quibus certum fidei uerbum commissum est, lectorem diutius detinere dubijs. Fateamur ergo, quod & doctissimos & uetustissimos Ebræorum fateri non piguit, inscriptiones hasce, ubi nullas notant historias, in sacris Biblijs memoratas, à nobis cognosci non posse, propterea quod institutum sacrorum cantorum, & rationem has sacras cantiones modulandi, penitus ignoramus. Nunc uidendum de nomine Psalmorum, hos uocarunt sacra lingua מזמורים id est, carmina. Nam מזמור cum à זמר deducatur, carmen significat, Odam ego reddidi, alij Psalmum, sed eruditis significat Psalmus, sonũ citharæ. Ad instrumenta certa decantatos Psalmos, nemo est qui nesciat, sed sic, ut modulatio organorum animum parant ad percipienda plenius uerba sacri carminis. De Cantorum & modulantium organis institutione, legitur in libris Regum & Paralippomenon. Porrò cum quorũdam inscriptiones habeãt, שיר מזמור, id est, ut uulgo reddunt, canticum Psalmi, quædam מזמור שיר, id est Psalmum cantici, quędam tantum מזמור, id est, Psalmum, quædam solum שיר id est canticum, tractatores hæc nostri, dicunt, Psalmum esse sonum organi, cessante uoce humana. Canticum, quum hac fit modulatio sine concinente organo. Canticum Psalmi, quum uox humana concentum sequitur organi. Psalmum cantici, ubi contra. Ebræorum doctores differentiæ huius rationem se ignorare ingenue agnoscunt. Quare, dum in ambiguo adhuc res est, properandum uidetur ad certa.

Superest uox Selah, quæ cum sæpe adeo occurrit, solet & ipsa in præfatione tractari, sed ut præmissa omnia uarie. Ego ut his me tandem labyrinthis expe- Selah.
diam, uero propiorem opinionem Kimhi habeo. Hic putat notam fuisse uocis exaltandæ, eóque monitorium cogitationis animi intendendę, quod in explanatione ubique ferè indicaui. In priore ędítione sacrum nomen יהוה redideram per Authophyes. Nam occurrendum uidebatur superstitioni Iudęorum, qui hoc nomen pridem ineffabile fecerunt, & ubicunque יהוה in scripturis habetur, legunt pro eo אדני, id est, Dominus, quod & Græci & Latini postea imitati sunt. Verum cum Dominus ipse, quid hoc nomine significetur, satis expresserit, cũ rogatus à Mosheh nomen, respondit: אהיה אשר אהיה, id est, sum qui sum, & postea, Sic dices filijs Iisrael, אהיה misit me ad uos, quis non uideat, quid per subiectũ illic, & hinc deductũ nomẽ Iehouah significare uoluerit? Nimirum existenti sibi nomen esse, & quod solus à se, ac ideo semper existat. Id uerò quàm non exprimat nomen Dominus, quis non uideat? Atqui in hoc Deus nomen illud suũ protulit, quod negabat patribus se notum fecisse, tantis scilicet tanquam portentosis rerũ immutationibus, pro salute suorum ęditis, ut non solum cognoscamus, sed probè quoque perpendamus, ipsum unũ esse, qui & per se existat, & existendi omnibus uirtutem suppeditet, quo totos nos ipsi cõmittamus. Proinde putaui hic nõnihil audendum esse, sed reuera contra solam superstitionem Iudæorum, & reddere hoc nomen Iehouah per αὐτοφυής, id est, Autophyes, quod nomen Græcis à se & per se existentem significat. Sic dictũ Deum ab oraculo Apollinis, meminit Lactantius lib. 1. cap. 7. Interea autem dum amici iudicarunt, Autophyes, nomen ęquo insolentius esse, secutus horum iudicium, ipsum sanctum nomen יהוה reliqui, nostris literis expressum. Quod ad id ut cognoscatur effabile esse, æquè commodum erit. Significãtiam eius hic iam exposui. Ob id scio, qui rem omnem recta secum ratione reputarit, nemo mihi indignabitur, qui scilicet cupiam cognitum haberi, quod plane omnes scire refert, quodque Deus ut nomen suum sempiternum, & memoriale suum in omne ęuum, quàm notissimum haberi omnibus uoluit. Si namque uocem spectas, nõ tutius ineffabile hoc nomen

est,

est, quàm quodcunq; aliud, æquè ac alia suis uocalibus inspiratum. Si significatum, alia non minus quàm hoc ineffabia, ac etiam substantialia (nihil siquidem in Deo accidens) habentur. Sed de hoc, ut de omnibus, quisq; ut uolet statuat: tantum Deo, & in gratiam huius, innocentiæ studeat. Quod si fecerit, facilè condonabit, sicubi uolens iuuare bonorum studia, id minus sum affecutus: certe nõ spectaui aliud, nouit is, qui inspector est cordium. Ille ita doceat nos sua placita, ut & uiuere illis toto pectore conemur.

Finis.

ERRATA.

Folio nono, C. Versu uigesimo sexto, lege. Quid uero aliud. Folio uigesimoquarto B. Versu secundo lege beluis. Fo.28.D.Ver.18.lege exhibeat.Fo.58.B.Ver.5.lege faciem.Fo.84.C.uer.10.le. auditione. Fo.108.C.uer.16.lege terrenæ. Fo.112.D.uer.4.lege simul. Fo.127.C.uer.6.lege fortunam. Fo.162.D.uer.26.lege cœtorũ. Fo.185.B.uer.14.Iehouah pro Autophyes.C.uer.6 lege ut supra. Fo.216.B.uer.6.dele, bene.Fo.216.D.uer.1.dele, in.Fo.218.C.uer.1.le. aquæ.Fo.222.D.uer.11.improbis.Fo.224.C.uer.15.infestabar.Fo.226.C.uer.19.lanceis & arcubus: pro iaculantes arcu.Fo.231.C.uer.18.uersum, 11. sic lege. Nam ego Iehouah sum Deus tuus qui te eduxi ex Aegypto dicam tibi, solue Fo.233.D. lege uersum.2.3.& 4.ad uerbum, in hunc modum. Attollite orationem Deo, robori nostro, iubilate Deo Iaacob. Sumite psalmum & date tympanum, cytharam suauem cum fidibus. Clangite tuba in nouilunio, in præfinito diei festi nostri.Fo.234.D.uer.13.lege horum iniusticiæ. Fo.262.D.uer.5.ætatem. Fo.263.C.uer.23.mortiq;.Fo.265.uer.20.mutat Fo.267.A.uer.25.apparuerũt.Fo.268.A.uer.24.utilitatem. Fo.269.B.uer.5.in terra.Fo.269.D.uer.8.Deus.Fo.288.A.uer.4.mutabit. Fo.289.A.uer.1.à populo.Fo.300.B.uer.10.adolescentibus.Fo.323.C.uer.11.confisus.Fo.324.D.uer.9.uiuifica me.Fo.227.B.uer.19.in laudes.Fo.329.C.uer.30.indignatas.

A

B

Dauidis

Q

R

S

Spiritus

LOCI COMMVNES.

FINIS.

A

ARGVMENTVM PSALMI PRIMI.

BEATOS esse foreq́, qui repudiatis consilijs & institutis improborum, Legi Dei cognoscendę, itaq́ exprimẽdæ, sese totos addicunt, miseros uero, qui hac deserta, sequuntur illa.

PSALMVS PRIMVS IN GENERE EXEGETICO.

BEATVS ille, qui consilijs improborum nõ ac- Versus 1.
cedit, nec instituto flagitiosorum uiuit, & cum ma
litiosis societatem nullam init.
Sed animum suum habet in Lege Iehouæ, eiq́ 2 יהוה Iehouah, id est, Ens Existẽs, nomen præcipuũ Dei.
commentatur, interdiu noctuq́.
Habebit hic instar arboris satæ in irriguis, quæ 3
suum fructum reddit in tempore, folijsq́ est nun-
quam inarescentibus, nam quicquid instituerit, id fœlix erit & faustũ.
Dispari sorte sunt improbi, hi siquidem similes erunt quisquilijs; 4
quas dispellit uentus.
B Quare in iudicium acti improbi haudquaquam consistent, neq́ 5
stabunt flagitiosi in concilio iustorum.
Etenim uita iustorum in fide est curaq́ Iehouæ, at uita improbo- 6
rum disperibit.

FOELICIA *illi uiro, qui non iuit in consilio improborũ, & in uia peccatorũ non stetit, & in sede uersutorum non sedit.*) A quibus alienos esse filios Dei Vates hoc uersu, sequenti docet quibus eos oporteat esse addictos. Beatus ille, uerti, nec adieci, uir. איש enim, quod, uir, hic uulgo reddiderunt, in scripturis non solum pro quolibet homine, sed etiam pro re qualibet, identidem accipitur. Geneseos quintodecimo, ubi de componendis inter se hostiarũ partibus Deus præcipit, dicit: ויתן איש בתרו לקראת רעהו, id est, pones unã sectæ hostiæ partẽ, è regione alterius, quod si ad uerbũ uertere, & איש pro uiro accipere uelles, reddendũ esset: Et dabis uirũ sectionis suæ, contra proximũ suum. Superuacaneũ istuc annotasse putabunt multi, sed meæ partes erunt, nõ huius solũ generis annotatiũculis, eorũ me tenuitati accõmodare, qui ut literis nõ sunt plurimũ tincti, ita religione studioq́ Dei nõ uulgariter pollent. Ii ergo sciant ideo me hic uiri nomen suppressisse, quod dum de pietatis ratione agitur, omne & sexus & rerũ externarũ quarũlibet, discrimen, facessere debeat. In Christo siquidẽ, nõ est mas, neq́ fœmina, nõ Iudæus, aut Græcus, sed omnes, unus. Gal. 3. Sunt, qui hic uiri nomine, masculã animi uirtutẽ, qua cœlitus sancti donantur, intelligendam existimant, sed Vates ijs, quæ subijcit, nõ sequitur consulta improborum, non uiuit instituto flagitiosorum, & reliquis, abunde decla-

Versus 1. ad uerbum. *Isch.* *Vaijthen Isch bubro likerath reebu:*

C rauit, quem nam fœlicē pronunciet, & qua eum, cui beati nomen competat, uir-
tute præditum esse oporteat. Visum igitur est, me uim dicti huius plenius explica-
turum, si redderem: Beatus ille, ut in hanc sentētiam ipsum accipias. Is demum,
(est enim hic . ה . nota Emphaseos.) quisquis sit, mas aut fœmina, reciso præpu-
tio nobilis Iudæus, aut seruato infamis ethnicus, multiscius philosophus, aut a-
musus barbarus, detritus multo rerum usu homo politicus, uel imperitus uitæ
rusticus, is inquam quisquis aliàs sit, qui callidis malorum, undiq; pro perituris
sæculi rebus tumultuantium inuentis non accesserit, multo minus, prauis peruer-
sisq; institutis sceleratorum, quos iam peccare depuduit, sese dediderit, animúq;
fixerit, omnium autem minime, sodalitati eorum qui iam omne ius & fas ri-
dent, eosq;, qui aliqua religione tenentur, ludibrio habent, nomen dederit, iam
cum illis malitiam, audaciam, & impudentiam uelut professus. Sed longū uale-
re his dicto, toto pectore, omniq; cum auiditate supernæ sapientiæ, qua & Deus
& Deo digna uita, hoc est, consummata fœlicitas, non tam discitur quàm perci-
pitur, sese addixerit, nihil aliud cogitans, nihil æque curans, quàm ut conditori
uitam suam approbet, Legi eius cōformatam, eumq; quoad eius fieri potest, refe-
rat, filius patrem, hic inquam beatus, & bonis omnibus, atq; ijs certis, solidis, ac
æternis cumulatissimus fuerit.

אשרי Ebreis, id nomen quo beatitudinem & fœlicitatem significant, plurale tan-
tum est, sicut & quo uitam, qualia apud nos sunt diuitiæ, opes, & similia. Ra-
tionem uero huius. R. D. Kimchi reddere hanc conatur, quod nemo ab uno &
altero, sed si pluribus bonis affluat, fœlicis ac beati nomine feratur. Vtcunq; hoc
sit, germana nominis huius significantia, idem indicat, quod nobis fœlicitas &
beatitudo. Vnde cum Moscheh, uice Dei, Iisraeli præsens in omnibus Dei auxili-
D um, summam securitatem, bonorumq; abundantiam omnium, pollicitus esset,
Aschreca subiecit, omnia concludens, & uelut summans. אשריך ישראל, id est, fœlici-
Iisrael. tas tibi Iisrael, hoc est, fœlix & beatus eris, quis tibi conferendus, populus nobi-
lis &c. Deut. penultimo. Sic Leah, cum alterum ex ancilla filium supra qua-
tuor, quos ipsa pepererat, sustulisset, dicebat: In fœlicitate, hoc est, fœliciter, quo-
niam fœlicem prædicabunt me matronæ.

Quæ sequuntur, schema habent, quod Fabius congeriem uocat. Etenim hæc,
non ire in uia peccatorum, non stare in uia peccatorum, & non sedere in sede
derisorum, prope idem significant, consensum scilicet & consuetudinem cū im-
probis, eoq; est hoc loco sensuum qui idem faciunt, aceruatio quædam, gratia
explicandi magis, atq; iuxta detestandi, improborum, & societatem & consecta-
tionem, adhibita. At Ebrei quidam, nostri autem ferè omnes, uolunt in his esse,
speciem amplificationis, quam incrementum uocant. Stare enim plus esse di-
cunt, quàm ire, & sedere, plusquam stare. Sic leuius esse, obiter accedere placitis
malorum, quàm animum in more institutoq; eorum uelut statuere & figere, &
hoc minus, quàm ita illis se addicere, atq; inserere, ut tanquam unus ex eis, ma-
litiam palam profitearis. Quibus uero ordo inuersus uidetur, & putant, si incre-
mento hic Vates uti uoluisset, dicendum ei fuisse: Beatus ille, qui nō modo cum
impijs non sedit, sed nec stetit, imò ne iuit quidem, his illi respondent, ostende-
re uoluisse Vatem, quibus gradibus in extremam scelerum societatem, abeatur.
Primum, utcunq; consulta arrident improborum, postea sistit se in illis animus,
& iuxta ea, uitam instituit, inde totum se sceleribus addicit, iamq; sedem suam in-
ter flagitiosos firmat, & ex professo, peruersa eorū studia sectatur. Proinde quod
Vates, suo & totius scripturæ more, dixit, breuiter & circumscripte, ei haud in-
concinnā incremēti effigiē indas ad hūc sensum licebit. Fœlix ille, qui ad uersuti-
as malorum non respexit, multo minus uitam suam secundū illas instituit; mi-
nime omniū in eorum se familiam & colluuiē, eadem scelera professus, abiecit.

Quos

A Quos uerti *improbos*, *flagitiosos*, *malitiosos*, alij impios, peccatores, derisores, hos Vates eosdem intellexit, homines malos, & Dei uacuos. Hi omni cœlestium ac uerorum bonorum & gustu, & spe destituti, ut qui non modo non intelligere, sed nec audire quicquam de rebus diuinis possint, animales nimirum, atque ex diabolo nati, uanas & nihili res sæculi huius, insano & perturbationis pleno studio, usq; persequuntur, sursum ac deorsum iactantur & raptantur, nec unquam animo uere trãquillo & placito esse ualent. Nam solus Christus ita cibat, ut in æternum exempta fames sit, unus potat, ut extincta sitis, nunquam infestet. Idq; seipso, dum donat nobis, & se, & in se patrem solide cognoscere. Hæc siquidem uita æterna est. Quare quibus hoc datum non fuerit, quos pater filio non attraxerit, ut ei toto se animo dedant, eiusq; iugo leui atq; cõmodo, ceruicem submittant, requiem animabus suis, nunquam consequi poterunt. Omnia namq;, pręter Deũ, longe infra id sunt, ut cor hominis, quod est capacitatis infinitæ, exatient. Vnde scite Augustinus initio cõfessionũ suarũ: Quia fecisti nos ad te, inquit ad dominum, inquietum est cor nostrũ, donec quiescat in te. Id nunquam datur reprobis, & qui nõ sunt nati ex Deo, ideo de illis Ieschaiah. 57. Improbi sicut mare concitati sunt, quod sedari nequit, agitationeq; undarum nihil nisi spumam & lutum efficit. Qua similitudine Vates significare uoluit, nunquã quiete uiuere malos, ac semper rerum suarum satagere, esseq; occupatos, nunquam tamen id assequi, ut bene beateq; uiuant. Quamlibet enim tumultuẽtur, & importuni per omnia ruant & uolitent, adeo tamen nihil uerorum bonorum sibi comparare possunt, ut nihil, nisi inanis spuma sit, & inutile lutum, quicquid omni suo studio, cura & solicitudine confecerint. Et ab hac animi & actionum perturbatione, insanoq; motu, dictos רשעים. R. D. Kim. arbitratur, adducitq; locos ex quibus sententiam suam liquido probat. Iiob. 34. prædicans Dei potentiam, ait: Ipse sedet, & quis ירשיע commoueat. Item Eccle. 8. רשע, id est, improba
B sedulitas non eripiet eum, qui illi se dedit. Sunt, qui hoc nomine præcipue impietatem & contemptum Dei significari putent, sed qui diligentius scripturæ loca, in quibus hoc nomen legitur obseruarit, uidebit eum significatum, huic uoci, nequaquam perpetuum, etsi aliquando illo usurpetur. Etymon sane eius, est à perturbatione & tumultu.

[Margin: רשעים, id est, improbi. — Reschaim. — Iarschia. — Rescha.]

חטאים, quos ego *flagitiosos*, uulgo uero uertunt *peccatores*, non sunt, qui quouis modo peccatis obnoxij sunt, sed qui iam perfricta fronte ita peccatis sese addixerunt, ut inde meruerint cognomen. Quales ij erant, qui in historijs Euangelicis peccatores uocantur, qualisq; illa in ciuitate peccatrix. Hoc certe nomine Gene. 13. Sedomitæ, & primo Reg. 15. Aemalekitæ חטאים, id est, peccatores uocantur. Proinde quo ergo, uelut peccandi habitũ, ac professionem quandam, in hac uoce notatam exprimerem, reddidi, *flagitiosos*. Neq; enim alios peccatores, quàm quos & improbos, atq; scelestos, Vates hic notat.

[Margin: Chataim. — חטאים, id est, flagitiosi.]

לצים, quos malitiosos reddidi. R. D. Kim. dicit esse astutos, & ad lędẽdum callidos, tũ arrogantes, quorumq; studium sit, alios infamare, & secreta reuelare, atq; ita concordiã labefactare, hoc est, diabolos agere, sycophantas, & perperos quosdã, homines insignite malos, & ad lacessendũ alios, non minus appositos, quàm percupidos. Id malitiæ, ut in uno quã alio magis emineat, eo tamen laborant, quicunq; uiuunt spiritus Dei boni expertes. Se namq; solos amant, cumq; præter pręsentis sæculi, nulla bona norũt, sic illos sua insatiabilis cupiditas, acuit, & callidos reddit, ut in sua generatione, ingenij acrimonia atq; industria, filios lucis præcellant longissime, non prudentes quidẽ, sed uersuti & ueteratores. His omnia sacra risum mouẽt, & iniuria homines affecisse, industriæ sibi, laudiq; ducũt. Vnde Prouerb. 9. sicut & hic, cũ רשע, id est, improbo. לץ., id est, malitiosus cõiungit. Castigãs, inquit, לץ, id est, uersutũ, ut. R. D. Kim. placet, sibi ipsi cõtu-

[Margin: Letzim. — לצים, id est, malitiosi. — Rescha. Letz.]

meliam ascisit, & qui corripit רשע, id est, improbũ, semetipsum commaculat. Eodem significatu & alijs in eo libro locis usum uocis huius uideas. Plerię illusores uerterunt, nec inepte, etsi forte non sat plene uim nominis expresserint. Contemnunt enim huiusmodi præ se & irridēt omnes. Cumq; his ipsis nihil sit æque nocens ac pestilens, uisum est interpretibus Græcis eorum sedem, id est, cœtum, sedem uocare pestilentię.

Reschaim. *Chetaim.*

Porrò, his tribus nominibus eosdē designatos, reprobos scilicet, & Deo inanes, illud manifestũ efficit, quod uersu. 4. רשעים. duntaxat repetuntur, sed quorum nomine proculdubio, cōprehenduntur simul & peccatores, & irrisores; sicut & ultimo uersu, sub hoc, & חטאים nominibus, comprehensi sunt Letzim, id est, uafri & uersipelles somniones & irrisores.

Consilium improborum.

Consilium improborũ, astutæ rationes & uersutæ sunt, quibus illi & rem facere & delicias uenari, & ad nomen potentiamq; eluctari solent, nulla aliorũ ratione habita. Vim & fructum huius consilij admodũ eleganter, Prouerbiorum primo. Schlomoh exponit, ubi peccatores inducit, ad sua studia hisce uerbis allicientes: Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscōdamus tendiculas, & reliqua.

Via peccatorum.

Via peccatorum, mores eorum sunt & instituta, in quibus, quasi in uia gradientes uersantur. Metaphora hæc, qua per uiam ratio certa uiuendi, aut negocij gerundi, aut successus, sed & rerum quarũlibet conditio & affectus significatur, nusquam non in scripturis occurrit, quare exempla multa adducere, quæ identidem in hoc opere ultro sese offerent, nulla ratio est, præsertim cum in omnibus ferè linguis eius usus sit. Gallice dicitur, tu as pris ung bon chemin. une bonne uoie. continue la.

Sedes uersutorum.

Sede uero uersutorum, eorũ societatem & conuictum per metonymiam significare, sacræ linguæ magis peculiare est. Infra autē Psal. 26. eiusdem metonymię usus est: Non sedi cũ hominibus uanis, & dissimulatoribus non ingrediar. Odi ui cœtum malorum, & cum improbis non sedebo. Hic quiuis uidet, sedere & ingredi cum malis, positum pro conspirare cum eis, & scelerum inire societatem. Paraphrastes Chaldeus Rabi Ioseph, reddidit: Et cum societate derisorum non circumiuit.

Obseruauit Kimchi omnem hominis uitam, eundo, stando & sedendo peragi, nam iacere sub sedere comprehenditur, quanquam etiam iacendo, nihil fere geramus, eoq; cum Vates requirit, ut nec eatur, nec stetur, nec sedeatur cum malis, omnem penitus illorum consuetudinem, omneq; commercium damnauit. Cuius simul in his gradus supra indicati, non obscure notantur. Primum enim aliquantulum arrident peruersorum studia, & ad imitationem sui alliciunt, sed nondum stamus, animo in illis fixo. At, si non ilico pedem referimus, usu facta illorum magis placebũt, & stabitur iam inter illos. At dum nondum quasi reiecto pudore, & repulso Dei metu, prorsus nos illis addiximus, prauaq; eorum instituta profitemur, etsi cum eis stemus, nondum tamen sedemus, nondum toti in eorum societatem commigramus. Hos gradus ponit & D. Arnobius, Hilarius, item Augustinus, & quisquis author est commentariorum in Psalmos, quæ titulo feruntur D. Hieronymi.

Alij improbi. Alij qui cum eis ambulant, stant, sedent.

Porrò obseruandum, quod non ait Vates. Beatus ille, qui non fuerit improbus, peccator, malitiosus, sed qui non habuerit cum his commercium, non fuerit sequutus horum consilia, nec imitatus facta. Apud eos enim qui beati esse, & ex Lege Dei uiuere possunt, semen Dei & spiritus bonus ita obtinet, ut peccare, hoc est, toto animo praui & peruersi esse nequeant, id quod disertis uerbis Ioannes in sua Epistola cap. 3. asseruit, quippe qui nati sint ex Deo. Cæterum quotidie delinquimus omnes, ut idem confitetur cap. primo, nec pauci identidem à malo præoccupari, consulta sceleratorum ad tempus sequuntur, ut Dauidi, Petro

& alijs

& alijs usu uenit, quorũ alter explendæ uoluptatis causa, & adulteriũ & homici-
A dium admisit, alter cupiditate uitę eò adductus fuit, ut negaret seruatorẽ. At hæc
in teprobotum consilijs prima sunt, ut uitam corporis tuearis, & eorum quæ il-
lud concupiscit, quo iure, quaq́ iniuria potiaris, Matthæus & Zachæus, inter
eos, fortasse numerari possunt, qui in uia peccatorum steterunt, pleniore scili-
cet consilio, & certiore proposito, studijs malorum addicti. Illud sane homi-
num sæculi huius pręceptum, strenue uidentur sequuti. O ciues, ciues, quærenda Horatius.
pẽcunia primum est, uirtus post nummos. Sedisse autẽ in sede peruersorum, &
penitus cum illis in malitiam conspirasse, uideri possit, Manasseh Rex Iehudah,
quo nullus regũ uel plus idololatriæ contra dominũ inuexit, uel plus sanguinis
Prophetici sudit. Cum hoc non ab re forsan iunxeris Latronem cum Domino
crucifixum. Vterq; sane filius Dei extitit. Alioqui, nec ille ex corde Deum orare,
& malorũ suorum exorare ueniam, neq; hic municipatũ Paradisi percipere po-
tuisset. Qui nanq; non sunt ex Deo nati, ut nihil diuinarum rerum intelligere,
quod Paulus de eis affirmat, neq; audire quidem possunt, id quod seruator ipse
testatus est, Ioan. 8. ita neq; quærere & orare tale aliquid ualent. Vterq; igitur ad
uitam præordinatus, & ante conditos homines, ad salutem delectus fuit, eoq́ ue-
rẽ improbus, flagitiosus, & malitiosus, quamlibet improbe, flagitiose, & mali-
tiose plurima designarint, neuter fuit, quia apud eos plenus atq; consummatus
Dei contemptus, amorq́ & studium prauitatis solidum, nunquã extitit, utcunq;
sedem sibi inter peruersos fixissent, hoc est, meditatam uitæ rationem inter eos
statuissent. Hæc non ideo moneo, quod non detestanda summe putem, quæ-
cunq; improbe, flagitiose, & malitiose fiunt, à quocunq; deniq; fiant, sed quod
cupiam eorum, qui sanabiles sunt, & in hoc diuinitus delecti, ut meliore olim
mente donentur, iamq́ etiam dum uitijs madent, eius portionem aliquam ha-
bent, rationem, curamq́ peculiarem haberi, & eos nobis quoq; à reliqua perdi-
torum colluuie, secerni, quos iam ab istis secreuit Deus. Qui uero huius generis
B sint, ex eo licet deprehendere, si eos in malis suis sibi ipsis nonnunquam displice-
re, uitam emendatiorem uel optare, uerbi Dei, quo corripiuntur, esse non pror- Quibus notis
sus impatientes, etiam si illud nondum queant sequi, si deniq; studia pietatis in filij Dei ab a-
alijs magis suspicere quàm ridere, & sanctos potius admirari, quàm execrari ui- lijs dinoscan-
deas. His ferè notis eos, qui nati ex Deo sunt, & adhuc penitus in castris merent tur.
Satanæ, ab eis, qui reiecti in mortem peccant, canes & porci sunt, quosq́ monen-
do deteriores reddere possis, meliores non possis, dinoscuntur. Nostrum profe-
cto fuerit cũ Seruatore nostro, totos in eo esse, ut cum ipso colligamus, & nona-
ginta nouem ouibus relictis, centesimam, magno studio quæramus, placetq́ pa-
tri, ut ad cænam suam, ad nuptias filij sui, quoscunq; licuerit, pauperes, debiles,
cæcos, claudos, non adducamus modo, sed cõpellamus. Quapropter quiduis
illi potius quam spiritum Christi referunt, qui crassioribus pressos peccatis, & ui-
tijs grauioribus laborantes, deserendos ilico, & reijciendos putant, tanquam o-
mnis sanioris doctrinæ, atq; monitionis minime capaces. Illi probe uideant, ne
dum huiusmodi abijciunt, & quantum in eis est, Satanæ uel exponunt, uel ce-
dunt, pharisæum illum imitentur, qui magnifice Deo gratias agebat, quod non
esset ut publicanus, quẽ Deus iustum & inter suos habebat, hoc ipso propter su-
percilium, & melioris se publicani fastidium, reiecto. Pie itaq; monet D. Augu-
stinus, ut qui triticum sunt in area Domini, eos qui paleæ sunt, non temere reijci-
ant, à quibus triticum non ante separari conuenit, quàm cũ mox in cœleste hor-
reum reponendum erit. Hic enim paleis admixtum triticum esse oportet, feren-
daq́ sunt improba segete zizania: putresq́ pisces, cum bonis, ne dum ij, qui etsi
ad tempus paleæ, Zizania, & putres pisces uidentur, olim gratia Domini uerũ
triticum, ac sani pisces, agnoscentur.

C Forsan cõuenit & hoc annotare, quod Vates primũ deceo canit, à quo sanctos
opotreat abhorrere, à cõsilijs scilicet, institutis, & usu, atq; cõmertio malorum,
& deinde, quibus sese addicere, nimirũ Legi Dei. Cũ enim filij iræ nascamur o=
mnes, Ephes. 2. & sit omnis cordis nostri cogitatio, à puero ad malũ prona. Ge=
ne. 8. primũ omniũ est, nos à cõsortio & societate malorũ, quibus se caro, semper
cõtra spiritũ concupiscens, adiungit, subducere, atq; eo & nosmetipsos abnega=
re. Virtus est, ut ille inquit, uitiũ fugere, & sapientia prima, stultitia caruisse.

Sunt qui per consilum impiorum, & uiam peccatorũ, denique & derisorum se=
dem, decreta, uitam, & doctrinam intelligi uelint, eorum, qui ex hominum in=
uentis, & humanarum traditionum obseruatione, iusticiam & salutem cũ quæ=
rant, tam quærendam doceant. His accedere non possum. Aut enim tales metu
Dei tenentur, uel secus. Si hoc, non est consilium, institutum aut doctrina eorũ,
ut humanis traditionibus uel uiuant ipsi, uel alij, sed eas tantum cupiditatibus su
is prætexunt, eo quòd uidẽt suam peruersitatem & malitiam, absq; prætextu ali=
quo sanctimoniæ, nõ posse consistere. Alioqui mallent exleges, pro libidine sua
rapere ad se omnia, & uiuere impurissime, proinde omne eorum consilium, o=
mne studium est, ut hæc quæ cupiunt, adsequantur, non ut uel in speciem boni
operibus sese occupent. Quis non uideat, quorsum eant hypocritæ suis precibus
& ieiunijs, utq; his, unde uentri nihil seritur, parum delectentur? At qui aliquo
studio Dei, inuenta hominum, etiam præpostera sequuntur, nequaquam impij
aut scelesti iudicandi sunt. Deo enim gratificari quærũt, neq; alio animo sua con
silia & sequuntur ipsi, & sequenda alijs præcipiunt, quàm quod putant ex Deo
illa esse. Hi, etsi alicubi zelo ferantur præter scientiam, filij tamẽ Dei sunt, quibus
solida olim Dei sapientia continget, cuius iam initiũ, timorẽ Dei nacti sunt, qua=
re longe supra id sunt, quã ut accenseri debeant ijs improbis, scelestis, & deplora
tis malis, à quorũ placitis, moribus, & actionibus abhorrere debent sancti. Fate=
D or aũt esse plane impios quosdam, quos metus aliquis Dei, sed is nulla cum ob=
seruantia Dei, rectaq; spe coniunctus, exagitat, qui cum ad solidam uirturem per
uenire nequeant, ut morerentur sibi ipsis, uiuerent uero per omnia Deo, seruien=
do proximis, plurimi sunt in cerimonijs & externis obseruatiunculis, habẽt ore
multas preces, ieiunãt sæpius, haud rari adsunt templis, & id genus multa sedu=
lo faciunt, sed omnia absq; sui abnegatione, absq; uero studio Dei, qualiter hæc
facta à nemine pio unquam probata sunt. Atqui nec horum consiliũ est, ut uel
ipsi uel alij, istis obseruationibus Deum demereantur, sed pacisci potius cũ Deo
uolunt, ac uelut decidere, ut his ille contentus, optata, & huius & futuræ uitæ i=
psis uicissim largiatur, sinatq; eos in reliqua uita, pro sua libidine, impune ferri.
Hoc eorum consilium est, hic finis, ut sibi uiuant, nõ ut precẽtur, ieiunent, tẽplis
adsint, & istiusmodi obseruationibus sese exerceant, sed his rebus ut illud lice=
at, placare sibi Deũ, tũ & religionis laudẽ apud homines cõparare quærunt. Sunt
denique à quibus hæc, & publicus usus, atq; à puero imbibita institutio uel extor=
queat uel eliciat. Sed tandem de ijs in quibus esse sanctos conuenit.

Versus 2. ad uerbum. *Sed in Lege Iehouæ uoluntas eius, & in Lege eius meditabitur die & nocte.*) Alij institu=
tionem uulgo fermè om̃es reddunt *Legem*, & non inepte, si modo quid Legis no=
Quid Lex dicatur. mine uenit, probe teneatur. Nam Lex à delectu, ut & Ciceroni lib. primo de le=
gibus placuit, nominata est. Iubet siquidem quæ eligẽda faciendaq; sunt, & pro=
hibet contraria. Omnis itaq; ratio recte & pie uiuendi, Lex & institutio Dei iure
uocatur, siue ea animo solum inscripta sit, siue etiam literis excepta. Huic rationi
rectæ, uetanti praua, & iubenti iusta, animum in primis fauere necesse est, neq;
fauere solum, auideq; in eam ferri, sed iuxta meditari iugiter eam oportet, com=
mentari, atq; ita obfirmare, ut huc omnes curæ, omneq; studium cõferatur, quo
uniuersa uita illi cõformetur. Hoc est, quod Vates uoluit hoc uersu secundo: *Sed*
in lege

In lege Iehouæ animum suum habet &c. De hoc nomine Iehouæ, in præfatione abunde monui. חפץ animi propensionem, & complacentiam significat, Gallice dicitur, desir e affection, unde Gen. 34. de Shecem filio Hæmar legitur pacta sibi Dina, circuncisionem accelerasse, eo quod חפץ בבת יעקב, id est, amaret, deperiret, filiam Iaæcob. Neq; enim Legi satisfieri potest, nisi ametur, & ea animus oblectetur, quare Dominus Euangelij tempore, quo plurimū iusticię prouenire debuit, inscripturum se cordibus suorum Legem Dei promisit, hoc est, effecturum, ut cordis affectus, ultro ad ea, quæ Lex præcipit, ferrentur, foretq; ipsa sanctorum uoluntas, pro lege. Porro ex amore legis, meditatio sedula, intentaq́; cōmentatio nascitur. Nam cū ex diametro à Lege Dei, id est, recta uiuendi ratione, uita nostra dissideat, spirituiq́; quo illa inscripta cordibus est, & amatur, caro nostra, hoc est, naturæ corruptæ ingenium, continuo aduersetur & repugnet, multo sanè negocio, multoq́; labore opus est, ut uel aliqua ex parte, Legi cōformis uita nostra euadat. Hinc ergo cuicunq; datum est Deum uere timere, Legemq́; eius amare, is perpetuo meditatur, commentatur, obfirmat, & constituit eam, apud se, omni cura & conatu huc intentus, ut uita sua illam exscribat, & uel aliquatenus exprimat.

חפץ. Chephetz, id est, complacentia. Chephetz be bath Iaæcob.

הגה, quod per *commentari, meditari* reddidi, Ebræi ferè, per loqui interpretantur, & quadrat interpretatio in certis locis, & Psalm. 35. Lingua mea תהגה, id est, loquetur, aut prædicabit iusticiā tuam, omni die laudem tuam. Et Psal. 37. Os iusti יהגה, id est, loquetur uel differet sapientiam. Hac de caussa hęsi aliquandiu, an uerterem, *& de Lege eius differet die & nocte.* Indubie enim, qui animo Legi addictus est, huic, illa in ore quoq; semper erit, nec ulla de re loquet cupidius. Sed in his & similibus locis, hoc uerbum cum accusatiuo construitur, hic autem, & in locis, in quibus eodē quo hic, sensu, positum uidetur, construitur cum ablatiuo, intercedēte præpositione, in, & significat non tam loqui, quàm intente cogitare, meditari, commentari, aut certe secum loqui, ac inmurmurare tantum, id quod consueuerunt, qui solicite & anxie de re aliqua secum cogitant, quibus uelut ex feruenti cogitationibus corde exæstuare atq; ebullire solent, uerba incondita quędā uel susurrium potius. Ad hunc modum, uerbo hoc, usus uidetur Vates Psal. 63. Velut opimis & suauibus bonis satiabitur anima mea, labijs ouantibus, laudabit os meum. Cum memor ero tui, in stratu meo, in uigilijs noctis אהגה, id est, murmurabo in te, hoc est, raptus in te, tui recordatione animus, murmur quoddam cordis in te absorpti, fundet. Sic Psal. 77. In omni opere tuo loquar, & quasi susurrabo, & in factis tuis garriam, hoc est, in illis animo fixus, sic ardebo, ut cordis æstus, uerba continuo eructet. Nec alio acceptū significatu uidetur hoc uerbum, & Iehos. 1. ubi in hunc modum illi præcipitur: Ne recedat uolumen Legis huius ab ore tuo, & meditaberis in eo die & nocte: Dum ab ore inquit, tuo, dicit, satis, loquelam indicat, unde והגית, id est, loqueris, quod sequitur eodem ualere non arbitror iudicatur, sed, ut id, quemadmodum dixi, de sermone intelligas incondito, qui ex animo cogitationibus æstuante, uelut exundet. Nam id satis liquet, tale quoddam murmur & susurriū, proprie hac uoce significari, quare per eam apud Prophetam Ieshaeiah, & fremitus leonis. 31. & gemitus columbę. 59. significatur.

Hagah. Thehegeh.

יהגה, Iehegeh, id est, loqui, meditari.

Ahegeh.

Hagitha.

Porrò de hoc Legis diuinæ amore, studio, iugi meditatione, atq; commētatio ne præcepit Dominus Deut. sexto. Audi Iisrael, inquit Mosheh, Iehoua Deus noster, Iehoua unus est. Diliges Iehouam Deum tuum ex toto corde tuo, ex toto animo tuo, omnibusq́; uiribus tuis, sintq́; hæc, quæ ego tibi hodie præcipio, insculpta cordi tuo, expones ea filijs tuis, loquerisq́; de illis, dum sedis domi tuæ, cum iter facis per uiam, cum accubas, cum stas. Alligabis ea manui tuę in signum, sint tibi pro monili inter oculos tuos, inscribesq́; ea postibus domus tuę, & portis tuis. Cum enim ab ineunte ætatula, omnis animi propensio ad praua detrahit,

Meditandam Legem Dei.

C &c uetus perduellis diabolus nunquam non eódem impellit, per necessarium sa
nè fuerit, à Lege, institutioneq́ Dei, & sacrosancta doctrina, animi oculos nunq̃
deflectere, nihil aliud cogitare, aut loqui. Id quod indubiè studeremus, si peni-
tus cordibus nostris Lex Dei insedisset, & radices egisset, si dicere illud. 40. Psal-
mi liceret: Gratificari uoluntati tuæ Deus meus, animo meo collibuit, & Lex tua
in uisceribus meis, intimis scilicet sensibus, fixa est. Huc cum aliàs, tũ ad Col. 3. &
Paulus hortatur: Sermo Christi, inquit, inhabitet in uobis opulente, cum omni
2. Timoth. 1. sapientia, docentes & admonentes uosmetipsos &c. Nec alia caussa Timotheũ
suum sacris literis uoluit adeo esse addictum, affirmãs eas erudire ad salutem, ho
minemq́ Dei ita absoluere, ut omni uirtute, bonoq́ opere sit instructus & orna-
tus, si nimirum ita, ut hic Psal. canit, uere amentur, omniq́ studio illis uita cõfor-
metur. Alioqui enim mortua litera est, quicquid legitur, quæ, ut falsa scientię per-
suasione inflare potest, ita meliorem reddere, ueraq́ instruere sapientia, quæ uir-
In fastidium tutum omnium parens est, non potest. Hæc uero dum uel legimus, uel canimus,
uerbi Dei. quicunq; Christo nomen dedimus, pudere profecto & pigere debet uanitatis,
& ut uere dicam, insaniæ nostræ, qui cũ sciamus æternam uitam, in iugi Legis Dei
meditatione sitam, quibuslibet tamen cogitationibus, atq; sermonibus cupide
occupamur potius, quàm commentatione, sermoneq́ Legis diuinæ. Qui nanq́
arcem sanctimoniæ, & sibi, & multis alijs obtinere uidentur, quos quæso, sermo
nes ferè serunt? quæ miscent colloquia? Quam rarenter de diuinis rebus sermo
incidit? & si fortè fortuna incidat, ut parum plausibiliter excipitur? ut pauxillum
aquæ illi infunditur? At non mentietur Christus, qui dixit, Ex redundantia cor-
dis os loquitur. Si autem cor uacauerit Deo, qui solus omne bonũ est, quàm mise
ri & infœlices sumus? quantoq́ cum dedecore fidem Christi iactamus? Ne igi-
tur hæc oscitanter prętereamus: Beatus est, qui Legi Dei studet, qui eam perpetuo
D uersat. Miser igitur & infœlix erit, quisquis eam susq́ deq́ habuerit. Mendacium
& uanitas est, omnis homo, ad mendacia igitur & uanitatem continuo animo,
ore, & factis prolabimur. At quoniam totis in hoc uiribus incumbere deceat, ut
ueterem hominem cum suis studijs ponamus, & nouum ad uoluntatem Dei for
matum, induamus, par erit, ut huc nos inuicem, & horum & similium oraculo
rum admonitu, diligentissime incitemus & adhortemur. Thalmudici certam
quandam ex Lege lectionem, cum signis, quę recitantes illam, fronti & manibus
solent alligare, quotidie demurmurasse, interpretantur iugem Legis diuinæ me-
ditationem. O traditionem humanam, ueritatis dissolutricem, sed à multorum
more haud quaquam alienam. Verum audiamus, quæ sacer fidicen deinceps
nobis canat.

Versus. 3. *Et erit sicut arbor plantata ad riuos aquarum, quæ fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius*
ad uerbum. *non inarescet, & omnia quæ egerit, prospera erunt.)* εἰκόνα habet hic uersus, similitudinẽ,
εἰκόνα, id est, in qua rei, cuius claritas quæritur, imago exprimitur, arboris uidelicet, & conue-
imaginem. nientissime satæ, & perpetuo uirentis, & suo tempore fructum suum reddentis.
Huius enim similitudine, fœlicitatem eius, qui missis hominibus huius sęculi, Le
gi diuinæ sese totum addixit, non minus uenuste, quàm luculenter ob oculos po
suit, sed tamen sine antapodosi, id est, redditione rei assimilatæ. Id uero piorum
animos, dum ipsi apud se hominem diuinæ Legis studiosum, tam beatæ arbori
Qualis arbor conferunt, magis acuit. Vbi enim audiunt arbori, fœliciter satæ, fructumq́ suum
homo pius. tempore reddenti, semperq́ uernanti, illum conferri, apud se cogitant. Ita electi,
in solo cœlesti plantati sunt, ubi eos diuini spiritus succus nunquam deficit, hoc
commodissime irrigantur & fœcundantur, indeq́ suo tempore, cum res poscit,
cum est cui prosint, fructum suum uerbis & factis uberrime reddunt, sunt ad hæc
perpetuo sui similes, decentissima totius uitæ ratione, ac mirifico, omnium quæ
dicunt aguntq́ decoro, omnibus, uelut semper frondens & uernans arbor, ad-

blandientes,

A blandientes,ac præter fructum,gratissimo quoq; suo conuictu, ceu amœna umbrâ,quoslibet oblectātes. Vsui nanq; iuxta & oblectationi sunt,in sanctis omnia, ut qui omnibus omnia fieri enixissime studeant. Obseruet uero amans Dei animus,qua nam hic similitudine, sanctorum fœlicitatem Vates exprimere uoluerit,nempe eius rei,quæ sibi nihil,omnia autem alijs est,& adfert, ita non ad utilitatem solum,sed & gratiam & uoluptatem,eamq; ueram, & cum honestate coniunctam,dicere & facere omnia nos addecet. Vt enim Deum patrem nostrū inuocamus,& de Seruatore nostro IESV gloriamur,ita conuenit,perfectam bonitatē,quæ nulli non exposita est,atq; beneficijs uniuersos,pro sua tamen quenq; capacitate,cumulat,referamus. Quotus autem quisq; iam est, qui alicuius faciat offendisse,quos modo liceat offendere impune? At is in cuius uerba iurauimus, & cuius tribunali apparebimus,ita accipiet,quamlibet uel minimo eorū, qui in ipsius fide sunt,illatam iniuriam,ut præstare homini dixerit,appensa à collo mola,deijci in mare. His si fidem haberemus,quicunq; Christi fide censemur, quàm silerent ubiq; fora,quàm concors undiq; uita ageretur,quàm fœliciter inde caderent Ecclesiæ Dei omnia,ex sancta hac conspiratione, unoquoq; pro sua portione suoq; in Christi corpore loco,in communem profectum aliquid conferente. Canit siquidem Vates: *Et quæcunq; instituerit,prospera erunt.* Ecqui aliter,cum quisquis Legis diuinæ uere studiosus est,nihil,nisi,cum Dei gloriam,tum electorum salutem quærat,ac spectet,suo arbitrio nihil tentet,sed ducendum se, diuino spiritui in omnibus permittat? Ipsi sane cum diligat uere Deum, bono esse oportet omnia. *Rom. 8.* Iam cum arbori similis sit,quæ fructum fert suo tempore, nihil suscipi ab eo poterit,quod non & alijs commodo existat. Idcirco secunda, & ex sententia, fœliciterq; cadent,quæcunq; instituerit,egeritúe. *Parabola arboris.* Huius præclara exēpla habes in Abraham,Mosheh,Iehosua,Dauide,Paulo,præcipue autem in Domino ipso. Quid enim instituerunt,quod optatum & fœlicem exitum,inuito etiam mundo & Satana
B principe eius,sortitum non sit? Sic sanctis omnibus, mira & indicibili prosperitate secundant,quæcunq; agenda sibi sumpserint.

Parabola arboris in scripturis admodum frequens est. Nam uix alia re natura & ingenium,siue bonorum,siue malorum,æque luculenter atq; perspicue exprimitur. Boni siquidem omnibus fructuosi sunt, fructiferis igitur arboribus persimiles. Mali sibi tantum uiuunt,& sua ferè commoda, nō nisi aliorum parant incommodis,interim tamen plus alijs in hoc sæculo ualere putantur,eoq; non modo sterilibus,uerum etiam pungentibus spinis, sæpe autem grandioribus quoq; sed infrugiferis arboribus,ut quercubus atq; abietibus assimilantur. Cumq; maiore hi sanctimoniæ specie nonnunquam sese ostentāt,ea de caussa ficui,cum pro ratione temporis folia tantum, nondum fructus haberet, Christus populum Hebræorum,multum pietatis externa cerimoniarū pompa de se, absq; syncero eius studio pollicentem,contulit,maledictoq; illam aridam reddens, significauit instare,ut & falso illo uirore,cultu scilicet externo priuarentur,loco suo eiecti,& per omnes mundi regiones dispersi. Malorum fugacem,& inanem fœlicitatem,quę in speciem,multo maxima atq; diuturna uidetur. Psal. 37. Exprimit imagine arboris alte radicatæ atq; frondosæ, sed quæ ilico euanuerit: Vidi, inquit, improbum,robustum,& bene radicatum,nobilem,& florentem, transiui &c. Potentiam malorum scriptura passim similitudine cedrorum exprimit,maliciam uero & nocendi studium,spinarum atq; tribulorum,sterilitatem uero, uineæ post diligentem cultum ferenti labruscas. Contra uitis,oliuæ,& palmæ imaginibus,sanctorum fertilitatem,hoc est,benemerendi de omnibus studiū & successum, morumq; summam suauitatem,cedrorum altitudine, certam eorum fœlicitatem & gloriam,rosarum & liliorum,doctrinam & saluificam famæ odorem, deprædicat. Hæc licet nusquam non occurrant, uolo tamen unū & alterū locū adducere,

quo hic

C quo hic parabola hac fusius explicata, in sequentibus liceat paucioribus defungi.
Num. 24. Sic de Israele uaticinatum legimus Bileam: Vt fœlicia tabernacula tua
Iaæcob, in castris tuis Iisrael, sicut ualles arboribus consitæ, sicut hortus iuxta flu-
uium, sicut tabernacula quæ fixit Iehoua, sicut cedri iuxta aquas. His fœlicitatem
populi, ex diuina benignitate prouenientem, Bileam exponere uoluit. Eandem
cum optata fructuositate, Psal. 92. sic descripsit: Iustus uelut palma florebit, & tan
quã cedrus in libano crescet. Sati in domo Domini (hæc.n. solum illud est, quod
riuuli S. spiritus interfluunt & fœcũdant) in atrijs Dei nostri florebunt. Iirmeiah
17. eadem sic extulit: Confidens Iehouæ, erit uelut arbor ad aquas plantata, quæ
in ripa radices suas egit, nec metuit dum inualuerit æstus, folijsq́ pulchre frõdet,
siccitatis tempore nihil solicita, à faciẽdo fructu nunquã cessat. Iehezkel cap. 47.
Vbi de fluentis spiritus sancti, eorumq́ fœcunditate uaticinatur, ait: Consurget ad
flumen in utraq; eius ripa omne genus arborum fructiferarum, non inarescent il-
lis folia, non consummentur fructus earum, in singulos menses ferent primitias,
quoniam aquæ, quibus irrigantur, illę sunt, quæ de sanctuario egrediuntur. Et e-
runt fructus eius in cibum, & foliũ eius in medicinam. Hominis enim solidè pij,
& superno spiritu fœcũdati, omnia utilia & salutaria sunt, quippe in quo Dei, fon
tis bonorum omnium, restituta imago sit. Hæc uero sic perpendamus, ut pigeat
& doleat, tam tenues adhuc in nobis imaginis huius, cui tamen nisi per omnia
responderit uita nostra, salui esse nequimus, apparere lineolas, & oremus por-
tionem ampliorem aquarum de cœlesti sacrario scaturientium, quo fructum, in
quod positi sumus, cumulatius feramus, ne si usq; inutilia ligna, solum uitę huius
D absq; cau. a occupauerimus, fomenta olim præbeamus foco gehennæ.
ἀπορρυήσεται Vulgata utriusque linguæ editio habet: *& folium eius non defluet*, id uero quadra-
Iippol ret, si scriptum esset, יִפֹּל, nunc autem יִבֹּל Vates posuit, id non cadere aut de-
Iibbol fluere, sed inarescere & siccari significat, Et transfertur ad homines, dum ue-
lut uitali succu, atq; inde uiribus exhauriuntur & deficiunt, unde dicebat Iithro
Nabol thibbol ad Moscheh, נָבֹל תִּבֹּל exhauriendo exhauriris, uel deficiendo deficis, & tu &
populus &c. Sic & Iesch. cum defecisse populum significare uult. Tanquam foli-
um, inquit, exiccati sumus. Eadem ratione, & ad significandam morum corrup-
telam, ingenijq́ deprauationem, uocẽ hanc translatam existimo, corruptis enim
ingenijs, perditisq́ hominibus, succus rectæ rationis uelut exaruit. Stultos quidẽ
Niklim in hoc significatu נְבָלִים uulgo interpretantur, sed significat hoc nomen per-
ditos, rectoq́ iudicio destitutos, qui non uiui homines, sed uelut cadauera, inter
recte & ordine uiuentes habentur.
Versus 4. *Non sic improbi, sed sicut quisquiliæ, quas dispellit uentus.*) Schemate orationis usus est,
ad uerbum. quod Fabius Synecdochen uocat, cũ breuitatis & argutiæ gratia, uerbum subtra-
Derec ketza hitur, quod satis ex cæteris intelligitur. Ebræi illud uocant דֶּרֶךְ קְצָרָה. Significa
rah. re enim Vates uoluit, non sic habere improbos, sicut habentur sancti, hos nõ esse,
ut illos, utiles & salutares, neq; succedere eis quæ instituũt, sed habere, ut quisqui-
liæ. In eo uero iterũ imagine usus est, propter enargiã, hoc est, sermonis claritatẽ,
מוֹץ, motz, & euidẽtiam. מוֹץ Ebraice minutias significat palearũ, quæ prorsus nulli usui ac-
id est, quisqui cõmodę sunt, tantũ dispersę uento, omnia cõmaculant, & oculos hominũ lędũt.
[illegible] Supra monui, hic nomine improborum, & flagitiosos atq; malitiosos intelli-
gendos, quod in eosdem omnia tria nomina competant.
Porrò, non hoc solum loco inanitas atq; fugacitas improborum hac imagi-
ne describitur. Infra imprecatur hostibus suis: Sint uelut quisquiliæ expositæ uen
to. Et Ies. 17. de dispergẽda multitudine populi aduersarij: Persecutione, inquit,
agentur, ceu quisquiliæ, in montibus, expositæ uento. His quid est inanius? quid
æque fugax? Sic iam sunt omnes, qui Deũ ignorant, utcunq; oculis carnis uidean
tur, nihil nõ esse & posse, atq; sic radices egisse, ut nulla ui queant euelli, taceo, ita
ut quisquiliæ

ut quisquiliæ comminui,atq; uento dispelli,& prorsus disperdi. Hoc uero si cre-
A dere nobis plane datetur,quam modeste, quàm religiose hic uiueremus? quàm
magnanime denique mundi potentiam & copias despiceremus? unum hoc curan
tes,ut Domino omnẽ uitam nostram approbaremus,qua sola ratione uita æter-
na,solideq; beata constat.

Propterea non stabunt improbi in iudicio, & peccatores in concilio iustorum.) State in iudicio, Versus 5. ad uerbum.
per Metaphoram,pro uincere iudicium,caussamq; probare,accipitur. Latini con
trario huius utuntur,cadere caussa,quanquam & Terentius dixerit, uix steti, pro
uix fabulam approbaui,uix comprobatus sum à populo. Quare,quod hic de im
probis prædicitur,illud est,quod Psal.109. hosti suo & Dei sanctus imprecatur.
Dum inquit,subit iudiciũ,cõdẽnetur improbitatis. Et recte ait: *Propterea.* Si enim
ut quisquiliæ dispergentur,qui consisterent in iudicio Dei, senatuq; sanctorum?
Neq; enim apparebũt coram oculis tuis uãni, canit Psal.5. hoc est, non feres eos.
Dicet his enim: Discedite à me,& à cõcilio eorum,qui sunt benedicti patris mei,
beatam cœlorum hæreditatem adituri,& ite in ignem æternum. עֵדָה, conciliũ, Aeda.
cœtũ,atq; concionẽ significat,& eam,non semper bonorum,ut quidã putarunt.
Nam Psal.22. עֵדָה, id est,cœtus,noxiorum dicitur,nemo igitur de eo frustra phi
losophetur, quod concilium legit. Inest præterea huic uersiculo schema, quod
συνζεῦγμένον uocat,quo ad unum uerbum plures sententiæ referuntur. Nam uer
bo,non consistent,&,in iudicio,&,in concilio, subiungitur. Nec ab re quidem.
Quandoquidem cum Domino sancti iudicaturi sint. Quemadmodũ enim hic
Dei de hominibus sententia per hos proponitur,ita erit & in magnis illis comi-
tijs. Ibi Niniuitæ,qui resipiscentiam ad prædicationem susceperant Ionah, & re
gina Saba,quæ,ut audiret Salomonem,tam ex longinqua regione Ierusalem pe
tije,condemnabunt Iudæos,qui prædicationem Christi respuerunt, Ionah & Sa
lomone infinito præstantioris. Tunc totum Israelem iudicabunt Apostoli, pri-
mores in regno Dei. Apparebunt Domino & angeli. Qui ergo à Domino con-
B demnari metuerint,caussam suam,nec in concilio sanctorum approbabunt, sed
pariter ab ipsis condemnati, caussa cadent, iussiq; ire in gehennam, à conspectu
sanctorum rapientur,uelut inanes quisquiliæ uento dispersæ.

לֹא יָקֻמוּ, quod uerti, *non consistent*, pleriq; uerterunt, non surgent, & de re- Loiakumi.
surrectione mortuorum disputarunt,significat autem id uerbi proprie,stare,con
sistere, nonnunquam se statuere uel erigere, eoq; & surgere. At hic,cum per illa-
tionem,huic, (tanquã quisquiliæ &c.) subijcitur,quis non uideat Vatem dicere
noluisse, improbos & flagitiosos,qui ijdẽ sunt, in iudicio,& magno illo sancto-
rũ concilio,quod aderit Christo uenienti in maiestate patris ad iudicandũ,mini
me staturos,id est,caussa casuros,et iri condemnatũ. Cæterum resurgent,sed non
in resurrectionem uitæ,astabunt tribunali Christi, sed ut pronunciata sententia,
mox se recipiant in ignem æternum,paratum diabolo,& huius angelis. R.Kim.
Iudicium hic diem mortis cuiusq; intelligit,& concilium iustorum, cœtum san-
ctarum animarum,in quem sancti post hanc uitam admittentur,& ex quo repro
bi excludentur,ut qui pereant animo & corpore,ideoq; non habeant stationem,
& ut uerbum uerbo reddam,non surgant, consistant, ac permaneãt inter iustos.

צַדִּיקִים, iustos omnes reddunt,& proprie. Nam omnino id nobis significat, צדיקים
modo iusto suo significatu accipiatur. Iustus enim is dicitur,qui iusticia præditus zadikim, id
est. Ea autem,affectio & habitus animi est, quæ suum cuiq; tribuit, societatemq; est, iusti.
humanæ coniunctionis, munifice & æque tuetur, cuius ut fundamentum sunt,fi
des & charitas,ita comites nunquam desunt,pietas,liberalitas,benignitas,comi
tas,quæq; sunt huius generis alia,id quod Cicero de Fin.Bon.lib.5.& Offi.1.&2.
locuplete probat. Etenim,ut idem inquit,ex hac una uirtute, boni uiri nominan
tur,nec potest quisquam iustus esse,qui mortem,qui dolorem, qui exilium, qui
ægestatem

C ægestatem timet, aut qui ea quæ his sunt contraria, æquitati anteponit. Sicut sanè Paulus recte dicit, in hoc uno uerbo, diliges proximum tuum, sicut te ipsum, totã legem contineri, perficiq́ hoc uno præcepto seruato, nam qui uere alterum sicut se ipsum diligit, nullo officiorum genere illum demereri cessat, ita hunc demum iustum, atq; ideo omnibus uirtutibus ornatum dicemus, planeq́ bonum, & Deo similem, qui solida erga proximos dilectione fuerit prędirus, propterea, quod nisi, qui perinde atq; semetipsum, alios homines diligat, suum cuiq; tribuere, & sese omnibus uelut seruum, quod Lex requirit, addicere possit nemo. Hanc autem dilectionem Deus, hoc est, ipsam suam naturam (Deus enim charitas est) non nisi suis filijs, quos suo obsignat agitq́ spiritu, donat. Proinde quos scriptura צדיקים & Latini iustos uocant, iure intelligimus eos, qui proximos uere diligunt, eoq́ legem totam seruant, omni uirtutum genere ornari, atq; spiritu Dei donati, indeq́ germani filij Dei, sancti & boni. Hęc uero, cũ hic inchoata tantum & imperfecta omnia sanctis adsint, ideo imperfecte quoq; iusti sunt, quicũq; hoc nomine in pręsenti uita censentur. Veruntamen ita uocantur, quibuscunq; est iusticiæ studiũ, eò quod in quibuscũq; hoc fuerit, ij plenã olim & consummatã iusticiam percepturi sint. Iuxta illud: Quos prædestinauit Deus, hos & uocauit, quos uocauit, hos & iustificauit, quos uero iustificauit, hos & glorificauit. Ro. 8. Occurremus siquidẽ olim in uirũ perfectũ, in mensurã plene adultæ ætatis Christi, quotquot ipsi insiti sumus. Ephes. 4. Hinc ipse quoq; Dominus testatur nos iã habere uitã æternã, quę utiq; nihil, nisi plena perfectaq́ iusticia est. Paulus affirmat saluos esse, quod utiq; aliud non est, quã iusticia absolutos, & tamen inchoata ea duntaxat est in nobis, sed inchoata diuinis, non humanis auspicijs, inq́ arra spiritus sancti obsignatis, quo perhibente testimoniũ spiritui nostro, Dei nos filios esse, ipsum patrem inuocamus, eoq́ salui tandem, iustiq́, ad plenum reddamur oportet. Saluus enim
D erit, quicunq; ipsum inuocauerit, & procul dubio tandem plene atq; consummate. Hæc de iusticia & iustis, quoniam hæc nomina ubiq; in Psalmis occurrunt, semel annotare uolui.

Sunt, qui surgere uel stare in iudicio, pro eo interpretentur, quod est iudiciaria potestate fungi, & agere principem & iudicem, sed nusquam potui inuenire locum, quanquam diligenter uestigarim, ubi hæc locutio sic accipiatur. Id enim scriptura dicit, constitui iudicem, iudicare, facere iudicium.

Versus 6. ad uerbum. *Quoniam nouit Iehoua uiam iustorum, & uia peccatorum peribit.*) Via iustorum, uita & institutum iustorũ est. Hos Deus, ut suos agnoscit, fouetq́, ideo & uita, & omnes actiones eorum ei curæ sunt. Contra autem, reprobis dicet: Amen dico uobis, non noui uos, hoc est, inter meos nunquam habui, hinc necesse est, ut uita horũ, omneq́ quod instituerint, tandem dispereat, utcunq; ad tempus uideantur florere, possintq́ multa.

Nouit Iehoua uiam iustorum.) Tropus Synecdoche est, qua ex eo, quod præcedit, id quod consequens est intelligitur. Neq; enim quicquam ignorat Deus, sed co-
Quid Dei nosse. gnitionem solet, amor, cura, & prospectio consequi, his Deus prosequitur uitam sanctorum, ideo & hic fructifera est, & in futuro diuina eam sors atq; fœlicitas cõsummata, excipiet. Hanc itaq; curam, atq; paternam prouidentiam, Vates significare uoluit, dum id quod præcedit, dixit, nempe, *nouit uiam &c.* Hic uero tropus in scriptura frequens est. Quid est homo, quod agnoscis eum? Psal. 144. Et agnouit in tribulatione animam meam. Psal. 31. Ego cognoui te in utero matris. Ierme. 1. Altera uersus particula, simpliciter dicta, prioris tropum aperit. Cum enim secundum rationem contrapositionis, dicẽdum fuerat, uiam autem improborũ ignorat, dicit, peribit, Metaphora, qua per uiam, uita, actio, institutum, intelligitur, abunde nota est. Via reproborum interibit, per metonymiam accipi potest, pro, impij disperibunt, unà cũ uita & actibus suis, id quod canit uersus ultimus psalmi

sequentis

A sequentis. Et hic sensus probatur D. Kim. Sed quid est interitus malorum, quàm uitæ corũ destructio & abolitio.

Hic uero uersiculus caussam exprimit fœlicitatis, quã hic Psalmus sanctis tribuit, & in eo collocat, quod sunt frugi, iucundiq́; omnibus, nihil non ex sententia animi semper usibus proximorũ inuigilantis cadente. Hæc enim omnia inde sanctis obueniũt, quod eos Dominus inter suos agnoscit, curamq́; eorũ paternam gerit. Eam quam sane cœpit, anteq̃ essent, & qua ut sui essent, præcognouit, iuxta illud Apostoli: Quos præcognouit, & prædefiniuit, ut sint conformes imagini filij sui. Hac ratione, cum non sint præcogniti & agniti Domino reprobi, spiritu eius bono non donantur, atque ideo id quod nati sunt, mendacium & inanitas perseuerant, regenerationis expertes, æternum demum pereunt, omnisq́; uita eorum euanescit, nisi, quod animæ eorum ad tormenta seruantur, ad quæ & olim corpora restituentur.

Prima radix salutis sanctorum.

Habent uero hæc, si animo Dei studioso pensiculentur, uehemẽtes in se flammas, quæ cunctas in nobis terrenarũ cupiditatum sordes merito exurant, purgatosq́; & abstractos ab omni malorũ societate, in cœlestia subuehãt. Quid etenim desyderent boni, qui Deo curæ sunt, quos inter suos agnoscit? Contra, quid mali non expectent, quos ille ignorat, cuius solius cognitione & prouidẽtia seruantur & consistunt omnia? quosq́; perituros pronunciat, nescius falli spiritus Dei? Quid ergo hos miramur? Cur eorum societatẽ ambimus? Cur eos deniq; timemus? aut eis inuidemus? Sic sane Lex Dei meditari, sic oracula diuini spiritus debent expendi. Nisi enim meliores à diuina lectione, hoc est, à more, cupiditate, & studijs improborum remotiores, & actionibus, quæ decent filios Dei, addictiores surrexerimus, cõtumeliam facimus magistro cœlesti, cuius sanctissima, iuxta ac saluberrima monita, sic contemnimus, indigna habentes, quæ animaduersione pressiore excuteremus, animisq́; nostris imprimeremus.

B Fusius paulo hunc psalmum, quanquam longe adhuc infra copiam diuitiarum spiritualium, quæ in eo, quamlibet breui, spiritus S. nobis proposuit, explanauimus, deinceps annotaturi omnia strictius, quod alioqui in immensum excresceret opus. Conijcere autẽ hinc licet quã inexhausta insit in his sanctissimis odis, uis opum cœlestium, quas nemo quamlibet diuinarum rerum cum scientia, tum facundia pollens, satis indicauerit. Nec id facere operæ precium, ut equidem arbitror, foret. Præstat enim ut quisquis admissus huic thesauro fuerit, ipse singula animaduertat & consyderet, sic maiore accendetur admiratione, & potentius animo rapietur. Satis igitur fecisse muneri meo arbitrabor, si post hac, linguæ & phraseos, quoad eius licuerit in istis tegumentum, infirmioribus oculis, ut per illud traijcere uisum possint, subduxero, & uel paucula ex infinitis istis superne sapientiæ thesauris indicauero. Qui huius desyderio sapiẽtiæ tenentur, eos spiritus Dei, quo imbuti sunt, indubie uel tantillum adiutos prouehet, pluraq́; uidenda dabit, quàm ostendere quisquam possit mortalium.

Porrò, cum sint quædam in hoc psalmo, quæ & in reliquis crebertime recinuntur, quorum occasione, quæstiones quædam moueri solent, & hæ non inutiles, si ita, ut Dei filios, omnia ad uitæ emẽdationem referentes, decet, sobrie & religiose, non impure adeo & tumultuose, ut hodie quibusdam in more est, tractarentur. Omnia sane supernæ philosophiæ in hoc nobis donata sunt, ut in diuinæ naturæ consortium euehamur, Deum patrem, iam eius filij, omnimoda bonitate referentes, atq; ad huius imitationẽ quoscunq; liceat, adducẽtes. Quanta igitur sanctissime doctrinæ iniuria, quantũ est offendiculũ electorum, sic, quæ scripturæ tradunt disputare, ut & ipsi in non ferendã impudentiã atq; temeritatem, plerunq; etiam beluinam quandam rabiem efferemur, omnem semel can-

Quomodo de rebus sacris disserendum, & iudicandum.

C dorem & humanitatem exuti, & alios cum ipsa animi impotentia, & dissentientium intolerantia, tum nouationis præposteræ inuidia, & reijciendi recepta, tam intempestiua audacia, dicâ an impietate, multas Dei timore imbutas mentes, ab hac salutifica doctrina absterreamus & repellamus. Quis enim diuina inde expectet, ubi uidet humanos quoq; sensus perijsse? Proinde oro & obsecro, per tremendum cõditoris numen, per nunquam satis ueneratam scripturarum maiestatẽ, per omnium filiorũ Dei, quos alioqui infinita à cœlesti hac philosophia auocant, salutem, quicunq; de sanctis commentari, statuere uel disserere uolent, meminerint se in schola uersari spiritus sancti, in palestra sapientiæ diuinæ, ponant omni studio affectus carnis. Qui, quo adhærent tenacius, hoc uersentur in omnibus solicitius, agant, dicantq; cum timore & tremore omnia, ita ut Paulus, tanto nobis spiritualior, se apud Corinthios sacra tractasse testatur, agnoscant se suis hic uiribus nihil posse, Dei spiritus esse munus, ut ueritas rite cognoscatur. Hunc prece sedula inuocent, nec si quædã prima facie, non arrident, ideo ilico abijciant, si ea modo præ se ferunt studiũ Dei, nõ dantur omnibus omnia, nec quibusuis momentis, docet spiritus Dei, sinit nonnunq; experiri nos, quam sine eo nihil ualent quantælibet uel ingenij uires, uel doctrinæ opes. Longissime uero absint à pronunciandi temeritate, nec minus à nouandi studio. Habuit suos Deus, iam inde à primordijs mundi, omnibus sæculis, quos sua minime cælauit, quare iure pijs suspectum est, quicquid ut nouum uenditatur, deniq; inhumanum est, ne dum indignum filijs Dei, uere pios, uereq; doctrinæ sacræ studiosos, ac non parum de Ecclesia Christi suis scriptis meritos, temere adeo in ordinem cogere, adeoq; omnem illis authoritatem derogare, id quod plerique sibi, nescio quo spiritu, turbulento hoc nostro sæculo nimium q; licẽter permittunt. Attingam equidem subinde, quæ in quæstione apud scripturarũ studiosos uersantur, sed paucis, daboq; magis operam, ut quæ recte patres sancti censuerunt, & usq; apud orthodoxos, ut recte iudicata perseuerarunt, sic quoq; habeantur,
D & cum scriptura omnis ueritatis regula, tum & aliorum, qui ueritati subscripserunt, tam huius quàm superioris temporis, tam ethnicorum quàm nostrorum sententijs congruere agnoscantur. Sui enim simile uerum est, à quocunq; dicatur, & latet sæpe sententia eadem sub uerbis in speciem diuersis. Usu compertũ habeo, præcipuas tam apud priscos quàm recentes, dissensiones, tantum in uerbis, non in re sitas, quibus tamen interim cœlum terræ, & terra cœlo miscetur. Qui Satan dicitur, & est, aduersarius noster, & ad officiendum intẽtissimus, nihil prius habet, quàm discordes nos reddidisse, quorum salus in sola cõcordia, mutuaq; charitate, consistit. Nostrũ igitur est, omni studio, artibus & conatibus eius ire obuiam, & omni ui, fugientem etiam concordiam retinere, ac ideo probe semper summaq; fide & diligentia expendere ac dispicere, prius, quæ nobis primo intuitu parum uere dicta uidentur, quàm ea damnemus, studiose uestigare, num ad Dei gloriam dicta sint, siue aliqua ratione huc trahi possint commoda interpretatione. Diabolicum sane est, quærere quod carpas, quod damnes, neq; hominis, dissentire cupide. Hic candor, hoc consensus studium, cum omnibus debeatur, omnes omnibus enim fratres sumus, maioreq;, quàm humana amicitia deuincti, præcipue debetur ijs, quos multis iam sæculis & sapientiæ & sanctimoniæ nominibus, totus ferè orbis suspexit, & ueneratus est. Hæc præfari hic uolui, quo bonis institutum meum, facilius approbarem, qui sic uera, atq; ex scripturis deprompta dicere proposui, ut ab Ecclesiæ Christi consensu, nihil, & sanctorum patrum sententijs, quàm minimum, uariem, & rursus sic recepta ab Ecclesijs, & scripta à patribus sectari, ne his scripturarum authoritatem posthabeam. Tũ ut à iudicaturis hæc, si qui modo erunt, qui ea suo iudicio dignabuntur, affe-

A tur, affectuum impertatem reiectionem, qui certe cum de ueritatis iudicio agi-
tur, debent abesse longissime, caueremq; hoc pacto, ne quis uel ambitiose, gra-
tiæ, siue nouitatis, siue uetustatis nimium addictus, néue cupide, suæ sententiæ
plus satis amans, néue demum sordide, in censendis dogmatis regni cœlorum,
rationem facultatum huius uitæ habendam aliquam existimans, iudicium de
his faceret, sed uere potius, sed candide, sed religiose, quisque hæc arbitrari uelit.
Nunc ad institutum.

Ponit hic Psalmus omnē fœlicitatem in amore, iugiq; studio Legis diuinæ. *Disputatio de*
Hinc de nomine, natura, ac ui Legis, quæ uere Lex naturæ, qua iusta & iniusta o- *Legibus &*
mnia censeri debeāt, inde huius occasione, de Libertate arbitrij humani, tū, quæ *Lib. arbitrio.*
D. Legis nomine habenda sint, deniq; quatenus ea nos teneāt, quę uocantur Le-
ges humanę, delibare paucula, non ab re fore existimaui, uel eó, quod cū harū re-
rum in omnibus fere psalmis incidit mentio, hic initio, luce aliqua eis illata, lice-
at postea in enarrandis psalmis pergere expeditius. Primū ergo, quantū ad no-
men attinet, iā id supra ex Cicerone de Legibus cōmemini. A delectu enim no-
minata est, ut Gręcis dictus κατὰ τοῦ νέμειν ὁ νόμος, quod unicuiq; suū tribuat. Lex
ergo, ratio uocatur, quę iubet recte facere, uetat delinquere, impellitq;, ut eliga-
mus iusta, respuamus iniusta. Hęc ratio, siue impressa hominū mentibus, siue ex-
cepta literis, ut omnia bona, à Deo deriuetur necesse est. Cuius prouidentia, cū
ad bonū cuncta adigantur, & reuocentur à malis, princeps Lex, Legumq; fons iu-
re dicetur, id quod & Cicero.1. de Legibus præclare & orthodoxe differit. In-
de habitus ille animorum, quo ad deligendū recta, & repudiandū praua, pro-
pendent, Legis nomine censetur. Tertium gradū obtinent, quę populis præscri-
buntur, ad honesta eos uocātes, & ab inhonestis reuocantes. Vt aūt hominibus,
recta ratio nimiū imminuta est, ita semper in ijs quę statuūt, non parū iustitiæ de-
syderatur. Quapropter suū Deus spiritū sanctis, Moscheh & alijs adflauit, dona-
uitq; eam uitę rationē pręscribere, quæ erudit, quæ ad salutē & ad omne bonum
B opus expedit, ut de ea D. Paul. 2. Timo.3. testatur: Ita quicquid est uel recti iudi-
cij in animis mortaliū, uel probę Legis in sciris populorū, sapientumq; quorūli-
bet placitis, responsis & institutis, deniq; & ipsæ arcanę scripturæ, omnia princi-
pi illi Legi, sapientię cuncta tuentis & regentis Dei, accepta referenda sunt. Hinc
ipsa de se Dei mens, sapientia & Lex prima sic pręedicat: Mei muneris est pruden-
tia, solertiā ego cōfero, penes me est cōsilij & uera uidendi facultas, ego intelli-
gentiam & animi robur suppedito, meo nomine reges rite regna administrant,
& principes recta statuunt, meo numine optimates, cunctiq; magistratus suo mu-
nere funguntur. Lex itaq; in uniuersum, ratio est, recte & ordine uiuendi, ut cun- *Quid Lex in*
cta nostra dicta & facta, summo cū decoro, in usum & salutē omniū, quibuscum *uniuersum.*
uixerimus cedant. Hanc cum omniū animis insculptā quidam existiment, Legē
naturæ uocant, solaq; natura duce, ad perfectā peruenire uirtutē, omnibus in ma-
nu esse, arbitrantur. Inter hos, & Cicero est, qui lib. de Legi.1. scripsit: Non sola
uirtutū semina, & quos ipse uocat igniculos naturę ingenio hominū indita, sed
simul datum, ut ipsa etiā per se natura longius progrediatur, ac nullo docente,
profecta ab ijs, quorū ex prima & inchoata intelligētia, genera cognouit, confir-
met ipsa per se rationē & perficiat, ut nemo sit cuiuscunq; gentis, qui ducem na-
turam nactus, ad uirtutem peruenire nō possit, & eò, ut sese haud plus quā alterū
diligat, seruetq; illud Pythagoricū τὰ τῶν φίλων κοινά, id quod modo habetur in-
credibile. Quibuscunq; enim data ratio est, ijsdem putat datam & rectam ratio-
nē, quæ Lex est. Et hanc, ubi obtineāt, efficere, ut sui nemo tā similis sit, quàm o-
mnes sint omniū. Quod quo minus fiat, deprauationi consuetudinū, & opinio-
num uanitati tribuit, quibus animorū imbecillitas, à naturæ ductu torqueatur.

C Huic sententiæ, partim assentiũtur Damascenus, Isidorus. D. Thomas, ac alij multi. Thomas siquidé in priore partitione secundæ partis, quæstionũ Theologicarum, quæst. 94. quæstiuncula. 2. & 3. Iuris & Legis naturę esse agnoscit, quicquid hominibus cõmuniter insitum sentimus: horum primum facit, ut se homo tueatur, quod cõmune habet cũ omnibus rebus, deinde ut genus suũ prouehat, procreatione & educatione prolis, quod ei cõmune est cum uniuersis animantibus. Tertium, quod peculiariter naturæ hominis sit, facit propensioné ad cognoscendum & colendũ Deum, ad benefaciendum, ijs, quibuscum uiuit, sectandumq́ quicquid fuerit honestũ & laudabile. Rationis siquidem cũ sit, uera falsis, bona malis, uirtutes uitijs præferre, & uoluntas rationem sequatur, agnoscit humano ingenio naturale esse quicquid uirtutis sit. Ad hæc confirmanda adducit Damascenum lib. 3. dicentem, omnes uirtutes naturales esse. Hanc sententiã & Isidorus sequutus est, qui iuris naturæ fecit, quicquid cõtinetur in Euangelio & Lege, hoc est, uitam in his pręscriptã, ut nimirum quisq; cũ altero ita agat, ut agi secum ab illo uelit. Hinc illa axiomata nata sunt. Per se mala esse, nec ab ulla posse potestate indulgeri, quæ naturali Legi aduersantur. Ex Lege naturę Leges omnes censendas, & arbitrandas. Qui Legem sequatur naturæ, cũ ex æquo & bono cũ omnibus uiuere. Ad hunc modũ & Augustinus de naturę Lege multis in locis loquitur. Hoc aũt uariant hi orthodoxi, à Cicerone, quod dum tanta naturæ tribuunt, naturam, ut condita erat, aut ut rursum spiritu Christi restituta est, non ut modo imminuta & sibi relicta perdita est, aut certè secundũ qualescunq; ueri ac boni reliquias, non secundũ innatam iam corruptelam, cõsyderant. Agnoscunt quoq;, non tam ex sacris literis, quã propria experientia docti, deprauationes humanæ uitæ, non solũ à parentibus, nutrice, magistro, poëta, scena, cõsensu multitudinis, deniq; illa boni imitatrice, malorũ aũt omnium matre, uoluptate, quę penitus in omni sensu implicata residet, quã Paulus ἐπιθυμίαν, id est, cõcupiscen-

Ietzer Leb. am, Mosheh uero יצר לב, id est, figmẽtum & propensioné cordis uocat. Gen.

D 8. prouenire, ut Cicero cẽsuit, sed plurimũ simul ad mala pertrahere perniciosam illam uim spirituũ, quos Paulus, principatus & potestates, mundi rectores, potentes tenebrarum sæculi huius, & dæmonia uersutiæ & noxæ, è cœlesti statione nobis imminentia, nominat, cõtra quos perpetua nobis dimicatio est. Agno-

Ietzer Leb. scunt præterea illam siue uoluptatem, siue cõcupiscentiam, siue יצר לב. tantum ualere ad malũ, ut Legem naturæ, de qua loquimur, rectam, scilicet rationé, nec uere habere, nec sequi homines queant, quicũq; renati, diaboliq́ potestate exempti non sunt. Quæ renascentia, quibus penitus negata est, eos Christus ipse & Ioannes ex diabolo natos affirmant, Paulus captiuos ad uoluntatem eius. 2. Timoth. 2. Sicut dominari eum in omnibus, quibus credere ueritati nondum datum est, scribit Ephesijs uocens eosdem peccatis mortuos, hoc est, omni recta uita destitutos. Ad Ephe. 2. A qua morte, seruitute, & captiuitate, in quam omnes nascimur, filij iræ, unus seruator noster Iesus Christus liberat, dum quem morte sua meruit, bonum spiritum, ex uoluntate patris, electis suis adspirat, quo ut se iam Dei filios & hæredes agnoscunt, & spe solida uitam æternam obtinent, ita in gratiam, & ad imitationem bonitatis diuinæ omnia omnibus fiunt, nec prius quicquam habent quàm exacta uiuere sanctimonia, & frugi esse uniuerso generi humano. Hinc uidetur, si id dicendum sit, quod res est, & libet congruen-

Quid proprie Lex naturæ. tem rei appellationem usurpare, eam, quam naturæ Legem uocant, non inepte nominari, rectam rationem, electis adspiratam cœlitus. Reliquos enim cũ peccatis mortui sint, ut Paulus inquit, cum nequeant etiam quæ sunt spiritus Dei percipere, ut idem testatur 1. Cor. 2. quomodo dicemus recta ratione, id est, Lege præcipiente bona, uetanteq́ mala, præditos? Fateor & perditis, cogitationes subinde,

A subinde, quibus malorum suorum, ac iudicij diuini admonentur, adflari, sed quibus non modo non emendantur, uerum redduntur etiã deteriores, omníque excusatióne nudãtur. Quid enim aliud putemus efficere immissa animis reproborum diuina monita, quàm quæ auribus Schaulis, Dauid, & proditoris sui, ingerebat seruator? Vtrumque quod non essent nati ex Deo, nec liberati à filio, tanto propius Satan gehennæ impulit, quanto pluribus inde sanctis monitis reuocabantur. Idem usu uenit & Pharaoni, accidítque ex Diabolo natis, id est, deploratę malis, uasis æternę iræ uniuersis. Quanquam & cæteri mortalium, in quantũ peccatores sunt, sub Diabolo sunt, ut inquit D. Augustinus ad Bonifacium, contra duas Epistolas Pelagianorum, nisi inde eruantur per Christum, at quia ex filijs Dei sunt, quamuis adhuc dispersi, & in potestate tyrannidis Satanicæ, non licet illi in hos, quod in illos. Porrò uere liberi tum erunt, quando spiritu libere amandi & sectandi, quæ iusta sunt, à Domino fuerint donati. Hanc liberationem, cum aliàs, tum Rom. 8. Paulus egregie & copiose prædicat: Lex, inquit, spiritus uitæ per Christum Iesum, liberum me reddidit à iure peccati & mortis. Hoc uero ius tam uiolentum paulo ante questus fuerat, ut diceret captiuum se redditum Legi peccati, idque adeo ut faceret, quod detestabatur, malum, & quod bonum optabat, non faceret. Per Christum autem ubi donatus fuit Lege spiritus uitæ, hoc est, spiritu Dei bono, mentéque recta, quo iam ad bonam & sanctam uitam uolens & libens inclinabatur, iure peccati, & eodem mortis (nam eadem uis est, qua in æternam mortem depellimur, & qua trahimur ad peccatum) etsi nondum plene abolito, plurimum tamen infirmato. Vnde Aug. Lib. de gratia, & Lib. arb. ad Valent. eam Liberi arb. in homine inopiam agnoscit, ut quæ Lex bona iubet non modo, si adflatu D. gratiæ non iuuetur, facere nequeat, sed deterius peccato addicatur. Nam ait: Huiusmodi homini, nihil Lex erit, nisi uirtus peccati, augetur enim concupiscentia, & maiores uires recipit, Lege prohibente,
B si non adiuuet spiritus gratiæ. Hic uero spiritus, cum ab uno nobis Christo contingat, probe Paulus, ei dicto, uirtus peccati Lex, subiecit. Gratias autem Deo, qui dat nobis uictoriam per Dominũ nostrum Iesum Christum, cõtra peccatũ. Quod à prima scilicet origine nimiũ in nos iuris habet, à Lege auctũ magis sęuit, efficiente id nõ ipsa Lege, quæ sancta est, sed ingenij nostri corruptela. Eòdem ualet, quod & Coloss. scribit: Qui eripuit nos à potestate tenebrarũ, & transtulit in regnũ filij sibi dilecti, per quẽ habemus redemptionẽ per sanguinẽ ipsius &c.

Recta monita reprobos reddunt deteriores.

Aug.

A solo Christo est rectus lib. arb. usus.

Hoc uero redemptionis & restitutionis nostræ mysterium, cum à sæculis absconsum fuerit, ut toties Paulus testatur, mirandum non est, Ciceronem naturæ tantum tribuere, ut scribat ipsam per se longius progredi, quæ etiam nullo docente profecta ab ijs, quorum ex prima & inchoata intelligentia genera cognouit, confirmet ipsa per se rationẽ, & perficiat, quã adultam & perfectam, sapientiam rite nominandam censet, omnium bonarum artium matrem. Porrò, cum quis expendit, quid hic naturam uocarit, nempe uim illam ingenij, qua nobis constat, cum Deo agnatio quædam, qua bona & intelligere & prosequi datum est, quam numinis adflatu regi, in secundo de natura deorum Balbus, cuius disputatio Ciceroni ad ueritatis similitudinem uisa est propensior, satis apparet, ad integriorem & cœlestibus coniunctiorem hominum naturam, quam sequi ducem, non sit cuiusuis, Ciceronem respexisse, & de hac illud scripsisse: Nec est quisquam gentis ullius, qui ducem naturam nactus, ad uirtutem peruenire non possit: Qui ducem, inquit, naturam nactus, id quod perpaucis contingit, naturam, inquam & ingenium, quod diuinum munus est, quo hominem, quem principium reliquarum rerũ esse uoluit, Deus peculiariter ornauit, quoque homini cum Deo similitudo est. Hanc certe naturam, hanc diuinæ particulam

Ciceronem re ipsa cum ueritate conuenire.

C mentis, cui datur sequi, quod non fit, nisi potentiore superni numinis adflatu, in eo malesuada uoluptas opprimitur, incentorq́ eius Satanas repellitur, ipseq́ prælucente Dei spiritu, citra doctrinam hominis, ad solidam potest uirtutem, quæ Ciceroni nihil aliud est, quàm in se perfecta & ad summum perducta natura, peruenire, hoc est, ut nostris uerbis loquar, pristinam integritatem, depulsa labe, quæ à corrupta natiuitate cõtracta est, recuperare. Hęc ipsa autem redemptio & liberatio nostri est à tyrannide tenebrarum, sanguine Christi perfecta, & ille numinis adflatus, spiritus sanctus est, quo filij Dei aguntur, & natura restituitur. Cuius donum est, omnis ueri & cognitio & amor, quicq́unquam recte sapuerunt, id ab hoc spiritu & seruatore nostro, qui æternum patris uerbum est, uenit. Quicunq; igitur, & ex nostris, scriptũ reliquerunt, Lege naturę omnem constare iustitiam, & qui naturam sequatur, eum pie & iuste uiuere, id de natura hominis, ut condita primum est, non ut postea prolapsa, intellexerunt. Nam ingenue omnes, non ueteres modo, sed & recentes Theologi, inter quos, haud iniuria satis sit, unum Thomam laudasse testem, Liberum arbitrium, nisi & moueatur & iuuetur à Deo, ad bonum nihil ualere, confitentur.

Tho. Aquinas.

Esse homini Lib. arb.

Ne inest igitur ijs quæ de Lib. arbitrio patres quidam, aut etiam neoterici adseruerunt, ea: quam non nulli putant, impietas, si hæc rite modo accipiantur, & sic ut ipsi scriptores ea accipi uoluerunt. Sensui sane communi aduersatur, negare nos agere Libero iudicio, deliberatione, & uoluntate. Quis enim non uideat, nequaquam nos impetu sensuum, ut bestias agi, aut ui rapi externa, ut lapides? Quis ea quæ uerissima de seruatore audierit non apud se, antequam amplectatur, libens cogitationibus excutiat & perpendat, num uera sint, cumq́ uera deprehenderit, tum demum sua sponte & ultronea uoluntate animi sui amplectatur? At hoc Liberum arbitrium uocatur Latinis. Nam aliud Græci significare uolunt per suum ἀυτεξούσιον. Quod uero alij faciebant Thessalonicenses illi, qui
D scripturas scrutantes disquirebant, an ita haberent, quæ Apostoli eis adnunciauerant? Act. 17. Nunquid hi Libero de Euangelio arbitrio statuebant, neq; nisi suo & iudicio, & sponte, illi credebant? Nequaquam id autem, hi studuerunt solo freti, ut Pelagiani blasphemabant, naturę beneficio, hac facultate initio donatæ, sed ut orthodoxi uno ore omnes confitentur, quia adspirauerat illis suum spiritum Deus, quo ea quæ ψυχικοῖς hominibus stulticia sunt, nec cognosci possunt, uera & saluifica agnoscerent, ac ita agnoscerent, ut omnia libeter præ illis contemnere, inq́ discrimen offerre, seseq́ summis periculis eorum caussa obijcere. Suo sane, & eo Libero, iudicio, arbitrio & uoluntate isti usi sunt, sed nisi cœlestium capacem mentem illis Deus adflasset, ne somniare quidem de Christi mysterio potuissent, ne dum illud amplecti, quamlibet arbitrij libertate præditi.

Hieronymus.

Pie itaq; Hieronymus de hac re, ad Ctesiphontem contra Pelagianos. Quam (arbitrij intelligit libertatem, nos libéter amplectimur, ita duntaxat, ut agamus semper gratias largitori, sciamusq́ nos nihil esse, nisi quod donauit, in nobis ipse seruauerit, dicente Apostolo, non est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei. Velle & currere meũ est, sed ipsum meũ sine Dei semper auxilio, nõ erit meum. Dicit enim idẽ Apostolus: Deus est, qui operatur in nobis uelle & perficere &c. Ac paulo post: Non mihi sufficit qđ semel donauit, nisi semper donauerit. Vide Liberũ arbitriũ, suum agnoscit, & nõ suum. Eo certe cũ agat, nõ ex necessitate cogente, nõ absq; deliberatione, sponteq́ propria suũ arbitrium recte uocat, quod rursus, dũ ad bonũ sine afflatu impulsuq; Dei ferri nõ potest, itidẽ non suũ recte cõfitetur. Nã quid boni uelit libere homo, qui nihil ueri boni ex se potest cognoscere? Dei est ergo, quicquid recte iudicamus & uolumus. Ipse bona ostẽdit, ipse agnoscere donat, ipse ut ea amplectamur efficit, oia in omnib. operatur

& perficit

A &perficit unus. Operatus est initio condens omnia, & modo operatur unà cũ filio & per filiũ. Quẽ locũ appositè ad pręsens propositũ D. Hieronymus adduxit. Hinc D. Augustinus in libro de spiritu & litera cap. 3. Nos aũt dicimus humanã uoluntatem sic diuinitus adiuuari ad faciendam iustitiam, ut præter quod creatus est homo, cum Libero uolũtatis arbitrio, prætereaq; doctrinam, quæ ei præcipitur, quemadmodum uiuere debeat, accipiat spiritum sanctum, quo fiat in animo eius delectatio, dilectioq; summi illius, atq; incõmutabilis boni, quod Deus est. Etiam nunc cum per fidem ambulatur, nondum per speciem, ut hac sibi uelut arra data gratuiti muneris, inardescat inhærere creatori, atq; inflammetur accedere ad participatione illius ueri luminis, ut ex illo ei bene sit, à quo habet ut sit. Nam neq; Lib. Arbitrium quicquam, nisi ad peccandum ualet, si lateat ueritatis uia. Et cum id quod agendum, & quo nitendum est, cœperit non latere, nisi etiam delectet & ametur, non agitur, non suscipitur, non bene uiuitur, ut autẽ diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per Arbitrium liberum, quod surgit ex nobis, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hactenus Augustinus. Vel hoc solum caput sanctissimi patris, ijs qui ueritatem synceriter quærunt, magis quàm contentionem, satis, quid de Lib. arbitrio sentiendum sit, exposuerit. Liberum nobis arbitrium esse concedit, ratione enim uiuimus, non uel impetu sensuum, uel ui externi agentis tantum impellimur, uerum eiusmodi, quod si nobis præter doctrinam, nihil diuini spiritus impertiatur, ad peccandum tantũ ualeat, eoq; necesse habeat, ut per spiritum sanctũ & ueritas indicetur, & amor eius in nobis accendatur. Hac ratione, nec hominis dignitas, qua eum Conditor dignatus est, negatur, & rursus diuinæ gratiæ uirtutiq; spiritus sancti nihil detrahitur. *D. August.* *Quæ ratio Lib. Arbitrij.*

Non possum uero temperare mihi, quin adscribam, & quæ idem pater, eodẽ libro de Spiritu & Litera, de hac re admodum elegãter & pie scripsit, mira enim facilitate hanc quæstionem expediunt: Liberum ergo, inquit, arbitrium euacuamus per gratiam? absit, sed magis Liberum arbitrium statuimus. Sicut enim Lex per fidem, sic Lib. arbitrium per gratiam non euacuatur, sed statuitur. Neq; enim Lex impletur, nisi Lib. arbitrio, sed per Legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiã sanatio animæ à uitio peccati, per animæ sanitatẽ libertas arbitrij, per Lib. arbitriũ iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectionẽ Legis operatio. Ac per hoc sicut Lex nõ euacuatur, sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiã, qua Lex impleatur, ita Lib. arb. nõ euacuatur per gratiam, sed statuitur, quia gratia sanat uoluntatẽ, qua iustitia libere diligatur. Hęc ille. *Cap. 19* B *Lex non impletur, nisi Lib. arbitri.* *Notanda gradatio.*

Sed ut ad uim Legis explicandam reuertamur, quando aliàs nimium ad sacta caliget mens mortalium, poscere res ipsa uidetur, ut de eis loquamur, quàm fieri potest planissime & crassissime, ne sit eorum intellectus multa uestigatione quærendus, sed ultro in animi oculos incurrat. Eoq; cum naturę nomine uulgo id intelligatur, quod sit æque commune omnibus hominibus, præstare existimo, ne tanta Legi naturæ tribuamus, nimirum præceptionem omnis iustitię & pietatis, & uetationem omnis iniustitiæ & impietatis. Nam, qui spiritu filiorũ Dei prædi ti non sunt, & si non omnino nullas boni notiones, & ad idem propensiones habeant, quę D. Augustinus extrema imaginis Dei in nobis liniamenta uocat, adeo tamen, recta ratione, quæ uitia potis sit emendare, & uirtutes commendare, atq; ideo Lex iure uocetur, nempe præceptio ueri, prauiq; depulsio, destituuntur, ut te ste Apostolo, quæ Dei sunt, ne intelligere, nedum amare queant, & ut Dominus ipse, ueritatis sermonem audire non sustineant. Propterea, ut Lege, quæ uere hoc dicatur, quæ ad uera scilicet bona impellat, & à malis reuocet, animi horum pręditi non sunt, ita eam naturæ Legem, quę esse omnium, si proprie loquimur, uocare haud quaquã licebit. Quod enim D. Augustinus lib. Confess. 2. scripsit: Lex scripta est in cordibus hominum, quam nec ulla quidem delet iniquitas, non ita *Quid de naturę Lege sentiendum.*

C proprie Legem accepit,sed Legis nomine,ut etiã S.Thomas Aquinas censet,pri-
mas illas intellexit notiones animo impressas,quæ cupiditate facile auertũtur,ut
ad iustam facti præceptionem,peruenire nequeunt. Sed nec Paulus in Romanis
de alijs affirmat,quod Legem habeant cordibus suis inscriptam,quàm qui natu-
ra,quę Legis sunt,faciunt:Isti,inquit,non habentes Legem,sibijpsis Lex sunt,qui
quidem demonstrant uim Legis inscriptam cordibus suis. His autem quis dubi-
tat naturam superno numine restitutam,atq; ab illa æterna & principe Lege,uir-
tutem hanc adspiratam,qua ad recte facta uocentur,& à peccatis auocentur? Ete-
nim de Ethnicis & spiritu Dei destitutis sic scribit Apostolus ad Ephe.4. Qui uer-
santur iuxta uanitatem mentis suæ,obtenebrati intelligẽtia,eoq́; alieni à uita Dei,
propter ignorantiam,qua tenentur,& cæcitatem cordis eorum. Omnis siquidẽ
humani cordis cogitatio,à puero tantum ad mala propendet,quare quibus me-
liorem mentem,mens ultima & princeps,uerbum,& sapiẽtia Dei, Dominus no-
ster IESVS Christus,per quem,ut condita sunt,ita reguntur omnia, non adspi-
rauerit,ij uenũdati,& serui peccato facti,Lege quoq; peccati omnia apud eos ob-
tinẽte,tanto aguntur ad iniusta impetu,tantaq́; ui reuocantur à iustis,ut rectam ra-
tionem,qua repudiare, quæ mala sunt,quæq́; bona,amplecti possent, nunquam
consequantur. Regnat enim apud istos spiritus malus,qui potentiam suam exer-
cet inter eos,quos Paulus filios uocat inobedientiæ,eò quòd nesciant recte moni-
tis parere. Hinc negauit Dominus quenq́; posse uidere regnũ Dei,nisi renatũ,hoc
est,spiritu è supernis bono donatũ,unde quicquid uspiam ueri & boni est, uenit.

Ius naturæ. Verius igitur naturæ ius definisse uidetur Vlpianus,qui esse dicit,quod natura
omnia animalia docuit,quanquam quæ subijcit exempla, ut liberorum procrea-
tionem & educationem,& similia,ad Legem naturæ animantium,non uel uni-
uersalis rerum,uel hominum tantum attineant. Id enim naturale hominum ius,
D dicemus,quod humana omnes natura docet. Id fermè est,quod aliàs uocant ius
Ius Gentium. gentium,quo omnes,scilicet,humanæ gentes utuntur. Huius facit Pomponius
Iureconsultus religionem,& ut parentibus ac patriæ pareamus. Et sanè in uniuer-
sum natura omniũ gentium hùc uocat,propterea quod multos melior Dei adfla-
tus uere eò impellit,& reliqui uitæ necessitate, ut uel in speciem sanioribus iussis
pareant,tum & ui numinis,quo humanũ genus seruetur,eódẽ adiguntur. Haud
pauci tamen sunt,qui & si igniculos prætenues harum rerũ subinde sentiant,na-
tura tamen & ingenio toto,longe aliò ferantur, ut si proprie loqui libeat,ne hæc
quidẽ naturæ humanæ omnibus cõmuni,tribuere liceat. Florentinus Iureconsul-
tus iuri naturæ tribuit,uim ui repellere,id & si naturæ sit, quæ nobis cum bestijs
communis est,attamen hactenus & hominũ naturæ recte tribuitur,quod ea,hoc
ipsum,omnes homines doceat. Quare Accursius in his haud quaquam cæcus fu-
it,qui scripsit nos iure naturali,moueri ad peccandum, id enim in omnium mor-
talium natura deprehenditur. Ex his omnibus liquere existimo Legem, id est,ra-
tionem recte & ordine uiuendi,quæ sola proprie Lex dicitur, nequaquam natu-
ræ,ne humanæ quidem,sed diuini esse opus spiritus. Hunc Deus,cum non sit Iu-
dæorum tantum,sed & Gentium Deus,pluribus ab initio orbis adflauit,ij sæpe
rerũ potiti,iustas religiones & Leges uitæ constituerunt, publicamq́; uirtutis curã
ita plantarunt,ut qui ab ea animo etiam abhorrebant, simulare tamen aliquod
studium eius,uel æstimationem coacti sint. Hinc factum est,ut ingenitam omni-
bus recte uiuendi rationem putarent,cui tamen multorũ ad quæuis scelera proie-
cta uita,reclamauit fortiter. Cotta sanè Pontifex apud Ciceronem de natura De-
orum lib.1.sic loquitur: Itaq; ego ille Pontifex,qui Cerimonias, religiones publi-
cas sanctissime tuendas arbitror,is hoc quod primũ est,esse Deos, persuaderi mi-
hi non opinione solũ,sed etiã ad ueritatem planè uelim. Multa enim occurrunt,

quæ con-

A quæ conturbant, ut interdũ nulli esse uideãtur. Sub huius Cottæ persona, Cicero uir prudẽtissimus indicare uoluit, minime paucos esse, quibus in speciẽ uideatur nihil religiosius, qui tamẽ opinione magis, q̃ ad ueritatẽ, uel esse Deũ persuasum habeãt, ut ergo natura, nõ oẽs mortales religionẽ docet, ita nõ est ea Legis naturę.

Proinde hunc Deo honorem tribuemus, ut agnoscamus peccatis plane mortuum uniuersum humanum genus, & adeo, ut de integro renasci oporteat, quicunq; ad id, ut solidę iusticiæ, hoc est, regni Dei participes euadant, diuinitus destinati sunt. His, ipse bonorum omnium largitor, mentem illam, uitiorum emendatricem, & uirtutum commendatricem, quam Legem naturæ uocant, adspirat & donat. Quod cum post Christum glorificatum facere Deus cumulatius destinasset, ab omnibus Prophetis prædictum est, ubi Christi regnum aduenisset, fore, ut q̃ pluribus bonus hic Dei spiritus adflaretur. Hinc inter cęteros Iermeiah. 31. Hoc fœdus est, inquit, quod cũ domo Iisrael in posterioribus illis diebus statuã, Dixit Iehoua, Immittam Legem meam intimo eorũ, & cordi eorũ inscribam, eroq; illis pro Deo, & ipsi mihi pro populo. Ergo, ut tandem de his finiam, Lex quæ animus hominum, sed sanctorũ adflata & impressa diuinitus est, recta ratio uiuendi est, naturæ morbos continuo reprimens, & in gloriam Dei, ad usum gratiamq; proximorum, uitam omnem attemperans. Hæc Lex quibus nõ fuerit adspirata cœlitus, hi animales perseuerant, & quæ Dei sunt, pro stulticia habẽt, tam abest, ut sua duce natura recte uiuere possint. Iis omnis quoq; externa doctrina, non frustra solũ, sed etiam cum detrimento, ut supra disserui, adhibetur. Irritãtur enim concupiscentiæ eorũ, & ex prauis reddũtur scelerati & deplorati. Porrò electos, & ex Deo natos, & si Paracletus eorum & patronus, quo recte sentire & cupere cœperunt, spiritus Dei, unus in omnem ueritatem inducat, possitq; id æque absq; omni externæ adminiculo doctrinę, attamen, quo nos magis inter nos amicicia constringeret, uoluit mutuis admonitionibus, sanctam illam ab ipso adspiratam mentem excitari, quo intentius diuinæ bonitati & cognoscendę & imitan-

Quid Lex inscripta mentibus.

B dæ, nosipsos addiceremus. Atq; in hunc usum sacram scripturam donauit, cuius admonitu in reprimendis affectibus carnis, & formanda ad utilitatem hominũ gloriamq; Dei uita, conatus animi non nihil iuuentur. Cuius gratia, & multa alia præclare scripta impertijt, omne enim uerum, ut Augustinus recte scripsit, S. spiritui acceptum ferimus. Vnde Legis Dei nomine iure censebitur, quicquid uspiam ueri, boniq; præceptum legitur. Nam quæ ad ueram pietatem, solidamq; iusticiã quóquo modo attingunt, uniuersa quidem, at non singula sacris literis explicata sunt. Quare Dominus id semper ursit, à quo omnis iusticia & recte uiuendi ratio pendet, dilectionẽ proximi. Nominatim nusquã pręceptũ erat, ut mulieres in cœtu sancto uelatæ, uiri autem nudis capitibus essent, ex Lege tamen Dei, id Paulus à Corinthijs exigebat: Erat enim decorũ, & cœtum cõmendabat, eoq; in Lege cõtinebatur ueræ dilectionis, quæ ad uoluntatem & gratiam aliorum, quantũ per Deum licet, hominem totum comparat & format. Sic Cicero de facto Coclitis. Nec quia uusquam erat scriptum, ut cõtra omnes hostium copias in ponte unus obsisteret, à tergoq; pontem interscindi iuberet, idcirco minus Coclitem illũ rem gessisse tantæ fortitudinis, Lege atq; imperio putabimus. Nec si regnante Tarquinio nulla erat Romę scripta Lex de stupris, idcirco contra illam Legẽ sempiternã Sex. Tarquinius uim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit. Erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad recte faciendum impellẽs, & à delicto auocans. Hanc sequutus Cocles, uitam suam saluti patriæ posthabuit, Tarquinius autem uiolauit, dũ admisit, quod ne ipse quidem culpa uacare, bonoq; uiro dignũ iudicare potuit.

Ad quid scriptura data.

Pro Ethnicis igitur Dominus & ante & postquam eos scripturarum participes redderet, insignis & admirandæ sapientiæ plurima, à Poetis, Philosophis, & Hi-

storicis

C storicis, tum & Legum conditoribus, conscribi donauit, quibus æternam, & ad omnia pertingentem uim illam Legis suæ explicauit, & ad uitę frugemq́ bonam humanum genus reuocauit. Quare & ingrati Deo sunt, & sibijpsis salutaria monita inuident, qui legere tam Ethnicorum plæraq́, quàm sanctorum scripta contemnunt, dum liceat. Neq; enim sine præcipuo & insigni Dei beneficio à Poëtis, Historicis, & Philosophis, tam multa præclara, quæq́ eximium ad probam uitæ institutionem, momentum habent, & scripta, & ad nos usq; seruata sunt. Si quid in operibus artiũ mechanicarũ excellentius ingeniũ oleat, diuinam benignitatẽ quæ id ingenij donauit, iure admiramur, & quæ de uirtutibus, de religione, de omni ratione recte & ordine uiuendi inimitabili dexteritate & elegantia, plęriq́ Philosophorũ & Poetarũ scripserũt, nõ admiremur, exosculemur, & ut singularia, & summe suspiciẽda Dei beneficia, ambabus, quod aiunt, manibus excipiamus? Nõ faciemus, quicũq; Deũ rite ueneramur: Christi uox est, quicquid uerũ est quicquid recti aliquid pręcipit, eã, undecũq; sonuerit, exaudiemus atq; sequemur.

Scripta Ethnicorum nequaquam contemnenda.

Quid lex Dei

Proinde diuinæ Legis cum nomine, tum loco habebimus, ante omnia literas sacras, quæ Legem, hoc est, doctrinam Dei, consummatam & undiq; perfectam continent, id nullis alijs scriptis concessum est. In his igitur citra delectum adorabimus omnia. Proximo loco erunt nobis eorum monumenta, qui ex professo de religione Christi, uitęq́ innocentia, præcipiunt, quanquam ex his sine iudicio & cum diuinis præceptis diligenti collatione, nihil amplectemur. Nam qui Dei toti sumus, eius quoq; iussa omnibus præferamus, oportet. Tum uiuit sua, nõ aliorum fide iustus, idcirco opus est, ut quisq; proprio iudicio, uocem Dei agnoscat. Postremo neq; prophana omne genus scripta, cũ locus & tempus fuerit, lectione dedignabimur. Si enim uere ille scripsit, non esse librum tam malum, ex quo nõ

Plinius.

D possit aliquis fructus percipi, & fructum nullum nisi Dei uerba adserũt, certe Dei uerba contempserit, qui uel Ethnicorum scripta in totum repudiet, quanquam utiliora ex his deligi conueniat, quæ nimirum Dei in creaturis suis bonitatem certius indicant, & de uirtutibus purius præcipiunt. תורה, quam Legem uulgo uertimus, Ebræis ab indicando, docendoq́ dicitur, & uocantur illis hoc nomine toti quinq; libri Moscheh, licet non solum præcepta uitæ, sed & historias multas cõtineant, uerum dum omnia bonitatem Dei indicant, & ad imitandam illam inuitant, & uniuersi illi libri totum utriusq; testamenti instrumentum, deniq; quicquid uspiam ueri & recti, siue de Deo ipso, siue de conditis ab ipso rebus, siue deniq; de moribus & institutis humanis traditum est, Lex non inepte dicitur.

Thorah, id est Lex.

Quatenus ligent Leges humanæ.

Hæc si probe expendissent, qui tractando illam quæstionem, quatenus teneãt nos Leges humanę, pridem & nuper, cœlũ terræ, & cœlo terram permiscuerunt, potuissent decidere, ut longe minore cum tumultu, ita cum fructu multo cumulatiore. Concors enim omnium sententia est Theologorum, tam recentium quàm ueterum, philosophorum, iurisq; consultorum, & ipsorum legislatorum, nec minus Pontificum quàm Principum, quæcunq; statuta aduersa religioni & iusticiæ deprehenduntur, ea neq; Legũ nomine dignanda, neq; ulli obseruanda esse. Potiorem enim habendam rationem eorum, quæ præcipit Deus, quàm quæ homines, quæq́ cõducunt Rei publicæ, quàm quæ priuatæ libidini. Porrò si qua statuantur, etiam plane iniqua & tyrannica, possint autem citra uiolationem eorum, quæ pręcepit Deus, & è re sunt publica, obseruari, omitti autem non sine offendiculo, transgressione eorũ plus dante perturbationis, & incommodi, quàm eorũ unq̃ adferret obseruatio, Christiano homini obseruanda sunt, eiq́ hic de iure suo concedendũ, & maxilla altera obuertenda, pallium cũ tunica projciendum, & cum cogente ad unũ, eundum miliaria duo. Eius enim qui se Christo consecrauit, professio est, fieri omnibus omnia, & nihil non ferre, quod auertere cum gra

A tia & commodo eorum, quibus cum uiuit, nequeat. Quippe qui & inimicos diligere debeat, idq́ non fucate, nō uoto uerbóue tantū, sed toto corde, sed re ipsa, expromptaq́ semper beneficentia. Cum itaq; iniqua Principes pro libidine sua præcipiunt & exigunt, sed quæ præstare, & si molestum, graueq́ & iniquum sit, non tamen impium est, nō lædens alios, ut plurima hodie tam ab Ecclesiasticis, quā prophanis Principibus constituuntur, Christianus, quicquid huiusmodi est, æquo animo & prōpto seruabit. Attamen censet D. Tho. Art. 2. quæstione. 96. prioris partitionis, partis secundæ, quandoquidem eiusmodi nulla iure indicuntur, si citra scandalum & perturbationem omittantur, nulla obligare religione, nam ad hæc, inquit, non extendit se ordo potestatis diuinitus institutus, qui utiq; ad publicam utilitatem, & nullius detrimentum, duntaxat datus est. Quod etenim nō fuerit Lex, tenere filios Dei nō poterit, & ut Augustinus de Lib. Arbitrio inquit: Lex non est, quæ iusta nō est. Vnde distin. 4. ita ex Isidoro cauetur: Erit autem Lex iusta, honesta, possibilis, secundum naturam, & consuetudinem patriæ, loco temporiq́ conueniens, necessaria & utilis, manifesta quoq;, ne aliquid per obscuritatem incautum captione teneat, nullo priuato commodo, sed communi ciuium utilitate conscripta. In his autem semper malet iniuriam quamuis ferre, et de suo iure decedere Christianus, quàm uel minimam dare significationem animi sua uspiam spectantis, propriamq́ caussam agentis. Tum qua est modestia plurima quæ iniqua sunt, ille æqua esse sibi persuadet, suisq́ in rebus suum nunquam non suspectum iudicium habet. Deniq; quādo mori mauult, quàm offendere etiam quosuis, cum occasio quoq; est in speciem commoda, ut uideatur citra ullius offensam subducere posse iniquis oneribꝰ humeros, & iussum aliquod tyrannicum negligere, malet tamen subire quæuis, quamlibet iniqua onera, quā uel timere, uel quem offendere, nedum huic se sciens facere affinem. In uniuersum igitur de Legibus humanis, tam Pontificijs, quàm Principalibus, in ipsis Pō

Thomas Aquinas. *Augustinus.* *Isidorus.*

B tificum decretis censetur. Quæcunq; iuri naturali, quo præcipi ueteriq́ eadē quæ diuino creditur, siue Ecclesiasticæ, siue sæculares constitutiones contrariæ cōprobātur, eas esse excludēdas, distin. 8. in Canone Quo iure, & in Can. Fin. 9. distin. Adducuntur ibi & præclara de hac re S. Patrum dicta, quibus omnis & constitutio, & consuetudo diuinæ Legi aduersa, fugienda docetur. Inter cætera recitatur Augustini sententia memorabilis ex libro Confessionum secundo: Cum autem Deus aliquid contra morem, uel contra pactum quorumlibet iubet fieri, & si, ibi nunquam factum est, faciendum est, & si omissum est, restaurandum est, & si statutum non erat, instituendum est. Item & Cypriani: Si solus Christus audiendus est, nō debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid prius, qui ante omnes est, Christus prior fecerit, neq; enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei ueritatem. Cum per Esaiam Prophetam loquatur Deus, & dicat: Sine caussa colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes. Quis ex his non uideat, quid ipsæ Pontificum Leges, de se, & alijs, siue legibus, siue moribus statuant, & quatenus uelint, uel sibi, uel illis Christianum esse obstrictum, quatenus nimirum cum diuinis præceptis congruentia continent, id quod pio, Deoq́ uiuere ex animo quærenti, spiritus Dei, quo, qui filij Dei sunt, aguntur, in tempore iudicabit. Is enim unctio illa est, quæ docet sanctos de omnibus. 1. Iohan. 2. Et Paracletus ille, qui in omnem inducit eos ueritatem, ut dixit Christus ipse. Ad idem uero & sedula scripturarum lectio, plurimum conferet, erudit enim ad salutem, & instituit omni bono opere. 2. Timo. 3. Enimuero quicquid ullæ Leges, ulla instituta, ulli mores, ullæ consuetudines, boni continent, id scriptura ante docuit, quæ uero non docuit, neq; bona aut obseruanda existunt.

C At hic grauiter multi errant, dum ea duntaxat docere scripturam agnoscunt, quæ nominatim exprimit, ut non occidendum, parentes colendos, & huiusmodi alia. Hi admodũ intempestiue illud iactant, Deut. 12. Nihil Dei mandatis adijciendum aut detrahendum. Quod si ut isti uolunt, accipiendum esset, ne Christus quidem audiendus fuisset, qui Euangelion omni creaturæ prædicandum, tum Baptismi & Eucharistię instituit, quorum nullo uerbo Moscheh meminit, neq; audiendus Paulus, qui plæraq; ordinauit, quæ nominatim ne à Christo quidem, fuere instituta. Infinita sunt, quæ in uita hominis accidunt, unde cũ nequeant de singulis Leges proprie condi, Deus præcepto dilectionis proximi summauit omnia. Id unũ Christus exegit, eiusq; obseruatione suos discipulos agnoscendos affirmauit, & Paulus omnem in ea Legem impleri scripsit. Qui enim uere alterum diligit, iuuare in omnibus eum, lædere in nullo, toto pectore studet. Nihil igitur indecens, uel dicet, uel aget, imò ne cogitabit quidem, dilectione semper profutura proximis, hoc est, uere sancta, Deoq; grata suggerente. Sed hac dilectione nemo pollebit, nisi filius Dei sit, & spiritu superno ampliter adflatus. Non iniuria igitur Christus, de hac una, suum & nouum, idemq; uetus pręceptum dedit. Siquidem, si ea apud nos non obtineat, ut primum diuinæ Legis caput, à quo reliqua omnia pendent, soluimus, ita rei omnium iure, ut Iacobus, inquit, agimur, & frustra de præceptis alijs ac Legibus disputamus. Si autem huic uere, & ex animo studuerimus, nemini obesse, prodesse autem omnibus, pro uiribus dabimus operam, eoq; simul Legum omnium & institutorum, quæ bona modo & obseruanda sint Christiano, obseruantes erimus. Hæc qui simplici & ueritatis pure studioso animo arbitrabitur, facile ab ipso Dei spiritu, apud ipsum manente, discet, quantum se Leges, instituta, & mores hominum teneant, sed & ita in his sese habebit, ut ad Dei gloriam sua omnia, cum dicta tum facta dirigat, ut nullum ulla in re offendiculum obijciat, uel Iudæis, uel Gentibus, uel Ecclesiæ Dei, ut Paulus

D præclare monet, suiq; ad id exemplum proponit, qui per omnia omnibus placere studuerit, & quod sibi utile, nusquam, uerum quod multis, ut salui fierẽt, quæsierit ubiq; 1. Cor. 10. Cum enim non nobis, sed proximis uiuere debeamus, eosq; ita amare, ut pro eorum salute, mortem, exemplo Domini perferre debeamus, quid quæso esse possit, tam graue, tam molestum, quod non sit, siue perferendũ, siue faciendum, si proximo expediat, & uitãdum, si minus, quicquid nostri aliàs iuris fuerit. Multa siquidem sæpe per se nobis licent, quæ dum parum expedire agnoscuntur, iam licent minime. Si enim Dei sumus, nostri non sumus, sed eorũ, quibus seruos nos ille addixit, id est, proximorum, tãtum oretur spiritus bonus, nedum illis consulere nos putamus, officiamus. Vita siquidem æterna est, Christum rite agnouisse, huc ergo ante omnia promouendi sunt, & corporis bona bonis animæ semper posthabenda, sic tamen, ut neq; illa desyderare proximos patiamur, quantum quidem illa uere conducunt. Siquidem filij Dei sumus, & ipsi dij quidam sumus, idq; omni officiorum genere declarandum est studiosissime. Hæc de nomine, natura, & ui Legum, tam Dei, quam hominũ, quoniam de his passim Psalmi canunt, hoc loco disserere, nõ ab re esse putaui, de omnibus sit penes lecturos iudicium. Nolo enim quisquam aliquid recipiat, nisi quod sua ipsius conscientia, uerum & diuinis scripturis consonum agnouerit.

Videri possit hic quoq; locus fuisse, de abrogatione quarundam Legum Dei, quæ nimirum de externis cerimonijs & ritibus datæ fuerunt, disputandi, sed cum de his canat peculiariter Psal. 50. in eum usq; locum hanc quæstionem differemus.

Argumentum

A ARGVMENTVM

Pſalmi ſecundi.

INanes Dei, mire importunis, ſed plane irritis conatibus contra Chriſti regnum ruere, Deo patre, hoc interim fœliciſſime prouehente, & illos opinione citius exturbante, eoq; unam uiam ſalutis eſſe iurare in uerba Chriſti, eiusq; ſe fidei committere.

PSALMVS SECVNDVS.

ICquid tumultu gentes conuolant, fremunt incaſ- 1
ſum populi?
Adſunt potentes imperio terrarum reges, fir- 2
mant ſe coniuratione principes, & id contra Ieho-
uam, quémq; hic ſibi regem unxit.
Inquiunt: Dirumpamus quæ hi nobis uincula 3
nectunt, amoliamur à nobis quos iniicere funes
intendunt.
At is qui in cœlis ſuam ſedem habet hæc ridet, Dominus iſtos ſub 4
ſannat.
Eritq;, tum eos appellet iratus, exterreátq; indignatione feruidus. 5
Ego, inquit, hunc meum regem, regno meo Zioni ſancto princi- 6
pem dedi.
Prædicabo igitur quod decreuit Iehouah, qui ad me dixit: Tu me- 7
us filius es, hodie te genui.
Pete à me, & dabo gentes tibi in hæreditatem, omnémq; ad fines 8
B uſq; terram in poſſeſſionem.
Confringes illos imperio ferreo, confringes eos ueluti teſtam fi- 9
gulinam.
Nunc igitur reges ſapite, corrigi ſuſtinete, terrarum arbitri. 10
Inſeruite Iehouæ religione ſoliciti, ſtudio trepidi lętamini. 11
Agnoſcite oſculo filium, ne illo iraſcente, cum uidelicet ſubito ira 12
eius exarſerit, uita ueſtra intereat. Fœlices qui huius ſe fidei cõmittunt.

AD quid tumultuantur gentes, & murmurant inane populi?) Siſtunt ſe reges terræ, & conſulti principes ſimul fundantur aduerſus Iehouam & unctum eius.) Et Thalmudici memorant, ut ſcribit. R. D. Kim. hunc Pſalmũ olim prioris partem habitũ, eoq; in idẽ uerbi אשרי hunc finire, quo prior incipit. Argumentum certe huius, materiæ præcedentis cohęret. Canit ille, eorum, qui reſpuentes ſtudia malorum Legi Dei toti incumbunt, fœlicitatem, hic eum, per quem Legis amor, & ſtudium, atq; inde uera fœlicitas uenit. Horum admonere uolui, ne quis miretur, cur Paulus in Actis 13. citans illud ex .7. uerſu: Filius meus es tu &c. dixerit, id primo Pſalmo cõtineri. Vnde autem factum ſit, ut poſtea ex uno, duos Pſalmos librarij fecerint, nõ laborabo dicere, quando id pietatis doctrinæ, nihil intereſt. Alioqui & eius rationẽ reddere oporteret, quod Græci & Latini ex nono & decimo apud Ebræos unũ, ſicut & ex centeſimo decimo quarto, & centeſimo decimo quinto, item unũ cõflauerint, tum centeſimũ decimum ſextum & centeſimum quadrageſimum ſeptimum utrunq; diuiſerint

Verſus 1. & 2. ad uerbum.

Aſchre.

C in duos.

C in duos. Vt germane & ad fidei incrementum psalmos intelligamus, non quo
numero collocemus, nobis curæ sit.

De Christi seruatoris saluifico regno canere hunc Psal. apud neminem ortho
doxorum unquam dubitatum est, cum præter Paulum, alij quoq; discipuli eū de
Christo interpretati sint. Sed sicut pleraq; alia de Domino uaticinia, non absq; ty
po, & eo, regni Dauidis, cantata libenter agnosco, ita in præsenti spiritum san-
ctum in eodem Dauide Christum adumbrasse nullus inficiat. Veritati enim id
nihil officit, & facit omnia clariora. Historia igitur, quā Vates de Christi regno
canens respexisse creditur, ea est, quæ scribitur. 2. Reg. 5. de Philisteis, qui contra
Dauidem, postquam audierant eū in regem, super omnem Iisraelem unctum,
uniuersi ascenderāt, idq; cū ille iam Zijonē, quæ postea ipsius ciuitas uocata est,
expugnasset. Cōtra hos Dauidi Dominus insignem uictoriam semel atq; iterū
dedit, regnumq; ei miris incrementis auxit & roborauit, atq; Zijon in regni ca-
put, in qua & sacrarij sui sedem esse uoluit, euexit. Nam eò Dauid, simul atq; Phi
listeos deuicisset, Arcam fœderis transtulit. Tum uero Deus declarauit Dauidē,
sibi uere, per charū filium esse, planeq; eo die illum regē genuit, patefacto simul,
quam irriti conatus hostium, firmeq; statuerit, ut ij, qui Dauidi nollent se in ijs
finibus, qui populo Dei olim fuerant promissi, subijcere, interirent, bene autem
haberent, qui se ei dedissent. Ergo Vates, quasi uideat undiq; Philisteos turma-
tim concurrere, eorumq; principes anxie conspirare, resq; suas certis consilijs fœ-
deribusq; firmare, quomodo Dauidem captū perdant, regnumq; Iisraelis quod
iam ipsis formidabile esse incipiebat, dissoluant, per hypotyposim dicit: *Ecquare
conuolant gentes &c.*) Quia autem uerus noster Dauid, rex supernæ Ierusalem, &
uerioris Iisrael, Dominus noster Iesus Christus est, hæc apposite in eos dicta acci
D piuntur, qui cōtra eius sese regnum armant, & extinguere illud frustra, æternaq;
sua cum pernicie, annituntur. Eum siquidem Deus regem super ueram Zijon, ci
uitatem sanctorum, ea Lege constituit, ut non modo irritos oporteat esse cona-
tus eorum, qui deijcere eum regno moliuntur, sed simul necesse sit, penitus inte-
rire, quicunq; ipsi se non supplices submiserint, regemq; suum adorauerint.

Rageschu. Concurrunt. רגשו quod uulgata editio fremuerunt, alij tumultuati sunt, uerterunt, hoc lo
co turmatim & per tumultum congregari significat, quod animaduertens Græ
cus interpres, reddidit ἐφρύαξαν, id significat, autore Hesychio cōcitati sunt, nam
φρυάσσεται per ἐπιγαυρίται, interpretatur. Hinc infra psal. 55. In domum Dei ibi-
Beregesch. mus, ברגש. id est, in cœtu. Et psal. 64. Abscondes me à concilio noxiorum &,
Merigeschath מרגשת, id est, à turba uel colluuie studentium prauitati. Significantissime ergo
Vates hoc uerbo undiq; excitos, & gregatim accurrentes, seseq; conglomerantes
Philisteos, expressit, quod & cum historia regum perpulchre cōuenit. Nam me-
morat illa Philisteos, cū audissent unctū Dauidem in regem super Iisrael uniuer
sos ascendisse, ipsum inquisitum & perditum.

Inane fremunt. Non minus uero & id ad enargiam facit, quod sequitur. *Et incassum fremunt
populi*. Eo enim expressit quam feruide, quam cupide cōuolarint, sibi ipsis iam
uictoriam pollicentes, & iam animo omnia uastantes & perdentes, adeò ut an-
heli in Iisraelis deuastationem fremerent, inconditasq; summæ confidentiæ &
insolentiæ uoces iactarent הגה, enim ut in superioris psal. uersum secundum an
notauimus, ferè sermonem uel murmur potius affecti & exæstuantis animi si-
gnificat, id quod nimirum apud nos metipsos fundimus, & ceu eructamus, ue-
rius quam loquimur. R. D. Kim. interpretatur de uerbis, quæ iactarunt dū con-
currerent, & uictoriam sibi frustra pollicerentur, elati adhuc, & sibi omnia arro-
gantes ex ea uictoria, qua cæsis rege Schaul & filio eius, dira clade Iisraelem affe
cerant. Quia uero hæc eorum insolentia & audacia magno ipsorum malo retu-
sa fuit,

A sa fuit, recte dixit Vates. *Quid fremunt populi*, ריק, id est, inane? Non solum enim non successit eis quod proposuerant, uerum caesi grauiter, tandem eius agnosce se imperium coacti sunt, quem uenerant perditum. *Rik.*

Gentium, & populorũ nominibus, Plebem, Regum, eos qui rerum potieban tur, Principum, qui his à consilijs erant, & prudentia celebres, intelligit, eoq; omne genus hominum apud Philistinos, cunctosq; ordines contra Dauidem excitos armatosq; significat. Reges dicit adstitisse, hoc est, se bellũ Israeli illaturis, presto exhibuisse, promptisq; animis adfuisse. Quod de principibus dixit, fruerbum ex uerbo reddam, fundari sunt, uel fundatur sese, Graecus interpres probe expressit, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, id est, coacti sunt in unum. Hoc autem quid aliud quam coniuratio quaedam erat? Quo ergo plenius id quod Vates dixit, ederem, reddidi, *firmant se coniuratione*. Sunt apud Ebraeos qui istud נוסדו, à סוד, quod secretum consilium significat, de quo dicemus in Psal. 15. & 55. Deducunt, uerum ratio grammatica magis consentit Dauidi Kimhi, qui illud à יסד, id est, fundauit, deriuat, & pro consultasse accipit, eo quod consiliũ, ut ait, rei gerendę ceu fundamentũ est. Fundatos igitur esse, aut se ipsos fundasse, per translationem dicuntur principes, dum belli consilium stabilierunt. Nec alio significatu usurpauit hoc uerbũ Vates Psal. 31. Ver. 14. בהוסדם יחד עלי, id est, ut firma ti sunt simul contra me, utiq; cõmunicatis inter se consilijs, & quadam quasi con iuratione inita רוזנים, & Iudic. 5. et Prouerb. 8. cũ regibus coniunguntur, & in prouerbijs tribuitur eis Leges condere, unde coniectura est, eos principes significari hoc nomine, quorum prudentia & consilijs reges, regna administrant. Contra Iehouam & unctum eius. Cũ enim Dauid à Deo constitutus rex esset, non tam contra ipsum quã contra Deum erat, quod Philistei moliebantur. Dicitur autem hoc cum Emphasi, quãquam enim nihil sit uetius, atq; Deo ipsi aduersari, eum, qui ministris eius aduersatius est, nihil tamen mundo difficilius persuaseris. Inde tanta contra sanctos rabie efferantur. Ii autem quia uocationis suae certi norũt *Gentes, populi, reges, principes. Astiterunt. Cõuenerunt. Behiuasdam Iachad alai. Contra Iehouam.*

B cui crediderunt, cuiq; seruiunt, non queunt illorum sane amentiam admirari.

Porrò isti hostes Dauidis, typum gesserunt plebis, populiq; Iudaici, principũ, Herodis & Pilati, Sacerdorũ & Legis peritorũ, qui omnes, quisq; pro se, opprimere Dominum Iesum, sed frustra, & cum sua pernitie, annixi fuerunt. In quo perpendendum, uere stupendam & diram, eorum qui Dei spiritu renati non sunt, insatiam. Nihil erat in orbe geote Iudaeorum uel sapientius uel sanctius, & tam itidicibili tamen furore, non solũ mobile uulgus, sed quo quisq; plus religionis & d. scripturarũ scientiae sibi arrogabat, contra Dominũ, quo nemo uixit unquam modestius & innocentius, nemo magis admiranda, diuinitatemq; luculentius restantia facinora edidit, nemo docuit certius, efficacius, diuinius, efferati potuerunt. Sed sic solent, apud quos obtinet Satan, quo quisq; praesenti us Deum refert, hoc importunius contra eũ istiusmodi homines furunt. Iam & hodie mũdus, mũdus est, & sui haud dissimilis Satan princeps eius, quare, si uere Christo militabimus, ut ipsum odio semper habuerũt et psequuti sunt, quotquot in potestate Satanae fuerũt, ita nobis, qui huius generis sunt, nequaq; blandientur. Videamus igitur, si nos mũdus diligit, ne quod suũ est diligat. Animet ast & duret, si nos insectatur, quod non nos, sed Christũ in nobis & patrẽ, hoc est, unum uerumq; Deum insectatur, qui rider conatus eorũ, ut iure Propheta mirari & stupere se amentiam eorum significet. Orandum itaq;, ut & nos praesidentem in coelis, irritosq; hostium conatus ridentem, rite agnoscere possimus, sic stupebimus horum demẽtiam, sibi ipsis aeternum malum consciscentiũ, tam abest ut uim eorum, uel tantillum expauescamus, *Christum in his adumbratum.*

Disrumpamus uincula eorum, & ligamina eorum à nobis proijciamus.) Hanc uocem in hostium per- *Versus 3. ad uerbum.*

C stium persona Vates posuit, ita se ad opprimendum Iisraelem inuicem cohor-
tantium & significantiũ, nisi regnum Dauidis, quantum possint extinguant, fo-
re, ut seruire ei cogantur. Experti enim sæpe uirtutem Dauidis fuerant. Per uincu
cula, uel funes, & ligamina, Iisraelitarum intelligitur imperium, quod immine-
re sibi Philistei uidebant, regno Dauidis tam fœliciter crescente. Habuerant diu
Iisraelitas tributarios, sui imperij uinculis constrictos, nunc mutatis rebus uere-
Ol. bantur sibi inijcienda uincula funesq́ imperij Dauidis. Vt enim per עֹל, quod
Mosroth. iugum significat, ita & per מוֹסֵרוֹת, id est, uincula, imperium translatione signi
ficatur. Iir. 2. & 5. Priore loco memorat Deus se Iisraeli fregisse iugum, dirrupis-
seq́ uincula, intelligens seruitutem, quam populus seruiuit addictus gentibus,
posteriore expostulat cum populo, quod is suum iugum fregerat, & uincu-
la ruperat, id est, iussa sua, contempserat. Huiusmodi translatio & in Psalmo.
cvij. Ver. xiij. est. Item in Ver. xvi. Psal. cxvi. Quo magis miror cur D. Kimhi
fœdus, & arctiorem Iisraelis coniunctionem per hæc uincula atq; ligamina in-
tellexerit. Quanquam si sic hâc metaphoram accipias, in idem ueniat. Cur enim
coniunctam iam, communiq́ omnium tribuum fœdere, & unanimi Daui-
Quid funes dis in regem omnium unctione, ceu præfortibus uinculis & funibus constrictã
& ligamina. ac succinctam Iisraelis potentiam, illi rumpere & à se amoliri quærebant, quam
quod fore facile augurabantur, se Dauidis iugum subituros, nisi augescentem ac
gliscentem uim regni eius, in ipso statim exortu retudissent? Hoc idem re & uer
bis contra Christi regnũ, & initio, & semper adhortatos, atq; adhortari se, quos
ad filium pater non traxit, qui animaduertit, facile deprehendit. Vna omnium
uox est: Nolumus hunc regnare super nos. Quare, quo uident ueritatis potentiã
magis crescere, eò maioribus se eidem uiribus opponunt. Christi enim leni iugo
& optatis uinculis, iugo principis mundi alligati, ceruicem submittere non susti
D nent. Odio habent patrem & filium. Ecqui ferret fastus, imperium modestiæ:
auaricia, iussa paupertatis: luxus, fasces crucis: ambitio sceptrũ contumeliæ: effre-
nis licentia frenum continentiæ? Atq; utinam hodie hoc Philistinorum genus,
non undiq; exaudiatur, in hunc modum contra nostri Dauidis regnum iactare,
seseq́ excitare. Quid enim aliud sunt, qui omnia prius & tentant & experiuntur,
quàm ut profligatissimam suam licentiam, & execrandam uitæ impuritatem,
uel ulla ex parte circumcidi patiantur?
Aboth. עֲבֹתֹת iugum uerterunt uulgo, significat autem funes, quod èx Iudic. 15. infra
Psal. 118. & 129. Iechez. 3. & alijs multis locis patet. Iugum autem uerti, hæc uox,
ideo forsan cœpit, quod funibus iugum ceruicibus boum alligetur, alioqui iu-
Ol. gum Ebræo. עֹל. dicitur.
Versus 4. & *Sedens in cœlis ridebit, Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad illos in*
5. ad uerbum. *ira sua, & in indignatione sua terrebit eos.*) Hic causam reddit, cur tumultum, consilia,
& conatus hostium regni Dauidis tantopere demitetur. Est siquidem hypoti-
posi in his uersibus iuncta prosopopeia. Nam inducit se ipsum Vates, ut qui &
hostes concurrentes, conspirantes, consultantes, & Deum contra illos ridentem
atq; subsannantem, coram uideat, deniq;, iam tum quæ illos mala maneant,
prospiciat. Elegantem præterea cum præcedentibus hi duo uersus habent
antithesim. Illi cum tumultu conuolant, Deus autem contra quietus sedet, &
quidem in cœlis, quo nulla pertingit prorsus perturbatio, illi non serio solum,
sed anxie, sed feruide, multa loquuntur, consulunt, statuunt, moliuntur, Deus
uero ridet eos, tanquã conantes impossibilia, ceu ridere fortem Athletam opor-
teat, si eũ sternere pusio aliquis auniteretur, illi multi, & ex omni hominũ genere,
adhæc uirtute ac dolo egregie instructi, porrò Dominus unus, cum iustum tem-
pus apperierit, solo nutu exagitat eos atque disperdit. Hæc ita Vates proponit,

quasi

A quasi ob oculos posita cuncta cernat & contempletur, indeq́ præ se fert admirationem eam, stuporemq́, quem in prioribus uersibus expressit. In eo uero, quod ait: Tunc, uaticinatur, ac per prosopeiam inducit se iam illum temporis articulũ cernere, quo declaraturus sit Deus, quàm insane & dementer Philistei fecerint, Dauidi bellũ inferẽdo. Is articulus tũ, quod ad Philisteos attinet, uenit, quando eos ter grauiter cæsos Dauidis imperio Dominus subiecit. Id quod 5. & 8. cap. 2. lib. Reg. legimus. Quod autem Propheta Deum sedentem, ridentem, subsannantem, in ira hostibus loquẽtem facit, ut dixi, fictio personæ est, adhibita, quo humaniter dicta penitus sensibus insiderent. Antropopathiam ueteres figuram hanc uocarunt, qua humani adfectus Deo, dum propria eius nobis incomprehensibilia sunt, tribuuntur. Similis uero prosopopeia habetur & Psal. 39. Ridebit eum, quoniam uidet, quod adueniat tempus ultionis eius. Et Psal. 59. Tum *Ridere Dei.* Iehouah ridebis illos, subsannabis omnes gentes. Per hoc autem Dei *ridere* Synecdochicos significat illos impossibilia conati, ut per *loqui in ira*, Dominũ illorũ conatus, cum ipsorum clade fracturum. Porrò quod adiecit iræ, indignationem, & loqui, perturbare, repetitionis species est, poematis scripturæ familiarissima, Ebræis dicta כפל הענין במלות שונות, id est, geminatio sensus, dictionibus *Cephal Hainian. Bemilloth Schonoth* mutatis. Vtinam uero & nobis donet hos Vatis oculos Deus, quo uidere & stupere, non autem pertimescere possemus, omnium Christi regno aduersantium, insaniam & dementiam, quam ille ad tempus ridet, dum in salutem suorum, omnia quæ moliuntur, torquet, Demum autem sæue reprimit, dũ meritas de ipsis pœnas sumit. Sic enim quàm leuissimum nobis foret, quoslibet in nos insurgentes sustinere, & intrepide atq; alacriter Christi maiestatem in medio eorũ, asserere. Loquetur ad eos in ira sua, litote est, plus enim intelligendũ est, quã exprimatur, nempe ipsa ultio. Verum cũ Domini dicere, eius facere sit, tectius quã si de homine sermo esset, per appellationem iratam, uindictam Vates significat.
B Porrò cum דבר pestem quoq; grauioremq́ Domini ultionem scriptura uocet, sunt apud Ebræos, qui hic ידבר non loquetur, sed peste perdet, legunt. Sed *Deber.* prior interpretatio quia simplicior est. D. Kimhi magis probatur. Illud in scriptu frequentius est, ut quas sumit Deus de improbis pœnas, per terrorem significat.

Et ego unxi regem meum, super Zijon montem sanctum meum.) Deum ipsum inducit de rege suo à se constituto testificantẽ. *Vnxi*, dixit, sed per tropum Synecdochen significat se illum regem constituisse. Super Zijon addit, per id Metonymicos intelligens uniuersum populum suum. Ideo autem Zijon nominauit, quod illic regni, ut & sacrarij sui sedem delegerat, unde & montem sanctum suum uocat. *Versus 6. ad uerbum.* Cæterum, quia montuosa est terra Chenaan, montis nomine & tota & partes eius sæpe in scriptura uocantur. De Christi regno, quod idem Dei est, præcipue hic Psal. canit, huius ciuem esse cum sit æternam uiuere uitam, ideo tam magnifice illud Vates prædicat, ac D E V M ipsum de eo testantem, introducit. Hoc ipsum da pater, ut certo credamus, sic securi rerũ omniũ Christi tui nos præsidio penitus committemus, sic unius iussa persequemur, sic uera bonitate in omnes & comitate præditi, germani tui filij agnoscemur, sic denique in salutem nostrã hic paulisper cruce exerciti, beati in cœlis, te æternum celebrabimus.

Memorabo ad Legem, Iehoua dixit ad me filius meus tu, ego hodie genui te.) Quo Vates Dei in se typum Christi bonitatem, & in hac Christi simul maiestatem augustius prędicet, recitat quid Deus de se, deinde, ac præcipue de Christo statuerit, idq́ ipsius Dei uerbis, quẽ inducit se, & in se Christũ alloquentẽ, sibiq́; & illi testantẽ, quod eius filius sit, uterq́; regnumq́ eius administret, quanq́; hanc appellationẽ, is cui ea uidetur contigisse priori, ab eo acceperit, qui hac apud homines quidẽ insignitus est posterior. Est autem uersus hic ambiguus, eo quod uariam habe-

C ant exemplaria lectionem. Vulgatiora legunt אספרה אל חק punctatio cum Segol, quædam autem cum zere. Et sic legerunt, Chaldæus paraphrastes, Græcus interpres, & ipse quoque D. Hieronymus. Nã habet Chaldæus: Recitabo Dei pactum, Græcus διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου. D. Hieronymus, annunciabo Dei præceptum אל siquidem cum zere Deum significat, Ebræi autẽ R. Schlomoh, A Ben Ezra, & Kimhi communiorem lectionem sequuntur, cui & sacræ linguæ compositio magis fauet, leguntque אל cum Segol, quod, ad, significat, eoque hunc sensum huius uersus reddunt: Ad Legem, hoc est, pro Lege, uel ex Lege statutoque certo memorabo, & celebrabo, id quod Dominus dicere ad me dignatus est. Tu es filius meus &c. Hunc ergo sensum quia & non dubito certiorem, ac germaniorem, sic reddendum præsentem uersum existimo: *Ex solenni iam cerimonia hoc memorabo. Iehoua ad me dixit, tu meus filius es, hodie te genui.* Est enim hic חק accipiendũ, ut Psal. 8. כי חק לישראל. Nam solennis ritus, mos, uel Lex est Iisraeli. Loquitur aũt de festa Dei celebratione, cantibus & organicis musicis. Ita in præsenti significat Vates solennem sibi fore ceremoniam, canere & celebrare, faustum illud & optatum Dei ad se oraculum: *Tu es filius meus &c.* Cæterum hæc in typo & Christo ipsa consyderare licet. Dauid primum alloquitur hostes suos ita: Frustra turbatis Philistæi, impossibilia molimini, narrabo uobis, quid de me statuerit Deus, id certe uos homunculi in pernitiem uestram oppugnare poteritis, expugnare non poteritis. Dixit ille ad me, cum per Shmuelem me ungeret in regem super Iisraelem, *filius meus es tu, hodie te genui*, aliũ iam te reddidi, ex pastore ouium, pastorem & principẽ populi mei. Cũ iam omnia euanescent citius, quàm ut excidat Dei uerbũ, ipsi uideritis, quẽ successum euentumque belli, quod mihi mouetis, sperare debeatis. Hoc ipsum est, & quod Dominus cõcilio Iudæorum respõdebat. Ex hoc tẽpore erit filius hominis à dextris uirtutis Dei. His enim, aperte satis, decretũ & constitutionẽ de se patris, illis narrauit, regemque ab ipso creatũ se, palàm professus est, quod & coram Pilato nõ tacuit. Sunt qui de æterna uerbi

Certior & plenior Versus septimi uersio.

Ex solenni iã cerimonia hoc memorabo. Iehoua ad me dixit, tu meus filius es, hodie te genui.

Renunciabo decretum.

D Dei generationem hunc locũ intelligãt, quorũ nolo authoritatem imminuere, quanquam malim eũ de præclara illa seruatoris in regnum cœlorum inauguratione, facta, cũ à Iohanne baptizaretur, uiso super eo, spiritu sancto in specie colũbæ, auditaque uoce patris, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacitum est, intelligere. Paulus certe in Actis 13. de Regno mediatoris, quod, ut homo administrat, hunc locum intellexisse uidetur. Sic enim ait. Et nos Euangelizamus uobis promissionem factam patribus, quod eam Deus filijs illorum, nobis, præstitit, resuscitato Iesu, quemadmodum in primo Psalmo scriptum est, *filius meus es tu, ego hodie genui te*. Cum enim hunc locum Paulus in hoc citarit, ut ex eo ostenderet, resuscitãdum fuisse Dominũ, eũ de seruatore, ut homine utique accepit. Homo enim & mortuus, & à mortuis resuscitatus est. Pulchre uero quod proposuerat, hinc Paulus probat. Quia enim Dominus unice charus filius Dei, & omniũ primogenitus erat, cũ ab eo genitus, quãdo in regnum cœlorũ, ipsum designauit, unxitque spiritu sancto præ participibus suis, oportuit, ut tandem regnũ suum, destructis hostibus auspicaretur, ipsumque administrare inciperet, ergo resuscitari à mortuis fuit necessum. Nam cũ regnũ eius nõ esset hinc, ab immortali & cœlesti iam, administrari oportebat. Eodem sensu & Epistola ad Ebræ. locum istum accepit. Et Christus, inquit, non glorificauit se ipsum, sed is qui dixit ad eum, filius meus es &c. Et hic scriptor inesse in hoc loco promissionem de Christi glorificatione, & ea quæ à resurrectione eius facta est, intellexit, nam mox illud subiecit: Tu es sacerdos in æternũ, & reliqua. Iam glorificatio Christi & in Sacerdotem, hoc est, mediatorem euectio, hominis est, iuxta illud: Vnus Deus & unus mediator Dei

& homi-

A & hominum, homo Iesus Christus. 1. Timo. 2. Sic quoque Psalmi pulchre stabit antithesis, ut intelligamus, hæc Dominum hostibus suis, nequicquam se oppugnantibus, dicere: Vos, ut me extinguatis, nihil non experimini, nihil non tentatis, at ne sitis nescij, uos ipsos, non me, hoc uestro furore perderis, narrabo quid de me, quamlibet humili fabro, fabri, ut putatis, filio, decreuerit atque statuerit pater. *Dixit ad me, filius meus es tu, hodie genui te.* Vos igitur me Dei filium, a Deo in regem omnium genitum, constitutum, extinguetis? Ipse potius frangam & comminuam uos, ita enim præterea mihi dixit: *Confringes eos sceptro ferreo. &c.*

Nemo uero absurdum putet, quòd Dauidem, tum genitum Deo filium dixerim, quum ab eo in regem fuit unctus. Vt enim paterna beneuolentia, omnium prolixissima est, ita quibus ampliter Deus benefacit, & peculiari dignatione bonis suis, præ alijs cumulat, filios Dei scriptura uocat, tum ab ipso genitos, quum primū suam illustrioré illam charitatem, erga eos prodidit, sic Israelitæ filij Dei, Deut. 14. & aliàs dicti sunt, quod pre omnibus mundi populis, beneficijs diuinis ornati essent. Eos uero sibi tum in filios genuisse sibi dicit, quū fœdus cum eis in monte Sinai percussit, ut ipse illorum Deus, & illi ipsius populus essent. Ad hāc certe peculiarem eorum cooptationem respexit Mosheh Deut. 32. cum cecinit: Nunquid ipse pater tuus, nutritius tuus, ipse fecit te & perfecit. Non enim hic de prima creatione loquitur, ut D. Kimhi uere censet, ea enim omnium gentiū communis est, sed de noua, & his peculiariter exhibita beneficentia, qua eos sibi Deus uelut regenuit, & peculiaris indulgentiæ nutricatione, tanquam unice charos filios educauit, hoc est, fecit & perfecit, id quod illis exprobrat Iescha. 1. Ad eundē modū cū Dauidi Deus de filio eius Shlomoh prædiceret, illique eximia multa promitteret, primum omnium posuit: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Id enim & si in Seruatore completum sit, in Shlomoh tamen, ut typo

Vnde fit, ut filij Dei simus.

B eius, etiam uerum extitit. Nam ilico sequitur: Qui si peccauerit, castigabo eum, castigatione humaniore &c. Ex eadem caussa docuit nos Christus, post reuelatum gratiæ regnum, promiscue Deum patrem inuocare, quem antea sancti ferè Dominum & Deum, rarius patrem, appellabant. Decuit sane, quo amplior iam diuinæ nobis bonitatis cognitio contigit, hoc fiduciæ plenioris adpellatione Deum appelleremus. Id tamen nulli uere possunt, nisi quos huc fiduciæ erigit spiritus ille adoptionis, spiritus Christi, qui cordibus nostris persuadet, Deum uelle nos filiorum loco habere, atque ita excitat, ut sicut patris eum loco habemus, sic & patris nomine appellemus. Id quod ideo ueteres rarenter usurparunt, quia illis spiritus timoris, non liberioris ac filialis fiduciæ, quem adoptionis Paulus uocat, contigerat.

Porrò si qui præsentem locum de diuinitate Seruatoris, accipere uelint, in hunc sensum eum intelligent: Frustra, & malo uestro, regnum meum oppugnatis, nam ne nesciatis, uolo patris de me sententiam uobis indicare: *Dixit ad me, filius meus es tu*, id est, Deus uerus, *ego hodie*, hoc est, ante & extra omne tempus, *te genui*. Qua igitur spe adeo tumultuamini, contra eum, qui natura Deus est, æqua cum patre potestate, non homo tantum, qualem uidetis? Hic sensus sicut cum ipsa ueritate consonat, ita nolo ijs, qui eum amplectendum hic putant, repugnare, quanquam illud, *hodie*, uideatur ad certum tempus referendum, quo CHRISTVM pater in regem sanctorum, uelut unxit, misso super eum spiritu sancto, forma corporali, tanquam columbam, & uoce de nube lapsa, de eo testificatus: Hic est filius meus ille dilectus, in quo mihi complacitum est, ut Lucas memorauit. Sic sanè typo Dauidis, res ipsa in Christo, pulchre cōuenire agnoscitur. Nam simulatque Dauidē Schmuel corā fratribus suis unxisset

C fœliciter eum in omnibus, ab eo die & deinceps, duxit egitq́ spiritus Iehouæ.
Continuo enim hoc spiritu adflatus, alius fuit, cunctaq́ illi ex animi sententia ca-
debant. Sicut ergo de hoc die Dominus dixit Dauidi, *Hodie genui te*, hoc est, aliũ fe-
ci, spiritu donatũ uere regio, sic & Seruator noster, & si Deus ipse esset, substantia
idem cũ patre, & ut homo apud Deũ tum genitus, cũ est ab eo præordinatus, ut
D. Petrus inquit, hoc est, ante omnia sæcula, deniq; in utero quoq; matris spiritu
Dei plenus, & in lucem editus, spiritu, ut Lucas scribit, roboratur, & sapientia, si-
cut & ætate creuerit, attamen, usq; dum baptizatus, inciperet Israeli reuelari, ceu
priuatus fuit, & fabrum, ut creditur, ab eo, quo id per ætatem potuit, egit. Cer-
te nihil eorũ gessit, quæ proprie sui muneris erant, propter quod in mundũ hunc
uenerat. Hęc enim omnia à baptismo, & uelut unctione & inauguratione sua, cir
ca baptismũ facta, gerere cœpit. Hũc ipsum igitur diẽ, si notatũ in eo, *hodie genui te*,
intelligamus, & cum ratione typi, res ipsa pulchre congruet, & constitutionis in
regem ratio, quam hic Vates canit, melius constabit. Secundum diuinitatẽ enim
non ex constitutione, sed natura patris, & filius eius, & rex est omnium. Sed non
tam multum retulerit, ad quod nam tempus hoc dicti referamus, quàm ut ei so-
lidam habeamus fidem, certo persuasi, Seruatorem nostrum, primogenitum illũ
& regẽ esse, per quem, ut & nos filij atq; hæredes Dei simus, percipere liceat. Hæc
Quæ uera Christi cognitio & prædicatio. sanè caussa est, cur Apostolus, Christi ut hominis quoq; gloriam & potentiam,
ut qui super omnia exaltatus, omnia reconciliet patri, instauret & perficiat, caput
Ecclesiæ, identidem prædicet, mirisq́ præconijs extollat. Neq; enim uitam rite
compositam, Deoq́ dignam uiuemus, nisi huc impellat amor & studium Dei.
Hæc inde autẽ uigent & ardent, si probe agnoscamus, & indubitato animis per-
suasum habeamus, ad beatam nos immortalitatem destinatos, iamq́ Deo inter
D filios numerati. Hæc iam fides, hæc persuasio, tanto utiq; magis augescit & robo
ratur, quanto Christi nobis mysterium fuerit cognitũ penitius, & expensum reli-
giosius, quod uerus homo, nobisq́ per omnia, solis exceptis peccatis, similis, à ui-
ta erumnosa & morte durissima, non solum in uitam immortalem & beatam,
sed in regnum super omnes creaturas, etiam angelos euectus sit, uniuersis arbiter
uitæ & necis, suis autem eiusdem immortalitatis & fœlicitatis sempiternæ autor,
& largitor. Profecto si quis ista præsente animo perpendit, presseq́ secum cogi-
tat, ut uidelicet ille ex ingenti nostri amore, mortis usq; adeo horrendæ & exe-
crandæ durissimos cruciatus, ultro uoluerit nostrę salutis caussa perferre, huc quo
nam pacto ad redamandum unicè eum, suspiciendum, adorandumq́, omnia si-
bi ab ipso expectandum, eiq́ toto pectore gratificandum, ac ita repudiandũ quæ-
cunq́ improbat, amplectendum, sectandumq́ quæ probat, in quo omnis inno-
centiæ & integritatis, ueræq́ iusticiæ studium consistit, non prouocaretur, impel-
leretur, accenderetur? Porrò hæc tam magna & diuina de Seruatore, ut homine,
credere nunquã licebit, nisi eundem & Deum esse nobis persuasum sit. In cuius
sanè considerationem necessario mens cõscendit, cum quantus ille sit, quantaq́
præstet homo, sancta curiositate uestigarit & perpenderit. Ibi tum inæstimabilis
illa Dei in nos dignatio relucet, qui uerbum suum, per quod omnia condita sunt
& seruantur, uoluit carnem nostri caussa fieri, uerum Deum, uerum hominem, ut
nos Dei euaderemus, hactenus diuinæ naturę consortes, ut prorsus iusti, & solide
olim & in perpetuum beati simus. Hæc rite expensa & considerata, dici non po
test, ut rapiant in Deum animum, pigereq́ ac pudere efficiant omnium quæ car-
nis sunt, desyderio autem & studio cœlestium rerum & actionum penitus flagra
re efficiant, quare cum Ephesijs, tum alijs Paulus horum cognitionem pleniorẽ,
tam obnixe orare solebat. Eandẽ oremus & nos, neq; enim alia ratione in uitę no
uitate proficiemus, terrenarũq́ rerũ cupiditates ex cordibus alio pacto euanescẽt.

D. Kimhi

A D. Kimhi docet suos, dum nos ex hoc loco Christũ Deum probamus, eò quòd opporteat filium eiusdem naturæ esse, cuius pater sit, respõdere nobis: Deum summam unitatem esse, nec augeri eum aut minui uel diuidi posse, sed neq; prioris, aut posterioris rationem recipere. Id uero libenter & nos fatemur, neq; ita patrẽ Deum, filium Deum, spiritum sanctum Deum dicimus, ut diuinæ substantiæ inter eos sectio sit, sed unum summa simplicitate Deum, tantum personali discrimine, in scripturis prædicatum confitemur. Verbum enim siue uirtutem Dei, ut Paulus uocat, item spiritum atq; omnia uiuificantem & ornantem Dei adflatum, sacræ literæ prædicant. Iam uerbum, spiritumq; Dei, à Deo ipso diuersa quis faciat? Natura igitur sunt, inter se unum idemq; Deus, uerbum, & spiritus, pater, filius, & spiritus sanctus. Rursum, cũ scriptura sub distinctis personis de his loquitur, quis corriget linguam Dei? Pῃ itaq; pectoris erit, sic apud Deum uerbum initio fuisse, agnoscere, ut simul agnoscat Deum ipsum uerbum esse. Ita paracletum docentem omnia atq; perficientem, à patre & filio proficisci, ut tamen natura, substantiaq; eundem ipsum Deum confiteatur. Omnia siquidem docere & instaurare, solius Dei est. Verum de his cum Iudæis frustra disputaueris, ĳs duntaxat, quibus fiduciam generis, & æstimationem nimiam ceremoniarum Legis nõ antea ex animo exemeris, quare religiosi pectoris fuerit, Deum suum pluris facere, quàm ut temere de tanto mysterio uerba fundat. Ad timorem Dei potius adhortabitur, hic, eiusmodi sapientiæ initium est, ut eo recepto, Deus ipse deinde doctus sit omnia, iuxta illud Psal. 25. Secretum Domini timentibus eum. Atq; utinã hic timor Domini apud omnes nos obtineat, quod si fiat, tam hoc, quàm alia scripturæ mysteria, nõ solum cognitu ac creditu facilia nobis erunt, sed simul sic omnia percipiemus ac tractabimus, ut inde meliores, hoc est, nobis magis moriamur, & proximis uiuamus studiosius. Attamen, quoniam omni poscenti, nostræ spei reddenda ratio est, equidem si urgeat Iudæus, ingenue fatear, & de Dauide, hoc dictum: *Filius meus es tu*, intelligi posse, non enim minus charus Deo extitit, quàm

B Schlomoh, de quo Deus respondit: Ero illi pater, & ipse mihi filius, sed & uniuersum Iisraelem filium suum primogenitum uocauit. Deinde cum & ipsi Iudæi fateantur, inde homines filios Dei uocari, quod ut filius patri, Deo obediant, ac uoluntati eius studeant, tum de Christo Prophetas prædixisse, non solũ ipsum, per omnia iussis patris satisfacturum, sed & effecturum, ut alĳ quoq; id studeant, hoc autem non fit uirtutis humanæ, sed diuinæ, necesse est eum & Deum, eoq; cũ patre substantia eundem esse. Hæc si Iudæo minus, satisfacient tamen alĳs, quibus cordi pietas sit, præsertim, dum loca illis aliquot ostendam, quibus de Christo aperte prædictum legitur, eum filios Dei purgaturum & iustificaturum, iusticia & pace omnia repleturũ, qualia passim in Prophetis occurrunt. Hinc illud quoq; liquebit, non Dauidi aut cuiquam alĳ unquam datum, ut filius Dei esset, & diceretur, quam per Christũ Seruatorem, eoq; ipsi, ut primogenito, cum primis quæ hic & alibi de dignitate filiorum Dei leguntur, cõpetere, neq; id, nisi quod simul uerus Deus est, æternum patris uerbum, per quod omnia sunt, mouentur & uiuunt, atq; ideo etiam parantur & instaurantur.

De sacrosancta Triade, cõtra Iudaeos.

Pete à me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ.) Hoc est: Adeo nihil officient regno tuo gentes istæ, quamlibet tumultuentur & moliantur, ut ad tuam eas uoluntatem daturus tibi sim in possessionem propriam atq; hæreditariam. Perstat enim in prosopopeia Dei hæc ad Dauidem, ut typum, Christum autem, ut per typum hunc designatum, loquentis. Gentes dicit se daturum in hæreditatem, quo expressit, eas in uniuersum Dominio seu imperio eius cessuras, ita ut possidemus quæ cesserunt ex hæreditate. Sicut autem hæreditas & possessio, ita gentes & fines terræ, pro eodẽ accipiuntur per Synonimiam uel congeriem.

Versus 8. ad uerbum.

Per fines

C Per fines enim terræ Synecdochicos, omnes regiones hostium, usq; ad ultimos terminos regni Israelitici, si de Dauide hæc accipias: Si de Seruatore, usq; ad terminos terræ habitabilis intelligit, ac inde metonymicos, per regiones, inhabitatores. Quod autem inducit Dominum dicentem: *Pete à me*, significare uoluit, summam Dei erga Christum suum beneuolentiam atq; indulgentiam, ut qui omnia uoluntati eius concedere uelit. Magni enim principes his uerbis oblata optione suam solent beneuolentiam declarare. Sic Herodes saltatrici iurabat daturum se quicquid postulasset, etiam si dimidium regni postulasset. Et Dominus Schlomoh: Pete, quod dem tibi 3. Reg. 3. Porrò datas Dauid gentes ad ultimos usq; ditionis Israeliticę fines habitantes, & in plenam possessionem, memorat historia sacra 2. Reg. 8. 10. 12. & 1. Paral 18. & 19. Nam omnem Syriam, Idumæam, Philistinorum regionem, cum Moabitis & Ammonitis, Dominus imperio illius subiecit Christo, quia scimus omnium in cœlo & in terra potestatem contraditā à patre, fines uniuersæ terræ subiectos facile agnoscimus, utcunq; perpauca sint loca, ubi hodie, ita ut patet, colatur. Pridem, rerum potientibus ijs, qui à Constantino magno usq; ad Heraclium Romanum Imperium administrarunt, rarę admodum regiones in orbe erant, quæ de fide Christi non gloriarentur. Id uniq; multo cum ampliore Seruatoris gloria iterum futurum expectamus, cum spiritu suo hominem illum peccati, filium perditionis Mahomet, ac quicunq; alij pro Christo se adorandos gentibus obtrudunt, confecerit, atq; illustratione aduentus sui aboleuerit, tum certe illi omne se genu flectet, omnisq; lingua Dominū & regē cōfitebitur. Tum uere implebuntur, quæcūq; sacri Vates de regni Christi amplitudine & maiestate cecinerunt. Tum uniuersæ ipsum gentes inquirent, & Seruatorem adorabunt, tum & illa, quæ sub typo regni Schlomoh Psal. 72. de regni eius amD plitudine canit, consummabuntur. Interim & si nomini eius aduersentur plurimi, nusquam tamen gentium desunt, qui in fide eius esse uelint.

Cur data optio: Pete à me.

Hoc uero hic spirituale & obscurū, & in futuro omnibus conspicuum, ac ubiq; summa cum gloria & potentia, illustre Seruatoris regnum, cum agnoscere Iudæis negatum sit, non est mirum, quod D. Kimhi præsenti uersiculo suos contra nos frustra armet. Ait siquidem: Si Christus Deus sit, ei minime competere, ut petat à Deo, quod iam in manu sua, & ipse Deus habet, neq; potuisse potentiā eius crescere. Vt hominem uero, nunquam terræ fines sub imperio suo habuisse, ueq; cum hic egerit, quando nihil minus quàm principem egit, neq; postea, semper enim fuisse & esse, qui nomen eius minime receperūt, hodieq; recipiant. Nos uero ut homini confitemur, non solum quicquid est hominū, sed etiā angelorū ac spirituum, patrem subiecisse, idq; tum apparuturū, cum planè reuelatus fuerit, aduenerit, q; in maiestate patris, iudicaturus uiuos & mortuos. Dixit enim illi pater: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorū.

Hæc nos ergo, qui Christi esse uolumus, propius & pressius consyderemus, si enim his fidem habuerimus solidam, præter ipsum nihil uel in cœlo uel in terra metuemus, nihil mirabimur, nihil iussis eius præferemus, nihil deniq; promissis eius, nos magis eriget & accendet, nihil gratiæ eius, non cū uoluptate posthabebimus. Ad hęc, qui ita in uerba eius iurauimus, ut omnia nostra huc instituamus, quo regno eius adducamus q̄ plurimos, ipse enim ait: Qui non colligit mecum, dispergit, dabimus certe operā, ut omnibus omnia nos exhibeamus, quo uel aliquorum lucremur. Nostrum siquidem fuerit, omnia huc impendere, quo tam late regnet, quā constituit pater. Hoc si perpenderent hodie multi, darenturq; eis agnoscere, quæ sint hac in re ipsorum partes, multo modestius, & longe alia ratione in gubernandis atq; docendis Ecclesijs sese haberent. Qui uero uelit scire, quid huius, cum sibi, tum alijs desit, conferat se & illos exemplo Paulino, & uidebit quid

requiratur

A requiratur ab eo, qui sub Christo Seruatore meret, quæ cura, quod studium, qui feruor augendi regni eius inesse nobis debeat. Fusius & explicatius de his disserere non est opus illis, quibus hęc scribuntur, nempe, synceriter Deum quętentibus, alios citius offendat, quàm in uiam reducat, quicquid de hoc mysterio in medium adferas. Totus orbis Christi est, eum ut agnoscant singuli & adorent, quisq́; pro se magis, quàm uitam suam curare debet, regnum Dei siquidem quærendum ante omnia, hinc quis non per se uideat, quantum hic in se & in alijs desyderetur? Oremus igitur obnixius, si plura non licet: Adueniat regnum tuum, extra quod nulla salus, nihilq́; boni est.

Confringes eos uirga ferrea, sicut uas figuli comminues eos.) Hæc de ijs prędixit, qui ex tumultuantibus gentibus, & inania iactantibus populis, regibus conspirantibus, & coniurantibus principibus, aduersus Deũ & Christũ eius, à Dauide postea trucidari deletiq́; fuere. Reliqui enim cesserũt ei in hæreditatem & possessionẽ peculij. Per sceptrum ferreum, aut uirgam prædurã, durum Dauidis imperiũ, uimq́; illam diuinam, qua cunctos suos hostes fregit contriuitq́;, significat, cuius insigne auspicium erat, sæuum illud bellum, quo primum Philistæos, deinde Syros, Ammonitas, & Moabitas domuit. Tertio enim cęsos Philistæos, imperata facere coegit. Moabitas dimidiatos deleuit. Ammonitas funditus excidit, Idumæos & Syros sæpius percussos, penitus attriuit. Hæc in citatis supra sacræ historiæ locis legũtur. Quàm ferrea autem fuerit uirga, qua Christi hostes apud Iudæos cæsi ac deleti sunt, Iosephus copiose in libris belli Iudaici memorauit. Certe sæuum, & atrox adeo fuit istorum excidium, ut Seruator ipse testatus sit, post memoriã hominum magis diram calamitatem & internecionem nullis unquã superuenisse, aut postea superuenturã. Iam quibus, quamq́; horrendis fatis, & ex gentibus extincti sint plurimi, qui præ alijs Christi se regno opposuerunt, passim historię narrant. Quanquam in hac uita quicunq; se imminutæ maiestatis filij Dei obstringunt, malis suis haudquaq; perfungũtur. Hic enim in eum, qui lapis est, in fundamentum sacri ædificij à patre positus, nullius creaturæ uiribus submouendus, furore suo impingẽtes, uelut diffringuntur, cunctis eorum compagibus deluxatis. Nam istis & ratio ac uirtus animi, mirum in modum perturbatur & impeditur, tum rerum omniũ, quas prudentissime prouisas existimant, successus, de repente ac inopinato plærunq; intercipitur. Cuius præclarum exemplum in ipsis Christi hostibus Iudæis ex Euangelicis historijs uidere liceat. Neq; enim consilio, neq; uiribus iam, simul atq; serio Christum oppugnare in animum induxerãt, quicquã ualebant. At ubi illa hora appetierit, qua pater modum illis uiuendi, simul & furendi contra Christum suum ponere statuit, cadet hic ipse lapis, quem reiecerũt, constitutus autem nihilominus est in caput anguli à patre, super illos, & commolietur, comminuetq́; totos, semel exutos omnibus tam huius quàm futuri sæculi bonis, & gehennæ in æternum addictos. Quod Christus & sub regis parabola, qui pfidos colonos occidit, ciuitate eorũ igni tradita, & eius, qui iubebat occidi eos, qui nolebant ipsum super se regnare, minatus est. Has parabolas, utinam & ad se pertinere, qui hodie Christi se regno hostes faciunt, hoc est, quicũq; ueritatẽ, innocentiam & iusticiam oppugnant, deputarent. Id autem dum hi nequeunt, orent patrem, in quibus Christi regnũ uim patitur, ut ipsis credere hæc detur, sic iucundum erit, quiduis pro nomine eius perpeti, & hostes misericordia potius quàm odio dignos habere, ut quos breui Christus, quẽ ipsi infœlices oppugnãt, ferrea uirga confracturus sit, atq; ceu uas testaceũ, uas figuli, in minutissimas partes contriturus atq; dispersurus. Perelegans imago, utinã uero sint oculi ijs, quorũ maxime interest, ut eam pressius intueantur. Iirmeiah quo crassos Ierushalemitas, & ad minas Dei plus nimio stupentes, metu iminentis ultionis, uel aliquatenus cõmoueret

Versus 9. ad uerbum.

Sceptrum ferreum.

moueret

C mouerет, iussus à Domino, testaceam laguncul am coram senioribus tam populi, quàm sacerdotum confregit, adijciens ex ore Domini: Sic populum istum & urbem istam confringam, sicut hoc uas figuli confringitur, quod reparari nequit. In hac ergo imagine hoc ipsum animaduertendum, hostes Christi sic cõstringendos & comminuendos, ut in æternum nunquam restitui possint, quia instar uasis figuli confringentur. Iescha. 30. eadem imago contra Ierushalem, Aegypti plusquam Dei præsidio confidentem, & secure ideo in peruersitate atq; oppressione pauperum perseuerantem, adhuc susius explicatur, sic minitante sancto Israelis. Propterea adferet uobis ista iniquitas malum, simile ruinæ decidenti, scisso pariete præualido, cuius confractio incidat subito & derepente. Confractio hæc uestri, erit uelut confractio lagenæ testaceæ, cui nihil parcitur, & adeo conteritur, ut non maneat reliquum testulæ fragmen ad excipiendũ de foco ignem, aut hauriendũ de puteo aquam. Discendũ igitur ex hac imagine, eos qui Christi regno bellum indicunt, ita in nihilum redigendos, ut nullius prorsus usus esse queant. Breuiter & circumscripte S. spiritus loquitur, at si pasci ex his animi nostri debeant, necessum est omnia pia consyderatione & excussione, uelut commanducemus ac memoriæ stomacho, inde actionibus sanctioris uitæ succum ac uires suffecturo, commodum digerenda præparemus. Nisi enim uitæ innocentia atq; syncerior religio, incrementum ex sacra lectione accipiat, non frustra modo, sed & cum contumelia D. spiritus, libros eius in manus sumpsimus.

Versus 10. 11. & 12. ad uerbum. *Et nunc reges estote prudentes, erudimini iudices terræ.) Seruite Iehouæ in timore, & gaudete in tremore.) Osculamini filium, ne succenseat, & pereatis de uia, quum ardere breui cœperit ira eius. Beati quicunq; illius se tutelæ commiserint.)* Hæc Prophetæ admonitio est, ad reges &

D principes, qui subijcere se uncto Domini rennuũt, hoc sensu superioribus subiuncta. Admiratus sum, & stupui, cur aduersus Deum & Christum eius, adeo gentes cum regibus & principibus suis tumultuarentur, omniaq́; tentarent, quo iugum eius à se reijcerent, cum huius imperiũ agnouisse, solida sit fœlicitas, & illo se subducere, non solum humanis uiribus impossibile, sed etiam conantibus sempiternam calamitatem adferat. Dei enim uoluntati, qui ipsum regnare in Zijon, & imperio suo uniuersas nationes subijcere, hostesq́; eius penitus destruere instituit, mutari non potest. Hæc ergo cum ita habeant, quicunq; rerum potimini reges & principes, qui uestræ potestati à regno Dei frustra timetis, cum non alia ratione ea stabiliri queat, quàm si uncto Dei nomen detis, sapite recte, & rationẽ rite subducite, ut agnoscatis, quæ statuit Deus, ea & optima esse, & irrita fieri nequire. Hactenus si sapere uobis datum non sit, saltem modo sustinete uos moneri & doceri, id quod uobis saluti erit. Vestræ uos cupiditates, uestra ambitio, hùc adigit, ut imperium Christi à uobis reijciatis, his perniciosis consiliarijs nolite acquiescere, quin potius in seruos uos illi addicite. Non Dauidi, non filio hominis Iesu, quẽ male consiliati, nihil nisi fabrum & fabri filium esse putatis, sed Iehouæ ipsi seruietis, cui seruire, regnare est, hoc est, optatissima & beata libertate frui. Iehouæ igitur, non homini, seruite, & seruite cum timore, id est, cũ reuerentia, studioq́; summo. Huic suprema maiestas est, ea itaq; illi obseruatione & diligentia inseruiendum est, ut plane tremor quidam membra inuadat, non ille ex formidine auersante & expauescente tanti regis sæuiciam, sed ex anxia cura gratificandi tam optato Saluatori, natus. Nam planè gaudendum & gratulandum est, hunc uobis regem contigisse, qui æternũ saluat, quicunq; in fide eius esse uoluerint. Hunc itaq; regem à Deo constitutum, primogenitum uniuersæ creaturæ, osculamini ex animo, eius uos regno committentes, & cupide in uerba eius iurantes, ne succenseat uobis, cui nimirum datum, ut uas figuli, hostes suos comminuere, & ita pereatis de uia hac, uita & omnibus optatis rebus excidẽtes, cum nimirũ breui, & omniũ

opinione

A opinione citius, accensa ira eius, ultionem de rebellibus sumpserit. *Beati ergo quicunq; ipsum regem agnouerint, eiusq; sese fidei commiserint.*

Quod dicit in uersu 10. *& nunc* &c.) Ad tempus respexit, quo bellum contra Christum nondum incruduit, quo nondum ipsius ira plane exarsit.

Iudices terræ, in Israele olim erant, qui prima ac ferè consulari, non tamen regia potestate populum gubernabant, horum aliquot historias, habet liber Iudicum. Cæterum uocabantur etiam iudices, quibuscunq; disceptandi causas officium erat. Hic tamen, quoniam regibus coniunguntur, intelligendi sunt, qui uel regia, uel regi proxima potestate pollent, quales principes erant Philistinorum.

Reges & iudices terræ, hoc est, magistratus & principes nominatim, ut se Christo subdant, hortatur. Nam isti ferè semper suæ tyrannidi à regno Dei male, sed frustrà metuunt. Vnde huius adsertores, Prophetæ, seruator ipse, Apostoli, ac quicunq; alij, seditionis semper traducti sunt, cuius & ipsi, quantum ad mundi principem Satanam, cui metent, quicunq; Deo non metent, sese obligant. Toti enim in eo sunt, ut ab hoc pernitioso tyranno, homines ad Deum deficiant. Cum aūt omnis potestas à Deo constituatur, sitq; ea posita in manu seruatoris, uere sapiunt, qui huius se præfectos agnoscunt, & regnum eius proferre, non accidere student, insani & dementes, qui contra illud feruntur, suaq; consilia instituunt. At quotusquisq; hodie est principum, qui hanc sapientiam uel ipse sibi persuadeat, uel persuaderi ferat, à monitoribus? Profecto si essent, haudquaquam crudelissimis bellis omnia ita uastarentur, malis neutiquā tanta licerent, bonæ & sanctæ literæ minime ita negligerentur, innocentiæ deniq; & pietatis longe alia ratio haberetur, aulæ mera templa, & omnis uirtutis scholæ, atq; asyla quædam essent iustitiæ, quæ nunc sunt, quod quiq; boni ingemiscunt. Quare, si unquā operæ precium fuit, orare Deum pro regibus & principibus, hac tempestate
B intentissimè id faciendum est, quo per eos, si non possimus iuuari, liceat saltem uiuere uitam cum honestate & pietate tranquillam. Indubie enim grauis Dei in nos iræ argumentum est, tam paucos habere principes, qui Christum regem ex animo & serio colendum ducant.

Porrò, hoc uersu 11. hortatur ad seruiēdum Deo, & 12. ad osculandum, id est, recipiendum, salutandum, honorandumq; ut regem, Filium, id ostendit idem esse Christi & Dei, ac omnium, qui ex Deo imperant, regnum. Et hæc illa prudentia illaq; erudirio est, quā uult Vates principes recipere, ut agnoscant id Dei regnum esse, quod Christus administrat. Emphasim enim Iehouæ istud habet. q. d. Non iubeo homini mortali, sed Deo omnipotenti uos subdere. Sceptrum Dei, non carnis est, quod datum Christo est. Non igitur seruiendum uobis tepide, sed cum timore, hoc est, summa reuerentia, studioq; ardentissimo. Quod uero ait: Gaudete cum tremore, ei opponitur, quod caro de regno Christi dolet, & ab eo sibi male metuit. Ex eo autem, quod tremor cum gaudio coniunctus est, quidam de tanto gaudio id intelligunt, quod faciat corpus tremere, sed quia tremor & aliàs solet cum timore coniūgi, quod & Paulus facere consueuit, & hic timor præmissus est, quo utiq; intenta diligentia significatur, uidetur Vates idem, quod per timorem, & tremoris nomine, sed nonnihil auctius significare uoluisse. Nec pugnat hic tremor gaudio, imò ex eo nascitur. Quo enim plenius cognoscitur, quanta sit salus Christum regem habere, eo utiq; maiore & gaudio, timore, ac tremore datur opera, ut tanto regi rite seruiatur, & grata illi nostra habeantur. Id in probo filio ergà parentem, & bene morata uxore erga maritum uidere liceat. Ad aduentum ille parentis, hæc mariti, toto animo commouetur, & gau-

C dio simul & timore, sed qui ex nimio gratificandi studio nascitur, penitus concutitur. Sic affectos decet nos esse erga regem CHRISTVM, eoq; ardentius, quo pluris ille nobis & charior esse debet, quàm mortales sunt mortalibus.

In illo 12. uersu. *Osculamini filium.*) Synecdoche tropus est, qua ex signo, id quod signo repræsentatur, intelligitur. Osculo siquidem manus regiæ, & hodie in plerisq; regnis testantur subditi, se uelle in fide ac potestate regis esse. Filium dicit, eò quod supra patrem induxit dicentem, filius meus es tu. Sunt sane Dij, & filij altissimi, propter potentiæ maiestatem, principes uniuersi, ut canit Psal. 83. at seruator noster omnium caput & primogenitus est, à quo reliqui habent, ut filij Dei sint & uocentur, unde commodum per antonomasian filium hic Vates
Bar. nominauit. At uero cum בַר hic habeatur, quod alicubi etiam purum significat, D. Hieronymus uertit, adorate pure, adorate. posito, pro osculamini, hoc ipsum enim adorationis quędã species est. Gręcus interpres habet, *Apprehendite disciplinã.* fortè per appręhendere disciplinam intelligens, subijcere se regi Christo, & eius disciplinam atq; castigationem recipere. Chaldæa sane paraphrasis idem reddidit per *suscipite doctrinam*, id quod omnino faciunt, quicunq; Christo regi sese uere addicunt, iuxta illud: Tollite iugum meum super uos, & discite à me, id est, mei estote discipuli, cum sim mansuetus, nullius ruditate offendar, cordéq; hu-
Bar. mili, ut nullius indignitatem auerser. Cæterum בַר pro filio, quanquàm Chaldęum magis sit quàm Ebræum, & Prouerb. 30. Schlomoh usus est. Ebræorum quidam hunc quoq; sensum afferunt, accipiẽtes בַר pro puro. *Purus hic corde est, & rex constitutus diuinitus.* Osculari igitur eum, & uestrum regem agnoscere debetis, non oppugnare. D. Kimhi probat & aliam lectionẽ ut בַר ualeat idem q electus, Nã
D 1. Schmuel. 17. legitur בְּרוּ לָכֶם אִישׁ, Legite uobis uirum. Sũt uerba Goliath gy-
Baru lechem isch. gantis ad Israelem, poscentis ut deligerent, qui singulari secum certamine congrederetur. Sic sensus foret: *Osculamini quem elegit in regem Deus.*

Ne succenseat, & pereatis de uia.) Summam in uos potestatem, ut in omnia habet, & ob nihil, nisi quod saluti uestræ obsit, irascitur, maximopere igitur eius ira pertimescenda est, pręsertim, cum eo irascente, necesse sit uiam uestrã, id est, uitã perire. Gręca æditio de suo adiecit, *iusta.* Per *uiam*, uita intelligitur, *uitam* igitur posui. Etenim D. Kim. eundem putat sensum hoc dictum habere, quem illud in fine Psalmi superioris, *Et uia improborum*, id est, *uita interibit*, unde Hypallagen hic admissam arbitratur, adducens aliquot exempla. Arborem enim dicit scriptura arescere, cum folia arescant, & lacerum uestibus, cum uestes non homo laceratæ sint. Id tamen satis liquet Prophetam significare uoluisse, succensente Christo, uita & omnibus bonis excidere, quotquot ipsum regem adorare noluerint. Vtq; magis terreat, addit, *Cum breui ira eius exarserit*, significans citius opinione adfore, ut pœnam de contemptoribus suis sumat. Sunt qui כִּמְעַט inter-
Cimeat. pretentur, *si uel parum ira eius accendatur*, sed illud scripturæ magis familiare est, ut breui accendendam iram Domini moneat. Iram uero per Catachresim, Vates Christo tribuit, affectuum enim iam immortalis liber est.

Beati, quicunq; illo confidunt.) Epiphonema est, adiectum non sine affectu, qui in eo notatur, quod illud per quandam Apostrophen, uelut exclamat, ac si dicat: Quid opus uerbis? quid multis moneo, ut huic regi uos addicatis, quando is est, ut planè beati sint, quicunq; ipsum regem adorant? satis sit hoc uno uerbo accinuisse: *Beati quotquot illo fidunt*, hinc nemo non intelligit, miseros & perditos esse, quicunque ipsum contempserint, nedum oppugnauerint.

D.Kim.

A D.Kim.ad Deum, non ad regem hoc dictum epiphonematicum refert. Sicut & illud supra: *Ne irascatur*. Sedulo enim dant operam, ut quæ augustiora Christo in scripturis tribuuntur, ad Deum referant, Christo detracta, non intelligẽtes miseri, quód cum idem, unusq́; Deus sit Christus & Pater, qui tituli Christo deferuntur, Deo propterea minime adimuntur. Hic quis non uideat de filio Vatem hoc *Beati &c.* cecinisse? Nã Dauid cum nihil nisi homo fuerit, nõ beatus, sed maledictus foret, quicunq; eo confideret. Hic ergo rex & filius, de quo iste Psalmus canit, sub typo Dauidis, unigenitus Dei est, Deus uerus, & homo uerus Iesus Christus, cui qui se credunt, in quo qui fidunt, uitam habent æternam. Id ipsum Vates Deo plenus, eóq; ardens iam in gloriam Christi eius extollendam, dicere hoc suo Epiphonemate uoluit, eóq; uniuersos Dei studiosos in fidé Christi pellicere. Ipse enim unus ille est, per quem gratiam pro gratia, & bonum spiritũ atq; facultatem dediscendi innatos carnis affectus, & è cœlis præscriptam discendi uitam, eóq; solidam & iustitiam & fœlicitatem percipimus. Id quod probe experiuntur, quibuscunq; fidere in hoc rege & seruatore nostro datũ est. Oremus itaq; Patrem, ut ad filium suum nos trahat, cognoscereq́; solide donet, in quo summa salutis & fœlicitatis sita est.

DISPVTATIO DE FIDE.

Quoniam Epiphonema, quo Psalmus hic clausus est, fidei in Christum eximium habet elogium, nam ea constare fœlicitatem adfirmat, de nomine, natura, & uirtute fidei, paucula hic adnectere uisum est, in quibus & illud decidam, An sola Fides iustificet, de quo, utinam, eo fidei studio disputarent multi, quo solent contentionis ardore. Fides, & si Latinis sonet, dictorum, conuentorúmq; cõstantiam & ueritatem, ut eam Cicero lib. de Off. primo definiuit, publicus tamen sacra tractantium usus obtinuit, ut fidei nomine intelligant certum oraculorum Dei assensum, atq; persuasionem, quam Græci πίστις à πέπεισμαι, id est, persuasus sum, uocant. Hanc Ebræi אמונה appellant, sed eodem nomine, uocant & eam fidem, quæ, ut Cicero definiuit, dictorum & conuentorum ueritas est & constantia. Proinde, quam Theologi fidem nominant, Laurentius Valla, ille, non Latinæ modo linguæ, sed & omnis recti iudicij admirandus instaurator, tum & incomparabile Galliarum decus. G. Budęus, persuasionem latine uocari, censent, qua de re lege Annotationem Budęi in le. pri. de ser. Corrup. uersu, Quod ait prætor. Hæc de Fidei appellatione.

Fides quid dicatur.

B *emunah.*

Naturam fidei, definitione, quæ Heb .11. legitur, explicari, nemo ferè Theologorum ambigit. Ea sic habet: Fides fundamentum est rerum quæ sperãtur, & index eorum quæ non uidentur. Spes etenim nostræ innouationis, atq; totius salutis, eó nititur, quod persuasi sumus, Deum nos in hoc delegisse, ut sanctificet & glorificet, neq; alia indicatura tantam hanc Dei erga nos dignationem, aliáq; siue præsentia, siue futura eius beneficia conspicimus. Recte igitur rerum sperandarum fundamentum, & non apparentium indicem Fidem Apostolus dixit. Infundi diuinitus hanc uirtutem, neq; humanis posse uiribus comparari, nemo orthodoxus non confitetur. ψυχικὸς siquidem homo, non potest, quæ Dei sunt capere. Et captum itaq; & assensum horum, ipse Deus inspiret, necesse est. Proinde fidem in Deum recte definiemus, si dicamus indubitatam esse persuasionem, Deum esse, ut omnium rerum authorem, bonorúmq; fontem, ita & nostrum conditorem, seruatorem, atq; æternum beatorem. Sic fidem Christi, Certã persuasionem, eum nostrum esse redemptorem ac instauratorem. Ad hunc certè modum scribitur Exo .14. & Mosheh suo, populũ Iisrael credidisse, nam nihil aliud eo intelligitur, quàm quod uisis tot portẽtis Dei, fidem illi habuerint, persuasi iam ipsum à Deo missum, ut dux liberandis ipsis esset. Eundem sensum ha-

Fides quid.

bet, quod eodem capite legitur Dominũ Mosheh dixiſſe: En ueniam ego ad te
C in denſa nube, ut audiat populus uerba mea, quæ tecum faciam, & credant eti-
am in te perpetuo, id eſt, nunquã de tua legatione dubitent, ſed ſem per, ut meũ
ad ſe interpretem audiant.

Ex eo ergo, quòd Fidem ſcriptura pro certa & indubitata perſuaſione accipit,
hæc tãta ei tribuit, Iuſtũ ea uiuere, quod Apoſtolus ex Aba. 2. ad Rom. & Galatas
adduxit, nos ea iuſtificari, ſaluari, æternãq; uitã poſſidere, quod identidem & Ser-
uator ipſe adfirmat. Etenim qui uerè perſuaſus eſt, Deum eſſe Deũ, hoc eſt, ſolũ
iuſtũ, ſapientẽ, potentem & bonum, bonorũmq; omniũ fontem & authorem
ſe, qui metuentes ſe, malis omnibus liberare, & bonis ſolidis atq; æternis ditare,
rum nihil à nobis, niſi quæ ſaluti nobis æternæ ſunt, requirere, contẽptores de-
niq; ſuos ſempiternis cruciatibus addicere uelit, hic profectò haud quaquàm po
terit eũ non metuere, uenerari, colere, ac etiã amare, atq; ad uoluntatẽ eius pro ui
ribus uitã ſuam conformare. Natura ſiquidẽ ita conditi ſumus, ut penes quẽ ſu-
premã credimus eſſe poteſtatẽ, eum ante omnes metuamus: quẽ omnium ſapiẽ
tiſſimum in primis audiamus: quẽ omnium ueraciſſimũ, eius promiſſis potiſſi-
mum credamus: quẽ deniq; optimũ, atq; benigniſſimum, ſummopere ſuſpicia-
mus & colamus. Hinc iã facile intelligere eſt, ut iuſtus fide uiuat, ut iuſti fide &
ſalui reddamur. Iuſtus enim cũ agnouerit Deo omnia poſtputanda, nulla res in
orbe eſt, quæ planè iuuare, exhilarare, recreare, oblectare eũ queat, præter hoc u-
num, quod indubitato perſuaſum habet, ſe in cura & fide Dei eſſe, hunc ſibi pa-
trẽ in omnibus proſpicere, tandẽmq; plenè iuſtum & beatũ redditurum, hæc il-
li uita eſt, hæc animi ſecuritas, iucunditas, uoluptas, fœlicitas. Hinc nihil in grati
am Dei, nõ animoſe perfert, & aggreditur, nihil nõ ęquo & lubenti animo, & fa
cit & uitat, ſpe optima plenus, eõq; in omnibus alacer, lætus, & cœleſti quadam
uita florens. Sic iuſtus fide ſua uiuit. Ex his æque iã liquet, fide nos iuſtificari atq;
ſaluari. Etenim nos iuſtificari nihil aliud eſt, quàm nos iuſtos eõq; & ſaluos red-
D di, tũ enim ſalui ſumus, cum rectè ualemus, & ita, ut conditi ſumus, habemus, di
uina imagine, hoc eſt, omnimoda bonitate ornari. Hęc iã non aliunde nobis cõ
tingunt, quàm cũ datur, de Deo, id quod eſt ſentire, certõq; de eius erga nos bo-
nitate eſſe perſuaſis. Id enim ubi per ſpiritum Dei contigit, Deũ ex toto corde,
ut quo nihil melius nobis, credimus, amamus. Hic tũ amor, totos diuinę uolun
tati cõformat, reprimit cupiditates rerũ ſeculi, accendit deſyderia cœleſtiũ, ſtudi
um excitat & perducit uirtutum omniũ. Nã efficit, ut ſicut Deo nihil habemus
charius, ita quoq; nihil prius ſit, quàm ei per omnia probari. Hinc eſt quòd Ser-
uator primũ totius Legis caput, à quo omnia reliqua pendent, fecerit pręceptum
de dilectione Dei ex toto corde &c. Vt itaq; ſola fide Deum rite cognoſcimus, &
ad amandũ eum rapimur, ita ſola utiq; fide ueram iuſtitiã & uirtutes uniuerſas,
quia ipſius dilectionẽ, omnium parentẽ, conſequimur. Proinde cũ dicimus fide
nos iuſtificari & ſaluari, hoc eſt, iuſtos & ſaluos euadere, nõ eſt, ut quis putet bo-
na opera, hac locutione excludi. Si enim nos fides iuſtificat, reddit utiq; iuſtos,
adfert iuſtitiã, hoc eſt, ſimul omnẽ uirtutẽ. Certè nondũ cognitum Deum, nec
amare quiſquã, nec colere poteſt. Cognoſcitur aũt ex oraculis, quæ non niſi fide
percipiuntur. Nihil potuit igitur dici uerius, ac etiã ſignificantius, quã nos fide iu
ſtificari, hoc eſt, ſolidæ iuſtitiæ, quæ in ſe totã hominis perfectionẽ continet, cõ-
potes reddi. Et cũ, ſola, adijcitur, quod Hilarius, Ambroſius, et Cyrillus adijciũt,
nõ excluduntur bona opera, quaſi ad iuſtitiã noſtrã & ſalutẽ nõ pertineant, quũ
hæc nihil aliud ſit, quàm quibuſuis bonis operibus diuitem eſſe, ſed quia nul-
la alia uirtus, nullum bonum opus, iuſtitiam in nobis pariat, imò continu-
gere nobis ſine Fide poſſit. Id quod Paulus noluit, quando Romanis ſcri
pſit, λογιζόμεθα, id eſt, Cenſemus, colligimus igitur, hominem iuſtificari

A absq; operibus legis. Hic dicitur, Paulus uocat hoc loco opera legis, cerimonias. Nam ideo & gentiū, & Ebræorū, qui ante legem fuerunt, Iusticiā, quæ fide illis absq; cerimonijs Mosaicis cōtigerit & contingat, memoret. Sed quid aliud possunt præstare, quàm cerimonias, quicūq; fide carent? Impossibile siquidē est placere deo absq; fide, nihil igitur omnino quod Lex tradit rite faciet, fide quicunq; fuerit destitutus. Deum sanè is quū penitus ignoret, nullus diliget, eóq; nec proximum. Soluta igitur hac legis summa, nihil omnino præstabit, quòd Lex docet, præter solas cerimonias, & bonorum operum externas quasdam inanesq; formas. In quibus quia nihil ueri, nihil solidi, nihil est, quod Lex quæ spiritualis est requirit, ne in his ipsis quidem cerimonijs Legi satisfacit. Hinc diuus Bernhardus uiri fidem, palmitibus reliquas uirtutes, opera uero botris, non inscite comparauit. Et Chrysostomus in Matthęū lampadi fidem assimilat, quod ut lampas domum, ita fides animam illustret. Item Augustinus de fide & operibus, cap. 7. Nisi præcedat fides, uita bona sequi nō poterit. De hac itaq; uiua, solida, & ut recēriores Theologi loquuntur, formata, hoc est, dilectione, per quā operetur, instructa fide, intelligenda sunt, præclara illa, quæ innumera tam apud recētiores, quàm ueteres leguntur, elogia, quibus fidei nihil ferè non tribuitur, uti & nihil prorsus boni est, cuius illa parens non existat. Est in prauis hominibus de rebus diuinis, opinatio quædam, uerius quàm persuasio, quam diuus Iacobus fidem mortuam uocat, huic nemo sanę mentis quicquam boni tribuerit, mortua enim est, eoq; simulachrum potius fidei quàm fides. Id enim experimur, unum quenquam ita agere, ut persuasus est, quare qui uere sit de Deo, id quod est persuasus, ut labatur interdum, lucem fidei terro cupiditatum fumo auertente, nunquam tamen in malo perseuerabit. Hæc ipsa enim semen illud est, quod, cum apud sanctos manet, ut Ioannes cap. 3. Epistolæ prioris testatur, peccare nequeunt, id est, peccatis usq; esse dediti. Hinc Cotta apud Ciceronē Lib. de natura deorū primo,
B optabat persuaderi sibi non opinione solum, sed etiam ad ueritatem, esse deos, ex eo enim quod multi uiuunt adeo perdite & scelerate, clarū existimauit esse, haud quaq; omnibus persuasum, Deos esse. Iam de uera fide cū scriptura loquitur, & hanc sequuti patres, eam cordis persuasionē certam & indubitatam, quā aliàs Paulus πληροφορίαν, id est, experientem quandam spiritus certitudinem uocat, intelligunt, quæ totum hominem immutat, & in Deum rapit. Hinc Augustinus lib. iam citato: Inseparabilis est quippe bona uita à fide quæ per dilectionem operatur, imò uero ea ipsa est bona uita. Ex his puto satis manifestum esse, quid sibi Dominus uoluerit, cum diceret: Qui credit in me, habet uitam æternam, & Paulus iustificari nos, et saluari fide, atq; hinc sancti patres, fide & nō aliter, ut Cyrillus, sola fide, ut Hilarius, & Ambrosius, nos iustos euadere, & alij alijs, sed idē ualentibus uerbis scripserunt. In dubie enim cui datum fuerit, uiua in Deum fide uiuere, is Dei amore studioq; ardebit, ueraq; iusticia in omnes pollebit, quæ ipsa uita filiorum Dei est, & æterna, tametsi hic nondū perfecta. Cum autē ex his patrum probe intellectis, quidam inani opinatione potius quàm fide sibi placerent, nullis bonis operibus incumbentes, quibus tam nō potest destitui fides uera, quàm ignis calore, quàm sana ac uigens arbor, suo tempore fronde & fructibus, diuus Iacobus, & Patrum non pauci, præcipue uero inter hos Chrysostomus, sola fide nos iustificari, pie & recte negarūt, sed de fide id intellexerūt, quæ bonorum operum sterilis sit, eoq; mortua, atq; ideo iam nec fides. Quod autem fidem uocarunt, quæ nulla proferat bona opera, figura usi sunt, quæ imitatio dicitur. Ad imitationem enim illorum, qui de mortua fide, eoq; non fide, tanquā de uera, uiuaq; gloriabantur, & ipsi fidem, quam illi iactabant, hoc nomine dignati sunt, pie adijcientes eam non iustificare, neq; ullam fidem, quæcunq; uoce

C tur, si non simul adsint bona opera. Nam uera iustificatio, quid aliud est, quàm bonis operibus ornari? Hæc autem non debent rapi eò, ut propterea dicamus impropriè dixisse dominum. Qui credit in me, habet uitam æternam, &c, fides tua te saluum fecit, & similia, item illa Apostoli, fide iustificamur & saluamur. Nam ubi uere creditur, ubi certa adest persuasio, quam fidem uocamus, omnia bona adsunt, ut satis ostendi. Contra autem, quia danda nobis opera est, ne quē uel uerbulo offendamus, nemo grauari debet, cū uidet offendi homines quod sancti scribunt, nos sola fide saluari, adijcere, uiua, formata, per dilectionem efficaci, aut quid huiusmodi. Nam qui offenduntur hoc dicto, putant eos, qui illud usurpant, iusticiam in inanibus animi cogitationibus collocare, bonorum operum studio tanquam frustraneo repudiato. Vt igitur ne ueris quidem quisquā offendendus est, ita satis habebo, uocibus uti scripturæ & dicere, iustum fide uiuere, fide nos iustificari, & saluari, omisso, quod tantopere offendit, sola, tum & hæc ipsa interpretari, ac dicere, fide gignitur in nobis Dei amor, hic parit studium uirtutum omnium, totosq; perficit & beat, nihil pigebit. At nolim & simul sanctissimos Patres, qui ex scripturis suum, sola, mutuati sunt, ideo damnari. Verbis certe dum de sensu constat, offendi, Christianorum non est.

ARGVMENTVM PSALMI TERTII.

DEMIRATVR *David, & apud Dominum queritur, hostium contra se uenientem & numerū & confidentiam, ut uero ipsius opem implorat, sentit statim spei suæ robur mirificum sufficere, quo fretus se præsidio domini summa securitate committit, certus illum hostes ex templo percussurum, eo quod & nemo alius saluare, & salutis nulli, nisi qui ipso fidunt, queant fieri participes.*

PSALMVS TERTIVS. IN GENERE COMMVNI VEL MIXTO ET ἐυκτικός.

D ODE Dauidis, quum fugeret Abeshalomum filium suum.
1
Iehoua, ecquid tam multi, qui me infestant, multi, qui contra me insurgunt?
2
Multi, qui apud se de anima mea sic censent,
3 Non est isti à Deo salus speranda? Selah.
Minnesis. At tu Iehoua, præsidium es & decus meum, di-
4 gnitatisq; meæ uindex.
Iehouam prece mea inuocaui, & annuit mihi, de monte sancto suo.
5 Selah.
6 Securus quieti me componam, dormiam, ipseq; cum commodum erit, expergiscar, nam Iehoua me sustentat.
7 Non uel myriades populi, qui undiq; me cingentes obsideant, expauescam.
8 Exurge Iehoua, serua me Deus mi, nam hactenus quibuslibet meis, hostibus impegisti alapam, dentes improborum fregisti.
9 Iehouæ est seruare, & populi tui, ut beneficentia tua iuuetur. Selah.

Psalmus

A PSALMUS *Dauid cum fugeret à facie Abeshalom filij sui.)* Secundo Regum, *Versus 1. ad uerbum.*
à capite. 15. usq; ad uigesimum, historia quæ in inscriptione Psalmi
notatur, descripta est. Eo enim quod Dauid adulterio & homici-
dio, id etiam sceleris adiecerat, ut, quo tectius occideret Vriah, uicto
riam hostibus ultro concederet, ac ita faceret illos Deum, contra cu-
ius populum ea uice præualuissent, blasphemare, Dominus minatus fuerat, gla-
dio & cædi domum eius semper fore obnoxiam, seq; adflictioné de domo eius
suscitaturum, accepturum uxores eius, & alteri, qui palàm eas constupraret tra *Historia.*
diturum, Ista legis 2. Reg. 12. Quæ omnia per Abeshalomum Deus perfecit. Qui *Psalmi.*
cum aliquandiu blanditijs populi corda ad se inclinasset, tandem coniuratione
præualida facta; Regem se per omnem Iisraelis ditionem, proclamari curauit,
Cumq; húc præter Achitophel, cuius cósilia mera habebántur oracula, & alios pro
ceres aliquot, uniuersus Iisrael toto corde sequeretur, omnem animum eò uerte-
rat, ut patrem, quo tuto pro eo regnaret, perimeret. Hæc coniuratio & impium
hoc filij parricidæ consilium, cum nunciatum Dauidi esset, e uestigio fugam cũ
ijs quos reliquos secum habebat, accelerans, Ierusalemq́; relicta, recepit se primũ
in campestria deserti, inde transiuit Iordanem, Ibi collecta aliqua manu eorum,
qui in fide perstiterant, diuisoq́; omni exercitu in tres turmas, contra Abeshalom
direxit, qui & uictoriam, cæso illo, retulerunt. Cum ergo, in hoc periculo tam an
cipiti, & rerum suarum statu perturbatissimo, cum omnia certum exitium, neq;
id qualecunq;, sed maxime fœdum & probrosum, nempe à filio, & prætextu sce
lerum suorum, intentarent, à Domino mirifice adeo adiutus esset, tam leui ma-
nu, toto Iisraele fuso, composuit de his præsens carmen, domini in se bonitaté,
fidei in illum uirtuté, qua fracta est omnis ferocia & uis hostiũ, deprędicãs. Tam
enim de periculo, quàm inde liberatione, ac animi sui in utraq; conditione, hoc
carmne canit in quo more suo se per Hypotyposim, ceu iam in eo periculo con-
stitutum, & orato tantum Dei cõtra hostes auxilio, cætera securum & in utramq́;
B auré dormientem, introducit, uolens scilicet suo exemplo, ad fidendum domi-
no, qui suos nullo in discrimine deserit, prouocare, & Dei pro suis, benignam &
præsentem semper curam, prædicare.

Iehoua, quid multiplicantur infestatores mei, multi insurgentes contra me? Multi dicentes de anima *Versus 2. & 3. ad uerbum.*
mea, non est salus ei in Deo. Selah.) Inducit se Vates, ceu iam uidentem quàm mul
ti, nempe cuncti Iisraelitæ, quaq́; confidentia, persuasi nimirum, ne Deum qui-
dem ipsi adfuturum, contra se concurrant & armentur, idq́; coram domino cum
admiratione queritur, & querendo admiratur. Tale uero quid indubie expertus
fuerat, cum in uertice montis oliuarum, egressus Ierusalem, ad Dominum precé
fuderat, cuius sacra historia cap. 15. 2. Reg. meminit. Ibi utiq; animo eius succur-
rit, quã amplissime de toto populo fuerat meritus, quamq; peruersis ac malitio-
sis se oppugnarent cõsilijs, ij, quibus nihil æque, atq; religio & iusticia inuisum
in ipsius imperio erat, q̃ deniq; stulto & insano impetu populus à se tam fido pa
store, ad perniciosissimos tyrannos, deficeret, qui certe populi in suam ipsius per
niciẽ ruentis furor, non minus eum, quã fera illa ingratitudo urebat. In hac au-
tem animi summa perturbatione, & anxitate, quia Domino querebatur, æstus
q; suos in huius sinum effundebat, nihil respectans ad creaturas, non potuit pa-
ter misericordiarum, Deusq; totius cõsolationis, filium tam supplicem, tanq; ad-
flictum aspernari, quamuis diram castigationé meritum. Sancto igitur spiritu, ut
semper solet, suam æstuanti miserèq́; conflictanti consolationem immisit, de sua
speranda benignitate, auxilioq́; mox adfuturo testatus. Hinc ille statim paratiss.
animo, omni sese illi calamitati obtulit, atq; subiecit, de ope Domini iam abun-
de securus, simul ergo ut hanc precatus est, ad res suas instituendas animum con

 uertit.

C tur, si non simul adsint bona opera. Nam uera iustificatio, quid aliud est, quàm bonis operibus ornari? Hæc autem non debent rapi eò, ut propterea dicamus improprie dixisse dominum. Qui credit in me, habet uitam æternam, &, fides tua te saluum fecit, & similia, item illa Apostoli, fide iustificamur & saluamur. Nam ubi uere creditur, ubi certa adest persuasio, quam fidem uocamus, omnia bona adsunt, ut satis ostendi. Contra autem, quia danda nobis opera est, ne quē uel uerbulo offendamus, nemo grauari debet, cū uidet offendi homines quod sancti scribunt, nos sola fide saluari, adijcere, uiua, formata, per dilectionem efficaci, aut quid huiusmodi. Nam qui offenduntur: hoc dicto, putant eos, qui illud usurpant, iusticiam in inanibus animi cogitationibus collocare, bonorum operum studio tanquam frustraneo repudiato. Vt igitur ne ueris quidem quisquā offendendus est, ita satis habebo, uocibus uti scripturæ & dicere, iustum fide uiuere, fide nos iustificari, & saluari, omisso, quod tantopere offendit, sola, tum & hæc ipsa interpretari, ac dicere, fide gignitur in nobis Dei amor, hic parit studium uirtutum omnium, totosq; perficit & beat, nihil pigebit. At nolim & simul sanctissimos Patres, qui ex scripturis suum, sola, mutuati sunt, ideo damnari Verbis certe dum de sensu constat, offendi, Christianorum non est.

ARGVMENTVM PSALMI TERTII.

DEMIRATVR David, & apud Dominum queritur, hostium contra se uenientem & numerū & confidentiam, ut uero ipsius opem implorat, sentit statim spei suæ robur mirificum suffici, quo fretus se præsidio domini summa securitate committit, certus illum hostes ex templo percussurum, eo quod & nemo alius saluare, & salutis nulli, nisi qui ipso fidunt, queant fieri participes.

D

PSALMVS TERTIVS. IN GENERE COMMVNI VEL MIXTO ET ἐυκτικός.

DE Dauidis, quum fugeret Abeshalomum filium suum.

1 Iehoua, ecquid tam multi, qui me infestant, mul
2 ti, qui contra me insurgunt?
Multi, qui apud se de anima mea sic censent,
3 Non est isti à Deo salus speranda? Selah.
Mimesis. At tu Iehoua, præsidium es & decus meum, di
4 gnitatisq; meæ uindex.
Iehouam prece mea inuocaui, & annuit mihi, de monte sancto suo.
5 Selah.
6 Securus quieti me componam, dormiam, ipseq; cum commodum erit, expergiscar, nam Iehoua me sustentat.
7 Non uel myriades populi, qui undiq; me cingentes obsideant, expauescam.
8 Exurge Iehoua, serua me Deus mi, nam hactenus quibuslibet meis, hostibus impegisti alapam, dentes improborum fregisti.
9 Iehouæ est seruare, & populi tui, ut beneficentia tua iuuetur. Selah.

Psalmus

A PSALMVS *Dauid cum fugeret à facie Abeshalom filij sui.*) Secundo Regum, à capite.15. usq; ad uigesimum, historia quæ in inscriptione Psalmi notatur, descripta est. Eo enim quod Dauid adulterio & homicidio, id etiam sceleris adiecerat, ut, quo tectius occideret Vriah, uictoriam hostibus ultro concederet, ac ita faceret illos Deum, contra cuius populum ea uice præualuissent, blasphemare, Dominus minatus fuerat, gladio & cædi domum eius semper fore obnoxiam, seq; adflictioné de domo eius suscitaturum, accepturum uxores eius, & alteri, qui palàm eas constupraret tra diturum, Ista legis 2. Reg. 12. Quæ omnia per Abeshalomum Deus perfecit. Qui cum aliquandiu blanditijs populi corda ad se inclinasset, tandem coniuratione prævalida facta, Regem se per omnem Iisraelis ditionem, proclamari curauit, Cumq; húc præter Achitophel, cuius cósilia mera habebátur oracula, & alios proceres aliquot, uniuersus Iisrael toto corde sequeretur, omnem animum eò uerterat, ut patrem, quo tuto pro eo regnaret, perimeret. Hæc coniuratio & impium hoc filij parricidæ consilium, cum nunciatum Dauidi esset, e uestigio fugam cú ijs quos reliquos secum habebat, accelerans, Ierusalemq; relicta, recepit se primú in campestria deserti, inde transiuit Iordanem, Ibi collecta aliqua manu eorum, qui in fide perstiterant, diuisoq; omni exercitu in tres turmas, contra Abeshalom direxit, qui & uictoriam, cæso illo, retulerunt. Cum ergo, in hoc periculo tam ancipiti, & rerum suarum statu perturbatissimo, cum omnia certum exitium, neq; id qualecunq;, sed maxime fœdum & probrosum, nempe à filio, & prætextu scelerum suorum, intentarent, à Domino mirifice adeo adiutus esset, tam leui manu, toto Iisraele fuso, composuit de his præsens carmen, domini in se bonitaté, fidei in illum uirtuté, qua fracta est omnis ferocia & uis hostiú, deprędicás. Tam enim de periculo, quàm inde liberatione, ac animi sui in utraq; conditione, hoc carmine canit in quo more suo se per Hypotyposim, ceu iam in eo periculo con-
B stitutum, & orato tantum Dei cótra hostes auxilio, cætera securum & in utramq; auré dormientem, introducit, uolens scilicet suo exemplo, ad fidendum domino, qui suos nullo in discrimine deserit, prouocare, & Dei pro suis, benignam & præsentem semper curam, prædicare.

Versus 1. ad uerbum.

Historia. Psalmi.

Iehoua, quid multiplicantur infestatores mei, multi insurgentes contra me? Multi dicentes de anima mea, non est salus ei in Deo. Selah.) Inducit se Vates, ceu iam uidentem quàm multi, nempe cuncti Iisraelitæ, quaq; confidentia, persuasi nimirum, ne Deum quidem ipsi adfuturum, contra se concurrant & armentur, idq; coram domino cum admiratione queritur, & querendo admiratur. Tale uero quid indubie expertus fuerat, cum in uertice montis oliuarum, egressus Ierusalem, ad Dominum precé fuderat, cuius sacra historia cap. 15. 2. Reg. meminit. Ibi utiq; animo eius succurrit, quá amplissime de toto populo fuerat meritus, quamq; peruersis ac maliciosis se oppugnarent cósilijs, ij, quibus nihil æque, atq; religio & iusticia inuisum in ipsius imperio erat, q̃ deniq; stulto & insano impetu populus à se tam fido pastore, ad perniciosissimos tyrannos, deficeret, qui certe populi in suam ipsius perniciem ruentis furor, non minus eum, quá fera illa ingratitudo urebat. In hac autem animi summa perturbatione, & anxitate, quia Domino querebatur, æstusq; suos in huius sinum effundebat, nihil respectans ad creaturas, non potuit pater misericordiarum, Deusq; totius cósolationis, filium tam supplicem, tanq; adflictum aspernari, quamuis diram castigationé meritum. Sancto igitur spiritu, ut semper solet, suam æstuanti misereq; conflictanti consolationem immisit, de sua speranda benignitate, auxilioq; mox adfuturo testatus. Hinc ille statim paratiss. animo, omni sese illi calamitati obtulit, atq; subiecit, de ope Domini iam abundè securus, simul ergo ut hanc precatus est, ad res suas instituendas animum con

Versus 2. & 3. ad uerbum.

C uertit. Hanc uero securitatem eo primum indicat sibi ostensam, quòd admiratio
ni & quærele suę subiecit. *At tu tehoua præsidium es &c.*

Ter *multos*, figurate dixit, propterea quod & filius, & Amasha cognatus eius
cum innumeris alijs regni proceribus, & totus Iisrael, & quidé toto corde, in ne-
cem eius conspirauerant. Illud tamen, *Insurgunt contra me*, de peruersis & hostili-
bus multorum consilijs. D. Kim. intelligit.

Amar. *Multi dicentes*, Ego uerti, *Multi sic apud se statuunt*, animi enim sermonem אמר, cre
berrime significat, & sic etiam hic interpretatur. D. Kim. Animæ meæ idem est,
quod, de anima mea. Sic Gene. duodecimo dicebat Saræ uxori Abraham: Dic
mihi, frater meus est, id est, de me ita dic, & eodem lib. capi. 26. Interrogauerút
uiri loci uxori eius, id est, de uxore eius. Sic auté cogitasse illos affirmasseq́ apud
se, de anima sua memorat, quod eam inuisam Deo, & prorsus reiectam putarét,
ob facinus Vriah, Idq́ imposuit callidissimo alioqui Achitophelo, ac alijs innu-
meris, nec aliunde, & infandum illud consilium eiusdem, ut Abshalom concu-
binas patris sui, coram uniuerso Iisraele stupraret, profectum fuit. Forte enim in
De anima mea. populum emanarat, quod per Prophetam Nathan istuc Dauidi Deus fuerat mi
natus. Sperabat itaq; ueterator ille, populú, si uideret circa Dauidem omnia ita,
ut Vates ille prædixit, geri, cõfirmandum, ut Abshalomo adhęreret, & Dauidé,
quem Dominus nollet regnare, desererent, & perderent. Nisi enim iuxta uerbú
Domini Abshalom uisus esset hoc facinus designare, per se tam execrandú erat,
ut populi animos magis ab illo alienasset. Iam id consilij dederat Achitophel,
ut eo facto, totus Iisrael in coniuratione constabiliretur.

Belohim. Illud: *Non est ei salus* בֵּאלֹהִים, id est, in Deo, non sine emphasi dictum est.
Nam hoc nomen, Domino à uirtute & robore, quod solus omnia potest, suosq́
uindicare & tueri contra uim quamlibet soleat, scriptura tribuit. Huius ergo fa-
uore & ope existimabát iam Dauidem destitutum, alioqui, cú hic antea auxilio
Dei tam multas & insignes uictorias ab hostibus retulisset, nunquam adduci po
pulus potuisset, ut contra eum armaretur. In nomine *salutis* Ebræo, paragoge est,
Ieschuah. schema syllabarum nam, cum ישועה salutem significet, posuit hic ישועתה,
Ieschuathah. adiecta una syllaba, ea D. Kim. significationem intendi putat, & huius aliquot
exempla adducit. Secundum huius ergo sententiam, significare Dauid uoluit,
D hostes se prorsus omni salute & auxilio Dei destitutum, eóq; tam huius quàm ui
tæ futurę credidisse. Sed & illud imitationis schema, quo hostium uerbis, ipso-
rum cogitationem retulit: *Non est illi salus &c.* cum eleganter, tum adfectui mo-
Cur adiectum Selah. uendo, apposite adhibitum est. De Selah dictum in præfatione est. Ideo autem
hanc exaltádæ uocis notam hic Vates posuisse uidetur, quo penitius animis au
ditorum infigeret, angustiæ & tribulationis pondus, quo fuerat præssus. Cum
enim pijs, unus Deus sit omnia, facilius cuncta ferunt, quàm eius sibi gratiam &
opem negari.

In his uero & Christi & omnium filiorum Dei typus, ac uelut ichnographia
quædam exhibetur. Certe totus ferè Iisrael, cum omnibus suis principibus, con-
tra seruatoré cõspirauererant, unde angustiatus & ipse in monte oliuarú, Deum
patrem orauit, & cõsolatus fuit, ac etiam paulo post, egregie è manibus illorum
liberatus, ipsi uero funditus extincti. Eandé sortem, qui uere Christi sunt, & sem-
per experti sunt, & hodie experiuntur, ut & ab ijs, de quibus sunt egregie meriti,
àc domesticis suis & cognatis extrema patiantur, totumq́ mundum, & in eo pre
cipue illos, qui uiribus & industria præ alijs pollent, in se uno animo, & eo obsti
nato sęuire experiantur. Ea ergo dum incidunt, memores simus & Dauidi hęc,
imò & Christo ipsi Deo nostro accidisse, & ut Dauid, atq; seruator, ita & nos illa
prono animo excipiamus, neq; ad aliam quàm Dei opem, qui omnia in saluté
nostram

A nostram attemperat, confugiamus.

Et tu Iehoua clypeus pro me, gloria mea, & exaltator capitis mei.) Hoc uersu canit ut se re- *Versus. 4. ad*
ceperit ex æstu stuporeq́ animi, ingentem illam, & in momenta singula augescē- *uerbum.*
tem calamitatē apud se consyderantis, eámq; Domino querentis, de quo cecinit
uersu 2. & 3. Habet uero hūc sensum. Incredibili certe numero, ingenti animorū
cōtentione, & summa cōfidentia, in me ruit Israel totus, & quo quisq; uiribus,
gratia, cōsilio plus ualet, hoc sæuit in me impotētius, persuasumq́ habent, nec te
quidē ô Domine, opē mihi laturū. At fuisti hactenus clypeus pro me, hoc est, uice
clypei me tueri es solitus, gloria mea es, idest, is, qui in hunc me dignitatis locū
euexisti, & hac regia gloria decorasti, caput quoq; meū extulisti iam sępe, donato
fœlici rerū successu. Neq; nunc igitur deseres, feresq́, ut horū quoq; in cassum co-
natus cedant, qui regno me deijcere, omni exuere gloria, & ignominia obruere
laborāt. Creberrima Psalmis metaphora est, Deū scutū uocare, eo quod sibi fidē- *Clypeus.*
tes ita protegat, atq; defendat, ut eos nulla hostium iacula attingant, nulla re læ-
dantur, iuuentur autem omnibus, etiam ijs, quæ in malum eorum, mali inten-
dunt. Græcus tropum hunc simpliciter reddidit, ἀντιλήπτωρ μου, id est, defensor,
protector, propugnator meus. Idem enim ualet atq; ὑπερασπιστής, βοηθός, authore
Hesychio. D. Kim. per כבוד quod gloria uel decus uerti solet, hic & multis alijs *Cabod, id est, gloria.*
locis mentem intelligit, eo quod hac nihil sit in homine præstabilius, sitq́ illud
unde homini tota sua dignitas constat. Hinc putat scutum hic summendū, in
hunc sensum: Iehoua scutū es pro me, hoc est, corpori meo, & scutum es בכבודי,
id est, menti meæ. Sed sicut lux & uita nostra Deus per metonymiam dicitur,
quod uitam & salutem, hoc est, lucem nobis præstet, quid insolens, si ita & glo-
riam suam Dauid uocet, quod esset glorię & dignitatis suę author? Et Kim. non
reijcit posse simpliciter quoq; uocē hanc, & per antithesim ad fugę ignominiam
accipi, quasi dixisset: Nūc inglorius summeq́ contēptus fugio, ut & pessimo cuiq́
B ludibrio sim, At tu Deus gloria mea es, dum te scio mihi propitium, & opem
laturum, satis superq́ gloriosum me existimo.

Caput deijciunt, qui pudore suffunduntur, uel etiā grauius lugēt. Erigunt, qui *Exaltator ca-*
honorantur & exhilarantur, ideo capitis sui exaltatorē uocat, contra infestos ho *pitis mei.*
stes, qui dedecore pariter atq; mœrore eum obruere, ac ita caput eius deijcere in-
stituerant. Sic demisso capite ingrediebatur Acheab, cum de cæde Naboth pœ-
nitentiam testaretur, & Psal. 35. inquit: Sicut lugens matrem, pullatus incurua-
bat. At Psal. 110. ubi de uictoria exultantis habitus describitur: De torrente, in-
quit, sanguinis hostilis, in uia bibit, propterea attollit caput. Ad hunc modum,
sæpe iam Dauidi Deus caput extulerat, certusq́ erat iam idem facturum.

Hæc uero nos ita consyderemus, ut & nostrum præsidium, ueræ gloriæ conci
liatorem, atq; capitis nostris euectorem Deum credamus: Non est acceptor per-
sonarum Deus, quare si ut Dauid fidem ei habuerimus, non minus quàm Daui
di nobis præsens in omnibus aderit. Cogitet autē & diligenter perpendat ani-
mus Dei studiosus, quanto in discrimine res Dauidis hic fuerint, & quàm lucu-
lēta uictoria eū in regnū Deus restituerit, quamlibet hāc sæditionē probe cōmeri
tū, Hinc sanè multā sibi contra omnē aduersitatē, consolationē parabit.

Voce mea Iehouā inuocabā, & respondebat mihi de mōte sancto suo. Ego me in lectū reponā, dor *Versus 5. 6.*
miā, excitabo me, nam Iehoua sustenstabit me. Non formidabo myriades populi, qui ponunt circūquaq; *& 7. ad uer-*
contra me.) His, qua ratione, & quantam animi securitatem à Domino sibi im *bum.*
petrauerit, gloriaē, inq́ exemplū canit. Hoc uero sensu superioribus cohęrent. Pe
riculum quod depræhendit, ingens quidē est, sed quū hactenus expertus sim,
Dominū mihi defensorē, et glorię, fœlicitatisq́ omnifariæ fuisse cōciliatorē, ad
eū et hisce malis pressus, me cōuerti, preceq́ pulsaui, idq́ ut sēper, cessit fœliciter.

Nam

Nam grauissima licet merito, illico tamē annuit, hócq; tā certo, atq; clare, quàm solet, sanctis suis de propitiatorio, quod in hoc ipsum, in sacro monte collocatū est. Proinde sic mecū, accepto sacro responso, id est, luculenta spiritus consolatione cogitabam. Ego uero depulsa omni solicitudine, & anxietate, cunctísq; curis in Dominum reiectis, secutus rerum meatū, lecto me committam, libero dormiam animo, nemine mihi somnum intercepturo. Cum naturæ satisfactum fuerit expergiscar ipse, tanq; in altissimo ocio, rerumq; omnium quiete. Dominus enim est, qui me sustētabit, ne cadam. Hic caussam meā sustinet, agitq;, ideo nulla in re nocere poterunt hostes, meritóq; ego animo quieto & ocioso sum, nihil mihi metuens, nihil expauescens, si etiam me obsideant innumera populi millia,

Pleonasmus ille, *Voce mea inuocabo*, quum satis futurum uideatur, dixisse, *inuocabo*, cum multis similibus, scripturę admodum familiaris est, sed nequaquā

De monte sancto suo. si sanctorum affectum consyderes, uitium est, quia minime ociosus. Per montē sanctum, etsi alicubi cœlos, hoc est, reuelatiorem Dei præsentiam & gloriam, Vates intelligat, ut infra Psal. 14. & alibi, in præsentiarum tamen propitiatorium, de quo Dominus responsa precantibus daturum se promiserat, quod tum in monte Zijon erat, designasse uidetur. Vt ita hac loquutione certitudinē promissi auxilij exprimere uoluerit, ac si dixisset: Ipse Dominus suo ipsius oraculo, eoq; tam certo & indubitato, auxilium pollicitus est, atq; si id ex sacro illo, quod in monte Zijon positum est, propitiatorio ędidisset. Certus igitur auxilij eius, nihil timebo &c. Si quis tamen de cœlo intelligat, ac si dixisset, de ueriore tabernaculo & propiciatorio, aut monte sancto suo, nempe è cœlis mihi Dominus respondit, non erit id absurdum. Nam omnino hoc dicto uoluit significare, certo sibi auxilium promissum. Hinc & Selah adscripsit, uolens sanctos hic immorari; ut certe dignissima sunt, per quàm religiosa animaduersione, Deum Dauidi sic commerito, tam benigne adfuisse, præcemq; eius tantum ualere uoluisse. Nemo ergo, quamlibet peccator diffidat, Si orare dominum poterit, & exorare poterit quiduis.

Dormiam. Synecdoche uersus septimi summam significat securitatem. Nam qui ad quietem se ipsum cōponit, dormit, & cum libet, nullo alio excitante euigilat, is nullis distentus curis, nulla est constrictus anxietate. Iam uero cogitet animus Christo deditus, quāto in discrimine, quamq; in certo periculo tum Dauid fuerit, sed cui respondet & adest Deus, hoc est, quem ipse sustentat, ut Psalmus loquitur, quem fulcit, quem gestat, is in summa rerum perturbatione, summa pace & tranquilitate fruitur, sciens bono sibi esse uniuersa. Elegans uero metaphora, *quoniam Iehoua me sustentat.* Qui enim solidæ & firmæ rei innititur, non potest moueri, iam nihil immotius Deo, unde & petræ ac rupi subinde assimulatur.

Porrò huius tropi, quo per securū somnū, rerum opta pax atq; trāquillitas designatur, nō uno in loco scripturæ usus est. Inter bona, quæ populo Iisraeli, si Legem seruasset, Dominus promiserat, & hoc legimus: Dabo pacē, inquit. Dominus, & ad quietē iacebitis, nec erit qui exterreat. Iehez. 34. De ouibus sub pastore suo Dauide: Habitabunt in deserto securæ, & dormient in saltibus, & Hos. 2. Arcum & gladium & bellum conterā de terra, & dormire eos faciā fiducialiter.

Versus. 8. idē simpliciter dicit, quod septimo dixerat tropicōs: *Non timebo myriades*, id est, quantumuis numerosum populum

Rababah. רבבה myriadē, id est, dena millia significat. Iam hoc posuit in numero plurali, quia ingentem uoluit multitudinem exprimere.

Qui ponunt contra me. Illud: *Qui ponunt circumquaq; contra me*, subaudit D. Kim. bellum, sed uidetur hoc uerbi significare obsidionem Ieshaia 22. Vers. 7. שת שתו השערה, id est, obsidē

A do obsidebunt portam. Idem cap. 26. ישועה ישית חומות וחל, id est, salus *Ieschuah.*
obsedebit, cingetq́ muros, & muniméta. Obsidere igitur & reddidi cum hic *Ieschub.*
significatus pulchre quadret. Græca quoq́, uersio sic accepit οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ *Themoth.*
μυριάδων λαοῦ τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοί, Nõ metuã à myriadibus populi cir *Vachel.*
cũquaq́ me obsidentibus. Videtur ergo hic esse species amplificationis, quã per
ratiocinationẽ Fabius fieri meminit, hoc sensu. Si etiam me innumera millia pla
nè obsiderent, ac iam undiq́ cinxissent, non timerem tamen, Dei nimirum præ-
senti nixus præsidio, quanto magis nunc securum esse me putatis, quem nondũ
ita obuallatum conclusistis? Etenim ex hoc dicto colligitur, eum animo fuisse
omnium securissimo.

Hæc uero tanta securitati in extremo discrimine amplificatio, si credimus hęc
nobis scripta, haud debet inexpensa prætermitti, ut uel à longe, si non uidere, cõ
ijcere saltem incipiamus, quanta sit uis fidei in Deum, quid solida præstat in eo
collocata fiducia, ne nos quoduis arboris folium deterreat adeo, & uel à recto
detorqueat, uel ad humana præsidia respicere cogat.

Surge Iehoua, serua me Deus mi, quia percußisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes im
proborum fregisti. Iehouæ est salus super populum tuum benedictio tua. Selah.) Hic eam, *Vers. 8. et 9.*
cuius in pręcedentibus meminit, precationem ponit, eamq́ uerbis breuem, sed *ad uerbum.*
affectu prolixissimam. Iehouam uocat, quo nomine immensam Dei potẽtiam
& bonitatem, ipsamq́ diuinitatem sibi ipsi in hoc in memoriam reduxit, ut o-
mni in eum se fiducia cor eius reijceret. Adiecit uero, Deus mi, quod idem est,
atq́ tu, cuius solius uirtute nitor, serua me. Id autem quod sequitur, uidetur hunc
sensum habere, Tot iam hostes expertus sum, tu omnes retudisti, uelut impacta
alapa, dentes eorum fregisti, hoc est, inflicta plaga, omnem eorum uim & fero-
ciam repressisti. Nunc paratam mihi per te quietem ab omnibus hostibus meis,
filius meus, præcipuiq́ amicorum perturbant, cumq́ iam defunctus mihi peri-
B culis uidebar, hi supremum & grauissimũ moliuntur. Et hos igitur alapa cæde,
dentesq́ eorũ confringe, ne me conscerpant, id quod quibusuis beluis efferati-
ores conant̃. Nam ut aliàs, per denes, beluinã quãdã ferociam & truculentiã,
à bestijs immanioribus mutuata similitudine, exprimere uoluit. Psal. 58. aper-
tius hoc tropo usus est: Deus, inquit, comminue dentes eorũ in ore eorum, ma-
xillares, quos instar leonum habẽt, obtere ò Iehoua. Nata hæc translatio ab altе
ra est, qua nocentes & perniciosi hominis, canes, lupi, ursi, leones & unicornes
dicunt̃, bestiæ dentibus formidabiles. Quod uero orauit, etiã exorauit, nã Deus
grauissima data alapa, semel hostium furorem cõfecit omnem. Nam simulatq́
turmæ Dauidis multo licet infirmiores exercitu Abeshalomi, impressionem fe-
cissent, fugit, atq́ dispersus est uniuersus populus, ut saltus plures, quàm gladius
absumeret, eóq́ unico prælio uniuersus Iisrael deuinceretur. Scriptura certe testa
tur grandem cladem factam, quia uiginti millia eo die desyderata fuere. Quia
uero plures, ut eadem memorat, saltus quàm gladius absumpserit, & unicum il-
lud prælium, omne bellum sustulit, Domini alapam pręualidũ scilicet, qua den
tes semel omnes cõminute sunt fuisse, demõstratum est. Certe maiore negocio,
& cum crebrioribus, tum grauioribus prælijs, antea uictoria illi sępenumero cõ-
stiterat. Illud, *surge*, idem est, quod profer, declara, contra hostem, in meàm sa- *Surge.*
lutem, tuam potentiam. Iacere enim & ceu quiscere Deus dicitur, dum sinit ma-
los eorum libidine ferri. Figura hæc nusq̃ non occurrit. Sunt autẽ qui כי hoc lo- *Ci.*
co pro quum accipiunt, ac sic uersum legunt. *Cum impinges omnibus hostibus meis alapã*
dentes improborum infringes. Versus ultimus Epiphonema est, ut abrupte, ita nõ absq́
affectu adiectũ, hoc sensu: Iure sic securus sum, ope Domini inuocata. Hic enim
unus est, qui saluare potest, Et quo adhuc ardentiorem affectum indicaret, subi-
to perso-

C ro personam mutat, & Deum alloquitur. Et, inquit, super populum tuum benedictio tua, hoc est, Tu Deus populum tuum, id est, tibi fidentes, seruare soles, bonisq; cumulare, Id enim benedictionis nomine in scriptura significatur. Hoc cum pijs maximopere memorandum pensiculandúmq; sit, Vates *Selah* adiecit. Et certè, si huic uni sententiæ fidem habere possemus, unius Iehouæ esse, ut saluet, neq; beneficentiæ eius quenquàm, nisi ipsius populum, hoc est, ab ipso fide pendentes, participes euadere posse, quid non liberet pro ipso contemnere, quàm plena fiducia, ipsius nos uoluntati addiceremus? Auge ergo nobis fidē, tuiq; cognitionem ò Deus, qui si nos ad te non trahis, & bonitatem tuam prior ostendis, ultróq; exhibes, infœlici errore usq; circumacti, salutis, hoc est, tuæ benedictionis perpetuò expertes erimus.

ARGVMENTVM PSALMI QVARTI.

BEneuolentiam erga se Dei, ac præsens in coniuratione Abesbalomi, auxilium prædicat, procerum ui fractis contra se conspirantium dementiam arguit, ad resipiscentiam reuocat, tum de restituta DOMINI *beneficio, rerum abundantia, pace & securitate gloriatur.*

PSALMVS QVARTVS. IN GENERE MIXTO, *partim* εὐχαριστικὸς partim νουθετικός.

PRæsuli in Neginoth Ode Dauidis.
1 Inuocanti mihi annue ô Deus, uindex iustitiæ
2 meæ, coartato expedi spacium, miserere mei, & au
D di deprecationem meam.
3 O uiri quousq; meam gloriam cōuertitis in dedecus, rebus studetis inanibus, spes persequimini mendaces? Selah.
4 Cognoscite quòd Iehouah, eū qui bonitati studet, sibi selegit, interque egregios habet, Iehouah audiet, cum ipsum inclamauero.
5 Commouemini, cauete peccare, reputate in stratu omnia cum corde uestro, & conquiescite, Selah.
6 Cædite hostias cum cultu iustitiæ, & in Iehouah fiduciam habete.
7 Multi apud se dicunt, utinam liceat cernere quod optamus? at tu irradia nobis ô Iehouah iubare aspectus tui.
8 Quòd illis iam frumenta & uinum copiose proueniunt, perfudisti cor meum lætitia.
Nunc pace cum illis fruar, dabo me quieti, dormiam securus: nam
9 tu ô Iehouah me meo iure, & tuto habitare donas.

Primus uersus in Præfatione explicatus est,

Versus 1. & 2 ad uerbum. (IN *inuocando me, responde mihi Deus iustitiæ meæ, cum coartarer, dilatasti mihi, miserere mei, & audi precem meam.*) Dauidi Kim: indubitatum est, & hunc Psalmum de coniuratione Abeshalomi esse compositum, secundū illam ergo eum enarrabimus. Secundus hic uersus Prosopopeiā habet. Nam inducit se Vates ceu iam periculo coniurationis depre-hen-

A hensus, ad Deum, pro auxilio, orantem, quo ostendit, & qua semper fuerit fidu-
cia, & quàm paratam sibi opem diuinam habuerit, iuxtáq; Dei bonitatem præ-
dicat, & ad fidendum illa, alios inuitat. Sententia à capite uersus præcisa per
ἔλλειψιν, affectu haudquaq̃ uacat. Nam dicẽdum erat בְּקָרְאִי, id est, Cũ in-
uoco te &c. Significat ergo se in ancipiti periculo cõstitutum, subitam opem im
plorasse. Et sane proxime interitum accesserat, erátq; actum de eo, nisi de repen-
te Deus adfuisset, & per Hushai Aracitem Achitophelis consilio intercepto, fe-
cisset spacium fugiendi. Hinc ergo discamus, nunquàm in tantum nos posse di-
scrimen uenire, ut Deus non queat, & quo uirtutem suam nobis luculentius de-
claret, libenter etiam soleat, salutem infidelibus incredibilem afferre.

Vocat Dominum, *Deum iustitiæ suæ*, eò quòd apud ipsum unum, iustitiæ suæ præ
sidium esse agnosceret, omni iam Iisraele, se iniustitiæ condemnante, & tantæ
quidem, ut à Deo quoq; reiectum, & planè sacrum, interituiq́; destinatum habe
rent, id quod & præcedenti Psalmo testatus est. Iustitiam autem suam, innocen
tiam, & animum de omnibus bene merendi, intellexit. His sanè eximie præsta-
bat, & longe ab eo erat, cuius eum Schimei filius Gera insimulabat, quasi dolo
& ui regnum inuasisset. Enimuero ingentibus in totum populum beneficijs, &
præclarissimis pro eius salute editis facinoribus, oblatũ sibi illud, obtrusúmq; à
Domino adierat, exceptóq; uno in Vriá scelere, sancte & innocenter administra
uerat. Hanc iustitiá in gloriam Dei, atq; ut sanctos ad pia studia prouocet, nõ u-
no in Psalmo celebrat, copiosius uero Psalmo 17.26. & 101. Et sacra historia 2. Re
gum 8. insigni elogio de eodem testificatur. Faciebat, inquit, Dauid iudicium
& iustitiam omni populo. Huius peraractæ iustitiæ, nulla iam ratio apud omnẽ
Iisraelem reliqua erat. Dominum ergo, iustitiæ suæ Deum, id est, uindicem inuo
cat. Id enim hoc nomine אֱלֹהִים significatur, cuius & in uersum. 3. Psalmi præce
dentis paucis memini. Propter potestatem siquidem & officium tuendi, & ab
B iniuria defendendi homines, magistratus quoq; & iudices in scriptura אֱלֹהִים
nocantur. Exo. 22. Psal. 81. & alibi. Ad eundem modum & Mosheh, cum per Ko
rah, Dathan, & Abiram contra ipsum seditio coorta esset, ad Dominum, ut iusti
tiæ suæ unicũ iudicem & uindicem, confugiebat. Ne respicias, inquit, ad munera
istorum, Ne asinum quidem à quoquàm eorum abstuli, neq; iniuria quenquàm
ex eis affeci. Et hæc iustitia erat, cui defensionem contra seditiosos quærebat. Eá
dem iustitiam & Schmuel, de se coram uniuerso Iisraele testabatur. En, inquie-
bat, respondete mihi coram Iehouah, & uncto eius, cuius unquàm bouem acce
perim: cuius asinum: quem despoliauerim, aut quem oppresserim, à quo acce-
perim munus, quo redimi iudicium passus essem: & tegã corã illo oculos meos
testatus pudorem, atq; restituam uobis. Et dicebat ad eos: Testis sit Iehouah erga
uos, & testis unctus eius hoc die, quòd nihil deprehenderitis in me &c. Nõ dissi
militer ad Corinthios atq; Tessalonicenses & Paulus de sua innocentia, sinceri-
tate & fide in Euangelio prædicat. In priore ad Tessal. Epistola, totum ferè secũ-
dum caput in suis laudibus consumit. Inter cætera uero scribit: Vos testes estis, et *Qua ratione*
Deus, quàm sancte & iuste et inculpate, apud uos qui credidistis, uixerimus. San *sancti suas lau*
ctis magna est in omnibus simplicitas & ueritas, eóq; quòd à Deo acceperunt, ut *des memorẽt.*
temere, & in sui ipsorum gloriam nunquàm iactant, ita in conscientia sua apud
Deum, & ubi aliqua indè expectatur utilitas, etiam apud homines memorare
solent. Conscius sibi ipsi erat Dauid, sicut & Mosheh, tantum salutem populi se
quæsisse, ac quærere, neq; sibi, sed Domino, potestate sua functum esse, atq; fun-
gi, id ergo & coram Deo, ingrati populi furoribus in periculum adactus uterq;,
confidenter commemorãt, hácq; ratione suam in Domino fiduciam suffulcie-
bant, & contra instantem, prementem & coniuratorum uim sese durabant. Ita

Hiskijah, cum nunciata sibi à Domino mors esset, ipse autem in medio iam cur-
C su reuocandi suos ad Dominum, & Legem eius in locum suum restituendi ferre
tur, uidetétque fore se defuncto, ut omnia relaberentur, innocentiam & pietatem
suam, Domino ceu caussam cur sibi uitâ prorogari deberet, admodum magnifi
ce prædicabat: Obsecro Iehouah, dicebat, memor sis quæso, quòd uixerim co-
ram te in ueritate, & corde integro, quæque probas, gesserim. Iam hic homo fuit,
& absque peccato non uixit, at quia cultum Dei & omnem in populo iustitiam ex
animo cuperet restituere, neque prius aliquid haberet, quàm Domino gratificari,
& apud se pie hæc cogitauit, & tam coram Domino, ad firmandam spem exo-
randi, quod orabat, quàm postea coram populo, quo & alij ad simile innocen-
tiæ studium, inuitarentur, atque agnoscerent, quanti illa apud Deum haberetur,
quidue posset, utiliter sanè & pie commemorauit. Pharisæus ille apud Lucam,
qui gratias agebat, quòd non esset, ut cæteri peccatores, condemnatus fuit, quia
confidebat in se, & animum tollebat, contra uero alios aspernabatur, non sic au
tem sancti, dum dona Dei in se prædicant, eo enim semper Dei, non suam glori
am, hominúmque salutem promouere student. Quod sanè Schmuel de continé-
tia & iustitia sua coram Deo & populo restabatur, indubie fecit, ut moueret &
populum suæ ingratitudinis, & nouum regem officij. Ita Paulus suis laudibus
nihil aliud, quàm Euangelio fidem, & innocentiæ suæ in Christianis emulatio-
nem quæsiuit. Ad hunc ergo modum intelligi debet, quod de sua iustitia in hoc
& alijs Psalmis Dauid iactat. Non enim iactat nisi quam uerè habuit, neque id sui
caussa, sed, et Dei gloriam, & timentium eum, salutem promouendi. Aliena est
à sanctis, ambitiosa illa propriæ innocentię dissimulatio, qua hypocritę seipsos,
quo magis deijciunt, hoc magis cupiũt attollere. Ingenue & mala & bona sua,
dum prodest, confitentur. Dei dona, quantulacúnque sunt, uera sunt, & solide sen
D tiuntur, cur igitur ea, cum ad illustrandam Dei gloriam momentum aliquod ha
beant, qui ea possident, non præ se ferrent & confiterentur? Quis nesciat, an
Deum timeat? an cupiat ex eius uoluntate uiuere? an consultum uelit proximo?
Hæc iam si habet, à Deo habet, & in hoc habet, ut alij id sciant, & sentiant. Non
accédit lucernã Deus, ut occulatur. Si in nobis ardet ignis fidei, debet utique sparge
re suã lucẽ bonis operibus. Porrò hic carnis simul dolus diligẽter obseruãdus, ne
dũ uidemur pręedicare Deũ in nobis, nos ipsos ex donis dei extollamus, ac ita dei
gloriam potius obscuremus, & proximos offendamus. Absit superstitio, quę cer
ta Dei dona, quámque quis ex benignitate Dei innocentiam uerè possidet, in lo-
co memorare uetat, sed facessat simul omnis se ipsum prædicandi cupiditas, ue-
ra sint et syncera omnia, absit tam bonorum, quàm malorum, & simulatio, &
dissimulatio, adsit autem omni loco & tempore dicendi & tacendi, inque Dei
gloriam, & proximorum salutem, dispensandi, sancta prudentia. Natura adeò
corrupti sumus, & suum cuique tantopere pulchrum habetur, ut nõ iniuria, si quis
uulgo seipsum laudet, exibilari soleat, quare & Schlomoh præcepit, ut alieno
non proprio ore laudemur. Sed non sunt è uulgo sancti, seipsos abnegarunt
uere, nunquàm non in sese descendunt, suáque omnia perspecta habent. Hi aliud
non quęrunt, quàm Dei nomen illustrari, quàm fratres iuuari, quoque re ipsa, hoc
est, donis Dei uerè maiores sunt, eò magis sese ad omnium obsequia subijciunt,
istos nequaquàm decet, propter corruptum uulgi iudicium sese stulte mirantis,
eóque ne ueras quidem aliorum laudes ferentis, Dei in se beneficia, in loco tacere.
Hęc fusius hic disserere uolui, quòd creberrime in Psalmis occurrat, ubi sancti de
sua innocentia magnifice testantur, ut uel semel exponerem, qua nam ratione
Sancti, Dei in se dona iure prædicent. Quibusdam enim persuasum est, istud tan
tum priscorum & maiorum gentium sanctorum fuisse, cum omnium filiorum

A Dei ſit, Patris ſui cœleſtis beneficia, in quocunq; illa exiſtant, in loco deprædicare.

Dum coarctarer ſpatium feciſti.) Hæc translatio in ſcripturis ac præſertim in Pſalmis, admodum frequens eſt. Dum enim adfligimur, & aduerſis premimur, quaſi in arctum & anguſtum cogimur, inde uero ubi liberamur, uelut in latitudinē emittimur, datúrq; ſpacium pro ſuo arbitrio uerſandi. Qui nanq; quò libet ſe cōfert, is ſui iuris ſit, & à nemine inſeſtetur, oportet. Cum itaq; immineret Dauidi Abeshalom, ut uix manus eius daretur effugere, angebatur, ac ceu in arcto conſtringebatur, nullus ſiquidē illi ferè in omni Iiſraelis ditione locus patebat. Vbi autem ille interijſſet, & in regem ipſum populus iterum poſceret, uelut ex anguſto in latiſſimum ſpacium deducebatur, tum nihil obſtabat, nihil impediebat. Vertere & conferre ſe, quò libebat, licebat. Dominus fecerat ei ſpacium.

Miſerere mei.) Geminat precem, quo & pondus anxietudinis qua compreſſus fuerat, & ſuæ tum precationis ardorem indicaret. Vbi enim undiq; omnia cruciant, & angoribus animum Dei compotem conficiunt, dictu impoſſibile, quanto ille cum affectu, quámq; flagranti prece, ad Dei ſui opem implorandam exæſtuet, apud quem certam & cumulatam ſibi ſalutem, quantumuis hic differat, repoſitam certò nouit. Sed in ſequentibus Pſalmis affectus precantis copioſius deſcribuntur, in illis item dabo operam, ſi pro rudioribus uim uerę precationis, poſſim nonnihil explicare, nam perpaucis ea ſatis perſpecta uidetur.

Filij uiri, quouſq; gloriam meam ad ignominiam, diligetis inane, inquiretis mendacium?) Apoſtrophe eſt, cum Proſopopeia, nam ſe uelut alloquentem Iiſraelis proceres, contra ſe adhuc machinantes, introducit. Hos *filios uiri*, id eſt, uiros uocat, cum uulgus ſoleat filios Adam, id eſt, hominis nominare. Nam איש nonnunquàm pręcipuum uirtutéq; ſingulari præditum uirum ſignificat. Vnde 1. Reg. 26. clamabat Dauid ad Abner principem militiæ Schaulis: Num tu uir? & quis tibi ſimilis in Iiſrael? Et Iudic. 7. Gedeon filius Ioaſch, uir in Iiſrael. *Verſus 3. ad uerbum.*

B *Quouſq; gloriam meam ad ignominiam?*) Reticentia eſt, reticuit enim, *perducere conamini*, aut quid ſimile. Ea autem non tam indignationem quàm commiſerationē exprimere uoluit, eò quòd impoſſibilia illi, & ſibijpſis tantum noxia molirentur. Vnde quod dicere uoluit, huiuſmodi eſt: *Deus me regem cōſtituit, & in hanc gloriam euexit, quouſq; uos illam ad ignominiam perducere & ea me ſpoliare, mortis dedecore, & quidem probroſe fœdatum, nequicquàm molimini?* unde & ſubijcit: *Quouſq; amabitis uana, & conſectabimini mendacia?* ריק enim & כזב, hoc eſt, inane & mendacium, uocat fruſtranea eorū contra ſe conſilia & conatus irritos. Sic ficus mendax, & arcus mendax in ſcriptura dicitur, quòd fallant & eludant ſpem & expectationem, quæ de eis habetur. Ita fruſtrarunt hoſtes Dauidis ſua conſilia, dum id minime pręſtiterūt, quod de ſe pollicebātur, nēpe Dauidis extinctionē. Hoc ergo canit ceu pręuideat fore, eiúſq; illos præmoneat. Eóq; et ſuam in Deum ſecuram fiduciam, & illorum reſupinam notauit ſocordiam, qui cum omnia uidere ſibi uiderentur, hoc ipſum non uiderunt.

D. K. more ſuo כבודי, pro anima accipit, licet & ſimplicem eius interpretationem non reijciat, & hanc enim ſuæ ſubiunxit. Adſcripta eſt hic intentendæ uocis nota, *Selah*, utiq; quod intendi hic animi cogitationem Propheta uoluerit, & perpendi. Primum, quo in diſcrimine ipſe fuerit, oppugnantibus eum ſumma ui, non imperitis plebeis tantum, ſed & optimatibus populi. Sic enim quicquid orbis habet admirandum & formidabile, id armare ſolet in filios Dei. Deinde, quàm deſipuerint, imò inſanierint quiq; ſapientiſſimi in populo et callidiſſimi, ut qui morte dedecoroſa extinguere in animum induxerant, & omni ui nitebātur, quem in regia uiuere gloria decreuerat Deus. Perſuaſerant ſibi à Deo illum *Cur adſcriptam Selah.*

C reiectum, sed ijs coniecturis, quas, si non erroris spiritu acti fuissent, somnijs habuissent uaniores. Ad hunc uero modum dementat Deus quotidie credentium sibi hostes, si tantum quæ pro nobis miracula facit, animaduerteremus. Postremo, quàm egregia sibi Dominus dederat, simul atq; eum precatus fuerat, animi esse securitate, utcunq; omnia interitum minarentur. Ita etiam supra quàm non
Ruk uecazab experti queant credere, consolatur, & animis instruit Pater, ad se seria prece confugientes, ostendés, ריק וכזב, id est, inane & mendax esse somnium, quicquid contra eos mali machinantur.

Versus 4. ad uerbum. *Et cognoscite, quoniam Iehouah separauit sibi bonum, audiet cum inuocauero eum.*) Sensus est, Quid adeo desipitis prudentes? quid tam cæci estis, qui alijs estis oculorum uice, ut non uideatis quàm uana, quàm frustranea molimini? Agnoscite quæso, sustinete animaduertere, eum qui bonitati semper studuit, qui de omnibus, etiã inimicis mereri optime operam dedit, à Deo ipso in hoc segregatum, atq; electum, ut Israelis regno potiatur. Quare si etiam illum Deus ad tempus sinit uestris furoribus exerceri, ilico tamen ei aderit, audit siquidem eum, simul atq; inuocauerit, uos ipsos igitur, non hunc, uestris cõsilijs perdetis. Desinite ergo, quãdo uiri, non pueri estis, amare quod inane somnium, & sectari quod fallax cogi
Chasid. tatio est. Quod dicere maluit, Cognoscite quod Deus sibi selegit חסיד, bonitatis studiosum, tanquàm de alio loqueretur, potius, quàm cognoscite quòd Deus me qui bonitati studeo, sibi selegit, cum tamen de se id uoluerit intelligi, minimè ociosum est. Cum enim exprimere uellet, quid maxime proceres populi à persecutione sui deterrere deberet, efficatius erat, istud infinite ponere, & testari, Deum habere inter suos, reliquorum hominum numero exemptos, atq; defédere peculiariter, quicunq; bonitati student, ipsúmq; Deum factorem suum, & patrem, beneficentia in quosuis, imitantur. Tanta sanè extabant in populum Dauidis beneficia, támq; strenue officijs, Schaulis & aliorum malitiam uicerat, ut satis caussæ cuiq; fuerit ex hac generali sententia, sic apud se de illo colligendi: Si
D Deus bonos in sua fide & cura peculiariter habet, ut certe habet, non poteritis Dauidem hunc expugnare, quo nemo homo melior, & in quosuis etiam hostes suos officiosior uiuit. Habet uero & hoc singularem uim, quòd ilico sermoné uertit ad Deũ, *Cum ad te clamauero, audies me.* Eo siquidem Deum, quasi huius tam certæ fiduciæ suæ testem citabat.. Quasi diceret: Nolunt isti, licet sibi sapientes uideantur, cognoscere, quòd mei singularem curam geris, ita ut bonitati studere dedisti, at ego scio, & expertus sum, te audire me, simul atq; te inuocauero. Hanc tu ipse, mihi de tua beneuolentia & fide πληροφορίαν animo meo immisisti, eóq; me haudquaquàm inani spe, ut hostes mei, nin, hac ipsa fiducię meę pro
Selegit. fessione, quam ipse donasti, testaris. Quod uerti, *selegit*, uulgata ædirio habet, *mirabilem fecit*, הפלא siquidem rem admiratione dignam significat, sed ideo, quia significat quid insolens ac rarum, atq; ab reliquis uelut separatum & selectum, cuiusmodi res admirari solemus. Etenim הפלה, significat separauit, seiunxit, se
Hiphlah. legit, ita Exo. 9. legimus והפלה, id est, separauit, discrimen posuit Iehouah inter pecora Israel, & inter pecora Aegypti. Sic se prædicat hic Dauid à reliquo populo separatum diuinitus & selectum, ut regnum administret, idq; monet, ut co
Hasid, id est bonum. gnoscant ij optimates, qui deijcere se regno quærebant. חסיד, id est, bonum, & animo prętitum demerendi quoslibet, etiam inimicos. Quod ait, *Elegit sibi*, hoc est, in peculiarem dignationem & curam. Id est, quod mater Schmuelis canit:
Chesed, hasid zedeck. zadik. Custodit pedes חסידיו, id est, bonorum suorum. Monemur uero eodem, ut & nos quaslibet iniurias boni consulamus, & contra in omnes beneficia conferamus. Tales enim Deo curæ sunt. חסד unde חסיד, sicut à צדק צדיק dicitur. Vulgatus interpres, ubiq; ferè ἔλεος, id est, misericordiam uertit, ut miter cur hoc lo

co

A co חסיד ὅσιον, id est, sanctũ, q קדוש dicitur, uertere uoluerit. Vt enim חסד boni tatem, & animum omnibus benefaciendi studiosum, nonnunquàm etiã ipsum beneficium significat, gallice uocatur pitie, ita חסיד proprie bonitate huiusmodi & animo ad benefaciendum propenso, præditum significat, quem Galli uocant pitoiable, id quod in sequentibus cumulatius probabitur. *Radosch.*

Contremiscite, & ne peccetis, cogitate in cordibus uestris, super cubilibus uestris, & filete. Selah.) *Versus 5. ad uerbum*

Perstat in monendis primoribus Iisraelis, se regno deturbare quærentibus, & sicut Psalmo secundo ad principes & ἀλλοφύλους dixit, *Seruite Iehouæ cum timore*, item: *Osculamini filiũ, ne succenseat*, ita hic ad ὁμοφύλους, id est, contribules suos ait: Contremiscite, expauescite, mihi, quem tuetur Deus bellum inferentes, & ne peccetis, ne erretis, ne quæ frustranea sunt sectemini, quin in cubilibus uestris, cum maxime uacui, alijsq́ curis liberi estis, iusta lance omnia expẽdite, cũ corde uestro reputate, quid nam id sit, quod agitis, ut ab hoc tumultu uobis ipsis, non mihi, pernirioso, conquiescatis. Nolite torquere uos, excogitandis, quas mihi tendatis, insidijs, non capietis, non perdetis, quem in hoc selegit Deus, ut uobis ac uniuerso Iisraeli imperet. Et quia sæpe Dei uoluntas erga suos admodum latet, probéq; & diligenter prospiciendum est, ne in Deum iniurij simus, dum nobis uidemur impetere homines commeritos, adiectum hic Selah est. Etenim Dauidis scelus, optimates Iisraelis minime latebat, mala quæ ei Deus per Nathan minatus erat, sciebant, tam fatalis erat illa filij contra patrẽ cõiuratio, & publicus in hanc totius populi consensus, ut certò certius haberent, Dauidem à Deo penitus reiectum, Deóq; gratificari, quicunq; illum expugnassent. Sed quantopere falsi fuerunt? Nihil igitur temere, contra Dei seruos, quàmlibet uideantur pressi peccatis, & mala commeriti, agendum. Sæpe enim quos maxime inuisos Deo arbitramur, ei longe charissimi existunt. Id quod Christus cum aliàs, tum in parabola publicani & pharisæi grauiter sanè monuit.

B רגזו Ebræi omnes, *contremiscite uel expauescite* reddunt, neq; male quadrat. Iure enim expauescere & consternari debebant, cogitantes se contra regem constitutum diuinitus, coniurasse, atq; hinc ab instituto tam nefario deterreri. Galli dicerent, uous deburies trambler, & auoir horreur. In uniuersum autem significat hoc uerbum conturbari, commoueri, aliquando metu, nonnunquàm dolore, interdum etiam indignatione. Primi exempla multa sunt. Exo. 15. Audierunt populi, consternabuntur, dolor acerrimus apprehendet habitatores Palestinæ. Et Deut. 2. Hoc die, incipiam mittere in populos, qui sub cœlo sunt, metum tui & formidinem, qui audient auditionem tuam, & consternabuntur. Item eodẽ libro capite. 28. Et dabit tibi illic Iehouah cor cõsternatum. In his locis omnibus ubi consternari posui, scriptura habet רגז. Secundi exemplum, ubi hoc uerbo commotio mœroris significatur, habetur Reg. cap. 19. ubi memoratur Dauid audita nece Abeshalom, fuisse animo commoto & consternato, id est, ירגז. Tertij exemplum habetur Gene. 45. dicebat Ioseph fratribus אל תרגזו, id est, ne contendatis in uia, uel ne conturberis, autiurgemini, aut conuitiemini inuicem. Sic enim & Chaldæus Paraphrastes interpretatur. Hoc certe loco significat, commotionem iræ. Græcus interpres ferè per ὀργίζεσθε, id est, irasci reddit, etiam ubi aperte metus perturbationem significat, ut Exo. 15. & Deut. 2. Hanc ergo apud Græcos inuulgatam uersionem sequutus est, & D. Paulus Eph. 4. ubi scripsit ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, id est, Irascimini, & ne peccetis, Sol non occidat, nõdum sedata uestra commotione, hoc est, resideat ira uestra, priusquàm claudatur dies. Hæc ferè in hunc modum interpretantur. Et si nonnunquàm commoueri uos indignitate rei contingat, in tempore tamen animi motum repri-

Cõtremiscite. Rigezu

Ragah Iugah Al Tirgab.

Explicatus locus Pauli Ephe. 4.

C mite, ne iniuriam retalietis & peccetis. Sed cum Paulum constet hoc loco, ut & aliàs, uulgatam Græcorum uersionem sequutum esse, ea autem ὀργίζεσθε ponat, etiam ubi hoc uerbum רגז formidinis commotionem, & metus consternationem manifesto significat, poterit fortè etiam quòd Paulus dixit ὀργίζεσθε, pro ea animi perturbatione accipi, qua nobis ipsis potius, dum ulciscendi cupiditas obrepit, quàm lædentibus nos, irasci conuenit, commouente nos, cum metu diuini iudicij, tum cautione, ne quid Christiano indignum admittatur. Paulo post enim adhortatur Apostolus, ut cum uitijs alijs, omnis quoque ira profligetur. Et hic, ἐπὶ παροργισμῷ, id est, super leuiuscula animi concitatione, noluit, ut occidere solem pateremur. Quòd igitur dixit, *Irascimini*, idem est, ac si dixisset, commoueemini, consternamini, dum contra fratres ira subit, ne quid præter dilectionē illis facientes, uel dicentes, peccetis. Si tamen omnino commoueri uos contingat, animum continete, & operam date, ut is motus citius quàm sol occidat, cōponatur, & gratia sarciatur. In hanc interpretationem ideo propendeo, quòd omnino se Dauid hoc loco introducit, à coniuratione contra se, dehortantem, & inanem optimatum Iisraelis, ipsisque tantum perniciosum furorem, uerbis mitigantem, quare non uidetur quadrare, ut irasci iusserit, aut etiam permiserit, nulla enim huius apparet caussa. At cū monuisset eos uana, ac impossibilia conari, tū hortatus esset, ut animaduerterēt se à deo selectū in regē, ideo ipsos frustra conari, se regno exuere, apposite post hæc subijcit, *Expauescite, & deterremini à nefario cœpto*, neue ultrò uobis ipsis pernitiē dementes cōsciscite, Deo, non mihi homini, bellum inferentes. Id uero, quò intelligerent, & ad hunc modum rem habere animaduerterent, commodum iubet, noctu, cum maxime uacat, rationem omniū subducere, quódque agerent, iusta trutina expendere, quò à tam impio, & ipsis exitiali ausu sese reciperent, ac quiete potius sub se rege, diuinitus constituto, pace fruerentur. Cui hæc interpretatio parum arriserit, is & uulgatam habet adscriptam, quanquàm non solum Psalmi huius argumento, sed & in uniuersum, tā Apostolo, quàm Vate, dignior uidetur hæc interpretatio Ebræorum.

D חטא, uti & Latinis peccare, in scripturis, pro labi & errare aliquando accipitur, ut Iud. 20. de fundibilarijs Beniamitarum scribitur, eos iaciendi adeo fuisse peritos, ut quisque ad pilum lapides iaceret, nec יחטא, id est, peccaret, à pilo aberrando. Si hoc significatu peccare hic accipiamus, sensus erit: Cōterremini, tam nefaria, nec minus noxia uobis tentantes, ut in tempore desistatis, & non peccetis, uobis ipsis, dum me petitis, perniciem imprudentes adducturi. Sin communi significatione accipere uocem hanc libet, sensus est, ne pergite in peccato rebellionis.

Et silete.) Hic tropus, siue Synecdochen, siue Metalepsim uocemus, nam & ex uno aliud intelligitur, & gradatim de uno ad aliud transitur, passim in scripturis, ut & alijs in linguis, occurrit. Dum namque pacata omnia sunt, nemo queritur, nemo clamitat, nemo tumultuatur, omnia silent. Ita & dum metus omnia tenet, & uelut opprimit, æque silentium agitur. Quòd ergo ait: *Et silete*, nihil aliud est, quàm agnoscentes contra quem sese efferat furor uester, nempe contra deum ipsum, cœpto deterreamini, & quietem agite. Sic cum sancti Vates tremendum Dei aduentum prędicant, Sileat, inquiunt, à facie eius omnis terra, hoc est, metuens à maiestate eius, tota sese illi subdat, seseque ab omni tumultu repugnandi iussis eius contineat. Chaldæus Paraphrastes habet hic, *Et mementote diei mortis*. Forte id spectauit, quòd נגזרת idem ualeat, quòd perijt, actum est. Tacentur enim & conquiescunt &c. qui interierunt. Vnde Latinis, silentes uocantur. Verum istud uerbi etiam, cessare, sustinere, continere se, significat, ut Iehosua 10. dicitur שמש בגבעון דום id est, sol in Gibeon substitit. Et 1. Shamuelis capite 14.

A 14. Si dixerint ad uos דומו subsistite aut sustinete illis, quare rectius, & plenius erit, hoc uerbi hic per quiescite, uel continete uos reddere. Id enim satis liquet hoc uersu, admoneri, atq; insano instituto suo reuocari, qui contra Dauidem tumultuabantur. Græcus interpres habet κατανύγητε, id est, compungamini, significat siquidem דמה cogitauit meditatus est, iam debebat seditiosis istis recte ita suum furorem secum reputantes, compugens merito, & consternens oboriri cogitatio, ueraq; subire pœnitudo,

Sacrificate sacrificia iustitiæ, & spem in Iehouah figite.) Resipiscentes, & ueniam ex animo Deum orantes, solebant id aliquo sacrificio, quod propterea אשם & חטאת peccatum & delictum dicebatur, ut Leuit. 4. legimus, testari. Huiusmodi sacrificia à plerisq; citra iustitiam, hoc est, solidam resipiscentiam, fiebát, uti hodie sua subinde præsbyteris peccata multa fatentur, & pleraq; faciunt, quibus se pœnitere peccatorum mentiuntur, qui nunquam tamen in animum serio inducunt, scelenbus suis uere renunciare, & iustitiæ se studio addicere, id quod palàm omnis eorum uiuendi ratio abunde testatur. Iam Deus abominatur, quicquid non uere & ex animo geritur, eóq; magis, quo maiore id fuco uenditatur. Hortatur igitur Dauid eos, qui in coniuratione contra se, grauiter in Deum peccauerant, ut ueniam à Deo orent, & id sacrificijs testentur, sed ijs cum certo iustitiæ proposito coniunctis, sic sacrificia iustitiæ, id est, solidæ iustitiæ studio commendata, facturi. Id quo plenius exprimerem, reddidit istud cum cultu iustitiæ. Chaldæus Paraphrastes reddidit hunc uersum: Domate cócupiscentiam uestram, & reputabitur uobis sicut sacrificia & sperate in Deo. Vidit hic, Vatem per id quod adiecit sacrificijs iustitiam, aliquid ultra sacrificia requirere, eóq; id posuit, quod cæsæ hostiæ significarunt, nempe carnis nostræ mactationem, id quod & diuus Paulus sensit cum Romanos hortatus est, ut corpora sua exhiberent, hostiam uiuam, puram &c. Verum hostiæ non solum repressionem malorum affectuum, sed omnimodum nostri immutationem adumbrarunt, qua de re in Psalmum uigesimū dicemus, quare imolationi Christi præcipue prælluserunt. Tum ut id temporis quo hæc scripta sunt, suum adhuc uictimę locum habuerunt, ita has simul Vates exhiberi uoluit, at non solas,, aut citra resipiscentiam, iustitiæq; omnifariæ professionem certam & solidam, plenius igitur mentem Prophetæ accipiemus, si iustiæ cultū in quo omne genus uirtutum dictum est, una cum hostijs, exactum hic intellexerimus.

Versus, 6. ad uerbum

Sacrificia iustitiæ.

B

Et spem figite, inquit, in Iehoua, hoc est, illo uno nitimini, non Abeshalomo, non proprijs uiribus, neq; ulla re alia. Hinc ergo discamus, omnis cum mali, tum boni, radicem, unde sit ad scelera defectio, & in quo ab illis, ad iustitiam reditio. Deo uno niti & fidere, & in eo solo omne præsidium habere constitutum, eorum est, qui uere resipiscunt, qui faciunt sacrificia iustitiæ nó expertia. Ergo in alia animo inclinare, & à creaturis sua bona quærere, radix, fons, & fundamentū est omnis iniustitiæ, Orandū itaq; ut detur nobis & Dei potentiá & bonitaté, tum hominū ac omniū rerū extra Deum, inanitaté et fugacitaté, plene agnoscere Cui enim hoc datū est, ei haud quaq; possibile est, nó in Deo solo fiduciá omné collocare, & præ eo cuncta pro nihilo ducere, indeq; ad Dei imaginé penitus reformari.

Porrò si quis quærat, quibus nos deceat sacrificijs, resipiscétiá testari, Paulus ea indicat Rom. 12. Nostra siquidé corpora, hostias uiuas, Deoq; unice gratas, mactare, hoc est, glorię ipsius, & eorū, quibuscū uiuimus usibus, cósecrare, ut uiuere nobis Christus, & mori lucrū sit, oportet. Hoc si primū fecerimus holocaustū; tū & munera offeremus, sacras eelemosinas, et quotidiana in quoslibet officia, quibus hostijs, ut epistola ad Ebrę. habet, precipue nos Deo appbamus, q sibi factū

 interpre-

C interpretatur, quod minimis eius fecerimus. Veteres uaria sacrificia habuerunt, *Quæ nostra sacrificia.* sed quibus uni Christi sacrificio præludebatur, nam per illa, sacrificantes peccatis purgari haud quaquam potuerunt. Vnus est enim sanguis Christi, qui commissa nostra expiat, & nos patri reconciliat, Hebræ. 9. Pro hoc & nos in sacra Eucharistia solennes agimus gratias, acidem pia commemoratione, & gratiarum actione, uelut repetimus. Sic enim legimus de Con. distinct. 2. cap. Cum frangitur. Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quàm Dominici corporis in cruce immolatio, eiusq́; sanguinis de latere effusio designatur? Vnde & diuus Thomas parte. 3. quæstione 73. Eucharistiam sacrificium ratione eius, quod præterijt, uocari scripsit, quatenus in ea passio Dominica, quæ uerum sacrificium est, commemoratur. Quotiescunq́; enim de hoc pane edimus, & poculo bibimus, ut diuus Paulus scribit, mortem Domini adnunciare debemus, donec ueniat. Hoc qui ex uera Christi religione faciunt, ita sanguine & corpore Domini pascuntur, sic pia consyderatione, quod horum imolatitione in uitam æternam restituti sunt, recreantur, & amore seruatoris inardescunt, ut totus se illius uoluntati dedant. inq́; gratiam eius, cum fratribus uere in unum corpus, & eundem panem coalescant. Fide hac qui carent, ut indigne huic adsunt mysterio, ita in iudicium sibi manducant & bibunt, & quiduis potius quàm sacrificia iustitiæ habent.

Vers. 7. 8. 9. ad uerbum. Quis ostendit nobis bona. *Multi dicentes, quis ostendit nobis bonum? attolle super nos lumen uultus tui Iehoua. Dedisti leticiam in corde meo, à tempore frumentum eorum, & uinum eorum aucta sunt. In pace unà cum illis cubabo & dormiam, quoniam tu Iehoua, seorsum, confidenter, me habitare fecisti.)* Bifariam hæc exponuntur, & utraq; expositio ni consonãt, cum Psalmi argumentum, tum uerba. Prior expositio, quàm Ebræi ponunt, hosce multos Dauidis hostes intelligit, qui continuis uotis optabãt cernere Dauidem extinctum. Ebræis optandi formulæ sunt, quæ & interrogandi. Vnde מי יראנו טוב, id est, quis det, quis ostendat, hoc est exhibeat, idem illis est, atq; utinam detur, ô si contingat, utinã uidere liceat. Iam טוב pro placito, pro optato usurpant, dicentes, hoc est bonũ,
D illud malũ in oculis meis, pro, hoc placet, illud displicet mihi. Quia ergo transuersos regni proceres furor egerat, ut perdere Dauidem insisterent, cernere tandem, hoc est in manibus habere uictoriam de illo, uoto perpetuo optabant. Sic enim uidendi uerbo utuntur, quod & seruator obseruauit, cum diceret Nicodemo: Nemo nisi renatus potest uidere regnum Dei. Eandem siquidem sententiam mox repetens dixit. Non potest introire regnum Dei. Erit ergo sensus. Multi isti hostes mei, apud se cogitationibus uota ingeminant, ô si tandem quod cupimus, quod bonum nobis querimus, uidere liceat? nimirum prostratum Dauidem. Ego autem contra oro, ut tu Deus nos, me & illos beneuolo aspicias uultu faueas, benigne iuues. O pro enim malum illorum uincere bono. Proinde uotũ meum est. ut illos serues, omneq́; genus beneficijs cumules. Etenim cum dederis illis copiose omnia prouenire, meq; cum eis pace optata frui, id quod nobis. in tuis uijs ambulãtibus promisisti, me beaueris, summaq́; cor meum lætitia perfuderis. Hanc tradunt expositionem. R. Dauid Kimhi, & Aben Ezra. Altera sic habet. Hortor ut resipiscere, iustitiaq́; colere Deum uelitis, omni fiducia in domino fixa, hoc sanè pacto ueris bonis licebit uobis adfluere, quæ enim nunc sectamini, inania sunt & falsa. Me ergo audire & imitari libeat. Multi dicunt, imò omnes qui Deum non habent, quis bona exhibeat? Ea enim hi semper desyderant, quærunt, optant, consequuntur nunquam. Ego uero ad bonorum omniũ inexhaustum fontem, unicumque largitorẽ me conuerto, orans Itradia tu modo nobis, propicio aspectu, faue tantũ, & erimus per omnia beati

Hæ pre-

A Hæ preces haud quaq̃ irritæ sunt, ut nunc uideris frumento, mustoq́ istorum.
qui mecũ Domino fidunt, tam ubertim proueniente. Hæc certe à Domino no=
bis fœlicitas est, id quod illi fateri oportet. Tu ergo inquam, ò Deus, cor meum
gaudio replesti, ab eo, & propterea (utrunq́ enim ualet מֵעֵת) quod tempora
donasti, in quibus bonis sic omnibus abundamus. Altissima iam pace cum me=
is fruar, liber *securusq́;* omnium, ita, ut nobis in Lege tua es pollicitus. Sic enim
habet tua promissio Leuit. 26. Continget uobis tritura messem, & messis contin
get sementẽ, comedetis cibum uestrũ ad satietatem, & sedebitis in terra uestra
securi. Et dabo pacem in terra, & dormietis, nec erit qui exterreat. Huic expositio
ni omnia ferè tam argumenti, quam uerborũ Psalmi, non minusq́ priori, fauere
uidentur, tametsi prior argumento Psalmi inhæreat propius. Possit & hoc mo=
nere, quod non multorũ, sed omnium hoc uotum sit. Quis ostendet nobis bo=
na? Tum illud, attolle super nos lumen faciei tuę, precatio fermè est eorum
qui urgentur aduersis, quibusq́ calamitatum ingruunt tenebrę. Quanq́ in uniuer
sum quibus fauemus, hos suauiter aspicimus, & uultu animi beneuolentiam te=
stante, intuemur, qui aspectus uelut quędam optatę lucis irradiatio est, unde per
lucem aspectus diuini, Dei fauor, & beneuolentiæ declaratio, recte intelligitur.
נסה A. Ezrę & D. Kimhi idem ualet atq̃ נשא. Nam ס & שׂ ה & א inter se cõ *Nesah.*
mutantur, eo quod eiusdem propè soni sint. R. Schlomoh נסה à נֵס, quod si= *Nasa.*
gnum militare significat, deducit, ut sit sensus: Sustolle ceu signum nobis gratio=
sum aspectum tuum. Eódem uidetur spectasse & Græcus interpres. Habet enim
ἐσημειώθη, id est, signatum, uel, signi uice sublatum est, lumen uultus tui. Ver=
sum uero octauum sic ille reddidit. *A fructu frumenti, uini & olei eorum, multiplicati
sunt*, idest, ut Ebraismũ explicemus, aucti, magniq́ facti sunt. Oleum nescio, qua
occasione adiectum sit, nihil enim uel affine huic Ebraica habent. A fructu reddi
derũt, quod Ebræis est מֵעֵת, id est, à tempore, forsan quòd per metonymiá tem *Meeth.*
B pus fructuũ, pro fructu positum crediderunt. Illud אתה יהוה non absq̃ empha *Athu Iehoua.*
si dictum est, & cum significatione quadá antitheseos, quasi dixisset. Tu æterne
& omnium fictor Deus, is es, qui hanc nobis rerum abundantiam, certamq́ fœ=
licitatem parasti, nemo igitur illam turbabit, & miseri infelicesq́ erunt, quicunq̃
aliunde rebus suis consulere quęrũ. Sedere לְבָדָד idem ualet, quod per se suo iu *Lebedath.*
re, suo arbitrio, nemine facescente negocium, nemine obturbante (Græci habẽt
κατὰ μόνας) habitare. Id quod de Iisraele Bileam prędixit, הֵן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן, *Hen am lebe*
id est, ecce populus per se habitabit, et non reputabitur inter gentes. Voluit enim *ded iischon.*
dicere eum egregium & liberũ fore, suisq́ Legibus uicturũ. Mosheh quoq̃ omne
hoc de quo hic Dauid gloriatur, Iisraeli precatus legitur Deuter. 33. Habet,
inquit, Iisrael, בֶּטַח בָּדָד. id est, securus, solus. Iaæcob terrá aspicit frumentosam *Barach.*
& uitiferam, etenim & cœli ei rorem in tempore stillabunt. R. Schlomoh ue= *Bedad.*
tus scripturę interpres, cui tamen Ebræi plus merito tribuunt, interpretatur hic,
בָּדָד, id est solum, de singulis, q̃ seorsim quisq̃ sub uite sua & ficu, sedem suá, quo
Mica. 4. pacem prędicit, habeat, non habentes necesse in unum coire, & in mu=
nitis desidere urbibus. At mihi arridet interpretatio prior.

Kimhi לְבָדָד ad Deum refert, ita ut legas, In pace simul cubabo, & dor=
miam, quando tu Iehoua unice uel solus, confidenter me fecisti habitare. Ete=
nim לְבָדָד ante æthnachtha punctum, qui precipuam periodi sectionem Ebræ
is perficit, colonq́ cõstituit, ponitur, & לָבֶטַח post eum punctum. Sed quia ista
puncta, in Psalmis præsertim, & cantui ac rationi carminis seruiunt, fit non raro
ut etiam ille perfectioris distinctionis punctus, æthnachtha, secet quæ sensu co=
hærent, comaque faciat, non colon. Me, ut populo Dei utrunq̃ לָבֶטַח & לְבָדָד
tribuerẽ

C tribueretem, impulit, quod ei in benedictionibus Legis coniunctim utrunq; promissum est. Vtinã uero doceat Dominus hęc nobis uera fide percipere, ab ipso uno, ueram & pacem, & rerum copiam esse petendam Id unum enim uitam emẽdatiorem efficeret, uirtutumq́; studium ualide accenderet.

Sed illud animaduertendũ, & securitatem, & rerum abundantiã, eisdem penè uerbis à Mosheh prædictam, quibus de his Dauid hoc loco gloriatur, ne quis indignum tam cœlesti pectore putet, cor suũ prędicare lætitia perfusum, ob externam populi fœlicitatem. Pueri instar habebat ille populus, ut Paulus ad Galat. 4. scripsit, & ad cœlestia non ita ualebat sese attollere, neq; non fœliciter cum eo agebatur, quando uel ex presentibus bonis, Dei erga se beneuolentiam potuit agnoscere quod utinam & hodie Christianis multis, quos tamen oportebat

Bonis temporarij populus uetus ducebatur.

hanc puerilem ætatem excessisse, contingat. Hinc passim in omnibus promissis et minis Dei, populo huic factis, bona et mala uitę huius proposita legimus, quibus nimirũ, ut notioribus plus mouebantur. Quanq; enim Psalmi, ut & omnis scriptura, propter omniũ seculorum Dei filios scripti sint, & proprie ad omnes pertineant, quicunq; Deum colunt, attamen cui dubium omnia congruisse, atq; accommoda ijs quoq; fuisse, quibus primum & scripta & decantata sunt. In Ecclesia Iisraelis Psalmos decãtari Dauid instituerat, idq́; indubie ut fide in Deum, iustitiæq́; studio erga proximos populus promoueretur, nota igitur, & rationi, qua illos tum Deus ducebat, attemperata, cani oportuit. Proinde nemo insolens putet, quod siue hęc, siue alia, etiam pro temporis quo primum ędita sunt, ratione enarratmus, cũ illa de seruatore & Ecclesia, plerią; sanctorũ patrũ interpretati sint. Neq; enim hoc nostro instituto, sanctoꝝ patrũ interpretationes damnãtur, sed stabiliuntur, dum præmisso typo, & adumbratione earum rerum, quæ in seruatore & Ecclesia perfectæ sunt, atq; quotidie perficiuntur, et clarius omnia intelligũtur, & profundius animis insiguntur, tum Iudæis ansa, nostra calumniandi hac ratione, bona ex parte præscinditur.

Quomodo hæc ad Christum,

Quis adeo tardus, qui modo fide Christi uere imbutus sit, qui consyderans, ut contra Dauidem quicquid erat in populo masculum, cordatum, suspiciendum, coniurauerit, frustra autem tentasse illum regno deijcere, quod à Deo in regem esset selectus, non illico cogitet, ita

D

& seruatori nostro accidit. Quiq; sanctissimi & potentissimi apud Iudæos, perdere eum frustra annixi sunt, neq; maiore successu postea & hodie, in credentibus ei ipsum oppugnarũt & oppugnant, qui mũdo uidentur omnia esse & posse. Selegit illum uerè & unice bonum & benignũ, utcunq; mundus nihil minus sustineat persuaderi, ut rex sit omnium, quare se ipsos perdunt, quicunq; contra eum coniurant. Idem curam habet suorum, qui & ipsi à Deo ante conditũ mundum selecti sunt, ut regni eius participes sint. Hũc eos promouere hostes poterunt, auertere hæc non poterunt. Tum quando Christi studiosi audiunt de quãta pace & rerũ affluentia Dauid gloriatur, qui non ueniret eis exemplo in mentem pacis incomparabiliter altioris & abundantiæ præstantioris, qua sub uerìore Dauide Christo perfruuntur, quicunq; se eius fidei permiserunt: Solus enim consummatã donat suis requiem. Matth. 11. Vnus pascit potatq́; ne amplius esuriamus aut sitiamus. Ioan. 4. 6. 10. Beat enim iustitia, & omnibus bonis reddit absolutos. Sed neque eorum cõuellitur interpretatio, qui illud: *In pace cubabo & dormiam*, de seruatore, secure mortem suscipiente, interpretati sunt. Dauid enim de summa securitate his uerbis gloriatus est, de ampliore gloriatus Christus est, & eiusmodi quidẽ, ut & mortem in bonis posuerit, & quæcunq; pateret imitteret, non æquo solum, sed cupido etiam animo exceperit, id quod student, quicunq; Deo sese ex animo consecrarunt. Hanc quoq; pacem & securitatem, non qualẽ mundus agnoscit, suis est pollicitus.

Argumẽ

A ARGVMENTVM PSALMI QVINTI.

GRAVIA passus, grauiora exspectans à summe sceleratis & malitiosis Shaulis adulatoribus, preces quas cotidie fundebat audiri enixe & ardenter orat, solans se eo, quòd nec improbi Deo probari, nec ope eius, qui eum serio colunt, destitui possunt. Ab hoc ergo se regi ac defendi, & hostium quorum dolos & malitiam simul describit, perniciosa consilia euerti, sicque exhilerari bonos, celebreque fieri, quàm benigne suis faueat Deus, deprecatur.

PSALMVS QVINTVS. IN GENERE COMmuni & εὐκτικός.

RÆsuli ad Nechiloth, ode Dauidis. 1
Admitte ò Iehouah auribus tuis quæ loquor, 2
cognosce quæ cogitabundus immurmuro.
Aduerte aurem ò mi rex, ò mi Deus, clamori 3
meo, quum ad te preces fundo.
Iehouah, fac matutino me audias, qui matutino 4
semper ad te uota dirigo, opemque præstulãs suspicio.
Nec enim eiusmodi Deus es, cui probetur improbus, nec erit a- 5
pud te quicquam loci noxio.
Vesani in conspectu tuo neutiquam apparebunt, odisti quicunque 6
student prauitati.
Perdes qui loquuntur mendacium, Iehouah cædi & fraudibus in- 7
tentos execratur.
Fretus ergo tua benignitate domum adibo tuam, uersus sacrarium 8
B sanctum tuum, adorabo religione tui pauidus.
Tua ò Iehouah iustitia deducito me & regito, cumque isti me infen- 9
si obseruent, muni mihi uiam tuam.
Nam in ore illorum nihil recti est, intra se perniciosos dolos cõcin- 10
nãt, sermo eorũ uelut patẽs sepulchrũ, hominẽ haurit, falso blãdiuntur.
Fac fallantur, excidãt suis cõsilijs, ob multa sua scelera disturba eos. 11
Lætentur autem qui tuo fidunt præsidio, in æternum ouent, nam 12
tueberis illos, ideo exultabunt, qui tuo student nomini.
Tu nanque ò Iehouah, iusto benigne facies, beneuolentia, ceu clypeo 13
eum coronabis.

Primus uersus in Præfatione explicatus est.

QVia pręcipue de mendacibus & dolo blandiẽtibus inimicis, Dauid hic queritur, uidetur hoc Psalmo precationẽ memorare, quã habuit in exilio, pulsus à Schaule patria, cuius furorẽ, Doeg ac alij quidam adulatores, suis cõtinuo mẽdacijs, falsisque criminibus incendebãt. In eo exilio plurima Dauidi quotidie mala accidebãt, inde odij, dolique eorũ, q technis et fallacijs suis, horũ malorũ uel authores erãt, uel cumulatores, sẽper ei ueniebat in mentẽ. Cũ ergo ureretur grauius, ad Dominũ prece cõfugiebat. & animo suo cõsolationẽ petebat. Qua percepta cũ liberiore iã animo esset: cũ in solatiũ sui ipsius, tũ ut & alios ad fidendũ pariter Deo extimularet Psal. huiusmodi cõponebat. Si nanque & prophana hoc carmina habẽt, ut curis & molestia animũ leuẽt, quãto hoc efficiant potẽtius carmina sacra, diuinoque dictata spiritu?

Maior

C Maior siquidem uis inest animos cōponendi & molestiā auertendi carminibus, quàm quisq̃ facile explicauerit. Eam uero cum admodum fœliciter attigerit Ouidius libro Tristiū quarto Elegia .1. libuit aliquot & hoc uersus adscribere. Inde enim pio in promptu est colligere, quantum Dauid ex his sanctis carminibus, in summis etiam malis exhilaratus fuerit, sanctéq; consolatus. Sic uero ille scripsit.

Nos quoq; delectant, quamuis nocuére, libelli,
 Quodq; mihi telum uulnera fecit, amo.
Forsitan hoc studium possit furor esse uideri,
 Sed quiddam furor hic utilitatis habet.
Semper in obtutu mentem uetat esse malorum,
 Præsentis casus immemoremq; facit.
Vtq; suum Bacche non sentit saucia uulnus,
 Dum stupet Ideis exululata modis.
Sic ubi mota calent sacro mea pectora thyrso,
 Altior humano spiritus ille malo est.
Ille nec exilium, Scythici nec littora ponti,
 Ille nec iratos sentit habere Deos.
Vtq; soporiferæ biberem si pocula Lethes,
 Temporis auersi sic mihi sensus abest.

En carmina non solum prophana, sed & quæ nocuere, poëtæ tamē omnem malorum sensum, quæ innumera scribit se & multograuissima passum, eximere potuerunt, quanto igitur putamus id efficatius Dauidi præstitisse diuina, quæq; nunquam non eximie profuerunt? Non mirum igitur, quod ad ea scribēda identidem sese receperit, & de malis, quæ expertus est, non singulas, sed tanto numero odas conscripserit. Quantopere autē ipsum adulatorū quorumdā, qui Shaulem contra se incitabāt, improbitas, & artes sceleratæ, discruciarit, plurimis adeo Psalmis abunde testatus est, & in eo etiam declarauit, quod Shauli dicebat, cum ereptis dormienti hasta & cypho, exprobrabat, quod se innocentem persequeretur. Sin incitant te, inquiebat, cōtra me filij hominū, sint illi corām Iehoua ex-
D secrati, quoniam expulerunt me, ne in hæreditate Iehouæ hærerem, & dicunt, co le Deos alienos. Nihil enim habebat antiquius, quàm cum pijs Deum colere, ideo nihil illi potuit æque molestū accidere, atq; quod uersari inter idololatras, extorrē oporteret. Hoc ergo, cū debere se partim falsis Doeg atq; aliorū quorundam adulatorum delationibus, malignisq; artibus recordaretur, non potuit animo non grauiter affligi, atq; ideo, dum hæc mentem subibant, preces ad Deum fundere ardentissimas cogebatur, ac inde ubi animum paulisper recepisset, easdem adstringere numeris solebat, eo sibi ægritudinem penitus depellens. Ex his iam precationibus est & quam hoc Psalmo refert, quare tanta eam uerborum, idem significantium, congerie, describit. Nam omnibus illis precandi uerbis nihil aliud uult, quàm ut uotis suis Deus annuat, & tot malis se eripiat. Id autem, cum inenarrabilibus gemitibus sæpe orasset, eū animi æstum, & desyderij uehementiam, ut qualitercunq; uerbis referat, tam multis usus est. Propter decorum autem carminis, uarietatem adhibuit & ordinem. Verba petit admitti auribus, attendi uociferationi, murmur autem, hoc est, inconditam querulationē ex afflicto corde exæstuantem, intelligi. Dominum, regem & Deum suum appellat, Qua quidem geminatione quàm ęgro & perturbato animo fuerit, sed qui adhuc totus à Domino penderet, omniq; fiducia in eum sese conijceret, expressit. Deniq; & illud Emphasi haud quaquam uacat, *Cum ad te precem fundo.* Id enim ualet. Te regem meum & Deum agnosco, tuo unius præsidio confido, neq; aliū uindicē

A uindicem quæro, ad te siquidem & non ad alium uota mea dirigo, precem fundo, ne igitur deseras me, pone tandem modum furori hostium meorum tam insigniter sceleratorum, qui me à tuo populo, à tuo cultu depellunt. Sed neque illud absque significatione affectus ardentioris fecit, quòd tam multis uerbis admitti suam precem orat, nec tamen exprimit quid petat. Sic enim grauiter adfecti solent, opem multis implorant: Audi, respice, iuua Deus, cur me negligis? cur obsurdescis meis precibus, & multa huiusmodi, rem autem quæ premit, tacent, arbitrati scilicet, quòd ipsi solum sentiunt, id neminem latere. Hinc uero discamus, quàm serijs, quàm ardentibus constet desyderijs & uotis, uera oratio, sed de huius natura & proprietate, post Psalmi enarrationem aliqua subijciemus. אמרי, id est sermones meos, & הגיגי, id est, meditationem meam, uel affecti animi inconditum murmur. Aben Ezra pro eodem utrunque accipit, et geminationis schema agnoscit, Kimhi prius ad os, alterum ad cor refert, eoque בינה, id est, intellige ei adiectum existimat, sed utrunque sic affectis, sic adflictis, & cordis & oris est. Vnde cum loquuntur, cor suum effundere dicunt, cúmque secum tantum rem cogitant, imprudentes ore quoque uerba immurmurant. De uoce הגה dictum est in uersu. 2. Psal. 1. Hic autem rursus Vates est schemate [illegible], media litera ג duplicata, quò uim intentionémque affectus uoluit exprimere. הקשיבה subiecto suo caret, quare id subaudiendum, omnino enim Ebræis, quod hic habetur id ualet, quod nobis, *Aduerte uoci clamoris*, hic desyderatur id quod aduerti debet. Subaudiunt igitur אזן, id est, aurem. כי in eodem uersu, alij, etiam Græcus interpretes, rationalem faciunt, si cut utrumque ualet, et quia, & quum. Hoc pacto ergo si hanc particulam legas, sensus erit, Audi me, cum ad te solum precem meam dirigam, nullum aliud mihi præsidium quærens. Quòd equidem illud per, *cum*, reddidi, caussa mihi fuit, quod Vates statim de cottidiana sua supplicatione, quam cottidie matutino habuerit subijcit. Græca in his duobus uersibus nihil uariant.

Amarai. Hegigi. Binah. Hagah. Hakeschibah. Azen.

Iehoua mane audies uocem meam, mane dirigam & suspiciam. Quia non Deus probans improbitatē tu, non morabitur tecum noxa. Non apparebunt coram oculis tuis uesani, odisti omnes operantes prauitatē, Perdes loquentes mendaciū, uirū sanguinū, & fraudis execratur Iehouah.)Hisce quatuor uersibus canit, ut sensim sibi in precatione cui cottidie incūbebat, suboriri cœperit consolatio. Hunc enim sensum habent: Oro anxie, ut me audias, regem te & Deū meum unicum adoro, ad te & nullum alium, precem meam fundo, idque cottidie, et matutino, orādi tēpore summe opportuno. Oriatur igitur tandē illud mane, quū singulorum dierū exortū sanctis ad te precibus excipio, ad te uelut è specula suspiciā quando me tandem iuues. Nam tu haudquaquàm es ut Dij gentium, qui ut Dij non sunt, sed noxij Dæmones, ita flagitijs, fraude, & omni improbitate delectātur, tibi probari improbi haudquaquàm poterunt, non patebit apud te noxijs, quibus obesse alijs uoluptas est, locus. Vesani, qui nihil recta ratione gerunt, sed ita ut ferunt insanæ eorum cupiditates, raptantur, planéque furunt, in cōspectum tuum non admittentur, odisti quicunque iniquitati student, perdes qui mendacijs negocium bonis facessunt, uiros sanguinis auidos, & fraudi deditos auersaris. Iam qui me in hoc exilium egerunt, atque in eo detinent, quantumque in eis est, à te ad idola gentium depellunt, huiusmodi sunt, improbi, noxij, uesani, studiosi prauitatis, ut mendacijs innocentes circumueniant, innoxium sanguinem fundant, ut fraude omnia inuoluant, & perturbent, intentissimi. Declarabis igitur in his, quàm non probes, quàm non feras, quàm uidere non sustineas, ut perdere & auersari huius farinæ homines soleas. Valde, ut dixi, dolo, fraudibus, improbitati, sceleri, & diritati istorum adulatorum Dauid infensus erat, mirum in modum urebatur, quòd tanta illis contra se & quosque innocentes liceerent, ideo tam copiosa uerborum farragine, animi sui in eos indignationem deprom-

B *Versus 4. 5. 6. & 7. ad uerbum.*

C psit. His enim nominibus improbitatis, noxæ, uesaniæ, prauitatis, mendacij, cæ
dis, fraudis uoluit animos illorum & mores ad omnem dolum, iniuriam, uim,
& crudelitatem proiectos, plenámque eorum & importunam malitiam exprime
re. Sicut his uerbis, non probabis, non erit apud te locus, non apparebunt tibi,
odisti, perdes, auersaberis, Dei de illis iudicium notat, qui cum eos maximope-
re detesteretur, haud feret diu bonis esse molestos. Et hoc Dei iudicium, dum ad-
flictus auxilium Dei contra hostes suos oraret, considerando, spem suam mirifi
ce suffulsit. Id quod & nobis usu ueniet, si certa hæc fide perceperimus, & in tem
pore expenderimus.

Mane, inquit, audies me.) Hic uersus legi potest, et Enunciatiue, et Optatiue. Nam
Ebræis futura in utrumque ualent, quippe qui nullum uoce Optatiuum habeant,
Mane precari solitum. optationem uel futuro Indicatiui, uel Imperatiuo exprimentes. Si legis Enuncia
tiue, firmati spe animi, uox est, quasique conceptæ certitudinis expressio, in hunc
sensum prioribus uersibus subiecta: Petij ut me tandem audias, instanter ad te
preces fundeutem. Id scio facies. Ego mane, id est, cottidie matutino te precibus
fatigo, animique suspensus dum opem feras, expecto, hoc non sines me facere in-
cassum, nec usque uota mea differes. Certus sum, erit illud quoque matutinũ, in quo
me audias, uotorúmque compotem facias. Si uero legis hunc uersum Precatiue,
quod plusculum quadrare uidetur, sic connectetur præcedentibus: Oro ut tan-
dem meas preces, quas ad te continuo fundo, admittas. Cottidie mane tibi apa
reo, precéque tuam bonitatem pulso, patere te tandem exorem, & mane me audi
as. Cum enim matutino præcipue precibus esset intentus, eidem tempori & ex-
auditionem adaptauit. Simile est in Psalm. 9. Satiabis nos mane bonitate tua.
Item Psalmo. 143. Audire me fac mane bonitatem tuam. Solet alioqui scriptura
nominibus tenebrarum & noctis, aduersum, lucis et diei prosperum tempus, si-
gnificare, at hic, & in similibus locis, ad solenne illud sanctis precationis tem-
pus respicit. Nam matutinum, cum uespertino tempore, in lege sua Deus sacrifi
D cio, precibus & hymnis, deputauerat. Num. 25. & 1. Paralip. 23. Ea ergo tempo-
ra, præcipue autem matutinum, sancti etiam priuatim precaturi obseruabant o-
lim, hodiéque obseruant, cum quòd hoc tempore animus ad precandum apri-
or est, tum quod ita se publico Dei instituto accommodare gaudét. Sic Psalmo
88. Mane oratio mea præueniet te. Hinc & illa: Mane celebrabo bonitatem tuã.
Psalmo. 59. Ad annunciandum mane bonitatem tuam, Psalmo 92.

Labkarim atzemib Col rischee eretz R. Schlomoh *mane* hoc refert ad tempus iudicij in improbos exercendi, affi-
néque uideri uult illi in Psalmis לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, id est, Ad matuti-
na conficiam omnes improbos terræ. Nec uidetur id de nihilo esse, licet enim
alij hoc, לבקרים singulis matutinis intelligant, tamen quia Dauid nec impro-
bos trucidasse indẽnatos, credendus est, hũc sensum habere potest, Cottidie, cũ
matutino iudicia exerceo, purgo terrã impĳs. Certe cũ in Psal. 49. legimus, Et
Laboker dominabũtur illis recti, לבקר, id est, mane, diẽ iudicij per mane & Kimhi intelli
git. Sed hic ut prius mane, ad iudicij tẽpus trahi possit, alterũ tamen et posterius
non nisi de precationis tempore accipi sustinet, quare cõuenit & prius pro eodẽ
accipere. Refert tamen nosse, & hunc uocis huius, *mane*, usum.

In illo, *Mane instituam, uel dirigam tibi.*) Eclipsis est, subaudiendum autem precẽ.
Eerec Græcus habet παραστήσομαί σοι, id est, assistam, uel adero tibi. Hieronymus, præ-
parabor. Chaldæus, ordinabor coram te, sed cum actiuum sit אערך, & Ebræa,
non minus quàm aliæ linguæ passim eclipses admittãt, probabilior uidetur le-
Etzappeh ctio A. Ezra, & Kimhi, quam secutus sum. Illud אצפה, quod Græcus reddidit,
ἐπόψομαι, uidebo, contemplabor, ego, quia Vates habitum enixe orãtis Deum,
exprimere uoluit, uerti, *præstolans suspicio*. Est enim Ithopœia. Quem enim quis ali
quid

A quid anxie orat, in eum intentos perpetuo oculos habet. Hunc habitum, uehe-
mentiore cum affectu expressit Psal. 69. Defecerunt oculi mei, præ expectatione
ad Deum meum, hoc est, præ nimia suspectione ad eum, ita ut fit, dum diu & in
tente aliquid aspicitur, id quod patiuntur, qui uehementi aliquem desyderio ex-
pectât aduentum, atq; ideo semper eò oculos habent intentos, unde uenturum
eum præstolantur. Eodem schemate usus est & Hizkiah: Sublati sunt oculi mei
in excelsum. Cęterum significat צפה, intente aliquid uidere, et quasi contempla Zapha.
ri, unde Psal. 37, uolens exprimere Deum semper uidere, præsentemq; mentem
intendere, tam improbis quàm iustis. Salomon Prouerb. 15. tam malis, quàm
bonis. Psal. 66. gentibus, usus est, hoc uerbo צפה. Eadémq; de caussa speculato-
ris nomen ab hoc uerbo deducunt. Hic ergo cum Vates significare uoluerit, quá
anxie & enixe orarit, mentémq; inde & oculos ad Deum sustulerit, intentósq;
habuerit, id quod solent, qui opem Dei anxie implorant, non solum *suspicio*, sed
præstolans suspicio, reddere uisum est, secutus Kimhi.

רשע et רע, id est, improbitaté & noxam uersu quinto dixit, sed intellexit im- Rescha Ra.
probos & noxios. Græcus habet, ἀνομίαν καὶ πονηρευόμενος, id est, iniquitatem &
nocentem, לא יגורך, id est, nô habitabit tecum, nihil aliud est, quàm nô patebit Lo ieguréca.
ei apud te locus, non feres. Græcus habet παροικήσει. הוללים insani dicûtur, & fu Holelim.
rétes, id quod se simulabat Dauid, agnitus apud regem Acisch regem Gath. Cû
inter manus seruorum huius regis faciem immutasset, & saliuam despumaret.
Ibi enim hoc uerbi sacra historia usurpauit. Transfertur autem ad insanientes
improbitate. Hoc significatu usus huius uerbi est, & infra Psalm. 73. 75. & 102. Itê
Ecclesiastes multis in locis. Consonat hic cum scriptura dogma Stoicorum, qui-
bus omnes improbi & stulti insanire dicuntur. Et quæ dementia, quæ insania
grauior, quàm mentem, datam diuinitus in hoc ut omnibus recta ratione prosi
mus, totam ad lædendum homines conuertere? Id quod isti studebát, quos hoc
loco Vates הוללים, id est, uesanos dixit. Græcus consonat, reddidit, παρα-
B νόμους, non apparebunt ante oculos tuos, idem ualet, non sustinebis eos uenire
in conspectum tuum, tâtopere illos execraris. Et est Antropopathia. Quos enim
homines uehementer detestantur, eos non possunt intueri פעלי ארן operarios Poële auen.
iniquitatis uertere uulgo solent, qui uerbum uerbo reddunt, sicut ארן omnino
prauitatem & iniquitatem significat. Græcus habet, ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν. Hu
ic ergo qui dediti sunt, & quorum omnia facta praua & iniqua sunt, eos scriptu-
ra פעלי ארן, id est, operatores prauitatis, qui toti scilicet in hoc sunt, uocat. Per
loquentes mendacium, uniq; mendacijs, quibus alijs negocium exhibeant, de-
ditos, Vates intelligit. איש דמים, frequens in scripturis appellatio est, & signifi Isch damim.
cat eum, qui sanguinem innoxium fundendi facilis, aut etiam studiosus est, quê
nos sanguinarium dicimus.

*Et ego in multitudine bonitatis tuæ, ueniam domum tuam. supplicabo ad templum sanctum tuum, in
timore tui.*) Sensus est: Dum tua, ò Deus, iudicia recta mecum uia reputo, satis bo Vers. 8. ad
na spe esse incipio. Certum est te improbos istos prorsus odisse, & ferre coram te uerbum.
non posse. Erit igitur ut horum insidijs, etenim per amplam tuam bonitatem, li
beratus, cum illos nimirum, ita ut merentur, perdideris, adeam ego domum tu-
am, & adorans uersus sacratiorem nominis tui sedem, gratias tibi, de tâtis in me
beneficijs agam, dignéq; semper colam, quem isti modo prorsus negligût, imò
impietate plurima offendunt. Nam de tempore Schaulis Dauidem co-
ram principibus & concione Iisraelis testatum legimus, quando ad reducendû
arcam fœderis hortabatur: In diebus Schaulis, arcę Dei nostri nullá rationé ha-
buimus, nô inquisiuimus, hoc est, religione aliqua adiuimus לא דרשנוהו. Vt Lo deraschnu hu.
enim Deum uero animo colebat, ita nihil in suo exilio ferebat tam moleste, quá

F 2 feà

C se à societate religionis,& cultus Dei exclusum esse, quod cum expostulatio illa cum Schaule, quam supra adduxi,tum multi in Psalmis loci indicant. Psal. 27. Vnum inquit,hoc ab Iehouah petij,id ipsum quęram,sedere per omnem uitam meam in domo Iehouæ.Item Psal.42. Quemadmodum ceruus præ siti uociferatur ad riuos aquarũ,ita uociferatur anima mea ad te Deus &c.Toto hoc Psalmo miris affectibus desyderium suum describit,quo flagrabat iterum in Ecclesiam Dei perueniendi.& cum sanctis Deum adorandi,precandiq́.

Quòd ait,*in multitudine bonitatis tuę*,idem ualet,atq;,*ampla tua bonitate fretus*, quã mirum sperabat se omnibus tandem periculis ereptum,religionibus optato uacaturum.Per templum sanctum intelligit interius sacrarium,in quo arca stabat, quod sanctum sanctorum dicebatur.Nam sicut hanc sacrariorem sedem suá fore

Hechel. Deus promiserat,ita faciem huc uertebant precantes. Cæterũ significat היכל, pallatium,adytum,& sacrariorem aulam. Nam Schlomoh templum illud superbum nondum extruxerat.Non sunt autem hæc sic accipienda, quasi Dauid externum illud tabernaculum tanti habuerit,ubiq́ enim Deus suis præsens est, & adorari debet,quanquàm eo temporis,quo populus commodius in religionis unitate cõseruaretur,uoluerit peculiarem habere cultus sui locum, sed quod eum magnopere ureret,quòd oporteret uersari inter impios idololatras,& plurimum adfligeret desyderium sanctæ cum timẽtibus Deum societatis. Nam qui Deum uere amant,nullum maius tormentum habent, quàm non licere laudes eius palam,& cum aliquo pietatis fructu deprædicare,sicut nulla re æque delectantur,quàm in illis cum filijs Dei,esse toti.Hinc & Paulus tam anxie cupiebat

D fratres subinde inuisere,& ex mutua fide,sibi & illis consolationem, atq; robur pietatis adferre.Eo autem quod ait:*in timore tui*,significat,quàm solicita,quàm feruenti cupiat in Ecclesia Dei,religione & ueneratione, ipsum prædicare. Passim enim timoris nomine scriptura religioné,trepidãq; Dei uenerationé, significat.

Estachaueh. אשתחוה,id est,*supplicabo*,uel *adorabo*,quod est summam uenerationem testantium,eóq; hoc uerbo omnem uenerationis cultum,qué cupiebat in Ecclesia Dei exhibere,intellexit per synechdochen.

Versus 9. 10. & 11. ad uerbum. *Iehouah, deduc me in iustitia tua propter insidiatores meos, rectam fac coram me uiam tuam. Quoniã non in ore eorum rectum, intimum eorum fraudes, sepulchrum apertum guttur eorum, lingua sua falsò blandiuntur. Fac fallantur, ò Deus, cadant consilijs suis, in multitudine scelerum eorum expelle eos, quoniam rebellarunt tibi.*) Precando ad Deum sancti consolantur,& consolatione erecti,ad orandum confidentius rursum excitantur.Ita Dauid improborum persecutione pressus,& animi anxius,ad Deum prece confugit,in ea continuo succurrit ei iustitia Domini,quæ ut improbos quosq; execratur,ita ferre diu non potest,sicut & eos nequaquàm deserere,quos & diligit.Hac ergo spe animatus,orat nunc iterum Dominum ut se *iustitia sua*,deducat & moderetur. Bifariam uero potest hæc particula intelligi.Primum,ut ב idem ualeat quòd,per,sicut Psal. 31. In iustitia tua libera me.Et Psal.35.In iustitia tua uindica me.Et Psal.71. In iustitia tua libera & eripe me.His enim & multis alijs locis,pollet hæc præpositio ב, quę,in,quoq; ualet,quod per,& accipitur iustitia dei,pro ea qua Deus ipse iustus

Nachah hoc est,summe bonus est.Cum ergo inueniatur istud uerbi נחה alicubi sine ablatiuo cum prępositione,in,ut Deut.32.uersu 2.Iehouah solus deduxit nos,& aliquod locis alijs,sicut & nos ,deducere, usurpamus. Verti hanc uersus particulam,quasi orauerit,se per Dei iustitiam,id est,bonitatem deduci atq; regi. Alio modo potest iustitia Dei accipi.pro ea,quam nos docet,& in nobis probat. Si sic accipias,sensus erit:Dirige,rege,duc me ò Iehoua,ut iustitiæ tuæ uiam ingrediar,iustitiæ uerę & solidę,quam tu solus & doces & donas,studeam . Pluribus enim in locis inuenias uerbum נחה cum ablatiuo significante uiam,uel semitá,

A in qua fiat deductio. Vt Gen. 24. Iehouah deduxit me in uia. Et infra Psal. 23. Deduxit me in semitis iustitię. Et Psa. 27. Deduxit me in tramite recto. Hic sensus pulchre sane cõgruit, cum sequẽti particula, *& uiã tuã muni, rectam fac coram me.* Eandem enim iustitiam, ... iam Domini hoc pacto dixerit, solito scilicet usus geminationis schemate. Vide & Aben Ezra, & Kimhi hunc sensum hic amplexi sunt, & ego dum singula expendo, prope in eundem inclino. Priorem sensũ in uersione reddidi, quod raro adeo reperias iustitiam Dei dici, qua nos præditos esse oporteat, plerumq; autem, qua Deus iustus, hoc est, undiquaq; bonus est. Tum id quod habemus Exo. 15. Deduxisti populum istum ב חסדך, in bonitate tua, simile uidebatur, sicut & illud: In columna nubis, id est, duce & prælucente nube, *Bchasedecha.* uel per columnam nubis. Qui iam malit Ebræos sequi, is uersus huius sensum sic reddat: *Illi infensi me obseruant, instrue ergo & rege me, ò Iehouah, ut iustitiæ quam tu doces, studeam, uitamq; quam tu probas mihi expedi.* Est enim uersus hic allegoria, solo iustitiæ uocabulo simpliciter usurpato. Allegoriam compleueris, si cum Ebræis sic legas: Deduc me uia iustitiæ tuæ, & dirige uiam tuam coram me. Vt enim is, qui aliquem deducit uia commoda, et semitam munit, hoc est, rectam facit, expedit & dirigit, efficit ut ille inoffense gradiatur. & ad optatum terminum perueniat, ita docente nos Domino suam iustitiam, ueram scilicet omnium dilectionem, & facilem reddente uiam, ex hac comparatam, quæ uia eius dicitur, nusquàm offẽdimus, & fœliciter ad præfixam nobis metam, uitam dignam Christo Domino nostro peruenimus. Græcus habet: Dirige uiam meam in conspectu tuo. Immutata uerba, sed sensus idem. Tum enim uia, hoc est, uita nostra coram Domino directa est, cum datum est, ex ipsius eam uoluntate, institutoq; comparate, id est, cum uia ipsius nobis directa, expeditaq;, ut ea grassemur, fuerit. Deniq; cum Deus charitas sit, hoc est, æterna, & ad omnia pertingens, inq; omnibus rebus summe ęlucens bonitas, & in huius imitatione, nostri consummatio ac fœli-

B citas, sicut & Legis impletio consistit. Eadem certe Dei & nostra cum iustitia, tũ uia est, qua quidem insistere filij Dei debemus, & eõ, quò ille nos destinauit, perueniemus. Quod ergo ait: *Dirige in conspectu meo uiam tuam*, hoc est, fac id agam, in eo uerser, illud institutum sequar, quod tu probas, cuius in te ipso exemplũ exhibes, cui soli uerum successum adspiras. *Dirige uiam tuam.* Idem orat Psal. 25. Notas fac mihi Iehouah uias tuas, & semitas tuas doce me, hoc est, doce me uitam te dignam, fac in lege tua uiuam. Enimuero uiuendi ratio, quam exigit Dominus, sola recta est, at nobis non ita agnoscitur, tum ergo hanc ipse uiam dirigit, munit, expedit, ante conspectum nostrum, dum donat agnosci rectam & planam, ut iam nihil æque libeat, quàm in illa grassari. *Propter insidiatores meos*, sensus, Illi summo me studio obseruant, sicubi noceant, sicubi pręcipitent, nec licet nisi tuo ducatu, tua prospectione, horum euadere insidias, quò ergo hi magis intenti sunt, ut me euertant, hoc tu benignius mihi adsis, ipse me ducens & regens, ut tuis inhæream placitis, tuæ incumbam iustitiæ. Hoc ubi dederis, & tuus me spiritus in omnibus ad tua iussa deduxerit, bono erunt mihi omnia, nihil officient, quãlibet uigilanter & intente mihi improbi isti insidientur. שוררי dicuntur, à שור, quod uidere significat. *Schorerim.* Num. 24. אשורנו ולא קרוב, Videbo eum, uel intuebor, sed non prope. *aschurennu uelo karob.* Inimicos suos hoc nomine appellat, q; intentos in se oculos haberent, quærentes scilicet occasionẽ eum subuertendi. Græcus reddidit, ἐχθροὺς. Chaldæus Paraphrastes, *Propter laudem meam* posuit, forsan, q; שיר canticum, & inde laudem, *Schir.* noménq; significat, sed nihil ad rẽ. Psal. 54. *arguentes* reddidit. Est uero uocis huius usus maxime in Psalmis, ut Psal. 27. 54. & 56. Porrò nõ hoc solum loco propter hostes suos, se iuuari postulat Vates. Eo autẽ indicat, tãto certius nobis à Deo spectandum auxilium, quanto acrius infesti mali fuerint, & eò curam & defensionem Dei præsentius nos sensuros, quo grauius odium prætulerit peruersorum.

C Huius ergo caussa reperit de dolo, fraude & uersutia hostium suorum. *Nihil recti*, nihil ueri queritur esse in ore illorum, *intimum eorum*, id est, quæ in corde cogitant, esse dolos & technas. *Guttur eorum esse*, uelut patulum sepulchrum, eò quod

Guttur sepulchrum.

sermone suo, quem ex gutture, blandiuscule eliquant, homines illectant, inescant eos & deglutiunt ac perdunt, ut non minus de eo, qui illecebris seu blanditijs eorum accesserit, actum sit, quàm de eo, qui iam positus sit in sepulchro. Vtque apertum sepulchrum iamiam mortuum expectat, ita illi noxia sua blandiloquentia, semper in hoc intenti sunt, ut homines illectos & captos, uorent & extinguát. Id amplius explicat, eo, *lingua sua falso blandiuntur*. Significat enim Ebræis, quod hic uerbum positum est, diuidere, partire. Qui enim falsò blandiuntur, nó ut res habet,

יחליקון i. diuidunt, pro blandiuntur.

non ut in corde cogitant, loquuntur, sed diuidunt, & partiuntur uerba ad gratiá eorum, quibus uolunt imponere, quæque uera sunt, corde tegût, quò illaqueent, quos D. Iacobus ait, ex eodem ore dulce, & amarum proferre, & communi prouerbio dicuntur, ex eodem ore calidum & frigidum spirare. Talis Doeg atque reliqui Schaulis adulatores erant. Proinde petit, ut Deus eos falli faciat, & excidere, hoc est, frustari *suis consilijs*, ac ita disturbari, confundi & euerti in omnibus rebus suis. Caussam adijcit, *pro multitudine scelerû eorum*, Et, *tibi rebelles sunt*, hoc est, tuo imperio obsistunt, téque rejciunt, dum meæ erga me constitutioni, táto furore obnituntur. *Fac fallantur*, Est Eb. האשימם, quod uerbum ab אשם ducitur, id peccatum significat. Hinc legunt alij: Condéna eos, alij iudica, qui enim condemnátur, rei peracti, peccatores fiût, id quod hoc uerbi significare, ex forma hiphil uidetur. Sed cum attendimus, quòd hic sanctus orat, se insidijs & noxijs inimicorum suorum consilijs, in quibus illi toti erant, liberari, magis quadrat expositio Ebræorum אשם, sicut חטאה pro errore accipiunt, ut sit sensus: Fac eos peccare, id est, errare, falli, consilijs suis frustrari.

Haeschimem.

Quæ scelera uerti, פשעים Propheta dixit, ea sunt, ut placet D. Kim. in interD pretatione Psal. 25. & probatur multis scripturæ locis, in quibus uocis huius usus est, quæ scientes & uolentes contra Deum delinquuntur, unde פשע per מרד, quod rebellionem significat, Kimhi interpretatur. Ita namque scribitur de Moab, quod יפשע בישראל, id est, deficit ab Iisraele. 4. Regum. 1. Et. 3. Reg. 12. de Iisraele, quòd defecerit à domo Dauid. Ea ergo peccata, quibus uelut à Domino deficimus, & quodammodo rebellamus, פשעים dicuntur. Ea consummata rebellione committuntur à reprobis, ideo semper ferè reprobis, ea in scriptura tribuuntur, sanctis auté חטאה, quód horû cómissa propemodû omnia ex ignorátia accidát. Sed quia his quoque usu aliquádo uenit, ut cû sciétia, eóque & uolûtate peccét, uti scelus fuit, quod Dauid in Vriah designauit, inuenitur, ubi et sanctis פשע tribuitur, ut in Psal. 25. & locis alijs, quanquam plena rebellione á Deo hi nunque deficiát. Cæterû est in hoc uersu quædá species amplificationis per incrementum Primum enim orat, ut Deus improbos peragat reos, conuincat mortem meruisse: proximum, & hoc primo nonnihil amplius, ut cadát suis ipsorum consilijs, Pœna enim exprimitur. Iam utróque maius est, ut Dominus ipse eos impellat. Eo enim impellente, necesse est eos decidere in gehennam. omni spe resurgédi sublata. Hæc uero Metaphora impulsionis diuinæ admodum frequens in scripturis est, & ideo probe cósyderanda atque pertimescéda. Præcipitatio enim est, & omniû consiliorû atque actionû eiusmodi perturbatio, ut necesse sit, sic impulsos penitus interire. Orandû igitur, ut & nos Dominus pro sua iustitia deducat in uia sua, eáque nobis, ita muniat, planáque faciat, ne latû digitû ab ea deflectamus. Ná si deflexerimus, ut iá contra Dominû ferimur, metus est, ut omnia nostra consilia tandé euertantur, ipsique pereamus funditus, sicut par est rebellantes Deo suo.

Pescha prudétis & uolentis peccatum

Impelle eos.

Versus 12. & 13. ad uerbû.

Et lætentur omnes tibi fidentes, in æternum ouent, & proteges eos, & exultent in te diligentes nomen tuum. Nam tu, ô Iehouah, benefacies iusto, coronabis eum beneuolentia, uelut clypeo,) Orauerat

Va-

Vates Dominum ut hostium suorum consilia euerteret, ac ita eos perderet, nunc
A orat, ut eos, qui ipsius se fidei addixerunt, ita iuuet, ut sempiterno gaudio læten-
tur & ouent, lætitia planè exultãtes, caussam subijcit, & *defendes eos*. Deo enim de
fendente, non solum nemo potest nocere, sed omnia etiam cedunt saluti, ijs qui
diligunt & suspiciunt nomen eius: Vnde additur: *Quoniam tu benedices iusto*, hoc est,
benefacies tandem, non sines usq; à malis, & peruersis istis hominibus, iustitiam
colentem, diuexari, *dignatione & beneuolentia tua, ceu scuto circumdabis*, & cinges undiq;
eum. חסה ita fidere significat, ut subditi fidunt suo principi, cũ eius se fidei & pro- *Hos, id est, fidere, quale.*
tectioni cõmittunt. Gallice dicitur, se mettre en la saulue garde, protection, & de
fense. Atq; hoc sensu illud Psalmi secũdi de Christo Epiphonema intelligit: Bea
ti qui cõfidunt eo, id est, regẽ illũ suũ agnoscũt, & eius se protectioni cõmittunt.

DISPVTATIO DE PRECATIONE.

Quia uero precatio in hoc Psalmo, & ea feruens admodũ descripta est, de na
tura & ratione religiosæ ac ueræ precationis, paucula hic subijcere constitui. Ca-
pax adeo bonorũ est animus hominis, ut eum nihil prorsus, præter Deum explere
re queat, Hunc uero dum demũ possidet, dum plenè cognitum, plenè item ama
uerit, ac per omnia ad eius uoluntatẽ fuerit formatus. Hũc igitur donec perueni-
ant, qui ex Deo nati sunt, & diuinarum rerũ aliquem gustum perceperunt perpe-
tuo suspirant. Cumq; Deum super omnia amant, mirum in modũ eos urit, quod *Causæ precandi.*
illum reliqui mortales non æque amant & suspiciũt. Et hic iam sempiternis uo-
tis exæstuãt, ut regnũ Dei passim obtineat, & à quã plurimis bonitas Dei, et agno
scatur, & uita exprimatur. Quoniam itaq; infinita sunt, quæ tam in ipsis sanctis,
quàm in alijs gloriæ diuinæ aduersantur, iugi desyderio instaurandæ eius ardent,
& inenarrabilibus gemitibus diuinas aures, ut spiritum suum largius effundat,
indesinenter pulsant, fitq; interdũ, ut mens, eò quod diuinæ gloriæ cursus, uel in
se, uel alijs præter solitum remoretur, angoribus paulo acrioribus exagitetur, ibi,
quãdoquidẽ nouit omnia Deũ pro bona sua uolũtate moderari, ac neminẽ aliũ
B posse rebus afflictis cõsulere, subducit sese identidẽ à negocijs alijs quibusuis, &
religiosis cogitationibus cũ Deo colloquiũ miscet, querit, ut patri, quæ angũt, im
plorat eius opẽ, petitq; per anxie, cũ sibi, tũ alijs, præcipue quos in Domino peculi *Quid oratio.*
ariter cõplectitur, spiritũ bonum uberius impartiri, memorat quæ cũ sibi, tũ alijs,
Deus beneficia largitus est, agitq; pro his gratias, tum hinc erigitur, & accẽditur,
tam ad optimã de uolũtate erga se Dei spem, malorũq; omniũ tolerantiã, quàm
ad studiũ reprimendi prauos carnis affectus, uitãq; omnẽ instituendi, quo sit ho-
minibus frugi, & Deo gloriæ. Hæc illa oratio est, quã in clauso cubiculo ad patrẽ,
fundendã Christus monuit. In huiusmodi precibus subinde ipse quoq; perno-
ctauit, tale cum patre & in Oliuarũ monte colloquiũ miscuit. Huius generis fue-
rũt & Pauli orationes, in quibus suorũ meminisse, & incremẽta eis spiritus Chri-
sti orare solebat. Hæc uera mẽtis est in Deũ eleuatio, & cordis, non oris oratio, in
qua eò quisq; est frequentior, quo spiritu Dei amplius est donatus.

Porro ad hanc precationẽ, & hoc cum Deo colloquiũ incitandi, momẽta nõ *Quæ orationẽ promouẽt.*
exigua habet, præter reliquã scripturã et Psalmorũ, aliarũq; sanctarũ precationũ re
citatio, pressaq; cõsyderatio. Hinc & D. Paulus in cœtu fratrũ, Psalmorũ, hymno
rũ & spiritualiũ cantionũ usum instituit, sed sic, ut in cordibus nostris canamus
et psallamus. Ephe. 5. et Col. 3. Tertullianus in Apologetico suo cap. 39. memo-
rat post ἀγάπας, id est, cõuiuia, quæ alendæ & exercẽdæ dilectionis mutuæ gratia,
olim Christiani celebrabant (nã quosq; inopes eo refrigerio, ut ipsius uerbo utar,
iuuabãt) morẽ fuisse, ut post aquã manualẽ & lumina, in mediũ prouocaretur cane
re, ut quisq; de scripturis sanctis uel de proprio ingenio posset, & hinc probatum
fuisse, quomodo bibisset. Meminit & Plinius iunior in Epistola ad Traianũ de
Christianis sibi narrasse eos, qui Christiani fuerãt solitos fuisse stato die ante lucẽ

C cõuenire, carmẽq́ Christo, quasi Deo dicere. Pace Ecclesijs reddita psallẽdi usus creuit, sed adeo citra incrementa sancti in Deũ ardoris, ut diuus Hieronymus sua iã ætate horrenda sanè uitia in psallentibus notarit, quod nempe in tragœdiarũ modum guttur & fauces medicamine linirent, ut in Ecclesia Theatrales moduli audirentur & cantica, cum Deo, corde, non sola uoce cantandum sit. Hoc mali, successu temporis ita auctum est, ut diuus Gregorius queratur in sancta Romana Ecclesia pridem irrepsisse consuetudinem ualde reprehensibilem, ut quidam ad sacrum altaris ministeriũ constituti, cantores eligerentur, & in diaconatus ordine constituti, mudulanonum uocibus inseruirent, quos ad prædicationis officium & eleemosinarum studia uacare cõgruebat, ac inde factum plerunq;, ut in sacro ministerio, dum blanda uox quęreretur, congrua uita negligeretur, & cantor minister Deum moribus stimularet, cum populũ uocibus delectaret. Quare sub pœna Anathemans hic sanctus Pontifex cauit, ne deinceps ij, qui altaris ministerio deputati essent, cantarent, sed tantum lectioni Euangelicæ incumberẽt. Hæc leguntur in Can. In sancta, dist. 92. Quid cauturum hunc sanctum patrem credamus, si in præsenti Pontificatu fungeretur, cum hodie omnis ferè Ecclesiasticus ordo, uel solis cantibus, & ijs à paucissimis intellectis, deniq; ob solam pecuniam addictus est, in eisq́ ita se habeant quam plurimi, ut uideãtur ex professo uelle Deum irridere? Nam quid aliud est, Deũ sacris uerbis, & à religiosissimis mentibus compositis, quæq́ sacratissimos affectus testẽtur, inuocare, & nihil minus, quàm Deum in animo cogitare, Dei omnia ridere, totamq́ mentem, in quibusuis habere flagitijs absorptam? Vbi fides apud Iudæos deerat, & innocentię studium, Deus etiam à se institutas ceremonias, sibi molestas & abominationi esse affirmabat, ut caput primum Ieshaiah multis sanè testatur, quomodo credemus eum iam ad ista quorundam nõ tam sacra cantica, quàm ludibria affici? Certe, ut omnes sancti censuerunt, & August. libro de Catechizandis rudibus scripsit, nõ sunt uoces ad aures Dei, nisi affectus animi. Referunt in glossa, ad Tex. Hiero. in dist. 92. Can. Cantores. Versiculi, qui cum admodũ pij sint, adscribere libuit.

Qu[i]d Gregorius statuerit de cantu Ecclesiastico.

In can. sedulo distinc. 38.

Non uox, sed uotum, non cordula musica, sed cor,
Non clamans, sed amans, cantat in aure Dei.

Quousq; uerba precationis extendenda.

Proinde diuus Thomas in altera partitione secundæ partis, Quæst, 83. sequutus diuum Augustinum, ad Probam, pie censet, uerba precationis, nõ esse ultra, quàm ad excitandum interioris desyderij feruorẽ conducant, extendenda. Quare & diuus Augustinus in memorato iam libro, fratres in Aegypto in exemplum
D laudat, qui breuissimas & raptim quodãmodo iaculatas orationes habuerũt, ne illa animi intentio, qua uere oratur, per productiores moras euanesceret, atq; hebetaretur. Ad idem citatur in Can. Non mediocriter, de Consecra. dist. 5. sub nomine D. Hiero. dictum, quod utinã tantum hodie ualeret, quàm uerũ, & Apostolicę doctrinæ consonũ est: Melior est quinq; Psalmorũ decantatio cum cordis puritate, serenitate, ac spirituali hilaritate, quàm totius Psalterij modulatio, cũ anxietate cordis atq; tristicia. Sed & Chrysostomus sancte & elegãter de eadẽ re, nẽ longi in precando sermones extendantur, in Homilia quadam de oratione præcipiens, inter cætera ait: Si corpore humi pstrato, et ore in cassum nugante, mens totam domũ, & forũ circumeat, quomodo talis dicere poterit, quod in conspectu Dei precatus sit? Ex his, quis non uideat, quantum ab instituto seruatoris, qui multiloquium, sine mente, detestatus est, à doctrina & usu Apostolorũ, primæ & sanctioris Ecclesię, diuorum patrũ ac Pontificũ, atq; omniũ deniq; recte sentientiũ, dissideat, quicquid ferè passim precationũ & S. cantionũ nomine, nõ solũ iactatur, sed nimis magno etiam uenditur? Qui iam scimus à nobis requiri, ut Deũ adoremus in spiritu & ueritate, qui sit, ut ab istis, adeo spiritu & ueritate uacuis precibus & cantibus, nobis iram Dei non metuimus? An putamus nunc Deum hypocri-

A hypocrisi,& cerimonijs sine fide adhibitis, contra naturam suam delectari? Taceo hic;quod cum publicitus ista in Ecclesijs,& ingentibus salarijs conducta exhibeantur,plebis tamen ædificandæ,uel expositis ei,quæ aliena ipsi lingua dicũtur,& modulantur,nulla adeo ratio habetur, quasi nihil ad nos attineret, quod diuus Paulus.1.Cor.14.de eo tam diligenter præcepit, ne quid in Ecclesia diceretur,aut cantaretur,quod non intellectum ab omnibus, omnibus utilitaté adferret,diuus Augustinus ut loco supra citato legimus, in publicis precibus barbarismos atq; solœcismos,perturbatamq; distinctionem corrigi uoluit, quo populus planè omnia intelligens,diceret:Amen,quod & Paulus postulat.Aliud certe censuit Iustinianus Imperator, Legimus siquidem in cxxiij constitutione Authentica.Ad hæc iubemus,ut omnes episcopi pariter & presbyteri nõ tacito modo,sed clara uoce,quæ à fideli populo exaudiatur,sacram oblationem & preces in sancto baptismate adhibitas celebrẽt: quo maiore exinde deuotione,in depromẽdis Domini Dei laudibus,audientiũ animi efferãtur. Ita enim diuus Apostolus docet,dicens in prima Cor.epistola.Enimuero si solũmodo benedicas spiritu,quomodo is qui priuati locũ implet, dicet ad gratiarum actionem tuã Deo ipsum Amen: quandoquidẽ quid dicas non uidet? Tu quidem pulchre gratias agis,alter autẽ non ædificatur. Et rursus in epistola ad Roma. sic inquit: Corde quidem creditur ad iustitiã,ore autem fit confessio ad salutẽ.His igitur de caussis conuenit,ut inter cæteras preces & ea,quæ in sancta oblatione dicuntur,clara uoce à religiosiss. episcopis et præsbyteris Domino nostro Iesu Christo Deo nostro cum patre & sancto spiritu proferantur,scituris religiosiss. sacerdotibus,quod si quid horum neglexerint: & in horrendo iudicio magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi,de his rationem reddent,neq; nos hæc cognoscentes cõquiescemus relinquemusq; inulta. Hæc ille. Vtinã autẽ hæc cura uel episcopis modo sit. Nam hac tempestate sic sacra omnia habentur,ut populus nõ solũ,nõ planè,sed prorsus nihil intelligat,eóq; ædificari doctrina & exhortatione,quamobrẽ ista insti-

B tuta sunt,nequeat, et utinã ea uel cantãtibus ad pietatis instaurationẽ intelligerẽtur.Sed cũ hic publicitus peccetur,nec sit id emendare,nisi eorũ,qui publica potestate funguntur,debet interim quisq; pro se cauere,ne dum precatur, aliud agat animo,quãdo nõ sit,nisi animi opus,uera ad Deũ precatio,et quicquid uerborũ adhibetur,ut cũ Augustino omnes recte sentiẽtes agnoscũt,in hoc tantũ adhibeatur, quo animi feruor excitetur. Verba enim sine mente in precatione fundere, qui aliud quàm Dei irrisio habeat? Certe nemo hominũ ferret sibi sic uerba fieri.

Porrò quæ oranda sunt,nusq; succinctius & clarius, quàm in precatione Dominica traduntur. Primum omniũ est,ut Dei nomẽ sanctum passim & celebre habeatur,ut regnũ eius per Euangelion, quo recepto, in uerba eius plurimi iurent. ubiq; adueniat. Vtq; qui illi nos addiximus, prompte & ultro ita ut cœlites, uolũtati eius studeamus. Hęc dũ precamur,regnũ Dei,Deiq; iustitiã,quæ ante res uitę præsentis quærenda est precamur. Deinde,quoniã omnia, etiam uitæ pręsentis bona, à Domino proficiscuntur, precamur pie & illa & hęc sub nomine panis cottidiani. Quanq; & eorũ,qui hic potius cibũ cœlestẽ intelligunt,cognitionẽ diuinę erga nos bonitatis,qua ad id,ut sponte in nobis Dei uolũtas fiat,mirifice alimur,haud quaq; absurda sententia est. His itaq; docuit nos seruator, quæ à Deo precaremur,quæ aut omnia spiritalia sunt,aut si illud,panẽ nostrum,de necessarijs uitę huius intelligimus,quod nequaquam sanctis indignũ est, post spiritualia & quæ proprie pietatis sunt,precandum instituit. In reliquis docuit,quæ deprecaremur,quorum primum est,commissorum condonatio,quę cum impudenter petatur ab ijs,qui nõ ita fractis animis sunt,ut omnibus omnia remittãt, adiecta est confessio,qua confiteamur nos iam omnibus in nos admissa cõdonasse.

Cum

Quæ orãda.

Precationis dominice enarratio.

C Cum autem satis non sit, admissa mala nobis condonari, nisi iuxta seruemur, ne noua admittamus, iussit post hæc precari, ne in tentationē nos pater inducat, permittens nos peruersis Satanæ suggestionibus, sed liberet potius ab huius improbitate & ui. Etenim Satanam & alibi τὸν πονηρόν, id est, malum per antonomasiam Dominus uocauit. Mala illa externa, quando Christiana professio, si ad nullum peccatum adigunt, inter bona numerat, deprecari seruator non docuit. Etenim precationem hanc sic composuit, ut conmneret, quæ in uniuersum Christiani orare fide possint. Sæpenumero autem fit, ut mala externa, quoniam uere mala, id est, gloriæ Dei in nobis aduersantia non sunt, ab orantibus fide deprecari nequeant. Semper enim præferunt fide præditi, suo, iudicium Dei, eiq; cum id ex ijs, quæ accidunt, cognoscunt, se totos submittunt, tametsi iuuet interim infirmitatē eorum spiritus inenarrabilibus gemitibus, quibus cum ipsa mala non liceat, nisi ad tempus à bona patris uoluntate cōstitutum deprecari, animum tamen orat & impetrat cum fructu illa ferendi, ac mirandā deniq; in ipsis malis consolationem. Hinc, si illis grauius pressi, animi molestiam inter precandum coram Deo effundant, uti & seruator in monte oliuarum fecit, ea magis querulatio quædam est, quàm deprecatio. Semper nanq;, Dominum imitati, subijciunt: At non mea, sed tua uoluntas fiat. Neq; aliter depelli & alijs mala coepotis orant, nisi spiritu Dei edocti sciant eorum depulsionem, certo ad Dei gloriam facturam, eam absolute minime precantur. Ita sanè Apostoli, dum sanarūt prece ęgrotos, aut mortuis uitam reddiderunt, à spiritu Dei certi facti erant, quæ orabant, gloriam Dei, pro ipsius uoluntate illustratura, nunquam alioqui ea citra conditionem orassent, eo quod nihil melius potuerunt habere, quàm quæ uellet Deus, neq; etiam ab eo alia sperare.

Quomodo cōtra externa mala orandū.

Vnde ut hostibus suis sancti dira imprecētur.

Hinc iam & illud liquere potest, cur sancti, qui omnium salutem summopere cupiunt, tam dira nonnunquam hostibus suis imprecentur, uti in multis Psalmis legere est. Vera precatio, ut dictum, opus animi est, cogitationibus cum Deo colloquentis, eoq; diuino spiritu hùc attracti & afflati. In quo mira sæpenumero & docetur & patitur, multaq; interdum Dei iudicia ei reuelantur. Ita & Dauid et alij sanctorum, incredibili quodam in suis precibus ardore in Deum rapti, plerumq; uiderunt, ostendente spiritu Dei, quàm deplorati hostes eorū essent, quęq;
D eos mala manerent. Tum quæ optimum Deum, optime decreuisse certò agnouerunt, ea non potuerunt non optare confiteri. Cumq; cōpositis hymnis & Psalmis canere de eiusmodi Dei iudicijs occasio fuit, inducunt se dirissime deuouentes, quibus diriora diuinitus decreta mala, iam in suo illo cum Deo colloquio didicerant. Volentes quadam dinosi deterere malos, & consolari bonos, ut qui in eo Dei interpretes essent. Etenim cum sancti diligant super omnia Deum, nō possunt quicquam ab eo petere, quod non sperant eum ultro daturum, alioqui nō orarent ex fide, certo scilicet persuasi se exoraturos, quod orant. Iam hæc persuasio, hæc spes, munus Dei est, & opus spiritus cœlestis, ut in confesso est apud Theologos uniuersos. Proinde nihil recte oratur, nisi de quo spiritus Dei, spiritui nostro testimonium præbeat, id iam Deo decretum esse, ut nobis largiatur. Iam peccant ad mortem quidam, hoc est, in spiritum sanctum, præsentem Dei uirtutem, non modo in salutem suam non admittentes, sed etiam blasphemantes & oppugnantes, horum peccatum, quia nunquam, testante Domino, remitti potest, nō iubet Ioannes pro eo orare, qui tamen pro inimicis & ipse orabat, & idē docere alios solebat. Vnde uero hæc inclementia? Quia condonari nequit horū scelus, quia nullus sanctorum afflari potest, ut credat se eis cōdonationem exoraturum. Iam citra fidem Deum aliquid orare nemo ualet sanctorum, nam id illusio Dei

ſio Dei eſſet. Adflantur autem nonnunquam, ut certò uideant ſempiternā de illis ultionem ſummendā, eam ergo, dum aliter illi ab oppugnanda Dei uoluntate depelli non poſſunt, orant pro bono patris decreto accelerari, uimq́ eius ſubinde uerbis explicant, quo primum illis ipſis perditis, omnis excuſationis prætextus adimatur, deinde qui ſanabiles ſunt, ab eorum ſtudijs deterreātur, deniq; & qui ab eis adfliguntur, ſpe bona confirmentur. Hinc tam diræ imprecationes, immanesq́ deuotiones, cum in reliqua ſcriptura, tum in Pſalmis leguntur. Cæterum omnibus, etiam infenſiſſimis hoſtibus fauēt ſancti, & ex animo pro eis orant, quantum exorare docti ſpiritu Dei poſſunt. Sed cum Deum iure ante mortales quoſq́ ament, ut eius uoluntate, qua nil melius delectantur, ita nihil quoq; prius queunt à Deo precari, quàm illam perfici.

A

Poſtremo ſubijciam & hoc. Rogant quidam, cum nihil aliud fieri poſſit, nec aliud ſancti fieri uelint, quàm quæ Deus ultro facere decreuit, & illa ipſe facturus ſit, ſi etiā nemo eum roget, ad quid ſancti tam multi ſint in precibus? At, qui iſtuc rogant, nondum didicerunt, quid ſit uere Deum orare. Bene morata & amans uiri uxor, nihil prorſus petere uirum auſit, quod illum non cum gratia, & ultro, etiam ſi non rogetur facturum ſperet, adhuc de ijs rebus ipſis, quæ ſcit maritum uelle, libenter cum eo colloquitur, utq́ cupit iam illa, uel ex eo, quod probantur marito, uidetq́ eū decreuiſſe ea facere, ita precatur, ut faciat. Quanto magis iam huncin modum cōparatus ſit animus uere amans Dei, cum nihil poſſit uel cogitari melius, quàm quæ facere Deus ſtatuit. Quis enim nō optet petatq́, quę agnoſcit omnium optima? Ea igitur non poſſunt non precari ſancti, quamlibet ſciant ea Dominū, etiā nemine orante facturū. Eſt præterea & alius præcum uſus. Monemur ſiquidē precando, omnia in eius manu eſſe, quē oramus, et quęcūq; contra hunc bonorum omnium authorem deliquimus, inter præcandum, nobis, ueluti ipſo exprobrante, occurrūt, uera animū pœnitētia ſubit, ſanctū purius deinceps uiuendi uotū cōcipitur, modiſq́ omnibus ſtudium innocentię uerę́q; pietatis incenditur. Hæc tanta bona cum religioſa precatio pariat, quis miretur ſanctos, cum ipſos in orationibus eſſe frequētes, & ardentes, tum ad eandem alios quoque tantopere inuitare? Nec alia certe cauſſa fuit, cur Paulus, qui ſciens cui credidiſſet, certuſq́ ſe Deo probari, enixe adeo in omnibus Epiſtolis petierit, ut pro ſe fratres orarent. Sitiebat ſicut Chriſti gloriam, ita illorum profectum, utrumque apud illos, nulla re efficacius obtineri, quàm ſanctis precationibus, quibus ſe homo totum Deo conſecrat, ſciebat, uel ſui ergo ſtudio, ad has inuitare quærebat. Enimuero cum Paulo illi orabant libertatem, dexteritatem, conſtantiam prædicandi Euangelij, id quod ab eis ille petebat, qui potuiſſent non & ipſi huius propagandi deſyderio accendi, eóque in ſe tam ſerio deteſtari, quodcunque huius curſum remorari potuit, et amplecti, quæ illud, cum apud ſe, tum alios promouere poſſint, omnia? Erat ergo è re iſtorum, ut pro Paulo preces funderent, idq́ Paulus ſpectabat, nihil alioqui ſui uſpiam quærens. Porrò cum etiam externa oramus, habet id quoque in ſe fructum ampliſſimum. Aut enim ea impetraturi oramus, aut ſecus. Si illud, experimur Deum facere uoluntatem timentium ſe, & amore ſtudióque eius hoc magis inardeſcimus. Et ſolet hoc Deus, quum benefacere ſuis deſtinauit, excitare eorum animos, ut id ipſum à ſe orent, quo nimirum, & ſe, & donum ſuum illis tanto chariorem faciat. quanto id illi ardentius cupiuerint, & ab ipſo orauerint enixius. Dici enim nō poteſt, quantū eos oblectet, quātumq́ ignis diuini amoris in eis accendat, q; ſentiunt Deū ſic in ſe indulgentē, ſic facilē, ſic deniq; benigne ſuis uotis reſpondētem. Sin alterum, mirifice tum cōſolamur, cū, quę premunt mala, Deo querimur

B

Cur oremus, quæ ultro Deus faciet.

Præcipimus peccatum fructum.

Qui fructus cum oramus externa.

interq́

i.

C interrogandū discimus, quòd ea mala nobis non sint, & ad ferenda ea pulcherrime duramur. Ex his iā satis liquet, et si mutari Dei uoluntatē impossibile sit, nec mutari eam sancti uelint, ingentem tamen esse piæ precationis fructum, siue id quod oramus impetremus, siue minus. Attollit enim semper nos ad Deum uere religiosa oratio, nostrāq; diuinæ uoluntati, quæ sola bona est conformat, in quo sita omnis nostra & salus, & fœlicitas est. Hactenus de precatione hoc loco alibi dabūtur reliqua, præsertim de ieiunio & uigilijs, quæ sancti in precationibus grauioribus semper adhibuerunt, nostro autem sæculo, ne nomina quidem horum à plurimis tecte te nentur.

ARGVMENTVM PSALMI SEXTI.

PRecatio est, multo uehementißima, intolerabiliter ægrotantis & mortem, ne illa gloria Dei aliquid obscuretur, plurimum horrentis, tum de restituta sibi salute gloriantis, hostibusq; suis pie insultantis.

PSALMVS SEXTVS. IN GENERE
mixto ἐυκτικός.

1 PRæsuli, in Negiloth, super Sheminith, Ode Dauidis.
2 Iehouah, ne corripias me iratus, neúe castiges
indignatione feruidus.
Miserere mei Iehouah, nam fractus morbo e-
D 3 go sum, sana me, ò Iehouah, nam concutit ter-
ror ossa mea,
4 Terror cōcutit ultra modū animā meā, tu uero Iehouah quousq;?
5 Recipe ab ira te ò Iehouah, eripe animam meam, serua me pro tua
bonitate.
6 Etenim inter mortuos nemo tui memor est, apud inferos quis
te celebret?
7 Defatigatus sum suspirijs, macero singulis noctibus torum meum
lachrimis meis lectum meum colliquefacio.
8 Facies mea præ indignatione cariosa, propter infestos mihi planè
cadauerosa euasit.
9 Facescite à me, quicunq; prauitati studetis, nam Ieuohah audit
questus meos, quos cū fletu profundo
10 Audit Iehouah deprecationem meam, Iehouah precem meam
suscipit.
Pudefient & consternabuntur cuncti inimici mei, repellentur &
11 pudefient subito.

Versus primus in præfatione explanatus est.

Versus. 2. 3. 4. ad uerbum. *NE in ira tua corripias me, & ne in furore tuo castiges me. Miserere mei, nam morbo fractus sum ego, sana me Iehouah, quia conterrita sunt ossa mea. Conterrita est nimiū anima mea, & tu Iehouah usq; quo?)* Non parum ad ueritatis similitumum

A dinem propendere uidetur. D. Rim. sententia, qui censet hunc Psalmum à Daui
de compositum de ægrotatione aliqua sua, & in eo ijs, qui morbo aliquando te
nerentur, uelut precandi formam præscripsisse. Tale sanè quid uerba sonát, neq;
exigua est huius Odæ, cum precatione illa Hizkijah regis, quam legitur seruatus
à morbo exitiali, composuisse Ieschа.38. congruétia. Equidem extra dubiú esse,
rem ipsam consyderátibus puto, omnes eos Psalmos, in quibus periculi aut in-
còmmodi alicuius fit mentio, post depulsionem illius, à sanctis Vatibus, caussa *Qua occasione hic Psalm.*
prædicandæ Dei erga se bonitatis, & inuitandi quoslibet ad fidendum eidem *conscriptus.*
& uiuendum esse conscriptos. Sic utiq; fecisse Hizkijah regem loco iá citato Pro
pheta memorat. Proinde arbitror, correptú fuisse Dauidem graui aliquo et anci
piti morbo, quo extinguendum eum hostes, homines scelerati & nefarij spera-
uerint. Cum ergo perpenderet sua morte fore, ut perditi illi, gloriæ Dei, & homi
num saluti plurimum obsisterent, per anxie & obnixe Deum pro salute orasse,
quam cum exorasset, tum hoc carmé condidisse, in quo & animi sui ex morbo,
simul & hostium insultatione mirum in modum afflicti, æstus & preces, deinde
& de recepta sanitate, lætitiam & gloriationem, commemorauit. Et more suo,
uelut iam sic afficeretur, enargiæ caussa, ista cecinit, usus Prosopopeia. A uersu igi
tur secundo usq; ad uersum nonum inducit se dolore supra uires discruciatum,
tantam iræ diuinæ uim, miris affectibus deprecanté, in reliquis uero, de reddita
salute, & confundédis hostibus glorianté. Totus siquidem Psalmus insigniter
patheticus est. Scio plerósq; omnes, quæ morbum & mortem deprecans Vates
hic canit, allegoricos interpretati, & ad spiritum rapere. Sed dum nulla cogit ad
allegorias necessitas, neq; certiores ad illas inuitent coniecturæ, neq; minus di-
gnum Dauidi fuerit huiusmodi de se scribere, quàm Hizkijah, sequar ego sim-
plicem horum interpretationé. Qui allegoriacam malút, habent eá apud alios.
Iehouah.) Hæc ipsa Dei inuocatio, animi summos ferentis cruciatus, indiciú est:
B Ne, inquit, *in iratua* &c, id est, ne adeo diriter ceu iratus, grauiq; indignatione ac
césus, Correptioné Patre dignam non deprecor, at sæuam tantopere & imma
nem, qui feram: Miserere mei,, nam plane morbus me fregit, uiribus exhaustus,
ac prope confectus sum, id enim אמלל significat. Tales certe Iudæos esse, signi- *Imlal.*
ficare uolebat Sanballat præfectus regis Persarú, quádo irridens conatus illorú,
ubi cœpissent ruinas Ierusalé excitare, dicebat: מאיתורים האמללים עשים, *Ma Iehudim haemelalim osim.*
id est, Quid faciunt Iudæi isti, fracti & uiribus omnibus destituti: Nehem.4.
Sic & mater Schmuelis deiecta, effœtáq; intellexit, quádo canit: Donec sterilis
pariat septé, id est, multos, & aucta liberis אמללה. Cæterú apud Ieschaia, Iirme- *Imlalah.*
iah, Hosea, Ioel, Nachum, regionú, urbiú, hominum, agrorum, & omniú quæ
è terra nascuntur, defectionem, uastitatem, ac uelut extremam uirium confectio
nem significat. Iungitur sæpius cum אבל, quòd lugere, ac inde per Synecdoché *Abal.*
scripturis familiarem, actum esse significat, nonnunq; cum בהל, ut hic, quod có
sternari, atq; deiecto esse animo significat. Græcus reddidit ἀσθενής, sed non infir
mitaté modo, uerú summá et acerrimá uim morbi, qua iá sibi penitus cófectus,
omnibúsq; uiribus destitutus uidebatur, exprimere hac uoce uoluit. *Sana me Iehouah*, exprimit uero & hæc appellationis geminatio affectú. Ná cótremefacta sunt
ossa mea, hoc morbi uehementiam significat, qui omnia concusserit, ut in ossi-
bus quoq; desæuiret.

בהל, significat terreri proprie, ut & Psal.2. eo usus est, unde de mortis terrore, *Bahal.*
ossa quoq; peruadente, totémq; animam penitus deijciente, non inepte intelli-
gas. Grauiorem enim metum, & ossa concutere experimur, unde & Vergilius:
Gelidúsq; per ima cucurrit Ossa tremor. Et rursum: Postq; pauor ossa reliquit.
Animá hic pro corpore D. Kim. accipit. Sed non inepte omnem illam uirtuté,

qua uiuimus et sentimus, fuisse morbi cruciatibus, et mortis horrore, summe de-
C iectam & consternatam, intelligemus, uti de se & seruator dicebat in monte Oli
uatum: Anima mea mœsta est, usq; ad mortem. Et tu Iehouah quousq;? Plena af
fectus reticentia, subauditur, sines me cum morbo tam difficili, & sæuo conflicta
ri, quousq; opem tuam sic diuexato, conturbato, & plane fracto, differes? Secun-
do uersui simile quid habet Iiermi. 10. Castiga me Iehouah, sed cum æquitate iu
dicij, non in ira tua, ne me imminuas. Ad eundem modum, & Psal. 38. incipit.

Versus 5. & 6. ad uerbum

Reuertere, ò Iehouah, libera animam meam, serua me propter bonitatem tuam. Nam non in morte memoria tui, in inferno quis te laudet?) Redi Iehouah, inquit, Nam uidebatur ei Deus
auersus, ac uelut aliò se recepisse, quum tanto eum discruciari dolore sineret. O-
rat igitur, ut ad se reuertetur, hoc est, fauorem suum iterum exhibeat, & uelut
ab ira se recipiat: *Eripe animam meam*, ne morbus hic me absumat, *serua me pro tua bonita
te*, meis meritis nihil posco. Neq; enim in morte, id est, apud mortuos, memoria
tui est. & בשאול, id est, in sepulchro (quidam uertunt in inferno, & si sepulchrũ
proprie significet) quis te celebret? His caussam reddidit, cur mori adeo reformida
rit. Gloriæ Dei erat longe studiosissimus, hanc statuerat, & cœperat mirũ in mo
dum illustrare, si hinc migrasset, uidebat futurum, ut hostes sui, perditi & nefarij
homines, obscurare illam pro uiribus fuissent annisi. Hinc ergo tam anxie orat
in uita seruari, memorãs mortuos & sepultos, Dei beneficia in hoc sęculo, & in-
ter mortales minime prædicare. Iam par esse, ut & hæc uita habeat, qui condito
ris bonitatem dignis laudibus extollãt. Plane idem & Hiskijah in suo carmine
posuit. Neq; enim infernus uel sepulchrum, hoc est, defuncti hac uita, celebra-
bunt te, mors non laudabit te, id est, mortui, non memorabũt ueritatem tuam,
descendentes in foueam, id est, demissi in sepulchrum &c. Et Dauid Psalmo 118
D Non moriar, sed uiuam, ut enarrem opus Iehouæ.

Schaol. bor. Schahath Keber.

קבר. שחת. בור. שאול. His omnibus sepulchrum significatur, sed di-
uersa ratione. שאול, quod sepulchrum uidetur semper patere, absumit enim
omnia. בור, quod efodiatur, sitq; fouea quædam. שחת, à corrumpendo, nihil
enim non corrumpitur & dissoluitur, quod fuerit sepultum. קבר, item à fodien

Infernus.

do. Cum autem de statu spirituum nostrorum post hanc uitam, per parum me-
moretur in ueteri Instrumento, desunt & nomina eius. Satis namq; habuit Deus
in eo præsentis uitæ rectam rationem pręcepisse, quam si hic amplexi fuerimus,
nõ poterimus nõ optime habere in sęculo futuro. Vt igitur Latini, ab eo quod terræ
reconduntur mortui, ac ita infra nos ponuntur, Inferos dixerunt, ita et scriptura,
à sepulchro mutuato nomine, eorundem conditionem שאול, id est, quod in-
fernum reddunt, uocat. Iaæcob dicebat: Descendam lugens שאלה, id est, in in-
fernum, ad filium meum Gen. 37. De sęditiosis, Korah & coniuratis eius scribi-
tur, quòd uiui descenderint שאלה, id est, in infernum Num. 16. Quis autem du
bitet Iaæcob, nunquam aliò peruenturum se sperasse, quàm quò translatus ab ange-
lis fuit Lazarus, in sinum Abrahæ, in beatum fidelium patrum concilium, sediti-
osos autem illos longe aliò descendisse. Significatur ergo hoc nomine שאול,
quod per infernum ferè redditur, status mortuorum, tam bonorum quàm ma-

Gehennam.

lorum. Malorum autem peculiariter à seruatore, Gehenna dicitur, sicut etiam E-
bræi, eam iam tum uocare cœperant, nomine deducto à גיא בן חנם, id est, ualle
filij Hinon, in quam cadauera, & quicquid sordium Hierosolymis erat, effere-
batur, ubi & Molec liberos suos impij adoleuerunt, de hac legis Iirme. 7. 15. &
32. Hunc ergo locum cõtracto nomine גהינם, id est, gehennam uocarunt, et eo-
dem per translationem, conditionem eorum, qui ęternis addicuntur supplicijs.
Hi enim sunt ceu mundi excrementa, quibus in Ierusalem, ciuitate sanctorum,
locus esse non potest.

Labora-

A *Laborâui in gemitu meo, omni nocte macerabo lectum meum, lachryma mea stratum meum colliquefaciam. Tabidus est præ indignatione oculus meus, inueterauit in omnibus coartatoribus meis.)* *Versus.7. & 8. ad uerbū.*

Hæc audentes hyperbolæ sunt, doloris amplificandi caussa adhibitæ. Laborasse se, inquit, suspirando & flendo, planéq fuisse defatigatum, eam lachrymarum uim singulis noctibus, quum et morbus grauius sæuit, & solitudo dolori habenas laxat, fudisse, ut innataret in eis lectus, unde macerare ego reddidi. Nã macerari dicuntur, quę in aquis aliquandiu tenentur, molliuntur, & extenuantur. *Maceror.* Gallice dicuntur, moullie & destrempe. Huic significatui tum pulchre consonat, id quod sequitur: Et lachrymis meis stratum meum colliquefaciam, uel dissoluam. Nam quæ supra iustum tempus macerantur, tandem putrefacta liquescunt, dissoluuntur & diffluunt, ut de lino fit, ex quo chartæ conficiuntur. Vt autem nimio dolore & fletu facies contrahitur, & uelut corrosa à tineis apparet, id deinceps accidisse sibi queritur, factámq cariosam. Caussam adijcit, indignationem in aduersarios & inimicos suos. Hæc enim cum morbo accessisset, penitus eũ cõfecit. Hi autem coartatores et inimici eius, ijdem & dei erant, quare cũ de eius morbo potissimũ hac caussa gauderẽt, quòd sperarent fore, ut extincto hoc rege, religionis perq strenuo uindice, rursus pro sua grassarẽtur libidine, omnéq fas & ius pessundarẽt. Doluit id pio principi, supra quàm dici possit, unde tantus usus hyperbolis est.

Quod uerti, *Defatigatus sum suspirijs*, alij reddunt, *in gemitu meo*, significat enim אנחה gemitum uel suspirium, licet etiam anxietudinem nonnunquàm. At quia dixit Vates, in gemitu uel suspirio meo, macerabo lectum meum, satis liquet, non de quouis suspirio, sed fundente lachrymas, & quidem plurimas eum intellexisse, quibus scilicet lectus maceraretur & dissolueretur. Id enim significat שחה, ut ex Iesa.25. liquere potest. מטה, quod *torum* uerti, fulcrum magis, & tori spondam, quàm ipsum torum uel lectum significat, sed ex iuncto uerbo, pro eo, quod fulcro insternitur, usurpatum intelligitur. Culcitram siquidem & stragula lachrymis rigasse se dicere uoluit. Peraudax est uersus huius hyperbolæ, sed talibus uti

B solent, qui dolent acerbius. Sic Ouidius. Pérq sinus lachrymæ fluminis instar eunt, Et: Hument incultæ fonte perenne genæ. עששה ab עש deductũ est, quod tineã significat, cariosam scilicet & tabidã, ac uelut à tineis corrosam, penitúsq deformatã, ac plus q senilẽ, factam faciem suam dicere uoluit. עתקה reddidi, *cadauerosa facta est*. Intellexit enim ex nimio dolore de impia insultatione hostium, succum sibi omnem corporis deperijsse, seq prorsus contabuisse, facie iam adusta, indéq cariosa & cadauerosa, ceu iam capulari ætate esset, reddita. Et hæc sane hyperbole, quã Ebræi uocant מלגה & גוזמא, rem ipsam admodum excedit, Sed conceditur, inquit Fabius, dicere amplius, quando dici quantum satis est, non potest, meliúsq ultrà quàm citra, stat oratio. עין, id est, oculum pro facie scriptura sæpe usurpat, sicut nos, os, pro tota facie dicimus. Nos uero hinc cogitemus, q inexplicabili dolore, & ob uim morbi, & improbitatem hostiũ, suo malo gaudentium, discruciatus fuerit, ut hi tanti quæstus eum non minus decuerint q seruatorem, id quod dicebat: Mœsta est anima mea usq ad mortẽ, quod q uere dixerit, sanguineus sudor, quem mox exudauit, abunde testatus est. Qui enim nobilioribus, & ideo magis teneris sunt ingenijs, maiore item ui affectuũ, etiam quorumlibet, feruntur. Iam quæ sacræ literæ de Dauide memorant, liquido ostendunt, eum fuisse compositione naturæ subtili, ingenio mirè acri, affectibúsq admodum ardentibus. Hinc quocunq afficeretur modo, acrem & uehementem se in eo exhibuit, & si nihil præter decorum, nihil per impotẽtiam, excepto facto Vriah, admiserit. ἀπάθειαν Deus in suis non requirit, unde ne seruator quidem eam præstitit. Ne quo contra Dei uoluntatem ui affectuũ rapiantur *Dolere & queri apud Deũ sanctos non dedecet.*

C sancti, studuisse satis habent, ut non afficiantur, sicut Deus nequaquam postulat, ipsi nihil in id laborant. Et si abesset illis dolor, quid quæso paterentur, quæ foret illis crux? Cruciari igitur, doleréque eos oportet. Id uero queri apud Deum, & opē eius implorare, animi est, Deum pro patre habentis, quo cum nihil sit indulgentius, nihil æque misericos, questibus huiusmodi delectatur, non offenditur. Semper enim horũ querelis spiritus succinit, At non mea, sed tua uoluntas fiat.

Facessite à me omnes operarij prauitatis, nam audiuit Iehouah uocem fletus mei. Iehouah audiuit deprecationem meam, Iehouah precem meam suscepit. Pudefient & perterrebuntur ualde omnes inimici mei, uertentur, & pudefient subito.) His uersibus canit, ut animũ receperit, spéque fultus de ope Domini, iam uelut uictor hostibus suis pie insultarit. Facessere à se iubet inimicos, qui summa spe & auiditate mortem suam expectauerant. Prædicat tandem se flebilibus quærelis suis Deum exorasse, & admissam ab eo suam deprecationem, iámque planè exultat, eò rem rediisse, ut à conatu suo nefario inimici sui repulsi sint, ac ita subito pudefiant, idque ingenti cum perturbatione et terrore, eò quòd iam uiderent, oportere, eius, quem tantopere oderant, & extinctum iri sperauerant, imperium perferre? Facessere uero iubet inimicos, frequentes enim aderant ei, amicos se simulantes, interim autem nihil quàm interitum eius expectantes, de quo canit Psalmo 41. Vbi itaque sensit morbum remitti, & dominum suam precem audiisse, cogitauit hæc apud se, Vota uestra sunt ô peruersi, quando tandẽ morietur, quãdo absumet eũ uis morbi? Facessite spe uestra impia delusi, Frequentes adesse mihi uisi estis, tanquàm ex officio humanitatis me inuisuri, sed hoc uobis explorare uoluistis, quando ego morte mea, grassan-
D di uobis pro uestra libidine uiam iterum aperirẽ, nunc pudefacti dilabemini, cõsternati et confusi, idque subito. Spe enim de morte Dauidis iã securi erãt, cũ subito Dominus uires ei, depulso morbo restitueret. ישבו, id est, reuertentur. Ebræi bifariã interpretant. Vno modo, per pœnitebit eos, alio, iam mecũ redibũt in gratiã. Mihi uidetur, cũ iunctũ sit, cũ יבשו, id est, pudefiẽt, idẽ ualere, atque, Mutabũt cũ cõfusione consiliũ, et uelut à cœpto suo retrocedẽt. Apparet enim allegoria esse, similitudine mutuata à uictis in prælio, qui pedẽ cũ ignominia referũt. Quanquam si quis cõsyderet, quod ad Dauidẽ hi uenerint spe uidendi mortẽ eius, unde ille, ubi opẽ Domini sensit, in animo suo eis dixerit: Facessite, discedite à me, frustrati expectatione uestra, non male quadret, ut in hunc sensum hoc accipiamus: Spes mortis meæ istos tanto numero acciuit, nũc cũ se frustratos uident, dilabentur, rursúsque ad sua reuertentur pudefacti. Enallagen temporum et personarum, sicut & aliorum accidentium perpetuo in Psalmis admitti, in præfatione dictum. Congeriẽ adhibet in uersu ultimo, quo gaudij sui, & gratulationis uim plenius explicet. Omnia ardẽt affectibus, uera enim uiuáque sunt, uigẽt & agunt in sanctis omnia. Quod autem tantopere gaudet de hostium deiectione, perturbatione & ignominia, dilectioni syncerae nihil aduersatur. Deplorati enim erant, de quare in Psalmum superiorem quædam diximus, Nihil debet sane optatius sanctis accidere, quàm ut fiat, quod bona sua uoluntate decreuit Deus, ideo non possunt non gaudere, & lætitia planè exultare, ubi ita euenit, quantóuis id cũ malorum incommodo fiat. Impius fuerat horum, de quibus canit, conatus, ita enim Dauidis regno aduersari erant, ut simul regnum Dei apud populum quærerent extinguere, non tam Dauidis quàm Dei hostes, repulsis igitur istis, & cœpto suo nefario deiectis, qui non fuisset homo Dei eximie gauisus atque gloriatus? Certe cum nostrum sit ante omnia regnum Dei quærere, nullos certe hostes habebimus, quàm qui idem sint hostes Dei. Porrò in his omnibus gessit Dauid typum Christi, qui igitur huius hostes sunt, perditi & ex Diabolo nati, in hos suas imprecationes strinxit, & de horum exitio tantopere læta-

Versus 9. 10. & 11. ad uerbum.

A tus & gloriatus est. Nos pro omnibus, qui non ad mortem peccant, orare debemus, quia præter hoc, omnia peccata, inquit Seruator, hominibus remittentur, suntq́ tales nobis, ut cœli ciues diligendi, ferendúmq; si quãdo nos persequantur, nesciunt enim quid faciunt, & eo quòd ex ignorantia in infidelitate peccant, cum Paulo ueniam consequentur. 1. Timoth. 2. Oratio uera, ut in superiorẽ Psal. dixi, opus spiritus est, is scrutatur profunda Dei. 1. Cor. 2. idémq; sensus Dei reddit sanctos compotes, eóque unus docet, quid cuiquam boni uel mali precandum sit, & de quo dolendum uel gaudendum. Hoc aguntur qui Christi sunt Roman. 8. Cauendum autem, ne quando se carnis affectus, pro hoc spiritus Dei instinctu suggerat, eóq; nemo temerè, nemo non certus de uoluntate Dei, cuiquam imprecari mala, aut de malis cuiusquam gaudere, hinc discat. Potius ex hisce sanctorũ imprecationibus discamus, q̃ sacri, q̃ execrati & perditi sint, quoscũq;, quia eos ad filiũ pater nõ traxit, Satan contra filiũ armat & furere efficit. Cęterũ, ubi spiritus aderit Dauidis, ibi et affectus, uerbáq; Dauidis locũ habebunt. Hęc & quæ de deuotione inimicorũ in Psal. 5. disserui, uelim lector diligenter expẽdas, nã repetere ea, quoties in Psalmis similia incidũt, propter libri modũ non licet.

In hoc, & alijs aliquot Psalmis uidetur Dauid sic de morte corporis loqui, acsi eã omnis uitæ, laudisq́ dei in se terminũ credidisset. Nec aliud pręse ferũt, & quędã reliquorũ Vatũ querelæ, q̃bus mortẽ deprecãtur, omniũ uero maxime quę legũtur apud Iiob. Iã dubitari nõ põt, hos cũ deo uere crediderũt, uitã sperasse ęternã. Huiusmodi ergo querelæ, cũ & deinceps aliq̃tes occurrẽt, erit forsan operæ preciũ, hoc loco de eis aliq̃d disserere. Tres omnino arbitror causas, ob quas migrare ex hac uita sancti tãtopere horruerint. Prima, q̃ illis ratio uitę futuræ nõ tã reuelata fuit, atq; post glorificatũ Christũ. Neq; enim frustra id seruator dixit discipulis suis: Beati estis, qui uidetis & auditis. quæ uidere & audire multi reges & pro- *Quare prisci sancti mori tãtopere horruerint.*

B phetæ optarunt, nec tamen uiderunt & audierunt. Et Paulus nusq̃ ferè non gloriatur, de cognitione diuinæ erga nos bonitatis, quæ à cõdito sęculo fuerit abscõdita. Hinc & populũ ueterẽ, puero, nos ad iustã iã uiri ætatẽ adolescenti, similes fecit, illis spiritũ seruitutis ad timorẽ, nobis spiritũ adoptionis, in quo ita Dei in nos charitatẽ percipimus, ut Patris ipsum nomine, ueri eius filij & hæredes, inuocemus, tribuit, Ro. 8. Quo igitur ueteres bona uitæ futuræ minus habuerunt perspecta, & si nõ dubitarint, ea, omnia mortaliũ uota infinito excedere, hoc fuerunt uitæ præsentis amantiores. Neq; enim satis est utcunq; credere, in futura uita nos bonis fruituros, quę ęstimari nequeant, ad hoc, ut sit animus uitã hanc ponendi, quò ad illa trãseas. Nemo siquidẽ est Christianus, qui nõ credat sibi apud Christũ beatã mansionem paratam, in qua olim incredibili fœlicitate in æternũ uiuat, at quotusquisq; tamẽ ex animo dicat cũ Paulo: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Inuenias quidẽ & huius fidei aliquot, sed plures qui huc nondũ uenerunt, & si adeo credant apud Deũ beatam se uitã uicturos, ut hanc diris cruciatibus posituri sint citius, q̃ Dominũ abnegaturi. Proinde peculiari ad hoc, ut mori pro lucro habeamus πληροφορίᾳ, hoc est, ampliore quadã de bonis futurę uitę, persuasione opus est. Pro modo enim cognitionis, de rei cuiúsq; bonitate, est & amor illius. atq; desyderium. Cũ itaq; palã scriptura priscis sanctis, minus de futura fœlicitate reuelatũ esse testatur, cõsequens est, ut in hac uita colere & prædicare Deũ, summo semper desyderio quęsierint, & grauatim præmature hinc migrarint. Altera caussa est, q̃ iustus uitæ modus per se diuinæ beneuolẽtiæ documentũ, & optabile beneficium est, etiã sanctis noui testamẽti, & contra argumẽtum diuinæ indignationis, ac quoddã genus pœnæ, præmatura hinc morte rapi. Quod enim quibusdam beneficij loco intempestiua mors obtigit, id per acci-

Discrimen ueteris, & noui populi.

dens fuit, uel quod tam calamitosa instarent tẽpora, ob quam caussam & fœlices dicuntur, quæ nõ pepererunt, uel quod periculũ esset, corrumpi mentẽ, uti Sapien. 4. de iusto siue Enoch siue alio dicitur, ne malitia mutaret intellectũ eius, uel denique quod eiuscemodi morte singulare Christo testimoniũ, & promissis futuræ fœlicitatis firmamentũ exhibendũ esset. Paulus sane, cũ Dominus Epaphroditũ restitutus esset, amplexus id est: ut singulare eius beneficiũ, scripsitque: Nõ solũ, inquit, illius, sed & mei Dominus misertus est, ne haberẽ dolorẽ, super dolorẽ, Philip. 2. Et Corinthijs, quod multi apud eos morbis implicarentur, plerique etiã morerentur, diuinam esse ultionẽ, socordiã eorum excitantẽ, interpretatus est 1. Corinth. 11. Sed quid opus uerbis? Quæ Deus inter bona numerat, & diligẽtibus se pollicetur, quis dubitet & per se bona, sanctisque expetẽda esse? Iam non solũ in Catalogo illo diuinarũ promissionum, & minarũ, qui Leuit. 26. 28. legitur, sed passim in scripturis longæuã uitam, in præcipuis suis donis, ipse collocat. Hæc ratio, in regno Christi haudquaquam mutata est, & si futuræ uitę bonis plenius reuelatis, acerba uitę pręsentis merito sint tolerabiliora. Nunquam quidẽ non melius est, agere cum Christo, huius sæculi ærumnis defunctum, quam tot hic iactati malis, à Domino peregrinantẽ, si inter se utriusque cõditionis sors conferatur, uerũ quoniã cuique id optimũ & expetendum unice est, ut Deũ, summũ bonum, quantũ potest, exprimat, quamobrem dare semper beatius est, quam accipere, tanto plus in se fœlicitatis habet hac uita fungi, quam defungi, quanto plus hic, quam illic hominum licet utilitatibus inseruire. Hic sane laboratur, illic quiescitur, hic sacrorũ talentorũ exercetur fœnus, illic negotij bene gesti fructus percipitur, hic exhilaramus, amamúsque alios, illic nos gaudio perfundimur, & bonis perfruimur. Viri ætas potior pueritia & adolescentia est, autumnus optatior uere, at quis non malit suum etiam minori ætati tẽpus tribui, & uerna quoque se spe oblectari? quàm ilico uirili grauitate pollere, autumnique fructibus abundare? Imò quis ociũ & quietẽ senectutis, quamlibet eximiũ in se fructũ habeat, sic appetat, ut nõ cupiat ante iuuẽtutis quoque laboribus et periculis suo tẽpore exerceri? Nihil per se est, si recte loquimur, sed sunt in deo omnia, ita nihil cuique rei per se, sed id demũ cuique bonũ est, ad quod eam destinauit Deus. Cũ ergo uulgari sua lege, Deus tẽpus aliquod hominibus hic peregrinãdi statuit, bonũ & optabile est id ipsum decurrere, & tũ demũ cœlesti quiete donari, cũ hora illa uenit, quã præfixit Dominus. Hæc itaque hora, quia Dauidi, cum iste, de quo hic Psalmus queritur, morbus excruciaret, mortẽque intẽtaret, nondũ aduenisset, sicut nec Iiob, uel Hizkiæ, cũ hi suas querelas funderẽt, mirũ non est, quod à morte tantopere abhorruerint. Agit siquidẽ filios dei, spiritus profundorũ Dei scrutator, sępéque inprudẽtes ad ea expetẽda, orãdáque impellit, quę largiri illis deo uisum est. Vult enim uideri, & sentiri indulgens Pater, qui uotis respondeat suorum. De quo in disputatione de precibus in superiorẽ Psalmũ nõnihil diximus. Tertia caussa, cur sancti mori maturius adeo refugerũt est, quod prospiciebant suo discessu, religionis imminere ruinã, et rerũ potituros sceleratos. Id quod aperte anxiũ habuisse uidetur Hizkyah. Quàm autem id, non absque caussa, in eo declaratũ est, quod ipso etiã diu post mortuo, cũque iã ad legẽ Dei, reformata essent pulcherrime omnia, adhuc tamen omne regnũ ad impietatem ilico relapsum fuit, indubie quod impij essent regni proceres, quos pius rex facile cognitos habebat.

Cur David et Hizkyah tantopere deprecati mortem.

Sunt qui ideo tam grauiter mortem hunc horruisse dicant, quod nullũ adhuc haberet filiũ, quã caussam, priori libenter adiũxerim, at habere potiorẽ, non est ratio. cum enim tantopere pius esset, & toto corde Deum coleret, quis dubitet eũ, molestius quam effari possit, tulisse, quod uindicari à se cœptam religionẽ, lapsuram iterum prospiceret, & longe acerbius ei fuisse, nulla religione, quàm nullo filio, superstite, hinc migrare. Iam Dauidi, si quis statum regni eius, & ingenia filiorũ atque

proce

A procerum, ut hæc in sacra historia describuntur, pressius consyderauerit, eandem caussam fuisse, ut mortem maximopere deprecaretur, nihil ambiget.
Certe Ammonis in sororem flagitium, Abeshalomi coniuratio, Adoniah regni inuasio, tum Principum perfidia, qui se his scelerum adiutores constituerunt, satis indicant, quàm nihil boni potuerit de regno sperare Dauid, donec in throno suo Schlomoh uideret, de cuius sapientia promissionem peculiarem acceperat.
Nemini uero mirum sit Dauidem, tam afflicti animi uoces, hac de caussa, in hoc carmine posuisse, cum Paulus scripserit Philippensibus, se fuisse perplexum, neq; sibi cōstitisse, utrum eligeret, an dissolui & esse cum Christo, quod sibi melius agnoscebat, an in uita hac manere, quod uidebat utilius fratribus. Quanq̃ & hoc obseruandum, etiam si Dauid ipse ampliorem de bonis futuri sæculi reuelationem fortasse habuisset, nec egisset eum ad huiusmodi lamenta spiritus Dei, qui nondum uitæ eius finem imposuerat, sed nec solicitasset metus recisuræ religionis, adhuc tamen cum hæc populo scriberet, debuit quoq; ea, non immerito ad mensuram reuelationis, quam Ecclesiæ suæ tum Deus impertiuit, attemperare. Pueri erant, ut pueros duci Deus uoluit, donec tempus adueniret, quo unigenitus nobis palam de parte annunciaret, & de futura gloria, & fœlicitate amplius edoceret. Huius diei aurora, à Babylonis primum exilio, nonnullos spargere radios cœpit, unde & apud Babylonios, ac post in Iudæa sub Antiocho, futuræ fœlicitatis martyres, id est, testes, Deus aliquos dedit. Ante hæc tēpora pueri ętatem populus Dei degebat, ita ergo ut pueri duci debuerunt. Quanq̃ nō tam uulgare, aut tenue est, quod quibusdā creditur Deum, uel ex huius uitæ bonis cognouisse, hæcq́ ipsa, ut Dei opera & dona amplecti atq; usurpare plurimi nisi in ultra mūdanis rebus nihil Dei cogitare possunt, ideo in uita hac, uerborū tā multum, at uirtutis prope nihil exhibēt. Malū quod primos perdidit parentes, infectū toti generi est. Altiora nobis quęrimus, & quę ante pedes inq́ manibus sunt,
B inq́ oculos incurrunt susq́ deq́ habemus, quo sanè fit, ut tā rara sit fides, tam frigida dilectio. Quin cum omnia Dei sunt & opera, & dona, & horum nihil tam minutum, in quo elucentem, seseq́ prolixe exhibentem, Dei sapientiam, bonitatem, & potentiam quisq; satis agnoscere, admirari & obseruare queat, in omnibus Dei beneficijs ipsum præsentem, & indulgentissime nos fouentē amplectimur, exosculamur colimus? Id solum cauentes, ne huiusmodi beneficiorū oblectatio, Dei benefaciētis amorē, studiumq́ excludat, aut remittat, neúe his emolliamur, quo minus mascule & aduersa ab ipso indulgentissimo patre nostro, in certam nostrā salutem dispensata, excipiamus. Quod utrunq; nulla res submouebit potētius, quā omnia ut Dei dona & gratuita beneficio usurpare, semperq́ in his ipsius in nos bonitatē animaduertere atq; ob oculos habere. Et quæ Theologia efficacior, quàm in usu rerum quarumlibet cōtinuo cogitare, En modo pascit, uescit, curat, fouet, oblectat te Deus fictor tuus, idq́ amore tui ultroneo, nihil tale meritum? Et cum uidetur hæc inuertere, & quasi indignantis faciem obuertere. En hac calamitate, hoc morbo, hoc damno, hoc dedecore, hoc funere corripit te pater tuus cœlestis, peccatis tuis offensus. Certe qui in his Deum suum nō agnouerit, is sublimibus illis, & supra mundanis disputationibus, se ipsum pulchre deludere, & mendax quoddam religiosæ mentis simulacrū fingere sibi poterit, uera se inflāmare religione nō poterit, Diuus Ioannes scribit: Qui fratrem suum quē uidet non diligit, quomodo is diliget Deum quē non uidet. Ita si cui nullos ad currendū in uia Domini subdunt stimulos, quæ ab ipso profecta bona malaq́ in singula momenta sentit, quid mouebunt quæ imaginamur? Habent ergo sancti sibi, & ijs rebus, in quibus sunt, quæq́ usurpant, animū pręsentē, utq́ in prosperis indulgentiā amoréq́ cœlestis exosculatur summa, sed morata, & non nisi

C in gloriā Dei, uerūq; uirtutū studiū exaltante iucunditate delinitі, ita dū premūt aduersa, uere quoq; dolēt, uere lamētantur, idq; importentius, quo ex his tratū Deū & patrem suum intentiore animo cogitāt. Sed & hic tamen nihil preter decorū admittunt. Nesciunt siquidem sancti, illā à Stoicis quidem uerbis pulchre fictā re autem uera à nemine unq; præstitam, ἀπάθειαν. Homines nos Deus cōdidit, homines quoq; agamus, se suæ uoluntati addictos, requirit, affectúsq; nequaquā eximi, sed suo moderari regiq; spiritu possit. Ex his, qui ea rite apud se excusserint, satis uidebit ista, quæ uel hic, uel alibi lamenta sanctorū leguntur, mortisq; deprecationes nihil habere in se illis indignū. Ad Dominū omnes querelæ sunt, & ultimum semper uotum, non mea, sed tua fiat uoluntas. Quo autem euadere tandem uolebat spiritus Dei eodē si sanctorum animi affectusq;, & quidem flagrantes ferebantur, quid insolens? Cumq; uellet illos Deus non nihil cruciare, atq; in hoc futura bona parcius ostēdebat, & instantia, atq; impendentia mala, tam priuata quam publica in sensibus eorum exaggerabat, quid aliud quam cruciatorū illos habitus, uocesq; decebāt. Veros enim esse oportuit, Deū in ueritate colētes.

ARGVMENTVM PSALMI SEPTIMI.

Seruari se ab ingente immaniq; infesta persequutione Schaulis precatur, innocentiam suam memorat, uindicari sibi destinatum regnum, quo ad Deum populus colligatur, depulsa improbitate sceleratorum orat, tum canit suo ipsorum gladio illos perituros, & laude Dei psalmum claudit.

PSALMVS SEPTIMVS, IN GENERE mixto ἠθικός.

1 SCHIGGAION Dauidis, quod cecinit Iehouæ de negocio Cush, filij Iemini.
2 O Iehouah Deus mi, in te præsidium meum
D posui, serua me ab omnibus qui persequuntur
me, & eripe me.
Ne corripiat iste tanquam leo animam meam,
3 dilaceret, nemine eripiente.
4 O Iehouah Deus mi, si istuc commisi, si praui aliquid molior.
5 Si iuncto mihi peculiari pacis fœdere, malum repēdi, imo eum qui
me insectabatur defendi.
6 Persequatur hostis animam meam, & assequatur, deijciat uitam
meam, dignitatem meam sepeliat. Selah.
7 Consurge Iehouah, attolle te, ultione digna infestantium me iram
reprimens, fac potiar tandem iure, quod contulisti.
8 Nam sic ad te colligetur concio populi, uel huius ergo adserendæ
caussa, potentiam tuam deprome.
9 Iehouah arbiter populorū, iudica me pro iustitia, & integritate mea
10 Facescat obsecro, noxa reproborum, & da successum iusto, explorator cordis & renum, Deus iuste.

A Tutela mea in Deo, seruatore eorum, qui sunt corde integro. 11
Deus iustus iudex est, & Deus, cuius ultio in singulos dies parata est 12
Si à malo se iste non reuocat, sed acuet usque gladium suum, tendet 13
arcum, & instruet eum.
Parabit sibi ipsi iacula letifera, & in eos qui cum illo me insectan- 14
tur, sagittas confecerit.
En enititur prauitatem, concepit molestiam, & parit mendacium. 15
Puteum fodit, eumque excauauit, & incidet in foueam quam facit. 16
Mala quæ intendit mihi, in caput ipsius recident, & uim quam mi- 17
hi inferre conatus est, in uerticem ipsius recumbet.
Celebrabo Iehouam secundum iustitiam eius, & canam nomini Ie- 18
houæ omnium supremi.

RABI Dauid Kimhi uideri, Shiggaion fuisse ex instrumentis, ad quę Psalmi fuerint decantati, aut certum genus melodiæ, in præfatione memini. Alij alia dicunt, sed quid infinita persequar? Quicquid fuerit, satis liquet, ab eo hanc Odam esse denominatam. Eam cecinit Dauid super uerbis, hoc est, negocio Cush filij Iemini. Húc Schaulē esse, Kimhi cum multis alijs Ebræis arbitratur, & Cush potius quàm suo nomi- Qui Cush F. Iemini.
ne appellatum putat, propter reuerentiam dignitatis regiæ, cuius Dauid semper admodum obseruans extitit. An autem ideo Cush, quod æthiopem significat, eum nominarit, quod esset pertinacis, & mutari nesciæ peruersitatis, sicut nequit immutari cutis æthiopum, qua similitudine usus est Iirmeiah 13. siue ob aliam caussam, nemo certum constituerit. Attamen in regem sub alieno nomine
B scribere, neque ab ipsius more, neque ab aliorū scriptorum exemplo alienū est. Porrò quod addidit, *filij Iemini*, satis uidetur expressisse Schaulem, qui è domo Iemini erat, nam & ipse se filium Iemini apud Schmuelem uocabat 1. Reg. 9. Non igitur noluit Dauid latere, de quo caneret, & simul tamen regiæ maiestatis rationem hactenus habuit, ut nomen proprium, & iam ob regiam dignitatem sacro sanctum, supprimeret. Regio enim munere, sanctificatum illud erat, sicut neque fortuito impositum. Quid enim fiat fortuito, Deo omnia in omnibus efficiente? Futurum erat, ut is esset, qui populo regem petenti primus daretur, ergo curauit Deus, cuius præsenti numine singula fiunt, ut שׁאול, id est, postulatus, uocaretur. Abraham Ezrah, sapientis nomine apud Ebræos donatus, existimat hunc Psalmum, in aliquem uocatum Cush, insignem Dauidis hostem, qui filius Iemini, & de familia Schaulis fuerit, compositum esse. Putat enim Dauidem in unctū Domini nunquam ita fuisse inuectum. Sed cum Dauid hic non sua conuitia, sed Domini canit iudicium, & non tam suam, quàm spiritus sancti personam sustinet, uideri possit unctioni Domini detulisse, dum nomen, iam regium factū, nō expressit, scelera uero, quæ nō minus in rege, quàm alijs detestatur Deus, suis notare coloribus, forsan non fuit adeo indignum Domini Vate. Id tamen sententiam A Ezræ admodum probabilem facit, quód alias legit Schaulis furorem in alios rejcisse, & regiæ dignitati detulisse plurimū. Quid autem, si hic nō in regem, sed in eos qui regem instigabant stylum strinxerit, & titulum tamē fecerit, *super uerbis*, hoc est, negocio Cush *filij Iemini*, intelligens hoc nomine regem quidem, sed se suis familiaribus permittentem, & nihil minus quàm regis officio fungentem. Sic quæ diriora sunt, nihilominus non in regem, sed adulatores, & incentores eius dicta accipi possunt.

Iehouah

C *Iehouah Deus mi, in te confisus sum, serua me ab omnibus qui me persequuntur, & eripe me.) Ne*
Versus 2. & 3. ad uerbum. *corripiat tanquam leo animam meam, dilaceret, nec sit qui eripiat.)* A professione fidei suæ in
Deum, ut sancti semper solent, precem auspicatur. Ex hoc enim omnis spes
opis diuinæ pendet. Qui sanè Deo fidunt, ij deseri à Deo non possunt, cum ne-
que uir bonus deserere cum queat, qui suæ se fidei penitus commiserit. Neq; alij
à Deo quicquam, uel orare, uel exorare possunt. Per sequutores, de quibus queri
tur, Schaul & adulatores eius fuerunt, peculiariter autē ipsum Shaulem, qui regia
potentia formidabilis erat, denotare uidetur, cum ait, Ne corripiat, tanquam
leo animam meam, Et hoc ipsum, quod nihil hic nominis expressit, reuerentiæ
uidetur dedisse, nominis regij. Eleganter autem imagine leonis, prædam corri-
pientis, & dilaniantis ferociam & ardorem se perdendi hostium, expressit.
Versus 4. 5. et 6. ad uerbum. *Iehouah Deus mi, si feci istud, si est prauitas in manibus meis. Si rependi habenti pacem mecum*
malum, imò defendi, qui me sine caussa coartabat. Persequatur inimicus meus animam meam, &
assequatur, & conculcet in terra uitam meam, & dignitatem meam in puluerem collocet, Selah.)
Geminata inuocatio, *Iehouah, Deus meus*, ardentem afflicti animi adfectum in-
dicat. *Si istud commisi*, Falso illi ab adulatoribus Schaulis impingebatur, machinari
eum in necem Schaulis. Imprecatur ergo sibi extrema, si id fecerit, si iniqui & pra
ui aliquid molitus sit, si malū, iuncto sibi peculiari pacis fœdere, rependerit. Hic
uero Schaulem uidetur denotasse, socerum suum, quo cum singulare habebat
affinitatis fœdus. Quantum enim ex his locis, in quibus hoc nomine שלום scri
ptura utitur, conijcere licet, significat peculiariter coniunctū & socium, quo cum
singularis pacis fœdus habeatur. Psal, 41. Etiam uir שלומי, id est, habens me-
Schlomi. cum pacem, alij uertunt, pacificus meus, quo nitebar, qui meo uescebatur cibo.
Hic arctiore certe amicitia iunctum, ac planè domesticum descripsit. Psal. 55. In-
iecit manus suas בשלומיו in socios suos, & irritum fecit fœdus suum. Hic satis
liquet, cōfœderatum hoc nomine designari. Eodem significatu, uoce ac usus est
D Iirme. 16. & 20. Cum itaq; omnino uideatur hic Psalmus in Schaulē scriptus, exi-
stimo cōsequens esse, ut D. Kimhi sequuti, eundem dicamus à Dauide hic suum
שלום, id est confœderatum, socium & amicum, uocatum, eo quod eius socer
esset, & ipse ei inter primos aulæ belliq; duces. Quod sequitur, uarie interpretan
tur, etiam Ebræi. אחלצה enim significat, & eripiā, & deseram, & nudabo. Kim.
ergo interpretatur, quasi dixerit Dauid, Non solum non rependi malum, cui de
bui pacem, Schauli isti, sed etiam persequētem me nulla caussa, defendi, præsen
tiq; periculo eripui, dum Abishai eum sua ipsius lancea perfodere uellet, dormi-
entem. Secundum hanc interpretationem, uersus reddendus esset. Si rependi
iuncto meo malum, imò eripui, infestantem me nulla caussa: & tota altera parti-
cula, ab (imò) accipienda erit, tanquam parenthesis, inter ea, quæ uersu quarto
Imò si desti- præmissa sunt, & sequentem uersum. Vna enim his tribus uersibus periodus con
tui. tinetur, cuius sententia hæc est, Si cōmisi istuc, quod falsò mihi imputant, ut no
cere uoluerim, tam iuncto mihi, socero meo (sed quid hoc memoro, cum eripue
rim eum præsenti leto, idq; iam me ad necem querentem?) persequatur me iste
iam hostis meus ex socero factus, assequatur &c. Argumento Psalmi, hæc inter-
pretatio admodum quadrat, si cui tamen uerborum ordo parum respondere ui
debitur, is perpendat, si forsan hic חלץ accipi possit, ut accipitur, Hoshea cap. 5.
pro deserere. Ibi legimus, Cum ouibus suis & bobus, uenient ad inquirendum
Iehouam, nec inuenient eum. חלץ, id est, discessit ab eis. Hoc significatu si libeat
uerbum præsens, hoc loco accipere, constabit nihilominus, amplificatio, quam
Kimhi indicauit, hoc modo. Si isti iuncto meo, socero, malum rependi, imò, si
uel deserui eū, & ope mea in periculo destitui, idq;, cum iam nihil minus, quàm
socerum

A socerum & iunctum, sed hostem, & quidem implacabilem, summeq; atrocem sese exhiberet, meq; pertinacissime ad mortem quæreret, persequatur hostis &c. Significare siquidem uoluit se tam longè ab eo scelere, cuius insimulabatur, ut regi suo, qui eum in generum, & principem apud se locum euexerat, pro tantis beneficijs malú rependisset, uitæ eius, et regno insidiatus, abesse, ut ei ne tum quidem, non modo ipse nocere sustinuerit, sed neq; alios permiserit, cum iam ex socero hostis crudelissimus, ex rege sæuissimus tyrannus factus, immerentem crudelissime & pertinacissime insectaretur, utq; perderet, nihil prorsus intentatum reliqueret. Etenim in speluca nisi suis obstitisset, uerbisq; illos fregisset, actum de Schaule erat 1. Reg. 24, Idem ei præstitit auertens Abisai, qui iamiam dormienté erat cōfossurus. 1. Reg. 26. Hinc uero discamus, quàm sinceriter etiam inimici diligendi, quantoq; in precio munera Dei habēda, quibus cum ne deploratissimi quidem omnino destituuntur, nulli erunt, quibus nō dilectio & reuerentia debeatur.

Deuotio, uersus 6. admodum uehemens est, quia animi sibi optimi conscij. Animæ nomine seipsum, uel corpus suum intelligit, id quod in scripturis haud raro fit. Vitæ in terram conculcatio, uitæ est extinctio, ita gloriæ in puluerem cōllocatio est, nominis & memoriæ, qua sibi ipsis boni superstites sunt, in memoria enim æterna uiuit iustus, abolitio. Adscriptum Selah est, uere enim memorandum hic, candidi & in omnes, etiam hostes, beneuoli animi exemplum, descriptum est.

Surge Iehouah in ira tua, exaltare contra commotiones infestantium me, & euigila ad me, iudicio, quod mandasti, Et cœtus populorum circumdabit te, propter eam in altum reuertere. Iehouah iudicabit populos, iudica me ô Iehouah, secundum iustitiam meam, & integritatem apud me. Deficiat quæso noxa improborum, & diriges iustum, probans corda & renes, Deus iuste. Clypeus meus super Deum qui seruat rectos corde.) Versus 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum. Superioribus uersibus deprecatus est Dauid periculum, in

B quo erat, ne in manus Schaulis incideret, seq; impietatis, in regem & socerum, cuius falsò infamabatur, dicta satis imprecatione purgauit, nunc orat oppressionem hostium, & sui in eum locum exaltationem, in quem erat iam diuinitus destinatus. Dum sinit Deus, improbos impunè contra bonos grassari, similis uidetur iacenti & dormienti, aut certe deiecto, uiribúsque destituto. Quos enim maxime uult defensos, ij indefensi, iniuriæ patent eorum, quos odit. Talis iam uisus fuerat permisso Dauide Schaulis odio & persequutioni, orat ergo: *Surge*, hoc est, exere, potentiam tuam, *in ira tua*, hoc est, ultione, qua infestantium me commotiones, grauesq; iras reprimas, fac te, omnibus altiorem, & cunctis tuam potentiam supereminentem, illi sentiant. Sunt qui illud בְּעַבְרוֹת ad Deum referant, sic distinguendo, Surge in ira tua, exaltare in commotionibus, subaudi, tuis, contra infestantes me, Sed cum hoc, tuis, in Ebræo non sit, & sic legendo, oporteat & ad (infestantes) adijcere, contra, aduersus, uel aliquid simile, denique cum punctus, pasek positus sit post יהוה, uidetur ibi cōmodum fieri distinctio, ut uertimus: *Surge Iehouah, in ira tua exaltare &c.*

Euigila iudicio ad me, hoc est, mihi te uigilare demonstra, idq; eo iudicio, id est iure, quod mihi decreuisti, quod adiudicasti, nempe munere regio. Hunc igitur sensum, ut qualitercunq; redderem, uerti, *Fac tandem potiar iure, quod contulisti.* In regem populi sui fecerat illum Deus inungi, tanta tamen Schauli in eum aliquandiu permittebat, ut nusquam in toto regno, uel latitandi ei locus pateret. Eo temporis ergo uidebatur Deus dormire, quamobtem precabatur Dauid, ut euigilaret ad se, in sui uindicationé, iurisq; sui, quod dederat, regni scilicet, defensionem & assertioné. Ne uero suam dignitaté uideretur precari, & nō potius Dei gloriā, populiq; saluté, subiungit ceu caussam, cur ad se ei sibi demandatú ius precaretur.

Et con-

C *Et concio populorum.*) Pro, et, nam, posui, ut prioris caussam subiectam, indicarem, nam sæpe id ualet. Impijs siquidem regnantibus, populus ad impia deducitur, & ceu à Deo abducitur, pij cum imperant, Deus imperat, & populus ad Deum, quasi colligitur. Ait ergo: Et te circumdabit concio populi, hoc est, per me, ad te reuocabitur, & in tuũ cultum adunabitur. Propter hanc igitur in altum reuertere. Dum sinis eam per impios tyrannos dispergi, uideris solium regni tui reliquisse, cum tuorum te declaras uindicem, uideris illud repetere, & iterum in altum conscendere, id & modo fac, tui populi caussa, qui non potest non agere infœliciter, dum à te distrahitur per principes sceleratos. D. Kim. omnino diuersam interpretationem posuit, quasi Dauid hanc implorati auxilij caussam subijciat. Non me, sed te ipsum Deum, hæc populi turba circumdat & oppugnat, cõtra eam ergo in altum reuertere, & repetijsse te tribunal tuum, impios horum conatus frangendo, declara. Adducit uero ad stabiliẽdam hanc interpretationem illud Zacar. Qui lædit uos, lædit pupillã oculi eius. Sed lector iudicet, utra enarratio germanior sit, mihi arrisit prior, cui, quæ sequuntur, ita existimo coherere. Precatus sum, ut potentia tua reprimeres furorem hostium, quo adsereres mihi, quod munus contulisti, ac ita uindicares tuum ipsius uerbum, tuam constitutionem, quam certe non concedes istis sceleratis. Deinde oraui id te facere, uel populi tui caussa, qui me rege ad te colligetur, impijs autem rerum potientibus, à te distrahitur. Nunc pero, ut etiam meç hic innocentiæ & iustitiæ rationem habeas Nihil est ea quidem, si tuæ conferatur, uerum si me componas cum istis, qui me persequuntur, conscius mihi eius iustitiæ & integritatis sum, ut sciam, me abs te iuuandum, id ergo precor, præstes. Iudex es omnium populorum etiã gentium, qui nomen tuum ignorant, non sines igitur me, qui ex toto corde te colo, usq; ab improbis diuexari. Obsecro igitur iudices me secundum iustitiam & innocentiam meam. Scio me, tuo dono, tuam gloriam ex animo quęrere, quam isti pro uiribus proculcare, laborant. Iam illi aduersarij mei sunt, tu inter nos iudicare debes. Qui ergo, cum iustus omnium iudex existas, non potius secundum me pro-

D nuncies, & illorum me uiolentiæ & crudelitati eripias? Deficiat ergo, desinat ac facescat, obsecro, noxa & malitia improborum, que me, nullo meo in eos peccato adfligunt, & dirigas iustum, hoc est, des ei rerum successum. Cordis enim & renum, hoc est, summe intimarum cogitationum, & cupiditatũ explorator es, te nihil latere potest, uides ubi sit syncerus tui amor, ubi fucus. Quare scriptura

Renes quid scripturis. per renes, reconditiores affectus subinde significet, dicam, quàm potero caussam, in Psalmum 16. De fiducia & iactatione propriæ iustitiæ, in quartum Psalmum dixi. Si conferamur Legi diuinæ, non potest quisquam iustus haberi, hinc precatur Psal. 143. ne secũ in iudicium Dominus ingrediatur, at dum res est cum sceleratis, cum certa sint ac solida Dei dona, non possunt ea sanctos latere. Iam ex spiritu Dei sciunt pro se Deum indicaturum, & iustitiam, qualemcunq; dedit, cõtra eos, qui omnis iustitiæ hostes sunt, defensurum. Inde ergo confidunt, & fidenter id ipsum, quod pro sua iustitia facturum Deum, indicante & persuadente sancto spiritu, non dubitant, orant, ac orasse postea in exemplum alijs deprædicant, nihil sibi tamen in ijs omnibus, sed diuinæ bonitati, cuncta tribuentes. Versus undecimus, quasi Epiphonema habet ad ea quæ præmisit: *Clypeus meus super Deum.*) Clypeum pro fiducia per transnominationem accepit, nec aliud est, quod dixit, quam si posuisset: Fiducia mea in Deo est &c. Clypeus enim cum à iaculis tueatur, fidentem reddit & securum, id hic à Deo expectat.

יגמר in decimo uersu, tanquam neutrum uerbum reddidi, per *facescat* Græcus habet συντελεσθήτω, id est, consumetur. Chaldæus, destruatur, & cõsentiunt Ebræi aliquot. Nam Psalmo 12. & 77. manifesto absolute usurpatur, nempe pro, de-

A pro desijt, uel finé accepit גמור חסיר, id est, desijt bonus. Et גמור אמיר, id est, desijt sermo. Aben Ezra tamé et Kim. qua ratione adducti nescio, actiue istud uerbũ hic exponũt, húncq; sensum reddũt: Noxa, quæso, improborum, ipsos cõsumat aboleátq; improbos, & iusti uia dirigatur. Sed prior interpretatio uisa simplicior est, ideo sum eam secutus.

Deus iudex iustus, & Deus succensens omni die. Si non conuertatur, gladium suum exacuat, arcum suum tendat, & dirigat eum. Et sibi parauerit instrumenta mortis, sagittas suas fecerit persequentibus. Versus. 12. 13. & 14. ad uerbum.

His uersibus canit Dauid de ultione hostium, quam ei, dum precaretur, Dominus reuelauit, hoc ipso eum consolatus: Deus, inquit, est iudex iustus, ideo nõ sinet inultum, quòd contra immerentem me, improbi isti committũt, omni die indignatur, quia isti nouis in horas eum sceleribus irritant, idq; breui declarabit. Cum pedem illi ab improbitate sua non reuocant, persecutionem mei ne tantillum quidem remittentes. Gladium suum hostis continuo acuit, arcum tendit et collimat, hoc est, in omnem intentus occasionem est, ut me perdat, nihil nõ huius caussa tentat, nihil non experitur. Sed quid efficiet? Vasa mortis, id est, arma & iacula illa letifera sibi ipsi parat, ijsq; qui me cum ipso, & in eius gratiam persequuntur, sagittas cõficit, nam se & illos suo nefario conatu perdet. Est in his uersibus multum ambigui, hinc fit ut uarie enarrentur. שופט צדיק potest & iudicans iustus, & iudicans iustum reddi, ita אל זועם, Deus succensens, & irritans Deum. Sic in uersu 13. *Gladium suum acuet*, & ad Deum referri potest, & ad eum, cui irascitur Deus. Kimhi ergo hosce uersus sic enarrat: Deus iudex omnium, iudicat & iustum secundum iustitiam eius, & prouocantem cottidie se & irritantem improbũ secundũ improbitatem suã. Maxime cum hic improbus (אם enim per כי & מאשר accipitur) non conuertatur ab improbis suis cœptis, sed potius cottidie gladium suum de nouo exacuit, arcum tendit &c. hoc est, se magis & magis contra innocuos armat & instruit. Eo autem peruerso studio, sibi ipsi parat in-

B strumenta mortis, hoc est, letifera tela, sagittas facit persequẽtibus secum iustos, se ipsum nimirum, & improbitatis suæ, cum socios, tum ministros suis conanibus perditurus. Aben Ezra, illa, זועם & צדיק ad Deum refert, & sicut interpretati nos sumus, intelligit Deum cottidie magis ira in improbos accendi, quòd illi à prauis suis studijs non reuertantur, His Græca uersio & Chaldæa Paraphrasis consentiunt, nisi quod Græcæ lectioni aliunde quædam uoces uersui 12. insertæ sunt, ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, id est fortis et longanimis. Item initium uersus 13. pluraliter habet, & in secunda persona: Nisi conuersi fueritis. Atq; consequenter, ad Deum refert subiecta: Gladium suum acuet &c. Nec uidetur dissentire paraphrasis Chaldæa. לדלקים & ardentibus, & persequentibus significat, prius significatum reddiderunt Græci, posterius Ebræi omnes, quod & hic magis quadrare uidetur. At si Græcos sequi malis, sensus erit: Deus ardentibus, scilicet odio, & insectandi iustos studio, improbis, fecit sagittas, hoc est, parauit mala.

En parturit prauitatem, & concepit molestiam, & peperit mẽdacium. Puteum excidit, & eruit eũ, & cadet in foueam (quam) faciet. Reuertetur molestia eius in caput eius, & super uerticem eius uiolentia eius descendet.) Versus 15. 16. & 17. ad uerbum. Quò uiuacius exprimeret, quàm improbe & obnixe Schaul cũ suis in suam perniciem incubuerit, subijcit, per admirationem: En parturit prauitatem, concepit molestiam, peperit fraudem. Volens hac translatione significare, totos eos fuisse, in excogitanda, & concinnanda iniuria, fraude & uiolentia, Concepit. neq; aliud uersasse in animo, egisse uerbis, deniq; facto curasse, quã ut ipsum siue Parturit. dolo, siue ui perderent. Cogitationem conceptui, consiliorum anxiam dispositionem ac concinnationem parturitioni, factum partui assimilat. Peperit. Hac Metaphora & aliàs scriptura utitur, ut Iesa. 33. & alibi, prauitatem, molestiam, & mendacium, pro eodem accipit, pro iniuria scilicet dolosa & uiolenta. Hac uero non

se, sed ipsos hostes perituros canit, apertiore iam allegoria usus, quæ est in uersi-
C bus 16. & 17. Quibus uersibus nihil aliud uoluit, quàm ipsos hostes deprehen-
sura & absumptura, quæcunque Dauidi mala cogitarent, pararent, & omni ui
intenderent. Id euenit occiso cum suis Schaule à Philistæis.

Versu 18. ad uerbum. *Celebrabo Iehouam secundum iustitiam suam, & canam nomen Iehouah altissimi.*) Iustum Dei iudicium cecinit, rectè igitur subijcit: Celebrabo Iehouah secundum iustitiam eius, qui me sui cultorem ab impijs illis eripuit, eósque ut meriti sunt, perdidit. Nemo iam est, quem non cottidie Deus, ab hostibus suis, mirabiliter seruet, si nō ab externis & uisibilibus, certe ab internis, peruersis suis cupiditatibus, & uersutijs cœlestibus, quos hostes licet non uidemus, sentimus tamen. Et nobis itaque incũbit, ut ex animo Deum, pro iustitia & bonitate sua, prædicemus, & feramus laudibus nomen sanctum eius, qui omnibus supereminet. Ea siquidem laude et deprædicatione, cum amor tum fiducia in deum, ad hęc, & tolerantia in malis, mirum in modum crescet, omnisque in nobis pietas incrementa accipiet.

ARGVMENTVM PSALMI OCTAVI.

HYMNVS est, quo cum summa admiratione, inæstimabilem Dei omnium conditoris, sempiternam suam uirtutem & amplitudinem, ubique indicibili gloria ostentantis, in humanum genus dignationē, beneficentiam & liberalitatem, celebrat.

PSALMVS OCTAVVS.

D

1 RAESVLI, ad Githith, Ode Dauidis.
2 Iehouah, Domine noster, quàm suspiciendum in omni terra, nomen tuum, qui magnificentiam tuam supra cœlos extulisti?
3 Vel ex ore paruulorum, adhuc lactentium, laudem uirtutis tuę contra tibi infestos, confirmasti, ut retundas hostem, atque ultorem.
4 Etenim suspiciam cœlos tuos, ij opera sunt digitorum tuorum, Lunam & stellas, eas tu concinnasti.
5 Ecquid est homo mortalis, quòd sic eius rationem habes? quid ex homine natus, ut tantam eius curam geris?
6 Paulului siquidem est, quo dijs inferiorem illum fecisti, tanta eum dignitate decoréque cumulasti.
7 Dominum eum operum, quæ tuæ manus parauerunt, constituisti, cuncta eius pedibus subdidisti.
8 Greges & armenta uniuersa, ac etiam feras.
9 Volucres, quæ in aere, & pisces quę in aquis uersantur, ac quicquid in mari innatat.
10 Iehouah, Domine noster, ut suspiciendum est in omni terra, tuum nomen.

De

De primo uersu in Præfatione.

A *Q Vàm admirandum nomen tuum in uniuersa terra, qui dedisti laudem tuam super cœlos?*) Nõ est, unde omnis uitæ innocentia, ueráq; religio efficatius instauretur & promoueatur, quàm ex pressa, sed religiosa, diuinæ cum potentię tum bonitatis perpẽsione, ideo omnes ferè Psalmi, huius pręconia habent, quidam nihil aliud canunt. Inter hos præsens numeratur, in hoc compositus, ut exciter ad consyderandam immensam Dei in homines bonitatem & indulgentiam, quæ, quò animo intueremur attentiore, simul nunquàm digne admiratam uirtutem, & sapientiam, uel in cœlis relucẽtem, uno, quarto scilicet uersu, memorat. His uniq; qui animum aduerterit, non potest non in Deum, pia admiratione rapi totus, indéq; ad uoluntatem ęius, quantus est, formari. Ergo more suo Vates, quo ardens ipse, aliòs accendat, introducit se consyderatione ineffabili dei in nos mortales, benignitatis atq; indulgentiæ, iam plane stupentem, neq; continere se amplius potentem, quin exclamet: Quàm suspicienda, quàm stupenda tua, ò Iehouah, Domine noster, quẽ unum colimus, in cuius ære toti sumus, maiestas & diuinitas in uniuersa terra, qui tuam nunquàm satis laudatam magnificentiam, decus inæstimabile, ita tua in nos dignatione & beneficentia, auxisti, eóq; euexisti, ut superet cœlos. *Versus 1 ad uerbum.*

Satis notum est, Dei nomine in scriptura, ipsum Deum, uel potius maiestatẽ, & gloriam eius designari, sic ergo reddidi. D. Kimhi hoc loco de Deo scripsit. Nomen eius ipse, & ipse nomen suum. De sacro sancto nomine יהוה quidam Ebræorum hoc dictum intelligunt, sed de eo in præfatione. Hoc ipsum autem, ita proprium Dei & substanciale faciunt, ut reliqua ad unum, adiectiua, & epitheta putent, atq; ideo, secundum eos, hoc: Quàm admirabile est nomen tuum: idem ualet, quod, quàm admirandus es tu: Sed satis liquet, Vatem per Dei nomen, non hic solum, potentiam eius, & ex sua bonitate cõciliatam gloriam, significare, quod ipsum, & adiecta eodem hoc uersu particula declarat. הודך, id est, magnificentia tua. Nam est in hoc uersu, schema illud, nusq̃ ferè in Psalmis non occurrens, quo sensus, idem facientes aceruantur. Nonnihil simile habet illud Psal. 108. Nã magna est super cœlos bonitas tua, & usq; ad nubes ueritas tua, Attolle te super cœlos Deus, & super omnem terram gloriam tuam. Quemadmodum enim his uersibus Vates, canere uoluit, tam magnam fore Dei super populum suum bonitatem & ueritatem, id est, certam & solidam beneficentiam, ut usq; ad nubes ea pertingeret, ac supra cœlos etiam sese extolleret, & sicut orat, ut se Deus, & gloriam suam, super omnem terram attollat, id est, se omnibus supereminentem declaret, & gloriam suam in omni terra celebrem reddat, sic in præsenti Psalmo canit, nomen, hoc est, uirtutem & amplitudinem Dei, ubiq; in omni terra suspiciendam, & tremendam apparere, adeo, ut cœlos usq; pertingat, omnia sui admiratione replens. Sic & 113. Psal. Excelsus super omnes Iehouah,, super cœlos gloria eius. Nam uti de ingenti luce, quæ omnem terram repleat, & super cœlos usq; sese attollat, ita de magnificentia, amplitudine & gloria Dei loquitur, quæ uniq; tam latè expansa, & tam lõgeprotensa, támq; alte sublata est, quàm latè, lõge, altè, bonitas Dei cernitur, & percipitur, ea autem nusq̃ sese non exhibet, & uisendam, & fruendam. Et hæc illa latitudo, lõgitudo, profunditas, & sublimitas est, quam, ut comprehenderent Ephesij, Paulus flexis ad Deum genibus orabat Ephe. 3. Etenim, cui contigerit hanc immensam diuinæ bonitatis amplitudinem, uel aliquatenus comprehendere, is à studio, amore, ueróq; Dei cultu, nunquàm auelletur. *Nomen Dei.* *Magnificẽtia Dei super cœlos.*

B

Ex ore infantum & lactentium fundasti robur propter infestos tuos, ad abolendum inimicum & ultorem.) Kimhi & Abraham Ezra יסדת, id est, fundasti, pro, initium fecisti, intelligunt. Fudamentum enim initiũ est ędificij. Kimhi autem existimat hic cani: *Versus 2 ad uerbum.*

C Deum initium facere uirtutis suæ prædicandæ, ex ore infantium, cum primũ sugere incipiunt, adeò admirandum illud esse miraculũ, & præclarũ uirtutis eius indicium, ut tã tenello puero, papillarũ modus, tã egregie attẽperatus sit, lactisq́; copiã affatim suppeditet. Aben Ezra autẽ, initium hoc tum fieri arbitratur, quũ loqui incipiunt, quo munere homines, omnia inferioris conditutæ eximie antecellunt. Vtrũq; præstannissimum sanè Dei donum, & nobile prædicãdæ uirtutis Dei initiũ est, at non sola hæc, omnia siquidem in pueris referta miraculis existunt. An non enim, & illud planè stupendũ, tantam inesse, etiã malis hominibus erga suos infantes charitatẽ, & infantibus tã inuictam gratiã, ut illos, cũ ipsi nihil, nisi uagitu obstrepere, sordibus nauseã ciere, infinito deniq; labore et cura, diu, noctúq; molesti esse possint, parentes tamẽ minime fastidiant, nullis adeo uel sordibus, uel laboribus offensi, ut etiã uoluptas sit, illis inseruire? Hæ sané diuinæ in nobis imaginis & bonitatis, tã admirandę reliquiæ sunt, ut ex illis Dominus nos colligere iusserit, quid sit nobis expectandũ à patre cœlesti: Si uos, inquit, cũ mali sitis, hoc est, amore uestri deprauati, potestis tamẽ bona data dare filijs uestris, nulla etiã expectata gratia, quãto amplius dabit pater cœlestis bonũ spiritũ se petẽtibus, qui solus omne bonũ existit? Ad hæc quantis quondie periculis infantes, nõ nisi manifesta diuini numinis ope, angelorũq; sanctorũ ministerio, eripiant, facile quiuis uidet. Videtur itaq; Propheta, cũ instituisset immensam Dei in humanũ genus, indulgentiã prædicare, & in dignã eius admirationem pios excitare, post exclamationẽ, suæ admirationis testem, de pueris statim subiecisse, in hũc sensum. Bonitate Dei in humanũ genus, adeo plena est omnis

D terra, ut ad cœlos usq; pertingat, imò illos superet, hanc ita admiror, & stupeo, ut nihil supra. Vndiq; enim quocũq; me uerto, ea in oculos incurrit, radijs suis mẽtem meam impetit. Nã quid opus uerbis, uel in solis infantibus, ita effulget, ita resplendet, ut tantũ ex illorũ ore, qui adhuc fari nequeunt, abunde cõfutentur, et confundãtur, omnes Dei hostes, quiq; ideo, q nullũ Deum credunt, sibi ipsis dij esse, & prospicere, seséq; uindicare uolunt. Hęc autẽ, quo maiore dinosi dicat, ad Deũ ea loqui se facit. Per os itaq; paruulorũ, non sermonẽ, quia infantes dicit, & sugentes, uirtus diuinæ laudis cõfirmatur, dũ hi bonitatẽ eius, q̃ mirifice adeo uisendam exhibent, suo modo prædicant.

תנה infinitiuus pro præterito נתתה. infinitiuũ enim in se omnes modos cõplectitur, author Kimhi.

Fundasti uirtutem.

Illud, יסדת, *firmasti*, malui, q̃ secũdum Kim. & Ezra, *initium fecisti*, reddere. Neq; enim initium est Deũ prædicandi à pueris iam in lucẽ æditis, & sugentibus, sed multo magis, dũ in utero matris tantis miraculis, de quibus canit Psal. 139. formantur, augentur, & ad prodeundũ in lucẽ, parantur, tandémq; è materni uteri lanbulo producuntur. Quæ itaq; in eis iam sugentibus apparent Dei beneficia, uirtutẽ Dei, hoc est, laudem eius, non tã incipiunt, q̃ fundant & confirmant. Virtutem siquidem, pro laude uirtutis, per Metonymiam, dixit. Porrò infesti Deo, propter quos Propheta canit: Deum ex ore paruulorum, suã uirtutem in laude, & celebratione confirmasse, nulli alij esse possunt, quàm ἄθεοι illi, qui eò impietatis proruperunt, ut Deũ esse ausint negare, totiq; in id incumbere, ut cũ ex suis, tum aliorũ pectoribus, omnem Dei cultũ profligent. Hi enim, uel ex miraculis, quæ in solis infantibus scatent, confutari & confundi possunt. Hos ipsos notat, & cum ait, ad abolendum inimicum, & ultorem. Eterosis numeri est, iidẽ enim Dei, & deum colentiũ hostes sunt, & sui ipsorum ultores ac uindices, quia Deũ, cui suã caussam cõmitterent, nullũ habent. In Matth. cap. 21. legimus seruatorem hoc uersiculo respondisse principibus sacerdotũ, & scribis, indignãtibus, q pueri ei in tẽplo acclamarent: Hosanna filio Dauid: Nunq̃; legistis, inquiebat, Ex ore infantiũ & lactentiũ perfecisti laudẽ? Hoc uero responsum mirifice in illos quadrabat, quos hostes dei, puerorũ uoces pulchre cõfutabant. Neq; obstat, q ij pueri non fuerint infantes & sugentes, q enim paulò maiores essent, ita per hyperbolem

Locus Matth. 21.

A bolem uocabantur. Etenim suos dominus iam natu grandes νηπίους, id est, paruulos uocat, eò quod paruulis simplicitate, & ruditate essent persimiles. Equidē tamen, si constaret apud Ebræos morem fuisse pueris, Psalmos decātare, mallem de puerorū populi dei uocibus, id quod uersus tertius canit, intelligere, ac ita per hyperbolem, infantes & sugentes, accipere, pro pueris, & si non adhuc in infantili, tamen in ætate huic proxima, constitutis. Quasi Vates ita dixisset: Quàm ampla est Deus tua in nos homines bonitas, en prædicare illá istis dedisti pueris, ut ita confundas omnes hostes tuos, qui eam contemnunt & oppugnāt. Certè ingens est adeò, ut demirari illam satis nequeam, etenim quum cœlos suspicio, uideo te nihil augustius, dū hominē contemplor, ò Deus, quàm superant omnē mortalium cogitationem, quibus eum donis cumulasti. Porrò, dum de ritu eiusmodi, nihil compertum habeam, dubitare autem nequeá, quin ad populi, cui Psalmi cantabantur, captum, omnia attemperata fuerint, sequutus sum in explicanione uersus huius mentē Ebræorum. Ex eo autē nequaquàm colligi potest, seruatorē non apposite hunc uersiculum citasse. Nam & illa puerorū in tēplo acclamatio, opus diuinæ bonitatis fuit, præcipua admiratione dignum, & hostes Dei confutabat, nō minus, quàm reliqua beneficētiæ Dei, quæ in infantibus miracula cernūtur.

Inimicum & ultorem. Enallage numeri est, idémque ualet, quod inimicos & ultores. Hos Aben Ezra & Kimhi intelligūt impios, qui negant Deū esse, eóque ad ulciscēdum & puniendum eos, qui Deo credunt, propendent. Huiusmodi enim Satan pro sua libidine contra ueritatem armat, & impellit. Destruuntur autē hi, ac uelut abolentur, cum pater cœlestis arcana sua, quæ à sapientibus & prudentibus abscondit, reuelat, quàm plurimis νηπίοις, hoc est, mundi iudicio humilibus, & suo summe modestis, ac nihilque eximium sibi arrogantibus.

Etenim suspicio coelos tuos.) In hoc uersu caussam ponit, cur tantopere Dei in homines dignationem miretur. Cum enim cœlorū opifex sit, & lunæ stellarúmque *Versus 4. ad uerbum.*
B conditor, nequit sanctus satis mirari, quod se adeo demittat ad humilitatē hominū, tantisque illos donis ornet, Omnia uero sic canit, ut singuli ferè apices, singulas ex se affectuum flammas eiaculentur. Deum alloquitur, neque satis habet, dixisse: Suspiciá cœlos, sed dicit, cœlos tuos, addit præterea, opera digitorum tuorū, neque *Videbo coelos* his contentus, cum stellas subiecisset, succinit: Quæ tu parasti, cú tamen sub operibus digitorum Dei essent comprehensæ. Quid iam hæc aliud sibi uolunt, quá huiusmodi aliquid: Iure demiror immensam tuam, ò Deus, in nos mortales bonitatem, qua sic omnis terra referta est, ut supra cœlos euadat, quam & si insani quidam oppugnant, pueri tamen & lactentes deprædicant. Nam si tantum oculos attollo, si cœlum suspicio, bone Deus, quantum opus, quàm ingens decus tuum. uel in illis resplendet, ibi Luna, & sydera reliqua, ornatus infinitus. Quis hæc cōsyderans, nó extra se admiratione rapiatur, quod tu tantus, támque immēsi operis artifex, nostri caducorū, & nihili homunculorū, tā benigne, tam prolixè, támque paternè curá geris, quod sic euehis, sic auges, sic ornas. Solis non meminit, quod, quo tēpore uidentur Luna & stellæ, is non uideatur. Dū ergo se hæc suspicere canit, apposite de Sole tacuit.

Quid homo, quòd memor eius es, & filius hominis, quòd inuisis eum? Et fecisti eum dijs paululū minorem, & dignitate & gloria coronasti eum) Admiratio, qua de Dei in homines indul- *Versus. 5. & 6. ad uerbum* gentia, se affectū, & quasi extra se captum, Vates singulis fermè Psalmi huius uerbis indicat, inde erat, quod primū consyderaret, quàm latè illa diffusa esset, útque terrá omnem ad cœlos usque repleret, quod uel in solis infantibus, suprà quàm effari posset, apparet. Hæc cecinit uersu secundo & tertio, deinde, quod perpenderet, quàm sit Dei, omnibus supereminens uirtus & maiestas, id quod uel soli cœli, eorúmque ornatus, luculentissime prædicant. Hæc cecinit uersu quarto. Postremo, quod iuxta intueretur,

C & hominis sordes, atq; abiectissimam humilitatẽ, id iã canit hoc uersu quinto. In sexto, & deinceps explicat, quanta eũ dignitate extulerit. Porrò Emphasim habet, quod אנוש, q̃ nomine miseria hominis significat, potius q̃ אדם, dixit. Eandem uero ταπείνωσιν expressit in eo, φ subiecit בן אדם filiũ hominis, natiuitatis conditionẽ bis erumnosam, & sordidã notans. Quare, quò seruator testaretur o-

Filium hominis mnem nostrã humilitatẽ se, & miseriam, solo peccato excepto, subijsse, filiũ hominis, id est, mortalẽ, erumnosum, abiectũ, & unum è uulgo, ac infima plebe, se se uocabat, eũmq; titulũ sibi propriũ fecerat. *Meminisse Dei* hoc uersu idem est, φ cognouisse, de quo in ultimo uersu Psalmi primi. Est enim Deũ beneficijs declarare, nos sibi curæ esse. Idẽ uale t & פקד, id est, inuisere & rationẽ habere, quod tã in malam q̃ bonã partem in Biblijs accipitur. Vt enim benefactis declarat se Deus rationem habere suorũ in bonum, ita ultione manifestum facit, se rationẽ habere reproborum in malũ. Sed quid Vates per meminisse Dei, & rationem habere hic intelligat, sequenti uersu ipse satis aperuit. Id uniq;, φ Deus hominẽ, dijs paululo inferiorem fecit, admiranda dignitate, ac mirifico decore cumulatum. Solo etenim corpusculi onere, & post primi hominis lapsum, necessitate moriẽdi, beatis cœlitibus, qui ideo dij uocantur, φ diuinitas illis, q̃ alijs creaturis plenius cõmunicata est, minores sumus. Cæterum hic subiecta habemus omnia, quiq́ ex Deo nati sumus, uitã iã cœlestem & æternam per fidem, uiuimus; in qua illi ipsi cœlites nobis ministrãt, certóq; expectamus, ut beato olim cum his æuo fruamur, iusti & beati. Quis hanc dignitatem, quis hoc decus satis æstimet? Epistola ad Ebræos, cap. 2. hunc locũ de Christo interpretatur, idq́; iure. Per seruatorem enim, filium Dei primogenitũ, omnia diuinæ dignitatis, reliquis nobis conciliata sunt, eiúsq; beneficio illa percipimus. Propterea, quicquid de hominis dignitate scriptura prædicat, Christo primum, ut generis nostri capiti & instauratori

D competit, ac de eo iure intelligitur. Cuius dignitatis tanto quisq; amplius particeps euadit, quanto Christi spiritu fuerit largius donatus. Etenim, q̃ præcipue hic Vates dignitatem prædicat, nempe potestatẽ, quam nobis in reliquas creaturas Dominus concessit, dum ipsi conditori subditi esse noluimus, bona ex parte amisimus, at ijs, qui Christo uerè credunt, & Dæmones & montes, ac quicquid uspiam est, dicto audit.

Versus 7. 8. & 9 ad uerbum. *Dominum eum constituisti super opera manuum tuarum, omnia posuisti sub pedibus eius. Gregem & armenta omnia, ac etiam pecudes agri. Volucres cœlorum, & pisces maris, iter faciens semitis marium.*) His dignitatem & gloriam humani generis, quam tantopere mirabatur,

Constituisti Dominum. explicat. Illud siue Dominum constituisti, siue dominari fecisti, nihil aliud est, q̃ uirtutem suppeditasti, ut imperio & ditioni suę cuncta subiugaret, iúsq; fecisti, rebus à te conditis perinde atq; suis utendi. Exprimere siquidem Vates illud Gen. primo uoluit: Et benedixit illis Deus, id est, hoc beneficio affecit, & dixit eis: Giguite & augemini, & terrã replete, eámq; uobis subijcite, atq; potestatẽ exercete in pisces maris, hoc est, in animãtia aquatica, uolucres cœli, id est, omnia uolatilia, quæ sub cœlo ferũtur in aere, & in omnes animãtes quę mouẽtur in terra.

צנה uerterunt ferè, oues, significat gregem, & non solũ ouiũ, sed & caprarum

Oues & boues. & omniũ minorum pecudũ. Singulare uero positũ pro plurali est. אלפים, boues reddunt, sed significantur hoc nomine pecora maiora, quæ cũ homine degunt, ut sunt equi, boues asini, cameli, idcirco armenta reddidi. Ita dum dixit: וגם בהמות שדי, id est, & etiã, pecora agri, hoc est, intellexit feras agrestes. Nam has q̃libet truces, q̃libet cautas, uenatu capimus, & utilitatẽ ex eis multam percipimus. In eo autem, φ scripsit, *& etiam*, auxesis est, qua intendere admirationem uoluit, ac si dixisset: Videte Dei in nos inexplicabilẽ benignitatẽ, satis non habet, tot pecudes cicures, usibus nostris mãcipasse, adiecit & feras. Nullę tam sunt immanes

A maries, tam feroces, tam noxiæ, quin eas homo ſuo imperio ſubijciat, & utilitatem ex eis capiat. Quid fortius elephanto? quid leone formidabilius? quid pernicius & ſæuius tigride? quid draconibus immanius & atrocius, quid tot ſerpentum generibus nocentius & magis peſtiferum? at nihil horum eſt, unde non luculenta ad hominem utilitas perueniat. Id tamen in ijs, qui in Chriſtum iutis & dignitatis huiuſce reparatoré, uerè credunt, præcipue uerum adparet. Nam montes dicto, ſi operæpretium ſit tollere, omnes depellere morbos, eijcere dæmonia, uiſum cæcis, uitam reſtituere mortuis, ſerpentes illæſos attrectare, toxicum citra periculum bibere, uerbo truculétiſſimas beluas manſuefacere & ut Pſalmus. 91. canit, ſuper Leones & aſpides gradi, calcare leunculum & draconem, & ut uno uerbo dicam, efficere quiduis, atq; pro arbitrio uni omnibus poſſunt. Hoc uero imperium, hanc poteſtatem, per Chriſtum ſeruatoré reſtituendá Ieſchaiah cum aliàs, tum in eo notauit, quod in regno eius forè prædixit, ut puer lacteus, ludat ſuper foramine uiperæ, & ad cauernam reguli manum ſuam mittat ablactatus. Hinc non inſcitè in precatione quadam Eccleſiaſtica canitur: Deus, cui ſeruire, regnare eſt. Et ſuperi enim & inferi, ei, qui ſe penitus Deo ſeruum addixerit, ſubijciuntur & inſeruiunt. Nec aliunde eſt, ut à tot rebus damna ſubinde accipiamus, quàm quod conditoris nos uoluntati, ut par eſt, non addicimus. Quæ ergo Pſalmus hic canit, de inexplicabili Dei in humanű genus dignatione, attente conſyderemus, quo grati & religioſi ipſum, qui nobis ſubiecit omnia colentes, ijs quę ſubiecit, in noſtra commoda utamur. Regnum uerum in res conditas obtinebimus, ſi conditorem, ut regem noſtrum, rite adorauerimus.

עבר transiens ſemitas marium. Hoc Kimhi de facultate tranſiundi nauibus mare interpretatur, ſed dum hic Propheta ea enumeret, quæ homini Deus ſubiecit, & nominatím animantes, terreſtres, aereas, aquatiles, malim illud, tranſiens ſemitas marium, intelligere, de marinis omne genus animalibus, quæ adeo diuerſis ſunt ſpeciebus, omnemq́; numerum ſuperát, ut exiſtimem Prophetæ uiſum, ſe, nominatis piſcibus, imperium hominis in res aquaticas non ſatis explicuiſſe, cum & in marinas beluas poteſtatem miram exerceat, quæ tam uariæ, tanquam innumeræ ſunt, ut haud benè ſub piſcium ſe nomine eas comprehendiſſe putauerit. Quis mõſtrifica maris omnia, ingentes Balenas, Orcas, Priſtes & Physetros, aliaq́; animantes innumeræ, piſcium nomine cogitet? Ad hæc, non de nihilo eſt, ut et Plinio lib. 8. cap. 2. uiſum eſt, illa uulgi opinio, quicquid naſcatur in parte naturæ ulla, & in mari eſſe, præterq́; multa, quæ nuſq; alibi? Et ſubijcit idé: Rerum quidem, non ſolum animalium ſimulachra, ineſſe licet intelligere intuentibus, uuam, gladium, ſerras, cucumin, uero & colore & odore ſimilem, quo minus miremur equorum capita, in tam paruis eminere cochleis. Et forte, quia in alijs maris regionibus, aliæ beluæ, aliaq́; monſtra uiſuntur, ſemitas marium dixit potius quàm maris. Quanq; ſcriptura hoc plurali nõ infrequenter utitur propterea forſan, quod maris mediterranei, uarij flexus ac ſinus uulgo quoq; maria dicuntur. Alterum igitur, & terreſtri ampliorem, mundum, quid mirum, ſi piſcium nomenclaturæ Vates noluerit includere? Chaldęa Paraphtaſis poſuit hic Leuiathan, quo Cete ſignificantur, ob immané magnitudinem. Si enim ad nauigationem hæc rapias ipſe homo tranſit mare, non habet ſibi, ut alterius generis creaturam, ſubiectum id quod tranſit. Attamen, ſi cui interpretatio Kimhi arrideat, ſic uerſum nonum reddere poteſt: *Volatilia cœlorum, & piſces maris, tranſeunti ſemitas marium.* Vt intelligas, quę Vates præmiſit, ſubiecta homini, qui inter cætera dignitatis atq; potentiæ ſuæ miracula, & hoc habeat, ut confectis nauibus in mari diſcurrat. Græca cõſentiunt nobis. Sic enim habent τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν, id eſt, tranſeuntia ſemitas marium. Nec enim hoc uulgaris interpres Latine

Transiens mare.

C probe teddidit. Qui perambulāt semitas maris, quasi ad pisces id referendū sit, Nam hoc in neutro genere positū est, cum piscium nomen Græcis masculinum sit, unde hic legitur, τοὺς ἰχθύας,

Vers. ultimus. ad uerbum. *Iehouah Domine noster, quàm admirandum est in uniuersa terra nomen tuum!)* Admiratione, qua Psalmum cœpit, eadem & finit, nisi quod non addit hic: Qui magnificentiam tuam supra cœlos extulisti, quo datur intelligi, eam particulam, prioris tantum explicationem esse. Commodum autem postq̃ aliqua ex parte, Dei in hominum dignationem, exposuit, dignitate & præstantia hominis memorata, iterū admirabundus ita exclamauit. Nam memorādo Dei in humanū genus, tam præclara munera, non potuit non amplius admiratione diuinæ bonitatis accendi, id ergo, quo flammā eandem transmitteret in alios, de se in loco testatus est, rursus cū admiratione exclamando, illud: Domine noster, quod in secundo uersu præterij, ut familiaritatis uox accipi debet. Sic enim seruuli heros suos compellant. Proinde hoc Vates significare ista appellatione uoluit. Iehouah, Deus sempiterne, cōditor quidem es omniū, at peculiariter Dominus noster, nos tui seruuli. Omnes quidē omnia à te habent, perpauci autē sunt, qui id agnoscant, nos in hoc delegisti, & tibi mancipasti, ut uirtutē & bonitatem tuam agnosceremus, & prædicaremus, Iuxta illud Deut. 26. Iehouah secreuit te hodie, ut sis ei populus, quem peculij uice habeat, quemadmodum tibi loquutus est, ut serues præcepta eius, & ut ponat te celsiorē cunctis gentibus, quem sibi fecit, ut inde laudem, nomen & splendorem haberet, & ut sis tu Iehouæ Deo tuo populus sanctus, sicut loquutus est. Hinc & Iesh. 44. Et nunc audi Iaæcob, serue mi Iisrael, quem selegi mihi. Sic dicit Iehouah effector tuus, & fictor tuus, ab utero usq; tibi auxiliator, ne timeas serue mi Iaæcob, qui recte institutus es, quem elegi. Hac de caussa uidetur Chaldæus Paraphrastes hic pro, Domine, præceptor posuisse. Nos iam, si Iehouā in Deum nostrū selegimus, si fidei eius nos cōmisimus, uerè filij Iaæcob, & serui Dei sumus, modo seruorum officio non defuerimus.

D

ARGVMENTVM PSALMI NONI.

Epinicion est, quo Dauid gratias agit pro insigni quapiam uictoria, præcipuiq; hostis, quem Goliath nonnulli arbitrantur, occasu, tum iustitiam Dei, qui suos in tempore uindicat, pluribus attollit, deniq; precatione, ut improbos Deus compescat, Psalmum claudit.

PSALMVS NONVS. IN GENERE mixto ἐπαινετικός.

1 PRæfuli, ad alemuth Labben, Ode Dauidis.
2 Celebrabo Iehouam ex toto corde meo, memorabo omnia miracula tua.
3 Gaudebo & lætabor de te, canam nomen tuum ô supreme.
4 Propterea quòd terga dederūt hostes mei, impegerunt, atq; perierunt à facie tua.
5 Secundum me etenim iudicasti, caussam meam asseruisti, sedisti pro tribunali iudex iustus.
6 Increpuisti gentes, perdidisti improbum, nomen eorum aboleuisti in sempiternum.

Nunquid

A Nunquid, ô hostis, confectæ sunt uastitates sempiternæ, urbes ex- 7
cidisti, interijt memoria illorum unà cum ipsis?

Sed Iehouah in perpetuum regnat, tribunal eius ad iudicandum 8
paratum est.

Hic orbem iudicabit ex iustitia, & ius dicet populis ex æquitate. 9

Iehouah perfugio est oppressis, perfugio cũ tempora adflicta sunt. 10

Te nitentur qui nouerunt nomen tuum, non enim deseres studio- 11 *Mutatio personæ.*
sos tui, ô Iehouah.

Canite Iehouæ præsidi Zijoni, annunciate in populis facinora 12
eius.

Nam de effuso sanguine quæstionem instituit, habuit rationẽ eius, 13
non est oblitus uociferationis adflictorum.

Miserere mei ô Iehouah, respice afflictionem meã, quam ab ijs, qui 14
bus odio sum, perfero, attolle me de limine mortis.

Vt commemorem omnes laudes tuas, intra portas Zijon, læter 15
de salute, quam tu tuleris.

Demersæ sunt gentes in fouea quam pararunt, reti, quod abscon- 16
derunt irretitus est pes ipsorum.

Celebris est Iehouah à iudicio quod fecit, improbus suo ipsius ope 17
re irretitus est, Laus. Selah.

Recident ad inferos improbi, omnes gentes quæ obliuiscuntur 18
B Dei.

Neq; enim perpetuo obliuioni dabitur inops, neq; in sempiter- 19
num peribit expectatio adflictorum.

Exurge Iehouah, ne præualeat mortalis, exerceatur abs te in gen- 20
tes iudicium.

Incute ô Iehouah istis metũ, discant gentes, se mortales esse. Selah. 21

Versus primus in præfatione tractatus est.

C*Elebrabo Iehouam in omni corde meo, memorabo omnia mirabilia tua. Gaudebo, & exultabo in te, canam nomen tuum altissime.*) Pleriq; Ebræorum existimant hunc Psalmum de uictoria contra Goliath, quo cæso, omnis quoq; Philistæorum exercitus fugit, compositum. Sunt autem, cum quibus Abr. Ben Ezra facit, qui pro uictoria hic gratias agi arbitrantur, quæ habita sit contra aliquem principem Philistinorum, uocatum, Laben, unde uersum primum interpretantur super morte Laben, de quo in præfatione. Non desunt etiam, qui uictoriam hic celebrari uelint, habitam contra Amalekitas. Nos de his, quoniam infinita sunt, non erimus soliciti. Siue pro uictoria contra Goliath & Philistæos, siue hostes alios, hic Propheta gratias agat, insignem illam fuisse, declarat Psalmus totus. Nos igitur, quàm ardenter, quamq́ religiose, gratias decantet, quàm magnifice DEI iustitiam prædicet, potius consyderemus. Versu secundo & tertio grati animi affectus, & eos ardentissimos, promit. Inde usq; ad octauum de admirando Dei contra hostes iudicio canit, ab octauo usq; ad 14. in uniuersum Dei iustitiam, suos ab oppressione malorum in tempore eripientis, celebrat. Post hæc insetta prece, quam in periculo ad Deum

Versus 2. & 3. ad uerbum.

fuderat

C fudetat,iudicium contra hostes magis explicat. More suo cupiens alijs, mouere affectũ gratitudinis,Deiq́ celebrandi,eodem sese planè ardere non fingit,ut Oratores profani solent,sed testatur, & præ se fert: Summa siquidẽ, inquit Fabius, circa mouendos affectus,in hoc posita est,ut moueamur ipsi.Quam igitur ardeat,palàm facit,cũ ait: *Celebrabo Iehouam in toto corde meo*, hoc est, ex animo in hoc unũ affecto,hoc solum cupienti & ardenti. Eundem affectum indicat, & apostrophe , quod ad Deum conuerso subito sermone: *Memorabo, inquit , omnia mirabilia tua* . Ecqui memorabit omnia, cum sint memoratu impossibilia, quia infinita : Hyperbole est, & ipsa flagrantis animi index. Quod enim uult non quod potest facturum se recipit. Tanta siquidem ex præsenti illo & admirãdo auxilio,quod Dominus tulerat, prædicãdi eius laudes eum cupiditas incesserat,ut iam non de eo solum, quod tum erat expertus,sed simul omnia facinora Dei eius in salutem populo facta, ferre laudibus & cuperet & conaretur, cumq́ singula nequiret,uniuersa tamen canere instituit.Eo uero,quod deinde ait:*Lætabor*,significat sic se exhibitam opem existimare,tantiq́ precij habere,ut in perpetuum de ea lætaturus sit,atq; gloriaturus,tum & gratias acturus. Quin neq; illud absq; affectu adiectum est,Supreme.Expressit enim eo animi sui, de experta iam omnibus supereminente Dei potentia & benignitate,exultãtionẽ.Has uero tantas,grati,digneq́ in Deum affecti animi flammas,sic consyderare nos decebit, ut tandẽ incalescamus & nos,quibus multo maiora diuina bonitas cõtulit,nempe de Satana, hoste mentium, æternam per Christum uictoriam atq; salutem. Quin & cottidie,ab innumeris nos malis eripit,quæ intentat caro & sanguis.

Vers. 4. 5. & 6. ad uerbum. *Cum uerterent inimici mei retro,impegerunt & interierunt à facie tua. Quia fecisti iudicium meum, & caussam meam,sedisti pro tribunali,iudicans iustitiam. Increpuisti gentes,perdidisti improbum nomen eorum delesti in seculum & usq;.)* Præmisit Vates uersu tertio,se lætaturum ac gloriaturũ de Domino, atq; nomini eius cãtaturum,subijcit iam huius caussam. Id quo planius perciperetur, uerti , *Propterea, quod terga dederunt &c*. Dei enim uirtus hostes fugere,& terga obuertere,impingere,cadere,& interire fecerat. Porrò,quod ad Dominum,tanquam hominem uictorem, dicit, *à facie tua*, Anthropopathia est. Victi enim,& terga dantes contra faciem eorum, penes quos uicto-

D ria est,stare non sustinent,ideo à facie eorum se uertunt,cumq́ illi insequuntur,facile fit,ut impingant aliquò, indeq́ cadant, & pereant. Hæc iam omnia dicunt Ebræi his à facie illorum accidere,intelligentes,ab illis aduersa imminẽtibus , cõtinenterq́ insistentibus,& facie ac præsentia sua tãtoperè urgentibus.Habent uersus quartus & quintus exultantem gloriationem in hunc sensum: Putabant hostes,non esse, qui nos ab ipsorum oppressione liberaret, te uindicare nos haud posse,sibi persuaserant.At nunc, dum à facie tua, tua uirtute, in fugam acti sunt, ceciderunt & interierunt,experti tandem sunt,quid tu possis, quàm tibi nos curæ simus. Verè sedisti pro tribunali, iudicium exercuisti, & iudicasti secundum me,caussam & ius meum uindicasti. Nam dum superiores hostes erant , uidebatur Deus,aut tribunali suo abesse,aut certe caussam populi sui negligere.

גערת Kimhi & Abr. Ezra hic pro imminuisti,uel perdidisti accipiunt, quem significatum habere hoc uerbum dicunt,cum sine sequenti præpositione. ב. ponitur,ut Psalmus 106. ויגער בים סוף: Et increpuit in mari caricoso,id est,ipsum mare increpuit.Iesh.17. ויגער בו ונס: Et increpuit in eo,& fugit. Sic ferè inuenias construi hoc uerbum,ubicumq́ increpare significat. At Maleaci. 2. ponitur sine sequenti præpositione ב, & ibi ualet imminuere.Sic enim habet Propheta: הנני גוער לכם את הזרע, hoc est,En imminuo uobis sementem. Adducit hic Kimhi & illud Psalmi 68 . גער חית קנה. ubi eodem modo accipiendum גער putat, ut ualeat,imminue,uel disperde cœtum lanceatorum. Sed insolens Psalmographo non est, præpositiones huiusmodi interdum omittere, subaudien-

A dicendas. Sequi itaq; libuit hic Paraphrastem Chaldæum, qui נזפת, id est, increpuisti posuit, Græcus huic consentit, qui habet ἐπετίμησας, sensus ergo erit: Tu gentes istas incircumcisas tantum increpuisti, & perijt improbus, siue ille dux eorum, in quem confidebant, Goliath, siue alius quispiam, Quanquã à more Psalmographi alienũ non sit, singulare, pro plurali ponere, ut & sic accipere hæc possis. *Increpuisti gentes, & interierunt isti improbi.* Illud à facie tua bifariã accipi potest, uno modo ut exposui, urgente eos tua præsentia, & uultu illo, quo exagitas perdisq; tibi aduersantes. Sicut מפני, accipitur cum dicitur à facie iræ tuæ, hoc est urgente ira tua. Alio modo, sicut illud: Ne proijcias me à facie tua, ut sensus hic sit, interierunt, ut coram te nihil loci habeant, & ita interierunt penitus.

Nomen eorum aboleuisti, hyperbole est, qua significare uoluit omnimodam eorũ internitionem, ut nulla superesset caussa, cur nominarentur. Aut certè per nominis abolitioné, intellexit sublatam nominis eorum celebritatem. Ad uerbũ hic sequitur. *In seculum & usq;*, deficit enim alterum עולם, idq; crebro fit. Ex his nos discamus Domini solius esse hostes deuincere, & extinguere, idq; in tempore facturum, suosq; ulturum, utcunq; uideatur nonunq̃ eos deseruisse, quo ipsius nos præsidio plena fiducia committamus.

O inimice, consummatæ sunt uastitates in sempiternum, & ciuitates euertisti, perijt memoria eorum, ipsi. Et Iehouah in sæculum sedet, instruxit ad iudicium tribunal suum. Et ipse iudicet orbem in iustitia, disceptabit populos in æquitate.) Versus septimus uariè enarratur. Mihi uidetur insultatio aduersus hosté, qui sibi persuaserat uastaturũ se apud Iisraelitas omnia. *Vers. 7. 8. & 9. ad uerbum* Ea sanè confidentia Goliath fuit. Cæso itaq; illo, & in fugam uersis cunctis Philistæis, insultare utiq; hunc in modum illi Dauid potuit, Nunquid, ò hostis, qui animo iam omnia uastaras, confectæ tibi sunt uastitates æternæ? nunquid urbes nostras euertisti? En interijt memoria eorum, quibus extrema minabaris, unà cum ipsis, omnia confecisti, & internitioni dedisti. Ita tu quidem tibi promiseras
B sed Iehouah præsidet in sæculum, sempiternum regnum obtinens. Nunquam non pro tribunali sedet, iudicium in tempore omnibus facit. Vniuersus siquidẽ orbis ab eo iustum iudicium expectat, ius dicet cunctis populis ex summa æquitate. Qui igitur tuam tulisset superbiã, nosue sui nominis cultores, tibi hosti suo, & maiestatis suæ blasphematori, permisisset? Sicut uero hic Vates, ex eo, quod Deus iustus orbis iudex est, colligit, non potuisse eum permittere hosti, ut ex sua libidine in populum Iisrael grassaretur, ita ex eodem Paulus colligit Roma. 9. Deum non posse iniuste uindictam de iniquitate sumere, Quomodo, inquit, alioqui iudicabit Deus mundum? *Interijt memoria eorum unà cum ipsis.* Ebræ. habetur tantum, ipsi, sed solita sacræ linguæ eclipsis est. Zephaniah. 2. Et uos Aethiopes uulnerati gladio meo, illi, id est, unà cum illis, Dauid Kimhi interpretatur, sicut illi.

Porrò uersum septimum, quem dixi uariè enarrari Dauid Kimhi in hunc sensum interpretatur, Hostis, irreparabiles & æternas uastitates in terra nostra perfecisti, excidisti urbes, ut aboleretur nomen nostrum, ita & tu uastaberis, nomenq; tuum abolebitur. Parens huius Ioseph Kimhi, putat significari eo, quod Vates cecinit, perfectę sunt uastitates, finem iam impositũ uastationibus hostis. Abr. Ezra hanc Prophetæ sententiam facit. Vastasti hostis irreparabiliter omnia, & ideo putas nunc te quiete rerum potiturum, non ita eueniet. Sedet enim in sæculum Deus, iudiciumq; facit omnibus, is te, ut meritus es, pessundabit, nomenq; tuum abolebit. Adduxi hasce Ebræorum enarrationes, quo, cum locus sit non nihil obscurus, lector habeat eligẽdi facultatem. Quod autem nulli harum accedam, in caussa est, quod nullus hostis, quem Dauid deuicit, sic regionem Iisraelis excisis urbibus desolauerit, ut dici potuerit, perfecisse eum uastitates ęternas & abo

leuisse

C leuisse memoriam Israëlitarum unà cum ipsis. Goliath, & freti eo Philistæi, uidebantur quidem Israelitis facturi eaq; intentabant, sed non solum nõ perfecerũt, uerum ipsi passi ea sunt ab illis. Proinde cum ה nota sit interrogationis, & tã Ironicę, quàm simplicis, uisum est, & uerbis Prophetæ & Psalmi Argumento, nõ parum quadrare, ut tanquã insultationem, uersum hunc acciperem. חרבות frameas quidam uertunt, sicut & Græcus interpres, sed linguæ sanctæ peritiores, magis probant, uastitates. Porrò id, quod Vates hic canit, Deum omnium iudicem semper pro tribunali sedere, & orbem iudicaturum ex iustitia & ęquitate, & consoletur, si iniuriam oporteat pati, & deterreat ab inferenda.

Versus 10. 11. 12. & 13. ad uerbum. *Iehouah erit arx obtrito, arx temporibus in angustia. Et nitentur te, qui norunt nomen tuum, quia non deseris inquirentes te ô Iehouah. Canite Iehouæ, sedenti Zijoni, adnunciate in populis studia eius. Nam inquirit sanguinem, memor eius fuit, non est oblitus clamoris pauperum.)* Quæ his quatuor uersibus canit, ex prioribus sequuntur. Si enim Deus orbem iudicat, & iudicat ex iusto & æquo, & iudicat omni tempore, necesse est, oppresso sit perfugiũ, & eripiat eum, tum maxime, dum pręcipue opprimitur, id est, tempore aduerso. Auertere quidem hoc tempus posset, ne unquam incideret, sed cum iudex æquus sit, & sui quoq; quotidie admittant, quæ sunt animaduersione digna, iudicio suo familiam suam primum castigat, & in uiam reuocat, ne planè cum reliquo mundo condemnentur, eóq; aliquid in eos sceleratis permittit, sed in tempore eos ulciscitur, manibus illorum ereptos. Hinc quicunq; nouerunt nomen Domini, id est, ipsum, eóq; ut iudicem omnium, qui solus ex iusto & æquo iudicat, agnouerunt, ipso uno nituntur & confidunt, ad neminem alium in tribulatione respiciunt, quod certi sint, deseri ab eo non posse, qui ipsi student, hoc est, eum inquirunt, de eo soliciti sunt, quibus cura est, ut ei uitam suam approbent, uerè religiosi, atq; timentes eum. Id uocat Vates דרש יהוה, solicitè quærere Deum. Ad hæc, commodum hortatur, ut canant sancti Deo laudes, quem præsidẽ Zijon uocat, & si, cum hanc, quam hic Psalmus uictoriam celebrat, daret, non

D dum esset in Zijon arca fœderis, apud quam peculiarem præsentiæ suæ locum esse uoluit. Imò ea urbs adhuc erat in manibus Iebusęorum. Kimhi putat ex reuelatione Dauidẽ prænouisse illic forè locum adorationis. Sed cum Psalmos hos, Zijoni primum publicitus in Ecclesia populi Dei, cani, per Dauidem institutũ sit, non est mirum, sic Deum hic appellatum, etiam si longe ante Psalmus compositus fuisset, facile enim fuit appellationem mutare. Quanq; equidem uerisimile habeam, Dauidem bonã huiusmodi Odarum partem, tum conscripsisse, cum in regno confirmatus, à bellis ociosus, augendis pacis, & religionis ornamẽtis sese totum dedidisset. In populis iubet annunciare facinora Domini, hoc est, passim, quo Dei potentiam & bonitatem plurimi cognoscant. עלילות facinora, reddidi, nam omnino facta sunt habentia insigne, & notabile aliquid. Inde uerbo, unde hoc nomen deducitur, significatur patratio miraculorum in Aegypto. Exodi decimo. Et Numeri 22. declinatio ex itinere asinæ Bileam. Deuteronomio 22. hoc ipso nomine furtiuus uirginis concubitus significatur. Ex quibus satis liquet dici עלילות facta, quæ notam aliquam, & insigne aliquid habent, ea iam Latinis, facinora uocantur, & æque in partem utrãmque usurpantur, ut עלילות Ebræis. Versus tredecimus, causam, cur ubiq; prædicari Deus debeat, iterum subiungit, nam & supra eam posuerat uersibus 9. & 10. Inquirit, inquit, de sanguine, de cæde, inultum sanguinem innocentem non relinquit, neq; obliuiscitur uociferationis adflictorum, etiã si aliquandiu negligere eos uideatur. Hæc iterum moneant, si quid indigne patiamur, Deum id ulturum, cui uni caussam nostram committere addecet.

Versus 14. & 15. ad uerbum *Miserere mei Iehouah uide afflictionem meam ab osoribus meis, exaltator meus à portis mortis.* Vt

celebrem

A *celebrem omnes laudes tuas in portis filiæ Zijon, læter in salute tua.*) Quia dixerat Dominum non obliuisci uociferationis adflictorum, in se ipso id uerum ostendere uolens, interponit, his Domini laudibus precem, quá in periculo cõstitutus, & eo maximè ancipiti, unde ex portis leti, & ipsis mortis faucibus, se exaltari orãs, ad ipsum fudit. Orauerat autem, ut sui Deus misereretur, respicere suam adflictionem, quã ab ijs, quibus erat odio, sustinebat, & de portis mortis, quo se significat proximè mortem, usq; ad limen eius accessisse, attolleret, ut in portis & conuentibus Zijon, in Ecclesia populi Dei, laudes celebrare, & palam de accepta ab ipso salute lętitiam testaretur. Sic tantum Dei gloriæ uiuere sancti petunt, de quo plura in uersum septimum Psalmo 6.

Demersæ sunt gentes in foueam quam fecerunt, in reti, quod absconderunt, illaqueatus est pes eorum. Notus Iehouah, iudicium fecit, improbus in opere manuum suarum irretitus est. Higaion, Selah. Recidẽt improbi ad infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum. Nec enim obliuiscetur in sempiternum inopis; (non) peribit in sæculum expectatio mansuetorum.) Redit ad decantandum iudiciũ Domini, quod contra hostes populi sui fecerat. Bellum intulerant Iisraelitis Philistæi, cooperierũt. Freti suo Goliath, se omnia uastaturos sibi persuaserãt, is ipse fuit, qui eos pessundedit. Blasphemijs enim suis irritauit Deum, ut mereretur à Dauide cadere, suóq; casu Philistæis pugnandi animos semel sustulit. Id iam est, quod Dauid parœmia sua, qua & supra 7. Psalmo usus est, canit: Demersæ sunt gentes in fouea (sepulchrum intelligit) quam fecerunt. Sic nanq; instructi ad id bellum uenerant, ut nihil certius haberent, q̃ Iisraelem periturum, iámq; illis parasse sepulchrum sibi uidebantur. Idem sibi uult, & alterum prouerbium, hęsisse pedem eorum in reti, quod Iisraelitis posuerunt. Nam quo uniuersum Iisraelis exercitum deleturos se sperabant, is ipse caussa fugæ illis & interitus fuit. Cæterũ allegoria illa, incidit in foueam, quam fecit, qua utimur, dum quis eo perit, quo alium perdere instituit, mutuata est, à uenãtibus. Hi foueas fodiunt, & quod fe-
B ras illiciat, imponunt, cuius auiditate, cum in foueas illæ insiliunt, capiuntur, nõ potentes inde rursus emergere. Lupi præcipue hoc modo capi solent. Metaphora retis, ab aucipibus sumpta est.

Versus 16.17. 18. & 19. ad uerbum.

Porrò uersu decimo septimo, uidetur peculiariter casum Goliath canere, quẽ suo ipsius gladio confecit, lapide fundæ deiectum, quod utiq; insigne auxilij diuini miraculum fuit, unde iure cecinit: Nobilis Iehouah ex iudicio, quo factum est, ut immanis Goliath, prope pueri manibus deijceretur, & suo ipsius ense capite truncaretur. Id significare creditur, dum canit: Improbus in opere manuum suarum illaqueatus est. Allegoriæ enim sunt parœmiales. Simpliciter dixisset, suo ipsius gladio decollatus est. Hoc ideo insigne diuinæ opis miraculum, quia dignè consyderari, & satis admirari nequit, summámq; Dei laudem poscit, adiecit, הגיון, quod nomen à uerbo הגה, de quo plura in uersum secundum primi Psalmi, uenit, intentiq́; animi murmur, & ex grato pectore eructãtem Dei laudem significat. Voluit siquidem hac uoce monere Ecclesiam, ut nunq̃ satis admirandam Dei benignitatem, in tam stupendo miraculo pressius consyderaret, indéq; accenderetur ad prædicandas Dei laudes totis uiribus, tum excitaretur ad fidendum Deo, quouis in periculo, quando ille tam insperato, & mirificè soleat adesse suis. Ad idem, & Selah adiectum arbitror. Ebræi, laudem & celebrationem Dei hoc nomine intelligunt, sicut & Chaldæa Paraphrasis, quæ reddidit: Iusti ouabunt. Græcus præterijt & hanc, & uocem, Selah, hoc loco.

Versus 18. & 19. uelut Epiphonema ad omnia superiora habent, ex animo de salute præstita exultante profectum: Reuertẽtur, inquit, improbi ad inferos. Hic admodum quadraret reddere *sepulchrum*, ut intelligeret allusum ad illud, quod ad corpus attinet: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Et si enim filios Dei hæc *Versus 18. & 19.*

quoq; constringat, necessitas, animis tamen hi superos petunt. Verum dum im-
C probotum manes ad tormenta rapiuntur, uerti *inferos*, ut intelligas, non solū cor
pore illos redire in puluerem, sed animis etiam in ignem paratū Diabolo & An
gelis eius, ex quo & nati sunt, teste Domino, loquitur enim hic de gentibus, quæ
Dei obliuiscuntur, hoc est, nulla prorsus religione tenētur. Rationem huius subij
cit, φ nequeat Deus pauperum usq; obliuisci, id est, eos ab improbis uexatos ne-
gligere, eò φ desyderium & uota eorum, dum opem implorant, nō possint per-
petuo esse inania. In hoc uersu est schema ἐπιζευγμένον, ad אל, id est, *non*, semel po
situm, duæ sententiæ iunguntur. Ad uerbum enim habetur: *Quoniam non in perpetu-
um obliuioni erit pauper, expectatio adflictorum interibit*, sed intelligit, *non interibit*. אל enim,
id est, non, uno loco positum, in duobus seruit. Id figuræ frequens in scripturis
est, præsertim in Psalmis. In fine huius uersus alterum schema est præcisionis. Nā
לעד habetur, id est, *usq;*, & omissum est עולם, id est, *seculum*, facile enim id etiam
non expressum intelligitur.

*Surge Iehouah ne roboretur homo, iudicentur gentes coram facie tua. Pone Iehouah illis, qui eos ex-
terreat, sciant gentes, quoniam homo ipse. Selah.*) His uersibus Deum orat, ut sicut contra
Goliath præclaram uictoriam dedit, ita uelit populo suo contra quoslibet impi
os adesse, & pro suis ita exurgere, sic potentiam suam declarare, ne illi cristas eri-
gant, suisq; uiribus se efferant. Subdit: Vt iudicentur coram ipso, hoc est, ut in eis
palam fiat Dei iudicium, meritas pœnas persoluentibus. אנוש nō sine empha-
si utroq; uersu utitur, quo indignitatem hominis exprimat, eóq; spem sanctis cō-
firmet, nihil eos ualituros contra Dominum. Ductum est enim hoc nomen ab
D אנושה, id est, dolore & molestia, cui homo natura scilicet obnoxius est. Porrò
quicquid hic orat, idem & prędicit futurum, cum nihil orasse se memoret, quod
non & exorarit. Vere nanq; surrexit tum Deus, hoc est, ultricem uirtutem suā in
hostes populi deprompsit. Cauitq; pulchre ne homo, quod illi erant, ac prętereà
nihil, & quidē אנוש, id est, q̃ddā doloris & cruciatuū mancipiū, roboraretur;
ualerétne supra quàm gloriæ suæ subseruiret. Posuitq; eis מורא, id est, formidā-
dum, grauémq; moderatorē, ipsum sane Dauidē, quem excisum, extinctúmq; ue
nerant. Hunc nanq; agnoscere regem, & quæ ei libuisset ipsis imponentem, fer-
re diuinitus coacti fuere. Hic docuit eos agnoscere tandem se esse אנוש, hoc est,
ærumnis & omni miseriæ natos, qui antea ex nimio rerum successu dementati,
putabant se deos esse, & humanis casibus altiores. Videtur autem & id notabilē
humilitatis expressionem in se habere, φ אנוש hic posuit in singulari, cum plu-
rale sit, & nomen ac uerbum quæ præcedunt, & quod sequitur pronomen. Ha-
betur enim: *Sciant gentes*, & sequitur, המה, id est, *ipsi*. Simile enim uidetur, ac si nos
diceremus, ut sciāt se mortale & miserum esse. מורה hic habetur, & est ה, pro א,
positum iudicio omnium Ebræorum, ut terrirorem, concussorem, taléinq; prin
cipem, qui subiectis formidini & terrori sit, intelligas ex hac uóce. Chaldęus red
didit: Incute eis Deus timorem. Græcus autem uertit νομοθέτην, id est legislatorē.
Si enim uocem hanc à ירה quod docere & legem dare, ut in primo Psalmo di-
ctum, significat, deducas, doctorem siue legislatorem recte reddideris. Sed cum
certum sit sæpe ה & א inter se permutari, & plusculū, ac grauius aliquid in hostes
Dauidem orasse hic constet, quàm ut doctor eis dàretur, id quod singularis be-
neuolentię documentum, atq; filiorum Dei proprium est, ut Iescha. 30. & alibi le
gimus, proprior uero uidetur enarratio Ebræorum. Cæterum prætertjt Græcus
in uersu ultimo pronomen המה, cum id reddiderit supra uersu septimo, *cum so-
nitu*. Significat enim המה sine daggesch strepitum uel sonitum, at ibi daggesch
habet, ac non aliter quàm hic & in multis alijs locis, in quibus Græcus ipse,
illi uel ipsi, uertit, pūctatur, quare tutius fuerit sequi, & in illo septimo uersu Ebræ
os

Versus 20, & 21. ad uerbum

A os. Fefellit illum ה per paragogen adiectū, alioqui dicitur הם. Porrò si etiam scriptum fuisset המיה, ita ut strepitum, sonitum uel tumultum significat, nō esset tamen id ita accipiendum, ut uulgo enarrari solet, quasi hic sonitus, hominum sermones significaret, ac si Vates dicere uoluisset: Peribit memoria illorum ita, ut nullis amplius hominum sermonibus celebrentur. Nam nō hunc sonitū המיה significat, uerum fremitū potius, & fragorē, strepitumq; horrisonum. Vnde si ea uoce hic Vates, usus esset, foret sensus: Peribit memoria eorū, uelut horrēda quadam tempestate, & casu, ingentem ædente strepitum uel fragorem, qualem improborum ruinam, scriptura multis in locis describit, uolens utrunq; ob oculos ponere, q̄ horrende illi pereant. Sed simplicior & certior est lectio Ebræorum. Nos q̄ emphatica hæc sint, ut cognoscant gentes se אנוש, id est, miserum & erūnosum quid esse, ipsi perpendamus: nihil enim difficilius nobis persuaderi potest, ita ut nos nihil quoq; salubrius didicerimus, q̄ agnoscere id esse nos quod sumus, miseros, calamitosos, bullas, umbras, imò umbræ somnium, & nihil. E re itaq; est nostra, ut & nobis subinde imponatur concussor aliquis, & durus monitor, siue is sit externus tyrannus, siue sæuior aliquis morbus, siue quę alia calamitas. Hinc appositū Selah est. Quanq̄ id huius quoq; hic monere nos debet, Christum seruatorem nostrum, cuius typum Dauid gessit, tandem hostibus suis imponi dominum, qui eos pedibus suis uice scabelli subiectos exterreat, utcūq; modo secure ferociant. Huius cum membra nos sumus, eius item exaltatione & potentia niti debemus, certi, fore ut se mortales, miseros et deploratos tandem sentiant & defleant, qui nunc Deo ipsi minitari uidentur.

ARGVMENTVM PSALMI DECIMI.

B *PRAECATIO est contra peruersos, malitiosos & importunos homines, qui tum dolo, tum ui, quoscunq; possunt nocuos, sed inopes, desertos, adflictos, opprimunt, obterunt, conficiunt, in qua simul intolleranda horum superbia, impietas, & nocendi tam artes, quàm conatus, describuntur.*

PSALMVS DECIMVS.

in genere mixto αἰτιαστικὸς καὶ ψεκτικὸς.

CVR stas procul, ô Iehouah, tegis oculos tempore 1
quo adfligimur?
Prę superbia insectatur improbus adflictum, ob 2
secro, illaqueentur fallacijs, quas comminiscuntur.
Nam laudat improbos, eò quòd illi pro sua li- 3
bidine feruntur, quæstuosum prædicat, & Iehouæ
conuitiatur.
Improbus præ fastu suo, nihil pensi habet, non esse Deum, id uersa- 4
tur in omnibus cogitationibus eius.
Quæ instituit semper ei secundant, altè sublata est ab eo animaduer- 5
sio tua, omnes aduersarios suos exibilat.
Cogitat secum, non nutabo, per sæcula ero absq; incommodo. 6

7 Scatet sermo eius periurio, fraude & technis, quicquid lingua eius
C profert, iniuria est & prauitas.
8 Insidet atrijs tanquã leo insidiarũ, clãdestine occidit innocentem, intẽ
tos oculos habet in miseros.
9 Struit latenter insidias, sicut leo in lustro, insidiatur ut corripiat adfli-
ctum, corripiet adflictum, dum in rete suum pertraxerit.
10 Dolenti se similem facit & depresso, at cadunt robore eius miseri.
11 Cogitat apud se, Deus horum nullam curam habet, auertit faciẽ su-
am ne unquàm uideat.
12 Exurge Iehouah, Deus attolle manum tuam, adflictos ne negligas.
13 Cur enim incessit improbus maledictis Deum, nam dicit intra se, te
non inquisiturum.
14 At uides, tu enim iniuriam, & indignationem intueris, cum libuerit,
id re ipsa declarabis: tibi miser se committit, qui pupillo soles esse ad-
iutor.
15 Confringe robur improbi, & noxij, de improbitate eius quæstionẽ
institue, & nusquàm apparebit.
16 Iehouah Rex in sempiternum, interierunt gentes de terra eius.
17 Vota adflictorum audiuit Iehouah, ut sint animo æquo efficies, au-
ris tua illis attendet.
18 Vt uindices pupillum, & oppressum, ne ultra terreatur mortalis in
D terra.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbum. *QVare stas procul Iehouah, abscondis ad tempora in adflictione. Præ superbia sua insectatur improbus adflictum.*) Habet hic Psalmus haud parum obscuritatis, non quidem in argumento, sed in uerbis, quæ in nullo ferè uersu, nõ ambigua sunt. Vnde & Ebræi admodum inter se uariant. Cum uero necesse sit singula, unicum tantum sensum habere, quem agnouero certiorem, eum adferam. Ne autem lectorem deligendi facultate & iudicij copia fraudem, memorabo & aliorum sententias. Adflicti itaq; & oppressi à fraudulentis & uiolentis, ijsdémq; nefarijs & impijs, ad Dominum precantur: Cur, ò Iehouah, stas, uel manes procul, permittens nos fraudibus & uiolentiæ sceleratorum? De Antropopathia, qua Deus, dum permittit perditos, pro libidine sua ferri, & bonos diuexare, dicitur stare procul, auertisse se, dormire, & similia ut sæpius iam dictum est. Illud, *abscondis*, Eclipsis est, nam deest, oculos, ut Rabi Shlomoh, & Ab. Ezra arbitrantur. Idem schema est, & in sequenti particula: *Ad tempora in tribulatione.* Voluit enim in persona adflictorum dicere, Deum longe abesse, aut si adsit, oculos suos tempore, quo ipsi tribulatione exagitantur, tegere, ne uideat iniurias, quas ab improbis perferunt. Iustus enim sciens nihil mali tolerat, quod queat auertere. Deus igitur quũ uel solus iustus sit, & possit omnia, uidetur adflicto, quibus iniurijs diuexetur, non uidere, dum eas non arcet. Neq; enim potest animus mœrore oppressus, abyssum iudiciorum Dei, qui suos præsens & sciens, ac etiam illis beneuolus, ma-

los-

A lorum improbitan, aliquandiu exercendos concedit, cognitione consequi. Secundus ergo uersus caussam dicit, cur Deus uideatur, aut stare procul, aut oculos clausisse. Improbus præ superbia sua, persequitur eos, qui alioqui adflicti sunt & miseri. Solet namq; Deus adflictis & humilibus adesse, & superbos deijcere. Cum itaq; non solum id non facit, sed conniuet præterea, ut superbiens improbus lacesset, diuexet, persequatur, & opprimat miseros, uidetur aut abesse procul, aut non uidere, quæ impij designant. Hæc expendens animus pius, & inde angore affectus, ut Deo patri suo expueri cogitur, ita non potest nõ auxilium eius, contra sceleratos illos inuocare. Hunciam animi perturbati, & Deo querentis suam molestiam affectum, uoluit Vates exprimere, quum subiecit: *Comprehendantur in consilijs, quæ commouscuntur.* Græcus habet: ἐμπυρίζεται ὁ πτωχός, id est, incenditur pauper: Hieronymus, ardet. Vt enim in Psalmo septimo dictum, significat ידלק etiam ardere. Sed hic magis quadrare uidetur significatio persecutionis.

Hic est Ebraice במזימות, quas in uersu quarto uerti, cogitationes, significat autem ferè, prauas & sceleratas cogitationes, peruersaq; & noxia consilia. Vnde in Psal. 37. Ne tibi bilem moueat, cũ succedit uiro facienti מזימות, id est, quæ maliciose & peruerse cogitauit. Et Psalmo 21. Cogitarunt מזימה, malum consiliũ, quod nequiuerant perficere. Genesis 11. Consilium hominum de ædificanda ciuitate & turri in coelos usq; pertingente, hac uoce significatur. Leuitici 18. 19. & 20. illicitus concubitus hoc nomine uocatur. Rabi Shlomoh hanc particulam, non ut precationem contra malos, sed querelam de captione bonorum accipit. Sic enim legit: Miseri illaqueantur consilijs, quæ cogitant mali. Sed uidetur hæc interpretatio à phrasi Ebræa alienior, quare & A. Ezra & Kimhi priorem sequuti sunt.

Nam laudat improbus de desyderio animæ suæ, & lucro intentus, benedicit, maledicit Iehouæ. Improbus præ fastu suo non inquiret, non Deus, omnes cogitationes eius.) Orauerat, ut improbi cõ- *Versus. 3 & 4 ad uerbum.*
B silijs & malis artibus, quibus capere miseros quærunt, ipsi irretirentur, nunc quã dignè hoc precatus sit, exposita impietate, superbia, malitia & diritate eorum, declarat. Promiscue numero plurali & singulari utitur, non enim de uno aliquo, sed improbis quibuslibet canit. Synecdoche hanc, omnis scriptura frequẽs usurpat. Primum omnium canit, metu Dei uacare istos, de quibus queritur. Id ita omnis peruersitatis, ut timor & obseruantia Dei, omnis integritatis, ueræ scilicet sapientiæ probæq; uitæ, initium est. Versus tertius uarie enarratur, ut sane multum habet amphiboli. Kimhi sensum hũc adfert: Improbus laudat seipsum, propterea quòd desyderia animæ suæ perficit, quòd uoti sui compos euadit, tũ prædicat quæstuosos & lucro intentos homines, quòd nimirum suum institutũ huiusmodi sectentur. Ex eo iam tertium sequitur, ut Deum blasphemet, cui nẽpe derogat, quòd possit de manu sua eripere, quem ipse premit, & compilat, aut partes huius uitæ curet, uel iudicaturus sit. Diuus Hieronymus ברך sicut הלל absolute accepit, & רשע atq; בצע pro eodem, Nam sic uertit: Quia laudauit impius desyderium animæ suæ, & auarus applaudẽs sibi blasphemauit Dominum. Ad eundem modum & R. Shlomoh uersum hunc enarrauit. A. Ezra repetit nominatiuum agentis ex præcedenti uersu, & hunc sensum reponit: Improbus laudat improbum, prædicat auarum uel quæstuosum, qui Deo conuiciatur. At cum הלל & ברך actiua sunt, quæ requirunt accusatiuũ personæ patiẽtis. Videtur quęr A. Ezræ expositio hactenus probabilior, quòd repetit agentis nominatiuum ex uersu præcedenti, ut רשע in hoc uersu בצע accusatiui sint, ultimum autem נאץ malim de eodem improbo uel improbis potius, nam singulare hic pro plurali usurpatur, intelligere, quàm de quæstuoso, ut sit sensus: Non immerito oro,

ò Deus, ut illaqueari & irretiri facias improbos istos suis ipsorum sceleratis consi-
C lijs, nam nihil illi ad summam impietatem reliqui faciunt. Non solú ipsi in omnia flagitia & scelera effrenes ruunt, uerum alios quoq; eodem ruere gaudét. Laudant enim & prędicant, quicunq; ut ipsi pro libidine sua feruntur, quæstui & lucro intenti sunt. Eo iã qd aliud, q̃ te ò Deus blaspbemát? Quę enim tu summe uituperas & execraris, improbitatem & auaritiam, ea isti ferunt laudibus. Hic sensus ab argumento Psalmi minimú abludere uidetur. Illud auté, si hunc sensum receperimus, ampbibolum erit, על תאות נפשו, poterit enim hoc ad laudantem & laudatum referri. Sed ad utrumuis, & sensus prope idem erit, népe caussam huius laudis esse, qua improbus improbú impartit, q uterq; studeat. Nam si ad laudanté referas, idem ualebit ac si dixisset: Improbus laudat pro suis affectibus, dú uidet eisdem affici improbos alios. Si uero ad laudatum: Improbus laudat suos complices alios improbos, propter ea quæ in animis suis cupiunt, eadem enim & ipse sectatur. Prior sensus apparet uerior, ut intelligas improbos pro suis studijs & affectibus alios laudare, eisdem malis addictos. Græcus הלל & ברך accepit impersonaliter, & ברך יהוה uertit, παρώξυνε τὸν κύριον, tum uersum sic reddidit: Quum laudatur peccator in desyderijs animæ suæ, & iniurius benedicitur, irritauit peccator Dominú. Chaldæa Paraphrasis in parte cõsentit, ea sic babet: Quare iactatur impius super concupiscentia animæ suæ, & qui benedicit hominé raptorem, reijcit Deum? Tam uarias hic adduxi uersus huius enarrationes, ut hinc ostenderem, q̃ sæpe etiam in sacris sudent quiq; doctissimi. Tam est multis in locis concisa & amphibola breuitas. Proximæ uero sunt, quam tradidit Kimhi, & quam Ab. Ezra. Omnino enim eorú, quales bic improbi describuntur, fuerit, & se ipsos, & alios peruersitatis nomine, eóq; cum aperta cõtumelia Dei & blasphemia laudare, sicut uere studiosorum pietatis, tam in alijs, q̃ in se detestari.

D *Præ fastu suo.* Hoc si omnino uerbú è uerbo reddere uelis, sic haber: Improbus prę sublimitate nasi sui nõ requiret. Fastuosi siquidem facié, quã hic Psalmographus per nasum, eminentiorem faciei partem, significat, sublimem ferunt, eóq; fastum animi produnt. Idem fit attollendo supercilia. Vnde dicunt Latini tales attollere supercilia. Græcus אף per iram reddidit: Secundum multitudinem iræ suę nõ exquiret. Diuus Hieronymus: Impius secundum altitudinem furoris sui non requiret, nec Deus in omnibus cogitationibus eius. Sed hoc satis liquet, Vatem immensam arrogantiam, & minime tolerandum fastum, his uoluisse exprimere. Hic uero fastus efficit, ut improbi nihil pensi habeant, neminé metuát, nunq̃ inquirant, liceat nec ne, deceat, aut minus, suo non arbitrio, sed libidine in omnibus ferantur. Huius caussa subijcitur, non Deus, id est, non est Deus, id sunt omnes eorum cogitationes, id caput illis est omnium consiliorum. R. Shlomob illud, non inquirit, ad Deum refert, quasi ita secum improbus cogitet: Deus nõ inquiret, imò non est Deus, qui hæc uindicet. Sed uidetur magis quadrare sensus prior. Kimhi interpretatur: Non inquiret improbus Deum, non orat eum, quia omnes eius cogitationes sunt, q non sit Deus, qui de rebus, quæ hic fiunt, iudicet, ideo nullam habet rationem, aut metum Dei. Insedit siquidem adeo Dei notio, omnium etiam perditorum mentibus, ut penitus excutere eam nequeant, auertere igitur quantum possunt illam, & sibijpsis suadere, aut nullum esse Deú, aut nostri nullam habere rationem, enixe in omnibus suis cõsilijs conátur, alioqui nunquàm effrene adeo & licenter in mala quæuis ruere possent. Chaldæa Paraphrasis habet: Dicit in corde suo non sunt manifesti ante Deum omnes cogitatus mei. Græcus: Non est Deus in conspectu eius.

Versus 5. & 6. ad uerbum (*Prosperantur uiæ eius in omni tempore, alte à conspectu illius iudicia tua, omnes aduersarios suos, flabit in eos. Dixit in corde suo, non nutabo, in ætatem & ætatem, quod sine malo.*)

A יחילו דרכו. Initium uersus quinti & Ebræi uarie interpretantur. Rabi Shlomoh & Rabi Ioseph, Paraphrastes Chaldæus, sic accipiunt, Viæ eius, id est, instituta, prosperantur. A. Ezra & Kimhi, uiæ eius discrutiant, secundum Kimhi, pauperes, quos diues ille & potens opprimit, secundum Ezra, prudentes, qui uidēt ei præter meritum cuncta succedere. Rabi Mosheh Cohen, uiæ eius, id est, placita animi uenient illi, hoc est, potietur cupitis. Nam alicubi hoc uerbum aduenire significat, ut 2. Reg. 3. יחולו על ראש יואב, id est, ueniat super caput Ioab: loquitur ibi Dauid de sanguine Abner, quem Ioab dolo occiderat. Mihi uisum est quando satis liquet his duobus uersibus, quinto & sexto, improborum fœlicitatem describi, sequi Chaldęum Paraphrasten, & Rabi Shlomoh. Ideo uerti: Quę instituit, semper ei secundant. Etenim & Iiob cap. 20. hoc uerbo pro prosperari usus est, על כן לא יחיל טובו propterea non prosperabitur, uel augebitur bonum eius. חיל opulentiam significat, forte ab eo, ut nonnunquàm à nominibus uerba deducuntur, formatum hoc uerbum est, quod ditari & in rerum successu gaudere, significet. Græcus habet: inquinatæ sunt uię illius. Deduci enim יחיל credidit à uerbo חלל. Queruntur ergo hic sancti ab improbis diuexati, quòd uię id est, instituta illorum, omni tempore eis secundent, & lucra ferant, eóque subiungunt, altè sublata esse ab eis Domini iudicia. Id est, dignam illis animaduersionē procul semotam. Si enim illos, ut meriti sunt, iudicaret Deus, nequaquam tanta rerum fœlicitate florerent. A. Ezra מרום, ad Deum refert, & in hunc sensum legit: Iudicia tua ò excelse, ab illis sublata sunt. *Prosperantur uiæ eius.*

Iam & quod sequitur: Omnes aduersarios suos flabit, in eos, non eodem sensu ab Ebræis intelligitur. Rabi Shlomoh putat hic cani, improbum solo oris flatu prosternere aduersarios suos, neque displicet hæc interpretatio Kimhi. A. Ezra autem יפיח, pro illaqueabit accipit, ut intelligas Psalmographum cauere, adeo omne incommodum abesse improbis, ut aduersarios suos pro arbitrio impliscent, & dolis suis constringant, ne quid ipsis officiant. Hactenus utraque interpre-
B tatio conuenit, quòd malos aduersarijs suis superiores facit, indignationi autem adflictorum, qui hæc queruntur, magis illa hyperbole accōmoda est, ut dicant illos, uel solo spiritu aduersarios suos deijcere. Et haud scio, an ad illud alluserit, quòd improbi, dum eis pro animi sententia omnia cedunt, mirum inmodum tumere & turgere, tum immane spirare, præsertim cum irati sunt, soleant. Inde certe iactatur apud Græcos prouerbium μέγα πνεῖν, magnum spirare. Et Persius, Grande aliquid quod pulmo animę prælargus anhelat. Verum eòdem redit sensus, ut querantur sancti, tantum potentiæ, & successus sceleratis datum, ut uel solo nutu, si tantum moti grandius spirare incipiant, infestos sibi sternant, & conficiant. Pleonasmus hic est, sed non ociosus, licet enim satis fuisset dicere, *Aduersarios suos difflabit*, addidit tamen, in eos, quo pro afflictorum indignatione, potentiam malorum, & contra suos inimicos successum, magis exprimeret, ueluti geminatione quadam usus.

David Kimhi, aduersarios improborum, quos solo flatu sternunt, uel illaqueant, eos intelligit, quos illi persequuntur, sed non uideo, cur illos, malorum aduersarios, & infestatores, Vates diceret, quos prorsus deiectos & planè confractos facit. Ad hæc, bonis semper satis est, si à malis queant tuti esse, nunquam infestare illos uicissim in animum inducunt, ut qui de omnibus bene mereri, et offendere neminem studeant. At mali sæpe graues inter se inimicitias exercēt, dum quisque primas habere, & cum incommodo alterius, sua augere cōmoda quærit, solet quoque Deus non raro, malos per malos frangere. Queruntur ergo hic sancti suos hostes, non solum ipsis inermibus, quique accipere quàm inferre iniuriam malunt, sed omnibus etiā inimicis suis nō tam uoluntate aduersandi illis, quàm po- *Qui malorũ aduersarij.*

C tentia prædictis, preualere, ut nemo prorſus ſit, à quo crudelitas illorum modum acciperet, quippe qui infeſtos ſibi, uel ſpiritu ſolo, aut certe uerbis, deijciant.

Hinc illis ſummæ ſecuritatis perſuaſionem, conſequenter Vates tribuit, cum canit: Dixit in corde ſuo, hoc eſt, apud ſe cogitauit improbus, Non nutabo ad ætatem & ætatem, hoc eſt, per multa ſæcula, eò quòd nihil mali, nihil infortunij expetiat, nihil accidet incommodi. Ait, quod non in malo, præciſa locutio eſt, ſed apta cogitanti, ſubaudiendum autem, ero.

Verſ. 7. 8. 9. 10. et 11. ad uerbum.

Periurio os eius ſcatet fraudibus, dolo, ſub lingua eius moleſtia et prauitas. Sedet inſidians in atrijs, occidet innocentem, oculi eius in pauperem intenti ſunt. Inſidiatur in occulto ſicut leo in luſtro inſidiatur, ut corripiat adflictum, corripiet adflictum, cum trahet eum in rete ſuum. Comprimit ſe deijcit & cadit uiribus eius cœtus confractorum. Dixit in corde ſuo oblitus eſt Deus, auertit faciem ſuam, ne uideat in perpetuum.) Vt prioribus duobus uerſibus deſcripſit improborum fœlicitatem & ſucceſſum, ita his quinq; deſcribit nocendi uias, quibus innoxios depeculátur, & opprimũt. Deierare nulla illis religio, ideo in promptu ſemper periuriũ habent, hinc eſt ut dicat Vates, os improbi periurio ſcatere. מלא authore Kimhi non adiectiuum, ſed uerbum eſt, uelut ibi: Et gloria Iehouæ מלא, id eſt, replet tabernaculum. Vnde ſic legit: Improbus implet os ſuum periurio. Exiſtimat enim id à Vate notatum quod falſuri ſcelerati iſti, pleno ore, hoc eſt, multa obteſtatione deierant, præ ſe uerbis & geſtu ferentes, ſe ex animo & uere iurare. תוך, quod aliàs medium ſignificat, ideo ad ſignificandum fraudem deductum, idem putat, quòd in medio corde, dolus & fraus cõcinnetur. Illud: Sub lingua eius moleſtia, ſiue iniuria, & prauitas: reddidi, quicquid lingua eius profert, iniuria & prauitas eſt: mendacia enim illorum & fallacias, quas uerbis adornant, uoluit Vates hac congerie deſcribere.

In deſertis uillis.

חצרים, Kimhi deſtructas urbes intelligit, in quibus tanq̃ deſertis locis latrones ſolent latitare. Id ſatis liquet, Prophetam inſtituiſſe hoc loco, artes & conatus improborum, in deijciendis & opprimendis adflictis, deſcribere. Sicut ergo eos uerſu nono, leoni in luſtro ſuo inſidianti, & prædam expectanti aſſimulauit,
D ita uidetur hoc uerſu eos ſimiles facere latronibus, qui in deſertis pagis & uillis latitare ſolent, ut inde prætereuntes adoriantur: quanq̃ cum & principalia atria hæc uox ſignificet, quid ſi Vates hunc ſenſum uoluerit exprimere: Inſidiantur iſti & latrocinantur, ſed non ut uulgo ſolent latrones, è ſyluis & ſpeluncis ſuis cum periculo, uerum in ipſis principalibus atrijs & aulis, unde Græcus habet, cum diuitibus. A. Ezra pro atrijs habitatis accipit, hocq; impijs hic tribui agnoſcit, quòd cum alij in deſertis, hi domi & in urbibus inſidientur, & latrocinentur. Etenim ampliorem horum fœlicitatem Propheta in præcedẽtibus uerſibus fecit, quàm ut conueniat eis nunc tribuere latrocinium, quod quidem perditiſſimorum eſt, ſed ferè parum fœlicium & inopia laborantium. Habent ſiquidem opulenti illi & beati improbi, cõmodiores ſibi & minus cum periculoſas, tum laborioſas uias latrocinandi, hominesq; deſpoliandi, quàm ut in deſertis locis latitarẽt. Sic ſanè arte & potentia hi ſua ſpolia & iniurias tuentur, ut quò plus rapiunt, & grauius, non ſingulos tantum ciues, uerum & totas reſpublicas depeculationibus ſuis premunt, eò maiore habeantur in precio, & uel ſoli, tam in principum aulis, quàm in urbibus ſuſpiciantur & colantur, id quod certè aſſecuti pridem ſunt

In mercatores.

pecunioſi mercatores illi, qui hodie ut primos reges & principes, ita totam ferè Europam in ære ſuo habent, pro libidine ſua, de quibuſuis rebus, uectigal quantumlibet extorquẽtes. Nam quid aliud eſt, dum pauci, quaſcunq; uoluerint res, undiq; coemunt, & poſtea quanto uolunt precio diſtrahunt: Verum dum hi prædæ ſuæ aliquantulam partem principibus decidunt, non ſolum ad hunc modũ compilare orbem, eis permittitur, ſed etiam pluribus ad id priuilegijs iuuantur.

At ue-

A At uero leuis foret pecuniarum iactura, hoc magis dolendum, ab his orbis de-
spoliatoribus, non minus uitiorum regionibus importari, quàm pecuniarum ex
portant, suaq; luxuria, modum omnem excedente, ad perniciosum questū, quos
libet pellici, ut hodie quorumlibet ordinum homines, qui ingenio humaniore
prædíti, & facultatula aliqua instructi sunt, sordidis istis & sceleratis quæstibus,
liberos suos deuoueant, omnium honestarum artium studijs contemptis, & nul
la prorsus professionis nostræ, quæ requirit, ut omnibus prosimus, obsimus ne-
mini, ratione habita, ut & de nobis iam dici illud Jirme. 6. possit. A paruo usq;
ad magnum, unusquisq; lucrum uenatur. Iam uanum haud quaq; erit, quod ser
uator dixit, Mammonæ nos simul, & Deo, seruire non posse. Sed nobis ad Psal-
mi enarrationem reuertēdum est. At si legere malis, ut Kimhi: Insedit in desertis
uillis &c.) Trāslatio erit à latronibus in ruinis se cōtinentibus, qua exponere Va-
tes uoluit, quàm sint improbi illi ad opprimendum innocentes, & ope destitu-
tos, soliciti & intenti, ut latrones, qui in desertis locis iuxta uias latitāt, quo in-
de tanquàm ex insidijs prætereuntes, & nihil tale suspicantes adoriantur. Porrò
uillulas & pagos significari hac uoce, satis testatur caput Gene. 25. quod memo
rat, Iismaelitas בחצרים habitasse, quos uillas inhabitasse, non urbes muratas,
ex multis scripturæ locis colligitur. Item ex cap. 13. & 15. Iehosuah, ubi urbes me
morantur, cum חצרים suis, id est, uicis & uillis. Eo uero quod ait, in abscondi-
to occidet innocentē, significat, potentes illos improbos, sic ad euertendū, & nō
tam rebus sæpenumero, quàm uita spoliandos pauperes, suas artes suosq; pretex
tus habere, ut uulgo uis & crudelitas eorū aut lateat, aut certè puniri non possit.
Oculi eius in pauperem intenti sunt.) Hoc est, semper totis in hoc uiribus in- *Oculi eius in*
cumbit, ut ab his, qui suæ auaritiæ & uiolentiæ nequeunt resistere, aliquid rapi- *oppressum.*
at, eisq; oppressis, opum suarum cumulum augeat. חלכה Kimhi idem signifi-
care dicit, quod חלך, ה. in fine per paragogen adiecta, hoc est, oppressum, uiri-
B bus exutum, confractum, sic uocat Psalmus innocentes, quos improbi illi despo
liant & obterunt, uolens eo exprimere, quales ab illorum improbitate & rapaci-
tate reddantur, non quales fuerint, anteaquàm illis facti essent obnoxij. Quid e-
nim iam confractis, & ad summam inopiam redactis, insidiarentur, qui sola un-
diq; lucra uenantur? Illud יצפנו A. Ezra idem esse putat, quod יצפו. נ per epen
thesin interiecta, nam alioqui יצפנו abscondent, uel latebunt, non uidebunt
significat, צפה, siquidem considerare, & צפן abscondi, & latere est. Si quis au-
tem omnino malit יצפנו, pro abscondere accipere, posset forsan hanc particu-
lam sic legere, Oculi eius ad pauperem abscondiri erunt, hoc est, non patebit, ut
in eum oculis suis intendat, ut eum obseruet, ut occasionem quærat eum capi-
endi & perdendi. Sic idem sensus resultabit.
Versus nonus idem canit, quod octauus, nisi quod leonis similitudinē addu-
cit. Omnia per translationē dicuntur, quod uel illud indicat: Cum traxerit eū in
rete suum. Voluit siquidē Vates his similibus dicere, improbos istos studio ue-
nandi pauperes, & insidiandi eis artibus, plusq; latrones in itinerantes, quā leo-
nes in prædā, quàm aucupes in aues, flagrare, & esse instructos. Adflictos & pau
peres dicit, qui ab illis adfliguntur & pauperes fiunt. Corripere, quod improbis,
mutuatum à beluis corripiētibus prædam, Vates per metaphorá tribuit, est subi-
to innocuos, & magna ui inuadere, bonisq; omnibus euertere. Versu decimo ite
rum leoni prędam inuasuro assimilat: ut enim ille tum cōprimit sese, & incuruat
ac deijcit, ut eo fortius in prædam insiliat, ita significat sceleratos illos pauperū
oppressores, interdum sese demittere, & deiectis similes exhibere, sed quò com-
modius eoq; potentius, postea miseros deijciant & comminuant. Eo siquidem
robore sunt, ut omnem pauperum cœtum facile sternant. חלכאים quod hic

C una dictio est, ut duæ legitur. חל כאים. id est, cœtus oppressorũ & miserorum. Porrò hanc improborum simulationem, istos dolos, non est opus multis explicare, nimium cottidie in ijs quoq;, qui inde alios reuocare debebant uidentur, & à bonis probè sentiuntur.

Deus oblitus est.

Versus undecimus omniũ quæ præmissa sunt caussam exprimit. Quòd enim totis adeo uiribus in hoc improbi incumbunt, ut decipiãt, irretiant, fraudent, despolient, euertant, extinguant, quicunq; eorum dolis & ui resistere nequeunt, ut in hoc nocendi & perdendi pauperes studio, rapacitatem latronum, truculentiam leonum, dolos aucupum superent, inde est, quia apud se continuo cogitant, Deum rerum præsentium, nullam habere rationem, nullam curam, auertisse faciem suam, ne unquàm ista, quæ hic fiunt, uideat. Hoc etenim, ut supra dixi, & si penitus persuadere sibi nequeant, fortiter tamen suadent, ideo grauatim adeo de Deo aliquid audiunt, & ueram religionem atrociter persequuntur, tidentq;, quicunq; Dei prouidentiã suspiciunt. His hodie omnia proh dolor referta sunt, ut nulla ratio sit, quæ de eorum improbitate, fraude, & impietate Propheta cecinit, explicare latius.

Versus . 12. 13. 14. & 15. ad uerbum.

Surge Iehouah, Deus exaltetur manus tua, ne obliuiscaris adflictorum. Cur lacescit improbus maledicto Deum, dicit in corde suo, non requires. Vides, nam tu molestiam & indignationem consyderas, ad dandum in manus tuas, super te relinquet oppressus, pupillo tu eris adiutor. Confringe brachium improbi, & noxij, inquires improbitatem eius, non inuenies.) His iam uersibus precationẽ ponit sanctorum, qua orant, ut Deus de improbis illis innocentium oppressoribus, quorum ingenium & nocendi uias superioribus uersibus expressit, ultionem sumat. Primum ergo in uersu duodecimo precantur, ut contra illos Dei potentia, quæ illis pro libidine sua grassantibus, uelut retracta uidebatur, sese exerat. Vsus est autem hoc uersu Propheta solitis suis tropis, qui iam, in uersum octauum Psalmi 3. in 7. & 8. Psalmi septimi, in uersu 20. Psalmi 9. &
D in primum huius, abũde explicati sunt. Quòd uero sancti, non sua, sed præcipuæ gloriæ diuinæ gratia, uindictam exigendam de reprobis petant, indicat uersus 13. Quare lacessit improbus maledicto Deum. Hoc maledictum, plenius exprimit uersus decimus. Etsi autem blasphemia cordis, Deo perinde sit atq; ore prolatum maledictum, attamen cum ex cordis redundantia os loqui soleat, quæ impij in corde contra Dei prouidentiam maledicta concipiunt, plusquàm impudenter iuxta euomunt, id dum Dei studiosos multo grauius, quàm ullæ, quas ipsi ab illis iniurias & contumelias perferunt, commouet, atq; ad precandum Dei in illos ultionem, uel solum extimulat. Affectum uero indignationis, indicat interrogatio, Cur lacescit: &c. Idem facit & mutatio personæ, deniq; & oratio tam præcisa: Non inquires.

Raithah, uides cũ empha si dictum.

Non minus uero ardentem affectum habet & initium uersus 14: *Vides.* Sensus enim est: Dicit ille impie maledicus, te ò Deus, de improbitate & sceleribus suis non inquisiturum, neq; uos ab ipsius ui & dolis uindicaturum: at secus experietur. Vides siquidem tu & respicis omnia, molestiam quam nobis inferunt, & indignationem iustissimam, quam in nobis, non tam iniurijs quibus nos obterunt, quàm diris blasphemijs, quibus tuam maiestaté imminuunt, excitant semper, intueris. & consyderas, idq; ad ponédum in manu tua, hoc est, ut simul atq; iustum huius tempus aduenerit, manũ tuam contra illos depromas, eosq; prorsus extinguas. Poni in manus Dei, pro eo dicit, quòd est, eum iudicium facere, & re ipsa uindicare suos, metaphora ab operantibus desumpta, qui tum opus perficiunt, cum illud in manus acceperint. Impij putant Deum nullã habere rerum quæ hic geruntur scientiã, eò quòd impune ipsos sinat aliquãdiu diuexare innoxios, at pij norunt eum intueri omnia, & si caussam ipsorũ nõ illico in manũ suã

potat,

A ponat, hoc est, iudicium exerat, & ultionē de eorum oppressoribus sumat, ideo æquanimiter bonam Dei super se uoluntatem præstolantur, id est, quod sequitur, Super te relinquet, hoc est, caussam suam tibi committet oppressus. Pupillo enim adiutor esse soles. Synecdoche est, ex pupillo siquidē intelligit, quicunque & sua & aliorum ope destituti, quorumlibet iniuriæ patent. Aliàs solent adiungi uiduæ, quæ & ipsæ malorum improbitati peculiariter, quòd defensoribus careant maritis, solent esse obnoxiæ. Cum autem Deus, præcipue ijs, qui ab hominibus maxime deseruntur, luculentius auxiliari consueuerit, scriptura propè adagij loco, identidem iactat, eum uindicem esse uiduarum & pupillorum, ut decimo Deuteronomij & Psalmo 146. & alibi legitur. Hinc ergo est, quod uersu 14. canitur, super te relinquet, id est, se tibi committet oppressus, quando tu is es, qui pupillorum & uiduarum, ac omnium adflictorum, quos nemo alius, ab iniuria malorum adserit, patrocinium tibi peculiariter desumis. Huius itaque consyderatione, uelut ampliore fiducia recepta, orat deinde: Constringe brachium improbi & noxij, id est, potentiā, & inquires de improbitate eius, hoc est, animaduertas in eam. *Sic non inuenies.* Aposiopesis, Kimhi subaudit improbos, quòd ultione sumpta de illis, in quos his Psalmus inuehitur, alij ab improbitate deterreantur. Cum hoc consentit Rabi Shlomoh. At A. Ezra subaudit eos ipsos, contra quos Psalmus orat. Quasi dicat, Si tantum quæstionem institueris de improbitate horum, nusquàm adparebunt. Tanta siquidem illa est, ut simulatque iudicium tuum contra eos exerueris, penitus euanituri sint. Hæc nos perpendamus, ut nihil dubitemus, & quæ nos indignè patimur, Deum uidere, & in manum suam, caussam nostram in tempore sumpturum, atque uindicaturum, quam nos ipsi penitus permittamus, qui uindex est pupillorum & uiduarum, & omnium qui humano patrocinio destituti, ab improbis diuexantur. Omnia sic dicta sunt, ut acres & uehementes affectus indicent. Eo uero Propheta uoluit pōdus indignationis innocētum, dum à pessimis quibusuis exagitantur & rapiantur exprimere. Deum siqui-
B dem isti ardenter amant, & eò ardentius, quò minus in hoc seculo habent, quod amare possunt, Cum ergo uident ex indulgentia Dei, eò impietatis improbos illos prorumpere, ut iam Deum planè rideant, & iudicium eius, quod non sentiunt, in totum negent, ac inde ad quoduis scelus, uim, crudelitatem ac tyrannidē ferantur, dici non potest, quàm flagrantibus uotis, petant, ut tandem Deus de illis pœnas sumat, ut insolentiam eorum & impietatem retundat, ne illis, & ipse, & ipsum colentes, ludibrio usque habeantur.

Iehouah Rex seculi, & usque, interierunt gentes de terra eius. Desyderium adflictorum audiuit Iehouah, diriges cor illorum, intendit auris tua. Ad iudicandum pupillum, & oppressum, ne sit ultra, ut formidet mortalis de terra.) His uersibus, canit more suo, de lato diuinitus auxilio, gratulationem. Neque enim deserere suos Deus potest, ideo ferè in omnibus Psalmis, in quibus precatio est pro liberatione à malis, subiuncta simul est, & gratiarum actio, pro liberatione iam percepta. Sic & in hoc Psalmo, post ardentem contra impios pauperum oppressores, precationem, tanquam impetrata iam, & confecta illorum ultione, gloriari sanctos, hostibúsque insultare, facit, in hunc modum, Iehouah Rex seculi & usque, subaudi, in seculum, hoc est, ut uerti, in sempiternum. Negabant illi Deum curam habere rerum humanarum, propterea, quòd ad tempus pro sua libidine impune ferebantur, ridebant eos, qui Deum omnia regere, omnia iudicare prædicabant. At nunc experti sunt, eum sempiternum omnium regem, & iudicem esse, rerúmque perpetuo potiri, interierunt siquidem de terra eius, ut & nullo illam iure occupabant, quippe impuræ gentes, & nihil minus quàm Iisraelitæ, quippe, qui Deum Iisraelis non solum non agnoscerent, sed diris etiam blasphe

Super te relinquet.

Versus 16. 17. & 18. ad uerbum.

mijs

C mijs conspuerent. *Audiuit tandem desyderium & uota adflictorum.*) Et porrò ô Deus diriges cor eorum, hoc est, cordis eorum uota, optata eis concedens, attendit siquidem eis auris tua, ut illico uoti compotes reddas. Tale enim quid hic uersus sanctis pollicetur, quale ipse Dominus. Iesh. 65. promisit: Antequam inuocauerint, ego audiam. Id uero in eo præstat, quod pupillos & oppressos, hoc est, omnes innoxios, quibus præter se, nihil est præsidij, nihil tutelæ, ab iniuria improborū adserit, ne sit ultra ab improbis illis, formido miseris, qui alioqui ex naturæ conditione, multis ærumnis obnoxij sunt. Id ergo Deum suis præstaturum hic Propheta canit, quod in lege sua promiserat, ut secure habitarent, nemine exterrente, de qua securitate, in ultimum uersum Psal. 4. non nulla diximus.

Kimhi לערץ transitiue accipit, quasi petant hic sancti, ut efficiat Deus, ne mali ultra se terreant. Rabi Shlomoh ערץ hic pro confringere accipit, quod & alicubi significat, ut sensus sit, effice Deus, ne ultra mali cōstingant & conterant bonos. Sed uidetur magis quadrare, ut אנוש, pro adflictis hic accipiamus, id si libet, iam non erit, uerbo ערץ, nominatiuus agentis. Simplicius igitur existimo, si ita legamus, Audiet Deus suorum uota, uindicabit eos atq; efficiet, ut absq; metu in terra uiuant. Certe ערץ, pro formidare neutraliter accipitur. Deut. 1. 7. 20. Iehos. 1. Ies. 8. & locis alijs. Huic uero sententiæ subscribit. A. Ezra.

Illud in uersu 16. Interierunt gentes de terra sua. Ebræos quosdam mouit, ut de afflictione & uexatione Iisraelis, quam à gentibus patiuntur, Psalmum hunc canere arbitrentur. Verum non hoc solum loco scriptura impios Iisraelitas, gentes uocat. In Psalmo 59. quem uel ex inscriptione liquet, de dolis & uiolentia eorum, qui ex Iisraelitis Dauidem persequebantur, esse compositum, sic Vates precatur. Deus Iisrael exurge, ut ultionem sumas de cunctis gentibus, ne miserearis omnibus, qui studiose prauitatem committunt. Hic eosdem gentes, quos & cōmittentes prauitatem, dixit, peruersos utiq; Iisraelitas, de quibus Psalmo 58. cecinit.
D Alienati sunt improbi à uulua, errauerunt ab utero, hoc est, simul atq; nati sunt, à uero Iisraelis semine degenerauerunt. Hinc Ierusalem Dominus per Iechezkielem. 16. dixit: Origo & generatio tua, è terra Cenaan, pater tuus Amoreus, & mater tua Cethæa. Ad hunc ergo modum, arbitror per conuitium uocatos gentes, qui carne Iisraelitæ erant, gentium autem impietatem & in amantes Deum crudelitatem animo & moribus referebant, ab eo igitur iure nominabantur. Etenim quæ hic Vates, de fraude & ui, quibus improbi innoxios opprimebant, quæstus est, in multis Psalmis, impijs populi sui tribuit, sicut & alij Prophetæ ea passim illis exprobrant,

Porrò omnia Psalmi, nos sic consyderemus, ut tandem discamus, sæpe ita iustum Dei iudicium ferre, ut sceleratissimi homines, innocuos ad tempus modis omnibus opprimant, & Deum horrendè blasphemēt, omnibus rebus interim pro animi eorum sententia cadentibus, nunquam tamen eum, suos ultra quàm eis prosit, deserere, & in tempore declarare, se omnium Regem, & potentem oppressorum uindicem esse, idq; in sempiternum, quo libeat inter pupillos potius, & adflictos in hoc seculo, quàm potentes illos & impios pauperum oppressores, nomen dare.

Argumē.

A ARGVMENTVM PSALMI DECIMI.

EXpostulat cum iis, qui se, negato latitandi loco, ex omni Iisraelis ditione depellebant, simul prædicās, cum suam in Deum fiduciam, tum Dei in bonos & malos iudicium.

PSALMVS VNDECIMVS, IN GENERE mixto ἐνδεικτικός.

PRAESVLI Dauidis, In Iehouah præsidium 1
meum posui, cur mihi dicitis, deuola è monte ue-
stro, ceu uolucris?
Nam ecce tetenderunt improbi arcum, imposu 2
erunt iā neruo sagittas suas, ut illis corde integros
deprehensos in latebris figant.
Nam nusquàm est consistēdi locus, iustus quid 3
commeruit?
Iehouah in sacrosancta regia sua, Iehouah in cœlis soliū suum habet, 4
eius oculi aspiciunt, eius intuitus explorant filios hominum.
Iehouah iustum examinat, improbum autem & uiolentiæ amantē, 5
odit animus eius.
Immittet in improbos ignem instar pluuiæ, ardētia fulmina, sulphur 6
& accensum turbinem, hæc sors illorum.
B Iustus enim Iehouah, iustum amat, rectiq; studioso fauet uultu suo. 7

VERSVS PRIMI, SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

PRAESVLI Dauidis, *In Iehouah confido, quur dicitis animæ meæ, migra monte uestro uolucris. Nam ecce improbi tetenderunt arcum, disposuerunt sagittas super neruum, ad iaciendum illis rectos corde in obscuro. Nam fundamenta diruta sunt, iustus quid fecit?*) Alloquitur Dauid his uersibus eos, qui sibi exuli nullum tuto latitandi locum, in omni Iisraelis ditione concedebant, continuo ipsum Schauli prodentes quocunq; fugisset, quo tādem coegerunt, ut relicto regno Iisraelis ad Philistæos cōcederet, ut legimus 1. Regum, à capite 22. usq; ad caput 27. Id ipsum uero, à populo Dei migrare ad idololatras, cum Deum unice amaret, erat illi multo molestissimum, de quo nonnihil dixi in uersu 2. & 3. Psalmi 5. Cum his ergo uelut expostulat, & tantam crudelitatem exprobrat, dicens: In Iehouah confisus sum, quare, ut deseri ab eo non possum, ita dignus erā, quē uos Dei cultores foueretis, & tueremini: unde igitur uobis tāta inhumanitas? unde tanta feritas? ut nusq;, ne in desertis quidem, & nullis hominibus habitatis locis, perfugium concedatis, & continuis proditionibus uestris, demigrare de latebra in latebram, ceu oberrantem auiculam, cui nusq; nidulari conceditur, compellatis? Indigna profecto, non solū Iisraelitis, sed & hominibus, ista crudelitas est. Nam uidetis improbos qui me persequūtur, instructissimos & paratissimos esse; ut me & meos, qui simplici & innoxio animo sumus, alicubi in hisce obscuris & horridis locis deprehensos, perimant. Fundamenta diruta sunt, hoc est, nusq; in omni regno Iisraelis, pro quo tanta pericula adij, de quo tam ampliter

C meritus sum, datur consistẽdi locus. Iam iustus, quem dirè adeo improbi illi insectantur, quid fecit? quid commeruit? Agnoscite obsecro, q̃ indigne mecum agatis. Qui etiam meriti in exilio circumertant, dum ad mortem quæruntur, qui humaniore ingenio prædiri sunt, eos misericordia dignantur, & si possunt periculis eripiunt. Iam me iustũ & recto corde, qui nemini unq̃ iniurius fui, beneficijs autem affeci, & quidem insignibus q̃ plurimos, inaudita crudelitate sceleratissimi persequuntur: & ita solicite, ita studiose, ut similes sint ijs, qui iam tenso arcu & sagitta imposita prædam collimant, & non solum in urbibus, in pagis aut uillis, ubi homines degunt, sed ne inter feras quidẽ in opacis hisce squalidis & horrendis desertis, locus manendi mihi conceditur. Quocunq; fugio, ubicunq; latitare instituo, uos me proditis, & illi e uestigio adsunt, & parata iacula intentant.

Primus uersus nonnihil obscuri habet, quod per Mimesim affert, quid sibi dicant, cum quibus expostulat, & subito iterum in sua persona loquitur. Illud, migra, uox insidorum est, quos arguit, cúmq; commodum subiecisset, è monte nostro, dixit uestro. Sed nihil his aliud uoluit, q̃ illos quocunq; fugisset, dixisse animæ suæ, hoc est, sibi, ut à montibus suis, in quibus latibula quærebat, migraret: id cum adeo crebro ei accidisset, adiecit similitudinem uagæ uolucris, quæ dum nidulari quærit, nec datur commodus locus, de monte in montem continuo errando demigrat. Porrò similitudinis nota, ut & aliàs sæpe fit, prętermissa est. Genesis 49. scribitur: Iehudah babitabit leo, pro, sicut leo. Et: Isashai accubabit asinus, pro sicut asinus.

Duodecies fugæ locum Dauid mutauit.

Quòd autem erranti se, & hinc inde uolitanti auiculæ similem facit, nemo mirabitur, qui perpendat, q̃ sæpe mutare latibula, dum eum Schaul persequeretur, coactus sit. Primum enim cum certò apud Schaulem decretum esse, ut se occideret, per filium didicisset, fugit ad regem Acis. 1. Reg. 21. ubi cum agnitus fuisset, cõcessit in specum Adullam, quò ad eum fratres & cognati, alijq; uiri adflicti collecti fuerunt, prope quadringenti. D Inde transiuit ad regem Moab, cui cum parentes commendasset, secessit in munitionem, forte prope terram Moabitarum, inde Propheta Gad iussit migrare in regionem Iehudah, recepit ergo se in saltum Hareth 1. Reg. 22. Inde ex iussu Domini petierat Keilah, oppidũ tribus suę, à quo cum depulisset Philistæos illud oppugnantes, habitauit aliquantisper in eo, sed mox, cum ciues eius oppidi traditurĩ eũ essent Schauli, quanq̃ per ipsum à Philistæis seruati, iterum à Domino monitus, fugit in desertũ Ziph. Cuius deserti accolæ cum mox eum Schauli prodidissent, deflexit ab eis in desertum Maon, ubiq; inibi iam ab exercitu hostili cinctus, nullũ uideret superesse effugium, nunciabatur irruptio Philistinorum, quo nuncio fuit ab illo iam planè capto, Schaul non sine insigni miraculo abstractus 1. Reg. 23. Postea recepit se in desertum Engaddi, ibi subijt Schaul eum specum, in quo Dauid cum suis latebat. Vnde cum illæsum eũ abire Dauid permisisset, eiúsq; beneficij egressum iam admonuisset, reduxit ille ultrò ea uice exercitum. Post hæc fugit Dauid in desertum Paran, inde rursus in desertum Ziph, ubi ab incolis iterum proditus, & à Schaule peruestigatus, noctu in tabernaculum Schaulis ingressus, abstulit eius bastam & cyphum, & Abisai ne illum dormientem confoderet, prohibuit. Quod cum Schauli indicasset, iterum illum commouit, ut ultrò exercitum reduceret 1. Reg. 26. Postremo cum nusq̃ in omnibus Iisraelis q̃libet abditis solitudinibus, tutas latebras inuenirет, transiuit ad Philistęos 1. Reg. 27. En duodecies postq̃ subducere se à Schaulis conspectu coactus fuerat, latibula mutauit, idq́; breui admodum tempore: nõ iniuria igitur tam frequẽtes fugas, & crebras migrationes, erroribus auiculæ hinc inde uolitantis, & locum in quo nidificet quærentis, assimilauit.

A Allegoria tensi & instructi arcus, & supra habetur Psalmo 7. uersu 13. significatur ea, improbos Dauidis hostes infestissimos ac paratissimos fuisse, ut illũ perderent, sicut ei qui iam arcum tetendit, & neruo sagittam imposuit, nihil ad feriendum, quod in ipso quidem sit, superest. Ita quantum ad hostes Dauidis attinebat, omnia confecta & in parato erant, ut eum neci darent.

אפל hic ponitur, quod caliginosum atq; obscurum significat. Hinc Kimhi per tensum improborum arcum, paratas undiq; Dauidi proditiones intelligit, illæ enim fiebant באפל, hoc est, ut ipse interpretatur, in abscondito. Putat ergo hanc uocem hic adiectam propter explicationem allegoriæ, qua Propheta significaret; latenteis sibi proditiones ubiq; fuisse intentatas. Ab hoc ut dissentiam, efficit q uersus secundus ita primo subiectus uidetur, ut qui caussam reddat eius, quod in illo præmissum est. Præmiserat enim Vates: Quomodo dicitis animæ meæ, migra à monte uestro, sicut auis: Sequitur iam uersus secundus cum causali particula: *Nam tetenderunt improbi arcum* &c. uidetur ergo hoc sensu accipiendum, ut caussam prioris exprimat. Sic ergo ista: *Tetenderunt improbi arcum* &c. ad Schaulem, & eos qui cum ipso Dauidi infesti erant, referenda erunt. Etenim ubicunq; Dauidē latere audissent, hi extemplo aderant eum oppressuri, ut in uastissima usq; deserta, in abruptissimos & hominibus auios montes penetrantes, illum persequerentur. Scribitur enim 1. Reg. 24. hos uenisse inquisitũ illũ in petris caprearum rupicolarum. Proinde ad illud: *Quomodo dicitis animæ meæ, migra*, commodum hoc: *Tetenderunt improbi arcum*, uice caussæ in hunc sensum subiectum existimo. Qui potestis adeo esse inhumani & crudeles, ut animæ meæ, quam uidetis tanto, tamq; pertinaci studio ad mortem quæri, perpetuò dicitis, migra à nobis, concede hinc, qui alioqui per deserta, non secus atq; auicula, quæ undiq; ne sibi nidum extruat, depellitur, per deserta & auia circumerrat. Nam uidete, quæso, quod innocentibus nobis periculũ immineat. Improbi, qui innoxios & immeritos nos persequuntur,

B iam arcum tetenderunt &c. Per se, etiam uobis minime indicantibus, abunde in meam necem parati sunt. Iam si hic ordo constet, ut quę secundus uersus canit, ad Schaulem & qui cum eo Dauidem perimere auidissime quærebant, referatur, אפל haudquaq; pro, latenter, ut Kimhi uisum est, accipere licebit. Neq; enim dissimulabat Schaul q cuperet perditum Dauidem, cum Achimelec sacerdotem cum omni domo sua, sacerdotes octoginta quinq;, uno die ministro Doeg interfecisset, trucidatis simul omnibus qui in oppido illorum fuerant, mulieribus, liberis & pecoribus, idq́ nulla alia caussa, q q Achimelec Dauidi, qué credebat ad negocia regia ablegatum, panes & gladium Goliath dedisset. Proinde existimo per אפל hic designari obscurum locum, in quo deprehensus Dauid cũ suis, nihil tale suspicans, putans se satis latere, percuteretur. Feræ enim dum densa arboribus, & inde obscura loca subierunt, securæ esse solent, & sic extra telorũ iactum (ut aiunt) positas se arbitratæ, in nullis à uenatoribus commodius sagittis petuntur. Sic Schaul accolis deserti Ziph mandarat, ut q diligentissime peruestigarent & explorarent, ubi nam subterfugium seu latibulum suum Dauid haberet, cupiens scilicet in obscuro & inaccesso aliquo, in quo se tuto latere existimaret, deprehensum, ceu feram icere. Cæterum etiam squalidum, opacum, desertũ, terra מאפליה, id est, caliginosa dicitur Ierm. 2. Nunquid desertum uobis factus sum, aut terra caliginosa, id est, uasta. Vnde deserta illa horrenda, per quæ populus ex Aegypto in terrã Cenaan transiuit, eodem cap. terra צל מות, id est, umbrę mortis uocatur. Quæ enim ingrata & molesta sunt, propter affinitatem cũ morte, quæ omnia cæca caligine inuoluit, tenebricosa & caliginosa in scripturis uocantur. Fieri itaq; potest, ut questus sit, ne se in loco caliginoso quidē, id est, horrido deserto latere posse, in quo etiam nemine persequente uiuere per se, nimis

C sequa poena, & supplicij genus foret. Quod, *rectos corde*, adiecit, indignitatem eius quod patiebatur, magis expressit.

Versum tertium, & Ebræi uarie exponunt. השתות, quæ fundamenta uerti solent, etiam plagas & retia significant, quod ex Iesa. 19. apertò liquet, quanquam cum hic adiunctum sit uerbum diruendi, obscurum non est pro fundamentis hanc uocem usurpatam. Per ea itaque A. Ezra & Kimhi consilia, quæ rerum gerendarũ initia & fundamenta quædam sunt, intelligunt, sicut & Psal. 2. uersu 2. Fundatunt, uel fundati sunt, pro, consultarunt & conspirauerunt, accipitur. His ergo uidetur, Dauidem hoc uersu iam de auxilio Dei gloriari, qui hostium fundamenta sit diruturus, hoc est, eorum consilia dissipaturus. Sed cum hic uersus ut secundus à causali particula incipiat, uidetur mihi adhuc perstare Dauid in querendo de iniustissima sui persecutione. Neque obstat, quod futuri forma uerbum diruẽdi appositum est, ea enim & tendendi uerbum præcessit. Temporum Enallage scripturę nihil ęque familiare. Proinde mihi queri uidetur, diruta fundamenta, id est, res suas sic deiectas, sic uersas esse, ut nihil prorsus supersit salutis. Ergo quàm ad fundamentorum metaphoram alluderem, posui: Nusquam est consistendi locus, undique depellor, ubique me arcu instructo hostis collimat, ad huc id uos ad misericordiam mei non mouet, adhuc sustineris me non à uestris urbibus & conuictu hominum, sed ex obscurissimis, & horrore plenis solitudinibus, proditionibus eijcere. Non miseret, quod aliàs anima mea uelut auicula, nusquam consistere potens, continuo huc illuc errat, concedite ut uel pauxillum respiret. Quid nam iustus commeruit? quid adeo delinquere potuit, qui pertinacissime iustitiam semper coluit? Neque uacat epitasi affectus, quod in tertia persona de se, et sub nomine iusti loquitur. Kim. hanc particulam legit affirmatiue, húncque sensum affert: Fun-

D damenta, hoc est, consilia improborum diruta sunt, iustus autem aliquid fecit, id est, operæ precium fecit, retribuetur enim illi secundum iustitiam suam, cum inania sint, & authoribus tantum noxia, quæ contra iustum moliti sunt improbi. Chaldæa Paraphrasis sic uersum reddidit: Quoniam si fundamenta destruuntur, iustus cur operatus est bonum? Græcus: Quæ tu perfecisti illi destruxerũt, iustus autem quid fecit? Diuus Hieronymus: Leges dissipatæ sunt. Porro obseruandum hic quàm scatent hic affectibus omnia. Certe quod incepit: In Iehouah pręsidium meũ posui, patheticum est, à multa enim anxietudine expressa uox est, qua tale quiddam significare uoluit. Et si aduersa omnia, & dura undique imminean, támque premant, pars deserat, pars prodat, pars ad mortem pertinacissime quærat, haudquaquam tamen animos despondeo, sed nec regnum quidem, quia in Domino qui solus omnia ualet, & in se sperantes haud potest derelinquere, pręsidium meum posui. Ita interrogatio illa: *Quomodo dicitis*, tum quod, *animæ meæ*, dicit, non, mihi, indicans sibi negari perfugium uitæ, qui status est summæ miseriæ: denique quod ijs, qui iure se tueri debuerant illam uocem tribuit נודו, id est, facesse, qua incerta fuga & dubius error significatur, qualis illa è Keilah migratio est. Nam scribit sacra historia, illum & sexcentos, qui cum eo erant, ut oraculo admoniti è Keilah egressi essent, iuisse, quò ibant, id est, quocunque sors ferebat. Hæc omnia miserandam & ubique luctuosam fortunam Dauidis indicant. Nec uacat affectu, quod in uersu secundo, collimantes arcu instructo, cum rectis corde, id est, innocentibus & iustis committit. Quem siquidem non mouear, præsentem adeo mortem intentari ijs, qui sunt corde innocenti & integro, & ab ijs qui sunt scelerati & perditi? Sed & illud mouendi momentum habet: *in obscuro*, si per illud horrendum intelligas desertum. Quem enim nõ misereat eius, qui cum innocens sit, non possit tamẽ, uel in abditissimo deserto uitę perfugium inuenire? Similiter iã & illa tertij uersus amplificatio, quòd *fundamenta diruta* dicit, suã flammam

Omnia scatẽt affectibus.

A mam emittit, neq; non ardet, & subiecta interrogatio: *Iustus quid fecit? quid commeruit?* Hæc uero præsenti animo intueamur & cōsyderemus. David uir erat ad cor dei formatus, in regem diuinitus super populū eius selectus & unctus, donatus præterea eo spiritu, ut præclarissimis iam facinoribus regem, & omne regnum amplissime esset demeritus, hunc tamen Deus q̃libet eius amantissimus, sic exercere, sic sursum & deorsum iactare, & per mille uitæ discrimina raptare, antequàm quietam regni administrationem concederet, uoluit. Idem usu uenit seruatori nostro cuius ille typum gessit. Nam licet unice dilectus Dei filius esset, in gloriã tamen regni sui non nisi per innumeras adflictiones & mortem dirissimam ingredi potuit. Huius iam si sumus discipuli, si fratres, si mēbra, quur frangat, imò cur non bona spe firmet, cum undequaq; nos pericula circumstant, dum amici deserunt, deuincti beneficijs partim produnt, partim persequuntur, dum nullū uspiam patet perfugium? Hæc sane Domino & seruatori nostro uia fuit in gloriam suam, sic peruenit ad regnum suum David, sic ad hæreditatē cœlestem adierunt sancti uniuersi. Qua fronte nobis meliorem sortem optemus, q̃ contigit uito iuxta Domini uoluntatem ficto, quàm expertus est unigenitus Dei, aut quàm aliam putemus optabiliorem? Diuus Paulus sibi nihil æque gloriosum duxit, atq; ad hanc sortem proxime accessisse, sicut nemo alius periclitatus est pluries, nemo fugit sæpius, nemo plura tam à falsis amicis quàm inimicis passus est. At quis qui simul & ecclesiam amplius iuuerit, & maiore iam gloria in sanctorum memoria habeatur? Sæuiente itaq; in nos mundo, tam abest ut consternari debeamus, ut potius terrere debeat, si faueat, si blandiatur. Nō enim diligit ille nisi quod suum est, odit autem & persequitur qui, ab ipso ad Christum, trahente patre, transfugerunt.

Iehouah in templo sancto suo, Iehouah in cœlis thronus eius, oculi eius consyderant, Palpebræ eius probant filios hominum, Iehouah iustus, probabit & improbum, & diligentem iniquitatem odit anima eius. Pluet super improbos prunas ignis, & sulphur, & spiritus procellarum, portio calicis eorum.) Iehouah, Versus. 4. 5. & 6. ad uerbum.

B abrupte uelut exclamat in regia sacrosancta sua, eo caussam expressit fiduciæ suæ, & q̃ indigne illi facerent, qui ipsum à se tam inhumaniter depellebant, tanquã eum cuius nulla prorsus esset ratio habenda. Nam quæ uersu quarto & quinto canit, hunc sensum habent: Tametsi in certum uitæ discrimen à uobis, quos à maximis periculis meo periculo multoties eripui, depellar, & collimātibus me arcu iam tenso & instructo, exponar, animi tamen mihi nondum concidūt, præsidium uitæ meæ in Iehouah collocatum habeo, is in cœlis omnibus supereminens residet, cuncta coram intuetur & explorat, ille iustus, aduersis rebus, quæ iustitiæ obseruantibus immittit, non odiū in eos, sed dilectionem declarat. Examinat siquidem eos per illa, & abstractos à mundi illecebris in se eorum animos rapit, rectiore iam iudicio & probiore uoluntate donatos. Id uero est quod in uersu quinto ait: Iehouah iustum examinat. Sicut enim cū aurum examinatur igni, de quo Psal. 17. canit, id quod syncerum est magis agnoscitur, & maiori in precio habetur: sic eruit Deus, & in lucem perducit sua in sanctis dona, dum illos uarijs adflictionibus exercet. Tum enim amor creaturarum ui aduersitatum euanescit, non secus atq; ab auro in igne posito euaporat quicquid admixtum fuerat, & amor Dei eò perfectior redditur, quò minus iam amantur creaturæ. Sic bono est sanctis ærumnis & adflictionibus ad tempus exerceri castigante Deo. De hoc itaq; gloriatur, cum ait: Iehouah examinat iustum. Ut autem iudicium à domo Domini incipit, ita in sempiternum premit reprobos, etiam si dum secunda fortuna ferūtur, à Deo diligi ab imperitis credantur. Iis indubie qui crudeliter adeo à se Dauidem repellebant, optime de ipsis meritum, persuasum erat Deum à partibus Schaulis stare, eūmq; cum suis diligere, odio autem habere Dauidem, cui

usq; adeo aduersari omnia faciebat. Contra horum igitur sententiam dixit: Im-
C probum & amantem uiolentiæ odit anima eius, hoc est, hos ex animo detesta-
tur, utcunq; id uideatur dissimulare, secundantibus illis ipsorum consilijs. Ver-
su quarto Zeugma est, nam ad *filios hominis, & oculi considerant, & palpebræ probant*, re-
fertur. Quod uero oculis nõ uidere tãtum, sed etiam probare tribuit, uoluit mi-
ra quadam breuitate exprimere, Deũ ut omnia certò uidere, ita iudicare quoq;,
id quod ratio humana nunq̃ nisi cœlitus illustrata agnoscit. Palpebris nos non
ita ut Ebræi pro oculis usurpamus, igitur prouide reddidi, obtutus.

היכל, regiam uerti, id enim significat: nam 2. Reg. 20. & Iesch. 39. regia regis
Babel hoc nomine appellatur. Nec alia ratione primum tabernaculum, & po-
stea templum Domini היכל nominatæ sunt, q̃ quòd utrumq; esset Deo uelut
regia quædam, in qua peculiarem diuinitatis suæ præsentiam exhiberet. Appo-
site itaq; Propheta cœlos sic uocauit. Porrò præcisa illa locutio: Iehouah in pala-
tio suo, ardentis in Deum fiduciæ index est. Est quoq; emphasis in eo quod in
uersu quinto dixit: Odit anima eius. Intimum enim & plenum odium hac peri-
phrasi expressit. נפש siquidẽ anima in hisce locutionibus, pro animi affectu &
uoluntate accipitur, unde dicere Vates hic uoluit: Deum ex animo & tota uolũ-
tate, execrari improbos illos & uiolentos. Græcus habet: Qui diligit iniquitatẽ,
is odit animam suam ipsius. Hoc licet etiam uerum sit, hic tamen de domini iu-
dicio, amore & odio agit.

Versu sexto inexplicabilem uim ultionis, quam manere improbos prædicit,
indicaturus, similem eam facit illi quæ absumpsit regionem Sedomorũ & Ae-
morah, & per allegoriam eadem impendere eis cecinit. Gen. 19. legimus deplu-
isse à Deo super Sedom & super Aemorah sulphur & ignem. Sic & hoc loco Va-
tes ignẽ posuit, sed præmisit פחים, id est, ut Ab. Ezra interpretatur, fulmina, quæ
D & infra Psal. 18. per גחלי אש significantur. Sed D. Kim. interpretatur פחים la-
queos. Id enim uox hæc significat. Græcus quoq; consentit. פחם quidem carbo-
nem significat, sicut גחלי prunas, at פחים plurale est à פח, quod laqueum signifi-
cat, non à פחם, quod facit פחמים. Hieronimus itaq; legit, laqueos ignis, sed hic
ignis, per se non ut præcedenti uoci subseruiens à Vate positus est. Nam si אש à
פחים regeretur, oportuisset מ sublatum esse, & scribi פחי אש. Rectius igit̃ Græ-
cus legit, παγίδας πῦρ, καὶ θεῖον. Late siquidem scriptura laquei significatione uti-
tur, pro quauis nimirum implicatione & perplexitate. Tum diuinam ultionem
semper ita describit, ut subitam faciat, & res hominum irreparabiliter impediat,
intricet, perturbet, confundat. Inde Psal. 69. Fiat mensa eorum coram eis in la-
queum. Ies. 24. Terror, fouea, laqueus imminet tibi ò habitator terræ. Idẽ de Mo-
ab dicitur Iirme. 48. Proinde quod hic Vates canit: Pluet super improbos, laque-
os, ignem &c. hunc sensum habet: Deus subita & omnia implicante ultione im-
probos corripiet. Ea ultio erit ignis quem eiaculabitur, & fulmina sulphurea fœ-
tore omnia replentia, quali olim ultione Deus Sedomitas hausit. Chaldæus Pa-
raphrastes legit פרח, quod spirauit significat, nã sic hunc uersum reddidit: Descẽ-
dere faciet pluuias condemnationis super improbos, spirãtes ignẽ. Sulphur ad-
didit. Nam quod fulmina sulphuris odorem habẽt, & eorum flamma sulphu-
rea uidetur, sane indicio est, non sine sulphure illa constare. Vt ergo multo maxi-
mus is fuit, qui terram Sedomorum uorauit, ita consequens est ingentem uim
sulphuris unà cum igne depluisse. Huius opinor uestigium esse, quòd lacus A-
sphaltitis qui eo loco est, ubi quinq; illæ Sedomorum urbes fuerunt, bituminis
limum, cuius natura, teste Plinio, sulphuri uicina est, euomit. De hoc lacu scribit
memoratu digna Iosephus libro de bello Iudaico quinto, capite quinto. Itẽ Cor-
nelius Tacitus 21. & Plinius libro quinto, cap. 16.

A רוח זלעפות, id est, uentum turbinis accensum, commodum subiecit: nam is simul in illis ingentibus incendijs desæuire ac grassari solet. Rara in Biblijs uox est זלעת. In Threnis capite 4. Cutes nostræ clybani instar nigræ factæ sunt, מפני זלעת, id est, à facie adustionis famis, hoc est, præ adustione famis. Psalm. 119. Inuasit me זלעפה, id est, urigo propter improbos &c. significare uoluit, se indignatione ob improbitatem legem Domini deserentium, accensum, & uelut adustum, contabuisse. Plinius libro secundo, capite 48. scribit, flatum interdum repentinum in terram deijci, obducta nubium cute, eumq́ si maiore illatus pondere incursuq́, late siccam ruperit nubem, uocari procellam, quam Græci uocant ecnephiam. Sin uero depresso sinu arctius rotatus effregerit, sine igne, hoc est sine fulmine, uorticē dici, qui typhon uocatur, id est, uibratus ecnephias. Quod si uero maiore depressę nubis eruperit specu, sed minus alto quàm procella, nec sine fragore, turbinē esse, proxima quæq́ prosternentem. Qui dum ardentior, accensusq́ fuerit, presterem appellari, amburentē cōtacta pariter & proterentē. Hæc Plinius. Cum itaq́ hic Sedomitici incendij fiat mentio, & testentur Ebręi quoq́, R. Shlomoh, A. Ezra, & Kimhi, זלעפה ardorem significare cum commotione, non dubitarim Prophetam hic, per רוח זלעפ, presterem uentū proterentem & incendentem quæq́ obuia, uoluisse significare. Quoties sanè Dominus grauius supplicium de gente aliqua sumpturum se, minari uoluit, excidium minatus est Sedomorū, etiam si nullam gentē, ad eundem per omnia modum, quo Sodomitas, perdiderit. Horum siquidem exterminiū propter suā celebrem immanitatem, pro qualibet diriore ultione usurpauit. Hinc Deut. 28. Mosheh ijs qui à Domino ad idola gentium defecissent, prædicebat fore ut omnis terra eorum esset sulphur, salinæ, adustio, in qua nihil seri posset, quæ nihil germinaret, nullam herba produceret, sed esset sicut euersio Sedom, Aemorah. Ademah, & Zeboim, quas Iehouah iratus & indignatione feruens, euertit. Hanc eandem ultionem, minatus est Iesh. 13. Babylonijs, Ierm. 49. Idumæis, Amos 4. Israelitis, Zepha. 2. Moabitis. *Sedomorum euersio pro qualibet diriore ultione ponitur.*

B Ex his satis superq́ manifestum arbitror sacris scriptoribus hunc morem fuisse solennem, ut per Antonomasiam quadam, siue allegoriam, Sedomorum euersione, quamlibet diriorem Dei ultionem significarent. Sic itaq́ & noster hic Vates, cum uellet, plusquàm diram ultionem sumendam de suis persecutoribus prædicere, Sedomorum euersionē eis imminere cecinit, eamq́ propter dinosim per partes suas explicuit. Cui uero hæc enarrādi ratio parum arriserit, is poterit uersum sextum precationis modo legere, ut intelligas Dauidem hostibus suis, quos deploratos uidebat, & maiora meritos, neq́ nisi pendendo iustas pœnas, nomen Dei glorificaturos, hęc imprecatum esse. Sed si sic etiam hæc accipias, nihilominus fatendum erit, per ultionem, quam illis precatur, nō eam ipsam, quam hic describit, sed diritate parem, uel maiorem denotasse. Nam ut supra in Psal. 5. de precatione disserui, nihil orant sancti, nisi quod exoraturos se, ex indicio spiritus certò nouerint, quapropter si simpliciter hæc accipias, oportebit hos Dauidis persecutores, eas ipsas pœnas, quas eis hic imprecatus est dedisse, id autē nusquàm legitur. Proinde fatendū, Antonomasiam quandā hic, siue allegoriam, aut certe hyperbolē esse, hoc est, pro certo nomine ultionis horū, positam descriptionē ultionis Sedomiticæ, aut propter similitudinem per Sedamitarū ultionem, eam quam hi persoluerunt, designatā, aut deniq́ cum multo grauissima etiam externa mala eis imminerent, Vatem ea per excessum uocasse pluuiam ignis, sulphuris, & turbinem omnia proterentem & incendentem. Certè in eo hyperbole est, quod canit: Et immittet pluuiam ignis, non ignem, eo enim ingentē uim ignis demissam indicauit. Paria his & grauiora, nos nō dubitemus manere & eos, qui hodie innoxios persequuntur, idq́ ita

 perpen-

C perpendamus,ut boni & æqui faciamus,si ut Dauid,ut Christus, à mundo accipiamur,nunquam ueniat in mentem,nos ipsos ulcisci, scientes Deum nos uindicaturum & de hostibus nostris nimis graues pœnas sumpturum.

Portio calicis *Portio calicis eorum.)* Multa est in scripturis hæc metaphora, qua per calicem, hoc est,ad mensam uini portionem, certa cuiusq; sors siue merces tam optata, quam contra,significatur.Mutuata uero est,à potantium ueteri ritu,quo per Modiperatorem,hoc est,conuiuij præsidem,sua cuiq; uini portio,quam hauriret statuebatur.Hæc locutio etiam Gallis non infrequens est,cum dicitur,Lon ast bas feung breuuage donnet tu airas ta part.Sic enim Deus unicuiq; sua,& quę exhauriat mala,& quibus fruatur bonis,certa ratione definiuit.Huius metaphorę usus est Psalm.16.23.75.116. Iesh.51. Iirm.25. & locis alijs.

Versus 7. ad uerbum. *Quia iustus Iehouah,iustitias dilexit,rectum intuebuntur uultus eius.)* Eius quod præmisit, Deum iustos aduersis tantum explorare & perficere, detestari autem improbos, & sempiternas tandem de eis pœnas sumere, hoc uersu rationem reddit. Cum enim Deus iustus sit,non potest non amare iustitiam,eiusq; cultoribus fauere,& beneuolo uultu recti studiosos intueri. Hinc iam consequens fit,ut bono sit iustitiæ,rectiq; obseruantibus,quicquid eis Deus immiserit,& ut prorsus tandem pereant improbi,ita odio Dei obnoxij,ut sunt iustitiæ cultu inanes. Illud: Iustitias diligit,iuxta phrasin Ebræam ualet,uirum iustitiarum diligit,hoc est,iustum.Sic Psalm.119. Pro dilectione mea aduersabātur mihi,& ego orario,id est, eram uir orationis,orationi intentus. Ad eundem modum,& rectum hic pro recti cultore,recto & integro homine accipitur, Vultus eius aspiciunt,id est,fauēt. Sic promisit Dominus se uultum suum conuersurum ad Israelitas,si Legis suæ obseruātes fuissent, Leuit. 26. In uultu,uoluntatis indicium est,unde & Latini beneuolo aspicere uultu, pro fauere & approbare dicunt. Vet. Olli subridens hominum sator atq; Deorum, Vultu,quo cœlum,tempestatesq; serenat.

Vultus eius. Sed est scrupus hic, פָּנֵימוֹ habet Psalmus,id secundum grammaticam rationem,uultus eorum,non eius dicitur. מוֹ enim particula est,multitudinis numerum denotans. Verum & Iiob 22. עָלֵימוֹ, id est, super eos, pro, super eum, usurpatum cum legamus,licebit & hic illud singulariter accipere. Kimhi huius tripli

D cem adfert interpretationē,prima est,quàm posui. Altera,æquitate prędiri contēplabuntur faciem Dei,ut sit simile illi infra Psalmo 17. In iustitia contemplabor faciem tuam,id est,iustitia fretus intuebor te. Quo pacto ישר pro rectitudine uel æquitate acciperetur. Tertia,facies eorum,id est,iustitię studiosorum uidebūt rectum,hoc est Deum,quod rectus sit:cum secunda consonat Chaldæus. Habet enim: Recti uidebunt iucunditatem faciesū eius. Diuus Hieronymus tertiam uidetur sequi. Reddidit enim rectum uidebunt facies eorum. Græcus primam probauit. Habet siquidem: Rectitudines,uel ęquitates uidit facies eius,hoc est,approbauit,& fauere se rectis declarauit. Consolatur autem hic uersus, ut in iustitię studio nihil defatigemur, quamlibet malam gratiam rependat mundus, satis sit Deo nos charos esse, eumq; sereno fauentiq; nos uultu semper aspicere, & tum præcipue cū improbi nos crudelissime insectantur, & non solum amico, sed omni aspectu dedignantur. Iudicium omnium penes Dominum est, nō penes mortales, eiusq; fauor seruat in æternum,cum horum nusquàm nō adferat exitium. Neq; enim fauet,nisi se diligentibus: atqui diligit mundum, non est in eo,inquit Ioannes,dilectio patris.

A
ARGVMENTVM PSALMI DVODECIMI.

Queritur iustitiam & fidem ubique concidisse, uersutos & fraudulentos assentatores omnia occupare, orat, ut Dominus misertus adflictorum, quos illi diuexant, opem, iuxta uerbum suum, quod uel solum fallere non potest, ferat, suosque à perditorum colluuie seruet.

PSALMVS DVODECIMVS.

in genere mixto καταστατικὸς καὶ εὐκτικός.

PRAESVLI ad Scheminith, Ode Dauidis. 1
Fer opem ô Iehouah, nam nulli supersunt bo- 2
ni, qui fidē colant nulli sunt inter homines reliqui.
Vanum est quicquid alter alteri loquitur, falsò 3
blandiuntur, ore aliud promūt, corde aliud tegūt.
Excindat Iehouah os falsò blandiloquum, lin- 4
guam loquentem superba.
Eorum qui apud se cogitant, linguis nostris nobis authoritatē uin- 5
dicabimus, os nostrum penes nos est, quis noster Dominus?
Propter uastitatem adflictorum, propter eiulatum inopum, nunc 6
exurgam dicet Iehouah, feram salutem, sic affabitur eum,
Iam dicta Iehouæ, dicta pura, habentia instar argenti excocti, in 7
catino terreo, depurati septies.
B
Tu Iehouah serua & custodi illos, à natione ista in sempiternum. 8
Circumfluunt undique improbi, dum probrosi primas inter homi- 9
nes obtinent.

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

SERVA *Iehouah, quoniam bonus cōsumptus est, quoniam imminuti sunt fideles de filijs hominum. Vanum loquuntur quisque cum proximo suo, labio blanditiarum, corde & corde loquuntur.*) Ad ueri similitudinem propendet, & hūc Psalmum contra eos esse compositum, qui Schaule rege primas in regno habebāt, homines perditi, fraudibus, iniurijs, & arrogantia omnibus molesti. De quorū improbitate & malitia, Vates, & Psalmus 5.55.56.57.58.59. uehementer queritur. Ergo tanquàm animo iam dolore & indignatione contra istos improbos adulatores & delatores, qui primā in regno potentiā nacti, grauiter quosque innoxios opprimebant, feruenti & exæstuanti, exclamat: Serua, succurre, fer opē ô Iehouah, quia nulli supersunt boni &c. Sic sanè exclamare solemus, cū nihil prorsus præsidij superest, & nisi subito Deus auxiliū ferat, actum esse creditur. Etenim cū summa rerū esset penes pestilentissimos quosque, ex dolis & mendacijs cōsutos, & bonorū fideique colentiū, nulla penitus ratio haberetur, ut gubernaculis rerū nusquā admouerentur, status regni Iisraelitici erat utique quàm perditissimus, atque ideo res ipsa cogebat, Dei opē, ut rebus in summū periculū adductis, efflagitare. Quod enim ait, consumptus est bonus, id est, nulli boni supersunt (enallage numeri est) & fidi imminuti sunt à filijs hominum, id est, desierunt esse inter mortales, qui fidem colant, de ijs dixit, qui dum potestate aliqua fungebantur. Nam supererant boni & fidi, quorum uersus sextus meminit,

Versu 2. & 3. ad uerbum

qui

C qui à peruersis illis opprimebantur. Verũ hi adeo deiecti & uastati ab illis erant, & mali quiq; exaltati, ut nulli prorsus iam boni superesse uiderentur. Nam alioqui boni, utpote silentij & quietis amantiores ferè latitant, malis ubiq; sese dum licet ingerentibus, & nusquàm non obturbantibus. Qui boni dicantur, in quar-
Aemunim, id est, fideles. tum uersum, quarti Psalmi exposui. אמונים fidi, fideles, ueraces, fidei seruantes, & ueritatis studiosi sunt, ex fide bona synceriter & candide omnia dicunt & faciunt. Hos bonis non iniuria Vates iunxit, nemo enim bonus, id est, ad demerendum quoslibet propensus fuerit, qui nõ & fidem ex animo colat. Hinc uersu tertio, eius, quod secundo queritur, nullos superesse bonos, nullos fideles, rationẽ redditurus, doli tantum & fallaciarum quæ passim obtinuerant, meminit: *Vanũ,* inquit, *loquuntur, quisq; cum proximo suo,* hoc est, quęcunq; alius alij loquitur, uana sunt, falsæ blanditiæ, & uerba duplicis cordis, nempe malũ proximo quærentis & bonũ uerbis simulantis. Mali etenim sibi ipsis tantũ amici sunt, ideo fallere & decipere alios, ut indè sibi emolumenta parent, industriã existimant dignam laude.

Versus 4. & 5. ad uerbum. *Excindet Iehouah omnia labra falsarum blanditiarum, linguam loquentem magna. Qui dicunt, linguis nostris præualebimus, labra nostra nobiscum, quis Dominus nobis?)* Pro labijs in uersu quarto, os posui, eò quod Latinis hæc Metonymia, per labia sermonem transnominandi non sit in usu. In uersu quinto, pro, linguis nostris roborabimus, reddidi, authoritatem uendicabimus: nam id significare Vates uoluit, ut & R. Shlomoh uisum est, qui נגביר per נתגבר interpretatur, id est, linguis nostris magni & potentes erimus.

Etsi uero quartus hic uersus legi possit ut uaticinium, quia tamen Vates Psalmum cœpit, cum exclamatione magnæ, contra illos perniciosos mendaciorũ & fraudũ concinnatores, qui tum omnia poterãt, indignationis teste, & eandem, per totum Psalmum præ se fert, uisum est personæ, quam exhibet, magis consẽtaneum, ut imprecationem, quæ hoc uersu dicit, accipere. Falsis uero blanditijs
D & assentationibus iungit arrogantiam, & solitam perditis aulicis magniloquentiam. Nihil siquidem istis æque blandum iuxta & arrogans atq; fastuosum. Neminem respiciunt, neminẽ uerentur, nihil mentiri eos, nihil fingere pudet, dummodo primas in rebus omnibus obtineant, & sint bonis formidabiles. Horum arrogantiam, quo plenius Vates exprimeret, usus est Mimesi, ipsorum uerbis superbiam & arrogantiam eorum referens. Illud: Labia nostra à nobis sunt, quod reddidi: Os nostru penes nos est, id est, quod, loqui quæcunq; libuerint, & facere nobis licet, nemo est quẽ ueremur. Quis enim noster Dominus est? Sic sanè habent animi deploratorum, simul atq; potentiam aliquam consequuti sunt, nullam se tenere legem putant, nulla eos incessit religio, nulla mouet uel superum, uel hominum authoritas, quo minus indignum Vate arbitremur, quòd excindi & disperdi hosce petit.

Præ uastatione adflictorũ, præ gemitu pauperũ, nunc exurgam dicet Iehouah, ponam in salute, loque-
Versus 6. 7. ad uerbum. *tur ei. Sermones Iehouæ, sermones puri, argentum excoctum in catino terræ, depuratum septies.)*

Propter enargiam, descripsit uersu superiori malorum arrogantiam ipsorum uerbis, ita commodum nunc auxilij promissionem ipsius Dei uerbis canit. Ad dinosim facit & illa geminatio, quòd bis, præ uel propter, dixit. *Propter uastitatem adflictorum, propter eiulatum inopum.* Et hæc pauperum uastatio atque eiulatus, caussa est, cur Dauid se impijs istis assentatoribus, tantopere indignatum testetur, atq; ardenter adeò Dei contra illos opem imploret. Hos uerò adflictos & inopes bonos & innoxios intelligit, qui fraudibus & direptionibus malorum patebant, in quos illi ita grassabantur, ut eos penitus deuastarent, & ob iniurias iam intolerabiles cogerent eiulare. Neq; enim ociosa est, in uastitatis & eiulatus uerbis amplificans hyperbole. *Ponam in salutem,* ad uerbum habetur, id interpre-

A interpretatur Kimhi, ponam adflictos in salute, hoc est, iuuabo eos & eripiam. At Abraham Ezra, idem ualere arbitratur, ponam salutem, atq; feram opem, sicut Prouerbio. 9. ad uerbum habetur: Comedite in pane meo, & bibite in uino meo, pro, comedite panem meum, & bibite uinũ meum. Loquetur ei יָפִיחַ לוֹ: Hoc puto Vatem adiecisse, ad exprimendum diuini auxilij certitudinem. Neq; enim potest esse uanum, quod dixerit Deus. Quo igitur ostenderet Propheta, nihil esse certius, quàm ut Deus innoxios uiolentiæ malorũ eximeret, geminare uoluit, Dominum dixisse, se opem laturum. Si uero לוֹ turbam pauperum referat, intelligi datur, Deum non solum apud se, uel alios, uerum ipsis etiam adflictis testari, se eis opem laturum. Solet sane Deus, & prædicat id de eo omnis scriptura, suos dum adfliguntur grauius, ipse affari, certosq́; saluris ferendę reddere. Nam hac sola ratione consolari possunt. Proinde uetti, *Sic affabitur eum*, subaudi adflictum. Rabi Shlomoh istud יָפִיחַ לוֹ interpretatur, loquetur de illis, ut intelligas sic de oppressis pauperibus Dominum loqui, & saluté eis promittere. Quia autem לוֹ, singulare, & ferè reciprocum est, possit etiam accipi ut illud Psalmi 98, הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ, id est, saluauit sibi dextera sua, & intelligi, quòd Vates dicere uoluerit, Deum secum ita locutum esse, sic definisse, ut salutem adflictis suis ferret. Kimhi יָפִיחַ tanquàm à פַּח, id est, laqueo ueniat, per illaqueare uel ponere laqueos interpretatur, putatq́; id significare, quod significat Prouer. 29: Viri uersuti יָפִיחוּ, id est, illaqueant urbem. Secundum hunc itaq; sensus erit: Saluabo pauperes ab ijs, qui illis laqueos ponunt. Concisior est hæc particula, quàm ut unus & indubitatus eius sensus reddi possit, unde sic uariant enarratores. Hieronymus reddidit: Ponam in salutari auxilium eorũ, quòd miror unde sumpserit. Chaldæus habet: Impijs uero testificabitur malitia, παρρησιάσομαι ἐν αὐτῷ, id est, confidenter agam in eo. Vtcunq; autem hęc particula ambigua sit, satis tamé constat, id quod pio etiam satis fuerit, Dominum suis in tempore opem ferre, etiam si ad tempus sinat eos ab improbis obteri & uastari. Hanc siquidé ipse

B pollicetur, ipse dicit auxilio se illis fore. Iam dicta eius pura sunt, hoc est, syncerissime uera, omni uanitate defecatiora, quàm plumbo uel alia admixtione argétum sit, quòd excoctum depuratumq́; est septies, hoc est, pluries. Scripturæ enim cõsuetudo est, per septenarium numerũ indefinitam multitudiné significare. Infra Psal. 19: Præcepta Iehouę pura, & timorem mundum canit, ad eandem similitudiné ut uidetur, alludens. Apertius ea usus est Shlomoh in Prouerbijs cap. 10. Argentum electum, lingua iusti. Et cap. 17. atq; 27. Excoctor argento, & fornax auro, Iehouah autem explorat corda: quod est, sicut excoctor argentum, & uis fornacis aurũ, ita explorat Deus corda. Maleaci quoq; 3. prædicitur de Domino, sessurum & filios Leui excocturum atq; purificaturum sicut argentum &c. Allegoricòs magis quàm parabolicòs hæc Psalmographus extulit. Dicit enim ad uerbũ: Dicta Iehouæ, dicta pura, argentum excoctum &c. idq́; plus dinoseos habet, & sonat quid amplius, quàm si dixisset, sicut argentum. Ne tamen quid obscuri esset, similitudinis particulam adieci, sicut & multis in locis addenda est, de quo uersu 1. Psalmi 11. Quod uetti in catino terreo, est Ebræ. בַּעֲלִיל לָאָרֶץ. Kimhi interpretatur, Dominum terræ, id est, eximiam terram. ב enim ut radicalem accipit. Alij ב ut seruilem, & עֲלִיל pro catino, in quo argentum excoquitur, accipiunt. Vtraq; autem interpretatio in sententia uersus huius, qui purissimo summæq́; defecato argento, dicta Dei propter sincerissimam eorum ueritatem, & æternam certitudinem assimilat, nihil uariat. Quare multis de uocula hac disputare, foret superuacaneum. Nostra interest potius ista sic animis commendare, ne quid, dum premit aduersitas, dũ nos uastant superbi hostes Dei, de his Domini dictis, quibus se adfore nobis suis uerbis promittit, addubitemus. Certè pa

tum

C rum pura illa, parū sincera sæpe numero habentur, dū ea ægre adeo animos uel
leuiter uexatis sufficiunt, quamlibet inculcentur. Iis uero, qui proximos etiam læ-
Versus 8. & 9. ad uerbum. dunt, non modo argentum illa sunt, sed plumbum, & si quid est plumbo uilius.
*Tu Iehouah custodis illos, conserua eum à generatione ista in seculum. Circumquaq; ambulant im-
probi, ut exaltentur probra filijs hominum.)* Satis liquet precari Vatem uersu 9. pro op-
pressis uastatisq́ pauperibus, ut illos Dominus à natione perditorum seruet, at
obscuritatem ingerit, quod posteaquàm dixit: Serua illos, subiunxit in singula-
ri, Custodi hunc uel eum. Kimhi uidetur hoc perinde esse, atq; si in plurali dixis-
set, Eos, hunc secutus sum, nec dissentit Chaldæus. Græcus utrobiq́, nos, posuit.
Attamē à more Psaltis nequaquam alienum foret, si hic uel pro se ipso, uel certo
quopiam amico forte inter peruersos illos uersante, siue Iehonatan, siue alio, pe-
culiariter orasset. Haud uero uacat affectibus, quòd neq; eos pro quibus, neq; eos
cōtra quos orat, nominatim exprimit, sed incertis utrosq́ relatiuis designat, Ser-
ua illos, custodi illum. Et haud scio an etiā cum dicit: Serua illos, certos aliquos
qui à superbis & impijs illis adulatoribus diuexabantur intellexerit, ac uoluerit
obscure ita eos designare, ad indicandum uim tyrannidis, qua tum boni quiq́
ita opprimebantur, ut non liceret tuto eis uel bene precari. Indubie quando cru-
deliter adeo desæuitum erat in sacerdótes, ac omnes Nobe inhabitātes, eò quòd
princeps sacerdotum Achimelec, panes aliquod Dauidi dedisset, quem tamen
putabat in negocio regio uersari, haud potuisset absq; certo periculo amicorum
eorum, qui ab impijs illis opprimebantur, in huiusmodi oda, qua illos oppres-
sores pauperum suis depinxit coloribus, meminisse. Abraham Ezra diuersam
habet interpretationem, Sic enim iungit uersum 6. 7. & 8. Nunc exurgam di-
D cet Iehouah, ponam salutem, id est, saluabo eum, qui loquetur apud se, dicta Ie-
houæ. Dicta pura &c. hoc est, opem feram meditanti in lege mea. His tum facit
Vatem subiungere: Tu seruabis illos tuos sermones, & custodies meditantem in
illis. Pius lector deligat sibi, quam existimauerit interpretationē germaniorem.

Versus nonus caussam habet, cur à natione improba bonos seruari precetur.
Circumfusi, inquit, sunt undiq́ improbi, cum exaltantur, cum principatum obti-
nent. זֻלּוּת, id est, opprobria, uel uilitates, & subauditur uiri, uel homines. Solet
namq; lingua sacra subinde hac Antonomasia uti, ut epitheta sola ponat, sup-
pressis nominibus: fortitudinem, pro uiris fortitudine præditis, quos suo more
uiros fortitudinis uocat: iniquitatem pro iniquis, id est, ut scriptura loquitur, pro
uiris iniquitatis. Psalmo 109. Pro eò quòd, diligebā eos, illi odio me proseque-
bantur, ego autem oratio, id est, eram uir orationis, hoc est, orabam. Sic loquitur
hic, cum exaltantur uilitates, id est, uiri uilitatum, hoc est, uiles, probrosi, nullius
precij. Sunt qui uocem hanc deducant à זָלַל, quod uorare significat, quasi Va-
tes hic uentres & heluones notarit: sed quid hoc ad argumentum Psalmi? To-
tus enim de ijs queritur, qui dolo & fraudibus obtenta tyrannide, innocentes di-
ripiebant & uastabant. Tales haudquaquam solent ingluuiei uentris seruire, pro
pterea, quòd nō minus ad tuendam quàm inuadendam tyrannidem in popu-
lo libero, multo astu opus sit & uigilātia. Vero igitur propius uidetur, uiles istos
uocari, quòd nulla uirtute essent insignes, & ingenijs sordidis, ac quorumlibet li-
bidini addictis, quales ij solent esse, qui apud stultos principes adulando, poten-
tiam aliquam consequuntur, & in perniciem bonorum ad primas dignitates e-
uehuntur. In hos præcipue hic Psalmus compositus est, quibus nulla quoq; est
regnis & rebuspublicis pestis nocentior. Hinc sapientes homines multo optabi-
lius censuerunt, habere principem stultum & malum, & consiliarios atq; mini-
stros bonos & prudentes, quàm hos improbos & perniciosos, principem uero
sapientem & recti studiosum. Nam omnia ferè per aulicos suos principes audi-
unt

A unt,uident,loquuntur & agunt,quare cum hi perditi sunt, quamlibet boni ipsi principes existant,omnia tamen peruertuntur & in pernitiem bonis ac toti Reipublicæ detorquentur,quantumuis ab ipsis principibus instituta sint sapienter & pie. Ex hoc itaq; Psalmo sancti merito excitari debent,ut contra has pestes Deum enixe & ardenter precétur,qui unus liberare illos poterit propitius,sicut per eos exercet iratus. Etenim & Schlomoh scripsit: Dum potestate pollent iusti, lætatur populus,dum autem dominantur improbi,gemit populus. Kimhi illud: Circumquaq́ oberraut,uel circumfluunt, pro eo accipit: Circundant improbi undiq; bonos,quò eos diripiant & perdant,dum opprobria,id est, ij qui uelut fex hominum sunt,primas rerum fuerint assequuti. Isti uero hodie in omnibus aulis regnant,quò minus admirandum,florentissima alioqui regna sic bellis atrocissimis collidi,et bonos ubiq; ita uastari,ut nulli ferè supersint,improbis autem & scelestis,qui non tam homines q̃ hominũ monstra ac carcinomata quędam sunt,ubiq; agminatim discursantibus,& omnia peruertentibus & conturbantibus. Dicat tandem & loquatur Dominus: Nunc exurgam, nũc opé feram, ut peffundentur mali,exaltentur boni, hoc est, regnet ipse in bonis profligato Satana,qui in malis contra bonos tam sæuam exercet tyrannidem.

ARGVMENTVM PSALMI DECIMITERTII.

Deprehensus in ancipiti periculo, Deo quòd succurrere differat, misere queritur, & simul ne suo casu hostes exhilaret, sed seruatus potius Dei bonitatem celebret, precatur.

PSALMVS DECIMVSTERTIVS

χατλιασικὸς ϗ ἐυκτικός.

PRAESVLI Oda Dauidis. Quousq; perseue- 1 2
rabis ô Iehouah me negligere, quousq; respicere
B me dedignaberis?
Quousq; deliberabo cum animo meo? discruci 3
abitur quottidie cogitationibus cor meum, quo-
usq; superior erit hostis meus?
Respice,annue mihi ô Iehouah Deus mi, lucem 4
uitæ irradia,ne mortis somnus occupet.
Ne dicat hostis meus,præualui ei, ne gaudeant qui me infestant, si 5
nutauero.
Sed fac ut cor meum, qui de tua bonitate nitor,de auxilio tuo gau- 6
deat,ut canam laudem Iehouæ,quum rependerit mihi.

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

QVousq;,ô Iehouah, obliuisceris mei perpetuò, quousq; abscondis faciem tuam à me? Quousq; ponam consilia mea in anima mea, molestam cogitationem in corde meo? cottidie, usq; quo exaltabitur inimicus meus super me?) Inducit se misere perplexum, multáq; anxietudine constrictum, sicq; consternatum, ut sibi uideretur se à Deo prorsus negligi, utpote cuius ille oblitus esset, & à quo faciem suam, hoc est, omnem fauorem, curámq; auertisset. Hinc enim sibi tantam rerum suarum perturbationem & calamitatem incidisse colligebat. Nam tum Deũ nostri rationem habere, curámq; gerere sentimus, cum suo donatis spiritu, omnia secundare efficit. Ergo ubi aduersa omnia essent, in animo suo cõsilia ponebat, id est, anxie quid sibi facto opus esset, deliberabat, cúmq; nõ occurreret quid prestaret, & quo se pacto periculo eximeret, discruciabaẗ in cor-

Versus 2. & 3. ad uerbum.

de,uarijs & diuersis cogitationibus distractus,ita ut fit,dum quis ab hostibus cir
C cumuentus,nullam potest elabendi uiam excogitare. Ex hoc certe animi sui habitu,quem describit,uerisimile uidetur & hunc Psalmum compositum de præsenti aliquo periculo,in quo fuerit dum exularet,& eum Schaul proxime persequeretur,deprehensus. Sæpenumero enim ita à Schaule obrutus fuit,ut nullum prorsus effugium pateret,sicq; pluries rerum suarum incertus factus est,ut quid sibi faciendum esset,dispicere prorsus non posset. Huiusmodi ergo necessitate cõstrictus,ad Deum animum extulit,& eius opem implorauit. Deum nostri obliuisci,& suã à nobis abscondere faciẽ,pro eo poni,quod est nos negligere, quod tamen ita adflicto uideatur,non sit re ipsa,satis dictũ est in Psalmos superiores.

Versus 4. & 5. ad uerbum. *Respice,responde mihi ô Iehouah Deus mi. Illumina oculos meos,ne dormiam mortem. Ne dicat inimicus meus superaui eum,gaudeant infestatores mei,quum nutauero.*) Quæstus est se à Deo negligi,Deũ à se faciem suam abscondere,nunc ergo orat,ut respiciat, & animũ ad suam adflictionem aduertat. Sic quæstus est se anxijs cogitationibus distrahi & adfligi,dum nullũ possit effugium inuenire,cõtra hoc precatur, ut sibi Deus annuat & respondeat quid sequatur,qua demũ uia elabatur ex discrimine. Eodem facit,& q̃ petit uitæ lucẽ impartiri,illuminari sibi oculos, hoc est, dispelli prementium malorũ uelut grauedinem & tenebras,quas mortis somnus consequi solet. Ne dormiam mortẽ,eclipsis est,nam dicendũ erat: Ne dormiam somnum mortis. Ebræis enim ut alijs gentibus,plæraq; nomina à uerbis comprehenduntur,ut inquit Ab. Ez. Ita hic dormiam,somnum in se comprehendit. De eo q̃ hostium insultationẽ tantopere deprecatur, diximus in uersu 8. Psalmi 6. Cum illorũ uictoria & insultatione,uir diuinus coniunctam uidebat blasphemiam & contumeliã Dei,eam igitur,non suã deiectionẽ horrebat. Ex his uero discendũ,dum nos Deus suo spiritu non ducit,nostris cõsilijs cumulari posse adflictionẽ,& inanibus curis animũ frustra exedi,expediri autem, & recta capi consilia nõ posse. Ante omnia igitur,ut nos Deus respiciat,suóq; oraculo dirigat, pres-
D candum. Qui si deserat,nulla sufficit uigilãtia,nulla circũspectio, nulla cautio, quin is somnus obrepat,ea occupet oscitantiæ supinitas,quã indubitatus interitus comes sequatur. Quo enim magis malis nos extricare conabimur Dei spiritu destituti,eò magis intricabimus,uti Pharaoni,Schauli,et populo Iisraeli,quoties ad alia q̃ Dei præsidia confugit,euenit:& experiuntur quottidie, qui sibi ipsis cõsulere & prospicere,aut periculis quibus circumueniuntur, sese expedire conantur. Quidã nostrorum hunc Psalmũ precationem faciunt contra Satanã, quod si seruata historiæ ueritate per anagogiam fiat, ut sicut se Dauid ab hostibus suis uisibilibus seruari petierit,ita petamus nos seruari à ui & astu Satanę, nõ paulo propior menti Psaltis eiusmodi interpretatio erit, q̃ sit Iudæorum,qui de suo exilio queri hunc Psalmũ uolunt,& q̃ quater repetatur: Vsquequo: quatuor ipsorum respondere contendũt oppressionibus,quas pertulerũt à Chaldęis,Persis,Græcis & Romanis.

Versus. 6. ad uerbum. *Et ego bonitate tua nitor,gaudeat cor meum in salute tua,canam Iehouæ quum rependerit mihi.*) Vt deprecatus iam est gaudiũ hostium de suo casu,ita nunc orat,ut liceat gaudere, gratiásq; Domino agere de sua salute,cũ sibi Deus repẽderit,non quidẽ iuxta sua merita,sed iuxta suam fidẽ: nitebatur enim bonitate Domini, cũ hostes eius suis confiderent & artibus & uiribus. Dignus igitur erat cui Dominus opẽ ferret, indéq; cor eius solido gaudio perfunderet,sicut fidei comites semper sunt, pax & gaudiũ,unde & iugis nascitur gratiarũ actio. Nequit sane confundi qui in Dominũ sperauerit. Vt igitur talẽ uoti compotẽ fieri necesse est, ita de percepta salute huiusmodi,tandẽ gaudeat gratiásq; Domino agat, oportet. In uersum primum Psal. 4. & nonũ atq; decimum Psal. 7. de commemoratione propriæ iustitiæ, & repensione,quam pro illa sancti orant,diximus.

A

ARGVMENTVM HVIVS ET QVINQVAGESIMITERTII PSALMI.

OMnia plena esse impijs & palàm perditis hominibus queritur, ingenium eorum, quo nihil magis corruptum, putidum, & uiolentum, describit: tum ultionem his, & salutem innoxijs, quos hi proterunt, imò uorant, precatur & simul prædicit.

PSALMVS DECIMVSQVARTVS,

κατλιασικὸς καὶ ἐυκτικὸς

PRAESVLI Dauidis. Homines nequam dicũt 1
intra se, non est Deus, deprauatis & abominandis
studijs sunt, non est, qui quod bonum sit faciat.
Iehouah è cœlis homines speculatus est, si uide- 2
ret intelligentia præditum, quiue Dei aliquod stu
dium haberet.
*Usque adeo cunctos pariter è uia deflexisse, pe- 3
rijsse, neminem esse qui quod bonum sit faciat, ne unum quidem.
Nihil adeo mentis esse uniuersis istis prauitate deditis, populũ me- 4
um uorant, ac si quis panem uoret, nulla Iehouæ religione tenentur.
*Illic pauore consternabũtur, nam Deus est in natione iustorum. 5
Consilium quod adflicti sequuntur, ut rerum suarum præsidium in 6
Iehouah ponant, illi rident.
B O utinam è Tzijon salus Iisraeli contingat, cum enim Iehouah po- 7
puli sui captiuitatem finiat, ut lætetur Iaæcob, gaudeat Iisrael.

Psal. 53. Cuncti deflexerunt.

Psal. 53 Illic pauore consternabuntur, cui par nullus habeatur, nam dispersit Deus ossa te obsidentium, contemnes eos propterea quòd Deus eos auersetur

VERSUS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

DIXIT *nequam in corde suo, non Deus, deprauauerunt, abominandum fecerunt opus, non faciens bonum.*) Ab. Ezra & D. Kimhi hunc Psalmum in gentes, quibus hodie Iisrael seruit, cõpositum autumãt. R. Shlomoh hũc in Nebucad Netzar & æmulũ eius 53. in Titũ. Nos Diuũ Paulum sequuti ad Romanos tertio, intelligimus utrunque, & ad Iudæos pertinere. Quòd mentio eorum hic fit, qui populum Dei ceu panem exedunt. Ab. Ezræ argumentum est, in ethnicos, qui opprimant & uorent Iudæos Psalmũ hunc dictum. At quid queritur Dominus in Micha tertio, de capitibus & principibus domus Iisrael, comedisse eos carnem populi sui, excoriasse eos, ossa eorum confregisse, atque ceu in ollam coquenda disposuisse? Nec offendit quod precatur populi Dei captiuitatem finiendam. Vere siquidem dum scelesti rerum potiuntur, ac pro libidine sua innocentes diripiunt, & ut habet Psalmus, exedunt, populus Dei captiuus tenetur, & quidem ab ipsissimis Ethnicis, quibuscunque ij sint ceremonijs initiati. Neque enim ceremonijs, sed fide & religione populus Dei censetur, de quo in uersu 16. Psalmo 10. nonnulla diximus. De conscleratis igitur & perditis hominibus, qui dum Schaul regnum obtinebat, bonis omnibus infesti erant, uirtutem omnem pessundabant, flagitia euehebant, Psalmum interpretabimur, unde per se patebit, quantum eius & in alios competat. Quæ enim scriptura siue de bonis siue de malis habet, ferè catholica sunt, quòd utique omnibus sæcu-

C lis sui similes sint, sicut & Christus à se ipso in bono, & Satan in malitia, nihil ua-
riat. Quinguagesimus tertius Psalmus, paucis exceptis, quę et in margine ad hūc
annotaui, eadem quæ hic habet, simul igitur utrumq; enarrabo. Primum itaq;
omnium flagitiosorum fontem Psaltes aperit, cū ait: Dixit, uel cogitauit nequā
in corde suo, non est Deus. Etenim qui uere Deum esse agnoscit, exactorem esse
uirtutis & iudicem ignorare non potest, atq; ideo prauis suis cupiditatibus frena
haud quaquàm laxabit. Præcipue tamen eo abstentus, quod sicut Deum esse, ita
& optimum esse nouit. Inde enim rapitur, ut summo studio ipsum colat, & ap-
probare se ei summopere studeat. Hinc toties negat Diuus Iohannes in sua Epi-
stola, eum neq; Christum neq; Patrē nosse, qui fratrem non diligat. Certò nāq;
parit ex se Dei cognitio, amorem eius, hinc studiū & imitationem. De qua re in
disputatione, quam de Legibus & libero arbitrio primo Psalmo subiunxi: item
in tractatu de natura Fidei, post enarrationem Psalmi secundi, quędam disserui.
Habent quidem & reprobi aliquid cognitionis diuinæ, & quantum satis est, ut
omnis eis scelerum exempta sit excusatio, attamē solida & iusta, quæ amorē sui
superet, & Dei gignat, haudquaq; illis cōtingit, alioqui mali perseuerare haud-
quaquàm possent. Proinde qui sese flagitijs addicunt, & in quæuis scelera præci
pitant, primum obfirmant apud se quantum possunt, non esse Deum, etiam si
id penitus persuadere sibi nequeant, id quod eò de se produnt, quod diuinæ ultio-
nis metu identidem exanimantur. Inde uero euadunt inquinati mente & con-
scientia, atq; per omnia reprobi, in suis studijs & operibus pessimis plane obbru
tescūt. Ebraice habetur נבל, singulare pro plurali. Id ferè uertunt, stultus siue insi
piens, neq; sine ratione, nam Deuter. 32. sapienti opponitur. Populus נבל, id est
stultus, & non חכם, id est, sapiens. Verum non quamlibet stultitiam, sed quæ sit
D cum scelere coniuncta, hoc nomine significat. Nam dicitur נבלה uinum oblatū
Dinah filiæ Iaæcob Gen. 34. stuprum uirginis. Deut. 22. sacrilegium ex anathe-
mate Hiericho, Iehosua 7. scelus admissum in uxorem Leuitæ, Iudic. 19. Vis illa-
ta pudicitiæ Thamar 2. Reg. 13. Hæc autem non tam stultitiæ, quàm perditæ nequi-
tiæ & peruersitatis facinora fuere. Hinc & Abigail de uiro suo, qui durus & mali
tiosus erat, dicebat: Iuxta nomen suum se habet, נבל uocatur, & נבלה, id est, ne-
quitia & peruersitas cum eo. Sic & Hosea 2. Et nunc reuelabo נבלתה, id est, per-
ditam superstitionibus & alijs uitijs uitam eius, coram oculis amatorum eius.
Vt igitur folium, cui succus suus defecit, item cadauer, eò quod excesserit uita, נבל di
Homo nihili. citur, sic puto & nihili hominem, cui desit recta ratio, ueræ uitæ succus, נבל no-
minari, de quo & in uersu tertio Psalmi primi. Galli quoq; huiusmodi contem-
ptibiliū hominum pestes detestantes, uielle charongne, appellare nonnunquā
solent. Hinc ergo נבל, hoc loco nequam uertere uisum est. Nequitiam siquidē
Nequitia. putat Cicero in tertio libro Tuscul. Quest. recte opponi frugalitati, qua dicit for-
titudinem, iustitiam, prudentiam complecti, ipsam autem esse quam Græci σω-
σωφροσύνη. Temperantia φροσύνην, Latini ferè temperantiam dicunt, cuius proprium uidelicet est, motus
animi appetentis regere & sedare, semperq; aduersantem libidini, moderatam
in omni re seruare constantiam, unde sicut frugalitate à fruge, qua nihil melius è
Frugalitas. terra oritur, dicta est, ita nequitiam ab eo uocatam existimat, quod nequicquam
est in tali homine, ex quo idem nihili dicitur. Primus itaq; gradus uitæ conscele
ratæ est, in animo statuere, non esse Deum: proximum deprauare uias, id est, ni-
hil recte & ordine gerere, ita ut necesse est cupiditatum seruos, inde Deo & bo-
nis euadere abominationi, sicut satis male morbidi, & putida cadauera. Hinc
siquidem mutuata abominationis metaphora est, in scripturis admodum fre-
quens. Vt enim recto iudicio præditis, nihil habetur uirtute amœnius, atq; illici-
bilius, ita uitijs nihil illis est ęque execrandum atq; detestabile. Vnde Prouer. 29

Abomi-

A Abominatio est iustis,uir prauus. Hinc dicebat Iaæcob filijs suis Symeoni & Le-
ui,patrata cæde Sichimitarum, & oppido eorum depopulato: Defedastis me,
ut putreá inhabitatoribus regionis Cenaan. Audito enim ꝙ pace simulata,inopi
nátes cõtrucidassent,nemo nõ abominabatur & execrabatur homines tam sæ-
uos & crudeles. Hinc & Paulus odorem uitæ se appellabat, ad uitam electis, ꝙ
Christum illis afferret,quo nihil potuit afferri illis suauius atq; optatius. Sed con
tra mortiferum odorem reprobis,nam & scelerato,abominatio est qui recta uia
graditur,in Prouerbijs loco memorato. Porro Ebræi lectioné sic ordinant: De-
prauauerunt,subaudi,uias suas,abominandũ fecerunt opus,hoc est,abominan
da facta designarunt. Vltimum est,quod nemo inter hos facit quod bonum est,
id est,nemo quenquam afficit beneficio. Sua enim isti ubiq;, etiam cum aliorũ
iniuria quærũt. Primo Ieschaia usurparat benefacere,pro eo ꝙ est iuste & beni-
ne agere cum ijs,quibus cum uerseris. Idem est & bonum facere. Quid enim Va
tes bonum uocet,q̃ quod Lex requirit,ea auté omnia sic institui postulat, ut in-
de ad proximos semper aliqua utilitas perueniat. Inde Græcus habet: οὐκ ἔστι ποι-
ῶν χρηστότητα,id est,non est faciens bonitatem.

Iehouah è cœlis speculatus est super filios hominum,ad uidendum num sit intelligens, inquirens Deũ? Nam omnis deflexit simul computruerunt,non est faciens bonum,etiam unus. Nunquid cognoscent omnes operarij prauitatis,comedentes populum meum,comederunt panem,Iehouam non inuocarunt?) *Versus 3. 4. et 5. ad uerbum.*

Versus primus Psalmi 53. Dixit stultus in corde suo,non est Deus, deprauaue-
runt,& prauitate facti sunt abominandi. Vocem עלילה,id est, factum, omisit,
& עול,id est,prauitatem usurpauit. Sensus idem est. Chaldæus habet: Corrupe-
runt opera, adinuenerunt occasiones,non est qui operatur bonũ. Sed unde de-
sumpsent illud: Inuenerunt occasiones,non uideo. In uersu tertio,quod uerti, *pe*
rijsse,est Ebræis computruisse,quę metaphora durior uisa est auribus Latinis. Por
ro quo maiore uehementia Vates conscleratam & perditam eorum uitam, in
quos Psalmum conscripsit,detestaretur,inducit Deum quasi attonitum & stu-
B pentem omnes adeo à recta uia deflexisse,sceleribus quasi computruisse, nemi-
nem prorsus,ne unum quidem benefactis studere,nihil quenquam cogitare,ni
hil cognoscere,nullam habere menté,cunctos uorare populum suum, & in his
omnibus nullo penitus sui metu exterreri,sui nunq̃ meminisse. Et quo magis
hæc rudiorum animis infigat,fingit Deum è cœlis in homines despexisse,& spe
culatum eorum uitam,ut uideret,num quis recta intelligentia ualeret, pruden-
tia uera quisquam esset præditus,& ipsius solicitus,quæ sola uera demum sapiẽ
tia,prudentia & intelligentia est. His autem significat,nihil horum apud scelera
tos istos fuisse. Eum enim qui omne bonum est,omnia unus potest & largitur,
quis uere cognoscat,nec simul suspiciat,ueneretẽ,& approbare se illi totis uiribus
studeat? Quod uero rectæ intelligentiæ,inquirere Deum,hoc est, studere Deo,
cura teneri ei gratificandi,coniunxit,idem est quod Psal. 111. & Prouerb. 1. habe-
tur: Timor,uel reuerentia Dei,initium sapientiæ est. Quid nanq; sapere est, quid
esse prudentem,q̃ sic uidere quæ uera,quæ bona sunt,ut bene beateq; uiuere cõ-
tingat? At hoc una Dei cognitio suppeditat,quæ cum solida est, continuo ex se
gignit Dei studium & cultum,hoc est,uitam sicut omni uirtute ornatam, ita &
ueris bonis ad iustam beatitudinem circumfluentem. In eo uero,quòd fecit De-
um è cœlis despexisse,solita scripturæ antropopathia est. Sic Genesis sexto: Et ui
dit Iehouah quòd multa esset hominum prauitas. Et 11. Et descendit Iehouah,
ut uideret ciuitatem & turrim. Item Genesis decimo octauo de Sedomitis: De-
scendam,inquit,& uidebo,an iuxta clamorem,qui ad me peruenit, omnia cõ-
miserint. In Psalmo quinquagesimo tertio,uariat tãtum principium quarti uer-
sus. Habet enim istud: Cuncti deflexerunt pariter,affirmatiue,cum id hic habe-

C atur admiratiue. Nunquid omnes deflexerunt? Habetur etiam hic סר, illic סג
sed significatum idem est. Tritissima autem est in scripturis hæc deflexionis uel
auersionis translatio. Qui enim iuxta Dei præscriptum uiuit, ille ceu seruus do=
minum sequitur, qui illud contemnit, uelut se ab ipso auertit, & aliò deflectit.
Quod ergo Vates dixit, omnes deflexisse, idem est, ac si dixisset: Legem Dei reie
cisse. Hinc iam subijcit, quæ & primo uersu dixerat, nempe computruisse eos, &
neminem eorum, ne unum quidem boni aliquid facere. Quæ ut maiore dinosi
diceret, fecit ista Deum de sceleratis pronunciare, & id postꝙ è cœlis prospexit,
omniáq; exacte explorauit. Quo tropo uoluit clarius exprimere, illos certò & pa
lam fuisse perditos & deploratos. Eódem facit & illud, non sine energia adie=
ctum: *Ne unus quidem*. Sic autem uiuere, cum sit in æternam se perniciem ultrò præ=
cipitare, non ab re admirari Deum consequenter facit, nihil adeo illos prauita=
tis studiosos intelligere, adeo omnes recto iudicio carere, ut qui nulla Dei ratio=
ne habita, populum eius ceu panem uorarent, hoc est, penitus expilarent & per=
derent. Hyperbole enim est, qua significat bonos ab illis perditis, prorsus despo
liatos & direptos. Durior & uehementior illa est Micha 3. cuius memini in imo
no Psalmi.

Non inuocare istos sceleratos Deum ultimo ponit, ꝙ id radix & consumatio
sit totius prauitatis & iniustitiæ. Non tentabitur siquidem scelus, nisi repudiatus
sit Dei metus, ita nec in eo perseuerabitur, nisi idem non redeat. Fit autem sæpe,
ut quis religione exclusa, graue aliquod flagitium admittat, at quia recurrit illa,
absterret rursus à cœpto. Vt igitur ita deplorate malos et perditos istos Vates iu=
dicaret, ut sublata de eis omnis resipiscentiæ spes esset, principium consiliorū
& actionum illis tribuit. Dei negationem, & dum recensuit ꝙ praue & perdite
uiuant, ut Deo & bonis sint uelut male putentia cadauera, nempe inter quos ne
mo quicquam boni faciat, nemo quicquam pensi habeat, sed Dei populum cru
D delissime deuorent, recte subiecit, eos non inuocare Deum, id est, nullam pror=
sus Dei curam habere, nihil ab ipso expectare, nihil petere. Cum enim Dei cogni
Inuocare Deū tio efficiat, ut Deum identidem homo nominet, uirtutem eius prædicet, atq; in
omni necessitate inuocet, eiúsq; opem imploret, cū Vates negauit istos, in quos
hic scripsit, Deum inuocare, per Synecdochē dixit eos omnis religionis inanes,
metúq; Dei uacuos, ꝙlibet scelerate & perdite uiuerent.

Cæterū קרא יהוה & קרא בשם יהוה, id est, inuocare Iehouam & inuocare
Karah Iehoua nomen Iehouæ, pro cultu Dei in scripturis accipitur. Vnde cum Gen. 4. scribitur
Kara beschem nato Enosh cœptum inuocari nomen Dei, idem ualet, atq; cœptus est Dei cul=
Iehoua. tus. Ita cum subinde de Abraham scribitur extruxisse aras, & inuocasse nomē Ie=
houæ, nihil aliud dicitur, ꝙ instituisse eum loca colendi Dei, & ibi eum coluisse,
nomen eius prædicasse, ad timorem eius inuitasse, tum ibi litasse, & fidem suam
esse testatum. Chaldæus reddidit: Nomen Dei non prædicarunt. Porro ex eo, ꝙ
hic populi Dei mentio fit, quem uorant perditi, inter quos non est qui bonū faci
at, patet nō de uniuerso hominum genere Psalmographum hoc dixisse, sed de
ijs, qui omnem ex animis suis Dei curam reiecerunt. Quanꝙ uerum sit, omnes
nos nasci filios iræ, & nisi spiritu Christi detur renasci, nihil boni nos unꝙ face=
re. Hic tamē nō hoc agit Psaltes, sed deplorat potius eorū peruersitatē, qui suo tē
pore rerū potiebantur, & innoxios uastabant. Neq; Diuus Paulus singulos Iudæ
os & Græcos, his teneri malis, adducto hoc Psalmo & locis alijs, in Epistola Ro
ma. cap. 3. probare uoluit: sed potius, ut supra dixi, & apud Iudæos ita omnē pie
Versus 5. & 6. ad uerbum tatē apud bonā partem concidisse, ut hæc & in eos quadrarent. Quiq; his malis
liberi essent, eos id fide consecutos esse.

Ibi trepidauerunt trepidatione, quia Deus in natione iusta. Consiliū afflicti irriserunt, quia Iehouah

A *tutela eius.)* Psalmus quinquagesimus tertius, uersum 3. totũ non habet, & hũc sextum, hoc modo: Illic trepidarunt trepidatione, non fuit trepidatiõ, quia Deus dispersit ossa obsidentis te, contemnes, quoniam Deus spreuit eos. Satis patet Vatem descripta uersibus superioribus malitia & uita perdita eorum, in quos hunc Psalmum composuit, nunc imminentem eis ultionem prædicere. Quod uero ait. Illic, Kimhi designari locum putat, ubi potentia & superbia sua sese extulerant: & Abraham Ezra, Vbi bonis fuerant molesti, & populum Dei uorauerant, quod in idem conuenit. Videri etiã possit Vatem significare uoluisse, se iam præuidere, ubi essent illi pœnas daturi & pauore exanimãdi, qui tum omnibus formidabiles imminebant, sicut Psalmo secũdo se induxit uidere iam tẽpus, quo Deus esset hostes Christi sui perterrefacturus, cũ cecinit: Tũc loquet̃ eis iratus &c.

Quod autem in Psalm. 53. sequitur: Non fuit pauor, occasionem dedit ut nostri ferè legerent: Expauerunt pauore, ubi non erat pauor, id est, aliqua pauoris caussa, quasi frustra timuerint, ut cum illo legis cõueniat. Fugient, ut à gladio homines fugere solent, & cadent nemine insequente. At Ezra intellexit locum hũc ut uerũ: Non fuit pauor, subaudi, unquam tantus, & putat simile illud apud Ieshaiam 23. En terra Chaldæorum, iste populus, non fuit &c. subaudit enim populus huic similis. Id tamen alij aliter intelligunt. Verum hoc sans constat, Psalrem prædicere hic uoluisse, fore, ut supra modum perterrefierẽt scelesti, qui nec homines nec Deũ metuebãt, et populũ Dei immaniter deglubebãt, siue per hoc, non fuit pauor, intellexit, nullum pauore parem fuisse, siue quod metu essent exanimandi, etiã ubi nulla foret metus caussa. In Abr. Ezræ uero sententiã ideo inclino, quia non uanam ultionis opinionẽ, sed ultionem ueram, multoq́ dirissimã istis uoluisse Prophetam prædicere, uerisimile est, præsertim quũ fecerit eos omniũ perditissimos. In Lege quidem prædictum est, transgressores Legis diuinæ & id mali experturos, ut à moto arboris folio consternarentur, & fugerent nemine persequente, sed inter & post alia ingentia mala, quibus ita atterendi & frãgendi antea essent, ut inde tam meticulosi & trepidantes redderentur. Certe cũ Vates subiecerit: Nam Deus dispersit ossa obsidentis te, quod utiq; ad populum Dei, quem deplorati illi uorabant, dixit, ipse satis indicauit, se deploratis istis populi Dei uoratoribus & obsessoribus, haudquaquàm uanum metum prædicere, sed uerum, sed ex re ipsa natum, ut quos Deus esset ita confracturus, ut & ossa eorum dispergerentur. Quod autem pauorem istis prædixit, & quidem incomparabilem, opposuit incõparabili eorum superbiæ & insolentiæ, qui neque Deum neque homines uel tantillum metuebant, quasi dixisset illis: Iam secure populum Dei uoratis, & omnia uestræ potentiæ addicta putatis, Deum esse, qui arrogantiæ & crudelitati uestræ modum positurus sit, negatis, quicquid incidat, uestris uos confecturos uiribus confiditis, Deum nemo uestrum inuocat, erit breui, ut re ipsa sensuri sitis esse Deum & scelerum uestrorum ultorem, & sui populi, quem uoratis, defensorem. Expauebitis adhuc, & ego iam præuideo ubi, atque ita pauebitis, ut similis pauor non fuerit. Sequitur: Contemnes, nimirum illorum minas & superbiam, nam Deus spreuit eos. Quos siquidem Deus spreuit & reijcit, bonis & Deum timentibus, furoribus suis prodesse semper, nunquàm autem obesse possunt. Cum Deo igitur qui uere credunt, rident horum conatus, scientes breui fore, ut impietatis suæ pœnas persoluant, nemini amplius præterquàm sibi ipsis molesti futuri. In præsenti autem Psalmo, nulla alia caussa metus maiorum redditur, quàm quod Deus est in natione iustorum. Quia enim inter iustitiæ cultores Deus habitat, ipsum lacessunt, qui his negocium facessunt, id non potest illis non tandem pernitiẽ adferre sempiternam. Porrò Deum inter suos habitare, ipsorum uindicem, prẽter alia

Pauore ubi nõ erat pauor.

B

C loca.Leuit.27.ampliter promissum est. Chaldæus habet hic.Ibi timore timue-
runt mendacium,quod nō decebat timere,quoniam uerbū Dei in generatione
iustorum.In Psalmo autem 53:Ibi timuerunt timore ab idolis eorum,& non est
in illis caussa qua timeantur,quoniam Deus disperdet robur exercituum pecca-
torum,erubuerunt,quoniam uerbum Dei abiecit eos.Græcus quoq; ultrobiq; ha
bet:Timuerunt timore,ubi non erat timor. Diuus Hieronymus in hoc Psalmo
uertit,ut Ebræa habent:Ibi timebunt formidine,quoniam Deus in generatione
iusta est. At in Psalmo 53.sic reddidit:Ibi timuerunt timore, ubi non est timor,
Porrò ex uerbis præsentis Psalmi nihil huiusmodi habet,nec argumento utriusq;
Psalmi aliud magis quadrat,quàm ut intelligamus Prophetā impijs sanctorū op
pressoribus,qui dum eis sua improbitas succedit,nec Deū,nec homines uerētur,
summū prædixisse metū,& eum hinc,quòd Deus in natione iusta est,eos defen-
dit,& tandem eorum hostes perterrefacit,& metu conficit. Et si illud Psalmi 53.
sic reddere libeat:Timebunt,ubi nō est timor,malim & ipsum iuxta commutati
onē Legis intelligere, nempe sic improbos diuinitus perterrefaciendos , ut iugi
metu cōcutiantur,atq; exanimentur, adeo ut ibi quoq; sibi timeant, ubi nihil est
formidabile,ut à folio arboris exterreantur . Nō iuero tamen inficias hoc quoq;
propriū impijs esse , superstitionibus teneri , & ibi religione moueri , ubi nulla
huius caussa est,interim autē pro libidine sua ferri, omni metu numinis reiecto,
ubi præcipua numinis ira metuenda est. Septimus uersus quē Psalm. 53. non ha-
bet, caussam cur scelesti illi,populū Dei,omni adeo reiecta humanitate,repudi-
ato omni Dei metu,noceant,magis explicat. Irrident enim,quod fiduciā suam ille
in Deo collocat,quia Deū esse ipsi negant,& inuocare eum stultum arbitrantur,
D quod consilium adflictus, id est,quisq; è populo Dei,solū habet & sequitur. Di-
cunt siquidem scelesti illi,dum adflictos huiusmodi & miseros discruciant & in
sua iam habere manu putant,quod Psal.22.habetur: Deuoluit caussam suam ad
Deū,eripiat eum,liberet eum,quandoquidē eo delectatur. Et haud scio an hunc
uersum,de se ipso Dauid cecinit,qui adflictus & extorris erat,omni humano præ
sidio destitutus,ab hostibus autem obsessus,& solo Dei præsidio fretus. Id autem
cū mallet quā malis esse supplex,& à Deo deficere,consiliū hoc eius impij,qui in-
terim in sublimi ferebantur,contemnebant & ridebant, putantes bis stultum su-
am caussam cōmittere Deo,quē nullū esse ipsi sibi persuadere conabantur. Cer-
tè uerisimile in Psal.53. Illud:Disperget ossa obsidentis te, & contemnes, ad Da-
uidem dictū esse. Porro hodie,ut omnibus seculis,ingens numerus eorū, qui dū
omnia in hoc seculo posse uidentur,& sanctos suæ libidini obnoxios habere,ho
rum consilium,qui præsidiū Dei,præsidio hominum preferunt, stultum putant
& secure rident. Ab his sanè prouerbium natum est, actum esse de illo, qui Deo
caussam suam cōmiserit. Hūc Christiani promouimus, quorum salus nullo alio
Versus ulti- debebat consilio inniti,quàm quod omnem in Deo fiduciam collocaremus,&
mus ad uerbū eius solius præsidio omnibus in rebus niteremur.

Quis det è Zijon salutem Iisraelis? Iehouah conuertente captiuitatem populi sui, gaudebit Iaacob lætabitur Iisraël.) Quis det, Ebræis idem ualet,atq; utinam. Sic Num.12. Quis det o-
mnem populum Iehouæ esse Prophetas? quod idem est atq; utinā sint omnes
Prophetæ. Petit autem è Zijon aduenire salutem,& eam,qua uertatur,id est, sol
uatur captiuitas populi Iisraelis. Nam Zijon occupata,atq; inibi regno firmato,
Dauid cœpit iudicium & iustitiā facere omni populo,unde solida demū Iisraeli
libertas contigit. Sensus itaq; est:Dum impij isti rerū potiuntur, pauperes Domi-
ni uorant,& faciūt omnia habere miserrime. O utinam igitur regnum Zijonis
obtineat,ut inde auxilium feratur oppressis & pessundentur impij. Id autē solus
Iehouah præstiterit, ab hoc ergo hanc tantam fœlicitatem opto. Tum demum

A Iaæcob uerusq; Iisrael, id est, sancti gaudebunt & lętabuntur, cú Iehouah ipse captiuitatem populi restituerit, hoc est, eos impiorú tyrannide exemerit, tyrannis extinctis. Huius uoti compores Iistaelitæ olim euaserunt, cú Dauid Zijoni regnás, iudicium & iustitiá omni populo faciebat. Hic simplicior & germanior sensus uidetur, nec offendit Aethnachtha positum sub עַמּוֹ supra enim dictum sæpe comatis uel coli uice poni. At uero hæc regnante Dauide fœlicitas umbra fuit regni Christi, quod in Zijón cœpit, & ueram plenamq; libertaté omnibus electis per orbem attulit. Quia ij demum uere liberi, quos filius liberauerit, Ioan. 8. De his in Psalmo secúdo, ac etiam in tractatu de libero arbitrio adiecto enarrationi Psalmi primi, plura. Et ex hoc regno Christi, dum electos ipse spiritu ueræ libertatis, spiritu filiorum donat, ut plena cordis fiducia Deo acclament: Abba pater, certi omnia sibi saluti esse, solidum quoq; & proprium contingit sanctis gaudiú. Tum uere gaudet Iaæcob & lætatur Iisrael. Quis enim non perpetuo gaudeat & exultet, quicquid incidat, qui certus salutis æternæ, certus sit uitæ beatæ, id quod præstat uera in Christum fides, hoc est, municipatus regni Zijonis? Iam fides hęc nititur testimonio spiritus sancti, nostro spiritui testimoniú perhibentis, nos Dei filios & hæredes esse, quo testimonio quid queat magis indubitatum fingi? Hoc itaq; freti sancti, cú Paulo gloriantur, nulla prorsus re, dilectione Dei se posse destitui, Rom. 8. Hinc Ioan. in epistola sua scripsit: Nos scimus quòd ex Deo sumus. Nunquã sanè uere gaudebit Iaæcob & lętabitur Iisrael, nisi hac fide, hac certitudine, hac plerophoria donatus: sed quid opus hæc asserere uerbis, quú res tota hæc nitatur eò de quo dixi, imò Paulus scripsit, spiritus sancti testimonio? Id quibus adfuerit, hos ita sanè de beneuolentia Dei persuadebit, ut ne superi quidé diuersum probare illis poterint. Hęc qui nondú apud se satis excusserit, legat quę D. Paulus Rom. quinto ab initio, & octauo uersus finé scripsit, tum suum ipsius animú examinet non puto latebit eum, si quid à Domino acceperit. Id uero ita

B eum menté eius tranquillá reddet atq; gaudenté, pax enim & gaudiú inseparabiles fidei fructus sunt, ut nequaquã peruersa securitate torpescat, & cupiditatibus suis frena laxet, sed quo de tam benigni erga se Dei dignatione gaudebit effusius, & nitetur securius, eò amore eius inardescet quoq; uehementius, & impelletur ad omnia pietatis officia efficatius. Oremus sedulo, ut aduenias Dei regnú, ut iusti Zijonis ciues simus: Verum hęc nobis nullis rationibus humanis, sed beatorum experimento spiritus constare poterunt.

ARGVMENTVM PSALMI XV.

QVibus oporteat esse moribus prææditos ueros cælorum ciues, & ecclesiæ Dei municipes, hoc Psalmo describitur.

PSALMVS XV. IN GENEre mixto Διδακτικός.

ODa Dauidis. Iehouah quis deget in tabernaculo 1
tuo? quis sedem habebit in monte sancto tuo?
Qui uiuit innocenter, studet iustitiæ, & ex ani- 2
mo uera loquitur.
Non obtrectat lingua sua, nulla de re lædit pro 3
ximum suum, neq; quod probro illi sit, iactat.
Auersatur, quicunq; iure reijciuntur, eos auté 4
qui Iehouam colunt, honorat, quodq; iurauerit, etiam si id damnosum
sibi sit, animum tamen non mutat.

5 Pecuniam suam non exponit fœnori, munus aduersus innocentem
C nullum accipit: qui his rebus studuerit, is in æternum nunquã nutabit.

VERSVS PTIMI EXPLANATIO.

Versio .1. ad uerbum

P*salmus Dauidis. Quis morabitur in tabernaculo tuo, quis habitabit in mte sancto tuo?*)
Ex ijs quę Psalmus hic requirit in eo, cui locus in tabernaculo Do
mini & mõte sancto eius pateat, satis aperte indicatur à Vate regnũ
Dei, regnum cœlorum, beatam sanctorum concionem, per taberna
culum & montem sanctum allegoricòs significari, sicut supra Psal-
mo 11. cœlos, per templum. In tabernaculo fœderis, quod regnante Dauide
in monte Zijon erat, Deus se peculiariter præsentem populo Iisraeli exhibebat.
Interiorem igitur illam, & beatiorem Dei in sanctis pręsentiam adumbrauit, atq;
ideo pro illa, per allegoriam non abs re positum est. De uera autem electorum
Ecclesia, & legitimo in ea municipatu, hic Vatẽ canere, & illud, quod in fine ad-
iecit, argumento est: Quibus his studuerit, nunquam in æternum nutabit. Inter-
rogauerat, quis esset in tabernaculo Domini & mõte sancto habitaturus, cumq;
enumeratis uirtutibus, quibus eiusmodi oporteat pollere, debuisset subijcere:
Qui his studuerit, habitabit in monte sancto, in tabernaculo Dei, dixit: Is nõ mo
Qui uere in Ecclesia. uebitur, nõ nutabit. Ergo pro eodẽ accipit, non nutare, &, in tabernaculo Dei lo-
cum habere, esseq; ciuem in ecclesia Dei. Atqui nunquàm nutare, sed æternum
sibi constare, eóq; æterna uita donatum esse, non est, nisi eorum, qui electi ante
conditũ mundum, ueram in Deum fidẽ nacti sunt, & non hœdi, sed oues uerę
Christi existunt. Vtcunq; igitur in Ecclesia & hœdos ferri à nobis oporteat, & nõ
sint ante messem zizanię cunctę euellendæ, quod nequeat hic Ecclesia penitus,
D reprobis purgari, re uera tamen, & apud Deum, ij tantum de eius Ecclesia san-
cta censentur, qui electi ad uitam eo spiritu donati cœlitus fuerint, ut innocentiæ
& omni uirtuti ex animo studeant, ac ita è beatis Christi nuptijs, & cœlesti taber
naculo eius nunquàm eijci possint, quòd hic Vates, per nunquàm nutare ex-
pressit. Ad eundem modum & seruator loquutus est, cum dicebat: Amen dico
uobis, quicunq; regnum Dei, non ut puer acceperit, non ingredietur in illud. En
quidam regnum Dei accipiunt, nec tamen ingrediuntur in illud. Accipiunt il-
lud quidem apud homines, qui cordis penetralia non possunt peruidere, uere
autem & approbante Deo, in illud haudquaquam perueniunt. Nam cum re-
probi sint, animo nunquàm in uerba Christi iurant, eum regem suum uere nun-
quàm agnoscunt, ueræ iustitiæ, pacis, & gaudij in spiritu sancto, in quibus situm
regnum Dei Paulus Rom. 14. prædicat, nunquàm euadunt participes. Vtriq;
esse regni cœlorum ciuem, & suum discipulum, Christus pro eodem accipit. Cũ
itaq; ipse pronunciarit, nemimen suum discipulum esse posse, nisi qui abnega-
uerit semetipsum, tulerit suam crucem, & ipsum sectetur, satis liquet, neq; alios
ipsi regni sui ciues haberi. Atqui quota eorũ, qui hodie Christi nomen iactãt, &
in Ecclesia eius esse uidentur, portio est, qui huc, ut peruenirent uel semel serio
cogitauerunt? Nemo ergo ob cerimonias frustra animos tollat, sed ex hoc Psal-
mo quilibet discat, qui census ciuitati Dei idoneum reddat, & quibus præditũ
uirtutibus atq; ornatum esse dotibus, cœli ciues necesse sit. Deus ueritas est, ueris
Hieronymus. tantum apud eum proficitur. Certe Hieronymus in epistolã ad Philemonem,
adeo non agnoscit, de ecclesia uere esse eum qui sanctus non est, ut dicat illum,
qui huiusmodi ecclesiæ inserat, Christum uiolare: Si quis, inquit, hominem qui
sanctus non est, sanctum esse crediderit, & Dei eum iunxerit societati, Christũ ui-
olat, cuius mẽbra sumus. Hæc sententia, tanti proceribus ecclesię habita est olim,

ut eam

A nt eam decretis Pontificijs inseruerint. Legitur enim in Canone. Si quis. quęst. 3.
Nemo tamen ob hęc existimet, negari à nobis de ecclesia esse peccatores, in futu-
ro siquidem, non modo, illa omni ruga & macula carebit. Eos tantum dicimus
apud Christú non haberi de ecclesia, quibus dicet olim: Amen dico uobis, nun-
quàm noui uos, qui nihil prorsus fidei & dilectionis unquàm habuerunt. Quos
tamen oportet nos in ecclesia ferre, donec manifestis sceleribus mereantur inde
eijci. Vnde Augustinus de ciuitate. Dei libro decimo octauo: Ecclesia pręsens ędi *Augustinus.*
ficatur ex bonis & malis, sed cœlestis, ex electis solum. Sed de his plura infra in
Psalmo 24.

Ambulans innocens, & faciens iustitiam, & loquens ueritatem in corde suo.) תמים, quod *Versus 2. ad*
innocentem uerti, si adiectiuum sit, quod Abraham Ezræ uidetur, subaudiendú *uerbum.*
erit דרך, id est, uia, ut quod Vates hic dicit, idem sit cum illo Psalmo 101. Et qui *Thamim.*
ambulat in uia תמים, id est, simplici, hoc est, uiuit innoxio instituto, is mihi mi
nistrabit. Si uero ut substantiuum accipitur, quod Kimhi non displicet, idem ua
lebit atq; illud Psalmi: Ego בתמי, id est, in innocentia ambulaui. Vtróuis au-
tem modo accipiatur, id satis liquet inter ea, quæ municipatus cœlorum requi-
rit, hoc à Vate primú poni, ambulare, id est, uiuere innocenter, simpliciter. Ver-
tunt hanc uocé תמים, alij integrum, alij immaculatú, sed ut Kimhi recte tradit,
significat eum, qui missa prudentia filiorum huius sęculi, hoc est, uersutia & calli
ditate sibijpsi prospiciendi, & sua quęrendi, innocuam & simplicem uitam de-
gat, à cura & prospectione Dei in omnibus pendens. Qualis erat Iaæcob, de quo
habet scriptura, Gene. 25. Et Iaæcob uir תם, id est, innocuus, simplex, minime
uafer & uersutus, habitans in tabernaculis. De Esau enim præmiserat, quòd ue-
nator fuerit, atq; amans ruris, quo notauit eum callidioré, & in suis negocijs ma-
gis catum atq; solertem extitisse. Iaæcob uero, ut quietis amantiorem, ita ad res
uitæ huius rudiorem, minusq́; circumspectum. Hinc Abimelec 20. Gene. dicebat
uxorem Abrahæ ad se transtulisse בתם, id est, innocentia cordis sui, hoc est,
B imprudentem. Sic cum scriptura eos qui cum Abeschalom Hebron petebant,
coniurationis inscios dicere uoluit, eodem uerbo usa est, secundo Regum deci-
mo quinto. Cæterum integrum hac eadem uoce significat, sed ubi ad mores
transfertur, ita integrum significat, qui non sit fraudulentis & uersutis consilijs,
uelut partitus & imminutus. Vafri enim & cati homines, qui suis tantum com-
modis student, nunquàm sese totos exhibent, sed diuidunt, facie & uerbis bene-
uolos se profitentur, corde autem & re ipsa, sua tantum quærunt & curant. Ita er
ga Deum cerimonijs religiosi sunt huiusmodi, animo autem & omni reliqua ui
ta impij. Ante omnia itaq; poscit Deus, ut absit omnis fucus, ut totos & integros
nos cum ipsi, tum proximis addicamus. Sic integro, simplici & syncero animo
uiuere, est, ambulare siue in uia תמים siue בתמימות, id est, in instituto simpli-
ci, siue in ipsa simplicitate.

Faciens iustitiam, idem est, quòd studens iustitiæ, deditum esse actibus iustis,
unde & Deo gloria & proximis utilitas proueniat. De hac iustitia diximus in uer
sum 5. Psalmi primi plura. Loqui ueritaté in corde, nihil aliud est, quàm ut uer-
ri, ex animo ueritatem loqui, hoc est, fide optima omnia cum proximis agere,
promissis núquàm deesse, neq; aliud simulare uerbis, aliud spectare animo. Quę
ueritas, fides Latinis dicitur, & diffinitur à Cicerone Off. 1. dictorum conuento
rúmque esse constantiam & ueritatem, quam & iustitiæ fundamentum iure uo-
cat. Vnde & scriptura ipsam ubiq; ferè cum iustitia coniungit, & ubicunq́; conci-
disse illam queritur, & huius simul casum deplorat, ut Psalmo duodecimo &
alijs multis. *Versus 3. ad*

Non detulit lingua sua, non fecit proximo suo malum, & opprobrium non tulit super proximo suo.) *uerbum.*

Versu

C Versu secundo cecinit Vates, quibus cœli ciues deditos esse, hoc iam memorat, à quibus necesse sit eos alienos esse, primumque malum illud notat, quod plus quàm credi queat, nocet, & tamẽ ita apud omnes obtinet, etiam eos, qui sibi boni & sancti uidẽtur, ut nullum aliud, & latius pateat, & minus animaduertatur. Quid Christiano optabilius esse debeat, quàm ueræ conseruatio amicitiæ? huic autem nulla est nocentior pestis, atque dum quodcunque malũ uiderint audierintue homines, idque plerumque uatum ad alios illico deferant. Summe igitur hoc cauendum & detestandum Christianis. At quodnam colloquium, quę cœna, qui conuentus habetur, ubi hoc malum, alienorum peccatorum denarratio, non irrepat, bonamque confabulationis partem occupet, si non ab ouis, quod aiunt, ad mala usque solum regnet? Adeo φιλοκέρτομος est, ut ille inquit, id est, obtrectationis amans, lingua hominum. Quodque quis in silentio admittit, id continuo audit in triuijs. Et tolerandum si semper uerum, & nõ uel in totum confictum, uel ei plurimum foret affictum. At qui ex thesauro cordis bono, nõ possunt nisi bona & salutaria colloquia depromi, & qui bono corde destitutus est, cœli ciuis esse nequit. Dei sumus, & Deus in nobis, si modo Christiani sumus: qui fit igitur, ut ὁ Διάβολος, id est, obtrectator & calumniator spiritus, primas in sermone nostro habeat? In carne quidem hac, nihil boni est, sed hanc domatam, & regnare spiritum qui omnia ad ædificationem loquitur, oportebat. רגל quo uerbo Vates hic usus est plura quidem significat, sed hic accipitur, ut 2. Reg. 19. ubi Mephiboseth filius Shaul apud Dauidem querebatur, se à seruo Ziba falsò delatum, רגל inquit, id est, detulit seruũ tunc apud regem Ziba. Rabi Shlomoh qui Gallus fuit, scribit id esse, quod encuser Gallicæ. Dagal.

Nec fecit proximo suo malum, id est, nulla in re læsit. Sicut namque ita moderari D linguam decet Christianos, ut nihil prorsus loquantur, quod non & gratiam & utilitatem adferat audientibus, Dei uero gloriam illustret: ita nihil fieri quoque ab eis debet, quod non sit usui ijs, apud quos uersantur, & nomẽ Dei sanctificet. Sic enim lux fidei in nobis lucere debet, ut uisis & in suã utilitatem perceptis nostris bonis factis, patrẽ nostrũ homines prædicent qui in cœlis est, & inde spiritũ suum, omnis boni authorem nobis misit, Matthęi 5. Sic & Paulus Collo. 3. quęcunque uerbo uel facto gerimus, hortatur, ut ea in nomine Domini Iesu geramus, gratias agentes Deo & patri per ipsum. Hinc uideant ij, qui non leue modo ducunt fratres læsisse, sed sæpenumero gaudent etiam, quàm longe id absit ab instituto ciuium ciuitatis cœlestis. Nihil cuiquam mali facere, nulla in re quenquam lædere, beneficijs autem afficere quoslibet, id demum est officium Christianorum, & ciuitate donatorum superna.

Et opprobrium non tulit super proximo suo.) Admodum amphibolum, hoc est, Possumus enim interpretari, non assumit, nõ fert, quod proximo suo probro sit, nõ conuitiatur ei, ut נשא ad eum modum hic accipiatur, quo Exo. 20. לא תשא את שם יי, id est, Non assumes, hoc est, non nomines nomen Iehouæ ad rem falsam. Item Exodi 23. Ne assumas, ne proferas auditum falsum. Et in hac sententia sunt Abraham Ezra & Kimhi, qui & adductos locos allegant, cum quibus & uersus 4. Psalm. sequentis conuenit: Non assumam, id est, non memorabo nomẽ eorum &c. Abraham Ezra autem, & aliam huius loci interpretationem adfert, hanc: Non adfert opprobrium ad proximum suum, id est, nihil committit quod opprobrare illi uicini & proximi possent. Ego uero haud scio, an nõ & sic intelligi hoc dictum possit: Non sustinet, non fert opprobrium super proximo suo, id est, uindicat eum opprobrio, dum eo iniuria afficitur, & defendit. Videri enim possit Vates in eo, quod dixit: non defert, item, non facit malum proximo suo, & hoc dixisse, non conuitiatur ei, haud temere accusat uel infamat proximũ

suum

A suum, Tum sequitur, contemni ab eo eos qui nihili sunt, & iure contemnuntur,
eò quod honoret timentes Deum. Inter hæc ergo, uidetur hoc officij non ab re me-
diú poni, defendere proximos suos, dú ab alijs falsis criminibus petunť, & iniu
ria infamátur. Et uerbú נשא multis lócis tolerare & pati significat. Vt infra Psal.
69. & Ierme. 31. Propter te נשאתי, id est, sustinui opprobrium. Item Iesh. induci-
tur Dominus, dicens: Defatigatus sum ferendo falsas uestras & prauo corde ad-
hibitas cerimonias. Hunc certe sensum & Chaldæus & Græcus amplexi uiden-
tur. Nam sic habet ille: Et opprobrium nõ sustinet super propinquo suo. Hic: Nõ
accepit opprobrium aduersus proximos suos. Sed si Ebræos sequamur nihilo
minus constabit quædam in hoc uersu gradatio. Primum erit, non deferre fal-
sò, hoc est, uerbis lædere: proximum, nihil mali facere, id est, non lædere facto:
tertium, famam proximi tueri, & non efferre, quæ probro sunt, etiam si uere ea
obijci proximo possint. Vtcunque autem habeat præsens Psalmi huius dictum,
ex præcipuis tamen ueræ dilectionis officijs hoc ipsum est, famam fratris defen-
dere, & nullum, quod depellere possis, eius opprobrium ferre. Nomé honestű
optabilius est amplissimis diuitijs: & gratia bona, potior argéto & auro, Prouer
biorum 22. Vt igitur quisque sibi gratiam & famam apud bonos saluam optat &
defensam, ita debet ei & alterius fama & gratia curę esse. Sancti nihil quidem sui
caussa uel secundam famam, uel hominum gratiam morantur, at quia sine his
proximis prodesse satis nequeunt, etiam Paulus hortatur, dare operam, ne uel
apud géres male audiamus, utcunque id uitari in totum nequeat. Odit enim nos
mundus, ut & seruatorem odio habuit, quare bene de nobis nec sentire nec lo-
qui potest. In Lege sua cauit Deus: Ne quis oberret obtrectator, Leuit. 19. qui er-
go hoc malum auertere, & innocentem defendere poterit, qui id non faceret, si-
quidem timeat Deum, & fratris sui ueram dilectionem habeat? Sunt in hoc
uersu duæ uoces, quæ ambæ proximum significant, hoc est, unumquemque quo
B cum uerseris, רעה & קרוב, alterum à conuictu, alterum à propinquitate & con
suetudine deductum est. Hoc per illum reddidi, cum prius per proximum ex-
pressissem.

Despectus in oculis suis contemptus est, timentes Iehouah honorabit, iurabit ut adfligat, nec mutabit.) *Versus 4. ad uerbum.*
Primam huius uersus particulam Ab. Ezra & Kimhi sic accipiunt, quasi de cœli
ciue hic Vates prædicet, eum in suis ipsius oculis contemptum uilémque esse, quali-
bet laudare uiuat, me auté mouet, quòd ea officia cœlis destinari hominis, Psal-
tes recenset, quæ proximo exhibentur, in quibus tota scilicet Lex perficitur, om-
nisque uitæ beatæ consummatio sita est, tum & antithesis illa timentium Deum,
quibus non potuit Vates commode opponere cœli ciuem, cui omnia uirtutum
ornamenta tribuit, sed potius malos & nihili homines, hæc, inquam, me mo-
uent, ut hic malim in R. Shlomoh quàm Ab. Ezra & Kimhi sententiam descendere,
& intelligere, despici à ciuibus cœlorum eos, qui ob improbitatem uere despica- *Quomodo ma*
biles sunt. Hos ferè solos mundus habet in precio, & plerumque omnia posse ui- *la bonis debe*
dentur, ut non parum à sanctis sæpenumero peccetur, his nimium deferendo. *ant contemni.*
Quotus enim quisque est, qui pauperi sed innocenti & timenti Deum, ita inserui-
re promptus sit, ut principi uiro, & si multis uitijs laboranti, & sæpe omnis reli-
gionis uacuo? Iam unus Deus à nobis respiciendus erat cunctis hominum per-
sonis contemptis, ut quantum uelit Deus cuique à nobis tribui, tantum cuique tribu
eremus. Iis qui in magistratu sunt, etiam impijs, plurimum deferédum est, qua-
tenus Dei uicarij sunt, ob potestatem publicam, sed id, ut inde neque Dei gloria
neque proximorum salus posthabeatur. Sic quantum in unoquoque Dei, animad-
uerterimus, tantum honoris illi impendendum est, ut tamen, quod & in alijs
Dei est, minime lædatur. Quod ergo Vates dicit: Despectus est in oculis eius cõ-

téptus, ſic accipio: Qui ob ſcelera ſua meretur cótemni, eum pius auerſatur, q̄ li-
C bet magna potentia, & dignitate apud mundum polleat. Non auerſatur quidē
eum, ut quicquam officiorum ei ſubtrahat quod debeatur, cum & hoſtibus ſu-
is, qui non poſſunt non ſceleratí eſſe, inſectantes odio iuſtum, nouerit beneface-
re, idq́ ex uera dilectione: at ſic auerſatur, ut eius improbum conuictum, quanq̄
ſibi lucroſum faſtidiat & declinet, ut cum arguendus eſt, audacter ſuper malis ſu
is eum obiurget, ut ueritatem in omnibus contra eum animoſe defēdat. Contra
timentes & colentes ex animo Deum, in precio habet. His ut ſidei domeſticis,
eò φ negligantur & damnentur à mundo, peculariter beneſacit, familiariter ſe
illis iungit, confidenter innocētiam eorum tuetur, útq; plus Dei in illis agnoſcit,
ita plus quoq; honoris eis impendit. Grçcus conſentit, habet enim: ἐξουδένωται
ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος, nec diſſentire uidetur Chaldæus, nam habet:
בסיר רשע באנע, uilis, coram eo deſpectus.

Iurabit ut adfligat.) Hoc R. Shlomoh, Ezra & Kimhi de uoto intelligunt ieiuni
orum & abſtinētiæ, quibus corpus maceretur, at quia ſcriptura hoc ferè per נדר,
id eſt, uouere, non נשבע, id eſt, iurare, niſi ſi forte copiæ gratia hoc cum uoue-
re iungat, ut Pſalmo 131. Iurauit Iehouah, uouit Deo, tum adfligere propriam car
né per ענה נפש, id eſt, caſtigare animam, nō per רע, id eſt, iniuria afficere uel læ
dere, ſignificare ſoleat, deine quod hic, ut dixi, ea Vates officia enumeret, quę ſine
erga proximum, mihi uiſum eſt hanc particulam eo ſenſu, quem reddidi accipe
re, ut inter reliqua ciuium cœli officia, etiam hæc fidei conſtantia memoretur, ut
cum quid iurauerint, etiam ſi poſtea contingat id illis moleſtum & damnoſum
eſſe, præſtent tamen, neq; ullo periculo ab eo quod iurauerint, animum deſle-
ctant. Sic Ionathan filius Schaul Dauidi amicitiam iurauerat, eam & ſi periculo-
ſam ſibi atq; fraudi eſſe ſentiret, optima tamen fide ſyncerem coluit. Ita A. Regu-
D lus (liceat hic Ethnici probe factum, eóq; certum Dei donū, memorare.) quanq̄
ſciret de ſe Carthaginem reuerſo, graue ſupplicium ſumendum, ut tamen iuraue
rat, ita Carthaginem repetijt. Si tanta fuit in Ethnico iuriſiurandi religio, quan-
ta debet eſſe in his, qui per ſanctum Dei nomen, quo filij Dei nihil habēt magis
uerendum, aliquid iurauerint?

Pecuniam ſuam non dat ad uſuram, & munus contra nocentem non accipit, faciens iſta non nutabit in
Verſus 5. ad uerbum. *ſeculum.*) Exod. 22. Leuit. 25. Deut. 23. nominatim Deus prohibuit à fratre & po
pulari, facultatibus lapſo, uſurā exigere, ſiue de re pecuniaria, ſiue eſculenta, aut
quauis alia. At ab alienigena exigere permiſit, ut indicaret ſuis cultoribus omnia
debere ſeruire. At nobis, qui nos promiſcue omnibus, ut filios Dei exhibere de-
bemus, neminem licet ulla in re grauare. Hinc & Iechez. quoq; 18. inter officia iu
ſti, hoc ipſum, pecunias citra uſuras mutuare, numeratur. נשך quod fœnus ſigni
ficat, à mordendo dicitur, rectè enim hominem mordet, rodit & conficit.

Munus aduerſus innocentem nullum accipit.) Et hoc in Lege prohibitum eſt. Exo. 23.
& Deut. 16. Et cauſſa ſubijcitur, quòd muneta excæcent oculos ſapientum, & e-
uertant uerba iuſtorum, hoc eſt, efficiant, ut ſapientes alioqui, & ut in Exodo ha
betur, oculati, à uero uidendo auertantur, et qui alioqui iuſti ſunt, ad iniuſtitiam
inclinentur. Qui igitur iuſtitiam ſerio coluerit, ne quid ſibi tale accidat, à mune-
ribus abhorrebit, uti cupide muneta accipiunt, dediti iniuſtitiæ, quod de princi
pibus Ieruſchalaim queritur Ieſcha. capite 1. *Aduerſus innocentem* addidit, φ ij ſolū
munera offerant, qui malam habent cauſſam. Innoxij ſua innocentia quàm mu
neribus niti malunt.

Hæc rebus qui ſtuduerit, in æternum non nutabit.) Id eſt, fixus, inuictúsq; in omnibus
bonis permanebit, ſeruante & firmante eum in perpetuum omnium rerum ſuc-
ceſſu, Deo, qui efficit, ut bono ei ſint ōmnia.

Diſpu-

A

DISPVTATIO DE IVRAMENTO.

Quid iuramentum.

Cum hic ciui cœlorũ & inter cætera hoc tribuatur, fidem iuraméti haudquaq̃ uiolare, etiam si præstare eam non sine magno incommodo suo possit, fortè nõ ab re erit, aliquid de iuramentorum præstatione, de qua re & Theologi & Iureconsulti multa disputãt, adijcere. Iuramentũ ergo, quo quid pollicemur, cũ nihil sit, q̃ uoluntatis inuocato Deo attestatio, perpendẽdum in re qualibet erit, quid uir bonus queat & debeat uelle. Iam is nihil uolet unquã, quod displiceat Deo, nihil igitur tale uel iniuratus, uel iuratus facturum se recipiet. At si quid sit, quod probante Deo, & uelle possit & promittere, utiq; & iurabit, & iuratus nunquàm mutabit, nisi tale esse inciperet, quod iã inoffenso Deo fieri nequiret. Ita si quis à latronibus intercipiatur, & possit se omnibus facultatibus suis, si eas præsens habeat, atq; latronibus tradat, à morte redimere, utiq; id facere debebit: igitur et absentes potent uolente Deo polliceri latronibus se daturum, atq; inde pollicitationem iuramento confirmare. Quod si fecerit, quoniam fallere fidem etiam citra iuramentum, indignum bono uiro est, haudquaq̃ licebit promissioni deesse, quam aduocato in testem Deo, confirmauit. Sic si quis à latronibus occidendus, exoret spacium aliquod, quo ad suos reuersus fortè corradat, quo uitam ab illis redimat, sicut cũ Deo reditum promittere & iurare potest, ita mutare quod iurauerit, haudquaq̃ licebit, etiam si in mortem certam se ire sciat. In eam enim antea uolente Deo inciderat, & promissione ac iuramento suo, eius tantum dilationem non depulsionem impetrauerat, unde redeũdo, se ipsum haudquaq̃ periculo obijcit, cui diuina uoluntate antea obiectus, nondum eo liberatus est, sed quod approbante Deo promiserat, id præstat. Nihil siquidem esse potest, cuius caussa sacrosanctum Dei nomen ad fallendũ adhiberi licite possit. At si quis

Quatenus iuramenta præstanda.

iurasset, se amico in periculo quouis adfuturum, & contingeret illum patriæ mouere bellum, uel quid aliud cum periculo quidem, sed non minus cum iniquitate

B

coniunctum, tentare, iustum erit ut hic amicum deserat. Quod cum faciet, nõ mutabit quod iurauit, neq; enim cum uir bonus esset, quicquam impium iurare uoluit. Dei se totum atq; patriæ esse agnouit, neq; uenerat uita eius in potestatem amici, ut eius qui captus erat à latronibus, quare nihil iurare amico in animo habuit, quod uel Deo; uel patriæ esset aduersum, q̃libet cum uniuersitatis particula iurauerit, quouis se illi in periculo adfuturum. Nulla enim promissa possunt intelligi latius patere, q̃ liceat ea extendere iurantem. Vbi autem quis in manus uenit latronum, quod citra Dei uoluntatem fieri nequit, iam omnium aliorum potestati exemptus, uolẽte Deo; uero suo domino, latronum esse cœpit, à quorũ potestate, ut fraude aliqua sese eximere liceat, uti se è manibus Acis exemit Dauid (eiusmodi enim fraudibus si successum det Deus, rursus & in liberatione Dei uoluntas agnoscitur) at fraudem Dei nomine obtrudere, licebit nunq̃. Idq; non solum propter Dei reuerentiam, quanq̃ propter hanc præcipue, quæ utiq; tanta nobis esse debet, ut millies mori potius q̃ falsò nomen eius adhibere libeat, sed etiam propter publicam hominum utilitatem seruandam. Etenim religione iuramentorum sublata, sublata & fides est, omnis iustitiæ fundamentum, & sine qua omnis uitæ humanæ ratio interit. Si enim is qui pactus latronibus reditum, iusiurãdum iure uiolare uideatur, iam nemo latronum quenquã dimittet, q̃libet sancte rediturum se iurantem, & perire multos necesse est, qui se redimere possint, si fides habeatur iuratis. Præstat igitur necari etiam unum & alterum, ut fides obtineat, qua seruantur innumeri. Ex his ergo satis liquet, piũ, si quid iurauerit, id nunq̃ mutaturũ, qualecunq; illud sit, & quantocunq; cũ periculo coniunctum, sed morietur citius q̃ iuret, quod cũ Deo præstari nequeat. Si quid autem tale ignorans iurauerit, id iam nõ est dicendus iurasse, quia nunq̃ uoluit. Vnde

C ubi de præſtatione iuramentorum ſicut & uotorum diſputatur, hoc unum penſitandum eſt, an id quod præſtari debet, Deo probetur, id ſi liqueat, iã nihil ambigi poteſt apud bonos, an præſtandũ ſit. Si autẽ deprehendatur inoffenſo Deo præſtari non poſſe, iam cum Dei ſumus, nemo poteſt dubitare, id iurare non fuiſſe in manu hominis, & ſi pius ille ſit, nec etiam in uoluntate, neq; unquã illud iuraſſe, etiã ſi uerbis expreſſerit. Iuramentum enim uoluntatis atteſtatio eſt, quę ſine rei iuratæ ſcientia, nulla eſſe poteſt. Sæpe multi in hiſce rebus nodi occurrũt, quibus nihil eſſet ſolutu facilius, ſi recta mens, & ſyncerus eſſet timor Dei. At cato ſibi perpetuò uiuere quærit, & tamen uideri uult uiuere Deo, hinc tot diſputationum ambages & labyrinthi. Iam certe ſudandum eſt, neq; ſine multo ſtudio confieri poteſt, ut pietas uideatur, quæ eſt impietas. Chriſtianos decere uſum iuriſiurandi, oſtendemus in Pſalmo uiceſimo quinto.

DISPVTATIO DE VSVRA.

Porrò quia & uſuræ in Pſalmo hoc mentio facta eſt, perſtringam paucis etiã huius rationem, quatenus licita & quatenus illicita ſit habenda. Ex eo, quòd uulgo omnem pecuniæ uſuram illicitam definierunt, cato inuenit commentũ, ut ſub prætextu uectigalis & penſitationis, prædijs uel ædibus impoſitæ, pecunia tamen fœnus pariat. Eóq; res abijt, ut impudens habeatur, qui mutuum petat, citra fœnoris oblationem. Verum ne de ſola pecunia uſuram uideantur ſtipulari, ij qui pecuniam credunt, domus illis aut fundus interponitur. Id quod ita fœnoris iniuria eum, cui pecunia creditur, leuat, ut ſi quando ceſſet fœnus penſare, fœnerator eum etiam fundo uel domo deſpoliet. Quæ uero hæc dementia, conari Deo fucum facere? Nunquid leuius foret ſimpliciter fœnus ſtipulari, nullo interpoſito pignore, ſic enim & apud fœneratorem aliqua damni maneret expecta-

D tio? Nunc nihil aliud agitur, quã ut non ſolum ſortis & uſuræ fœnerator certus ſit, ſed ut ſimul uia pateat, qua debitorem bonis ſuis tãdem penitus exuat. Hinc inuenias hodie, qui luculenta ad ſe patrimonia hac ratione pertrahant. Primum 100. aureos dant non mutuo, ſed quibus emunt in ſingulos annos quinq;, et hos imponunt fundo, qui ualeat aureis quadringẽtis, adiecta ſimul omni facultate, ſi quid forte fundo decedat. Eos quinq; aureos cum cenſus uenditor ſemel tantum non ſoluerit, manus ilico fundo fœnerator inijcit, quẽ ſi ille intra exiguum tempus redimere neglexerit, uendicat eum ſibi, ita fundum uel domum precij ducentorum, aut quadringentorum aureorũ, cõparat ſibi centenis. Et ſi cenſuarius forte agat circumſpectius, uendet fundum fœneratori, priuſquã illi adiudicet ob debitum, ſed minoris multo quã iuſtum ſit. Neq; enim alia ratione elabi pedicis illius poteſt, omni patrimonio illi iam mancipato. Hoc ergo fundo exutus, quo tenuior factus eſt, eò citius & alia ſua bona illi addicit, quæ tum eadem uia, ille facit ſui iuris eſſe. Dúmq; publicis legibus in iſtiuſmodi uſuram non animaduertitur, belli homines ſe abunde innocentes arbitrantur. Sed cum in iudicium uenerint, in quo ex hac una formula: Diliges proximũ tuũ perinde atq; teipſum, ſententia dicetur, quam adferẽt excuſationem? Cum Dominus diceret: Dandũ mutuum ut nihil inde ſperemus, uoluit ut citra omnem ſpem gratię, aut paris beneficentiæ, mutuo egentes fratres iuuaremus, non ijs tantum mutuantes, à quibus paria expectaremus, uti Ethnici & mali faciunt. Quomodo huic ſe iam approbabunt, qui mutuo non modo neminem iuuant, ſed compilant potius quibus mutuant, neq; ſpe ſolum paris gratiæ fœnus eiuſmodi ſtipulantur, ſed uiam muniunt, qua ſenſim debitorem penitus deglubant? Interim tamen etiam eos puto inconſulte facere, qui quamlibet uſuram damnant, etiam quæ citra proximi incommodum obueniat, ut ſi quod ex pecunia mutuata lucrũ debitori prouenit, aliquam creditori partem decidat. Lex & Prophetæ ſunt, ut alios habea-

A amus sicut haberi uolumus ab illis, ad hanc regulam omnes nostræ actiones & contractus exigendi sunt. Beneficium à fratre accipere, si illi fraudi non sit, quid peccatis? Iustinianus imperator in Codice Legũ ciuilium tractatu de usuris, permisit in traiectitijs contractibus, stipulari usuram centesimam, hoc est, de centũ aureis in singulos menses, unum, quo pacto centesimo mense sors à fœnore requatur. In alijs licitis negociationibus bessem centesimæ, hoc est, de centũ in singulos menses, octo aurei partes, & in annũ aureos octo. Illustribus tamen, quolibet contractu, non supra tertiá partem centesimæ, id est, in mensem quartã aurei partem, & in annum aureos quatuor, uulgo autem dimidium centesimæ, id est, in mensem dimidiatum aureũ, & in annũ aureos sex. Ad has leges si fœnus redigatur, mundus non habet quod culpet, at si interim lædatur frater, Deus habet quod damnet. Quaproptet, quemadmodũ ut te iudicio approbes hominum, leges humanæ respiciendæ sunt, ita ut Dei iudiciũ feras, ad diuinas te cõpares, oportet. Eæ omnes in hoc uno præcepto continentur, quo præcipitur dilectio proximi. Qui enim proximũ dilexerit, nihil mali ei fecerit, imò iuuare modis omnibus studebit. Dabit gratis si habeat, & ille ita egeat, aut certe mutuabit, idq́ non solũ absq; fœnore, uerũ etiam si ita res ferat, citra expectationẽ sortis. Si tamẽ ille cũ suo commodo usuræ aliquid attulerit, ita quidem accipiet, ut uel in huius iterum uel aliorum usum, quàmprimũ depromat. Quid ergo in his & alijs hominum commertijs dilectio iubeat, non quid excusent uel publicæ hominũ leges, uel priuata doctorum consulta, Christiano spectandum. Ab hac tamen parte plurimum peccatur, quòd aliena pleriq; inuitis dominis utuntur, commodiq́ inde sibi non parũ comparant, nec tamen dominis usuræ quicquã persoluunt. Quid istuc aliud q̃ manifesta rapina est, hoc perniciosior, q nullę hodie leges in hanc animaduertũt? Aequiores sunt ueteres Romanorũ Principũ leges, quæ usuras ab ijs exigunt, qui aliena pecunia utuntur, siue pactæ illæ sint, siue minus, maxime si quis uiduarum & pupillorũ pecuniã in suis usibus detineat. Si sanè ita

B alijs facere debeamus, ut nobis fieri optamus, certe aliorum pecuniã in nostros usus conuertere aut non debemus, aut certe sarcire quam inde illi iacturam faciunt. Iam ignauum esse oporteat, qui nisi aliqua incidat calamitas, per annum ex centum non tantum supra laboris sui compensationẽ lucretur, ut suo cõmodo, quinq; pecuniæ domino usuræ nomine persoluat. Id ergo cũ hic possit, & non sine iactura pecuniam ei alter commodarit, cur non etiã faceret? Iã quod utrimq; recte fieri potest, haud indignũ bono uiro fuerit, ab altero stipulari, modo suus τῇ ἀγάπῃ omnium legum atq; contractuum moderatrici, locus seruetur. Nullæ alioqui leges, nullæ uiuendi rationes tam iuste excogitari possunt, quantũ quidem ad externa illa hominum negocia attinet, à quibus non sæpe remittẽdum aliquid sit Christiano, cuius est omnibus prodesse. Vt ergo alijs uitæ huius rationibus, quas tamen non sine iniuria proximorum sæpe obseruauetis, Christiano uti licet, modo paratus sit, dum illæ à recto deflectunt, charitati omnia in usum suum moderanti, concedere: ita usuras quoq; pacisci licebit, dum animus modo sit, illas nunq̃ cum proximorum iniuria exigere, aut etiam ultrò oblatas recipere. Hæc de ipso usurarum iure in se dixisse uolo, nõ quòd uelim Christianos, qui non quid liceat, sed quid expediat, semper spectare debent, quicunq́ hac in re sibi permittere, unde queant alij offendi. Sic certe hodie hominum iudicia sunt, ut citius ferant aliquem iniquis, sed solitis mercimonijs, censuarijs, alijsúe cõtractibus mille aureos corradere, q̃ decem ex iusta, sed modo insueta usura. Vtcũq; autem hoc iudiciũ præposterum est, eius tamen qui se omnium seruum profitetur, nempe Christiani fuerit, huic, q̃libet iniquo se hactenus accommodare, ne quem offendat. Quiduis enim damni accipiẽdum potius Christi discipulo est,

C quàm ut uiam uideatur aperire, sua commoda aliorum incommodis aucupandi. Temere autem nullas accipiet, sedulo autem dabit usuras omnibus, quorum uel pecunia, uel rebus, sibi commoda parauerit. Nollet enim cuiquam incommodo, sed omnibus esse commodo, nec gratis sibi à quoquam beneficii sustinebit, maxime si quis iacturam aliquam inde fecerit.

ARGVMENTVM PSALMI DECIMISEXTI.

ORAT tutelam Dei, sanctis se deditum, & ab idololatris abhorrere profitetur, quod se legi in Ecclesiam Dei, consiliumq́; eius sequi, ac in omnibus eum ferre in oculis contigat, gloriatur, hancq́; fœlicitatem, unde mortis securus, beata letitia perfruatur, expectans in cõspectu Dei adhuc plene & sempiterna iucunditate perfundi, deprædicat.

PSALMVS DECIMVSSEXTVS

in genere mixto ἐυκτικὸς καὶ ἐυχαριστικός.

1 MICHTAM Dauidis. Tuere me Deus, nam
in te præsidium meum posui.
2 Dic ò anima mea Iehouæ, beneficentia mea ad
te non pertingit.
3 Sanctis igitur qui in terra agunt, & præclaris, his
ex animo studebo.
4 * Illorum idola multa facta sunt, alienos cupide se
ctantur, ego autem libamina eorum, quæ scilicet sanguine constant,
haud libabo, nomina istorum nunquàm memorabo.
Iehouah portio partis meæ, calix meus, tu sortem meam sustines.
Sortes ceciderunt mihi in loca amœna, insignis mihi hæreditas ob
D uenit.

Vel. Multæ adflictiones his, qui alienũ (numen) cupide sectantur.

7 Laudabo Iehouah, qui consuluit mihi, intimi quoq; affectus noctu
me urgent & erudiunt.
8 Propono perpetuò mihi Iehouah, dum enim à dextris mihi est, non
nutabo.
9 Propterea gaudebit cor meum, & lætabitur lingua mea, quin etiam
corpus meum secure quiescet.
10 Neq; enim deseres animam meam ut sepulchrum subeat, neq; per
mittes, ut uideat bonus, quem tibi delegisti, foueam.
11 Notam mihi facies semitam qua uitam adeam, satietas omnis læti
tiæ apud te, exprompta semper in dextera tua omnis iucunditas.

VERSVS PRIMI, SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum. MICHTAM *Dauidis: Custodi me Deus, in te confido. Dices Iehouæ Dominus meus tu, bonitas mea non ad te. Sanctis qui sunt in terra ipsi, & præclaris, omnis mea complacentia in illis.*) De uoce Michtam in præfatione. Videtur Vates hoc Psalmo præcipue canere, quanta sit dignitas & fœlicitas, agere in Ecclesia Dei, inter sanctos & electos Dei habere locum. A prece Odam auspicatur, et Dei custodiam orat, qua hæc scilicet incõparabilis & dignitas & fœlicitas, quod sibi ab impuris gentibus secerni, & agere in populo Dei, ex diuina

benigni-

A benignitate contigerit, sibi conseruetur. Simile uidetur illud Psalm. 86. Custodi animam meam, quia bonus sum, auxilium fer seruo tuo, quandoquidem te nititur. Omnia uota superat hæc fœlicitas, populo Dei esse adscriptum; ideo miris etiam artibus eam humani generis hostis impetit, quo igitur sanctis ea pluris habetur, hoc enixius Dominum orant, ut se seruet, ne ab ea unquàm excidant, aut non fœliciter in ea promoueant. Summa autem ratio orandi & exorandi tutelã Dei, subijcitur: Quia in te confisus sum, in te spem omnem conieci, quia tuo tantum præsidio nitor. Quis enim bonus deserat eos, qui suo se fidei commiserint? At pius abnegatis omnibus, Deo uni sese addicit: non potest ergo fieri, ut eius curam ille non habeat, ut tueri unquàm negligat, qui & solus & summe bonus est.

In uersu sequenti nonnulla inest obscuritas, ideo uarie enarratur, sequar eam interpretationem, quæ argumento Psalmi magis uidetur quadrare: Dices, inquit, & nullum nomen adiecit, sed quia אמרת fœminini generis est, animam Ebræi ferè omnes, etiam Chaldæus Paraphrastes, subintelligunt. Et alias animã suam in Psalmis alloquitur, ut Psalmo 42. & 43. Hortatur ergo animam suam, hoc est, seipsum ut Iehouæ dicat: Dominus meus es tu, hoc est, ut se illi planè consecret, & Dominum suũ in omnibus agnoscat, sed ne uideretur eò aliquid Deo conferre, iussit præterea eam dicere: Bonum meum non ad te, id est, tibi nihil confert, ad te haudquaquàm pertingit, infra est, quàm ut tu eò indigeas. Sic enarrauit hunc locum Rabi Ioseph Kimhi, parens Dauidis. Iuxta hanc enarrationem commodum tertius uersus subijcitur: *Sanctis qui sunt in terra &c.* Vt dicat anima uere pij, ô Deus, tu Dominus meus es, & ego totus in ære tuo, tibi uni omnia mea inseruire debent, sed quid est, quod mea opera fieri possit, quod tibi aliquid conducat, uel etiam oblectamenti quid afferat? Celsior infinito es, quàm ut meis beneficijs fruaris. Attamẽ, quoniã tu Dominus meus es, & omnia mea tibi debeo erit interim omnis meus amor, omne studium, in sanctos qui hic in terra adhuc

Bonum meũ non ad te.

B mecum degunt & peregrinantur, insignes pietate & preclaros uirtutibus homines. Hi beneficijs à me possunt affici, his illa studiose impendam. Nam omnis complacentia mea in illos, id est, toto pectore his afficior & deditus sum, omni affectu animus meus ad eos propendet. Sanctos uocat, tanquàm electos, eximiós, augustos, quare & אדירי subiecit, præclaros, suspiciẽdos. Quod epitheton Psalm. 8. nomini Dei tribuit. Sic populus Israel identidem sanctus in scripturis uocatur, quod ab omnibus alijs populis secretus, & lege Dei uerôq; cultu esset donatus. Exo. 19. & Deut. 4. hæc populi Israelitici sanctitas & dignitas satis magnifice prædicatur. Affectus uero huius in sanctos, quem hic Vates de se canit, insigne exemplũ habemus in Paulo, qui cupide adeo fratres inuisebat, quod si minus liceret, literis appellabat, si quando de rebus eorũ incertior esset, plurimũ adflictabatur, si male illis res succedere audiret, summe dolebat, sin prospere, sancta lętitia gestiebat, non solum Euangelion, sed & animam suam impartire illis paratus, ut Thessalonicẽsibus scripsit. Hinc & illud ad Philip. 4. Fratres mei dilecti & desyderati, gaudiũ & corona mea. Similes sane affectus & desyderia in singulis epistolis identidem de se testatur. Hinc ergo discendum, in sanctos, hoc est, omnes Dei studiosos declarandum, quàm suspiciamus & colamus Deum, quàm ipsum Dominum nostrũ agnoscamus, quàm gratificari ipsum cupiamus. Bonis siquidem nostris ipse frui non potest, at sibi factum agnoscet, quodcunq; uel minimis eius fecerimus, ut seruator de se professus est, Matth. 25. Caro autẽ semper hæc inuertit, Deo benefacere conatur, cui nihil dare aut facere potest, fratribus quibus potest & debet, impendere beneficia fastidit. Sed ipsa se ludit misera, quod Deo, quod diuis dare uidere uult, reuera in ligna & lapides, tum in suorũ oblectationem oculorum & aurium; non Deo, nec diuis, qui tantum id sibi ex-

Sanctis qui in terra.

C pensum habent, quod expensum Christo est, insumit. Quot enim hodie opulentos inuenias, qui non grauentur, si uno tantum aureo uicinum iuuare pauperem debeant, cum interim centum sustineãt insumere in ornandas statuas? Sed hinc hominum rumusculos uenantur, iudicij patris cœlestis, & uitæ ac cœlestis gloriæ negligentes, quæ ijs erit quibus dicet filius: Venite benedicti patris mei. Esuriui, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi potum, nudus fui, & uenistis ad me, peregrinus eram, & collegistis me, infirmum & incarceratũ inuisistis, ideo percipite regnum, quod uobis destinatum est ab initio. Vtinam in his sentirent hodie Ecclesiarum proceres, & plebium doctores, quod ueteres. Scribit Ambrosius libro de officijs: Aurum Ecclesia habet, nõ ut seruet, sed ut eroget & subueniat in necessitatibus. Quid est opus custodire, quod nihil adiuuat? An ignoramus quantũ auri atq; argenti de templo Domini Assyrij sustulerũt? Nonne melius conflat sacerdos pro alimonia pauperum, si aliqua subsidia desunt, quàm si sacrilegus contaminat, & asportat hostis? Kimhi, illud bonum meum non ad te, interpretatur, bonum quod tu mihi facis, id nullo meo merito facis, non pertinet ad te, id est, non est ex tuo officio, sed mera & ultronea beneuolentia. Oro igitur ut bene facias sanctis in terra, quia plurimũ molestiæ perferunt, inde quod tam multi te non colunt, sed sectantur Deos alienos. Mea autem uoluntas est erga sanctos, ut eos imiter. Huic interpretationi subscribit & Aben Ezra. Hæc certe præpositio & id ualet in scripturis, ut cum dicitur עליהו ועליך עלך, super te, super illum, super me, idem ualent, hoc mihi, uel tibi, uel illi, cõpetit, decet: meæ, tuæ, aut illius partes sunt. Græcus priorem interpretationem probasse uidetur. Habet enim: Non habes bonorum meorum necessitatem. Hieronymus habet: Bene mihi non est sine te. Sed Ebræa hunc sensum non habent.

Qui iustus usus opum Ecclesiæ.

Versus 4. ad uerbum.

Molestiæ illorum multiplicatæ sunt, alienum festinarunt, non libabo libamina eorum de sanguine, & non tollam super labia mea nomina eorũ.) עצבות molestias significat, at עצבים pro idolis sæpissime usurpatur, quod ab eadem radice deducitur, forte quod nihil nisi molestiæ ab idolis, & omni superstitione expectandæ sint, cum à stultis mortalibus colantur caussa salutis. Iam cum Ebrææ linguæ insolens non sit, eadem
D nomina & fœminine per ות & masculine per ים inflectere, malui עצבות idola hic uertere, quàm molestias, eò quòd sequentia admodum manifeste de superstitioso cultu loquantur. Idem uisum est & Chaldęo Paraphrastæ. Gręcus habet: infirmitates. Memorat ergo hic Vates de impijs, quod Iirmeiah de Iehudah queritur 2. Iuxta numerũ urbium tuarũ fuerunt Dij tui Iehudah. Et Hosea octauo, de Ephraim: Multiplicauit Ephraim aras ad peccandum. Non dissimile habet & initio capite decimo.

Alienũ sectati sunt.

Alienum cupide sectati sunt.) Quoniam Deus sibi populum Iisrael delegerat, quẽ ut peculium suum haberet, & à quo solus coleretur, cui se quoq; multis & ingentibus beneficijs atq; signis notum, imò familiarem fecerat, Deum se Abraham, Iizhak, & Iaæcob identidẽ nominans. Alienos Deos scriptura uocat, quæcunq; alia sibi colenda, stulta hominum superstitio fingit. Hinc primo decalogi capite: Non sint tibi Dij alieni iuxta uel pręter me. Et Deut. 33. Sacrificauerunt dęmonijs non Deo, Dijs quos ignorabant, alieni & casu exorti uenerunt, quos patres eorũ non coluerant. מהרו, quod uerti, cupide sectati sunt, ad uerbum est, festinarunt. At etiam significat dotare. Hinc Abr. Ezra interpretatur, Alienum donis uenerati sunt. Sed quia hoc significatu, de nubentibus tantum in scripturis hoc uerbum reperio, & nullum uideo locum in quo sit ad donaria deorum translatum, priorẽ interpretationem, quæ Rabi Shlomoh est, sequi malui, qui æstuans desyderium deseruiendi Dijs alienis, hoc uerbo notatum existimat. Kimhi probat hanc interpretationẽ: Multæ sunt molestiæ ijs qui alios quàm sanctos consectantur, & grassantur

A ſantur uijs alienis, quæ non ſunt uiæ Domini. Secundum hunc igitur אשר deſuerit uti ad uerbum ſic reddas: Multę erunt moleſtię (ijs qui) feſtinant res alienũ, id eſt, ad alienos nõ ad ſanctos: Nobis ſupplendum erit antecedens pronominis (illorum) quæ eclipſis ſcripturæ admodum familiaris eſt. Id ſunt impij, ſuperſtirioſi, ab Eccleſia Dei alieni. Quia autem Vates potiſſimum uidetur de ſuperſtitioſo cultu loqui, ut ſequens particula aperte indicat, potius in Shlomonis ſentẽtiam inclino. Videtur autem Vates admodum appoſite cultum ſuperſtitioſum hoc uerbo expreſſiſſe. Vt enim caro noſtra nihil boni in ſe habet, ita multo ſtudioſius, & feruentius conſilia mala Satanæ, quàm ſpiritus Dei bona ſequi ſolet. Hinc nihil tam durũ & ſumptuoſum, quod idololatræ non faciant, & ferant, cũ ſæpe qui ueri Dei haud uani cultores ſunt, plus nimio in his ceſſent, quæ tamen ſciunt Deum ſuũ exigere. Molec, quem Saturnũ uocari Latinis autumo, liberos ſuos exurebant, cum uero Deo ſuo non poſſent illos tantũ paterna caſtigatione, ad bonos mores formare. Sacrificuli Baal ſeſe lanceolis cõfodebant, cum in gratiã ueri Dei multi non ſuſtinerent, in ſtatis diebus, iuxta præceptum illius feriari. Sic hodie inuenias, qui ſuperſtitionis gratia, longe grauiora perferant, & plura faciant, quàm religionis ſyncerę, quæ eſt, ut Diuus Iacobus ait, orphanos & uiduas in adflictionibus ſuis inuiſere, & incontaminatum ſe ſeruare ab hoc mundo. Hoc præpoſterũ ſtudium, & impiũ feruorem in ſuperſtitionẽ, Vates paſſim per adulterinum amorem, qui iuſto ferè ardentior eſſe ſolet, denotarunt.

Libamina quæ ſanguine conſtãt.

Quod uerti *libamina eorum quæ ſanguine conſtãt*, ad uerbum habetur, de ſanguine, & intelligit Kimhi, quæ ſanguine & cæde parta ſint, ut cũ illo cõueniat, quod Dominus in Maleaci queſtus eſt, offerre populum hoſtias ui raptas, Maleaci 1. Abr. Ezra intelligit ſanguine mixta. Id enim apud gentes aliquas in uſu fuit, ut ſanguinem etiam pro uino in quibuſdam ſacrificijs libarent. Iam ſtatim à diluuio, Deus ſuis guſtum ſanguinis prohibuerat, & poſtea in Lege Leuit. 7. & Deut. 12. id
B præceptum repetijt, forte ut à ſanguine hominis fundẽdo hinc faceret magis abhorrere. Sibi uero hoſtiarum ſanguinem ſacrum eſſe uoluit, ut indicaret, ex ipſius tantum ſententia, ſanguinem fundendum. Rationẽ præcepti huius Deus addidit, quod in ſanguine anima, ſiue uita animalis ſit, ita forſan uoluit monere, ſe unum eſſe uitæ authorem, ideo ſolum uitam etiam adimere debere: nos huius nihil tentare oportere, niſi ex iuſſu ipſius. Vtróuis autem modo accipiamus, hoc *non libabo libamina eorum*, id ſatis liquet, ſanctum his uerbis profiteri, ſe quàm alieniſſimum fore à ſuperſtitione impiorum, & adeo, ut illorum indubie falſorum Deorũ nomina nõ uelit aſſumere, id eſt, inuocare, aut per ea iurare, quod Zephan. 1. & in alijs Prophetis in Iiſraele notatum legimus.

Quàm longe deceat pios abeſſe, à ſuperſtitione impiorum.

Hinc diſcamus ergo, quàm longe abeſſe deceat ſanctos ab impiorum ſuperſtitionibus, unde & Diuus Paulus tantopere à commertio idololatriæ Corinthios dehortatur. 1. Conrinth. 8. 9. & 10. Nullus eſt, qui patris ſui uere amans, uel ſimulet ſe ijs iunctum, qui iniuria patrem ſuum, & conuitijs continuo afficerent. Iam omnis falſus Dei cultus, nihil eſt quàm confeſſa Dei irriſio, quare & abominatio paſſim in ſcripturis uocatur, quis ergo Dei ſtudioſus ferat, ſe uel uideri huic tam atroci malo affinẽ? Qui iam uerus ſit Dei cultus, ſatis à Diuo Paulo ad Romanos duodecimo deſcribitur. Nos ipſos oportet ante omnia Deo offerre hoſtias rationales, boni conſulere, ac etiam laudare omnia Dei in nos iudicia, tum omnẽ uitam ſic inſtituere, ut uſui ſit tam malis quàm bonis, tum in ſacra Eucharistia mors Domini ita prædicanda eſt, ut ei conformemur, peccatis cõtinuo morientes, & uitam iuſtitiæ meditantes. Cui qui ſe ingerit nõ hoc animo præditus, is ad mortẽ ſibi manducat & bibit. Offendit igitur grauiter Deum non colit. Sic ſunt, & quicunq; publicis precibus & hymnis, alia mente intereſſunt. Qui hic ali-

quid

C quid-sui, aliquid uentris quærit, is teste Christo ipso speluncam latronum ex domo Dei efficit, & Deo illudit. Iam qui se huiuscemodi Dei illusoribus adiungit & participem facit, utiq; iniuriam facit Christo, cuius cum membrum factus est, uni ipsi suo capiti adhærere debebat, & mori citius, quàm contemptoribus & blasphematoribus eius adnumerari se sustinere. Nulla est participatio iustitiæ cum iniquitate, nulla lumini cum tenebris communio, nullus Christo cum Belial consensus, nulla pars fideli cum infideli, nulla conuentio templo Dei cum idolis. 2. Corinth. 6. Hæc expendant qui Christi esse uolunt, nullámque putent esse aliam reuerentiæ & dilectionis naturam erga Christum seruatorem nostrũ, quàm sit eius, qua suspicimus & colimus homines. Imò si uera est, cauet ea quæ illi displicent, & studet ijs quæ probat, tanto ardentius & solicitius, quanto pluris ille pio esse debet, quàm ulli mortales queant esse mortalibus. Affectum indignationis indicat, quod neque idololatras, neque idola suis nominibus, sed tantum per relatiua illorum, significauit. Quanquàm & personæ decoro in eo seruijt, Deo enim fecit se loqui omnia cognoscenti. Neq; populo, cui hæc canebantur obscurum erat, quid relatiua ista referrent.

Versus 5. & 6. ad uerbũ. *Iehouah admensum partis meæ & calicis mei, tu sustentator sortis meæ. Funes ceciderunt mihi in amoenis, etiam hæreditas pulchra ad me.)* Caussam bis reddit, cur uelit longe abesse à sacrificijs impiorum, nimirum hanc, quia sibi contigerit accenseri sanctis, qui hæreditas Domini sunt, & ipsum sibi pro hæreditate habent, quod in Leuitis adumbratum est, quibus cum nullã Deus partem inter fratres suos attribuisset, dixit se illorum hæreditatem fore. Num. 18. & Deut. 18. Hæreditarijs bonis nihil est æque

D proprium, eoq́; nihil solet pari diligentia excoli. Sic habent sibi Deum sancti, in eo omnia bona, & ea propria possident, neq; est quod maiore diligentia studeant, quàm ipsi gratificari, in hoc uitam habent æternam & beatitudinẽ ineffabilem. Cuius æstimationem quo magis exprimeret, tam multas uoces congessit, portionẽ, partem, calicem, sortem, hæreditatem. Sortibus a Iehosua, hoc est, הבלים uel גורלים terra Cenaan duodecim tribubus diuisa fuit, ex præcepto Domini, ut legimus Iehos. 14. hinc per sortes plerumq́; ipsa portio, quæ sorte obuenit, significatur, ut Deut. 3. & alibi aliquoties legitur. Dicuntur autem & חבלים, ut & hic quidam hanc uocem *funiculi* uerterunt, intelligentes mensorios, quibus nonnunquàm agri diuidi solẽt. Sed hic satis licet metaphoricὸs, per הבלים, sicut & גורל atq; calicem, Vatem uoluisse significare, sibi contigisse beneficio Dei partem in populo eius, ut inter sanctos eius agat, filius ipsius factus. Hanc sortem amœno, iucundo, & optato fundo assimilat. Deum enim ipsum & omnia Dei, huiusmodi in æternum possidet, Deum canit sustinere sortem suam, hoc est, ut Kimhi interpretatur, Deum sibi adfuisse, seq́; iuuisse ut eligeret sibi hanc hæreditatem. Abe. Ezra putat ad eundem modum accipi, quo in Amos 1. תומיך שבט, id est, gestans uirgam, ut dicat Vates, Deum suam sortem, suam fœlicitatem hanc, quod inter sanctos eius numeretur, gestare, eam ipso niti. Mihi uidetur idem significare uoluisse hac particula quod præcedenti, ipsum scilicet Deum suã sortem esse, sicut si quis de fundo, qui sibi sorte obtigisset, diceret, hic fundus sustinet sortem meam, pro eo quod est, in hunc cecidit mea sors, hic mihi sorte cessit. Obseruandum hic ergo quanti faciat Vates Deum se agnouisse, in ecclesia sanctorum nomen dedisse. Qui sanè intellexerit quanta sit hæc fœlicitas, facile agnoscit, cur de ea Vates canat tam magnifice. Sed fidei sensu hæc res expendenda, non explicanda uerbis.

Versus 7. & 8. ad uerbum. *(Prædicabo Iehouah, qui consulit mihi, etiam noctibus erudiunt me renes mei. Posui Iehouah coram me iugiter, quia à dextera mea non nutabo.)* Prædicat iam Dei in se fauorem & benignitatem, qua sibi hæc mens contigit, ut Ecclesiæ Dei nomen daret.

A Caro siquidem & sanguis nihil horum nouit. Quod uero ait, & renes se noctibus erudijsse, indicat se intimis affectibus hûc actum, ut omni impiorum cõmunioni ualediceret, imò eam abhorreret, & toto desyderio ad sanctos Dei, atque adeo ad Deum ipsum ferretur. Solet enim scriptura interiores affectus, per renes significare, unde cum Dominum prædicat omnia nostra secreta nosse, scientiam ei tribuit cordis & renũ. Huius uero aliam caussam cõminisci nequeo, quã cum gignẽdi affectus in renibus sedem habeat, & is sit omnium potentissimus, quod hinc renes tanquàm omnium affectuum sedes & origo, pro ipsis affectibus per metonymiam usurpentur. Ergo sicut si quis animo uehementer aliquo propendẽs, affectibus dies noctesque solicitatur, ut dispiciat, cogitet, quęrat, quo nam pacto illud assequatur: sic significat Vates, adeo sua desyderia omnia ad sanctos Dei, ad hæreditatem & ecclesiam Dei fuisse propensa, ut his ipsis accensus, noctibus insomnis & cogitabundus erudiretur, & hinc impelleretur, ut quæcunque Deo displicent, & societate sanctorum donatum dedecent, summo studio uitaret, sectaretur autem quæcunque Deo grata, & ei qui sese ipsi addixerit, conuenientia sunt. Hic autem affectuum ardor, ex consilio Dei, hoc est, spiritu illo bono prouenit, qui ostẽdit, quàm perniciosa sit uanitas, quicquid caro moratur, quàm uera sint bona, quæ Deus suis parauit. *Cur renes pro affectibus.*

Versus octauus id continet, quòd Deus consulit, & ad quod renes sancto iam per Dei spiritum affectu accensi erudiunt, nempe ut sanctus proponat sibi Deum semper, hoc est, eum in oculis continuo ferat, nunquã non obseruet, & omni studio colat, sicut & ipso uno nititur. Is siquidẽ dum a dextris est, id est, auxilio est, tanquàm socius uel patronus latus cingens, & quidem dextrum, ut prior se periculo obijciat, & mala imminentia depellat, non nutabimus, id est, omnium casuum usque securi erimus. Hinc iam discendum, unde salus, unde rebus nostris uera petenda stabilitas, nimirum ex solo Dei timore, & obseruatione. Et hæc cui cõtigit, is in domo Domini est, & uere inter sanctos adnumeratur. *Deus à dextris.*

B *Propterea gaudet cor meum, lætatur dignitas mea, etiam caro mea habitat confidenter. Quia non deseres animam meam ad infernum, non dabis bonum tuum ad uidendum foueam.*) Veræ fidei fructus, ut supra dictum, solida animi lætitia est, hanc ergo se frui post præmissa commodum canit. Cor, gloriam suam, id est, linguam & carnem, hoc est, corpus memorat, ut totum se gaudio perfusum indicet. כבוד quod alioqui gloriam & dignitatem significat, aliquando pro mente accipi Ebræis, sanè extra dubium est, de quo in uersu 4. Psalmi 3. At Græci hic linguam reddiderunt, quod & Latini postea interpretes sequuti sunt. Et haud scio, an nõ magis hoc præsertim loco כבוד per linguam, quàm per mentem reddi conueniat, ut intelligas Vatem canere, ita se lætitia perfusum, ut & cor gaudeat & lingua glorietur, & corpus omnium securum optata quiete & pace fruatur. Certe sermo est, quo præcipua hominis dignitas constat, ut haud insolens sit hæc transnominatio, linguam uel sermonem, per כבוד, id est, dignitatem significari. Palmo 30. canit Vates, Propterea canet tibi כבוד, & nõ silebit. Quid hic magis quadret quàm lingua? Ita Psalmo 108. Paratum cor meum Deus, cantabo, & canam etiam כבודי, id est, lingua mea. Vt autem cor suum gaudere & linguam lætari, ita corpus suum sedere confidenter & secure prædicat. Vbi enim spiritus fide certa donatus est, & uerum diuinæ bonitatis gustum percepit, redundat illico eius gaudium & in carnem, ut nihil trepidet, secureque manum Domini sustineat, & si crux illi ferenda sit, & renasci nequeat, nisi antea destructa. Nam illi resurrectionis spes, omnia leuia & dulcia reddit. Hanc uersus decimus canit, nam ait: Non deseres animam meam sepulchro, id est, non ita destitues me, ut anima mea morti cõcedat. Per שאול enim quod sepulchrũ significat, *Versus 9. & 10. ad uerbũ.* *Cabod, gloria lingua.*

C ur in uersum sextum Psalm. 6. dixi, statim & conditionem mortuorum, hoc est, inferos scriptura transnominare solet. Nec permittes, ut bonus tuus uideat foueam, id est, in foueam demittatur. Similis Ebraismus ille est Ioan. 3. uidere regnū Dei, pro ingredi in regnū Dei. Porrò & Kimhi testante, idem posteriori hac particula Vates dixit quod priore. Vtraq; nimirum se ita diuinitus seruandū, ut mori non sit cōcessurus. Cecinit se proposuisse sibi Dominum, hoc est, in eo omnem spē collocasse, eiusq; uoluntati ante omnia studuisse, inde ipsum sibi semper adesse à dextris, ut se in omnibus tueatur, cuncta pericula depellat, ne uspiam nutet. Post hæc commodum animi sui lætitiam professus, securitatem simul quam ex hac Domini tutela habeat, pluribus explicuit, subijciens, Dominum se haudquaquàm ita deserturum, ut ad inferos descendat à morte superatus. שחת Græci per διαφθοράν reddunt, quod corruptionem significat. Spectarunt enim uocis huius originem, nam quod ea sepulchrum in scripturis significat, inde est, quod in sepulchris cadauera corrumpuntur & dispereunt. Reddiderunt ergo simpliciter, quod Vates dixit figurate. Priorem quoq; particulam לשאול ad uerbum expresserunt, nam εἰς ᾅδην non ἐν ᾅδου reddiderunt, unde liquet & ipsos intellexisse sic seruari sanctum, ne ad inferos descendat. Sic & in Actis 2. & 13. citatum hunc locum legimus. Id uero ideo annotandum duxi, quo appareat, quàm constant quæ Diuus Petrus & Paulus ex hoc loco probarunt, & habeant quoq; rudiores, quod hic Iudæis calumniantibus lectionem ecclesiæ respondeāt. Fides nostra habet Christum inferos adijsse, uere mortuum & sepultum: at neq; animam apud inferos, neq; corpus eius in sepulchro detineri, atq; ita corrumpi potuisse. Ad huius ueritatis confirmationem, cum adducitur præsens Psalmi huius locus, uti & Petrus atq; Paulus eum ad probādam Christi resurrectionem adduxerūt, rident nos Iudæi, atq; dicunt hic Dauidem cecinisse se seruandum à Domino, quem colendum sibi, & in quo speratet unicum proposuerit, ne in sepulchrum

Locus Act. 2. & 13. explicatur.

D uel ad inferos descenderet, & ne uideret foueam, id est, ne reconderetur in foueam corrumpendus. His obijcere licebit, quod Diuus Petrus citato hoc loco in Actis, partibus illorum obiecit, patriarcham Dauidē mortuum esse & sepultum, & sepulchrum eius ad eum usq; diem, quo ista Petrus loquebatur, fuisse apud Iudæos. Non est igitur in Dauide, quod hic canitur, impletum. Anima enim eius tandem ad inferos descendit, & uidit caro eius foueam, in qua & cōsumpta est. At in seruatore uere completum illum scimus. Licet enim mortuus & sepultus fuerit, non tamen in morte & sepulchro hæsit, sed in triduo rediuiuus, immortalem & beatam uitam in corpore quoq; suo auspicatus est, ut non iniuria dicatur inferos nunquàm adijsse, neq; uidisse sepulchrum. Etenim si de credentibus in se, propter resurrectionis expectationem Seruator dixit, mortem huiusmodi nunquàm gustaturos, id multo rectius de ipso, qui ipsa uita est & resurrectio, dicitur. Mortuum igitur & sepultum uere cōfitemur, qui uere mori & sepeliri pro nobis sustinuit. At dum adeo nihil morti in eum concessum est, ut ipse mortem consceerit, quod in Hosea prædictum Paulus 1. Corinth. 15. citat, rursus uere dicimus eum mortem nunquàm gustasse, eóq; nunquàm inferos adijsse, & sepulchrum nunquàm uidisse, quæ ij soli planè experiuntur, qui uitam quæ Christus est, nō habent. Hanc autē quia & Dauid habuit, haud inficiamur & de eo uere dici seruatum diuinitus, ut in sepulchrum non descenderit, & in foueam non peruenerit, non solum certo tempore, sed in æternum. Nam etsi non illico, ut seruator, à morte sit reuocatus, uixit tamē semper uiuitq; animo beatus, resurrectionis quoq; corporis sui certus. Sic autem mori, est non mori, sic sepeliri, est non sepeliri, & corpore corrumpi, est non corrumpi, pronunciante seruatore Domino uitæ & mortis. Dixit enim, iam ad uitam à morte transijsse, quicunq; in se crediderint, &

mortem

A mortem nunq̃ uisuros. Nec ergo sepulchrum huiusmodi uidẽt, nec inferos. Ve-
rum ut hæc à Christo habent, qui & resurgentium primitiæ est, ita quicquid hu-
iusmodi de priscis illis scriptura memorat, Christo pręcipue competit, in quo so
lo hæc completur, & à quo sanctis, pro sua cuiq; portione communicatum est.
Recte itaq; & firme Petrus dixit: Dauidem cum propheta esset, & sciret iureiurã-
do sibi promissum, ut Christus in solio suo sederet, regens uerum Israelem, pre-
scium de resurrectione illius ista cecinisse. Christum utiq; per quem omnia con-
dita & restaurata sunt, agnouit unum humani generis saluatorem, & resurrectio
nis authorem, per quem pericula sua cuncta euasit, & mortem in æternum eua-
surum sciebat. Cum ergo hic de fœliciate ea cecinit, quæ est ijs, qui Dominum si
bi solum obseruandum & metuendum proponunt, & uere se sanctis Dei iunxe
runt, atq; ita de uera & æterna uita, & hanc sequente lætitia, & iucunditate in cõ
spectu Dei, quæ omnia per unum Christum constant, & sanctis contingũt, quis
dubitet mentem eius, cum hęc scriberet, in Christum raptum, atq; ita de se ista ce
cinisse, ut & ipse se Christi typum agnosceret, & agnoscendi alijs quoq; occasio-
nem daret: Ilis itaq; uerbis usus est, quæ si recte perpendas, ipsi per se haudquaq̃
competere possunt, sic omnium hæc rite consyderantium mentes à se, in Chri-
stum pulchre uoluit subuehere, in quo perfecta & completa, quę in ipso tantum
informata & deliniata fuere habẽtur. Quo ergo hæc in Seruatore plenius & cer
tius cognoscerentur, & Iudæi minus haberent, quo nostra calumniarentur, sim-
pliciter omnia de Dauide, sed ut Christi exemplari, interpretatus sum. Verũ uti
iam monui, mens Christo dedita animaduertat, tam ea quæ hic q̃ quæ alibi si-
ue de Dauide, siue de alijs patribus magnifica scriptura prædicat, haudquaq̃ in
Dauide, uel alijs Christi typis, sed in ipso Seruatore tãtum esse cõsummata, atq;
inde & membris eius omnibus, unicuiq; tamen pro sua portione, competere: A
quo & patres illi acceperunt, quicquid huius habuerunt. Nec offendat si respon
B sio hæc risum Iudæorum non compescat. Stultitia & offendicula ista sunt omni
bus, quibus Christi spiritus nondum cõtigit, ψυχικοὶ enim perseuerãt. Dixit itaq;
& de se ipso Dauid, Deo: Non deseres animam meam, ut ad inferos demigret,
neq; permittes, ut foueam uideat caro mea. Nam & si utrumq; naturæ necessita-
te, quam transgressio primorum parentum peperit, expertus sit; attamen præ re-
surrectionis spe, & primitijs uitæ beatæ, quas per Christi spiritum possidebat, e-
tiam ipse se à morte ad uitam transijsse agnouit, & corporis mortem, aditum ad
uitam, magis q̃ mortem habuit. Hoc autem, quia dono Christi habuit, & ex eo
quòd eius spiritu uiueret, in se simul Christi typum exhibuit, & de ipso uaticina-
tus est, haud fore possibile, ut à morte, ut Petrus inquit, teneretur, utiq; in spei suę
authorem, mentis oculos in his extulit, quandoquidé uerba, si ea urgeas, in Da-
uidem, haud proprie, ut dixi, quadrent: unde pijs, & ueritatem, non contentio-
nem quærentibus, satis liquet, apposite & uere de Christo ea ab Apostolis addu
cta esse, qui solus mortem deuicit, & æternam uitam suis restituit, eóq; tam glori
ose in triduo statim à mortuis sese recepit, uita immortali & beata suspiciendus.
Sed neq; non uere ex eis & Ecclesiastici dicũt, Christum in sepulchrum & ad in-
feros demissum, at in his non potuisse detineri. Hoc namq; est simpliciter dice-
re, quod Vates per hyperbolen uel catachresin dixit. Nam per id, quod cecinit
Dominum ad inferos non descensurum, neq; corruptionem uel foueam corru-
ptionis uisurum, nihil aliud significare uoluit, q̃ ilico eum resurrecturum, & in
morte uel sepulchro aut apud inferos detineri non posse. Hæc tum & Iudæi ui-
debunt, cum ignorantiæ uelum illis ab oculis, quo nunc obuelantur, remotũ fu-
erit. חסיד & hic Græcus interpres ὅσιον, id est, sanctum uertit, sed ut in uersu ter-
tio Psalmi quarti diximus, bonitatis studiosum significat, quales Deus peculia-
N titer

C ut in uersum sextum Psalm. 6. dixi, statim & conditionem mortuorum, hoc est, inferos scriptura transnominare solet. Nec permittes, ut bonus tuus uideat foueam, id est, in foueam demittatur. Similis Ebraismus ille est Ioan. 3. uidere regnũ Dei, pro ingredi in regnũ Dei. Porrò & Kimhi testante, idem posteriori hac particula Vates dixit quod priore. Vtranq; nimirum se ita diuinitus seruandũ, ut morti non sit cõcessurus. Cecinit se proposuisse sibi Dominum, hoc est, in eo omnem spẽ collocasse, eiusq́; uoluntati ante omnia studuisse, inde ipsum sibi semper adesse à dextris, ut se in omnibus tueatur, cuncta pericula depellat, ne uspiam nutet. Post hæc commodum animi sui lætitiam professus, securitatem simul quam ex hac Domini tutela habeat, pluribus explicuit, subijciens, Dominum se haudquaquàm ita deserturum, ut ad inferos descendat à morte superatus. שחת Græci per διαφθοράν reddunt, quod corruptionem significat. Spectarunt enim uocis huius originem, nam quod ea sepulchrum in scripturis significat, inde est, quod in sepulchris cadauera corrumpuntur & dispereunt. Reddiderunt ergo simpliciter, quod Vates dixit figurate. Priorem quoq; particulam לשאול ad uerbum expresserunt, nam εἰς ᾅδην non ἐν ᾅδου reddiderunt, unde liquet & ipsos intellexisse sic seruari sanctum, ne ad inferos descendat. Sic & in Actis 2. & 13. citatum hunc locum legimus. Id uero ideo annotandum duxi, quo appareat, quàm constant quæ Diuus Petrus & Paulus ex hoc loco probarunt, & habeant quoq; rudiores, quod hic Iudæis calumniantibus lectionem ecclesiæ respondeãt. Fides nostra habet Christum inferos adijsse, uere mortuum & sepultum: at neq; animam apud inferos, neq; corpus eius in sepulchro detineri, atq; ita corrumpi potuisse. Ad huius ueritatis confirmationem, cum adducitur præsens Psalmi huius locus, uti & Petrus atq; Paulus eum ad probãdam Christi resurrectionem adduxerũt, rident nos Iudæi, atq; dicunt hic Dauidem cecinisse se seruandum à Domino, quem colendum sibi, & in quo speraret unicum proposuerit, ne in sepulchrum

Locus Act. 2. & 13. explicatur.

D uel ad inferos descenderet, & ne uideret foueam, id est, ne conderetur in foueam corrumpendus. His obijcere licebit, quod Diuus Petrus citato hoc loco in Actis, patribus illorum obiecit, patriarcham Dauidẽ mortuum esse & sepultum, & sepulchrum eius ad eum usq; diem, quo ista Petrus loquebatur, fuisse apud Iudæos. Non est igitur in Dauide, quod hic canitur, impletum. Anima enim eius tandem ad inferos descendit, & uidit caro eius foueam, in qua & cõsumpta est. At in seruatore uere completum illum scimus. Licet enim mortuus & sepultus fuerit, non tamen in morte & sepulchro hæsit, sed in triduo rediuiuus, immortalem & beatam uitam in corpore quoq; suo auspicatus est, ut non iniuria dicatur inferos nunquàm adijsse, neq; uidisse sepulchrum. Etenim si de credentibus in se, propter resurectionis expectationem Seruator dixit, mortem huiusmodi nunquàm gustaturos, id multo rectius de ipso, qui ipsa uita est & resurrectio, dicitur. Mortuum igitur & sepultum uere cõfitemur, qui uere mori & sepeliri pro nobis sustinuit. At dum adeo nihil morti in eum concessum est, ut ipse mortem confecerit, quod in Hosea prædictum Paulus 1. Corinth. 15. citat, rursus uere dicemus eum mortem nunquàm gustasse, eóq; nunquàm inferos adijsse, & sepulchrum nunquàm uidisse, quæ ij soli planè experiuntur, qui uitam quæ Christus est, nõ habent. Hanc autẽ quia & Dauid habuit, haud inficiamur & de eo uere dici seruatum diuinitus, ut in sepulchrum non descenderit, & in foueam non peruenerit, non solum certo tempore, sed in æternum. Nam etsi non illico, ut seruator, à morte sit reuocatus, uixit tamẽ semper uiuitq́; animo beatus, resurrectionis quoq; corporis sui certus. Sic autem mori, est non mori, sic sepeliri, est non sepeliri, & corpore corrumpi, est non corrumpi, pronunciante seruatore Domino uitæ & mortis. Dixit enim, iam ad uitam à morte transijsse, quicunq; in se crediderint, &

mortem

A mortem nunq̃ uisuros. Nec ergo sepulchrum huiusmodi uidēt, nec inferos. Ve-
rum ut hæc à Christo habent, qui & resurgentium primitiæ est, ita quicquid hu-
iusmodi de priscis illis scriptura memorat, Christo præcipue competit, in quo so
lo hæc complentur, & à quo sanctis, pro sua cuiq; portione communicatum est.
Recte itaq; & firme Petrus dixit: Dauidem cum propheta esset, & sciret iureiurā-
do sibi promissum, ut Christus in solio suo sederet, regens uerum Israelem, præ-
scium de resurrectione illius ista cecinisse. Christum uiq; per quem omnia con-
dita & restaurata sunt, agnouit unum humani generis saluatorem, & resurrectio
nis authorem, per quem pericula sua cuncta euasit, & mortem in æternum eua-
surum sciebat. Cum ergo hic de fœliciate ea cecinit, quæ est ijs, qui Dominum si
bi solum obseruandum & metuendum proponunt, & uere se sanctis Dei iunxe
runt, atq; ita de uera & æterna uita, & hanc sequente lætitia, & iucunditate in cō
spectu Dei, quæ omnia per unum Christum constant, & sanctis contingūt, quis
dubitet mentem eius, cum hæc scriberet, in Christum raptum, atq; ita de se ista ce
cinisse, ut & ipse se Christi typum agnosceret, & agnoscendi alijs quoq; occasio-
nem daret: lis itaq; uerbis usus est, quæ si recte perpendas, ipsi per se haudquaq̃
competere possunt, sic omnium hæc rite considerantium mentes à se, in Chri-
stum pulchre uoluit subuehere, in quo perfecta & completa, quę in ipso tantum
informata & deliniata fuere habētur. Quo ergo hæc in Seruatore plenius & cer
tius cognoscerentur, & Iudæi minus haberent, quo nostra calumniarentur, sim-
pliciter omnia de Dauide, sed ut Christi exemplari, interpretatus sum. Verū uti
iam monui, mens Christo dedita animaduertat, tam ea quæ hic q̃ quæ alibi si-
ue de Dauide, siue de alijs patribus magnifica scriptura prædicat, haudquaq̃ in
Dauide, uel alijs Christi typis, sed in ipso Seruatore tātum esse cōsummata, atq;
inde & membris eius omnibus, unicuiq; tamen pro sua portione, competere: A
quo & patres illi acceperunt, quicquid huius habuerunt. Nec offendat si respon
B sio hæc risum Iudæorum non compescat. Stultitia & offendicula ista sunt omni
bus, quibus Christi spiritus nondum cōtigit, ψυχικοί enim perseuerāt. Dixit itaq;
& de se ipso Dauid, Deo: Non deseres animam meam, ut ad inferos demigret,
neq; permittes, ut foueam uideat caro mea. Nam & si utrumq; naturæ necessita-
te, quam transgressio primorum parentum peperit, expertus sit; attamen præ re-
surrectionis spe, & primitijs uitæ beatæ, quas per Christi spiritum possidebat, e-
tiam ipse se à morte ad uitam transijsse agnouit, & corporis mortem, aditum ad
uitam, magis q̃ mortem habuit. Hoc autem, quia dono Christi habuit, & ex eo
quòd eius spiritu uiueret, in se simul Christi typum exhibuit, & de ipso uaticina-
tus est, haud fore possibile, ut à morte, ut Petrus inquit, teneretur, utiq; in spei suę
authorem, mentis oculos in his extulit, quandoquidē uerba, si ea urgeas, in Da-
uidem, haud proprie, ut dixi, quadrent: unde pijs, & ueritatem, non contentio-
nem quærentibus, satis liquet, apposite & uere de Christo ea ab Apostolis addu
cta esse, qui solus mortem deuicit, & æternam uitam suis restituit, eóq; tam glori
ose in triduo statim à mortuis sese recepit, uita immortali & beata suspiciendus.
Sed neq; non uere ex eis & Ecclesiastici dicūt, Christum in sepulchrum & ad in-
feros demissum, at in his non potuisse detineri. Hoc namq; est simpliciter dice-
re, quod Vates per hyperbolen uel catachresin dixit. Nam per id, quod cecinit
Dominum ad inferos non descensurum, neq; corruptionem uel foueam corru-
ptionis uisurum, nihil aliud significare uoluit, q̃ ilico eum resurrecturum, & in
morte uel sepulchro aut apud inferos detineri non posse. Hæc tum & Iudæi ui-
debunt, cum ignorantiæ uelum illis ab oculis, quo nunc obuelantur, remotū fu-
erit. חסיד & hic Græcus interpres ὅσιον, id est, sanctum uertit, sed ut in uersu ter-
tio Psalmi quarti diximus, bonitatis studiosum significat, quales Deus peculia-

C titer suos agnoscit, ipsum enim qui nihil nisi bonitas est, referunt, spiritu eius donati.

Versus 11. ad uerbum. *Notam facies mihi semitam uitæ, satietas lætitiarum apud faciem tuam, iucūditates in dextera tua semper.*) Hæc Kimhi ut precationem intelligit, at mihi magis uidentur tanquàm caussa præcedenti uersui subiecta. Gloriatus est se à Deo haudquaquàm deserendum, ut ad inferos demigret, & in sepulchro corrumpatur. Quibus uerbis utiq; de uita sempiterna gloriatus est, quæ spiritu hic incipit, in futuro autem consummatur. Quibus itaq; hunc spiritum Deus largitur, & ad se trahit, ijs notam semitam uitæ facit, qua nimirum æternam uitam adeant. Vt autem indicaret cōsummationem uitæ huius non esse sæculi præsentis, sed futuri, in quo Deus facie ad faciem, hoc est, sicuti est, uidebitur, subiecit: Cum facie tua, id est, in tua præsentia, apud te, est lætitiarum satietas, id est, omnium rerum, quæ uere animum lætitia perfundere queant, quod ut exprimerem, *omnis lætitiæ*, reddidi. Vbi enim Deum, qui omne bonum est, planè cognouerimus, plenè quoq; amabimus, & in ipso perfruendo, omni lætitia, & ea ineffabili perfundemur. Quibus hic enim ex parte tātum, sed pleniori, cognoscitur, ij quàm celeriter omnes uitæ huius delitias, opes, & quicquid mortales oblectat, abdicant, quanto gaudio crucem in mortem usq; perferunt: At nisi horum pectus cœlesti lætitia perfusum esset, præsentia bona sic haudquaq̄ respuerent, & tristia deligerent. Hinc ergo ijs facile conijci licet, quàm solida sit eius gaudij futura satietas, & ea absq; fastidio, dum reuelatam Dei faciem dabitur intueri, & ut habet Psal. 140. apud illam habitare. *Iucunditates in dextera tua semper, ut eas tuis perpetuò suppedites.*) Similis uidetur oratio illi in Prouerbijs tertio de Sapientia: Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra eius diuitiæ & dignitas: nam significare uoluit, à sapientia, uitam diuturnā, opes & dignitatem suppeditari, ita cum dixisset, apud faciem Domini esse satietatem lætitiarum, huius quasi rationem subiecit: In dextera tua iucūditates semper, id est, semper eas manu depromis, semper est in dextera tua, quo sempiterna iucunditate tuos afficias. Ab hac interpretatione perparum abludunt & R. Shlomoh & Abr. Ezra. Cum autem Seruator, ut homo, spiritum Dei omnium plenissime habuit, & nihil unquàm, quod Patri parum probaretur, cupere potuit, est ei uitæ trames præ omnibus participibus eius monstratus, uti & apud Patrem summa lætitia atq; iucunditate fruitur, scilicet primogenitus sanctorum, & rex populi supernatis. Obseruandum uero, ut à morte seruemur, necesse esse, ut Deus ipse uiæ semitā nobis monstret, hùc naturæ uiribus per se adspirare nequimus.

D

Psalmi

A ARGVMENTVM PSALMI XVII.

VEhemens & ardens Dauidis precatio, ut eriperetur à persecutionibus Schaulis, in qua sicut in septimo Psalmo fecit, suam innocentiam innocenter iactat, opem implorat, persecutorum superbos mores, & uana studia describit, tum suam fœlicitatem in cognitione Dei sitam confitetur.

PSALMVS DECIMVSSEPTIMVS,

in genere mixto, καταιτιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

PRECATIO Dauidis. Audi Iehouah quæ ex 1
iustitia oro, attende uociferationi meæ, precationi
meæ, quam ore syncero fundo aures accommo-
da.
Prodeat tandem abs te me dignum iudicium, 2
declara te eorum quæ recta sunt habere rationem.
Explora cor meum, inuise illud, etiam nocte, ex- 3
amina me, ut quæ probantur igni, nihil tamen deprehendes, nulla os
meum praua cogitatio transgressa est.
Factis hominum iuxta uerbum tuum attendo, obseruo quæ ij, qui 4
ad me transfugerunt, student.
Firma obsecro gressus meos in semitis tuis, ne labantur pedes mei. 5
Te ego inuoco, nam soles mihi annuere ô Deus, admoue tuam au- 6
rem mihi, & audi quæ loquor.
B Fac insignem tuam bonitatem, qui seruare soles tibi confidentes 7
ab ijs qui contra dexteram tuam insurgunt.
Custodi me ut pupillam oculi, uelut sub umbra alarum absconde 8
me.
Ab improbis qui uim mihi faciunt, ab hostibus meis, qui me, ut ui- 9
ta spolient, cingunt.
Præ opulentia sua clauserunt animum, ore suo superba loquuntur. 10
Modo gressus nostros obsident, oculos suos habent in nos defi- 11
xos si quando nos sternant.
Velut leo inhiat prædæ, ut corripiat, uelut leo iunior in abdito la- 12
titat.
Insurge Iehouah, auerte illum, deijce illum, eripe animam meam ab 13
improbo, qui tibi uice gladij est.
A mortalibus istis, qui tibi uice manus sunt qua cædis, à mortali- 14
bus huic sæculo addictis, qui partem suam in præsenti uita expetunt,
ut uentrem modo ipsis è thesauro tuo impleas, & satis habeant filij eo-
rum, sitque quod nepotibus suis relinquant.
At ego iustitia fretus, contemplabor adhuc faciem tuam, satiabor, 15
cum euigilauero conspectu tuo.

C

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

AVDI Iehouah iustitiam, suscipe clamorem meum, percipe auribus deprecationem meã, non in labijs doli. A facie tua iudicium meum prodeat, oculi tui uideant æquitates, explorabis cor meum, inuises nocte, igne me examinabis, non inuenies, cogitatio mea non præteribit os meum.) Ipsa Psalmi uerba abunde indicant Dauidem precationem hanc, contra hostes suos, à quibus premebatur, summéq; angustiabatur composuisse, ac ita animi sui, in maximo periculo, à sceleratis inimicis suis deprehensi, habitum hic referre. Nam quæ hic persecutoribus suis mala tribuit, & in alijs Psalmis, quos ipsorum inscriptiones testantur, in Schaulem & assentatores eius scriptos esse, leguntur, ut uidere licet in Psalm. 7. 55. 56. & sequentibus aliquot. Ad ueri similitudinem igitur propendere uidetur, eosdem & in hoc Psalmo notari, atq; contra eos hãc precationẽ esse institutam. Id quod & Kimhi uisum est. Proinde contra illos orat: Audi Iehouah iustitiam, hoc est, iustam precem, ex iustitiæ studioso corde profectam, cum illi iniustitiæ prorsus deuoti existunt. Chaldæus: Suscipe Deus iustitiam meam in iustitia. Græcus: Iustitiam meam. Hieronymus: Audi iustum. Vt uero referret quanto cum ardore opem Dei implorasset, adiecit: *Attende uociferationi meæ* רנת enim elatam, ut Kimhi tradit, uocem & clamorem quendam significat, quocunque affectu ædatur, siue ex dolore, siue ex lætitia, siue ex ardore uoti & precationis, siue alia de caussa uocem exaltari contingat. Precantes plerunq; submisse loquuntur, & murmurant magis, quàm loquuntur, at ubi magnis & subitis periculis urgentur, solent etiã uocem attollere & uociferari, talem uociferationem Vates hic uoluit exprimere.

D

Cæterum & congeries ista: Audi iustitiam: attẽde uociferationi: ausculta precationi, quibus nihil nisi uota sua admitti petijt, æstuantis ex periculi & persecutionis magnitudine animi, affectum testatur. Quod uero adiecit: Non in labijs fraudulentis, suam innocentiam testatur, qui innocenti & simpliciore animo, omnisq; doli experti, precetur.

A facie tua prodeat iudicium meum.) Fieri tandem à Domino inter se & hostes suos iudicium petit, orat ut iuxta merita sua Deus pronunciet, hoc est, ope lata, declaret se ipsius caussam approbare, & considerare æquitatem, eiúsq; dignam rationem habere. Eodẽ uerbo יחזו & in uersu 4. Psal. 11. usus est: Iehouah in cœlis solium suũ habet, oculi eius considerant, & obtutus eius explorant homines. Haud uero scio an non præsens precatio, conueniat cum illa, uersu 7. Psal. 7. Euigila ad me, iudicio quod mandasti, quod alij legunt: Excita iudicium, quod mandasti. Vt enim ea precatione Dauid regnum sibi destinatum, tandem uindicari, ita dum hic suum à Deo prodere iudicium orat, utiq; petit ius suum defendi, & regnũ adseri, ac ita re ipsa declarari, quid de se Deus statuerit & iudicarit. In quo & id apariturum erat, Deum quæ recta & æqua sint considerare, & iustam eorũ rationem habere. Quo autem animi sui integritatem magis testaretur, obtulit se Dei questioni, & illi quàm exactissimæ: *Explora*, inquit, *cor meum, inuise nocte.* Nocte enim dum ab externis negocijs animus uacat, ea quæ in penetralibus animi latent, magis sese proferunt. Nisi quis malit hanc allegoriam ex more hominum mutuatam, qui eos quorum secreta nosse percupiunt, nocte inopinatos, & omniũ securos, eóq; sui maxime similes, & in ijs præcipue occupatos, ad quæ fertur eorum animus, obruunt, & res & actiones eorum peruestigant. Super hæc uero tertium gradum adiunxit: *Igne me examina*, quo allusit ad probationem auri & argenti, de qua in uersu septimo Psalmi duodecimi. Sic uero se habet animus sibi recte conscius, Deo ipso questionem exercente, & eam quamlibet seueram,

innocen

A innocentiæ suæ nihil metuit, hinc subiecit: *Nihil inuenies*, quod unquam contra meos istos hostes sim praue molitus, uti de me falsò iactant. In alijs enim ita peccatorē se agnouit, ut orauerit, ne Dominus secum in iudicium ueniret. Psal. 143. Eandē conscientiæ fiduciam & illud testatur quod sequitur: *Cogitatio mea non præterijt os meum*, id est, nulla praua cogitatio, est enim hic זמתי, de qua uoce supra, prodijt ore meo, Kimhi & A. Ezra interpretantur, animus à uerbis minime uariat, ut idē sit cum illo supra: Non in labijs fraudis. Id uero argumento nō male quadrat. Animum certe fidum Schauli, & suis semper uerbis & factis respondentem exhibuit, neque aliud animo molitus est, aliud uerbis præ se tulit. Significat quidē זמה, prauam & peruersam cogitationem pluribus in locis: ut Prouer. 2. & alijs etiam in locis, in bonam quoque partem hæc uox accipitur. Versu quarto secūdum sententiam Ab. Eza, & Kimhi, testatur de se Dauid, quod & alios à peruersis actibus auocauerit, in eo, quòd canit hominum se opera obseruasse, et à semitis malorū, iuxta Dei uerbum quos potuerit, auertisse. Illud enim: *Obseruaui semitas peruersi*, Kimhi intelligendum autumat, ut illud Genesis tertio: Collocauit Deus ante hortum deliciarum Crubim & aciem gladij, utrinque incidentis, ad obseruandū uiam arboris uiuificæ. Obseruari enim hanc Deus uolebat, ne homo eam adiret. Sic Dauid peruersorum hominum uias & instituta obseruauit, ne quem pateretur illa sectari. פריץ peruersum ferè reddunt: significat enim eum, qui Legē perrūpit, & omne ius dissipat, eò quod פרץ idem est, quod perrumpere & dissecare. Chaldæus habet: Vere speculatus sum opera filiorū hominum, in uerbo labiorum tuorum ego obseruaui uiam audacis. Hieronymus: Vias latronis. Græcus: Vias duras. Hæc uero omnia uoce פריץ significantur. Mihi uero consyderanti Psalmi argumentum, & quod uidetur de persecutione Schaulis esse compositus, uerisimile est פריץ hic singulariter pro plurali positum, et significare eos, qui ad Dauidē transfugerāt, rupto et abiecto iugo, siue Schaulis, siue aliorū, quo duriùs premebantur. Hi certe duri, audaces, & latronibus similes erant. Huius ratio-
B nem mox reddam. Sensus ergo erit: Non solum ipse me innocenter seruaui, & ab iniuria eorum, qui me persequuntur continui, sed & alios inde reuocaui. *Operibus hominum meorum iuxta uerba labiorum tuorum*, id est, iuxta tuum præceptum intentus fui, curámque habui, ut mandatis tuis minime aduersarentur: diligenter enim obseruaui semitas eorū, qui ad me cōfugerunt, perrūpto, quo imperio tenebant. Propterea enim quod collegerant se apud Dauidem, quique obærati, et animis perturbati, numero plus minus quadringenti, & ipse illorum princeps erat 1. Reg. 22. facile creditu est, inimicos eius plurima & infanda mala de eo sparsisse, quæ contra regem & regnum moliretur. Certè Nabal ille Carmelita nuncijs illius obijciebat, multos seruos se à dominis suis auellere, & Dauidi adiungere, 1. Regum 25. Haud igitur ab re fuit, ut suam innocentiam, etiam quantum ad transfugas istos attinebat, quorum sane culpa ipsi præstanda erat, testaretur. Hoc sanè loco scriptura uerbo unde פריץ deductum est, utitur. Dicebat enim Nabal: Hodie multi fuerunt serui מתפרצים, id est, qui erumpunt siue auellunt se à dominis suis. Satis ergo liquere puto, פריץ etiam fugitiuum significare. Durius illud uidetur: obseruaui uias פריץ, pro eo accipere, quòd est, à uijs פריץ meos arcui, quàm si intelligamus eum suorum uias obseruasse, ne quando ad mala deflecterent, & eos פריצים uocasse. Idque ideo, quod à patria & à creditoribus suis, alijsque oppressoribus essent auulsi, & quibus tenebantur uincula perrupissent, latronibus iam & uiolentis hominibus non absimiles. Hos autem Dauid sic fuerat moderatus, ut Nabalo cum ueritate renunciarent: pastores illius à suis nulla iniuria, nullóue damno affectos fuisse, omni eo tempore, quo apud eos greges pauissent. Idem, de il-

lis & puer Nabali uxori eius Abigail testabatur, addens, illos ipsis ualde bonos
C fuisse. Si quis autem de se ipso Dauidem, quæ hoc uersu continentur dixisse putet, huic ex uerbis nemo multum obijciet, adeo sunt obscura. Neq; absurdus sensus fuerit, si quis intelligat Dauidem testatum se operibus hominum, iuxta Dei uerbum fuisse sic intentum, ne quid mali sequeretur, & uias peruersorũ ita obseruasse, ne quando in eas incideret. Hic sensus Rab. Shlomoh placuit. Priorem interpretationem ideo probabiliorem puto, quòd omnino hæc precatio instituta esse uideatur, contra hostes Dauidis, qui tam ipsum quàm eos quos secum habebat, indubie multorum malorum accusabant, ut satis ei caussæ fuerit suam innocentiam, & quantum ad illos attinebat, defendere. Hoc autem exemplum admoneat, & eorum culpam qui à nobis aliquo modo pendent, præstandam esse, eóq; iure magistratibus imputari, quod subditi conniuentibus illis peccauerint. Porro de hac innocentis animi fiducia, & secura propriæ iustitiæ commemoratione, quatenus ea sanctos deceat, pleraq; in uersum primum Psalmi quarti, & nonum septimi, dixi. Sciebat Dauid se gloriç Dei studiosum, certus erat nullis malis artibus ad regnum adspirasse, consciúsq; sibi erat, se hostibus suis semper bene uoluisse, illos autem contra Dei uerbum niti, & immerito sibi infensos esse, unde haudquaquàm dubitare potuit, tandem pro se Deum iudicaturũ: id ergo orabat. Vera sunt & simplicia apud sanctos omnia. Nos autem hinc discamus tam syncero etiam in hostes animo esse nos oportere, atq; omnem uel prauum cordis motum adeo longe abesse, ut & Dei iudicium ea in re minime uereamur. Hunc tam rarum candorem & Psalmo septimo in exemplum sanctis, Vates de se prædicauit, uersibus 5. & 6.

Versus 5. 6. 7. et 8. ad uerbũ. *Sustenta gressus meos in semitis tuis, ne nutent gressus mei. Ego inuoco te, quia respondes mihi ò Deus, inclina aurem tuam mihi, & audi quæ loquor. Admirandam fac bonitatem tuam, seruator confidentium, ab insurgentibus contra dexteram tuam. Custodi me tanquàm pupillam, filiam oculi, sub umbra alarum tuarum absconde me.*)
D Prioribus innocentiam suam, tam iti sua quàm suorum uita, quoad eius ipse præstare potuit, in gloriam Dei qui eam donauerat, confidenter sane testatus est: ne igitur uideretur suis hic uiribus aliquid arrogare, commodum subiecit precem, qua primum custodiam innocetntiæ, deinde depulsionem persecutionis orauit: Sustenta, inquit, hoc est, firma gressus meos in semitis tuis, dona ut perpetuo in illis perseuerem, à tuo instituto nunquàm deflectam, ne labantur passus, hoc est, pedes mei, ne peccem tibi, atq; ita & ultioni tuæ me ipsum reddam obnoxium. Quia autem semper inter orandum, Dominus suos consolatur, & de auxilio quod laturus est, suo spiritu certiores reddit, solet ferè Psaltes post precationem subijcere, quibus spem suam de ferenda ope suffulcietit: Te igitur, inquit, inuoco, quia annues mihi, uel annuere soles, útque omnibus missis, ad opem tuam unius confugio, ita oro precem meam clemens admittas, & lato auxilio illustrem tuam erga me bonitatem reddas seruator confidentium. *In te*, Eclipsi hic à Vate omissum est. Ezra hac Eclipsi offensus, coniungit huic quod sequitur בימינך, quasi dixerit confidentium in dextera tua. Sed durius hoc est, & si ita uoles legere, non erit, quod cum, *Insurgentibus*, iungatur: subaudiendum igitur ad חוסים, id est, confidentium, בך, id est, in te, & בימינך, id est, contra dexteram tuam, cum *Insurgentibus* iungendum, ב enim etiam, contra, ualet. Deum siquidem ipsum oppugnant, & contra dexteram eius insurgunt, qui impugnant eos, qui in fidem illius sese commiserunt. Grçcus consentit nobis, adiecit enim uersu septimo, ἐπὶ σὲ in te. Et ultimam huius particulam: *à resistentibus dexteræ tuæ*, coniunxit cum uersu sequenti, custodi me &c. Chaldæus habet: Vlciscere

in

A in illos, qui insurgunt in eos, manu dextera tua. Addidit de suo ulciscere, in reliquo cõsentit cum Abrahã Ezra. In maximis periculis uersabatur, ideo orat ut Deus insignem faciat bonitatem suam. Nam sæpe non sine raro miraculo hostium manibus eripi potuit, ut cum in spelunca esset deprehensus, Item cum eum exercitus Schaulis undiq; cinxisset, & aliàs sępius. Proinde & uersu octauo, exactam custodiã, nõ uulgarẽ precat: nempe ut homines pupillã oculi, & aues pullos suos, quos imminẽte periculo subter alas suas abscondũt, custodiũt. Quod durior translatio sit ab auibus in Deum transferre alas, nam dixit: In umbra alarum tuarum, adieci, *uelut*. Seruator quoq; hac similitudine usus est Matth. 23. Quoties uolui, ut gallina suos pullos, colligere filios tuos & noluisti? Alarum metaphora in Psalmis identidem occurrit. Nos ineffabilẽ Dei super nos bonitatem, hinc consyderemus. Nam quæ Propheta orauit, Deus suis cultoribus omnibus præstat, eam curã & prospectionem atq; tutelam, ut nulla sit in ulla creatura, quæ ei queat conferri. Plusquàm solicita ea est, quàm aues impendunt suis pullis, peranxia quam homo oculis, at infinito maior, qua Deus tuetur in se credẽtes. Iam omnia simul Deus & nouit & potest. Vere igitur scriptura passim beatos pronunciat, qui fidei Domini sese penitus commiserint.

A facie improborum qui me perdunt, inimicis meis, qui me propter animam cingunt. Adipe suo clauserunt, ore suo loquũtur in superbia. Gressus nostros nunc circumdederũt, oculos suos defixerunt, ut expandãt in terram. Similitudo eius, sicut leonis (qui) inhiat ad corripiendũ, & sicut leo iunior in abscondìtis.) Reliqua cõsonant. Mores & uim hostiũ suorũ incipit describere. Ad mores attinet, quod uersus nonus improbos uocat: ad uim, quod illos uim sibi inferre dicit, & cingere se propter animam, hoc est, ut ei animam eripiant, unde uerti. *Qui me ut uita spolient cingunt.* Chaldęus, animam ad hostes refert, legitq; *in animam*, pro in uoluntate animarum suarum. Sic eo quòd uersu decimus canit: *Adipe suo concluserunt, ore suo loquuti sunt superba*, conditionem persecutorum notat, uim & conatum opprimendi, canit uersu 11. & 12. Illo, Adipe suo cõcluserunt, Kimhi significari putat, quòd pinguedo eorum tanta fuerit, ut eis os clauserit, & adeo ut præ delitijs superbe locuti sint. Incertum autem an hanc pinguedinem allegoricòs, uel simpliciter intellexerit. Adipe siquidem & pinguedine, rerum abundantia in scripturis significatur, ut Deut. 32. Pinguis factus est Iisrael, & cætera, pro diues factus est & opulẽtus. Si ita accipiamus sensus erit, prę diuitijs & opibus quibus abundant, claudunt siue cor, ut intellexit Rabi Shlomoh, siue os, ut Abrahã Ezra. Certe utrunq; factiosorum hominum est, qui freti successu rerum & copia superbiunt, angusto corde sunt, neminem facile in amicitiam admittentes, strictoq; ore neminem facile compellantes. Si legas adipem suum concluserunt, ut Græcus legit, idem erit atq;: opes & copias suas sibi reposuerũt, inde ita superbiunt, & fastuosa contra Deum & homines loquuntur. Id quod de huius farinæ hominibus, admodum eleganti copia canit Psalmus 73. Vtitur uero eadem metaphora pinguedinis: Præ adipe, inquit, egressi sunt oculi eorum, id est, præ nimia pinguedine uix possunt uidere, obtegente faciei crassitudine oculos. A quo habitu pręspinguis hominis, indubie fœlicitatis successum descripsit. Vnde factũ erat, ut os suũ in cœlũ ponerent, & lingua eorũ perambularet terrã, hoc est, in Deos & in homines loquerẽt, quæcunq; eorũ impietas & arrogãtia ferebat. Eadẽ allegoria pinguis crassiq; hominis usus est, & Iiob 15. Obtexit os suũ in pinguedine: Chaldęus habet. Diuitię eorũ multę, adeps eorũ operit os eorũ, loquunẽ arroganter. Hęc uero ad mouẽdos affectus mire attẽperata sunt illi, qui summo studio innocentiã & omnẽ uirtutẽ colebat, ne in abditissimis quidem summeq; desertis locis patebat tutus latitandi locus, contra hostes eius, homines scelerati in-

Versus 9. 10. 11. & 12. ad uerbum.

B

C credibili fœlicitate, & potentia florebant. Non solum ui, quanquam & hac multo maxima & dirissima, uerum summo quoq; astu milleq; artibus, ad perdendũ sanctum Dei semper intentarant. Id uersu 11. & 12. canit: Modo, inquit, gressus nostros obsident. Quo præsens uidetur periculum notare. Emphasis est in, *obsident gressus nostros, Posuerunt oculos, ut expandant uel inclinent in terra*, id est, perpetuò in nos oculos suos fixos habẽt, si qua obueniat occasio nos deijciendi, ut labamur in terram. Kimhi interpretatur hæc: *Intentos oculos habent, ut expandant in terra*, subaudi, rethe. נטות enim etiã expandere significat, sicut & inclinare atq; deflectere. Vtróuis autẽ modo hanc uocẽ accipias, satis manifestum est, Vatem his uerbis significare uoluisse, hostes suos attentos fuisse & inuigilasse, ut ipsum perderent. Quod studiũ uersus 12. unà cum eorũ atrocitate magis exprimit. Similitudo, inquit, eius, id est Schaulis, sic est, ut uelut leo corripiat, & ut leo iunior in abditis insidet. Hac imagine usus est, & in uersu 9. ac 10. Psalmi decimi. Ibi eam quoq; explanauimus. Summũ ergo studiũ se perdendi, summæ crudelitati coniunctũ hostibus suis tribuit, dum eos similes leonibus facit, prædam captantibus.

Versus 13. 14. & 15. ad uerbum.

Exurge Iehouah, præueni faciem illius, incurua eum, eripe animam meam ab improbo, gladio tuo.)

A mortalibus manus tuæ Iehouah, à mortalibus de seculo, pars eorum in uita, & thesaurum tuum replebit eis uentrem, saturabuntur filij eorum, & relinquent pueris suis residuum suum.) Ego in iustitia cõtemplabor faciem tuam, satiabor specie tua, uigilando.) Deijci hostes suos orat, & sortes eorum esse præsentis uitæ fœlicitatem notat. Præueni faciem eius, Schaulis, capitis reliquorum persecutorum, hoc est, intercipe illos, auerte eos à me, id quod & egregie Dominus præstitit, cum misso nuncio de incursione Philistinorũ, Schaulem à Dauide iam planè capto auulsit 1. Reg. 23. Improbum, uocat gladium Dei eo enim iudiciũ suum exercet, sic Assur uirga furoris Dei uocatur Iesha. 10. Chaldæus reddidit ab impio, qui meretur interfici gladio tuo. Eadem ratione uiros uel mortales manus Dei uocat, uersus 14. Nam & manus pro plaga in scripturis sæpe accipitur. Vnde uerti: Qui tibi uice manus sunt qua cędis, qua infers plagas

D Eosdem uocat homines de sæculo, intelligens eos uitæ præsenti addictos, & desyderia sua præsens sæculum non excedere. חלד alioqui ætatem hominis significat, & statũ uitæ præsentis, eò quòd fluxa sit & caduca, & breui homo desinat. Nam חלד uerbum desinere significat. Sic uoce hac usus est Psalmus tricesimus nonus. Vt autem isti nihil nisi præsentia expetunt, ita futuris bonis indigni, præsentia tantum à Domino accipiũt. Vnde subijcit: Pars eorum & sors in uita, nempe præsenti. Thesaurus tuus replebit uentrem eorum, Dabis eis quę cupiunt, uentris peritura bona, eáque largiter adeo, ut & filij eorum saturentur, & pueris, id est, nepotibus suis aliquid relinquant. Similia canit & Psalmo septuagesimo tertio uersu decimoquinto. Chaldæus hunc uersum de iustis intellexit, sed qua ratione non uideo, reddidit enim quæ in Ebræo prorsus non habentur. Sic enim habet: Et iustorum qui deuouerunt animas suas, propter te in mortem de terra, pars in uita æterna, Thesaurus tuus bonis implebit peras eorum, saturabuntur filijs, & relinquent reliquias paruulis suis. Diuus Hieronymus: A uiris manus tuæ Domine, qui mortui sunt in profundo, quorum pars in uita, & quorum de absconditis tuis replesti uentrem, qui saturabuntur filijs, & dimittent reliquias suas, paruulis eorũ. Mirũ uero, cum prius ממתים à uiris uerterit, cur posterius, qui mortui sunt in profundo reddiderit. Nec illud causam habet, quòd pro מחלד in pfũdo reposuit. Gręcus more suo etiã ordinẽ cõfudit, & prius ממתים ab inimicis, posterius á paucis uertit. Rationem quam secutus sit, nemo facile reddiderit. Præstat igitur Ebraicæ iuhęrere ueritati. Quod Vates se uersu ultimo his, de quibus cecinit uersu penultimo opposuit, satis indicat, illos impios esse, qui

Præ-

A præsentis tantũ uitæ bona morantur. Sic quoque hic uersus in præcedenti pulchre cohæret. His iam se opponit, & eorum fœlicitati suam præfert. At ego in iustitia, id est, iustitia fretus contemplabor faciem tuam. Quasi dicat: Isti suas cupiditates sequuntur, iniustitiæ addicti, in ea sibi placent, dum externis bonis circumfluunt, sed citius opinione hæc euanescunt, & dabunt scelerum suorum pœnas dirissimas. Ergo horum prosperitas, ut studia eorum sequar, me nunquàm illiciet, Iustitiæ ut institui, incumbã, & si in huius studio, plurima me mala experiri oporteat, minime tamen frangar, erit ut uideam ò Deus faciem, & ex tua præsentia uera beatitudine perfruar. Satiabor specie tua, dum excitaueris me, dum euigilauero, nõ tam istis quibus modo exerceor erumnis quàm à morte, qua hęc calamitosa uita finem beatũ accipiet. Abraham Ezra. ad Dei & operum eius plenioreẽ cognitionem, quæ sanctis in hac uita contingit, hæc trahit: nec absurde, nã hic ista fœlicitas incipit: Vita ęterna siquidẽ est, cognouisse Deũ. At consummatio huius, futuri seculi est. תמונתך, id est, Similitudo uel species, & facies Dei pro eodem, hic & alibi accipiuntur, nempe pro reuelatiore Dei cognitione in qua est omnis beatitudo sita de qua in fine Psalmi superioris.

ARGVMENTVM PSALMI. DECIMI OCTAVI.

B *INSIGNE Epinicion est, quo canit, Primum certam ac immotam suam in Deum fiduciam, deinde mala quibus fuerat obrutus, postea Dei potentiam & erga se uoluntatem, sub imagine descriptam, prægrandis tempestatis, mox sui liberationem, tum & innocentiam, atque Dei iudicia in omnes, post hæc uictoriam multò amplissimam de hostibus potentissimis relatam, regnũq; mirandum in modum prolata posteria, & potentiam in sempiternum confirmatam, laudibus postremo, & de Christo uaticinio, Psalmum claudens.*

PSALMVS XVIII. IN
genere mixto ἐυχαριστικὸς.

PRAESVLI Dauidis serui Iehouæ qui dixit Ie- 1
houæ hunc hymnum, quo tempore per Iehouah
iam Schaulis ac omnium hostium suorum manu-
um, uictor euaserat.
Et dixit, Merito diligo te ò Iehouah ò robur 2
meum.
Iehouah ò rupes mea, munimentum meum, 3
ereptor mi, Deus mi, propugnator mi, huius me fidei committo, clype-
us meus, uirtus qua seruor, perfugium meum.
Celebrabo & colam Iehouam, & ab hostibus meis seruabor. 4
Inuaserant me mortis angustiæ, torrentes quidam perditorum ho- 5
minũ

C minum, me exanimarant.
6 Circumdederant me angustiæ inferroum, laquei mortis implicuerant me.
7 Sed dum angebar, inuocabam Iehouam, ad Deum meum uociferabar, & is uocem meã in regia sua audiuit, uociferatio mea coràm eo effusa ad aures eius peruenit.
8 Terra commota fuit & trepidauit, bases montium contremuerunt & concussæ sunt, quoniam iratus erat.
9 Ascenderat in nares eius fumus, ex ore eius emicabat ignis quæuis uorans, carbones qui ab ipso prosiliebant omnia incendebant.
10 Demiserat cœlos & descenderat, caligo sub pedibus eius.
11 Inequitabat super uolucrem & uolabat, delatus alis uentorum.
12 Fecerat sibi latibulum, circumfundens undiq; tabernaculo suo tenebras, obscuras aquas, densas nubes.
13 Præ splendore, qui apud illum fulgebat, rursus densæ nubes eius disparebant undiq; grando, & tela ignea.
14 Tonabat in cœlis Iehouah, ędebat uocem suam excelsus, undiq; grando & tela ignea.
15 Eiaculabatur sagittas suas, & disijciebat illos, fulgura multa, & perterrefaciebat illos.
16 Te increpante ò Iehouah, & efflante spiritum tuum, uisi sunt aluei
D fluminum, & nudata fundamenta orbis.
17 E sublimi demissa manu accepit me, extraxit ex aquis multis.
18 Eripuit me ab hostibus potentibus, & odientibus me, nam præualuerant mihi.
19 Anteuertit me auxilio, cũ periclitabar, Iehouah fuit mihi præsidio.
20 Eduxit me in spaciosum, tutatus est, nam fauet mihi.
21 Rependit Iehouah mihi secundum iustitiam meam, & retribuit mihi iuxta puritatem manuum mearum.
22 Obseruaueram siquidem planta Iehouæ, nec improbus defeceram à Deo meo.
23 Ob oculos enim cuncta decreta eius habueram, & leges eius non semoueram à me.
24 Integrũ me illi præstiterã, & seruauerã me, ne quid praui admitterẽ.
25 Retribuit itaq; mihi Iehouah pro iustitia mea, & puritate manuũ mearum, qua ipso iudice polleo.
26 Etenim bono te bonum exhibes, & uiro syncero, syncerum præstas.
27 Cum candido candide agis, & cum prauo perturbate.

Etenim

A Etenim populũ adflictũ tu seruas, & homines elatis supcilijs deijcis. 28
Tu lucernam meam ò Iehouah accendisti, Deus meus luce sua tene 29
bras meas dispulit.
Per te aciem infregi, per Deum meum muros transilivi. 30
Deus agit synceriter, sermo Iehouæ uelut igni probatus, clypeus 31
est omnium qui ipso fidunt.
Quis enim Deus præter Iehouah? Quis propugnator præter De 32
um nostrum?
Deus ipse heroica me uirtute instruxit, et dedit cœptis meis successũ. 33
Aequauit pedes meos pedibus caprearum, in quamlibet excelsa lo 34
ca me ipse constituit.
Ipse manus meas militiæ adsuefecit, deditq; ut arcus calybeos bra- 35
chio meo confringerem.
Muniuisti me clypeo saluifico, & dextera tua suffulsit me, benignitas 36
tua hostibus superiorem me fecit.
Viam muniuisti mihi, ut inoffẽse ingrederer, ne uel nutarẽt tali mei. 37
Persequutus sum hostes meos & assequutus, neq; reuersus sum do- 38
nec eos darem internetioni.
Cecidi eos, nec potuerũt cõsistere, prostrati sunt sub pedibus meis. 39
Instruxisti me ad bellũ uirtute heroica, & depressisti eos subter me, 40
qui contra me insurgebant.
B Effecisti ut terga darent hostes mei, & odientes me deleui. 41
Vociferabantur, sed nemo erat qui opem tulisset, ad Iehouam, nec 42
annuit eis.
Contudi eos, ut essent instar tenuis pulueris uento expositi, uelut 43
lutum in plateis eos comminui.
E rixis populi eripuisti me, & constituisti caput gentibus, populus 44
seruit mihi, de quo nihil sciebam.
Simul atq; de me audierunt, ultro ad me supplices uenerunt, alieni- 45
genæ mihi seruiliter supplices facti sunt.
Alienigenæ contabuerunt, & inclusi locis munitis trepidarunt. 46
Viuat Iehouah, laudetur propugnator meus, & exaltetur Deus 47
seruator meus.
Deus qui dedit mihi, ut hostes meos ulciscerer, qui subiecit popu- 48
los sub me.
Qui eripuit me de hostibus meis, extulit super eos qui contra me 49
insurgebant, & liberauit à uiro uiolento.
Propterea celebrabo te ò Iehouah in gẽtibus, & canã nomini tuo. 50
Qui magnifice salutem attulit regi suo, benigne fecit uncto suo Da 51
di, & eius posteris in perpetuum.

C

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbum.

PRAESVLI, *serui Iehouæ Dauidis, qui dixit Iehouæ uerba cantici huius, in die quo liberauit eum Iehouah de manu omnium hostium suorũ, & de manu Schaulis.)* Quàm uarijs & difficilibus casibus Dauid à puero ferè exercitus sit, priores duo regum libri, quos Schmuelis Ebræi inscribunt, luculenter memorant. Eam historiam non modo cognitam, sed familiarem etiã esse Christianis oportebat, cum propter cognoscẽdos Psalmos, tum quod inter præcipuos, qui Christi typum gesserunt, Dauid habeatur, deniq; quòd prouidẽtiæ Dei ratio in his mirifice prædicatur. De exilio, & mulriplici fuga Dauidis in Psalmo undecimo quædam perstrinxi, ea uelim optime lector in animum reuoces, tũ perpendas, & quę cęso Schaule, & regno Iehudah ipsi delato, pericula adierit, quæ mala exhauserit, & ut in omnibus præsentem semper Dei opem expertus sit. Primum septem annis, sola tribus Iehudah, eum regem agnoscebat, quan quàm Schmuel eum ex Dei iussu, regem super Iisraelem uniuersam unxisset. Eo uero tempore, multa indubie ab amicis Schaul illi mala obuenerunt, ut non semel de regno & uita periclitaretur. Nam Ishboseth filium Schaulis, totus Iisrael biennio regem habuit, uigebatq; bellum inter domum huius & domum Schaulis perpetuum, quod raræ uirtutis uir Abner, princeps militiæ Schaulis administrabat, totis uiribus regnũ suo regi afferens. Hæc sacra historia memorat. 2. Reg. 2. & 3. Sed neq; occiso Ishboseth, cum totus Iisrael ipsum iam regem recepisset, laboribus ei & periculis defungi datum est. Statim namq; ex Dei iussu bellũ mouit Iebusitis, quibus urbem Ieruschalaim ademit, mox Philistæi, cum audissent eum regem super uniuersum Iisraelem unctum, omnes contra eum ascenderũt,

Pericula & uictoriæ Dauidis.

sperantes se initio regni, rebus nondum confirmatis, eum extincturum, sed adfuit ei Deus, ut illos binis prælijs funderet, ac plurimos eorũ occideret. Hæc legis 2. Reg. 5. & 1. Para. 14. Cum hac gente postea plura prælia commisit, ac non semel in præsens uitæ discrimen uenit, præcipuè autem, cum fatigato ei imminer

D

ret Iesbi ex filijs Raphah, qui & occidisset eum, nisi Abisai opem tulisset, & Philistæum illum interemisset, unde iurauerunt tum eius milites haud passuros se deinceps, ut contra hostes in aciem prodiret. 1. Reg. 21. & 1. Para. 20. Præter multa autem & difficilima bella, quibus Philistæos tandem domuit, atrocia etiam gessit cum Moabitis, Syris, Edomitis & Ammonitis, quos omnes à Deo adiutus, tandem imperata facere coegit, & uectigales sibi reddidit. Horum historiam legis cap. 8. 10. & 11. secundi Regum, & primi Para. 18. & 19. Porrò hostibus alienigenis circũquaq; deuictis, cum iam pacata omnia uidebant, grauissima erupit contra eũ coniuratio, eaq; authore Abeshalom eius filio, cui aderant quiq; potẽtissimi, callidissimiq; regni ꝓceres, quo occiso, alterã excitauit Sheba filius Bicri. Hic duobus coniurationibus sanè non minus adflictus fuit, quàm ullis antea, uel Schaulis persequutionibus, uel alienigenarum bellis. Hæc leguntur 2. Regum à quintodecimo usq; ad uigesimum primum. An uero hymnum præsentem cecinerit, postquàm harum etiam coniurationum pericula euasisset, an cum alienigenas circumquaq; deuicisset, incertum. Abraham Ezra autumat eum compositum, cum milites eius iurassent non passuros se illum deinceps cum hoste manũ conserere. Inscriptio cunctos hostes, & nominatim Schaulẽ memorat. Sed in secundo, Regum post extinctas etiam illas coniurationes, hic hymnus ponitur. Vt autem hinc nihil certi queat colligi, cum constet sacram historiam, rerum gestarum ordienm narrando non semper obseruare, quę tamẽ Psalmus canit uictorias ab alienigenis relatas, & à persequutione Schaulis liberationem celebrare uidentur. Quo igitur planius omnia intelligantur, post historias exilij Dauidis, & persecu-

A persecutionis Schaulicę, quę summatim perstrinxi in Psalmo undecimo, ea pręcipue consyderanda erunt, quæ de bellis scriptura memorat gestis cum Allophylis. Schaulē uero ideo nominatim expressit, ꝙ è manu eius non nisi raris & multis miraculis euaserit. Seruum se Dei prædicat, ꝙ toto animo, totisq́ uiribus illius se uoluntati consecrasset.

Et dixit: Diligam te ò Iehouah, robur meum. O Iehouah tu rupes mea, arx mea, ereptor mi, Deus mi, propugnator mi, confidam eo, clypec mi cornu salutis meæ, perfugium meum.) Principium *Versus 2. & 3 ad uerbum.* ארחמך uertunt cum Græci cum Latini: diligam te. Et sic quoq; id reddidit Chaldęus, nā posuit אחבבינך, id est, diligā te, hoc significatū cū argumēto Psalmi, in quo canit ꝙ magnifice sibi opē Deus tulerit, haud male quadrat, sic ergo & ipse hoc reddere uolui. Hunc uero sensum habet: Diligam semper te ò Iehouah, tuóq; in amore, ut merito, ita propensissimo animo perseuerabo. Hūc sensum & Kim. probat, dicens dilectionem ultimum esse, quod homo in hac uita, ad id ut fictori suo Deo accedat, præstare queat, indéq; Deum Abraham hoc nomine laudasse, cum dixit: Semen Abrahæ diligentis me. Porro Ab. Ezra uult ארחמך hic idem esse atq;: Petam misericordiam abs te. Scribit enim, cum hoc uerbum significat, alterius misereri, ubiq; in Biblijs in coniugatione piel reperiri, hic autem haberi in coniugatione kal, ideo passiue accipiendum, ut illud Ierme. 10. בני יצאני. Quod uerbi, si in coniugationem piel positum esset, significaret: Filij mei eduxerunt me, nunc autem positum in kal, significat. Filij mei egressi sunt ex me. Sic ergo uerbum רחם si fuisset hic in piel positum, significaret, miserebor tui, nunc legendum est, misericordiam petam abs te, tua misericordia, tua paterna beneuolentia nitar. Etenim, רחמים quæ miserationes reddi solent, quæ & præsenti uerbo significantur, inde ita uocatæ sunt, quod רחם uterum significat, ut ea mi- *Quid Rechamim, id est, miserationes.* sericordia, charitas, & beneuolentia hoc uerbo exprimatur, qua solet mater affici filio uteri sui. Hunc qui sequi uolet, ei quod hic Vates canit, perinde erit, ac si

B dixisset, Tua paterna charitate, & beneuolentia perpetuò confidam, hanc semper implorabo, postquàm tam prolixe mihi opem tulisti, et à puero usq; in hanc horam me mirificè adeo per mille rerum discrimina duxisti, seruasti, & liberum tandem malis omnibus in tantam gloriam & dignitatem euexisti. Quo autem testaretur quantum fidei sibi ex tot tentationibus accessisset, quámque aucta sibi fiducia in Deum esset, ꝙ deniq; arderet in laudes Dei, amplissimā uocum, quibus hęc exprimeret, congeriem, in inuocatione posuit, quibus nimirum hoc significare uoluit, ab uno se Deo, omnibus periculis ereptum, seruatum, atq; hostibus suis superiorem factum, & idcirco hoc uno se in perpetuum nixurum, hunc amaturum & prædicaturum, *Robur suum* uocat, ꝙ omne robur, omnem uirtutem *Robur.* sibi suppeditasset: *Rupem & munimentum*, ꝙ ita in fide eius tutum refugium habuis- *Rupes.* set, ut ij tutos se putant, qui se in præruptas rupes, & loca quædam aditu & expugnatu difficilia, receperunt. Hæc loca dicuntur Ebræis במצרות. Talia parabāt sibi Iisraelitæ cum uastarentur à Madianitis. Iudic. 6. Dauid quoq; in eiusmodi diu agebat, dum Schaul eū persequeretur, 1. Regum 22. 23. 24. Subijcit: *Ereptorē*, ꝙ se sæpe præsentibus periculis eripuerit, non secus, atque si quis ouem è faucibus lupi eriperet. Deum, id est, אל (quod nomen à fortitudine & uirtute inuicta *El, id est, Deus.* deductum est) ꝙ mirifica & plane diuina sibi uirtute opē semper tulisset. Quidā legunt, fortis meus, *Propugnatorem*, id est, צור, (id à petræ robore, in Deum trans- *Propugnator* latum uidetur) ꝙ expertus eū esset defensorē & propugnatorem. Deut. 32. cum Mosheh caussam uellet ostendere, cur non unus persequeretur mille, & duo fugarent decem millia, iuxta Dei promissionem, subiecit: Quia צור, id est, propugnatorem suum commutarunt, & Iehouam reiecerunt. Et mox: Quoniam nō ut צורינו, id est, propugnator noster, צורם, id est, propugnator illlorū. Sic et Han-

O nah ma-

nah mater Schmuelis. Non est צור ut Deus noster. Et infra in hoc Psalmo uersu
C tricesimoprimo: Quis Deus præter Iehouam,& quis צור præter Deum nostrū?
Et iterum Deut.32. irridens Mosheh fiduciam populi collocatam in dijs alienis:
Vbi inquit, sunt dij illorum, צור in quo suum præsidium collocatum? Sic & in
præsenti adiecit Psaltes: In quo præsidium meum posui, quo uel solo dedit intel
ligere צור se pro defensore & propugnatore accepisse. Kimhi אל & צור eiusdē
esse significatus dicit,& utrumq́ ideo Deo tribui, q̄ uirtute & robore omnibus
præpolleat. Fusius de hac uoce præsenti loco, quo primo occurrit, differere uo-
lui, q̄ frequens eius usus sit in Psalmis. Porro *clypeum* uocat, q̄ iacula sibi hostium
Clypeus. depulisset, qua metaphora & usus est Psal.3. *Cornu salutis*, q̄ per ipsum confectis
Cornu salutis. hostibus, salutem sibi peperisset, uti cornifera animalia, se cornibus defendunt &
Perfugium. contra pugnantia repellunt. Crebra & hæc in scripturis metaphora. *Perfugium suū*
dicit, quod alij reddunt, exaltationem: significat autem locū in quo quis ab ho-
stium insultibus tutus, ac uelut super eos euectus manet. Quod & ipsum cum in
Psalmis, tum in alijs scripturis identidem legitur. In secundo Schmuelis præte-
rea adiectum est, & refugium meum, saluator meus, a uiolentia seruabis me. Dei
erga se bonitatem cupiebat & ardebat sanctum, pectus q̄ magnificētissime præ-
dicare & attollere, suámq; in eum fiduciam multò amplissimam alijs in exem-
plum exprimere. Vtraq; iam maior erat, non omni sermone modo, sed & cogi-
tatione, ideo tot nomina accumulauit. Ad inculcandam enim & augendā rem,
figura hęc teste Fabio, adhibetur. Vtinā uero nobis sit is animus, cui hæ Dei lau-
des inculcari possint. Vere enim beatus fuerit, quicumq; eas ueras credere pote-
rit, fidet enim in omnibus Deo, eóq; & in omnibus ab eo iuuabitur ac seruabit.

Versus 4. ad uerbum. *Laudans inuocabo Iehouah, & ab inimicis meis seruabor.*) Post inuocationem memora-
re incipit, ex quibus malis se Deus eripuerit, & quo pacto salutem sit consequu-
tus, indubie ut electos Dei ad fidendum colendúq; pariter Deū prouocaret. *Lau-
dans*, inquit, *inuocabo Iehouam*. Neq; enim inuocari potest, de quo salutem non expe
ctes, de quo uero eam speras, eum haud poteris citra laudis præfationem quicq̄
orare. Inde in omnibus precibus sanctorum, laudes Dei præmittuntur. Sic locū
D hunc intelligit Kimhi. At mihi uidetur, quandoquidem inuocare Deū, pro cul-
tu & adoratione Dei scriptura accipit, ut in uersu 4. Psal.14. diximus, Vatem hoc
uersu, q̄ religiose coluerit, coleréq; destinet Deum, atq; huius fructum, liberatio-
nem ab hostibus, in exemplum memorare, Quasi dixisset: Deum meum, qui u-
nus mihi omnia est & præstat, unum prædicare, celebrare & colere studebo, ita
ut hactenus studui (potest enim ad utrumq; tempus referri, propter perpetuum
usum enallages temporū) is me ab hostibus meis seruauit, ut nequit sanè defere-
re, qui ex animo ipsum obseruarunt. In confesso siquidem est hunc hymnū Epi-
nicion esse, quo ad excitandam sanctorum fidem, Dauid Dei bonitatem & opē
quam expertus erat, experturúmq; deinceps nō dubitabat, & alijs prædicare uo
luit. Cōueniebat igitur simul rationem ostendere, qua tam prolixe Dei bonitate
hactenus usus esset, & usurum se porro certe adeo confidere. memorauit ergo, ut
cultui, laudibúsq; Dei incubuerit.

Versus 5. et 6. ad uerbum. *Circundederunt me angustiæ mortis, torrentes Belial terruerunt me. Angustiæ inferni cinxerunt me, præuenerunt me laquei mortis.*) Memorat summatim mala quibus fuerat implici
tus. *Angustijs* enim *inferorum & mortis, laqueis mortis, & torrentibus peruersorum hominum*,
pericula & terrores significauit, quæ sibi improbitate hostium suorum obuene-
rant, proximéq; mortē sæpenumero adduxerant, ut carnis iudicio iam actū esse
de se arbitraretur. In secundo Reg. ubi hoc ipsum carmen paucis mutatis habe-
tur, legitur hoc loco: חבלי pro משברי, ea uox significat confractiones, sed idē
utroq; significatur, subiti nimirum, uiolenter perrumpentes, & omnia constrin-
gentes

A genres dolores,ut sunt ij,qui exagitant parturientes. Hos enim חֶבְלֵי per segol
punctatum significat, sicut per pathah punctatum,funes uel sortes significat, de
quo in uersu sexto Psal.16. Cæterum significat hæc uox & cœtum atq; congrega-
tionem,ut 1.Schmuelis 10. Chaldæus: angustiam,qualis est parturienti. Græcus
simpliciter dolores reddidit. Qui perpenderit sane quibus sæpe in periculis Da-
uid fuerit,& q̃ prope mortem aliquoties accesserit,is facile intelliget, quid his si
bi uerbis uoluerit. At cogitemus sic exercitum,unicè dilectum Deo, & iuxta uo-
luntatem eius formatum uirum,ne animum despondeamus, si quando & nos
aduersa premunt. Elegantem Emphasim habet: Torrentes Belial,hoc est,nihi-
li & peruersorum hominum,nam ut torrentibus,id est,fluminibus, è subitis im
bribus uel eliquantibus niuibus concitatis,homines inopinantes solent obrui,
idq; ui ineuitabili,ita improbitati hostium Dauidis et studio perpendi eum,quo
illi flagrabant,& impigre omnia tentabant,nihil ferè potuit conferri. בְלִיַעַל sin
gulare pro plurali positum est,nisi quis uim Satanę agentem hostes Dauidis no
taram hoc uerbo putet.

Cum coartatio mihi esset,inuocabam Iehouam, & ad Deum meum clamabam, audiuit de templo suo uocem meam,& clamor meus coram eo uenit in aures eius.) Canit quò fugerit angustiatus, ad unum scilicet Deum,quem intenta prece implorauit,quare uociferatum se di
cit,& q̃ non frustra ipsum inuocarit. Nam de templo,de palatio suo, nempe de
cœlis audiuit eum,hoc est,opem exoratus tulit,eámq; uere cœlestem & diuinã,
quia non sine memorandis cœlestibus miraculis. De hac loquendi forma quæ-
dam dixi in uersu quinto Psal.3. De uoce הֵיכָל in uersu 4. Psalmi 11.

Versus 7. ad uerbum.

Et terra mouit,& contremuit,& fundamenta montium trepidarunt,& commota sunt, nam exarsit illi ira. Ascendit fumus in nare eius,& ignis ex ore eius uorabit,carbones incenderunt ab eo.) His
uersibus potentiam Dei canit,quam in tẽpestatibus declarat,de qua totus Psal-
mus uigesimus nonus compositus est. Septuagesimus quoq; sub finem, ferè ea-
B dem quæ præsens,habet. Iiob 37. similia ad prædicandam Dei potentiam me-
morantur. Legimus autem subinde Deum,cum præsentius & reuelatius homi-
nibus suam uoluit potentiam atq; uim declarare,tonuisse,fulgurasse et terrã con
cussisse. Ita sanè fecit, cũ Legẽ daturus primũ populo loqueret,ut scriptũ est Exo
di 19. Item cum ad preces Schmuelis declararet se populo offensum,q regẽ po-
stulassent,Schmuelis 12. Sic cum præclaram ab Assyrijs liberationem Hierosoly
mitanis promitteret per Ieshaiah: Inuiseris,inquit,cum tonitruo,commotione,
uoce grandi,turbine & tempestate,& flamma ignis uorantis. Ita orbis redem-
ptionem,morte filij partam,Solis obscuratione & terræ motu testatus fuit, illo
in cruce expirante. Sic cũ spiritum sanctum suis Seruator mitteret, tonuit,Act.1.
& cum postea precationem eorum se audisse testaretur,terram commouit, Act.
quarto. Certe tonitru,uel alia quapiam insigni rerum immutatione Deum testa
ri suam beneuolentiam,ita olim uulgo receptum fuit, ut Poetæ quoties Iouem
fingunt supplicantibus magnis in rebus annuisse,simul fingant tonuisse, & ful-
minibus suam uoluntatem esse testatum. Talibus credidenim portentis & Daui-
di,quem ad res maximas delegerat,beneuolentiam suam testatum Deum ali-
quando fuisse,& auxilij promissionem confirmasse,concussa terra, missis fulmi
nibus,fulgetris,grãdine & nimbis. Nec obstat q euenisse hæc sacra historia nus-
quàm meminerit,neq; enim meminit, & eam tempestatem quam futuram in li
beratione Ieruschalaim ab Assyrijs Ieshaiah prædixit,at quis inficias eat,eam ue
re ita factam. Kimhi & alij Ebræi aliquot,allegoricòs omnia dicta putant, per
uim tempestatis,quæ hic canitur,intelligentes subitam ac uehementem uim di-
uini auxilij,quo deiecti fuerint hostes Dauidis,multò potentissimi, ut eorum e-

Versus 8. & 9. ad uerbum.

Signa uirtutis ac potentiæ Dei.

Deum tonitru et fulminibus bonam suã uoluntatem declarare.

C uersio, concussioni terræ & montium conferri queat. Abr. Ezra post hanc interpretationem & istam subiungit: Dauidem prædicere se à Deo adiutum, euersis suis hostibus, qui soleat iratus, suorum gratia terram commouere, tonitruis, fulgetris, fulminibus, atq; reliquis tempestatibus totum orbem cõcutere. Quæ sentẽtia mihi uero similior uidetur, eò q fusius & explanatius hic tempestas descripta sit, quàm ut uideatur allegoriæ conuenire. Deinde si allegoricòs accipiantur, euanescit occasio cogitandi & considerandi tremendam Dei potentiam, in tempestatibus sese proferentem. Iam cum Deus nonnisi ex operibus eius in nobis rectè cognoscatur, solet scriptura, & præsertim Psalmi identidem excitare mẽtis oculos ad digne considerandа, etiam ea Domini opera, quæ oculis corporis ultrò ubiq; incurrunt. Quòd uero malui hæc simpliciter, ut à Vate narrantur, accipere, ratio est, quòd per se simplicitas in scripturis, dum ab eo, nec orationis ordo, nec fidei analogia reuocat, sequẽda sit: tum quod à more Dei, hisce signis & portentis suam declarare uoluntatem, nihil alienum sit, deniq; quòd hæc tẽpestatis descriptio ei, quod præmisit, Deum uocem suam de regia sua cœlesti audisse, hoc est, declarasse quod audisset, tanquàm ratio subijcitur. Ergo uersu octauo memorat terræ motum, & eo iram Dei contra hostes suos fuisse declaratam Versu nono induit Deo personam irati hominis, qui fumũ spiret è naribus, ignẽ ex ore, unde & accendantur carbones. Intelligit autem fumo ascendentem nebulam, quæ instante tempestate densatur in atram nubem, ut in tempestatibus apparet: *igni*, fulmina, quæ sunt ignes in nubibus excitati: *Prunis*, tela illa fulminea quæ cœlitus uibrantur.

Versus 10. ad uerbum. *Et inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Et equitauit super uolucri, & uolauit, & librauit se pennis uenti.*) Describit habitum cœli sæuiente tempestate, tum enim demissum uidetur & terræ incumbere. Nam & montium uertices nubibus apparent inclusi, & nebula & caligo omnia obscurat. His cum Deus suam præsentiam declaret, ut & in monte Sinai fecit, dicit Deum, cum hæc eueniunt, descendere,

D & caliginem sub pedibus eius spargi. Solet quippe in his scriptura hominum cogitationibus aliquid deferre. Qui cum nequeant Deum cogitatione nisi loco alicui affixum considerare, in cœlis habitare eum facit, ut ab omnibus præsentibus rebus ad inuisibilia & æterna mentes eorum subuehat. Hinc ergo cum cœlum uideatur in tempestatibus demitti, Deum canit descendere. Versu undecimo describit uim uentorum, atq; iterum quo magnificentius rem cogitationibus offerat, per Prosopopeiam, *super Crub*, id est, perpeti uolucri facit Dominum equitare, & ferri alis uentorum. Solent uero & profani Poetæ uentis alas affingere. Habent siquidem hæc energiam quandam ad mouendum rudiorum hominum animos, cum similitudine aliqua rerum sensibiliũ proponuntur. Qui multo & pernici equitatu ualent, maxime formidabiles sunt. Iam Deus uẽtis fertur, & pro equis habet spiritus angelicos. כרוב uolucrem significat, unde imagines illæ, quas scriptura Crubim uocat, quæ in propiciatorio collocatæ erant, alas habebant. Intelligit igitur Deum pro equo habere uolucrem & cœlestem quidẽ, hoc est, spiritum supernum & uentum, quibus potentiam suam, indicibili celeritate, & omnia exagitante, mirifice declarat. Iuxta illud: Facit angelos uel nuncios suos spiritus, & ministros suos ignem flammantem, Psalmo 104. Per eos siquidem opera sua perficit, uirtute, cui cedere omnia oportet, nec tamen uidetur. Hoc loco habetur in secundo Schmuelis וירא non וידא, sensus autem idem erit, quia וירא passiue positum est, & ualet idem, quod uidetur.

Versus 11. *Quid Crub.*

Versus 12. ad uerbum. *Posuit tenebras latibulum suum, circum se tabernaculum suum, tenebras aquarum, crassiores nubes.*) Memorat uim atrarum nubium, quæ terræ incumbunt, dum tempestas uiget. Et quia

A quia ijs suam Deus uirtutem, atque ideo & seipsum uelut præsentem exhibet, ait, *Posuit tenebras latibulum suum, circum se pro tabernaculo suo, & tenebras aquarum, aquas tenebrosas,* quæ scilicet densatæ iam sint in nebulas & nubes. Certum siquidem est, expirantes aquas densari primum in nebulam, & inde crassescere in nubes. In undecimo Schmuelis habetur pro חשכת מים חשרת מים id est, colligationem nubium, id quod cum nostro idem pollet. Porro & Legem daturus, in atra nebula & caligine Deus se populo ostendit. Sic & postea in templo à Schlomoh extructo, per nebulam suam præsentiam exhibuit, uolens nimirum declarare, se ita uelle illis adesse, ut se in datione Legis populo adiunxerat, & fœdus cum eis iecerat. Tum autem se caligine inuoluit, ut præsentem se quidem testaretur, & tamen inuisibilem, ut populus disceret, credere in cœlis præsidentem, suis nunquam deesse, etiam si non uideretur, ut & à carnis oculis uideri omnino non potest.

A splendore coram eo, densæ nubes eius transierunt, grando & carbones ignis. Et tonuit in cœlis Iehouah, & altissimus dedit uocem suam, grando & carbones ignis. Et misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multa, & conturbauit eos.) Describit tonitrua, fulmina, fulgura, uibrata tela & grandinem, quæ cum crebrescere incipiunt, tenebræ discuti, & atque ob crassinem nubes, extenuari solent. Inde ait: *Præ splendore, uel à splendore, qui coram eo est, densæ nubes transierunt,* hoc est, extenuatæ disparuerunt, crebro scilicet micantibus fulgetris, & decidentibus fulminibus. Explicat siquidem hic per partes, quod uersu nono in summa dixit. Bis etiam hic dicit: ברד גחלי אש, id est, grando & carbones ignis, quo fulmina intellexit, ut ita rem quemadmodum geritur, exprimeret, subinde enim in magnis tempestatibus fulgura micant, fulmina adflantur, & grando repetitis uicibus ingruit. Carbones ignis, *tela ignea* uerti, eò quod fulmina ipsi ignes proprie dicantur, qui cœlitus decidunt incenso flatu, qui cum in nube luctatur, æduntur tonitrua. Emphasim uero habet & illa orationis concisio, quòd bis sine coniunctione dicit: Grando & carbones ignis. Attoniti animi affectum ita expressit. Neque uacat & illa tonitrua antropopathetica peripharasis: Dedit excelsus uocem suam. Ad idem facit & allegoria uersus quintidecimi: Eiaculatus est sagittas suas, nam grandinem & tela cœlestia intellexit, id indicat, quod subiecit: Et multiplicauit fulgura. His dispersit & consternatos reddidit hostes Dauidis, quos relatiuis, cum tamen nomina eorum non præmiserit, ad iudicandum animi sui affectum, designauit, sicut & in uersu quarto Psalmi 16. & alibi fecit. Circa quæ enim magno affectu animi occupantur, nunquam satis solent explicare, putantes non posse latere alios, in quibus ipsi sint toti. Versus 13. & 14. ad uerbum

B

Et apparuerunt aluei aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis, ab increpatione tua Iehouah, ab halitu spiritus naris tuæ.) Hisce iam uersibus, latum sibi à Deo auxilium describit, ut prioribus potentiam eius, & erga se uoluntatem. Pręminentia pericula scriptura inundantibus aquis, quæ mortem homini intentant, & metu, cum uideat se nō posse illas euadere iam ingruentes, exanimant, multis in locis assimilat. Graphice uero admodum ea similitudo descripta legitur, ab initio Psalmi 69. Sic iam et in præsenti, uim hostium suorum, quam supra per torrentes Belial significauit, & pericula quæ intentabant, aquis amplissime inundantibus, & suam ab illis liberationem, aquarum depulsioni similem facit. Vtque præclaram & præpotentē & latam sibi Dei contra hostes opem, & illorum deiectionem prædicaret, inducit Deum increpatione & spiritu suo, tota exhausisse & siccasse flumina, ut aluei, qui semper tecti aquis sunt, iam absorpta omni aqua, uiderentur. Hos alueos & profundas fluuiorum sedes, orbis fundamenta, propter altitudinem eorum, uocat. Intelligit autem hostes suos, qui ea subnixi potentia uidebātur, ut minus credibile esset, eos posse extingui, quàm ingentia desiccari flumina. Mira uero est diuinæ potentiæ amplificatio, in eo quod dixit: Ab increpatione tua &c. Cui e- Versus 16. ad uerbum.

C nim ad uerbum cedunt flumina, eum potentissimum esse oportet, unde dice-bant illi de Domino Seruatore: Quis est hic cui uentus parer & mare? Eadem allegoria usus est & Psal. 106. Increpauit mare iuncosum, & exiccatum est. In eo autem quod subiecit: *Spiritu flatus naris uel iræ tuæ*, præterquàm quod maior est diuinæ potentiæ auxesis, etiam allusit ad desiccationem maris rubri. Nam scriptum est, cum Deus suis uellet iter dare per sinum Arabicum, immisisse uentum Orientalem præualidum, qui perflans tota nocte, maris partem exiccaret, ac uelut scinderet, Exodi 14. Sic Psaltes in præsentiarum canit Deum iratum hostibus suis, sustulisse eos tam facile, quàm spiritu suo sustulit una nocte aquas maris rubri.

Versus 17. 18. & 19 ad uerbum. *Misit ab excelso, & accepit me, extraxit me ex aquis ualidis. Eripuit me ab inimicis meis uirtute & ab odientibus me, quia ualidiores me euaserant. Præuenit me in die uastationis meæ, & factus est Iehouah in sustentaculum mihi. Et eduxit me in spaciosum, eripuit me, quia complacitum est illi in me.*)

Vt uersu præcedenti per allegoriam hostium suorum extinctionem, ita his suã canit liberationem eodem tropo. Inducit enim Deum manu è sublimi protenta & demissa, se ex aquis in quibus periclitabatur, eripuisse, ac iam demersum extraxisse. Eadem canit simpliciter uersu 18. & 19. Nam hostes uirtutis, id est, uirtute pollentes, potentes & præualentes osores, præualidæ istæ aquæ fuerunt, à quibus se canit diuina manu extractum. Et quo tempore ab illis diuexabatur, & ad mortem quærebatur, dies erat אידי, id est, calamitatis & periclitationis eius fuit (in secundo Regum habet טלטלי, id est, proiectionis meæ, & idem significat) In hoc eum die Deus præuenit, id est, auxilio suo anteuertit, sicut enim hostes proditionibus & persecutionibus eum continuo præueniebant, ut antequàm se ex uno malo explicaret, duo ei noua obijcerent: Ita & Deus eum præuenit ope sua, & salute, dum præstitit, ne unquam in illorum manus incideret, quàmlibet multa tentarent, & conarentur. Hinc iure præmissis succinit: Iehouah fuit mihi præsidio. Et iterum sui liberationem canit, alia translatione

D usus: *Eduxit*, inquit, *me in spaciosum*. Id ei quod supra uersu septimo cecinit: Dum angeret, uel essem in angusto, opposuit. Hanc allegoriam & uersu secundo Psalmi quarti adhibuit, ubi & pluribus eam explicaui. Quòd uero tam multis sui liberationem deprædicat, ardentis gratitudine animi erga Deum indicium est. Caussam uero eius præcipuam subiunxit: Eripuit, inquit, me uel tutatus est, quia fauet mihi, amat me. De uoce hac חפץ in uersum secundum Psalmi primi plura. Vt namq; perstet Dei propositum secundum electionem, non ex operibus, ut diuus Paulus inquit Rom. nono, prima omnium beneficiorum Dei caussa est, ultronea eius beneuolentia, iuxta illud: Fauebo, cui fauero, & miserebor cuius fuero misertus, Exod. 33.

Versus 21. 22. 23. & 24. ad uerbum. *Rependit mihi Iehouah secundum iustitiam, & secundum puritatem manuum mearum retribuit mihi. Nam obseruaui uias Iehouæ, nec egi improbe à Deo meo. Quoniam iudicia eius coram me, & cerimonias eius non remoui à me. Et eram syncerus cum eo, & conseruaui me ab iniquitate mea. Et retribuit Iehouah mihi secundum iustitiam meam, secundum puritatem manuum mearum coram oculis eius.*) Istis uersibus innocentiam suam, & iustitiæ studium pie prædicat, quo in se ostendat, Deum iustitiæ studiosos haudquaquàm deserere, & in tempore mercedem optatam rependere. Cæterum de propriæ iustitiæ commemoratione in uersu secundo Psalmi quarti. Puritas manuum innocentia uitæ est. Obseruatio uiarum Iehouæ, cuius meminit in uersu 22. studium est uitæ, quam Deus præcipit, qua seipsum homo Deo plena fide committit, & se proximo penitus addicit, in cuius salutem ordinat cũcta sua dicta & facta. Huius studij remissio, est defectio à Domino, quam à se alienam fuisse profitetur, cum subijcit: *Nec improbe egi*, id est, improbe agens defeci à Deo meo. De uoce רשע in uersum primum

A mum Psalmi primi. Hic uerbo usus est לֹא רָשַׁעְתִּי, id est, non tumultuatus sum à Deo meo, id est, ut uerti, improbus non desciui ab eo. Ipse enim deseritur, ubi obseruatio præceptorum eius deseritur: hęc uero deseruntur cum non prima cura nobis est, ut illis uitam nostram conformemus. Nam ut ea non sæpe prætereantur, deprimente hac carne, fieri nó potest. At dum etiam studium eorũ posthabetur, uere Deus reijcitur. Quamdiu siquidé Deus ut Deus timetur ac colitur, nó potest nó prima esse cura, ut ipsi nos approbemus, à quo solo nimirum nos esse, habere omnia, & iudicandos agnoscimus. Hanc curam, hoc studiũ magis exprimit Vates uersu sequenti: *Ob oculos, inquit, habeo cuncta decreta eius, & Leges eius, non semoueo à me.* Hoc est, præsenti animo semper intueor quid præceperit Deus, quid ei probetur, & huic tum uitam meam conformo. Geminatio hic est, quæ pro eodem מִשְׁפָּטָיו וְחֻקִּים, id est, iudicia & cerimonię accipiunť, nempe pro Legibus Dei, alias iudicia, leges sunt, quibus ut sit uiuendum cum proximo præscribitur. Cerimonię, ritus sacri, & religiones. Iam qui Legibus Dei serio studet, is se syncerũ Deo præstat, quod de se canit uersu 24. Fœdere, quod icit Deus cum suis, pollicetur illis paternam curam, atq; prospectionem, & uicissim stipulatur ab illis, ut se colant, & præceptis suis studeant. In his qui syncero animo, & diligenti studio fuerit, is תָּמִים, id est, integer & inculpatus, cum eo uersatur, & bona fide fœdus seruat. Id poscebat Dominus ab Abram, cum dicebat ei: Ego Deus omnipotens, uersare coràm me, & esto תָּמִים, id est, integer, innocens, syncerus. De uoce hac dixi plura in uersum secùndum Psalmi decimi quinti. Hic uel adiecta particula satis indicat, quo significatu accipiatur. *Et seruaui me à prauitate.* Seruare siquidem se, ne quid peccetur, id demum est fœdus cum Deo percussum, bona fide colere, & esse cum eo תָּמִים, id est, integrum, rectum, & inculpatũ. Quia uero hæc ut ad idem iustitię studium alios quoq; prouocet, de se canere instituit, iterum memorat, ut Deus innocentiæ suæ rationem habuerit, & pro iustitia sua sibi rependent. Adiecit tamen: *coràm oculis eius*, ego uerti, *ipso iudice.* Eò ostendit, nihil

B in se fuisse fuci, sed coràm oculis Domini quoq;, quem nihil secreti latere potest, cui nostræ cogitationes magis quàm nobis ipsis habentur cognitæ, se innocentem, syncerum, & iustitiæ studiosum esse iudicatum. Porrò hæc omnia Vates de se, quo ad studium & conatum pie & inculpate uiuendi, cecinit, non quo ad actus singulos. Homo fuit, & in carne sua nihil boni deprehendit, quare et in ipso Lex membrorum, de qua Paulus Rom. 7. legi mentis aduersans, effecit, ut subinde omiserit quæ uolebat bona, & admiserit quæ odiebat mala. At quia hęc serio detestabatur, illa cupide sectabatur, sciebat se iam non peccare, & à Deo inter iustos censeri. Iuxta illud Ioannis: Qui natus est ex Deo, non peccat: quia semen Dei manet apud illum, & non potest peccare, eò quòd natus sit ex Deo, 1. Ioannis 3. Hic Apostolus se natum ex Deo gloriabatur, atq; ideo & sine peccato esse, & tamen in eadem Epistola capite primo, pronunciat eos mendaces, qui se absq; peccatis esse dicant. Lapsus igitur sanctis tribuit, peccati iustam uoluntatem, & studiũ adesse negauit. At quia ob id tantũ damnanť homines, de eo, uelut solũ hoc peccati nomine censeret, cap. 3. loquutus est, & peccare pro eo dixit, quod est, solere peccare, studere, incũbere rebus malis. Adhúc omnino modũ in Psalmis ac omni scriptura, de iustitia & iniquitate, spiritus sanctus loqui solet, quod qui nó obseruarit, is persæpe impingit. De his in uersu 2. Psal. 15. quędã. Porrò in his suis laudibus Dauid, nónihil etiã suos hostes respexit, quibus collatus, de amplissima sanè innocẽtia, corã Domino gloriari potuit. De qua ratione propriã iactandi iustitiã, in uersu 2. Psal. 4. & in uersu 9. Psal. 7. aliqua differui.

Quid uerè peccatum.

Cum benigno benigne agis, cum uiro syncero synceriter. Cum puro pure agis, cũ prauo perplexe.) *Vers. 26. & 27. ad uerbũ.*

Paucis iam ab eo, quod Dei erga se iustitiam prædicauit, qui sibi benigne pro

 innocen-

C innocentia sua rependerit, digreditur ad prædicandam illam in quoslibet. Qua
si dixisset: Prædico quæ mihi Deus pro iustitiæ studio retribuit. Sic autem ille nõ
erga me solum se habet, quicunq; bonitati studet, ei benigne facit, & quicunq;
se integrũ erga ipsum, syncerum & fidei seruantẽ præstat, iuxta fœdens cũ eo icti
rationem, ab omni se prauitate custodiens, & iustitiæ pro uirili studens: erga eũ
& ipse integrũ se exhibet, largissime præstans, quæ est pollicitus. Sic qui purum
se, quod idem est, seruat, nihil à pacto recedens, illi contra & Deus puræ se fidei
præstat, amplissime ea suppeditans, quæ promisit. Cõtra autem, cum eo qui ob-
liquat & à fœdere recedit, & ipse sic agit, deflectit à promissis suis, & inuertit o-
mnia. Deut. 32. Mosheh uocat Iisraelẽ trangressorẽ, דור עקש ופתלתל, id est,
nationem prauã & peruersam. Sicut enim rectũ scriptura uocat, qui simplici ani-
mo stat promissis, & præceptis Dei uiuit: ita curuum & obliquũ atq; peruersum
uocat, qui fidem Deo datam uiolat, & à iussis eius declinat. Sunt etiã huiusmodi
in se mirum in modũ perplexi, impediti, & perturbati, nullã certam & expeditã
consiliorum suorũ rationẽ inuenientes. Finem enim omnis recti consilij Deum
ignorãt. Deinde agunt peruerse & inique cum proximis omnia. Contra itaq; De-
us, cum tempus appetit ut eis rependat, ita perturbat ipsis rationes uitæ omnes, ut
sempiterno errore & confusione, omnium consiliorũ & actionum rotentur. Et
tamen agit Deus cũ istis perplexe, licet si Deum spectes, agat rectissime, quia iu-
sto iudicio. Cæterũ ab eo, qui solus bonus est, omnis boni initiũ est, hic uocat quę
nondũ sunt, & delegit suos anteq; cõderet mundũ, ac ita cũ malis & prauis bene
recteq; agere prior incipit. Si nãq; nobiscũ pro nostra cõditione agere uellet, nec
sua nos bonitate præuenire, saluus fieri nemo posset. Verũ Psalmus istud: *Cum pra-*
D *uo peruerse agit*, non in uniuersum, aut de quibusuis prauis cecinit, sed de ijs qui iam
sua uolũtate lege recepta & intellecta praui sunt. Ii sanè si legi bona fide studẽt, at-
q; ob id se puros seruant, & bonos omnibus exhibẽt, beneficentia Dei prolixe fru-
untur: sin à Domino desciscunt, agit & ipse peruerse cum illis, hoc est, pręter mo-
rẽ suum & promissionẽ, dirum nimirũ ultorem, qui promiserat se benefactorẽ,
sed si illi in fœdere perstarẽt, alioqui & ultionẽ minatus est. Hinc uero quod pro
ratione operum & uitę cuiq; à Deo rependitur, mercedis nomine & Seruator u-
sus est, non quod quisq; meritis æquare possit, quæ donat Deus, aut quod nõ &
ipse probè merita, dona Dei habenda sint, cũ ipse in nobis operetur, & uelle & ope-
rari, sed quod ubi uera fides, ibi bona uita deesse nequeat, ut mala certo apud e-
os uiget, qui fide syncera præditi non sunt, tum semper Dei beneficia bona ope-
ra sequantur, & pœnæ, mala. Iam quod post operã uelut rependitur, merces uoca-
tur, etiã si longe opus superet. Sic pater leuiculum sæpe filij studium, amplissime
remunerans, dicit tamen mercedem se ei rependere, & studiũ illius retaliare.

Versus 28. & 29. ad uerbũ. *Nam tu populum adflictum seruas, & oculos sublimes deijcis. Quoniam tu illuminas lucernam me-
am ô Iehouah, tenebras meas illustras Deus meus.*) Redit ad pędicandam Dei bonitatẽ in
se ita, probaturus, quod iam cecinit bonũ illum se bonis, purũ præstare puris, inte-
gris integrũ, inuertentẽ uero prauis: Nam, inquit, tu populum adflictum seruas,
eos nimirũ qui iniuria immerito afficiuntur, & oculos sublimes, hoc est, homi-
nes fastuosos, & arroganter sustollentes oculos, humilias & deijcis. Horum de-
iectio & Iesha. 2. & 5. prædicitur. Et Prouerbiorum 6. inter ea numeratur quæ
odit Iehouah. His uero ad se atq; hostes suos respexit, per adflictum populũ se cũ
suis, per sublimes uero oculos, hostes intelligẽs. Vnde mox de se pauperis & ad-
flicti gregis duce, eadẽ canit per allegoriã lucis & tenebrarũ. Nam sibi & suis latã
diuinitus opẽ, accensã ab Iehouah lucernã, deiectos hostes, dispulsas uocat tene-
bras. Per lucẽ siquidẽ passim scriptura secũda, per tenebras, aduersa significat. De
qua trãslatione dicemus alibi fusius, quãdoquidẽ hic psalmus aliàs longior est.

Quia

A *Quia per te infringam aciem & per Deum meum insilij murum. Deus syncerus uia sua, sermo Ie- Versus 30. 31.*
houah perpurgatus, clypeum ipse omnibus in se confidentibus. Nam quis Deus præter Iehouah? & quis & 32. ad uer-
propugnator præter Deum nostrum?) Iam descendit ad explicandam salutem, quam *bum.*
sibi dominus tulerat, et memorare incipit, ut adiutus ab eo, hostes suos deuicerit: *Per te*, inquit, *infregi aciem*, quo significat commissa prælia, in quibus uictor euasit. Si enim ארוץ quod hic habetur, deducatur à רצץ, id est, frangere significat, at si deducas à רוץ quod currere significat, sensus huius secūdum Kimhi erit: Occurri per te, id est, tuo fretus auxilio, exercitui hostili: secundum alios quorū A. Ezra interpretationē adducit: Insequar. Nā reperitur alicubi ארוץ cū אחרי, id est, post. D. Hieronymus: In te curram accinctus, significat enim גדד etiā accingi ad prælīū Chaldęus nescio qua caussa: Multiplicabo exercitus, reddidit. Græcus: Quoniā in te eripiar à tentatione. Verū si & uerba ipsa, & id quod hic Psaltes canere uoluit rite consyderamus, prima interpretatio certior erit. Nam de ope Domini & uictoria sua hic canit, id celebrans, q̄ fretus Deo hostes suos, cum facientes collatis aciebus pugnandi copiam, tum se intra muniriones urbium & arcium continētes deuicerit. Vbi enim fracta acies est, & ordines perturbati, parata uictoria est. *Per Deum meum transilui muros*, hoc expressit expugnatas urbes Philistinorum, Moabitarum, Ammonitarum, Edomitarum, & Syrorum, quas omnes regno suo subiecit. Vt uero breui uersiculo plurimas & insignes uictorias, quas Domini auxilio instructus, de potentissimis hostibus, cum exiguæ ipsi uires essent retulit, complexus est, cum admiratione diuinæ super se bonitatis, quasi exclamanit id quod sequitur: *Deus is est, cuius uia*, id est, studia & facta, syncera, certa, & integra sunt, promissis eius probe respondentia. Ideo subiungit: *Sermo eius igni purgatus*, id est, exploratissimæ ac certissimæ ueritatis est, de quo loquendi modo in uersu septimo, Psalmi duodecimi diximus. Vltima uero uersus huius particula explicat, quid prioribus dicere uoluit. *Clypeus*, id est, defensor est omnium qui in
B ipso suum præsidium collocant. Promiserat ei regnum, id uidebatur mutasse, dum tanta hostibus in eum permitteret, sed quum tandem tam ampliter omnia quæ promiserat, præstitit, iure dixit: *Viam*, id est, facta Domini esse simplicia, recta, inculpata, & sermone eius nihil uerius, quia supra quàm sperare poterat, ipsum & suos extulerat, & bonis quibuslibet fecerat adfluere. Hinc magis accensus exclamat præterea: *Quis Deus præter Iehouah?* &c. Hæc exclamatio familiaris in scripturis, ijs qui Dei opem sibi latam deprædicant. Omne horum uotū est, ut Deus, ita ut eum ipsi experti sunt, ab omnibus agnoscatur, & reiecta omni superstitione, ut unicus seruator colatur. Ita igitur dijs factitijs & eorum cultoribus insultant. De uoce צור, quæ propugnatorem significat, dictum est supra in uersu tertio.

Deus accinxit me uirtute bellica, & dedit synceram uiam meam. Aequauit pedes meos sicut caprea- Versus 33. 34.
rum, & super excelsa constituit me. Ipse docuit manus meas ad bellum, & confractus est brachio meo 35. ad uerbum
arcus calybeus.) Virtutem his uersibus, qua tot uictorijs potitus est, per partes canit. Versu tricesimo tertio gloriatur uirtute se heroica à Domino fuisse instructum, & uiam suam factam תמים, id est, synceram, non fallentem, integram, hoc est, expeditam. Maximis siquidem animis, & singulari successu, bella gerentibus opus est: hæc duo ergo sibi diuina benignitate adfuisse prædicat. Præterea magna quoque requiritur corporis agilitas & celeritas, & hanc ergo sibi à DOMINO suppeditatam fuisse canit, Versu tricesimo quatro. Gloriatur siquidem capreis pedes suos æquatos, id est, parem currendi uelocitate à DEO sibi donatam, atque in excelsa se collocatum, hoc est, datum ut quæcunque oporteret, quamlibet excelsa loca, superaret. Sacra histo-

tia

C ria 1. Regum 24. memorat inquisitum eum in rupibus caprearum, in quas utiq;
non sine ope Domini quoq; euaserat fugiens Schaulem. Sed uidetur hic potius
de eo canere, quod quamlibet excelsas & præruptas hostiū munitiones, diuina
fretus ope occuparit, nam hic uictorias suas canit. Primo Paralip. cap. 12. Ii qui è
tribu Gad ad Dauidem uenerant, memorantur facie leonibus, pedum celerita-
te capræis similes fuisse, & ea laude, bello illos maxime idoneos, scriptura prædi
care uoluit, unde & noster hanc sibi ad uictorias collatā pedum pernicitatē hic
commemorat, non ad fugam. Manuum uero datam promptitudinem, & lacer-
torum insigne robur, canit uersu 35. Nam datum meminit, ut brachio suo chaly
beos arcus confringeret, æreos alij habent, at Ebræi omnes constanter dicunt
נחושה prædurum ferrum significare, hoc est, chalybem. Quidam Ebræorū נחתה
hic à נחת ducunt, ut idem ualeat, atq; remissus est arcus brachio meo, Hierony-
mus & Græcus legerūt hoc ut ab hac deductū radice, sed in secunda persona præ-
teriti, ut idem sit: posuisti brachium meum, arcum æreum, hoc est, tam inuictum,
sed prior interpretatio certior est.

Versus 36. & 37. ad uerbū. *Et dedisti mihi clypeum salutis tuæ, & dextera tua firmauit me, lenitas tua auxit me. Dilatasti gres-
sus meos sub me, ne nutarent tali mei.)* Quoniam quæ modo donata sibi gloriatus est,
frustra sunt, nisi præsens Dominus numine suo, omnia ipse conficiat, nunc subij
cit: *Muniuisti me clypeo salutis tuæ*, hoc est, tua ope seruasti, depulsis hostium iaculis, id
quod planius dicit, cum subiungit: *Dextera tua suffulsit me, & auxit me tua humanitas*, tua
benignitas, utiq; faciendo me hostibus superiorē. Successum uero, quem sibi Do
minus in omnibus negocijs dederat, planius adhuc prædicat uersu 37. per dila
tationem gressuū sub se, hoc est, inoffensum & expeditū iter, quo scriptura solet
rerum secundationem significare. Et in eo quod dicit, sic Dominū sibi uiam stra-
uisse, & dedisse inoffense ingredi, ut nunq; nutarint tali sui, significat Domini be
D neficio omnia sibi optato cecidisse, omnia se ijs auspicijs tentasse, ut nihil non
ex animi sententia succederet. Nam meminit sacra historia 2. Reg. 8. Aderat Ie-
houah Dauidi, quocunq; se uertebat, Et hoc iam ab eo cœperat, quo ei tribus Ie-
huda regnum detulerat. Nam 2. Reg. 3. legimus: Pergebat domus Dauid & ro
borabatur, item postea cū rex constitutus esset super totū Iisraelē, capta iā Ieruscha
laim, de eo scribitur 1. Para. 11: Pergebat & augebatur, & Iehouah Zeba. erat cū eo. Id
autē tū maxime claruit, cū tanto successu, omnes finitimos suo imperio subijceret.

Versus 38. & 39. ad uerbū. *Persequar hostes meos & apprehendam eos, nec reuertar donec consummātur. Cædam eos nec po
terunt stare, cadent sub pedes meos.)* Istis uersibus hostiū suorum deiectionē & oppres
sionē canit, quæ quā sæua & atrox fuerit, testatur sacra historia, 2. Reg. 5. 8. 10. 12. Re-
cte dicit se hostes suos esse persequutū ac etiā assequutum, nec reuersum donec e-
os extingueret, cecidisse illos, nec potuisse stare, cōcidisse sub pedibus eius. Nam
cū uicinæ gentes, Philistæi, Moabitæ, Ammonitæ, Aedomitæ & Syri, ueriti suc-
cessum Dauidis, bellū ei mouissent, nullā postea cum eis pacē inijt, donec bona
eorū parte extincta, reliquos sibi tributarios efficeret. Hi etiā quamlibet multo &
potenti exercitu cōtra eum uenissent, nunq; tamen non fugati & cæsi fuere, stare
contra eum nunq; potuerunt, dedereq; tandem se coacti sunt.

Vers. 40. 41. 42. & 43. ad uerbum. *Et accinxisti me uirtute bellica ad bellū, incuruasti sub me, qui contra me insurrexerant. Et inimicos
meos dedisti mihi tergū, & odientes me, conficiā eos. Clamabant, nec erat seruator, ad Iehouam, nec re
spondit eis. Comminuam eos sicut puluerem super faciem uenti, sicut lutum platearū extenuabo eos.)*
His uersibus canit caussā tantę uirtutis, & successus de quibus modo cecinit, sci
licet se à Domino uirtute heroica ad bellum fuisse instructum, Dominum i-
psum deiecisse hostes, sibi'que subiecisse, ab illo coactos sibi manus dare, at-
que sic non sua, sed Dei uirtute illos deleuisse. Meruerant siquidem illorū scelera
ut sæue uastarentur, quæ & iam maturerant, ad tam atrocem ultionem. חיל
exercitū

A exercitum utpote uim belli etiam significat, hic autem pro ipsa uirtute bellica, hec uulgari accipitur, inde *heroica* reddidi. Videmus sanè hanc, ut minus uulgarem, ita planè diuinam esse, paucisque adeo contingere. Inde secundo, hanc sibi collatam diuinitus, ac se ea, ceu armis, accinctũ indutũq; fuisse canit. Frustra enim se homines armauerint, ubi hac nude fuerint. Idcirco usus hic Psaltes est metaphora cingendi, ab armantibus se transsumpta. Idem, nempe à Deo sibi uirtutem deijciendi proterendíque hostes donatam, canit & uersu sequenti. Et inimicos meos dedisti mihi tergum: Hypallage est, dicere uoluit: Obuertisti mihi tergum hostium, egisti eos in fugam, sed qua effugere tamen non poterint, Vnde sequitur: Et odientes meos conficiam delebo eos. Eos, hoc solito Ebræis pleonasmo adiectum est, sed non omnino ociose. Plusculum enim uoluit exprimere, ut sibi contra hostes suos quamlibet potentes, successerit. Huius præcipuam caussam, nempe quod Deus illos sibi sic delendos tradidisset, canit uersu sequenti: Vociferabantur, nec erat qui seruaret, ad Iebouam, neque annuit eis. Hinc uero colligitur quamlibet idololatræ essent istæ gentes, & uaria numina colerent, simul tamen uerum & unicum Deum quoque agnouisse & inuocasse, & alia numina sic coluisse, ut putarent se uni summóque Deo, ea in re gratificari. Sed zelotes est Deus, & ita se coli exigit, ut in ipsum unum omnis spes collocetur, suáque potentia & diuinitas ubíque suspiciatur, non certis locis & statuis affigatur, ut auxilium eius à sola ipsius bonitate petatur, non superstitiosis sacrificijs & ritibus, quibus illæ gentes addictæ erant, uelut ematur, ut denique innocentia atq; iustitiæ studio, non inambus & absque cordis pietate adhibitis, ut illi solebãt cerimonijs, colatur. Hunc cultum caro ignorat, & eas semper quærit cerimonias, quibus Deum absque sui immutatione, & solida uirtutum sectatione, demereatur. Sic erant hostes isti Dauidis, & sunt quicúnque spiritu Dei bono renati non sunt. Frustra igitur opem Dei, quem uere nunquàm in ani-

B mum induxerant, implorauerunt, & sunt penitus à Daui decomminuti, uelut puluis, qui à uento spargitur, & ut lutum quod in plateis conteritur, & extenuatur, ut canit uersu quadragesimo tertio. In secundo Regũ habetur hoc loco: Extenuabo & extendam illos uelut lutum, quo similitudine hac subactionis, omnimodam hostium suorum comminutionem magis exprimeret. Hanc uero hyperbolem nemo insolentem arbitrabitur, qui legerit quæ sacra historia de duabus Moabitarum partibus deletis, & tertia facta uectigali, secundo Regum octauo memorat. Item de Ammonitis, quos eductos è ciuitatibus, serris, contis & securibus concidit, secundo Regum duodecimo. Narrat siquidem illic scriptura, ad eũ modũ fecisse eum cũctis Ammonitarũ urbibus. Porrò hãc crudelitatẽ nunq̃ Dauid, qui humanissimo & clementissimo animo præditus fuit, designasset, nisi ita diuinũ iudiciũ poposcisset. Eo autem supplicium poscente, scelus est hominem uelle clementem esse, ac facto suo, Deum omnis clementiæ authorem, inclementiæ accusare. Hoc peccato Schaul regno meruit deijci, primo Regum decimoquinto. Leuitæ autem, quod ne fratribus quidem pepercissent, in ultione uituli aurei, sacerdotio fuere donati, Et Phinehas sæuientem Dei iram in omnem populum, restinxit, confosso principe Zamri, congressu cum Moabitide Deum & populum Dei irritante. Non clementia, sed dira crudelitas est, pœnas remittere, ubi Deus præcipit sumendas. Neq; enim ille unquàm pœnas poscit, quæ non sint reiplublicæ salutares. Iam paucis sceleratis, in perniciem reipublicæ parcere, quæ quæso non clementia sed crudelitas?

Eripuisti me à contentionibus populi, posuisti me in caput gentibus, populus (qui) non nouit me, seruibit Ver. 44. 45.
mihi. Ad auditionem auris mihi collecti sunt, filij alieni mentiti sunt mihi. Filij alieni inueterarunt, à 46. & 12. ad
claustris uerbum.

C *claustris suis trepidarunt.)* Sui exaltationem in regem, cum super Iisrael, tum super gentes finitimas, his uersibus canit. Primum ipsum Dominus ab oppugnatione sui populi eripuit, nam secundo Regum habetur hoc loco עמי, id est, populi mei. Per ריבים, id est, rixas & contradictiones, intelligit motum contra se & studia suorũ, quibus agitatus fuit, regnãtibus Schaule & filio eius Isboseth. Ab his eripuit eum Dominus, cum effecit, ut totus se illi Iisrael ultrò subderet, quod legimus 2. Reg. 5. & 1. Para. 11. & 12. Illic enim scribitur, uenisse ad eũ in Hebron ex selectissimis omnium tribuũ, ter centena quadraginta millia, & octingentos. Caput gentibus constituit eum, cum ei Syros, Moabitas, Ammonitas, Aedomitas, Amalekitas, atq; Philistæos subiecit. Quod uero uersu 45. canit, *Ad auditionem auris*, id est, tantum ad famam meam, & inuulgatum iam nomen, collecti sunt mihi, hoc est, ultro aduenerunt, & me muneribus uenerati sunt, tum Dominus ei præstitit, quũ Thoi rex Hamath, quam Antiochiã Syriæ postea dictam Iosephus tradit, misso filio & donis preciosis, gratulatus ei fuit, de uictoria contra regem eius partis Syriæ, cui metropolis erat Damascus 2. Regum 8. שמיעו habetur hic, & reddunt id alij, obedient, sed proprie collecti sunt significat, sicut illud וישמע שאול את עם, id est, & Schaul collegit populum. *Mihi mentiti sunt*, Hęc de Syris quidam intelligunt, qui cum suppetias tulissent Ammonitis contra Dauidem, & cæsi fuissent, pacem cum eo fecerunt, desertis Ammonitis, atq; subiecerunt se illi, ut legimus 2. Regum 10. & 1. Paralip. 19. In libro regum uocantur hi serui Hadaręzer, qui desertis Ammonitis, à quibus conducti in auxilium fuerant, pacem cum Dauide fecerunt reges. Scribitur enim: Et uiderunt omnes reges, serui Hadaræzer, quod cecidissent corã Iisraele. Qui huius sententiæ sunt לי, quod alioqui mihi significat, per בעבור, id est, propter interpretantur. Et sic multis in locis accipitur, de quo exempla adduxi in uersum tertium Psalm. 3. Porrò alij istud: *Mihi mentiti sunt*, pro eo accipiunt, quod est, præ timore negarunt se mihi fuisse aduersarios, & contra me pugnasse. Verum quia Psalmo 66. omnino simi

Mentiti sunt mihi inimici mei.

D lis oratio habetur, quã nõ licet ad hunc modũ interpretari, magis arridet enarratio Abraham Ezra, cui uisum est, Prophetam hic gloriatum, quod inimici sui iactantes suam uirtutem, & sibi uictoriam contra Dauidem pollicentes, deprehensi sunt falsi, & mentiti. Hinc illud Psalmi 66. ubi Psaltes Deo loquitur: Præ multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui, sic accipit: Tua potentia efficit, ut hostes tui fateantur se mendacium & uanitatem sectatos esse. Porrò, ut prioribus hanc enarrationem uero propinquiorem existimo, ita tamen planè ei subscribere nequeo. Nescio enim quàm subiectionem supplicem & seruilem, hic loquendi modus significare uideatur. Deut. 33. de Iisrael Mosche dicit: Beatus es Iisrael, quis tibi conferendus? seruatus es per Iehouam, qui clypeus auxilij tui, & gladius potentiæ tuæ, & mentientur tibi inimici tui, & tu super excelsa eorũ calcabis. In his sanè uerbis, satis liquet mentiri inimicos Iisraeli, idem esse, quòd fieri ei supplices, & penitus potentię illius subijci. Quod uel illud abunde declarat: Et super excelsa eorum calcabis, quod idẽ Rabi Shlomoh significare scribit, atq; si dixisset: Super colla eorum pones pedem tuum. Id quod utiq; extremæ subiectionis est. Sic Psalm. 82. inducitur Deus de Iisraelitis loquens: Vtinam populus meus auscultasset mihi, & Iisrael ambulasset in uijs meis. Breui tempore deiecissem hostes eorum, & in aduersarios eorum conuertissem manum meam. Osores Iehouæ mentiti ei fuissent, & esset æuum eorum sempiternum. Iam & hic satis liquet, mentiri, ualere idem, quod penitus subijci. Et forsan inde mentiri, pro trepidãre & maxime seruili subiectione scriptura usurpare solet, quod qui ita subiecti sunt, multa soleant, timore nimio adacti, ijs mentiri, quibus seruiũt, & quorum potentiam maxime formidant. Sic fures Latini, pro seruis dicebant, quòd serui

A serui omnes furari soleant, propter nimiam scilicet erga eos herorum parsimoniam. Ne quid igitur obscuritatis esset ex hac Synecdoche siue Metalepsi, simpliciter hoc reddere malui: *Seruiliter mihi supplices facti sunt.* Huic sensui haud male quadrat quod sequitur: *Alienigenæ contabuerunt*, quo utiq; eorum formidinem, succum uitalem exhaurientem, ac uelut folium exarefacientem, Vates significare uoluit, quã amplificauit, eò, quod subiecit: *Inclusi à claustris*, id est, locis munitis trepidarunt.

Et laudatus propugnator meus, & exaltetur Deus salutis meæ. Deus qui dedit uindictas mihi, & egit populos sub me. Eripuit me ab inimicis meis, etiam supra insurgentes contra nos extulit me, à uiro uiolentiæ liberauit me. Propterea celebrabo te in gentibus ò Iehouah, & nomini tuo canam. Qui magnificauit salutem regis sui, & fecit benignitatem uncto suo Dauid, & semini eius usq; in seculum.) Versus. 47. 48. 49. 50. & 51. ad uerbum

Laudibus Psalmum concludit, ut & cœpit, quæq; cecinit summat. Dei beneficio se hostes deuicisse, atq; sibi subiecisse, canit uersu 48. Ereptum uero se eiusdẽ ope ab infestis sibi, & nominatim à Schaule, quem uirum uiolentum uocauit, propter pertinax & inuictum odium, quo se innocentem persequutus erat, & præualuisse omnibus inimicis, atq; imperium nactum esse in eos, qui sese oppugnauerant, canit uersu 49. Reliquis duobus uersibus ad regnum Christi animũ sustulisse uidetur. Et si enim in gentibus sibi subiectis, Dauid Iehouam indubie magno studio celebrem fecerit, ut id est omnium principum, qui Deum uere timent, mihi tamen uidetur, eo simul se hic Christi typum exhibuisse, & de eo esse uaticinatum, quod gloria Dei in uniuersum orbem per spiritum Christi spargi debebat. Hanc quoq; existimo magnam illam salutem & benignitatem, quam uersu ultimo Deũ regi et uncto suo, simul & semini eius, in sempiternũ fecisse prędicat, quanq̃ hæc & de salute quæ sibi ac posteris suis facta est, cecinit. At tamen ut nihil antiquius habuit Christi de semine suo nasciturí promissione, ita existimo eum, animum & uerba, dum salutis sibi & semini suo factæ meminit, ad ca-
B nendum regnum Christi, attulisse, unde toti orbi sempiterna salus facta est. Alioqui ubi semen aut posteritas Dauidis in sempiternum firmata, si non Christũ ipsum, cum sibi credentibus hanc Dauidis sobolem agnouerimus? Promiserat enim Deus se hanc si peccaret, castigaturum quidem, at abiecturum nunquàm, regniq; solium illi semper seruaturum. Hoc in uno Christo nemo orthodoxorũ completum dubitat. Magna itaq; salus atq; benignitas, de qua hic Dauid canit, fuit eius à tot támq; crudelibus hostibus ereptio, & in illud regnũ euectio, quod ipso & aliquot posteris eius administrantibus egregie quidem floruit, & diuinã gloriam magnifice illustrauit: sed regnante Seruatore nostro Christo, uncto illo spiritu Dei præ participibus suis, iusta demum sua pomeria obtinuit, & ad fines usq; orbis, præclaram Dei gloriam plene euulgauit, innumerisq; mortalibus æternam salutem attulit. Quanti sanè ei Christi promissio fuerit, ipsius uerba, cum 2. Regum septimo, & 1. Paralip. 17. tum multorum Psalmorum, luculenter declarant, unde haud mirum, eum qualibet occasione ad canendum de Christo & regno eius abreptum fuisse.

Porrò nostrum fuerit, non solum hac in parte Dauidem, ut Christi typum cõsyderare. Et in eo sane q̃ tam multa illum, anteq̃ ad iustam regni gloriam exaltaretur, perpeti oportuit, & quòd tam præclare illi Dominus adfuit, periculis exemit, & hostes ipsi subiecit, Christi in se quandam adumbrationem exhibuit. Eadem iam sors & nobis competit, Christi membris. Quare dum mortis laquei cõstringunt, dum torrentes Belial obruunt, dum inferorum exanimant terrores, animus nequaq̃ despondendus est, sed cogitandum potius, ut Dauidem exemplum unigeniti sui, atq; ipsum hunc suum unigenitum habuerit Deus, neq; dubitandum, illum nos ad eundem modum habiturum. Totam mundi machinam

C commoueri oportuit, dum ille periclitaretur, ut electi omnes inde discerent, cœlum & terram citius destruenda, quàm queat perire, qui se consecrarit omnium conditori Deo. Verum ut magnifice Dei gloria in sanctis eius declaretur, in summa interim eos discrimina uenire oportet. Sed dum mundus actum esse de illis putat, nullámque innocentiæ, quam sectantur, haberi rationem credunt, tum demũ solet iudex eorum Deus, quàm charos eos habeat, quantíque illi sit recti studium, demonstrare. Pręterea obseruandum, quàm solicite à uersu 29. usque ad finem Psalmi, omnia Vates ab uno Deo geri, eiúsque unius dona esse, dotes cum animi, tum corporis quaslibet, prædicet, dum memorat, ut uirtutem bellicam ipse sibi suppeditarit, pedibus uelocitatem, manibus dexteritatem, lacertis robur, largitus sit, ut clypei uice sibi fuerit, hostes strauerit, in fugã egerit, partim deleuerit, partim subiecerit, quid opus uerbis, unus omnia instituerit, gesserit, confecerit, absoluerit? O beata regna, beatas respublicas, hæc si agnoscerent hij, qui rerum potiuntur, quàm sanctè, quàm innocenter, quàm religiose omnia constituerentur, quàm euanesceret impiorum metus, arderet uero studium pietatis, quæ à multis hodie nulla alia caussa posthabetur, quàm quòd nondum ij, qui rerum habenas moderãtur, persuasum habent, omnem uictoriam, rerum successum, pacem, regnum, ac quicquid optari possit, unius Dei opus & donum esse. Perpẽdamus igitur ista & nobis scripta, Deúmque sui similem perseuerare. Tantum eius misericordia nitamur, ipsumque & nostrum robur, rupem, munimentum, ereptorem, Deum, propugnatorẽ, clypeum, uirtutẽ saluificam, & perfugium credamus esse, et illuminabit nostram quoque lucernam, uiámque nostram sic expeditam efficiet, eam & largietur de hostibus uictoriam, ut & nos prædicandi eius super nos bonitatem, materiã simus habituri amplissimam.

D

ARGVMENTVM PSALMI XIX.

CAnit uirtutem Dei ex opificio cœlorum mirifice relucentem, deinde Legis diuinæ præcellentiam, postremo à peccatis seruari orat, & ut placeant, probaq́; sint, quæcunq́; uel corde meditatur, uel ore loquitur.

PSALMVS DECIMVSNONVS,

ἐπαινετικὸς καὶ εὐκτικὸς

1 2 RÆsuli Oda Dauidis. Cœli maiestatem Dei de-
prædicant, æther quanta sunt opera eius manife-
stat.
3 Dies diem docet, nox nocti scientiam submini-
strat.
4 Nullus his quidẽ sermo est, nulla uerba, nec au-
ditur uox eorum.
5 At interim in uniuersum se orbem profert eorum ad certam exa-
ctam regulam compositio & motus, ista eorum oratio diffundit se ad
extremum usque mundi, in his fixit tabernaculum Soli.
6 Is uelut sponsus ex umbraculo suo prodit, uelut heros quispiam ala-
cer ad decurrendam uiam.
7 Ab extremo cœlorum egressus eius, recursus eius ad alterum extre
mum

A mum,nec est qui se ab æstu illius abscondat.
Lex Iehouæ syncera est,animam recreat, testimonium Iehouæ fide= 8
le est,imperitis sapientiam suppeditat.
Iussa Iehouæ recta sunt, cor exhilarant,præcepta Iehouæ pura sunt,
oculos illuminant. 9
Religio Iehouæ munda est,perstans perpetuo,edicta Iehouæ uera, 10
& simul omnia iusta.
Optabiliora auro & gemmis preciosis,dulciora melle & fauo distil 11
lante.
His seruus tuus cautus redditur,magna merces,ipsa eorum obser= 12
uatio.
Delicta quis animaduertat? latentibus malis purga me. 13
Quin & flagitia auerte seruo tuo,ne dominentur mihi,tum ero inte 14.
ger & purus à quouis grandiori scelere.
Sint sermones oris mei & cordis mei meditatio, ut tibi probentur, 15
ô Iehouah,propugnator mi & redemptor.

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

COELI (*enarrant maiestatem Dei, & æther adnunciat opus manuum eius. Dies diei elo* *Ad uerbum.*
quitur sermonem, & nox nocti monstrat scientiam.) In confesso est apud o=
B mnes Ebræos, & ipsa uerba Psalmi idem testantur, Vatem uersibus septem prioribus, Dei potentiam in cœlorum machina: tam insigniter declaratam, prædicare, de hac eos interpretabor, & ut uidetur, consentiente D. Paulo ad Romanos decimo. Quibus allegorica horum interpretatio arriserit, habêt illam apud alios. Tametsi enim tam mirabile Dei beneficium, potentiam & bonitatem eius plusquam patentissime, omnibus mortalibus testetur & celebret, ea tamen est humani generis stupiditas, ut Dei, in quo sunt, uiuunt & mouentur, operúmque eius, quæ & ipsi sunt, & quibus continuo fruuntur, satis admoneri nequeant. Ideo cum alij Vates, tum hic Psaltes, libenter illa omnium oculis exposita Dei opera, sed quorum magnitudo, ordo & uis, nunquam digne satis potuit consyderari & perpendi, identidem celebrant, uelut hominũ animos excitare conantes, ut tandem intueri & cognoscere uelint, quæ alioqui oculis corporeis nunquàm non uident, semper audiunt, tangunt, utuntur. Hac de caussa uoluit hic noster, & in præsenti hymno populi Dei mentem ad consyderandum nunqàm satis admiratam Dei maiestatem in cœlorum structura, ordine, motu, Solis iubare, & reliquorum syderum inexplicabili ornatu sese ostentantem, prouocare, eóque cecinit: *Cœli denarrant maiestatem Dei.* Quid per cœlos significarit, ipse continuo expressit, cum subiecit: ורקיע, id est, & æther, alij uerterunt firmamentum, sed non uideo qua ratione, cum hoc nomen expansionem significet, non firmitatem, unde extenuatæ laminæ רקעי פחים dicuntur, Num. decimo septimo. Et 2. Re. 22. in Epinicio, ubi in Psalmo superiori habemus אריקם, id est, extenuabo, habetur ארקעם, quod idem significat. Cœlorum itaque & ætheris nomine Psaltes pro eodem usus est. Etenim Genesis primo legimus: Et

Rakia, id est, æther.

C רקיע, id est, ęthera, uocauit cœlos. *Aethera* autem uerti, quòd Aristoteles in libro de Mundo scribit, cœli syderúmque naturam hoc nomine appellari, origine huius uocabuli inde ducta, quòd semper æther currat motu circumductili. αἰθὴρ ὁ ἀεὶ θέων. Vt igitur æther idem quod cœli est, & denarrant atque adnunciãt, pro eodem positum est, ita idem quoque ualet, gloria Dei, & opera eius. Aeterna siquidé sũt, & numero, magnitudine, motu, uirtutéque incõprehẽsis, suspicienda sunt, quæ in cœlis uidentur Dei opera. Quis tantum Lunæ uices, & Solis ortus atque occasus, tum recessus & accessus, pro dignitate explicet? Iam aliorum syderum, neque sciri numerus potest, nedum uirtutes pernosci. Solus siquidem Deus est, ut canit Psal. 147. qui & numerum stellarum tenet, & sua illis nomina imponit. Ex eodem hoc Dei inexplicabili, stupendóque opificio, Dei maiestas & potentia, cũ aliàs, tum Iiob nono, & 38. deprædicatur. Chaldæus ut tropum explicaret, sic reddidit: Qui suspiciunt cœlos, enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius adnunciant, qui suspiciunt in aera. Porro uersus tertius uariè enarratur. Kimhi sic: Dies de die loquitur, & nox de nocte scientiam monstrat. Vnde discimus, sicut prioris ratio fuit, ita & posterioris futuram, perennantibus suo ordine Solis ortibus & occasibus. R. Shlomoh, quòd singuli dies & noctes, perpetuò suo cursu & ordine Dei potentiam & sapientiam concelebrent. A. Ezra cani hic à Propheta putat, quemlibet diem, quamlibet noctem, noua Dei opera deprome re, quòd singulis diebus & noctibus noui aliquid exoriatur, in quo Dei & potentia & sapientia & bonitas, peculiariter manifestetur. Hæc iam ceu pars sunt prædicationis, quæ cœli diuinam maiestatem deprædicant, eò quod inferna hæc, per superna illa & cœlestia regantur, nihil in terra absque cœlorum uirtute nascitur. Simile itaque erit hoc: *Dies diei loquitur*, uersiculo illi: Di-
D scipulus est prioris posterior dies. Prosopopeia est in hoc & præcedenti uersu. Cœli enim & singuli dies, eo Deum, & eius opera prædicant, quòd nobis prædicandi materiam exhibent. Chaldæus reddidit: Dies diei apponit, & manifestat uerbum, & nox nocti diminuit, & nunciat scientiam. Quid autem sibi uoluerit, quòd diei appositionem, & nocti diminutionem tribuit, non uideo, nisi forsan intellexerit, sicut, dies noua Dei semper opera exhibendo animis nostris, materiam offerunt de Deo, & tam magnificis eius operibus diligentius cogitandi: ita noctes omnia quæ die uidentur sunt tegendo, ac ita occursum operum Dei in sensus diminuendo, ocium subministrant cogitationi eiusmodi, qua scilicet solide paratur scientia incumbendi.

Iabia. יביע *eructant* uertere solent, & id nonnunquàm significat, sed ad sermonem significandum inde translatũ est, quod propriè scaturire significet, sermo enim ex ore ut riuus è fonte ebullit.

Versus 4. 5. & 7. ad uerbũ. *Non sermo & non uerba, non auditur uox eorum. In omnem terram exit amussis eorum, & in finẽ orbis oratio eorum, soli posuit tabernaculum in eis. Et ipse sicut sponsus egreditur ex umbraculo suo, letatur sicut heros ad currendum semitam. A fine cœlorum egressus eius, & recursus ad finem eius, & non absconsus ab æstu eius.*) Et si ἄφωνοι sint cœli, neque ut homines loquantur, amussis tamen eorum, hoc est, admiranda illa, & ad tam certam exacta amussim compositio, situs, motus & ornatus eorum, quæ eorum oratio est, in omnẽ usque terram, & ad orbis terminos sese proferunt, & ostentant, eóque pacto Deum magnificentissime deprædicant. Quia uero nullum æque sydus, ut Solis iubar, Dei maiestatem attestatur, de Sole peculiariter subijcit: *Soli in illis*, cœlis scilicet, *tabernaculum fixit*. Eo uero rationem reddidit eius, quod de cœlis iam cecinit, quod & si nihil loquãtur more humano, in omni tamẽ terra, multo præclarissime Dei uirtutem & sapientiam celebrent. Quóque magis hæc illustret, Solem similem sponso facit egredienti ex umbraculo suo. Mos Ebræis fuit, ac etiamnum obser-

A obseruatur, ut sub expanso uelo sponso sponsam tradant, è quo cum progredi- tur, cunctos exhilarat, & nuptiarum festum incipitur. Ad quod & Iohannes allu sit, cum dicebat: Amicus sponsi gaudet, cum audit uocem eius, Iohan. 3. Sic exo- riente Sole, & mane os aureū orbi proferente, uniuersi orbis facies mirum in mo- dum recreatur, ac ueluti innouatur. Assimilat præterea Solem & heroi pernicita- te pedum prædito, quæ dos præcipuis heroibus tribuitur, unde & Homerus su- um Achillem πόδας ὠκὺν ubiq; prædicat. Eandem & Dauid sibi diuinitus do- natam memorauit, Versu 34. Psalmi superioris, dum cecinit pedes suos ueloci- tate pedibus ceruorū æquatos. Idem & de Gaditis legimus 1. Paralip. 12. Habet autem hæc similitudo propter nimiam imparitatem nonnihil gratiæ. Admo- dum impar siquidem similitudo est inter heroem, singulari celeritate præditū, & Solem, qui à carceribus (ut dici solet) Orientis, ad metam usq; Occidentis, u- nius diei cursu pertingit. Huius tamen generis similitudinibus scriptura non illu bens utitur. Talis sanè est, quòd nubes & cœlos, Dei tabernaculum, motum, uen torum, remigium alatum, tonitruum, uocē, sagittas eius, fulmina facit. Hæc utiq; disparitas obiecta animo, stupere Dei amplitudinem facit, quam collatā rebus humanis, uidet adeo nullis, ꝙlibet excellentibus apud nos posse conferri. Virtu tem & bonitatem Dei in Sole declaratam, & illud attollit, quod subijcit: *Nec est qui se à calore eius queat abscondere.* Chaldæus quartum, quintum, & sextum uersus sic reddidit: Non est uerbum murmurans, & non sermones perstrepentes, & nō au diuntur uoces eorum. In omnem terram extensi sunt effectus eorum, & in fines orbis omnia uerba eorū, Soli posuit tabernaculū, illuminationē autem in illos. Et ipse mane tanꝙ sponsus procedens de thalamo suo pulcherrime, & dum di- uiditur dies lætatur ut Gygas, & obseruat in fortitudine uiā occasus uesp ertini. *Sol heroi simi lis.*

Solent nostri ferè omnes præmissa allegoricōs accipere, quod ut no n reijcio, ita uidetur, si quis diligentem omnium rationem ineat, haud quaꝗ reijciendū, B quod nos Ebræos sequuti, ea narrauimus simpliciter. Hinc enim allegoriæ firmi ores possunt tractari. Cœli isti quos uidemus, cum tam præclara Dei opera, & inter hæc illud incomparabile iubar, Solem, ostentant, Dei utiq; gloriam magni fice prædicant, multo præclarius ergo Apostoli, qui inuisibilia & æterna Dei o- pera & dona, ac inter hæc omnium authorem Christum, Solem iustitiæ, qui in ipsis habitat monstrantes & exhibentes, illam celebrem reddiderunt. Vbiq; ter- rarum & omni tempore, cœli maiestatem Dei consyderandam objiciunt, at pri dem omni creaturæ sub cœlo, illi Euagelion adnunciarunt, quod & ubiq; fructū suum attulit Col. 1. His consentire arbitror & diuum Paulum Ro. 10. Dixerat, ne minem posse credere, nisi audierit, nec audire, si ei prædicatum non fuerit, præ- dicare non posse, qui ad id non mittantur. Post hæc scribit: At non omnes credi derunt Euangelio. Ieshaiah enim dicit: Domine quis credidit auditioni, id est, sermoni nostro? Fides siquidem ex audito sermone prouenit, hinc cōstat per dei uerbum. Sed dico: Nunquid audierunt? Atqui in omnem terram exiuit sonus e- orum, & in fines orbis terræ uerba eorū. Hæc Paulus. Qui eo utiq;, quod ex hoc Psalmo adduxit: In omnem terram &c. nihil aliud probare uoluit, quàm Iudæ- os Euangelion audijsse, ideo liquet deprædicatione Euangelica locum hunc in tellexisse. At nihil obstat, quin allegoricōs dictum hoc citasse dicamus, historiæ simplicitate minime negata, atq; intellexisse, sicut cœli in uniuerso orbe Dei po- tentiam celebrant, ita iam tum Apostolos gloriā Dei ad fines usq; terræ, per præ- cipuas scilicet orbis regiones diuulgasse. Sic cum hortaretur, ut Corinthij ex sua abundantia sarcirent fratrum in Iudæa inopiam, subiecit: Sicut scriptū est: Qui multum, ei nihil redundabat, qui parum, ei nihil deerat. Id scriptum esse de col- lectione Man, Exod. 16. nemo est qui inficietur. Sed rursus perbelle quadrat &

Allegoria.

Declaratur lo cus Pauli Ro. 10.

Locus Pauli 1. Cor. 9. de prosperiēdo ministrorū uictu

in id, ad quod Paulus adduxit, hortans, ut ita studerent sancti res uitæ ęquare, ut
C Man olim ex æquo populo tribuebatur. Ad eundem modum 1. Timot. 5. ratio-
nem redditurus eius quod præcepit, ijs qui laborant in uerbo, necessaria uitę lar-
Nũquid Deo gius suppeditanda, subiungit: Dicit enim scriptura, Boui trituranti non obligabis
cura est de bo- os. Quis neget & de boue hoc Deum Iisraeli præcepisse? At si bouem Deus uolu-
bus? eodem. it ex suo labore corporis uictum accipere, quãto magis illos, qui in eo laborant,
unde æternum uiuitur? Non inscite igitur, neq; absq; certo probationis momen-
to, Paulus ad suum propositum locum hunc adduxit per analogiam. Ad Roma-
nos ergo, cum Iudæos audisse pridem Euangelion, neq; latere eos posse, uellet
affirmare, commodum subiecit: In omnem terram exiuit sonus eorum. Nã non
ita multo post Colossensibus scripsit: Omni creaturæ sub cœlo iã tum adnunci-
atum fuisse. Hinc autem colligi nequit, Psaltem hæc non & de cœlis cecinisse,
sicut neq; ex eo, quod de æqualitate facultatũ Paulus adduxit: Qui multum &c.
& de prospiciendo uerbi ministris, boui trituranti &c. colligitur, quod illud nõ
& de Man, hoc & de boue uere scriptũ sit. Ita de Christo recte Matthęus adduxit:
Vocaui ex Ægypto filium meum, interim tamen & de Iisraele idipsum Prophe-
ta Hosea scripsit. Vtiq; & Iisrael filius Dei fuit, sed propter Christũ, igitur in Chri-
sto recte completum hoc dictum Euangelista testatur. Proinde uere Paulus de
prædicatione Euangelica præsentem uersiculum citauit, & simul uerum est, Psal-
tẽ de cœlis quoq; illũ cecinisse. Vere enim gloriã Dei magnifice deprędicãt. In eo
autem umbram quandam & similitudinem Apostolorum continent, propter
hanc, quod Vates de illis cecinit, Paulus haud incommode Apostolis tribuit,
præsertim, cum Psaltes ideo hic de cœlis, ut gloriam Dei celebrẽt, cecinerit, quo
illis collatam Dei legem, quæ Deum longe præclarius prædicat, laudibus attol-
lat. Tempore siquidem Euangelij, Lex Dei summe eluxit, Deiq; gloriam illustra-
uit. Perpensis probe his, iudicet pius lector. Porro quod Græci interpretes pro
Kau. קַו, quod *regulam* significat, ὁ φθόγγος reddiderunt, à sensu Vatis nihil alienum est.
Tropum enim explicarunt, id quod & Propheta ipse in altera huius uersus par-
te fecit, cum dixit: *Et in fines orbis oratio eorum.* Hæc enim oratio ut dictum, nihil ali-
D ud erat, quàm cœlorum amussis & regula, id est, mirifice adeo constituta, forma-
ta, cœlata, & illustrata eorum machina, uti hanc uocem & Iesha. 28. usurpa-
uit. Ego spectans rationem, qua cœli loquuntur & præcipiunt, *indicium* reddidi.
Versus 8. 9. et *Lex Iehouæ syncera, restituit animam, testimonium Iehouæ ueram sapientiam confert imperitis.*
10. ad uerbum *Iussa Iehouæ æqua, exhilarantia cor, præceptum Iehouæ purum, illuminans oculos. Reuerentia Ie-*
houæ munda, perstans in sæculum, iudicata Iehouæ ueritas, iusta sunt simul.) His uersibus legem
& doctrinam prędicat, quam suo populo Deus largitus est, donum incompara-
bile, & quo ille uniuersos populos dignitate antecellit, ut Dominus ipse Deut.
testatus est. Siquidem æterna uita est, Deum cognouisse, & lex, Dei cognitionẽ,
quantum externa doctrina fieri potest, suppeditat: nihil itaque fuerit, quod illi
queat comparari, ut Shlomoh recte dixit. Pereximium quoque Pauli de ea e-
logium extat 2. Timoth. 3. Tribuit namque illi quod ad salutem nos erudiat, ho-
minem Dei absoluat, & omni bono opere instructum reddat. Varijs nomini-
Thorah. bus Vates eam hic, ut & in Psalmo 119. celebrat. תורה, id est, legem uel do-
Aedah. ctrinam uocat, quod uiuendi recteq; agendi rationem præscribat. עדות, id est,
Pakudim. testimonium, quia de uoluntate Dei nobis testatur. פקודים, id est, iussa uel
Mitzuah. mandata, quod contineat, quæ nobis Deus obseruare iubet & mandat. מצוה,
Ireah. id est, præceptum, quod in se habeat, & quæ exigit à nobis Deus, & quæ uetat.
Mishpatim. יראת יי, id est, timorem uel reuerentiam potius Iehouæ, quod timere Deum
doceat, & ueram religionem ingerat. משפטים, id est, iudicia, uel edicta po-
tius

A tius & iudicata quod recto iudicio agere omnia instituat. Ebręorum quidam, ita hæc inter se distinguunt. תורות in scripturis uocant, quibus certa agendi Lex pręscribitur, ut sunt Leges sacrificandi, purificationũ & huiusmodi. עדות quæ sunt fœderis inter Deum & populum uelut testes, ut tabernaculum, Sabbatũ, & huius generis reliqua. פקודים quæ sunt Legis naturæ, ut honor parentum & similia. Ea enim ratione omnium hominum commendata sunt. מצות, id est, præcepta, quæ Deus exigit ab homine. Timorem Dei, pręcepta negatiua quę uocant, hoc est, quæcunq; uetat Deus. Iudicia, quibus Leges uiuendi cum proximo explicantur. Equidẽ uero uideo subinde uoces has, his significatibus accipi, nonnunquàm autem pro tota Lege, id est, omni eo quod scriptura Dei continet, usurpari, ut de Psal. 119. & Kimhi affirmat, ea generalitate & hic nomina ista accipi uidẽtur. Neoterici quidam Legem & Euangelion sic distinguunt, ut hoc promissiones tantum, illa præcepta sola contineat, quibus Deus aliquid exigit uel uetat. Sed non solum in scripturis Prophetarum, uerũ nec in Apostolicis quidem, ad hunc modum ista uocabula accipiuntur. A Paulo quidem Lex, nonnunquàm pro præceptis accipitur, at non semper. Sed neq; Euangelion illi promissio est, sed promissæ potius redemptionis per Christum enunciatio. Porrò de uocibus multũ disputare, ubi de re conuenit, non est prudentis, ne dũ Christiani. Id quod hi, qui scripturam in Legem & Euangeliũ distingunt, docere uolunt, re ipsa uerum est. Nam quicquid scriptura habet, id nobis proponit, aut quid à nobis Deus requirit, id Legem isti uocãt: aut quid dare nobis pollicetur, id appellant Euãgelium. Et his duobus, tota cognitio Dei & pietas, continetur. Priore humiliatur posteriore erigitur, priore nos, posteriore Deum discimus, priore pœnitentia, posteriore iustitia cõstat, priore nostri, hoc est, ueteris hominis perficitur mortificatio, posteriore uita noui certaq; fœlicitas per plenam nostri innouationem. Sed de his aliàs, nos hic Psalmũ enarrabimus. Encomiũ hic canit Propheta doctrinæ Dei, quã uarijs nominibus, ut uaria continet, nominat, ad cœlos facta col-

B latione qui & ipsi glorię Dei pręcones sunt, quasi dixisset: Dixi cœlos gloriã Dei magnifice prædicare, magnũ id est & præclarũ, at nihil si Legi cõferatur: Ea enim syncera perfecta & absoluta est, nihil mutationis admittẽs, nihil cõtinens insynceri, cũ in cœlis lucis uicissitudo, & alię immutationes multę obueniant. Animas hominum hæc uere restituit, & in æternum recreat, cum cœli, tantum corpora. Fidele & certum est testimonium Domini in scripturis, at cœlorum sæpe uariat & immutatur. Cœli sapientiæ quidem Dei præclare admonent, at scriptura etiam imperitis sapientiam suppeditat. Iussa Domini æqua & recta sunt, in quibus nihil desyderare queas, & quæ ita agnoscantur ab omnibus, at cœlorum lux obliquat quotannis & sui dissimilis fit. Ad hæc exhilarant illa cor gaudio spirituali & sempiterno, quia uita Dei donant, sine qua nullum est uerum cordis gaudium. Cœli autem sua luce ad tempus tantum, & euanidam lętitiam adferunt. Pręcepta Dei pura sunt, quibus nihil iniquæ admixtum est, at cœlorum lucem sæpe terræ nubes obscurant, tum hi oculos corporis, illa mentis illuminant. Lampas cœlorum mira quidem puritate pollet, at purior timor & religio Domini. Obtinet illa ordinem & cursum suum, dum hoc sęculum perstiterit, at ultra seculum hoc, stat obseruantia Dei. Iudicia Dei uera sunt, ut ne pilum quidem unquàm à recto uarient, at fallunt iudicia astrorum sæpe. Iusta sunt per omnia, ut nulla unquàm sui parte non obseruanda existantur, ab indicatura syderum, plerumq; recedere oportet, sed & lux ipsa plerũq; deficit, tandemq; mutabuntur omnia cũ uita, quam præcipit scriptura, æterna sit uereq; beata.

Cæterum de Lege Dei, hoc est, uera uitæ doctrina, quam in sacris scripturis nobis

C bis Deus absolutissimè proposuit, deinde & animis electorum suorum inscribit, pleraq́ diximus in tractatu de legibus, quem enarrationi primi Psalmi subiunximus. Vita recte & ordine instituta, sola uita est, quæ sola uere beata perenat, quid iam possit satis magnificum, de ea doctrina dici, qua hæc uita traditur? Omnes Philosophi id conati quidem sunt, at solæ arcanæ literæ præstiterunt. Sed sunt & hæ mortuæ, nihilq́ docere possunt, cum deest spiritus Christi, qui unus in omnem ueritatem inducit, quare quod hic Psaltes de diuina Lege encomium cecinit, de ea, ut à mentibus spiritu superno donatis percipitur, intelligendum est, non ut scripto tantum comprehenditur. Hic autem ubi spiritus adest, effari non potest, quantum frugis optimæ adferat diligens & sedula scripturarum & lectio & excussio, ut non iniuria Paulus suum Timotheũ tantopere incumbere illi uoluerit, tantumq́ fructus promiserit. At uero nullis id rationibus, ita ut experimento percipi potest, quanquàm pio homini, uel præsens Psaltis encomiũ, aut Pauli elogium, quod adduximus, uel Mosheh testimonium Deut. 4. satis probent, nullum esse scripti genus, quod uel dignitate uel fructu, ulla ex parte diuinæ scripturæ, quam iure uocamus, conferri queat. Sed, ut dixi, experientia hic omni ratione potior est, ea pios animos, ita scripturæ arcanæ de Deo nostro ubiq́ præclare testanti, & de eius nos uoluntate erudiẽti, addicit, sic reddit affectos, ut planè comparatos se sentiant, uti de se Vates in sequentibus canit.

Versus 11. & 12. ad uerbũ. *Desyderabilia præ auro, et gemma eximia, & dulciora melle & fauo stillantium. Etiam tuus seruus est illis monitus, in custodiendo illa merces multa.*) Nihil est quod pluris homines ęstimant auro & gemmis, nihil quod æque necessarium sit, ut cibus, quodq́ æque oblectet, præsertim delicatior, iam utrisque magis optabilia, & dulcia esse præcepta Dei canit, quo idem de eis affirmauit, quod Shlomoh, dum Prouerb. 8. adseruit: Sapientiam pręstantiorem charissimis thesauris, & quæcunq́ desyderabilia
D habentur, non posse illi conferri. Id quàm uerum sit, qui nouit Deum esse, atque inde omnem in eo fœlicitatem sitam, ut illi placeamus, dubitare haud poterit. Sentiunt siquidem hi, quàm aduersetur huic fœlicitati, omnis naturæ nostræ sensus & conatus, & ut uix aliud tam efficax contra hunc naturæ morbum, remedium habeatur, atque sedulum doctrinæ Dei exercitium, attentáque diuinæ Legis perpensio, quare ad nihil aliud æque cupide animi eorum feruntur. Nihil siquidem est, quod Dei apertius & potentius admoneat, iudiciorum & operum eius rationem plenius explicet, quàm sacræ scripturæ. Hinc uersu duodecimo subiecit: *Etiam seruus tuus admonetur illis*, id est, contra peccatum munitur, ad salutem eruditur, quia ad uitam inculpatam instruitur. Quod autem uerso ad Deum sermone dixit. *Etiam seruus tuus*, non caret affectu, quasi enim exclamatio quædam est, qua simul experientiam eius quod præmisit testatur, quasi diceret: Optabiliorem affirmo Legem Dei auro & gemmis, dulciorẽ melle purissimo, non id tamen quibúsuis, sed timentibus Deum, & spiritu cœlesti præditis. Hoc uero non inani cõiectura adductus affirmo, expertus sum, dum tantum ò Deus, ex ea fructum percepi, sic illa monitus, sic contra mala quęuis communitus, & ad bona quęuis institutus, ut & inimicis meis sapientior, & docentibus me prudentior, & senibus intelligentia auctior euaserim. Hæc enim de se prædicat Psalm. 119. in octonario quartodecimo. נזהר hic habetur, quod monitum, quísque ab alio cautior, & circumspectior factus sit, est enim passuum. Mirandum igitur, quod Hieronymus reddiderit. Seruus tuus docebit ea, Græcus, custodit ea. Chaldæus certior est, qui habet: Est diligens in eis. Dicere enim Vates uoluit per illa præcepta, scilicet Legem & decreta Dei, se seruum Dei cautiorem, prouidentioremq́ factũ, quo minus delinqueret, uiueretq́ inculpatius.

His iam commodũ subiecit. In obseruando illa merces multa, hoc est, ut uerti, quo-

A ti, quorum ipsa obseruatio, merces amplissima, uita Dei, uita æterna est, & sola beata. Quo igitur plus huius cuiq; contigerit, eo gustum ampliorem futuræ fœlicitatis percipit. Hinc Paulus, fidei & iustitiæ comites semper adiungit, pacem & gaudium. Iam quanto quisq; Dei pręcepta obseruarit studiosius, ac ita uixerit innocentius & sanctius, tanto in uita Dei & beata amplius proficit, atq; hoc pacto æterna mercede iamiam, quantum huius uitæ esse potest, perfruitur. Etenim nihil aliud est fœlicitas, nihil sanctorum merces, quàm ipsa pietas, ipsa uita ad Dei Legem formata. Vnde scitè dixit: In obseruando illa merces multa. Ipsa siquidē obseruatio, merces ista est amplissima, quæ nullis quamlibet desyderatis rebus queat comparari. Alij mercedem intelligunt, quam obseruantibus Legem, Dominus rependit. Vnde Chaldęus reddidit hic: Propterea sic benefecit Iisraeli. Cęterum de mercedis ratione, quæ fructus quidem est sanctorum operum, at illis minime compensata, dixi nonnihil in uersu 27. Psalmi superioris. פז, quod est in uersu 11. alij defecatius aurum significare arbitrantur, inter quos & Kimhi & Paraphrastes Chaldæus est, Hieronymus & Græcus consentiunt interpretationi Abraham Ezræ, quam & ego secutus *gemmas* reddidi. Cum enim Vates quibusuis preciosissimis rebus Legem Dei preferre uoluerit, haud male quadrabit, si auro gēmas cōiunxerit quibus maius, quàm auri preciū est, tū solent & alibi gēmæ, dū fit precij collatio, auro coniungi. Mirū, quod pro fauo destillante Hieronymus habet redundantem, Chaldęus posuerit, pinguedinē lactis. Non pręterundus & affectus in uoce, *Seruum tuum*, qua Vates significauit, quòd cupiat Deo esse addictus, postq; perceperit, quanta sit in Lege Dei utilitas, quantaq; uoluptas. Componamus iam nos ad hoc sancti Dei exemplum, tum enim rectè & salubriter affecti erimus, si eum & nobis inesse, quem in Dauide fuisse animum, deprehenderimus. Vita æterna & beata est, Deum cognouisse, quis hinc non uideat, quanti nobis esse deceat scriptura Dei, qua illam assequi, & ea continuo pro-

B mouere liceat?

Errata quis intelligat? ab absconditis munda me. Etiam à flagitijs defende seruum tuum, nō dominentur mihi, tunc ergo syncerus & mundus ero à scelere grandi. Sint ad placitum sermones oris mei, & meditatio cordis mei coràm te, ò Iehouah, fictor meus, & redemptor meus.) Legem Dei celebrauit, & suum erga illam studium testatus est. Iam quo plenius ostendat, quanta cura iuxta Dei Legem uiuendi teneatur, quantamq; hanc fœlicitatē existimet, orat ut Deus se ab omni transgressione seruet, & donet omnia cordis cogitata, & oris sermones, in quibus lapsus est perlubricus, ad illius uoluntatē esse formata: *Errata quis*, inquit, *intelligat*, quis delicta omnia animaduertat? Quo significat, quamlibet Legi Dei studeamus, quamlibet solicitè necubi inpingamus, caueamus, uitari tamen non posse, quin in multis labamur, atq; ita peccatorū teneamur, quorū ipsi nobis conscij non sumus, quæq; nostram conscientiam fallunt. At non potest uita uerè beata esse, nisi ad unguem diuinæ Legi respondeat, pura omnis peccati. Orat ergo: *Ab ocultis, à latentibus malis munda me*, hoc est, ijs quoque affectibus, uerbis & actibus me libera, quæ cum tuæ Legi aduersentur, mihi tamen placent, aut saltem non ut par est, displicent. Plurima siquidem etiam sanctissimos uitia subinde fallunt, & adeo quidem, ut non raro pro uirtutibus amentur. Indubie, dum Paulus & Barnabas adeo de Marco consentire non possent, ut alter ab altero auelleretur, alterū, aut certe utrūq; peccare oportuit. Iuxta autem dubiū mihi nō est, utrunq; credidisse se pro gloria Dei certare, ita oculatissimi etiam cottidie plurima cogitant, cupiunt, dicunt & faciunt, quæ uere peccata sunt, cum nihil minus tamen eis uideantur. Horum iam non tam ueniam, quàm purgationem hic sanctus orat, ut nimirum nusquàm uel latum pilum à Lege Dei uaret.

Versus 13. 14. & 15. ad uerbum.

Act. 15.

Ne autem uideretur reliquorum & crassiorum peccatorum iam securus, quasi suæ

C si suę ipsius infirmitaris admonitus, subiungit: *Etiam à flagitijs seruū tuum defende*, quasi diceret: Non ideo rogo, à latentibus & occultioribus ut me purges Deus, quasi reliquorum peccatorum periculum euaserim, uideo me, si tu non serues, si à me mala non auertas, adhuc in quęuis ruere posse. Oro igitur, ut etiam à flagitijs me seruum tuum, qui me tibi iam pridem totum addixi, & nihil prius in uotis habeo, quàm ad tuas Leges uiuere, serues, omniaq; scelera à me amoliaris. Hoc quod hic Vates orat, Deus præstitisse se dicebat Abimelecho regi, qui Abrahę uxorē ad se deduxerat: Ego, inquit, noui quòd corde syncero hoc istud feceris, idcirco אחשך defendi, uel seruaui te, à peccare mihi, id est, tui curam sic gessi, ne mihi peccares.

Zedim. זדים hic habetur, quod uertunt quidam flagitiosos, Hieronymus, superbos Græcus alienos, legit enim ר cum sit ד, quasi à malorum se seruari societate orarit, in qua sententia est & Abraham Ezra. At Kimhi זדים per זדונות interpretatur, ut flagitia, non flagitiosos intelligas. Chaldæus habet temeritates. Huius sententia mihi uerior uisa est, quia cum uersu præcedenti magis conuenit. Quæ ergo hic deprecatur, uoluntaria peccata sunt, cum aperto Dei contemptu coniun-

1·Reg·11· cta, quale fuit Dauidis adulterium, & similia. Ne dominentur mihi, adijcit, nam continuo rapiunt ad alia, simul atq; animum obtinuerint. De hac dominatione peccati & seruatot meminit Ioannis octauo. In Dauidem sanè זד illud, id est, flagitium, quo Vriah uxorem uiolauit, sic dominum obtinuerat, ut non solum ad stuprandam fidissimi serui uxorem cogeret, uerum & ad occidendum illum crudelissime impelleret: Tunc, inquit, syncerus ero, mundus sceleris grandis, id est, liber à quauis grauiore defectione. פשע enim eiusmodi scelus significat, quo uelut à Deo desciscitur, uti dixi in uersu undecimo Psalmi quinti. איתם, peregrina uox est, ualétque quantùm אהיה תם, id est, ero syncerus. Vltimo uersu orat, ut quicquid siue cogitet, siue loquatur, Deo gratum sit, de factis nō meminit, cor-

D de enim & ore ad Legem Dei institutis, non possunt esse facta praua. Adiecta ultimo inuocatio, ardentem studio Dei animum testatur, qualē sanè esse oportet omnibus, qui Deum esse uere credunt. Quod coràm te dixit, fucū exclusit. Facile siquidem est hominibus nostra approbare. Quod postremo Deum propugnatorem & tutorem uocat, id est, צור, de qua uoce in uersum tertium Psalmi octaui. Significat se Dei solius pręsidio niti, & omnis iustitiæ, atq; inde & salutis authorem agnoscere. Quod autem addidit: *Redemptor meus*, uidetur ad id respexisse, quod sola eius bonitate, à peccatis, atq; ita ab æterna pernitie, liberari se posse sentiret. Vere enim solus uirtutes suo spiritu, ijs quos ad id delegit, inserit, peccata depellit, suæq; tandem legi planè cōformes reddit. Ipse donet nobis hæc solida fide percipere.

Argumē-

A ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMI

PRAECATIO *est, qua populus salutem regi Dauidi ad bellum difficile & anceps proficiscenti, orauit, & gratulatio simul de salute & uictoria illi diuinitus donata.*

PSALMVS XX. IN GEnere mixto εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικὸς.

PRÆSVLI Oda Dauidis. 1
Annuat tibi Iehouah, cũ in angustia fue- 2
ris, in tuto te collocet nomen Dei Iaæcob.
E sanctuario suo auxiliũ tibi ferat, è Zij- 3
on suffulciat te.
Memor sit omnis libamenti tui, holo- 4
caustum tuum adprobet. Selah.
Det tibi pro uoto cordis tui, & omne 5
consilium tuum stabiliat.
Ouabimus de salute tua, in nomine Dei nostri signa triumphantes 6
sustollemus, cum præstiterit Iehouah quæcunq; optaueris.
Et dicet unusquisq;, nunc agnosco, quòd Iehouah unctum suũ ser- 7
uarit, annuit ei de sacrario cœlorum, uirtute saluifica dexteræ suæ.
Hi in curribus, illi in equis fidebant, nos autem numen Iehouæ Dei 8
B nostri inuocabamus.
Iam illi oppressi sunt & ceciderunt, nos autem stamus & confirma- 9
ti sumus.
Sic uero inuocabamus, Serua ò Iehouah, ille rex noster annuat no- 10
bis inuocantibus.

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

PRopterea quod hic Psalmus pro rege orat, existimant quidam Ebręorum, eum ab alio compositum esse, ut pro Dauide caneretur. Sed cur non optasset pro se Dauid, pro salute populi bellum gerente, fieri publicam precem, eamq; ut dirigeret, Psalmum populo composuisset? Nisi quis magis credat eum obtenta iam uictoria, & prece populi audita, more suo, ad celebrandum cum populi erga se studium, tum Dei in se & illum beneuolentiam, Psalmũ hunc cõscripsisse, & in exemplum, tam principibus, quã populis, ut illi ad unum Deũ in periculis confugere, & hi pro principibus suis suppliciter Deum precari hinc discerent, decantari fecisse. Et hæc sanè sententia uero mihi uicinior, uel ideo uidetur, quòd à percepto Dei auxilio Dauid huiusmodi Odas cõponere fuerit solitus. Dauidis igitur opus, Psalmũ hunc, non minus, quàm alios, quibus eadẽ inscriptio præmittitur, existimo. Plurimũ situm est in principibus, quos oportet toti populo prospicere, & Deos quosdã pręstare. Dum enim religiosi principes rerum potiuntur, omnia ad pietatem, & morum honestatem instituunt. Contra, ubi regnant impij, quæcunque pietati & honesta-

C honestari aduersa sunt, plantant, & defendunt, oppugnant uero & opprimunt, quicquid quouis modo pietatem & honestatem resipit. Id quod historię regum Iisrael & Iehudah abunde testantur. Proinde uix aliud est, pro quo enixius orare populus debeat, quàm pro salute pij principis, si quem nactus sit. Cum itaq; tam eximia pietate esset Dauid, & tanto studio ex æquitate & iustiria populũ gubernaret, iure debuerunt illi sollicitè eius salutem precibus Deo commẽdare, & pro ea defensa, magno studio gratias agere. Vel ergo uoluit oda præsenti, illis ad id uelut præcinere, & cum precationis pro se, tum de uictoria & percepta salute gratiarum actionis, quandam quasi formulam pręscribere, aut, quod magis arridet, instituit hoc carmine memorare, quàm enixe pro se populus, quamq; fœliciter orarit.

Occasio et cõsilium huius Psalmi.

Porrò cum indubie pro Dauide rege tam sancto, quiq; populo longe charissimus esset, quotidie supplicatum Deo fuerit, cum à pijs in populo priuatim, tum à sacerdotibus & Leuitis publicitus, uidetur hoc hymno memorari insignis quędã & publica, in certo aliquo periculo, pro illo suscepta supplicatio. Et haud scio an id fuerit, cum susciperet bellũ cum Ammonitis, ij enim unà cum auxiliaribus coprjs, quas à Syris conduxerant, semel ab exercitu Dauidis fusi, omnem ferè Syrorum, etiam eorum, qui ultra Euphraten habitabant, potentiam, contra Dauidem collegerant, ut illum totum Iisraelem cogere, & contra illos educere oporteret. Quantus uero hostilis exercitus fuerit, inde licet conijcere, quod sacta historia narrat ex eo, quanquàm fugerint, cæsa quadraginta millia equitum 2. Regũ 10. & totidem peditum 1. Paralip. 19. & captos currus septies mille. Secundo regum memorantur non nisi septingenti, sed ducum tantum numerum illic scriptura perstringit. In libro autem Paralipomenon summam posuit singulorum, ut & peditum numerum expressit, quem tacuit scriptor libri Regum, solũ equitum numerum indicans, ut scriptor librorum Paralipomenon tantum peditũ.

Conciliatur locus 2. Reg. 10. cum 1. Pa. 19.

2 Verum non sola hæc coniectura, quod belli huius periculum tam anceps fuerit, ut totum Iisraelem educendi necessitas esset, me inuitat, ut credam de hoc bello ab Ammonitis & Syris illato, hunc Psalmum compositum, quanquàm uix aliud æquè difficile Dauid bellarit, sed & illa me hûc mouet, quòd hostes hoc Psal

D mo peculiariter notentur fiduciæ, in multitudine curruum & equitũ positæ. Iam nullum bellum Dauidi motum scriptura memorat, in quo tantam narret fuisse contra eum adductam uim curruum & equitum. In primo Paralip. 19. legimus ab Ammonitis conductos fuisse ex utraq; Syria & Mesopotamia, duo & triginta millia curruum. Cumq; liber Regum narret 40. equitum millia cæsa, facilis cõiectura est, & horum fuisse multitudinem immensam. Nam cum fugerint, & Iisrael equitatu & curribus haud quaquàm ita instructus fuerit, uerisimile est, fuga plurimos elapsos fuisse. Vt igitur insigne fuit periculum, ita solennem pro Rege supplicationem suscipere conueniebat. Cumq; tam preclaram uictoriam à Deo impetrassent, caussa admodum digna Diuidi fuit, & precationem pro se factam, & de uictoria gratulationem, hoc carmine in exemplum alijs celebrandi.

Equitum & curruũ numerus aduersus Dauid.

Versus 2. & 3. ad uerbum.

Respondeat tibi Iehouah, in die angustiæ exaltet te nomen Dei Iaecob. Mittat auxilium suum de sancto, & è Zijon firmet te.) Prioribus ita quinq; uersibus, orationem pro se habitam, sexto caussam, reliquis de uictoria gratulationem, & Epinicion quoddam cecinit. Quod pro se orandum docet, ut suam Deus precem audiat, indicat ipsum omne præsidium in Domini auxilio posuisse, ut cuius opem ante omnia implorarer, quo simul & suam in illum fidem declarauit. Nisi enim unum & potuisse & uoluisse auxilium sibi ferre persuasum habuisset, nequaquàm preces ad eum ante omnia fudisset. Idem de Deo nostro utinam & reges atq; principes nostri sentirent, quàm longè alia esset regnorum hodie & rerumpublicarum facies. Quicunq;

A cunq́ siquidem uere credunt, unius Dei ope omnẽ salutẽ cõstare, illis nihil pri-
us in uotis esse poterit, q̃ ut eidem sua omnia approbent. ישגבך, id est, *exaltet te*,
uerti, in tuto te collocet. Significat enim hoc uerbum ferè eiusmodi exaltationẽ,
qua quis hostibus suis ereptus, in loco hostibus inaccesso cõstituitur, quo pacto
illis superior redditur. Sic cum Mosheh Deut. 2. dicere uellet, nullam urbem re-
gis Sichon manus Iisraelis euasisse, dicit: Nõ fuit urbs, quę שגבה, id est, tuta à no
bis fuisset, uel superior. Ad hunc modum Psaltes crebro uoce hac utitur: Nomen
inquit, Dei Iaæcob; quo numen & uirtutem Dei significat. Quod Dei Iaęcob in-
quit, quidam ideo factum putant, quod & Iaæcob multis quoq; aduersis fuerit
exercitus, mihi uidetur perinde esse, ac si dixisset: Deus Iisrael, ut ita Iaæcobi no-
mine, sicut Iisraelis, populum intelligas. Sic Psalmo decimo quarto, et multis a-
lijs locis, nomine Iaæcob Psaltes utitur. Vt autem peculiaris erat orandi locus;
ubi fœderis tabernaculum fixum erat, ita subiungit Vates uersu tertio: *Mittat tibi au
xilium de sancto*, id est, sanctuario, quod in montem Zijon Dauid transtulerat. Id ue
ro perinde est, ac si dixisset: Certum tibi à seipso Deus auxilium mittat, ipse tibi
opituletur. De quo plura in uersu quinto Psalmi tertij. Et si enim omnibus sæcu-
lis, omni in loco orari, ut & coli Deus uoluerit, quo tamen ueterem populũ cõ-
modius in uera religione a gentium superstitionibus seruaret, & identidem ad
discendam suam legem opportunius cogeret, certum inter eos sibi locum sacra-
uit, donec ampliore spiritu per filium suum donatis hominibus, cultum spirita-
lem, ueritatẽq; fidei constantem, qui neque monti Zijon, neque alij addictus es-
set, præciperet, Iohannis quarto.

Memor sit omnis libamenti tui, holocaustum tuum pingue fit. Selah.) Solebant, qui serio *Versus 4. ad*
quid precaturi tabernaculum adibant, simul hostijs & nominatim holocaustis, *uerbum.*
atque pacificis quæ uocantur, suam pietatem testari, et Dei beneuolentiam qua-
si eblandiri. Id cum alia ueterum exempla, tum factum Schaulis 1. Reg. 13. & Da-
B uidis 2. Regum ultimo, satis confirmant. Ita, & si id sacra historia non memoret;
uerisimile tamen est Dauidem, priusq̃ difficile adeo & arduum bellum aggre-
deretur, publicam supplicationem instituisse, & rege dignas hostias immolasse,
sicq́ opẽ Dei implorasse. De libamento uero, quod מנחה scriptura uocat, nomi
ne deducto à uerbo נחה, quod adducere uel offerre significat, legimus Leuit. 2.
Constabat autem uel farina, uel libis oleo aspersis, & imposito thure. Hæc per-
petuo iungebãtur holocaustis, ut & hostijs, quas scriptura uocat זבחי השלמים *Sacrificia pa-*
sacrificia pacificorum, quæ rebus pacificis & gratia alendæ quodammodo pa- *cificorum.*
cis, cum Deo, cum Sacerdotibus, & cum familiaribus fiebant. Holocausta uero
hostiæ erant, quæ totæ adolebantur, & offerebantur ferè ad emerendum Dei fa *Holocausta.*
uorem, & beneuolentiam in rebus serijs ac periculosis. De his legis Leuit. 1. & 6.
Hinc est quod Psaltes uersu quarto libamẽti & holocausti simul meminerit, do-
cueritq́ orare, ut Dominus illius memor sit, hoc est, pinguescat, id est, pingue gra
tumq; habeatur. Gratiores erant hostiæ, quæ religiosiore animo, & ex synceriо-
re Dei studio offerebantur. His uero qui erant prædíti, selectiores & pinguiores *Pingue fiat.*
solebant hostias immolare. Inde est quod pinguem fieri, uel haberi potius ho-
stiam, pro haberi acceptam, Vates hic posuerit. Lex sanè ipsa poscebat hostiam
תמימים, id est, integram, & nulla ex parte uitiatam. Quare & per Prophetam Ma-
leaci Dominus Iudęos obiurgat, q sibi hostias cæcas, claudas, male sanas, & ma
cras offerrent. Non utiq; q hominis dona, aut quaslibet uictimas moraretur per
se Deus, id quod infra Psalmo quinquagesimo, & multis alijs locis abunde te-
status est, sed q uiles hostiæ, uilem quoq; haberi ipsum in animis offerentiũ de-
monstrarent. Vsus siquidem oblationum & sacrificiorum, ad nihil aliud erat in
stitutus, q̃ ut eo populus se & sua omnia Deo uelut consecraret, aut potius con-

Q secrata

ſecrata & addicta reſtaretur, atq; inde ſeſe, ut Deo, cui ſe addixiſſet, totis uiribus C uiueret, prouocaret, atq; excitaret. Qui iam Deum uere ut Deum colebant, & ſuſpiciebant, quiq; ut par erat, amabant, qui potuiſſent hi, non ſelectiſſimis & maxime opimis uictimis animi ſui in Deum ſtudium teſtari? Quare quicunq; abiectiores hoſtias offerebant, eos & Deum pro nihilo habere, & uictimis ſuis haudquaquàm Deo, ſed humanis duntaxat oculis, uelle ſeſe approbare, neceſſe fuit.

Porrò quod holocauſtis facerent, Deum aliquid exoraturi, ratio fuiſſe uidetur, quod oporteat eum, qui opem Dei implorat, ita ſeſe totum Deo deuouere, ut ad ipſum unum, iam omne creaturarum auxilium deſpondens, confugiat. Totæ ſi-

Ratio holocauſtorum.

quidem ut dixi, adolebantur hæ uictimæ, quę Ebræis עלות, Gręcis ὁλοκαυτώματα dictæ ſunt. Sic per ſpiritum ſanctum, ignem diuinum, totos cremari Deo animos noſtros neceſſe eſt, hoc eſt, quicquid carnis eſt & mũdi, aboleri, atq; in mortuos redigi cineres. Quicquid uero ſpiritus & mentis, ui ignis illius cœlici, uere ſpirituale & cœleſte reddi. Id cum citra mortem carnis confieri nequit, & ignis ille ſpiritus ſancti, non niſi mortis Chriſti merito accendi in electis, ad exurendã in eis carnis prauitatem, potuit, donec mors hæc ſaluifica perficeretur, uiuas animantes mactari in omni ſacrificiorum genere decebat.

De Minchah oblatione cibaria.

Adiungebãtur molæ, & liba, oleum, uinum, & thus. De addendo uino legimus Num. 15. de alijs Leuit. 2. Eo ſignificabatur noſtrum eſſe, Deo quæq; neceſſaria, quæq; chariſſima dedicare. Cibo & potu nihil magis neceſſariũ, ita nihil deſyderatius. Oleo uix aliud delicatius & ſalubrius, thure nihil odoratius. Ita quicquid eximium in nobis, omnem uitæ ſuccum, cor ipſum, omnésq; affectus, omnem deniq; ſermonem Deo deuotum eſſe addecet. Mel & fermentum abeſſe omni ſacrificio, ſal ſemper adeſſe oportebat, id monebat dulcia, melliáq; carni, praua, nimirum & ad malum ſemper ſerpentia, aliósq; uti fermentum inficientia, D & malis opinionibus inflantia, ueteris Adam ſtudia, lõge oportere à ſanctis ablegari, adhiberi autem perpetuo ſalem, qui carnis corruptionem arceat, ſcientiam ſcilicet & ſermonem crucis. De his plura infra Pſalmo 50. Satis hic fuerit, pro uerſus quarti intellectu noſſe, ritum Legis fuiſſe, cum ſeriũ quid à Deo orare uellent ueteres, ſolitos holocauſta facere, adiunctis libamentis, quo nomine, dũ melius non ſuppetit, uolo ſignificare, quod ſcriptura מנחה uocat. Vulgatus interpres generali uocabulo id appellauit ſacrificium, Græcos imitatus, qui θυσίαν reddiderunt, Liba alioqui Latinis dictæ ſunt placentæ, ex farre & melle deorum ſacrificijs aptæ. Ebræis uſus mellis interdictus erat, ſed cum oleo uice mellis uterentur, adhuc ratio libi conſtabat. Cæterum quinq; ſpecies Minchah, ut Ebræo uocabulo utar, fuere, ſola aliquando farina infuſa oleo, & impoſito thure offerebatur, aliquando coctum in patella, aliquando in chaldari. Deniq; Minchah primitiarum ſpicæ erant, toſtæ & contritæ. De his oblationibus Lex peculiariter tradit, quod in memoriã offerebantur, ut in illis ſancti orarent ſui memorem eſſe Deum, atq; eo ipſius bonitatis in ſe recordationem excitarent. Hinc apposite dixit hic Vates: *Memor ſit omnis libamenti tui.* In pecudibus quæ mactabantur, ut dixi, requirebatur, ut eſſent ſanè & pingues, inde ſubiunxit: *Et holocauſtum tuum pingue habeatur.* His autẽ per Synecdochen ut ex priori poſterius intelligas, orabat populus precem regis exaudiri, eiq; opem ferri, in quo ſumma Odæ huius poſita eſt, quare et *Selah* hic adiectum, nota, qua admoneretur plebs, ut ardentiore affectu oraret.

Det tibi ſecundum cor tuum, & omne conſilium tuum impleat. Ouabimus in ſalute tua, & in nomine Dei noſtri, iactabimus ſignum, Iehouah impleat omnes petitiones tuas.)

Verſus 5. & 6. ad uerbum.

Verſu quinto apertis & ſimplicibus uerbis precatur, quod præcedenti tropicòs: *Det tibi ſecundum cor tuum*, id eſt, quicquid oraueris, quicquid profuturum cogitaueris ac inſtitueris: *Et omne conſilium tuum impleat*, hoc eſt, ut uerti, *ſtabiliat*, optato euentu ſecundet. Nam pius

A tus princeps, nihil nisi quod populo suo saluti & commodo sit, cupit & quærit. Vnde uersu sexto plebs canit: *Ouabimus de salute tua*, cum nimirum uictor è bello fueris reuersus, & in nomine Dei nostri, quum salutē tibi & optatam de hostibus uictoriam dederit, ac ita impleuerit, id est, præstiterit iuxta petita tua, iuxta uota tua, id est, quæcunque petieris, triumphabimus, inque gloriam ipsius signa nostra sustollemus. Morem his de uictoria exultantium descripsit. Græcus, μεγαλυνθησόμεθα, magnificabimur reddidit, lapsus similitudine uocis נגדל, cum נדגל, uel putauit metathesim esse. Quanquàm cū uictores & triumphantes signa extollunt, id certe faciant, quod per magnificari intelligitur.

Nunc cognoui quoniam Iehouah unctum suum seruauit, & respondit ei è cœlis sacrarij sui, per fortitudines salutis dexteræ suæ.) Refert, quę parta uictoria quisque pro se dicebāt. Nunc demum uideo, cuius uirtute tantus hostis nobis deuictus sit, cuius item gratia Iehouah unctum suum, regem nostrum tantopere amat, hunc seruatum uoluit, huic inuocanti se respondit, opem tulit, salutem perfecit, uirtute dexteræ suæ potentissime exerta. Nam eo numero, eáque potentia hostes fuere, ut non nisi præsenti Dei auxilio, & luculento diuinæ uirtutis miraculo, deuincere eos rex noster potuisset. Hinc abunde patefactum est, precem eius in monte Zijon fusam, à Domino in sacrario cœlorum auditam, id est, Deum uere cœlestem opem illi tulisse, & per se ipsum hostes eius deiecisse, qui in cœlis propter immortalem eorū substantiam, & uim omnibus inferioribus rebus maiorem, peculiariter habitare dicitur, eò quod in illis potentiam & diuinitatem suam pręclarius exerit. Sic quod Shlomoh Dominum dedicato templo orabat, ut quas ipse & alij in eo preces funderent, ipse in cœlo audiret, nihil aliud orabat, quam ut ope sua e cœlis lata, hoc est, tali, ut cœlestem ac diuinam uirtutem referret, preces in templo fusas audiuisse se declararet 3. Reg. 8. Cum ergo Dominus non nisi aperte suo, hoc est, modis omnibus diuino et cœlesti auxilio, Dauidi uictoriam illam tam insignem cō-
B tra Ammonitas & Syros contulisset, recte dicebatur ei annuisse è cœlorum sacrario, idque uirtute saluris dexterę suę, hoc est, ut uerti: *salutifica uirtute potentiæ suæ*, qua hostes illi cæsi, & uictoria confecta fuit. Ea Dei uirtus, cum insignite se quoque prodidisset, cum exercitum Iabin regis Cænaanitarum perterrefactum, cædēdum populo suo tradidisset, cecinerunt, Debora & Barak, quem illa populi Dei ducē delegerat. De cœlo pugnatum est, stellæ de tramitibus suis pugnarunt contra Siseram. *E cœlis sacrarij sui*, hypallage est, intellexit enim sacrarium cœlorum.

Versus 7. ad uerbum.

Illi in curru, illi in equis, & nos in nomine Iehouæ Dei nostri memorabimus. Ipsi incuruati sunt & ceciderunt, & nos surreximus, & stabiliti sumus.) Gemina Antithesi & hostibus propria uirtute confisis, insultat, et Dei bonitatem suos magnifice defendentis, prædicat: *illi*, inquit, *in curru*, id est, curruli apparatu, *& equis*, subaudi, cōfisi sunt, quorum ut sacra historia testatur, ingentem numerum habuerunt, nos autem nominis Dei nostri memores fuimus, hoc est, illud inuocauimus, per quod & hac tā gloriosa uictoria potiti sumus, de qua mox uersu nono: *Incuruati sunt & ceciderunt*, qui sibi nihil minus metuebant. Nos autem, quos iam expugnasse sibi uidebantur, qui uiribus longe inferiores fuimus, nullo equitatu, nullis curribus instructi, constitimus, & confirmati sumus, partim deletis, partim in uerba nostra iurare coactis, qui nos perditum, tantis copijs, tanto apparatu, uenerant. Vt uero grauiter hostes isti ceciderint, & internitioni, præsertim Ammonitę, dati sint, memorat sacra historia locis supra adductis, & præterea 2. Reg. 12. ac 1. Paralip. 20. Cunctas sane urbes illorum excidit, uniuersas opes abstulit, populum serris, contis, et securibus concidit, atque in fornacibus calcis exussit. De qua sæuitia nonnihil dixi in uersu quadragesimo tertio Psalmi decimi octaui.

Versus 8. & 9. ad uerbum.

Porro illud: *in nomine Dei nostri* נזכיר, id est, *recordabimur*, uerti posset: *Numen Dei nostri*

Q 2

C *stri celebrabimus*,ut Iescha.12:Laudate Iehouam,inuocate nomen eius,nota facite in
populis facta eius.הזכירו,id est,facite ut eius memoria habeatur, quod idē est,
atq; celebrare. Verum cum uideatur Vates hoc uersu canere uoluisse, quibus re-
bus hostes,quibus & ipse cum suis confisi sint,refert R.Shlomoh נזכיר,id est,
memorari fecimus ad preces & incensum,ut intelligas in hunc sensum: Illi con
fidebant multitudine curruum & equitum,nos autem sola Domini ope nixi su-
mus,eóq; in nomine eius preces fudimus,& incensum adoleuimus, ut ab ipso,
quo nostri ad salutem memor esset,impetraremus. Nam Minchah,ut ex Leuiti-
co supra adduximus,memoriale seu commonefactorium dicitur, quod nimirū
offerentes per illam se Deo commendarent,& eum quò sui ad bonum recorda-
retur,orarent. Non q alicuius Deus obliuiscatur,aut commonefieri necesse ha-
beat,sed q ita religiosi homines,seipsos potius bonitatis Dei admonerent,atq;
fiduciam suam in illum,ut qui nō posset ipsorum non ad salutem memor esse,
confirmarent. Quæcunq; siquidem in precibus sanctorum leguntur,de eo, q se
audiri,respici,intueri,sui recordari,& id genus alia,orant,haud quaq; ideo fit,ut
Deum ad hoc permoueant,sed ut animi ipsorum ad credendum,uota sua ab il-
lo admitti,eúmq; ipsorum curam paternam habere,nec unq; obliuisci posse,ex-
citentur. Deus namq; sui semper similis est,neq; ulla in re mutari potest. Hanc i-
taq; sententiam sequutus,uerti: *Nomen Dei nostri inuocabimus*,ut implorato Dei nomi
ne,Dauid Goliath aggrediebatur,dicens: Tu uenis ad me cum gladio & hasta,
& clypeo,ego autem ad te in nomine Iehouæ Zebaoth,Dei agminū Iisrael &c.
1.Reg.17. Attamen cum eiusmodi inuocatio cum laude fieri soleret, nō ab re fu-
erit,etiam hic per *celebrare* נזכיר reddere. Ecquid si Dauid,uel huius duces ita cele
brari & prædicari nomen Domini,anteq; cum hostibus pugnam committerēt,
D fecissent,uti de Iosaphat legimus secundo Paralip.20.ac deinde freti hac Dei lau
de & celebratione manum cum hostibus conseruissent.

Serua ò Iehouah,rex respondeat nobis in die quo inuocamus.) Vt uersu septimo retulit uo
ces populi de parta iam uictoria triumphantis,& authorem eius Deum agnoscē
tis & celebrantis,ita hic memorat uoces adhuc pugnantiū. Quo ipso rursus præ-
dicat,& quo confisus populus pugnarit,quoq; adiutus uicerit. Iehouam regem
inuocabant,quo confitebantur hunc uerum suum regem esse, cuius Dauid seu
præfectus & externus tantum administrator esset. Et hac caussa confidentius o-
pem ut regis sui implorabant. Possit per regem,etiam Dauid intelligi,qui salu-
tem ferente Iehouah,uotis populi respondet,hostes excindendo. Sed quoniā
istud respondendi & annuendi uerbū ענה,soli ferè Deo precibus suorum annu
enti,in Psalmis ubiq; tribuitur,certior erit interpretatio,si per *regem* Deum intelli
gamus. Sic quoq; Chaldęus intellexit,nam habet: Verbū Dei redime nos,rex for
tis accipe orationem nostrā in die inuocationis nostræ. Huic consentit & Hiero
nymus. Græcus fecit המלך accusatiuū patientem uerbi הושיעה,id est,serua.
Verum repugnat æthnachtha perfectus punctus, pręcedens dictionem המלך.
Vsurpatur siquidem hic uerbum הושיע ut Psal. 48. Obsecro ò Iehouah, serua
obsecro,obsecro Iehouah libera,obsecro. Hoc Psalmo moneri debemus, pri
principis & populi esse,ut omni in periculo,hoc primum cōsilij capiant,ut Deo
se precibus commendent,neq; prius posse principi à populo optari, q ut Deus
eius precibus annuat: eius enim est consilia salutaria & immittere & secundare,
Omnis uictus,omnis successus,omnis uictoria,Dei solius opus & donum est.
Hęc nemo ignorare uideri uult,sed res ipsa clamat,paucissimis uera credi. Alio-
qui longe alia consilia principes inirent,& esset multo alia in populo pietas. A
quo enim animus prima expectat,eum & ante omnia suspicit, gratiæq; eius ni-
hil penitus præfert. Vere itaq; orandum,ut hęc q̄libet omnibus nota uideantur,
Deus uel paucis ad ueritatem persuadeat. Argu-

A ARGVMENTVM PSALMI XXI.

ET hic Psalmus Epinicion est, quo de uictoria & reliquis Dei beneficijs, quibus Dauid insignite cumu latus fuerat, populus gratulari solebat, Deumq́; cuius beneuolẽtia omnia ferebat accepta, collaudabat.

PSALMVS VICESIMVS PRIMVS, in genere mixtῷ ἐυχαριϛικὸς.

PRAESVLI Oda Dauidis. 1
De uirtute tua ô Iehouah gaudebit rex, de ope 2
tua quàm impendio lætabitur.
Optata cordis eius dedisti ei, & quæ ore preca- 3
tus est, non auertisti. Selah.
Omnifarijs beneficijs præuenisti eum, imposu- 4
isti capiti eius coronam gemmeam.
Vitam petijt abs te, & dedisti illi, multos annos, qui in sæcula usque 5
extrahentur.
Magnum illi decus accessit propter opem quam ei tulisti, celebrita 6
te & splendore cumulasti eum.
Nam in eum locum cõstituisti illum, ut omni genere bonorũ per- 7
petuo adfluat, lætitia perfundis eum uultu tuo.
Etenim rex Iehouah nititur, bonitate altissimi, ideo nutare haud po 8
terit.
Manus tua hostibus tuis uniuersis satis erit, assequetur dextera tua 9
odientes te.
B Velut accẽsam fornacem reddes eos, quum feruebit indignatio tua, 10
Iehouah ira sua absorbebit illos, & ignis consumet eos.
Peribit progenies eorum de terra, posteri eorum de hominibus. 11
Nam malum tibi intenderunt, consilia cœperunt, quæ non potue- 12
runt perficere.
Pones ergo illos tibi è regione, & arcu tuo collimabis faciem eorũ.
Attolle te Iehouah uirtute tua, canemus, & celebrabimus fortitudi- 13 14
nem tuam.

VERSVS SECVNDI TERTII ET QVARTI EXPLANATIO.

IEHOVAH *in tua uirtute letabitur rex, & in ope tua quàm exultabit plurimum.*) *Ad uerbum.*

Haud raro Psalmi iũguntur, qui eadem occasione cõpositi sunt, & eadem de re canunt. Sicut admodum liquet tertium & quartũ, de coniuratione Abeshalomi esse conscriptos, undecimum uero, duodecimum, tredecimum, & quartũ decimum de persecutione, quam à Schaule & adulatoribus eius Dauid perpessus fuit. Infra quoq; subinde occurrent, qui ut loco iuncti sunt, sic eandem materiam continent. Ita existimo de eadem uictoria, de qua est Psalmus uicesimus, & hunc uigesimum primum canere. Ea enim non solum maxima, sed & ultima contra externos hostes fuit. Nam post eam omnes finitimæ gentes, Syri, Ammonitæ, Moabitæ, Edomitæ, & Philistæi, Dauidis imperium agnouerũt. Cum igitur ex innumeris periculis,

& perpetuo rerũ successu, & amplissimis uictorijs, quarum alteram altera continuo exceperat, in eam potentiam & fœlicitatem, Domini beneficio esset euectus, ut regnum Schaulis eius regno collatum, uix umbræ locum obtineret, plurima sane materia fuit, effusissimam illam Dei, tam in populum, quàm in se regẽ beneuolentiã, non uno, sed plurimis hymnis celebrandi. Est deniq; & ex uersu quarto, qui gemmeam Dauidi impositam coronam canit, coniectura, hunc Psalmum uictoriã de Ammonitis, quorũ regis coronã, suo capiti Dauid imposuisse legitur, eámq; precij multo maximi, celebrare. Proinde ut Epinicion in hanc tã præclarã, & de Allophylis extremã uictoriam, presentem Psalmũ interpretabor,
2.Reg.12. & qua ut populi fœlicitas mirũ in modum aucta fuit, ita iure illã regi suo impense
1.Paralip.20. gratulati sunt. Cecinerũt igitur: De uirtute tua ô Iehouah gaudebit rex, hac enim adiutus uictor euaserat, unde sequitur: *de ope tua quàm impendio lætabitur.* בִּישׁוּעָתְךָ: *in salute tua* alij uertunt, sed significantius uidetur, *de ope tua*. Proprie enim significat ישׁועה opem, auxilium. Cum Mosheh filias sacerdotis Madianitarum tãtum iuuisset, ut per pastores depellentes illas, liceret adaquare greges, scribitur de eo, ויושׁען, & tulit illis opem, quod, si ישׁועה perpetuò salutem significaret, uertẽdum fuisset: *Et seruauit illas*, id autem maius quàm pro re esset.

Versus 3. ad uerbum. *Desyderium cordis eius dedisti ei, & sermonem labiorum eius, non auertisti. Selah.*) Canit amplitudinem successus, quẽ Dauidi Dominus dedit, quia quęcunq; uel animo cũ cupiuit, uel uerbis optauit, ea præstita illi diuinitus memorat. Quæ Dei in illum bonitas, cum summæ stupenda sit, *Selah* adiectum est, intendendæ cogitationis nota. ארשׁת inconditũ & affecti animi sermonẽ significare Ebræi scribunt, quidam etiam solum in Biblijs hanc uocẽ haberi, quidã uero eius radicis esse uolunt, cuius רשׁיון Ezræ.3. quod pro sermone uel mandato usurpatur.

Versus 4. ad uerbum. *Quoniam præuenisti beneficijs boni, imposuisti capiti eius coronam gemmeam.*) Exprimit luculentius quæ uersu superiori cecinit, dũ canit pręuentũ Dauidem à Domino beneficijs quàm amplissimis. Id enim significat ברכות טוב benedictiones bonitatis uel boni. Verbum ברך, nonnunquàm idem quod bene precari ualet, sed pro ipsa etiam beneficentia, tam hominũ quàm Dei simul usurpatur. Cũ Dominus promitteret Abrahæ, se illũ ברך, id est, ut uulgo uertitur, benedicturũ, utiq; sua beneficia, non tantum bonã precationem ei promisit. Ita cum Iaæcob Esau oraret, ut acciperet munera quæ offerebat, diebat: Accipe quæso ברכתי, id est, beneficiũ, uel munus meum, non benedictio mea. In præsenti igitur nihil aliud canitur, quàm Dauidem uoti sui factum compotẽ, omnẽq; genus beneficijs à Deo fuisse cumulatum. Et quia uelut uictoriarũ coronis, & beneficiorum Dei Colophon fuit, uictoria illa pręclara de Ammonitis relata, uidetur peculiariter eius meminisse, dũ meminit coronæ gemmeæ, Dauidi impositæ. Nam existimo ad id allusisse, quod legimus illũ regis Ammonitarũ deuicti coronam pensitantem talentum auri, & præciosis lapidibus ornatã, suo capiti imposuisse 2.Reg.12. Id siquidem ut Dei beneficio factũ est, ita recte hic canitur: Dominũ illi coronam eam imposuisse. פז. A. Ezra pro gemmis accipere, in uersu 11. Psal.19. dixi. קדם, quod præuenire, aut anteuertere significat. Vsus est & Psal.18, sed de malis, quę ipsum præuenerant, hoc est, quasi in ipsum incurrerant. Sic hoc Psalmo, pręuentum se canit beneficijs Dei significans, quocunq; se uertisset, Dei bonitate factum, ut ultro undiq; illi bona obuiarent, seseq; ultro offerrent.

Versus 5.6.7. ad uerbum. *Vitam petijt à te, dedisti ei lõgitudinem dierum seculi, & usq;. Magnum decus eius per opem tuam, celebritatem & splendorem posuisti super eum. Quia posuisti eum benedictiones ad usq;, exhilarasti eum in lętitia cum uultu tuo.*) Hisce uersibus beneficia Dei per partes explicat, primũ longeuę uitę, uersu quinto. Inde splendoris regij uersu sexto, postremo uersu septimo fœlicitate omnimoda, & summa inde lætitia perfusum, canit. Propter Aerb

nahrah

A nahta, quod sequitur, *dedisti ei*, uisum mihi est, Vatem duo uoluisse dicere, datam scilicet & uitam quam petijt, & simul longitudinē dierum, id est, uitam longæuam. Neq; enim & Ebræis insolens est, ut unum uerbū duabus particulis respondeat. Est hic uero solita scripturæ eclipsis, sæculi, & usq;, subaudiendum enim sæculum, quasi dixisset: In sæculum & usq; in sæculum: quibus tamen uerbis nihil nisi longæuam uitam significat. Cæterum עלם, ut ait Abraham Ezra, tempus duarum generationum complectitur, hoc est, centum annos, quod tempus Latinis sæculum dicitur. Vt hic autem, ita passim in scripturis, pro longo tempore usurpari solet. Porrò qua ratione uitæ præsentis prorogationē sancti orent, in Psalmo sexto paucis exposui. Circa uersum sextum qui gloriam canit, quæ Dauidi ex tam præclaro Dei auxilio, quo cunctis eum hostibus superiorem fecit, cōtigit, obseruandum unde uera dignitas & authoritas petenda sit. Cui enim Dominus benigne adfuerit, is illico uerendus omnibus & suspiciendus redditur. Ita Ecclesiā Christi Ierusalem, initio propter præsentem Dei opem in tanta omnium admiratione erat, ut nemo auderet temere se illi adiungere. Ita quamdiu populus Israel Deum propitium habebat, summa illis erat dignitas, ingens maiestas, maximusq; nominis eorum terror, ut cōtra nihil uilius, nihil abiectius & cōtemptius, quum Deum contra se sceleribus suis prouocabant. Versu septimo, qui infinitam alioqui Dauidis fœlicitatem uelut summat, non sine affectu subiectus est. Hunc enim sensum præ se fert: Quid innumera numerare conor? in summa dicam, effecisti, ut non iam beneficijs tuis auctus & ornatus, sed ipsa tua beneficentia, recte dicatur, adeo in eum illam effudisti largissime. Ad לעד subaudiendum עולם, quo sempiternam esse eius fœlicitatē expressit. Porrò similis oratio habetur Gen. 12. de Abraham, cui Dominus dicebat, erisq; ברכה, id est, ut uulgo uertunt, benedictio, sed Ebraice ualet uir beneficentię, qui nimirum omni genere bonorum adfluat, ut equidem uerti. Huic cōmodum subiecit: Exhilarasti eum lętitia cum
B uultu tuo, id est, benigno summiq; fauoris teste uultu, intuitus es illum, & inde tantis beneficijs cumulās, indicibili gaudio perfudisti. Chaldæus habet, lætificabis eum gaudio à conspectu tuo. Diuus Hieronymus, apud uultum tuum. Ebræum utrūq; ualet, sicut & utrunq; hic nō male quadrat. Nam ueri gaudij una caussa, fauor præsens Dei, certoq; creditus, & qui hunc fide experiuntur, soli quasi in conspectu Dei agunt, Deo iam proximi, & inter præcipuos habiti. Vt enim qui regibus proximi sunt, & in oculis semper uersantur, primi in aula, & regibus chariores habētur. Ita etiā scriptura, summe charos Deo, dicit agere coràm eo, apud faciem eius, uidere faciem eius. Hinc certe Gabriel suam dignitatē approbat Zacharię, & Seruator angelorum, qui præsides sunt paruulorum. De hoc tropo per aspectum Dei, eius beneuolentiam significandi, dixi quædam in uersu septimo Psalmi quarti. Hinc uero nos discamus, unde uerum & solidum gaudiū expectādum, ex solo nimirum beneuolo Dei aspectu, ex uno Dei erga nos fauore. Hinc Paulus perpetuo pacem & gaudium, fidei fructus facit.

Quia rex nititur in Iehouah, & in bonitate altissimi, non nutabit.) Hic caussam dicit omnis *Versus 8. ad*
illius fœlicitatis, quam commemorauit regi contigisse diuinitus. Nitebatur, fide *uerbum.*
batq; in omnibus Iehouę, hoc est, ut sequitur eius bonitate. Sicut ergo huic erga se fide solida, locum faciebat, sic necesse erat, ut tota se in illū effunderet, mirificeq; in extollendo, ornandoq; eo ostentaret. Ita ut Iehouah omniū supremi bonitas appareret. Nam cuiq; pro fide speq; sua Dei beneficia percipiuntur. Est in hoc uersu Zeugma, nā aduerbū בוטח, id est, cōfidit uel nititur, &, *in Ieuohah*, & *in bonitate altissimi*, iungitur quod sequitur. *Non nutabit*, ex prioribus infertur in hūc sensum. Ingentem memoro regi huic fœlicitatem contigisse, caussa huius est, rex bonitate Dei totus nititur. Hinc enim est ut non possit uel nutare, hoc est, in aduersum

 aliquod

C aliquod inclinare, optato, & fœliciſſime cadát ei omnia oportet. Hieronymus בל ימוט reddidit Non decipietur, mutationem enim conſiliorum ſignificari credidit. Plenius autẽ erit, ſi intelligamus, hic quálibet inclinationẽ rerũ negatã.

Verſus 9. 10. & 11. ad uerbum.

Sufficiet manus tua omnibus inimicis tuis, & dextera tua aprehendet odientes te. Pones eos ſicut fornacem ignis ad tempus iræ tuæ, Iehouah in ira ſua abſorbebit eos, ignis uorabit eos. Fructum eorum de terra perdes, & ſęmen eorum à filijs hominis.) Hic canit quàm nõ potuerit labare Domino nixus. Tã enim abeſſe Deus uoluit, ut uel nutaret rex, quálibet grauiſſime à tã multis & præpotentibus hoſtibus impulſus, ut unũ omnibus deuincendis & penitus cõficiendis abolẽdiſq; dederit ſufficere. Verſu itaq; nono ut pontus ſit hoſtiũ, 10. ut abſumpſerit, 11. ut etiã poſteritatẽ eorũ aboleuerit, exponit המציא in uerſu nono Kimhi interpretat̃, ſufficiet, ne enim ualeat hic inuenier, uel aſſequet̃, facit ל quod ſequit̃ לכל. Quũ enim מצא etiã pręſto eſſe ſignificat, uſurpat̃ Ebræis hoc uerbi & ꝓ ſufficere, ut Num. 11. uerſ. Nũquid greges & armenta mactabant̃ eis. ומצא להם, id eſt, & ſufficiat eis. Canere ergo uoluit, regẽ quálibet paruã manũ haberet collatã copijs hoſtibilis, tamẽ hanc omnibus exterminãdis ſuffecturã. In altera particula uerſus, quoniã nullũ ל ſequit̃, uerti hoc uerbũ per aſſequetur. Quanq; poſſit & hoc pro ſufficere accipi, ſi ל ex priori loco repetas, id quod ſępe faciendũ eſt, ut iã de ברשעה dictũ A. Ezra, per ידך, id eſt manũ, hic clauã intelligit, ut iudiciũ 6. uerſu accipi credit: R. Shlomoh plagã, Chaldęus ictus, licet uulgaris ſit hęc metonymia, tamẽ amplius quiddã ſonat, cũ manũ legimus. Genus ſupplicij, ꝙ de uictis ſũpſit, exprimit ut dixi, uerſus 10. In fornace enim exuſtos, memorat ſacra hiſtoria, 2. Reg. 12. Id uero eſt, ꝙ hic canit: *Pones eos ſicut fornacem ignis*, id eſt, igni tã uiolẽto ſubitoq; uoranti, ut eſt ignis fornacis, in qua lapides in calcẽ exeoquuntur, abſumes eos. Eſt enim hypallage ſicut Pſalmus 83. uerſu 15. Pones

D eos ſicut ignem, qui comburit ſyluam, ſicut flammam quæ incendit montes. Intelligendum, tantum ignem ponam, uel mittam in eos. Vtrobiq; autem allegoria eſt, & ſignificat̃ grauiſſ. Dei ultio, inſtar ignis ui ingenti & ſubito omnia uorantis. Ne autem uideretur hęc Dauidis uiribus attribui, nam ſermonem ad Dauidẽ uerterat, ſubiecit: Iehouah illos abſorpſit, ignis abſumpſit eos. Omnia enim Dei uirtute Dauid perfecẽrat. Porrò hoc quod igni abſumptos illos dicit præter id quod omnimodam eorum deletionẽ ſignificat, ut quæ igni exuruntur, prorſus abolentur. Significare præterea uidetur & genus pœnę, quod Dauid in deuictos Ammonitas deſæuijt, quos in calcis fornace concremauit. Cæterum ſolet in ſcripturis ſubinde ſæuior Dei ultio, conflagratio ignis, per hyperbolem & alluſionem ad incendium Sedomiticum, uocari, de quo non nihil in uerſum ſextũ Pſalmi undecimi. פניך in decimo uerſu uulgata editio, uultus tui legit, ſed ſignificat hoc loco, ut & alijs multis, iram quæ in facie, nariumq; intentiore flatu, maxime ſe prodit, ſic & Chaldæus legit. Vnde Ebræis & faciei & naris nomine ſignificari ſolet, פני & אף. Verſu undecimo etiã poſteritatem hoſtium tollendam indicat. Per fructum ſiquidẽ eorum, & ſemen, filios, nepotes, & poſteros ſignificat, quos de terra & filijs hominis, id eſt, hominibus, canit perituros. Vt enim Pſalm. 4. uerſ. 3. filios uiri, pro uiris dixit, ita non hic ſolũ, ſed paſſim in ſcripturis filij Adam, id eſt, hominis, pro hominibus ponuntur. Qui loquendi modus & Gręcis in uſu eſt. Nam identidem Homerus υἷας ἀχαιῶν, id eſt, filios Græcorum, pro Græcis uſurpat. Ex hoc uero tam atroci hoſtium Dauidis excidio, animaduertamus, quas pœnas daturi ſint hoſtes uerioris Dauidis, Chriſti Dei ſeruatoris noſtri Ieſu, quem non dubitemus hoſtibus ſuis, qui ſoli & noſtri hoſtes ſunt, ſuperiorem futurum, utcumq; ſecus nonnũquàm id carni uideatur.

Verſus 12. & 13. ad uerbum.

Quum inclinarunt ſuper te malum, cogitarunt fraudem, nõ potuerũt. Quoniã pones eos partem, in neruis tuis diriges contra facies eorum.) Et hæc exponunt ac probant, quòd rex Domino nixus nutare nõ potuerit, Nam prædicát quálibet diligẽter, & magno ſtudio

hostes, de rege extinguẽdo consultarint, & incredibilis potentię manum contra
A ipsum conflatię, adeo omnia frustra fuere, ut non aliter in regis potestatẽ punien
di uenerint, quàm si eos sibi ceu signum, contra quod sagittas suas dirigeret, con
stituisset. Istud: *Inclinarunt super te malum*, Kimhi interpretat̃, inclinatũt se contra te, ut
malum inferrent. Abraham Ezra רעה facit accusatiuum patientem uerbi נטו.
Vel egas: Intenderunt malum. Vltima uersus particula, *non potuerunt*, ad duo refer
tur, ut intelligas, non potuisse perficere, & quod malum intenderunt, & quam
fraudẽ concinnarunt, Zeugma enim est. Versus 13. canit, quanta in hostes
suos regi facta fuerit potestas. Quod enim canit tale est, pones eos in unam par-
tem, ceu signum & scopum, ad quem iaciantur sagittæ, inde in eos aduersos, &
omni tamen se defendẽdi uirtute destitutos, in neruis tuis, subaudi sagittas direxi
sti, ut Abraham Ezra uult, arcum instruxisti sagittis, nihil ipsis repugnãtibus, eos
perimẽs. Vulgata ędítio habet: Pones eos deorsũ, sed huic lectioni obstat, quod
sequitur, diriges contra faciẽ eorum. שכם enim ut tergum, ita humerũ, & partẽ
etiã significat, ut Gen. 48. uersu 22. dicebat Iaçcob Iosepho filio suo: Et ego dedi
tibi שכם, id est, partẽ unam corã fratribus tuis, quam paraui mihi, gladio & arcu
meo de manu Amorçi. Partẽ hic quoq; Chaldęus legit, Hieronymus uero hume
rũ. Quod licet de seruitute intelligi possit, simplicior tamẽ & certior est interpre-
tatio, prior. Hinc discamus nullis uiribus impios posse sese defendere, oppugnã-
te illos Christo. Huic igitur nos committamus.

Celsus esto tua uirtute ò Iehouah, canemus & celebrabimus tuam fortitudinem.) Accensus ex *Versus 14. ad uerbum.*
cõsyderatione amplissimę salutis, quã Deus regi suo contulerat, orat ut porrò &
semper se Deus uirtute sua extollat, hoc est, exerendo suã potentiã, declaret se o-
mnibus supereminere, quo perpetuo sit, ut sãcti uirtutẽ eius deprędicẽt. Vnde sub
ijcit: *Canemus & celebrabimus uirtutẽ tuam*, quæ sola omnia perficit, tuet̃ sibi fidẽtes, ster
nit repugnãtes, manifestũq; facit, cũctos mortales nihil esse, Deũ autẽ omnia. Hęc
utinã principes & populi credere sustineant, sic utriq; nullo alio præsidio q̃ boni
B tati Dei fiderẽt, unde timor & studiũ Dei, cũ omni uirtutũ choro cõsequerentur.

ARGVMENTVM PSALMI XXII.

DAuid Christi se typum aperte admodum hoc Psalmo exhibet. Primum ergo summam eius deiectionem, inde & exaltationem, regnũq; eius, & ad orbis terminos propagationem, & ad finem usq; seculi deductionem, in se adumbratam canit.

PSALMVS XXII.

in genere mixto χετλιασμὸς καὶ εὐκτικὸς.

Ræsuli de Aieleth matutina. Oda Dauidis. 1
Deus mi, Deus mi, ecquare deseris me? ut 2
longè abest à mea uociferatione quod opem mi
hi feras?
Deus meus inuoco die, & non annuis: nocte, 3
& non datur ut sileam.
At tu sanctus ille es, qui habitas in Iisraele te lau 4
dibus ferente.
Te patres nostri fidebant, fidebant, & eripuisti illos. 5
Ad te uociferabantur, & erepti sunt, te fidebãt, neq; pudefacti sunt. 6

7 Ego autem uermis ſum, non uir, opprobrium hominum, & pro-
C pudium populi.
8 Quicunq; me adſpiciunt, ſubſanant me, efficiunt contumelias, mo-
uent caput.
9 Iſte, inquiunt, ad Iehouam omnia retulit, eripiat eum, liberet, nam
deamat eum.
10 Attamen tu is es, qui ex utero me eduxiſti, quo nixus ſum, pendens
adhùc ab uberibus matris meæ.
11 Tibi uelut expoſitus ſum, ſimul atq; in lucem prodij, ab utero ma-
tris meæ Deus meus es tu.
12 Ne ſubducas te à me longius, propè enim acceſſit adflictio, nec eſt
qui adiuuet.
13 Tauri prægrandes circumdederunt me, præualidi ex Bashan un-
diq; cinxerunt me.
14 Tanquàm leo prædam corripiens & inclamans, in me patente ri-
ctu inhiant.
15 Velut aqua diffluxi, luxata ſunt cuncta oſſa mea, cor meum intra
me uelut cera colliquit.
16 Exaruit ſuccus meus, ut teſtæ ſimilis euaſerim, lingua mea hæret fau
cibus, ſepulchro adaptaſti me.
17 Nam ceu canes me circumdederunt, cœtus noxiorum cinxit me,
D foderunt manus meas & pedes meos.
18 Numerare licet omnia oſſa mea, illi ſic affectum intuentes, & adſpi
cientes, optata uoluptate fruuntur.
19 Partiti ſibi ſunt ueſtimenta mea, & de ueſte mea ſortiti ſunt.
20 Sed tu ò Iehouah ne ſis procul, ò uirtus mea, ut me adiuues pro-
pera.
21 Libera uitam meam à cæde, è rabie canis animam meam.
22 Serua me ab ore leonis, & à cornibus unicornium eripe me.
23 Celebre reddam nomen tuum fratribus meis, in media concione te
feram laudibus.
24 Collaudate, dicam, Iehouam, quicunq; ipſum colitis, omnis proge
nies Iaacob attolite eũ laudibus, omnis progenies Iiſrael, metuite eum.
25 Quoniam nõ contempſit, nec auerſatus eſt adflictionem adflicti,
faciem ſuam ab eo nequaquàm auertit, cumq; ad ſe uociferaretur, audi-
uit illum.
26 De te hymnum canam in cõcione ampla, uota mea perſoluam coràm
colentibus ipſum.
27 Edent manſueti & ſaturabuntur, laudabunt Iehouam, qui ipſi ſtu-
dent, uiuet, gaudebitq; cor eorum in ſæculum.

Recorda

A Recordabuntur & ad Iehouam redibunt, qui in extremis terræ ha- 28
bitant, supplicabunt tibi cunctæ nationes gentium.
Nam Iehouæ est regnum, & ipse gentibus dominatur. 29
Edent & supplicabunt omnes opulenti terræ, coràm eo incurua- 30
buntur & qui descendunt in sepulchrum, neque possunt animæ suæ ui-
tam prorogare.
Posteritas seruiet ei, accensebitur Domino in perpetuum. 31
Nepotes anunciabunt populo qui nascetur illis, iustitiã quam præ 32
stitit.

VERSUS PRIMI EXPLANATIO.

AIeleth, & Ebræi uarie interpretantur. Quidam dicunt hoc nomine
significari instrumentum musicum, alij speciem carminis, alij stellã,
alij uirtutẽ uel fortitudinem, ut infra in uersu 20. אילותי, id est, uir-
tus mea, nonnulli capream uel ceruam. Et in hac sententia est Kim-
hi, censetque Iisraelem sic per Metaphoram uocari, ut & in Canticis
2. & 3. ubi sponsus adiurat filias Ierushalaim, per hinnulos uel capreas agri, qui
bus Iisraelitas ille designatos putat. Porrò incerta sunt hæc adeo, ut non nisi pre-
tenuem coniecturam, habeas, quamcunque sequi sententiam libuerit. Si non suo
more Psaltes, organum aliquod musices, uel certam melodiæ speciem, uoce hac
significare credendus est, haud illibenter eorum interpretamẽtum sequerer, qui
uolunt אילת nomen stelle esse, quibus & Thalmudici subscribunt, Luciferum — Aieleth.
hoc nomine uocantes. Etenim præter Euangelistarum omnibus filijs Dei indu-
bitatam authoritatẽ, ipsa Psalmi uerba euincunt, de seruatore nostro, hunc Psal-
B mum esse compositum. Vt autem ferebat eius temporis ratio, forsan non sine ty-
po, quem Psaltes in se ipso, cum à Schaule & assentoribus eius, hominibus scele-
ratissimis toties ad mortẽ proxime adduceretur, adumbratum uidit, Sicut ergo
cum mentis oculos dirigẽre spiritu Prophetico, potissimum in Christo filio suo
secundum carnẽ, fixos haberet; neque conueniret, sine inuolucro aliquo de eo ca-
nere, אילת השחר, id est, sydus matutinum illum uocauit, propterea quod diui- — Sydus.
nitatis solem, hominibus sic per ipsum hominem, adducendum præuideret, ut
mortalibus ille haud unquàm ante adfuerit propior. Vel certe uocauit eũ אילת, — Ceruæ.
uolens dicere ceruam, illud præuidens, quod esset hostia futura, quæ oblata se-
mel, in sempiternũ absolueret sanctificatos. Et quid si uoluisset alludere ad איל, — Aiil, id est, ari
id est, arietẽ illum, quem Abraham pro Iizhak filio suo Domino mactauit. Nec — es.
offendit, quod in fœminino genere uoce hac usus est, fortasse uoluit per id sum-
mam eius deiectionem, de qua hic canit, sub indicare. Matutinam autẽ iure uoca
uit, eo quod ultima, & ut Epistola ad Ebręos multis probat, omnia perficiens ho
stia fuerit. Vt enim à uesperi diem Ebræi auspicantur, ita uespertinas uictimas ma
tutinę sequebantur, & cerimonias, cultumque religionis consummabant. Sicui ue — Sentẽtia Kim
ro Kimhi sententia arrideat, ut per אילת ceruam uel capream intelligat, puteteque — hi de ceruæ.
ea repræsentari Iisraelem, modo de uero Iisraele, hoc est Germano populo Dei,
cõstante ex ijs, qui superno spiritu Deo renati sunt, habebit & is in postremo Psal
mi parte, quod sententiæ suæ nonnihil congruat. Nam de gentium cõuersione,
& Ecclesiæ Christi cum amplitudine, tum perpetuitate, manignifice sub finem
Psalmi uaticinatus est. Nec inepta esset metaphora, si Ecclesiam Christi, ceruæ
nomine uocasset. Sponsa est siquidem seruatori unice dilecta. Iam chara uxor &
in Prouerb. אילה, id est, ceruа uel caprea appellatur.

Deus

Versus 2. & 3. ad uerbum. *Deus mi, Deus mi, quare deseruisti me, longe à salute mea, uerba rugitus mei. Deus mi clamo die nec respondes nocte, & non silentium mihi.)* Vsq; ad uersum uigesimum tertium, quibus
C in malis fuerit, quàm anxie & ardenter Dei opem implorarit, canit, inde ad finē usq; de diuinæ gloriæ, ueræq; religionis illustratione, & dilatatione, quę eo tempore futuro, erat futura. Vtrumq; uero ita cecinit, ut aperte uideas illū haudquaquàm sese, nisi quantum ad rationem typi attinet, sed ipsum seruatorem, in commemoratione tam adflictionis, quàm utilitatis, ex sua salute futurę, ob oculos habuisse. Vt igitur nihil impium feceris, si in his perpenderis, ut Dauid improbitate Schaulis & assentatorum eius exagitatus, Christum adumbrarit, ita nullos haberes oculos pietatis, si non cerneres omnia proprie in Christum competere.

Primis itaq; duobus uersibus inducit se summo dolore adflictum, ad Deum pro auxilio indesinenter clamasse, nec tamē fuisse auditum. Sunt autem omnia mire pathetica. Primum, geminatio inuocationis, ingentem animi dolorem
El. indicat, Deinde quod nomine אל, quod Deo, propterea quod potenter auxiliari solet, tribuitur, inuocat, eundem testatus est. Nam queri se subindicat, Deum alioqui omnipotentem suorum auxiliatorem, erga se nullam iuuandi uirtutem exerere. Ad idem facit, & quod deseri se ab illo, qui inuocantes se deserere nequit
Schaagah. longeq; stare eum, qui nusquàm suis deest, clamat, & quod שאגת, id est, rugitū dixit, uocem scilicet immanem, qualem uiri alioqui fortes, cum intollerabili cordis angore distringuntur, & quamlibet renitentibus, uis doloris lachrimas & eiulatum exprimit, emittere solent. Eam Galli uocant cry, & de emittente eam dicere solent, il ast iete ung cry. Vocem siquidem hanc scriptura leonibus tribuit, uti & infra uersu decimo quarto. Etenim natura doloris est, ut cogat in uocem erumpere, eo quod faciat spiritum retinere, qui tum quando retineri amplius nequit, uniuersus cum clamore emittiť. Hæc Aristoteles in libro Problematum, sectione uicesima septima. Vt igitur summe doluit, ita plurimum spiritus potenter retinuit, qui simul erumpēs, postea immane fremuit, id quod rugitum
D uocat, non humanam, sed leoninam uocem. Versus tertius non minus ardet, dū queritur se die nocteq; frustra opem Dei implorare, propterea quod non annuat Deus, ut silere daretur. Videtur nanq; illo: *Et non est silentium mihi*, uoluisse geminare, quod præmiserat: Non annuis mihi. Clamoris alioqui perpetuitatem eo significauit, quod se dixit clamare die & nocte.

Vers. 4. 5. & 6. ad uerbū. *At tu sanctus sessor laudum Iisraël. Te confisi sunt patres nostri, confisi sunt, & eripuisti eos. Ad te uociferati sunt, & euaserunt, confisi sunt nec pudefacti.)* Amplificatio est quæstus. Deus in medio populi Iisrael, ideo habitaturum se promiserat, arcam fœderis tradiderat, ac templum sibi postea ædificari uoluerat, ut testaretur se auditurum preces ad se clamantium, ut Leui. 26. & 3. Regum 8. legimus. Hinc sessorem eum appellauit laudum Iisrael, id est, inhabitatorem domus, in qua ut preces ad eum pro auxilio ferendo fundebantur, ita laudes & gratiarum actio, pro lato auxilio referebantur. Ex eo ergo quod Deus ad suas solius preces obsurdescebat, qui omni Iisraeli precāti aderat, continuisq; laudibus ob latam opem celebraretur, magnitudinem suę calamitatis non sine singulari affectus auxesi, ostendit. Kimhi illud *sessor*, uel *qui sedes* ad æternitatē Dei refert, quasi Vates significare uoluerit, tu sedes firmiter regnans, immotus ab omnibus, tui semper similis. Taléq; Iisrael. te usq; exhibuisti, ut merito tuas laudes, & iugiter decantet, qui fit igitur, ut nunc ad meas adeo preces obsurdescas? Chaldæus habet: Qui inhabitas orbem. Versibus quinto & sexto exaggerat querelam ab exemplo patrum, qui cū opem Dei implorarunt, adiuti semper ac malis quibúsuis eius ope erepti sunt, necunquā spe sua frustrati, ac inde pudefacti suet.

Versus 7. 8. et 9. ad uerbū. *Et ego uermis, & non uir, opprobrium hominis, & reiectamentū populi. Omnes uidentes me subsannarunt*

A *sannarunt me, profuderunt per labium, motarunt caput. Deuoluat ad Iehouah, & eripiat eum, liberet eum, quia complacitum est ei in illo.)* Quā contemptim habitus, quàm abiectus ac uilis præ omnibus mortalibus fuerit, hisce uersibus canit, eóq; amplius miserię suæ querelas auget. Vermem se dicit habitum, non hominem, & ita contemptū atq; execratum, ut nihil hominibus, nihil omni populo æque probrosum, æque detestabile haberetur. Vnde quicunq; intuiti eum fuerint, subsannarint se, & uerbis irriserint, capitisq; commotione illuserint, Psal. 31. uicinis se factum queritur opprobrium. Idem de populo Iisrael, Psal. 44. at hic omnibus mortalibus, populo uniuerso. Id quod non adeo molestum fuisset, si hominibus tantum se uidisset & audisset abominationi esse, id demum supra omnem existimationē cruciabat, ꝙ & à Deo reiectum hostes planè impij iactarent, suámq; in illum fiduciam plane irriderent. Qua caussa Prosopopeia usus, ut spem suam in Deum irriserint, ipsorum subsannatorum uerbis memorat: *Deoluit*, inquiebāt, *ad Iehouah*, hoc est, ut uerti: *sua omnia ad Deum retulit*, in omnibus rebus ab ipso uno pependit. Id ad quod Psalm. 38. hortatur: Deuolue ad Iehouah uias tuas, id est, ad eum refer instituta tua, ab eius uoluntate & nutu in omnibus quæ gesseris, pendeas. Illud: *Liberet eum, nam deamat eum.* Ironia est, qua dicere uolebant, stultè & ridicule illum fecisse, ꝙ Deo diligi se, charúmq; tantopere haberi, fuisset arbitratus. Vt uero Dauid hæc ex parte aliqua, cum patria extorris à Schaul persecutore undiq; exagitaretur, ac uelut perdix in montibus undiq; excuteretur, expertus sit, nequaq̃ tamē in eo ita, ut in seruatore perfecta fuere. Nemo enim mortalium, nedum Dauid, adeo ut redemptor noster in cruce pendens, abiectus, omni ludibrio affectus & execratus unquàm fuit, id quod uel in eo abunde declaratum est, quod uno ore Pontifices, legis doctores, seniores, & omnis populus, ut in crucē ageretur, quo tamen nemo unq̃ uixerat innocentius, nemo pluribus & diuinioribus beneficijs quoslibet affecerat, insano & rabido clamore, iterum atq; iterum postularunt. Hinc facile & illud apparet, nullius, post conditos homines, tantopere calamitosam & probrosam sortem extitisse, ut tanti probri, támq; auersandæ notæ fuisset, uti extitit sors Christi. Porro illa, quæ de irrisu canit uersus octauus & nonus, narratio potius q̃ uaticinium sunt eorū, quæ Christus perpessus est. Sic namq; Matthæus scripsit: Prætereuntes conuitia iaciebant in eum, mouentes capita. Et post paucula memorat Pontifices cum Scribis & Senioribus inter cætera dixisse: Confisus est Deo, eripiat eum, siquidem uult eum, Id quod nonus uersus ad uerbum habet. Quis iam uel hinc non uideat, Vatem, q̃libet ex sua forsan calamitate occasionem acceperit, præcipue tamen de Christo seruatore hæc cecinisse. יפטירו בשפה, in uersu octauo Kimhi interpretatur: Profuderūt uerba irrisoria per lábia sua. Eclipsim enim esse affirmat, cui & A. Ezra, Græcus & Chaldæus subscribunt. Hic siquidem habet: Garriunt malum labijs suis. פטר etiam alicubi mittere significat & fundere. Non desunt qui hoc aperiendi significatu accipiendum, & ב redundare uolunt, ut sensus sit: Aperuerunt labiū. D. Hieronymus reddidit: Dimittunt labia, quod de gestu illudentium quidam intelligunt, sed rectius de uerbis irrisorijs hoc intelligemus, cū ea statim subiecta sint. In uersu nono habetur גל, quod à גלל uenit, et conuoluere, complicare significat, quo Propheta exprimere uoluit, se, pręcipue autē Christum, omnia sua ceu conuoluta Domino detulisse & addixisse. D. Hieronymus uidetur id deduxisse à גלה, quod migrauit significat, nam reddidit: Confugit ad Deum.

Nam tu extractor meus de utero, fiducia mea, super ubera matris meæ. Super te proiectus sum à uulua, ab utero matris meæ Deus meus tu. Ne sis procul à me, nam angustia prope est, nam non est adiutor.) Etiam his uersibus affectus intendit. Memorat se Dei esse figmentum, ab ipso è materni uteri claustris extractum, sugentem matris ubera, alitum, sempi- *Versus 10. 11. & 12. ad uerbum.*

terna eius bonitate, ab eo quod formatus homo fuit, fruitum & nixum fuisse, &
C inde orat ne se deserat, néue longe à se recedat, qui tamen precibus populi sui Iisraelis semper se præsto fore promiserit, & ne quis de eo dubitaret, habitaculũ suum in medio eorum erexerit, sæpissime quoq; erga patres, qui ipso fidétes, opem eius implorabant, idem re ipsa declarauerit. Illa quoq; uersus 12. antithesis: *Ne absis longius*, quia prope accessit adflictio, ad mouendum affectum composita est. Verum hanc antithesim, ut & illud, quod se ab utero matris Deo curæ fuisse memorauit, non tam caussa intendendæ querelæ, quàm confirmandæ spei suæ, contra illos, qui suis illâ irrisibus & probris euertere conabantur, adhibuit. Hinc nanq; animo eius huiusmodi cogitationem subire oportuit: Si te Deus in lucem hanc, absq; tua & scientia, & uirtute eduxit, si te lactentem, dum nihil tibi poteras prospicere, tam benigne fouit, haud poterit admittere, ut modo, cum prope adeo accesserit, premátq; summa adflictio, absit longius. Vnde & precem statim subiecit. Versus quintus & sextus Psalmi 71. eadem ferè canunt, quæ hic 10. 11. Sic enim habent: Nam tu expectatio mea es Domine, Iehouah fiducia mea à puero. Per te sustentatus sum ab utero, è uisceribus matris meæ tu me extraxisti, perpetua est mihi tui prædicatio. Porro גוזי habetur illic, cum hic גחי legatur, significat autem utrunq; *extrahentem*. D. Hieronymus, propugnatorem, reddidit, quid secutus non uideo, nisi extractorem ex periculis intellexerit, sed hic subijcitur: *meus*. Hanc sane Dei in nos bonitatem probè perpendisse, dici uix potest, quantũ
D fiduciam in illum augeat, uniq; qui è nihilo nos sibi finxit, haud unquàm cura sua destituet, si eam modo & petamus & expectemus.

Versus 13. 14. 15. & 16. ad uerbum. *Circundederunt me tauri robusti, præualidi Bashan me cinxerunt. Aperuerunt contra me os suũ, leo rapiens & rugiens. Sicut aqua effusus sum & luxata sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquàm cera liquescens, intra uiscera mea. Exaruit uelut testæ succus meus, lingua mea adfixa est palato meo, ad limum mortis posuisti me.*) His quatuor & tribus proximè sequentibus uersibus, canit, quàm prope sibi imminuerit adflictio, id quod questus est uersu duodecimo. Nam cinctum & conclusum se à potentissimis, atrocissimis, & sibi infestissimis hostibus memorat, sibiq; omne robur, omnéq; uirtutem excidisse, metúq; plane esse exanimatum, sepulchro per omnia adaptatum, in se omnem hostium libidinem perfectam, atq; illos, ut prorsus confecti, iam uestes suas inter se diuisisse, esseq; sortitos. Hostes suos, quò ferociam eorum magis exprimeret, grandes & præualidos tauros, quales regio Bashan diues pascuis fert, uocat, & circundatum se ab illis, id est, prorsus in eorum potestate esse quæritur, tum & aperuisse illos contra se rictũ suum, uelut leo, dũ in prædam inhiat, ferociámq; testatus rugit. Rugire enim solent prædam nacti leones, ut Amos 3. Num, inquit, rugiet leo in sylua, si non sit illi præda? Idem de leonibus testatur & Aristoteles nono de natura animalium, cap. 44. Deficit hic particula כ, debebat enim esse כארי, sed istæ eclipses in scripturis frequẽtes sunt. Hinc tum adeo se exanimatum, omniq; uirtute fuisse exinanitum, ut ceu aqua defluxerit, luxata sint omnia ossa sua, cor in ceræ modum, à calore ignis uel Solis dilabentis, colliquisse, succum omnem ita absorptum, ut uelut testa aruerit, & lingua palato adhæserit, planéq; ita comparatus fuerit, ut qui iam sepulchro demandandus sit. His nãq; duobus uersibus 15. & 16. summum metum, seu hypotesi descripsit. Metus nãq; cogit calorem è summis in intima, & è supernis in infima, à frigore ergo quod circa pectus est, & tam superna quã extrema cuncta occupat, omnia refrigerant, ipsæq; membrorum compages soluuntur, Hanc dissolutionem uidetur per Hyperbolem significasse, cum dicit: *Velut aqua effusus sum*, uel *defluxi*. Quanquàm soleat metus per calorem, quem ad infernas corporis partes depellit, & flauam bilẽ deijcere, & aluum atq; uesicam ciere. Verum cum ei, quod dixit: *Effusus sum uelut aqua*,

Tauri Bashan

Leo.

conti

A continuo ſubiecit: *Et luxata ſunt omnia oſſa mea*, accipio hoc pro more Vatis & ſcripturæ, ut prioris repetitionem, quare uero ſimilius puto, Vatem illa ſui effuſione, membrorum diſſolutionem dicere uoluiſſe. Ex eadem uero cauſſa, quod metus caloris defectio, & in infima depulſio eſt, accidunt & quæ ſubijcit: *Cor meum uelut cera colliquit, ſuccus meus uelut teſta exaruit*. Nam calor pectus deſerens, facit cor colliqueſcere, idem humorem in intimis abſumens, ariditatem inuehit, & ſitim excitat. Verſu 16. uocem מַלְקוֹחָי R. Shlomoh reddit, Gallice, palet, id eſt, palatum. Vltima particula eiuſdem uerſus: *Ad limum mortis poſuiſti me*, nihil aliud eſt, quàm ita me confeciſti, ut plane ſepulchro me adaptaueris. Aptæ ſunt dolentibus & querentibus hyperbolæ. Porrò horum, quæ à uerſu 12. uſque ad uigeſimũ, de hoſtibus omnimoda atrocitate deſæuientibus, & exanimante metu proprie de Seruatore noſtro Vates cecinit, figura & adumbratio in Dauide præceſſiſſe uideri poſſit, quum in deſerto Maon, ab exercitu Schaulis iam cinctus, actumque de eo erat, niſi propter irruentes Philiſtæos coactus Schaul fuiſſet inde ſuos abducere, Certe tum uelut à præualidis tauris, & rabidis canibus plane concluſus erat, quique iamiam ipſum perempturi, utique rugienti, & inhianti iam in prædam leoni ſimiles erant, qua ſimul neceſſitate ille conſtrictus, procul dubio, ſummo in metu fuit, & morti proximus. *Malkochai.*

Quoniam circundederunt me canes, concilium noxiorum cinxerunt me, ſicut leo manus meas & pedes meos.) Iterum cauſſam reddere uidetur ſummæ anxietudinis qua conficiebatur, metúſque qui eum planè exanimabat. Nam ut ante à tauris, ita hic à canibus ſe, ceu feram, circũdatum queritur, mox autem quos canes intelligat, ipſe exponit, cum cinctum ſe memorat à cœtu noxiorũ & pernicioſorum hominũ. *Verſus 17. ad uerbum.*

Sequentem particulam, tam Græci quàm Latini conſtanter legunt: Foderũt manus meas & pedes meos. Ebræi: ſicut leo, manus meas & pedes meos, ſubaudi, obſederunt, cinxerunt, & ne uel manus mouerem ad defenſionem, uel pedes ad fugam, effecerunt. A. Ezra etiam & Kimhi iungunt hæc uerbo præcedenti, *Foderunt manus meas & pedes meos.*
B cinxerunt, uti ſæpe uerbum unum duabus particulis ſeruit. Kimhi præterea ſcribit leonem ſolere, cum in ſaltu uenatur, circulum cauda ſua depingere, quo feræ conſpicientes, ita ſoleant terreri, ut attonitæ inde egredi non auſint, ſed contractis pedibus expectare, donec leo in eo circulo ipſas corripiat & uoret. Sic ait Iudæorum populum (nam de illo Pſalmum interpretatur) in præſenti exilio, uelut intra circulum contineri, nec eſſe uim defendendi ſe ab iniurijs, neque copiam fugiendi. Si enim Saracenorum poteſtatem effugiant, oportere eos ſeruire incircumciſis, id eſt, nobis. Verum ut inane & friuolum commentum ſcio, quod de ſui populi præſenti auxilio Pſalmum hũc canere affirmat, ita & illud quod narrat de leone, quàm uerum ſit, ipſe uiderit, nihil tale apud alios legi.

Porrò his qui ueritatem poſſunt cognoſcere, liquet hunc Pſalmum de Chriſto canere, cuius cum ſint in cruce manus & pedes perfoſſi, nec ſit prorſus ab hac ſignificatione aliena uox כָּאֲרִי, ſi puncta negligas, & א redundare dicas, uulgatam Græcorum & Latinorum lectionem hic ſequutus ſum, id uidebunt Ebræi, at Felix Pratenſis per Deum teſtatur, ſe כָּרוּ hoc loco in commentario quopiam legiſſe, cui non minus fidei Iudæi habeant, quàm ipſi ſcripto Vatis. Sed tamen cum Iudæis ob uoculam hanc ego nunquàm contenderem, Nam etiam ſi legamus: Sicut leo, & ſubaudiamus, obſederunt manus & pedes meos, adhuc in Chriſtum ſeruatorem noſtrum, ac neminem alium Pſalmus hic quadrabit, id quod præcedentia & ſequentia, ijs qui ueritatis capacem habuerint mentem abunde reſtantur, alijs, qui hac deſtituti ſunt, etiam ſi כָּרוּ hic ſcriptum eſſet, nihil tamẽ de Chriſto uere perſuaſeris. Manus & pedes Seruatoris perfoſſos, etiam ſi hunc locum Iudæis conceſſerimus, Euangeliſtæ nobis ſatis probant. Hoc certe fatendũ *Caari. Felicis Pratenſis lectio. Cara.*

C Ari. Arieh. est, leonem persæpe ארי, nec semper אריה in scripturis uocari, & omnino eisdē punctis, quibus hic, uocem eam notari, ut Num. 23. 24. Iudic. 14. 1. Reg. 17. 2. Regum 23. & alijs multis in locis. כ autem similitudinis notam, non nisi hic, & Iesaiah. 38. ubi Hizkijah queritur Dominum ui morbi, uelut leonem, cuncta ossa sua confregisse, cum camerz notatam, alijs locis cum patha legimus. Hoc ideo uolui monere, ne quis ex eo quod Felix scribit, glossam Ebræam testari hanc dictionem, bis tantum in sacra scriptura reperiri, hic, & Iesha. 38. putet totam dictionem tantum his duobus locis haberi, quod enim scribit, tantum de puncto כ Ebræi affirmant. Ipsa siquidem uox, quæ leonem significat ארי, absq; ה multis in locis, & eisdem, quibus hic punctis reperitur. De significato duplici, cuius Felix meminit, nihil scripserunt hoc quidem loco, R. Shlomoh, A. Ezra, & Kimhi, alios mihi consulere non licuit, & si licuisset, pluris tamen locorum collationē iure facerem. Equidem quia Christianis scribo, apud quos pridem publico cōsensu, *Foderunt*, legitur, & debet nobis maior ueritatis in Christo completæ, quàm typi in Dauide adumbrati, ratio haberi, & ipse, *foderunt*, posui, magis spectans, quid recipiant Christiani, quàm quid possit approbari contentiosis Iudæis. Ne quis tamē absq; fructu nostra illis ridenda exhiberet, urgendo eos hoc loco, cum eo perpaucum, alijs innumeris plurimum urgeri queant, illa quæ de uoce ארי præmisi, annotare mei officij esse duxi. Chaldæus habet: Mordentes ueluti leones manus meas & pedes meos.

Versus 18. ad uerbum. *Numerabo cuncta ossa mea, illi contemplantur, & intuentur me.*) Versus 18. uarie enarratē. Si historiam supplicij Christi perpendimus, possit hunc sensum habere: Ita extētus sum & distractus, ut numerare licuerit cuncta ossa mea. Nam quod dicit: *numerabo*, idem est, quod *numerare licet*, ut uerti. Neq; obstat, quòd in Dauide, qui typum Christi gessit, nihil tale præcessit, sæpe siquidem, ultra typos rapti Prophetæ, ea canunt, quæ in uno Christo perfecta sunt. Si quis autem putet exanimātem metum hic describi, quem & uersus 15. ac 16. depingūt, accipiet hunc uersum ut hyperbolem, qua significare uoluerit, terrorem à canibus illis, omnem carnem sibi

D exedisse, ut cuncta sua ossa numerare licuerit, & sic confectum, ludibrio fuisse hostibus, qui uoluptatem cœperant, ipsum tabidum adeo, & iam mortuo quàm uiuēti similiorem, intuendo. A. Ezra per *ossa* amicos intelligit, quos cum Dauid desertus, & hostibus suis iam proditus frustra numeraret, uoluptatem illis exhibuerit, uidentibus adeo amicis & quidem iunctissimis destitutum, suæq; libidini penitus permissum. Nam & illud uersu 15: *deluxata sunt ossa mea*, de defectione eorum

Azemothai. intelligit, qui uelut robur Dauidis fuerant. Kimhi autē עצמותי, accipit, ut Iesh. 41. הגישו עצמותיכם, id est: Adferte rationes uestras, quibus potissimū caussa uestra nititur. Sic enim quasi ossa, hoc est, robur iuris dicuntur. Inde uersum interpretatur in hunc modum: Si enumero & adduco fortes pro me rationes, quibus caussam meam iustam approbo, accusans apud principes iniurias, quibus me subditi afficiunt, illi rident me, indéq; uoluptatem capiunt, quòd indignis me modis affectum conspiciunt. Mihi, & si עצמות omnino, ut iam diximus, ius & rationes, quibus ius defenditur, etiam significet, haud tamen uidentur, enarrationi Kimhi fauere, quæ præcedunt hunc uersum & sequuntur. Malui igitur hūc uersum ita accipere, ut quo Vates metum & animi terrorem, in quem eum coniecerant canes illi, exaggerare uoluerit, quàm ut per allegoriam questum dicam, de defectione amicorum, quod uisum est A. Ezræ, aut de narratione iuris sui locutum esse, quod Kimhi adduxit. Illud autem: *Ipsi contēplantur, uident me*, pro eo quod est, uoluptate & gaudio afficiuntur, me intuentes, & sic affectum consyderantes, omnes concorditer accipiunt. *Videre* hoc significatu & uersu 34. Psal. 37. usurpatur: Cum excindentur improbi uidebis, id est, uidendo uoluptate afficieris.

A ris. Item uersu ult. Psal. 54. Ab omni afflictione liberasti me, in inimicis meis ui-
debit oculus meus, nempe quæ maxime uolet, unde summè gaudebit, uel intu-
ebitur illos cum uoluptate, quòd dignas dederint sua improbitate pœnas.

Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super indumentum meum miserunt sortem.) Hic uersus o- *Versus 19. ad uerbum.*
mnium euidentissime Christi hic prædictum supplicium probat, cuius uestes,
cum eum milites crucifixissent, inter se partiti, & de inconsutili sortiti sunt. Hu-
ius umbram uerisimile est in Dauide præcessisse, cum plane iam extorris patria
factum eum, modis omnibus ad mortem Schaul & assentatores illius uena-
rentur. Quis enim dubitet tum hos Schaulis assentatores, ut omnem illius sub-
stantiam, ita & uestes inter se sorte, & per partes diuisisse, eóq; singulari illũ igno
minia uoluisse afficere, cum etiam uxorem eius Michol pater alij tradiderit, &
tantum in eum odium declararit, ut 85. sacerdotes tam crudeliter necari iusse-
rit, ob nullam aliam caussam, q̃ quòd Abimelec putans regis illum negotiũ ge-
rere, panes ei administrasset, & usum dedisset gladij Goliath? A. Ezra uersum
hunc sic accipit, ut eo Dauid indicarit, tũ certò hostes arbitratos iamiam ipsum
se perempturos, ut modo de præda ac uestibus eius inter se diuidendis constitu
erint. Nam animo intelligit illos nõ re, Dauidis exuuias inter se partitos, ut que-
rela Dauidis hunc sensum habeat: Video ò Deus, ut prorsus de me actum sit, nisi
tu subitam opem feras, iam hostes internitionis meæ certi adeo sibi uidentur, ut
meas tanq̃ iam extincti uestes inter se diuiserint. Non semel enim indubitatum
hostibus fuit, se illum iamiam extincturos, ut cum Schaul audisset eum in Kei-
lah esse. Iam, inquiebat, tradidit illum in manus meas. Item cum cinctum iã te-
nerent in deserto Maon, & uicibus aliquot alijs, uti 1. Reg. 23. legimus. Quæ sa-
ne interpretatio, reliquis exaggerationibus periculi, quas hoc Psalmo Vates ha-
bet, satis congruit. At quocũq; modo id de Dauide, Christi typo, intelligatur, ut
in Christo impletum sit, narrant Euangelistæ. Quare cum habemus in quo ista
B uere completa, & de quo à Vate hic prædicta sunt, non est ut de typo horũ soli-
citi simus. Ad typi enim rationem satis est, id cuius typus sit, adumbrasse, expres
sio eius est, quod per typum representatur.

Et tu Iehouah ne sis procul ò uirtus mea, ad auxilium meum propera. Libera à gladio animam me- *Versus 20. 21.*
am, & de manu canis unicam meam. Serua me ex ore leonis, & à cornibus unicornium responde mihi. *22. ad uerbum*
Hisce uersibus expressius iam opem implorat, & eximi periculo atq; anxietu-
dine, quã prioribus descripsit, deprecatur. In præcedentibus adhuc magis de
malis in quibus erat, questus est, eáq; querendo commemorauit, q̃ auxilium pe
tijt. Vt ergo questus est se à Deo desertum, auxilium inuocanti sibi longe abfuis-
se, atq; ideo Deum à se recessisse procul, id quod uidetur animo, dum dolore &
cruciatu adobruitur, de quo in uersum primũ Psal. 10. & alibi plura dixi, ita nũc
orat: *Sed tu ò Iehouah, ne sis procul, ò uirtus mea, ut me adiuues propera.* Idé orare cœperat uer-
su 12. sed uolens exprimere habitum animi summè adflicti, à prece hac cõtinuo
dilapsus iterum ad querelas fuit, ad narrandum scilicet, quãtis malis teneretur,
quanta ipsum angustia premeret. Nunc ergo demum precationis uerba ordine
subiungit. Est uero Emphasis in eo quod ait: *Sed tu ò Iehouah*, talẽ enim sensum sub
indicat: Vides me prorsus in manibus esse hostium, non aliter atq; ferã iam à ca
nibus cinctam, etiã uestes meas inter se diuiserunt, adeo certò habẽt me manus
ipsorum haudquaq̃ effugiturum. *Ne sis ergo longe*, hoc est, ne differ amplius tuum
auxilium. *Tu uirtus mea es*, nam nullũ aliud præsidium superest, nihil in me uiriũ
reliquũ, sed neq; mora cędis ulla relicta. *Accelera igitur, propera ut me iuuas, libera à gladio
iam me cædente*, hoc est, à præsentissima cæde uitã meam, *de manu canis*, id est, potesta
te Schaulis, si de typo intelligas: si de Seruatore, à ui cœtus Iudaici, *unicam meam*, id
est, animam, quæ unica, & rebus omnibus chara magis haberi solet. His omni-

C bus simul indicat, de ipsa anima & uita sese periclitatum. Id intendit, cum subiungit: *Serua me ab ore leonis*, eo enim indicat iam sibi rictum eius imminere. Ad exaggerandam periculi magnitudinem, præterea subiungit: *Et à cornibus unicornium responde mihi*, hoc est, fer opem iam cornibus sæuissimarum beluarum permisso. ראם uulgari interpretes, nunc monocerota, nunc rhinocerota uertũt, quum alia uera sit monoceros, alia rhinoceros. Hæc ut Plinius scribit, & nomen ipsum indicat, in nare cornu unum habet, alter genitus hostis elephanto, altera uero, ut idem testatur, media in fronte unum & nigrum cornu habet, idq; cubitorum duum eminens. De hac scribit, feram asperrimam esse, quam uiuam capi negant, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui. Hanc uero in scripturis nomine ראם designari, coniecturæ sunt. Prima à cornium eminentia, ea enim notatur Psalmo 92. Exaltabis ut unicornis cornu meum. Nisi hanc exaltationẽ intelligas uirtutis, ita ut sæpe in scripturis exaltatio accipitur. Altera ab inuicto robore & potentia, ad quam alluditur Num. 23. Fortitudo illi unicornis. Tertia ab indomabili ferocia. Sic nanq; de hac scribit Iiob 39, Nunquid uolet tibi seruire Monoceros? num pernoctabit ad præsepe tuum? Nonne alligabis Monocerota loro tuo ut aret? num complanabit post te sulcos? &c. His nanq; uerbis uoluit Dominus indicare hanc feram ad usus hominis mansuefieri non posse. Quanq; autem & rhinocerota sæuam admodum feram esse, cum dimicet cum Elephanto, certum sit, altitudo tamẽ cornu, quæ animali tribuitur, quod in scriptura ראם dicitur, non ita conuenit. A. Ezra scribit se audisse cornu huius feræ tanta esse duritie, tantóq; robore, ut ea è celsis montibus se in illud tuto præcipitet. Præterea qui obseruet, insunt elegantes huic precationi, ad questus quos præmisi, antitheses. Questus erat primum, se à Domino desertum, iam ergo orat, ne procul absit, deinde se die & nocte frustra auxilium implorasse, iam ergo precatur, ut properet auxilium ferendo, tum se cinctum à cœtu noxiorum, animam suam ad necem quærentium, item & à canibus circundatum, à cæde igitur & canum rabie hic se petit liberari. Postremo hostes sibi instar leonum imminere, nũc orat ex ore leonis, cornuúq; unicornium

D eripi. Deinde uideri possit hæc precatio, qua mors deprecatur, Christo non cõpetere, qui morti sese ultrò obtulit, quod & Kimhi suos docet nostris obijcere, & statim, postq; initium huius Psalmi: Deus meus Deus meus clamauerat, expirauit. Nam & si in monte oliuarum cordis sui, ob imminens supplicium angustiam testatus, orauerit ad patrem, si fieri posset, ut calicem destinatæ mortis à se transferret, nihil tamen tale orauit, postq; cruci affixus, uocem illam ædidit, atq; uestes suas à militibus diuidi uidit, ubi hæc precatio post illa subiecta est. Nec forsan feret uerborum hic simplicitas, liberationẽ animæ intelligere, quæ facta est, corpori exemptæ, dicit enim: *Libera à gladio animam meam &c.* quod si simpliciter accipias, nihil aliud est, quàm libera me, ne gladio mihi anima adimatur. Firmius itaq; uidetur, hanc ut Dauidis precem accipere, qui à gladio Schaulis & reliquorum hostium seruatus, & in regno exaltatus, nomen Dei in cœtu fratrum, magnáq; totius Iisraelis Ecclesia insigniter extulit. Iuxta uero memores esse decet, Dauidem Christi fuisse typum, & eius corporalẽ liberationẽ adumbrasse Christi spiritualem, atq; hunc non minus pro hac salute spiritali, quàm illum pro corporali orasse. Temporis ratio sic diuinitus comparata tum fuit, ut quæ Christi sunt, tectè, atq; raro sine umbrarum uelamento traderentur. Non mirum igitur, & hic quædam sic dicta, ut in Dauidem Christi exemplar magis quàm in ipsum uideantur quadrare. Non desunt autem simul, & quæ sicut typum aperte excedunt, ita Christo soli competunt, ut sunt tam illa, quæ supra de contemptu infra cunctos mortales, q; quæ infra cecinit, de ueræ religionis latitudine, ipso regnãte futura.

Reem.
Rhinoceros à Monocerote quid.

A futura. Porrò in ijs quę hactenus Psalm. cecinit, obseruāda est uia immortalitatis, quæ omnimoda huius naturę cōstat destructione. Si iam sęuā adeo hāc & atrocē esse oportuit in seruatore nostro Iesu, & in uno quoq; sanctorū, tam eorum qui Christū carne præcesserunt, quàm qui sequuti sunt, eo sæuiorē, atrocioremq́, quo Christi spiritu quisq; opulentius donatus fuerit, facilis coniectura est, quā alienū sit à professione nostra, sectari carnis delitias, crucē uero fugere. Certè nihil uani fuit, cum exclamaret redemptor noster: Deus mi, Deus mi, ecquare dereliquisti me? Caro eius, cuius hæc uox erat, tum uniq; nihil nisi cruciatus sentiebat, cū præsentia Dei, sanctos omnia optime habere faciat, solidaq́ & cœlesti iucunditate afficiat. Tum certe, cū fuerit Deus omnia in omnibus, nihil molestiæ reliquū, omnia autē sempiterna uoluptate perfusa erunt. Quantū ad uoluntatē mētis attinet, Deus quidē nunquā filio abfuit, ut qui ab omni sēper peccato immunis uixisset. At quia ante hac grauiores cruciatus, et corporis et animi expertus nō fuerat, quantū sanè ad externū hominē pertinet, nunquā antea alieniorē, et absentem sibi longius Deū senserat. Aderat ei quidē & in illis ipsis tormentis, dum ex ipsius uoluntate in salutem totius humani generis ea ferret, sed aderat citra sensum carnis. Mens igitur hęc cōsyderans, atq; ita Deū sibi pręsentē cernens, impense semper gaudebat. Caro autē, qua tum erat conditione, ut id non cernebat, ita absentē Deū experiebatur, eoq; tantopere adflictabatur. Id igitur nobis in exemplū, & crucis ferendæ animosius, & æqui faciendæ in his nostræ imbecillitatis, immani clamore, indicibilis doloris teste, iam moriturus exclamauit dicens: Deus mi, Deus mi, quare me *Quare Christus clamauerit, Deus mi.* dereliquisti? hoc est, Cur sensum bonitatis tuę longe adeo à me subduxisti, tamq́ atrocibus pateris me tormentis excruciari? Sciebat probe ita interesse salutis totius generis humani, quare & ultro hæc subierat, interim tamē, ut necesse fuit, uerā hominis naturā indicibiliter dolere, sic cruciatā, ita ut uideremus quid esset nostri caussa factus, quidq́ passus, id palàm præ se ferre dignatus est. Multa de his disputantur, sed quibus ea non tam explicantur, quàm obscurantur. Nusquam certior huius rei congnitio peti poterit, quàm ab animo uere Dei studioso. Is & gloriatur de

B cruce, quā pro gloria Dei fert, & iuxta summe dolet. Nequit enim nō dolere corpori, quod ipsum dissoluit. Hic tamē dolor, in nobis semper ferè ex amore nostri nascitur, eoq; cum peccato nunquā non cōiunctus est. In Christo autē solius ueritatis naturę humanæ extitit index & testis. Qui etiā dolor in seruatore non minus patri placuit, cumq́ eius dilectione cōgruit, quàm lachrimæ illę propter excidiū Ierusalē, quod tamē cōsentiens iusto patris iudicio, spiritus approbabat, & uenire optabat, fusæ, utiq; nō sine ingenti cordis adflictione. Vt nanq; hominē esse illū pater uoluit, ita nihil humanū, solo peccato excepto, ab eo placuit esse alienū. Humanæ autē naturæ ratio sic est, ut doleat illi, quę aduersa sentit, quālibet simul mente eadē uelit, quatenus nimirū ea nouit Deo probari. Hoc incōmodo necesse est illam premi, donec planè innouetur, & præsentius sese illi Deus offerat. Id ergo incōmodi, & pergrauis sanè molestiæ, cum & Christus nostri caussa pertulit, nemo sibi displiceat, quod eodē premitur, quod cruciatū aliquē aduersa inferunt, si modo à suo statu, & officio mentē non dimoueāt. Vtile nobis est, sentire quā necessaria nobis sit nostri innouatio, quamq́ impossibile, plenā superni regni hęreditatē adire, dum hac carne grauamur. Tantum à Christo seruatore nostro discamus, dum angimur, uni patri cœlesti, animi ægritudinē queri, & ab ipso uno liberationem petere. Sic uel ipsa apud indulgentissimū patrem nostrū querulatio, opisq́ imploratio, incredibilis nostri consolatio, & supra quàm dici possit, nos à nobis ipsis in Deū subducet, eiusq́ optima uoluntate mirifice delectari faciet, id quod nequaquàm ignorant, quicunq; ex animo sese abnegarūt, & Seruatori nostro discipulos se, sublata in humeros cruce, addixerunt.

Vers. 23. 24. & 25. ad uerbum. *Celebrabo nomen tuũ fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Reuerentes Iehouæ laudate eum, omne semen Iaæcob magnificate eum, metuite uobis ab eo omne semen Iisrael. Nec enim contempsit, nec auersatus est adflictionem adflicti, nec abscondit faciem suam à nobis, & dum clamaret ad eum audiuit.)*

C Præcipuam his & sequentibus ad finem usq; Psalmi uersibus, caussam canit, cur tam anxie salutem orarit, quantumq; fructus ea attulerit. Ita autem de se ista suo more memorat, quasi etiamnũ in afflictione cõstitutus sit, ideo ceu futura pollicetur & prædicit, quæ de illustrando, à sui liberatione nomine Dei canit. Summa omnium est, prædicit se Dei bonitatem, & ipsum Deum quam magnificentissime, multoq; maximo studio prædicaturũ, & ad agnoscendũ, pariter ac prędicandum illum, tam gentes quàm Iisraelem prouocaturum, eiusq; agnitionem & cultum ad fines usq; orbis propagaturum, qui & futuris sæculis uigeat. Nihil sanè prius habebat gloria Dei, quæ regnante impio Schaul, & cuncta occupantibus sceleratis adulatoribus eius, obscurabatur. Proinde nulla alia caussa tam efflictim regnũ sibi uindicari, liberationẽ à malis quibus exercebatur, persequente eum Schaule precabatur, quàm ut ad illustrandũ atq; proferẽdum uerũ Dei cultum omnia instrueret. Id quod de se & Psal. 7. testatur, & alibi. Ait ergo: *Annunciabo, celebrabo*, nomẽ tuum, tuam uirtutem, tuam bonitatem, fratribus meis, tua simul religione imbutis, te ex animo colentibus, ut germanos Abrahæ filios addecet, in
5 media cõcione, omni populo ad laudes tuas collecto, te collaudabo. Id Dauid
Historia horũ uersuum. cum alias sępe, tum peculiari & insigni studio atq; magnificẽtia pręstitit, cum arcam fœderis toto Iisraele ad eam pompam coacto, & simul prædicante Dominum, & indicibili in ipso gaudio gestiente, atq; tripudiante, in suam ciuitatẽ traduxit. De qua celebri pompa legimus secundo Regum sexto & 1. Paralip. 13. & 15. Tum & ipse in ea multo maxima Ecclesia Iisraelis, quam ab ultimis terræ eorum finibus coegerat, Deum incredibili studio extulit atq; prędicauit, adeo ut ante arcam saltaret, & cithara caneret, & totum iuxta populum, pręcipue autem Leuitas ad celebrãdum pariter illum laudibus incitauit, quorum ad id certos quos-
D que ordines instituit, ut sacra historia meminit primo Paralipomenon decimo sexto. Deniq; hymnum illis canendum dedit, in quo inter cętera, ferè ad uerbum sequens uersus continetur. Etenim, ut supra memini, regente Schaul populum, uetus Dei cultus obscuratus fuerat. Sic enim Dauid dicebat, cum populum ad afferendam arcam inuitaret. Reducamus ad nos arcam Dei nostri, nam regnante Schaule, non eramus de illa solliciti, uel non inquirebamus eam, id quod neglecti Dei argumentum erat. Ipse ergo hortabatur eos, ut agnoscẽtes uel in se miram & incomparabilem Dei bonitatem, illum, ut à quo solo omnia bona proueniunt, secum unicè colerent, & laudarent, solicita eum religione timerent, præcepta eius studiose seruarent, quæ fusius ea Oda, quæ in priore Paralipomenon habetur, cecinit, hic uersu 24. summatim perstrinxit. Vt uero ingratum Deo est laudari ab improbis, quod multis Psal. 50. & Iesha. 1. testatus est: ita alloquitur hic noster timentes Deum, qui soli uerum & germanũ Iaæcob semen sunt, legitimi Iisraelitæ, hosq; ad laudandũ, deinde ad timendũ illum hortatur. Ingens enim beneficiũ erat, sublato rege impio, pium accepisse, quo simul profligata iam erat omnis & impietas, & iniustitia, restituta pietas & iustitia: ad hæc splẽdidis uictorijs suam beneuolentiã Deus, & in regem, & populũ declarauerat. Tam hic ergo quàm in hymno illo, qui 1. Paralip. 16. legitur, ad laudes primũ, deinde ad timorem Dei, cuius comes est obseruantia mandatorũ eius, inuitauit. Nec aliũ timorẽ Propheta requirit, quàm qui solicitos teneat & urgeat ad uiuendũ ei, quẽ iam ut ex animo laudamus, omnia esse & pręstare, ita summopere quoq; amamus & colimus. Versum uigesimũ quintum alij uolunt continere caussam, cur laudare Deum populus debebat. Kimhi, ipsam laudẽ. Equidẽ existimo utrũq; rectè dici.

Nihil

A Nihil etenim est, quod magis moueat sanctos, ut Deum laudibus tollant, quàm quod benigne adeo agit cum miseris, & uociferationis adflictorũ, ut canit Psal. 9. non obliuiscitur, sed audit uota eorum, pronamq; precibus eorum aurem accommodat, ut canit Psalmo 10. Tum nullo plausibilius, quàm clementiæ, bonitatis ac misericordiæ nomine celebrari Deus poterit, quæ laus tanto amplior ac præclarior agnoscitur, quanto magis miseri ac deiecti sunt, in quos ea exhibetur, præsertim cum id publico bono fiat, ita ut fuit Dauidis è tanta calamitate liberatio, & in tam augustum regnum euectio. Maiore tamen, & quidem infinito beneficio, totus orbis affectus est, cum Seruatorẽ nostrum Christum, pater ad dexteram suam exaltauit. Inde nanq; spes firmata est, quibuscunq; cordi pietas est, semel tandem mala uniuersa euadendi, & beatæ immortalitatis consortium adeundi. Hæc ergo laudandi Deum in Ecclesia, præcipua & caussa & materia est. Quid enim aliud Euangelion est, quam huiusce Dei in miseros bonitatis præconium? Quid aliud Christum uenisse, ut peccatores saluos redderet, ut quæreret & seruaret quod perierat, ut inuitaret ad se, qui adflicti & miseri essent, quos & beatos cœlorumq; hæredes pronunciauit, eorumq; caussa aduenisse se, & iuxta Iesha. uaticiniũ in hoc unctũ, ut lætum illis nunciũ adferret, testatus est? Hæc sanè de Deo laus credita, ut eius amorem uel sola accendit, ita totam hominis salutem perficit. Quod igitur de se Dauid cecinit, & cani ab alijs uoluit, Deum non contempsisse, neq; aduersatum esse adflictionem suam & abiectionem, qui ita adflictus & deiectus fuerat, ut amicissimis quoq; horrori esset, & ab omnibus non negligeretur modo, sed etiã abhominationi esset, sic indubiè accipi uoluit, ut in se omnis Ecclesia disceret, eandem & alijs à Deo bonitatem expectandam, quiq; spiritu opulentiore prędiri erant, Christum quoq; in ipso adumbratum cogitarent, indeq;, ut in spe salutis consummatæ confirmarentur, ita ad quamlibet crucem æquo ferendam animo durarentur. Nos itaq;, quibus datũ est hanc Christi imaginem in Dauide deliniatam reuelatè contueri, in eam sic mentis oculos *Vnde Deus laudandus.*

B cõijcere addecet, ut nihil dubitemus, quandoquidẽ ipsum pater in morte haudquaquàm reliquit, sed ad se uociferantem ita audiuit, ut à mortuis reuocatum, ad dexteram suam, immortalem, beatum, & omnium quæ in cœlo & in terra sunt, principem euexit, nec nostras preces auersaturum, nostrámue humilitatem contempturũ, sed indubie, si modo inuocantes ipsum perseuerauerimus, nos quoq; beatæ illius sortis, in qua iam ille regnat, caput nostrum, sanctorũ primogenitus, & resurgẽtium primitiæ, factutũ participes. Hinc Paulus & reliqui Apostoli, crucis tolerantiam nulla alia potius ratione, quã exemplo Christi qui tanta innocens, & nostri caussa pertulit, suadent, & futuræ quietis atque fœlicitatis spem, in primis per resurrectionem ipsius confirmãt, adeo, ut priore ad Corinth. 15. Apostolus colligat, eos nec Christi resurrectionem credere, qui de nostra dubitarent. Proinde cum in eo, quod Christum suum pater adflictum tantopere & humiliatum nostræ salutis caussa, haud contempsit, minimeq; auersatus est, faciem suam ab eo haud quaquàm auertit, imò benigne respexit adeo, & sic liberauit, restituitq;, ut beatus nunc cœlorum regnum administret, donec omni peccato in electis repurgato, & ultimo hoste, qui mors est, deiecto, regnum Deo & patri tradat, in quo omnis nostra redemptio, iustificatio, salus, uita & fœlicitas continetur, uerè hic uersiculus, non præcipuam tantum, ut dixi:, sed planè omnem & caussam & materiam laudandi, celebrandiq; Deum, tum fidei nostrę in Deum & obseruantiæ, unicum fulcimentum & incitabulum complectitur, uti id ipsum totius Euangelij caput & summa existit. Membra siquidẽ Christi sumus, si ei credimus, quare eadem quæ ipsi obuenerunt, iure nos quoq; expectamus. Porrò id minime prætereundum, figuram inesse huic uersiculo, quam Liptoten *Omnis nostra spes resurrectione Christi nititur.*

uocant

C uocant, plus ſiquidem intelligendum offertur, quàm dicatur. Dicitur enim,
Deum Chriſti ſui adflictionem non contempſiſſe &c. ſed intelligendum, quàm
glorioſe, quàm magnifice, ab ea ipſum adſeruit, ac in quantam dignitatem ea li-
beratum ſuſtulit. Verum cum iſtud ex re ipſa abunde agnoſcebatur, imò cerneba
tur, haud fuit ratio, quod iam omnes coràm uiderent, uerbis denarrare. Epiſtola
ad Ebræos capite ſecundo communionem naturę, quam nobiſcum ſeruator ha
bet, ex uerſu 23. probat, & commodum ſanè. Nam ut ſæpe dixi; Ipſe eſt, in quem
proprie hæc omnia competunt, uerè quoq; fratres nos ſibi fecit, dum carnem no
ſtram aſſumpſit, & ipſe nobis iam fratribus ſuis Dei nomen patefecit, & celebre
reddidit. Eius nanq; ſpiritus eſt, quo Euangelion mundo adnunciatum eſt, Et
nemo nouit patrem, niſi ipſe, & cui ipſe eum reuelauerit, Matth. 11.

Verſus 20. & 27. ad uerbũ. *De te laus mea in Eccleſia ampla, uota mea perſoluam coràm reuerentibus eum. Edent manſueti &
ſaturabuntur, laudabunt Iehouam, qui inquirunt eum, uiuet cor ueſtrum in ſeculum.)* Morem pijs
regibus fuiſſe quoties ſingulari aliquo beneficio eſſent diuinitus adiuti, peculiari
item hymno, Dei in ſe bonitatem, in frequenti populi Eccleſia deprædicare, paſ-
ſim ſacræ literæ teſtantur. Id Dauide nemo ſtuduit impenſius, qui ſimul atque in
regno confirmatus fuit & arcam fœderis Ieruſalem tranſtulit, Leuitas inſtituit,
qui quotidie Dominum ante arcam fœderis celebrarent. Tum uero, cum cul-
tum Dei, toto ferè Iiſraele pręſente, inſtauraſſet, & ut primo Paralipomenon de-
cimo ſexto memoratur, populo bene precaretur, indubiè magnificè iuxta & ipſe
Deum prędicauit, & per Aſaph fratréſque eius prędicari fecit hymno, qui illic re-
citatur: Celebrate Iehouam, inuocate nomen eius, nota facite in populis facino-
ra eius &c. Tum certè & uota ſua regia, holocauſtis, & uictimis, quas Lex pacifi-
cas uocat, ut ibidem memoratur, perſoluit. Hic ſanè mos cunctis mortalibus, ue-
Vnde uota. lut natura inditus uidetur, ut quoties ſerium aliquid à Deo orát, uiciſſim aliquid
polliceantur, & uotum aliquod nuncupent. Dauid, ut & omnes ſancti, nouerat
nihil homines Deo poſſe præſtare gratius, quàm ut eius bonitatem ſtudioſe de-
predicent, & ad fidendum illi quoſlibet inuitent, id igitur, ut ſemper in animo
habebat, & ſtudebat, ita quoties peculiarem Dei opem orabat, etiam uouebat.
Etenim nihil aliud, quandocúnque Dei auxilium implorabat, quàm ut diuinæ
D bonitatis gloria in ſe illuſtraretur, quærebat, & ſacrificio laudis, nihil Deo grati-
us ſciebat. Cum autem Domino placuiſſet, ut populus eo tempore uictimis
pietatem ſuam teſtaretur, & ita morti Chriſti uelut præluderet, ſeſéque ad uitæ
ſectandam innouationem, quæ conſumari, niſi hoc corpore immutato, non po
teſt, prouocaret, de qua re nonnihil dixi in uerſu quarto Pſalmi uigeſimi, plura
dicturus in Pſalmo quinquageſimo, & Dauid hoc religionis officio, ſtudium
Dei, quo flagrabat, demonſtrare uoluit. Tum & illud factum fuit, quod canit uer
ſu 27. Edent manſueti &c. Manſueti ſunt, qui abnegatunt ſemetipſos, & manui
Dei ſe penitus commiſerunt, ij in Euangelio πραεῖς uocantur, quibus Dominus
hæreditatem terræ pollicetur. Iidem ſunt timentes Deum, & uerum ſemen Ia-
cob, quorum in ea concione rationem tantum habuit. Vt nánque conditio erat,
השלמים, id eſt, uictimarum pacificarum, ſimul ueſci illis, qui ad ſacrificiũ uoca
Epulum regiũ & ſacrum. bantur, ita ſacro tum epulo rex adhibuit, totum Iiſraelem. Nam ſcribitur 2. Reg.
6. & 1. Paralip. 16. ſingulis uiris & mulieribus dediſſe libum unum, unam porti-
oné carnis, & uini ſextarium. Nam אשישה hic habetur, quod menſuræ genus
Ebræi dicunt, continere ſextam partem Hin. Iam Hin continet tria kabim, kab
quatuor Lug, Lug quantum teſta oui ſepties plena. Huius menſuræ ſi rationem
ineas, inuenies, Hin paulo plus capere quàm congium, inde liquebit, cum con-
gius ſex ſextarios capiat, regem cuilibet paululú ſupra ſextariũ uini dediſſe. Quæ
uni, præſertim regionis Iudaicæ portio, ſatis munifica, & regia fuit. Sextarius
pendet

A pendet drachmas 192. hoc est, binas libras. De congio & sextario lege apud Bu-
dæum. Rationem mensuratum quantum scriptura meminit cuiusmodi est Hin,
Kab, & Lug, tradunt sparsim scriptores Ebræi. Eo itaq; epulo Israelitæ accepti, sa
turati fuerunt, & in Domino exhilarati, quem & summa lætitia, unà cum rege
deprędicarunt, eóque sancta iucunditate & uoluptate affecti, domum redierunt,
seruantes utique eam perpetuam, idq; est quod ait: Et uiuet (intelligit autem hoc
uerbo, singularem alacritatem & iucunditatem) cor eorum in sæculum. Si iam
hæc tanta fuit populo Dei lætitia, tantum festum, tanta iucunditas, restituto uerę
religionis cultu, multis adhuc cerimoniarum umbris uelato, & confirmato rege,
qui externè tantum iudicium & iustitiam faciebat, qua iam nos decet uoluptate
affici, quod gaudium gaudere, qua lætitia exultare, quibus contigit uiuifico illi
epulo adhiberi, carnis & sanguinis Iesu Christi, quibus qui uescitur, uerè illis par
tam sibi æternam uitam credens, esurire aut sitire nunquàm potest, sed manen-
tē in Domino, & Dominum in se manentem habere, æternumq; uiuere neces-
se est. Hoc beatum epulum in sacra Eucharistia, ubi illam sancti habent, non tam *De epulo*
repræsentatur, quàm geritur, id quod eorum animi probe experiuntur, cũ mor- *Christi.*
tem sibi manducent, qui adsunt indigne. Ecquid illa aliud, quàm festa quædam
gratulatio est, pro inauguratione & exaltatione regis nostri Iesu Christi. Dum e-
nim mortem eius prædicamus, dum in quantã potestatem ab illa exaltatus est,
commemoramus, certe id celebramus, quo æterna nostra redemptio & salus cõ
stat, quo Dei super nos bonitas ita declarata est, ut nulla re potuerit amplius. Re-
cordamur siquidem in Dei nos filios & hæredes adoptatos. Porrò si quis non
putet hic allusum ad epulum sacrũ, quod rex populo in insigni illo, deducta Ie-
rusalaim arca, festo dedit, & malit de omnifaria rerum copia, quæ populo fuit,
cum Dauid in regno esset confirmatus, hæc intelligere, cum eo nolim contende
re, Quanquàm mihi prior interpretatio ideo potius arridet, quod Psalmus Ec-
B clesiæ & concionis meminit, in qua semper sacræ epulæ haberi ex Lege fuit soli-
tum, præsertim cum de Dei beneficijs gratias populus ageret. Abrahã Ezra agno
scit hic publicam populi lætitiam describi. Kimhi prædictum putat fore, ut Iudęi
olim bonis hostium suorum fruantur, cũ pręsens eorũ exilium fuerit finitum.

Recordamini & redite ad Iehouam omnes fines terræ, & adorent coràm te omnes familiæ gentium. *Vers. 28. 29.*
Nam regnum Iehouæ est, & (is) moderator est in gentibus *Edent & supplices erunt omnes pin-* *& 30. ad uer*
gues terræ, coràm ipso curuabunt se quicunq; in puluerẽ descendũt, & anima eorum non uiuet.) Gen *bum.*
tium conuersio, quæ reuelato Christi regno facta est, regnante autem Dauide &
Shlomoh, qui à flumine Aegypti ad Euphratẽ usq;, à mari usq; ad ultimos fines
Syriæ imperarunt, adumbrata fuit, his uersibus prædicitur. Plurimi siquidẽ gen-
tium, non ex ijs solum, qui intra regni Iudaici pomeria tum habitabant, sed è lon
ginquis etiã orbis regionibus, exciti fama horum regum, quæ inauditæ cuius-
dam sapientiæ, & fœlicitatis, ubique celebres erant, non paucos aduenisse Ieru-
salem, & Deum uerum agnouisse, uerisimile est, quando reginam Sheba mu-
lierem, tantum iter ad inuisendum Shlomoh suscepisse legimus. Canit autem
uersu 28. *Recordabuntur*, uel, *memores erunt*, & reuertentur ad Iehouã omnes fines ter *Gentes ad De*
rę &c. Eo quod Vates ait: *Omnes fines terræ, & cũctæ nationes gentium*, pio satis liquet, hic *um reuocatæ.*
non de suo, sed Christi regno cecinisse. Quod autem dixit: *recordabuntur*, *redibunt*,
ad id respexit, quòd gentes Iehouæ, ueri & unici Dei cognitionem, & religio-
nem, primum habuerunt, quæ restituenda eis fuit per Christum. Id uero statim *Euangelion*
Apostolorum tempore, ita impletum fuit, ut Paulus in Epistola ad Colossenses *ubiq; promul*
gloriatus sit, iam tum omni creaturæ sub cœlo Euangelion fuisse adnuncia- *gatum.*
tum, & fructum fecisse. Persuaserat siquidem tum præcipuas orbis regiones.
Etsi uero omnes dicat gentium familias, nemo tamen intelligat, nisi electos,
& spi-

C & spiritu superno donatos. Sunt enim Christo teste, multi ex diabolo nati, qui ut sermonem ueritatis percipere nequeunt, ita regno eius nunquàm accedent. Mos est Ebrææ, ut omnium linguarum, omnes, dicere de multis, quod obserues contra Origenianos, qui & nostro sæculo Christi regno negociũ facessunt. Caussam, cur gentes reuocandæ ad Deum erant, canit uersu 29. *Quia Iehouæ est regnum*, id nihil aliud est, quam quod & Paulus scripsit. Non est tantum Iudæorum, sed & gentium Deus. Non erant igitur Satanæ usq; permittendæ. Et sanè iam tot sæculis apud solas, cæcitate maiorem Iudæorum partem præmente, regnum Dei, quod est iustitia, gaudium, & pax in spiritu sancto, obtinet. Quanquàm & ex gẽtibus nationes plurimę per infandum illud portentum, & ipsissimum Antichristum Machomet, rursus Satanæ tyrannidi subiectæ sunt. Et apud nos quoq;, qui de Christi adhuc nomine gloriamur, quam pauci sunt, qui uita, Dei iuxta ipsos uigere regnum demonstrent. Iam illud, haud quaquàm in sermone, inquit Paulus, situ͂ est, sed in uirtute, ubi igit᷑ uirtus eius deest, uita scilicet pendens plena fide à Deo, & per dilectionem sedulo seruiens proximis, in omnibus sancto decoro & morum honestati studens, frustra profecto de eo gloriabuntur propter quasdam Cerimonias, & inane Christianorũ nomen. Efficiat igitur rex noster Christus, qui mundum & principem eius deuicit, ut rursus cunctæ gentium familiæ ipsi supplices fiant, nomenq; dent ex animo.

Ad Machometem defectio.

Versus 30. subobscurus est, eoq; uarie enarratur. Pingues terrę opulenti sunt. Videturq; idem hic prædici, quòd Psalmo 45. qui & ipse de Christi regno uaticinium est. Filiæ Tyri, & diuites populorum, te muneribus uenerabuntur. Item Psalmo 72. qui idem totus Christi regnum canit: Et adorabunt ipsum, uel supplices ei erunt, cuncti reges &c. Quod uero hic canitur, comederunt, uel comedent, quoniam cum supplicatione coniunctum est, de carnibus sacrificiorum intelligi potest, quanquàm & absurdi nihil sit, si de rerũ abundantia intelligas. Opulentiorũ autem religionem nominatim hic, & Psalmo 45. Vates ideo canere uoluit, ut indicaret spiritus Christi efficaciam, quæ utiq; multo maior in diuitibus, qui difficilius regnum Dei ingrediuntur, quàm camelus transeat foramẽ acus, quàm in adflictis & miseris declaratur.

Qui pingues terræ.

D Altera uersus huius particula, non minus ambigua est. Ad uerbum habetur, *Incuruabunt*, subaudi, se, & reuerentiam testabuntur, omnes descendentes in limũ, animam suam non uiuificauit. Rabi Shlomoh de mortuis intelligit, quam interpretationem non illubens sequor, quia indubitatum est hic amplitudinem cani regni Christi, cui etiam se flectunt genua τῶν καταχθονίων, id est, eorũ qui sub terra sunt. Et ipse de se Seruator dixit: Venit hora & nunc est, quum mortui audient uocem filij Dei, & qui audierint uiuẽt. Et rursum: Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius, & prodibunt &c. Hunc sensum si sequi libeat, illud, & animam suam non uiuificauit, pro Ebrææ linguæ consuetudine sic accipiendum est: Et quorũ nemo animæ suæ potuit uitam seruare uel prorogare. Haud scio tamen, quãdo in priore particula opulentos terræ beatos dixit, nũ hac altera, miseros & adflictos dicat, qui ob calamitatẽ similes sunt ijs, qui iam sepulchrum adeunt, & animam suam seruare nequeunt. At quia iuxta priorem sensum, amplius Christi gloria hic prædicatur, malui *eum* in uersione ponere.

Et mortui Christum adorant.

Versus 31. & 32. ad uerbũ

Semen seruiet ei, numerabitur Iehouæ in generationem. Venient & adnunciabunt iustitiã eius, populo qui nascetur, quia fecit.) Ecclesiæ Christi perpetuitas hic prędicta est. Nam quod canit, semen seruiet ei, idem est, quod posteritas credentium addicta erit Iehouę, eadem accensebitur Domino, habebitur illius populus. Iuxta illud: Et dicent de illis, populus Iehouæ. Possit hic uersus & sic legi, Posteritas seruiet ei, accensebitur illi in familiam, ut דור non pro tempore, sed natione accipias, uti in uersu

6. Psalm.

A 6.Psalmi 24. Hæc natio inquirens Deum. Id autem in perpetuum fore, quod scripturæ more, *in generationem* dixit, sequẽti uersu probat: *Venient*, inquit, id est, nascentur qui adnunciabunt populo ex ipsis nasciturο iustitiam eius, quia fecit, nimirum iustitiam, hoc est, benignitatem mirificam præstitit, redimens eos à seruitute Satanæ, & donans beata libertate regni cœlestis. Idem siquidem est, ac si dixisset: Adnunciabunt iustitiam quam fecit. Hinc uerò discendum, quid iustitia Dei dicatur, utiq; bonitas eius. *Iustitia Dei quid.* Vt nanq; Latini iustitiæ nomine omnem uirturem, ita & Ebræi summam morum rectitudinem, & absolutam bonitatẽ צדק uocant. Non igitur è scriptura habent, quod quidam iustitiam à misericordia distinguunt, quasi hæc sit ultronea bonitas, illa iuris sæueritas. Hæc enim iudicij, non iustitiæ nomine in scripturis appellatur. De hac significantia supra in uersu undecimo Psalmi quinti, & in sequentibus plura. Præterea hinc discendum, unde sit Ecclesiæ perpetuitas, nempe ex Euangelij adnunciatione, quę à maioribus ad minores continuo transmittitur. Fide nanq; constat Dei familia, ea ex auditu est adnũciati Euãgelij, quo Dei iustitia reuelatur, & prædicatur immensa illa bonitas, quod nobis Deus & Pater esse uoluit, atq; huius caussa filium suum, quo maius nihil habuit, in mortem nobis dedit, cum eo nihil non donaturus, ut pulchre Paulus Rom. octauo colligit. Quid mirũ igitur, ubi Euangelion non pure adnunciatur, soláq; Dei iustitia prædicatur, regni Dei uirtutem nullam apparere? Amore Dei super omnia, cuncta salus & pietas cõstat. At qui amabitur super omnia, cũ ignoratur omnia ab ipso uno bona expectãda? Postremo neq; hoc prætereundum, nomen אדני, id est, Adonai, in uersu tricesimo primo post Iehouæ nomen, quod in uersu uicesimo nono præcessit, subiũgi, & eo ferè Christum significari, præsertim cum subiungitur יהוה, uti fit & Psalmo 110. Dixit Iehouah domino meo, quanquàm & ipso nomine יהוה ferè nominari Seruator soleat, de quo in præfatione. Ex hac obseruatione
B id pia mens discet, idem Dei & Christi regnum hic celebrari, eúq;
ipsum eundem Deum & hominem esse. Hominis tamen
regnum quod in pugna contra peccatum modo, & intercedendo pro nobis apud patrem administrat,
olim cessabit, & diuinitatis tantum regnum
erit, quando scilicet erit Deus omnia
in omnibus, de quo Paulus 1.
Corinth. 15. Id maturet Seruator rex & Deus noster Iesus Christus, Amen.

S Argu-

ARGVMENTVM PSALMI XXIII.

C

Fiduciæ in Deum mirificam & securitatem & fœlicitatem prædicat.

PSALMVS XXIII.

in genere mixto ἐυχαριστικὸς.

1 DA Dauidis. Iehouah pastor meus est, non ege
bo.
2 In conseptis soli herbidi facit me accubare, iuxta
aquas sensim fluentes minat me.
3 Animam meam restituit, deducit me per semi-
tas iustitiæ, propter nomen suum.
4 Etiam si per mediam mortem eundum sit, nihil
mali timebo, nam tu mihi ades, baculus tuus, & pedum tuum me con
solantur.
5 Instrues mihi mensam, adspicientibus inimicis meis, unguento ca-
put meum delibutum reddes, calix meus erit abundè potans.
6 Sed & bonitas, benignitásque me persequentur omni æuo meo.
7 Sedebo in domo Iehouæ, tempore multo.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbum. PSALMVS Dauidis, *Iehouah pastor meus, non destituar. In stabulis herbæ facit me accubare, minat me super aquas lenitatum.*) Multa admodum in Scripturis

D

hęc translatio est, qua pij, oues, Deus, pastor uocatur. Non est enim aliud pecus, quod æque pastoris opera indigeat, quod minus sibi ipsi prospicere possit, unde & prouerbium natum est: Ouilli mores, & tamen iuxta tanto sit hominibus usui. Ita necesse est hominem prorsus perire, nisi eum ducat, & faueat suo spiritu Deus, quo destitutus, nihil earum rerum, quibus salus constat, uel suspicari potest. At si se fidei conditoris commiserit, is eum sic pascit, sic curat, ut & ipsi nihil desit, & alijs quoque sit commodo atque fructuosus, cunctáque eius & dicta & facta, aliquam hominibus utilitatem adferant, propterea quod à spiritu Dei cuncta quàm optime disponentis, proficiscantur. Huiusmodi ouicula Dauid, ut hac Dei cura, & prospectione, se plane beatum agnoscebat, ita de eo in præsenti Psalmo canit & gloriatur. *Iehouah*, inquit, *pastor meus, non egebo, nihil boni desyderabo.* Versu secundo mire eleganti allegoria probat, Deo suum pastorem agente, nihil posse sibi deesse. Qui optime pascunt greges, stabula non longe à pascuis habent, præsertim in Iudæa, cui syluarum umbræ raræ sunt, Medio enim die, cum sæuit æstus, in umbram ducendæ sunt. Vergilius Georgicorum tertio.

Cur sanctio- ues dicãtur.

Pascendi ratio.

> Aestibus at medijs, umbrosam exquirere uallem,
> Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
> Ingentes tendit ramos, aut sicubi nigrum
> Illicibus crebris sacra nemus accubat umbra.

Vergilianus quoque Menalcas caloris incommoda uitare uolens, sic ait:

> Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus
> Vt nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

Vbique

A Vbi itaq; nulla arborum inumbratio haberi potest, id uicinitate septorum, uel mapalium sarciendum. Quod in Iudæa eo necessarium magis, quò regio feruidior est. Huius uero meridianæ accubationis, fit & in Canticis mentio: Vbi pascis, ubi accubas in meridie? Canit ergo de suo pastore sanctus, quòd faciat se accubare in conseptis uel papilionibus herbidis, id est, in loco herbido fixis, ne lōgo itinere fatigari oporteat, quo simul & matutini, & uespertini pascui, & meridianæ quietis, curam memorauit. Quàm commode & ad aquas ducat, quod & ipsum bis in die fieri solet, in eo canit quod subiungit: *Et ad aquas leniter fluentes minat me*, quo forte canalium usum subindicauit. De his ita scribit Vergilius:

Inde ubi quarta sitim cœli collegerat hora &c.
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem iliginis potare canalibus undam.

Hisce canalibus solent periti rei pecuariæ imponere salem, quem redeuntes à pastu oues lambeant, eóq; sapore cupidinem bibendi, pascendiq; concipiunt. Id præcipit Columella libro septimo capite tertio. Habet Psaltes hoc loco: על מי מנוחות, id est, ad aquas lenitatum, id est, lenes, uel etiam commodas, suaues, unde fieri potest, ut uel & ad has salis illecebras, uel certe ad lenitatem aquæ infusam canalibus spectarit. Etenim cum terra Cenaan, è qua suas Vates similitudines mutuatus est, fluminibus careat, & ideo puteali aqua quam haustam in canales infundebant, usos pastores legimus Genesis cap. 24. 25. 26. & 30 non inepte hæc lenitas, de aqua infusa canalibus intelligenda uidetur. Græcus habet: ἀναπαύσεως, quo forsan refocillationem intellexit, quæ potu tempestiuo ouibus paratur. Verbosius hæc ideo exposui, ut ostenderem, q; non careat suo artificio & proprietate Psaltes, qui etiam à puero gregem pascendi probe rationem didicerat.

Restituit animam, deducit me semitis iustitiæ propter nomen suum.] Quod uersu præcedenti per allegoriam, idem hic dicit simpliciter: *Animam*, inquit, *meam restituit*. A. Ezra & Kimhi interpretantur, *leniter deducit*, quasi & hoc dicto ad pastoris indulgentem curam Psaltes respexerit. Nam istuc quoq; Columella præcipit, ut qui sequitur gregem circumspectus ac uigilans magna clementia moderetur, idémq; duci propior, quàm domino, in cogendis, recipiendisq; ouibus acclamatione ac baculo minetur, nec unquàm telum emittat &c. Mihi uidetur, cum iam Vates simplicibus uerbis utatur, & priorem uersuum allegoriam exponat, de ea animæ restitutione, ac recreatione loqui, quam & Legi tribuit Psal. 19. uersu octauo. Ea est certa diuinæ erga se bonitatis fiducia, quę penitus mentem refingit, & solido eóque iugi gaudio perfundit, ut fidei semper Paulus pacem & gaudium associat. Hęc illa uita est, quam iustus fide sua, hoc est, indubitata de fauore Dei erga se persuasione uiuit, de qua fusius egi in tractatu de Fide, quem enarrationi Psal. 2. subiunxi. Hac itaq; fide, fiducia, uita, gaudio, alacritate, quibus animus restitutus, reparatus, recreatus fuerit, eos ducit, agitq; in omnibus spiritus Dei, suo enim qui eiusmodi sunt, renunciarunt. De hoc ductu, actúq;, Vates canit, cum ait: *Deducit me in semitis iustitiæ*, hoc est, ita format, ita regit, ut iustitiæ totus studeam, omnis uita mea cum ueritate coniuncta sit. Iustitiæ enim nomine, Scriptura uitam per omnia Legi Dei respondētem, & omni uirtutum numero absolutam, intelligit, de quo uersu quinto Psalmi primi. Hoc itaq; uersu & fidem bonorum operum fonté, & ipsa bona opera, quibus nimirum tota iustitia, salus & fœlicitas continetur, inde docet, ut sibi, ita & alijs contingere, quòd pro ouibus suis Deus eos habeat, dignetúrque eorum pastorem agere. Oues autem agnoscet suas, quoscunq; ad id ipse delegerit, ijs dabit & se uicissim agnoscere atq; sequi, de quo Dominus Iohannis decimo: Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili,

Versus 3. ad uerbum.

B

Restitutio animæ.

Qui oues Dei

quas adducam &c. Eo itaque intellexit electos, quos adhuc in errore detinebat
C ipsius ignorantia, & colligendi illi erant prædicatione Euangelij. Quod ut ger-
manam pastoris sui uocem, inde erant agnituri, quod ipse suum illis spiritum e-
rat afflaturus, ac ita eos sibi sanctificaturus. Spiritum autem suum, nulla alia cau-
sa illis impertijt, aut hodie impertit, quàm quod ad hanc sortem, eos ante con-
ditum orbem elegit, destinauitq́, iuxta illud: Quos prædestinauit, eos & uoca-
uit, iustificauit, & glorificauit, Rom. 8. Ob hæc autem neq; sancti ad pietatem
coguntur, aut libera uoluntate carent, neq; reprobi habent, quòd Deo suam im-
pietatem imputent, de quo in Tractatu de Libero Arbitrio, quem subieci expla-
nationi Psalmi primi.

Versus 4. ad uerbum. *Etiam cum ingrediar per uallem umbræ mortis, non timebo malum, quia tu mecum, uirga tua & pe-
dum tuum ipsa me consolata sunt.*) Securitatem canit, quæ ijs summa est, qui restitu-
to per fidem animo in semitis iustitiæ gradiuntur. Diligunt siquidem ij Deum,
ideo bono eis esse omnia oportet, Rom. octauo. Huius cum certi sint, Satanę &
satellitibus eius uniuersis, quantumlibet furant, medium digitum ostendunt.
Hinc canit: Etiam si per mediam mortem eúdum sit, nihil mali metuam. *Vallem
umbræ mortis*, id est, *sepulchrum* dixit, sed eo mortis pericula intelligit. Similis fiduciæ
uerba, habet Psalmus 27. Caussámq; huius tantæ securitatis & confidentię sub-
ijcit: *Quia tu mihi ades, mecū es*, hoc est, mei curā pręsēs geris. Quare subijcit: *Baculus tuus
& pedum tuum, ipsa me consolantur*, hoc est, tua deductio, tua postoralis cura. Synecdo-
che enim est, ut per instrumentum actionem intelligas. Porro baculus & pedū
idem sunt, illum שבט, id est, uirgam, hoc משענת, id est, sustentaculum uocat,
solent enim se uirga sua pastores, dum stant suffulcire. Vt geminationis gratiam
non præterirem, *baculum & pedum* reddidi, sed ut dixi, nihil utroq;, quàm cura &
sedulitas pastoralis significatur. Hinc dicit se, in quàmlibet ancipiti periculo per
D illa consolari. Neq; enim sic ducit pastor Deus, ut nihil metuendum sit, néue inci-
dat etiam quod carnem urat, ad quid alioqui meminisset consolationis, sed sic

Quæ sanctorū securitas. omnia attemperat, sic beneuolentiæ suæ eos qui sibi fidunt, certos reddit, ut dū
cogitant, sub quo pastore agant, dum plus quàm paternæ eius prouidentiæ in
mentem uenit, hoc est, dum baculi & pedi huius pastoris recordantur, ea illis
accedat consolatio, ea spe erigantur, ut nihil periculi non contemnant, nullum
infortunium non æqui cōsulant, si quid etiam morte dirius premeret. Hanc ex-
pertus consolationem Paulus fuit cum diceret: Persuasus sum, quòd nec mors,
nec uita, nec angeli, nec principatus, nec potestates, nec instantia, nec futura, nec
celsitudo, nec profunditas, nec ulla alia creatura, poterit nos à dilectione Dei,
quæ per Christum nobis exhibita est, separare. Chaldæus per uirgam & bacu-
lum hic intelligit, castigationes rectas Dei, & Legem.

Versus 5. ad uerbum. *Parabis coram me mensam, in conspectu infestatorum meorum, impinguabis unguento caput meum,
calix meus perpotans.*) Omnium rerum copia, solidáq; fœlicitate, rumpentibus
inimicis, abundare se, pascēte Deo, altera allegoria canit. Ea & Seruator usus est
in Luca, cum diceret discipulis: En trado uobis ius regni, ut illud mihi patet tra-
didit, ut edatis & bibatis super mensa mea in regno meo. In lautioribus uero
conuiuijs & unguenta olim, præsertim in Palestina, adbibebantur, quod & Lu-

Oleo caput meū non unxisti, hæc autem &c. cæ septimo indicatur, ideo & olei & unguenti meminit. Porro mensam paran-
dam sibi canit in conspectu inimicorum, quæ sæcuritatis & fœlicitatis quædam
amplificatio est. Adeo namq; ex Dei beneuolentia tutum se & securum fore prę-
dicat, ut uidēribus inimicis suis, nec potēribus iā quicq̄ lacessere, epulaturus sit,
& plane deliciaturus. Et quæ lautinę, quę delitię, q̄ uolupras queat cōferri iucūdi-
tati, & gaudio, quo fruitur animus de Dei erga se fauore, & cura, ad ueritatē per-
suasus: Eiusmodi sane nihil præter ea quæ ultro illi suppeditat Deus, cupit ut &
nulla

A nulla re eget, & quæcunque adsunt sibi æternæ esse saluti indubitato nouit, uidetque uniuersam creaturam suis usibus pronam inseruire, etiam hostes, & eos tum maxime, cum ipsi se putant eum penitus perdere. Quid iam huic uideatur aliud, quàm se in summa rerum tranquillitate, omniumque bonorum affluétia, suauissime epulari & delitiari, aspicientibus, & inuidia tabescentibus cunctis inimicis suis, quos nullos habet, nisi qui ijdem & Dei hostes, & deplorati quidem existunt? Deo siquidem ipso, cuius uel tenuis iustus, omnem quæ ex creaturis uoluptas percipitur, tãto superat, quãto ipse creaturas, cor sic persuasum fruitur, unde non potest, non & pleno & sempiterno gaudio gaudere. Sic uero affectum cor, bonum recte dicetur, id quod Shlomoh perpetuo cõuiuio assimilat Prouer. 15.

Sed & bonitas & benignitas prosequentur me omnibus diebus uitæ meæ, & habitabo in domo Iehoue ad longitudinem dierum.) Quæ uersus quintus allegoricòs, per instructam mensam, delitias unguenti, & copiam uini, eadem hic uersus simpliciter canit, addens tantæ fœlicitatis perpetuitatem. Insignis uero auxesis est in uerbo *prosequentur*. Homines alioqui persequuntur fœlicitatem, sanctos autem, & qui Deo sese crediderunt, persequitur fœlicitas, nec tanto studio illi, ut bene eis sit, quærunt, quanto Deus, ut bene eis faciat. Idque non breui aliquo tempore, uti solent homines, sed omni æuo, quemadmodum & illi diuinæ se prouidentiæ nunquam subducunt, æternum in domo Domini sedentes, hoc est, inter oues eius, in Ecclesia eius, fide syncera, charitateque sedula, uitam degentes. De hac domo Dei Psaltem loqui, id satis declarat, quod habitaturum in illa se dicat, in longitudinem dierum, hoc est, tempore plurimo. Cum autem apud tabernaculum fœderis Ecclesia Dei tum conueniret, essetque illic publicus prædicandi nominis Dei, discendæque legis eius locus, & in illo frequens aderat, uti sacros cœtus, quicunque Deum uere amant, colunt studiosissime, de quo in uersu septimo Psalmi sequentis plura. Kimhi hæc ut precationem legit, sed cum totus Psalmus uelut gloriatio quæ-

B dam sit de fœlicitate, quæ est à cura & prospectione Dei pendentibus, uisum est & eum uersum ad eum modum interpretari. A. Ezra in hoc uersu *bonitatem & benignitatem* intelligit, quam sanctus polliceatur se in animo suo custoditurum & studiosissime exhibiturum alijs. Hoc quidem summopere curant uere sancti: at quia cum copulatiua hic uersus iungitur priori, existimo in eo Vatem uoluisse canere, uerbis simplicibus, quod præcedenti cecinerat tropicis. Qui illi mos ferè perpetuus est. Breuis hic Psalmus est, at si quis singula pia curiositate uestiget, indubie uidebit totam sanctæ & beatæ uitæ rationé, graphice in eo descriptam. Dominus det uidendi eam oculos, & cor omni studio complectendi, Amen.

Versus 6. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI XXIIII.

C

CVM Dominus spectro Angeli cædentis, oraculo Vatis Gad, denique acceptatione holocaustorum, igni immisso cœlitus, Dauidi demonstrasset arcam Arenam Iebusæi, quæ in monte Moria erat, locum esse, in quo uellet sibi templum extrui: admonitus hinc Dauid, incomparabilis Dei erga Israelitas bonitatis, inter quos sedem sibi peculiarem delegerat, cum omnis tamen terra, cunctique mortales eius opificium sint, canit, quibus uerè in loco sancto Dei locus pateat, quæ uerè Dei natio, apud quam Deus habitare dignetur. Tum ad extructionem templi hortatur, Dei omnipotentis præsentiam, per arcam fœderis in eo reponendam, pollicens.

PSALMVS VICESIMVSQVARTVS,

in genere mixto διδακτικός.

1 ODa Dauidis. Iehouæ terra est, & quicquid ea cō-
tinet, orbis, & qui eum inhabitant.
2 Nam in mari fundamenta eius posuit, & flumini
bus superstruxit illum.
3 Quis conscendet montem Iehouæ, aut quis in
loco sancto eius consistet?
4 Factis purus, & corde mundus, qui animum su-
um ad uanitatem non extulerit, inque fraudem non iurauerit.
5 Is beneficentia Iehouæ, & iustitia Dei seruatoris sui fruetur.
6 Hæc natio est eorum, qui ipsi student, qui te quærunt, nempe ue-
rus Iaacob, Selah.
7 Attollite uos ô portæ, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur
rex ille gloriosus.
8 Quis iste rex, ille gloriosus? Iehouah fortis, & uirtute insignis, Ieho-
uah uirtute insignis bellica.
9 Attollite uos ô portæ, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur
rex ille gloriosus.
10 Quis hic iste rex, ille gloriosus? Iehouah Zebaoth, is rex est ille glo-
riosus. Selah.

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTIJ EXPLANATIO.

Versus 1. 2. & 3. ad uerbum.

DAVIDIS *Psalmus. Iehouæ est terra & plenitudo eius, orbis & habitātes in eo. Quoniam ipse super maria fundauit eum, super flumina constituit eum. Quis ascendet in mōtem Iehouæ? & quis stabit in loco sancto eius?*) Admiratio est in tribus primis uersibus, dignationis Dei erga populum Iisrael, & simul insinuatio, non omnes esse Iisraelitas, qui dicuntur, nec in montem Domini uenire, quicunque corpore illo adcedunt, id quod sequentibus uersibus plenius edisserit. Videbat iam Dominum certo statuisse, peculiari numine populo Iisraeli adesse, postquam tātis indicijs locum indicauerat, ubi sibi templum extrueretur, & ut illud sibi Shlomoh extrueret, tātas opes & copias, tantámque pacem dedisset, tum seruaturum hæc se & aucturum promisisset, de quibus legimus 1. Paral. 21. 22. 28. 29. Hac ergo diuinæ bonitatis super populum & domum suam consyderatione

A ratione Dauid accēsus,cecinit: Iehouę est terra &c. hoc est: Omnis terra & quicquid ea continet,uniuersus orbis, & quicunq; in illo homines uiuunt, Iehouæ sunt,qui ex nihilo omnia condidit,munificeq; seruat,quandoquidem tanta terræ moles aquis nititur,nec tamen pro naturæ suæ ratione mergitur. Cum itaq; cuncti mortales eius figmentum sunt,non solus Iisrael, quàm stupenda est eius erga nos tanta dignatio,ut nos peculiariter in suum populum, inq; medio nostri sedem sibi delegerit. Sed ò Deus,ut non sunt Iisraelitæ,quicunq; hoc nomine gloriantur,& non perueniunt in montem tuum, quicunq; huc corpore commeát. Neq; enim Iisraelitā facit,uel à sanctis progenitū esse parentibus,uel Iisraelitis in loco sancto associari. Quis ergo uere ascendet in montē Iehouæ illū cœlestem? quis consistet in loco uere sancto,& ex numine eius augusto, ubi abest omnis ut peccati,ita & miseriæ cōtaminatio,adest uero cū solida iustitia,tum plena fœlicitas,iustū diuinitatis consortium? In hunc siquidem montem ueniunt quicunq; ueri Iudęi sunt,& corda habent circumcisa. Nam mons Moriah,in quem circumcisi carne sunt aduentuti, erat umbra quædam montis uere Dei,& loci uere sancti,in quē nemo nisi fide,qua se Deo prorsus concredat,peruenit. Hac qui pędiri sunt,montis huius inquilini sunt,germaniq; loci sancti ciues,ubicunq; corpore agant. In his enim uere Deus præsens est,uiuit,& agit. Vnde sensus tertij uersus est, Cum uniuersi mortales Domini sint, peculiariter autē Iisraelitæ,scio tamen non solum non uniuersos mortales,sed neq; Iisraelitas,in monte eius locum habituros. Quibus ergo uere id dabitur, ut in montem Domini ascendant,& in loco sancto eius habitent? *Quis in montem Dei ascendat.*

In uersu secundo obseruandum Paradoxon,quo insignite Dei potentia prędicatur. Aedificaturi homines operam dant,ut fundamenta ponant in loco solido & immoto. Cōtra autem Dominus tantam orbis machinam superstruxit mari & fluminibus. *Flumina* addidit,quod cuncta è terra flumina ebulliāt. Hoc *Miraculū terræ fundatæ in aquis.*
B miraculum pluribus canit Psalmus 104. Et admodum eleganter Iiob 38. sic enim inducit sibi Deum loquutum: Vbi eras,cum fundarem terram,eloquere,siquidem est tibi tanta intelligentia? Quis posuit mensuras eius, siquidem nosti, aut quis extendit super eam regulam? In quo sunt fixæ bases eius? aut quis uidit lapidē anguli eius? & reliqua. Si uero daretur,uel huic uni diuinæ potentiæ miraculo,planè fidem habere,& ipsum digne considerare,quanta quæso esset apud nos Dei timor,& obseruantia, quantum pietatis studium? Quis enim non summopere suspiciat colatq; eum,in cuius planè manu sese cōtineri certo sciat? Qua est reuerentia,qua authoritate ijs qui naui feruntur,gubernator, qui tamē illos perdere non potest,nisi unà pereat & ipse? Iam Deus nullo suo damno demergere aquis orbem potest,quem aquis insidentem unus sustentat. Sed quid hoc solum diuinæ potentiæ miraculum perpendimus, tametsi unum rite perpensum omnino pietatem absolueret? Illico deflueremus in pugnātissima elementa,quibus compacti sumus,momēto euanesceret spiritus quo uiuimus,nutu inciderent & præfocarent superne imminentes aquæ, nisi seruaret Deus: & quis numeret quot rationibus eius omnipotentiam experiamur? Adhuc tantus est carnis nostræ stupor,ut quemlibet personatum uermiculum, aliqua hominum opinione inflatum,plusquàm Deum,fictorem,conseruatorē, uitæ necisq; Dominum miremur,suspiciamus,metuamus?

Mundus manibus & purus corde, qui non detrauit ad uanitatem animam meam, & non iurauit ad fraudem. Auferet beneficium à Iehouah, & iustitiam à Deo salutis suæ. Ista natio inquirentium eū, requirentium faciem tuam Iaacob. Selah.) *Vers. 4. 5. & 6. ad uerbum.* Ad interrogationem uersus tertij habent hi tres responsionem. Primus, Hominem corde,ore, & factis integrum describit. Nam purum manibus eum dicit, qui innocens factis, & in actionibus suis sit

C abſq; labe prauitatis. Mundum uero corde, qui etiam nullum admittat in animum peruerſum conſilium aut affectum. Oris ueritatem ſequentibus exprimit: Non aſſumit ad uanitatem animam meam. Varia hic lectio eſt. Nam quædam exemplaria habent נפשי, quædam נפשו, ſed punctatum cum Hirik, ut appareat ו pro י poſitum eſſe. Hinc Rabi Shlomoh, Abraham Ezra, & D. Kimhi in hac uerſus huius particula Deum loqui intelligunt, & aſſumere animã Dei idẽ eſſe aiunt, atq; iurare per animã Dei, ut נפשי uel נפש hic accipiatur, ſicut in illo Decalogi לא תשא את שם יהוה: quod uerti ſolet. Ne aſſumes nomẽ Iehouæ, Dei tui in uanum. Idem autem eſt, quòd nihil falſi per nomen Iehouæ affirmes, Exodi 20. Adducũt præterea illud Iirmeiah 51. & Amos 6. Et iurauit Iehouah בנפשו, id eſt, per animam ſuam, hoc eſt, per ſeipſum. Hic ſenſus cum phraſi ſcripturę ſatis cõuenit, quæ ubiq; ſanè inter prima innocentiæ officia ponit, non iurare falſum, uel in fraudem, tum geminationis ſchema, quo idem ſenſus uariatis uerbis repetitur, ubiq; uſurpatur. Nemo uero putet uulgarem uirtutẽ eſſe, nihil per Dei nomẽ, uel animã, hoc eſt, per Deum ipſum, aut nominis eius inuocationẽ falſum affirmare. Nec enim ea quiſq; ualebit, niſi Dei numen ubiq; uere præſens, & omniũ Iudicẽ agnouerit, id quod ſolis uere credẽtibus datum eſt. Quare etiã hoc præceptũ ſtatim poſt duo, quæ fidẽ in Deũ præcipiũt, poſitũ eſt. Primũ enim omniũ in ſalute noſtra eſt, credere unũ Iehouah, Deum noſtrũ, à quo ut patres liberationem ex Aegypto, & quęcũque eis ſecunda obuenerũt, ita omnes omnia bona percipimus, id quod primo ex decẽ uerbis docet, eo uidelicet. Ego Iehouah ſũ Deus tuus, qui eduxi te e terra Aegypti. Et proximũ: Nullũ factitiũ numẽ Deo uero cõiungere, id quod humana uecordia ſẽper ſolet, aut certe uerum Deum commentitijs cerimonijs colere, quibus ipſis ſic fidere homines ſolent, ut à Dei bonitate non pure pendeant, & eiuſmodi cerimonijs ferè quętantitam Dei, quam deprauate uiuendo mereri ſe ſentiunt, placare, quę maior omni cogitatione Dei contumelia eſt.

Ordo & explicatio preceptorũ Decalogi.

D Tum enim ſolida fides eſt, cum per omnia Deo nitimur, & eo ſolo, nihil protſus fiducię in creaturas deriuãtes. Ex hac deinde tertiũ illud, quod tertio præcepto traditũ eſt, naſcitur, ut fallere numen Dei, quem uerum ubique præſentem, & omnium iudicem adoramus, in animum inducere nunq; ſuſtineamus. Inditum ſiquidem natura hominibus eſt ut in ijs, quæ humanam conſcientiam ſubterfugiunt, Deum teſtem & iudicem inuocemus. Hic ergo qui omnem à ſe fallaciam remouet, id de Deo ſentit quod oportet, & dum per eius nomen iurat, idem ore confitetur. Inde ſcriptura ſanctis, & maxime Chriſtianis iurare per nomen Iehouæ, proprium facit, & Theologi idẽ non immerito præcipui cultus Dei, quẽ latriam uocant, portione fecerunt. Vt igitur in uero per Dei nomen iuramento ſyncere fidei profeſſio, & quędam diuinæ gloriæ confeſſio eſt, & ea quidẽ, quæ ſolet eſſe omniũ communis, & cum primis exprompta, ita ex eo ſanctis cõmendantur, quęcunq; ore ad Dei gloriam proferri poſſunt. Nam qui Decalogi ac etiam alia Dei præcepta rite cõſyderarit, is uidebit Deum ſolere aliquam, & ferè uulgo notiorem partem officij alicuius exprimere, & ex eo tum reliqua pię menti intelligenda offerre. Quã q; id ſẽper quod ſcriptura exprimit eiuſmodi ſit, ut qui illud uere aſſequaẽ, huic reliquæ eius uel uirtutis, uel officij partes abeſſe non poſſint. In primo dicto uidet Dominus unũ hoc exigere, ut ſe populus eũ agnoſceret, qui eduxiſſet ipſum ex Aegypto. At non erat hoc unum Deus. Fictorẽ ac per omnia moderatorem quoq; agnoſcere eũ oportuit. Verũ qui perſuaſus erat Iehouah ſola ſua uirtute Iſraelẽ tantis potẽtis è terra Aegypti eduxiſſe, is certo ſimul Iehouah Deũ, hoc eſt, rerũ omniũ conditorẽ & dominũ, habuit. Sic qui nullũ præter unũ Iehouah numen recipit, & nullũ Iehouæ idolum admittit, ita ut iſtuc Deus exigit, nempe hac

A pe hac caussa, quod spiritu & ueritate unū Deum adorat, id quod requirit præceptum secundum, hic non solum factitia numina, & uulgatam illam crassioremq; idololatriam, sed quamlibet etiam superstitionem uitabit. Ita qui indictum sacris cerimonijs diem Sabbati, ex fide sanctificauerit, quod præscribitur præcepto quarto, is nihil sacratum cerimoniarum non plenissime obseruabit. Nec aliter habent se & cætera, quæ ad proximū præcipue pertinēt. Nā si cui datum fuerit, ex fide colere parentes, quem primum Deus magistratum instituit, ei pariter animus erit, quemlibet etiam magistratum, ita ut Deus poscit, obseruare. Ita qui ideo quòd Deus uetat, neminem occidere, nemini furari, nemini abuti ad libidinem, neminem falsò premere testimonio in animum inducit, quę sexto, septimo, octauo & nono præceptis cauentur, uolet, ei nec animus erit, uel uerbo proximi siue uitam, siue res, siue castimoniam, siue famam lędere, idq; ideo, quia accensus spiritu, proximum uere amabit, atq; ideo & uitam & facultates, & corporis sanctimoniam, & nomen salua esse ex animo cupiet ut salua sint, quicquid poterit conferet. Ad eundem modum, quem sic imbuerit diuina uis, quæ credentes tenet formatq;, ut nulla iam animum subeat cupiditas rerum, quæ proximus possidet, quod decimo pręcepto præscribitur, hic certe perfecto amore proximi præditus, nihil aliud, quā quæ saluti proximo sint, quæret, Legēq; eo penitus implebit. Ad eundē modū & alijs in locis scriptura synecdoche uti solet, ut per expressam aliquam officij partem, reliquas significet, quę nimirum abesse nequeunt, ubi illa, quam scriptura nominatim præcipit, obtinuerit. Sic iam in pręsenti, ubi animus defuerit iuramēto fallendi proximum, eiuscemodi ueritatis studiū aderit, eaq; proximi dilectio, ut nullo prorsus uerbulo, lædere proximū sustineas. Quemadmodum ergo simplicius est, hic נשא נפש, peiurare per animā, hoc est, assumere animā in iuramentū, interpretari ad hunc modū præsentē particulā cū Ebræis malo. At si quis, quòd scriptū sit נפשו animā eius uel suam legere malit, sensus erit authore Kimhi: Non iura-

B bit falsum per animā suam, ut intelligas tam uerum, ut non solum non per Dei animā, sed ne per suam quidē peieret. Huic sensui consentire uidetur Chaldęus. Habet enim: Qui non iurat falsò ad obstringendam animā suam. Diuus Hieronymus habet: Nō exaltauit frustra animā suā. נשא enim exaltare significat. Sed שוא uanitatē & mentiēdi leuitatē significat, nō frustra. Gręcus tamē שוא ita, ut Hiero. accepit ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ id est: Qui nō accepit in uano animā suā. Ebræi ut dixi pro se habēt phrasim scripturę, quare malim eos sequi. Quanq; si quis uerbis potius quā usui uerborū in scripturis celebri inhęrere uelit, possit hūc locū etiā sic accipere. Qui animā suā nō extulerit ad uanitatē, id est, ut uana cū proximo suo loquatur, in animū nunq; induxerit, & in fraudē nunq; iurauerit. Qanq; autē uaria sint oris peccata, falsitatis tamē & fraudis tantū meminit, eo quod nihil possit aliorū adesse, si hoc uere desit. Nam dum demū planè deerit, quū linguā moderabitur proximi dilectio, totius Legis perfectrix. Ea ubi obtinet, efficit, ut nihil penitus homo loqui sustineat, quòd non sit saluti proximo. Proinde si fallendi deerit animus, aderit dilectio, ea cauere tum faciet, non solum uanitatis & doli, sed quoscunq; sermones nullā bonam frugē proximo adferentes. Caput igitur peruersi oris præscindit, dum eū requirit, qui nolit fallere. In eo ergo quod canit qui ad uanitatem animum suum non extulerit. si hunc sensū probes, Vates simplicē fallaciā & uerborū uanitatē intelligit, eo autē quod adiecit: Et in fraudē non iurauerit, cum iuramento obtrusam, notata erit, Eritq; ut in uersu primo, Psalmi primi, incrementū, sed inuerso ordine, plus siquidem est, iuramento fallere, quàm simpliciter. Nos diceremus, qui falsò non iurauerit, imò nec iniuratus uana dixerit. Verū, ratio incrementi huiusce

parebit

C patebit, si sic efficias. Qui nihil uani proximo fuerit loquutus, multo minus falsò iurauerit. Vtcunq̃ uero hæc habeant, id satis liquet, quod responsionis, ad uersum tertium, summa, quam his tribus compræhendit, hæc sit: Qui innocens factis, corde purus, omnis praui affectus, ore uerus, hoc est, per omnia ad Legem Dei formatus fuerit, ille in montem Dei uere ascendet, & in loco sancto, in uera filiorum Dei Ecclesia uersabitur, hoc est, ut canit uersus quintus: Percipiet ab Iehouah beneficia, iustitiæq́; eis donis fruetur.

De ברכה, quam benedictionem uulgo uertunt, dixi in uersum 4. Psalm. 21. De iustitia autem Dei, id est, bonitate, qua suos refingit, deducit, saluos reddit, & uere iustum, hoc est, omni uirtute absolutú sese illi præstat, dixi nonnihil in uersu.9. Psalm.5. & in uersu ultimo Psalm. 22. His utiq; soli ij fruuntur, qui ea iustitia præditi sunt, quam poscit uersu 4. Neq; enim alia hominis salus & fœlicitas est, quã esse uitæ inculpatæ, Legiq́; Dei per omnia respondêris. Neq; alijs deniq; Ie-

Qui uere Dei populus. houah uere Deus & Seruator est, soliq́; qui huiusmodi sunt, uere eius populus, id quod canit uersu 6. existunt. Hæc est natio inquirens eum, id est, eorum qui ipsius studio tenentur, qui colendi eius sunt soliciti, qui faciem eius inquirũt, hoc est, anxie quærunt ut ei placeant. Atq; ij demum uere Iaæcob & Iisrael uocantur. Selah adiectum monet, ut idipsum probe perpendamus. Solos nempe Dei obseruantes, serioq́; studiosos, ueros filios Iaæcob, uerum Dei populum haberi, neq; alios in montem Dei præuenire, quocunq́; corpore accedant. Nomine Dei Iaæcob totum Dei populũ significari, testatur uersus ultimus Psalm. 14. uersus 2. Psal. 20. & Iescha. 44. aliaq́; loca quàm plurima. Cæterum montis Dei incolas, nõ nisi sanctos corde, ore, factis, fore, quia soli hi benedictione & saluatrice iustitia Dei fruuntur, ut soli natio, familiaq́; Dei studiosa, uerusq́; Iaæcob existunt. Id inquam

D obseruent cum Iudæis de carne & sanguine frustra gloriantes, & ij qui Christi esse se iactant, cum tamen nihil penitus Christi in uita sua præ se ferant. Illis Christus dixit, filios esse diaboli, cuius nimirum opera facerent. His dicturum se prædixit: Amen dico uobis, nunquàm noui uos, etiam cum in nomine eius Prophetauerint, dæmonia eiecerint, & uirtutes multas fecerint, nec solũ ceremonijs initiati fuerint. Hinc & Hieronymus: Non sunt sanctorum filij, qui tenet loca sanctorũ, sed qui exercent opera eorum. Et Gregorius: Non loca uel ordines creatori nostro nos proximos faciunt, sed nos aut merita bona ei coniungunt, aut mala disiungunt. De his plura in Psalmo 15.

Vers. 7. 8. 9. et 10. ad uerbũ. *Attollite ò portæ capita uestra, & attollimini fores æternæ, & ingredietur rex gloriæ. Quis iste rex gloriæ? Iehouah ualidus & heros, Iehouah heros belli. Attollite ò portæ capita uestra, et attollimini fores æternæ, et ingredietur rex gloriæ. Quis iste rex gloriæ? Iehouah Zebaoth, hic rex gloriæ, Selah.)*

His uersibus hortatur ad extructionem templi, & per prosopopeiam, ipsum templũ, nomine portarũ & foriũ usus, Synecdoche appellat. Ita Psalm. 9. uer. 15. per portas Zijon idé significauit: O portæ, inquit, templi, attollite capita uestra, id est, extruimini, ò fores attollimini, id est, exurgite, ut inferatur per uos arca fœ-

Quare portæ dictæ sempiternæ. deris. Sempiternas uocat, quod intra templum arca iam fixa permansura erat, non ut antea, de loco in locum transferenda, id quod Dominus Dauidi 2. Reg. 7. promisisse legitur. Antea nanq; in deserto sæpius locũ mutauerat, postea è deserto in Gilgal, è Gilgal Shiloh, inde in terram Philistim, ex ea in Bethschemesch, inde Kiriathiarim, ex hac in domũ Obed Aedom, inde in ciuitaté Dauid, ut ex hac in templum delata fuerat. In templo auté, usq; ad excidiũ urbis perstitit. Vnde & Shlomoh dicebat: Aedificans ædificaui domũ, in qua permaneres, locum ubi habitares עולמים, id est, per sæcula. 3. Reg. 8. Caussam cur deberet cupide hęc Dei domus extrui, adiunxit: Ingredieť rex, quod sic arcã uocauit, eo quod Dominus promisset se inter Crubim habitare, hoc est, preces orantiũ audire, & opta ta respon

A ta respondere. Hinc & Iehoshua 3. eadem uocatur, Dominus uniuersæ terræ, Et 2. Reg. 6. de ea scribitur: Cuius nomen uocatur, Nomē Iehouæ Zebaoth habitat inter Chrubim super eam. Et Num. 1. legimus, cum arca proficiscebatur, dixisse Mosheh: Exurge ô Iehouah, & dissjciantur hostes tui, fugentur abs te osores tui. Et cum reponeret, dicebat: Reuertere ô Iehouah ad myriades milliū Israel. Vt hic ergo Mosheh, cū arca attollebatur, & reponebatur, eam nomine Domini, alloquutus est, ita hic Dauid, cum inferendam templo dicere uellet, ut plenius Dei beneficium exprimeret, dixit ipsum Dominū illud ingressurum. Etarsi quidē Dominus pollicitus populo, dignationis suæ præsentiam, peculiariter ab illa se exhibiturum.

Hanc uero Dei præsentiā, quo Psaltes magis explicaret, subiunxit, uelut portarum interrogationem: Quis est iste rex ille gloriosus? hoc est, diuina maiestate uerendus? Huic respondet: Iehouah præualidus, potens, & fortis heros, Iehouah heros bellator. Quod bis dixit Iehouah &c. flagrantem pietate, & diuinæ super Israelem bonitatis admiratione animum indicat. Probe siquidem agnoscebat, quanta esset Dei in populum Iaacob dignatio, qui tanta eum sui præsentia dignaretur. De qua & Mosheh dicebat Deut. 4. Quæ gens tam præstans, cui ita dij sui adsunt, ut adest nobis Iehouah Deus noster, quandocunq; eum inuocamus?

Eo autem, quod potentem, uirtuteq; insignē bellica laudauit, refricare uoluit memoriā tam multorū & insigniū diuinæ uirtutis miraculorū, quibus Deus hostes Israelis deiecit ac perdidit, bonisq; illorū ipsū frui dedit, tandēq; deuictis cūctis hostibus, & finitimis undiq; illi subiectis, celsiorē uniuersis regnis effecerat. Videturq; significare uoluisse, simile aliquid illi, quod principibus populi dicebat, cū præciperet, ut Shlomoh filiū suū ad ædificandū domū nomini Iehouæ adiuuarēt. Nunquid, dicebat, uobiscū est Iehouah Deus uester, et quietem dedit

B nobis circūquaq;? Nam tradidit in manū meam inhabitatores terræ, & subiecta est terra Iehouæ, & populo eius. Nunc hūc imcumbite cordibus, & animis uestris, ut Iehouæ, Deo uestro impendio studeatis, & excitare uos, ut Sacrariū Iehouæ Deo extruatis, cui inferatur arca fœderis Iehouæ, & uasa sancta Dei, quæq; sit domus extructa nomini Iehouæ. Hæc 1. Paralip. 22.

Reperitio uero uersus septimi testatur, quantopere animus eius studio domus Dei ædificandæ flagarit. Id quod sacra historia à cap. 21. usq; finem 1. Paralip. fuse & clarè describit. Nam memorat ut immēsam materiam, cum ipse Domino sanctificatam præpararit, tum principes quoq;, ut & ipsi plurima conferrent, inuitarit. Ferri, calybis, & æris tantum congesserat, ut ponderis ratio iniri non posset. Cedros quoq; absq; numero, auri talenta centum milia, & argenti mille milia talentorum 1. Paralip. 22. Præterea gemmas omne genus plurimas, & ex selecto auro ophir, talenta insuper ter mille, argenti defecati milia septem ad integendos parietes domus præ nimio studio exædificandæ, & exornandæ domus Dei obtulerat. Quæ uero principes obtulerunt ab ipso prouocati, erant auri talentorum quinq uaginta millia, & drachmarum centena milia. Argenti uero talenta millena milia, præter ingentem copiam ferri, æris, uel calybis. Nō autem sola materia quam præparauit, quantum arderet desyderio extruendi domū Domino palam fecit, uerum & ex delectu atque numero opificum operisq; curatorum. Nam ex solis Leuitis delegit milia uiginti quatuor, quos operi domus Iehouæ præfecit. Lapicidarum uero & fabrorum lignariorum immensus numerus erat 1. Paralipomenon 22. & 23. Postremo & in eo animi sui studium testatus est, quod cum domus, tum omnium uasorum quæ illi paranda erāt

Templi ædificandi sumptus

C da erant, formam, modum, & pondus, ut à Domino acceperat, filio diligentissi me tradidit, atq; persancte, cum principes, tum populum uniuersum obtestatus est, ut filio ad tantum operis optima fide adessent, 1. Paralip. 22. & 28. Ex hoc itaq; tanto studio, tantoq; ardore domus nomini Dei extruendæ, secundo portas per prosopeiam, ut capita sua extollerent, hoc est, exædificatæ assurgerent, & sedula substructione in altum subducerentur, in quibus iam perpetuo esset Deus habitaturus, non ut antea locum identidē mutaturus, hortatus est. In repetione responsionis, omisit, fortis, & uirtute bellica insignis, & dixit pro eo Zebaoth, eo subindicauit, iam debellatum esse, & pacem populo cōtigisse, iuxta id quod Dominum sibi dixisse de filio suo narrabat. 1. Paralip. 22. En, dixerat Dominus, filius nascetur tibi, is erit uir quietus, quietem ei dabo ab hostibus suis circumquaq;. Shlomoh nanq;, id est, pacificus erit nomen eius, pacem & tranquillitatem dabo Iisraeli, dum regnabit. Iste extruet domum nomini meo &c.

Hactenus iuxta historiam & literam, ut dicitur, uersus istos exposui. Vt autem etiam hoc ipso Psalmo Psaltes non agnoscit Iisraelem & populum Dei, nisi qui spiritu sit, & id se esse uitę innocentia declaret: ita satis liquet, in studio domus terrenæ nequaquàm illud spectasse, quod breui adeo interijt, quodq; neminem pium reddere potuit. Hoc potius consyderauit, cultu Dei etiam externo satro tecto, & iuxta uerbum Domini instituto, fidem, timorem, & obseruantiam Dei in populo obtinere. Nam simul atq; fides & obseruantia Dei in populo labascit, & externa ista negliguntur. Neq; ab ullo unquàm hæc rite curata sunt, cuius animum non simul syncera Dei religio occupatit. Exemplo sunt Dauid, Hizkijah, Ioshia, & Shlomoh ipse, quamdiu in fidei synceritate perstitit. Idem luculēter uero probat & propheta Maleaci. Quin & in Corinthijs exemplum eiusdem Paulus memorat. Dum hi enim in uera dilectione tepescerent, & cœnam Domini negligētius celebrabant. Multi sunt & impij in cerimonijs, at nequaquàm in ijs, quas pręscripsit Deus, sed quas inuenit superstitio, & carnis cupiditas. Exemplo sunt Achas & Manasheh. Dū itaq; tempus esset, ut externū pręsentiæ suæ symbolū Deus haberet in pupulo arcam fœderis, uelletq; ad illam populum subinde colligi, &

Neglecto uera pietate, & cerimoniæ posthabētur.

D itibi sui religione imbui, dabat operam pius rex, ut symbolum esset quàm augustissimū, quo inde & interior Dei cultus incrementa acciperet. Quo nanq; uerbū Dei audiendi, maius in populo studium uigebat, eo nimirum spirituale Dei ædificium, quod ipsorum animi erant, perficiebatur. Non minus utiq; Shlomone filio suo nouit, ne cœlis quidem Deum posse comprehendi, nullumq; illi sanctis mentibus gratius templum haberi. Id templi autem ut fide constat, & hæc è uerbo Dei nascitur, eodemq; alitur, ita ijs, quas Dominus dederat cerimonijs, eoq; loci, quam Dominus requirebat, reuerentia, accendere in populo uerbi studium quęrebat. Neq; enim alius, quamlibet sanctarum cerimoniarum, usus esse potest quàm ut uerbi Dei reuerentiam seruent, & augeant, quæq; illo docentur, animo penitus insidere faciant. Spiritus siquidem Christi, unus est, qui ueritatem cordibus persuadet, fideq; sanctificat, & bonorum operum fœcūda reddit. Summa legis est, atq; adeo totius salutis, Deum ex toto corde diligere, quæ dilectio uitam ad uoluntatē eius totam format, quare quę huc nihil conferunt, & ad promouēda hæc nullum momentum habent, aliena debent esse ab usu Ecclesiæ Christi. Videant iam Ecclesiarum proceres, in quem usum pleiasque cerimonias, & templorum pompam adhibeant. Nihil damno ex spiritu Dei institutum, sed moneo, ut quæ huiusmodi sint, probe agnoscantur, & ita ut ab illo instituta sunt, adhibeantur. Certe si Lex tota & Prophetæ in eo pendent, Diliges Deum ex toto de &c. quicquid in hoc nō pendet, à Lege Prophetisq; alienū sit necesse est, eóq; nec bonū, quando bona omnia in his doceanť, ut Paulus scribit 2. Timoth. 3.

Vsus cerimoniarum ad commendandum uerbum.

Disputa-

A

DISPVTATIO, AN CHRISTIANO LICEAT IVRARE.

Quia hic à ciue regni Dei, falsum tantum iurare alienum esse docetur, & quidam putant, ne uerum quidem iurare, esse Christianorum, nonnihil de hac re dicendum. Ii, qui omnem iurisiurãdi usum Christianis prohibitum existimãt, eo præcipue nituntur, quod Matthæi quinto legimus Seruatorem dixisse: Vobis autem dico, ne omnino iureris. Sed isti uerba Christi haud quaq̃ recte intelligunt. Neq; enim uoluit eo capite Seruator quicquam uetare, quod ante Pater præceperat, neq; enim uenerat, ut de se initio horum præceptorum ipse testatus est, solutum Legem, neq; etiam ut illi aliquid adijceret, nam erat perfecta. Legi siquidem, dilectionem Dei ex toto corde &c. mandãte, nihil prorsus sancti præcepti fingi potest, quod adijci queat, Quid nanq; boni ei desit, qui hanc Dei dilectionem sit consequutus? uel ergo ex eo, quod ibidem legimus Dominum dixisse, Dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, & quod iuramenta memorat per templum, per cœlum, per caput propriũ, liquere satis poterat, sua hoc loco Christum dogmata, non Patris præceptis, quę nec refigi, nec augeri, uel perfici poterant, sed Pharisæorum deprauationibus, falsisq́ interpretationibus opposuisse. Hi soliti erant, quod etiamnum Iudæi sequuntur, ut & in libris δευτερώσεων atq; Thalmudicis uidere licet, cum quid præceptum legerent, diuersum ab eo, uetitum affirmare, & contra, si quid in scriptura uetitum sit diuersum, permissum affirmare. Sic cum præceptum sit, amicum diligere, collegerũt permissum esse, ut inimicum quis odio habeat. Ita cum per nomen Dei non falsò solum, sed & temere iurare scriptura prohibeat, intulerũt illi, si quis iuret per alia, ut cœlũ, terrã, Ierusalem, caput propriũ, aut quid aliud, siue falsò, siue temere id faciat, nihil, aut perparum referre. Ad quid alioqui Dominus horum nominatim meminit? Satis quoq; liquet iusiurãdum haud quaquàm per hæc, sed per nomen Dei Iudæis fieri solitum fuisse. Hinc satis constat, hoc loco Seruatorem nequaquàm iurisiurandi usum uoluisse dãnare, sed quod temere adeo homines iurare solent, cum ea inter illos obtinere grauitas debebat, ut præter, aio, & nego, nihil sermoni, affirmandi, uel negandi caussa adijcerent. Nam quicquid præterea adijcitur, è malo proficiscatur oportet, uel leuitatis dicentis, uel diffidentiæ audientis. Sed dum utrumq; malum plurimos tenet, & refert sæpe rei alicuius fidem facere, hinc iusiurandum non solum à Deo permissum, sed & præceptum est, dum eo potest controuersia finiri, & salutaris ueritas persuaderi. In hunc usum & Deus ipse, & sancti semper iurarunt. Hinc & Seruator suum Amen Amẽ, toties adhibuit, & Paulus persancte subinde, Deum & spiritumsanctum in testimonium inuocauit, ut Rom. 9. 2. Tessal. 2. & alijs locis non paucis. Hoc animo, & hac caussa iurare, adeo impium non est, ut de Christianis peculiariter prædictum sit, iuraturos per nomen Dei, quod Iesch: 65 Ierem. 4. Psal. 63. & locis alijs multis legimus. Proinde quoad fieri potest, ea fides sit inter sanctos, ut omnis eorum sermo sit, est, est, non, non, nec quisquam uel temere quicquam præterea adijciat, uel propter fidei inopiam adijci requirat. Si quis autẽ eo malo laboret, ut iniurato credere non sustineat, referat autem & salutis illius, & gloriæ Dei, ut quod illi proponis, credat, si tum fidem ei facere possis iuramento, pie & religiose feceris, si id adhibueris, neq; aduersaberis dicto Christi, qui nequaq̃ talem iuramẽtorum usum, sed temerarium, sed falsum, prohibuit, unde & familiaris colloquij præcipue meminit, dicens: Sermo uester sit, est, est &c. Nam qui uetuisset, quod Deus præcepit Deut. 5. & proprium Christianis fore prædixit, tum ipse & Apostoli sibi permiserunt? Dabit ergo operam uerus Christi discipulus, & ita ueritati studebit, adeóq; sacram rem sermo-

Christianos decere iusiurandum.

Iudæi Legem inuertere soliti.

B

Quæ iuramẽta Christus prohibuerit.

nem habebit, ut q̃ simplicissime omnia loquatur, & mereatur iniurato quoq; si C bi fidem haberi, neq; temere cuiquam iuramentum etiam quoduis offerat. At si quando usu uenit, ut iuramento fidem utilem proximo facere possit, non dubitabit se Deum glorificare, cum per nomen eius testabitur, quod uerum sit. Declarabit enim se agnoscere, Deum cordis sui inspectorē esse & iudicem. Sunt quos inanis religio, ne dicam superstitio tenet, iuramenta adhibendi pollicitationibus, eo q͂ non sit in manu hominis præstare, quod promiserit. Non enim animaduertunt, nomine Dei inuocato, non testari nos id, quod recipimus, re præstituros, sed præstare uelle, déq; uoluntate animi, non re, iuramentum facere. Vt igitur uelle debemus, quod Deo gratum scimus, & proximo cum eius intersit, promittere, ita idem iureiurando, ut quod in rem sit proximi cõfirmare nos addecet. At si deprehenderimus rem promissam, & quidem iureiurando, non facere ad gloriam Dei, ut credebatur cum iuramẽtum fieret, quemadmodum in omni promissione, quæ homini fit, Dei uoluntas iure excipitur, nec quicquam illi aduersum à sanctis iuratur, omittetur id quicquid sit, quod aduersari gloriæ Dei agnoscetur, inuiolata tamen iurisiurandi fide. De his supra quædam in Psalmo 15. Sed quid opus uerbis? Si ideo nihil iurandum, eo q͂ fieri possit, ut quod homo iurauit, aut nequeat, aut non debeat perficere, neq; simplici, est, quicquã promittere licebit. Nulla enim ratione licet fallere. At in rebus uitæ huius persæpe fit illicitum, quod fuerat licitum, & impossibile, quod erat possibile. Verum quis non uideat, homines siue simpliciter, siue iurati, quidpiam polliceantur, de præsenti tantum animi sui uoluntate, non de facto, quod in manu solius Dei est, testari: & neq; de illa, nisi quatenus iustam intelligunt? Vtinam uero tantum esset ista mouentibus, ueritatis studium, quantum est feruor contẽtionis, & minime opus foret, de re tam perspicua tot uerba prodigere. Sed sic exerceri conuenit Ecclesiam Christi.

D

ARGVMENTVM PSALMI XXV.

PRecatio est sancti, & peccatis, & inimicorum improbitate pressi. Orat ergo Dominum, ut peccatis se liberet, uias suas doceat, hostiumq; furori eripiat, idq; propter suam bonitatem, qua solet seruare sibi fidentes, & ne peccatores quidem deserere, si eius timore ac spe adhuc teneantur, quod utrunq; de se profitetur. In fine annectit precatiunculam pro toto populo Dei.

PSALMVS XXV.

in genere mixto εὐκτικὸς

1 א DAVIDIS. Ad te animum meum, ô Iehouah,
attollo.
2 א Deus mi te nitor, ne pudefiam, ne lætẽtur de me
inimici mei.
3 ג Ne pudefiant, quicunq; à te pependerint, pudefiant qui iniuria lacessunt immeritos.
4 ד Vias tuas notas mihi fac, ô Iehouah, adsuefac me
semitis tuis.
5 ה Deduc me, ut iuxta tuam ueritatem gradiar, institue me, nam tu De
us seruator meus es, à te pendeo perpetuò.
6 ו Memor sis misericordiæ tuæ ô Iehouah, & benignitatis tuæ, quan
doquidem his præstas ab initio.

Pecca

A Peccatorum adolescentiæ meæ, ac etiam scelerum meorum, ne sis ח 7
memor, memor autem mei sis iuxta benignitatem tuam, propter bo-
nitatem tuam ô Iehouah.

Iehouah bonus & æquus est, propterea docebit peccatores uiam. ט 8

Recte & ordine faciet ingredi mansuetos, docebit mansuetos uiam י 9
suam

Cunctæ semitæ Iehouæ, benignitas sunt, & fides, ijs qui fœdus & כ 10
testi..onia eius obseruant.

Propter nomen tuum ô Iehouah, remitte mihi iniquitatem meam, ל 11
multa enim est.

Quis uero ille uir, qui timet Iehouam, docebit eum uiam selectam. מ 12

Animus eius bonis fruetur, & posteri eius terram hæreditario pos- נ 13
sidebunt.

Arcanum Iehouæ timentibus ipsum, fœdus suum illis notum faci- ס 14
et.

Oculi mei perpetuo ad Iehouam, ipse enim educit è reti pedes me- ע 15
os.

Respice me & miserere mei, nam unicus & adflictus sum. פ 16

Aegritudo cordis mei latissime patet, ab angustia mea educ me. צ 17

Aspice adflictionem & molestiam meam, condona omnia peccata ר 18
mea.

B Adspice inimicos meos, nam multi sunt, & odio furente persequun ר 19
tur me.

Custodi animam meam & libera me, ne pudefiam, quandoquidē ש 20
in te præsidium meum posui.

Ipsa synceritas & recti studium tueantur me, nam à te pendeo. ת 21

Redime ô Deus Iisraelem ab omnibus aduersis eius. פ 22

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

DAVIDIS. *Ad te ô Iehouah animam attollo. Deus meus te nitor, ne pudefiam, ne lete-tur de me inimicus meus. Etiam omnes expectantes te nō pudefient, pudefient iniuriātes immerito.*) Nihil inest huic Psal. magnopere explicandū, adeo perspicue omnia scripta sūt, at nihil in eo nō altissimis cogitationibus dignū perpendi. Hic primus Psalmus est eorū, quorū uersus à literis iuxta ordinem Aleph Beth incipiunt. Desunt tamen Beth, Vau atq; Kuph, & incipiunt duo uersus in Aleph, totidémq; in Res. Quanq̄ à Beth incipiat statim altera dictio uersus secundi, ut tertia quinti à Vau, à Peh initium habet uersus ultimus. Caussam huius instituti certam, ne Ebræi quidem reddere possunt. Adparet uulgatam rationem carminis fuisse, & si perpauci Psalmi, nempe, præter hūc quatuor, ut trigesimus quartus, centesimus undecimus, centesimus duodecimus, & centesimus decimus nonus hoc carminis genere constent, ijdémque non pari ratione. Sed ad enarrationem Psalmi.

Ad uerbum.

Primus Psal. à literis iuxta ordinē Aleph Beth.

Ad te animam meum &c. Quando enim nec uir bonus, nedum Deus deserere pos-

sit in se confidentes, fiduriæ in Deum, uti in omnibus precarionibus sanctorum uidere est, primum meminit: *Ad te*, inquit, *animum meum attollo*, id est, ad te unum suspicio, uel tibi animam meam offero, & dico, utrumq; siquidem ualet uerbum נשא, & est serio Deum inuocantium. In cœlos enim ut oculos, ita animũ quoq; sustollunt, & Deo se totos uelut consecrant & addicũt. *Deus meus es*, te solo nitor, cui me totum contradidi. Hæc omnia Seruator, hac una uocula: Pater noster, in sua precatione complexus est. Memorantur autem huiusmodi à precantibus, non ut eorum Deum admoneant, quem nihil latet, & qui à proposito suo moueri nequit, sed ut dixi in Psal. 20. ut inde sibijpsis spem exorandi, quod orant, roborent. Deinde sic est ingenium nostrum, ut cum Deo non nisi nostro more loqui possimus. Deprecatur pudefieri, sperãs in Deum, & exultare de malo suo hostes, quod utrumq; diuinæ quoq; gloriæ derogat. Si namq; malorum libidini exponuntur, qui à Deo pendent, mali exhilarantur, cũmq; hi ideo timẽtibus Deum infesti sunt, quod odio habeant Christum & Patrem, obscuratur simul gloria nominis Dei, & offenduntur infirmiores. Versu tertio orat pro omnibus, qui cum ipso Deum expectant, hoc est, ab ipso omnia expectant, eiusq; uelut nutus suspiciunt. Hos opponit לבגדים, id est, qui à Deo deficiunt, & scelerate ac perfide agunt. Nam ut omnium Deum uere colentium eadem uota sunt, eadẽ studia, quibus scilicet nomen Dei sanctificetur, & regnum eius amplietur, ita feruntur in diuersum consilia & conatus impiorum Proinde simul orat: expectãtes Dominum uoti sui fieri compotes, hoc est, non pudefieri, eo frustratos. הבגדים autem, id est, qui à Deo deficiunt, & hinc cũ omnibus maliriose & perpetam agunt, etiam nihil lacessiti, sicut pendentes à Deo agunt cum omnibus ex fide & synceriter, pudefieri, hoc est, spe, conatúq; suo frustrari. Chaldæus habet: Contemptores & uanos.

Que precando sancti Deo loquuntur, nõ Dei monendi, sed sese confirmandi caussa loquuntur.

Versus 4. & 5. ad uerbum.

Vias tuas ò Iehouah notas mihi fac, semitas tuas doce me. Deduc me in ueritate tua, & doce me, nã tu Deus salutis meæ, te expecto omni die.) Cum quisq; ita ut persuasus est sibi conducere, & optimum esse, uiuit, recte ante omnia orat, ut se Dominus uias suas doceat, instituri scilicet, uitæq; rationem ipsi probatam, quóq; magis ostendat, quicquid huius est, donum Dei esse, etiam deduci ac dirigi se orat, nimirum ut in uia recta, quam & notam sibi fieri precatur, inoffense & gnauiter ingrediatur. Verbo quo hic Psaltes utitur הדריכני, R. Shlomoh Gallice reddit: adresse moy. Idẽ expressit & uerbo למד, quod docere, uerti solet, significat autem sic docere, ut adsuefiat simul is, qui docetur operi, ad quod instituitur. Sic Ierem. 2. Onager למד מדבר, id est, adsuefactus deserto dicitur, non doctus. Sed passim in hac significantia uerbo hoc scriptura utitur.

In ueritate tua, simile est illi Psalmo quinto: Deduc me ò Iehouah in iustitia tua. Nam & iustitiæ & ueritatis uel fidei nomine, ea uita significatur, qua iuste & fideliter, nempe ut decet, & è re est proximorum, uiuitur. Solet uero in Psalmis præcipue, quanq; & in alijs diuinæ scripturæ libris אמת, id est, ueritas, uel fides, cũ חסד, id est, benignitate & cõmoditate cõiungi. Etenim qui hominẽ se profitetur, simul benigne agere cum quibusuis, & quos possit, iuuare pollicet. Si igitur uerus sit, & fidem colat, huic suæ professioni, & aliorũ de se expectationi studebit satisfacere, eóq; ex fide, & quam benignissime agere cum quibuslibet, dabit operam. Hæc autem quoniã nemini nisi Dei dono & beneficio contingunt, Dei merito, fides, iustitia, bonitas dicuntur, qua ipse nobis dat, ueris, iustis, & bonis esse. Nonnunquam autem per hæc ipsa Dei bonitas, qua ipse bonus est, intelligitur, de quo uersu nono Psal. 5. quædam dixi. Vt enim nemo uir bonus habetur, cui non sit ante omnia cordi fides, & bonitas, hæ appellationes in Deum, cuius ut incomprehensibilis est bonitas, ita nõ nisi ab homine mutuatis nominibus exprimi

A exprimi poteſt, transferuntur. Nã ſiue iuſtitia, ſiue fides, ſiue qua alia uirtus Dei dicitur, nihil aliud ea eſt, quàm ipſius bonitas, qua & iuſte, & fide optima, & benignisſime, cum omnibus rebus, maxime autem cũ credẽtibus, ita ſimilis ut Dei nomenclatura pollicetur, agit. Illa: Deus ſeruator meus, expecto te quotidie, epitaſim affectus habent, & exprimunt ſubſtantiam, radicémque pietatis, nempe, pẽdere à Deo, & omnia cum interna tum externa à Deo expectare. Hoc ipſiſſimũ ſemen Dei, propriáque filiorum regni nota eſt, & ab alijs diſcrimen. Sæpenumero multis quidem peccatis premitur, tandem autem omnia ſuperat & extinguit. Hæc fides eſt, qua iuſtus uiuit & ſaluatur, ipſaque ſphragis, unctio, & ſempiterna ſanctorum conſolatio.

Verſus 6. & 7. ad uerbum.

Memor ſis ò Iehouah miſerationum tuarum, & bonitatum tuarum, nam à ſæculo ipſæ. Peccata iuuentutis meæ, & ſcelera mea ne memineris, ſecundum bonitatem tuam memor mei ſis tu, propter bonitatem tuam ò Iehouah.) Sanctis inter orandum, ut ab hoſtibus eos Dominus ſeruet, & uias ſuas doceat, in quo ſolida ſita fœlicitas eſt, iure occurrunt ipſorum peccata & ſcelera, horum ergo, ſimul atque in mentem ueniunt, ueniam precantur, ſeque ipſos, non Deum, & ſi ad Deũ ſermonẽ dirigant, miſericordię Dei & benignitatis, ex qua nimirum ſola ſpes ueniæ conſtat, admonẽt. Hinc ergo & Pſaltes hic poſtquàm uias Dei doceri ſe, & deduci illis orauerat, peccatorum meminit, eorũque ueniam precatur. Primum memorat peccata adoleſcentiæ, in hac enim carnis cupiditas ualidior adeo hominem captat, ut perpauci ea ætate guſtum aliquem recti iudicij conſequi queant, & ferè omnia pro prauis naturæ affectibus gerãt. Addit uero & פשעים, id eſt, ſcelera, ea peccata hoc nomine uocans, quæ pleniore iam ueri cognitione, & conſummatiore Dei contẽptu admittuntur. De quo peccati genere dixi in uerſum undecimum Pſal. 5. Etenim & in hęc ſancti ſubinde prolabuntur. Ardet & in illo affectus: Memor ſis mei tu propter bonitatem tuam ò Iehouah. Et obſeruandum, ut omnia à Dei bonitate expectet, nihil à ſuis

Inter orandũ occurrunt peccata.

B meritis. Eam fuſius prædicat uerſibus ſequentibus.

Verſus 8. ad uerbum.

Iehouah bonus & rectus eſt, propterea inſtituet peccatores in uia.) Conditionẽ uerè orãtis graphicè deſcribit. Solet namque ſimul atque mens ſedulo Dei bonitatem inuocauerit, in conſyderatione eius detineri diutius, eáque mirum in modum conſolari. Hinc eſt quod his uerſibus canit: Bonus & æquus eſt Iehouah, propterea docebit peccatores uiam, utique rectam. In quo docet, eius, qui uerè bonus ſit, eſſe ut alios ſui ſimiles reddat, quoque melior eſt, eò minus auerſari peccatores, qui modo admoneri ſe ferant. בדרך, quod alias uertunt, *in uia*, ſed idẽ eſt, ac ſi דרך abſque ב poſuiſſet, ſicut & in illa oratione Prouerb. 8. Comedite בלחם panem meũ, cum tamen habeatur, in pane. Elegantia eſt linguæ ſanctę ſic loqui, ut ſcribit A. Ezra. Vel ſi putes ב nõ redundare, poteris ſic interpretari: Docebit eos ut in uia recta rite ingrediantur.

Quo quiſque melior, eo peccatoribus ſe magis adiũgit

Verſus 9. ad uerbum.

Diriget manſuetos in iudicio, & docebit manſuetos uiam ſuam.) Ne autem de quibuslibet peccatoribus hic uerſus intelligeretur, ſequenti explicat, de qualibus peccatoribus hic loquatur: *Diriget*, inquit, *manſuetos in iudicio*, hoc eſt, efficiet ut ordine & recte ingrediantur. Vnde ſequitur: *Adſuefaciet manſuetos uiæ ſuæ*, quod idem eſt: Hi mãſueti ſunt pauperes illi ſpiritu, quos Dominus beatos, & eorum eſſe regnum cœlorum pronunciauit: item quibus Euangelion adnunciandum per Ieſha. Prophetam prædictum eſt. Ii, inquam, quibus ſua mala diſplicent, & iuſtitiæ ſitim habent, ſeſeque abnegarunt, & cruci ſubiecerunt. Hi illi peccatores ſunt, propter quos ſaluandos Chriſtus uenit. De his & in uerſu 27. Pſal. 22. Hos ergo docet uiam ſuam, hos dirigit in iudicio ſuo, id eſt, ut recto iudicio uiuant, nempe, ut uerti, *recte & ordine*. Niſi quis hoc uelit ad iudicium Dei referre, ut ſit ſenſus: Diriget eos pro ſuo iudicio, id eſt, ſua æquitate. Sic enim ſæpe *iudicium* in ſcripturis accipi-

C tur, cum Deo tribuitur. Hos denique, ut sequitur, adsuefacit uiæ suæ.

Versus 10. ad uerbum.

Cunctæ semitæ Iehouæ bonitas & ueritas, obseruantibus fœdus eius, & testimonium eius.) Quoniam uero toties iam uiæ & semitatum Dei meminit, nunc canit quæ illæ sint. Satis ex superioribus liquet, de his semitis Vatē hic loqui, quas nobis Deus præscripsit, quibus orauit uersu quarto, se adsuefieri: has ergo nunc canit, nihil nisi benignitatem & fidē esse, quod idem ualet, ac si dixisset: Quicquid præcipit Deus, nihil nisi benignitas & fides est. Nā ea tantū à nobis requirit, quæ nobis salutis sunt, & beatos reddunt. Quare nihil sui, in ijs quæ nobis præcepit, sed tantum ut nobiscum benigne, & ex fide optima agat, quærit. Id pulchre Mosheh agnouit, cum diceret Deut. 4. Et quæ gens tam inclyta, quæ leges & scita habeat tam iusta, ut est omnis hæc lex, quam uobis tradidi hodie. Quid? præceptis suis Deus & se dat ad cognoscendum, & uitam quæ ut omnibus uirtutum numeris absoluta est, ita sola solide beata. Quæ hac maior possit Dei in nos beneficētia excogitari? Hinc Christus ad se inuitans, quietem animabus pollicitus est, & onus suum leue, iugum commodum dixit. Vt autem nihil, nisi Dei immensa bonitas est, quicquid nobis præcepit, ita si illis uiuamus, & à nobis nihil, nisi bonitatem & fidem homines percipiunt. Recte autem subiectum: *iis qui fœdus eius & testimonia obseruant, eisq; student.* Alijs enim hæc odor mortis sunt, quæ per se, & bonis sunt odor uitæ, & excæcant ad æternam perniciem, quæ timentibus lux sunt, illuminans in uitam beatam & perpetem. De hac tam diuersa doctrinæ Dei ratione, dixi plæraq; in tractatu de Legibus, adiecto enarrationi primi Psalmi.

Viæ Domini bonitas, quia tantum præcipit, quæ sint nobis bono.

Porro fœdus Domini est, ut sicut ipse nos suum populum agnoscit, ita nos eū Deum nostrum agnoscamus & colamus, in præscriptis eius omni studio uiuentes. Sic Gen. 17. Exo. 24. Iehosua 24. & Irme. 31. fœderis ratio descripta legitur. Quale enim fœdus inter populum se principis fidei committentē, iussisq; eius obedientiam promittentē, & principem principis munus uerissim populo pollicentem, atque in suam fidem illum recipientem, percutitur, talis est & fœderis ratio, quod icitur DEVM inter & sanctos. Hi toti se illius fidei committunt, uicturósq; se illius legibus recipiunt: contra ille promittit, se non humani principis, sed Dei munus præstiturum, hoc est, authorē & largitorem omnis boni, seruatorem & beatorem cum corporis, tum animi, exhibiturum. Promissa hæc Dei simul & iussa, testimonia Dei dicuntur, quæ nobis scilicet de eius uoluntate testantur. His itaq; dum studemus, dum incumbimus, & testimonia & fœdus obseruamus. Tum & sentimus atq; experimur, ut uere nihil nisi bonitas sit & fides, quicquid nobis Deus præcipit, quicquid à nobis poscit, hoc est, cunctæ eius uiæ, in quibus postulat, ut gradiamur.

Quid fœdus cum Deo.

D

Hæc cum ita perpendisset sanctus Dei, & illi prauitatis suæ in mentem ueniret, plurimúmq; commoueret, non ab re orabat quod sequitur: *Propter nomen tuum ò Iehouah, & propitius sis prauitati meæ, quia multa hæc.* Est siquidem ceu responsio, cogitationi, huiusmodi quid obijcienti: Si hoc agnoscis, & scis uias Domini meram esse bonitatem & fidem, sed ijs tantum, qui fœdus cum eo ictum obseruant, cur igitur illas non teris? cur hoc fœdus non obseruas? qui fit ut carni sic frena laxes? Huiusmodi ergo cogitationi uelut accusatus & reus simul peractus, (accusant enim & excusant cogitationes cordis, Rom. 2) ueniam orat: *Propter nomen tuum*, inquit, *& condona prauitatem meam, nam multa est.* Hanc precem, & id reddidit ardentiorem, quod simul perpendit, eorum qui in uijs Domini gradiuntur, dignitatem & fœlicitatem, quam sequentibus uersibus describit. ו quod &, ferè ualet, sæpe transponi in scripituris solet. Sic in præsenti, cum à capite uersus debuerat, positum est in medio.

Versus 11. ad uerbum.

Versus 12. ad uerbum,

Quis iste uir, timens Iehouam, instituit nos in uia quam eliget.) Exclamationē habet hic uersus

A sus natã ex consyderatione eius, quod mera bonitas & fides Dei in nos est, eóq; certa nostra fœlicitas, quicquid Deus nobis præcipit, si id obseruemus. Hoc enim perpendens, & suam simul prauitatem, omnis miseriæ patentẽ cõsyderans exclamare coactus est: Quis nam ille uir, quàm fœlix, quàm beatus est, qui Iehouã timet, & studiose colit, in uijs eius gradiens. Mox uero per partes explicat, timentis Deũ fœlicitatem, quã admiratur, & ob quam exclamat.

Propria peccata pensata, admonent fœlicitatis eorũ, qui rectè uiuunt.

Primum omniũ ponit: *Docebit eum Deus uiam selectam*, quã Deus nimirũ delegerit & probat. Vt enim sępe diximus, à cognitione, solidaq; persuasione ueritatis, initium est, & omnis & rectæ, & beatæ uitæ. Proximum facit. *Anima eius in bono morabitur, semen eius hæreditabit terram.* Quod morabitur reddidi Ebraice est לרן. Id alicubi pernoctare significat: Ita usus eo est seruus Abrahæ, cum diceret ad puellã Ribkah: Est ne domui patris tui locus nobis ללרן, id est, ad pernoctandũ, ubi noctẽ agamus? Sed hinc ad quietam immorationem, non noctis solum, sed perpetuam, uox traducta est, ut Prouerb. 15. Auris auscultãs admonitioni uitæ, inter sapientes הלרן, id est, morabitur, & fixam sedem habebit. Ita Psal. In umbra omnipotentis יהלרן, id est, habitabit, quietemúe aget. Iam in bono morari, quietémue agere, quid aliud est, quàm pro uoto bonis perfrui? Iudæi interpretantur de quiete post mortem, ad quod eos inuitat, id quod sequitur: *Et posteri eorum hæreditario possidebunt terram.* Atq; ita totum uersiculum de bonis, quę sancti post hanc uitam percipiunt, intelligunt, nempe de ipsorum quiete in sæculo futuro, & optata posterorum successione in præsenti. His consonans Chaldęus, habet: Anima eius in bonis mundi uentuti demorabit̃. Verũ, cum quies illa futuri sæculi fide hic incipiat, qua sancti, ut certo sciũt bono sibi omnia esse, ita iugi uoluptate quibusuis ex rebus, dũ optimã Dei erga se uoluntatẽ consyderant, afficiunt̃, malui ita uerbũ hoc reddere, ut sanctorũ fœlicitatẽ tam præsentẽ, quã futurã, hic à Psalte prædicatã intelligamus. Illud autẽ: Et semen eius, id est, posteritas, hęreditario possidebit terrã, de nõ degenerante posteritate intelligendũ. Iis inq; qui pie

Versus 13. ad uerbum.

B tatẽ patrũ imitari, ante omnia de regno, & iustitia Dei fuerint soliciti. Istis, cũ externa quoq; bona cumulatim adfluũt, & spiritu Dei prędiri, uel soli recte ac libere illis utunt̃, sicut & soli rerũ Domini sunt, de quo in uers. 7. Psal. 8. iure dicunt̃ rerũ hęredes. Pręcipuũ enim ius rerũ ex hęreditate est, ideo scriptura hęreditariã possessionem pro plenissimo dominio, ac pręcipuo utendi iure ponit. Quare quod Vates hic canit, perinde est ac si dixisset: Posteri eius terræ domini erũt, omnia in sua potestate habituri. Id porrò plerunq; sanctis sanctorũ posteris, etiã externa cũ abundãtia cõtingit sępe, sicut Paulo, cũ scriberet: Didici ego ijs in quibus sum, satis habere, noui humiliari, noui & abundare, ad omnia institutus sũ, ut satur sim, & esuriã, abundẽ, & penuriã patiar, &c. Et hoc sanè rerũ dominiũ, hęc possessio, ea, quę externa rerũ copia cõstat, longe pręstantior, sanctisq; optabilior est, eo quod cogat illa animum persępe in perituris istis rebus, occupari, à quibus fieri nequit, ut nõ identidẽ cõtamineť, & ad diuina stupidior reddať. Siue autẽ tantũ spiritu quis, siue etiã rebus diues sit, hinc omnis fœlicitas cõsumationẽ habet, quod de bona erga nos Dei uolũtate, plene persuasi sumus. Nouisse Deũ, solida demũ fœlicitas est, hac timentes Deũ, hoc est, ueri eius cultores, cum donati sint, nulla penitus re inopes esse possunt. Hanc iterũ ergo canit Versu decimo, qui ad uerbum sic habet: *Secretum Iehouæ timentibus eum, & fœdus eius ad notũ faciendum illis*, Secretum uocat, quod carni & sanguini patefieri nequeat, & reueletur solis electis. Id ipsum uero est fœdus, quod nobiscum Deus icit. Nempe, ut sciamus ipsum uelle nobis patrem esse, quod qui plane persuasus fuerit, non poterit se illi non cupidissime tradere & addicere in filium. Hinc uideas optime lector, ut nihil Dei norint, quicquid iactent, quicunq; Dei timore & reuerentia ua

Ad Philip. 4.

Quomodo omnia possideant sancti.

Versus 14. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI XXIIII.

C

CVM Dominus spectro Angeli cædentis, oraculo Vatis Gad, deniq; acceptatione holocaustorum, igni immisso cœlitus, Dauidi demonstrasset aream Arenam Iebusæi, quæ in monte Moria erat, locum esse, in quo uellet sibi templum extrui: admonitus hinc Dauid, incomparabilis Dei erga Iisraelitas bonitatis, inter quos sedem sibi peculiarem delegerat, cum omnis tamen terra, cunctiq; mortales eius opificium sint, canit, quibus uerè in loco sancto Dei locus pateat, quæ uerè Dei natio, apud quam Deus habitare dignetur. Tum ad extructionem templi hortatur, Dei omnipotentis præsentiam, per arcam fœderis in eo reponendam, pollicens.

PSALMVS VICESIMVSQVARTVS,

in genere mixto διδακτικός.

1 ODa Dauidis. Iehouæ terra est, & quicquid ea cō-
tinet, orbis, & qui eum inhabitant.
2 Nam in mari fundamenta eius posuit, & flumini
bus superstruxit illum.
3 Quis conscendet montem Iehouæ, aut quis in
loco sancto eius consistet?
4 Factis purus, & corde mundus, qui animum su-
um ad uanitatem non extulerit, incp fraudem non iurauerit.
5 Is beneficentia Iehouæ, & iustitia Dei seruatoris sui fruetur.
6 Hæc natio est eorum, qui ipsi student, qui te quærunt, nempe ue-
rus Iaæcob, Selah.
7 Attollite uos ô portæ, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur
rex ille gloriosus.
8 Quis iste rex, ille gloriosus? Iehouah fortis, & uirtute insignis, Ieho-
uah uirtute insignis bellica.
9 Attollite uos ô portæ, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur
rex ille gloriosus.
10 Quis hic iste rex, ille gloriosus? Iehouah Zebaoth, is rex est ille glo-
riosus. Selah.

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTIJ EXPLANATIO.

Versus 1. 2. & 3. ad uerbum.

DAVIDIS *Psalmus. Iehouæ est terra & plenitudo eius, orbis & habitātes in eo. Quoniam ipse super maria fundauit eum, super flumina constituit eum. Quis ascendet in montem Iehouæ? & quis stabit in loco sancto eius?*) Admiratio est in tribus primis uersibus, dignationis Dei erga populum Iisrael, & simul insinuatio, non omnes esse Iisraelitas, qui dicuntur, nec in montem Domini uenire, quicunq; corpore illo adcedunt, id quod sequentibus uersibus plenius edisserit. Videbat iam Dominum certo statuisse, peculiari numine populo Iisraeli adesse, postq; tātis indicijs locum indicauerat, ubi sibi templum extrueretur, & ut illud sibi Shlomoh extrueret, tātas opes & copias, tantámq; pacem dedisset, tum seruaturum hæc se & aucturum promisisset, de quibus legimus 1. Paral. 21. 22. 28. 29. Hac ergo diuinæ bonitatis super populum & domum suam consyde-

tatione

A ratione Dauid accẽsus,ceciniţ:Iehouę est terra &c. hoc est: Omnis terra & quicquid ea continet,uniuersus orbis, & quicunq; in illo homines uiuunt, Iehouæ sunt,qui ex nihilo omnia condidit,munificeq; seruat,quandoquidem tanta terræ moles aquis nititur,nec tamen pro naturæ suæ ratione mergitur. Cum itaq; cuncti mortales eius figmentum sunt,non solus Iisrael, quàm stupenda est eius erga nos tanta dignatio,ut nos peculiariter in suum populum, inq; medio nostri sedem sibi delegerit.Sed ò Deus,ut non sunt Iisraelitæ,quicunq; hoc nomine gloriantur,& non perueniunt in montem tuum, quicunq; hùc corpore commeãt.Neq; enim Iisraelitã facit,uel à sanctis progenitũ esse parentibus,uel Iisraelitis in loco sancto associari.Quis ergo uere ascendet in montẽ Iehouæ illũ cœlestem? quis consistet in loco uere sancto,& ex numine eius augusto, ubi abest omnis ut peccati,ita & miseriæ cõtaminatio,adest uero cũ solida iustitia,tum plena fœlicitas,iustũ diuinitatis consortium? In hunc siquidem montem ueniene quicumq; ueri Iudęi sunt,& corda habent circumcisa. Nam mons Moriah,in quem circumcisi carne sunt aduenturi, erat umbra quædam montis uere Dei,& loci uere sancti,in quẽ nemo nisi fide,qua se Deo prorsus concredat,peruenit.Hac qui prediti sunt,montis huius inquilini sunt,germaniq; loci sancti ciues,ubicunq; corpore agant.In his enim uere Deus præsens est,uiuit,& agit. Vnde sensus tertij uersus est,Cum uniuersi mortales Domini sint, peculiariter autẽ Iisraelitæ,scio tamen non solum non uniuersos mortales,sed neq; Iisraelitas,in monte eius locum habituros.Quibus ergo uere id dabitur, ut in montem Domini ascendant,& in loco sancto eius habitent?

Quis in montem Dei ascendat.

In uersu secundo obseruandum Paradoxon,quo insignite Dei potentia prędicatur. Aedificaturi homines operam dant,ut fundamenta ponant in loco solido & immoto.Cõtra autem Dominus tantam orbis machinam superstruxit mari & fluminibus. *Flumina* addidit,quod cuncta è terra flumina ebulliãt.Hoc miraculum pluribus canit Psalmus 104. Et admodum eleganter Iiob 38. sic e-
B nim inducit sibi Deum loquutum: Vbi eras,cum fundarem terram,eloquere,siquidem est tibi tanta intelligentia? Quis posuit mensuras eius, siquidem nosti, aut quis extendit super eam regulam? In quo sunt fixæ bases eius? aut quis uidit lapidẽ anguli eius? & reliqua.Si uero daretur,uel huic uni diuinæ potentiæ miraculo,planè fidem habere,& ipsum digne consyderare,quanta quæso esset apud nos Dei timor,& obseruantia,quantum pietatis studium? Quis enim non summopere suspiciat colatq; eum,in cuius planè manu sese cõtineri certo sciat? Qua est reuerentia,qua authoritate ijs qui naui feruntur,gubernator, qui tamẽ illos perdere non potest,nisi unà pereat & ipse? Iam Deus nullo suo damno demergere aquis orbem potest,quem aquis insidentem unus sustentat. Sed quid hoc solum diuinæ potentiæ miraculum perpendimus, tametsi unum rite perpensum omnino pietatem absolueret? Illico deflueremus in pugnãtissima elementa,quibus compacti sumus,momẽto euanesceret spiritus quo uiuimus,nutu inciderent & præfocarent superne imminentes aquæ, nisi seruaret Deus: & quis numeret quot rationibus eius omnipotentiam experiamur? Adhuc tantus est carnis nostræ stupor,ut quemlibet personatum uermiculum, aliqua hominum opinione inflatum,plusquàm Deum,fictorem,conseruatorẽ, uitæ necisq; Dominum miremur,suspiciamus,metuamus?

Miraculũ terræ fundatæ in aquis.

Mundus manibus & purus corde, qui non detrauit ad uanitatem animam meam, & non iurauit ad fraudem. Auferet beneficium à Iehouah, & iustitiam à Deo salutis suæ. Ista natio inquirentium cũ, requirentium faciem tuam Iaacob. Selah.) Ad interrogationem uersus tertij habent hi tres responsionem. Primus, Hominem corde,ore, & factis integrum describit. Nam purum manibus eum dicit, qui innocens factis, & in actionibus suis sit *Vers. 4. 5. & 6. ad uerbum.*

C abſq; labe prauitatis. Mundum uero corde, qui etiam nullum admittat in animum peruerſum conſilium aut affectum. Oris ueritatem ſequentibus exprimit: Non aſſumit ad uanitatem animam meam. Varia hic lectio eſt. Nam quædam exemplaria habent נפשי, quædam נפשו, ſed puuctatum cum Hirik, ut appareat ו pro י poſitum eſſe. Hinc Rabi Shlomoh, Abraham Ezra, & D. Kimhi in hac uerſus huius particula Deum loqui intelligunt, & aſſumere animā Dei idē eſſe aiunt, atq; iurare per animā Dei, ut נפשי uel נפשו hic accipiatur, ſicut in illo Decalogi לא תשא את שם יהוה: quod uerti ſolet: Ne aſſumes nomē Iehouæ, Dei tui in uanum. Idem autem eſt, quòd nihil falſi per nomen Iehouæ affirmes, Exodi 20. Adducũt præterea illud Iirmeiah 51. & Amos 6. Et iurauit Iehouah בנפשו, id eſt, per animam ſuam, hoc eſt, per ſeipſum. Hic ſenſus cum phraſi ſcripturę ſatis cõuenit, quæ ubiq; ſanè inter prima innocentiæ officia ponit, non iurare falſum, uel in fraudem, tum geminationis ſchema, quo idem ſenſus uariatis uerbis repetitur, ubiq; uſurpatur. Nemo uero putet uulgarem uirtutē eſſe, nihil per Dei nomē, uel animā, hoc eſt, per Deum ipſum, aut nominis eius inuocationē falſum affirmare. Nec enim ea quiſq̃ ualebit, niſi Dei numen ubiq; uere præſens, & omniũ Iudicē agnouerit, id quod ſolis uere credẽtibus datum eſt. Quare etiā hoc præceptũ ſtatim poſt duo, quæ fidē in Deũ præcipiũt, poſitũ eſt. Primũ enim omniũ in ſalute noſtra eſt, credere unũ Iehouah, Deum noſtrũ, à quo ut patres liberationem ex Aegypto, & quęcunque eis ſecunda obuenerũt, ita omnes omnia bona percipimus, id quod primo ex decē uerbis docet, eo uidelicet. Ego Iehouah ſũ Deus tuus, qui eduxi te e terra Aegypti. Et proximũ: Nullũ factitiũ numē Deo uero cõiungere, id quod humana uecordia ſēper ſolet, aut certe uerum Deum commentitijs cerimonijs colere, quibus ipſis ſic fidere homines ſolent, ut à Dei bonitate non pure pendeant, & eiuſmodi cerimonijs ferè

Ordo & explicatio præceptorũ Decalogi.

D quęrant iram Dei, quam deprauate uiuendo mereri ſe ſentiunt, placare, quę maior omni cogitatione Dei contumelia eſt. Tum enim ſolida fides eſt, cum per omnia Deo nitimur, & eo ſolo, nihil prorſus fiduciæ in creaturas deriuātes. Ex hac deinde tertiũ illud, quod tertio præcepto traditũ eſt, naſcitur, ut fallere numen Dei, quem uerum ubique præſentem, & omnium iudicem adoramus, in animum inducere nunq̃ ſuſtineamus. Inditum ſiquidem natura hominibus eſt ut in ijs, quæ humanam conſcientiam ſubterfugiunt, Deum teſtem & iudicem inuocemus. Hic ergo qui omnem à ſe fallaciam remouet, id de Deo ſentit quod oportet, & dum per eius nomen iurat, idem ore confitetur. Inde ſcriptura ſanctis, & maxime Chriſtianis iurare per nomen Iehouæ, proprium facit, & Theologi idē non immerito præcipui cultus Dei, quē latriam uocant, portione fecerunt. Vt igitur in uero per Dei nomen iuramento ſyncere fidei profeſſio, & quędam diuinæ gloriæ confeſſio eſt, & ea quidē, quæ ſolet eſſe omniũ communis, & cum primis exprompta, ita ex eo ſanctis cõmendantur, quęcunq; ore ad Dei gloriam proferri poſſunt. Nam qui Decalogi ac etiam alia Dei præcepta rite cõſyderarit, is uidebit Deum ſolere aliquam, & ferè uulgo notiorem partem officij alicuius exprimere, & ex eo tum reliqua pię menti intelligenda offerre. Quā q̃ id ſēper quod ſcriptura exprimit eiuſmodi ſit, ut qui illud uere aſſequaẽ, huic reliquæ eius uel uirtutis, uel officij partes abeſſe non poſſint. In primo dicto uidet Dominus unũ hoc exigere, ut ſe populus eũ agnoſceret, qui eduxiſſet ipſum ex Aegypto. At non erat hoc unum Deus. Fictorē ac per omnia moderatorem quoq; agnoſcere eũ oportuit. Verũ qui perſuaſus erat Iehouah ſola ſua uirtute Iiſraelē tantis potētiis è terra Aegypti eduxiſſe, is certo ſimul Iehouah Deũ, hoc eſt, rerũ omniũ conditorē & dominũ, habuit. Sic qui nullũ præter unũ Iehouah numen recipit, & nullũ Iehouæ idolum admittit, ita ut iſtuc Deus exigit, nemo

pe hac

A pe hac caussa, quod spiritu & ueritate unũ Deum adorat, id quod requirit præceptum secundum, hic non solum factitia numina, & uulgatam illam crassioremq́; idololatriam, sed quamlibet etiam superstitionem uitabit. Ita qui indictum sacris cerimonijs diem Sabbati, ex fide sanctificauerit, quod præscribitur præcepto quarto, is nihil sacrarum cerimoniarum non pientissime obseruabit. Nec aliter habent se & cætera, quæ ad proximũ præcipue pertinẽt. Nã si cui datum fuerit, ex fide colere parentes, quem primum Deus magistratum instituit, ei pariter animus erit, quemlibet etiam magistratum, ita ut Deus poscit, obseruare. Ita qui ideo quòd Deus uetat, neminem occidere, nemini furari, nemini abuti ad libidinem, neminem falsò premere testimonio in animum inducit, quę sexto, septimo, octauo & nono præceptis cauentur, uolet, ei nec animus erit, uel uerbo proximi siue uitam, siue res, siue castimoniam, siue famam lędere, idq́; ideo, quia accensus spiritu, proximum uere amabit, atq; ideo & uitam & facultates, & corporis sanctimoniam, & nomen salua esse ex animo cupiet ut salua sint, quicquid poterit conferet. Ad eundem modum, quem sic imbuerit diuina uis, quæ credentes renet formatq́;, ut nulla iam animum subeat cupiditas rerum, quæ proximus possidet, quod decimo pręcepto præscribitur, hic certe perfecto amore proximi præditus, nihil aliud, quã quæ saluti proximo siut, quæret, Legẽq́; eo penitus implebit. Ad eundẽ modũ & alijs in locis scriptura synecdoche uti solet, ut per expressam aliquam officij partem, reliquas significet, quę nimirum abesse nequeunt, ubi illa, quam scriptura nominatim præcipit, obtinuerit. Sic iam in pręsenti, ubi animus defuerit iuramẽto fallendi proximum, eiuscemodi ueritatis studiũ aderit, eaq́; proximi dilectio, ut nullo prorsus uerbulo, lædere proximũ sustineas. Quemadmodum ergo simplicius est, hic נשא נפש, per iurare per animã, hoc est, assumere animã in iuramentũ, interpretari ad hunc modũ præsentẽ particulã cũ Ebræis malo. At si quis, quòd scriptũ sit נפשו animã eius uel suam legere malit, sensus erit authore Kimhi: Non iura

B bit falsum per animã suam, ut intelligas tam uerum, ut non solum non per Dei animã, sed ne per suam quidẽ peieret. Huic sensui consentire uidetur Chaldęus. Habet enim: Qui non iurat falsò ad obstringendam animã suam. Diuus Hieronymus habet: Nõ exaltauit frustra animã suã. נשא enim exaltare significat. Sed שוא uanitatẽ & mentiẽdi leuitatẽ significat, nõ frustra. Gręcus tamẽ שוא ita, ut Hiero. accepit ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ id est: Qui nõ accepit in uano animã suã. Ebræi ut dixi pro se habẽt phrasim scripturę, quare malim eos sequi. Quanq̃ si quis uerbis potius quã usui uerborũ in scripturis celebri inhęrere uelit, possit hũc locũ etiã sic accipere. Qui animã suã nõ extulerit ad uanitatẽ, id est, ut uana cũ proximo suo loquatur, in animũ nunq̃ induxerit, & in fraudẽ nunq̃ iurauerit. Qanq̃ autẽ uaria sint oris peccata, falsitatis tamẽ & fraudis tantũ meminit, eo quod nihil possit aliorũ adesse, si hoc uere desit. Nam dum demũ planè deerit, quũ linguã moderabitur proximi dilectio, totius Legis perfectrix. Ea ubi obtinet, efficit, ut nihil penitus homo loqui sustineat, quòd non sit saluti proximo. Proinde si fallendi deerit animus, aderit dilectio, ea cauere tum faciet, non solum uanitatis & doli, sed quoscunq́; sermones nullã bonam frugẽ proximo adferentes. Caput igitur peruersi oris præscindit, dum eũ requirit, qui nolit fallere. In eo ergo quod canit qui ad uanitatem animum suum non extulerit, si hunc sensũ probes, Vates simplicẽ fallaciã & uerborũ uanitatẽ intelligit, eo autẽ quod adiecit: Et in fraudẽ non iurauerit, cum iuramento obtrusam, notata erit, Eritq́; ut in uersu primo, Psalmi primi, incrementũ, sed inuerso ordine, plus siquidem est, iuramento fallere, quàm simpliciter. Nos diceremus, qui falsò non iurauerit, imò nec iniuratus uana dixerit. Verũ, ratio incrementi huiusce

patebit

C patebit, si sic effecias. Qui nihil uani proximo fuerit loquutus, multo minus falsò iurauerit. Vtcunque uero hæc habeant, id satis liquet, quod responsionis, ad uersum tertium, summa, quam his tribus comprehendit, hæc sit: Qui innocens factis, corde purus, omnis praui affectus, ore uerus, hoc est, per omnia ad Legem Dei formatus fuerit, ille in montem Dei uere ascendet, & in loco sancto, in uera filiorum Dei Ecclesia uersabitur, hoc est, ut canit uersus quintus: Percipiet ab Iehouah beneficia, iustitiæque eis donis fruetur.

De ברכה, quam benedictionem uulgo uertunt, dixi in uersum 4. Psalm. 21. De iustitia autem Dei, id est, bonitate, qua suos refingit, deducit, saluos reddit, & uere iustum, hoc est, omni uirtute absolutú sese illi præstat, dixi nonnihil in uersu. 9. Psalm. 5. & in uersu ultimo Psalm. 22. His utique soli ij fruuntur, qui ea iustitia præditi sunt, quam poscit uersu 4. Neque enim alia hominis salus & fœlicitas est, quá esse integrinculpatæ, Legique Dei per omnia respondétis. Neque alijs denique Iehouah uere Deus & Seruator est, solique qui huiusmodi sunt, uere eius populus, id quod canit uersu 6. existunt. Hæc est natio inquirens eum, id est, eorum qui ipsius studio tenentur, qui colendi eius sunt soliciti, qui faciem eius inquirút, hoc est, anxie quærunt ut ei placeant. Atque ij demum uere Iaæcob & Iisrael uocantur. Selah adiectum monet, ut idipsum probe perpendamus. Solos nempe Dei obseruantes, serioque studiosos, ueros filios Iaæcob, uerum Dei populum haberi, neque alios in montem Dei præuenire, quocunque corpore accedant. Nomine Dei Iaæcob totum Dei populú significari, testatur uersus ultimus Psalm. 14. uersus 2. Psal. 20. & Iescha. 44. aliaque loca quàm plurima. Cæterum montis Dei incolas, nó nisi sanctos corde, ore, factis, fore, quia soli hi benedictione & saluatrice iustitia Dei fruuntur, ut soli natio, familiaque Dei studiosa, uerusque Iaæcob existunt. Id inquam D obseruent cum Iudæis de carne & sanguine frustra gloriantes, & ij qui Christi esse se iactant, cum tamen nihil penitus Christi in uita sua præ se ferant. Illis Christus dixit, filios esse diaboli, cuius nimirum opera facerent. His dicturum se prædixit: Amen dico uobis, nunquàm noui uos, etiam cum in nomine eius Prophetauerint, dæmonia eiecerint, & uirtutes multas fecerint, nec solú cerimonijs initiati fuerint. Hinc & Hieronymus: Non sunt sanctorum filij, qui tenet loca sanctorú, sed qui exercent opera eorum. Et Gregorius: Non loca uel ordines creatori nostro nos proximos faciunt, sed nos aut merita bona ei coniungunt, aut mala disiungunt. De his plura in Psalmo 15.

Qui uere Dei populus.

Vers. 7. 8. 9. et 10. ad uerbú.

Attollite ò portæ capita uestra, & attollimini fores æternæ, & ingredietur rex gloriæ. Quis iste rex gloriæ? Iehouah ualidus & heros, Iehouah heros belli. Attollite ò portæ capita uestra, et attollimini fores æternæ, et ingredietur rex gloriæ. Quis iste rex gloriæ? Iehouah Zebaoth, hic rex gloriæ, Selah.)

His uersibus hortatur ad extructionem templi, & per prosopopeiam, ipsum templú, nomine portarú & foriú usus, Synecdoche appellat. Ita Psalm. 9. uer. 15. per portas Zyon idé significauit: O portæ, inquit, templi, attollite capita uestra, id est, extruimini, ò fores attollimini, id est, exurgite, ut inferatur per uos arca fœderis. Sempiternas uocat, quod intra templum arca iam fixa permansura erat, non ut antea, de loco in locum transferenda, id quod Dominus Dauidi 2. Reg. 7. promisisse legitur. Antea nanque in deserto sæpius locú mutauerat, postea è deserto in Gilgal, è Gilgal Shiloh, inde in terram Philistim, ex ea in Bethschemesch, inde Kiriathiarim, ex hac in domú Obed Aedom, inde in ciuitaté Dauid, ut ex hac in templum delata fuerat. In templo auté, usque ad excidiú urbis perstitit. Vnde & Shlomoh dicebat: Aedificans ædificaui domú, in qua permaneres, locum ubi habitares עולמים, id est, per sæcula. 3. Reg. 8. Caussam cur deberet cupide hęc Dei domus extrui, adiunxit: Ingrediet rex, quod sic arcá uocauit, eo quod Dominus promisset se inter Crubim habitare, hoc est, preces orantiú audire, & oprata respon

Quare portæ dictæ sempiternæ.

A ta respondere. Hinc & Iehoshua 3. eadem uocatur, Dominus uniuersæ terræ, Et 2. Reg. 6. de ea scribitur: Cuius nomen uocatur, Nomē Iehouæ Zebaoth habitat inter Chrubim super eam. Et Num. 1. legimus, cum arca proficiscebatur, dixisse Mosheh: Exurge ô Iehouah, & disijciantur hostes tui, fugentur abs te osores tui. Et cum reponeretur, dicebat: Reuertere ô Iehouah ad myriades milliū Iisrael. Vt hic ergo Mosheh, cū arca attollebatur, & reponebatur, eam nomine Domini, alloquutus est, ita hic Dauid, cum inferendam templo dicere uellet, ut plenius Dei beneficium exprimeret, dixit ipsum Dominū illud ingressurum. Erat siquidē Dominus pollicitus populo, dignationis suæ præsentiam, peculiariter ab illa se exhibiturum.

Hanc uero Dei præsentiā, quo Psaltes magis explicaret, subiunxit, uelut portarum interrogationem: Quis est iste rex ille gloriosus? hoc est, diuina maiestate uerendus? Huicq́ respondet: Iehouah præualidus, potens, & fortis heros, Iehouah heros bellator. Quod bis dixit Iehouah &c. flagrantem pietate, & diuinæ super Iisraelem bonitatis admiratione animum indicat. Probe siquidem agnoscebat, quanta esset Dei in populum Iaæcob dignatio, qui tanta eum sui præsentia dignaretur. De qua & Mosheh dicebat Deut. 4. Quę gens tam præstans, cui ita dij sui adsunt, ut adest nobis Iehouah Deus noster, quandocunq́ eum inuocamus?

Eo autem, quod potentem, uirtuteq́ insignē bellica laudauit, refricare uoluit memoriā tam multorū & insigniū diuinę uirtutis miraculorū, quibus Deus hostes Iisraelis deiecit ac perdidit, bonisq́ illorū ipsū frui dedit, tandēq́ deuictis cūctis hostibus, & finitimis undiq́ illi subiectis, celsiorē uniuersis regnis effecerat. Videturq́ significare uoluisse, simile aliquid illi, quod principibus populi dicebat, cū præciperet, ut Shlomoh filiū suū ad ædificandū domū nomini Iehouæ adiuuarēt. Nunquid, dicebat, uobiscū est Iehouah Deus uester, et quietem dedit

B uobis circūquaq;? Nam tradidit in manū meam inhabitatores terræ, & subiecta est terra Iehouæ, & populo eius. Nunc hūc imcumbite cordibus, & animis uestris, ut Iehouæ, Deo uestro impendio studeatis, & excitate uos, ut Sacrariū Iehouæ Deo extruatis, cui inferatur arca fœderis Iehouæ, & uasa sancta Dei, quęq́ sit domus extructa nomini Iehouæ. Hæc 1. Paralip. 22.

Repetitio uero uersus septimi testatur, quantopere animus eius studio domus Dei ædificandæ flagarit. Id quod sacra historia à cap. 21. usq; finem 1. Paralip. fuse & clarè describit. Nam memorat ut immēsam materiam, cum ipse Domino sanctificatam præpararit, tum principes quoq;, ut & ipsi plurima conferrent, inuitarit. Ferri, calybis, & æris tantum congesserat, ut ponderis ratio iniri non posset. *Templi ædificandi sumptus* Cedros quoq; absq; numero, auri talenta centum milia, & argenti mille milia talentorum 1. Paralip. 22. Pręterea gemmas omne genus plurimas, & ex selecto auro ophir, talenta insuper ter mille, argenti defecati milia septem ad integendos parietes domus præ nimio studio exædificandæ, & exornandæ domus Dei obtulerat. Quę uero principes obtulerunt ab ipso prouocati, erant auri talentorum quinquaginta millia, & drachmarum centena milia. Argenti uero talenta millena milia, præter ingentem copiam ferri, æris, uel calybis. Nō autem sola materia quam præparauit, quantum arderet desyderio extruendi domū Domino palam fecit, uerum & ex delectu atque numero opificum operisq́ curatorum. Nam ex solis Leuitis delegit milia uigintiquatuor, quos operi domus Iehouæ pręfecit. Lapicidarum uero & fabrorum lignariorum immensus numerus erat 1. Paralipomenon 22. & 23. Postremo & in eo animi sui studium testatus est, quod cum domus, tum omnium uasorum quæ illi paranda erāt

C da erant, formam, modum, & pondus, ut à Domino acceperat, filio diligentissi me tradidit, atque perfancte, cum principes, tum populum uniuersum obtestatus est, ut filio ad tantum operis optima fide adessent, 1. Paralip. 22. & 28. Ex hoc itaque tanto studio, tantoque ardore domus nomini Dei extruendæ, secundo portas per prosopeiam, ut capita sua extollerent, hoc est, exædificatæ assurgerent, & sedula substructione in altum subducerentur, in quibus iam perpetuo esset Deus habitaturus, non ut antea locum identidē mutaturus, hortatus est. In repetione responsionis, omisit, fortis, & uirtute bellica insignis, & dixit pro eo Zebaoth, eo subindicauit, iam debellatum esse, & pacem populo cōtigisse, iuxta id quod Dominum sibi dixisse de filio suo narrabat. 1. Paralip. 22. En, dixerat Dominus, filius nascetur tibi, is erit uir quietus, quietem ei dabo ab hostibus suis circumquaque. Shlomoh nanque, id est, pacificus erit nomen eius, pacem & tranquillitatem dabo Iisraeli, dum regnabit. Iste extruet domum nomini meo &c.

Hactenus iuxta historiam & literam, ut dicitur, uersus istos exposui. Vt autem etiam hoc ipso Psalmo Psaltes non agnoscit Iisraelem & populum Dei, nisi qui spiritu sit, & id se esse uitæ innocentia declaret: ita satis liquet, in studio domus terrenæ nequaquàm illud spectasse, quod breui adeo interijt, quodque neminem pium reddere potuit. Hoc potius consyderauit, cultu Dei etiam externo satto tecto, & iuxta uerbum Domini instituto, fidem, timorem, & obseruantiam Dei in populo obtinere. Nam simul atque fides & obseruantia Dei in populo labascit, & externa ista negliguntur. Neque ab ullo unquàm hæc rite curata sunt, cuius animum non simul syncera Dei religio occuparit. Exemplo sunt Dauid, Hizkijah, Ioshia, & Shlomoh ipse, quamdiu in fidei synceritate perstitit. Idem luculēter uero probat & propheta Maleaci. Quin & in Corinthijs exemplum eiusdem Paulus memorat. Dum hi enim in uera dilectione repescerent, & cœnam Domini negligētius celebrabant. Multi sunt & impij in cerimonijs, at nequaquàm in ijs, quas præscripsit Deus, sed quas inuenit superstitio, & carnis cupiditas. Exemplo sunt Achas & Manasheh. Dū itaque tempus esset, ut externū præsentiæ suæ symbolū Deus haberet in pupulo arcam fœderis, uellet que ad illam populum subinde colligi, &

Neglecto uera pietate, & cerimoniæ posthabētur.

D inibi sui religione imbui, dabat operam pius rex, ut symbolum esset quàm augustissimū, quo inde & interior Dei cultus incrementa acciperet. Quo nanque uerbū Dei audiendi, maius in populo studium uigebat, eo nimirum spirituale Dei ædificium, quod ipsorum animi erant, perficiebatur. Non minus utique Shlomone filio suo nouit, ne cœlis quidem Deum posse comprehendi, nullumque illi sanctis mentibus gratius templum haberi. Id templi autem ut fide constat, & hæc è uerbo Dei nascitur, eodemque alitur, ita ijs, quas Dominus dederat cerimonijs, eoque loci, quam Dominus requirebat, reuerentia, accendere in populo uerbi studium quærebat. Neque enim alius, quamlibet sanctarum cerimoniarum, usus esse potest quàm ut uerbi Dei reuerentiam feruent, & augeant, quæque illo docentur, animo penitus insidere faciant. Spiritus siquidem Christi, unus est, qui ueritatem cordibus persuadet, fideque sanctificat, & bonorum operum fœcūda reddit. Summa legis est, atque adeo totius salutis, Deum ex toto corde diligere, quæ dilectio uitam ad uoluntatē eius totam format, quare quæ huc nihil conferunt, & ad promouēda hæc nullum momentum habent, aliena debent esse ab usu Ecclesiæ Christi. Videant iam Ecclesiarum proceres, in quem usum plerásque cerimonias, & templorum pompam adhibeant. Nihil damno ex spiritu Dei institutum, sed moneo, ut quæ huiusmodi sint, probe agnoscantur, & ita ut ab illo instituta sunt, adhibeantur. Certe si Lex tota & Prophetæ in eo pendent, Diliges Deum ex toto de &c. quicquid in hoc nō pendet, à Lege Prophetisque alienū sit necesse est, eoque nec bonū, quando bona omnia in his doceant, ut Paulus scribit 2. Timoth. 3.

Vsus cerimoniarum ad commendandum uerbum.

Disputa-

A

DISPVTATIO, AN CHRISTIANO LICEAT IVRARE.

Quia hic à ciue regni Dei, falsum tantum iurare alienum esse docetur, & quidam putant, ne uerum quidem iurare, esse Christianorum, nonnihil de hac re dicendum. Ii, qui omnem iurisiurãdi usum Christianis prohibitum existimãt, eo præcipue nituntur, quod Matthæi quinto legimus Seruatorem dixisse: Vobis autem dico, ne omnino iureris. Sed isti uerba Christi haud quaquã recte intelligunt. Neq; enim uoluit eo capite Seruator quicquam uetare, quod ante Pater præceperat, neq; enim uenerat, ut de se initio horum præceptorum ipse testatus est, solutum Legem, neq; etiam ut illi aliquid adijceret, nam erat perfecta. Legi siquidem, dilectionem Dei ex toto corde &c. mandãte, nihil prorsus sancti pręcepti fingi potest, quod adijci queat. Quid nanq; boni ei desit, qui hanc Dei dilectionem sit consequutus? uel ergo ex eo, quod ibidem legimus Dominum dixisse, Dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, & quod iuramenta memutat per templum, per cœlum, per caput propriũ, liquere satis poterat, sua hoc loco Christum dogmata, non Patris pręceptis, quę nec refigi, nec augeri, uel perfici poterant, sed Pharisæorum deprauationibus, falsisq; interpretationibus opposuisse. Hi soliti erant, quod etiamnum Iudæi sequuntur, ut & in libris δευτερώσεων atq; Thalmudicis uidere licet, cum quid præceptum legerent, diuersum ab eo, uetitum affirmare, & contra, si quid in scriptura uetitum sit diuersum, permissum affirmare. Sic cum præceptum sit, amicum diligere, collegerũt permissum esse, ut inimicum quis odio habeat. Ita cum per nomen Dei non falsò solum, sed & temere iurare scriptura prohibeat, intulerũt illi, si quis iuret per alia, ut cœlũ, terrã, Ierusalem, caput propriũ, aut quid aliud, siue falsò, siue temere id faciat, nihil, aut perparum referre. Ad quid alioqui Dominus horum nominatim meminit? Satis quoq; liquet iusiurãdum haud quaquàm per hæc, sed per nomen Dei Iudæis fieri solitum fuisse. Hinc satis constat, hoc loco Seruatorem nequaquàm iurisiurandi usum uoluisse dãnare, sed quod temere adeo homines iurare solent, cum ea inter illos obtinere grauitas debebat, ut præter, aio, & nego, nihil sermoni, affirmandi, uel negandi caussa adijcerent. Nam quicquid præterea adijcitur, è malo proficiscatur oportet, uel leuitatis dicentis, uel diffidentiæ audientis. Sed dum utrumq; malum plurimos tenet, & refert sæpe rei alicuius fidem facere, hinc iusiurandum non solum à Deo permissum, sed & præceptum est, dum eo potest controuersia finiri, & salutaris ueritas persuaderi. In hunc usum & Deus ipse, & sancti semper iurarunt. Hinc & Seruator suum Amen Amẽ, toties adhibuit, & Paulus persancte subinde, Deum & spiritumsanctum in testimonium inuocauit, ut Rom. 9. 2. Tessal. 2. & alijs locis non paucis. Hoc animo, & hac caussa iurare, adeo impium non est, ut de Christianis peculiariter prædictum sit, iuraturos per nomen Dei, quod Iesch: 65 Ierem. 4. Psal. 63. & locis alijs multis legimus. Proinde quoad fieri potest, ea fides sit inter sanctos, ut omnis eorum sermo sit, est, est, non, non, nec quisquam uel temere quicquam præterea adijciat, uel propter fidei inopiam adijci requirat. Si quis autẽ eo malo laboret, ut iniurato credere non sustineat, referat autem & salutis illius, & gloriæ Dei, ut quod illi proponis, credat, si tum fidem ei facere possis iuramento, pie & religiose feceris, si id adhibueris, neq; aduersaberis dicto Christi, qui nequaquã talem iuramẽtorum usum, sed temerarium, sed falsum, prohibuit, unde & familiaris colloquij præcipue meminit, dicens: Sermo uester sit, est, est &c. Nam qui uetuisset, quod Deus præcepit Deut. 5. & proprium Christianis fore prædixit, tum ipse & Apostoli sibi permiserunt? Dabit ergo operam uerus Christi discipulus, & ita ueritati studebit, adeóq; sacram rem sermo-

Christianos decere iusiurandum.

B

Iudæi Legem inuertere soliti.

Quæ iuramẽta Christus prohibuerit.

nem habebit, ut q̃ simplicissime omnia loquatur, & mereatur iniurato quoq; sibi fidem haberi, neq; temere cuiquam iuramentum etiam quoduis offerat. At si
C quando usu uenit, ut iuramento fidem uelem proximo facere possit, non dubitabit se Deum glorificare, cum per nomen eius testabitur, quod uerum sit. Declarabit enim se agnoscere, Deum cordis sui inspectorẽ esse & iudicem. Sunt quos inanis religio, ne dicam superstitio tenet, iuramenta adhibendi pollicitationibus, eo q non sit in manu hominis præstare, quod promiserit. Non enim animaduertunt, nomine Dei inuocato, non testari nos id, quod recipimus, re præstituros, sed præstare uelle, déq; uoluntate animi, non re, iuramentum facere. Vt igitur uelle debemus, quod Deo gratum scimus, & proximo cum eius intersit, promittere, ita idem iureiurando, ut quod in rem sit proximi cõfirmare nos addecet. At si deprehenderimus rem promissam, & quidem iureiurando, non facere ad gloriam Dei, ut credebatur cum iuramẽtum fieret, quemadmodum in omni promissione, quæ homini fit, Dei uoluntas iure excipitur, nec quicquam illi aduersum à sanctis iuratur, omittetur id quicquid sit, quod aduersari gloriæ Dei agnoscetur, inuiolata tamen iurisiurandi fide. De his supra quædam in Psalmo 15. Sed quid opus uerbis? Si ideo nihil iurandum, eo q fieri possit, ut quod homo iurauit, aut nequeat, aut non debeat perficere, neq; simplici, est, quicquã promittere licebit. Nulla enim ratione licet fallere. At in rebus uitæ huius persæpe fit illicitum, quod fuerat licitum, & impossibile, quod erat possibile. Verum quis non uideat, homines siue simpliciter, siue iurati, quidpiam polliceantur, de præsenti tantum animi sui uoluntate, non de facto, quod in manu solius Dei est, testari: & neq; de illa, nisi quatenus iustam intelligunt? Vtinam uero tantum esset ista mouentibus, ueritatis studium, quantum est feruor contẽtionis, & minime opus foret, de re tam perspicua tot uerba prodigere. Sed sic exerceri conuenit Ecclesiam Christi.

D

ARGVMENTVM PSALMI XXV.

PRecatio est sancti, & peccatis, & inimicorum improbitate pressi. Orat ergo Dominum, ut peccatis se liberet, uias suas doceat, hostiumq; furori eripiat, idq; propter suam bonitatem, qua solet seruare sibi fidentes, & ne peccatores quidem deserere, si eius timore ac spe adhuc teneantur, quod utrunq; de se profitetur. In fine annectit precatunculam pro toto populo Dei.

PSALMVS XXV.

in genere mixto εὐκτικῶς

1 א DAVIDIS. Ad te animum meum, ô Iehouah, attollo.
2 א Deus mi te nitor, ne pudefiam, ne lætẽtur de me inimici mei.
3 ג Ne pudefiant, quicunq; à te pependerint, pudefiant qui iniuria lacessunt immeritos.
4 ד Vias tuas notas mihi fac, ô Iehouah, adsuefac me semitis tuis.
5 ה Deduc me, ut iuxta tuam ueritatem gradiar, institue me, nam tu Deus seruator meus es, à te pendeo perpetuò.
6 ו Memor sis misericordiæ tuæ ô Iehouah, & benignitatis tuæ, quandoquidem his præstas ab initio.

Pecca

A Peccatorum adolescentiæ meæ, ac etiam scelerum meorum, ne sis ח 7
memor, memor autem mei sis iuxta benignitatem tuam, propter bo-
nitatem tuam ô Iehouah.
Iehouah bonus & æquus est, propterea docebit peccatores uiam. ט 8
Recte & ordine faciet ingredi mansuetos, docebit mansuetos uiam י 9
suam
Cunctæ semitæ Iehouæ, benignitas sunt, & fides, ijs qui fœdus & כ 10
testi..ıonia eius obseruant.
Propter nomen tuum ô Iehouah, remitte mihi iniquitatem meam, ל 11
multa enim est.
Quis uero ille uir, qui timet Iehouam, docebit eum uiam selectam. מ 12
Animus eius bonis fruetur, & posteri eius terram hæreditario pos- נ 13
sidebunt.
Arcanum Iehouæ timentibus ipsum, fœdus suum illis notum faci- ס 14
et.
Oculi mei perpetuo ad Iehouam, ipse enim educit è reti pedes me- ע 15
os.
Respice me & miserere mei, nam unicus & adflictus sum. פ 16
Aegritudo cordis mei latissime patet, ab angustia mea educ me. צ 17
Aspice adflictionem & molestiam meam, condona omnia peccata ר 18
mea.
B Adspice inimicos meos, nam multi sunt, & odio furente persequun ר 19
tur me.
Custodi animam meam & libera me, ne pudefiam, quandoquidē ש 20
in te præsidium meum posui.
Ipsa synceritas & recti studium tueantur me, nam à te pendeo. ת 21
Redime ô Deus Iisraelem ab omnibus aduersis eius. פ 22

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

DAVIDIS. *Ad te ô Iehouah animam attollo. Deus meus te nitor, ne pudefiam, ne lete tur de me inimicus meus. Etiam omnes expectantes te nō pudefient, pudefient iniuriātes immerito.*) Nihil inest huic Psal. magnopere explicandū, adeo perspicue omnia scripta sūt, at nihil in eo nō altissimis cogitationibus dignū perpendi. Hic primus Psalmus est eorū, quorū uersus à literis iuxta ordinem Aleph Beth incipiunt. Desunt tamen Beth, Vau atq; Kuph, & incipiunt duo uersus in Aleph, totidémq; in Res. Quanq; à Beth incipiat statim altera dictio uersus secundi, ut tertia quinti à Vau, à Peh initium habet uersus ultimus. Caussam huius instituti certam, ne Ebræi quidem reddere possunt. Adparet uulgatam rationem carminis fuisse, & si perpauci Psalmi, nempe, præter hūc quatuor, ut trigesimus quartus, centesimus undecimus, centesimus duodecimus, & centesimus decimus nonus hoc carminis genere constent, ijdémque non pari ratione. Sed ad enarrationem Psalmi.

Ad uerbum.

Primus Psal. à literis iuxta ordinē Aleph Beth.

Ad te animum meum &c. Quando enim nec uir bonus, nedum Deus deserere pos-

sit in se confidentes, fiduciæ in Deum, uti in omnibus precationibus sanctorum uidere est, primum meminit: *Ad te*, inquit, *animum meum attollo*, id est, ad te unum suspicio, uel tibi animam meam offero, & dico, utrumq; siquidem ualet uerbum נשא, & est serio Deum inuocantium. In cœlos enim ut oculos, ita animũ quoq; sustollunt, & Deo se totos uelut consecrant & addicũt. *Deus meus es*, te solo nitor, cui me totum contradidi. Hæc omnia Seruator, hac una uocula: Pater noster, in sua precatione complexus est. Memorantur autem huiusmodi à precantibus, non ut eorum Deum admoneant, quem nihil latet, & qui à proposito suo moueri nequit, sed ut dixi in Psal. 20. ut inde sibijpsis spem exorandi, quod orant, roborent. Deinde sic est ingenium nostrum, ut cum Deo non nisi nostro more loqui possimus. Deprecatur pudefieri, sperãs in Deum, & exultare de malo suo hostes, quod utrumq; diuinæ quoq; gloriæ derogat. Si namq; malorum libidini exponuntur, qui à Deo pendent, mali exhilarantur, cúmq; hi ideo timẽtibus Deum infesti sunt, q̃ odio habeant Christum & Patrem, obscuratur simul gloria nominis Dei, & offenduntur infirmiores. Versu tertio orat pro omnibus, qui cum ipso Deum expectant, hoc est, ab ipso omnia expectant, eiusq́ uelut nutus suspiciunt. Hos opponit לבגדים, id est, qui à Deo deficiunt, & scelerate ac perfide agunt. Nam ut omnium Deum uere colentium eadem uota sunt, eadẽ studia, quibus scilicet nomen Dei sanctificetur, & regnum eius amplietur, ita feruntur in diuersum consilia & conatus impiorum Proinde simul orat: expectãtes Dominum uoti sui fieri compotes, hoc est, non pudefieri, eo frustratos. הבגדים autem, id est, qui à Deo deficiunt, & hinc cũ omnibus malitiose & perperam agunt, etiam nihil lacessiti, sicut pendentes à Deo agunt cum omnibus ex fide & synceritet, pudefieri, hoc est, spe, conatúq; suo frustrati. Chaldæus habet: Contemptores & uanos.

Quæ precando sancti Deo loquuntur, nõ Dei monendi, sed sese confirmandi caussa loquuntur.

Versus 4. & 5. ad uerbum.

Vias tuas ò Iehouah notas mihi fac, semitas tuas doce me. Deduc me in ueritate tua, & doce me, nã tu Deus salutis meæ, te expecto omni die.) Cum quisq; ita ut persuasus est sibi conducere, & optimum esse, uiuit, recte ante omnia orat, ut se Dominus uias suas doceat, instituri scilicet, uitæq́; rationem ipsi probatam, quóq; magis ostendat, quicquid huius est, donum Dei esse, etiam deduci ac dirigi se orat, nimirum ut in uia recta, quam & notam sibi fieri precatur, inoffense & gnauiter ingrediatur. Verbo quo hic Psaltes utitur הדריכני, R. Shlomoh Gallice reddit: adresse moy. Idẽ expressit & uerbo למד, quod docere, uerti solet, significat autem sic docere, ut adsuefiat simul is, qui docetur operi, ad quod instituitur. Sic Ierem. 2. Onager למד מדבר, id est, adsuefactus deserto dicitur, non doctus. Sed passim in hac significantia uerbo hoc scriptura utitur.

In ueritate tua, simile est illi Psalmo quinto: Deduc me ò Iehouah in iustitia tua. Nam & iustitiæ & ueritatis uel fidei nomine, ea uita significatur, qua iuste & fideliter, nempe ut decet, & è re est proximorum, uiuitur. Solet uero in Psalmis præcipue, quanq̃ & in alijs diuinæ scripturæ libris אמת, id est, ueritas, uel fides, cũ חסד, id est, benignitate & cõmoditate cõiungi. Etenim qui hominẽ se profitetur, simul benigne agere cum quibusuis, & quos possit, iuuare pollicet. Si igitur uerus sit, & fidem colat, huic suæ professioni, & aliorũ de se expectationi studebit satisfacere, eóq; ex fide, & q̃ benignissime agere cum quibuslibet, dabit operam. Hæc autem quoniá nemini nisi Dei dono & beneficio contingunt, Dei merito, fides, iustitia, bonitas dicuntur, qua ipse nobis dat, ueris, iustis, & bonis esse. Nonnunq̃ autem per hæc ipsa Dei bonitas, qua ipse bonus est, intelligitur, de quo uersu nono Psal. 5. quædam dixi. Vt enim nemo uir bonus habetur, cui non sit ante omnia cordi fides, & bonitas, hæ appellationes in Deum, cuius ut incompræhensibilis est bonitas, ita nõ nisi ab homine mutuatis nominibus

exprimi

A exprimi potest, transferuntur. Ná siue iustitia, siue fides, siue qua alia uirtus Dei dicitur, nihil aliud ea est, q̃ ipsius bonitas, qua & iuste, & fide optima, & benignissime, cum omnibus rebus, maxime autem cũ credẽtibus, ita similis ut Dei nomenclatura pollicetur, agit. Illa: Deus seruator meus, expecto te quotidie, epitasim affectus habent, & exprimunt substantiam, radicémq; pietatis, nempe, pẽdere à Deo, & omnia cum interna tum externa à Deo expectare. Hoc ipsissimũ semen Dei, propriáq; filiorum regni nota est, & ab alijs discrimen. Sæpenumero multis quidem peccatis premitur, tandem autem omnia superat & extinguit. Hæc fides est, qua iustus uiuit & saluatur, ipsáq; sphragis, unctio, & sempiterna sanctorum consolatio.

Memor sis ò Iehouah miserationum tuarum, & bonitatum tuarum, nam à sæculo ipsæ. Peccata iuuentutis meæ, & scelera mea ne memineris, secundum bonitatem tuam memor mei sis tu, propter bonitatem tuam ò Iehouah.) Sanctis inter orandum, ut ab hostibus eos Dominus seruet, & uias suas doceat, in quo solida sita fœlicitas est, iure occurrunt ipsorum peccata & scelera, horum ergo, simul atq; in mentem ueniunt, ueniam precantur, seq; ipsos, non Deum, & si ad Deũ sermonẽ dirigant, misericordię Dei & benignitatis, ex qua nimirum sola spes ueniæ constat, admonẽt. Hinc ergo & Psaltes hic postq̃ uias Dei doceri se, & deduci illis orauerat, peccatorum meminit, eorũq; ueniam precatur. Primum memorat peccata adolescentiæ, in hac enim carnis cupiditas ualidior adeo hominem raptat, ut perpauci ea ætate gustum aliquem recti iudicij consequi queant, & ferè omnia pro prauis naturæ affectibus gerát. Addit uero & פשעים, id est, scelera, ea peccata hoc nomine uocans, quæ pleni orę iam ueri cognitione, & consummatiore Dei contẽptu admittuntur. De quo peccati genere dixi in uersum undecimum Psal. 5. Etenim & in hęc sancti subinde prolabuntur. Ardet & in illo affectus: Memor sis mei tu propter bonitatem tuam ò Iehouah. Et obseruandum, ut omnia à Dei bonitate expectet, nihil à suis

Versus 6. & 7. ad uerbum.

Inter orandũ occurrunt peccata.

B meritis. Eam fusius prædicat uersibus sequentibus.

Iehouah bonus & rectus est, propterea instituet peccatores in uia.) Conditionẽ uerè orãtis graphicè describit. Solet nanq; simul atq; mens sedulo Dei bonitatem inuocauerit, in consyderatione eius detineri diutius, eáq; mirum in modum consolari. Hinc est quod his uersibus canit: Bonus & æquus est Iehouah, propterea docebit peccatores uiam, utiq; rectam. In quo docet, eius, qui uerè bonus sit, esse ut alios sui similes reddat, quoq́; melior est, eò minus auersari peccatores, qui modo admoneri se ferant. בדרך, quod aliàs uertunt, *in uia*, sed idẽ est, ac si דרך absq; ב posuisset, sicut & in illa oratione Prouerb. 8. Comedite בלחם panem meũ, cum tamen habeatur, in pane. Elegantia est linguæ sanctę sic loqui, ut scribit A. Ezra. Vel si putes ב nõ redundare, poteris sic interpretari: Docebit eos ut in uia recta rite ingrediantur.

Versus 8. ad uerbum.

Quo quisq; melior, eo peccatoribus se magis adiũgit

Diriget mansuetos in iudicio, & docebit mansuetos uiam suam.) Ne autem de quibuslibet peccatoribus hic uersus intelligeretur, sequenti explicat, de qualibus peccatoribus hic loquatur: *Diriget*, inquit, *mansuetos in iudicio*, hoc est, efficiet ut ordine & recte ingrediantur. Vnde sequitur: *Adsuefaciet mansuetos uiæ suæ*, quod idem est: Hi mãsueti sunt pauperes illi spiritu, quos Dominus beatos, & eorum esse regnum cœlorum pronunciauit: item quibus Euangelion adnunciandum per Iesha. Prophetam prædictum est. Ii, inquam, quibus sua mala displicent, & iustitiæ sitim habent, seseq́; abnegarunt, & cruci subiecerunt. Hi illi peccatores sunt, propter quos saluandos Christus uenit. De his & in uersu 27. Psal. 22. Hos ergo docet uiam suam, hos dirigit in iudicio suo, id est, ut recto iudicio uiuant, nempe, ut uerti, *recte & ordine*. Nisi quis hoc uelit ad iudicium Dei referre, ut sit sensus: Dirigit eos pro suo iudicio, id est, sua æquitate. Sic enim sæpe *iudicium* in scripturis accipi-

Versus 9. ad uerbum.

C tur, cum Deo tribuitur. Hos denique, ut sequitur, adsuefacit uiæ suæ.

Versus 10. ad uerbum.

Cunctæ semitæ Iehouæ bonitas & ueritas, obseruantibus fœdus eius, & testimonium eius.) Quoniam uero toties iam uiæ & semitarum Dei meminit, nunc canit quæ illæ sint. Satis ex superioribus liquet, de his semitis Vaté hic loqui, quas nobis Deus præscripsit, quibus orauit uersu quarto, se adsuefieri: has ergo nunc canit, nihil nisi benignitatem & fidé esse, quod idem ualet, ac si dixisset: Quicquid præcipit Deus, nihil nisi benignitas & fides est. Nã ea tantũ à nobis requirit, quæ nobis salutí sunt, & beatos reddunt. Quare nihil sui, in ijs quæ nobis præcepit, sed tantum ut nobiscum benigne, & ex fide optima agat, quærit. Id pulchre Mosheh agnouit, cum diceret Deut. 4. Et quæ gens tam inclyta, quæ leges & scita habeat tam iusta, ut est omnis hæc lex, quam uobis tradidi hodie. Quid? præceptis suis Deus & se dat ad cognoscendum, & uitam quæ ut omnibus uirtutum numeris absoluta est, ita sola solide beata. Quæ hac maior possit Dei in nos beneficẽtia excogitari? Hinc Christus ad se inuitans, quietem animabus pollicitus est, & onus suum leue, iugum commodum dixit. Vt autem nihil, nisi Dei immensa bonitas est, quicquid nobis præcepit, ita si illis uiuamus, & à nobis nihil, nisi bonitatem & fidem homines percipiunt. Recte autem subiectum: *Iis qui fœdus eius & testimonia obseruant, eisq; student.* Alijs enim hæc odor mortis sunt, quæ per se, & bonis sunt odor uitæ, & excæcant ad æternam perniciem, quæ timentibus lux sunt, illuminans in uitam beatam & perpetem. De hac tam diuersa doctrinæ Dei ratione, dixi plæraq; in tractatu de Legibus, adiecto enarrationi primi Psalmi.

Viæ Domini bonitas, quia tantum præcipit, quæ sint nobis bono.

Porro fœdus Domini est, ut sicut ipse nos suum populum agnoscit, ita nos eũ Deum nostrum agnoscamus & colamus, in præscriptis eius omni studio uiuentes. Sic Gen. 17. Exo. 24. Iehosua 24. & Iirme. 31. fœderis ratio descripta legitur. Quale enim fœdus inter populum se principis fidei committenté, iussisq; eius obedientiam promittenté, & principem principis munus uicissim populo pollicentem, atque in suam fidem illum recipientem, percutitur, talis est & fœderis ratio, quod icitur DEVM inter & sanctos. Hi toti se illius fidei committunt, uicturósq; se illius legibus recipiunt: contra ille promittit, se non humani principis, sed Dei munus præstiturum, hoc est, authoré & largitorem omnis boni, seruatorem & beatorem cum corporis, tum animi, exhibiturum. Promissa hæc Dei simul & iussa, testimonia Dei dicuntur, quæ nobis scilicet de eius uoluntate testantur. His itaq; dum studemus, dum incumbimus, & testimonia & fœdus obseruamus. Tum & sentimus atq; experimur, ut uere nihil nisi bonitas sit & fides, quicquid nobis Deus præcipit, quicquid à nobis poscit, hoc est, cunctæ eius uiæ, in quibus postulat, ut gradiamur.

Quid fœdus cum Deo.

D

Hæc cum ita perpendisset sanctus Dei, & illi prauitatis suæ in mentem ueniret, plurimúmq; commoueret, non ab re orabat quod sequitur: *Propter nomen tuum ò Iehouah, & propitius sis prauitati meæ, quia multa hæc.* Est siquidem ceu responsio, cogitationi, huiusmodi quid obijcienti: Si hoc agnoscis, & scis uias Domini meram esse bonitatem & fidem, sed ijs tantum, qui fœdus cum eo ictum obseruant, cur igitur illas non teris? cur hoc fœdus non obseruas? qui fit ut carni sic frena laxes? Huiusmodi ergo cogitationi uelut accusatus & reus simul peractus, (accusant enim & excusant cogitationes cordis, Rom. 2) ueniam orat: *Propter nomen tuum, inquit, & condona prauitatem meam, nam multa est.* Hanc precem, & id reddidit ardentiorem, quod simul perpendit, eorum qui in uijs Domini gradiuntur, dignitatem & fœlicitatem, quam sequentibus uersibus describit. ו quod &, ferè ualet, sæpe transponi in scripturis solet. Sic in præsenti, cum à capite uersus debuerat, positum est in medio.

Versus 11. ad uerbum.

Quis iste uir, timens Iehouam, instituit nos in uia quam eliget.) Exclamationé habet hic uersus

Versus 12. ad uerbum,

A sus natã ex consyderatione eius, quod mera bonitas & fides Dei in nos est, eóq; certa nostra fœlicitas, quicquid Deus nobis præcipit, si id obseruemus. Hoc enim perpendens, & suam simul prauitatem, omnis miseriæ parentẽ cõsyderans exclamare coactus est: Quis nam ille uir, quàm fœlix, quàm beatus est, qui Iehouã timet, & studiose colit, in uijs eius gradiens. Mox uero per partes explicat, timentis Deũ fœlicitatem, quã admiratur, & ob quam exclamat.

Propria peccata pensata, admonent fœlicitatis corũ, qui recte uiuunt.

Primum omniũ ponit: *Docebit eum Deus uiam selectam*, quã Deus nimitũ delegerit & probat. Vt enim sępe diximus, à cognitione, solidaq́; persuasione ueritatis, initium est, & omnis & rectæ, & beatæ uitæ. Proximum facit. *Anima eius in bono morabitur, semen eius hereditabit terram.* Quod morabitur reddidi Ebraice est ילין. Id alicubi pernoctare significat: Ita usus eo est seruus Abrahæ, cum diceret ad puellã Ribkah: Est ne domui patris tui locus nobis ללין, id est, ad pernoctandũ, ubi noctẽ agamus? Sed hinc ad quietam immorationem, non noctis solum, sed perpetuam, uox traducta est, ut Prouerb. 15. Auris auscultãs admonitioni uitæ, inter sapientes תלין, id est, morabitur, & fixam sedem habebit. Ita Psal. In umbra omnipotentis יתלונן, id est, habitabit, quietemúe aget. Iam in bono morari, quietémue agere, quid aliud est, quàm pro uoto bonis perfrui? Iudæi interpretantur de quiete post mortem, ad quod eos inuitat, id quod sequitur: *Et posteri eorum hæreditario possidebunt terram.* Atq; ita totum uersiculum de bonis, quę sancti post hanc uitam percipiunt, intelligunt, nempe de ipsorum quiete in sæculo futuro, & optata posterorum successione in præsenti. His consonans Chaldęus, habet: Anima eius in bonis mundi uenturi demorabitur. Verũ, cum quies illa futuri sæculi fide hic incipiat, qua sancti, ut certo sciũt bono sibi omnia esse, ita iugi uoluptate quibus suis ex rebus, dũ optimã Dei erga se uoluntatẽ consyderant, afficiuntur, malui ita uerbũ hoc reddere, ut sanctorũ fœlicitatẽ tam præsentẽ, quàm futurã, hic à Psalte prædicatã intelligimus. Illud autẽ: Et semen eius, id est, posteritas, hęreditario possidebit terrã, de nõ degenerante posteritate intelligendũ. Iis inq̃ qui pie-

Versus 13. ad uerbum.

B tatẽ patrũ imitati, ante omnia de regno, & iustitia Dei fuerint soliciti. Istis, cũ externa quoq; bona cumulatim adfluut, & spiritu Dei prędiri, uel soli recte ac libere illis utuntur, sicut & soli rerũ Domini sunt, de quo in uers. 7. Psal. 8. iure dicuntur rerũ hęredes. Pręcipuũ enim ius rerũ ex hęreditate est, ideo scriptura hęreditariã possessionem pro plenissimo dominio, ac pręcipuo utendi iure ponit. Quare quod Vates hic canit, perinde est ac si dixisset: Posteri eius terræ domini erũt, omnia in sua potestate habituri. Id porrò plerunq́; sanctis sanctorũ posteris, etiã externa cũ abundãtia cõtingit sępe, sicut Paulo, cũ scriberet: Didici ego ijs in quibus sum, satis habere, noui humiliari, noui & abundare, ad omnia institutus sũ, ut satur sim, & esuriã, abundẽ, & penuriã patiar, &c. Et hoc sanè rerũ dominiũ, hęc possessio, ea, quę externa rerũ copia cõstat, longe pręstantior, sanctisq́; optabilior est, eo quod cogat illa animum persępe in perituris istis rebus, occupari, à quibus fieri nequit, ut nõ identidẽ cõtamineṫ, & ad diuina stupidior reddatur. Siue autẽ tantũ spiritu quis, siue etiã rebus diues sit, hinc omnis fœlicitas cõsumationẽ habet, quod de bona erga nos Dei uolũtate, plene persuasi sumus. Nouisse Deũ, solida demũ fœlicitas est, hac timentes Deũ, hoc est, ueri eius cultores, cum donati sint, nulla penitus re inopes esse possunt. Hanc iterũ ergo canit Versu decimo, qui ad uerbum sic habet: *Secretum Iehouæ timentibus eum, & fœdus eius ad notū faciendum illis*, Secretum uocat, quod carni & sanguini patefieri nequeat, & reueletur solis electis. Id ipsum uero est fœdus, quod nobiscum Deus icit. Nempe, ut sciamus ipsum uelle nobis patrem esse, quod qui plane persuasus fuerit, non poterit se illi non cupidissime tradere & addicere in filium. Hinc uideas optime lector, ut nihil Dei norint, quicquid iactent, quicunq́; Dei timore & reuerentia ui-

Ad Philip. 4.

Quomodo omnia possideant sancti.

Versus 14. ad uerbum.

C cui sunt. Vacui autem sunt, quicunq́ instituendæ uitæ, ad placitum Dei nõ sunt soliciti. De qua timoris Dei ratione, in uersu 11. Psalmi 2.

Oculi mei semper ad Iehouam, quoniam ipse educit pedes meos de reti. Respice ad me & miserere

Versus 15. & 16. ad uerbũ. *mei, nam solus & adflictus ego.)* Quod hic posuit ובריתו להודיעם, idem est, ac si posuisset להודיעם בריתו. Sensus enim est: Fœdus suum notũ eis facit, qui se timent, hoc est, colunt. Idq́ arcanum eius est, quod se colentibus reuelat Græci legunt hic, ubi habetur Ebraice סוד κραταίωμα, id est, firmamentum, falsi eo, quòd putarunt deductũ à יסד, quod fundare significat. Cæterum סוד etiã cœtum, maxime eorũ, qui secretiora inter se cõmunicant, & tam malorũ quàm bonorum significat. Psalmo 64. malorum, & Gen. 49. bonorum. Ita etiam cum arcanũ significat, in utramq́ partẽ accipitur, In bonam hic et Psalmo 55. in malam 83. Quo timentium & obseruantiũ Dei fœlicitatẽ, animus item pius & Dei studiosus, sed cum peccatis conflictans, propius cõsyderat, ut se fecisse Psaltes à uersu duodecimo ostẽdit, eo magis & sibi ipsi displicet, & accẽditur ad Dei opem implorandam. Sic se exhibet Vates, ex perpensione bonitatis Dei erga se timentes, inflammatum, ut totum sese Deo addiceret, totumq́ daret, auxilio ab ipso orãdo. Hinc non sine flagrantis affectus nota cecinit: Oculi mei semper ad Dominum, subaudi suspiciunt. Eò nanq́ unde adflicti salutem expectamus, manus & oculos tendimus. De quo orantium gestu & affectu, & in uersu quarto Psalmi quinti. Affectum indicat & reticentia, qua suspiciendi uerbum reticuit. Rete à quo pedem suum educi per Deum canit, Abraham Ezra intelligit tendiculas peruersæ cupiditatis, quam Ebræi יצר הרע, id est, malum suggestorem, uel prauum cordis figmentum uocant, sed quia aduersitatum & adflictionum

D ab hostibus statim meminit, malim hoc de hostium insidijs intelligere. Quare & solũ uel unicum se continuo, & adflictũ queritur. Et hoc enim genere crucis suos Deus exercet, ut eos non solum multis oppugnãdos obijciat, sed amicorũ etiã, & proximorum ope, & solatio destruat, solitudineq́ simul adfligat. De qua pleriq́ Psalmi queruntur.

Angustiæ cordis mei dilatentur, à coartationibus meis educ me. Aspice adflictionẽ meam, & mo-

Versus 17. & 18. ad uerbũ. *lestiam meam, et condona omnia peccata mea.)* Abrahã Ezra & Kimhi הרחיבו tanq̃ neutrum accipiunt, & idem ualere putant atq́, multæ sunt: his consentiunt Chaldęus & Gręcus. Sed dũ scripturę phrasim cõsydero, uideo hoc uerbũ cũ צרה, id est angustia, & similis significatus nominibus cõiunctũ significare liberationẽ, ut in 1. uers. Psal. 4. in uersibus 20. & 37. Psal. 18. Itẽ uer. 9. Psal. 31. uersu 5. Psal. 118. Proinde existimo inesse huic uersui geminationem, in hanc sententiam: Angustiæ cordis mei dilatentur, hoc est, cordi meo angustiato fiat spaciũ depulsis malis quæ pręmunt, & educ me ex coartationibus meis, quod idem est. Sequenti uersu, quia adiecit: Et condona peccata mea, indicat quod externa quidẽ mala hic deprecet̃, quæ se meruisse ob peccata sua agnouerit, & tũ se illis liberandũ cogitauerit, cũ peccatis fuisset liberatus. Et habẽt hæc ad ea, quę de timentibus Deũ à uersu 12. usq; ad 15. cecinit, antithesim. Illorũ siquidẽ animus fruitur bonis, peccator autem, sed sanabilis, solet multis aduersis à peccatis depelli. Castigat enim quos diligit Deus, & corripit, ne cum reliquo mundo damnentur.

Versus 19. & 20. ad uerbũ. *Aspice inimicos meos, quia multi sunt, et odio uiolento me oderunt. Custodi animam meam & libera me, ne pudefiã quia in te cõfido.)* Se charos Deo, inuisos aũt inimicos suos, cũcti dubitare nõ possũt, hinc in precationibus suis, ut Deus & illos adspiciat, hoc est, declaret se uidere, ut ipsorũ tolerantiã, ita hostiũ probitatẽ, ipsos liberãdo, illos perdẽdo precat̃. Quod ait: odiũ uiolentũ hostibus suis tribuit, implacabilẽ eorum notat truculentiã, unde subiecit: *Custodi animã meam.* i. serua uitã meã, de hac enim periclitabat̃. Hũc usq; Deus suos permittit impijs. Sed quãlibet alte malis sæpe

sancti

A sancti merguntur, semper tamen remergũt, quod fiducia in Deum uinci malis non possit. Hanc ergo caussam cur sibi Deus adesse debeat, subijcit, & quasi circulo precẽ claudit. Eodẽ enim Psalmũ cœpit. Ea est Dei in suos clemẽtia, ut etiã cum meritos adfligit, et per aduersa ad resipiscentiã reuocat, soleat id ferè per improbos facere, ut & ab ipsis oppressoribus cõsolationẽ percipiant. Ita cũ Dauid immane illud scelus admisisset, stuprũ Bathshaba, & necẽ Vriah, uelletq́ illum Deus præsentis uitæ malis castigare, ne cũ reprobis in æternũ periret, immisit in eũ filiũ impiũ, cũ quibusdã sceleratissimis, ut certo uideret, quãlibet enormiter peccasset, grauiaq́ cõmeruisset, infinito tamen plura sibi bona à Deo quàm hostibus suis expectanda, neq; fieri posse, ut diu illi superiores essent, eo quod planè deplorati et Dei quoq; hostes essẽt, ipse autẽ quãuis impie Deũ offẽdisset, adhuc tamen timore & reuerentia eius teneretur, speq́ bonitatis eius, quã illi ridebant, niti posset. Preterea solet & hoc beneuolentię suis indulgentissimus pater præstare, ut dum pœnas scelerũ de eis sumit, non hoc nomine sumat, sed faciat hostes, quibus uice uirgę in suos utitur, aut id potissimũ in eis oppugnare, quod Dei esse sancti in se norunt, aut certe ob ea lacessere, quorũ innocentes sunt. Id uidemus & in eadẽ Dauidis castigatione. Deus sceleris in Vriah admissi pœnas sumebat, at Abeshalom & coniurati eius non eam caussam suæ coniurationis, & oppugnationis, sed quod male & peruerse regnũ administraret, sicut & iniuria inuasisset, prætexebant. Eius igitur cum se innocentẽ agnosceret, uidebat illos, Dei de se ordinationẽ oppugnare, quare per facile ipsi erat, uictoriã contra illos sperare. Ita quandocunq́ populi Iisraelis scelera ulciscebatur Deus, id per idololatras faciebat, qui ob uerã potius religionẽ, quàm ob scelera in eos sæuirent, & non tam ipsos, quàm Deũ expugnare conarentur. Inde uero ingens timentibus Deũ consolatio obueniebat. Sic nanq; orare poterant: Et si grauissime quidẽ te Deus offendimus, at tui tamen sumus, te Deũ unum & uerũ agnoscimus, & colimus, quẽ isti uituperant, horrendeq́ blasphemant, metuimus quidẽ atrociora,

B q̃ ab istis mala patimur, at non nostra selera isti, sed tui studiũ, tuam religionẽ ulcisci uolunt. Adsis igitur nobis, deijce illos, nõ tam nostros, q̃ tuos hostes. Idq́ futurũ dubitare utiq; non potuerunt, quandoquidẽ Dei spiritus illorũ spiritibus testimoniũ perhibebat, Deũ ipsos deserere non posse, & sceleratos hostes, haud quaq̃ tandẽ non perdere. Huiusmodi consolationẽ in omnibus ferè sanctorũ precibus, quas ob peccata sua adflicti, ad Deum fudisse in scripturis legimus, uidere licet. Sic igitur in pręsenti, quanq̃ debitam sibi sanctus persecutionẽ hostium confessus sit, cũ tamen illi peruerso odio, & iniusto furore interim in ipsum desęuirent, fuit id ei consolationi, animumq́ addidit Dei contra illos auxilium orandi. Penes se adhuc reliquum Dei timorem & fiduciã sentiebat, apud illos nihil minus. Precabatur ergo: Aspice inimicos meos &c. Quasi dixisset: Et si probè metuerim, quæ illi mala mihi inferunt, at consydera interim illos, ut multi sunt, & uiribus ualent (nam & id רבו significat) ut furente odio, nihil a me læsi, me persequuntur, eóq; non tuæ gloriæ, sed suæ libidini, suo furori contra me inseruiunt, tui potius, quàm mei hostes. Cur ergo sinis numero adeo & uiribus illos ualere? Aspice indignam eorum potentiam, ut frangas furens odium, ut sceleratis eorũ conatibus obuiã eas. Animam autẽ meam, te nimirum timentis, & suspicientis custodi, ne sinas, ut falsus spe me pudefiam, qui in te omne præsidiũ meũ collocaui, cum isti te contemnant, & suis uiribus confidant.

Deus solet suos per malos fere affligere, & ob bona merita.

Synceritas & rectum seruent me, quia expecto te.) Duo uideẽ orare, ut Deus sibi donet syncero & recto uiuere, & ut sic uiuentẽ tueatur. Synceritas enim & recti studiũ præcipuæ salutis nostræ partes sunt, sed eadẽ Dei dona. De uoce תם quod *syncerum* hic uerti, plura in uersu 2. Psal. 15. & in uers. 24. & 25. Psal. 18. ישר rectum signifi-

Versus 21. ad uerbum.

C significat, qui nihil à iustitiæ ęquilibro uariat, qui ita omnia, ut maxime decet, ut proximis cõmodissimum est, & dicit, & gerit, quẽ & æquũ iure uocamus, sicut & supra uers. 8. uerti. Græci huiusmodi ἐπιεικεῖς uocant, qui nõ spectat, quid sibi cõmodum sit, quid iure uendicare queat, summo iure, quod summa iniuria est, & summa, ut Columella inquit, crux, agere, indignũ se dicit, eoq́ omnia ex æquo & bono, ex optima scilicet fide uiri boni, qui eum se aliјs exhibet, quales alios exhiberi sibi optat, censet, æstimat, & cõstituit. Tales scriptura, cum rectos, tum corde rectos, uocare solet. Hinc liquet quàm eleganter Psaltes coniunxerit, haec duo, תם וישר, Thom enim, ut dictũ, doli expertẽ, simplicẽ, & innocentẽ significat. Iam cuius animus nõ sic habet, is ex æquo & bono cũ proximo nihil aget. Recte ergo Thom præmisit, & Iasher subiunxit, quod hoc, ut dixi, rectitudinẽ & æquitatẽ significet, in his, quæ cũ proximo gerunt. Quod itaq; uerbis Euãgelicis & Apostolicis dicimus abnegare seipsum, & addicere proximis, uiuere aliјs, non sibi, non sua, sed quæ sunt alioꝝ, quærere, id Vates hic per Thom & Iasher expressit. Sicq́ cõparatus homo, cũ ut iustus, ita & saluus, beatusq́ sit, recte orauit, hęc sibi donari, & tum se per ea seruari. Aliј uolunt hoc uersu sanctũ se aduersariјs cõtulisse, & caussam posuisse, cur se ab illis Deus seruare debeat, nempe quod ipse innocens & rectus, illi contra uersuti & peruersi essent. Neq; sanè absurda interpretatio uideri possit, si spectetur id quod proxime pręmissum est, Vers. 20. Nam in te præsidiũ meũ collocaui. At quia in hoc ipso uersu caussa, cur oret se seruari, subiјcitur, hæc scilicet. *Quia exspecto te, uel à te pendeo*, ut uerti, & in toto

D tó Psalmo duo uidemus Vatẽ precari, peccatorũ ueniã, & ab hostibus liberationem. Magis arridet hic sententia Abrahã Ezræ, qui putat Psaltẽ orasse se seruari, ut esset corde תם, id est, simplici & innocenti, opere ישר, id est, rectus, ęquus bonus, ne calumniarũ et iniuriarũ uiã tereret, & aduersa, quę ob peccata immitti sciebat, deprecatũ esse uersu sequenti. Haud scio tamen, an nõ & sic reddi uersus 21. possit, Serua me, ut recte & fœliter omnia eueniant. Nam Thom etiã integrũ & perfectũ, & ישר, id quod recte & ordine succedit, significat. Kimhi inter priores est, Sic enim exponit hũc uersũ. Quia mecũ est synceritas & rectitudo, apud illos autẽ peruersitas & uiolentia, custodiant me ab malo illoꝝ, synceritas & rectitudo mea. Cum hoc cõsentit Chaldæus, qui sic reddidit: Synceritas & rectitudo seruabunt me. Diuus Hieronymus: Simplicitas & ęquitas seruabũt me. Gręci: Innocentes & recti adhęserunt mihi. Sed נצר obseruare, custodire, non adhære significat. Lector iudicet.

Versus ult. ad uerbum. *Redime ò Deus Iisraël ab omnibus angustiјs eius.)* Hęc plena fiducię precatiũcula, et nõ sine affectu Epiphonematis loco subiecta est. Quod enim Iisraelẽ dixit, electionis & fœderis Dei sese admonuit, imò de eo gloriatus est, caussamq́ cecinit, cur Deus, & quicunq́ ueri Iisraelitæ sunt, derelinquere hostibus nequeat, sed sit tandẽ semel ab omnibus aduersis eos liberaturos. Atq; ita simul, cum pro se, tum toto populo precatus est, animosq́ sanctorũ ad expectãdã plenã ab omnibus malis redemptionẽ, accendit. *Quare populi Dei redemptio.* Deus peculiariter Iisraelis, populi spiritu cœlesti renati, ac restituti, esse dignatus est, quare tandẽ omni iustitia & fœlicitate illũ cumulabit. Hæc illa redemptio est, quã hic Vates orat, & orãt quotidie electi omnes, imò congemiscunt illis pro hac, & reliquæ creaturę omnes, ut Paulus ad Romanos capite octauo scripsit. Etenim donec ista nostri redemptio solida facta fuerit, semper erit, ut tam peccata, quàm peccatorũ pœnas deprecemur, quare quãdocunq́ ista incidunt, ut admonent mortis, in qua hęremus, quicunq́ ex Adam nati sumus, ita occasionẽ offerunt, orandi, ut tandem adueniat Seruator, & corpori glorioso suo, nostrum humile cõforme faciat, extincto omni peccato, quocum simul & mors extincta erit.

Argumẽ

A

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMISEXTI.

Canit in exemplum bonis, ut ex animo, & Deo iudice, innocentiæ studuerit, malorum societatem fugerit, religioni incubuerit: tum deprecatur, quæ debetur improbis, ultionem, cum ipse sancte uiuat, & nihil prius cupiat, quàm gloriam Dei illustrare.

PSALMVS XXVI. IN *genere mixto ευκτικὸς.*

DAuidis. Iudica me Iehouah, uitam enim me 1
am innocenter institui, & Iehouæ confisus,
non nutabo.
Proba Iehouah & explora me, uelut 2
igni examina renes meos, & cor meum.
Nam bonitas tua mihi semper ob ocu- 3
los est, in fide tua dego uitam meam.
Societatem cum uanis hominibus non 4
iniui, & fucatis me non adiunxi.
Cœtum noxiorum odio habui, & cum improbis nõ conspiraui. 5
Puras innocentia manus exhibebo, & altare tuum ò Iehouah cir- 6
cundabo.
Vt canam laudem, & deprædicẽ, quæcũq; mira facinora ædidisti. 7
B Iehouah, chara mihi est domus tua, sedes tabernaculi gloriæ tuæ. 8
Ne tollas cum flagitiosis animam meam, & uitam meam cum ui- 9
ris sanguinarijs.
In quorum manibus dolus uersatur, & dextera eorum muneribus 10
plena est.
At ego uiuo innocenter, redime me & miserere mei. 11
Pes meus indigno me loco fixus est, in concionibus celebrabo Ie- 12
houam.

VERSVS PRIMI SEcundi, & tertij explanatio.

DAuidis. Iudica me ò Iehouah, quia ego in synceritate ambulo, & Iehouæ innitor, non nutabo. Proba me ò Iehouah & tenta me, igni proba renes meos, & cor meum. Quoniam bonitas tua ante oculos meos est, & ambulo in ueritate tua. Verisimile est occasionem huius Odæ dedisse eos, qui Dauidẽ multorũ malorũ falsò insimulabant, cõtra quos, ut in laudẽ Dei, qui integrã & religiosam uiuere uitã ei dederat, ita in confirmationẽ bonorũ, quos illorũ mendacia perturbabãt, de integritate et sanctimonia sua hęc canere, dignũ se duxerit. De hac proprię innocẽtię attestatione, & iudicij diuini prouocatione, quæ uersu primo & secũdo continet, satis dictũ in uersus quatuor primos Psal. 17. in quibus ferè eadẽ uerba habentur. Tum in uersum primũ Psalm. 4. & in uersum nonũ Psalmi septimi. Cor & renes pro intimis cogitationibus & adfectibus poni, & in uersu decimo Psalmi 7. & in uers. 7. Psal. 16. dixi: De תם, id est, innocẽtia, quam

Vers. 1. 2. & 3. ad uerbum.

C quam hic iactat, dictum est in uersu secundo Psalmi decimiquinti & in uersu uigesimo quarto Psalmi decimi octaui, item in uersu 22. Psalmi 25.

Quibus rebus constet diuini iudicij securitas,

Sed obseruandum, quibus rebus Dauid fretus, iudicio Dei tam sæuero, explorationi scilicet exactissimę, quali aurum & argẽtum examinatur, dum probatur igni, sese offert. Syceritatem, hoc est, omnis doli uacuitatem, & proprij amoris reiectionem, primum ponit, inde fiduciam in Deum, postremo iugem diuinæ bonitatis consyderationem. Nam qui sibi aliquid uel uidetur, uel quærit, Deo plenè fidere non potest, eóq; nec ueræ iustitiæ fieri particeps. Quæ nimirum inde contingit, quòd mens persuasa, omnia secum, præter unum Deum, nihil esse, totam se uni Deo consecrat, & addicit. Hinc enim summus Dei amor in animo flagrare incipit, omnesq́ uires ad æmulandum Dei bonitatem rapit.

Bonitas Dei ob oculos. In fide Dei ambulare.

Quare canit uersu 3. *Nam bonitas tua corãm oculis meis*, utiq; ut eã imiter, & *in fide tua ambulo*, hoc est, fretus ea, uitam ago & securam, & tuę uoluntatis studiosam. Vel dicit se ob oculos habuisse Dei bonitatẽ, ut amore eius, erga se tam boni, inflammatus, summopere caueret eum offẽdere. Et in fide eius ambulasse, hoc est, fidem eius sic sibi proposuisse, atq; in omni uita sua consyderasse, ut inde caussam haberet & incitabulum quoddam, uitam ad fidem, hoc est, fidam curam & prospectionem instituendi eius, cuius se beneficio uitam ducere agnosceret. Vtrum uero sit, hoc satis liquet dicere uoluisse, ex bonitate, fideq; Dei erga se sibi contigisse, quod & ipse cum proximis ex bonitate & fide, omnia ageret, ita ut quantũ, non solum in aliorum hominum, sed & in sua ipsius cõscientia erat, ne Dei quidem iudicium formidaret. Dixi autem in uersum quartum Psalmi superioris, iustitiam & ueritatem, uel fidem Dei dici, etiam quã nobis donat, & qua nos ipsi probamur. Quare etiam hic sensus esse potest, bonitatem fidemq́ quas tu tuis præ-

D cipis, & donas semper mihi curę fuerunt, uersari in eis studui. De bonitate & fide Dei dixi in uersu decimo Psalmi uigesimi octaui.

Versus 4. & 5. ad uerbũ

Non sedi cum hominibus uanitatis, & cum tectis non ingrediar. Odio habui concionem noxiorum, et cum improbis non sedebo.) Vanitatis, doli, noxæ, & improbitatis societatem fugisse se canit, non hominum, alioqui, si nusquàm ire uel sedere uoluisset, ubi istiusmodi malis obnoxij homines sunt, è mũdo ipsum egredi oportuisset, ut Paulus inquit,

Vt mali fugiendi,

Petire & stare unà, uitæ coniunctionem, & morum conspirationem significari, satis fuse dixi in uersum primum Psalmi primi. Item ut fugiẽdus sit bonis malorum conuictus, nimirum ut uitiorum uitetur, & contagio, & approbatio, & nihil illis tamen negetur, quo à nobis iuuari possint, si nostra ope egeant, ibidem exposui. Et secundum hoc intelligendum odium malorũ, de quo in uersu quinto. Notandum etiam, quibus constet improbitas, nempe uanitate & dolis in animo, in uita, studio nocendi, quod inde nascitur, quod huiusmodi hominibus, cum Deo destituti sint, nihil queat esse satis, de quibus item fusius dixi eodem loco.

Quæ malorũ natura.

Vbi etenim deest fides in Deum, ibi regnat amor sui, ut homo sibi tantum amicus sit. Vanè igitur, & ex dolo cũ alijs agit perpetuo, & quicquid uerum dixerit, id tantum facit, quo cum sibi magis ex usu fuerit, melius succedát fallaciæ, faciliusq́ imponat. Nemini ex animo bene uult, aut usui est, imò quantum in ipso est, nocet omnibus. Qui autem planè huiusmodi sunt, quiq́ in horum aliquando uia gradiuntur, cum tamen filij Dei sint, dixi in locum iam memoratum.

Naelamim, dissimulatores.

נעלמים in uersu quarto tectos significat, qui tegunt scilicet, & dissimulant, ideo reddidi fucatos, poterant & dissimulatores reddi. Chaldæus habet, Cum occultantibus se, ut noceant.

Vers. 6. 7. & 8. ad uerbũ.

Lauabo in innocentia manus meas, & circumdabo altare tuum ô Iehouah. Vt faciam audiri uocem laudis, & memorem cuncta mirabilia tua. O Iehouah dilexi mansionem domus tuæ, & locum habitaculi gloriæ tuæ.) Precedentibus duobus uersibus cecinit, ut subduxerit se à malis, hic

A lis, hic ergo canit, ut iunxerit se bonis, & syncera religione Deum coluerit. Boni cum conueniunt, ut nihil habent charius Deo, nihil quod æque suspiciant, ita sese illius bonitatis mutuo cupidissime admoneut, eámque in commune magno studio deprædicant, ac ita fœdus, quod illis cum Deo est, uelut renouant & confirmant. Ad hoc instituti sunt sacri credẽtium Deo conuentus, & initio ac omnibus sæculis seruati, id quod sacræ historiæ abunde testantur, in ijs, quæ de illis ab Abraham primo populi Deum colentis patre, ad tempora usque Apostolica, memorant. Omnia uncque instituta & cerimoniæ ad id diuinitus data sunt, ut sancti tandem Legi Dei conformentur, hoc est, diligerent Deum ex toto corde, & proximum sicut seipsum. Huc, ut præmisi, non nisi fide in Deum, uenire licet, hæc autem ex auditu, Rom. 10. Quare præcipuum in omnibus sacris cœtibus semper fuit, diuinæ bonitatis deprædicatio. Id sane probant, præter Psalmos, & quæ de festis Iisraelis Mosheh, & de conuentibus Christianorum Paulus, scripserunt. Veteres præterea multum habebant sacrificiorum, aliarúmque ceremoniarum usum, quo cum suæ mortificationis, tum mortis Christi, unde omnis pietas, id est, mori peccatis, & uiuere iustitię, contingit, admonerentur. Vt nanque crassiore spiritu populus, pro temporis ratione, præditus erat, hoc est, ut Paulus inquit, seruili, ita pluribus opus habebat Cerimonijs, ut idem aperte ad Galatas disserit. Nos in locum omnium sacrificiorum, unam habemus Eucharistiam, quia, ut ampliore spiritu donati, & iam non amplius pueri, ut illi erant, sumus, ita decet, ut in spiritu & ueritate potius, quàm multis externis ceremonijs Deum colamus. De sacrificiorum usu, dixi plæraque in uersu tertio & quarto Psalmi uicesimi. De cultu externi loci, in quo erat tabernaculum, dictum est in uersu octauo Psalmi quinti, & in uersu tertio & septimo Psalmi uigesimi quarti.

Ad quid instituti sacri cœtus.

Quid in sacris cœtibus præcipuum.

Porto quia sacrificantes absque omni pietate, Deo abominationi erant, canit
B hic Psaltes: *Lauabo manus meas &c.* Manibus opera, ac omnem externam uitam significat, hanc puram exhibiturum se, dum manus loturum se dicit, profitetur. Allusit uero hoc dicto ad frequentia ueteris populi baptismata, sed quòd *in innocentia* addidit, reiecit externam purificationem, si sola sit, qua sibi impij placebant. Nihil ergo, nisi uitæ puritatem & innocentiã hic professus est, quare uerti: *Puras innocentia manus exhibebo.* Fieri quoque potest, ut ad ritum precantium hic respexerit, solent enim serio precantes, manus ad cœlum tendere, quod qui absque innocentia uitæ totius fecerint, audiunt illud Iesh. 1. Cum expanderitis manus uestras, tegam oculos meos, & cum preces cumulaueritis, non audiam, manus uestræ plenæ sunt sanguine. id est, multo innoxio sanguine, quem fudistis, contaminatæ. Tam à cæde igitur, quàm omni scelere puras se Vates extensurum in prece manus profitetur, quia lotas in innocentia, puritatéque uitæ totius. Illud: *Et circundabo altare tuum, ò Iehouah,* Ebræi ad hostias referunt, quibus altare Domini circundederit, & non ab re. Nam ut ardebat studio Dei ardentissime, ita crebris id hostijs testari, summa uoluptate studebat. Et hinc id obseruandũ, de quo in uersu septimo Psalmi uicesimi quarti dixi, eos qui spiritalem Dei cultum uere sectantur, esse & in sacris ceremonijs religiosissimos, sed sic semper, ut cuncta eò referant, ad quod illa instituta sunt, nempe, ut totius uitæ integritas promoueatur. Versu sexto profitetur prædicationem nominis Dei, primariũ in omni sacro cœtu, ut iam dixi, de quo & in uersu octauo Psalmi quinti, & in uersu 27. Psal. 22. Octauus habet studium loci sacri, de quo plura in uersu octauo Psalmo quinto, & in uersu septimo, Psal. 24. Qui Deum ex animo colit, nusquàm libentius est, quàm ubi eundem colentes conueniunt, & apud quos cum fructu Dei laudes cantare queat. Particulam illam uersus septimi: *Et deprædicem*

Quid lauare manus.

Interne pietatis studiosi & ceremonias religiose colunt.

A

ARGVMENTVM PSALMI XXVII.

ET hunc Psalmum Dauid de insigni aliquo periculo cecinit, in quo se recordatione diuini promissi contra ingruentia mala plurimum animauit, uictoriamq; contra hostes, & tranquillam in religionis studijs uitam, sibi pollicitus, de celebri gratiarum actione uotum nuncupauit, sicq; optima spe confirmatus, opem Dei implorauit, docerîq; se uitam Deo gratam precatus, iterum ad fidendum fortiter Deo, semet ipsum hortatus est.

PSALMVS XXVII.

in genere mixto εὐχαριστικὸς & εὐκτικός.

DAVIDIS. Iehouah lux mea, & salus mea est, à 1
quo nam timerem? Iehouah robur uitæ meæ, à
quo expauescerem?
Cum irruerēt in me noxij, qui mihi infesti sunt, 2
& hostes, ut uorarent carnem meam, ipsi impegerunt & ceciderunt.
Si iam obuallarit me castris, non timebit cor 3
meum, si inrguerit aduersus me prælium, hoc ipso, quòd Deus lux mea & salus est, nitar.
Vnum petij ab Iehouah, idipsum flagitabo, sedebo in domo Ieho- 4
uæ, omni æuo meo, ut in decora regia Iehouæ contempler, ut perscruter in templo eius.
Etenim abscondet me uelut in tabernaculo, cum tempus fuerit ad- 5
uersum, occulet me in latibulo tentorij sui, in rupem extollet me.
B Et nunc hostibus meis superiorem me reddidit, qui me undiq; cin- 6
xerant, ideo sacrificabo sacrificia cum clangore, cantabo & hymnum dicam Iehouæ.
Audi Iehouah uocem meam, inuoco, miserere mei, & annue mihi. 7
De te cor meum cogitat, id quod de te testatus es, hoc nempe quæ- 8
rent meam faciem, faciem tuam quæram.
Ne auertas faciem tuam à me, ne sinas iratus labi seruum tuum, ha- 9
ctenus auxilio mihi fuisti, ne abijcias me, neue deseras me, Deus seruator mi.
Nam ubi pater meus & mater mea me destituerunt, Iehouah colle- 10
git me.
Doce me Iehouah uiam tuam, & deduc me in semita recta, propter 11
insidiatores meos.
Ne permittas me libidini eorum, qui mihi infesti sunt, constiterunt 12
contra me testes mendaces, & qui uim faciunt uerbis.
Nisi credidissem me fruiturum bonis Iehouæ inter uiuos. 13 *Aposiopesis*
Pendeto ab Iehouah, fortis esto, & roborabit ille cor tuum, pende- 14
to ab Iehouah.

C

Versus 1. 2. 3. ad uerbum.

DAVIDIS. *Iehouah lux mea & salus mea, à quo timeam? Iehouah robur uitæ meæ, à quo trepidarem? Cum accesserint contra me noxij ad uorandū carnem meam, infesti mei & inimici mei mihi, ipsi impegerunt & ceciderunt. Si metantur contra me castra, nō timebit cor meum, si surrexerit contra me prælium, in hoc ego nitar.)*

Canere uidetur, ut adfectus fuerit in Mahanaim, cū immineret Abeshalom.

An periculumde quo hic canit, à Schaule, uel exteris hostibus, aut denique ab Abeshalomo fuerit, incertum est, quanquàm mihi non parum uideantur, quæ canit, illi discrimini quadrare, in quo erat, cum persequente eū Abeshalomo, exercitum suū cōtra illū ordinasset, ducibus Ioab, Abizai, & Ithai Gathęo, ipse ita cogentibus suis, in oppido Mahanaim trans Iordanem, euentū prælij expectans. De quo legimus 2. Reg. 18. Siue autem de hoc, siue de alio quopiam periculo Oda hæc conscripta sit, his primis tribus uersibus, ut se in discrimine deprehensus animarit, & in spem bonam erexerit, in exemplū sanctis canit. Exhibet autem se, tanquàm iam secum magnitudinem periculi in quo iam erat, consyderantem, & statim consyderatione Dei, in quo omnem spem collocauerat, quicquid id erat, fortissime contemnentem, salutémque sibi securissime pollicentem: Iehouah, inquit, lux mea, & si omnia mortis tenebras minentur, Iehouah is est, qui è multis & difficillimis hactenus me periculis eripuit, ac uelut iam nocte mortis ingruente in lucē restituit, salutémque tulit, ille & modo mihi aderit, quem ergo timerem? Ipse robur uitæ meæ hactenus fuit, neque modo me deseret, à quo trepidarem? Vicinus est exercitus hostilis, imminent mihi qui uorare carnem meam moliuntur, sed ante hac haud minora pericula me comprehenderunt, non minore truculentia sæpe iam bellum mihi hostes mei & infesti mouerunt, at impegerunt omnes, & ceciderunt, successit nulli, ita nunc quoque eueniet, scio, quò accesserint propius noxij isti, aduersarij & hostes mei contra me, quasi carnem meam uoraturi, eo impingent, cadéntque citius. Id quod Abeshalomo & populo eius usu uenit, simul atque Iordane transmisso, cum exercitu Dauidis manus conseruerunt. Versu tertio periculi magnitudinem magis exprimit,

D

dum obsidionis meminit & prælij. Vtrunque sane tum imminebat ei. Illud: *hac re ego nitar*, uarie interpretantur. Quidam intelligunt, id, quo Psalmum incepit: Iehouah lux mea & salus mea, quasi diceret, in hoc, quod Deus mihi lux & salus est, confido. Alij id intelligunt de eo, quod in uersu sequenti dicit se petijsse. Videri quoque possit esse reticentia, & designatam promissionem, quam illi Dominus de regno & optato successore, qui domum Domino esset ædificaturus, per Nathan fecerat, de qua legimus 2. Re. 7. Inter alia enim pollicitus ei & hęc erat: Firma erit domus tua, & regnum tuum, in sæculum coram te, solium tuum Iehouah solidum reddet in sempiternum. Et paulo ante: Cúmque compleueris dies tuos, & dormieris cum patribus tuis, excitabo filium tuum post te, qui egredietur de lumbis tuis, & firmabo regnum eius. Ille ædificabit domum nomini meo, & firmabo solium regni eius in sæculum. En in hac promissione & pacifica mors, & optatus, piusque successor, quique dignus esset domum Deo ædificare, Dauidi promissus fuit. Recte igitur se tutum fore ab Abeshalomo, quamlibet cū eo faceret totus Iisrael, hinc colligebat. Huius ergo promissionis forte recordatus, de ea cecinit: Hac re ego confido. Quod uero eam non expressit, ardentem fidei affectum indicat. Sequens sanè uersiculus eodem respicere uidetur. Primam interpretationem, quia simplicior est in uersione, repetito eo, quod significatum à Vate, huius interpretationis authores credunt, secutus sum.

Versus 4. 5. et 6. ad uerbum.

Vnum petij à Iehouah, id ipsum flagitabo, habitabo in domo Iehouah omnibus diebus uitæ meæ, ut in decoro Iehouæ contempler, & perscruter in templo eius. Nam abscondet me in tabernaculo in die mala, abscondet me in abscondito tentorij eius, in rupe extulit me. Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos circumquaque, & sacrificabo in tabernaculo eius sacrificia clangoris, canam & psallam Iehouæ.) Hoc unum quod petierat, existimo fuisse confirmationem promissionis

A diuinæ sibi, de successore & domo Dei extruenda factę, cuius iam meminit, quę precatio, uerbis admodum flagrātibus legitur 2. Reg. 7. & 1. Paral. 17. Nunc, inquiebat, ô Iehouah, oraculum quod de seruo tuo & domo eius ædidisti, firmū sit in sempiternū, & fac quemadmodū locutus es. Confirmetur & magnum fiat nomen tuū in sempiternū, ut dicatur Iehouah Zebaoth, Deus Israel, & domus serui tui Dauidis perstet coram te. Nam tu Deus meus auribus serui tui hoc insusurrasti, ædificaturum te illi domum, hinc inuenit seruus tuus quod oret coram te: Et reliqua. Hoc ipsum ergo Dauid orauerat, ut Iehouah perseueraret Deus esse populi sui Israel, & ut ipse satur uitæ, successorem regni ex se uideret pium, quiq; uerū Dei cultū extructo templo instauraret, nō obliteraret, quod de impio Abeshalomo certo expectabatur. Id deniq; unum uoris suis perpetuo quærebat. Cūq; istud ergo ex Dei oraculo & promissione, & orasset primum, & semper postea quæsisset, expectasset q́; & tum, quando exitium sibi Abeshalom minaretur, huius in mentem ipsi uenitet, uelut recepto animo, cōfirmatáq; spe, non posse aliter rem cadere, q̄ Dominus erat pollicitus, dicebat id quod sequit: Sedebo in domo Iehouę cūctis diebus uitę meę, hoc est, securus hostiū, & in regno meo trāquillus, quotidie adero in domo Domini, mira eius super nos quę facit facinora, consideraturus, & quę magnifica promisit, uestigaturus. Neq; soli mihi hæc fœlicitas erit, sed & filijs meis. Sic nanq; & de hoc promiserat Deus, ut legimus eodem loco: Stabilem, inquiebat de eius filio, illū faciam in domo mea, & in regno meo in sempiternum, & erit solium eius solidū in sempiternū.

Cæterum, נֹעַם, id est, decor, & הֵיכָל, id est, templum uel palatium, pro eodē accipiuntur, loco scilicet tabernaculi fœderis Illic enim Deus peculiari numinis sui præsentia præsidebat, ideo domus & regia, uel templum ipsius dicebatur, habebátq; suum ornatum, & quidem eximium, ideo & decorem ipsum appellauit, ueni posset & *iucunditas*. Nam cum summa esset sanctis ex Dei tabernaculo, quo suam Deus præsentiam erat pollicitus, amœnitas atq; iucunditas, per metonymiam & ipsum potuit iucunditas uocari. Sed uel ex uersu ultimo Psalmi 90. liquet hac uoce magnificētiam & splendorem significari. Nam cum uir Dei illic orare uellet, ut Deus magnifice cū suo populo ageret, dixit: נֹעַם, id est, splendor uel decus Domini Dei nostri, sit super nos. *Domus.* *Decor.* *Templum.*

B

Porro illud: *Vt contempler in decore, & perscruter in templo eius*, uidetur cecinisse de uisione & perscrutatione iudiciorum Dei diuiniore & prophetica. Nam ita de se inquit 2. Regū. 23. Spiritus Iehouæ per me loquutus est, & oratio eius in lingua mea. חָזָה siquidem ferè uisionem diuinam significat, quare Vates suis uaticinijs חָזוֹן titulum indiderunt, quanq̄ significet etiam, diligenter aliquid considerare. Sic usus est eo uerbo Mosheh Exo. 18. Item supra Psal. 11. uersu 4. & 7. & Psalmo 17. uersu secundo. Siue autem de prophetica uisione, siue aliàs pia sanctaq́; bonitatis Dei, super se & populū suū consyderatione, peruestigationéq; Psaltes hic loquutus sit, nostrū fuerit hinc iterum discere, ad quid sint cœtus sancti instituti, quid potissimum in loco sacro agendum, uempe, ut Dei opera & iudicia religiosissime consydetemus & peruestigemus, unde fides scilicet, amótq; Dei ut plantantur, ita beata quoq; incrementa percipiunt. Quapropter, ut in superiorem Psalmum dictum, nihil æque necessarium & salutare, q̄ illa magno studio prædicare. Vera Dei cognitio, uita æterna est, huc cuncta sanctorum studia enixe referenda sunt. Cæterum de studio frequentandæ domus Dei, in uersu 8. Psal. 5. in uersu 7. Psal. 24. & in uersu 6. Psal. 6. De uoce הֵיכָל in uersu 14. Psal. 11. *Videre propheticum.* *In cœtu sancto inprimis quærēda Dei cognitio.*

Nemo uero miretur, quod id, quod Dauid hic canit, se unum petijsse & quæsiturum, de confirmatione regni sui & posterorum, quam illi Deus promiserat, interpretatus sum. Ipse sane de hac re ita loquutus est 2 Reg. 23. Lux orto mane

sole splendet, nubes præ splendore mane euanescunt, à pluuia herba è terra na-
C scitur, at non sic habet res domus meæ cum Deo meo, fœdus enim mecum icit sempiternum, in omnibus paratum, seruatúmq;. Omnis salus mea, & omne desyderium est, quod non germinet instar herbæ quæ statim arescit, perstat per omnia sæcula. In his siquidem sanctus Dei nequaq; regnum aut templum externum spectauit, sed in Christum seruatorem, ex ipso secundum carnem nasciturum, eiusq; sanctam Ecclesiam, uerum ac unicum Dei templum, mentis oculos coniecit. Vt ergo regnum suum perstaret, & in populo syncerus Dei cultus uigeret, donec hic omnium instaurator adueniret, primum, unicum, ac perpetuum eius uotum fuit, & iure quidem, quando totius hinc orbis salus expectaretur. Id cum promissum sibi cogitabat, nullo negotio quæuis pericula, & mala contemnebat, unde & hic subiecit:

In unica illa Vatis petitione regnũ Christi concludebatur.

Nam abscondet me &c. Hunc uero ordinem habent cum præcedentibus. Dixi me in omni æuo meo, donec sarut uitæ fuero, sessurum in domo Domini, & opera atq; iudicia eius consyderaturum, pioq; studio uestigaturum, nec fieri posse, ut me perdant, qui iam contra me hostes innumeri uenerunt. Promisit hoc mihi Dominus, igitur & præstabit. Hinc est ista mea fiducia, ex qua dixi me neminé formidaturum. Etenim scio, abscondet me in die malo, cum maxime desæuiét contra me hostes, uelut in tabernaculo suo, in latibulo tentorij sui, quò nullus illorum peruenire poterit, in rupem omni ui humanæ inaccessam, extollet. Hoc est, non minus tutum me seruabit, q; is esse possit, quem rex in suum tabernaculum recipiat, quod nemini nisi regi summe morigero, adire permittitur, aut qui in rupem cellam euectus sit, ad quam hostes conscendere prorsus nequeát. Sed quid dicam de mea ab hostibus securitate? Non solum securus ero illorum, sed
D & uictor. Iam enim extulit Deus caput meum super illos, qui me modo circundabant, & in manibus suis habere arbitrabantur, hinc solénes pro uictoria Deo gratias agam, adhibitis holocaustis, cum hymnis & canticis. Holocaustis & pacificis, de quibus in uersu 4. Psal. 20. faciebant, gratias solennes Deo agentes. Iã ad illa sacrificia clangebatur ex Lege buccinis, ut legimus Num. 10. Earum uero sonus תרועה uocat Ebreis. Quare quod Psaltes scripsit: זבחי תרועה quod idé est, atq; זבחי עמ תרועה, reddidi: *sacrificia cum clangore*, nempe buccinarũ. Dauid præterea, nabla, citharas, & cimbala adiunxit, 1. Paral. 16.

Versus 7. 8. et 9. ad uerbum.

Audiuit Iehouah uocem meam, clamabam & misertus mei est, atq; respondit. Tibi dixit cor meum, inquirent faciem meam, faciem tuam ò Iehouah inquiram. Ne abscondas faciem tuam à me, ne labefaciat in ira seruum tuum, fuisti auxilium meum, ne sternas me, & ne deseras me Deus salutis meæ.)

Hinc usq; ad uersum 13. precem memorat, qua in discrimine deprehensus opem Dei orauit. Præcipuam caussam, cur exaudiri se, non tam petijt, q; sperauit, utq; spe hac firmaretur, memorauit, exprimit uersu octauo, Nimirum, quòd cor suum de Deo semper cogitarit, & in memoriam reuocarit, quod de suis Dominus ubiq; testatur, nempe eos inquirere faciem suam, hoc est, suam ambire gratiam, se colere, ac in omnibus obseruare, atq; ideo hoc ipsum sedulo studuisse, ac studere. Id quod eo expressit: Faciem tuam inquiram. Versus hic admodum ambiguus est. Quod habet: *Tibi dixit cor meum*, potest intelligi: Cor meum tibi hoc uelut confitetur, &, de re, uel tua caussa, aut tui studio impulsum cogitauit. Valet siquidem ל, nota Datiui, nonnunquám Præpositionem בעבור, id est, propter, uel hac caussa, de quo aliquoties superius dictũ est. Deinde est בקשו פני ad uerbum inquisierunt, uel inquirent (si sit prẹteritũ loco futuri, ut passim euenit) faciem meam. Istud accipit A. Ezra, ut in persona Dei dictum. Nec est insolens scripturæ, præsertim Psalmis, personam subito mutare, ut in uersu primo Psal. 11. & in secundo Psal. 16. & passim uidere est. His ergo uerbis hic præsenté partícu-

ל loco בעביר

A particulam enarrat: Cor meum cogitat, quid nobis mandes per eos, quos nobis mittis & respondes: inquirite faciem meam, propterea faciem tuam inquirã. Alij uertunt, & sequor. Vultus mei querunt, ut accusatiuum פניך ex sequenti particula mutuetur. Hos Græci uidentur secuti, nam uersum sic redidenunt: Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram. Hieronymus, & Chaldæus similiter habent, hoc uno excepto, quòd te omiserunt, quod in Ebręo non habetur. Dauid Kimhi uult illud: Tibi dixi cor meum, idem ualere, quòd illud supra Psalmi 16. Etiam renes mei erudierunt me, ut sit sensus: cor meum, cogitat semper tua caussa, ex ueneratione & studio tui monet, & dicit coram me (פני enim hic si esset לפני intelligit) quòd inquirere debeãt, subaudi, te, & toto animo ad te rapi. Hac ergo de caussa, quia apud me agnosco te hoc requirere, hoc esse tuorum officium, inquiram & ego faciem tuam, hoc est, te colam, tibi studebo omni uirtutis studio accedere, approbareq; me tibi studebo. Hoc ero cum se studio Dei esse præditum sentiret, dici non potest, quàm illi fiducia opis diuinę augebatur: facile siquidem hinc agnoscebat, se negligi à Deo haud posse, cuius tantũ apud se studium sciebat. Qui nanq; quærunt Dominũ, non possunt illum non inuenire, seruatorem atq; beatorem. Quęritur autẽ dum eius cognitio, uoluntatisq; eius obseruantia, & gratificatio quæritur. Versus 9. ardet affectibus, & inde cõsolationẽ affert, quod Deus & antea fuerit auxilio. Illud enim: *Auxilio mihi fuisti*, idẽ est, atq;: Hactenus certe auxilio mihi fuisti, ne ergo nunc deseras. Insunt his omnibus ardentes affectus, & in eo, quod concise adeo dicit: *Fuisti auxilium meum*, & in eo, quòd se seruũ Dei uocat, quòd deseri & abijci deprecatur, quodq; Deũ suum, & seruatorẽ, Deum appellat. Obseruandũ uero, ut flagranter, qualiber firmata spe, opem implorasse se canat. In huiusmodi *Sancti fortiter* enim rerũ discriminibus, spiritus quidẽ sperando & audẽdo promptus est, at ca *sperant, & si*ro infirma. Vt ergo & in hac spiritus robur & fiducia redundet, metuq; tormen- *mul anxie o*torũ uel ex parte leuet, fundere preces sancti solent tam uehementes, quę uõ tam *rant.*
B preces, quàm questus sunt animi excruciati. De quo supra in tractatu de oratione enarrationi Psal. 5. adiecto. Item in uersu 8. Psalmi 6.

Nam pater meus & mater mea deseruerunt me, & Iehouah collegit me.) Hoc uersu id auge *Versus 10. ad*re uidetur, quod non dixit: *Auxilio mihi fuisti*, hoc sensu: Adeo hactenus adfuisti mi *uerbum.*hi, ut etiã cum parentes, quibus maiorẽ mei nemo unq; curam gessit, me deseruissent, ut sępe ferre opem mihi haud potuerunt, tu me collegeris, ac filij loco habueris: ne ergo nunc me negligas. Nisi forte patris & matris nomine, intellexit summe necessarios, à quibus parentũ beneuolentiã iure expectauerit, quorũ sanè multi cum Abeshalom contra ipsum coniurauerant, inter quos & Amasa erat. Primi etiam consiliarij principũ patres uocabantur, uti Ioseph patrẽ Pharao *Primi consilia*nis dixit: Gen. 45. Vnde uideri possit eũ Achitophelẽ, ac similes hic notasse, qui *rij principũ,* ab ipso ad Abeshalomũ defecerant. Vtro autẽ modo Vates, patris & matris uo *patres Ebræ*cabulis hic usus sit, siue pro his qui uere parentes fuerunt, siue ijs qui fuerant illi *is dicti.* parentũ loco, id satis constat, memorare eum uoluisse, Deũ tum etiã sibi adfuisse, cũ destituissent se intimi summeq; necessarij, & à quibus singularẽ merito opem sibi sit pollicitus. Ita succurrunt inter precandũ sanctis cõsolationes, de quo aliquoties dixi: *Indica mihi ô Iehouah uias tuas, & educ me in semita recta propter insidiatores me*- *Versus 11. ad*os. Quia uero à trãsgressione legis diuinę, omne infortuniũ est, nec est salus absq; *uerbum.* syncero studio pietatis, orat nunc doceri se uiam Domini, uitam ipsi gratã, pendentem scilicet totam à nutu eius, & usibus proximi penitus expositam. Hæc iustitia Dei est, qua & regni cœlorũ ciuitas constat, quam qui ex animo quęsierit, ei reliquarũ rerum nihil non succedit, quia diligentibus Deũ omnia in bonũ cooperantur. Addit, propter insidiatores meos. Idem orauit uersu 9. Psalmi 5. Tum

C enim istis præripitur nocendi facultas, quũ innocentiæ & pietati sedulo studet.

Versus 12. ad uerbum. *Ne des me in animam eorum qui mihi infesti sunt, nam surrexerunt contra me testes mendacij, & loquens uiolentiam.)* Consolatur se ab indignitate & peruersitate hostium, orans ne se Deus illorum animo, peruersæq; cupiditati permittat. Nonnunq; enim נפש pro desyderio & cupiditate accipitur. Falsos testes uocat, & loquentem uim, id est, loquentes, singulare pro plurali, qui uim faciebant mendacijs suis. His forsan notauit Shimei, & alios, qui mentiebantur iniuria ipsum inuasisse regnum: & cædis Schaulis obstrictum, atq; ideo à Deo reiectum, secundo Regũ decimo, sexto. His mendacijs summa iniuria Dauidem afficiebant. & plurimorum ab ipso animos abalienabant. Iam Deus, quum ipsa ueritas sit, qui faueret mendacijs: cumq; ipsa iustitia, qui permitteret innocentem libidini uiolentorum: Hæc ergo orans sanctus, sese consolatus est, spémque sibi de uictoria contra istos confirmauit.

Versus 13. & 14. ad uerbũ. *Nisi credidissem uidere bona Iehouæ in terra uiuentium. Expecta Iehouam, fortis esto, & roboretur cor tuum, & expecta Iehouam.)* In uersu 14. Aposiopesis est, & subaudiendum, De uita & regno meo, animum planè despondissem. Nisi enim diuinis promissis certam fidem habuisset, non potuisset non arbitrari actum de se esse, postquã tanta ui, tantisq; dolis oppugnaretur. Sed quod credidit, certoq; persuasus fuit, fruiturum se adhuc bonis Domini inter uiuos, id illi animos suffecit, & securum reddidit. De promissione quam credidit, dictum est in uersu 3. & 4.

Videre bona Domini. Porrò uidere in bono, est frui bonis, sicut uidere in inimicis, est uoluptaté capere intuendo eorum infortunium. De qua uidendi ratione in uersu 18. Psal. 22.

Terra uiuentium. Terram uiuentium Kimhi de futuræ uitæ statu intelligit, sed satis liquet, uel ex uersu 7. Psalmi 52. & Iesha. 8. præsentis uitæ locum sic uocari. Nam in Psal. 52. prædicit ex hoc sęculo radicem Doeg eradicandam, Ita & Hizkiah querebatur se ex hac uita ante tempus depelli. Sic enim habent eius uerba: Dixi, non uidebo Deum, Deum, id est, templum Domini, in terra uiuentium, non intuebor

D amplius hominem, cum uersantibus in sæculo. Etenim promiserat Deus Dauidi inter cætera, & uitam longæuam, cum illi dixerat: Cum impleti fuerint dies tui, id est, cum ad iustam ætatem perueneris. Promiserat & pacem, rerumq; copiam. Hæc ergo Dei promissa secum reputans, cum extrema hostes minarentur, semetipsum alloquebatur, & confirmabat uerbis uersus sequentis: *Suspice ad Iehouam, expecta illum, pendeas ab eo, confortare, & roborabit ille cor tuum, expecta Iehouam.* His iterum monemur, promissa Dei, dum aduersis exerciti angimur in mentem reuocare, studioseq; expendere. Neq; enim aliud est, quo magis animi credentium in spem bonam erigantur. Sed fide, id est, firma, solidaq; persuasione opus est, ne quis de eis addubitet.

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMI OCTAVI.

PRecem refert, qua in graui quopiam periculo, forte etiam cõiurationis Abeshalomicæ, primum Dei auxilium implorauit, deinde deprecatus est, innocentem se, cum nocentibus ultione coniungi, tum his ipsis meritum iudicium est imprecatus, post hæc memorat hymnum, quo gratias Deo pro uictoria & salute egit, postremo precationem quam habuit pro populo.

A

PSALMUS XXVIII.

in genere mixto εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

DAuidis. Te ò Iehouah inuoco, propugnator mi, 1
ne negligas, neue deseras me, alioqui par sum ijs,
qui demittuntur in foueam.

Audi deprecationem meam, dum ad te uoci- 2
feror, dum attollo manus meas ad templum san-
ctum tuum.

Ne trahas ultione me cum improbis, cum ijs, 3
qui prauitati student, pacifice cum proximis loquntur, & alunt inte-
rim malum in cordibus suis.

Da illis iuxta opus eorum, & secundum malitiam studiorum eo- 4
rum, ut merentur facta eorum da eis, redde eis talionem.

Non enim aduerterũt animũ operibus, factisq́ Iehouæ, id eos de- 5
struet, non extruet.

Laudetur Iehouah, nam audiuit deprecationem meam. 6

Iehouah uirtus mea, clypeus meus est, ipso nixum est cor meum, & 7
adiutus sum, indeq́ exultat cor meũ, & cantico meo celebrabo eum.

Iehouah est uirtus illorum, robur quo seruatus est unctus eius. 8

Serua populum tuum, benefac hæreditati tuæ, pasce, & attolle il- 9
los, usq́ in sæculum.

B

NE *sileas à me, neúe taceas à me, & comparabor cum descendentibus in foueam.*) Vates hic, ut & alias, per silere uel tacere, permittere, negligere, quiescere significat, recte enim, nihil facere, pro nihil loqui, dicit, quando, loqui, pro facere, scriptura passim usurpat. De hoc tropo nonnihil in uersu 6. Psalmi. 4. Capite decimonono 2. Reg. legimus, dixisse populũ iudicibus, cũ arguerẽt, quòd Dauid regẽ, occiso Abeshalomo, nõ reuocarẽt. Nũc quare uos מַחֲרִישִׁים, id est, silẽtes estis, uel siletis, hoc est, cessatis, omittitis, negligitis regẽ reducere? Precat ergo hic Dauid, ne cesset Deus se iuuare in periculo constitutũ. Simili tropo usus est & Asaph uersu secundo Psal. 83. Porrò quanto in periculo fuerit, eo ostendit, quod queritur se alioqui parẽ futurum fuisse descendentibus in sepulchrũ, hoc est, mortuis, id est, actum de se fuisse, nisi Deus opẽ tulisset. Haud uero dissimile ueri uidetur, periculũ hic coniurationis Abeshalomicæ, de quo & superior Psalmus cecinit, notari, neq́ enim raro Psalmi de eadem re compositi cõiunguntur, quod in uersu 2. Psalmi 20. annotaui. *Versus 1. ad uerbum.*

Audi uocem deprecationis meæ, in clamore meo ad te, in attollendo manus meas ad oraculum sanctitatis tuæ.) Ardorem & uehementiam precationis, utiq́ ex periculi magnitudine natam, indicat. Nam & clamoris et manuũ extensionis, quod utrunq́ enixe orãtiũ, imò flagitantiũ est, meminit. Ad oraculũ sãctitatis tuæ, eodẽ sensu dixit, quo 8. Psal. 5. ad templũ sãctitatis tuę. דְּבִיר locus erat, in quo posita fuit arca fœderis 3. Reg. 6. unde respõsa Deus dabat, et preces suorũ audiebat. Ob quã promissionẽ, uersus hoc oraculũ precabant etiã absentes. Idẽ autẽ ualet, atq́ si dixisset: extendo ad te ò Deus manus meas. Oraculum enim illud, sedes Dei erat. *Versus 2. ad uerbum.*

Ne trahas

Versus 3. ad uerbum. *Ne trahas me cum improbis, & cum operarijs prauitatis, loquentibus pacem cum proximis suis, & malum in corde eorum.*) Spem sibi auxilij cõfirmat, ab improbitate & fraudulenta

C hostiũ, & forte ideo simulantiũ pacem, id est, fidem & amicitiam uerbis, corde autem malum cogitantium, id est, continuo uias nocendi quærentium, meminit, quod plurimi tum ipsum atrocissime oppugnarent, qui ante eam coniurationem se simulauerant ipsi deditissimos. Non trahas me cum improbis, idem est, quod illud in Psalmo uigesimosexto: Ne colligas me cum flagitiosis, nempe ne tollas me ultione, quæ illis, non mihi, maxime si eis conferat, debetur. Qui פעלי און dicantur, id est, studiosi prauitatis, dixi in uersum sextum Psalmi 5.

Versus 4. & 5. ad uerbũ *Da illis secundum opus ipsorũ, & secundũ noxis studiorũ ipsorum, secundum facta manuum ipsorũ da eis, redde retributionem ipsis,* *Quia non aduertunt mentẽ ad opus Iehouæ, & ad facta manus eius destruet eos, & non ædificabit eos.*) Quòd hostes meriti erant, et Deus illis iuste immissurus erat, atq; ideo & in Dei gloriam, & salutem bonorum erat cessurum, id cõ cors diuinę uoluntati, pie et citra ullum indigni odij motum, eis inprecatus est. Non enim tam suos, quàm Dei hostes, ex spiritu Dei, illos esse sentiebat. De huiusmodi imprecatione, in tractatu de precatione, enarrationi quinti Psalmi adiecto, & in ultimo uersu Psalmi sexti aliubi plura. Præcipuam uero impietatis horum radicem expressit uersu quinto: Non intelligent animum, non aduertunt operibus, factisq; Dei. Selegerat sibi Deus in regem Dauidem, regnumq; eius confirmasse se multis sanè indicijs declarauerat, è quibus per facile fuisset cõiuratis istis agnoscere, Dei se constitutionem oppugnare. Sed ut omni religione uacui erant, ita horum nihil cogitabant, fretiq; suis uiribus omnia tentabant. Di gni igitur fuerũt, quos pro ipsorum impietate Deus deijceret, uictoria uncto suo delata. Ecqui consyderatione sua impij opera Dei dignarentur, qui totis uiribus Dei opinionẽ ex animo eijcere laborant: De quo supra uersu quarto Psalmi decimi, & uersu primo Psalmi decimiquarti. Obseruandũ quod uersus habet יבינו אל פעלת, id est, intelligent ad opus. Videtur enim id Vates significare uoluisse, animum posse & debere cõsyderandis operibus Dei aduerti, at ea peruideri planeq; intelligi non posse. Nominatiuus agentis uerbi (destruet eos) & tuõ ædificabit, est. Non aduertere animum opera Dei. Id enim est, quod perdit abo

D letq; impios, ut ingens sanè Dei cõtemptus est, esse Dei opus, frui Dei operibus, ubiq; uersari in Dei operibus, nec illis mentem admouere. Quod adiecit: Et non ædificabit eos, destructionis significatum auget.

Versus 6. & 7. ad uerbũ. *Laudatus Iehouah, quia audiuit uocem deprecationis meæ.* *O Iehouah robur meum, & clypeus meus, eo nititur cor meũ, & adiutus sum, et exaltabit cor meum, & cantico meo celebrabo eum.*) His uersibus canit uictoriã cõtra cõiuratos. Obseruandus uero ordo dispensationis diuinæ erga sanctos, & ut adflictio patientiam, hæc probationẽ, & ista spem gignat. Periculum & præmens calamitas fecit, ut ad Deum uociferaretur, inde cõsolatus, ut fidei incrementum, ita patientiæ robur accepit, nempe expertus Dei erga se bonitatem, unde spe confirmata, totus ipso nitebatur, sciens se eius tutela, uti clypeo, tutum fore ab omnibus hostiũ telis. Mox & uictoria donatus, non potuit non exultare gaudio, de tam effusa Dei bonitate, quæ deniq; exultatio in laudes et hymnũ Dei coegit erumpere, id quod propriũ opus est beatorũ. Quis tã recte de ueritate edoctus, nõ optet etiam adflictionibus probari, imò perfici?

Versus 8. & 9. ad uerbũ. *Iehouah robur est illis, & corroboratio auxiliorum uncti sui ipse.* *Serua populum tuum & benefac hæreditati tuæ, pasce eos, & exalta eos usq; in seculum.*) Versus octauus ceu Epiphonema est, quo simul rationẽ subijcit ijs, quæ uers. 7. cecinit. Hunc nanq; sensum habet: Ecqui aliter euenisset: Iehouah uirtus istorũ fuit, exercitus mei, qui numero hostibus longe inferior fuit, neq; ulla ratione uictoria potiri potuisset, nisi Dominus illos roborasset. Illud quod sequitur: Et robur salutum Christi sui ipse:

uidetur

A uidetur hoc sensu subiectũ. Etenim cum unctus Domini sim, semper mihi hactenus adfuit, & quæcunq; salus unquàm contigit, eius uirtute perfecta est, quare nec modo deserere me uoluit. Quod enim יְשׁוּעוֹת, id est, salutes, non salutẽ dixit: ad id respexisse uidetur, quòd sępissime iam ipsum hostium suorum uictorẽ fecerat, cum nihil minus poterat sperare, propter uirium imparitatẽ. Quod dixit: *Virtus illorum*, nec expressit, quorum affectum indicat. Admirabatur plurimum bonitatem Dei in paucos, qui pro se pugnauerant, utq; in illis animo totus erat, ita quasi perinde noti omnibus essent, relatiuo tantum eos designauit. Talis eclypsis est & in uersu 4. Psalmi 16. Illorum autem idola, quos tamen antea non expresserat, sed uoluit sic affectum detestationis declarare. Huiusmodi eclypsibus crebro utitur omnis scriptura. Versu ultimo precatur, ut & porrò populum, quem ceu hæreditatem, unice scilicet charum, habere dignatus erat, seruet, beneficijs cumulet, pastorẽ eius agat, & exaltet. In quo declarauit, populi, nõ sui caussa, uictoriã & regnũ rursus sibi adseri perijsse, sic animati sunt, qui uere principes agũt. Vt sancti Dei hęreditas sunt, dixi nonnihil in uer. 6. Psal. 26. Quomodo suorum pastor Deus sit, in uersu 2. Psalmi 23. Omnia fidei, quæ radix est totius salutis & fœlicitatis, cum uim, tum fructum docent. Vtinam sint mentes horum capaces.

Virtus illorũ αὐτῶν.

ARGVMENTVM PSALMI VIGESIMINONI.

HYmnus est, quo Deum à uirtute, quam tonitru & reliquis cœli tempestatibus exerit, celebrat, atq; de eius in populum Israel beneficentia gloriatur.

PSALMVS XXIX. IN *genere mixto* ἐυχαριστικὸς.

B

ODa Dauidis. Cedite Iehouæ, qui uirtute præ- 1
statis, cedite Iehouæ decus & potentię laudem.
Cedite Iehouæ decus, dignum nomine eius, 2
supplicate Iehouæ in regia sancta.
Vox Iehouæ super aquis, Deus maiestate ue- 3
rendus tonat Iehouah super aquis magnis.
Vox Iehouæ præualida, uox Iehouæ magni- 4
fica.
Vox Iehouæ confringit cedros, confringit Iehouah cedros Li- 5
bani.
Exilire facit illas, uti uitulum Libanon & Shireion, sicut exilit ui- 6
tulus unicornis.
Vox Iehouæ dissectas eiaculatur flammas ignis. 7
Vox Iehouæ trepidare facit desertum, Iehouah trepidare facit de- 8
sertum Kadesh,
Vox Iehouæ parturire facit ceruas. & renudat syluas, at in templo 9
eius, cuncti laudem dicunt.

10 Iehouah diluuio præsidet, præsidet rex sempiternus,
C 11 Iehouah uirtutem populo suo suppeditat, Iehouah populo suo be
nefacit, donans rerum successum.

VERSVS PRIMI ET *secundi explanatio.*

Versus 1. & 2. ad uerbū.

C*Edite Iehouæ filij fortium, cedite Iehouæ decus & uirtutem. Cedite Iehouæ decus nominis eius, adorate Iehouam in splendore sancto.*) Inuitat ad prędicandam Dei maiestatem, & potentiam omnibus supereminentem, idq́ in splendore sancto, id est, tabernaculo fœderis, in quo Deus numinis sui splēdorem & magnificentiam peculiarem exhibebat, coliq́ uolebat, Exodi 33. & ultimo. Vt tabernaculum supra Psalm. 27. uersu 4. נעם, id est, decorem uel iucunditatem uocauit, ita uocat hic, הדר, id est, splendorem uel magnificentiam. Inuitat autem ad prædicandum uirtutem Dei בני אלים, id est, filios fortium, uel uirtute insignium, quod idem est, atq; fortes, uel uirtute insignes, sicut filij uiri, idē ualet, quod uiri, de quo Psalmi quarti uersu secundo, & filij hominum, idem quod homines, de quo uersu 12. Psalmi 21. Græci reddiderunt: filios arietum, quasi אילים scriptum esset, at Vates אלים scripsit. Verū fortes istos, uel uirtute insignes, Abrahā Ezra astra intelligit, propterea quòd hæc & Iiob 28. filij deorum, id est, dij dicuntur. Sic enim illic legitur: Cum mane pariter iubilarent astra, & canerent omnes בני אלהים, id est, filij deorum. Filios enim Dei & Deos scriptura uocat, quicunq́ Deum præsentius, & insignius referunt, ampliore diuinitatis portione donati. Vnde nō solum angelos, immortali & beata uita, uirtuteq́ incomparabili Deū pręclare repræsentantes, sed & principes, potestateq́ qua Deum utcunq́ referunt, pollentes, filios Dei, & Deos appellat, uti ex Gen. 6. & Psal. 82. uersu primo & secundo liquet. Siue autē Psaltes hic spiritus supernates, siue eximios homines, siue etiā astra, quę & Psal. 148. ad laudandum inuitat, per filios fortium, siue deorum, nam & אל nomen Dei est, intellexerit, hoc uriq́ significare uoluit, nihil tam sublime, nihil adeo uirtute præstans esse, quod non supplex Deo canere laudem debeat, cuius potentia & uirtus tanto interuallo, cuncta præcellit. Chaldæus habet: chorus angelorum. Mirandum quòd Diuus Hieronymus Græcos sequi maluit. Ego singulari præditos uirtute & potentia homines malo intelligere, eo quòd ad adorationē inuitat splendore sancto, hoc est, tabernaculo fœderis, ad quod sancti conuenire solebant: nisi quis putet cœlos hac periphrasi significatos. Tum magis ex officio Vatis fuit, homines ad laudandum Deum prouocare, quàm angelos, uel sydera. Etenim quod alicubi, cum angelis & cœlis omnem quoq; aliam creaturā, ad celebrandas Dei laudes inuitat, magis id facit, ut homines excitet ad consyderandam Dei in his bonitatem, sapientiam, & potentiam, quàm ut ab ipsis istis rebus laudem Dei requirat, de quo in Psalmo 96. Quòd tertio dixit, *Cedite*, ardentem in Dei laudem, & ad declaratam tam magnifice Dei potentiam, stupentem animum indicat.

Qui filij אלים, id est, fortium.

Quibus Dei appellatio tribuatur.

D

Versus 3. & 4. ad uerbum.

Vox Iehouæ super cœlos, Deus gloriæ tonare facit, Iehouah super aquis amplis. Vox Iehouæ in uirtute, uox Iehouæ in splendore.) De eo quòd tonitru Deus suam mortalibus potentiam, & simul tam beneuolentiam, quàm iram, ceu peculiari portento subinde declarare solet, dixi quædam in uersu 8. Psal. 18. Verisimile ergo est, talem aliquam tempestatem, fauoris diuini testem, Dauidi caussam hunc Psalmum cōponendi, in quo Dei potentiam, occasione ex illa sumpta, celebraret, dedisse. De tonitru itaq; cecinit: Vox Iehouæ super aquis, hoc est, in nubibus, tonat. Etenim quod ait: Vox Iehouæ super aquis, & postea, Iehouah super aquis multis,

nihil

A nihil aliud est, quam id, quod medium inter hæc posuit, Deus maiestate uerendus tonuit, uel tonare facit. *Super aquis*, idem est, atque in nubibus, quas uersu duodecimo Psalmo decimo octauo, tenebras aquarum, id est, tenebrosas uel obscuras aquas uocauit. Nubes siquidem, definitore Aristotele libro de Mundo, & interprete Budæo, est crassamentum exhalationum conuolutum, uim habens aquæ gignendæ. Quia igitur nubes aquas gignunt, & ex humidis exhalationibus gignuntur, per Metonomyam, aquæ à Vate uocantur. Porro de hac antropopathia, qua tonitru Dei uox dicitur, quæ propter nimiam imparitatem, cum gratiæ nonnihil, tum & momentum aliquod habet excitandi animum in diuinæ potentiæ admirationem, dixi quædam in uersum sextum Psalmi 19. Vocē hanc canit esse cum uirtute & magnificentia, hoc est, præualidam & magnificam, eò quod uirtutis Dei, uerendæque omnibus potentiæ eius, tam clarum & formidabile iudicium sit. Haud dissimilia & Iiob 23. cecinit: Audite sonitum, cū tumultu uox eius, & murmur egreditur de ore eius. Sub omni cœlo spargitur, & lux eius omnes plagas terræ illustrat. Post hanc premit uox, & tonat uoce excellentię suæ, nec obsistunt nubes, cum audita fuerit uox eius. Tonat uoce sua portentosa Deus, maiora efficit, quàm ut queant cognosci.

Nubes aquæ dicuntur.

Vox Iehouæ frangentis cedros, & frangit cedros Libani.) Cecinerat uocē Domini præualidam, idem iam ab effectu & ui deprompta prædicat. Cedri peculiares Phœniciæ arbores, cum maximæ sint, & altitudinis, & crassitudinis, uoluit Vates ex earum deiectione uim tempestatis exaggerare. Canit ergo: *Vox Iehouæ confringens cedros &c.* Vocem hanc dixi tonitruum esse, iam fulminibus disijciuntur arbores, non tonitruo. Sed Vates communem his naturam spectauit. Etenim si in nube luctetur flatus aut uapor, æduntur tonitrua, si erumpat ardens, fulmina, si longiore tractu nitatur, fulgetra. Hæc Plinius libro secundo capite 43. Aristoteles de his scribit libro de Mundo, interprete Budæo. Flatus uero in nube implicitus, et crassa, & humida, continuatum nubis spissamentum, uiolenta eruptione confringens, mugitum ædere cum ingenti fragore solet, qui tonitru dicitur, modo haud absimili, spiritus uehementer in aqua impulsi, fulgetrum est, spiritus igniitus & corruscans, dum nubes dirumpitur. At uero quod fulserit, si ad terram usque cursim illisum sit, fulmen uocatur: Hæc Aristoteles. Ex his iam uidetur eundem flatum esse, & tonitruum, & fulgetrum, & fulmen, tonitruum autem dici, cum adhuc in nube luctatur, maxime autem, cum nubis spissamētum uiolenta eruptione perfringit, fulgetrum, cum ardet & coruscat dirupta nube, fulmen, cum in terram idem illiditur. Ad hæc, cum omnia tria simul ferè accidant, tonitru, fulgetrū, fulmē, eo tamen ordine, ut primū sit tonitru, proximū fulgur, ultimum fulmen, non est insolens, quod per tonitruum, quod sensibilius est, eóque plus terret, cum & primum est, reliqua Vates intellexerit. Fulgetra tamen nominatim memorat uersu septimo, cum canit, uocem Iehouæ flammas igneas secare, hoc est, ceu excisas ignis partes eiaculari. Quòd autem ante fulgura uidentur, & fulminis ictus sentitur, prius quàm tonitru exaudiatur, tarditas efficit auditus, qui naturæ est aereæ & spirabilis, cum oculi sint igneæ, tum & lux uelocior est sonitu.

Versus 5. ad uerbum.

B

Tonitru. *Fulgetrum.* *Fulmen.*

Gallice: Tonnoler, uti R. Shlomoh exprimit

Facit illos exilire sicut uitulum Libani, & Schireion, sicut filium unicornium.) Imagine subsilientis uituli & unicornis, subsilientes cedros, dum ictæ fulmine sunt, alioqui immotæ, describit. Libani meminit, qui mōs cedros, & Shireion, qui & ipse uel cedros, uel aliàs robustiores habet. Libani passim in scriptura, & alijs authoribus mentio fit. Shireion mōs Hermon est. Qui enim Hermon aliàs uocatur, eū Zidonij Shireion, & Amorrei Senir appellant, ut legimus Deut. 3. Ptolomæo idē Hippus dicitur, iūctus est Antilibano, & fieri potest, ut cum Hippo, totum Anti-

Versus 6. ad uerbum.

llbanon scriptura hoc nomine significarit. De fera, quam scriptura ראם nocat, C & alij unicornem, alij naricornem reddunt, dixi in uersu uicesimo secundo Psalmi uicesimi secundi.

Versus 7. ad uerbum. *Vox Iehouæ excindit flammas ignis.*) De fulgetris, ut dixi, hic uersus loquitur, quæ celeri quadam ui flatus, ceu ex lapide excinduntur. Subiecit hoc, descriptioni uiolentiæ fulminis in disiectione arborum, notans forte incendium, quo icta fulmine conflagrare solent.

Versus 8. ad uerbum. *Vox Iehouæ parturire facit desertum, Iehouah parturire facit desertum Cadesch.*) Iterum ab effectu uim tempestatis exaggerat, id prædicans, & feras in desertis tempestate commoueri. Deserti Kadesh meminit, quòd sit multò uastissimum, & maxime horrendum, per quod populus Iisrael quadraginta annis circũductus fuit, postquàm esset ex Aegypto egressus. Ebræorum sapientes scribunt, ut meminit R. Shlomoh, quinq; nominibus uocatum hoc desertum: Sinai, Zin, Kadesh, Kadmoth, Paran. Num. 33. Et Mosheh idem desertum, Zin & Kadesh dictum testatur. Kadesh dictum putant, quòd filij Iisrael sint in eo parati & idonei redditi, qui terram Cenaan ingrederentur, קדש enim præparare significat. Alij scriptores, heremum Arabiæ uocant, pertingit usq; Idumæam, Num. 20. Metonymia autẽ est, dum canit desertum trepidare, nam feras deserti intelligit. Vnde in uersu nono subijcit:

Versus 9. ad uerbum. *Vox Iehouæ parturire facit ceruas, & denudat syluas, & in templo eius dicit quisq; gloriam.*) Feruntur has difficillime parere, proinde terroris magnitudinem eo indicat, quòd tempestate consternatas cauit parturire. Et haud scio, an de intempestiua parturitione & abortu hoc intellexerit. Sic enim magis diuinæ potentiæ miraculum auxerit, ut cuius uox parturire faceret ante legitimum tempus, & eas animátes, quæ suo etiam tempore ægre enituntur. Porro coniectura est, Vatem eo quòd memorat parturitionem ceruarum, significare uoluisse, nihil prorsus posse tempestatis terrorem effugere, quantumlibet in abditissimis desertis lateat. Etenim Iiob 39. de parturitione ceruæ ita loquitur, ut quæ ab homine nequeat sciri: Nunquid parturientem, inquit, ceruam obseruasti? Nunquid numerasti menses conceptus eius, & nosti tempus partus eius? Aristoteles tamen cap. 29. libro. 6. de natura animalium scribit, metu beluarum ceruas iuxta uias parere. Et Plinius hunc, ut solet, imitatus: In pariendo, inquit, semitas minus cauent, humanis uestigijs tritas, quàm quę D secretæ ac feris opportunæ. Iidem scribunt ceruas octonis mensibus ferre uterũ. Quàm certa hæc sint, iudicent alij. Iiob mihi naturæ non minus Aristotele, uel imitatore eius Plinio peritus uidetur. Sed alia sunt forsan pro regionum diuersitate & ferarum ingenia. Subijcit: *Et denudat syluas*, id intelligunt Ebræi de arborũ deiectione, illis enim deiectis fulmine, syluæ uelut denudatur. Haud tamẽ scio, an non uoluerit significare, terrore tempestatis in cõspectum produci, quicquid in syluis alioqui latet, ut sit idem atq; dixisset: Reuelat syluas, agitq; in patulum, quæ erant in syluis abscõdita. Hùc me mouet, quod hoc illi, de parturitione ceruarum subijcitur. Vltima particula: *At in templo eius omnes dicunt laudem*, hoc sensu uidetur subiecta. Cum perterrefaciat omnia portentosa uox Domini, suos tamen recreat, & laudem dicere compellit. Quanto enim potentiorem Deum, & formidabiliore uirtute insignem agnoscunt, tanto solidiore spe firmantur, & gaudio pleniore perfunduntur, ut quibus contigerit hunc Deum uindicem, protectorem, & patrem habere. Si autem quis ו hic collectiuam coniunctionem putet, ut sic reddatur: Proinde omnes dicunt in templo eius laudem, haud erit absurda sententia. כבוד habetur, quod gloria & dignitas uerti solet, ego reddidi hic, *laudem*. Etenim gloriæ laudem Vates intellexit, sicut & supra uersu 2.

Ex

A Ex his discendum, ut de tempestatibus & alijs operibus Dei sentiendum, utque memoranda sint. Quicquid huius accidit, sunt qui ilico dicunt: Naturale hoc est, caussam Aristoteles reddidit, quasi uero non & naturæ author Deus sit, aut quicquam sit, quod non ipsius solius nutu, certáque dispositione fieret, ut sunt ab eo ex nihilo omnia condita. Pius itaque quantumlibet solito naturæ cursu opera Dei euenire uideat, nihilominus potentiam & bonitatem authoris religiose suspiciet, metumque & reuerentiam Dei in se & alijs excitare, dabit operam. Impiorum est, nullam operum Dei rationem habere, uti canit uersus quintus Psalmi proxime præcedentis. Qui & si de peculiaribus illic Dei operibus dictus sit, res ipsa tamen docet, catholicam eam sententiam esse.

Iehouah præsidet diluuio, & præsidet rex in sempiternum. Iehouah robur dabit populo suo in pace, benefaciet populo suo cum pace.) Quod canit præsidere diluuio, indicat, dum sæuit tempestas, & nimbi descendunt, nos moneri diluuij, quo orbis periit, cui præsidet Deus, & hodie æque ac olim eo nos absumere potest. Id igitur cogitantes, decet odisse scelera, ob quæ illi tum perierunt, & pietati studere, ob quam tum Noah cum suis seruatus est. Ex his uero admiratione diuinæ potentiæ magis inflammatus, canit: *Præsidet rex in sempiternum.* Quia nihil in nobis pietatem promouet, quàmlibet attente Dei potentiam consyderemus & miremur, nisi iuxta ab eo salutem nobis speremus, studium enim Dei absque eius amore nullum esse potest. Chaldæus hunc uersum sic reddidit: Deus in tempore diluuij super sedem iudicij sedit, ut uicem redderet prauis, seditque super sedem misericordiæ, & liberauit Noah, & regnabit super filios eius in sæcula sæculorum. Deum potentiæ tam metuendæ & terrificæ, populo suo uirtutem suppeditare, ut tanto minus mortalium potestatem expauescant, certioréque fiducia se Dei, tanto interuallo omnem aliam uirtutem post se relinquentis, protectioni committant. Etenim omnem suam potentiam in bonum populi sui exerit, uirtute instruit, ne à malis opprimantur, tum omnium beneficiorum genere cumulat, B & pacem, hoc est, tranquillum rerum successum donat. Non igitur perterrefieri, sed spe optima erigi, lætitiáque affici oportet eos, qui Dei populus censentur, quotiescumque se Dei uirtus & potentia clarius profert. Hinc iubet suos Christus, cum ultima die, tota orbis machina ruinam minabitur, attollere capita sua & gaudere, eò quòd redemptio eorum proxima sit. Ita quouis tempore, quanto Deus suam potentiam luculentius exerit, tanto sanctos magis exhilarari oportet, eò quod quicquid gesserit Deus, ipsis bono esse necesse sit, & spe tanto insigniora gesturum, quanto maiore orbi se magnificentia insinuat. Et ut nihil peculiare atque insigne designet, ut plæræque tempestates accidere uidentur, adhuc gaudere necesse est filios Dei, uel ex eo solo, quod audiunt Deum suum, cuius potentiam mundus alioqui ridet, sic mortalibus metum incutere, suámque maiestatem declarare.

Versus 10. & 11. ad uerbum

C

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI.

GRATIAS agit pro restituta ualetudine, & hinc Dei bonitatem, aduersa suis non nisi in bonum immittentis, idq; uix momento, si ad tempus conferat fœlicitatis illorum, magnis affectibus prædicat, testatus non alia caussa se petere uitam sibi prorogari, quàm ut fortiter ea instauret, atq; promoueat, quæ faciunt ad gloriam Dei, & salutem sanctorum.

PSALMVS XXX.

in genere mixto ἐυχαριστικὸς

1 ODA carminis, quod in dedicatione domus cantarunt Dauidis.
2 Exaltabo te Iehouam, tu quoq; me extulisti, nec exhilarasti de me hostes meos.
3 Iehouah Deus mi, clamabam ad te, & sanasti me.
4 Iehouah ab inferis animam meam subduxisti, uitam restituisti mihi, ne in foueam descenderem.
5 Canite Iehouæ hymnum, qui ab illo pendentes bonitati studetis, celebrem reddite memoriam sanctitatis eius.
6 Nã momentum ira eius sæuijt, at ex eius beneuolentia constat uita, aduesperam fletus aderat hospes, at mane statim fuit, unde ouarẽ.
7 Cum secundæ res erant, cogitabam, in sempiternum non nutabo.

D

8 Ex beneuolentia tua ò Iehouah, regnum meũ, instar montis firmũ reddideras, at simul faciem tuam auertisti, fui consternatus.
9 Te Iehouah inuocabam, Dominum dẽprecabar.
10 Quid, dicebam, contulerit uita mea, si sepulchro modo demander, nunquid celebrabit te, fidemq; tuam prædicabit limus?
11 Audi Iehouah & miserere mei, ò Iehouah sis mihi auxilio.
12 Luctum meum tripudio commutasti, exuisti sacco, & amiciuisti gaudio.
31 Propterea canet tibi laudem lingua, nec silebit, Iehouah Deus mi in sempiternum celebrabo te.

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

Ad uerbum. ODA *cantici dedicationis domus Dauidis.*) Scribunt Iudæi Psalmum hunc à Dauide esse conscriptum, pro dedicatione templi, alij, primi templi extructi per Solomonem, alij, secundi ædificati per reduces è Babylone, alij extruendi per Meshiah, quem expectant. Verum ipsa Psalmi uerba aperte indicant, Odam esse, qua Dauid gratias agere Domi-

A Domino uoluit, pro restituta ualetudine. Quòd autem inscriptio, dedicationis domus meminit, uidetur A. Ezræ hunc Psalmum in dedicatione domus eius primum fuisse cantatum. Secundo Reg. capite quinto legimus, cum Dauid occupata Ierushalaim, continuo dignitate & rerum successu augustior & fœlicior redderetur, misisse ad eum Hiram regem Tyri nuncios, ligna cedrina, fabros lignarios, & peritos poliendis lapidibus, qui domum illi extruxerũt. Post hæc continuo sequitur: Et agnouit Dauid quòd confirmasset se Iehouah in regem super Iisrael, & extulisset regnum suum, super populum ipsius Iisrael. Et accepit sibi prætetea Dauid concubinas & uxores, de Ierushalaim &. De hoc tempore fortasse, cecinit uersum septimum, cum secundæ res erant &c. Iam fieri potest, ut antequàm domus ædificium absolueretur, graui aliquo morbo laborarit, à quo cum Dominus eum liberasset, dedissetq́ extructam domum dedicare, gratias egerit hoc hymno, Deumq́ precarit, qui ex solita sua erga ipsum beneuolentia, donasset, sano iam, & cætera quoque fœlici, hæc encænia celebrare. Etenim inter mala, quæ Deus in Lege contemptoribus suis minatus est, & hoc numeratur, domum extruere, quam alius inhabitet, Deut. 28. Erat uero hoc tam infaustũ, ut Dominus iusserit, imminente bello renunciari per tribunos: Si quis in populo ædificasset nouam domum, quam nondum initiasset, ut ab exercitu reuerteretur, maneretq́ domi suæ, ne forsan in bello caderet, & alius domum illius dedicaret. Non dubitarim quoque, huiusmodi etiam priuatarum ædium dedicationem absq; ceremonijs sacris, & solenni gratiarum actione, pro eo beneficio, peractam esse, cum omnium rerum primitias sacras sibi esse Dominus uoluerit, & gratias sibi agi, priusquàm dona eius in communem usum uenirẽt. *Præcipuũ maledictũ, domũ extruere, quã alius inhabitet*

Quare haud præter morem publicum fecisse Dauidem arbitror, quod in dedicatione domus suæ, tam augustæ, quæq́ diuini fauoris in eum confirmati inditium esset, uti ipsum interpretatum sacra historia memorat, hymnis Dei bonitatem
B deprædicarit, & in his de hoc præcipuo beneficio, quòd à graui ipsum morbo restituisset. Monemur hinc, pro omnibus rebus, & præcipue cum primum quid in usum uenit, gratias Deo agere. Inde sane mens amore Dei, ac ita ad omnem pietatem magis accenditur, simulq́ admonetur, ut Dei donis quàm castissime utatur. Quis enim re abutatur ad luxum & fastum, pro qua iã Deo gratias egit, cogitatq́ donum eius esse?

Extollam te ò Iehouah, quia extulisti me, & non lætificasti inimicos meos de me. O Iehouah Deus mi uociferatus sum ad te, & sanasti me. O Iehouah eduxisti ex inferno animam meam, uiuificasti me à descendentibus in foueam.) *Versus 2.3.4. ad uerbum.* His uersibus flagranti affectu gratias agit, pro reddita incolumitate, quod aperte uersu tertio testatur: Clamabam, inquit, ad te, & sanasti me. Hanc restitutionem in uersu primo, exaltationem sui, in quarto, subductionem ab inferis, & uiuificationem à descendentibus in foueam, uocauit, indicans se morti fuisse uicinum, & iam inter sepeliendos, quos appellat descendentes in foueam, numeratum. Ab illis uiuificauit eum Deus, cum uitam restituit, quæ iam uidebatur euanuisse. Hic modus loquendi uulgaris admodum est in Psalmis. Ver. 5. & 6. Psal. 18. Item Psal. 22. uersu 16. Psal. 23. uersu 4. Psal. 28. uersu primo, & alijs non paucis. De eo quòd pudefieri Dauid petierit mortis suæ cupidos nõ exhilarari, ugri sui impij factos compotes, quod exorasse hic se gloriatur, dixi nonnulla in uersus tres posteriores Psal. 6. Geminatio inuocationis, quod tertio Iehouah dixit, affectus ardentioris inditium est. Quare autem sancti uitæ præsentis prorogationem tantopere orarint, dixi in uersum sextum Psalmi sexti.

Canite Iehouæ boni illius, & celebrate memoriam sanctitatis eius. Nam momentum in ira eius, uita in beneuolentia eius, ad uesperam aderit fletus, mane ouatio.) *Ver. 5. & 6. ad uerbum.* Ex eo, quòd gratias Deo e-

 git,

C

git, pro beneficio, quod sibi collatum erat, ac in eo bonitatem Dei propius considerasset, continuo, ut fit, accensum fuisse se, ut hanc & alijs prædicaret, ostendit. Quemadmodum autem hanc nulli, nisi qui spiritus cœlestis fuerint participes, uere possunt agnoscere, ita hos nominatim ad simul celebrandam eam inuitat, illisq; peculiariter eam deprædicat. Vocat uero eos, bonos Dei, id est, ex

Qui boni Dei

Deo natos, quo significauit, neminem uere bonum esse, qui non sit Dei, hoc est, ex spiritu Dei renatus, eóq; quantus est, Deo deditus, & rursus, neminem Dei esse, neminem populo eius iuste accenseri, nisi qui bonitati studeat, omnium usibus sese addicens. Hos ergo hortatur Vates, ut canant Iehouæ, & memoriam eius augustam reddant, utiq; bonitatis ipsius præconio. Porro huius statim ex se uolés materiam offerre, canit: *Momentum in ira eius*, hoc est, ut & D. Paulus scripsit,

Momẽtum in ira eius.

quod adfligimur, quo suam in nos iram Deus exerere uidetur, suos filios ne cũ mundo condemnet, leue & momentum est, at beneuolentia eius sempiterna. Breui namq; tempore ægrotarat, diu autem fœliciter uixerat, & uicturum se sciebat, non in præsenti solum, sed in futuro quoq;, uitam beatam & perpetem. Ebræi Antithesim exprimũt, adijcientes, longa, ut ita legas, *in ira eius*, hoc est, morbo quem Deus inflixerat, *uix momentum præterijt, at in beneuolentia eius, uita ducitur longa*. Mihi non sine nota affectus & Emphasi, *uitam* solum dixisse, & omisisse *longam* uidetur. Nam intelligi uoluit se de uita uera, quæ sanctis sempiterna est, loqui. Scitè & illud dictũ: *Ad uesperã aderat hospes fletus, mane ouatio*. Idẽ enim est, ac si dixisset: Et si ad uesperam malum adueniat, ilico tamen euanescit, adeo, ut mane statim iterum sit unde læteris, & quidem effusissime, nempe cum exultatione & ouatione. A. Ezra & Kimhi, putant deesse nominatiuum agentis, quod persæpe fit in sacris literis, unde in hunc sensum interpretantur: Qui ad uesperam se cum fletu domum recipit, mane lætitia exultat. Vtram interpretationem sequaris, uides Vatẽ plena gratulabundi affectus hyperbole, canere uoluisse, quàm breue sit, quo Deus suos corripit, & hinc uel exemplo sui, quem de uita periclitantem Deus mox restituerat, Dei bonitatem erga sibi credentes commendare. De uerbo

D

ילין, quo hic usus est, dixi in uersum 13. Psal. 25.

Obseruandum uero, ut sanctum pectus morbi sui cruciatus æstimauerit. Sic sane omnem carnis adflictionem, q̃libet diurnam ęstimant, quicunq; uero iudicio prædıti sunt, mirumq́; est, ut indé consolentur. Aeternam scimus, quicunq;

Quæ digna crucis æstimatio.

Christum agnoscimus, nobis uitam donatam, eámq; ex sola Dei beneuolentia. An non momentaneum igitur uideri debeat, multis etiam si sæculis discrutiari oporteret? Id qui parum perpendunt, dum affliguntur, nihil aliud q̃ crucem sibi duplicant, & Deum offendunt. Correctio q̃libet salutaris, dum urit, inamœna quidem res est, ut Ebr. duodecimo dicitur, at dum spectamus quæ non uidẽtur, ut Paulus scribit, & mentem ultra cruciatus in æterna bona, quę nos manẽt, traijcimus, uere momentaneum & leue nobis fit, quicquid patimur, ita oblectat, uel sola futuræ fœlicitatis attentior cogitatio. Quid enim atrox adeo & immane patiatur Christianus, cuius dolorem non excutiat, dum se cogitat in filiũ à Deo adoptatum, omninoq́; fore, & breui, ut imagini primogeniti per omnia respondeat, omnium uirtutum numeris absolutus, æternumq́; beatus? Proinde, dum uel cum morbis, uel alijs aduersis conflictamur, nihil prius à Deo patre orandum, quàm ut donet mentem auocatam malis quæ premunt in æterna bona, quæ nobis pollicitus est, quibus tamen nihil minus sentitur, traijcere, & in die malorum, ut ille, inquit, memores esse bonorum, ad quæ etiam indulgentissimus pater, aduersis quæ immittit, nos tantum parat.

Versus 7. & 8. ad uerbũ.

Ego dixi in fœlicitate mea, non nutabo in seculum. O Iehouah in beneuolentia tua montem meum *solo-*

A *solidum robore fecisti, abscondisti faciem meam, & factus sum consternatus.)* Vt omnia solius Dei dona sint, canit, nimirum neminem esse tam fœlicem, quin illico miser sit, si subtrahat suam beneuolentiam Deus, nemoq; adeo miser, quin continuo fœlix sit, si faueat Deus. Canit ergo, *In fœlicitate mea &c.* Cũ enim pro animi sententia omnia succederent, cũ tanto studio, tantáq; frequentia, ad eũ Hebronu uenissent primores ex Iisrael, regémque unxissent, de quo legimus secundi Regum quinto, & primo Paralipomenon undecimo: cúmque Ierushalaim ademptam Iebusæis, regni sedem fecisset, cum externi quoque reges eum uenerarentur, & Hyram rex Tyri materiam & fabros misisset, qui illi regiam ædificarent, cum denique omnia restarentur, regnum eius confirmatum, in eo tum rerum succesu, tantáque fœlicitate cogitauerat secum, non posse amplius fieri, ut uel labasceret: quæ cogitatio exprimitur, secundo Regum quinto, quem locũ supra in uersum secundum adduxi: Et agnouit Dauid &c. Quo ergo cum ipse tum alij uiderent, ut à fauore Dei omnia pendeant, subito in morbum incidit, quo uidebatur planè absumendus, unde iam & illius, & pietatis hostes gaudebant. De hoc ergo canit: O *Iehouah beneuolentia tua*, & est sensus: Cũ adeo me beneficijs tuis cumulares, cogitabam, Deus finem tandem dedit calamitatum mearũ, quod promisit nũc præstare incipit, posthac nihil me deijciet, sempiterna fœlicitate fruar. Nec fefellit quidem hæc cogitatio, tua scilicet promisione nixa. Omniuo enim tua beneuolentia solidum robore meum montẽ reddidisti, hoc est, me ut montem robustũ, firmasti, ne ulla uis hostiũ regno deturbare possit. Sed quo manifestius faceres omnia tuæ bonitatis dona, in morbum cõiecisti, ut simul omnis fœlicitas mea terminum suum attigisse uideretur. Id enim uocat auersionem faciei Domini, de qua in uersu primo Psalmi decimi & alibi.

Nunquàm mutabo.

Monti meo.

Illud, לְהַרְרִי, id est, monti meo, Kimhi de intellectu interpretatur, cui tale robur datum Dauid gloriatus sit, ut neq; in prosperis sese extulerit, néue in aduersis nimium deiecerit. Alij לְהַרְרִי, pro, ad montem, accipiunt, & uolunt י redũdare, ut sit sensus, *Solidasti me robore*, ut montis instar fuerim. Mihi uisum est, per montem suum, regnum designasse, quod agnouerat ex tanto successu sibi confirmatum. Per montem enim regnum Ieshaiæ secundo, & Danielis secundo ac aliàs metaphoricòs accipitur. Obseruandum uero, quòd non dicit, montem suum infirmatum rursus, cum auertisset Deus faciem suam, sed se tantum conterritum, atq; consternatum. Dum enim beneuole intuetur Deus, hoc est, se intueri agnosciq; fide, quàm bonus sit, donat, facessit omnis metus, cuncta animi perturbatio, eam autem sui cognitionem, si paulisper subduxerit, nec ipse quidem nec eius promissio mutatur, sed mutatur animus hominis, & consternatur. Id, quo melius & suam infirmitatem, & Dei erga se bonitatem Dauid agnosceret, experiri & ipsum oportuit. Atq; hoc significare eò uoluit, cum cecinit: *Auerteras faciem tuam, & eram consternatus*

B

Versu 9. 10. & 11. ad uerbum.

Ad te clamabam ò Iehouah, & ad Iehouah fundebam deprecationem meam. Quid lucri in sanguine meo, in descendendo me ad foueam, nunquid celebrabit te limus, nũ adnunciabit ueritatẽ tuam? Audi ò Iehouah, & miserere mei, ò Iehouah sis adiutor mihi.) His uersibus memorat precem quàm consternatus fuderat ad Deum, quæ eadem est, cum illa quæ Psalmo sexto legitur, á uersu quarto, usque ad uersum octauum. Sancti in gloriam Dei uiuere tantum cupiunt, eam cœperat pius rex magnifice illustrare, obscuratam regnante Schaule, id sanctum opus interceptum fuisset eo mortuo, & rerum habenæ relapsę ad impios, inde fuit, ut uitam sibi prorogari tantopere flagitaret, alioqui mori sibi luctum ducturus.

Illud: *Quid lucri in sanguine meo &c.* idem ualere Kimhi arbitratur, atq; si dixisset:

A PSALMVS XXXI.

in genere mixto εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικὸς.

PRæsuli Oda Dauidis. 1
In te Iehouah prǽsidiū meū collocaui, ne sinas 2
me unquàm pudefieri, pro iustitia tua eripe me.
Inclina ad me aurē tuam propere, libera me,
sis mihi uice rupis prǽualidæ, uice domus muni- 3
tæ, quo me serues.
Nam petra mea, & munimentum meū tu, er- 4
go propter nomen tuum deduc, & mina me.
Educ me è reti, quod absconderunt mihi, nam tu robur meum es. 5
Manui tuæ committo spiritum meum, redimes me Iehouah De- 6
us, qui fidem perpetuo seruas.
Odio mihi fuerunt, qui magicis artibus intenti sunt, ego Iehouah 7
nitor.
Gaudebo & lætabor de bonitate tua, qui respexisti afflictionem 8
meam, & in angustia animam meam agnouisti.
Nec in manu hostis me inclusisti, sed statuisti pedem meum in lo- 9
co spacioso.
Miserere mei, nam angustia mihi est, contabuerunt præ indigna- 10
tione facies mea, anima, & uenter meus.
B Detrita est præ ægritudine uita mea, & anni mei, præ gemitibus, 11
comminuta est præ dolore animi indigna uidentis uirtus mea, & con
tabuerunt ossa mea.
Præ cunctis aduersarijs meis ignominia fœdatus sum, & maxime 12
quidem apud uicinos meos, familiaribus meis fui horrori, quicq; uide-
runt me, illico à me foras se proripuerunt.
Desijt haberi mei ratio, uelut mortui, qui animo exciderit, fui ut 13
res quæ planè perijt.
Audiui enim crimina mihi à multis intendi, formido me undicq; 14
circumstetit, cum illis contra me unà consultarent, de tollenda anima
mea cogitarunt callide.
Ego uero te nitor ò Iehouah, dixi: Deus meus meus es tu. 15
In manu tua tempus æui mei, libera me de manu hostium meo- 16
rum, & qui me persequuntur.
Vultu tuo irradia seruo tuo, serua me bonitate tua. 17
O Iehouah ne sinas ut pudefiam, te enim inuocaui, pudefiant im- 18
probi, & adnumerentur silentibus apud inferos.
Compescantur ora mendacia, quæ contra iustum, ex fastu & con 19
temptu, superba loquuntur.

Quàm

C 20 Quàm ampla sunt, quę colentibus te, bona recōdidisti, imò quę iā
exhibuisti ijs, qui tuę se fidei cōmutūt, idq́ corā omnibus mortalibus.
21 Occulis illos ab offensaculis uirorum, in latibulo coràm te, abscon
dis eos uelut in tabernaculo, à calumnijs linguæ.
22 Laudetur Iahouah, nam insignem fecit mecum bonitatem in urbe
munita.
23 Ego cum præceps fugerem cogitabam, proiectus sum abs te, at tu
ideo audisti deprecationem meam, cum ad te uociferarer.
24 Amate Iehouam, quicunq; illi dediti, bonitati studetis, seruantes fi
dei tuetur Iehouah, & rependit cumulate agentibus superbe.
25 Estote fortes, roborabit ille cor uestrum, quicúnque ab Iehouah
pendetis.

VERSVS SECVNDI
tertij, & quarti explanatio.

Versus 2. 3. & 4. ad uerbum.

(IN te Iehouah confisus sum, ne pudefiam in sęculū, in iustitia tua eripe me. Inclina ad me aurem tuam propere, libera me, sis mihi in rupem roboris, in domum munimenti, ad seruandum me. Nam petra mea, & munimentum meum tu, & propter nomen tuum deduc & mina me.) Quod putem Dauidem hic referre, ut affectus fuerit, & quid precatus sit, cum urgeret eum Schaul in deserto Maon, iamq́ suo exercitu cinxisset, caussa est, quòd omnia Psalmi ad id planè congruūt, tum quòd in uersu uigesimo tertio, uidetur id ipsum periculum nominatim expressisse. Nam cecinit eo uersu, Cogitabam בְחָפְזִי, id est, cùm præceps fugerem. Idem enim uerbum & sacra historia habet, ubi hoc Dauidis discrimen memorat. Sic sanè 1. Reg. 23. legitur. Ibat Schaul in latere montis uno, & Dauid cum uiris suis in altero, & fuit Dauid נֶחְפָּז, id est, præcipitatus, nempe terrore summo, conatuq́ fugiendi peranxio incitatus, & præcipitatus. De eodem periculo creditur canere & Psal. 116. in quo eodem uerbo usus est: Cogitabā בְחָפְזִי,
D id est, præcipitatione mea, hoc est, anxia & præcipiti fuga, omnis homo mendax. Haud enim mirum est, si pluribus hymnis, tantum diuinæ erga se benignitatis miraculum celebrarit, quo ex tam ancipiti periculo, imò iam non periculo, sed ipsa morte, cui omni eo tempore, quo ipsum Schaul persequutus fuit, utiq; accesserat propius, seruatus fuit.

Vt uero pręcipua in omni afflictione consolatio est, sentire apud se fiduciam in Deum, inde enim fit, ut & de auxilio Dei dubitare nequeat, ita hanc his uersibus potissimum iactat, indeq́ orat, ut se Deus eripiat, ne captus ab hostibus, nō tam ipse pudefiat, qui alia sibi de ipso Deo pollicitus erat, palamq́ apud omnes iactauerat, quàm ipsius obscuret̄ gloria, de quo omnis scriptura prædicat, haud posse pudefieri, qui in ipsi fuerint cōfisi. Ideo etiam adiecit: Pro iustitia tua eripe me, quia nimirū soles ex fide optima, & q̄ benignissime agere cū ijs, qui tibi sese cōcrediderint. Da hac iustitia Dei, dixi in uers. 11. Psal. 5. uers. ult. Psal. 22. & alibi. De appellationibus istis, rupis, arcis munitę, petrę, munimēti, dixi in uers. 3. Psal. 18. Nihil aliud illis Vates significare uoluit, q̄ unū Deū esse per quē seruari atq; eripi periculo et posset, & speraret. Cōgeries uero hęc, tā harū appellationū, q̄ inuocationis auxilij, periculi in quo erat, atq; anxietudinis, qua inde coartabat̄, pondus ac magnitudinē indicat. Iure autē deduci, nouari moderariq́ se orauit, qui iā cinctus ab hostibus, humanis uiribus elabi nō poterat, deducēte autē minanteq; Domino, omnia pericula, & hostiū machinamenta euasurus facillime.

Educ me

Verſus 5. & 6. ad uerbũ.

A *Educ me è reti, quod mihi abſconderunt, quoniam tu robor meum. In manum tuam commendo ſpiritũ meũ, redime me ô Iehouah Deus ueritatis.)* Periculum memorat, et iterũ fiduciam ſuam prædicat. Verſu 5. aſſimilat ſe auiculę, quę iam reti uel laqueo capta tenetur. Rete illud abſconderunt Ziphæi, qui latibulum eius diligentiſſime exploratũ & obſeruatum Schauli indicarant, 1. Reg. 23. Magnitudinẽ periculi indicat uer. 6. Quod enim ſpiritum ſuum manui Dei ſe commendaſſe canit, oſtendit ſe nulla ui alia ſeruari potuiſſe. Fiduciam ſuam eo prædicat, quod Deum robur ſuum uocat, quod ſpiritum ſuum manibus eius commendat, quod deniq; Deum fidei uel ueritatis, id eſt, qui fidem ſumme colat, ex fide cuncta agat, ſirq; ipſa & fides & bonitas, appellat. De qua in uerſu 3. Pſal. 26. Seruatorem noſtrum in cruce, hemiſtichio huius uerſus uſum, adiecta tantum appellatione patris, Lucas ſcribit. Quo Dominus ipſe indicauit, Dauidem ijs, quæ ſe paſſum canit, ſui umbram prætuliſſe. Quare & quæ Chriſtus, & quę ij, qui Chriſti ſunt, cũ paſſi ſunt, tum paſſuri, dum hæc legimus, ſic cogitanda ſunt, ut diſcamus & nos, ſpiritibus noſtris optimo patri commendatis, quibuslibet nos periculis, pro patris uoluntate obijcere.

Verſus 7. ad uerbum.

Odio habeo obſeruantes ſortes uanitatis, & ego Iehouæ innitor,) Hoc uerſu, & à cõtrario fiduciam ſuam iactat. Solẽt quicunq; Deo ſeſe nondum crediderunt penitus, miſere curioſi eſſe rerum futurarum, maxime uero in diſcrimine cõſtituti, inde ſe impoſturis quibuslibet, ac ſępe pluſquàm anilibus, miteq; craſſis ſtultiſſime addicunt. Hinc ſcribit Cicero libro de deuinatione priore: Quę eſt autẽ gens, aut quæ ciuitas, quæ non aut extis pecudum, aut monſtra, aut fulgura interpretantiũ, aut Augurum, aut Aſtrologorum, aut ſortium, ea enim ferè artis ſunt, aut ſomniorũ, aut uaticinationum, hæc enim duo naturalia putantur, prædictione moueatur? Miram & incredibilem in eo libro, principum hominum in hiſce nugis, uanitatem dicam, an inſaniam, memorat, præcipue autem Orientalium, quorum Re-

Magicis artibus ſe dedunt, qui fiducia dei carent.

B gibus impoſturę iſtæ, ut Plinius ſcribit, planè imperarunt. Neq; ſolum Ethnicorum Reges, ſed & populi Dei, quicunq; impij fuere, fraudulentiſſimis iſtis artibus ſeruiere, eoq; grauiſſimas pœnas, unà cum populo ſæpe dederunt. Nam ita illis Deus præceperat, cum aliàs, tum Deut. 18. Non depræhendatur in te, qui luſtret filium ſuum, aut filiam ſuam per ignem, Ariolus, intentus augurijs, Aſtrologus, Fundens oracula, Magus, Incantator, Conſulens dæmonia, Diuinator, & ſciſcitans ab umbris, eo, quòd abominetur iſta Iehouah, ac ita his deditos execretur, ut propter hæc gentes Cenaanitarum ſedibus ſuis eiecerit, atq; deleuerit. Nulla ſiquidem re Deus ęque contemnitur, atq; dum non agnoſcitur eſſe Deus, quod fit, cum non creditur, gubernante eo, & diſponente, omnia recte caſura, et cum futurorum ſcientia alijs, quàm ipſi ſoli tribuitur. Hinc eſt, quare & ſancti Vates tantopere in hoc ſcelus inuecti ſunt. Recte itaq; Pſaltes, dum fidei ſuæ in Deum uoluit cõſtantiam memorare, teſtatus eſt, odiſſe ſe obſeruantes ſortes uanas, hoc eſt, deditos artibus magicis, ſpeciem enim pro genere poſuit, ſed nixũ ſemper fuiſſe Deo. Et fieri poteſt, ut hũc fuerit prouocatus, cum deſperatę adeo res eius eſſent, unde occaſionem peculiarem habuerit fidei ſuæ memorandæ, qua ſcilicet, non ſolum magicis artibus nõ auſcultarit, ſed etiam inſectatus fuerit odio, quicunq; illis eſſent addicti.

Sortium interpretatio, ſpecies Magiæ.

Verſus 8. & 9. ad uerbum.

Gaudebo & letabor in bonitate tua, quia reſpexiſti adflictionem meam, agnouiſti in anguſtijs animam meam. Et non concluſiſti me in manu inimici, collocaſti in latitudine pedes meos,) Quo ſimplicius ſcripturæ uerba accipiuntur, eo certius, ſi aliud nihil obſtet, ad ſententiã ſpiritus peruenitur. Proinde ne quid in his duobus uerſibus torquere oporteat, accipio eos, ut ſubitam & obruptã exclamationẽ, in quam Vates ex cõſyderatione tam admirandę ac ſtupendę operis, qua ipſum Dominus ex pręſenti adeo nece

ſeruaue-

Affectus lætos tristibus admiscet, quæ post pericula, pericula memorauit.

C seruauerat, eruperit. Constat siquidem odas hasce Psaltem, postquàm pericula euasit, composuisse, & solitum quidem affectus suos, quibus in periculis æstuarit, potissimú referre, at nunquàm ferè non simul & eos affectus admiscere, qui tum ei fuerunt, quando sancta huiusmodi carmina conscripsit. Vnde tantú gratulationis & gaudij, etiam in ijs Psalmis, quibus tristissima alioqui canuntur. Quanquàm enim mira & incredibili hypocrisi, animi sui perturbationem, qua in aduersis adfectus, fuit in huiusmodi odis ob oculos ponat, haud tamen dissimulare, uel uoluit, uel potuit, aut etiam debuit, quanta tum, cum in carmen ea referret, de percepta iam salute gestiret. Sic ergo uidetur & in præsenti accidisse. Flagrantissimis affectibus ab initio Psalmi cecinit, ut in discrimine deprænensus sese animarit, & opem Dei implorarit, inde uersibus aliquot, qui hos sequútur, adflictissimi, & summe perturbati animi querelas subtexuit. In his autem quid aliud fieri potuisset, quam ut eo amplius animus eius gaudio de percepta salute exultaret, quo periculum, è quo ipsum bonitas Dei eripuerat, & fidé, quá ipsi in omni illa, quamlibet incomparabili anxietudine seruarat, cósyderauit penitus. Cum ergo fidei suæ, qua uanis attibus, non solum autem non accomodarat, sed etiam execratus fuerat, & quamuis omni salute desperata, salutem tamé à Deo contra spem sperans, orauerat, meminisset tam magnifice, exarsit admiratione diuinæ erga se bonitatis, & cupiens ad similem fidem & studium Dei alios quoq; prouocare, perceptam iam salutem prædicare incipit, nihil moratus quod odæ ordo, referri iam posceret, ut fuisset in discrimine adfectus, quidúe orasset, quæúe esset quæstus. *Gaudebo*, inquit, *& lætabor de bonitate tua qui respexisti adflictionem meam*, hoc est, auxilio lato, te habere rationem mei declarasti. Idem & eo dixit, quod subiúxit: *Et agnouit in angustiis animam meam.* Quid alioqui sit respicere Dominum, latius dixi in Psal. 10. uersu 11. & 14. quid uero agnoscere eius, in uersu ultimo Psalmi primi, & quinto octaui. Sed & hic, quid utroq; intellexerit, ipse sequenti uersu explicat. *Nec inclusisti me in manu hostis &c.* Carnis iudicio iam in pote-
D state Schaulis erat, ab exercitu eius conclusus, at quia Deus secus decreuerat, præter omnem hostium expectationem aduenit, qui incursionem Philistinorum nunciaret, eo pacto Schaul cum suis à Dauide auulsus fuit, ipseq; liberatus, ac ita uelut in spacioso loco collocatus. De quo tropo, dixi in uersum secundum Psalmi quarti. Hæc ergo cum Dauidi Deus præstitit, uere illum respexit, & agnouit. fauorem suum & curam in illum testatus. Porrò Kimhi uersus hosce sic interpretatur: Gaudebo & lætabor, postquàm respexeris me, & liberaueris &c. Abrahá Ezra: Gaudebo & lætabor, quòd sæpe iam adfuisti mihi, nec tradisti me in manus Schaulis, miserere ergo & núc mihi. Nam modo est ea angustia mihi, ut totus tabescam &c. Ne lectorem fraudarem & horum sententijs, hęc uolui adscribere, mihi tamen prima interpretatio certior uidetur, quia uerba simplicius accipiuntur, & est huiusmodi interposita exultatio Psalti non infrequens.

Versus 10. & 11. ad uerbú. *Miserere mei ò Iehouah, nam angustia mihi, cótabuit oculus meus, et ossa mea contabuerunt præ indignatione, anima mea & uenter meus. Nam consumpta est uita mea præ molestia, & anni mei præ gemitu, impegit ex iniquitate mea uirtus mea.)* His uersibus complexus est querulationem & æstus, in quibus erat animus eius, cum urgeret periculum. Præ indignatione, inquit, quod incertum, an de sua an hostium contra se indignatione intelligat. Idem habet uersus octauus Psalmi sexti, quem locú de indignatione adflicti, interpretatus sum. Quo enim magis malo, quod præmit, animus indignatur, eo uis doloris & mœstitiæ, dum id depellere nó licet, incrudescit, atrociusq; desęuit. Iam per multa erant, quæ Dauidé summa indignatione contra Schaulem et assentatores eius, crudeliter adeo ipsum, & immeritum persequentes, accendere poterant. Optime de omnibus meritus erat, uitę periculum pro populi

ac re-

A ac regis salute sæpissime adierat, nihil unq̃ tale cogitarat, quod ei falsò illi im=
pingebant, contra autem illi neminem odiebant peius, in nullius necem tam
erant intenti, adeo, ut in abditissima usq; saltuum & desertorum ipsum insecta=
rétur. Hęc reputanti, non potuit nō sæuissimus dolor oboriri, & rabifica quædā
animi ęgritudo, præsertim, cū hostium tam immerito innocentem persequen=
tium crudelitas, nullis q̃libet magnis benefactis mitigari posset, essetq́ prętereà
adeo diuturna, tamq́ uehementer urgens. Et hic ergo, indignationem, qua Da=
uid contabuit, eam intelligo, qua ipse propter immeritam & indignissimā ho=
stium suorum contra se sæuitiam, indignabatur, adfligebatur, adeoq́ dolore
& animi ægritudine obruebatur, ut superna, media, & inferna corporis eius fe=
rè tabe consumerentur. Idq́ dicere uoluit, cum faciem suam, animam, & uentrē
tabuisse queritur. Animæ nomine, uim intelligit, qua uita constat animalis. Ea
sedem suam habet in media corporis parte super diaphragma, ubi natura cor,
pulmonesq́ collocauit, ubi audacia, metus, fuga, iracundia, spes, amor, odium,
uoluptas, dolor, stationem suā obtinent. Ventris nomen significauit, quæ sunt
infra diaphragma. Ut igitur indicibili indignatione, simul metu & ægritudine
conficiebatur, ita toto eum corpore rabidum fieri oportebat. Nam & indigna=
tio, & ægritudo ista multo uehementissima, faciebat, ut animum totum, ad id
quod urebat, quod adfligebat, conuerteret, quo simul naturæ calor ad interna
colligebatur, hic tum succum uitalem uorabat, & animi intentio cōctionem
& commodam corporis instaurationē remorabatur, inde uero naturaliter sem
per corpori aliquibus decedentibus, & nullis in eorum locum subeuntibus, ma
cies oriebatur, contrahebantur intestina, arescebat cutis, ægrè trahebatur spiri=
tus, sanguis refrigescebat, calor in corde sensim imminuebatur, ora pallescebāt,
oculi refugiebant, pendula fiebāt labra, subibat inamabilis nigror genas, deniq;
umbræ similior quàm uiuenti reddebatur. Cicero sane de ægritudine scripsit in
B tertio Tuscul. Quæst. Nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina
est ægritudo. Habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiēs, humilitatem me=
tus, sed ægritudo quædam maiora, tabem, cruciatum, adflictionem, fœditatē,
lacerat, exest animum, planéq; conficit. Idem paulo ante hæc adiecit ex Tragœ=
dia hosce Versus, quibus Aeeta uim ægritudinis suæ exprimere, inducitur.

Refugere oculi, corpus macie extabuit,
Lachrymæ peredere humore exanguis genas
Situ nidoris, barba pedore horrida;
Atq; intonsa, infuscat pectus illuuie scabrum.

Si iam tantam uiolentiam habet ægritudo cum sola est, quid ualuisse in Daui=
de putanda est, instructa sæuissimis comitibus, metu, & indignatione? Nihil sa=
nè aliud, q̃ quod uersu undecimo cecinit: Omnem uitæ uigorem absumpsit,
ante tempus senescere fecit, uires confractæ sunt, & ossa quoq; tabuerunt.

Illud: בשל בעוני בחי, quod omnes ferè uertunt: Impegit in iniquitate mea
uirtus mea. Sed cum uitam, annosq́, in, uel prę mœstitia ac gemitu defecisse que=
ratur, & soleat ad idem facientes particulas coniungere, non uidetur ratio, cur
iniquitatem cum ægritudine & gemitu coniunxisset. Ebræi ergo per iniquitatē
hanc, mala intelligunt, quibus inique premebatur. Sæpe enim peccatum & pra
uitas accipitur pro pœna peccatorum & prauitatis, quoties nimirum habetur,
ut peccata & impietas uel populum uel priuatos adflixerit. Verum liceat hic me
as quoq; cogitationes inferre. עון significat indignanter & torue aspicere. 1. Re
gum 18. legimus de Schaule: ויהי עון, id est, torue intuebatur Dauidem, ab eo
die, & deinceps. Ebræi illic ו pro י positum putant, sed idem & hic fieri potu
it. Existimo ergo hunc locum sic quoq; intelligi posse: Pre dolore animi mei in=

Facies, anima & uenter ta=buerunt.

Impegit ex inuidētia uirtus mea.

digna uidentis, præ indignatione mea, præ tormento quo torquebar, uidés sceleratorum, non tam contra innocentem, quam Deum ipsum, superbiam, uim, & successum. Quem sensum si quis recipiat, uerti forsan conuenirèt צררי, inuidentia mea, nisi quod hæc ferè dicitur, qua quis fortunam alterius nimis intuendo dolet, ut uisum est Ciceroni, in tertio Tusc. Quest. Hic autē Psaltes de ea inuidentia sua loquitur, qua nimis intuendo, tam suum infortunium, quàm hostiū fortunam, animi cruciabatur. Nemo autem putet, cum de tanta ui ægritudinis Psaltes queritur, per impotētiam eum indecori quicquam designasse, de quo in uersu octauo Psalmi sexti plura. At tamen cum uim indignationis, metus & ægritudinis experiretur, quæ satis explicari haud posset, hisce hyperbolis usus est, potius duxit, ultra, quam citra, ut Fabius præcipit, orationem stare. Inane siquidem figmentum est, quod Stoici tradunt: In sapientem non cadere ægritudinem. Quis sapientior unquam uixit Christo? at is ea mœstitia & metu affectus fuit, ut sanguinē sudaret, essetque morti proximus, ob animi sui consternationem.

(Cadit in sapiētem ægritudo quæ in Christū cecidit.)

(Versus 12, 13, 14, ad uerbū.) *Propter cunctos infestos mihi sui opprobrium, & uicinis meis ualde, & terror notis meis, uidentes me foras migrauerunt à me. Obliuioni traditus sum, uelut mortuus à corde, fui ut uas perditum. Nam audiui conuitium multorum, metus circumquaque, dum consultant contra me simul, ut tollant animam meam, cogitarunt.)* Exaggerat his uersibus miseriā suā, ab his quę externe adfligebāt, sicut præcedentibus duobus, de internis cruciatibus questus est. Adflictum atque in discrimine constitutum, ægritudine plurimum leuat, si quos habeat, apud quos, si non præsidium, saltem animum compatientem, & amicam consolationem inueniat. Iam queritur his non solum se fuisse destitutum, sed omnibus, etiam à quibus hæc iure debuerat expectare, habitū execrabilē, quia uicinis quoque suis probrosus haberi cœperat, familiares se etiā exhorruisse, adeo ut si qui forte incidissent, ubi erat, conspecto eo, ilico se foras proripuerēt, uel ne propter ipsum in periculum uenirent, ut Achimelec & reliqui Sacerdotes, uel certe, quod tam fœdis criminibus fœdatus esset, ut eum iam ipsi quoque detestarentur & abominarentur. Hanc sane caussam uersu decimo quarto ipse expressisse uidetur. Nam

D inquit, audiui crimina quæ multi intendebant. מכל צררי: Præ cunctis infestis meis reddi potest, ut sensus sit: se probro fuisse etiam uicinis suis, præ hostibus suis, quum essent hi tamē scelestissimi, eoque merito deberēt omnibus maxime execrationi esse, ipse uero usque innocentiæ studuisset. Ea siquidem potentia ualebant hostes Dauidis, ut uulgus in fœliciorem partem inclinans, ut solet, in horum gratiam Dauidem tanquā probrosum hominem auersaretur. Valet autem מ etiam idem quod propter, ut intelligas, propterea quod Dauidem potentes illi persequerentur, factum ut iam uicinis quoque detestabilis esset, non autem quod præ illis eum detestarentur. Hunc sensum reddit Kimhi. Eundem sui contēptum auget uersus 13. cum tam nullam canit sui rationem habitam, quam solet mortui, & ita fuisse abiectum, atque solet uas, quod iam desijt esse usui. Etenim quoniam non est spes mortuum amicum reuicturum, quam primum curatur, ut terræ demandetur, finemque habent, quæcunque cum eo negotia fuerant, uasis confracti & perditi, adhuc minor cura est. Significat ergo his Psaltes se à suis ita habitū, ut cuius nulla prorsus ratio habēda esset, quique nullo prorsus usui posthac esse posset, eoque ita excidisse, & expunctum esse omnium cordibus, ut nihil magis. Nec solum ita abiecerant eum amici & familiares, uerum bona quoque eorum pars, falsis quoque criminibus fœdabāt, & pericula cumulabant, de eo queritur uer. 14. quanquàm simul, ut dixi, tantæ suæ abiectionis atque abominationis, quā modo memorauit eodem uersu caussam reddiderit: Nam audiui, inquit, conuitiū multorum, hoc est, multos me ementitis criminibus infamantes, quod cum ab inimicis, qui ab eo defecerant, factum est, & eos, qui adhuc in amicitia per-

sta-

A ſtabant, abalienauit. Hinc formido circumſteterat eum, cum adeo nemo amicus illi reliquus manſiſſet, pleriq; autem hoſtibus ſe iunxiſſent, atq; una cum illis de perdendo ipſum, conſilia caperent, & uafre de ſtruẽdis ei inſidijs cogitarẽt. Verſui 12. ſimile habet uerſus 7. Pſal. 22, & uer. 14. Pſal. 44. De זממו, id eſt, callide cogitarunt, dictum in uerſu 2. Pſal. 10. In his uero cogitandum, quouſq; Deus ſuos humiliet, item Chriſtum ſeruatorem infra cunctos mortales abiectum, in Dauide hæc patiente, fuiſſe adumbratum, neq; minus de ipſo, q̃ de ſe iſta Dauidem ceciniſſe. Quæ ſi recte perpẽderimus, minus diſplicebimus nobis, ſi quãdo ſimilia acciderint.

Et ego ſuper te nitor ô Iehouah, dixi Deus meus tu, in manu tua tempora mea. Libera me de manu inimicorum meorum; & perſequentium me. Illumina uultus tuos ſuper ſeruum tuum, ſerua me in bonitate tua.) Obſeruandum hic, quantam in ſumma illa animi ſui deiectione, quã prioribus uerſibus deſcripſit, ſpem tamen aluerit. In anima & toto corpore, incredibilis uis anxietudinis, ægritudinis & indignationis deſæuiebat, uorabat ſanguinem, exedebat oſſa, tabidum reddebat omne corpus, adhuc ſpiritus, fretus ſpiritus diuini teſtimonio, cogitabat: Deus meus es tu, hoc eſt, utcunq; me malis obruis, & excarnificas formidine, mœrore, triſtiq; ira, attamen Deus meus es tu, ego tua bonitate fido, tu haud quaq̃; hanc uſq; ſubduces, tuæ fidei me concredidi, deſerere me nullatenus poteris. Iam in tua manu, nõ hoſtium, ſunt tempora mea, ſpatium uitæ mei. Quare utcunq; ab hoſtibus concluſus ſim, & nõ ſit uia elabendi ulla relicta, adhuc potis es me ſeruare. Illuſtra ergo faciem tuam ſuper ſeruum tuum, hoc eſt, fer opem, qua te fauere mihi, & beneuolo dignari me aſpectu teſteris. De hac uultus Dei irradiatione, dictum in uerſu 6. Pſal. 4. Itẽ in uerſu ultimo Pſal. 11. Conſyderanda hic totius conſolationis ſumma. Dominum eſſe nobis in Deum, & tempora noſtra, hoc eſt, omnem uitam in manu eius. Hoc qui perſuaſus ſit, facile contra quoduis ſe periculum animabit. Si Do-
B minus Deus nobis eſſe agnoſcitur, nos illi curæ eſſe dubitare nequimus, iam dũ perpendimus in manu eius omnia ſita, qui non omnia optime, diſponẽte Deo noſtro, qui regit omnia, caſura crederemus?

Verſus 15. 16. 17. ad uerbum

O Iehouah ne pudefiam, quia inclamaui te, pudefiant improbi, excindantur ad infernum. Compeſcantur labia mendacij, loquentia contra iuſtum durum in ſuperbia & contemptu.) His orat contra hoſtes, quod qua ratione à ſanctis hoſtes ſuos diligentibus fiat, dictum eſt in tractatu de precatione, adiecto enarrationi Pſal. 5. ידמו לשאול Kimhi interpretatur: Excindantur, ut ad infernum deſcendant. Sic Ieſha. 6. cum uidiſſet uiſum Dei, exclamabat: נדמיתי, id eſt, actum eſt de me. Sed quia mortui ſilentes ſunt, ideo דמה, quod alioqui ſilere ſignificat, pro excindi & mori uſurpatur. Sic igitur illud reddidi, ut utrumq; exprimeretur. In uerſu 19. notatur improborum inſolentia, & petulantia. Eo enim quòd neminem uerentur, omnes præ ſe contemnunt, cunctis ſe ſuperbe præferunt, quicquid eis in buccam uenerit, contra innocentes eblatterant. Ea ſunt dura & fortia, hoc eſt, magna ex arrogantia, confidentiaq; dicta, quæ per עתק Pſaltes deſignauit, quod durum & ualidũ ſignificat, quanq̃; & uetuſtum & antiquum ſignificet. Hoc autem loco Ebræi omnes per חזק, uel per קשה interpretantur. Faſtus iſte improborum & contemptus, quo Deum & homines pro nihilo habent, graphice deſcribitur Pſal. 10.

Ver. 18. & 19. ad uerbum.

Quàm multum eſt bonum tuum, quod recondidiſti ijs, qui timent te, feciſti confidentibus in te, coram filijs hominum. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ, ab offenſaculis uiri, & occulis in tabernaculo, à contentione linguarum.) Ex conſyderatione diuinæ erga ſe bonitatis, illam in uniuerſum perpendens, cũ admiratione exclamauit: Quàm ampla ſunt bona, quæ timentibus te recõdidiſti. Semper enim uelut ex theſauro inexhauſto noua depromis. Quæ ſequuntur, per correctionem uidentur ſubiecta: Imo quæ feciſti in

Verſus 20. 21. ad uerbum.

te confidentibus, idq; tā manifesto, ut tua in illos benignitas cunctis mortalibus
C conspiciatur. Tum agnoscens Deum eundem se exhibere & alijs sibi credentibus, quem ipse expertus erat, cecinit: *Abscondis illos &c.* Ipsum DEVS non aliter atq; in tabernaculo abscondito, & hostibus inaccesso seruarat, ne læderetur ab improbis, qui quotidie noua ipsum perdendi consilia inueniebant, nouásq; calumnias excogitabant. Hæc uocat offendicula uirorum, quia parabātur, ut impingens in ea caderet. De similitudine tabernaculi regij, in quod qui receptus fuerit, saluus est, qua identidem Psaltes utitur, dixi nonnihil in uer. 5. Psal. 27. Proxime enim reges & in conspectu eorum, in ipsorum tabernaculo, summa securitas est, eò nihil audaciæ peruenire permittitur, quare pro summa tutela, abscondi in abscondito faciei Domini, id est, coram eo, dixit. De hac tutela & securitate, fusius canit Psalmo nonogesimo primo.

Versus 22. 23. ad uerbum. *Laudetur Iehouah, quia mirabilem fecit bonitatem suam mihi in ciuitate munitionis. Et ego dixi in præcipitatione mea, proiectus sum à conspectu oculorum tuorum, propterea audisti uocem deprecationis meæ dum clamarem ad te.*) Hanc Dei laudem cum singulari admiratione, stupendæ Dei super se bonitatis cecinit. Nam conferebat in animo ingentem gloriam & fœlicitatem, qua tum in urbe munita Ierusalem fruebatur, anxietudini & desperationi, in qua fuerat, cum iam uideret se ab exercitu Schaulis cingi, de quo supra initio Psalmi. Sensus igitur est: O quàm iure summo studio laudauero Deum, qui tam prolixe mihi ac mirifice benignitatem suam exhibuit, in tantam dignitatem & fœlicitatem euecto, qui paulo ante cogitabam me plane ab ipso proiectum. Quàm dispar fortuna nunc magnifice regnantis in urbe munita, & ante paruum tempus, fuga præcipitati, & tādem ab hostili exercitu cōclusi. Sed propterea quod eò res uenerat, ut non posset caro mea aliud sentire, quàm me ab ipso proiectum, audiuit deprecationem meam, ad ipsum uociferantis. Illud insigne
D fecit bonitatem suam, & in uersu 7. Psal. 17. explicatum est.

Versus 24. & 25. ad uerbū. *Diligite Iehouam omnes boni eius, Iehouah custodit fideles, & rependit super abunde facienti superbe. Confortamini, roborabit cor uestrum, ó uos omnes qui suspicitis Iehouam.*) Commodum iam ad amorem Dei, & plenam fiduciam, prędicata eius in se bonitate, inuitat. Perinde enim est, ac si dixisset: Consyderate me, quicūq; Deo nomen dedistis, è quantis me malis, in quantam dignitatem & potentiam euexerit. Meo igitur exemplo bonitatem & fidem studiose colite, & curam uestri in omnibus, Deo nostro committite. Si mali adflixerint uos, & præualituri uidentur, animum ne despondeatis, in tempore reprimet illos, & talionem reddet. Fortes igitur estote, & ipse cor uestrum cōfortabit, speq; optima suffulciet, quicunq; ab ipso pendetis. Idem habet & uersu 14. Psalmi. 27.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI SECVNDI.

CAnit cuncta uenire mala à peccatis, ideoq; fœlicem, cui peccata cōdonātur, hoc ipsum uero, simul & Dei protectionem, impetrari syncera peccatorum confeßione, sedulaq; prece. Inde alios docet, ut iudicia Dei agnoscant, qui improbis mala, bona bonis dispensat, unde summa sit iustitiæ studiosis de Deo lætitia & exultatio.

A

PSALMUS XXXII.

χατλιασικὸς καὶ εὐκτικός.

DAuidis erudiens. Fœlix ille, cui condonata sunt, 1
scelera, remissa peccata.
Fœlix homo, cui Iehouah prauitatem non im- 2
putat, nec est in spiritu eius simulatio.
Dum quottidie nunc tacitus mecum cogito, 3
nunc uoce infremo, contabuerunt ossa mea,
Nam dies noctesq́; premit me manus tua, ex- 4
haustus est succus meus, uti quis torreat in media æstate. Selah.
Peccatum meum agnoscam, prauitatem meam haud celabo, cogita 5
bam, fatebor contra me scelus meum Iehouæ, & tu statim prauitatem,
quæ peccato meo sese prodidit, condonasti. Selah.
Propterea precem ad te, supplicationis tempore, quicunq; bonus 6
fuerit, fundet, & si mala instar ingentium aquarum inundarint, non at
tingent illum.
Tu mihi protector es ab infestatione, custodies me, dabisq́; læta ob 7
ereptionem ouatione exultare. Selah.
Instituam te, & docebo uiam qua gradiaris, tibi mea prospectione 8 *Apostrophe ad unum quemlibet.*
consulam.
Ne sitis uelut equus, aut mulus, qui ratione sunt expertes, quorum 9
B maxillas lupato & freno constringere oportet, ne tibi repugnent.
Multi dolores corripient improbum, at nitentem Iehoua, boni- 10
tas circundabit.
Gaudete de Iehoua, & lætamini iusti, ouate quicunq; estis corde 11
recto.

D*Auid erudiens. Beatus cui condonatum scelus, tectum peccatum est. Beatus homo cui Iehouah non imputauit prauitatem, & non in spiritu eius dolus. Cum tacui, inueterauerunt ossa mea, in fremitu meo omni die. Quia die & nocte grauata est super me manus tua, euersus est humor meus in ariditatibus æstatis.*) De inscriptione Mascil, quod erudientē significat, dixi in præfatione. Ex uersu tertio & quarto, quibus queritur se cogitationibus discerptum, præ dolore fremuisse, ac interim ossa sua contabuisse, omnēq; premente adeo manu Dei, succum sibi doloris incendio exhaustum, & ex uersu 10. quo canit, multos dolores incidere improbis, coniectura mihi est, referri hoc Psalmo, quemadmodum morbo aliquo grauiore correptus, peccatorū suorū, quibus ipse sibi id mali asciuerat, fuerit admonitus, cœperitq́; agnoscere, q̄ fœlix is sit, cui Dominus omne peccatum condonarit. Certe qui uersus tertij & quarti, ad primum & secundum, ordinē obseruarit, facile uidebit, primo & secundo uersu, ceu exclamationē contineri animi di ras peccatorū pœnas persoluentis, summeq́; excruciati. Hunc enim sensum habent, quæ his quatuor uersibus Psaltes cōplexus est. O q̄ bene habet, q̄ beatus est, cui peccata iam condonata sunt, cui ad pœnam ea Dominus non imputat, qui iam, utcunq́; in carne nihil boni est, spiritum nactus est doli fraudisq́; exper- *Versus 1.2.3. & 4. ad uerbum.*

C tem, simpliciter scilicet Dei studiosum, nam ego ob peccata mea, quæ nondum condonauit Deus, quorum nunc de me ultionem sumit, & prauæ simulationis arguit spiritum meum, sic crucior hoc morbo, sic uexor, sic torqueor, ut pene exanimer. Nam adeo sæuit uis morbi, ut dum nunc tacitis cogitationibus quotidie discerpor, nunc exprimente uocem dolore infremo, côtabescant ossa mea. Nulla etenim est doloris remissio, sed manus tua ô Deus premit me dies noctesq́, adeo, ut exhaustus iam sit omnis succus, planeq́ torreá uelut summo æstu confectus. Morbos immitti ob peccata, quibus suos Deus castigat, ne cum reliquo mundo condemnentur, & Paulus testatur 1. Corint. 11: Propterea multi inter uos imbecilles, & inualidi, & dormiũt multi. Iam subinde humana passum Dauidem, haud obscure sacra historia indicat, & si uir fuerit ad cor Dei factus. Studiosissimo enim Dei spiritu erat præditus, & si Lex illa peccati in corpore tyrannidem exercens, grauiter nonnunquam eum deiecerit. Obseruandum autem, quos beatos pronunciet, non qui nulla peccata admiserint, nemini enim hominum id datum est, sed quibus peccata sint donata, quibus tecta, ne ea uindex Dei oculus intueatur, à quibus scilicet faciem Deus auertent, id quod orat Psal. 25. hoc est, quibus nulla Deus imputat, sumendo de illis comeritas pœnas.

Morbi ob peccata immittuntur.

Sed unde hæc peccatorum uenia, unde tanta Dei clementia, ut peccata non imputans, pœnam omnem remittat? Si spiritus dolo ac simulatione uacet, si nô uideatur sibi iustus, cum nihil minus sit, si peccata uere agnoscat, & sese Deo serio confiteret. Etenim tres caussæ sunt, cur Deus suis aduersa immittit. Aut enim id facit, ut uirtutem spiritus sui sanctis suis donati, qui omnia terrena præ cœlestibus, quorum hæres factus est. in testimonium & præconium diuinæ bonitatis in electos suos, fortissime contemnit, eo pacto in apertum proferat, & cum ad confundendum impios, tum ad roborandum infirmiores pios uelut ostentet, ac quendam de principe mundi agat triumphum. Hac ratione, suos ferè mundi libidini, hominumq́ sceleratissimorum sæuitię obijcere solet. qui & martyres ideo uocantur, q sanguine suo, de æternis simul & futuris sanctorum bonis

Ob tres caussas sanctis aduersa immittũtur.

D mundo testimonium perhibeant. Id sensit Paulus, cum de uinculis & mortis periculo, in quibus erat, loquens diceret: Vt semper, ita nunc quoq magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem, Philip. 1. In eo capite, ut & aliàs plura de hoc diuinæ uirtutis in sanctis testimonio scripsit. De eodem Petrus capite quarto: Si probris afficimini in nomine Christi, beati estis, quoniam gloria & spiritus Dei super uos requiescit. Aut uero aduersis, illos ab amore mundi, à quo molesta tantum & aduersa experiuntur, conatur auocare. Id in eo adumbratum est, quod olim Deus cũctos finitimos uoluit populo suo Israeli hostes esse, ne qua scilicet cum illis côsuetudine coalescentes, sceleribus eorum contaminarentur. Hinc seruator beatos pronunciauit, qui pauperes & adflicto animo, in luctu & iustitiæ desyderio essent, eo q regnum cœlorũ, hoc est, Euangelij ac supernæ consolationis, tales capaces sint. Quare & huiusmodi laborãtes & oneratos, ad se uocauit, sempiterna animabus illorum requie promissa. Aut deniq in hoc suos cruciari facit, ut in sese penitus descendant, & spiritus sui dolum agnoscant. Vix enim aliud æque ut hypocriseos malum, sanctissimis etiam insidiatur, nullum excutitur difficilius. Pulchre nonnunquàm, & Deo studere, & proximos diligere, tum uitæ decorum sectari uidentur, cum interim sibi non ferè uiuãt. Deus autẽ Zelotes est, & uult serio amari, coliq́ toto pectore. Securis igitur sanctis, ne dicam supinis & sua quærentibus, cum uideri uolunt tantum Dei gloriam, & fratrum salutem quærere, solet nonnunquàm Deus morbos, & alia mala immittere, itaq́ue se ostendere, inde animi eorũ cras-

sities

A fities percunditur, & sensus aperiuntur, uidétq; quàm longe sint ab eo, ut ipsum toto corde diligant, & proximos uti seipsos, ut sibi ipsis moriantur, & Dei tantú gloriæ uiuant. Hic ille dolus est, fraus, simulatio, hypocrisis, supinitas, torpor, præpostera securitas, occultus Dei contemptus, quem hic Psaltes notauit, cum dixit: Et in cuius spiritu non est dolus, nihil scilicet simulatú, nihil fucatum, sed omnia syncera, seria, & uiua. Hoc uero mali nulla ratione deregitur melius, & agnoscitur certius, quàm cum doloribus, & cruciatibus corpus & animú Deus exagitat, id quod in difficilioribus morbis solet usu uenire. Ibi in mentē uenit prauitatis (quę ante latebat) amor sui sese egregie prodit, dum tā moleste ferť, quod Deus optimo cōsilio immisit. Tum incipiūt sancti uere sibi displicere, frangi penitus, & Deo sese cōsecrare totos, subijcere fratribus quibuslibet ex animo. *In cuius spiritu non est dolus.*

Canit itaq; hic Psaltes de se, quę in seipso expertus est, quare, quod tantus Dei amicus in se exemplum proposuit, probe consyderandú. Cum silerem (inquit) tabuerunt ossa mea, in fremitu meo tota die. Siluisse se dicit, utiq; dum totus esset in tristibus de malis suis cogitationibus, & non tam ijs quę patiebatur, quàm quæ admiserat. Obmutire enim solent, qui grauioribus cogitationibus detinentur, quod cú aliàs, tum uersibus tertio & quarto Psal. 39. pulchre canitur. At dum occupatus tristibus cogitationibus animus, spiritú diu continet, is postea uniuersus erumpens fremitú quendá & mugitú uel eiulatú ędit, de quo dixi in uersum secundú Psalmi 22. Simul calor in intimis auctus, euertit, hoc est, uorat & absumit omnem succum uitalem, redditq; magis torridum, quàm si quis medię ęstatis caloribus excoqueretur, ut planè testam ariditate æquet. De qua naturalis humoris absorptione, dixi in uersum decimumsextú Psalmi uigesimisecundi, & in uersum 10. & 11. Psal. 31. Selah his adiectum, indicat, quantum sit tormētum, peccatorum sarciná recte sensisse. Si quis, quam hic Psaltes uim doloris describit, totam animo pœnitudine peccatorum suorum rite affecto, tribuat citra corporis cruciatus, cum eo nihil pugnauero: quanquàm putem ei, qui & Psaltis
B morem, & iudiciorum Dei erga sanctos rationem probe perpenderit, quæ dixi de corporea correptione, animum in sui cognitionem adducente, haud quaq; habenda ἀπροσδιόνυσα.

Versum primú & secundum Diuus Paulus citauit ad Roma. 4. & eodem sensu, quē reddidi. Probat enim hoc Vatis dicto, iustitiá & saluté, fide in Deú, suis peccata condonanté, & non imputanté, non proprijs meritis constare. *Locus Pauli ad Rom. 4.*

Peccatum meum notum faciam, & prauitatem meam non tegam, dixi confitebor super prauitatibus meis Iehouæ, & tu condonasti prauitatem peccati mei. Selah. Propterea orabit ad te omnis bonus in tempore inueniendi, etiam si multæ aquæ inundent. Tu mihi absconsio, à coartatione custodies me, ouationes liberationis circundabunt me.) *Vers. 5. 6. & 7. ad uerbum.* Beatum dixerat, cui cōdonatum peccatú esset, nec imputareť ad pœná, addiderat beatú, in cuius spiritu nullus esset dolus, nulla simulatio, & his ostenderat, quibusná hęc fœlicitas cōtingerit, ut peccata eis Deus nō imputet. Agnouerat igitur cum peccatorú suorú pœnas daret, imputāte illa Deo, id quod ultro declarabat, se in spiritu suo dolú aluisse, & peccata sua non satis agnouisse. Ea propter iam in pleną sui cognitioné, correptione Domini adductus, exclamat: *Peccatum meum notum faciam*, hoc est, ex animo agnoscam, *non tegam deinceps prauitatem meam*. Cogitabam, *Confitebor ingenue scelus meum*. Quid scelus, hoc est, פשע dicatur, nempe peccatum pleniore Dei contemptu admissum, dixi in uersum undecimum Psalmi quinti. Est enim in uoce hac amplificatio. Ardentem uero animum, & iam densa congeries indicat. Peccatum enim suum dixisse notum facturum, prauitatem suam non tecturum, statuisse scelus suum Domino cōfiteri. Vide uero ut omné spiritus sui dolú ac simulationé abijciat, ut se nudum, & nihil nisi peccatoré, prauú, scelestú,

C Dei misericordiæ offerat. Magni affectus est & subiecta ad Dominum Apostrophe. *Et tu remisisti prauitatem peccati mei*, quam scilicet peccato meo admisi, uel unde sic deliqui, quę ut opus meũ peccatũ sit, efficit. Id uidetur mihi hunc sensum habere: Simul atq; cogitaram, certoq; mecum statueram, libere & ingenue meũ scelus tibi ô Deus fateri, illico & ipsum condonatũ fuit, & ultio facta remissior. Vnde & sequitur: *Propter hoc orabit ad te omnis bonus*, id est, quicũq; bonitati studet. Propter hoc inquam, quòd es tam facilis, tam exorabilis, neq; aliud, quàm agnouisse peccatum requiris.

Inueniendi tempus.

Inueniendi tempore, inquit, hoc est, *tempore*, ut uerti, *supplicationis*, tempore inquirendi Dominum. Quod haud scio, an solenne precationis tempus dixerit, quod matutinum erat, & uespertinum, præcipue autem matutinum, ut dixi in uersum quartum Psalmi sexti, an quo offerente se familiarius Dei bonitate, & plenius afflante pectus spiritu superno, cor uelut inuitatur ad orationem. Kimhi intelligit tempus, quo homo cor suum uacuum, ad precem fundendam inuenit. Abraham Ezra ad eum modum, quo dictum est, à Iesha. Inquirite Iehouam dum inueniri potest, utiq; dum misericordiam suam per nuncios suos exhibet, Id cum in sanctis cœtibus pręcipue fiat, quanquàm alijs quoq; temporibus eius sancti admoneãtur, nõ iniuria, tempus solenne precationis, imò quęcunq; precandi fuerit oblata occasio, per inueniendi tempus intelligemus. Porrò hac prece sancti impetrant, ut etiam si inundent aquæ plurimæ, hoc est, mala plurima, non pertingant ad eos. Hic tropus & in uersu 17. Psal. 18. & uers. 2. Psal. 69. ac alibi sępius legitur. Et hoc igitur uersu, cum immitti mala ob peccata, tum eadẽ placatione Dei depelli, Psaltes testatur. Idẽ uero confirmat uersu sequenti: Tu absconsio mihi ab infestatione, quasi diceret: Vere tuti à quibuslibet malis erũt, qui tuę se clementiæ cõmiserint, qui tuam tutelã orarint serio. Tu enim mihi protectio es, ab infestante malo quolibet seruabis me, & aduersis quæ inciderint, sic eripies, ut undiq; nihil circũ me futurũ sit, unde non sint gratiæ tibi, summa cum lætícia, agendæ. Idem nanq; & alij abs te iure expectabunt. Hinc & Selah adiectũ

D est, ut nimirum diligentius Dei suos tuentis, bonitas, & cura, cõsyderetur.

Versus 8. & 9. ad uerbum.

Erudiam te, & instituam te in uia qua gradiaris, consulam super te oculo meo. Ne sis sicut equus, sicut mulus, non intelligunt in capistro & lupato.) Vertit sermonẽ ad unũquemlibet, doctrinæ & monitionis sanctæ capacẽ. Docet autẽ, & monet, ne obbrutescamus, iussa Dei parũ studiose expendentes, & salutẽ quam adferunt male agnoscentes. Nam qui his animũ probe intenderit, ultro in uia Domini curret, ut qua sciat se ad uitam beatã & sempiternam peruenturũ. Vniuersæ siquidẽ uiæ Domini, sunt bonitas & fides, Psal. 25. Hęc uero qui negligit, & eo bestijs, rationis expertibus, similis fuerit, is fuste ad officium cõpellendus erit, uti equus & mulus capistro & lupato in officio continentur. Et bene illi, cui uel sic tamen erudiri contigerit, nam quos planè abiecit Deus, eos suis desyderijs totos relinquit, cumq; ultionem immittit, non dat ut inde meliorem mentem perciperent, uti Pharaoni, Iudæ proditori, & similibus usu uenit.

Flagellũ equo, orca asino, & uirga stultis. Prouerb. 26,

Illud: *Consulam super te oculo meo*, subobscurum est. Non dubitarim tamẽ hac particula, tale aliquid uoluisse Psaltem dicere, quale est: *instituam te*, docebo te, quæ pręmisit. Easdẽ enim congerere sententias, Psaltes ubiq; solet. Rabi Shlomoh interpretatur eam sic: *innuam tibi oculo meo*, & uiam qua eas, uelut oculorũ nutibus monstrabo. Videtur autẽ id dutũ esse, cõsulere, pro innuere, accipere. Adducunt quidam ad confirmandũ hunc sensum illud Prouerb. 16. עצה עיניו, id est, innuẽs òculo, quanq; alij reddant, obturans oculũ. Sed utrouis modo accipias, aliud tamen uerbũ est. Hic est, איעצה, quod à יעץ uenit, in prouerbijs, עצה. Malim ergo ita accipere: Oculo meo, id est, mea prospectione, mea cura, mea obseruatione

tione

A tione tibi conſulam, hoc eſt, ipſe diſpiciam, ipſe uidebo, quid tibi cõducat, quo iter tuum dirigas. Hunc ſenſum ferè tradit Paraphraſtes Chaldæus. Nam præſentem locum ita reddidit: Ponam ſuper te in bonũ oculum meũ. Quod, quid aliud eſt, quàm tui curã geram, proſpiciam tibi: Sicut uerſu decimo octauo Pſalmi ſequentis canitur: Ecce oculus Iehouæ ad timentes ipſum, unq; quo eis proſpiciat, dirigat, curamq́; eorum gerat. Nec tamen abſurda & Kimhi interpretatio uideri queat, Is ſic enarrat: Dabo tibi cõſilium, ab eo, quod uidi oculis meis, atq; in memetipſo expertus ſum. Peccaueram, & ingrediebar uia non bona, id aduerſis admonitus intellexi, & ultione adactus, ad Dominum reuerſus ſum toto corde, factusq́; eſt ille mihi propitius, & ſuſcepit pœnitentem. Hinc ergo tibi conſulo, ne uti ego obbruteſcẽs, intelligere in te Dei bonitatem negligas, ne ceu animalia intellectus expertia, freno & capiſtro reduci in uiã neceſſe habeas, ſed iam excute ueternum, diſpelle naturalium affectuum craſſitiem, caue in ſpiritu tuo dolum alas, putans te recte uiuere, cum affectibus inſeruias. Hoc illud conſilium eſt, quod ut hic ſanctus dedit, ita dat quicũq; uere reſipuerit, ijs, quos uidet agere ſecurius, & incogitantius, & id juxta ea quæ ipſe expertus eſt, quæq́; uidit in ſeſe, ac ſenſit.

Verſus ergo noni, quo hoc conſilium Vates complexus eſt, ſic habet: Ne uti equus & mulus obbruteſcitẽ. In eo autẽ, quod adiecit, capiſtro & freno illos coerceri, ſignificatio eſt, non cogitantem quid ſe deceat, & iudicij diuini minus animaduertẽtem, externis malis à prauitate retrahendum. Forte ideo potiſſimũ equi & muli meminit, quod & ſi ratione careant, brutaq́; ſint, hominibus tamẽ ſeruiũt, ſed inſtenari, & ui quodãmodo ad officiũ manſuefacti, adactiq́;. Sic iam ſunt ſancti ſecuriores atq; ceſſantiores, Domini quidẽ ſunt, eiq́; ſeruient tandem, id autem non ultro, ut ſancti ſelectiores, cœleſtiq́; ſpiritu opulentius prædíti, ſed per aduerſa uelut freno & luparo adacti. *Cur potiſs. equi & muli meminit.*

B Illud quoque nonnihil obſcuritatis habet. Ne accedat ad te, Pleriq́; enim Ebræorum interpretantur: Ne lædat te accedens propius, quanquàm ſint qui ſubaudiant, impuritatem, Quaſi diceret: Ne ſitis, uti equus & mulus &c. ne accedat tibi impuritas, & reddamini immundi, quando ita curam uera intelligendi poſthabueritis, uti animalia immunda ſunt equus & mulus. Quantum ego de hoc loco poſſum aſſequi, ſic ſentio. קרוב alioqui & pugnare ſignificat, cum אל & על inter ſe non raro permutantur. Quare, puto legi poſſe, nihil obſtante phraſi ſcripturæ, quaſi ſcriptum eſſet: בל קרוב עליך, id eſt, ne pugnet cõtra te, aut repugnet tibi. Sic magis adparet ratio, cur freni & lupari meminerit, quibus non ſolum id efficitur, ne propius beſtiæ iſtæ ſeſſori accedant, ſed magis, ut ad nutum eius obediant, & nihil contra pugnent. Muli autem & equi, ideo præ alijs meminit, quod eorum ad uſus humanos formatio & adactio notior ſit.

Miràri autem quis poſſit, qui fuerit uſus mulorum, apud Iudæos, nam & primo capite Regum tertio, legimus Dauidem iuſſiſſe imponi mulæ ſuæ Shlomoh filium, cum in Lege eſſet prohibitum, animalia diuerſi generis committere, Leuitici 19. Verum hoc genus mulorum, quo Syria utitur, diuerſum eſt, ut ſcribit Ariſtoteles libro de Natura animalium ſexto, cap. 36. ab eo, quod coitu equę & aſini procreatur. quanquàm ſimile facie, quo modo aſini ſylueſtres, ſimilitudine quadam nomen urbanorum accepere, & quidẽ ut aſini illi feri, ſic muli pręſtant celeritate. Procreant eiuſmodi muli ſuo in generẽ. Hæc Ariſtoteles. Ex quibus liquet, mulos quibus uſu Iudæi ſunt, nõ eius generis fuiſſe, cuius procreatio in Lege uetita eſt. Et pulchre nomen quoq;, quo hi muli in ſcriptura uocantur, ijs, quæ Ariſtoteles ſcripſit, conuenit. Nam mulus hic פרד 3. Regum. 1. פרדה, *Quo genere mulorum uſi Iudei.*

id eſt,

C id est, mula, uocatur, quod idem & onagrorum nomen est, quanquàm mulos
interpretes omnes reddiderunt, ratione ducti indubie, quam Aristoteles tradi-
dit, nempe similitudinis.

Versus 10. *Multi dolores improbo, & confidentem Iehoua bonitas circumdabit. Gaudete et lætamini in Ie-*
& 11. ad uer *houa ô iusti, rectos decet laus.)* Versus decimus rationē habet consilij, quod dat uersus
bum. nonus. Improbe enim dú quis uiuit, & brutis bestijs, potius quàm hominibus Deo
studentibus, similior esse studet, multis iure doloribus, ut resipiscat, adfligitur,
pręstat igitur recta ratione agere, & iudicia Dei probe perpendere, quàm rapi af-
fectibus ut bestiæ, cum nitentē Domino, quod nemo poterit, nisi qui se & crea-
turas uniuersas nouerit planè nihil esse, bonitas Dei ita circūdet, ut nihil penitus
bonorū queat desyderare. Hinc cōmodū iustos et rectos corde ad gaudiū, lętitiā,
& ouationem inuitat. Cui enim hæc potius conueniant, quàm ei, qui cum Deū
habeat propitiū, bonis omne genus circundatus, & cumulatus est: Quos iustos
uocet, dictū in uers.6. Psal.1. & uers.21. Psal.25. ac alibi. His det Dominus fidē ha-
bere, quo longe à nobis omnē fucum & spiritus dolū faciamus, & si quādo mor
bis & malis alijs corripiamur, agno[s]camus istuc ideo fieri, ut probe in nos ipsos
descendamus, & in omnia cum nostra, tum Dei, mentis oculos recte intenda-
mus, quo auocati à nobis ipsis, Deo nos cōmittamus penitus, eóq; uno nitamur
Sic uero demum gaudio, solidaq; lætitia perfundemur.

Disputatio de confessione.

Obseruādum uero pijs, quod ait: Cogitabā, fatebor scelus meum contra me
Iehouæ. Ad hunc enim modum cui confiteri commissa sua contigerit, is indu-
Quæ uera cō bie mox & illud quod sequitur dicet: *Et remisisti prauitatem peccati mei.* Hoc autem pa
fessio. cto peccata cōfiteri, est uere, solideq;, & tanquàm coràm Deo ipso, peccata agno
scere & ea, eiusmodi tamq; grauia, ut quibus, sicut conditorem nostrum Deum
Opt. Max. offendimus, ita extrema, eaq; sempiterna mala metuerimus. Hoc pa
cto, qui peccata sua agnouerit, fassusq; Deo fuerit, is uere demum se exuerit, pla-
nè humiliarit, penitus cor contritum, adflictúmque spiritum habuerit, peccata
D uere detestabitur, Deo sese prorsus cōsecrabit, & omni studio, totisq; uiribus uo-
luntati eius studebit, eoq; facile ueniam omnium scelerum, totiúsque prauitatis
suæ abolitionem à Deo exorabit. Vtq; nullius rei sitientior fuerit, quàm uiuen-
di ex sententia Dei, quicúnque de ea ipsum docere poterit, quàm lubens illi,
quàm prompte non commissa solum, sed quæuis etiam, ac quamlibet occulta
animi uitia confitebitur. Non iam soli sacerdoti, Legis Dei singulariter docto, &
uero mentiū medico, sed cuiuis etiam Christiano, qui uel mediocriter monere
potis sit. Nihil enim morabitur, quòd confessionē peccatorū, quæ homini fiat,
alij iuris diuini, alij humani faciunt. Iuris diuini agnoscet esse, uti omnibus re-
bus, quibus promoueri huc possit, ut à peccatis recedat longius, accedat propi-
us iustitiæ. Qui igitur pigeret remediū doctrinæ monitionisq; salutaris, ab eo pe
tere, qui certā morbidę menti medicinā, è scripturarū pigmentario queat profer
re: Quid puderet morbū detegere ei, à quo eiusmodi morbi remediū expectes,
quo non ad tempus solum morbo leueris, sed ad sempiternam omnium uitio-
rum abolitionē, ac salutē consummatā atq; perpetem proficias: Nec sanè creden
Panormita- dum, aut Panormitanū tantæ eruditionis uirū, aut Glossę authorem, inter iuris
nus. canonici consultos præcipui nominis, uel alios siue iurisconsultos siue Theolo-
gos, plurimi enim sunt, qui secretam illam confessionem, traditionem hominū
tantum esse affirmant, sic desipuisse, ut talem confessiorē, qua efficax adeo pec-
catis remedium, salutaris scilicet monitio & instructio petatur, qualem uriq; san
cti patres Occidentalium Ecclesiarū docuerunt, institutionis humanę fecissent:
Multo minus putandum, talem permissam negligi à Diuo Chrysostomo, cum
in episto-

A in epiſtolam ad Ebræos ſcripſit, quod & de pœnitentia diſtinctione prima, capi
te: Quis aliquando, citatur: Non tibi dico ut te prodas in publicum, neq; apud
alios te accuſes, ſed obedire te uolo Prophetæ dicenti: Reuela Domino uiam tu
am. Ergo tua confitere peccata apud Deum, uerum iudicem, cum oratione deli-
cta tua pronuntia, non lingua, ſed cõſcientiæ tuæ memoria. Et tunc demum ſpe
ra te miſericordiam poſſe conſequi. Si habueris peccata in mente tua continue,
malum nunquàm aduerſus proximum tuum in corde tenebis. Item in ſermo-
ne de reſipiſcentia & confeſſione, uocat confeſſionem iudicium, quod abſq; te-
ſtibus, ſolis cogitationibus, perficiatur. Minime omnium uero exiſtimandum,
Græcorum Eccleſiam, talem confeſſionem poſthabuiſſe unquàm, aut poſtha-
bere hodie, quæ quidem uere Chriſti Eccleſia fuerit. Fraternam ſiquidem moni-
tionem, & ſanctam de ſecretioribus malis medelam, qui negligerent, purioris
uitæ uere ſtudioſi? At hæc in huiuſmodi confeſſione præcipue petuntur, ut doce
mur diſtinctione 6. Can: Qui uult. Quin quo id commodius fieret, & apud Græ
cos olim ſacerdotem bonæ conuerſationis, ſeruantemq; ſecreti, ac ſapientem ui
rum ſtatuerãt. Quem quidem morem poſtea Diuus Nectarius, is qui proximus *D. Nectarius.*
ante Diuum Chryſoſtomum Epiſcopum egit Cõſtantinopolitanum, prætеriјt,
& ſuadentibus quibuſdam, ſingulos ſuæ conſcientiæ iudicio, quantum ad com-
munionem attinet, reliquit. Sed cauſſa fuit, quòd populus compeririſſet, nobiliſ-
ſimã fœminã cum iuſſu ſacerdotis, qui pœnitentibus præerat, ieiuniјs, aliјſq; ſan
ctis operibus uacaret, à diacono in Eccleſia ſtupratam fuiſſe eóq; in ſacerdotes ſæ
uiјſſet, quaſi per eos facta fuiſſet iniuria Eccleſiæ. Hæc legis libro 9. Hiſtoriæ Tri-
partitæ, capite 35. Eo aut quòd nullum peculiarem, huic rei Diuus Nectarius præ
fecit, aut etiam qui eum ſequuti ſunt, propterea haud quaquàm cenſuerunt, talẽ
qualem paulo ante deſcripſi, & ſancti Occidentalis Eccleſiæ patres tradiderunt
confeſſionem negligendã, ut quæ traditionis humanæ tantum eſſet. Certe cum
præceptum eſt, Deum ex toto corde, tota anima, totiſq; uiribus deligere, præce
B ptum ſimul eſt, quicquid dilectio tanta Dei requirit, quæ utiq; requirit, quicquid
quouis modo ad id cõducit, quo uita euadat peccati purior, & ſanctimonia in-
ſtructior. Certe neq; Occidentalis Eccleſiæ patres unquã uoluerunt, јs peccata fa-
teri, à quibus non queas ad pietatem erudiri, expectes autẽ tibi uel illi offendicu-
lũ potius, quã peccati remedium, ut proh dolor, quotidie turpia ac horrenda au-
diunt, prætextu confeſſionis, à ſceleratiſſimis nõ ſacerdotibus, ſed ſacerdotũ car
cinomatis admitti, proditiones, homicidia, ueneficia, ſtupra, ſacrilegia, et quid
non? At ſacri Canones, non ſolũ à quibus tanta timeas, ſed & eos uitari uolunt, *Cui confitendum.*
qui tantum cæci ſunt, uiæ Dei ignari, & adeo quidẽ, ut proximo & Laico (ut uo
cant) confitendũ potius ſtatuerint, quàm ei ſacerdoti, quem uel ipſum ex confe
ſione deteriorem fore, uel te deteriorẽ redditurum, iure metuas: Id quod & Di-
uus Thomas probat in articulo quarto, Quæſt. ſeptima de partibus pœnitentiæ.
Proinde in Canone: Qui uult, de pœnitentia diſt. 6. Præcipitur ut quæras, à quo *Qualis debeat*
non negligaris, & ideo melior, qui haberi poſſit, qui non ſit ab unitate Eccleſiæ *eſſe confeſſio-*
diuiſus, in nullo eorum iudicandus, quæ in alio iudicare debeat. Deinde ita mu *nis ſecretæ Ar*
nere ſcientiæ inſtructus, ut cognoſcere queat, quæ iudicare debeat, qui ualeat mor *biter.*
bũ, quamlibet latentẽ agnoſcere, didicerit, confitenti eſſe beneuolus, onus eius
portare, charitatẽ ardentem in omnibus exhibeat, iuuet confitentẽ, orando, do
cendo, monendo, cõſolando, ſed & eleemoſynas pro eo faciendo. Talem con-
feſſionis ſecretariæ arbitrũ requirit Canon Pontificius. Quis iam dubitet, iuris
diuini eſſe, huiuſmodi Medicũ laborãti animæ adhibere, quãdo uix aliud que-
at ab homine peti, ad emendandũ uitã potentius? At ſi quis pietatis penitus ex-
pers ſit, quomodo is te ad pietatẽ inflammabit, qui unum corpus cum ſcorto fa-
ctus,

C ctus, atq; ideo, ut & Paulus inquit, à Christo, eóque & corpore eius Ecclesia, diuisus est, quomodo is te Ecclesię restituet? Si omni genere uitiorū madeat, qua te ratione illis purgabit? Si sciētia & iudicio penitus careat, quid te eius docebit? Si conscientiæ deiectionem nunquàm ipse sensit, quomodo tuā eriget? In summa, quomodo tuæ uitę emendandæ, uel suasor, uel author fuerit, qui sceleribus totus seruit, nec unquàm cogitat ab eis resilere? Quare cum in Ecclesia Christi uerus agendum est, & confessione peccatorum pręcipue spectandum, ut peccatis liberetis, certe non leui diligentia circumspiciendum, ut talem confessionis tuæ arbitrum tibi deligas, qui ad hoc ipsum momentum aliquod conferat, non qui remoretur, aut etiam peccatis grauioribus te inquinet. Non tamen hoc moneo, ut quenquàm uelim iudicari temere, multo minus contemni immeritō. At quā do admodum pie Diuus Thomas, loco iam citato scribat præcepta iuris positiui, ut loquitur, hoc est, præter manifestum & expressum Dei præceptum constituti, non extendere se ultra intentionē præcipientis, quæ sit finis præcepti, nempe charitatem, ut Diuus Paulus inquit, ad utilitatem, & ueræ pietatis instaurationem omnia instituentem. Iam quid Ecclesiæ Proceres, confessionem secretariam præcipiendo intenderint, quid uoluerint, satis Canon iam adductus explicauit? Quare cum præteritur sacerdos, qui meliorem reddere te nequeat, nec pręceptum Ecclesiæ, ut Diuus Thomas inquit, transgreditur, quia illa ei cōfiteri pręcipit, à quo peccatis libereris, & in pietate erudiaris, ac promoueatis, nec fit ulla sacerdoti eiusmodi iniuria, nam ut ibidem Diuus Thomas scribit, priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Summa omnium est in primis spectandum, ut Domino ex animo confitearis, tum ei homini, à quo iuuari potissimo queas, ut peccata uetere dedifcas, & iustitiæ totus studeas. Præter hoc studium cerimoniæ Deum irritare poterunt, placere non poterunt. Præstiterit q; hanc confessionem, tum præcipue adhibere, cū peccatis laboratur grauius, huius enim remedium est, si id est, quod audit, & quod esse eam patres Ecclesiæ uoluerunt. Non à tempore, sed primum à Deo, deinde à tuo animo erit, ut salutarem experiaris. Eo, quod abs te hominum tantum extorserit cōstitutio, perparum in rebus Dei, & animi tui efficies. Scitum et pium est, quod Diuus Hilarius eruditus ac uigilantissimus Galliarū Episcopus, in octonarium ב, Psal. 119. scripsit, Vera peccati confessio est, sine intermissione temporis pœnitere. Et in Psalmum 135. supputatione uulgari, Confitendū semper est, non quòd peccandum semper sit, ut semper sit confitendū, sed quia peccati ueteris & antiqui, utilis sit indefessa confessio. Quanquàm, ut nostra ca ro cōparata est, quotidie accidit, quod confiteatis, ut non solum peccatū antiquum & uetus, ut Hilarius inquit, cōfitendum tibi maneat. Si iam, ut idem ait, peccati confessio, est desinendi professio, & Christiani sit hoc cōtinuo meditari, & moliri, facile quisuis uidet, quàm sit præpostertum, certo tantum tempore remedium petere, cum morbus identidem, & incertis interuallis impetat & desæuiat. Hoc ergo agamus, & quæramus sedulo, ut imagini Christi quàm simillimi euadamus, & unaquaq; re ita utamur, ut hùc nobis conducibilis fuerit, sic uere ęrimus, id quod sumus professi, nempe Christiani.

D

De tempore confeßionis. Diuus Hilarius, qui & in Psal. 137. plura.

Argumē

A ARGVMENTVM PSALMI XXXIII.

PEr planus, sed plurima dignus obseruatione hymnus est, quo Vates primum ad quàm studiosissime celebrandum Deum inuitat. Deinde omnia eius bonitate plena esse prædicat, miracula conditionis simul & gubernationis memorans. Demq; dum cecinit unum Deum cuncta efficere & præstare, & suis semper benigne adesse, nomine populi Dei spem & fiduciam in ipsum profitetur, bonitatemq; eius inuocat.

PSALMVS XXXIII.

ἐπαινετικὸς καὶ εὐκτικὸς

OVate ô iusti Iehouæ, conuenit laus recti studiosis. 1
Celebrate Iehouam, cythara, nablo, decachordo huic canite. 2
Cantate de eo carmen nouum, suauiter sonate, & clangite. 3
Nam quicquid Iehouah instituit rectum est, omnia eius facta ex fide proficiscuntur. 4
Amat iustitiam & æquitatem, terra bonitate Iehouæ repleta est. 5
Iussu Iehouæ cœli facti sunt, & præcepto eius, omnis ornatus eorũ. 6
Velut utre inclusit aquas maris, & uelut thesauros reposuit abyssos. 7
Paueant ergo à Iehouah cunctæ regiones, metuant ab eo qui inhabitant orbem. 8
B Nam hic uerbo quoduis efficit, iussu rem quamlibet præsentem exhibet. 9
Iehouah consilia gentium dissipat, cogitata populorum differt. 10
Consilium autem Iehouæ in sempiternum perstat, cogitata cordis eius per omnia sæcula. 11
Fœlix ea gens, quæ Iehouam pro Deo habet, populus quem ille sibi elegit in hæreditatem. 12
E cœlis despicit Iehouah, intuetur homines singulos. 13
E certa sede sua cunctos inhabitatores terræ speculatur. 14
Ipse omnium pariter corda finxit, intelligit omnia quæcunq; gesserint. 15
Non seruatur rex magna potentia, nec uir fortis euadit multo robore. 16
Fallit equus ad hoc ut seruet adhibitus, nec eripit multa uirtute sua. 17
Ecce autem oculus Iehouæ intendit in eos, qui ipsum timent, qui ipsius bonitatem expectant. 18
Vt liberet à morte animam eorum, & alat dum laboratur fame. 19
Animę nostrę sperãt in Iehouã, ipse auxilio nobis est, & pro clypeo. 20

Z Nam

C Nam de ipso gaudebit cor nostrum, nam sancto ipsius nomine nitimur.

Sit super nos bonitas tua ô Iehouah, quemadmodum abs te pendemus.

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum.

Qui iusti & recti.

(Vate iusti in Iehouah, rectis conuenit laus. Celebrate Iehouam in cythara, in nebel, decachordo, canite ei. Cantate ei canticum nouum, bene modulamini sonum in clangore.) Iustos & rectos, hoc est, hùc incumbentes, ut ex bono & æquo cũ omnibus agant, ad celebrandum prædicandúmq; Deum inuitat, quia soli bonitatem Dei, ut uere percipiunt, ita agnoscunt, & laudate possunt. נאוה, quod uerti solet, congruit, uel decet, uerti quoq; potest, experita, uel optata, ut sit passiuum ab אוה., quod Ebræis experiuit, desyderauit, significat. Nihil sine bonis optatius acciderit, atq; Dei laudes celebrare. Sed reperitur hòc uerbum etiam significare decentiam, ut Prouerb. 19: Non conueniunt stulto delitiæ. Et 26: Non decet stultum gloria. Quod enim desyderabile, idem pulchrum & decens est. Memorat instrumenta Musices. כנור, quam cytharã uertunt, נבל, quod alij Nablum, alij Psalterium, alij fides, & עשור, quod Decachordum reddunt. Quidam id tanquàm epitheton Nabli acceperunt, eo q; absq; coniunctione illud sequitur. Sed quamlibet Polysyndeton frequẽtissime scriptura utitur, habet tamen suis locis, & Asyndeton. Cæterum ex uersu quarto Psalmi 92. abunde liquet, עשור nomen esse instrumenti diuersi ab נבל. Sic enim habet: Exurge Asor, & exurge Nebel. In libro Paralip. priore, cap. 15. 16. &

Cinnor. Nebel, Asor,

D 25. quibus locis de sacris cantoribus legitur, mentio fit, præter Cytharas & Nabla, etiam מצלתים, id est, Cymbalorum, & חצצרות, hoc est, Buccinarum uel tubarum. Iosephus libro Antiquit. 7. cap. 12. scribit: Cinnoræ, id est, Cithatæ, decem fuisse chordas, & plectro percuti solitam. Nebel uero, duodecim chordis, & tangi consueuisse digitis. Huiusmodi instrumentorum figuræ, mutátur quotidie, unde mirum non est, nihil modo certi posse de his dici, ut neq; Ebræi quicquam de his solidi tradunt. Frustra igitur de hac re philosophabimur.

Mezilthaim. Hezozeroth.

Præstiterit ergo hic obseruare, q̃ nihil Dauid omiserit eorum, quæ ulla ratione, Dei cultum uel augere, uel illustrare potuerunt. Re ipsa experimur, nihil esse, quod tantam habeat uim animum mouendi, atq; sonus concinne modulatus. Animales enim spiritus, quibus affectus animæ constant, aeriæ materiæ sunt, atq; ideo ab infracto extrinsecus temperatóq; commodum aere, atq; per aures ad animum delato, mirum in modum citantur, próq; illius temperatura, immutantur. Inde tam uarios, & inter se pugnantes affectus, musica modulatio efficit. Hinc meli, Phrygij, Lydij, Dorij, & Ionici, tam celebris differentia, de qua in præfatione nonnihil. Quò itaq; rex sanctus in animis populi affectus q̃ religiosissimos excitaret, & de diuinis beneficijs lætitiam adaugeret, non solum uocũ, sed & organorum concẽtum adhibuit. Decet siquidem in sacris cœtibus, & dũ sanctis cum Deo negotium est, totum animum in admirationem & laudẽ Dei rapi. Ad id quantæ sit Musica efficatiæ, & ex facto Vatis Elishah colligitur, qui enthusiasmon pulso organo prouocabat, hoc est, animum suum, omni turbatione dispulsa, ad percipiendum sacrum superni spiritus afflatum componi, & apparari curabat. Proinde haud leuiter detestandum, rem tam diuinam & religioni præcipue natam, abusu ad uoluptates sic uiluisse, ac redditam infamẽ. Vere qui norunt, quid sit toto corde, tota anima, totisq; uiribus amare Deum, illi facile agnoscũt, quàm apposita religioni sit Musica, propterea quòd tantum

A ad componendum & excitandum animum ualet. Recepit ante paucos annos et Ecclesia, ad sacros hymnos uaria Musices organa, sed utinam ita, ut Dauid omnes illis uterentur, nimirum non ad inanem oblectationem aurium, sed, ut dixi, ad sedandum quod animæ harmoniam turbat, ad excitandum ipsam, quò expeditior & feruentior beneficia Dei consyderet, religiosis affectibus accensa. Hoc si studeretur, uerborum oportebat primã curam haberi, & horum tantum gratia ut uocum, ita & organorum modos, nempe, quo & penitius expenderẽtur, & maiore ardore cum audirentur, tum dicerentur, adtemperari. Iam partẽ sacratum cantionum omittimus, auscultantes modulis organorum, quod tamen ferri poterat, eo quòd interim sacra uerba mens modulatione illa excitata, apud se uoluere possit, si ea modulatio sic institueretur, ut uerborum perpensionem acueret & intenderet. Sed quod dictu horrendum, passim obtinuit, ut Ecclesiarum musici pro sacris hymnis, spurcissimarum cantionum melos in organis modulentur, quibus non solum inani, sed perniciosa simul uoluptate, lenones & lenæ oblectãtur, & integriores adhuc animi ad libidinem prolici untur. O impia supinitas, ad hæc non summopere consternari & perterrefieri, quicunq; Christo nomen dederunt, ne dum Ecclesiarum proceres. Sub nomine enim Iesu Christi crucifixi, in loco illi sacro, in cœtu eorum, quos ille sanguine suo redemit, pro salario, quod pro ipsius cultu persoluitur, nihil aliud quã Veneri sacrificari, castæ sanctorum aures ac mentes prophanari, titillari quosque perditissimos.

Abusus organorum.

Illo: *Canite ei canticum nouum.* Laudandi Dei innouatum studium uoluit excitare, quod ex renouata diuinæ bonitatis perpensione, solet exurgere. De ijs sane, quę homines summe afficiunt, & quorum memoriam penitius cupiunt infigere, solent ferè nouas componere cantilenas. Sic Mosheh transmisso mari rubro, & extincto Pharaone, hymnũ cecinit. Et Debborah fugato Iabin rege Cenaanitarum, atq; occiso duce eius Sisera. Nemo uero huius studiosior fuit Dauide. Tubę cantũ in eo dixit, quod subiecit: *Et bene sonate in clangore.* De quo in uer. 6. Psal. 27.

Canticum nouum.

B

Quoniam rectum uerbum Iehouæ, & cuncta opera eius in fide. Diligit iudicium & iustitiam, bonitate Iehouæ plena est terra.) Incipit prædicare Dominum, á factis & operibus suis. דבר, id est, uerbi nomine scriptura, negotium, rem, factum, mandatum, intelligit. Hoc significatu, Galli, chose, usurpãt. Vnde quod Psaltes hic canit, perinde est, ac si dixisset: Quæcunq; agit Deus, recta sunt, idem nanq; per דבר, quod per מעשה, id est, factum, uel opus intellexit. Dicere ergo uoluit: Quæcunq; Deus instituit, quæcunq; agit, quæcunq; gerit, summa cum æquitate & fide instituit, agit ac gerit. De fide in uersu 5. Psal. 25. De rectitudine uel ęquitate, uersu 21. Psal. eiusdem . Id magis exprimit, cum subiunxit: *Eum diligere iudicium & iustitiam.* Vbicunq; sane hæ duæ iunguntur, significant, recte & ordine quid fieri, uel administrari. Ita Dauid faciebat iudicium & iustitiam omni populo, id est, regebat populum ex uero iuditio & iustitia, nempe curans, ut recte ac ordine cuncta in populo gererentur, utq; iuste & decenter, quisq; cum altero uiueret. Recte itaq; ex eo quod cecinit, Dominum amare iudicium & iustitiam, subiunxit: *plenam esse terram bonitate eius.* Dum enim optime omnia instituit, nihil potest esse, quod nõ Dei bonitate perfruatur.

Ver. 4. & 5. ad uerbum.

Per uerbum Iehouæ cœli facti sunt, & per spiritum oris eius omnis ornatus eorum. Congessit sicut utre aquas maris, posuit in thesauris abyssos.) Id canit, quod Genesis primo legitur, quanquàm cœlorum tantum, atque astrorum, ac maris nominatim meminerit, ut in quibus præclarius Dei maiestas reluceat, maxime nobis, quibus hæc etiam uidentur. In Genesi legimus: Fiat lux, fiat expansio, id est, cœli, nam רקיע uocauit cœlos. Fiant lumina in cœlorum expansione &c. Verbo itaq; Dei & spi

Versus 6. 7. ad uerbum.

C

tu oris eius, hoc est, iussu solo, & cœli & ornatus, tam multorum & uariorum syderum perfectus est. Spiritum enim oris, & uerbum, pro eodem dixit, ut Iesh. 11. uersu 4. Percutiet terram uirga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet improbum. Hic & uirga oris, & spiritus labiorum pro uerbis accipitur. Non reijcio tamen, sed amplector, quod quidam spiritum sanctum, per spiritum oris, & uerbum æternum patris, per uerbum intelligunt, idque omnino Propheta uoluit. Christus enim uerbum & potentia Dei est, per quam facta sunt omnia, & spiritus sanctus, uirtus Dei, omnium perfectrix & consummatrix, & ambo cum dicēte & spirante, unus idemque Deus, omnes siquidem tres personæ in iussu & præcepto, quo omnia condita sunt, significant.

Quo miraculo mare contineatur.

Miraculum diuinę uirtutis, quo mare suo loco continetur, ne in terram inundet, canit uersus septimus, & admodū eleganti catachresi, quod dicit: Velut in utrem aquas collectas, & in suum locū, ceu thesaurum, repositas. Pulchre uero hoc tropo ad Dei immensam potētiam consyderandam, animum subuehit, dum facit Deum in tam uastum mare, eā habere potestatem, quam homo in pauxillum aquę, quam utri concludens, reponit quò libet. De hoc miraculo dixi quædam in uersum secundum Psalmi uigesimi quarti. Cecinit de eo & Iiob 38. Dum mari ostia opponerem, cū ipsum uelut egrediens ex utero educerem. Cum uestirem illud nube, & nebula, & uelut fascijs inuoluerem. Constitui illi terminum, posui uectes & ostia. Et dixi, huc usque ueni, & non ultra, huc usque protendas superbos fluctus tuos. De eodem canit & Psal. 104.

Versus 8. et 9. ad uerbum.

Timeat à Iehouah omnis terra, ab eo metuant sibi omnes habitantes orbem. Quoniam ipse dixit, & fuit, mandauit, & stetit.) Prædicata Dei potentia in conditura & fabrica cœlorum, uastique maris coertione, quo excitare animum uoluit, ut & reliquarum rerum, quas uerbo perfecit, miracula perpenderet, commodum nunc ad timorē

D

tantæ maiestatis hortatur. Natura enim sic comparati sumus, ut ei, cui maiorem esse potentiam existimamus, plus etiam deferamus, iussaque illius studiosius perficiamus. Cum ergo Deus omnem aliam potentiam infinito excedit, ut qui dicto cuncta efficiat, debuerat merito a nobis præ omnibus metui, coli & uenerari. Et plane ita res haberet, si uere id de eo persuasi essemus, quod uno ore omnes iactamus, nempe, uerbo ipsum condidisse, & seruare omnia. Recte ergo author Epistolæ ad Ebræos scripsit: Fide intelligimus aptata esse sęcula uerbo Dei. Iam fides, ut inquit Paulus, non est omnium. De his plura in uersum secundū Psal. 24.

Versus 10. & 11. ad uerbū.

Iehouah dissipat consilium gentium, dissipat cogitationes populorum. Consilium Iehouæ in seculum stabit. cogitationes eius, ad generationem & generationem.) Post miraculum creationis, celebrat & gubernationis miraculum. Suo enim consilio, quod in ęternum stat, quandoquidem consulta gentium, & cogitata populorum irrita efficit, & differt, omnia instituit, gerit, perficit. Qui nanque sola sua uirtute, omnia ex nihilo condidit, qui non & solo suo consilio cuncta gubernaret? Huic consilio sancto & optimo, cum mortalium cogitationes ad malum à puero pronæ, continuo aduersentur, qui possent non irrita reddi? Neque enim est sapiētia, nec prudentia, nec consilium aduersus Iehouam, Prouerb. uigesimo primo. Quod dū parum Iudæi olim agnoscerent, & præter Domini uerbum consilia inirent: Vę, inquiebat, per Ieshaiam filijs deficientibus ad hoc, ut consilium ineant, quod non sit ex me, & telam texant, hoc est, rem instituant absque meo spiritu, hinc peccata peccatis cumulantibus.

Versus 12. 13. 14. 15. ad uerbum.

Beata illi genti cuius Deus Iehouah, illi populo (quem) elegit in hæreditatem sibi. E cœlis despexit Iehouah, uidit omnes filios Adam. De recte instituta sede sua prospexit super omnes habitatores terræ. Ipse fingit simul corda eorum, & intelligit cuncta opera eorum.) Mundus nihil difficilius

A lius persuadetur, quàm Deum cuncta sua prouidentia gubernare, eo quòd multarũ rerum, cur ita fiant, rationem inuenire nequeat. Offenduntur hic etiam, qui sibi uidentur inter filios Dei haudquaquàm postremi, maxime uero ex eo, quod cũ scriptura testetur: Deum omnia in omnibus operari, fiant tamen tam peruersa & perniciosa à multis. Denique prædicet Deum eos, qui hæc admittunt, æternis addicere cruciatibus, cum tamen melius facere illi haudquaquàm possint. Quis enim benefaciat, qui nequit bene cogitare? At quicunque renatus non fuerit spiritu sancto, ut animalis permanet, ita nequit ea, quæ Dei sunt, percipere 1. Corint. 4. Sed erat nostrum, nostram imbecillitatem melius agnoscere, quàm ut imperscrutabilia Dei iudicia perscrutari, & uias eius inuestigabiles uestigare, impia temeritate tentaremus. Diuinæ gubernationis miracula, nõ in apicula quidem possumus assequi, & rationem qua regit Deus genus humanũ, audemus inquirere. Satis abunde ostendit nobis Deus, omnia se optima ratione ut condidisse, ita & gubernare. Id erat simpliciter credendum, & fatendum: Ex nihilo solus omnia condidit, & quidem absolutissima, solus ergo & seruat, agit, ac perficit. Si in his indigna quædam nobis uideantur, agnoscere oportebat, id culpa fieri nostræ rationis, nec fieri posse, quin hæc, quæ absurda uidentur, optime habeant, cum innumera alia Dei opera ita perfecta uideamus, uti nihil prorsus in eis queas desyderare. Quicquid etiam peccamus, imputare nobis conueniebat, & fateri tamen quicquid boni uel in mentem tantum ueniat, merum donum Dei esse, iure tamen nihilominus pœnas nos dare peccatorum, quàmlibet ex nobis aliud nequeamus. Interim quod si nequimus uidere, quomodo ista inter se cohæreant, exclamandum erat cum Paulo: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia tua, & inuestigabiles uiæ tuæ &c. Id sane student sancti, missis impie curiosis illis disputationibus, quibus alij offenduntur. Sanctis nihil spem magis firmat, quàm quod sciunt à Deo omnia geri, & pro ipsius uoluntate cuncta perfici. Persuasi enim sunt, Deo se haberi filio-

B rum loco, quare utcunque cadant res, tandem in salutem sibi cuncta cooperatura, nihil dubitant. De his ergo canit Vates: *Beata gens, cuius Deus est Iehouah, populus, quem ille sibi in hæreditatem elegit*, hoc est, cui se Deum, nempe, tutorem, seruatorem & beatorem, hoc est, summum & omne bonum exhibet, quemque uelut hæreditariã, eoque singulariter charam possessionem excolit. De qua re nõnihil in uersu quinto & sexto Psalmi decimi sexti. Vnde autem fœlix est huiusmodi populus? *Deus è cœlis despexit, & speculatur omnes filios hominum.* Vt igitur nihil eum fallere potest, ita suis nihil non in salutem ordinat, quãdo & summe illos diligit, & potest omnia. Hanc rerum humanarum scientiam, quoniam uix aliud tam ægre persuadetur hominibus, adfirmat & uersu quartodecimo. Quintodecimo adijcit hanc caussam: *Quandoquidem fictor cordis humani est Deus*, quid illum non operum modo, sed et cogitationum hominis lateret? Simile habet uersus nonus Psal. 94. An qui plantauit aurem, non audiat, an qui finxit oculum, non uideat? Nec dissimilia sunt, quæ legimus Iesha. 29. Peruersitas uestra profecto simile habet luto figuli, nam idem facitis, ac si diceret opus opifici, non fecisti me, & fictile de fictore, non intelligit? In his omnibus siquidem hoc argumentum est, Deus finxit, formauitque hominem, non secus, atque figulus è luto uas fictile, nihil igitur in homine esse potest, quod Deum fallat. Illud יַחַד, quod aliàs *una* uerti solet, iuxta phrasim Ebræ significat hic, *simul omnium*, ut uerti. Hæc autem, si daretur credere, quanta quæso esset nobis in Deum fiducia, omnia nimirum, & optime quidem disponentẽ? Quæ enim sanctimoniæ cura, uersantibus coram Deo & conditore nostro, cui cordis nostri penetralia magis, quàm nobis ipsis patula sunt.

Quæ offendãt in ijs, quæ de prouidentia Dei prædicantur.

Quid sentiendum de operibus prouidentiæ Dei.

C

Versus 16, 17, 18 & 19 ad uerbum. *Non seruatur rex multa potentia, fortis uir non liberatur multo robore. Mendacium equi ad salutem, & multa uirtute sua non eripiet. Et oculus Iehouæ super timentes ipsum, expectantibus bonitatẽ suam. Vt liberet à morte animas eorum, & ad alendum eos in fame.*) Regis maximæ copię sunt, quibus nihil non confecturus uidetur. Et hæc חיל uocantur, ijs enim potẽtia & uirtus regis constat. Alioqui חיל præcipuam & ferè bellicam uirtutem significat, unde mox & equo, sed animali bellico, tribuitur. Equi singularis uirtus est, ut saluti sit sessori, siue oppugnandus hostis sit, siue fugiendum. Quo itaq; ostendat, nihil omnino salutis expectãdum à creaturis, canit inutilem esse ac inefficacem ad salutem, tam regis, quàm equi uirtutem, quibus tamẽ præcipua esse creditur. Simile est illud Prouerb. 27. Equus instruitur ad prælium, at Iehouah saluat. Neq; dissimile illud Iiob: Cum tempus est exaltandi, exaltat, interim equum & sessorem ridet is. שקר, id est, mendacium equi dicit ad salutẽ, quod idem est, atq; equus mentitur, fallit spem sessoris seruari per illũ sperantis. A Domino uero uno salutem petendam docet, dum subijcit: Ecce oculus Iehouæ super timentes ipsum, quicunq; bonitatem eius expectant, ut liberet eos à morte, dum uel pestis grassatur, aut bellum, & uitam defendat, dum fame laboratur, curans ne quid eis desit ad uitam necessarium. Adijcit siquidem manu largissima hæc omnia, dum in primis quæritur regnum Dei, & eo digna iustitia.

Versus 20, 21, 22, ad uerbum. *Anima nostra præstolatur Iehouam, hic auxilium nostrum, & clypeus noster. Nam in eo lætabitur cor nostrum, nam in nomine sancto eius nitimur. Sit bonitas tua super nos ò Iehouah, quemadmodum expectamus te.*) Memorat fiduciam in Deum, quæ efficit ut in omnibus à Deo pendeamus, atq; è manu eius omnia expectemus, solidum item cordis gaudium parit.

D

Versu ultimo nomine populi Dei precatur, ut Dei bonitas iuxta spem ipsorum in eos iugiter exeratur. Quo simul, quomodo Deus confidentes in se, & omnia à se expectantes habeat, docet, nempe, quod perpetuo eis adesse soleat, iuuare & defendere in omnibus, consolari, & recreare, ut iugiter in ipso, & de ipso gaudeant, iuxtaq; spem suam, sempiterna bonitate eius perfruantur. Hæc sors est electorum, & à Dei prouidentia in omnibus pendentium.

ARGVMENTVM PSALMI XXXIIII.

Motus Dauid ex singulari illo beneficio, quo ipsum Deus, cum apud Achis regem Palestinorũ (quorum reges Abimelec uocabantur) agnitus, de uita periclitaretur, non sine miraculo seruauit, Dei erga suos curam & bonitatem in uniuersum magnifice prædicat, simul ad innocentiæ & pietatis studium hortans, quod qui eo præditi sunt, ex omnibus malis eripiantur, & bonis uniuersis cumulentur. Cuius præclarum in seipso exemplum consyderandum offert.

A PSALMVS XXXIIII.

in genere mixto ἐπαινετικὸς & διδακτικὸς

DAuidis, cum insaniàm simularet coràm Abimelec, 1
& expulsus ab eo, abiret.
Prædicabo Iehouam omni tempore, erit laus 2
eius in ore meo iugiter.
De Iehoua gloriabitur anima mea, audiēt man 3
sueti & lætabuntur.
Attollite Iehouam mecum, extollamus unà no 4
men eius.
Sollicitus quærebam Iehouam, & annuit mihi, liberauit me ab o- 5
mnibus quæ terrebant.
Respiciēt ad illū, & accelerabūt, nec suffūdētur pudore facies eorū. 6
Iste adflictus simul atq; inuocat, audit Iehouah, & ex omni angu- 7
stia seruauit eum.
Angeli castra circū timentes Iehouam ponunt, & liberant illos. 8
Degustate & uidete, quàm bonus sit Iehouah, fœlix ille uir, qui se 9
illius fidei committit.
Colite Iehouā sancti eius, nam colentibus eum nulla est penuria. 10
Valentes uiribus leones, inopia laborabunt, & fame prementur, 11
B cum studiosos Iehouæ nihil boni deficiet.
Agite filij, audite me, ad Dei cultum instituam uos. 12
Quisquis es, qui cupis uiuere, amas uitā logęuā, quo fruaris bonis. 13
Serua ab iniuria linguam tuam, & os tuum à uerbis fallacibus. 14
Caue ne quem afficias iniuria, incumbe bonitati, studiose quære 15
& consectare pacem.
Oculi Iehouæ intenti sunt in iustos, aures eius uociferationi eorū 16
auscultant.
Vultus Iehouæ & in eos, qui faciunt iniuriam, intendunt, sed ut ex- 17
cindat de terra memoriam eorum.
Illi uero clamant, & Iehouah audit, ex omni angustia liberat eos. 18
Prope adest Iehouah confractis corde, contritos spiritu seruat. 19
Et si plurima mala incidant iustis, ex omnibus tamen liberat illos 20
Iehouah.
Omnia ossa eorum custodit, ut ne unum ex eis confringatur. 21
At improbum perdet malum quodlibet, & qui iustos odio habēt, 22
deuastabuntur.
Redimet animam seruorum suorum Iehouah, nec deuastabuntur, 23
quicunq; ipsius se fidei committunt.

C

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbum.

Cum immutaret rationem suam coràm Abimelec, & expulit eum & abijt.) Reges Palestinorum Abimelec uocabantur, uti reges Aegypriorum Pareos. Id ex eo liquet, quod & Abraham, & Iizhak tempore, hoc nomine uocatos illorum reges legimus. Accomodatum autem regibus nomen, quos patrum loco esse decet populo. Idem enim est אבימלך, quod pater meus rex. Cæterum hic rex ad quē Dauid fugerat, Achish proprio nomine dictus fuit. Sunt qui putent eum fuisse binominē. Historia hic notata, legitur 1. Regum 21. Fugerat Dauid, cum per Ionathan didicisset definitū apud Schaulem, ut ipsum perderet, ad regem Gath Achish suo, Abimelec regio nomine nuncupatum, ibi agnoscentes eum serui regij, dicebant: Hic profecto est, de quo in choro cecinerunt, Schaul percussit mille, Dauid autem decem milia. Inde terrore maximo ut uerisimile est, consternatus, immutauit טעם suum, id est, intellectū, rationem, insanire se simulans. טעם enim & gustum significat & transfertur pro ratione, iudicio, intellectu, forte, quòd ratio id sit menti, quod gustus corpori. Inde Psal. 119. octonario ט, טוב טעם ודעת למדני, id est, bonū iudicium & scientiæ doce me. Et Prouer. 11. Monile aureum in nare porci, est mulier pulchra, & deserens טעם, id est rectum iudicium. Item Prouerb. 26. Piger in oculis suis sapiens est plusquàm septem respondentes טעם, id est, iudicium, uel sententiam. Ad hunc modum & Ionah. 3. usus est huius uocis. Cū itaq; Deus huius simulationi fauens effecisset, ut rex iuberet Dauidē à se expelli tanquàm insanientem, tanto liberatus periculo, composuit hanc odam, in qua & Dei erga se bonitatem prædicat, & fidendum illi, atq; æmulaudum eam simul hortatur. Ex eo uero, quod innoxię huic simulationi Deus fauit, animaduertere licet, haud indignum esse sanctis, fallere improbos, si id illis nihil noceat, prosit autem sanctis.

Quid Taam id est, iudiciū.

D

Versu 2. & 3. ad uerbū

Prædicabo Iehouam in omni tempore, iugisq; laus eius in ore meo. De Iehouah gloriabitur anima mea, audient mansueti, & lætabuntur.) Affectus grati animi ob diuinum auxilium uersibus secūdo & tertio promit, professus perpetuo et iugiter Deū se laudaturū atq; de eo sic fauēte, sic beneuolo, tāq; insigniter adiuuante, gloriaturū, quod & mansuetos, omnes qui cruci sese subiecerunt, & à mundo, eo quòd non sint de mundo, male tractantur, mire sit exhilaraturum, & singulari lætitia perfusurū, ut qui audiant Dei quem unice amant & colunt, laudes, & in his quòd ille committētes se sibi, & à mundo persecutionem ferunt, nequaquàm deseri. Deniq; & id gaudij eis materiam offert, quòd audiunt fratrem & paris sortis, similiter adflictum & adiutum tam mirifice. Gaudent enim cum gaudentibus eiusmodi, & maxime gaudentibus de Domino. Magni affectus & illud est: *Anima mea de Iehoua gloriabitur*, nam perinde est, ac si dixisset: Totis affectibus, totisq; uiribus, de Iehoua gloriabor. Animæ enim nomine, animalis uita, animalesq; uires intelligūtur. Potest hęc particula etiam uerti: Laudat anima mea Iehouam, & sensus idē erit. Nam de Domino gloriari, aliud non est, quàm laudes eius magno affectu deprædicare.

Versu 4. & 5. ad uerbum.

Magnificate Iehouam meū, & extollemus nomen eius simul. Inquisiui Iehouā & respondit mihi, & ab omnibus terroribus meis liberauit me.) His uersibus hortatur alios, ut unà Deū prędicent, & eius caussam ille subijcit, nempe quòd se sui studiosum, benigne adeo iuuerit, & ex omni angustia liberarit. Hoc autem quòd canit se liberatū ex omnibus terroribus, hyperbole est, testis gaudij ingentis, maxime si Psalmū hūc non post omnimodam sui liberationem, cum iam regnum augustum & quietum gubernaret, sed ut mihi uerisimile est, statim post periculū, quod in inscriptione

A prione notatum est, composuit. Adhuc enim Schaul ipsum persequebatur, adhuc incidebant, & quidē quottidie, quæ perterrefaciebant. Sed quia in ipsa sibi morte teneri uidebatur, cum in manibus esset ministrorū Achish, omni se putabat periculo liberatū, simul atq; præsens periculū euasisset, pro nihilo iā habens, quod adhuc exul & fugitiuus in desertis oberrare, & continuo audire quæ metum ipsi incuterent, cogeretur. Obseruandum uero, quanta Dei bonitatis admiratione, Deū Dauid celebret ob ereptionem, quam animales homines suæ potius sagacitati & fortunæ acceptam retulissent. Plurimi sanè quottidie, minori dexteritate concinnatis fallacijs, uitæ discrimini sese expediunt, qui idtamē pro Dei beneficio habendum, ne cogitant quidem. Sed qui Deo quicquam tribuerent, qui ne esse quidem Deum planè persuasi sunt. De uerbo ברך, quod nō solum benedicere, & laudare, sed & bene precari, ac benefacere significat, dictum est in uersu quarto Psalmi 21. De mansuetis, in uersu 27. Psalmi 22. & in uersu 9. Psalmi uigesimi quinti.

Miracula Dei hominum operibus occultantur.

Respicient ad eum, & accurrent, & facies eorum non pudefiēt. Iste adflictus clamauit & Iehouah audiuit, & ex omnibus coartationibus eius seruauit eum.) Fructum canit, qui ex sua liberatione prouenit, nempe quòd uisa Dei bonitate in ipso, tam præclare demonstrata, & alij ad Deum sese totos receperunt. Verum ambiguum est illud: *Respicient ad eum.* Incertum enim, an ad Deum, uel ad se, quem iuuerat Dominus, respecturos homines intellexerit. Abrahā Ezra putat Vatem de se hoc cecinisse, qui se mox adflictum eū uocat, qui inuocauerit, quemq; Dominus audierit. Similem orationē adducit, ex Numeris capite uigesimo quinto, ubi Bileam dixisse scribitur: Videbo eum, & non modo adspiciam, & non prope prodibit stella de Iaæcob &c. In hac oratione *eum* refert כוכב, id est, stellam, quæ sequitur, ita existimat, & in præsenti loco antecedens relatiui, *eum*, cum canit. *Respicient eum*, sequi, & esse ipsum Dauidem, de quo facit alios loqui. *Iste adflictus inuocauit & Iehouah audiuit*, hoc est, Vatem ipsum. Possit tamen & ad Deum referri, hoc sensu: Iam, postquàm me magnifice adeo Deus iuuit, respient ad eum, & festinabunt, commissuri nimirum se eius præsidio, & facies eorum non confundentur, quia spe sua non fallentur. Facierum meminit, quòd pudor in facie se prodat. Priori tamen sententiæ fauet uersus sequens, quo referuntur uerba eorum, qui admirantes Dei bonitatem, in Dauide declaratā, de eo dicebant, *Iste adflictus*, iste profugus, proscriptus, neci destinatus, ab omnibus contemptus, & reiectus, sic Iehouæ curæ est, ut simulátque inuocet, audiat eum, etenim ex cunctis periculis liberauit eum. Commodum igitur sic ordinari hæc queant, ut de se, uel de alio Vates canat, id quod subinde solet. Adspicient iam homines illum, & admirabundi consyderabunt, accurrent magno studio, tanquàm magnum aliquid & insigne uisuri, neque pudefient. Videbunt enim adflicto & ab hominibus maxime damnato, præclare adeo Deum adfuisse, ut stupētes inter se dicturi sint: En iste adflictus, cui tam aduersa omnia euenerunt, cui nullus omnino apud suos locus reliquus est, sic à Domino adiutus est, ut cunctis eum periculis & malis eripuerit, cum esset obrutus innumeris. נהרו, quod *accelerarunt* reddidi, alij illuminabuntur uertunt, ut sit contrarium eius, quod sequitur: *Et facies eorum non pudefient.* Sic sensus esset: Adspicient eum, nempe antea adflictum, nunc autem à Domino adiutum, & exhilarabuntur, uelut illuminati faciebus, nō suffundentur robore, quod simile quiddam tenebris foret. At si ad Deum referas, Respicient ad eum, bonaq; spe concepta quasi luce Dei læti fruentur, procul submoto omni pudore, omniq; animi cōsternatione, hoc est, tenebris. Iiob deuouens diem natiuitatis suæ, capite 3. ita dixit: Ne effulgeat super eum נהרה, id est, splendor, uel lux. Verum, cum per rara sit hæc uocis

Versus 6. 7. ad uerbum.

huius

C huius significantia, uix enim alium locum, præter iam ex Iiob adductũ, uniuersa Biblia habẽt, in quo eam inuenias, & pulchre quadrat hic, festinare, prior sententia uidetur firmior, uti & simplicior est.

Vers. 8. 9. 10. et 11 ad uerbũ

Angelus Iehouæ castrametatur circum timentes eum, & tuebitur eos. Gustate & uidete quoniam bonus Iehouah, beatus uir qui eius se præsidio committet. Timete Iehouam sancti eius, quia non defectus timentibus eũ. Leones depauperati sunt, & esurierunt, inquirentes Iehouã nõ deficient ullo bono.) Iam tutelam Dei erga quoslibet ipsum uere colentes celebrat, sed à sua liberatione occasionem accipiens.

Angelus cingit sanctos.

Angelũ, uel angelos, canit castris cingere timẽtes Deũ, ne scilicet lædãtur ab hostibus, qui circumquaq; illos, castra sua ponũt, quo eos perdant. Sic cum exercitus regis Syriorum cinxisset Dothan, oppidum in quo Elisha erat, & puer eius id uidens conterritus esset, Propheta uero exorasset, ut ei oculi aperirentur, uidit ille equites & currus igneos circumquaq; Elisha, 4. Reg. 6. Sic mittit Deus ad ministerium eorum, qui ad hæreditatem destinati sunt salutis, angelos πνεύματα λειτουργικά, id est, spiritus administratorios, ut habet epistola ad Ebræos capite primo. Ita promiserat & Iisraelitis Deus, angelum suum missurum, qui eos præcederet, & in promissam terram introduceret, Exodi uigesimo tertio. Hanc ergo Dei opem in se declaratam, non enim nisi uirtute angelica, manibus ministrorum Achish fuerat ereptus, offert quàm diligentissime consyderandam, imò degustandam, cum deinceps ait: *Degustate & uidete, quàm bonus sit Iehouah*, quàm benigne adsit suis. Hinc uero accensus amplius, uelut exclamat. *Fœlix ille uir, qui fidei illius sese committit.* Inde hortatur ad Dei timorem & cultum, quòd nihil possit ijs, qui eo præditi sunt, deesse. Idq; magis adfirmat uersu undecimo, addito contrario: *Leones*, inquit, *inopia laborabunt*, hoc est, qui instar כְּפִירִים, id est, leonum iuniorum, & uiribus ualentiorum, rapiunt, & alios opprimunt, inopia laborabunt, cum nihil prorsus deerit Dei studiosis.

D Kimhi leones accipit simpliciter, & antithesim, à uiribus illorum facit, ac si Vates dixisset: Leones, præsertim iuniores, non potest facile deficere præda, ob maximum eorum robur, at citius tamen fame peribunt, quàm desit boni aliquid, Deum ex animo quærentibus. Prior interpretatio pleniorem habet antithesim, inter diuites aliorum oppressores, qui bonis uitæ huius omnibus adfluunt, & Dei studiosos, quibus nihil æque inops & miserum est coram mundo.

Ver. 12. 13. 14. & 15. ad uerbum,

Huc concedite filij ausultate mihi, timorem Iehouæ docebo uos. Quis ille uir, qui cupiat uitam, amet dies ad uidendum bonum. Custodi linguam tuam à noxa, & labia tua à loquendo fraudem. Recede à noxa, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam.) Quandoquidẽ Deus sui studiosos, sic tuetur, sic fouet, & omni bonorum genere ditat, commodum nũc ad uitam Deo gratam hortatur. Filios appellat, quòd discipuli & auditores, à præceptoribus sic uocari soleant. Inde Shlomoh in Prouerbijs identidem dicit: Fili mi, cum ad quemlibet doctrinæ sacræ capacem, sermonem dirigit. Ita & filij Prophetarum, discipuli eorum dicti sunt. לְכָה, inuitantis & hortantis uox est.

Timor Domini.

Timorem uero Domini, cui promittit suos discipulos se adsuefacturum, intelligit uerum Dei cultum, & uitam religiosam, quæ Deo probetur, cuius timor & obseruantia Dei, fundamentum, & initium est. Quo uero illicibiliorem hanc reddat, significat uersu sequenti, hinc uitam, & diuturnam, omnisq; boni copiam expectandam. Deus enim horum author, cui potius ea donaret, quàm suis?

Vita longa & commoda uulgo et noui testamenti sanctis contigit.

Et certe ea se uere colentibus affatim suppeditat, non solum ueteribus, qui cum puerorum instar haberent, his erant delinimentis ad pietatem alliciendi, sed & noui testamenti sanctis, qui ut adulti in uita Dei sunt, ita amplioribus bonis Dei erga se fauorem experiri solent, nempe cœlestibus. Quæ enim uita, quę fœlicitas, quàm animo semper gaudente omnibus rebus, ad animi sententiam uti & abun-

A & abundare? Quæ alia longæuitas, quàm saturum uitę huius migrare in cœlos? Quanquàm perpauci inter eos, quorũ singulariter, effulsit pietas, quiq; in hoc peculiariter cõstituti sunt, ut hic Dei gloriam illustrent, qui non admodum annosi euadant. Paulus inter tot pericula, tot graues casus, & diras persecutiones, quadragesimum annũ, in prædicatione Euangelij excessit, sic & alios huius sortis in prouectam usq; ætatem uixisse, quamuis sæpissime de uita periclitatos, legimus. Plurimos quidem hinc rapit Deus, antequàm uitæ præsentis munia attingant, sed quos futuræ, non huius uitæ usibus destinatit. Quos in medio cursu hinc uocat, ut pauci sunt, ita in exemplum id fit, uitæ huius alacriter & fortiter cum futura commutandæ. Cæterum de discrimine inter sanctos ueteris & noui testamenti, & uitæ huius desyderio in illis ardentiore, ut qui cognitionem futuræ habuerint tenuiorẽ, in his remissiore, ut qui bona futura habeant perspectiora, dixi fusius, in uersum sextum, septimum, & octauum Psalmi sexti. Porrò timorem, cultumq; Dei, quem docet, in eo constituit, ut neminẽ uerbo uel facto lædas, beneficentiæ summopere studeas, & pacẽ cum omnibus religiose colas. Linguę iniurias, quæ ut faciles, ita plurimę sunt, prohibet uersu 15. & eas tũ apertis contumelijs, tum fallacijs finit, ait enim: *Serua linguam tuam à malo*, hoc est, iniuria Qui uerus
manifesta, & *loquendo fraudem*, id est, iniuria dolo obtrusa. Lubricitatem huius ma Dei cultus.
li in eo significauit, quòd dixit, *serua*, Nisi enim maximo studio tibi attendas, & quæ loqueris, solicite expendas, haud unquàm satis caueris iniurias linguæ. Vnde non ab re Diuus Iacobus perfectum eum dixit, qui lingua non laberetur. Obseruãdum uero, quod ait: *Quære pacem, & persequere eam*. Nisi enim studiose quęras, ut in pace cum proximis uiuas, & dũ sese obtulerit, totis uiribus persequaris, frui ea haud licebit. Tot incidunt quotidie inter mortales offensę, tam uaria sunt hominum iudicia. Proinde quamlibet pacis occasionem anxie uenari, & quàm di Vt colẽda pax.
ligentissime uestigare, quæq; prima obuenerit, eam persequi totis uiribus, arreptamq; tenere fortissime, id uero officium erit Christiani, neq; quisquàm alius
B id præstiterit, eo quòd ad hoc, omnimoda sui ipsius negatio necessaria sit, ad quã uenire nemo potest, nisi qui certus sit, alium esse, qui sui curam longe melius gerere, & uelit, & possit. Id iam eorum tantum est, qui per Christum seruatorem se sciunt Deo in filiorum loco numerari. Horum igitur etiam istud fuerit, ut omnibus rebus posthabitis, id unum studeant, quo patri huic suo gratificentur, bonitatem eius æmulantes, & nihil aliud satagentes, quàm ut in pace, quantum in ipsis est, cum omnibus uiuant, cum ille hoc unum ab eis requirat. Hos uersus Diuus Petrus adduxit prima epistola cap. 3. Psalmus 11. his similia habet.

. *Oculi Iehouæ ad iustos, aures eius ad clamorem eorum. Facies Iehouæ in facientes malum, ad excin-* Ver. 16. 17. 18.
dendam de terra memoriam eorum. Clamarunt & Iehouah audiuit, & ab omnibus coartationibus eo- & 19. ad uer
rum liberauit eos. Prope est Iehouah confractis corde, contritos spiritu seruabit.) Caussam red bum.
didit, cur cauendum ab omni iniuria, tam uerbis quàm factis, omni studio autẽ in id incumbendũ, ut in pace cũ omnibus uiuentes, benefici simus in quoslibet. *Oculi Domini intenti sunt in iustos*, ut eis prospiciat, ne quo bono careãt, siq; inciderit calamitas, simul atq; inuocarint audit eos, quia aures habet clamori eorum auscultantes. Neq; cogitandum nobis de uindicta eorum, qui nos lędunt, *facies Dei* & illis intenta est, sed ut suo tempore *eos deleat de terra, aboleatq; memoriam eorum*. Versu 18. iterũ affirmat Deum audire iustos ad se clamantes, malisq; omnibus eripere. Et huius rationẽ subijcit uersus 19: *Prope est Iehouah ijs, qui sunt corde confracto, & seruat spiritu contritos*, hoc est, ab alijs oppressos, atq; inde grauiter adflictos, animoq; saucios & cõsternatos. Idẽ canit uer. 17. Psal. 10. Hos & Seruator ad se uocat Matth. 11. Ii ipsi illi pauperes spiritu sunt, quorum est regnum cœlorũ. Dei siquidẽ est iuuare, quos iã potius iuuet, quã omni alio auxilio destitutos, & auxilio opus habẽtes?

Tales

C Tales iam sunt, quotquot Christi sunt, & pie uiuere instituunt, propterea quòd huiusmodi persecutionem ferre in hoc sæculo oporteat. Eos Deo peculiariter curæ esse, qui ab hominibus & deserũtur, & iniuria præcipue afficiuntur, ut pauperes, uiduę, & pupilli, multis canit Psalmus decimus. Ibi in uersu decimo quarto de hac Dei indignatione dixi nonnulla. Obseruandum uero, quòd non reijciat Deus animo deiectos, & cruciatos ob aduersa, quæ incidunt. De his enim canit uersu decimo nono. Peculiariter enim adesse huiusmodi solet, non quidẽ quibuslibet, sed qui in Deo rerum suarum præsidium collocant. De his ad uersum uigesimum secundum Psalmi uigesimi secundi quędã dixi, & alibi. Neq; enim requirit Deus, ut suis mala non doleant, sed ne illos ab officio dolores distorqueant, tolerantes uult, non insensatos.

Ver. 20. 21. 22. & 23. ad uerbum. *Multa mala iusti, & ex omnibus ijs liberabit eum Iehouah. Custodit omnia ossa eorum, unum ex eis non confringitur. Noxa occidet improbum, & odientes iustum uastabuntur. Redimit Iehouah animam seruorum suorum, & non uastabuntur, omnes qui in in præsidiũ suum collocant.)* Quàm diuersa sit piorum & sceleratorum sors, pluribus exaggerat. Sensus est: Et si plurima incidunt iusto mala, ex omnibus tamen eum Dominus eripit, ita ut nulla in re prorsus lædatur, Psaltes cecinit: *Nullum os frangitur*, eò quòd ossibus corporis robur potissimum nitatur. *At improbum perdet malum*, subaudi quoduis unicum tantũ, cum multa iusto nihil officiant. Caussa est, quod Dominus suos seruat, odientibus autem iustum aduersatur, proinde uastari hos necesse est, illos beatos uiuere, atque florere. Eadem habet sententia illa in Prouerbijs: Septies in die cadet iustus, & surget tamen, at improbus in malo corruet, hoc est, in plurima pericula iustus incidet, at emerget, & eripietur rursum illis: improbum uero mala quæ inciderint, penitus extinguent. De casibus peccati quidam hunc Prouerbiorum locum intelligunt, quos quidem nullus reijcio, sed eam uolui interpretationem afferre, quæ uideatur uerbis Salomonis certius conuenire, eóq; esse germanior. Versum uigesimum, quidam in hoc interpretantur, quòd oporteat iustos multa pati aduersa, quod quidem uerũ est, sed hic tamen Psaltes id agit, quòd quãlibet in multa incidãt, omnia tamen Domini ope tandem euadant, cum improbi uel uno malo, & quantulumcunq; leui, æternum pereant.

Explicatur illud: Septies in die &c.

D

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI QVINTI.

Diræ sunt in Schaulem & assentatores eius, natæ ex incredibili innocentiæ fiducia, certaq; cum ultionis de illis sumendæ, tum opis sibi ferendæ expectatione. Vehementissime itaq; affectibus excidium illis & salutem sibi precatur, utrunq; autem, non nisi, ut pro bona Dei uoluntate, ita & in laudẽ, in gloriamq; Dei.

PSALMVS XXXV.

καταρατικὸς καὶ εὐκτικός.

1 DAuidis. Cõstitue te Iehouah aduersarium aduer-
sarijs meis, oppugna oppugnantes me.
2 Arripe clypeum & scutum, consurge in auxi-
lium mihi.
3 Deprome lanceam, prodi obuiam persequen-
tibus me, ut uiam eis intercludas, dic animæ meæ,
salus tua ego.
4 Pudore afficiantur & ignominia, qui quærunt animam meam, co-
gantur

A gantur dare terga,& opprobrium ferant,qui cogitant malum mihi.
Habeant instar pulueris uento expositi,& exagitet illos angelus le- 5
houæ.
Viæ quibus ingrediuntur, obsitæ sint tenebris,& lubricæ,& ange 6
lus Iehouæ persequatur eos.
Nam immerito mihi pararunt tectam foueam,cum reti suo,præter 7
caussam foderunt foueam animæ meæ.
Veniat illi ruina subita,quam non putarit,illaqueetur reti quod ab- 8
scondit, incidat in foueam cum fragore.
Anima uero mea gaudeat de Iehoua,lętetur de ope eius. 9
Cuncta intima mea dicent,ô Iehouah,quis tibi similis, qui eripis ad 10
flictum ab eo qui illi præualet,adflictũ & inopẽ ab eo,qui illũ diripit.
Surgebant testes uiolenti,quæ nunquàm cogitarã rogabant me. 11
Rependebant maleficiũ pro beneficio,solitudinem animæ meæ. 12
Ego uero dum illi male habebant,uestiebar facco,ieiunio adfligebã 13
animam meam,& totus eram in precationibus.
Habebam me,ac si eorum proximus,ac si frater fuissem, uti qui lu- 14
get matrem pullatus incuruabar.
Porro,ipsi cum mihi aduersa ualetudo esset,lætati sunt, & conuene 15
runt, conuenerunt contra me abiecti homines, quod minime puta-
bam, conscerpserunt me,nec cessarunt.
B Assentatores, cum parasitis omnia subsannantibus infrenduerunt 16
contra me dentibus suis.
Domine,quousque aspicies,restitue animam meam à calamitatibus 17
quas illi inferunt,uitam meam à leonibus.
Celebrabo te in cœtu grandi,in populo ualido laudabo te. 18
Ne gaudeant de me,qui immerito mihi hostes sunt, ne annuant o- 19
cųlis,qui me odiunt absque caussa.
Nam nihil pacificũ loquuntur,& contra mansuetos terrę dolos cõ 20
cinnant.
Distenderunt contra me os suum,dixerunt,uah,uah, uidit oculus 21
noster.
Vidisti tu ô Iehouah, ne cesses Domine,ne absis procul. 22
Exurge,euigila,ut ius meum uindices,ut caussam meam adseras, ô 23
Deus mi & Domine mi.
Iudica me pro tua iustitia ô Iehouah,Deus mi,ne gaudeãt de me. 24
Ne dicant intra se,uah,pro uoto successit,ne dicant,uorauimus eũ. 25
Erubescant & simul probro afficiantur, qui de malo meo gaudẽt, 26
pudore & ignominia amiciantur,qui sese contra me attollunt.

27 Ouent & lætentur qui iustitiæ meæ fauent, & dicant, semper extol-
C latur Iehouah, cui placuit, ut seruus suus pace frueretur.
28 Et lingua mea de iustitia tua loquetur, quotidie laudem tuam.

Ad uerbum.

DAuidis. *Delitiga ô Iehouah cum litigatoribus meis, pugna cum pugnatoribus meis. Apprehende clypeum & scutum, & surge in auxilium meum. Et denuda lanceam, & conclude aduersus persequentes me, dic animæ meæ salus tua ego.*) A Deo in regẽ fuerat unctus, ei uocationi nullius cum iniuria inseruierat, salutem regni & regis totis uiribus propugnarat, nec aliud quàm Dei gloriam illustrare usque quæsierat. Hac conscientia fretus, non dubitabat Deum in se, ab iniquo Schaule, & adulatoribus eius hominibus uanissimis & nequissimis oppugnari. Deum ergo magna fiducia inuocat, ut ipse bellum cõtra hostes suscipiat, eumque solita sibi Antropopathia uelut hominem armat, clypeo, & צנה, id est, scuto maiore, ita dere redditur, & ut ex uersu 13. Psal. 5. liquet. Sic enim illic legitur: Dignatione tua eum ceu scuto undique cinges. Hic tamen cum מגן præcedat, quod & ipsum clypei nomen est, non ita quadrat. Vnde quidam spiculum reddunt, nam & spina hoc nomine significatur, sed tum plurali tantum numero usurpatur. Amos 4. uulgata æditio contos uertit, alij pugiones. At utcunque hic accipiatur, satis liquet, quidpiam significari armorum. Et illud סגר in uersu 3. Kimhi armorum speciem esse putat. A. Ezra ad eum modum eam uocem accepit, ad quem reddidi. Illud: *Dic animæ meæ, salus tua ego*, perinde est: Fac ut sentiam te animæ, uitæque meæ curam gerere, & istis me periculis erepturũ. Perseuerat enim in imagine hominis, se in auxilium alterius parantis & armantis. Solet namque eiusmodi, eum cui ferre auxilium parat, & uerbis in bonam spem erigere, opemque diligenter promittere. Ad hunc autem modum inuocare Deum possunt, qui abnegarunt sese, & omnia mundi præsidia desponderunt.

D

Ver. 4. 5. 6. ad uerbum.

Pudefiant & ignominia afficiantur, qui quærunt animam meam, reuereantur uero, & pateant probro, qui cogitant malum mihi. Sint sicut puluis coram uento, & angelus Iehouæ impellens. Sit uia eorum tenebræ, & lubrica, & angelus Iehouæ persequatur eos.) More suo pudefieri hostes orat, ita scilicet frustratis eorum conatibus, ut illi ipsis cedant exitio. Tum mira auxesi casum in perniciem sempiternam precatur. Primum imprecatur eis, ut quisquilijs uento expositis similes sint, hoc est, ut nusquàm queant consistere, nulla certa consilia sequi, sed continuo de malo in malum præcipitẽtur, de qua similitudine in uersu quarto Psal. 1. Deinde auget hoc: *Et angelus*, inquit, *impellat*. Si quis, uelut uento palea, expositus, non habeat ubi consistat, quid certi agat? Iam cum accesserit ad hæc impulsio angeli, tanto omni uento potentioris, quàm infœliciter præcipitari & rotari necesse est? Versus sextus eandem rerum perturbationem & iactationem, sed alia imagine canit, nempe insistentis uiæ lubricæ, & omni luce destituri, denique à persequẽte angelo Dei exagitari. Eiusmodi sane hominem continuo cadere oportet, ita imprecatus fuit hostibus suis, ut quicquid tentarent, præter opinionem caderet, nihil prorsus succederet, nec uiderẽt quidem quid sequendum esset. Hæc animi atque factorum perturbatio, exagitatio, & præcipitatio, malum illud erat, quod Kain fratricidæ Dominus inflixit, cum

Impij semper exagitantur.

diceret: Eris נע ונד, incertus rerum tuarum, & uagabundus in terra. Neque enim tantum solum identidem uertere eum oportuit, leuicula ea pœna fuisset, & de Abraham quoque ac sanctis alijs non minus quàm Kain sumpta, sed confusus erat animi, & omnium consiliorum, factorumque miserrima disturbatione percellebatur, ut nihil non inauspicato cederet, nihil nõ noxium experiretur. Id ipsum est, quod & populo suo transgredienti leges suas Dominus minatus legitur, Deut. 28.

A 29. Percutiet te Iehouah, inquit Mosheh, amentia, cæcitate, & stupore cordis, e-
risque palpitans in meridie, ut cæcus palpitat in tenebris, nihil habebis in ijs, quæ
institueris prosperum, calumniam & rerum direptionem quotidie patieris, nec
erit qui seruet. Et uersus finem cap. eiusdem: Et in gentibus illis, ubi captiuus e-
ris, nihil habebis tranquillum, nulla erit pedibus tuis quies, dabitque illic tibi Ie-
houah cor trepidans, oculos deficientes, & animam languidam &c. Istam ani-
mi perplexitatem, & tum consiliorum, tum factorum continuam euersionem,
Pharao, Shaul, Achaz, alijque impij principes, egregie experti sunt, ut scriptura te-
statur: & si quis animaduertat, uidebit ei malo obnoxios, quicunque Deo carent.
Ad tempus, dum sua bona hic recipiunt, effusa enim adeo Dei bonitas est, ut &
hostes eius participes faciat, uidentur impij aliquo rerum successu gaudere, at si
quis perturbationem & adflictionem quam in animo hi perferunt, etiam cum
uidentur felicissimi, intueri posset, haud obscurum uel ambiguum mali huius
specimen, cerneret. Sed & illa, bone Deus, qua uidentur tranquillitate & fœlici
tate frui, quam est fluxa, caduca, momentanea, si reliquo æuo compares, quo infini-
to atrocius, quam hic descripta sint, mala hæc patiuntur.

Quoniam immerito absconderunt mihi foueam retis sui, immerito foderunt animæ. Veniat ei tumul *Versus 7. et 8.*
tus, quem non nouit, & rete suum quod abscondit capiat ipsum, cum tumultu cadat in illud.) Summa *ad uerbum.*
est. Orat, ut hostes suos, quoniam immerito sibi insidias struunt, subita calami-
tate, quam minime expectauerint, de qua ne quidem in mentem eis uenerit, op
primat, & in id mali præcipitet, quod pararũt sibi, se autem de ope sibi lata gau
dere, & ipsum magnifice celebrare faciat. Illud: *Absconderunt foueam retis sui*, de insi-
dijs eorum dixit, similitudine à uenatoribus mutuata, qui lupis & alijs bestijs
foueas parant, & tegentes abscondunt, ut imprudentes ad expositam escam ac-
currentes, in foueam incidant, & tum reti aliquo imposito, uel saltem foueæ al-
titudine capiantur. Quærelam de insidijs eorum eo auxit, quod adiecit: *Foderunt*
B *animæ meæ*, subaudi scrobem, hoc est, insidias struxerunt, ut me perderent, uoluit
ita declarare, quanto insidiandi sibi studio flagrarint. שׁוֹאָה, tumultum quidẽ
etiam significat, sed quo subita infertur ruina, ac horroris plena uastitas, quare
subitam ruinam uerti. Tria siquidem hæc significat, fragorem & tumultum, ut infra
Psal. 40, uer. 3. Eduxit me de puteo. שָׁאוֹן, id est, fremitus, uel grandistrepi soni-
tus. Vastitatem ut Iesha. 6. uer. 11. אִם שָׁאוּ עָרִים, id est, cum uastabuntur urbes.
Item stuporem, ut Genesis 24. uer. 21. Et uir מִשְׁתָּאֵה obstupuit de ea. Mira ue-
ro in hoc uersu amplificatio est, calamitate opprimi, per se abunde miserum est,
magis autem si incidat subito, & cum tumultu, præterque omnem expectationẽ,
de qua ne cogitaris quidem, maxime autem, si quem eo ipso malo perire opor-
teat, quod pararit alteri. Vehementiam imprecationis habet & illud: *Cum fragore*
incidat in eam, subaudi, foueam. Quo altam foueam & subitam in hanc præcipita-
tionem, quæ cum tumultu & fragore quodam fit, significauit. Sic & in priore
uersus particula synecdoche usus est, per שׁוֹאָה siquidem, id est, fragorem, fra-
gosam & perstrepentem, hoc est, subitam & uiolentam ruinam intellexit.

Anima mea gaudeat de Iehouah, lætetur de ope eius. Omnia ossa mea dicent Iehoua, quis sicut tu? *Versus 9. et*
qui liberas adflictum ab eo, qui illo robustior est, & adflictum, & inopem à direptore eius.) Exhila- *10. ad uerbũ.*
rari se orat ope lata contra istos, quorum iam interitum precatus est. Hæc enim
antithesim habent, ad imprecationem præcedentem in hostes. De eo autem ca
nere uidetur affectu, quo præuidens suam de lato auxilio lætitiam, iam cogita-
bat, ut totis uiribus esset Dei in se bonitatem laudaturus. Omnia, inquit, ossa
mea, id est, uel ut uerti, *omnia intima mea*, uel cunctæ uires meæ dicent: Quis tui simi
lis: hoc est, ego ita dicam ex intimis affectibus, & cunctis uiribus meis, eò quòd

incomparabilis tuæ bonitatis admiratio, omne corpus & totam animam meam peruasura sit, studioque laudandi te supra modum accensura.

C

Versus 11. & 12 ad uerbum

Surrexerunt contra me testes uiolentiæ, quæ non noueram postularunt me. Rependerunt mala mihi pro bono, orbitatem animæ meæ.) Exaggerat hostium suorum uim & crudelitatem. Testes queritur contra se surrexisse uiolentos & manifesto calumniantes, falsissimis enim criminibus ipsum apud Schaulem insimulabant. Illud: *quæ non noui postularunt me*, Aben Ezra & Kimhi intelligunt de rebus, quas inimici Dauidis freti testimonijs ab illo repetierunt, cum nihil debere se eis agnosceret. Quia autem שאל etiam interrogare significat, potest sensus esse: Falsi testes rogarunt me de malis, elicientes, ut fieri solet, propriam confessionem, quorum mihi non eram conscius. Horum uero crudelitatem & singularem perfidiam in eo taxat, quod canit se malis ipsorum indoluisse, & adeo, ut pro eis tanquàm iunctissimis atque charissimis dum morbo laborarent, ieiunio se, luctui, & precibus dederit, illos autem de sua calamitate summopere fuisse lætatos, & eam sannis & illusionibus auxisse, ac ita malum pro bono rependisse, & solitudinem, & orbitatem animæ eius, quantum in ipsis fuit, adduxisse, hoc est, in supremam miseriam, in qua solent esse orbi, & ij, qui nihil amicorum, nullum patronum habent, proiecisse. Hæc cecinit uer. 12. שכל siquidem orbitatem & sterilitatem significat, & hic pro desolatione & bonorum priuatione ponitur.

Versus 13. & 14. ad uerbum

Et ego in infirmitatibus eorum, uestimentum meum saccus, adflictus sum ieiunio, & precatio mea super sinum meum reuertebatur. Tanquàm esset proximus, tanquàm frater mihi ingrediebar, sicut lugens matrem pullatus curuabar.) Luctum maxime serium describit. Is constabat olim sanctis, & hodie constat, primum ieiunio, sed ex summa animi ægritudine suscepto, unde ait, *adflixi ieiunio*, subaudi animam meam. Et in Lege Leuit. 23. Ieiunium quod die propitiationis Dominus Iudæis præcepit, adflictio animæ uocatur. Deinde gestu & habitu animi tristitiã testante, sacco enim, hoc est, sordidiore ueste induebantur, & aspergebantur puluere, atque in terra sedebant. Tertio, anxia & sedula prece. Sic sane descriptum legimus ieiunium Dauidis pro puero nato ex Bathshaba, cum morti accederet, ieiunium Achaab cum pœniteret ob cædem Naboth: item Nineuitarum, & aliorum, quorum ieiunia scriptura memorat. Etenim ubi uere quid sanctis dolet, non possunt id non queri patri suo cœlesti, hoc cum serio fit, ita occupatur animus, partim mœrore, partim ardentibus pro liberatione uotis, ut omne cibi desyderium facile arceatur, fastidiumque rerum uitæ huius omnium ingeratur, ut nihil tum libeat, quàm uersari in sordibus, quã uerbis, & omni uita, tædium lucis præsentis testari, lachrymari iugiter atque lamentari. Saucti enim uere sunt, utque animo adflictantur, ita id ingenue uestitu & uerbis, reliquoque rerum uitæ huius usu præ se ferunt. Hac in re tamen, orientales, ut calidiores, plus sibi indulgere solent. Nobis occidentalibus, ob cœlum frigidius, conniuentiores affectus sunt, nec solemus eos tanta gestuũ insolentia exerere. Illud, quod uulgo uertunt: Precatio mea super sinum meũ uertebatur, reddidi: *in precationibus curuabar*, & sic quidam R. Leui hoc ipsum enarrauit. Incurui enim ferè orabant ueteres, cum essent in luctu. Sic precatio, quasi in sinum precantibus reuertebatur. Si ita accipias, non tam precationem, quàm habitum precandi, Psaltes hac oratione expressit. R. Shlomoh & Kimhi hunc sensum adferunt. Precatum me pro hostibus nemo potest inficiari, at forte dicent me malum illis imprecatum non bonum, peto igitur, ut in sinum meum oratio mea redeat, hoc est, mihi eueniat quod oraui illis. A. Ezra simile putat illi: Redde uicinis nostris septuplũ in sinum eorum, Psal. 79. unde uidetur sensisse Dauidem orasse, uel prædixisse, suam precationem sibi ipsi profuturam. Me mouit, quod Vates canit, quantopere eos quos iam hostes experiebatur, dilexerit

D

Precatio mea in sinum meũ reuertetur.

A lexerit, & ut, dum morbo grauarētur, pro eis solennē luctum cum ieiunio uniq; & prece habuerit. Precatum ergo se pro illis, uidetur hac particula narrare, nec uideo cur subito hanc occupationem interseruisset, qua testaretur se hostibus suis bona, non mala precatum esse, eóq; optare, ut sibi ita, ut illis orarit, eueniat. Ad hæc uersu 14. abunde testatur, ꝙ fuerit salutis eorum auidus, & nihil fuci in luctu suo admiserit, cum cecinit se ita luxisse, ut qui proximum & fratrem, imo & matrem lugeat. Ob nutricationis enim sedulitatem, & morum maiorem lenitatem, solent matres diligi à liberis tenerius q̃ patres, quare mortes earum feruntur grauius. Satis constat hic Schaulem & primarios regni, nam hi solū Dauidem tanto odio persequebantur, perstrictos. Hi iam propter publicum munus tanti erāt merito pijs omnibus, ut dum morbis uel alijs calamitatibus premerentur, publicę pro eis supplicationes fierent. In his iā Dauid, ut in quibusuis pietatis functionibus, præ alijs ardebat & sedulus erat. Huius iam ueniebat in mentem, & urebat, ꝙ iam illi tam malam gratiam rependerent. Hinc autem discamus, hunc sancti cādorem & humanitatem, ac etiam pietatem, malis etiam expositam, æmulari, & boni consulere, si quando male respondeāt, quibus nos amice fecerimus.

In claudicatione mea lætati sunt, & collecti sunt, collecti sunt claudi contrà me, & nō noui, sciderunt, & nō siluerunt. In adulatoribus subsannatores placentæ, nudare contra me dentes illorū.) Hi duo uersus, alteram Antitheseos partem absoluunt, canunt enim, quam pro hoc sancti candore & humanitate, improbi illi retulerint gratiam. *In claudicatione mea*, uel *dū claudicarem*. Videtur de peculiari aliquo aduerso corporis sui casu loqui. Forte è crure laborauit aliquando, siue ꝙ fregerit illud, siue ꝙ luxatum fuerit. Forsan intellexit ulcus pestiferum, unde claudicatio ei ad tempus acciderit. Volens enim ostendere, ut sibi malum pro bono illi retulerint, memorat eos, se claudicāte gauisos fuisse, forte ꝙ sperarent iam ad munia regis ineptum fore, aut etiam moriturum. Et conuenisse, non quidem ut amicorum officium præstarēt, quod ipse dum ægrotarent, præstiterat illis, & illi forsan etiam simularunt, sed conuenisse contra se, ut suam quisq; alteri lætitiam manifestarent, & uiderent quid sibi de casu eius sperandum esset. Id quò magis exaggeret, addit, se hanc eorum perfidiam latuisse, nihil tale de eis fuisse suspicatum. Boni enim ex sese de alijs iudicātes, ab omnibus meliora expectant. Illud: *sciderunt, non siluerunt*, A. Ezra interpretatur: Consciderunt carnem meam, malignis scilicet obtrectationibus, & noxijs calumnijs, nec siluerunt. Kimhi intelligit, os aperuisse risu, ob sancti infortuniū, neq; finem ridendi facere potuisse tantopere de malo Dauidis lætatos. Prior interpretatio uidetur argumento magis respondere. Chaldæus רמיר uertit, haurire sanguinem, nulla sane ratione, particulam itaq; hanc reddidit: Si excoriaret me pelle mea, non haurirent à me sanguinem. נכים, claudos significat, sed etiā

B uiles & abiectos. Videtur autem ad suam claudicationem respexisse, & uoluisse significare, illos de sua corporis claudicatione lætatos esse, cum ipsi animo claudi fuerint, ac ideo penitus abiecti & detestabiles. Quo ipso, simul calamitatem suam auctiorem fecit, ut qui tam male acceptus fuerit ab hominibus perditis & nihili. Gręcus habet: Flagella, forsan id spectauit, quod נכה, unde hoc nomē deductum est, cædere significat. Chaldæus reddidit: Impios insidiatores, aperuit siquidem translationem. Porro utilitatem horum amplificat uersu sequenti. *In adulatoribus*, hoc est, cū adulatoribus (sæpe enim ב pro עם accipi inuenias) subsannatores placentæ, hoc est, parasiti, & cupediarū sectatores, qui in gratiam, à quibus uentri aliquid sperant, quiduis irrident & subsannant. Scurrilibus enim dicterijs sese huiusmodi adsuefaciunt. Hi contra Dauidē conuenerūt, & dentibus infrenduerunt, & ipsi contra uirum Dei ferocientes. A. Ezra hunc sensum huius

Versus 15 16. ad uerbum.

uersus affert: Conuenerunt contra me, qui uorabãt calumnijs suis carnem meã absq; remissione, Cum his fuerunt adulatores & falsi simulatores me subsannãtes, & ex mea calamitate, uelut ex delicato cibo uoluptatem percipientes, & in hoc denudarunt dentes suos, nam & hoc metaphoricôs accepit. Quódq; hic dicitur, putat esse simile illi: Vorant populũ meum uelut panem. Significari siquidẽ uult, impios istos, sanctũ sic calamitosum & miserũ pro cibo habuisse. Kimhi hunc sensum reddit: Claudi, id est, uiles illi conuenerunt cum adulatoribus ac subsannatoribus (supplet enim ו, ut legas: חנפים ולעגים) qui sermone furili & inani oblectantur. מעוג, id est, pro nihili sermone accipit, id quod Ebræis quoq; significat, hi nudarunt dentes irridendo me, ut nudatione dentium intelligas effusum risum, quo dentes deteguntur. Vtcunq; uero hæc accipiãtur, illud abunde liquet sanctum hic queri, peruersos, abiectos, leuesq; homines cum inimicis suis, de malis suis lętatos fuisse, & sibi illusisse, id quod & Chaldęus uidit, sic enim uersum hũc reddidit: Verbis delusorijs & superbis, & derisorijs strinxerunt contra me dentes suos. Græci illud קרעו neutraliter acceperunt, sicq; cum sequentibus, quæ in unum uersum coniungunt, reddiderunt: Dissipati sunt nec compuncti. Subsannarunt me subsannatione, strenduerunt super me dentibus suis. Cum enim דמו etiam cogitare significat, pro compungi, quod in grauibus cogitationibus accidit, hic & Psal. 4. acceperunt. Sunt qui hostes Dauidis לעגי מעוג, id est, subsannatores placentæ dictos putent, quod maledicere & obtrectare iusto, ac etiam illudere, suauius habuerint quàm uesci placẽtis. Sed prior interpretatio certior uisa est. Solent enim scelerati, qui, ut Deo carent, ita innoxijs molesti esse student, uoluptatibus & ipsi dediti esse, & in delitijs habere, earum sectatores, maxime uero parasitos & scurras. Obseruemus autem, non Dauidẽ

D solum, sed & Deum seruatorem nostrũ ab hoc hominum genere plurima passum, quare nos decet nihil stupescere, dum eadem obuenerint.

Ver. 17. 18. 19. 20. & 22. ad uerbum.

Domine quousq; uidebis, reduc animam meam à tumultibus eorum, à leonibus unicam meam. Celebrabo te in Ecclesia ampla, in populo robusto laudabo te. Ne gaudeant mihi inimici mei falsò, odiẽtes me frustrà annuant oculis. Quoniam non loquuntur pacem, & contrà tranquillos terræ, uerba fraudis cogitant. Dilatarũt contra me os suum, dixerunt uah, uah, uidit oculus noster.) Memorat, uto pem Dei in persecutione, quã scelerati illi sibi intulerant, orarit, & uotum de laudando Deo nuncuparit, ac iterum hostium crudelitatem accusat. Magni affectus est quod ait: *Quousq; adspicies?* Reticentia enim est, ac subaudiendum, nec fers opem, & depellis illorum improbitatem. Sic & illud: *Restitue animam meam.* Significat enim actum iam fuisse de uita sua. Passim hostes suos ob truculentiam, leones uocat, ita & hic *unicam*, animam dicit, quod unica sit, eóq; summe chara. Versus 18. uotum habet, celebrandi nominis Dei coram multitudine. Hoc in primis optant sancti, quia Deum ex toto corde diligunt, & norunt se nullam prorsus posse Deo gratiam referre, à quo accepisse sese agnoscunt, quicquid boni uel cogitant. Versibus sequentibus duobus precatur, ne permittat Dominus, ut de successu suo contra innocentem gaudeãt inimici, & uoluptatem, de malo suo percipiant, quã nutibus oculorum testentur, quando tam mali sint, ut falsò, hoc est, *immerito*, ut uerti, & nulla caussa se odio prosequantur, nec pacificum aliquid loquantur, sed dolos & fraudes continuo concinnẽt, contra רגעי, id est, tranquillos, lenes, mites, mansuetos, pacisq; studiosos in terra. Versus 21. ostendit iam uelut triumphantes de se, effusissime lætatos fuisse, atq; sibi ipsis de uictoria iã opinione eorum parta, uelut gratulatos: *Distenderunt*, inquit, *contrà me ora sua*, ob nimiã scilicet de casu meo lætitiam, & dixerunt: *Vah, uah, uidit oculus noster*, subaudi, quod diu optauimus. Talẽ de Seruatore triumphum egerunt Iudæi, cum iam esset sepulchro demandatus, sed quanto suo malo? Eadem iam sors & nos manet, si modo libeat hæc simul mala perferre.

A *Vidisti ò Iehouah silea, Domine ne elonges à me. Excitare et euigila ad iudicium meum, ò Deus mi* Ver.22.23.24
& Domine mi ad caussam meam. Iudica me secundum iustitiã tuã, ò Iehouah, ò Deus mi, & ne gau- & 25. ad uer-
deant. Ne dicant in corde suo uah, anima nostra, ne dicant uorauimus eum.) Iudicium Dei, fre- bum.
tus cõscientię suę innocentia, appellat & inuocat. Magna consolatio est in uerbo *uidisti*. Hanc enim significationem habet, utcunq; hactenus, præualentibus mihi improbis istis, uisus sis non uidere, quæ mihi iniqua & atrocia fecerunt, scio tamen te uidisse omnia, eoq; tandem iudicium de me facturum, & ius meum adserturum, Id ergo ut facias oro. De antropopathijs istis, *uidisti, ne sileas, ne elonges, excitare, euigila*, dictum satis in Psal.7. & 10. item 28. Versus 24. luculentissime probat illud quod supra in uer.11. Psal.5. & uer. ultimo Psal.22. de iustitia Dei annotaui. Nempe, nequaq; ea significari sæueritatem Dei, à qua quidam dicunt se ad misericordiam eius prouocare. Iustitia summa bonitas est, secũdum hanc ergo se orat hic sanctus iudicari, nequaq; secundũ sæueritatem. Neq; enim hanc, etiã collatus hostibus ferre potuisset, & si enim minus pœnatum, tantum tamen dare eum, sęuere iudicãre Deo, oportuisset, ut uires eius infinito superassent. At Dei bonitas amplexa ipsum erat, suiq; studium indiderat, hinc par erat, ut quod in ipso cœperat, perficeret. & peccata eius condonaret, quando & ipsum eorũ pœniteret ac pigeret, hostes autem extingueret, quæ non tam Dauidis, q̃ omnis boni hostes erãt, & Deũ plane pro ludibrio habebant. Illud: *Vah, anima nostra*, subaudi lętet, uel ualet idẽ atq;: O desyderiũ nostrũ, assecuti sumus quod optabamus, Chal. habet: Non dicant, lętabit anima nostra. Exclamatio est sũmę uoluptatis, ac idẽ atq;, Vah, tandẽ euenit, quod animus noster optabat. נפש enim et pro desyderio & cupiditate accipitur, ut uer.12. Psal.77. Ne tradas me in animã infestantium me, id est, ne permittas me eorum libidini, uel, non tradas me eorum desyderio.

Pudefiant & pateant probro simul, qui lætantur de malo meo, induantur pudore & ignominia, qui
B *se contrà me attollunt. Ouent & letentur qui fauent iustitiæ meæ, & dicant, semper extollatur Ieho-* Vers.26.27.
uah, qui amat pacem serui sui. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, omni die laudem tuam.) & 28. ad uer-
Vt initio Psalmi, ita & hic orat, ut pudore afficiantur improbi sui hostes, fru- bum.
strati scilicet spe sua, & irritis factis impijs eorum conatibus. Eo autem, ut sæpe dictum, non tam uota, q̃ suam in adflictione consolationem canit. Ita futurum enim credebat, cumq; id memoraret, & Dominum ut id præstaret, precaretur, mirum in modum animo confirmabatur, inq; spem optimam erigebatur. Ver. 27. ostendit etiam fuisse, qui se q̃libet abiectum, adhuc ob iustitiæ studium dilexerint, & fœlicia sibi optarint, quos ut Dei filios, par erat pij uoti sui fieri compotes, quod cum oraret, & ipsum, fiduciam sibi auxit. Pacis nomine omnium rerum successus, in scripturis significari solet. Ita cum Ioseph rogaret: Est ne patri meo pax? dicere uoluit: Nunquid recte habet pater, & rerum successu fruitur? De hac pace in uer. ult. Psal.4. & uersu ultimo Psalmi uigesimi septimi. De הגה, id est, meditari & loqui, multa dixi in uer.2. Psal. primi. Hinc autem & nos discamus, toto die, hoc est, semper, Domini iustitiam, hoc est, absolutissimam bonitatem deprædicare, de ea loqui perpetuo. Nihil enim est, quod uel æque nos Dei filios deceat, uel cum maiore fructu fecerimus, siquidem salus nostra in amore, studioq; Dei sita est.

Disputatio de Ieiunio.

In uersu quintodecimo de ratione ieiunij, legimus admodum insolentia, si nostris ieiunijs conferantur, quare de ieiuniorum natura, & præcepto nonnihil dicendum. Ieiunia, quæ quidem scriptura memorat, in supplicationibus sacrationibus duntaxat adhibita legimus, eaq; ad minimum uno die absq; cibo trās-

C actô, sæpe autem biduo, aliquando etiam triduo. Vnum diem absq; cibo transmiserunt Iisraelitæ, cum Dei auxilium orarent, cæsi à Beniamitis Iudic. 20. Item cum peccata sua deflerent in Mizpah 1. Reg. 7. Idem fecerunt ciues Iabes. Item Dauid, & qui cum eo erant, cum occisum Schaulem & filios eius lugerẽt, 1. Reg. 13. Nehemiah biduum ieiunasse legitur, Nehemiah. 1. Ester cum suis contribulibus, & Niniuitæ ieiunarunt triduo. Vulgata tamen, & ex Lege mutuata ieiunandi ratio, apud ueteres fuit, diem unum & cibo, & cunctis delicijs abstinere, unde usum sacci & cineris sæpissime coniunctũ legimus. Seria enim supplicia fuerũt, quotiescunq; ieiunia suscipiebantur. Deus nanq; unum duntaxat diem, toto anno ad ieiunandũ instituerat. Factum quoq; nõnunquàm est, ut sancti multos dies in ieiunijs coniunxerint, sed ut quotidie tamen uespere, finito die, cibũ sumerẽt. Ita diebus triũ hebdomadarũ ieiunauit Daniel, Dan. 10. Nec aliã equidẽ crediderim ieiunandi rationẽ fuisse & sanctis noui testamenti, ut quod Prophetæ & Doctores Antiochiæ susceperant, supplicantes Deo, ex suggestione spiritus sancti, Paulum & Barnabam amãdaturi in prædicationẽ Euangelij, Acto. 13. Et quòd hi ipsi duo Apostoli ieiunarunt, precantes pro Ecclesijs Antiochiæ, Pisidiæ, Iconij, & Listris, Acto. 14. Item de quo loquitur Paulus, 1. Corinth. 7. à coniugibus precationis caussa suscipiendũ, propter quod & à congressu temperandũ censet. Item quod, 2. Corinth. 6. inter reliqua sanctorũ officia memorat, iunctum uigilijs. Nusquàm enim de ieiunijs legimus, ubi non ob preces ardentius fundendas susceptũ, scriptura testetur. Ex quo satis liquet, ieiuniũ fuisse ueteribus, non cibi modo, sed semel omniũ deliciarum abdicationẽ, ad hoc institutam, ut interim, uel lamentis pro peccatis, uel alijs uehementioribus precationibus ad Deum, toti uacarent. Etenim ea abstinentia, qua carnis petulantiã quotidie retundi necesse est, uocatur in scriptis Apostolicis, non ieiunium, sed temperantia, Græce σωφροσύνη. Si nanq; semper caro mortificanda nobis est, & cũ Christo crucifigenda, nunquàm sane, non cibi potusq; modo, eius insolentia reprimenda est. Proinde abstinentia adhibenda Christianis est perpetuo, Ieiunia uero ijs temporibus, quibus uehementiore spiritu precãti animus est, quo si Dei studium nos uerum teneret, non adeo raro impelleremur.

Quomodo ieiunarint ueteres.

Quid uerum ieiunium.

D

Hæc uero non ideo memoro, quòd aut ritum Iudaicum uelim reuocare, aut Ecclesiasticum damnare, sed quòd cupiam serijs nos cum Deo, non inanibus agere cerimonijs. Quanq; Ecclesiæ ieiunia (sic uoco, nõ quę à uulgo uidemus obseruari, sed quæ sancti patres instituerunt) non adeo multum uarient ab ijs, quæ scriptura memorat, obseruataq; non minus ab Apostolis, q; Iudæis reliquis legimus. Nam Calcedonense Concilium statuit, ut nullatenus credantur ieiunare, qui ante manducauerint, q; uespertinũ celebretur officiũ. Huic legi pulchre nunc fraudẽ facimus, uespertinũ officium paulo post tertiam diei horã, ad summum sub sextam celebrantes, quod ueteres nunquàm non post nonã, hoc est, sub noctẽ habuerunt. Ad hæc nulla ieiunia agnouerunt, quæ nõ essent ex contrito ob peccata corde, & ardenti in pietatẽ pectore suscepta. Nota siquidẽ sunt, quæ Dominus contra Iudæos per Prophetã Iesha. 58. dum citra innocentiæ studiũ ieiunarent, ac suæ simul auaritiæ & iniquitati studerẽt, dixerit. Et Diuus Thomas secũdo libro Questionũ Theologicarũ quęst. 147, ac Scholastici omnes, ieiuniũ actum uirtutis faciunt, hoc est, rem recta ratione, ad id quod honestũ, & per se bonũ est, institutam, & addit, tria esse ob quæ ieiunium suscipiendum sit. Primum, ut petulantia carnis reprimatur, Alterum, ut mens in superna eleuetur, Tertium, ut digna ob peccata castigatio perficiatur. Hæc iam uoluerunt, qui ieiunia indixerunt, quare is ieiuniorum leges rite obseruat, qui hũc toto animo ierit, qui minus, ut nihil uirtutis agit, ita nec ieiunat, nec præcepto ieiuniorum satis facit.

Quæ ieiunia indicit ab Ecclesia.

Quic-

Quicquid sanè Sancti patres tradiderunt, ad id tradiderunt, ut meliores inde fi-
A erent, qui Christo nomen dederũt. Nec enim est in ecclesia potestas, inquit Pau-
lus, nisi ad ædificationem. Ea propter, cum rite ieiunare nemo possit, nisi eo cõ-
pellente proprio cuiusq; spiritu, nec ilico animus quoquàm inclinet, si eò prece
pro adigatur, prisci admodum liberi in ieiunijs fuere. Et Apollonius quidã Ec
clesiasticus scriptor, ex eo peruersi spiritus Montanum hæreticum arguit, quòd *Quæ ueteri-*
Leges ieiuniorum primus imposuerit, ut meminit Eusebius in historia Ecclesia- *bus in ieiunio-*
stica libro quinto, capite 18. Idem capite 24. eiusdem libri uerba Irenęi citat, scri *rum obseruati*
bentis olim perseuerante fidei unitate, adeo tamen uariam fuisse ieiuniorum ob *one libertas.*
seruantiam, ut quidam uno tantum die, alij duobus, alij pluribus, nonnulli qua
draginta, ieiunium obseruandum putarint. Idq; quòdiu tanto ieiuniorũ discre-
pantia, fidei consonantiã nõ rupent, hoc est, neutri alteros abiecerint adeo pro-
bat, ut Ireneus hoc exemplo, Victorẽ Episcopum Romanum mouere conetur
ut idẽ sibi faciendum ducat in dissidio, quod tum de tempore Pascatis uigebat.
Hinc Diuus Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, & alij patres
ubicunq; de ieiunijs scribunt, non tam leges & statuta publica urgent, q̃ hor-
tantur ut à peccatis primũ, inde à superuacaneis delicijs uniuersi Christiani ab-
stineant, etiam si legibus ieiunandi, non tam exacte respondeant. Vnde Chry- *D. Chrysost.*
sostomus in quadã de ieiunio oratione: Si ieiunare non etiam potes, potes tamẽ
abstinere delitijs. Hoc autem non minimum est, nec à ieiunio multum distans,
sed ipsum quoq; diaboli furorem prosternere idoneum. Ex his uerbis satis appa
ret, quàm laxarit ieiuniorum præcepta, non quidem ut illa refigeret, sed ut eò
Christianos adduceret, quo & ieiunia instituta sunt. Hinc & Augustinus super *D. August.*
Iohannem: Ieiunium autem magnum, & generale est, abstinere ab iniqui-
tatibus, & de illicitis uoluptatibus sæculi, quod est, perfectum ieiunium in hoc
seculo. Quasi enim quadragesimã abstinentiæ celebramus, bene cum uiuimus,
cum ab iniquitatibus, & ab illicitis uoluptatibus abstinemus. Cõsona his & Di-
B uus Hieronymus non uno in loco scribit, cuius & hoc pręceptum legitur: Sint ti *D. Hierony.*
bi quotidiana ieiunia, & refectio saturitatem refugiens, nihil enim prodest tibi,
biduo uel triduo transmisso, uacuum portare uentrẽ, si post pariter obstruatur.
Item alibi: Sint tibi ieiunia pura, continua, moderataq;, id est, quotidie esurire
& quotidie prandẽre. Ex his hoc uelim discetemus, ut si assequi summa illa, et
absolutioribus usitata sanctis ieiunia nõ liceat, aliquatenus tamen ad ea accede-
remus, neq; uideremur nobis ieiunasse, si meridie primum prandeamus, & pi-
sculentis delitijs, carnes commutauerimus. Non est ieiunium, ne Scholasticis
quidem, quo non uel carnis cupiditas restinguatur, uel mens ad superna eleue-
tur, uel pœnæ peccatorum soluantur. Et quandocunq; ieiunia ab Ecclesia insti-
tuta huc non conducunt, liberum esse ea omittere, & Diuus Thomas censuit lo-
co superius adducto. In eo enim casu, si ipse Legislator adesset, nequaquàm ieiu
nare præciperet, qui in hoc solum ieiunia instituit, ut peccatis Christiani purga-
rentur & ad uiuendũ iustitiæ expedirentur, Summa omniũ est, ne ullo nobis ie-
iunio placeamus, quo non contra peccata dimicetur, & sancta ad Deum preca-
rio promoueatur, nec putemus nobis ieiunasse, si speciem duntaxat deliciarum
mutemus, & tempus cœnandi pręueniamus, tantũ scilicet cibi prandij tẽpore in
gerentes, ut cœnã natura nõ requirat. Religiosissimi nanq; hodie nunq; uiuunt *Quod ieiuniũ*
lautius, q̃ in quadragesima. Cibos & numero, & illicibilitate duplicãt, uinũ bi *Religiosorũ.*
bunt nullo tẽpore meratius. Quid hoc quæso ieiunij? Diuus Hieronymus cõtra
Iouinianũ, etiã uiliũ satietatẽ in ieiunijs abesse oportere scribit. Ergo ne fucis no-
stris Dei maiestatẽ irritemus, ieiunemus serio, aut si id nõ possumus, quod pro-
ximũ est, & ad quod omnes sancti hortant̃, amplectamur, ut abstineamus à de-
litijs. Leges Ecclesiæ sint nobis sacrosanctæ, sed ne prætextu obedientię Ecclesiæ,

contra

C contra Eccleſiam agamus. Ea ſiquidem ut ſatis iam ex dictis patet, nullum agnoſcit ieiunium, quod non probet ſeruator ſponſus eius, hoc eſt, quo non uera, ſolidaq́ incrementum accipiat pietas. Non uulgarium ſpirituum eſt ieiunium, uti & precatio, ſanctæq́ uigiliç, quare haud mirum, ſi uulgo parum notum ſit, cum paſſim, & qui ſanctimoniæ arcem uidentur obtinere, toti carnis cupiditatibus ſeſe dediderint. Cui donarit Dominus, ut ei ſerio doleant peccata, ut ex animo regnum ipſius aduenire oret, is ut ſuo tempore orare, & ardenter orare noſcet, ita uere ieiunare quoq; ſtudebit, nec id in quadrageſima ſolum, ſed quotieſcunque ſerius precādi inciderit occaſio. Vere omniū bonorū operū primū fundamētum eſt, peccata diſplicere, et cordi eſſe pietatem, quod fundamentū ubi nō ante omnia iactum fuerit, quiduis potius quàm Domini ædificium fuerit quicquid ſuperſtruxeris. Porrò Chriſtiani, qui ſtudet fieri omnia omnibus, ſemper fuerit Eccleſiæ uoluntatē multo maximi facere. Quare cum hæc ieiunia indicit, quocunq́ is animo ſit, cum nunquàm non ſit petente ſanctificari nomen Domini, cum in ſe, tum in aliȷs, nullo negocio ſe quoq; ad ieiunandum precandumq́ excitabit. Nec minus in his feruebit, atq; ſi ipſe ſibi illa præſcripſiſſet, imò cum Eccleſiæ iudicium, nunquàm ſuo non pręferat, plus adeo in ſupplicationibus indictis ab Eccleſia, quam quas ipſe ſibi ſtatuerit religioſus erit.

D

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMISEXTI.

SVmmopere admiratur effuſiſſimā Dei in omnia bonitatē, quàm admirationē, quo magis intendat, cōſyderat iuxta peruerſitatē improborū, quæ cum maxima ſit, Deus tamen bonitatē ſuā in illos nō claudit. Deinde canit, ut illam peculiari & beatifica ratione præ aliȷs percipiant electi, & orat, ut Deus ſe cognoſcentibus prolixius benefaciat, ipſumq́; tueatur à uiolentia ſceleratorum, quorū ſimul caſum prædicit.

PSALMVS XXXVI.

in genere mixto ἐπαινετικὸς & εὐκτικός.

1 PRęſuli ſerui Iehouæ Dauidis.
2 Teſtātur mihi in animo meo ſcelera improbi,
nullum eſſe illi Dei timorem.
3 Nam ſibi ipſi blanditur, donec ſummo odio
digna iniquitas eius euadat.
4 Quicquid loquitur, iniquitas eſt & dolus, ſugit doceri, ut benefaceret.
In lecto ſuo prauitatem excogitat, prauis uiuendi rationibus inſi
5 ſtit, nihil mali auerſatur.
6 O Iehouah, ad cęlos uſq; pertingit tua bonitas, ad nubes uſq; tua fides
Iuſtitia tua celſiſſimis montibus ſublimior eſt, iudicia tua abyſſus al
7 tiſſima, hominem & pecora ſeruas ô Iehouah.
8 Quam præclara eſt, ò Deus bonitas tua, propterea tuæ fidei, uelut umbræ alarum, ſe homines committunt.
9 Saturabuntur opulentia domus tuę, & potabis illos flumine delitiarum tuarum.

Apud

A Apud te enim est fons uitæ, & tuo lumine donati, uerum demum 10
lumen uidebimus.

Prolixam fac cognoscentibus te bonitatem tuam, & iustitiam tu- 11
am rectis corde.

Ne irruant in me superbi, néue commoueant me improbi. 12

Illic cadent prauitati dediti, repellentur, nec poterunt consistere. 13

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

Dixit scelus de improbo in medio cordis mei, non est timor Dei corâm oculis eius. Nam blanditur sibi ipsi in oculis suis, ad inueniendum iniquitatem eius ad odium.) Ad uerbum. In inscriptione uocat se seruum Iehouæ, quo putant Ebręi uoluisse eum significare, quamlibet multi deplorati, quiq; nullum Dei timorem habent, rebus secundis utantur, ipse autem, & multi alij pietati studiosi, innumeris aduersis exerceantur, se nihilominus in studio, obseruationeq; legis diuinæ perseuare, & sese seruū Iehouæ approbare. Sequentibus quatuor uersibus peruersitatem describit improborum, idq; ideo tam fuse facit, ut inde prçclarius Dei immēsam bonitatē celebret, qui sustineat tamē illis esse tam beneficus. *Dixisse aūt scelus improbi in medio cordis sui*, hoc est, testatum esse in animo suo ut uerti, de improbis (& uidetur certos aliquos, forte persequutores suos, Schaulis adulatores, notasse) *nullum esse illis timorem Dei*. Obscuritatem huic uersiculo inuexit uulgatus interpres, quod ל præfixum tanquàm datiui articulum accepit, cū hic, ut plurimis alijs locis, ualeat, de, ut in Gen. Dic לִי, quod mihi reddunt, frater meus est, id est, dic ita de me. Quid פשע id est, scelus sit, in uersu 10. Psalmi quinti, & alibi satis dictum, peccatum scilicet, pleniore cognitione, ita & Dei cōtemptu admissum. Id iam utiq; testatur nulla teneri religione, eos qui illud idētidem perpetrant. Et accepit Vates hic singulare pro plurali, sic igitur reddidi.
B Timor siquidem Dei non sinit in scelera pręcipitem ruere, & si semel atq; iterum quis ceciderit, cōtinuo inde reuocat, nec patitur in malo pergere. Necesse est igitur ante omnia, solutos esse religione eos, qui scelerate usq; uiuunt. Kimhi per פשע intelligit יצר הרעה innatā & peruersam cupiditatē, hęc dicit improbo, non esse Deum metuēdum, idq; in corde sancti, hoc est, ita sanctus de improbis in corde suo agnoscit. Vnde sensum huius uersus talem reddit. Ego dico in medio cordis mei, quod הפשעיוי יצר הרעה, hoc est, cupiditas, praua dicit improbo, fac quodcunq; libuerit, quia non est timor Dei corā illo. Vt uero Dei nullam rationem habent, ita sibi ipsis impendio placent, atq; adulantur, de quo canit uersu tertio, & dixi multa in Psalmum decimum, & decimum quartum. Eo autem, quod scelera se laudant, dici non potest quantum Deum irritent, de eo canit, quod sequitur: *Vt inueniat prauitatem eius ad odium*, id est, efficiant sibi ipsis in flagitijs blandiendo, ut prauitas sua summo Dei & hominum odio obnoxia inueniatur, id est, palàm deprehendatur. Nam & hominibus paulo rectiore iudicio præditis, intolerabile habetur si quis sua scelera laudet. De hoc unice inuiso sibi malo, questum Deum legimus Iesha. tertio: Peccatum suum ut Sedom prædicarunt &c. Inuenire hic est deprehendere, palámq; odio dignam prauitatem cognoscere.

Verba oris eius iniquitas, & dolus renuit erudiri ut benefaceret. Iniquitatē cogitauit super cubili suo, adstitit uiæ nō bonæ malū nō est auersatus.) Versus 4. & 5. ad uerbū Hi uersus fructus tantę peruersitatis canūt. Nihil enim eiusmodi bene uel loquunt̄, uel cogitāt, uel agūt, sed neq; sustinēt se ad hęc

erudiri

C erudiri & moneri. Oris prauitatem & contemptũ doctrinæ melioris, canit uersus quartus. Quintus cordis & factorum. Noctu, cum maxime scilicet uacat animus, tempus est, ut ad se homo redeat, & meliora cogitet, si etiam toto die inique uixisset. Sed ubi deest timor Dei, omnia ad malum seruiunt. In lecto ergo cogitant improbi noctu, quomodo die quosq; iniuria afficiant, & sua commoda cum aliorum incommodis augeant. Sequitur ergo, quòd *stet super uiam non bonam*, hoc est, addicat se peruersis institutis, & pręsens semper sit, & promptus. יתיצב, enim habetur. Illud, *malum non auersatur*, hunc sensum habet: Quid opus uerbis, nihil mali auersatur, ideo necesse est, ut cuncta eius cogitata, dicta & facta noxia sint, & pestilentia. Hactenus de prauitate improborũ, uidetur uero occasionem illi dedisse hæc canendi, aliquorum insignis improbitas, quibus tum ex sententia omnia ceciderint.

Versus 6. & 7. ad uerbum. *Iehouah in cœlis bonitas tua, & ueritas tua usq; ad nubes. Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa, hominem & iumentum seruas ô Iehouah.*) Canit id quod & Seruator de bonitate Patris testatus est, Matth. 5. quòd solem scilicet suum oriri faciat super malos & bonos, & pluat super iustos & iniustos. Hinc Psaltes cõsyderata improborũ iã deplorata prauitate, pręadmiratione tã effusę diuinę bonitatis, exclamat: *O Iehouah, bonitas tua usq; ad cœlos pertingit.* ב enim hic ualet עד, & idem est, cũ eo quod sequitur: *Et usq; ad nubes fides tua.* Nubes & cœlos pro eodẽ, ut & bonitatẽ & fidem, accepit, & dicere uoluit, omnem orbem terræ, ita beneficentia, fidaq; prospectione Dei plenum, ut pertingant hæc ad cœlos usq;. Versus septimus eadem geminat. Nam iustitia & iudicia Dei eadem sunt, quæ eius bonitas & fides uel ueritas, nec aliud, quàm horum immensam amplitudinem per illa significauit, quòd iustitiam parem facit altissimis montibus, quos modo loquendi scripturę, *montes Dei uocat & multam abyssum*, id est, infinito mari similia, *iudicia eius*, hoc est, rationem mundũ gubernandi. Iis siquidẽ iudicijs, omnia regit & moderatur, ut planè beneficiorum quendam oceanũ in creaturas suas uniuersas effundat, qui abysso multo maximæ, hoc est, immensæ, recte assimiletur. Et hæc ipsa eius beneficentia, iustitia eius, fides & bonitas est, omnia replens, & ad cœlum & ultra eminens. Cum subijcit, homines & iumenta seruas, idem simplicibus uerbis dixit. De hac infinita diuinæ bonitatis magnitudine & latitudine, dixi quędam & uersu primo Psalmi octaui.

Vl & uer. 14. ca. 4. in Thren

Quicquid eximie magnum, aut præstans, Dei esse dicitur, ut urbs, Dei, cedri Dei &c.

D

Versus. 8. 9. & 10. ad uerbum. *Quàm præclara est bonitas tua ô Deus, & filij Adam in umbra alarum tuarum confident. Saturabuntur pinguedine domus tuę, & flumine uoluptatum tuarum potabis eos. Nam apud te est fons uitæ in lumine tuo uidebimus lumen.*) Cecinit prioribus duobus uersibus de Dei bonitate effusa in uniuersas creaturas, nunc de ea, qua beantur tantum electi filij Dei. Cõsyderata igitur eius immensa in omnia beneficentia, maxime autem in sanctos, exclamat: *Quàm preciosa uel præclara est tua bonitas ô Deus.* Inde & de ijs qui eam uere agnoscunt, & percipiunt, subijcit. *Et filij hominum, ut pulli auium umbræ alarum matris: se supponunt, & committunt, tuæ se fidei & tutelæ credent*, agnoscentes scilicet tantam tuam bonitatem, qua omnia quidem fruuntur, hi soli autem, qui fide se illi consecrant, rite cognoscunt & colunt. Abraham Ezra etiam hunc sensum affert, ut יקר, id est, spaciosum uel præclarum repetatur, & legas: Quàm præclara est tua bonitas ô Deus, & præclari sunt, qui tuæ se fidei committunt. Ii enim illa inæternum fruantur. Adfert et hunc sensum: Quàm pręclara est bonitas tua filijs hominum, qui se &c. Nam credentes bonitatem Dei etiã in spiritualibus & sempiternis bonis percipiunt. Kimhi sic intelligit hunc uersum: Quàm pręclara bonitas tua dijs & filijs hominum, qui &c. Sed ל, nec אלהים, nec בני אדם præmissum est. Sensum hũc, & si in se non male quadret, nõ sum ausus amplecti. Et si re ipsa tam superi quàm inferi bonitate Dei miris & ineffabilibus modis fruantur. Et si id credant

A dant & animaduertant. Chaldæus uidetur quem posui sensum reddere uoluisse, sic enim hunc uersum reddidit: Quàm præciosa misericordia tua Deus, homines autem in umbra diuinitatis tuæ sperabunt. Vulgatú in scriptura est, pinguedine omnimodá rerú opulentiá intelligere. Porro quod pinguedinem domus Domini dixit, intellexit beneficia Dei primi ordinis, & propria, spiritum utique filiorum Dei, qui sanctos, ut de Dei erga se fauore & beneuoléntia certos reddit, ita uere beat, & ut Psaltes hic canit, satiat, nulla re alia satiabiles. Eúdem spiritú, & per flumen deliciarum Dei significat, quo suos Deus potat. Et eo quod subiecit: *Apud te est fons uitæ*, significauit, Deum huius uiuifici spiritus, ut omnis boni unicum authorem, quod ipsum & sequenti particula dixit: *In lumine tuo uidebimus lumen*, hoc est, à te illuminati, tui cognitione donati, uidebimus, hoc est, consequemur fœlicitatem ueram & solidam. Lucis enim nomine (ut aliquoties dixi) fœlicitas in scripturis, ut afflictio & miseria tenebrarum significatur. Vtinam uero his fidem haberedetur, quàm prono pectore nos Dei præsidio committeremus, indeque amore & studio eius flagrantes, detestaremur quicquid prauum, sectaremur cupidissime, quicquid rectum sit.

Trahe bonitatem tuam cognoscentibus te, & iustitia tua rectis corde. Ne ueniat mihi pes superbiæ,
& manus improborum ne impellat me. Ibi ceciderunt operarij iniquitatis, impulsi sunt, non potuerunt *Versus 11. 12.*
stare.) Ebræi putant, quod canit: *Trahe bonitatem tuam*, ad id referri quod antea dixe *13. ad uerbum.*
rit: Vsque ad cœlos bonitas tua, quasi nunc petat, ut detrahat eam, atque impartiat suis. Sed ut memini, ideo ad cœlos usque cecinit Dei bonitatem sublatá, quòd irá plenus ea esset totus orbis, quare non detrahendam, sed protrahendam orauit, ut plenius continuo illam sancti percipiant, eoque ad Dei imaginem assurgát fœlicius. Obseruandum autem, quod *rectos corde* eosdem, quos *cognoscentes Deum*, uocat. Quicunque enim uere Deum cognouerit, is & amabit, eoque recto & æquo corde erit, nihil sibi, omnia autem proximis in gloriam Dei quærente. Versu duodecimo

B deprecatur uim malorum, quam per pedem superbiæ, & manum improborum significauit. Ne enim superbi sibi superueniant, & uim inferant, precatur. *Illic* in uersu decimotertio δεικτικῶς accipiendum; quo non tam locum, quàm tempus ultionis denotauit. Inducit enim se, ut qui præuideat iam uel tempus, uel locum, ruinæ illorú. Sic quanquam impij externis bonis, ad tempus æque ac boni, & plerunque plus quàm boni fruantur, tandem tamen dant impietatis suæ pœnas, & impellentur, ut consistere nulla ratione queant.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI SEPTIMI.

NE urat bonos malorum prosperitas, canit timentibus Deum, & ex iustitia uiuentibus, omnia optime cessura, eosque uerè fœlices futuros: impios autem, utcunque ad tempus florere uideantur, tandem excindendos & penitus delendos.

PSALMVS XXXVII.

παραμυθικὸς καὶ παραινετικὸς

1 DAuidis. Ne succenseas ob nocentes, necꝫ urat æ-
mulatio contra intentos prauitati.
2 Nam uelut gramen mox resecabuntur, ac tanꝗ
uirens herba inarescent.
3 Nitere Iehouah & stude beneficentiæ, & inhabi
tabis terra, prouētuqꝫ fideliter respondēte frueris
4 Oblectaberis in Iehoua, is dabit tibi quæcunqꝫ
cor tuum optauerit.
5 Instituti tui successum committe Iehouæ, eo nitere, hic rem omnē
conficiet.
6 Iustitiam tuam, ceu lumē, in apertum producet, & rectam uitæ tuæ
rationem splendescere faciet ceu meridiem,
7 Sine Iehouah agat, expecta ipsum, ne succenseas contra eum, cui in-
stitutum suum succedit, contra uirum intentum uersutijs.
8 Recipe te ab ira, missam fac indignationem, ne succenseas, ut & tu
nocere uelis.
9 Quicunqꝫ enim noxij sunt excindentur, qui autem Iehouam fue-
rint præstolati, hi terram hæreditario possidebunt,
10 Pusillum super est, quum non erit improbus, consyderabis locum
illius, nec uspiam erit.
11 Mansueti autem hæreditario terram possidebunt, & oblectabun-
tur plurimo rerum successu.
12 Hac caussa insidiabitur iusto improbus, & infrendet contra eum
dentibus suis.
13 At Dominus ridebit illum, propterea quòd prospiciat aduenire di
em eius.
14 Stringent gladium improbi, intendent arcum, ut adflictum & pau
perem dejciant, perimant recte gradientes.
15 At eorum gladius corda ipsorum transuerberabit, & arcus eorum
confringentur.
16 Præstat pauxillum quod iustus habet, quàm opes plurimæ impro
borum insignium.
17 Nam robur improborum frangetur, iustos autē sustētat Iehouah.
18 Agnoscit Iehouah dies integrorum, hæreditas eorū perpetua erit.
19 In aduerso tempore haud quaquàm pudefient, fame inualescente sa
turabuntur.

Nam

A Nam improbi peribunt,& hostes Iehouæ,ut pingue ouium absu- 20
mentur,cum fumo absumentur.
Improbus æs alienum conflabit,nec dissoluet,at iusto erit ut etiam 21
benigne impertiat.
Nam qui bene illi fecerint,terram hæreditario possidebunt, qui ma 22
le, excindentur.
Ab Iehoua enim gressus uiri diriguntur,& inceptis eius fauet. 23
Cum ceciderit non sternetur,quia Iehouah suffulcit manum suam. 24
Iunior etenim fui,etiam senui,nec uidi iustum desertum, aut poste- 25
ros eius mendicantes panem.
Quottidie miseretur & dat mutuum, & simul posteri eius optime 26
habebant.
Desere noxam,& stude beneficentiæ, & habitabis perpetuo. 27
Nam amat Iehouah ex uero iudicio agere, nec deseret bonos su- 28
os,in sempiternum custodientur,posteri autem improborum excin-
dentur.
Iusti hæreditario possidebunt terram, & habitabunt super eam in 29
sæculum.
Os iusti differit sapientiam,& lingua eius loquitur quod iustũ est. 30
Lex Dei eius in corde ipsius,non nutabunt gressus eius. 31
Speculatur iustum improbus,& quærit ut occidat eum. 32
B At Iehouah non permittet eum manui illius,nec ut improbum ha- 33
bebit eum,cum fecerit ei iudicium.
Præstolare Iehouam,& obserua uiã eius,& exaltabit te, ut terram 43
hæreditario possideas,excidium uidebis improborum.
Vidi improbum terrificum,& sese dilatantem,uelut arbor indige- 35
na,beneq; frondosa.
Et euanuit,& ecce nusquam erat,quærebam eũ,nec inueniebatur. 36
Obserua synceritatem,& habe in oculis quod rectum, nam postre 37
mo fruetur uir eiuscemodi,optata pace.
Scelerati autẽ pariter uastabuntur,postremo improbi excindẽtur. 38
Salus erit iustis ab Iehoua,ille robur eorum,tempore quo angusti- 39
antur.
Adiuuabit namq; illos Iehouah,& eripiet eos ab improbis, & ser- 40
uabit eos,nam fidei eius sese commiserunt.

DAuidis. *Ne commouearе contra noxios,ne inuideas facientibus prauitatem. Nam si- cut gramen uelociter resecabuntur, & uelut uirens herba inarescent.*) Solent infirmiusculi, dum uident florere impios, mirum in modum turbari, & nonnunq; in mentem eis uenire, Deum nullam habere rerum humanarum curam, nullum esse pie uiuentibus operæprecium. Hosce Ad uerbum.

C ergo consolatur, & ut in pietatis studio strenue pergant, hortatur. Tentatio huiuscemodi infra Psal. 73. graphice descripta est, Item Hier. 12. *Ne succenseas*, inquit, *contra nocentes*, hoc est, ne moueat tibi bilem eorum fœlicitas, néue torqueat inuidia. Rationem statim subijcit, quod illorum fluxa, caduca, fallax, & umbra fœlicitatis sit, non fœlicitas: sanctorum autem, & à Deo pendentium, certa, perpetua, uera, non umbra, sed fœlicitas ipsissima. Versu ergo secundo improbos similes facit gramini, quod ilico resecatur, & herbæ, quæ quamuis egregie nunc uireat & uernet, mox tamen inarescit, ac flaccescens decidit. Simile hoc, in scripturis frequens occurrit. Psal. 129. orat sanctus, populi Dei hostes, gramini tectorũ, quod priusq; euellatur, arescit, similes reddi, cui & Iesha. Assyrios similes fore prædicebat. 4. Reg. 19.

Versus 3. ad uerbum. *Nitere Iehouah & fac bonum, inhabita terram, & pasce fide.*) Vult reuocare ab admiratione falsæ fœlicitatis, qua superbiunt improbi: docet ergo unde sit petenda uera & permanés fœlicitas, à fiducia scilicet in Deum, & dilectione, studioq; bene merendi, ac omnia ex fide agendi in proximos. His qui ualebit, habitabit terram, utiq; quietus & beatus, cum alij peregrinis & exulibus similiores sint, quam inquilinis & dominis: nusq; enim non habent quod angat, quod offendat, nulla re, quamlibet adfluant plurimis, libero animo utuntur. Ait ergo: Nitere Iehouah, nihil offensus quod illi nituntur opibus suis, id fiduciæ est & fidei, qua iusti uiuũt. Fac bonum, hoc est, ut uerti, *stude beneficentiæ*, cum illi intenti fraudibus & rapinis sunt, id dilectionis est, nunq; quæ sua, sed tantum quæ aliorum sunt, quærentis, omniaq; ad salutem proximorum instituentis. Et *inhabita terram*, idé ualet, atq; habitabis terram, hoc est: Si ita comparatus fueris, licebit ut terram inhabites, rerum omnium dominus, eoq; cum successu rerũ certo & confirmato. Id quod significatum credo per hoc quod sequitur, ורעה אמונה, id est, pasce fide, hoc est, fideli rerum prouentu, sicut nulla laborare inopia possunt, qui Deum uere timent

D & colunt, אמונה namq; certitudinem, & respondenté expectationi constantiá significat non solum fidem. Vt Exod. 17. Et fuerũt manus eius אמונה, id est, firmitatis, hoc est, firmæ, immotæ. Iam solet Propheta eandem sententiam mutatis uerbis geminare. Sicut ergo illa: Nitere Iehouah, & fac bonum, ad idem pertinent, studium scilicet ueræ pietatis, ita sequentia duo ad fœlicitaté, habitare scilicet tuto in terra, & habere unde pascaris, uiuasq; sine inopia, fidem seruante, hoc est, expectationi tuæ respondente rerum prouentu, ut nec oliuæ, nec uinearum, nec agrorum, nec pecorum, aut etiam ueteri uxorij, tum proprij corporis opus mentiatur & fallat. Quia uero רעה etiam pascere gregem significat. A. Ezra putat hic usurpatum pro שמור, id est, custodire, ut idem sit, ac, custodi fidé. Adducit auté simul qui uelint hoc, רעה האמונה idé esse, atq;, Ne edas de rapina, ac male partis rebus. Kimhi interpretatur, Pasce fide, id est, pasce alios fideliter, docendo eos legem Dei, qui pastus animæ est. Græcus consentit nobis, habet siquidem: Pascere in diuitijs. Omnibus enim copiose prouenientibus & adfluentibus diuitijs, uictus est fidelis & certus, nõ fallit aut frustraẽ, id quod hic האמונה est, sicut & fideles aquæ, pro non deficientibus dicuntur, Ieshaiæ. 33. Porro de certa rerum possessione, plenoq; dominio quod hic promittitur, dictum est in uersu 7. Psal. 8. De copia uero bonorum quæ uita præsens requirit, ut ea & ueteris & noui testamenti sanctis contingit, in uer. 8. Psal. 4. & uer. 5. Psal. 23. & in uer. 12. Psal. 34. Perpauci enim sunt, & ij ad sublimiorem rationé nominis Dei illustrandi electi, quibus Dominus, si pietatem colant, non det commodam & in hoc sæculo uitam degere. Priscis tamen, ut de futuris bonis non perinde doctis, plura de successu rerum præsentis uitæ, promissa legimus.

Oblecta

A *Oblectaberis super Iehoua, & dabit tibi postulata cordis tui.*) Prædicat primarium pietatis fructum, ipso scilicet Deo oblectari, cognito iam ut patre, & fonte bonorũ omnium largissimo, id quod usu uenit omnibus, qui ipso fidũt & nitũtur. Quare hoc sensu prioribus id subiectum est. Ne molestũ sit, ꝙ rebus caducis istis improbi oblectantur, uitere tu Deo, & ipso oblectaberis, bonorum omniũ authore, is sese fruendum tibi exhibebit, dabit namq; quæcunq; ab ipso petieris. Et uerè istiusmodi percipiunt quicquid optarint, optant enim & uolunt solũ ea, quæ ad illustrandam gloriam Dei faciunt, quæq; sola quoq; ipsis bono sunt. Videtur idem hic polliceri, quod Dominus promittebat Abrahę: Ero merces tua magna. Et contrarium ei quod uisum se Iisraeli queritur Iirmeiah secundo: Nunquid desertum factus sum Iisrael? Portio & hæreditas suorum esse Dominus dignatur, ex qua percipiant quæcunq; desyderauerint, ut merito in amœnas partes sortem sibi cecidisse glorientur, ut est in Psal. 16. Satiat suo uultu, & potat flumine delitiarum ad æternam uoluptatem.

Deuolue super Iehouah, & nitere super eo, & ipse uiam faciet.) Hortatur iterum ad fiduciam in Deum, à qua omnia reliqua pendeant. Deuolue, inquit, ad Iehouam ui- *Versus 5. ad uerbum.* am tuam, hoc est, committe illi uitam & institutum tuum, nitere eo, & ipse faciet, id est, omnia conficiet, ad optatúmq; terminum perducet. Non ꝙ nobis nihil agendum sit, sed ne de euentu eorum, quæ ex uoluntate Dei instituerimus ac gesserimus, quicꝙ soliciti simus, aut satagamus, & ut operæ potius incumbamus, operæ precium autem bonitati Domini permittamus. Nam eiusmodi euentum & operæ precium confidentibus sibi Deus efficit, ut palam omnibus fiat, eum iustitiæ rationem habere, fauere´q; ijs qui illi student, atq; id est quod canit uersus sequens: *Et educet tanquam lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquã meridiem,* *Versus 6. ad uerbum.* Hoc est, ꝙ iuste & recto iudicio uitam instituis & agis, id Deus benefaciẽdo amplissime tibi, teq́; pulcherrime adserendo, in lucem proferet, & meridiana luce clarius celebriusq́; reddet. Nam educi iustitiam nostrã, ut lumen, hoc est, clarescere, & iudiciũ nostrũ, id est, rectam uitæ rationem splendescere ut meridiem, B nihil aliud est, ꝙ iustitiæ & uitæ recte ac ordine institutæ, dignam tandẽ rationem haberi, & percipi fructus eius. Dũ enim improbis omnia secũdant, & pijs aduersa cuncta accidunt, uidetur eorum iustitia & iudicium, id est, uita ex iustitia & æquitate instituta, obscura esse ac latere. Cum ergo Dominus suum in sanctos fauorem declarat, ultionemq́; sumit de sceleratis, manifestumq́; facit, esse uirtutis operæ precium, tum uelut lumen iustitiam suam facit prodire, & iudicium eorum splendescere. Idq́; tanto clarius & magnificentius, quanto consummatiore suos fœlicitate donat. Tum autem huius splendoris uera meridies erit, quando Christus dicet: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab initio. Quanquàm & hic sæpenumero sancti eos pietatis fructus percipiant, ut proxime meridiem eorum lux uideatur accedere. Certe Dauidis diu obscurata iustitia, tum quasi meridiana luce resplenduit, cum in tam augustum regnum exaltatus, tam eximia fœlicitate florebat. Ita euenit & Abrahamo, Iaæcobo, Mosheh, Christo ipsi, & sanctis omnibus. De his nominibus, iustitia & iudicium, cum aliàs, tum in uer. 5. Psal. 33. dixi, nempe significari illis, uitam, factaq́; recte & iustè instituta. *Versus 7. et 8.*

Sile Iehouæ & præstolare eum, ne mouearis contra eum cuius uia prosperatur, contra facientes fraudes. Recipe te ab ira, & relinque furorem, ne mouearis ut etiam noceas. Nam noxij excindentur, at expectantes Iehouam, ij hæreditabunt terram. Pusillum adhuc, & non erit improbus, & diligenter animo quære locum eius, non ipse. Et mansueti hæreditabunt terram, & oblectabuntur super ampla pace.) *9. 10. & 11. ad uerbum.* Eadem canit quæ prioribus uersibus, nempe, non esse caussam, cur bonis stomachum moueat prosperitas malorum, quum hi breui adeo perituri

C sint, illi autem terram præcipuo dominio possessuri. Proinde hortatur, ut sancti Domino sese penitus committant, securi omnium, nisi ut unum hoc studeant, quo sua, & Deo grata, & proximis utilia sint. Ait ergo uersu septimo: Sile Iehouæ, hoc est, cede illi tui curam, expecta eum donec te meliore fortuna donet, et improbos dignis malis afficiat, solus enim tempus nouit. Inde & sequenti uersu, multis adeo ab indignatione contra fœlicitatem improborum reuocat, eò quòd hæc etiam plus nimio uexet sanctos infirmiores. Versu nono, & sequentibus duobus, caussam huius subijcit, nempe, quòd excindendi sint improbi, boni terram hæreditario possessuri. Emphasim habet illud in uersu nono, ירשו, id est, illi terram hæreditario possidebunt. Et ne adfligat mora, uersu decimo dicit, perbreui excindendos improbos radicitus, ita ut consyderantibus locum eorum, nihil sit de eis appariturum reliquum, quum mansueti, qui se Domino consecrarunt, & cruci subiecerunt, terram sint hæreditate possessuri altissima cum pace, eaque eiuscemodi, ut omni bonorum genere adfluant, planeque delinientur.

Versus 12. 13. 14. 15. ad uer. *Malitiose cogitat de iusto improbus, & nudat super eum dentibus suis. Dominus ridet eum, quoniam uidet quòd ueniat dies eius. Improbi protulerunt gladium, & tetenderunt arcum suum, ut deijciant adflictum & pauperem, ut mactent rectos in uia. Gladius eorum ingredietur cor eorum, & arcus eorũ frangentur.*) Canit fœlicitatem sanctorum tantam futuram, si Domino sileant, & eius se prouidentiæ totos permittant, ut iam improbi ipsis inuideant, non ipsi illis. Quoque ampliorem eis fœlicitatem obuenturam ostendat, facit inuidiam & indignationem improborum, multo uehementissimam. Vnde uersu duodecimo canit, infrendere illos dentibus contra iustum. Quàm frustra autem, imò in malum suum ita contra iustos scelerati moueātur, canit uersu 13. cum ait, Dominum ridere conatus illorũ, quo ostendit, quòd sint frustranei, quòd etiam noxij hi ipsis sint, canit uer. 14. & 15. sub allegoria euaginati gladij ipsorum cor transuerberaturi, & arcus confringendi. Id ut citius sua opinione experiantur, ac ita suo con-

D tra iustos furore nihil quàm sibi ipsis perniciem accelerent, canit uer. 15. Dominus ridet eos, quoniam prospicit, quòd ueniat dies eorum, quo nimirum pœnas dēt suæ contra iustitiæ studiosos, iniquitatis & crudelitatis. Ridiculum namque est, conari impossibilia, & sibi ipsi noxia: maxime uero, cū breui instet, ut finem quis insaniendi, suo cum exitio faciat. Sic uero habet res cum hostibus innocentū, quare facit Deum illos ridere. De qua antropopathia plura Psal. 2. uer. 4. Obseruandum uero uersu 14. qui pauperes & adflicti Deo curæ sint, nempe, qui recti sunt in uia, id est, uitæ probe, recteque institutæ. Hæc uero si credere daretur, quàm securo animo Domino sileremus ac præstolaremur, dum nos à ui malorum adsereret.

Ver. 16. 17. 18. 19. & 20. ad uerbum. *Melius modicum iusto, quàm ampiæ copiæ improborum. Nam brachia improborum frangentur, & Iehouah sustentat iustos. Agnoscit Iehouah dies syncerorum, & hæreditas eorum in sempiternum erit. Non pudefient in tempore adflicto, & in diebus famis saturabuntur. Quoniam improbi peribunt, & inimici Iehouæ, sicut præcipuum ouium consumentur, sicut fumus consumitur.*) Canit quàmlibet tenuem facultatulam iustorum, infinitis improborum copijs præstare, quia opes horum euanescant ilico, cum iustorum hæreditas, fauente eis Domino, perpetua sit, nec possint ullo unquàm bono destitui. *Brachia* in uersu decimo septimo pro robore dixit, & intellexit robur facultatum. Caussa uero, cur præstet iustorum tenuitas immensis copijs sceleratorum, & frangi sit necesse uirtutē malorum, est, quòd *sustentat iustos Deus*, hoc est, suo fauore suffulcit, agnoscitque dies eorum, hoc est, uitæ eorum curam gerit, quare eorum hæreditatem, id est, bonorum possessionem sempiternam esse oportet, nec unquàm pudefient necessarijs destituti, quantumuis aduersa tempora incidant, quin cum fame alij laborabunt, hi saturabuntur. Vt enim Deus pater eorum, nouit hisce rebus eis opus esse

A esse, ita cum summe illos simul diligat, nihil horum eis deesse sustinet. Alterani huius caussam adijcit uersu uigesimo, quòd perire opotreat improbos, nō tam iustorum, quàm Dei hostes, & quo ostenderet, quàm facile id futurū sit, ait con sumendos, uti adeps uel pinguedo ouium, igni imposita, quæ simul cum fumo ilico euanescit. יקר enim cum præciosum significet, pro opimo, id est, puingui in בכרים, id est, ouibus accipitur ab Ebræis. Sunt tamen, qui כרים pro campis, & יקר pro herba accipiunt, qua campi decorantur, ut præciosum camporum dici queat. Nisi malis metathesim esse יקר pro ירק. Verum prior interpretatio certior uidetur. Hæc uero Dei iudicia uidemus quotidie exerceri, nec tamen animaduertimus, quare ante omnia orandum, ut oculos fidei nobis Deus acuat, id si fecerit, omnia ita ut hic canuntur, palàm uidebimus quottidie geri.

Accepit mutuo improbus nec reddit, at iustus benigne agit & donat. Quoniam qui illi beneprecātur hæreditabunt terram, qui uero eum detestati fuerint excindentur. Ab Iehouah diriguntur greßus uiri, & uiæ eius fauet. Cum ceciderit, nō collidetur, nam Iehouah sustentat. Iuuenis fui, etiam senex factus sum, & non uidi iustum desertum, & semen eius quæritans panem. Cottidie benigne agit, & mutuat, & semen eius ad benedictionem,) Hisce uersibus canit Deum timentibus omnia uitę necessaria affatim adijcere, ita ut sit quod & alijs largiter impertiant, oportere autem, ut tandem egeant impij. Hanc summam canit uersu uigesimo primo. Versu 22. canit tam charum esse Deo iustum, ut & ijs bene esse oporteat, qui ei benefecerint, perire autem eos, qui male. Iuxta illud Abrahę promissum: Benefaciam benefaciētibus tibi, & execrabor desouentibus te. Kim. putat (eum) referre Deū, quasi dixisset: Qui Deū benedicūt, benedicētur. Sed de iusto præcedens uersus canit, & solet Deus ita erga timentes se fauorem suum declarare, ut peculiariter plerumq; benefaciat ijs quoq;, qui illos in precio habuerint, & singulari ultione desæuiat in eos, qui illos adflixerint. Id in Abraham, Iacob, & alijs sanctis, propter quos & reges adflixit, ut canit Psal. 105. abunde manifestum fe-
B cit. In Euangelio dicit Seruator: qui tantum calicem aquæ dederit minimo ex credendibus in ipsum, eum mercedem accepturum. Caussam ergo Psaltes redditurus fœlicitatis, copiæq; sanctorum, primum canit eos tanti esse Deo, ut execretur quicunq; illos execrati fuerint, hoc est, tanquàm execratis malefecerint, & beneficijs ornet, qui in illos fuerint benefici. Proximum nempe uersu uigesimo tertio canit, à Domino dirigi gressus uiri, scilicet, ipsum timentis, & uiam eius placere Domino, hoc est peculiari fauore Dei ipsum in rebus suis dirigi, benigneq; Deum cœptis eius adspirare, ac donare successum. Hinc uersu uigesimo quarto canit, etiam, si quando cadat in infortunium, non sterni tamen eum, id est, non succumbere infortunio, sed statim restitui, iuxta illud: Septies in die cadit iustus, de quo uersu 20. Psalmi 34. Ad idem facit, quod & sequentibus duobus uersibus canit, Se nunquàm uidisse iustum, aut iusti liberos mendicare, sed eos habuisse potius, ut quottidie egentibus, mutuo, & libera donatione darēt, & largirentur, & suis tamen satis simul relinquerent, adeo ut in ברכה, id est, beneficium sint, hoc est, perpetua Dei beneficentia insigniter fruantur. De qua loquendi forma in uersu 7. Psal. 21. Obseruandū ex uers. 26. nullos Dei filios, nisi Lazari sint, hoc est, in singulare tolerantiæ exemplum delecti, ad mendicitatem redigi, & si plerunq; magna tenuitate uiuant. Non igitur mirum, quod tanta in mendicis scelera depræhenduntur.

Recede a malo & fac bonum, & habita in sæculum. Nam Iehouah diligit iudicium, & non deserit bonos suos, in seculum custodiuntur, & semen improborum excindetur. Iusti hæreditabunt terram & habitabunt in sæculum super illa. Os iusti loquetur sapientiam, & lingua eius de iudicio differet, Lex Dei sui in corde eius, non nutabunt gressus eius.) Repetit hortationem ad studium

Ver. 21. 22. 23. 24. 25. & 26. ad uerbum.

Vers. 27. 28. 29. 30. & 31. ad uerbum.

C beneficentiæ, unde omnis uera fœlicitas pendet. Recede, inquit, à malo, ne quẽ lædas, & fac bonum, ut beneficijs quoslibet afficias, hoc pacto fiet, ut terram habites, pace & uitæ necessarijs abunde fruens, De quo & supra in uers. 3. Caussam primariam sequenti uersu item repetit, nempe Deum, eò quòd diligit iudiciũ, id est, ut recte & ordine omnia fiant, suis bonitati studentibus deesse non posse, quare in æternum custodiri ipsos oporteat, exterminari autem improbos. Versu 29. repetit perpetuam, eamq; beatam terræ possessionem & inhabitationẽ, quæ iustos manet, de qua item supra. Versu 30. & 31. fœlicitatem sanctorũ spiritualẽ prędicat, nempe, quòd spiritu Dei donati, sapientiã & iudiciũ, id est, recta & utilia semper loquuntur, idq; magno studio, quod uerbũ הגה, de quo uers. 2. Psal. 1. indicat. Porrò ideo salutaria loquuntur pij, quia Lex Dei in cordibus eorũ, hoc est, quòd nihil potius cogitant, aut pluris faciunt, quàm uoluntatem Dei probe agnouisse, & uitam iuxta eam diligẽter instituisse. Hinc firmi quoq; sunt gressus eorum, iuxta Dei præscripta instituti. Hæc diligenter nobis obseruanda, nã non pauci sunt, qui cum plusq; Christiani sibi uideanẽ, de quauis tamen re libentius, quàm Lege Dei loquuntur. De quo in uersu 2. Psalmi primi.

Ver. 32, 33, 34, 35, & 36. ad uerbum. (*Speculatur improbus iustum, & quærit ut eum occidat. Iehouah non deseret eum in manu eius, & non condemnabit eum cum iudicabitur. Expecta Iehouam, & obserua uiam eius, & exaltabit te ut terram hæredites, cum excindentur improbi uidebis. Vidi improbum terrificum, & probe dilatatum uelut arbor indigena quæ pulchre frondet. Et transibit & ecce non ille, & inquiram eum, & non inuenietur*) Iustis canit strui à malis insidias, & parari uim, at Dominum ita tueri illos, ut non solum nihil incommodi ab improbis sentiant, sed ipsos uideant misere perire, cuius experientiam subijcit uersu 35. & uersu 36. Non faciet improbũ, cum iudicatur, hoc est, non sinet eum iudiciorum iniuria opprimi. Dum enim aperta ui nocere bonis improbi nequeũt, ad lites confugiunt, & redemptis, cor-
D ruptisq; iudicijs illos diuexant, Sed Dominus etiam ab hac iniquitate suos seruat, nec sinit eos sceleratorum calumnijs opprimi. Versu 34. iterum hortatur ad fiduciam in Deum, & ad obseruandum uiam Domini, hoc est, uitam proximorum commodis expositam: & rursus subijcit, eos qui ita comparati fuerint, terræ hæredes fore, ac uisuros, non sine singulari de Dei auxilio uoluptate, excindi sceleratos. Sic enim *uidere* passim in Psalmis accipi inuenias, de quo nõnihil in uersu decimo octauo Psal. uigesimisecũd. Experientiã subijcit sub uersibus duobus sequentibus. *Vidi*, inquit, *improbum formidabilem*, & spectatum, uelut late expansis ramis annosam, beneq; frondosam, & uernantem arborem, מתערה patulũ significat, אזרח uero indigenam, non peregrinum uel aduenam. Annosa ergo & in suo solo sita arbor, magnis solet lateq; expansis ramis esse uisenda. Huic assimilat nobilem, potentem, florentemq; improbum, qui nec sibi, nec alijs uideatur facile posse euerti. At tam nihil habet stabile, aut firmum, cuicunq; non fauerit Deus, ut ilico perire & euanescere oporteat, & adeo, ut nusquàm quicquã eius appareat. Talis sanè Schaul fuit, Doeg, Abeshalom, Achitophel, & nostro sęculo non paucos quottidie uidemus pessum ire, quorum inuicta uidebatur potentia, & maxime firma fœlicitas. Magnam autem emphasim habent hæc: *Et transiuit, & ecce non ipse*. Sensus enim est: Iam uideram florentem, & uelut indigenam, & annosam arborem, optime radicatum, ut sempiterna fruiturus fœlicitate crederetur, & dum respicio, iam euanuit, dilapsus est, ecce nullum amplius uideo. Et adeo disperijt, ut etiam inquirente me, nusquàm possit inueniri. Sic uere euenit omnibus impijs, & citius omnium opinione, si modo nos possemus Dei iudicium æquanimiter expectare, & interim innocentiæ studere. Quòd non identidem hæc Dei pro nobis declarari iudicia uidemus quanquàm si animaduerteremus, quottidie uidere ea liceat, caussa est, quòd nos Dei curæ & de-

fensioni

A fensioni non permittimus, nec concedimus ei, ut posset sua pro nobis miracula renouare.

Custodi synceritatem & uide rectum, nam postrema uiri pax. Et scelerati uastabuntur simul, postremum impiorum excidium. Et salus iustorum ab Iehoua, robur eorum in tempore adflictio. Et auxiliabitur eis Iehouah, & eripiet eos, eripiet eos ab improbis & seruabit eos, nam confidunt in eo.) Ver. 37. 38. 39. & 40. ad uerbum.

Exemplum diuersum proponit innocentis & recti, eum iubet obseruare & cōsyderare, ut in eo discamus, quàm præstet innocenter & iuste uitam instituere. Eiusce modi enim hominis postrema, pax est, hoc est, tandē qui tales fuerint, pace et fœlicitate fruentur, cum postrema sceleratorū & improborū exterminanda sint, hoc est, omni infœlicitate & miseria excipienda. Caussam iterum subijcit, quòd Dominus iustos, hoc est, iustitiæ studiosos seruat, & omni malo eripit, nā omne presidium suum in ipso ponunt. Nemo uero putet inanem uerbositatem aut ταυτολογίαν esse, quòd eadē toties in hoc Psalmo uidetur repetijsse. Omnes experimur quàm ægre credamus nos Deo curæ esse, & dignam cuiusq; meritis mercedem repensurum, ideo nunquàm satis Dei in suos prouidentia, & innocentiæ operæ precium celebrari potest. Non itaq; superuacaneæ earundem sententiarum hic repetitiones sunt, sed eiusdem rei repetitæ hortationes, ad quam satis hortari & impelli non possumus. Continuo nanq; timor carnis recursat, ideo toties hortamenta spiritus ingeminare necesse est. De ישר & תם in uersu 21. Psalmi. 25. & alibi satis dictum. De hæreditate terræ, id est, propria, quieta, & beata rerum possessione, cuius toties hic Psaltes meminit, dixi in uersu decimo tertio Psalmi uigesimi quinti.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMIOCTAVI.

B *Morbo seuiore correptus, Dei tam atrocem, & si peccatis suis debitam castigationem, deprecatur, morbi intolerabilem uim, amicorum defectionem, inimicorum crudelitatem, miris affectibus queritur, demum opem Dei, cui sese penitus permittit, implorat.*

PSALMVS XXXVIII.

in genere mixto χατλιασικὸς & ἱκετικὸς.

Da Dauidis, in memoriam. 1

Ne corripias me Iehouah ex indignatione, néue castiges me ira feruidus. 2

Nam sagittæ tuæ in me tortę sunt, & urget me 3
plaga tua.

Nihil sani est in carne mea, propter indignatio 4
nem tuam, nulla quies ossibus meis, propter peccatum meum.

Nam iniquitates meæ superarunt caput meum, ceu graue onus, 5
ponderosæ sunt, supra quàm possim ferre.

Computruerunt & sanie diffluunt ulcera mea, propter stulticiam 6
meam.

Depressus sum & incuruus admodum, quottidie sum funestus. 7

Nam

8 Nam fœmora mea penitus occupauit fœdum ulcus, nec est sani
D quicquàm in carne mea.
9 Dissolutus sum, & deiectus nimium, infremui præ turbatione cor
dis mei.
10 Domine coràm te sunt omnia uota mea, & suspiria mea te minime
latent.
11 Circumagitatur cor meum, destituit me uirtus mea, & ipsum ocu
lorum meorum lumen euanescit.
12 Amici, & sodales mei stant è regione plagæ meę, & propinqui mei
consistunt procul.
13 Interim laqueos nectunt, qui quærunt animam meam, & qui ma-
lum mihi inquirunt, loquuntur dolos, fallacias tota die immurmu-
rant.
14 At ego uelut surdus nihil audio, ac ceu mutus nō aperio os meū.
15 Similis sum uiro nihil audienti, & nō habenti in ore suo quod pro
se respondeat.
16 Quia expecto te ò Iehouah, tu respondebis ò Domine, Deus mi.
17 Quia dixi, ne lætentur de me, simul atq; nutauit pes meus, insulta-
runt mihi.
18 Quia iam ita comparatus sum, ut claudus uiuam perpetuo, dolor
meus à me nunquàm recedit.
19 Quia iniquitatem meam fateor, doleo ob peccata mea.
20 At interim inimici mei uiuunt & roborati sunt, qui immerito me
odio prosequuntur, uiribus aucti sunt.
21 Qui maleficium rependūt pro beneficio, & aduersantur mihi, pro
eo, quod demereri illos summopere quærebam.
22 Ne deseras me ò Iehouah, mi Deus, ne sis à me procul.
23 Propera ut me adiuues, Domine salus mea,

VERSVS PRIMI SECVNDI TERTIJ, & QVARTI EXPLANATIO.

Ad uerbum. *Ds Dauidis ad memorandū,* *O Iehouah ne corrigas me in indignatione tua, & ne castiges me in feruēte ira tua.* *Nam sagittæ tuæ in me demissæ sunt, & demissa est contra me manus tua.* *Nihil integrum in carne mea à facie iræ tuæ, nō pax in ossibus meis à facie peccati mei.*) An incertū illud in uersu primo, ad memorandum, nota sit cantus, an ad quid aliud referatur, Forsan cū morbo graui correptus, irā Dei ob peccata sua sensisset, ac inde & beneuolentiā eius, cū morbo rursus esset liberatus, uoluit id hoc carmine, in exēplū alijs memorare. Morbos pręcipue ad exagitandam sanctorū desidiā, & pellendā hypocrisim, diuinitus immitti; dixi in uers. 1. Psal. 32. Homo Dauid erat, & humaniter nōnunq;
C uiuebat, cū igit̃ morbis, tū alijs aduersis, excuciebat illi subinde indulgētissimus pater torporē & ignauiā, pietatisq; studiū in eo accendebat. Canit & 6. Psal. de morbo, quo laborauerit, item 30. & 32. sed & in Psal. 35. præsertim uer. 15. morbi, quo correptus fuerit, meminit. Et haud scio, an eiusdem, de quo hic queritur.

Nam

A Nam צלעי, id est, claudicationis, & illic, & hic meminit, fortasse pestilenti aliquo ulcere laborauit, unde claudum se fore timuerit. Qualiscunque uero morbus aut pestis fuerit, summos intulisse cruciatus, abunde queritur. Hos ergo, correptionem et castigationē in indignatione et furore, sagittas et manū, id est, plagā Dei uocat. Vehementiā & atrocitatē morbi magis exprimit uersu quarto, dum queritur nihil fuisse sani in carne sua reliquum, nec esse pacem, id est, quietem ullam ossibus suis. Caussam horum facit iram Dei, sed ob peccata sua ita accensam & sæuientem. Id animaduertamus, dum & ipsi à Domino, ne cum mundo condemnemur, corripimur.

Morbis castigat suos Deus

Quia iniquitates meæ transierunt caput meum, sicut onus graue, grauiores supra me euaserunt. Computruerunt & diffluxerūt ulcera mea à facie stultitiæ meæ. Depressus sum, incuruatus sum usque; nimiū, cottidie pullatus ingredior. Nam femora mea impleta sunt fœditate, et nō integritas in carne mea. Dissolutus sum & percussus sum usque; nimiū rugiui præ tumultu cordis mei. Domine corā te omne desyderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Cor meum uertitur in gyrum, reliquit me uirtus mea, et lumen oculorum meorum, etiam ipsi non mecū.) Pergit morbi sæuitiā exaggerare, & speciem eius simul exponit. Dum dicit uersu quinto: *iniquitates transiisse sibi caput*, metonymia est, intelligit enim plagas, quas Deus sibi ob iniquitates inflixerat. Eas queritur fuisse tam graues, hoc est, atroces, ut ferre nequiuerit. Speciem morbi uidetur exponere uersu 6. dum dicit: *computruisse & diffluxisse ulcera sua*. Forsan ut Hizkijah pestilenti aliquo abscessu laborauit in fœmore, eoque tam noxio, ut totum corpus deijceretur, periculum esset de recuperanda gradiendi facultate. חבורה sanè apostema, abscessum, ulcus, in quo collectum pus sit, significat. Numeratur & intra maledicta legis, ac item Iesha. 1. inter ea, quæ tum populo ob suam impietatem acciderant. In fœmore fuisse id mali, uidetur dicere uersu octauo dum canit. Nam בכלי, id est, fœmora, *uel exendices meæ repletæ sunt fœda*, subaudi, plaga. Putant enim Ebræi fuisse ulcus tam abominandum, ut ueritus sit Psaltes illud in hoc sacro carmine nominare, unde נקלה tantum di-

Ver. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum.

Quis morbus de quo hic canitur.

B xerit, quod fœdum significat, suppresso substantiuo, gratia uerecundiæ. Kimhi scribit בכלי esse corporis partes sub lumbis, super fundamēta crurium, iunctas renibus. Has partes, quicquid id mali fuit, sic inuaserat, ut planè incuruū reddiderat, utque doloris faciem planè infuscarat, id quod canit uersu septimo. Nisi forte intellexerit ueste se sordidatum & pullatum fuisse propter luctum & deiectionem morbi. Quanquàm autem malum hoc sedem suam in coxendice uel fœmore habuit, tam sæuum tamen fuit, ut totum corpus deiecerit, & excruciarit. Vnde subijcit iterum: *Nihil est in carne mea sani.* Et uersu nono: *Dissolutus sum & deiectus nimium, infremui præ turbatione & murmure cordis.* De huiusmodi fremitu, uoce scilicet immaniore, quam exprimere solet uis acerbior doloris, spiritu diu contento, dixi in uersum secundum Psalmi uigesimi secundi. Versu decimo memorat precem, quam in medijs morbi cruciatibus habuerit, breuem uerbis, sed affectibus planè flagrantem. Ea uidetur hunc sensum habere: Quousque sines ò Domine tantopere me discruciari, cum corâm te sit omne desyderium meum, pateant cuncta uota mea, nec sit tibi absconditus gemitus meus. Persuasum si quidem sanctis est, se à Deo diligi, nec deseri posse, unde dum cito moræ impatiens adflictatur, queruntur id Deo patri, ac inde mox quoque mirum in modum consolantur spe firmata, fieri haud posse, ut mala premant diutius, cū chari Deo sint, quosque cruciatus ferant probe norit. Vehementiā doloris adhuc auget & uers. 11. *Cor meum circumiuit &c.* Hyperbolę sunt quę hoc uersu canit, quibus significare uoluit, dolore se quasi exanimatū fuisse, ut nullæ reliquæ uires fuerint, & lumen oculorum ferè euanuerit, ita ut fit in summis illis doloribus;

D bus. Gallice dicere solent, Iay si grand doleur, qu'æ ien perd les yeulx. Dixit ergo, *Circumiuit cor meum*, pro, euersum est. Sæuiente nanq; dolore, solet cor palpitare insolentius. Vt igitur uehementiore se dolore confectum diceret, ait cor planè circumiuisse, ac circumagitatum fuisse, penitusq; inuersum. Quo uero spiritu ita exaggeret uit Dei uim morbi & doloris, dixi in uersum septimum & octauū, Psalmi sexti. Quo nos Deus penitus excutiat, & nostras nobis uires ostendat, sinit nos ad hunc modum nonnunquàm confici. Sic & Dominus præ immensa doloris ui, sanguinem sudauit.

Vers. 12. 13. 14 et 15, ad uerbū *Amici mei & sodales mei è regione plagæ meæ steterunt, & proximi mei à longe steterunt. Et laqueos nectunt qui quærunt animam meam, & qui inquirunt malum meū, loquuti sunt perniciosa, & fraudes cottidie meditantur. Et ego sicut surdus, non audiebam, & sicut mutus non aperit os suum. Et eram sicut uir, qui non audit, & in ore eius non reprehensiones.*) Versu duodecimo queritur desertum se ab amicis, sodalibus, & propinquis, qui è regione, hoc est, ut sequit, *procul steterunt*, abhorrētes ipsū, ac si eius calamitas nihil ad eos pertineret. Qđ idē Iiob ita questus est: Fratres mei prēterierūt me ut fluuius, qui alueo suo decurrit. Ver. 13. queriť interim dolos concinuisse inimicos, ut morbi malum cumularēt. Hoc primū allegoricòs dixit, *illaquearunt, uel laqueos posuerunt*, deinde simpliciter, cū subiecit, *Loquebantur dolos & fallacias*. Ardens eorū studiū eo expressit, quod adiecit *Tota die* יֶהְגּוּ, id est, meditabanť, murmurabāt, prę flagrāti scilicet cupiditate perdendi me, & de rationibus quibus me extinguerent commentandi. Suam aduersus hæc insignem mansuetudinem canit uersibus duobus sequentibus. Nam ait similem se factum surdo & muto, quiq; nihil responsi, nihil confutationis cōtra inimicorum Sycophantias ac calumnias haberet.

Ver. 16. 17. 18. et 19. ad uerbū *Quia te ô Iehoua suspicio, tu respondebis ô Domine Deus mi. Nam dixi, ne lætentur de me, dum inclinant pedes mei super me extollantur. Nam ego ad claudicationem paratus sum, & dolor meus corā me semper. Nam iniquitatē meam narrabo, doleo de peccatū meo.*) Caussas quatuor adducit

C suæ mansuetudinis, cur quamlibet morbo sęuissimo excruciatus, & ab amicis desertus, calumnijs tamen inimicorum nihil responderit, omnia tacitus tulerit, muto & surdo similis. Prima & præcipua est, quod pendebat penitus à Deo quem non dubitabat se in tempore precante peccatorum ueniam, auditurum: id ergo prętolans, ad omnes impiorum calumnias obsurdescebat. Hanc canit uersu 16. Secunda ex hac fluxit, nempe quod precans dixerat, hoc est, in animo optauerat, Ne lætarenť de se hostes, qui tū illi insultabant, cū nutasset tantū pes eius, id est, in ruinam nonnihil inclinarat. Sciebat se, quamlibet nunc irato sibi Deo, charum esse, odio autem haberi hostes, eò quòd illi non tam se, quàm Dei gloriam pessundare conarentur. Dicebat ergo iure, Silui ad omnes quātumuis falsas delationes & infamationes hostium meorum. Dixi enim in corde meo, & oraui, ne potiti uictoria de me, in quo non peccata mea, sed pietatem & iustitiam oppugnant, lætentur, id scio prętabit tandem Deus. Contineo igitur nūc me, nec quicquàm regero, quāuis multa illi & dira contra me mentiantur. Hæc uersu 17. Tertia est, uehementia & diuturnitas morbi. Persuasum siquidem habebat, Deum haud quaquàm se perpetuo tantis malis oppressurum. Cum itaq; eo usq; ita Dei desæuisset, ut iam planè claudus esset factus, & perpetuo dolore excruciaretur, ut spes erat Dominum statim clementiam quoque suam declaraturū, ita obmutescens ad omnia, præstolabatur dū placatus amantissimus pater, ipse mala omnia depelleret. Hinc uero discendum, ut uere humiliet sanctos, inq; summam adducat molestiam atq; mansuetudinem, castigatio Domini. Quarta mansuedinis caussa erat, quod peccatum suum iam prorsus agnoscebat & fatebatur, uere dolens ob peccata sua, non iam ideo quod ob illa grauiter discruciaretur, sed quòd ipsa per se sibi tormentum multo grauissimū essent. Sic autem

tem

A tem contritis, deiectisque corde, non potest Deus consolationem & auxilium differre longius, quare & hanc caussam subiecit suæ tum mansuetudinis & tolerantiæ, tum spei & fiduciæ, breui fore, ut responderet & annueret Deus. De hac caussa dicta quædam sunt & in uer. 5. Psal. 32.

Et inimici mei uiuunt, inualuerunt & aucti sunt, qui me immerito odiunt. Et qui rependunt malum pro bono, aduersantur mihi propterea quòd persequebar bonum. Ne deseras me ò Iehouah Deus mi, ne sis procul à me. Propera ad auxilium meum, ò Domine salutis meæ.) Refert adhuc aliam de hostibus suis querulationem, & peràxiam auxilij implorationem, quo habitum animi doloribus exagitati, & inter consolationem, atque ob cruciatus ægritudinem, fluctuantis, expressit: At, inquit, interim dum ego sileo, et perfero omnia tuam opem expectans, illi hostes mei, & indigne odientes, uiuunt, ualentque, & roborantur, uiribus, copijsque aucti. Quàm uero indignum id putarit, in eo exprimit, quod dicit illos odio se persequi immerito, & pro bono rependere malú, & aduersari pro eo quod ipsis bonum quæsisset summo studio. Id enim intelligit per illud: *Pro persequendo me bonum*, id est, pro eo, quod quacunque re illos iuuare possem, eam persequutus & consectatus sum præcipuo studio. Accepit enim *persequi* hic, ut in Psal. 34. uersu decimoquinto: Quære pacem, et persequere eam, pro, omni studio consectari. Reliquis duobus uersibus auxilium Dei & acceleratum implorat. Tropus: *Ne sis longe à me*, id est, ne longe facias opem tuam, satis in Psalmo decimo ab initio, & alibi explicatus est. Fiduciæ adhuc perstantis illud est: *Domine salus mea*. A nullo alio salutem expectabat, unum igitur inuocabat, solique æstus animi sui querebatur. Id uero est conuerti ad percutientem se, quod dú facere conamur, nihil aliud quàm Dominum compellimus, percutere nos acerbius, donec manum eius sentientes, agnoscamus nostram peruersitatem, uti populo suo facturum se minabatur, Iesh. 9. Discamus ergo hinc dum morbi immittuntur, dum etiam amici deserunt, & hostes præualent, nihil aliud esse, quàm castigationem Domini in uiam nos ita reducere uolétis, nemini indignemur, cum nemine expostulemus, simus mutis & surdis similes, quique quod respondeant nihil habent, agnoscamus nos omnia probe commeruisse, fateamur ingenue nostram prauitatem, nihil excusemus, nihil eleuemus, ad percutientem potius nos conuertamus, ipsi uni dolores nostros queramur, expectemus æquanimiter dum ipse opem ferat, hanc imploremus, nihil addubitantes, illum nos in tẽpore respecturum, & ab omni malo liberaturum, pendentes nimirum ab ipso per omnia, unum inuocantes, meritis malis nos offerentes, & ingenue omnia meruisse corde & ore confitentes. Obseruandum & illud, quod ab ijs pati quæuis mala oporteat, quibus nos benefacere studuerimus, & quidem haud simpliciter, uerum totis uiribus, studioque summo, ut persequi feras solent, qui uenantur. Neque prætereundum, si tanta pati hunc sanctum suum Deus uoluit, qui quicquid peccarit, tam sedulo tamen simul legi Dei studuit, ac beneficijs persequi quoslibet tam curauit diligenter, quid nobis debeatur, in dilectione, qua sola lex impletur, tam misere cessantibus? Pensitemus omnia præsenti animo, dici non potest, ut nos sint adiutura, præsertim dum aduersa inciderint.

B

Versus 20. 21. 22. & 23. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI TRICESIMI NONI.

Canit ut acerbißimis morbi cuiusdam doloribus exagitatus, continuerit tamen se, ne indigna, præsertim audientibus improbis, effutiret querendo, Deo autem quæ patiebatur, utæque totius calamitatẽ & breuitatem questus sit, morbique quem peccatis tamen suis debitum agnouit, liberationem orarit.

PSALMVS XXIX

C κατλιαστικὸς καὶ ἐυκτικός.

1 RÆsuli pro Ieduthun Oda Dauidis.
2 Cogitaui apud me, obseruabo me ne peccem
lingua mea, quasi fiscella os meum, dum coram fue
rit improbus, capistrabo.
3 Factus sum diutino silentio uelut mutus, ut ne
de bonis quidem rebus aliquid loquerer, at inte-
rim dolor meus incruduit.
4 Incaluit cor meum intra me, ignis quidam, dum mecum immurmu
ro, exarsit, laxans linguam, tandem in uerba prorupi.
5 Indica mihi quæso, quis nam sit finis meus, quisue modus uitę meę,
sciam obsecro quodnam mihi æuum competat.
6 En dies meos quasi pugilli mensura finisti, æuum meum sic est, qua-
si non sit, præsertim tibi collatum, quid? prorsus nihili est homo qui-
uis, quamlibet firmus consistere uideatur, Selah.
7 Quid? uelut umbra unusquisque obambulat, nihili est quicquid mor-
tales satagunt, congerunt, nec nouerunt quis illa recepturus sit.
8 Et nunc quæ est Domine mi expectatio mea, in te certe spes mea
recumbit.
9 Ab omnibus ergo sceleribus meis libera me, ne exponas me ludi-
brio homini nequam.
10 Obmutui, nec aperui os meum, tu enim istuc fecisti.
11 Remoue igitur à me plagam tuã, ab exagitatione manus tuæ ego
exanimatus sum.
12 Etenim dum tu hominem ob iniquitatem tantum quasi obiur-
gans castigas, ilico tabescere eum facis, ut pereat quicquid in eo desy-
derabile est, sicut uestem depascit tinea, quid? nihili est homo quiuis.
Selah.
13 Audi precem meam ô Iehouah, ausculta clamori meo, ad lachry-
mas meas ne cesses, nam ego ut deditus tibi sum, sic peregrinum ago
hic & aduenam, ita ut omnes patres mei.
14 Deflecte à me ultionem, ut recipiam me antequàm abeam, & esse
desinam.

Ad uerbum. IEduthun ex principibus Cantorum fuisse legitur, 1. Paralip. 16. & 15 Videtur igitur Kimhi, hunc Psalmum à Dauide fuisse compositum, cantari autem solitum ab eius ordinis cantoribus, cui præfetat Ieduthun, & ideo hic positum pro Ieduthun. A. Ezra putat aliquod carmen celebre fuisse, cuius initium fuerit לידותון Ieduthuno, ad cuius modulationem & hic Psalmus cantatus sit. Sed est ea rerum harum ignoratio etiam apud Ebræos, ut præstet nihil uerborum de his prodigere.

Dixi

A *Dixi custodiam uias meas à peccando in lingua, custodiam os meum fiscella, dum improbus coram me.* *Versus 2.3.& 4.ad uerbum.*
Obmutui silentio, tacui à bono, & dolor meus exagitatus est. Incaluit cor meum intra me, exarsit
ignis, loquutus sum lingua mea.) Habent hi uersus animi ægri dolentisq́, cum ob uim
morbi, tum improbos, morbo suas contumelias, & iniurias adijciétes, affectus
quàm ardentissimos. Canit enim ut cum morbo graui & difficili laboraret, do-
lor coegerit eum in questus linguam soluere, quod rursus improbi, qui aderant
& inde uoluptatem cœpissent, prohibuerint. Quo enim sancti, & suas uires, &
Dei in se bonitatem probe agnoscant, sinit interdum Deus illos supra quàm ui-
deantur ferre posse, adfligi & cruciari. Vnde plerunq; ita sibi ipsis excidunt, atq;
cruciatuum uiolentia rapiuntur, ut ea tum dicant, tum faciant, quæ indignissi-
ma eis habeantur. Iiob uir erat, & Dei testimonio integer ac bonus,ueraq́; Dei re
uerentia eximius, at quā diræ tamen & impiæ uidentur querelæ, quas illi tribu
it scriptura? Maledicere enim diei, quo æditus in lucem, noctem qua sis conce-
ptus, pœnas, quas luas, peccatis grauiores esse, detestari uitam, tam præstabile
donum Dei, & innumera huius generis alia quæ de Iiobo legimus, utiq; animi
sunt supra modum impotentis, & Dei iudicia ferentis indignissime. Iam quid
uideatur magis impium, atq; debacchari ita contra optima Dei cōsilia iuditiáq; *Deus fert suos*
æquitatis incomparabilis? At sicut pater filij amantior, dum sæuius illum cędit, *indigne cōtra*
non adeo grauiter fert quædam ab eo dicta impatientius, sed dolori ea condo- *se stomachātes*
nat, ita amantissimus nostri Deus non abijcit suos, in atrocioribus cruciatibus
indignius, pro naturæ scilicet ingenio querulantes, & non tam iudicij quā dolo
ris uerba fundentes. Verum Psaltes canit hisce tribus uersibus, ut sese ab huius-
modi impotentibus querelis continuerit, præsertim præsentibus improbis, qui
inde uoluptatem cœpissent, & Dei studium magis cōtempsissent. Ait itaq; *dixi*,
quod non tam oris quàm animi dictum fuit. *Obseruabo uias meas*, id est, *me*, ut reddi
di, nam uias scriptura pro quolibet negotio, incœpto, instituto, re, usurpare so-
B let, & satis liquet, dicere Vatem hic uoluisse, se ipsum obseruasse, ne quid effuti-
ret, ut gloriæ Dei aduersum, ita se indignum, hoc est, ne quid peccaret lingua
sua. Porro ut ostenderet, quanta ui doloris fuerit exagitatus, atq; ideo q̄ diffici-
le ita sese continuerit, ait se uelut fiscella os capistrasse, id quod bubus fit, ne ger-
minum tenera præcerpant, & fieri illis, dum triturāt Dominus prohibuit, Deu.
25. Ibi enim eo uerbo scriptura usa est, unde nomen במחסם, quod hic Psaltes po
suit, deducitur, legimus enim, לא תחסם שור בדישו, id est: Ne capistres fiscel-
la bouem dum triturat. Adiecit: *dum erat coram improbus*, hoc uel de insigni aliquo
Dei & suo hoste dixit, uel singulare pro plurali posuit. Versus tertius canit, quā
pertinaciter tacuerit, ui morbi ad querendum potentissime urgente. Nam ait se
uelut mutum factum, silentio nempe diutius seruato, & tacuisse iam non mala
solum, sed bona etiam, ne forte laxato ore in bona & in mala prorupisset. Alij
tamen interpretantur: *Silui à bono*, id est, nihil erat boni de quo loqui potuissem.
Alij: *Silui á bono*, id est, tacui mea benefacta, nec excusaui me. Sed quoniam præmi
sit, se capistrasse os suum dum improbus adesset, & ne peccaret lingua, uidetur
magis quadrare sensus primus, ut intelligas eum canere uoluisse, quantopere
obstinarit silentium, ut prorsus de nulla re, ne bona quidem loqui sibi permise
rit, ne scilicet ad indignas se querelas prolaberetur. Interea autem, cum à quere-
lis continebat se, incrudescebat dolor, totusq́; turbabatur, commouebatur & a-
gitabatur, id significat uerbum נעכר, Gallice, se mouuior. Magis uero id expres
sit uersu quarto: *Incaluit intra me cor meum*. Ita namq; homini accidit, dum dolore af
fectus à querelis sibi obtemperat, & spiritum continet. Is etenim contentus, ut
Aristoteles inquit in Problematis Sect. 27. calefacit doloris incitabula, cōtracto
introrsus calore, quo potissimum uis doloris intenditur. Dum itaq; sese à questi

bus contineret, ac inde spiritum quoq; cohiberet, omnia intra se excoquebat tā
C to uehementius, quanto uehementioribus se cogitationibus dabat, unde sequitur: *In meditatione mea exarsit ignis*, nempe ex diutina spiritus cohibitione. Illud: *Loquutus sum lingua mea*, uidetur hunc sensum habere: Tandem non potis me amplius cōtinere, in uerba prorupi, ita ut fit, dum doloris incendium incaluerit, spiritibus diu contentis. Ebræi medicari hic & loqui, pro eodem accipiunt, quasi id lingua mea loquutus sum, idem sit atq;, in meditatione mea. Mihi tamen uerisimile est Vatem, ut aliàs, ita & hic naturæ ingenium expressisse: ad eum ergo modum locum hunc interpretatus sum. Et quisq; ita apud se ipsum experitur, dum sæuiente aliquo dolore acerbiore, sese compescit, & à querelis ac uociferatione continet, calorem intra se cum dolore, incrementa accipere, donec in clamorē erumpere compellat.

Ver. 5. 6 et 7. ad uerbum. *Notum fac mihi ô Iehoua finem meum, & mensuram dierum meorum quæ illa, sciam cuius æui ego. Ecce pugillos posuisti dies meos, & æuum meum tanquàm non coram te, etiam omnis inanitas omnis homo consistens. In imagine ambulat uir, etiam ad inanitatem perstrepunt, cōgerit, & non nouit quis colliget ea.*) Hisce uersibus huiuscemodi querulationem habet: Quæso, quando ita in me sæuis ô Deus, notum fac, quis nam sit uitæ meæ finis, quæ mensura temporis, quo in hoc corpore uiuendum, quanti nam æui sim. Si in multa sæcula uitam mihi prorogaturus esses, & ut bonis rursus frueter, cōcessurus, ferri posset ultio tam atrox, cruciatus tam acerbi. Spes scilicet uitæ melioris dolorem leuaret. Iam pugillo, minutissima mensura, uitam meam mensus es, imò plane nihil est æuum meum, si te respexero qui manes in æternum. Quid dicam? Ni-
Nihilū omnis homo. hil nisi inane & nihilum sunt, quicunq; hic uiuunt, q̄libet firmiter uideantur cōsistere. Quod cum singulari utiq; expensione dignum sit, et rite consyderatum, plurimum ad modestiam momentum habet, adiectum *Selah* est. Porro uitę huius inanitatem magis exprimit uersu septimo. *In imagine*, hoc est, uelut inanis um-
D bra, uelut imago descripta lineolis, nec quicquàm habens solidi, ita obambulant, uersanturq; hic uniuersi mortales. *Inane est*, quicquid satagunt, quicquid turbantur, tumultuantur, & laborant, ut est hæc uita turbationis, molestiæ, & laboris refertissima. Quare Seruator dicebat: Sufficit cuiq; diei suum malum, sua molestia. De inani hac mortalium in congerendis uitæ huius necessarijs, sollicitudine, turbatione, labore, & molestia, Ecclesiastes multa. Et inter cætera in hanc sententiam ita scripsit capite secundo: Est homo, qui cum sapientia, recta cognitione, & decentia laborat, & homini, qui nihil in eo laborauit, partem suam relinquit. Etiam hoc nihili & adflictio magna. Nam quid obuenit homini ex omnibus rebus propter quas laborauerit, & animum suum adflixerit, quibus in hac uita laborauerit? Nam quottidie experitur dolores, & negotiorum molem, ne nocte quidem quiescit cor eius &c. Habet itaque uersus septimus indignantem interrogationem, & ceu expostulationem, sicut Iiob sexto: Quæ nam uirtus mea ut sustineam, & quis finis meus, ut animam meam proferam? Hoc est, utique finis meus haud tam longe abest, non sum uitæ tam longæuæ, ut sic excruciandus sim, aut durare queam sic discruciatus, & ultra uitam pro-
Pugillus. ferre. טפח, id est, pugillus, mensura est, cuius aliquoties in scripturis mētio fit, habetur uero media inter palmum & spithamen, est enim semissis, quia duplicatus, assem, id est, pedis mensuram conficit, cuius dodrans spithame est, quadrans palmus. Longitudo siquidem est, quantam capit manus clausa porrecto
חלר, pro, חרל. pollice per transuersum. In eodem uersu sexto, חלר, pro חרל positum est per methatesim. Illud, כל הבל, *omnis inanitas*, perinde est, atque, nihil nisi inanitas. A. Ezra idem ualere dicit, quod הבלים הבל, inanitas inanitatum. Simile est illi: Omne opus non facies die Sabbathi, id est, nihil operis. צלם in uersu septimo

A mo Kimhi pro tenebris accepit, ut uitæ huius miseriam intelligat & calamitatē. A. Ezra, ut astrorum scientiæ plurimum addictus, ad imaginem eam quā quisq; mortalis habet ex situ stellarum, pro cuius mutatione mutetur & ipse, ista refert. Sed cum satis liqueat hic describi à Psalte inanitatem uitæ huius, & ב non raro pro כ ponatur, haud male quadrare uidetur, ut intelligamus hic cecinisse Psaltem, ceu inanem umbram ilico euanituram, hominem in hoc sæculo uersari. Verbum צבר in uersu septimo, quod *congerere* uerti, est minutulis accessionibus rem augere, quod ijs proprium est, qui multo labore & molestia rem faciunt.

Et nunc quæ expectatio mea ò Domine, præstolatio mea ad te ipsa. Ab omnibus sceleribus meis libera me, opprobrium nequam ne ponas me.) Post querulationem, precem subijcit, qua morbo liberari precatus est. Iam, *quæ*, inquit, *expectatio mea*, quid mihi speretem, cū nimirum nihil, nisi inanitas sit omnis hominum uita, & quicquid moliuntur? Tu certe unus es, in quem spes mea recumbit. Ergo ab omnibus me sceleribus libera, ut & pœnis tandem illorum defungar. Agnoscebat siquidem, ut & Psalmo superiori, sceleribus suis, grauioribus scilicet peccatis, mala hæc meruisse. *Ne ponas me*, orat prætetea, *opprobrium* נבל, id est, hominibus nequam & perditis, qui ilico, ubi sancti seuerius à Domino castigantur, eos tanquàm frustratos spe sua in Deum, & nullum fecisse pie uiuendo operæ precium irrident, & pro ludibrio habent. Id cum gloriæ Dei deroget, infirmioribusq; offendiculo sit, iure ipsum deprecatur. De significatu נבל, in uersu 1. Psal. 14. *Versus 8. & 9. ad uerbum*

Obmutui, non aperui os meum, quia tu fecisti. Remoue à me plagam tuam, ab exagitatione manus tuæ consumptus sum.) Eandem profitetur mansuetudinem, quam & superiori Psalmo, uersibus decimoquarto & decimoquinto professus est. Audiebat pietatem suam à perditissimis hominibus rideri, & sibi quoque falsa multa impingi, at cogitans suis sceleribus omnia & grauiora deberi, ac Dominum esse, qui eo quod diligeret, sic castigaret, obmutuit ad omnia, & ne uerbulum, nisi apud
B ipsum Dominum, quæstus est. Nam tu, inquiebat, fecisti, tu percussisti, tuq; solus sanabis. Te igitur unum inuoco, nec alij dolores meos queror. Precatur ergo uersu sequenti, Plagam igitur tuam, quàm tu inflixisti, tu ipse item remoue, non dico, id ut facias, me meruisse, at iam satis pœnarum dedisse, hoc dico, iam plaga manus tuæ confectus, plura ferre non possum. Neque enim, ut Iiob, robur meum est, quod lapidum, aut caro mea ænea. מתגרת, prouocationem proprie significat, intellexit ergo Deum quasi continuis plagis se exagitasse, nulla quiete permissa. Reddidi igitur, *ab exagitatione manus tuæ*. A. Ezra deducit hoc nomen à יגר, & metum significare ait, sed geminatio plenior est, ut cum plagam Vates præmisit, exagitationem & pugnam adiectam intelligamus, contra metum. Chaldæus habet: Amoue à me uulnus tuum, à percussione ualidę manus tuæ ego consumptus sum. *Versus 10. & 11. ad uerbum*

In obiurgatione ob iniquitatem corripis uirum, & tabescit ceu tinea, omne desyderabile eius, etiam inanitas omnis homo.) Atrocitatem castigationis exaggerat. *In obiurgationibus*, inquit *ob iniquitatem castigabit uirum, & tabescet uelut tinea, omne desyderabile eius*, hoc est, cum tantum uideris paterne obiurgando hominem corripere, grauis adeo est correptio tua, ut homo ea plane conficiatur, ac tabescat, & euanescat, quicquid in eo fuerit desyderabile aut speciosum, omne robur, omnisq; uigor corporis, non secus, atque arroditur & consumitur uestis à tinea. Hoc simili usus est & Ieshaiah 50. Vt uestimentum ueterascent, & tinea depascet eos. Item 51. Sicut uestimentum depascet eos tinea. Et Iiob tertio: Vt uestimentum depascet eum tinea. Videtur itaque hic uestimentum subaudiendum, ut non raro aliquid, quod ex reliquis *Versus 12. ad uerbum.*

uerbis satis intelligitur, omittere scriptura solet. Hæc memorans iterum excla-
C mauit: Inanitatem esse omnem hominem, & Selah, quo moneret hoc expen-
dendum diligentius, adiunxit.

Versus 11. & 14. ad uerbū. *Audi precem meam ô Iehoua, & uociferationem meam percipe auribus, ad lachrymam meam ne obsurdescas, nā peregrinus ego apud te. Recede à me, ut corroborer, antequā facessam & nō ego.*) Memorat, ut precem pro morbi remissione intenderit, inde meminit & uociferationis atq; lachrymarum. Tum fuisse se peregrinum & aduenam apud Dominū. Id sic puto intelligendum, ut illud dictum Abrahæ: Ambula coram me, & esto integer, Genesis septimo. Peregrinabatur, & aduenam hic in terra agebat à Domino, ut Paulus loquit̄, nā grauatus huius carnis mole, plenū cū Deo consortiū nondum erat assequutus. At dum ex fide in Deum uiuebat, dum in omnibus à Dei uoluntate pendebat, ambulabat, hoc est, uiuebat coram Deo, quasi in Dei conspectu, sed ut dixi, per fidem, nondum plena; diuinitatis participatione. Sic ergo dicebat Dauid. 1. Paralip. 29. Nam peregrini sumus coram te, & aduenæ; sicut cuncti patres nostri. Quis iam dubitet, quod hic Psaltes posuit, עִמָּךְ, tecum uel apud te, idem esse, quod, לְפָנֶיךָ, id est, coram te, quo scriptura in ad ductis modo locis usa est. Proinde quod hic Vates cecinit: *Peregrinus ego apud te*, nihil aliud est, quàm fide apud te uiuo, tibi deditus, interim autem hic à te peregrinor. Breue tempus est, quo hic uiuendum, apud te esse mihi patriam persuasus sum, eam nunc spe suspicio, paulo post per omnia beatus inhabitaturus. Paulus respiciens, quód dum hic uersamur in corpore, Deo haud plene fruimur, scripsit 2. Corinth. 5. Semper bono animo sumus, scientes, quòd dum in corpore uersamur, à Domino peregre agimus. Per fidem enim uiuimus, non per speciem. Bono autem animo sumus, & censemus melius, peregre agere extra cor-
D pus, & uersari cum Domino. Psaltes autem spectauit, quod fide apud Dominum agimus, & hic manentem ciuitatem non habemus, atq; ideo dixit se peregrinum apud Dominum. *Peregrinum*, quia hic patriam non agnoscebat, apud Dominum, quia animo totus apud ipsum erat. Versus ultimus iterum uitæ breuitatis meminit, oratq;, ut ultione tandem à se Deus recedat, ne omnem uitam calamitosam habeat, aut certe morbo absumatur, eò quòd longe uires eius ille superaret. Discant hinc, quos grauioribus subinde & acerbioribus morbis Deus exagitat, omnia peccatis suis ferre accepta, uniq; Deo & patri queri, & opem à nullo alio orare, & indicibilem, etiam in medijs cruciatibus consolationem experientur. Diligenter uero obseruandum, quòd uersu undecimo, *plagam tuam* dixit, & *exagitationem manus tuæ*, ut inde discamus, quicquid acciderit, Domini manum esse, qui solus & percutit, & sanat, dum ei uisum, & nobis salutare fuerit, ne quis contempto Deo, cum stulto uulgo, à Diuis morborū & aliorum incōmodorum subleuamen petat, quod unus Deus, qui operatur omnia in omnibus, præstat.

Argu-

A ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI.

EX ingenti periculo Dei ſe ope ereptum, gloriatur, eiusq; inexplicabilem in timentes ſe bonitatem admiratur, propter quam dum Deus ſacrificiis non moratur, ſed ipſum hominem requirit, addicit ſe ſe illi, & celebraturum ſe canit iuſtitiam eius & bonitatē, quàm poßit multis, idq; ſummo & perpetuo ſtudio, inde periculi, in quo fuerat, magnitudinem, & cauſſam, nempe, peccata ſua, memorat. Poſtremo, ut Deus hoſtes ſuos deiiciat, & bonos benignitate ſua exhilaret, precatur.

PSALMVS XL.

in genere mixto εὐχαριστικὸς καὶ εὐκτικὸς,

PRæſuli Oda Dauidis. 1
Expectans expectabam Iehouam, & inclina- 2
uit aurem ad me, audiuitq; uociferationē meam.
Subduxit me de puteo, aquarum undatione 3
perſtrepēte, de luto, limóq;, et collocauit in petrā
pedes meos, greſſus meos expediuit.
Dedit ut nouo ipſum carmine celebrarē, lau- 4
dem canerem Deo noſtro, plurimi id cōſyderantes colere Iehouam,
initiúq; eo cœperunt.
Fœlix ille uir, qui Iehouam tutelam ſuam poſuerit, nec reſpexerit, 5
B ad faſtuoſos, & eos qui ad uana deficiunt.
Plurima patraſti tu ò Iehouah Deus mi, facinorum & conſiliorū 6
tuorum ſuper nos non poteſt iniri ratio, conor renunciare illa, & elo-
qui, ſed plura ſunt, quàm queant numerari.
Sacrificio & libamento nō oblectaberis, auſcultare me tibi feciſti, 7
holocauſtum & uictimam pro peccato non poſtulaſti
Tum dixi, en ipſe adſum, de me ſcriptum eſt in uolumine libri. 8
Facere quæ tu probas collibuit, Lex tua in intimis meis. 9
Depredicabo iuſtitiam tuam in concione frequenti, en os meum 10
haud quaquàm continui, noſti tu ipſe ò Iehouah.
Iuſtitiam tuā intra me nequaquàm occului, fidē tuā, tuáq; ſeruandi 11
uoluntatem celebraui, bonitatem & ueritatem tuam ebuccinare con-
cioni frequenti, minime ceſſaui.
Neq; & tu ò Iehouah continuiſti à me miſerationes tuas, benigni- 12
tas & ueritas tua perpetuo me cuſtodiunt.
Nam adobrutus eram tot malis, ut ea nequirent numerari, occu- 13
parūt me peccata mea, ut non liceret omnia uidere, plura fuerunt, quā
pili capitis mei, inde deſtituerat me cor meum.
Libeat tibi Iehouah & liberare me, ò Iehouah propera ut me adiuues. 14

15 Pudeſiant & afficiantur opprobrio pariter, qui uitæ meæ inſidian-
C tur, ut extinguant eam: repellantur retro, & pateant ignominiæ, qui-
cunque malum mihi quærunt.
16 Vaſtentur pro eo, quod me pudefacere conabantur, qui dicebant
de me, uah, uah.
17 Gaudeant autem & lætentur de te, quicunque te quærunt, & amãt,
quam tu fers ſalutem, ijs ſit ſemper unde dicant, extollatur Iehouah.
18 Adflictus eram & inops, Iehouah conſuluit mihi, auxilium meum
& ereptio mea tu, Deus mi, haudquaquàm morem feceris.

VERSVS SECVNDI
& tertij explanatio.

Ad uerbum. *Expectando expectaui Iehouam, & inclinauit ad me, & audiuit uociferationem meam. Et ſubduxit me de puteo perſtrepente, luto & limo, & conſtituit ſuper petrã pedes meos, dirigit greſſus meos.* Quodcunque malum fuerit, de quo ſe auxilio Dei ereptũ hic canit, indubie anceps, & perdificile fuit. Kimhi putat morbũ fuiſſe. Sed qualecunque extitit, fidẽ ſuã expugnare nõ potuit, pertinaci enim uſque fiducia, Dei opẽ præſtolatus eſt. Id quo indicaret, cecinit: *Expectando expectaui*, nõ ſimpliciter expectaui. Ad illud: *Inclinauit*, ſub audiendũ eſt, aurem. Cum enim in maximis malis hæreret, ſe inducit uelut ex profũdo ad Deũ uociferatũ, et Deum, cum opem tulit, quaſi ex alto ſe ad ipſum demiſiſſe, et aurẽ ad uociferationẽ ſuã inclinaſſe. Volens autẽ mala, in quibus fuit, exaggerare, canit ſe ſubductũ *è puteo perſtrepente*, utique æſtu, agitationeque aquarum, atque ideo ultro addit magis amplificãs, *è luto, limo*, quod idẽ eſt, atque è luto & limo. Eſt uero יון lutum denſius. Ver. 3. Pſalmi 69. eodem uerbo Pſaltes uſus eſt, præterea nuſquàm in totis Biblijs habetur. Elegans uero antitheſis profundæ aquæ & luti, in quo homo nequit uel cõſiſtere, uel inde ſeſe expedire: & petræ, in qua
D firmus quis ſtat, greſſuque eſt expediti. Sic inter ſe ſunt, tẽpus, quo ſuos deſerit Deus, & quo iuuat. Dum enim deſerit, ubique hærerent, & in perpetua quadã morte uerſantur, unde nullis ſe poſſunt uiribus explicare: ubi rurſum eos reſpicit & liberat, uelut immota petra conſiſtũt, & greſſus habent expeditos, eò quòd ſuccedũt eis omnia.

Verſus 4. ad uerbum. *Et dedit in os meũ canticum nouum, laudem Deo noſtro, uidebunt multi, & timebunt, & nitentur Iehouah.* Per datum in os ſuum canticum nouum, intelligit oblatam ſibi materiam, noua Deum laude celebrandi, ob innouatam ſcilicet in ſe eius beneficentiam. De quo & in uer. 5. Pſal. 33. Huius fructum & ad alios perueniſſe eo canit, cum ſubiecit, *Viderunt multi & timuerunt*, nimirum Deum, agnito iam numine eius,ueraque religione affecti, unde ſequitur: *Et nitentur Iehouah*, quem ſcilicet uiderũt benigne adeo ſuo cultori adfuiſſe. Laudem deo noſtro, mutatio perſonæ eſt, quæ in ſacris Vatibus crebertima eſt.

Verſus 5. ad uerbum. *Beata uiri qui poſuit Iehoua ſuum præſidiũ & non reſpexit ad ſuperbos, et eos qui inclinant (ad) mendaciũ.* Hic uerſus exclamatio eſt, ex geſtiente lætitia, de lato diuinitus auxilio, eiuſque fructu, & apud alios inde ad fidem Dei perductos, profecta. Antitheſim præterea habet Dei, & faſtuoſorum, uanaque ſectantium, poſthabito Deo. Ad hos plurimi potius, quàm ad Deum reſpiciunt, & eorum plus quàm Dei præſidio fidunt, ſed proſtremo miſere ſpe ſua fruſtrantur, & à Deo, quem illi poſthabuerunt, nihil ſibi ſperare audent. Iure igitur canit fœlicem eum, qui his neglectis, fiſus fuerit Deo. Tam huius fœlicitatem, quàm miſeriam deficientium ad homines, eleganter deſcripſit Iirme. 7. שטי כזב, id eſt, declinantes mendacium dixit. qui Deo uero bono relicto, quæ carni libent, ſectantur, falſa & mendacia bona, imò non bona, ſed inanes bono

tum

A tum umbras. Kimhi intelligi ſtudioſos malarum artium, ariolos & diuinos. *Magna fecisti tu ò Iehoua, Deus mi, mirabilia tua, & cogitationes tuas ſuper nos non eſt ordinare ad te, ad-* *Verſus 6. ad*
nunciabo, & loquar, præualuerunt numero. His reddit exclamationis præmiſſæ quaſi *uerbum.*
cauſſam, quare nam fœlix ſit qui Deo nititur. Eſt uero & exclamatio quędam
animi ex diuinæ bonitatis conſyderatione exultantis, Hoc enim ſenſu ſubiectũ
eſt: Vere fœlix eſt, quiſquis tibi ò Deus fuerit confiſus. Plurima enim non mihi
ſolũ, ſed omnibus tibi credẽtibus benigne & magnifice feciſti, non modo in
pręſenti, ſed & antea ſæpe, ac omnibus ſæculis. Nam eorũ, quæ mira noſtri cauſ-
ſa ædere ſoles facinora, quæq; capis de ſeruandis nobis conſilia, non po-
teſt iniri ratio. Non eſt, inquit, *ordinare ad te*, id eſt, nõ poteſt eorum ordo aliquis,
eoq; nec numerus ſtatui, ut ſeſe ad te habent, id eſt, ut à te proficiſcuntur. Id a-
pertius dicit, cum ſubijcit, *Annunciabo, loquar*, nimirum de illis, *præualuerunt numero*,
id eſt, omnem numerum ſuperant. Ebræi & aliam huius, *non eſt ordinare ad te*, inter
pretationem adferunt, hanc nempe: Non eſt tibi conferre, id eſt, nemo poterit
tibi cõferri, ut ſit ſimile illi Pal. 89. uerſu ſeptimo. Nam quis יערוך, id eſt, confe-
ratur uel æquetur Iehouæ in nubibus, quis ſimilis Iehouæ inter filios hominũ:
Vtro uero acceperis modo, in eandẽ ſententiã recidit, diuinę ſuper ſcilicet nos
benignitatis facinora & conſilia, omnem ſuperare exiſtimationem, & neminẽ
poſſe bonitate Deo conferri. Quæ dum admiratio animum detinet, mirum eſt
quantum accipiat, amor, ſtudium, ueraq; religio Dei, incrementum, ut pigeat
omniũ quæ Deus parum probat, utq; adlibeant, quæ illi grata dinoſcuntur.
Hoſtia & libo non delectaris, aures fodiſti mihi, holocauſtum & piacularẽ hoſtiam non poſtulaſti.) *Verſus 7. ad*
Volens canere, quàm cupiat Domino in ſe tam benefico gratificari canit ſe- *uerbum.*
metipſũ Deo addicturum, quod unum & lex poſcit, potius quàm uictimas, &
omni ſtudio bonitatẽ eius alijs prædicaturũ. Id quod ex addictione fidei gigni
tur. Canit ergo quòd nolit Deus זבח, id eſt, ut Kimhi uiſum eſt, hoſtias pacifi-
B cas, libamentum, holocauſtum, uictimam pro peccato, quorum cerimoniæ ſe-
ptem prioribus capitibus Leuit. traduntur. Diximus de his quædam ſupra Pſal.
20. uer. 4. Noluit uero his dicere, Deũ hæc prorſus noluiſſe, tum enim uigebant
Leges per Moſheh traditæ, ſed quòd non uoluerit ut præcipua, uerum ante o-
mnia ſtudium uoluntatis ſuæ, & nominis ſui celebrationem. Simile illud eſt Iir
me. 7. Sic dicit Iehouah Zebaoth Deus Iiſrael: Auferte holocauſta ueſtra cũ ho
ſtijs pacificis, & cõmedite carnẽ. Nõ enim loquutus ſum patribus ueſtris, neq;
mãdaui eis die quo illos eduxi ex Aegypto, de holocauſtis, & hoſtijs pacificis.
Sed hoc eſt quod præcepi illis: Audite quæ ego uobis præcipio, & ero uobis in
Deũ, & eritis uos mihi in populũ, & uerſamini in omnibus quę ego uobis man
dauero, quo uobis bene ſit. Hic ex eo, quod cũ Dominus populũ ſuũ ſibi primo
aſſumpſit, Deũq; illi ſe omni beneficiorũ genere exhibuit, nihil de ſacrificiorum
cerimonijs præcepit, uoluit populũ Vates colligere, ſacrificia per ſe abſq; cor-
dis pietate oblata, Deo prorſus eſſe abominationẽ, non autẽ, ſi cũ cordis pieta-
te fuiſſent exhibita. Kimhi hic ſcribit, Deũ nihil præcepturũ fuiſſe de ſacrificijs,
ſi populus non peccaſſet: Sed id friuolũ eſt, ſemper enim deliquerunt. Volebat *Ad quid ſacri*
Deus populũ modis omnibus à cõmertio aliarũ gentium ſecretũ uiuere, cumq; *ficia inſtituta.*
pueri inſtar, quantũ ad negotiũ pietatis attinet, haberet, utile illi fuit proprijs, et
ab uſu gentium alienis, tum & uarijs cerimonijs, ceu quibuſdã pietatis & religi
onis elementis (ut eas Paulus uocat, uolens ſignificare, in eis contineri initialẽ
duntaxat & rudem quandam religionis inſtitutionem) ad ueram religionem,
Deiq; cultum, qualitercunq; erudiri & formari. His itaq; uerę religionis elemen-
tis occupari, & à gentibus ſecerni ſuos Deus uoluit, donec profectiore magisq;
adulto ſpiritu illos donaret, id quod ſtatuerat exaltato Chriſto primum facere.
Verum, ut eas cerimonias, dum uelut quædã pietatis elementa adhibeantur,

C probabat, ita nihil æque execrabatur, dum eas prætexerent pietati, uti in loco ex Irme. adducto, Iesha. primo, ac alibi legere est. Quod igitur noster Vates hic canit: *Sacrificium & libamentum tibi non placuit, holocaustum & uictimam pro peccato non postulasti*, nihil aliud est, quàm hæc per se non requiris aut probas sed magis, ut se ipsum homo tibi addicat, tuámque bonitatem, quàm possit, longe latéque cognitam faciat. In eandem sententiam dicebat Shmuel Schauli 1. Reg. 15. An uero plus placent Iehouæ holocaustum & hostiæ pacificæ, quàm ut audias uocem Iehouæ? Ei auscultare, id demum grata hostia est, & attendere, gratius adipe.

Porro in his Dauid simul Christi typum in se exhibuit, unde Epistola ad Ebr. de Christo hæc, & quæ sequentibus duobus uersibus cecinit, interpretatur, atque eo cerimoniarum abolitionem recte probat. Vnde enim ausus fuisset Vates hic canere, Deum nihil affici præceptæ à se sacrificiorum religioni, nisi nouisset Deum illa per se minime morari, eóque tandem esse abroganda, cum scilicet syncerior Dei cultus mundo per Christum traderetur. Facessit namque quod imperfectum est, ubi aduenerit quod est perfectum 1. Corin. 13. Iure itaque in ea epistola hæc de Seruatore scripta adfirmantur. Sic illa habet: Ideo ingrediens in mundum, dicit, Hostiam & oblationem &c. Et paulo post: Tollit primum, ut secundum statuat. Primū intelligit sacrificia legis: Secundum, studium uoluntatis diuinæ, quo mox dicit sanctificatos esse nos, quicunque per oblationem corporis Iesu Christi semel factam, sanctificati sumus. Nemo siquidē potius ipso & plenius

D Dei uoluntatē unquam perfecit, quin & oblatione sui, nobis quoque impetrauit spiritum, quo uoluntati Dei uiuamus. Rectissime igitur in Christo completum est, quod Dauid hic de se cecinit: Tum dixi, ecce ipse adsum, de me scriptum est in uolumine libri, ut facerem uoluntatem tuam, collibuit &c. Quæ ergo sequuntur uer. 13. de peccatis, quibus se Psaltes prorsus adobrutum queritur, ipsi competunt, & ijs, qui patiuntur similia. Vt autem quæ cecinit uersibus his tribus, etiam ipsi pro parte cōpetierunt, in Christo tamen solo completa sunt, & ideo, cū quæuis inchoata bona perfectorū admonent, riuulique fontis in mentem uenire faciunt, & palmites de uite testantur, typum quendam Christi in his gessit Dauid, & de illo uerius, quàm de se hæc cecinit. Tantum enim de his habuit, quantum ei datum fuerat de spiritu Christi, imò ista in ipso & sensit, & loquutus est ipse Christus, iuxta illud Pauli: Non uiuo iam ego, sed uiuit in me Christus. De hac ratione, qua cum hic noster, tum alij Vates de Christo cecinerunt, quæ tamen in parte uel de se, uel alijs quatenus Christi umbram aliquam prætulerunt, scripse runt, dixi quædam & in uersum decimum Psal. 16. In Psalmo uigesimo secundo quoque aliquoties eius memini.

Perfodisti mihi aures. Sed reuertamur ad uerba Psaltis. Illud: *Perfodisti mihi aures*, uulgata Græcorum æditio habet σῶμα δὲ κατηρτίσω, id est, corpus adaptasti mihi, & sic adduxit hūc locum Epistola ad Ebræos. Nec ablusum est à sensu Psaltis, si recte hoc dictum accipiatur. Omnium namque Ebræorum sententia est: *Aures mihi perfodisti*, idem esse, atque, aures mihi aperuisti, & ad auscultandum tibi adaptasti. Id cum fit, totum se homo Deo addicit, & omne corpus alioqui uoluntari Dei rebelle, ad obsequium eius formatur atque instituitur. Haud igitur præter sententiam Psaltis in hunc sensum hic legitur: Corpus adaptasti mihi, כרה, Iudæi hic pro aperire atque reuelare accipiunt. Kimhi tanquàm similem locum adducit illud Exod. 21. Cum quispiam puteum aperuerit, aut, כרה (id nos, fodit, uersum habemus, secundum Kimhi uertendum fuerat,) recluserit. Sed utcunque hoc habeat, qui effodit quid, is & aperit, quare ipsa uerbi natura, à significatu aperiendi aliena non est. Haud scio tamen, an non ad id allusérit, quod præce-

ptum

A ptum legimus de seruo Ebræo, qui in anno remissionis seruitutem libertati pre-
tulisse. Eius enim aurem iussit Dominus per herum ostio uel posti affigi, in signū
seruitutis sempiternæ, Exodi 21. Hinc possit non inepte aurium pertusione ple-
na addictio in seruitutem significari, & id quod Psaltes dixit: perfodisti mihi au-
rem, hunc sensum habere, addixisti me tibi seruum in sempiternum, uti illi heris
suis addicebantur, quibus aures pertundebant, ritu quē modo ex Lege adduxi.

Tunc dixi ecce ueni, in uolumine libri scriptum est de me. Facere uolūtatē tuā ò Deus mi libuit, Lex Versus 8. &
tua in medio uiscerum meorum.) Per istud, *Tunc*, uidetur tempus notasse libertationis 9. ad uerbum.
suæ, Tum enim percepta Dei bonitate, totus ardebat studio gratum sese Deo ex-
hibendi. Cogitabat ergo & statuebat apud se, se ipsum adfuturum, et Domino
consecraturum. Id uero est, quod dixit: *Ecce uenio*, ecce adsum ipse, ut tuæ uolunta
ti uiuam, plane ardeo. Hoc de uno quolibet *in uolumine libri*, id est, lege Dei scriptū
est, nempe Deum requirere hoc præcipuum, imò solum, & quicunque uere sancti
sunt idem summopere studere, ut sese, quanti quanti sunt, Deo addicant, & ani
mum potius, quàm pecudum hostias offerant. In primis siquidem timor & a-
mor Dei, & quidem ex toto corde in omni scriptura exigitur, & de sanctis idem
ante omnia laudatur, ac etiam ubique prędicitur. Id autem ut de quolibet sancto-
rum scriptum sit, præcipue tamen Christo competit, imò de nullo, nisi quatenus
Christi membrum est, & in se Christum habet, uerum fuerit. Caput siquidem
sanctorum est, à quo prouenit, quicquid quisquàm boni habuerit. Vulgata uer-
sio habet, *in capite libri*, sed est Ebraice במגלת ספר, id proprie significat, *in uolumine
libri*. Adhuc enim gens ista in oblongis membranis quæ conuoluuntur, Legem
scriptam habet, non solum in libris, qui uulgata forma plicabilibus folijs con-
stant, sed etiam Ethnicis olim multum fuisse usum uoluminum, prouerbium il-
lud satis indicat: Ad umbelicum perducere. Versu nono addictionem & con-
secrationem, qua se Deo addixit & consecrauit, magis explicat. In eo enim sita
est, ut Lex Dei, hoc est, quæ à nobis requirit, ita impressa cordi est, & in affectus
B nostros immissa, ut nihil æque libeat, nihil maiorem adferat uoluptatem. Idem
uero est, atque Lege Dei oblectari, & in ea iugiter meditari, de quo Psal. 1. Idem ca-
nit de iusto & Psalmo 37. uers. 31. Hinc uero discendum qui sit uerus Dei cultus,
nempe ita nos, ut Dei Lex docet, esse in corde affectos, totos Dei uoluntati dedi
tos, nihil prius cupere, quàm ipsi gratificari. Hic si desit cultus, quiuis facile agno
scet, quàm frustra tentemus placere Deo cerimonijs, cum à se institutas, ubi ista
cordis deuotio deerat, tantopere sit abominatus.

Euangelizabo iustitiam in Ecclesia magna, labia mea non continebo, Iehoua tu nosti. Nec abscon- Versus 10. &
di iustitiam tuam in medio cordis mei, fidem tuam & salutem tuam dixi, nō celaui Ecclesiam magnam tuā 11. ad uerbū
bonitatem & ueritatem.) Ex uero Dei studio, gratificandique syncera uoluntate, id
continuo nascitur, ut homo nihil prius cupiat, atque ut quàm plurimis prædicet,
& commendet Dei iustitiam, fidem, opem, benignitatem, ueritatem, hoc est, im-
mensam bonitatem, qua cum suis ac omnibus, & iuste, & ex optima fide, & ad
salutem ipsis, eamque ueram ac solidam, cuncta agit. Id sibi uolunt ista nomina,
Iustitia, fides, salus, benignitas, ueritas, de quibus Psalmo uigesimotertio, uigesimoquin
to & alibi. Quantopere ergo hoc ipsum studuerit, quamque nihil hic cessarit, ca-
nit nō sine ardentibus affectibus uersu decimo & undecimo. Versu decimo uti
tur uerbo בשר, quod proprie est, renunciare rem nouam, quæque plurimum affi
ciat. Prophetæ, præsertim Iesha. ea utitur, ubi de prędicatione Euangelij loquit̄,
quanquàm & de infausta renūciatione alicubi in scriptura usurpet̄, unde ille qui
cædem Iisraelis & filiorum Eli nunciabat, nihilominus מבשר uocatur 1. Reg.
4. Sed dum cum iustitia Dei hoc uerbum coniunctum est, utique propriam
Euangelij significationem implet, quod nimirum est publica salutis, singulari

C Dei bonitate perfectæ, renunciatio, & quasi præconis uoce euulgatio. Vnde & hic Psaltes Christum in se deliniauit, qui præ omnibus alijs in id unctus fuit, ut patris bonitatem, & expectatam omnibus salutem, quàm late orbis patet, renunciaret. De quo Iesha. 61.

Versus 12. & 13. ad uerbū

(*Tu ó Iehoua non continuisti miserationes tuas à me, bonitas tua custodient me. Nam cinxerunt me mala usq; non numerus, apprehenderunt me iniquitates meæ, ut non possum uidere, inualuerunt præ pilis capitis mei, & cor meum deseruit me.*) Versibus 12. & 13. caussam reddit, cur tantopere studeat & attideat Dei bonitatem & fidem prędicare & extollere. Canit siquidem se illis fruitum ac seruati perpetuo. Vt igitur nunquàm Deus intermittebat ei benigne facere, par erat ut & ipse laudandi celebrandiq́ nominis eius nullum faceret finem. Versu decimo tertio, benignitatis Dei erga se amplitudinem, ex magnitudine malorum, è quibus se liberauerat, amplificat: Nam, inquit, *adobruerunt, uel circumdederunt me mala, quæ omnem numerum superabant.* Cunq́ subijcit. *Et iniquitates meæ apprehenderunt me, ut non possem uidere*, hoc est, tot, ut earum numerus oculos falleret, & nequirem cuncta cognoscere: plura enim quàm pili capitis euaserát, agnoscit mala, quibus implicitus fuerat, suis se peccatis meruisse atq; ita Dei in se bonitatem canit, nó tam ob depulsionem calamitatis & infortunij, quod multo maximum ipsum detinuerat, quàm ob liberationem ab iniquitate & prauitate animi, qua ut infinita quottidie peccata admittebat, ita infinita quoq; malis sese obnoxium reddebat. Quantum autem ob hæc & animo adflictus fuerit, eo cecinit quod adiunxit: *Et cor meum derelinquit me*, hoc est, omnis uirtus & uitæ uigor. Cor enim omnium uirium fons est. Hinc uero nobis discendum, quantopere feruere
D decear in commendatione diuinæ erga nos bonitatis, quibus filium suum unigenitum, & cum eo omnia simul donauit, in filios & hęredes adoptauit. Hoc sanè Christianorum omnium est, sed utinam uel ij sedulo id curarent, qui ea caussa magnis opibus ditati sunt.

Ver. 14. 15. 16. 17. & 18. ad uerbum.

Velis ó Iehouah liberare me, ó Iehouah in auxiliū meū propera. Pudefiant et afficiantur probris simul, qui inquirunt animā meam, ut finiant eam, agantur retrorsum, & ignominiæ pateant qui delectantur malo meo. Vastentur pro mercede ignominiæ ipsorum, qui dicunt mihi uah uah. Gaudeant & lętentur de te, omnes inquirentes te, dicant iugiter extollatur Iehouah, qui diligunt salutem tuam. Et ego adflictus & inops, Dominus cogitauit mihi, auxilium meū & ereptio tu, ó Deus mi ne moreris.)

Memorat ut obrutus tot malis, & peccatis summe constrictus, opem Dei orarit. Primum ergo orauit auxilium sibi ferri, & quidem celeriter, quo urgentem nim adflictionis expressit, uersu decimo quarto. Inde hostes repelli, & suis conatibus deijci, ac ita opprobrio & ignominia affici, eisq́ dignam malitiæ eorum mercedem rependi, uersu decimo quinto & decimo sexto. Postremo Dei studiosos & omnem salutem à Deo expectantes, lætitia perfundi atq́ ita excitari in laudes Dei, uersu decimo septimo. Vltimo uersu in se uisendum diuinæ in suos bonitatis exemplum, exhibet. Illud uersu decimo sexto: Vastentur pro mercede ignominiæ ipsorum, hoc est, in talionem ignominiæ, qua afficere bonos conati sunt. Similis oratio est illi Iesha. undecimo: Et desinet zelus Ephraim, & adflictores Iehudah excindétur. Et hic enim intelligit Vates zelum Ephraim, quo ferebatur contra Iehudah, & adflictores Iehudah, non qui ipsum Iehudah, sed qui in Iehudah adfligere solebant Ephraim. Vnde ibi sequit: Ephraim non æmulabitur Iehudah, & Iehudah nó adfliget Ephraim. A. Ezra illud על ישימו עקב בשתם sic quoq; enarrat. *Vastentur in fine cōfusionis eorū, qua sci: et me afficiūt.* עקב enim & finem significat. Chaldęus habet prę uerecúdia. Illud in uersu decimo septimo. *Amantes salutem tuam*, id est, tuam solius opem quęrentes, non aliorum, qui Deo gratissimus cultus est, ipsum scilicet omnium Seruatorem agnoscere. Versu ultimo, confirmatam suam in Deum fiduciam canit. Nam hunc sensum habet,

Eram

A Eram adflictus & pauper, sed Iehouah cogitauit mihi, id est, de me, utiq; in bonum, quare reddidi, *consului mihi*. Inde illa gloriatio: *Auxilium & ereptio mea tu*, hoc est, Tu es, qui in tempore iuuas, malisq; omnibus eripis. Deus mi, ne cessaueris & in posterum. Kimhi scribit posse illud יחשב לי etiam interpretari, æstimauit me, dignum habuit cui auxilium ferret. Chaldæus habet: Deus cogitabit mihi bonum. Ex hoc igitur Psalmo discendum, nos Deo curæ esse, & quantumlibet in aduersa nonnunquàm detrudat, rursus tamẽ inde subducturum, & quidẽ quàm primum nobis saluti fuerit. Id uero ad hoc nobis profuerit, ut uerum DEI cultum, in nostri consecratione, & nominis Dei sedula prædicatione situm, & agnoscamus, & totis uiribus sectemur, externas cerimonias quaslibet, etiam à Deo institutas, tanti facientes, quantum ad solidam animorum deuotionem, totiusq; hominis in uoluntatem Dei addictionem, momentum attulerit. Deus spiritus est, & ueritas, spiritu & ex ueritate postulat coli, hoc est, nos enixo totius cordis studio, totius animæ propensione flagranti, omniumq; deniq; uirium uehementissima contentione, in hoc incumbere, ut in omnibus ad ipsius uoluntatem uiuamus, nempe huc per omnia compositi, ut proximo ad salutem inseruiamus. Primum omnium Dei bonitatem illi studiosissime commẽdantes, quo & ipse huic se permittens, sempiternæ fœlicitatis consors euadat, proximum, ut moribus quàm sanctissimis & humanissimis uitam degẽtes, eodem nostro etiã exẽplo eum prouocemus. Postremo ut cõsilio & rebus, quo ad eius licet, liberalissime iuuemus, ita Dei, id est, summi boni, ergo eum, imaginẽ demonstraturi. Hinc illud Pauli: Qui diligit proximum, totam Legem impleuit.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI PRIMI.

B *ET hoc Psalmo de morbo canit, quo cum teneretur inimici eius fuerant summopere exhilerati, sperãtes in morbi extinguendum, amici deferuerant, Deus autem opem tulit, seruaturus perpetuò, unde tuto fœlicem pronunciat, qui id Dei de se consilium intellexisset.*

PSALMVS XLI

διδακτικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæsuli Oda Dauidis. 1
Fœlix, qui de ægro dum aduersum tempus fu 2
erit, id quod res est intellexerit.
Eripiet eum Iehouah, Iehouah custodiet eum, 3
ualetudinem restituet, secundis iterum rebus in
terra fruetur, nec enim permittes eum libidini inimicorum eius.
Iehouah firmabit eum in lecto ægritudinis decumbentem, efficies, 4
ut morbo liberatus, omne stratum suum commutet.
Equidem dicebam, Iehouah miserere mei, sana animam meam, nam 5
in te peccaui.
Inimici mei, malum de me loquebantur, quando morietur tandẽ, 6
interibitq; nomen eius?
Cum quispiã ex eis ueniret me inuisurus, uanum loquebatur, cor 7

A tur, agnouerunt, & ea cogitarunt, quæ sequuntur: *Eripiet eum* Iehouah ex hoc morbo, custodiet ne pereat, uiuificabit, hoc est, ualetudinem restituet, & beatus adhuc erit in terra, multos adhuc annos uita hac cum omni prosperitate & fœlicitate fruiturus. *Nec dabis eum illum ô Deus animæ*, id est, desyderio illorum, de quo loquendi modo in uersu duodecimo Psalmi 27. Et si ingens sit uis morbi, & non absque caussa, male sperent eum moriturum, certum tamen est, Deum non posse fallere, ideo utcunque uires eius haud uideantur his cruciatibus suffecturæ, dabit nihilominus Dominus ut perduret, ipse suffulciet eum in lecto ægritudinis, ne morbo succumbat, imò, *ô Deus omne stratum eius uerles*, id est, sanum reddes, ac ita efficies, ut lectum in quo ægrotus modo detinetur, penitus relinquat, alioqui ut fieri solet, in quo iam incolumis quiete sua fruatur, commutet. Hactenus memorauit uerba de se misero & ægroto, quem ob morbi magnitudinem inimici pariter, & fucati amici, putarant breui moriturum, recte intelligentiũ & iudicantiũ, hoc est agnoscentium id quod res erat, nempe castigatum à Domino, morti autem ut de se canit Psal. 118. nequaquam traditum, sed restituendum ualetudini & regno, magnaque fœlicitate adhuc in terra fruiturum. Neminem uero offendat in uer. 2. punctum Ethnachtha positum sub Dal, ut ביום רעה, id est, in die malo, seu aduerso, uel calamitoso, cum sequentibus iungat, Sæpissime enim hic punctus sententiam scindit, non finit. Sic ergo ordinanda lectio: Fœlix qui intelligit de ægro in die malo, eripiet eum Iehouah. Non, in die malo eripiet eum, ut uulgo legunt.

Ego dixi ô Iehouah miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi.) Precationem habet etiamnum aduersa ualetudine laborantis. Deus iratus percusserat, igitur ab ipso placato iam & misericordia moto, sanitatem precatur, eamque animæ, hoc est, uitæ suæ. Quanquàm non raro נפש & pro corpore in scripturis accipiatur, uidetur tamen mihi hoc dicto uoluisse significare, animam iam & uitam in summũ periculum adductam, eamque statim nisi opẽ Deus tulisset, extinguendã. Quòd *Versus 5. ad uerbum.*
B uero tanquam caussam adiecit: *Quia in te peccaui*, uidetur hunc sensum habere. Quòd te offendi, quòd in te peccaui, id caussa est huius morbi. Tu percussisti solus, solus item sanare potes. Precor igitur, ut miserearis nunc mihi, & ualetudinem restituas, qui peccato meo irritatus, eam ademisti. Hinc iterum monemur, morbos ob peccata ab irato Deo immitti, depulsio igitur eorum, à nullo alio, quam ab eodem placato, oranda est.

Inimici mei dixerunt malum de me, quando morietur, & peribit nomen eius. Et si uenit ad uidendũ, uanum loquebatur, cor eius prauitatem collegit sibi.) Nunc canit, ut se habuerint ipso laborante inimici & amici simulati: *Inimici mala de eo loquebãtur*, hoc est, malum & perniciosum de eo uotum, cum inter se conuenirent, iactabant, sciscitantes alius ab alio quando tandem moreretur, interiretque nomen eius. Quo ostendit, quam fuerint in se animo hostili. Simulationem eorum canit uersu septimo, Inuisebant nonnunquam ex eis aliqui ægrotum regem, & dolere sibi eius morbum mentiebãtur, id uanum illud erat, quod loquutos queritur. Intereà uero prauitatem colligebant sibi corde, hoc est, omnia explorabant, & quibus suos exhilararent, insidiasque bonis struerent, ex ijs quæ circa ægrotum gerebantur, colligebant, ea egressi foras suis coniuratis statim eloquebantur. *Versus 6. et 7. ad uerbum.*

Simul de me susurrabant, quicunque me oderunt, de me cogitabant malum mihi.) Hic canit, ut mussitantes de his inter se commenti sint, & malum de eo cogitarint, hoc est, omnino opinionem suam de morte illius, certò instante, confirmarint. Quæ uero tũ cogitarint & loquuti fuerint, memorat uer. 9. *Verbum Belial diffusum est in isto, & : Qui iacet, non addet ut resurgat.*) Dicebant namque, Verbum Belial, hoc est, scelus aliquod grande infusum isti est, hoc est, ultio grandis cuiuspiam sceleris penitus occupa- *Versus 8. & 9. ad uerbum*

uit & penetrauit istum, ut liberari ab ea nequeat, inde dicebant, quod sequi-
C tur: *iste qui tacet*, post hac non resurget, conficietur hoc morbo. Verbum Belial, est res praua, scelus, בליעל enim dici putant, quasi בלי יעל, id est, nihil prodest, unde nihili & perditi homines dicuntur uiri Belial. Ita dicitur Deut. 15. Si egressi ex te fuerint uiri Belial, & impulerint habitatores ciuitatis suae, ac dixerint: Eia seruiamus dijs alienis &c. Sic uocati sunt & illi qui uxorem Leuitae enecarunt concubitu, Iudic. 19. & 20. Item filij Eli, filij Belial, 1. Reg. 1. Cumque Hannah mater Shmuelis, se à temulentia excusaret sacerdoti Eli, negabat se filium Belial. Ex his & similibus locis satis colligitur, Belial significare scelestum, perditum, flagitiosum. Sic iam uerbum Belial, scelus, flagitium, res praua dicitur, ut ex uersu tertio Psal. 101. liquet, sed & ex 15. Deut. ubi uerbum Belial, pro iniquo & peruerso consilio accipitur, quo quis cogitans annum remissionis prope esse, nolit fratri pauperi adesse dando mutuo. Filios Belial, & Psal. 18. uersu quinto, pro malitiosis & sceleratis dixit.

Versus 10. ad uerbum. *Etiam uir pacificus meus quo nitebar, edens panem meum, magnificauit contra me insidias.*) Hic queritur de perfidia falsorum amicorum. *Etiam uir pacificus meus*, sic amicum uocat, de qua appellatione dixi in uer. 5. Psal. 7. cum addit, *quo nitebar*, significat se illi plurimum credidisse, ac confisum fuisse: uerisimile enim est, insignem aliquem, maximeque coniunctum atque honoratum Dauidi fuisse, quem hic notarit. Eo enim quod subiunxit: *qui comedebat panem meum*, non uidetur tantum significasse illum suo beneficio alitum, sed adhibitum potius mensae regiae. Qui honor praecipuus fuit, ut ex eo colligere licet, quod tanquam insigne beneficium, eum Dauid filio Ionathan Mephibosceth obtulisse legitur 2. Reg. 9. Certe illud, *quo nitebar*, uel de quo confidebam, non de quouis aulico dixit. Is autem quisquis fuerit, siue etiam
D multi fuerint de quibus hic questus sit, singulari pro plurali posito, Iudae Ischarioris umbram quandam praetulerunt, uti & Dauid Christi. Proinde recte Dominus dicebat Ioan. 13. proditione Iudae in se hunc uersiculum completum. Vt enim in uersu 7. Psalmi praecedentis dixi, quicquid ullis in sanctis boni unquam illuxit, id ut opus Christi, ita & admonens eius umbra quaedam fuit ac typus.

Quae patiuntur indigna sancti, Christus in eis patitur. Sic & quae indigna, & propter Deum quisque unquam passus est, ea quae passurus erat Christus praefigurarunt, sicut & quae adhuc usque ad finem mundi sancti patiuntur, eorundem sequentes quaedam imagines existunt. Etenim non ipsi, sed Christus in eis ea perfert. Inde Paulus scribebat se, dum Romae captiuus mortem expectaret, & uarias interim iniurias toleraret, implere quae ad flictionibus Christi in sua carne adhuc deerant. Habet enim ille in unoquoque suorum certum adflictionum demensum, ut membra capiti conformentur. At quae ij, qui apud priscos Christi imagini accesserunt propius, perpessi sunt, celebriores eorum, quae passus Christus est, figurae, umbrae, & deliniationes fuere: unde & huiusmodi potissimum de Christo adducuntur, de quo & in Psal. 22. Dauid ergo rex, & religionis studio sissimus instaurator, tantam à sceleratissimo aliquo eorum, quos in primis honorauerat, & inter secretiores ac peculiariter fidos habuerat consiliarios, satis apertam eius quod Christo à Iuda accidit, figuram & typum praetulit. Iure ergo dixit Seruator hunc locum in se fuisse impletum.

Euangelij locus explicatur Illud: הגדיל עלי עקב, Euágelista reddidit: ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ, id est, extulit contra me calcaneum suum. Vulgata Graecorum aeditio: ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν, id est, magnificauit, ut uulgato uerbo utar, contra me calcaneum suum. Eadem autem sententia est, nam utraque oratione significatur Iudá extulisse pedem suum contra Dominum, hoc est, iuisse ut ei insidias strueret, malumque pararet. Quidam Hebraeorum interpretantur in hunc sensum: Calcaneum suum maioris fecit, quam ut me inuiseret egrotum. Sed planius est, עקב insidias, uel noxium

noxium dolum uertamus, sic enim accipitur hæc uox Gen. 27. Iosue 8. 4. Re. 10.
A Nec mirandum, si Euangelista uulgata maluerit æditione uti. Vbiq; enim id Apostoli in gratiam Gentium, qui uersioni Septuaginta iam adsueti erant, soliti fuere, præsertim ubi sententiæ nihil detrahitur. Cum itaq; calcaneum legis, eundem sensum habes, sed quadam allegoriæ specie: si insidias reddes, uertes simpliciter. Et sic reddidit Paraphrastes Chaldæus, habet enim: Magnificauit super me dolum.

Et tu ô Iehouah miserere mei, & erige me, & repēdam eis.) Memorat ut sanitatem restitui sibi precatus sit, ac uouerit Domino perfidis illis se repensurum. Rex enim erat, & in scelera istiusmodi animaduertere debebat, Dei itaq; gloriam in illis, nō suā ulturum se tum proposuit. Iudæi hic uarie se torquent, eò q̀ uideantur hæc ijs, quæ de se cecinit Psal. 7. ubi dire sese deuouit, si rependisset malum, ijs etiā qui ipsi malum rependerant pro bono, aduersa, atq; ideo alij dicunt hanc repensionem, de qua hic canit, in eo tantum fuisse, quòd re ipsa declarauerit male illos fecisse, q̀ se putarint moriturum. Alij in eo, q̀ ipsis infirmatis, non ut aliàs fecit, sese pro eis adflixerit & orarit. Quidam, promisisse se bona eis repensurum. Sed præstat simpliciter hæc accipere, nec indignum, arbitrari regem regni hostibus digna suis sceleribus rependere. Id quod & Shlomoni filio de quibusdam, quibus ipse pepercerat, mandasse legitur, dum contra ipsius decretum Adoniç eius filio se adiunxissent. Aliud est, regis, aliud priuati iniurias ulcisci: quæ enim in regem peccantur, in Rempublicam peccantur. *Versus 11. ad uerbum.*

In hoc agnosco quòd faues mihi, quia non iubilabit super me inimicus meus. Et ego in integritate mea, sustentabis me, & constitues me coram te in sempiternum.) Canitq; ampliter Deus suū in ipsum fauorem declarauerit, undeq; certe iterum illum agnouerit, nempe, q̀ non permiserit, ut de ipso extincto perfidi illi lætarentur, quodq; incolumitatē ipsi restituerit. Illud enim, בתמי, id est, *in integritate mea*, Gallice: En mon entier, uidetur hic de corporis integritate, prospera scilicet ualetudine intelligendum. Iis *Versus 12. & 13. ad uerbum.*

B quæ sequuntur, iactat suam fiduciam in posterum. Alij de moribus hoc intelligunt, huncq; sensum reddūt: Pro integritate & synceritate mea in qua ego sum, qua præsto, sustentabis me, hoc est, in uita seruabis, ut integritatem atq; synceritatem suam ceu caussam diuinæ sustentationis memorarit. Possit & hic sensus esse: Ego in synceritate uiuere studebo, in hac me Dominus seruabit, sustentans quoties aliquid mali me impulerit. *Suffulties*, inquit, *me*, id est, porro incolumem seruabis, quod & ipsū de utriusq; hominis incolumitate intelligi potest, quoq; ab omni malo turior sim, *coram te collocabis in seculum*, id est, semper habebis in oculis, quo tuearis & serues. Simul autem hoc dicto ad futuram fœlicitatē uidetur spectasse, quæ erit dum Deum uidebimus sicuti est, hoc est, in conspectum eius collocari fuerimus. His commodum succinit, præsertim cum & primus sacrorū hymnorum liber hic finem accipiat: *Laudetur Iehouah Deus Iisrael à seculo usq; ad seculū, Amen & amen.* Dominum ideo Deum Iisraelis uocat, q̀ tum in nulla alia gente uere colebatur. Laudis diuinæ æternitatem in eo cecinit, quod subiunxit: *A seculo usq; in seculum.* Per omnia enim sæcula ipsum laudabunt, quicunq; ipsum uel semel uere laudarint. Id enim sancti soli, electiq; possunt, quia nullis alijs Dei bonitas cognoscitur. Animali siquidem homini, quæ de ea prædicantur, stultitia sunt 1. Corin. 2. Iam electos, quos filio Pater dedit, nec ipse abijcit, nec rapit de manu eius quisq;. Aeternum igitur laudabunt Dominum, etiam si id interdum carnis cupiditatibus acti transuersum, intermittāt. Horum & id quod accinitur, *Quid Amen.*
proprium est. *Amen & amen*, quod significat, firmum sit & firmum, uel fiat & fiat. Venit enim à uerbo אמן, quod firmum esse ac solidū significat, unde & אמת, id est, ueritas, & אמונה, id est, fides deducitur. Approbantes & confirmātes au-

 ditum

ditum sermonem, ea uoce apud Ebræos utebantur. Sic cum imprecatio esset le-
C ᵭa in mulierem adulterij infamatam Lex cogebat ipsam respõdere, Amen. Nu-
meri quinto. Item cum recitabantur deuotiones cõtra transgressores Legis Dei,
respondebat item populus, Amen. Deut. 27. Idem respondebat Benaiahu prin
ceps Dauidis regis sermonem ratum fore precans, cum ille dixisset Shlomoh fi
lium suum pro se regnaturum. Eodem significatu uoce hac usa est scriptura 1. Pa
ralip. 16. Nehemiah 8. & infra Psal. 72. Et Psal. 89. ferè eisdem uerbis, quibus præ-
sens finit, uti & tertium Psalmorum librum is claudit. Sic enim habet: Laudetur
Iehouah in sæculum, Amen & amen, id est, fiat, & ita fiat. Geminatio hæc con-
firmationem intendit.

Cæterum in hoc Psalmo obseruandum, quantis insidijs obnoxij sint princi-
pes & magistratus pij. Item discendum, quod non sit temere de cuiusque calamitate
& adflictione iudicandum, sed omnia in partem meliorem interpretãda, ut cũ
flentibus flere potius, quam cuique insultare libeat. Postremo, sæpe Deum suis sic se
subducere, ut uideatur de eis actum, sed in tempore restituere illos, & inimicis
suis superiores reddere. Præcipue autem hæc & in Seruatore cõsyderemus, quo
nihil nos turbet, quod & capiti nostro accidisse perpenderimus. Passus est du-
rissima redimendi nos caussa, id nemo ita intellexit, sed reiectum à Deo omnes
putabant, iamque de eo actum esse, inimici inter se gratulabãtur, amici defecerãt,
ex amicis quoque ipsi insidiati sunt, quos mensæ suæ accumbere dederat, nempe
Iudas ex intimis unus, qui in mortem eum tradidit. At uero ter quaterque fœlices
fuerunt, quicunque id quod res erat de ipso tum existimarunt, qui optimam Dei
D circa ipsum uoluntatem rite cognouerunt, æternam namque per ipsum uitam cõ
secuti sunt, cum qui eam ignorarunt, & ideo crudeliter & perfide contra illum
egerunt, sempiternæ sint, ipso omnium iudice eis rependente, internitioni
dati. Ita iam eueniet & ijs, qui eum in suis miserum adflictumque non
agnouerint, & Dei circa huiusmodi iudicia non recte intellexe
rint. Id debet sane nos, ut ad omnem adflictorum mise
ricordiam impellere, ita & animare, ut boni & æqui
consulamus quicquid inciderit, hac spe fre-
ti, Christum in nobis haud posse adeo
miserum esse, sed repensurum tan
dem se in nobis oppugnanti-
bus, quo ex animo semper
dicamus: Laudetur
Deus à sæculo
usque in sæculum. Amen & iterum Amen.

Defuncti

FINIVNT EXPLANATIONES IN PRI
mum Psalmorum librum.

A # IN SECVNDVM

HYMNORVM LIBRVM PRAEFATIO AD PIVM LECTOREM.

DEfuncti explanatione Primi Libri, Christiane Lector, ferè dimidiũ instituti itineris emensi nobis uidemur. Subinde enim recurrunt, ijdem tropi, eædem figuræ, eædem sententiæ, eędem historiæ, ijdem deniq; loci communes, quo fusius igitur, quæ in primo libro occurrerunt explanauimus, eo licebit & operam dabimus, quæ sequuntur enarrare compendiosius. Rudioribus sacræ scripturæ hic labor desudat, quos uelim, quæ in primum librum scripsimus, diligenter excutere: nam permulta in eo annotauimus, quæ cũ Psalmis sequentibus, tum multis scripturæ locis alijs (absit inuidia dicto) haud parũ lucis inferunt. Ex eo nanq; quod tot sæculis. S. lingua neglecta penitus fuit, non ita multa in scripturis germano sensu, etiam à doctissimis intellecta fuere. Id autẽ nemo eò rapiat, quasi putem studiosos Dei, propterea ueræ pietatis rationẽ assequi nequiuisse, tam multis siquidem illam, adeoq; luculẽter in scripturis suis Deus tradidit, ut ea latere, qui ipsam modo quæsierit, possit neminem. Interim tamen etiam ij, quos eruditionis & sanctimonię nomine iure suspicimus, loca quàm plurima, ut pio ita non suo sensu enarrarunt. Cuius in prima præfatione satis luculẽta, quamuis ex innumeris pauca testimonia adduxi. Iam tanti esse nobis scripturas conueniebat, ut in nullis libris proprietatem ęquo studio sectaremur. Quãlibet enim pia sint, quæ sub nomine sacrorum scriptorum offeruntur, quamuis sint ab his
B etiã ipsis, quorum titulo cõmendantur, tradita, nihilominus dum ea nõ ex ijs ipsis locis, qui citantẽ depromuntur, & non eisdem ipsis uerbis ac sensu quibus scripta ea sunt, efferuntur, alienos non sacros audire Authores tibi uideare. Proinde totus in eo fui, ut idipsum, quod Psaltes, & eo, quo ipse sensu cecinit, proferrem idem & in sequenibus studebo, atita, ut quas iam historias memoraui, quas loquendi formulas, schemata, tropos & idiorismos exposui, posthac nullus, ne in immensum excrescat liber, repetam, indicare tamen dicta non grauabor. Quare qui cum fructu sequentia uelit legere, meminerit, primi se libri lectione antea munire. Bene uale, ad ipsam scripturarũ phrasim, & fidei analogiam omnia iudicaturus.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMISECVNDI.

Canit ut absentus coniuratione Abesbolomi filij, à sacro cœtu & festo Domini, tum uocibus impiorum, qui frustraneum religionis studium cui fuerat deditus blasphemabant, exagitatus doluerit, ardentißimisq́; questibus, animam suam coràm Domino effuderit.

PSALMVS XLII.
in genere mixto σχετλιαστικὸς ϗ εὐκτικός.

1 PRęfuli erudiens, filiorum Korach.
2 Tanquàm ceruа inhians profluẽti glocitat, sic
glocitat anima mea inhians Deo.
3 Sitit anima mea Deum, Deum uiuum, quan-
do demum ueniam uisurus faciem Dei?
D 4 Fuerunt mihi lachrymę meę pro cibo dies no-
ctesq́;, dum mihi diceretur quottidie, ubinam est
Deus tuus?
5 Hæc cum recordarer, molestiam animi effundebam, ut cumulo il-
los ouantes & collaudantes, festiuantem scilicet turbam ad domum
Dei adducebam, molestis intra me cogitationibus frena laxabã. Rur-
sus animum resumens sic me appellabam.
6 Quid deiecta es anima mea, & infremis in me? spera in Deum, ad-
huc celebrabo eum de ope quam feret præsenti fauore suo.
7 Mi Deus, in me ipso anima mea deiecta est, propterea quòd tui re
* Vel exiguo. cordor in terra trãs Iordanẽ, à mõtibus Chermon, à mõte * Mizaar.
8 Abyssus abyssum aduocat, perstrepentibus iugiter cataractis tuis
cuncti fluctus tui & procellæ tuæ in me irruerunt.
9 Die dabas ò Iehouah benignitate tua frui, nocte cantibus incum-
bere, & precationi ad Deum uiuum.
10 Dicam ego Deo ò rupes mea, quare obliuisceris mei, quare pulla-
tus ingredior, opprimente usq́; hoste?
11 Sectio est desęuiens in ossibus meis, opprobriũ quo me afficiunt
cum dicunt ad me cottidie, ubi est Deus tuus?

A Sed resumpto animo sic meipsum alloquor, Quid deiecta es ani- 12
ma mea, infremis in me? spera in Deum, nam adhuc celebrabo eum de
ope qua exhilarabit faciẽ meam, seq́ esse Deum meum declarabit.

PRæfuli erudiẽs filijs Korach pronepote Leui, principe cõiurationis cõtra Mosheh & Aaron, à terra absorpto, Num. 10. seruati fuerũt filij eius tres, Asir, Elkanah, et Abiasbaph. Num. 26. Ex horũ posteris fuerũt aliquot cũ alijs Leuitis à Dauide, ad decantandũ sacros hymnos constituti. Et inter eos, Hemã præcipuus Cantorũ princeps, 1. Paralip. 6. His aliquot Psalmi inscripti leguntur, sed Ebræis quoq; incertum est, an ideo, quòd ipsi eorum Psalmorum Authores sunt, an quòd per eos fuerunt decantati. Quatuor namq́ milia cantorum, qui certos habebant ordines, certasq́ uices, Dauid selegerat. 1. Parali. 23. Mihi uerisimile est Psalmos, quibus nomen filiorum Korach prænotatum est, à primoribus ex eorum ordine esse dictatos. Nam si ab alijs dictati essent, uel alicubi Authorum nomina legerentur adscripta, sicut Psal. 39. supra titulum habet: Prò Ieduthun Oda Dauidis, ut per ordinem Ieduthun decantatũ, et per Dauid agnoscas ęditũ. Pręterea sacra hystoria 3. Reg. 4. uolens prædicare sapientiam regis Shlomoh, qua cunctos mortales pręcelluit, confert eũ nominatim Aethan, Ezrachitę Hemã, Calcal, et Darda. Sic enim habet. Sapientia pręstitit cũctis mortalibus, etiã Aethan Ezrachitę Hemã &c. Hinc satis aperte colligit̃. Heman cũ tribus illis, quos sacra historia simul nominauit, eruditionis & sapientiæ fuisse quàm rarissimæ, ut quibus ex omni hominum genere selectis, Shlomonem sapientia & eruditione tanto post se interuallo cunctos mortales relinquentem, comparauerit. Cumq́ Shlomoh, spiritu sacras cõponendi Odas præditus fuit, nam ibidem legitur cõposuisse mille & quinq;, ecquidem non dubitarim eodem ualuisse & Heman, aliosq́ aliquot ex posteris Korach. Proinde ad ueri similitudinem accedere uidetur, Psal-
B mos, qui filijs Korach inscripti sunt, ab ipsis etiam esse conscriptos, non ijs tamẽ qui primi seruati fuere, patre uiuo à terra absorpto, quorũ supra nomina posui, id quod Iudæi quidam præter rationem existimant, sed quos Dauid spiritu sacras Odas dictandi pollentes, sacris præfecerat cantionibus. De מַשְׂכִּיל, quod reddidi, *erudiens*, in præfatione.

Versus 1. ad uerbum.

Sicut ceruus glocitat ad perfluentes aquarum. sic glocitat anima mea ad te ò Deus.) In tres posteriores uersus Psal. 24. in 6. 7. & 8. Psal. 26. & in uersu 4. Psal. 27. ac alibi addu xi, ex quibus satis declaratur, quanto Dauid sacri cœtus, in quo locus peculiaris & occasio erat Dei bonitatem plurimis prædicandi, desyderio studioq́ flagrarit, de eodem & hic canit. Et forsan eo tempore quo illi accidit, quod hic memorat, unum agebatur ex præcipuis illis festis, quibus cuncti ex Iisrael mares ad locum, in quo fixum erat tabernaculum fœderis, ueniebant. Exodi uigesimo tertio. Cum itaq; nemo magis arderet festa Deo celebrare, non potuit ei nõ molestissimum esse, id sibi per improbos minime licere. An autem hoc fuerit, cum ipsum Schaul in exilium egisset, uel cum fugisset à filio Abeshalomo, non ausim definire. In regione trans Iordanem detentum fuisse se queritur uer. 7. & in hanc concesserat, cum ei exercitus Abesholomi immineret. 2. Reg. 17. Quanq; in eadem fuisse & cum eum Schaul persequeretur, præsertim quando parentes commendaret regi Moabitarum, legimus 1. Reg. 22. Sed cum arca fœderis neglecta fuerit regnante Schaul, 1. Paralip. 13. uidetur uerisimile hic questũ de exilio, in quod actus fuit à filio. Fuerãt enim per ipsum initio regni eius omnes cerimonię restitutę, festaq́ iã unde cœperãt digne celebrari. Huius uero quicquid sit. canit hic se plusquàm effari possit, æstuasse desyderio adeundi sacrum cœtum festumq́ cum sanctis agendi. Id desyderium quantum fuerit, ex simili ostendit,

Versus 2. ad uerbum.

S. conuentibus sancti cupidiss. adsunt.

C cervæ glocitantis præ siti, cum inhiat ad profluentem. Hinc dicit *ita glocitasse animam meam ad Deum*, hoc est, non minus sitijsse Deum, quàm soleat cerua infestata canibus, tum enim cupidissime ad aquas fugiunt, propter æstum atq; anhelitū. Arist. lib. 6. de natura animalium, capite 29. Idem facere dicuntur, & cum uora uerunt serpentes, quod identidem solent. ערג, quod *glocitare* uerti, Kimhi propriam dicit esse uocem ceruorum, ut געיה, id est, mugire, boum. Ita Latini propriam ceruorum uocem fecerunt, glocitare, ut legitur in carmine, quod inter Ouidiana opera numeratur de uarijs animantium uocibus.

Versus 3. ad uerbum. *Sitit anima mea ad Deum, ad Deum uiuum, quando ueniam & uidebo faciem* Dei.) Sine simili idē canit, quod uersu præcedēti, nempe siti Dei animā suā æstuasse, & magno cū affectu subijcit: *Quando demum ueniam & uidebo faciem* Dei, hoc est, sacrū Dei tabernaculum, sanctamq; eius inibi collectam concionem, in quibus tum suam Deus faciem, hoc est, præsentiam exhibebat.

Versus 4. ad uerbum. *Fuit mihi lachryma mea panis die & nocte, cum dicitur ad me cottidie, ubi est Deus tuus?*) Canit se ita doluisse, ut nihil æque libuerit, quàm lachrymari, & id dies, noctesq;, ut lachrymas iam pro cibo habuerit, non minus scilicet cupide illas effundens quā quis uescatur cibo, omni cibi desyderio, per nimiam animi ægritudinem profligato. Sicq; dolebat cū ex desyderio festū sacrū cū populo agendi, tū ex eo quoq; ꝙ hostes incredibili confidentia, nec minore impietate, & blasphemia sibi insultarent, & illuderent, tanq̃ à Deo suo, quem tantopere coluerat, cuiusq; cultū tanta cura restituerat deserto, & tum maxime, cum festum sacrum ageretur, cui tanto studio adesse consueuerat. Semper sonabat istud in auribus eius, quod iactare eos satis sciebat, *Vbi nunc est Deus tuus*, cuius auxilium tam confidenter iactabas, in cuius cerimonijs tam multus eras? Hoc ferebat tanto grauius quanto cupiebat Dei bonitatem celebrari præclarius, quod sanè ita cupiebat,
D ut nihil æque. Hinc ergo, quod & à sacra concione festum Domino agente, arceretur, & animo audiret Dei bonitatem ab impijs blasphemari, tanto discruciabatur dolore, ut nihil potius duceret, quàm lachrymari, & indulgere lamentis continuis. Hinc erat & quod cecinit uersu sequenti.

Versus 5. ad uerbum. *Illorum memor eram, & effundebam contra me animam meam, quia transibam in cumulo, emouebā illos usq; ad domum Dei, in uoce ouationis & laudis turbæ agentis festum.*) Hoc est, eijciebā semel omnem coram Domino animi æstum, questibus & precibus totus deditus, cum mecum reputatem, ut solebam magno cum cumulo domum Dei petere, & quàm plurimos illò pariter ducere, eosq; ouantes & laudantes, nempe turbam festum iam Domino agentem. סך quidam umbraculum reddūt, sed magis quadrat hic pro numero accipere. Id enim uox hæc significat. אדדם, cum uerbum è uerbo sit, *emouebā eos*, satis liquet, pro ducere usurpatum. *Effundere animā*, est laxatis dolori habenis, omnes semel affectus, omnem animi æstum, & quasi ipsum cor querendo effundere. Sic animam suam effundebat Hannah mater Shmuelis, quando oppressa ægritudine ob sterilitatem, & æmulæ insultationē cum lachrymis suam miseriā Domino quereretur, e aq; leuari oraret. 1. Reg. 1. Infra Psal. 62. uer. 9. effundere cor, eadē significātia dicit. Quod habet עלי cōtra uel apud me significat, quod apud et intra se laxant tristibus cogitationibus suis habenas. Ordinē quē huic quarto uersui dedi, res ipsa, quā canit, probat utiq; ex recordatione festorū, quæ antea ingenti cū gaudio, cum innumeris sanctorū turbis, q̃ fœlicissime egerat: augebatur ei dolor, cum idē in præsentiarū nō liceret.

Versus 6. ad uerbum. *Quid deijceris anima mea, & fremis contra me, expecta Deum quoniam adhuc celebrabo eum ob auxilia faciei eius*,) Canit, ut sese sit consolatus, & rursus in questus animum laxarit, ita ut fit dum animus à cupitis abstinetur, & aduersis premitur: Quid, inquit, deiecta es anima mea? hac metaphora summam mæstitiam significauit,

A qua ita deprimi anima uidetur, ut corpus imposito onere grauiora, quàm queat ferre. *Infremis in me*, id efficiunt contenri diu dolore spiritus, de quo uer. 2. Psal. 32. & in uer. 4. Psal. 39. Illud: *Celebrabo adhuc eum* ישרעית פניו salutes, *uel auxilia faciei eius*, id est, ob opẽ latã ab ipso præsente uultu suo beneuolo, aspectu fauoris teste. Tum enim cum auxiliatur, dicitur in scripturis faciẽ suã beneuolus exhibere, & esse præsens. Versu ultimo ubi eadem repetijt, dixit: Celebrabo adhuc eum. ישרעית פני, id est, salutes uel auxilia faciei meæ, hoc est, ob salutem, quam ipse mihi feret, ut adhuc in hoc sæculo faciem exporrigam, & coram omnibus mortalibus factam ab ipso salutem prædicem. Et hæc erat consolatio, cõtra id, quo hostes eum tantopere urebant, dicentes: Vbi nũnc est Deus tuus? *Salutes faciei eius.*

O Deus anima mea super me deiecta est, propterea quòd memor tui eram à terra Iordanis, & Chermonim à monte Mizaar Iterum canit, ut eum excruciant recordatio Dei, id est, loci & cœtus sacri. Deum enim ipsum ubiq; præsentẽ habebat. Arcam fœderis, Dei nomine uocatam, dixi in uersu 7. Psal. 24. Præterea autem & loci hic meminit, in quo detentus, à sacro panegyri arcebatur. Cęterum habet etiam hic uersus ad interrogationem prioris: *Quid deiecta es anima mea?* responsionem, ait enim: Propterea anima mea in me deiecta est, quòd memor sum tui, quòd mecum reputo, ut magnifice te in tabernaculo fœderis, in contione sancta præsentem exhibes, cum interim cogor ego hic in terra Iordanis, hoc est, trans Iordanem, inter accolas montis Chermon, à sacra panegyri exclusus exulare. *Versus 7. ad uerbum.*

Chermon mons trans Iordanem est, imò montana, quæ cesserunt in possessionem Rubenitis & Gaditis, atq; dimidiæ tribui Manasse. Og rex Bashan ante in illis regnauerat. Chermonim habetur, fuerunt enim montana, non unicus mons, ideo reddidi, à montibus. Quis autem sit mons Mizaar, ne Ebræi quidẽ dicere possunt, & si Abraham Ezra, & Kimhi, esse nomen montis affirment. Vnde alij tanquàm nomen appellatiuum accipiunt, & reddunt, à monte *Chermon.* *Mizaar.*

B minimo, uel exiguo. Quorum sententiam puto non omnino absurdam. Constat urbes, regiones, et regna, mõtes in scripturis uocari, ita mons Samarię, pro ipsa Samaria ponitur, mons Amorrei, pro regione Amorreorũ. Sed et Babylon mons opulentus dicitur Iesha. 13. cum in plano sitam fuisse constet. Iam fieri potest, ut locus in quo detinebatur, cum festum Ierosolymis ageretur, in monte situs fuerit, quem ideo uocarit montem minimum, propter humilitatem & obscuritatem, præsertim cogitanti maiestatem eximiam Ierosolymorum, siue Mahanaiem ih, ubi agebat, pulsus à filio: siue etiam totum montem, id est, regionẽ Gilead intellexit. Gilead siquidem & proprium montis nomẽ fuit, ut legimus Gen. 31. & alibi. Studio religionis sic ardebat uir Dei, ut sorderent ei præ monte Zijon, monte cœtus sacri, & tabernaculi fœderis, omnia. *Montis nomine quid.*

Abyssum abyssum inuocat, ad uocem canalium tuarum, uniuersi fluctus tui, & procellæ tuæ contra me transierunt.) Versibus octauo & nono cõponit præsentem calamitatẽ, quę continuo cumulabatur, priori fœlicitati, qua & aliàs, præcipue autem in sacris festiuitatibus fruitus erat. Summã nanq; fœlicitatẽ ducebat, amplã uidere et religione flagrantẽ concionẽ Dei. Iam per se multo maxima sanè, & qualẽ nõ erat expertus ante calamitas erat, sic regno rũ mirifice augusto, & pacato, misertime deijci, urbe regia, in quã tabernaculũ fœderis plus q; regia pompa transtulerat, ubi omnia, cũ religionis, tũ regni splẽdidissime instituerat, fœdissime depelli: ad hæc, nusquàm esse tutum fugiendi locum, per exiguam manum, quæ fugientem sequereẽ, uxores charissimas interim in cõspectu totius Israelis stuprari, in certum signum ipsum à Domino esse reiectum penitus, idq; sic credi, iactariq; ab uniuerso populo. Hæc præterea pari non ab alienis, sed à peculiariter dilecto filio, cóque totius regni uiribus, pro cuius pace & salute tanta pericula adierat, *Versus 8. ad uerbum.*

item

C item consilijs eorum, qui in regno primæ authoritatis erant, munito, conuitia denique impudentissime audire à quouis sceleratissimo. Et post omnia, extincto hoc tanto hoste, populóque iam cupiente regem suum, recipere, alium filium Belial, nouæ seditionis authorem excitari. Hæc ceu apertis cœli cataractis, uelut quædam malorum maria immanibus fluctibus, & procellis super eum inundarant, iactabant, uexabant, proximeque ad mortem adducebant. Id uero est, quod cecinit: *Abyssus abyssum aduocat*, hoc est, calamitas calamitatem inuitat, adducitque. Aquarum inundationi passim in scripturis infortunia assimulantur. Hinc Psal. 18. memorat se torrentibus Belial fuisse exanimatum, & postea ereptum ex aquis ualidis. Et Psal. 40. eductum ex puteo aquis perstrepête. Idem Psal. 69. Quod uerò canit, *Ad uocem canalium tuorum*, inducit Deum, uelut è canalibus & cataractis, immensam super se demisisse uim aquarũ, unde inundarint meræ abyssi, aquæ scilicet impetuiæ, immensæ, & quæ sic æstuarint, fluctibusque & procellis tempestuosæ sint, ut nec naui euadere illas liceret. Sic descripsit mala, quæ illi continuo accumulabantur. Fœlicitatem autem pristinam, dum collecto ad se uniuerso populo, eóque sibi ex animo addicto, festa Deo celebraret canit uersu 9. *Die mandabant Iehouah bonitatẽ suã, & in nocte canticũ meũ, mecum oratio ad Deũ*. *Die mandabat*, inquit, *Deus benignitatem*, hoc est, curabat illã populo suo obuenire amplissime. Sic dicit Psal. 133. Nam illic mandauit Iehouah beneficentiam, id est, mandauit & curauit, ut illic ubi uigeret uera fraternitas, omnes sua beneficentia fruerentur. Tantam uero memorat fuisse Dei in se & populum benignitatem,

D ut de nocte quoque prouocatus fuerit, carmen ipsi canere. Hoc est, quod dixit: *Et nocte canticum meũ mecũ*. Idẽ uero tẽpus & preci maxime appositũ est, unde subijcit *Precatio ad Deum uiuum*, Ex omnibus autem satis liquet, Psaltem sacræ solennitatis hic mentionem facere, & eius fœlicitatẽ aduersis, quæ infinita sibi inuicem succedebant, & se tantum non enecabant, collatam, caussam dicere, cur animà sua deiecta tantopere esset.

Versus 10. 11. 12, et ad uerbũ *Dixi Deo petra mea, quare oblitus sis mei, quare ater ingredior dum coarctat hostis? Cum sectione in ossibus meis, opprobrio affecerunt me, dicendo ad me cottidie, ubi est Deus tuus. Quid deiecta es anima mea, quid infremuis intra me expecta Deum, nam adhuc celebrabo eum, ob auxilia faciei meæ & Deus meus.*) Versu decimo memorat, ut cogitarit prece pulsare Deum, petram suam, quo solo sbilicet semper fuerit nixus. *Quare*, dicebat, *oblitus es mei*: id enim uidebatur tantopere adflicto. *Quare ater*, pullatus, uel funestus ingredior: id est, quare semper est, unde lugendum mihi: quare perpetuo hostis obterit, ut cogat continuo indulgere lamentis: Ex habitu enim luctus, luctum & dolorem, per Synecdochen significat, ut & Psal. 35. uer. 14. & Psal. 38. uer. 7. Ver. 11. iterum repetit illud, quòd impij ei opprobrium obiecerunt, dum infortunio adhuc premeret. *Vbi Deus tuus*: dicitque id sibi fuisse meram lanienam, & carnificinam, desæuientem in ossibus. רצח epitheton gladij est cædentis, & conficientis, iam nihil æque dolet, atque secari ossa, quo itaque ostenderet, omne cruciatũ excessisse dolorem, quem ei inferebat, illa hostium insultatio: Vbi est Deus tuus, dicit sibi eam fuisse, ceu sectionem in ossibus. Eoque illud: *cum sectione*, idem est, atque, *sicut sectio in ossibus*, fuit, quo me opprobrio affecerunt. Versu ultimo, iterum recipit se, & animam suam cõsolatur, ita ut usu uenit sanctis, dum adflictione grauius exercentur. Hunc uersum explicui supra cum quarto.

Ex hoc Psalmo iterum discendum, quantum nos debeat tenere sacrorũ cœtuorũ desyderium, in quibus Deum in commune prædicemus, collaudemus, & in pietate erudiamur. Si uita æterna rite agnouisse Deum, certe recte instituto homini nihil prius erit in hac uita, quàm in illa continuo proficere, eáque longe, lateque propagare. Obseruandũ item, nihil æque dolere sanctis, quàm contemni

Dei

A Dei cultum, & tanq; rem infrugiferam uideri, id quod fit dum sancti aliquantulum improbis permittuntur, statim dicunt impij: Vbi est Deus tuus? Id tum eos ita urit, ita discruciat, ut nulli omnino queat tormento conferre. Primū enim uotum eorū est, ut nomen Dei sanctificetur, à quo uno, salutem uniuersi petant.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMITERTII.

Precatur à coniuratis Abeshalom liberari, quo laudes Dei, in sacra Panegyri, digne deprædicet.

PSALMVS XLIII

εὐκτικὸς καὶ παραμυθικός.

Vindica me Deus, defende caussam meam à gente 1
bonitatis experte, à uiro fraudulento & prauo eri
pe me.
Nam tu Deus meus es, & robur meum, quare 2
depulisti me, quare pullatus ingredior inimico
obterente?
Fac effulgere lucem tuam, & fidem tuam, hæc 3
deducant me, & ad montem sanctum tuum, & habitacula tua addu-
cant.
Vt adire liceat aram Dei, Deum lætitiæ & gaudij mei authorem, & 4
celebrare te cum cythara, Deus, mi Deus.
Quid deiecta es anima mea, & quare infremis in me, spera in Deum 5
B nam adhuc celebrabo eum, de ope, quam præsentem & luculentam
exhibebit, Deumq; se meum declarabit.

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

(*Iudica me ô Deus, & discepta caussam meā, à gente non bona, à uiro fraudis & prauitatis eripe me. Nā tu Deus meus roboris mei, quare depellis me, quare ater ingredior dū coartat hostis?*) Ad uerbum. Hunc Psalmum eiusdem argumenti esse cum superiore, etiam Ebræi agnoscunt, sed ad suum in quo modo sunt, exilium torquēt utrunq;. Equidem de periculo Dauidis in quo erat, ubi totus Iisrael contra ipsum cum Abeshalomo coniurasset, compositos arbitror. Coniecturam dixi in uersum secundum Psalmi superioris. Cū ergo Psalmo priore tantam animi sui ægritudinem, & quibus questibus à sacris ceremonijs exclusus, & audiens quottidie studium religionis, cui deditus fuerat, frustraneum censeri, negligēre ipsum Deo, animam suam coram Domino effuderit, memorasset, in hoc iam canit, quid sit à Domino precatus. Inuocauerat autem eum, ut se iudicaret, hoc est, secundum se, eoq; uindicaret, & suam caussam defenderet. Id inde & orauerat, & exoraturum sperauerat, quod aduersarij gens essent non bona, hoc est, inhumana, sæua, bonitatis expers. Talis utiq; tum erat Iisrael, passus adduci se ad coniurandum contra regem tam innocētem, tam pium, & de ipsis tam optime meritum. Vir fraudis & prauitatis, à quo se petit eripi, uel Achitophel, uel ipse Abeshalom fuit, aut certe coniurati omnes, ut sit singulare positum pro plurali. Versus secundus hunc sensum habet: Quandoquidem fuisti hactenus Deus uindex meus, robur meum, per quem omnia mala deuici, quare

Credentis animus ad Dei iudicium contra inimicos prouocat.

A

ARGVMENTVM PSALMI XLIIII.

Queritur Iſraelem dira nunc propter nomen Dei, ueramq́; religionem pati, nec tamen Deum, ut olim, illis adeſſe ſuis miraculis, & precatur, ut ille uirtutem ſuam tandem exerat, ſuosq́; ab iniurijs impiorum adſerat.

PSALMVS XLIIII.

κατλιασικὸς ϗ εὐκτικός.

Præſuli, filiorum Korah, erudiens. 1
Deus auribus noſtris audiuimus, maiores no- 2
ſtri narrarunt nobis, quod facinus deſignaris tē-
pore ipſorum, tempore priſco.
Manu tua gentes ſedibus ſuis eiecisti, & planta- 3
ſti illos, adflixiſti populos, & illos feciſti germi-
nare.
Nec enim gladio ſuo terram occuparunt, ſalus eorum haudquaq́ 4
parta eſt brachio ipſorum, ſed dextera tua, brachio tuo, fauore tuo,
quia illos amabas.
Tu ipſe rex meus es, ô Deus, curans ut ſaluus ſit Iaacob. 5
Per te infeſtos nobis excutiebamus, tuo freti nomine conculcaba- 6
mus eos qui in nos inſurgebant.
Nec enim arcu meo nitebar, & gladius meus me minime ſeruauit. 7
Sed tu ab infeſtis nobis nos ſeruaſti, & pudefeciſti qui nos odio 8
proſequebantur.
B De Deo gloriabamur quottidie, & nomen tuum ſempiterna lau- 9
de celebrabamus. Selah.
At nunc propuliſti nos & ignominia affeciſti, nec inter copias no- 10
ſtras unà egrederis.
Feciſti dare terga infeſtis, qui odio nos proſequuntur, abſtulerunt 11
ſibi prædam.
Poſuiſti nos uti gregem cibo ſelectum, inter gentes diſperſiſti nos. 12
Vendidiſti populum tuum nullis opibus, cumq́ diſtraheres eos, 13
precium nihil auxiſti.
Comparaſti nos, ut probris nos afficiant uicini, irrideant & igno- 14
minia afficiant qui circum nos ſunt.
Comparaſti nos, ut iactetur de nobis in gentibus ſimus parabola, 15
populis, ut quiſq́ conſpectis nobis commoueat caput.
Quottidie ignominia mea mihi ob oculos eſt, & pudor obtegit fa- 16
ciem meam.
Propter probra iacientes & conuitiantes, propter hoſtes & ulciſcē- 17
di auidos.
Totum hoc accidit nobis, attamen nequaquàm tui obliuiſcimur, 18

C nec perfide nos in fœdere tuo habemus.
19 Non deflectit retro cor nostrum, nec declinant à semitis tuis gressus nostri,
20 Damnasti nos in locum draconum, & umbra mortis obtexisti.
21 Si obliuiscamur Dei nostri, & expandamus animas nostras ad Deum alienum,
22 Nunquid exploratum Deus habeat, quandoquidem ipse nouit recondita cordis?
23 Propter te occidimur quottidie, reputati sumus instar gregis mactationi destinati.
24 Euigila, quare obdormis Domine, excita te, quare depellis perpetuo?
25 Quare faciem tuam occulis, nullam habes adflictionis & oppressionis nostræ rationem?
26 Depressa est anima nostra humi, terræ adfixus est uenter noster.
27 Consurge, adiuua nos, & redime nos propter bonitatem tuam.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

Ad uerbum. *DEus auribus nostris audiuimus, patres nostri narrauerunt opus quod operatus es in diebus illorũ, in diebus prioribus.*) Et hunc Psalmũ Iudæi de suo præsenti exilio interpretantur, sed quibus minus competunt, quàm ipsis, quæ canũtur à uersu 18. usque ad 24? Plus nimio sane deflexit cor eorum, dũ suis
D cerimoniolis potius quàm Dei bonitate fidunt, declinarunt item à semita eius, cum uitam ex syncera dilectione institutam penitus ignorant, eoque quicquid patiuntur, non propter Deum sed impiam suam patiuntur pertinaciam. Tempore Machabæorum talia passi aliquandiu sunt, at post exaltatum Seruatorem, quæ hic sacri cantores cecinerunt omnia cumulatissime uerior Israel expertus est. Vnde diuus Paulus uersum uicesimũ tertium de persequutione quatum Ecclesia Christi exercebatur, adduxit. Quibus ergo cogitationibus ueri Israelitæ moueri nonnunquàm soleant, libidini impiorum expositi, & modis omnibus diuexari, reputãtes secum, ut magnifice olim Deus suos uindicauit, hic memorant. Dum enim procul adeo abesse opem Domini sentiunt, in mentem eis uenit, quàm præclare illa adfuerit ueteribus. Qui affectus & in Psal. 22. uersibus 4 & 5. expressus est. Circa uersum primum præterea notandum, patrum esse narrare filijs opera Dei, quod in Lege quoque præceptum fuit.

Versus 3. & 4. ad uerbum. *Tu manu tua gentes eiecisti, & illos plantasti, adflixisti populos, & illos germinare fecisti. Nam non in gladio suo hæreditarunt terram, & brachium suum non attulit opem illis, nam dextera tua, & brachium tuum & lumen uultus tui, quoniam uoluisti eos.*) Hoc opus & facinus est, quod de Deo patres filijs suis narrarunt, Deum scilicet sua sola uirtute & bonitate primum gẽtes Cenaanitarum, solo suo pepulisse, & illud inhabitandum dedisse Israeli, eumque inibi omnibus opibus & potentia fecisse florentem. Prius plantare, posterius germinare uel extendere germina posuit. Sic Psalmo octuagesimo Vates pleniore translatione cùm Israelem uineam uocasset, cecinit translatum ex Aegypto, in terra Cenaan plãtatum, & statim eodem uerbo שלח usus, ait: Extendisti propagines eius usque ad mare. Ad uerbum quidem hoc dicere-

tes

A tes: Proiecisti propagines eius, sed proijcere dixit, pro, fecisti germinare, & propagines eius expandere. Sic ergo & hic uerbum hoc reddidi, nec obscurum est animaduertenti, id sacros cantores dicere uoluisse, cum uerbo נטע, quod plantare significat, hoc uerbi subiecerunt. Alij quidem etiam Ebræi, de gentibus eiectis sedibus suis intelligunt, sed perit sic gratia geminatæ antitheseos. Vt enim præmisit Cenaanitas pulsos, & plantatos Israelitas, ita subiecit malis illos affectos, & his datum ut germinarent, hoc est, fœliciter rebus omnibus augerentur. Versu quarto, hoc unius Dei uirtuti & fauori, hoc est, lumini faciei & beneuolentiæ eius acceptum plenius exprimit, dum negat uirtuti populi aliquid horum tribuendum.

Tu ipse rex meus ô Deus, mandans salutes Iaæcob. Per te cornu percussimus infestatores nostros, in nomine tuo conculcabamus insurgentes contra nos.) Inducunt hisce uersibus filij Korah populum confitentem Domino, ipsum postquàm in terram Cenaan se transtulit, atque in ea mirifice auxit, sibi sæpissime mira benignitate adfuisse, & ab hostibus se potēter uindicasse, ac ita per amplā se laudandi, ipsi materiam dedisse. Faciunt ergo illos dicere: Tu ipse rex meus es, Deus mandās, hoc est, curās, ac præstans salutem Iaæcob, nempe tibi dedito populo. Hinc gloriātur uersu sexto, hostes à se, uelut cornibus exagitatos atque contusos. נגח enim cornu petere & contundere significat, ut Exo. 21. & alibi uidere est. Tū pedibus cōculcatos, hoc est, penitus deuictos & prostratos. Metaphora sumpta à feris bubus qui cornu pugnant, & deuictos prostratosque pedibus conculcant & comminuunt. Hæc autem agnoscunt se per Deum, per nomē Dei, quod idem est, ualetque id quod dicimus per uirtutem Dei perfecisse. Ver. 5. et 6. ad uerbum.

Nam in arcu meo non nitebar, & meus gladius me non seruauit. Quia ab infestatoribus nostris tu nos seruasti, & odientes nos confudisti.) His uersibus sancti quod cecinerunt prioribus magis exprimunt, in populi persona negantes se fisos suo arcu, nec adiutos Versus 7. et 8. ad uerbum.
B esse suo gladio, sed Deum uictoriam de hostibus retulisse, itaque suis gloriam, ut hostibus ignominiam adduxisse, unde subijciunt

In Deo laudabamus omni die, & celebrabamus in seculum nomen tuum Selah.) Hoc est, sic per Deum præclare adiuti, & hostibus nostris superiores facti, de Deo hoc nostro, tam præsente seruatore. Laudauimus, subaudi, nos ipsos, hoc est, gloriati sumus, celebrantes nomen Dei in multa sæcula, quibus nobis partam uictoriam & pacem seruauit, diuturnamque fecit. Laus qua se ipsos laudabant in Deo, hoc est, de Deo, nihil aliud erat quàm confessio & prædicatio Dei, quod is nimirū solus uerus Deus, & sperantium in se seruator est. Quo enim augustius laudes Dei extollebant, hoc maior & ipsorum dignitas apparebat, qui hunc Deum colerent, eique peculij uice essent. Quoque se ipsos magis de bonitate & ope Dei efferebant, hoc ipso & Deum de bonitate & lata ope plenius celebrabant. Ea iam erat populi summa fœlicitas, inde tanta Dei in populum suum dignatione memorata, cum longe diuersam eius dispositionem circa illum statim essent subiecturi, non abs re Selah adiecerunt, uolentes scilicet monere tam ingentem sortis diuersitatem summe memorandam esse. Versus 9. ad uerbum.

Veruntamen repulisti & proiecisti nos, & non egrederis in exercitibus nostris. Conuertisti nos (ut) tergum ab hoste (esset) & odientes nos, despoliant nos sunt.) His uersibus iam queruntur sancti omnia secum in diuersum immutata. Antea ita egrediebatur inter signa populi sui Deus, ut hostes suos uelut cornibus uētilarent, planeque conculcarent, eoque spolijs eorum potirentur, semperque ob uictoriam Domino laudes decantarent. Nunc deplorant se à Domino repulsos, non egredi unà ad prælium, quod canunt uersu decimo, atque ideo se semper hostibus terga dare, prædæque esse. Versus 10. & 11. ad uerbū.

C

Versus 12. & 13. ad uerbum — *Dedisti nos ut gregem commestionis, & inter gentes dispersisti nos. Vendidisti populum tuum pro non opibus, & non auxisti in permutationibus eius.*) Queruntur se ita in manus hostium traditos & cædi deuotos, ut solet esse grex ouium, quem quis ab ijs, quas statuit alere ad progeniem & lanificium, seligit, ordineq; singulas mactat. Tum qui cædem ex eis euaserunt, eos dispersos, uenditosq; inter æthnicos, miserrime plane seruire, ut qui uilissimi habeantur, uendiri scilicet pro nihilo. His significat ingentẽ fuisse copiã & uilitatẽ captiuorũ. Hæc uero agnoscunt Deũ sic effecisse. Inde dicunt: Tu uendidisti populum, spem reliquam eo significauit, quod addunt, tuum.

Versus 14. & 15. ad uerbum — *Posuisti nos opprobrium uicinis nostris, derisionem & ignominiam, ijs qui sunt circum nos. Posuisti nos prouerbium in gentibus, commotionem capitis in populis.*) Memorant se haberi prę terea omnibus ridiculo & ludibrio. Incomparabilis fuit, & est hodie eorum, qui ueri Israelitæ sunt, & inter impios agunt, ignominia, derisio & subsannatio, ideo tot uerbis eam S. Psaltes descripserunt. Illud: Posuisti nos opprobrium quidam ita accipiunt, fecisti nos tam abominãdos, ut non haberẽt hostes probrum grauius quàm nostram sortem. Sic sane sub Antiocho Iudæorum, & postea sub Romanis diu Christianorum nomen habitum est, nec habetur aliter & hodie apud Christi hostes minime paucos, quiq; longe alia professi sunt. Ebræi simpliciter accipiunt populum Dei eo tempore fuisse in gentibus, ut ab omnibus quibuscum uiuerent, continuo afficerentur probris & ignominia, irriderentur & subsannarentur plusquàm quisquam mortalium. Id canit uersu decimo quatto, iactatum de eis extremæ calamitatis prouerbium, uel certe parabolam, ut eorum sortem, pro summe misera & calamitosa homines usurparint, canit uersu 15. Idem & motionis capitis meminit, cuius uidetur in hoc meminisse, ut ostenderet omnes tãta populi Dei calamitate fuisse singulariter delectatos. Annuimus enim & animi assensum capitis nutatione restamur. Hac sane caussa, Iu-
D
dæi capita mouebant crucifixo seruatore, de quo & uersu octauo Psal. 22.

Ver. 16. & 17. ad uerbum. — *Omni die est ignominia mea coram me, & opprobrium faciem meam obtexit. A uoce opprobrantis & conuiciantis à facie inimici & ultoris.*) Queritur perpetuam & multo maximã hanc ignominiam fuisse, iugiter scilicet perstrepentibus conuitijs, quæ inimici & ultores (sic enim hostes scriptura uocat, ut & Psalmo 8. uidere licet) iactabant. Hæc operuerunt ignominia faciem populi, nam hinc fiebat, ut præ nimio pudore attollere faciem non auderent, sed tegere potius eam si licuisset, libuisset, qui scilicet est summe pudefactorum affectus. Iugem fuisse hanc populi Dei ignominiam, canunt uer. 16. & 17.

Versus. 18. & 19. ad uerbum — *Omne hoc superuenit nobis, & non sumus obliti tui, & nõ egimus falsò in fœdere tuo. Nõ deflexit retro cor nostrum, & (non) declinauit gressus noster à semita tua.*) Syncerum his uersibus idemq; perseuerans Dei studium, quàmlibet intolerabili calamitate & miseria pressi, profitentur. Initium & fons totius pietatis est, uiuus Dei timor, quo ille semper ob oculos habetur, ideo canunt, se Dei minime oblitos. Id uero Liptore est, intelligũt enim se religiose semper Deum coluisse. Non perfidè in fœdere eius sese habere, est, non aliter atq; decet eos, qui Deo nomen dederunt, nẽpe, ex præscripto illius uiuere. Vnde uersu decimo nono canunt, cor suum non deflexisse, hoc est, amorem nequaquàm in alia transtulisse, eoq; & gressus à semitis eius non declinasse, omnibus cum dictis, tum factis, sic institutis, ut proximis usui, & Deo essent gloriæ. Illud ותט אשורנו מני ארחך A. Ezra & Kimhi sicut reddidimus, legunt: Et non declinauit gressus noster à semita tua. Volunt enim לא, id est, non duobus locis seruire, id quod crebro fit. Fauet huic interpretationi, quod populus & in sequentibus de sua innocentia memorat, tũ usus geminationis Psalti tam familiaris. Nam propemodum singulis uersibus eadem solet sententia geminatis uerbis reperi. Porrò Chaldæus & Græcus le-

A gũt: Et declinasti gressus nostros à semita tua. Huic lectioni patrocinatur, quod uerbum תט singulare æque secundæ personæ in masculino, ut tertiæ in fœminino, & אשורי pluralis numeri est. Fieri igitur potest, ut de eo sancti hic querantur, de quo & apud Ieshaiá questos legimus: Quare fecisti errare nos à uijs tuis, indurasti cor nostrũ ne timeat te? Dei siquidẽ solius est pedes nostros in uiam rectam, quæ uia ipsius dicitur, ponere, in eaq́ gradi nos docere, atq; gradientes deducere. Quod passim sanè in Psalmis duntaxat sancti precantur. Diuus Hieronymus secutus est Ebræos, legit enim: Nec declinauerunt gressus nostri à semita tua, תט quod singulare est, pluraliter usurpato. Nos gressum singulariter posuimus, ut hoc nomen singulari uerbo responderet. Nã est hic enallage numeri.

Nam percusisti nos in loco draconũ, et detexisti nos umbra mortis. Si obliti sumus nominis Dei nostri, et expandimus palmas nostras ad Deũ alienũ. Nunquid Deus scrutabitur hoc, nã ipse nouit abscõdita cordis?) Hisce uersibus canũt, ut Deũ latere nõ posse, si quis etiá cũ in infimũ usq; miseriarũ detrusus est, animũ ab ipso alienet, ita nec impune id admissurũ, eoq́ se in pietate semper quãlibet extremis malis miseros, fortissime perstare. Illud: *Percußisti nos in locũ draconũ*, idẽ est, atq; dãnasti nos in locũ draconũ. Intelligit autẽ per locũ draconũ, authore Kimhi, seruitutẽ inter crudeles gẽtes, quę feritate draconibus similes sunt. Eandẽ uocat umbrã mortis, morte enim durius et horrendũ magis est, expositũ esse per omnia libidini impiorũ, audire cõtinuo blasphemari nomẽ Dei, dãnari omnẽ pietatẽ, nihil nõ iniuriarũ genus irrogari eius studiosis. Ideo cannunt: Vmbra mortis, hoc est, ipsis mortis tenebris obtexisti nos. A. Ezra intelligit per locũ תנינים mare, nã & ceti hoc nomine uocanť, & putat eo significari sortẽ sũme miserã, quę & aliàs per profundũ maris significatur. Alij loca deserta, sed eadẽ erit trãslatio. Tantis malis nõ pauci à Deo uero depelluntť, putãtq́ dũ in suos tãta hostibus suis permittit, nõ esse Deũ, et opẽ alienorũ implorãt. Id dicũt iã sancti si admisissent, nequaq̃ laturos fuisse impune, *Deũ enim scrutari omnia, et nosse secreta cordis.* Noluerũt igiť à Deo uero quãlibet sęuiẽte diuelli, qui secreta nouit cordis, & è cuius manu nemo potest elabi. Verſ. 20. 21. & 22. ad uerbum.

B

Quoniã propter te mactamur omni die, existimati sumus sicut oues mactationis.) Querũtur se propter Dei nomen & religionem quotidie occidi, haberiq́ planè ut gregem mactationi destinatum. De quo supra uersu duodecimo. Verſus. 23. ad uerbum.

Euigila, quare dormis ò Domine, expergiscere! ne propellas in sempiternũ. Quare faciẽ tuam abscõdis, obliuisceris adflictionis nostræ, & oppreßionis nostræ?) Dum adeo permittit suos Deus impijs, ut sępe Psalmi habẽt, dormire et auertisse faciẽ suã uideť, ut euigilare & respicere, dum impijs postratis suos seruat. Id ut faciat his uersibus orãt. Omnia ardẽt affectibus. Quod aiunt: nè propellas in sempiternũ, exilij & malorũ diuturnitatẽ queruntur, quę adflictis semper supra modum extrahi uidetur. Verſus. 24. et 25. ad uerbũ.

Quia in limũ depressa est anima nostra, terræ adhæsit uenter noster. Surge auxiliare nobis, & redime nos propter bonitatẽ tuã.) Queruntť animã suã depressã in limũ, hòc est, morti proximã, similitudine mutuata ab homine in solũ prostrato, cuius uenter iam terræ hæret. נפש, quã animã ferè reddũt, corpus quoq; significat, hocq́ significatu hic usurpať, id ꝙ indicat subiectus uenter. Nã geminatio est. In uer. ult. obseruandũ ꝙ aiũt: *Redime nos propter bonitatẽ tuã*. Hac siquidẽ nituntť sola, quãlibet in omni pietate synceri, et flagrãtes sint atq; inculpati. Nõ deflexerat retro hoc cor à semita dei minime declinarãt, nõ ꝑ hęc, sed per Dei ultroneã bonitatẽ se iuuari ac redimi precanť. Hic Psalmus proprie ijs cõpetit, qui ꝑ Christi nomine persequutionẽ sustinent. Eos enim charissimos Deus habet, & hi quoq; fidẽ eius sanctissime colũt. Nihilominus tamẽ ad declarandũ uirtutẽ regni sui, quod hic spiritu suo administrat, illos per omnia impiorum libidini permittit. De discrimine, quod Deus fecit inter sanctos noui & ueteri testamenti, quòd hos, ut amplio Verſ. 26. & 27. ad uerbum

C re cœleſtium bonorum guſtu donat, ita malis uitæ huius grauius exercet, illos
contra. Vt etiam hoc ſub auroram Euangelicæ lucis tempore Machabeorũ cœ
perit, dixi in uerſu. 8. Pſalmi 6.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMI QVINTI.

LAudant filij Korach regem Shlomoh à dignitate formæ, & gratia eloquentiæ, fortitudine, potentia, ſplendore, & magnificentia, cum in ſe, tum in coniuge: poſtremo, et à fœlicitate liberorũ. In his uero Chriſtum & regni eius, cum potentiam, tum fœlicitatem delinearunt.

PSALMVS XLV.

in genere mixto ἐγκωμιαστικὸς

1 PRæſuli in Shoshannium filiorum Korach, erudi-
ens, carmen de amato.
2 Meditatur cor meum quid boni, quod dicã
erit de rege, lingua mea inſtar habebit ſtili ſcribæ
expediti.
3 Perelegans es præ cunctis mortalibus, ſermo
ne mire gratioſo, propterea quòd te Deus bene-
ficijs ornauerit ſempiternis.
4 Cinge ò heros gladio tuo latus tuum, quo decus tuum & ſplendo
rem exeras.
5 Cum ſplendore fœliciter ingreditor, eo quòd fide, manſuetudine,
iuſtitiaq́ polles, hæc docebit te, ut admiranda manu tua facinora de- B
D ſignes,
6 Sagittæ tuę peracutæ, cor hoſtium regis configent, populi cadent
ſub te.
7 Solium tuum ô Deus in ſempiternum ſtabit, ſceptrum enim re-
gni tui æquitatem colit.
8 Amans es iuſtitiæ, odiens improbitatis, propterea quod te Deus,
Deus tuus, uere læto oleo unxit conſortibus tuis prælatum.
9 Myrrham & aloen redolent plicæ omnium ueſtimentorum tuo-
rum, prodeuntis è palatijs eburneis, ubi te exhilarant.
10 Filiæ regum in præcioſo mundo, quem illis ſuppeditas, regina à
dextris tuis ornamentis decora aureis.
11 Audi filia & attende, inclina aurẽ tuam, & obliuiſcere populi tui
& domus patris tui.
12 Et afficietur rex formæ tuæ, nam ipſe eſt Dominus tuus, ipſi te ſup
plicem præſtabis.
13 Tyrus munera deferet, & quiq́ opulentiores populi donis te ue-
nerabuntur.

Omnis

A Omni gloria in interiore regia præstabit, indumentum eius ex in- 14
texto auro.
In uestibus Phrygianis statuitur regi, puellæ pedissequæ eius, pro- 15
pinquæ eius, unà tibi adducuntur.
Statuuntur cum gaudio & lætitia, adducuntur in palatio regis. 16
Pro patribus erunt tibi filij, constitues illos principes in omni 17
terra.
Memorabo nomen tuum per omnia sæcula, propterea celebra- 18
bunt te populi in sempiternum.

VERSUS PRIMI EXPLANATIO.

Ad uerbum: Salomon typus Christi.

P*Ræfuli super Schoshannim filiorum Korach, erudiens, carmen dilectionum.*) Reliquarituli in præfatione. Carmen autem dilectionũ uocarunt hanc Odam, quòd ea Dei in Shlomoh, ut Christi typum, deinde in ipsum Christum in Shlomone deliniatum & præfiguratum, dilectionem celebrat. Shlomonem sanè Iedidiah, hoc est, dilectum Domini, à Propheta Nathan uocatum legimus .2. Reg. 12. Hanc uero dilectionem Dominus abunde declarauit, quòd eum sicut opibus, ita sapientia augustiorem fecit cunctis regibus terræ, ut cuncti mortales uidere eum quærerent, atq; audire sapientiam eius, cunctiq; reges munera deferrent. Altissima enim pace, indicibilibus copijs, & incredibilibus delitijs adfluere eum fecerat, quàm late primum populi Istael pomeria designata fuere, nempe à magno deserto usq; ad Libanum, à mari magno usq; ad Euphraten, uel deletis, uel factis B uectigalibus quicũq; Allophylorũ inter hos fines supererãt. Hæc fuse legimus tertio Regum nono & decimo, & secundo Paralipomenon octauo & nono. In tanta itaque Salomonis potentia, opulentia, sapientia, fœlicitate, adumbratum est regnum Christi unice dilecti Deo filij, per quem & nobis filiorum loco diligi ab illo datur, cui pater subiecit omnia, eáque sapiẽtia & fœlicitatem donauit, ut de plenitudine eius omnes accipiamus eam sapientiã & fœlicitatẽ, qua constat uita æterna numeris omnibus beata. De hoc itaque Psalmum hunc enarrabo, sed ante ratione typi in Salomone descripti indicata. Quod autem de Shlomoh potius quàm Dauide putem hunc Psalmum dictum, quantum quidem ad umbræ rationem attinet, mouit, quòd quæ hic de splendore regio, & reginæ, ac puellarum cultu canuntur, magis in Shlomoh quàm Dauidem uidẽtur competere, ut & ab argumento Cantici canticorum minimum uariant.

Versus 2. ad uerbum.

Ebullit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea de rege, lingua mea stilus scribæ expediti.) Hoc uersu Psaltes præfatur se aliquid cantaturum, idq; non in ore, sed corde natũ, unde ait, רחש, id est, ebullit cor meum, est enim uerbum, unde deducitur מרחשה, id est, caldarium, Talmudicis, non Biblijs, præter hoc uno loco, usurpatum. Opera mea, pro carmine meo positum est. Studium canendi in eo testatur, quòd linguam suam stilo scribæ expediti confert. Nam ut expedite, ita cupide se laudes regis cantaturum, hoc dicto significauit.

Versus. 3. ad uerbum.

Perelegans es præ filijs hominum, diffusa gratia in labijs tuis, propterea quòd benefecit tibi Deus in seculũ.) Hic iã laudare regẽ incipit, & primũ illũ cõmendat à dignitate formæ, & gratia eloquentiæ. Nobilioribus enim animis prædiri, & formæ prẽstãtia pollere solẽt. Ita Ioseph insigni fuisse forma scribit, & Homerus Achillẽ suũ atq; Hecto

ra pul-

C ra pulchritudine præstabili insigniuit. Fecit hic & Paridem pulchrum, uti scriptura Abeshalom prædicat forma nemini fuisse secundum, sed ut hæc, ita ille, id potenti uice memorauit. Hinc & Vergilius suũ Aenæam os humerosq́ Deo similẽ, hoc est, maiore quàm humana pulchritudine præstãtem fecit. Est enim

Pulchritudo. insignis dos etiam corporis pulchritudo, amoris excitatrix potẽtissima, ut nec obscure Dei pulchritudinem refert, adeo, ut Proculus scripserit, Omne pulchrũ & bonum esse. Cum itaq; regẽ suum sacer hic Poeta uellet quàm amplissimis à Deo affectum, ornatum q́ beneficijs prædicare, non iniuria formæ dignitatẽ illi tribuit. Omnino enim gratior est pulchro ueniẽs in corpore uirtus. *Perelegans* uerti, quia Vates habet יָפְיָפִיתָ uerbũ duplicatum, quæ duplicatio significatũ intẽdit authore Kimhi. Illo, *diffusa est gratia in labijs tuis*, à gratia sermonis, hoc est, eloquentia commẽdat, qua unq; ut nihil diuinius, ita nihil quoq; fuerit gratiosius. חֵן Ebræis eam omnino significantiam habet, quam apud nos gratia. Vnde dicunt inuenire gratiam in oculis regis, pro reperire fauorem apud regem, & gratia ualere. Quantum autem Shlomoh gratia orationis excelluerit, id satis testatur, quòd cuncti reges & principes, & quiq́ recto iudicio ualebant, summopere audire ipsum cuperent, auditũq́ supra quàm dici queat, admirarentur. Id quod sacra historia testatur. Hoc eloquẽtiæ miraculum, in eo Psaltes indicauit, quod canit gratiam in labijs eius non simpliciter esse, sed *diffusam*. Non dissimile hoc illi est quod de Pericle iactatur, suadelam sessitasse in labijs eius, עַל כֵּן, id est, propterea, ut multis alijs scripturæ locis, ita hic idem est, atq;, *Propterea quod*. Ideo enim, quòd Deus regem peculiari sua beneficentia dignatus est alij reddunt, *benedixit*, de quo uersu 4. Psalmi 21. & forma & facundia adeo præstitit. Est etiam in uerbo benefecit significatio, insignem nanq́ & pręcipuam beneficentiam di

D cere uoluit, unde item singularis illi tum formæ præcellentia, tum eloquentia accesserit.

Versus 4. ad uerbum. *Cinge gladium tuum super latus tuum, decus & splendorem.*) Hic prædicat regis fortitudinẽ, ex qua uirtutem principibus summa gloria & admiratio conciliatur. Celso nanq́ animo communia pericula depellere, ac utilitates maximas, ingentemq́ dignitatem multis adducere, tanti habetur, ut nihil ferè laudetur ore pleniore. Hæc sacer Poeta regi huic tribuit, cũ גִּבּוֹר, id est, *uirũ fortem*, & bellica uirtute præstantem, uocat, & gladio ornat, idq́ *decus & splendorem* eius uocat, eo quod ut dixi, nihil habeatur uirtute bellica admirabilius, & laude magis dignũ.

Versus 5. ad uerbum. *Et decore tuo fœliciter ingreditor, inequita, propter uerbum uirtutis & mansuetudinis, iustitiæ, & docebit te mirabilia dextera tua.*) Nunc Psaltes successum atq; splendorem regni prædicat, qui ob *fidem* regis, *mansuetudinẽ & iustitiam*, fuit multo augustissimus. Successũ splendorẽq́ in eo cecinit, quum ait, *Cum splendore fœliciter inequita*, hoc est, adueni, curru inuehitor, regnum auspicatutus cum magnificẽtia. Caussam huius splendoris et successus subijcit, cum ait: Propter fidem, mansuetudinem & iustitiam. His nanq́ uirtutibus dici non potest, quantũ popularitatis, quantũ glorię, autoritatis & admirabilitatis cõcilietur: unde subiunxit, *& docebit te*, scilicet, fides, mansuetudo, & iustitia, ut per dexterã tuã tã pręclara designes facinora. Vt enim hęc maximã dignitatẽ et populi amorẽ incredibilẽ cõciliant, ita facultatẽ parãt, quã libet insignia & nobilia facinora ędẽdi. Sũt qui legãt hũc uersũ sic: *Dextera tua docebit te mirabilia*, & interpretatẽ in hũc modũ: Ea eris potẽtia & fœlicitate, ut tantũ opus sit admota dextera, ilico succedẽt omnia, nihil nõ pro uoto perficies, ut ipsa te dextera tua sit doctura, quo pacto maxime memorãda designes, undiq́ uictorijs splendissime relatis. Victorię laudẽ magis exprimit uersu sequenti.

Versus 6. ad uerbum. *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corde inimicorũ regis.*) Subita est personę mutatio, Psalti familiaris. Verbũ יִפְּלוּ, id est, cadẽt, ad duo refertur, ad sagittas inci-

dentes

A dentes in corda hostium,& ad populos,qui sese regi ob tantam potentiam &
rerum successum subijciētes,dicuntur cadere sub rege, nisi malis de casu mortis
intelligere.

Solium tuum ò Deus seculum & usq;,sceptrum rectum,sceptrum regni tui.) Hoc uersu prę- *Versus 7. ad*
dicat regis ac regni huius æternitatē, caussamq; adijcit,*quia sceptrum eius rectum sit,* *uerbum.*
hoc est,cum summa æquabilitate regnū administret.Huius æquabilitatis caus-
sam ponit uersu sequenti.

Amas iustitiam,& odis improbitatem,propterea quòd te unxit Deus,Deus tuus oleo letitiæ præ so *Versus 8. ad*
cijs tuis) Ex amore siquidē iustitiæ & improbitatis odio, omnis recta & æqua *uerbum.*
regni administratio prouenit. Hæc uero omnia diuini fauoris & dignationis
esse,in eo prædicat,quod subijcit, *Propterea quòd unxit te Deus oleo letitiæ*,id est,lęta un
ctione,quæ non regem solum,sed uniuersum Iisraelem lætificarit. Vt uero læta
fuerit initio statim eius inauguratio & unctio,testatur 1. caput. Reg.3. *Consortes,* *Vnctus præ*
prę quibus illum Deus unctione tam fausta & læta signatus est, fratres fuerunt *cōsortibus.*
ipso maiores, unde & regia unctio illis deberi uidebatur, quòd sane primores
aulæ impulerat,ut Adoniæ sese adiungerent,ut legimus eodem loco. In uersu
7. regem, Dei appellatione ornauit,quo Vates animos in ipsum Seruatorem
subducere uoluit,atq; indicare,hæc in Shlomonem tantum ut typum Christi,
competere,quanquàm & principes atq; reges אלהים, id est, dij uocantur, &
Moshæ dicebat Dominus:Constitui te אלהים,id est,Deum Pharaonis, Exo.
septimo. Potuit igit̃ & Shlomoh uocari populi Iisraelitici Deus,cuius erat prin
ceps. אלהים nomen est forma plurali,at significatu singulari, quia Deo unico
identidē tribuitur.Quo magis miror,cur Iudæi uerentes ne dicamus hic Chri-
stum nostrū Deum uocatum,nam agnoscunt Psalmū de Christo canere, inter-
pretentur hunc uersum: alij,soliū tuum Deus firmabit in seculis:alij, solium tu-
um,quod idem Dei est,stabit in seculū. Nos scimus uerbum initio fuisse apud
B Deū,& Deū fuisse ac esse uerbū,eoq; Seruatorē nostrū eundē cum patre Deū,a-
doramus.Hancq; appellationē eatenus Salomoni cōmunicatā,quatenus Chri
sti typū in se admirāda sua sapientia,potētia,& fœlicitate prętulit,agnoscimus.

Mirrha & aloë.flexuræ omnium uestimentorū tuorum, è palatijs eburneis,unde letificauerunt te.) *Versus 9. ad*
Splendorē canit uestiū & ędiū. Vestiū cū dicit,קציעות,id est,*flexuras,plicas*,an *uerbum.*
gulos omniū uestiū circūquaq; redolere myrrhā.מר habet Ebraice,id myrrhā
quidā uertūt,at Kimhi scribit plerosq; interpretū pro musco accipere. Eos autē
refutat A.Ezra in uer.13. primi capitis Canticorū,ex eo quod Cant.5. מר,id est,
mor stillare dicatur. Iam muscus non est res stillans. Addit tamen alios dicere,
uocem hanc duplicem habere significatum. Certe cum uestium suaueolentia
hic prædicatur,muscus haud male quadrabit. אהלות reddunt uulgo Aloem.
Kimhi dicit eam aromatū speciem esse,quæ Arabice uocatur Sandal, id nostri
pharmacopole dicunt citrum esse. קציעות uerti Abraham Ezra sequutus,*plicas*
uel angulos,eo quòd sine coniunctione ad mor & aheloth subiectum est,quan
quàm solet plerunq; scriptura duabus uocibus coniunctione connexis, tertiam
subijcere absq; coniunctione,quæ tamē nihilominus superioribus cohæreat, ac
si cum coniunctione esset adiecta. Sic in uer. 5. צדק subiecta est אמת וענוה.
Kimhi putat id esse quod Arabes Anbar,uulgo Ambram uocant,res uehemen- *Gallice Am-*
ti nec minus dulci odore.Quicquid autem horū sit,id liquet,sacros Psaltes uo- *bregris.*
luisse hic canere uestes regis Shlomoh amœnissima flagrātia spirasse.Diuina sa
nè res est, rerum quarundam suaueolentia,unde aromata inter regias opes scri
ptura 3.Reg.decimo,& alibi numerat.Cum itaq; & his,ex singulari Dei,bene-
uolentia Salomon ad miraculum usq; abundauit, ut loco iam citato legimus,
nō abs re est,quòd eorū in hoc carmine fit mētio, sicut & palatij eburnei. Sacra
historia

C historia tãtum solij meminit, sed prægrandis & auro intecti, negatq; in ullis regnis factum simile. In hoc, *oblectarunt & exhilararunt illum*, non solú Israelitę, sed exteri, omne genus oblectamentis, ut sacra historia testatur. Kimhi interpretatur istuc, quę palatia te exhilarant. Sed magis quadratur subaudiamus gentes & regna, quæ cum uarijs muneribus regem in eburneo suo palatio uenerari sunt. מני Fœlix Pratensis, diligens alioqui interpres reddidit, à me, sed י hic redundat, ut multis alijs locis: & nihil aliud est, quàm de, uel unde, nimirum de palatijs eburneis.

Versus 10. ad uerbū. *Filiæ regū in preciositatibus tuis, præsto est concubina in ornamento Ophireo.*) Nũc celebrãt sacri Vates à præstantia & splendore uxorum, quarum plerasq; ex genere regio habuit, eas filias regum uocant. Præcipua tamen fuit filia Pharaonis, quam uocant שגל, id est, contoralem, ut quæ præcipuum dormiendi cum rege ius habuerit. Hanc ornamentis aureis (ex Ophir enim loco Indiæ optimum aurum Salomoni adferebatur) illas precioso mundo, rege digno, & à rege subministrato decoratas canunt. Erant siquidẽ & hæc diuinæ beneuolentię argumẽta. De hac regis priuata coniuge, 3. Reg. 3. & 9. Vndecimo. 3. Reg. legimus eum habuisse septingentas uxores principes & concubinas trecentas, sed cum id cõtra legem fecisset, Deut. 17. iure scriptura in eo id ipsum uituperat, præsertim quòd & aligenas duxerat, quæ animum eius ad impietatem inclinarunt. Tolerabilior erat numerus, si eo contentus mansisset, de quo ipse Cant. 6. Sexagintæ reginæ, & octuaginta concubinæ, & puellarum uirginũ non est numerus, quas scilicet alebat reginis & concubinis ad splendorem, ducebatq; ex eis quas libuisset. Ibidem de שגל, hoc est, omnium principe coniuge, Vna columba mea, per
D fecta mea, unica matri suæ, electa genitrici suæ. Vt uiderunt eam filiæ, beatam prædicauerunt, reginæ & concubinæ laudarunt eam. Hæc omnia amplissime Dei dona fuerunt, & si Salomon, ut solet humana prauitas, abusus eis fuerit, & numero uxorũ nimis aucto, & corde illis supra quàm oportebat addicto. Quia autem aligena hæc שגל, id est, contoralis fuit, hortantur eam uersu sequenti. B

Versus 11. ad uerbum. *Audi filia & uide & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui & domus patris tui.* Audire utiq; regẽ & uidere, hoc est, probe intelligere, semperq; prona aure excipere quę ille de uera Dei bonitate cultuq; tradebat. Quibus rite perceptis merito sese totam Domino dedicare, populiq; sui & paternæ domus obliuisci debuit Dei po-

Versus. 12. ad uerbum. pulo iã penitissime iuncta. *Et concupiscet Rex pulchritudinem tuam, nam ipse Dominus tuus & supplex ei eris* Hic pollicentur contorali, si regi ueram religionẽ docenti auscultet, & impiæ gentis suæ atq; originis obliuiscatur, eximium regis amorem, & simul memorant ipsum illius Dominũ esse, quemq; iure debeat colere, supplicémque se illi exhibere. Hinc uero quanto in precio futura sit, canit uersu

Versus. 13. ad uerbum. sequenti. *Et filia Tyri cum munere, faciem tuam uenerabuntur diuites populi.* Hiram rex Tyri peculiari amicitia iunctus fuit Salomoni, ideo canunt, *Filia Tyri*, & quiq; opulẽtiores populi, quales Aegyptij, Syri, & Sabei erant, muneribus te certatim ho-

Versus. 14. ad uerbum. norabunt. Filiam Tyri, pro Tyro dicunt, sicut filiam Zijon, pro Zijon. *Omnis dignitas filiæ regis (quòd) intima est, ex texturis auri uestimentum eius.* Promittunt ei fore, ut in interiore regia semper assideat regi proxima, aureis uestibus ornata, & intus in eius cubiculo, quod alijs non licebat, nisi certis temporibus adire, perpetuo uersetur. Ornatum ampliorem, & pedissequarum splendorem pollicentur, deinceps: *In uestibus acu pictis adducetur regi, uirgines post eam, & sodales eius adducentur tibi.* *Sisten-*

Versus 15. & 16. ad uerbũ. *tur cũ gaudio & letitia, adducentur in templo regis.* Cum uestium ornatu, & splendidos ei fore puellarum sodalium & pedissequarum choros promittũt. Nemo uero miretur Sacros Vates uestium splendorem, cum in rege, tum in regina tanti facere. Omnino etiam harum rerum usus hominibus à Deo datus est, nec queu-

quam

A quam potius quàm principes decet. Vt igitur instituerant canere, quàm eximium modis omnibus Salomonem Deus reddidisset, ita quicquid summam potentiam, opes immensas & magnificentiam rarissimâ testatur, ei recte tribuerunt, ut sane hisomnibus maximo interuallo, quotquot reges erant, post se reliquerat. Hinc & Christus uolens liliorum decorem omni uestium splendori præferre, dicebat, ne Solomonem quidem in omni gloria sua sic fuisse ornatū: utiq; hac causa, quòd nemini adhuc contigisset augustior. Dij uocantur, & suo modo sunt principes, & par ac salutare est eos ab omnibus maximopere suspici ac uenerari, ad id iam præsertim apud uulgus, haud exiguum momentum habet externus iste splendor, ut in omnibus rebus licet, sed uno Deo oporter oblectemur.

Pro patribus tuis erunt filij tui, pones eos principes in omni terra. Memorabo nomen tuum in omni generatione & generatione, propterea populi celebrabunt te in sæculum & usq;.) His fœlicitatem Salomonis à libens, eorumq; dignitate prędicant, & simul anagogiam faciunt ad Christum. Huius siquidem filij, nempe Apostoli, quibus dicebat: Filioli mei, paululum adhuc uobiscum ero, uere principes terræ, loco patrum, regum & Prophetarum constituti sunt. Et hic uerior Salomon nomen quoq; Patris mundo uere manifestum & gloriosum reddidit, idq; in sæculum & omnes generationes. Tam eximia sane potentia, sapiētia & fœlicitas, quibus Salomon polluit & floruit, tum illud celebre de Seruatore, sed quod primum de Salomone, ut Christi umbra dictum est: Ero illi pater, & ipse erit mihi filius, clare euincunt Salomonem singularem Christi typum fuisse, docentq; quæcunq; magnifice scriptura de ipso prædicat, ad Christum referre, ut in quo solo ea uere cōpleta cernuntur. Id igitur quò perspicuum esset, minimeq; per hominis gloriam obscuraretur, sub mortem adeo desipuit, qui fuerat mortalium sapientissimus, & cœpit labefactari fœlicitas eius, nunquàm antea satis admirata. Quare quemadmodum uaticinium & Dei promissio, quæ facta Dauidi fuit, 2. Reg. 7. & 1. Para. 17. ijs uerbis attemperata est, ut in Shlomoh quidem, aliosq; Dauidis posteros *Versus 17. & 18. ad uerbum*

B competat, at in Seruatore primum impleta intelligatur, imò quædam non nisi in Christum quadrent, ut quæ de sempiterno regni successu sunt, sic & præsentem Psalmum, quem de Christo præcipue cecinerunt sacri Vates, ad hunc modum composuerunt, ut in Salomonem quidem bona pars recte conueniat, sed ut eum qui Christi formam prætulit, quædam autem in uno Christo locum habeant. Sic sunt, quæ his duobus ultimis uersibus de rege suo prædicarunt. Neq; enim Salomon, aut quisquam alius regum Iisrael, filios habuit, qui loco patrū fuissent, hoc est, patres sapientia, potētia & fœlicitate retulissent, regnumq; perpetua generationum serie perduxissent, aut deniq; principatu in omni terra potiti fuissent. Sed & ea, quæ habet uersus ultimus: Memorabo nomen tuum in omni generatione & generatione, id est, per omnia sęcula, & quod sequitur: Propterea populi celebrabunt te in sæculum, & usq;, subaudi, in sæculum, quis sane mētis Salomoni tribuet? De uno filio eius Rehabeam successore legimus, & eundem degenere, quiq; stulta arrogātia sua regni meliorem partem amisit, quam nec posteri recuperarunt, imò tandem non regno modo, sed omni potestate ac dignitate spoliati sunt. At tum cum omne à Iehudah populo, sceptrum, tā per eos qui ex ipso Iehudah erant, quàm fratres Leuitas administratū, interierat, rerúq; iam potirentur Herodes & Romani, uenit Christus Seruator, hunc in soliū Dauidis sic pater collocauit, regem sanctorum, ut regni eius nullus unquàm finis expectandus sit. Huius quoq; filij, hoc est, discipuli, quos subinde filiolos uocauit, fuerunt iam diu & erunt in posterum, loco patrum, uere reges sacerdotes, hoc est, principes in omni terra. Quæ enim potestas amplior, quod regnum augustius, quàm habere sic addictos homines, ut si liceret, effossos darent oculos? At tale impe

tium habuit in Galatas Paulus. Sed & ij, qui hoc animo non fuerunt, imò hosti
C li, dum tamen nihil q̃ salutem illius potuerunt promouere, & quanq̃ nihil mi
nus uelint, iugibus eum beneficijs afficere, quæso an nõ iure dicantur Paulo pla
ne seruijsse: Ita & Christus ipse cum per se tum per suos, nomen Patris uere illu-
strauit & illustrat laude sempiterna.

Porro, ut hæc non nisi de Christo uera sunt, ita ex his perfacile est uidere, & re
liqua huius Psalmi in Seruatorem suo modo competere. Digna quidem fuit &
quæ in Salomone Dei beneficentia refulsit, tantis opibus, sapientia & fœlicita-
te aucto, quam sacri Vates carmine celebrarent, multo amplissima enim & toti
orbi stupenda fuit. at quia Christus totius scripturæ & Legis ultimus finis est, &
spiritus sanctus ab externis ad interna Dei dona, quæ cumulatissime in Christũ
effudit, semper solet subducere, dubitari non potest, quin diuini Psaltes, toto
Psalmo in Christum mentem traiecerint, ipsumq́ primum in omnibus specta-
rint. Quæ ergo cecinerunt uersu secundo, de studio canendi laudes regis, nos-
tant ardorem quo flagrarunt Prophetæ atq; Apostoli, illi ut de Christo prænun
ciarent, hi ut renunciarent, ab ipso uno orbi salutem expectandam. Quæ uersu
tertio de regis pulchritudine, ea admonent concinnitatis morum, & elegantiæ
in Christo, quanq̃ indubie & corporis forma insigniter præstitit. Sic & eloquẽ-
tiæ gratia, qua labia regis perfusa prædicant, uerba uitæ æternæ sunt, quibus o-
mnium sanctorum mentes ad se mirifice pellicit, retinetq́ in sempiternum. Gla
dius, de quo uersu quarto, quo canunt regi gloriam parari & decus, uirtus illa
est, qua adnunciantibus Euangelion cooperans efficit, ut omne genu se ipsi fle-
ctat & omnis lingua confiteatur, & celebret illum Dominum rerum omnium.
Illa uer. 5. de fœlici regni successu, & regis fide, mansuetudine & iustitia quibus
mira adeo facinora perfecit, ipsa de Christo deberi clamant, cuius ad fines or-
bis regnum ideo prolatum est, quod ea fide, mansuetudine & iustitia pollet,
ut in sempiternum beatos reddat, qui sese ipsi crediderint. Sagittæ uero, de qui
D bus uer. 6. eadem uis uerbi & spiritus Christi est, quibus corda hominum tacta,
non possunt ipsi non subijci, siue cum eius amore in ipsorum salutem, siue cum
pleno odio in consummatam perniciem. Odor enim mortis Euangelion est,
ijs qui morti destinati sunt, ut odor uitæ, ijs qui ordinati ad uitam. Vtq́ uita tum
sentitur, quãdo Euangelion animo cum solida fide perceptum est, ita tũ quoq;
mors plane sæuire incipit, cum illud filij diaboli satis cognitum, cœperint ple-
na detestatione insectari. Ab eo enim cadere incipiunt, & in lapidem hunc im-
pingentes quassantur, paulo post præcipitandi ut æternũ iaceant, atq; hoc ipso
lapide super eos cadente prorsus comminuantur. Hinc consequitur quod canit
uersu septimo, ut solium Christi perstet in sempiternum, sic ut potestate qua re-
git, nihil est æquabilius, ipseq́ Deus uerus existit, idem cum Patre, de quo supra
in hunc uersum. Hic quoq; unus est, qui uere iustitiam amat, & iniquitatẽ odit,
ut & unctus est cœlesti unctione, spiritu scilicet totius gaudij fõte, præ omnibus
Dei filijs suis consortibus, sed & quicquid huius quisquam habet, per hunc ha-
bet. Hæc uersus octauus. Vestium fragrantia, & palatij splendor, de quibus uer.
9. est dictorũ et factorũ suauissima illicibilitas, cœlestes opes, cœlestemq́ regiã re
ferens, quæ in Christo ipso & sanctis eius perpetuo adblanditur. Vxores, & ha-
rum præcipua prima regis coniunx, tam magnifice decorata, & tamen à gente
aliena adscita, significant Ecclesias Christi, inter quas una selecta & peculiariter
amata regi est, eorum scilicet, qui omnia mundi plane respuerunt, seseq́ totos
Christo addixerunt. Aliorum tamen Ecclesiæ, & ipsæ identidem Christi com-
plexu fruuntur, id est, pleniore & cognitione & amore, & ueram reginam se-
quuntur, donec & ipsæ ad eius sortem grandescant. His sunt uestes preciosæ re-
ge dignæ, sed ex dono regis, uita nimirum omni genere uirtutũ ornata. Omnes

Vt in Christũ quadrent prædicta singula.

pandem regi sistētur, quia in omnibus amor regis, ac inde & uera fœlicitas per-
A ficietur. De filijs iam dictum est. Sic si typo quæ eius sunt permiserimus, nullā
uidebimur uim facere uerbis, neq; argutulis ansam nostra calumniandi dabi-
mus, rursus dum à typo in Christum Legis finem, & omnium laudabilium re-
rum perfectorem & colophona, animo conscendentes, hæc & quæ huius ge-
neris sunt, retulerimus, erit unde mirifice pascatur fides nostra, nihilq; non cer-
to Christum nobis prædicabit.

ARGVMENTVM PSALMI XLVI.

Quæ sint sancti, præside Deo, quibusuis in periculis fiducia & securitate.

PSALMVS XLVI.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικός.

PRæfuli, carmen filiorū Korah, ad Alamoth. 1
Deus nobis protectio & robur est, pre- 2
mente aduersitate auxiliū præsentissimum.
Propterea nihil timebimus, etiam si loco 3
moueatur terra, & nutent montes siti in me-
dio mari.
Infremant undæ maris, in lutum littus sol- 4
uant, montes ui eius concutiantur. Selah.
Nam riuuli fluminis recreabunt ciuitatē 5
Dei, sacrarium inter habitacula excelsi.
Deus in medio huius præsidet, ideo minime nutabit, Deus mature 6
opem illi feret.
B Concurrerunt turmatim gentes, sed collapsa sunt regna, ut ædidit 7
uocem suam Deus, diffluxit terra.
Iehouah Zebaoth stat à nobis, arx sublimis est nobis Deus Iaæcob. 8
Selah.
Huc agite, Iehouæ facinora consyderate, quæ stupenda in terra de- 9
signat.
Abolet bella ad fines usq; terræ, confringit arcus, detruncat hastas, 10
igni exurit currus.
Desistite & agnoscite, quoniam ego Deus, excelsus in gētibus, ex- 11
celsus in terra.
Iehouah Zebaoth nobiscū, arx sublimis nobis Deus Iaæcob. Selah. 12

De titulo in præfatione.

DEus nobis protectio & robur, auxiliū in adflictione repertus est ualde. Propterea nō ti- meebimus dū mutatur terra, & nutant montes in corde marium. Perstrepunt, lutificant aquæ eius, tremunt montes in superbia eius. Selah.) Satis ex ipsis Psalmi uerbis adparet esse gratulationē pro insigni aliquo auxilio, lato urbi sanctę Ierusalē. Inde illud est: Auxiliū repertus es ualde, hoc est, ualidū & præsens. Et insultans illa fiducia: Si muretur terra, id est, moueatur loco. Cor maris, pro medio dixit. Eo enim quod terra mari ambitur, dicūtur mōtes in medio mari siti. Fiduciā magis amplificant uer. 3: Si undę, inquiūt, eius, nēpe maris perstrepant, ac littora ita pulsent, concutiātq;, ut in lutū soluant, quin & montes super-

Versus 2. 3. 4. ad uerbum.

C bo suo impetu cõmoueant, hoc est, tãta hostiũ uis ingruat contra Dei populũ, ut maxime tẽpestuoso furentiq́ mari mereatur assimilari insulam aliquam maxima ui exagitanti, ita ut montes in ea casuri iam uideantur, & terra undiq; pulsu fluctuum liquefacta & in lutum resoluta, diffluxura, nihil tamen nobis officient. Ista, ut ita dicam, maris lutificatio, quam uerbum illud יחמרו significat, notata est & Iesha. 57. & fere ad eandem allegoriam: Improbi, inquit, sunt instar maris exagitati quod nequit residere, cuius undæ spumam eijciunt & lutum. Nihil est tranquilli improbis. Quo uero tam eximiam in Deum fiduciam penitius consyderemus, adiectum est Selah.

Ver. 5. et 6. ad uerbum. *Fluminis riui lætificabunt ciuitatem Dei, sacrarium habitaculorum excelsi. Deus in medio eius non nutabit, adiuuabit eam Deus ante mane.*) Caussam canunt huius tantæ fiduciæ, primum sub allegoria riuuli, deinde simpliciter. Fluminis riuuli, inquiunt, lætificant ciuitatem Dei, Sacrarium &c. Riuulos fluminis utiq; prætenuis, nẽpe Gihon, quod Ierusalem interfluit, opposuit frementibus & littora horrende pulsantibus undis, hoc est, consolationem, auxiliumq́ Dei in exiguo populo Ierusalem, tempe ciuitatis credentium Deo, ingenti maximeq́ terrificæ ui hostium. Eadem allegoria est usus Iesa. cap. 8. Propterea ꝙ populo isti aquæ Siloab fluentes modice despicatæ sunt &c. Exiguam enim potentiam Hizkijah, & eorum, qui à Domino pendebãt, per modicas Siloah aquas, Vates ille dixit, ut uersu mox sequẽti, per ualidum flumen uim Assyriorum. Cæterum, hostes per infestam aquarũ uim significari, & ex Psal, 18. uer. 5. & 17. & Psal. 40. uersu 3. ac alibi liquet. Auxilia uero Dei, consolationes, & fœcũdum Dei spiritum, per fontes, fluuios & riuulos, indicant item multa scripturæ loca. Ver. 9. Psal. 36. Flumine deliciarum tuarum potabis eos. Iesh. 12. Haurietis aquas de fontibus saluriferis. Item cap. 33.
D & 44. in eodem Vate. Populum autem dici flumen, præter locum Iesha, adductum, & cap. 66. eiusdem Vatis, ac alia loca non pauca probant. Riuuli itaq; fluminis ciuitatem Dei lætificantes, uel uariæ diuini auxilij rationes sunt, uel sancti spiritu Dei præditi homines, à quibus uera scilicet Ecclesia iuuatur & exhilaratur. Ciuitatem Dei uocant sacri Cantores, Sacrarium habitaculorum Dei. Ex omnibus enim locis Israel, quæ omnia Dei habitacula erant, quia ubiq; Deus cum suis agit, selecta Ierusalẽ fuit, ut in ea primarius colendi Dei locus esset. Ita, ut quiq́ fide prouectiores sunt, & Deum ideo præsentius intra sese habent, sic ampliore ex Dei bonitate lætitia perfruuntur, & uelut sacrarium Dei, inter reliqua Dei habitacula, inferiores sanctos censebuntur. Versus sextus horum primam caussam habet. Canit enim Deum in medio sanctæ ciuitatis præsidere, eo ergo defendẽte, mirum non est, si negetur nutari, & Dei auxilio in tẽpore gaudere. Illud nãq; ante mane, idem est, atq; mature, id quod suis Dominus pollicitus est Iesha. 65. Anteq̃ inuocauerint, ego annuam, adhuc ipsis loquentibus, ego exaudiam.

Versus 7. et 8. ad uerbum. *Infremuerant gentes, nutarunt regna, dedit uocem suam, dissoluta est terra. Iehouah Zebaoth nobiscum, arx nobis Deus Iaacob. Selah.*) Videtur hic, de certo aliquo diuinæ bonitatis in suum populum miraculo loqui, forte eo, quod æditum est data uictoria contra Ammonitas, & auxiliares harum copias, ex Syris & Idumeis conductas, cuius belli historiam ab initio Psalmi 20. perstrinxi. A. Ezra meminit quosdam Ebræorum scripsisse, compositum hunc Psalmum cum Dominus Ierusalem obsidione liberauit Assyriorum, tempore Hizkijah. Quicquid autem huius sit, hoc satis patet, Vates hic memorare plurimas gentes aduersus Iisraelẽ & sanctã Dei ciuitatem conuenisse, id cum fieri soleat fremitu & strepitu quodam, dixerunt: המו, id est, fremuerunt. Nec raro per fremitum, frementem & strepentem hominum multitudinem scriptura significat. Regna uocat gentes, quæ contra populum Dei conuenerant, ꝙ fuissent plurimæ, & ex diuersis regnis coactæ. Aure

sim

A ſim habet, & quod aiunt, terra defluxit, non homines, quanq̃ intelligant homines, ſed innumeros, & quantum capiunt totæ regiones, ut iure totam terram dixerunt defluxiſſe & perijſſe. Diffluxu ſiquidem ſcriptura, interitum & extinctionem populi ſignificare ſolet. Inde ſcribitur Iehoſuæ 7. de populo metu conſternato: Liquefactum eſt cor populi, & factum eſt ut aquæ. Porro ut hæc, nempe coll apſa regna & terram diffluxiſſe opus ſolius Dei caneret, ſubiecerunt: Dedit uocem ſuam, ſubaudi, Deus, & etiam contra illos impios. Forte enim tonitru Deus opem ſe laturum ſuis, & proſtraturum eorum hoſtes ſignificarat, uel tẽpeſtate quadam conſternatos illos fecit cædi, de quo in uerſum octauum Pſal. 18. Aut intelligunt ſacri Vates per uocem Dei, uirtutem qua hoſtibus Dei populus factus fuit ſuperior. Vnde uenit et gloriatio uerſus octaui: Iehouah Zeba; ſtat à nobis, arx & perfugium nobis, quo non tuti modo, ſed & ſuperiores hoſtibus euadimus. Hæc gloriatio, raræ & memorandæ fidei eſt, præconiũ ſimul nunq̃ digne æſtimatæ diuinæ bonitatis, ideo adiectum Selah eſt.

Huc agite, conſyderate facinora Iehouæ, qui poſuit uaſtitates in terra. Abolet bella uſq; ad fines terræ, & conſcindit lanceas, currus exurit igni.) His ſancti & alios inuitant, ut quæ pro ſuis Deus facinora ædit, penſiculent. Amplitudinem uictoriæ pacisq́; ſuis donatæ, cantis uer. 10. qui coniecturam facit de præclara illa contra Ammonitas & eorum ſocios uictoria, qua omnia tandem bella ab Allophylis quidem finem acceperunt. Tropus quo hic uſi ſunt Vates, deſtructione armorum, belli extinctionem pacemq́; altiſſimam ſignificantes, & apud Ieſh. 2. & Mica 4. legitur: Contundẽt gladios ſuos in ligones &c. Id uero in regno Chriſti uere demum completur, dum ut bono ſunt omnia ſanctis, ita optimi ab eis quoq; conſuluntur, adeo ut de aduerſis & cruce etiam gloriandum ſibi ducant. Verſus 9. & 10. ad uerbum

Remittite & cognoſcite quoniam ego Deus, ſublimis ero in gentibus, ſublimis ero in terra. Iehouah Zebaoth nobiſcum, arx nobis Deus Iaacob. Selah.) Ex tam inſignibus factis, quibus ſuos Verſus 11. & 12. ad uerbũ

B Deus adeo magnifice defenderat, hoſteſq́; eorum cõfecerat, uniq; agnoſcendus erat, unus omnia poſſe, infinitoq́; omnia præcellere, ne quis cõtra eos qui in ipſius fide erant, quicq̃ tentaſſet. Ad id ergo Deum inducunt quoslibet hortari. Remittite, inquit, ſcilicet conatus ueſtros contra populum meum, deſiſtite oppugnare quos ego propugno, agnoſcite tandem uel ex ingentibus miraculis, me eſſe uirtute excelſa & inuicta in gentibus quibuſuis, omniq́; terra. Quicquid circũquaq; populorum eſt, arma cõtra populum meum ſumpſerat, uidete ut uniuerſos obtriuerim, extinxerim, deleuerim, confractis arcubus, decuttatis lãceis, plauſtris, quibus uehebantur ad bellum neceſſaria, exuſtis. Ergo me unum omnium Deum agnoſcentes, populo meo adiungere uos potius q̃ illis aduerſari date operam. Hæc ut omnibus dicuntur, ita à ſolis renatis cœleſti ſpiritu uere percipiuntur, ij ergo ſuccinunt Domino, & iterum atq; iterum gloriantur: Deus ſtat à nobis &c. Iam ſi fidei nobis oculi ſunt, quicquid unq̃ Deus pro ſuis præclare geſſit, perinde nobis erit, atq; ſi nobis ipſis id factũ eſſet, ea ergo omnia intento animo conſyderemus, inde ita creſcet in Deum noſtra fiducia, ut non minus cõtra quæuis pericula gloriari liceat, atq; iſtos gloriatos legimus: Deus ſtat à nobis &c. Et Deus nobis protectio & robur, propterea nihil formidabimus, etiam ſi moueatur terra:

C

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMISEPTIMI.

CAnunt hoc Psalmo filij Korah de diuinæ gloriæ per uniuersum orbem illustratione, conuersioneq; ad Deum, regum ac populorum, quæ facta est exaltato Christo, sed hic, in amplissimam Dei & populi Israelitici gloria, quæ refulsit, quũ arca fœderis, extructo per Salomonem templo, splendidissima pompa inferretur, plurimiq; reges & populi Deum Israelis agnoscerent & donis uenerarentur, deliniatis & adumbratis.

PSALMVS XLVII ἐυχαριστικὸς

1 PRæsuli Oda filiorum Korah.
2 Vniuersi populi plaudite manibus, iubilate
Deo ouantes.
3 Excelsus enim est Iehouah, tremendus, rex ma
gnus super omnem terram.
4 Subijcit populos nobis, & nationes substernit
pedibus nostris.
5 Selegit sibi nos, selegit nostram hæreditatem, decorem Iacob quẽ
diligit. Selah.
6 Ascendit Deus cum iubilo, & sonitu buccinarum.
7 Canite Deo, canite, canite regi nostro, canite.
8 Nam rex omnis terræ Deus, canite quicunq; ingenio præstatis.
9 Regnat Deus super gentes, Deus sedet in solio suo sancto.
D 10 Optimates populorum adiungent se Deo Abraham, Deo adiun-
gent se præsidia terræ, exaltatus enim est plurimum. B

Versus 2. & 3 ad uerbum.

OMnes populi plaudite manu, iubilate Deo in uoce ouationis. Quia Iehouah excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram.) Incredibili pompa & magnificentia Solomon templum à se extructum dedicasse, arcamq; fœderis ei intulisse legitur 3. Reg. 8. & 2. Paralip. 5. Quicquid enim populi ab Hemath Syriæ usq; ad Aegyptum erat, utiq; totum Israel congregat, cum senioribus eorum, capitibus tribuum, & familiarum principibus, tantamque hostiarum uim obtulit, ut uix numerari posset, quanquàm in libris Regum memorantur uiginti duo millia boum, & uiginti supra cẽtena millia ouium. Aderat quicquid erat generis Sacerdotalis atq; Leuitici. Nihil quoq; deerat cymbalorum, fidium et cytharарum, tubis sonabant Sacerdotes centum & uiginti, omniumq; sonus, tanquã una uox Deum laudantiũ exaudiebatur. Nubes deniq; replebat templum, quo Deus singularem sui præsentiam exhibebat, adeo, ut in ministerio suo Sacerdotes nequirent consistere ui numinis absterriti, tum hac inuitatione populorum ad laudes Dei sacramq; lætitiam, de qua canit uersus primus, omnia indubie resonarunt. Tum quoq; Deus semper præcellens, ut & conseruans, agensq; omnia, excelsum se, tremendum, ac regem omnium insigniori maiestate exhibuit, unde eum ob eam effusam in suum populum bonitatem, non solum Israelitæ sed & gentium quoq; plurimi agnouerũt, coleteq; cœperunt, de quo canit uersus secundus. In his omnibus, typus & figura quædã exhibita est eorũ, quę per Christum postea perfecta sunt, & quotidie perficiuntur passim inuulgato Euangelio, cũ uera fœderis arca, uerũ propiciatoriũ, uera diuinitatis sedes, ipse mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus, in ui

A ua templa illatus est, ac etiamnum infertur, plurimis in omnibus mundi regionibus ad fidem ipsius adductis, in quibus ipse, æternum Patris Verbum, & per omnia dilectus Filius, spiritu suo immortalia sibi, Patriq́ Sacraria extruit, parat, & ornat. Magnum fuit, quod gestum est per regem Salomonem, at tantũ umbra eius, quod absolutum est per Christum, quare de Christi regno hæc præcipuè intelligenda, id quod & Iudæi agnoscunt. Hinc sacri Cantores omnes populos, non solum Iisraelem, ut plaudant, clangant, ouentq́ Deo, qui celsior sit omnibus, & se iam Regem totius terræ declarauerit, inuitant. Hæc adumbrata quidem sunt in magno illo festo, quo templum dedicabat Salomon, at uera plenéq perfecta, cum passim recepto Euangelio, & per illud uita æterna percepta, omnes gentes ea in Domino lætitia perfusæ sunt, ut id nõ iam uocibus, sed tota uita, quin & durissima morte testati sint, ac quottidie testentur, quotquot uerè Christo crediderũt, indéq agnouerũt, quam celsus, tremẽdus, & magnus sit Rex sup omnẽ terrã. Hi ipsi, & soli rerũ omniũ ac populorũ domini, de quo dominio gloriantur sancti, uersu sequenti & nos quędam disseruimus.

Agit populos sub nos, & nationes sub pedes nostros. Elegit nobis hæreditatem nostram, splendorem Iaacob quem diligit. Selah. (Gloriãtur sancti Deum suo imperio gentes subijcere, eiúsque mox caussam subijciunt, qua alia non est, quàm beneuola & ultronea Dei dilectio, de qua Paulus multa, cum alibi, tum Rom. 9. & 10. Terram, quæ Iisraelitis in hęreditatẽ à Domino tradita erat, uocant hæreditatẽ suam, & decorem Iaæcob, utiq propter beneficentiã Dei in illam admirabilius effusam, non quidẽ, quòd lacte fluxerit & melle, sed quòd se Deus notũ in ea facere, leges, & cerimonias dare fuerit dignatus. Hæc uero typũ prętulit Ecclesiæ Christi, sparsæ per totũ orbem, quæ ueri oris Iaæcob, Iisraelis interni, ac sempiterna dilectione Deo chari, decor & magnificentia est, ipsissimũ scilicet regnum cælorũ, in quo nulla omnino bonorũ penuria, uita uiuitur, ut iusta, ita beata. Ista quo penitius *Versus 4. et 5. ad uerbum.* *Vnde terra Iisraël, dicta decor Iaæcob.*

B introspiciantur, adiectũ est Selah. Eleganti uerbo in uersu quarto usi sunt Vates ידבר, quo & Dauid usus est uersu 48. Psalm. decimi octaui, significat uero subijcere. Vtrinq enim significatũ est, Deum populos etiã inuitos submittere imperio suorum.

Ascendit Deus cum clangore, Iehouah cum uoce tubæ. (Pompã canit, qua illata templo Arca fuit, quã uocat nomine Dei, ut & Psal. 24. Attollite capita uestra portæ, & ingredietur rex gloriæ. De clangore & uoce buccinæ illi pompæ tanta magnificentia adhibitis, legitur 2. Para. 5. *Versus 6. ad uerbum.*

Canite Deo, canite, canite regi nostro, canite. Quia rex omnis terræ Deus, canite intelligens.) Memorat admirandum canendi studium, quo tum Deũ celebrant, de quo ibidẽ, idq́ sub schemate ad id hortandi. Figura & illud est, uersu 8. Canite intelligens, pro, quisq intelligens sit, hoc est, ingenio ad id ualeat. Deũ enim ritè prædicare nemo potest, nisi qui bonitatẽ eius pernouerit, quod ijs duntaxat datur, qui cęlesti sapientia præditi sunt. Animali enim homini hæc stultitia sunt. Videtur tamen, quantũ ad typi rationem attinet, hoc משכיל, id est, intelligens, relatũ ad artẽ componendi carmina, quæ magno in precio tum habebatur, ita, ut Salomon ab illa tanquã raro ornamento, laudatus sit. 3. Reg. 4. ut certe haud uulgare Dei donũ est. Eo uero, quod artem exigunt, flagrans studiũ Dei prædicandi requirunt, quod in primis præstandũ, de quo Paulus Colloss. 3. Verbũ Christi inhabitet in uobis opulenter, in omni sapientia, docentes, & admonentes uos ipsos Psalmis, & Hymnis, & cantilenis spiritualibus, cum gratia canentes in corde uestro Domino. Cæterum decet præcipua quoq concinnitate, & singulari elegantia ac studio, laudes Deo in Ecclesia canere. *Versus 7. et 8. ad uerbum.*

Regnat Deus super gentes, Deus sedet super solium sanctum suum. Principes populorũ collecti sunt *Versus. 9. & 10. ad uerbũ.*

C *cum Deo Abraham, Deo clypei terræ, exaltatus est plurimum.*) His caussam tam operosæ & sedulę laudis, quam uersu octauo uerbo attigit, pluribus explicat, nempe, quòd Deus rex est omnium, sedensq́ in solio suo sancto, uere augusto, quia cœlesti, regnet in omnibus gentibus. Vbi enim ipse regnat, ut ęternam uitam, ita solidam iustitiam, ac quicquid omnino optabile est, sancti possident. Regni huius prolata pometia, canit uersus ultimus, per principes enim & clypeos, id est, præsidia terræ, magistratus & optimates, simul & plebes intelliguntur. Principes uocant scuta terræ, sicut Deus subinde hoc nomine à sanctis appellatur, propterea quòd defendit suos, & mala auertit, uti scutis auertuntur iacula, & seruantur quos illa tegunt. Hoshea 4. ut hic, Principes ergo populi hoc nomine uocantur, quòd eorum sit populum tueri, & nocitura auertere. Hoc uero gaudium, hoc canendi Deo studium, hæc exultatio de qua totus Psalmus canit, quid sit, ac quàm uehementes, ij demum norunt, qui regni Christi uere sunt facti participes. Oremus igitur sedulò: Adueniat regnum tuum, & hic rite Prophetas Dei intelligemus.

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMIOCTAVI.

Canunt eximiam Ecclesiæ fœlicitatem, ob præsentiam & tutelam Dei, id uero sub typo Ierusalem.

PSALMVS XLVIII.

in genere mixto εὐχαριστικῷ

1 Carmen Odæ filiorum Korah.
2 Magnus est Iehouah, & laudatus plurimum,
D in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius.
3 Locus elegans, exhilarans omnem terram est
mons Zijon, latus spectans aquilonem, ciuitas regis eximij.
4 Deus in palatijs eius, agnitus est esse suis pro arce.
5 Nam ecce reges conuenerant, transierunt unà.
6 Ipsi uiderunt sic habere, obstupuerunt, perterriti sunt, in præcipitē fugam acti sunt.
7 Trepidatio apprehendit illos istic, dolor qualis corripit parturientes.
8 Euro confringis naues maris magni.
9 Quemadmodum audiuimus, ita re ipsa uidimus in ciuitate Iehouæ Zebaoth, Dei nostri, Deus illam firmauit in sæculum. Selah.
10 Animo bonitatem tuam in templo sancto tuo præsidentis concipiebamus.
11 Vt de nomine tuo iactatum est, ita habet & laus tua, pertingens ad fines usq; terræ, quicquid omnino geris, iustitia est.
12 Lætabitur mons Zijon, gaudio gestient urbes Iehudah, propter iudicia tua.

Circum

A Circumfundite uos Zijon, cingite eam, numerate turres eius. 13
Consyderate mœnia eius, uidete ut sint cessa palatia eius, propterea 14
memorabitur in generatione sequenti.
Nam hic Deus, Deus noster est in sempiternum, ipse ducet nos dũ 15
hac uita fungemur.

VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

M*Agnus Iehouah & laudatus plurimũ, in ciuitate Dei nostri, in mõte sancto eius. Pulchrũ clima letificans omnẽ terrã, mons Zijon, latera Aquilonis ciuitas regis magni.*) Occasio huic Psalmo fuisse aparet, insignis aliqua urbis Ierusalẽ, cõtra hostes, propugnante Deo, uictoria, siue ea fuerit nobilis illa contra Ammonitas, Syros & Aedomitas, de qua in Psalmum uigesimum, siue qua donatus fuit rex Iehosaphat, de qua paulo post, siue alia quæpiam. Vocat uero Ierusalem ciuitatem Dei, regisq́ eximij montem sanctum, pulchrum clima, elegantem locum, qui omnem terram exhilaret, propterea, ꝙ Deus uerbo & spiritu suo in ea potius, q̃ in toto orbe tum regnauerit, indeq́ doctrinam saluificam in omnem terram sparserit, iuxta illud: E Zijon prodibit Lex, & oraculũ sempiterni de Ierusalem, Iesh. 2. Hæc uitam ęternam omnibus gentibus attulit, uere ergo prædicatur omnem terram exhilarasse. Montem Zijon, & latus Aquilonis, eandem à parte scilicet eius uocat, in aquilonari enim urbis parte Zijon erat, uti & Iesh. 14. notatur, ubi rex Babel inducitur dicere: Sedebo in mõte sancti cœtus ad latus aquilonis. In hac Deus ingentia & innumera usq; ad ultimum eius excidium, quod occiso Christo, post plurimorum Vatum cædem meruerant, beneficia præstitit, quæ nunc cumulatissime exhibet, ubicunq; sunt qui in ipsum credunt, ciues scilicet Ierusalem supernæ, ueræq́ liberæ, de qua Gal. 4. & Ebr. 12. Et nusq̃ quidem nisi in hac Deus & magnus, & laudatus uere agnoscitur. נוף alij terminum, alij clima, alij etiam germen interpretantur. Satis autẽ liquet Vatem uoluisse regionem & locum dicere, id quod hæc uox, & Iosue 12. & 17. Ieremiæ 44. & 45. significat. — Ad uerbum.

B

Deus in palatijs eius, notus ad exaltandum.) Nunc canit q̃ ex auxilio Dei, splendidissimo miraculo lato, manifestum factum sit Deum præsidere in palatijs Ierusalẽ, esseq́ suorum perfugium & uindicem, id canit uersu pręsenti. — Versus 4. ad uerbum.

Quoniam ecce reges cõuenerunt, trãsierunt simul.) Núc canit q̃ splẽdide & magnifice, hoc auxilij Deus tulerit. Conuenerant contra Ierusalem multi reges, & unà expugnaturi eam transierant. Tale quid factum fuit, cum Ammonitæ bellum Dauidi intulissent. Accidit simile & postea, præcipue regnante Assa, contra quem Aethiopes decies centenis millibus uenerant 2. Paralip. 14. Item regnante Iehoshaphat, contra quem Moabitæ & Ammonitæ innumeras quoq; copias duxerunt, & easdem è Syris trans Euphratem, ac etiam è regionibus trans mare collectas 2. Paralip. 20. Deniq; & regnante Hiskijah, Assyrij iam expugnasse sibi Ierusalem uidebantur, cum una nocte Deus, desyderatis ex illis centenis & octoginta quinq; millibus, urbem suam liberauit. Et quia uersus quintus, transisse reges istos canit, & uersus sextus & septimus, maximo illos terrore & perturbatione fuisse perculsos, memorant, haud absimile ueri uidetur Psalmũ hunc quantum ad typum attinet, de uictoria illa pręclarissima, quam Dominus regi Iehoshaphat dedit, canere. Certe multi tum reges conuenerant, nempe, Moabitarum, Ammonitarum, Idumeorum, & Syrorum. Transisse quoque mare — Versus 5. ad uerbum.

C sacra historia testatur. Iosephus Asphaltitem lacum scripsit. Sed hūc scriptura ut mare uocat, ità addit ferè מלח, id est, salis ut ex 15. Iosuæ & alibi liquet, quare uerisimilius est, de mari mediterraneo hoc Vates intellexisse cui Tharshish cuius statim meminerūt, uocatur. Pręterea adeo metu perculsos & terrore exagitatos, scriptura memorat, ut seipsos trucidarint, & Iehoshaphat cum populo tantum spolia legerint, quę tam multa quoq; fuere, ut tres dies insumpserint ea colligendo, & diuidendo. Postremo admodum conuenit, & quæ sacra historia meminit de solenni pompa, qua rex & populus Ierusalē fuere ingressi, deq; ingenti studio prædicandi nominis Dei, cū cantu omniq; organorū genere, quo totus populus flagrabat. His nihil obstat, ꝙ filiorū Korach titulo Psalmus prænotatus est, eorū enim ordo, ad Ioshiah usq; tempora prædurauit. Porrò utcūq; ista habeant, id abunde ex uerbis Psalmi liquet, insignem fuisse, tam hostiū consternationē, quàm populi Dei uictoriam quæ hic canitur.

Versus 6. & 7. ad uerbū. *Ipsi uiderunt, sic obstupuerunt, territi sunt, metu præcipitati sunt. Tremor apprehendit eos ibi, dolor sicut parturientis.*) Viderunt, idem est, atq; senserunt, nempe uirtutem Dei suos propugnantis, inde obstupuerunt, attoniti ad inopinatam uim numinis, & toti perterriti, atq; metu præcipitati, id est, ad fugiendum impulsi supra quā uires sufficerēt. Est enim hic נחפזו uerbum, quo sacra historia usa est & 1. Reg. 23. ubi memorat, quemadmodū Dauid conabat fugere, iam ab exercitu Schaulis circumdatus. Illic legimus, נחפז ללכת, id est, metu acceleratus, & quasi præcipitatus fuit ut fugeret, nimirum metu & consternatione celeriorem fugam imperante, quàm pro facultate corporis. Verbum enim חפז alicubi trepidare & consternari significat, alicubi etiam festinare, Deuteronomij uigesimo ubi in exhortatione populi prelium commissuri legitur: אל תיראו אל תחפזו, id est, ne timeatis, neue consternemini, aperte metum significat. Rursus Exodi duodecimo ubi de agno pascali dicitur: Comederis illum בחפזון, significat festinationem. In pręsenti loco passiue ponitur, unde omnino, ut illud de Dauide fugam supra uires moliente, accipiendum uidetur, ut intelligas metu actos, & præcipitatos in fugam uiribus corporis celeriorem. His commode subiectum est uersu septimo: Trepidatio apprehendit illos, & dolor parturientis. Is ubicunq; mulierem corripuerit, ibi detinet, sic & illis intelligit hic Vates, facultatem fugiendi fuisse ademptam, quamlibet metu ad fugiendum impellerentur.

R. Shlomoh exprimit Gallicè, Furent esto urdys.

D

Versus 8. ad uerbum. *Per uentum orientalem (qui) confringit naues Tharshish.*) Hunc uersum Ab. Ezra & R. Shlomoh ut allegoriam accipiūt in hunc sensum. Terrore & dolore incredibili perculsi fuerunt atq; deiecti, ac sic uento קדים, id est, orientali (quem nos Eurum uocamus, cui summa in scripturis uehementia tribuitur, qui confringere solet naues maximas, quibus scilicet nauigatur mare magnum) fuissent agitati & prostrati. Nusq; sane legimus hostes Iisraelis per mare uenisse, ut nauium eorū confractio hic commode narraretur, donec ab hac parte Græci primum & Romani bella illis intulerunt, excepto eo bello quod contra Iosaphat motū à gentibus fuit, de quo supra memini. Verum quia hoc bellum nō fuit nauale, nec legimus hostium naues confractas, sed ipsos se inuicē contrucidasse, actos à Domino in furorem, ueri haud dissimile uidetur, Vatē propter uehementissimam illam hostium consternationem & disiectionem dicere uoluisse, uelut per Eurum uentorum tempestuosissimum fuisse deiectos & dispersos. Hac siquidem similitudine & Iirmeiah usus est capite 18. ubi inducit Dominum sic minari: Vēto Kedim dispergam eos coram hostibus. Subaudiēdum ergo hic erit אשר, id est, qui, ut istud: Frāgit naues Tharshish, sit descriptio uirtutis huius uenti. Vnde intelligi Vates uoluit, immēsam illā uim Dei in populi sui hostes desęuientē. Hic sensus cū pręcedēti uersu pulchre cōuenit. Tharshish Cilicia olim dicta est,

à Thar

A à Tharfith nepote Iaphet, unde & metropolis eius, quæ infignem portum ha-
buit & mercatum maximum Tharfus nomé habuit. Ea Paulo patria fuit. Hinc
& mare Ciliciæ Tharfith, & naues, quibus in mediterraneo mari nauigabatur
maximæ, quas quidé norant Ifraelitæ, naues Tharfith dictæ funt. Lege Iofeph.
1. Antiquit. capite. 11. Solinus fcribit, Tharfum olim matrem urbium dictam, &
Ciliciam ufq; ad Pelufium Aegypti pertinuiffe, habuiffeq́; fub imperio Lydos,
Mædos, Armenios, Pamphyliam, & Capadociam. Memorantur quoq; Cilices
Xerxi contra Græcos centum naues fuppeditaffe. Si quis autem hic fimilitudiné
non agnofcat, & putet in hac de qua hic canitur uictoria, hoftium naues quoq;
difiectas, cum eo non contendero, attamen, quod magis probabile uifum eft,
ex temporis & locorum circumftantijs, indicaui.

Quemadmodum audiuimus, fic uidimus in ciuitate Iehouæ Zebaoth, in ciuitate Dei noftri, Dei qui *Verfus 9. ad*
confirmauit eam ufq; in fæculum. Selah.) Promiferat Deus fe præfentem adfore popu *uerbum.*
lo, id in urbe fancta, ubi præcipuus cerimoniarum locus, continuo prædicaba-
tur, cum iftuc ergo tam præclare fuiffent experti, recte cecinerunt fe ita in facta
urbe quoq; uidiffe, atq; re ipfa expertos effe, ut de Domino teftari Legem & Pro
phetas inibi audierant, planeq́; firmatam ab ipfo Ierufalem, ut nunquàm in æ-
ternum labatur, agnouiffe. Illud: In ciuitate Iehouæ ad duo referendum, in ea e-
nim & audierant Dominum auxiliaturum, & auxilium perceperant, dum De-
us quod in ea regnum, fuiq́; cultus erat, adeo infigniter defendit. Porrò ex diui
næ promiffionis adnunciatione, id fequebatur, quod canit uerfu decimo.

Animo concipiebamus ó Deus bonitatem tuam, in medio templi tui.) Erat fiquidé templú *Verfus 10. ad*
& arca in templo credentibus, uelut præfentis & fauentis, omniq́; in neceffita- *uerbum.*
te adfuturi Dei fignum atque teftimonium: hinc igitur urgente periculo cogi-
tabant, quæ promififfet Deus, fui tam præclara præfentia in templo donata.

Secundum nomen tuum Deus, fic laus tua ufq; ad fines terræ, iuftitia plena dextera tua.) Hic *Verfus 11. ad*
B uerfus idem canit, quod nonus. Illud enim. Secundum nomen tuum, perin- *uerbum.*
de eft, atque uti nomen tuum iactatum eft, uti de te prædicatum, ita cumu-
latim omnia à te percepimus, eoq́; refpondet iam laus tua de percepto auxi-
lio, prædicationi nominis tui, uirtutisq́; auxilium laturæ. Laudis huius fum-
ma eft: Iuftitia plena eft dextera tua, hoc eft, ut uerti, quicquid geris iuftitia eft,
nempe, fumma bonitas. Ifta iam neceffe fuit cófequi, id quod canit uerfu duo-
decimo.

Lætabitur mons Zijon, exultabunt filiæ Iehudæ propter iudicia tua.) Sic nanq́; iudicat re- *Verfus. 12. ad*
gitq́; omnia hic Rex, ut fuis nihil non falutem promoueat, & fœlicitaté auge- *uerbum.*
at. Obferuandum autem operum Dei hic indicatum ordinem, quippe primú
prædicari Dei bonitatem, inde fide eam expectari, poftea re ipfa illam percipi,
ultimo gratias agi fumma cum lætitia. Opera Dei uera funt & folida, uetóque
gaudio & germana lætitia perfundútur, quotquot ea planè percipiút, ad quod
plurimùm confert, aduerfis probe exerceri.

Circumite Zijon, & cingite eam, numerate turres eius. Ponite cor ueftrum ad murum eius, excelo *Verfus. 13. &*
tate palatia eius, ut narretis generationi fequenti.) Inuitant fancti Vates ad confyderan- *14. ad uerbú.*
dum circumquaq́; Ierufalem, mœnia & palatia eius, externam fcilicet & in-
ternam magnificentiá, quòd ea tanta fit, ut nunq́; fit eius memoria intermoritu
ra. Id de terrena illa & ferua Ierufalé, pridé folo æquata quis intelligat? Hic ergo
typus aperitur, & res ipfa indicatur. Ecclefia Chrifti eft, cuius nec mœnia, nec pa
latia, id eft, nec inuicta cótra quoslibet hoftes muniméta, nec uitæ modis omni
bus ad humanitaté formatę, ac cúctis uirtutú numeris excultę ornaméta fatis mi
rari quifq; poffit. Vtrúq́; multis & elegátiffimis tráslationibus in Canticis canti
corú prædicat. Illud פסגו, id eft exaltate, idé ualet atq;, ut celfa fint cófyderate.
Vt enim

C Vt enim nos dicimus extolli, quæ humi ſublata prædicantur, ita ſcriptura dicit exaltari, quę exaltata agnoſcuntur, & perpenduntur.

Verſus 15. ad uerbū. *Quia iſte Deus, Deus noſter, eiuſq; (in) ſæculum & uſq;, ipſe deducet nos (uſq;) ad mortem.)* Hic uerſus obſcuro fine clauditur, propter dictionem עַלְמוּת. Author libri, quem Meſorath Ebræi uocant, quo germana ſacrorum Bibliorum lectio traditur, & exemplarium diuerſitas indicatur, tradit duas dictiones eſſe עַל מוּת, id eſt, ad mortem uſq;. Quidam unam dictionem faciunt, & interpretantur eam iuuentutem, ſenſumq́ loci huius faciunt: deduces nos, ut à iuuentute ducere ſolitus fuiſti. Sunt quoq;, qui ab עלם quod ocultum ſignificat, deducunt, ut intelligas Deum deducturum nos arcana & mundo ignorata bonitate. Mihi prima ſententia ideo certior uiſa eſt, quòd & prima huius uerſus pars de ſempiterna Dei ſuper nos cura & tutela canit, cum habet: Iſte Deus, Deus noſter in ſæculum & uſq; in ſæculum. Docemur hic ueræ Ieruſalem, germanæ Chriſti Eccleſiæ, Deū nunquàm abeſſe, nullos hoſtes poſſe ei pręualere, iugemq́ eſſe in ea Dei laudē, ut illa eius proſpectione & beneficijs inceſſanter fruitur, eoq́ ſempiterno quoq; gaudio de Deo ſuo exultat. Hæc autem, uitam uiuēs adeo diuinam & beatam, quem lateat ubi ubi agat? Cumq́ omnino talis ſit Chriſti Eccleſia, quid ſolo nomine nobis placebimus, hæc ſi nobis uita defuerit?

ARGVMENTVM PSALMI QVADRAGESIMINONI.

INſaniam diuitias admirantium traducit, & miſeriam exponit. In hac enim uita bonis ſuis perceptis, æternum apud inferos miſeri erunt, cum ſtudioſi uirtutum in regeneratione, ſempiterna fœlicitate fruentur, domini & iudices horū, quos nunc orbis ob uim diuitiarum, ut Deos quoſdam ſuſpicit & metuit.

D

PSALMVS XLIX.

in genere mixto διδακτικὸς

1 RÆſuli Oda filiorum Korach.
2 Audite hęc omnes populi, auſcultate his quicq; in hoc ſæculo degitis.
3 Quicq; plebei, quicq; dignitate aliqua pollētes, dites pariter & inopes.
4 Os meum loquetur ſapientiam, meditatio cordis mei prudentiam.
5 Accommodabo parabolę aurē meam, exponam adhibita cythara ænigma meum.
6 Cur timeam in aduerſo tempore, cum me prauitas inſidiantium mihi circumquacq; obſidet?
7 Illi nituntur opulentia ſua, & celebres ſunt, ob multas copias ſuas.
8 Et tamē nemo, quamlibet dignitate polleat, uel fratrem ſuum poſſit à morte redimere, nemo qui Deo preciū redemptionis perſoluat,
9 Nimij ſiquidē precij eſt, redimere à morte animas illorum, ut æuo uiuant perpetuo.

A Et uitam in sempiternum proferant, sepulchrum nunquàm uisuri. 10
Sane uident & sapientes mori, peruersi pariter et stupidi interieiũt, 11
aliȷ́sq; relinquunt opes suas.
In animis suis cogitant domus suas permansuras in sempiternum, 12
habitationes suas per sæcula, extulerunt nomina sua in terra.
At homo in fortuna sua splendida haud quaquàm permanebit, si- 13
milis erit pecudibus, quæ prorsus intereunt.
Hoc istorum institutum, uera ipsorum stultitia est, & tamẽ posteri 14
eorum, pr.rcepta ipsorum cupide sectantur. Selah.
Instar gregis apud inferos collocabuntur, mors aget pastorem eo- 15
rum, recti exorta luce dominabuntur illorum, forma eorum peribit,
infernus ipsorum domicilium.
Sed animam meam reducet ab inferno Deus, nam suscepit me. Se- 16
lah.
Nihil metuas cum ditatus uir quispiam fuerit, cum dignitatem do- 17
mus suæ auxerit.
Haud enim sumet omnia secum cum moritur, non descendet cum 18
eo comes dignitas eius.
Nam anima eius in uita sua bonis fruetur, & cum benefeceris tibi, 19
ferent te laudibus.
Concedent autem aute.n isti ad nationem maiorum suorum, lumi- 20
B ne nunquàm fruentur.
Homo cui contigerit fortuna splendida, nec simul recto iudicio præ- 21
ditus fuerit, is similis erit pecoribus, quæ prorsus interierunt.

VERSVS SECVNOI TERTII ET QVARTI EXPLANATIO.

Audite hæc omnes populi, percipite auribus omnes habitatores sæculi. Etiam filij Adam, etiam filij uiri, simul diues & inops. Os meum loquetur sapientias, & meditatio cordis mei intelligentias.) Præfatur his uersibus, & uocat quæ dicturus est, sapientiam & prudentiam, quod ex uera sapientia & prudentia omnia nata sint, & recte sapere, prudẽterq; omnia iudicare ac instituere, doceant. Vocat item parabolam & enigma, eo quod cum collationibus, quæ Ebræis proprie dicuntur משלים, tum rectioribus, præsertim hominibus huic sæculo deditis, sententijs utatur. Sic & Prouerb. 1. Parabolæ, enarrationes, uerba sapientum, & ænigmata pro eodem accipiuntur, grauioribus scilicet sententijs, quæ ferè & reconditi, & collationis aliquid habent, atq; ideo enarrationem apud imperitiores requirunt. Iesh. 14. carmen de casu regis Babel, eò quod audentiores tráslationes & hyperbolas poematum more habet, Maschal, id est, Parabola à Vate nuncupatum est. Infra Psal. 78. cantaturus Asaph beneficia & miracula, quæ Deus Israeli exhibuit, dicit se aperturum os suum parabolis, & eloquuturũ ænigmata temporis prisci. Certe quæ hic Korachitæ canunt, paupertatem, aliaq; uitæ huius incommoda non esse timenda, opes & copias non admirandas aut quærendas, cum Deum ijs qui in gratiam ipsius omnia despondent, dare, dum

Ad uerbum.

C hac uita defunguntur, beatam & perpetem, quouis ænigmate obscurius & perplexius est omnibus qui non per spiritum Dei fuerint renati. Versu 2. חֶלֶד, quod ætatem hominis significat, id est, sæculum, de quo in uersu 14. Psal. 17. pro orbe posuit, ut nos quoq; sæculo abuti solemus. Filij uiri, pro præstabilioribus dixit, ut uersu tertio Psalmo quarto.

Versus 5. ad uerbum. *Inclinabo ad parabolam aurem meam, aperiam in cythara ænigma meum.*) Hoc ad commendationem dicendorum dictum est, quę nempe eiusmodi sint, ut illis, ipse quoq; Vates auscultare diligenter, operæprecium ducat. Eo uero quod hic sequitur: Cum cythara aperiam ænigma meum, indicatur ratio qua fuit hæc Oda decantata, nimirum ad sonum cytharæ. Studiosa illa omnium ad hæc audienda inuitatio, commendat precium eorum, tum monet q̃ paucis ex tota hominum uniuersitate ea perspecta habeantur.

Versus 6. 7. 8. 9. 10. & 11. ad uerbum. *Cur timerem in diebus mali, prauitas insidiatorum meorum circundedit me. Nitentes opibus suis, & qui de amplitudine diuitiarum suarum gloriantur. Fratrem non redimendo redimet uir, non dabit Deo antily:ron suũ. Et preciosa redemptio animæ illorum, & æui in sæculum. Et uiuet adhuc in perpetuũ, non uidebit foueam. Quoniam uidebit, sapientes moriuntur, simul stultus & bardus peribunt, & relinquent posteris suis opes suas.*) Sanctus, eò ꝙ aduersarios suos uidet diuitijs, re fluxa et fugaci, uitamq; non potente seruare, niti, animum recipit, præsertim cũ ipse Deo nitatur, qui solus uitam ut donat, ita æternum seruat, & insultans illis, glorians uero de Deo, ait: Quem timerem in diebus malis, dum iniquitas insidiantium mihi me circundat, undiq; coartans? Quàm inanis uero sit illorum confidẽtia, de qua uer. 7. eo ostendit, ꝙ nemo q̃libet diues, uel fratri, uitam cunctis opibus suis queat prorogare, redempta à Deo anima, de quo est uersus octauus. Nono canitur, animæ redemptionem præciosiorem esse, q̃ ut ab homine queat parari. Id uero ex eo patere, ꝙ omne genus hominum moriatur, etiam sapientes, de

D quo canit uer. 11.

Akabai. De uoce עֲקֵבַי, id est, insidiatorum meorum, nonnihil in uer. 10. Psal. 41. Ab. Ezra calcaneum hic intelligit, & interpretatur uersum in hunc modum: Quid timeam in die mali, quid circundet prauitas calcaneos meos? hoc est, Cur implicem uitam meã iniquitate, sectatus sæculi huius opes? Sed quia solent sacri Psaltes eandem ferè sententiam mutatis uerbis in eodem uersu repetere, עֲקֵבַי malui pro insidiatoribus hic accipere, quos hæc uox in pondere, ut Ebræi loquuntur, formationem intelligẽtes, זְקֵנַי, Zakenai, id est, senes meos, significat. Tum siquidem tempus aduersum est, dum mali sunt qui adfligunt. Illud in uersu nono: Preciosa redemptio, est similis loquutio illi: Oraculum Iehouæ erat in diebus illis preciosum 1. Reg. 3. id est, haberi non poterat. כְּסִיל stultum significat, qui ultro rationem suam à recto deflectit, non tam ratione q̃ recta ratione destitutus. בַּעַר autem eum significat, qui omnino ratione destitutus, stolidus & bardus est.

Versus 12. 13. 14. & 15. ad uerbum. *Intimum eorum, domus eorum in sæculum, habitacula eorum in generationem & generationem, uocarunt nomina sua in terra. Et homo in precio non morabitur, similis erit iumentis (quæ) interibunt. Hæc uia illorum stultitia eis, & posteri eorum in ore eorum current. Selah. Sicut grex in infernum collocabuntur, mors reget eos, & dominabuntur eis recti ad mane, & forma eorum ut ueterascat, infernus domicilium eius.*) Insaniam aduersariorum magis traducit, præsertim ab eo, quòd sibi tantopere placent ex rebus nihili. Quòd enim pergrandes sibi magnasq; ædes extruunt, nominis quandam æternitatem somniant. Id canit uersu 12. Quid autem id eos beare possit, cum in dignitate sua & splendida fortuna permanere nequeant, & nominis eorum memoria tota aboleatur? Hæc uersu decimo tertio. Porro hæc uia, institutum & omnis sapientia eorum est, quam & posteris suis tradunt, qui in ore ipsorum currunt, id est, in uerbis,

uel

A uel, iuxta uerba eorum uiuunt & uersantur, quibus nimirum idem sequi institutum illi præcipiunt, ut opes sæculi huius rebus omnibus præferant, ac in primis quærant. Hanc miseri sapientiam arbitrantur, ut præ ea institutum sanctorũ satis nequeant ridere. Quid autem æque miserum? Hinc igitur istorum infœlicitatem, quò diligentius consyderetur, appositum Selah est, Hæc uer. 14. Quintusdecimus finem horum canit. Vita hac siquidem functi, apud inferos uelut oues colliguntur, morte eos pascente, hoc est, ipsis dominante. Mane autem, ubi uita fuerit restituta, dominabuntur illis recti. Tum enim, cum hi Christo ponentur scabellum pedum, etiam regnantibus cum Christo rectis, subijcientur, à quibus modo eos nihil non iniuriarum perpeti oportet. Interim forma eorum (quidã reddunt robur, utrunq; enim צור significat) ueterascit & interit, & est domiciliũ eorum tartarus. His nihil obstat quod Dominus illis dicet: Facescite in ignẽ æternum &c. Hoc ipsum enim iustorum super illos dominium est, quod unà cum Christo eos iudicabunt. De medio nanq; tempore, inter regenerationem & ultimũ iudicium, in quo prisci quidem Scriptores, inter quos & Lactantius fuit, sanctos impijs dominaturos commenti sunt, scriptura nihil docet. Porro hic uersus uerum ænigma filijs huius sæculi continet, nempe de aurora nouæ uitæ, qua exorta, iusti dominaturi sunt impijs, hoc est, eos cum Christo suo condemnaturi, ut Vates uel huius dicti caussa, iure se ænigma dicturum præfatus sit. קרבם in uer. 12. quidam Ebræorum pro קברם inuersis duobus elementis non infrequenti scripturis metathesi positum autumant, & ideo hunc sensum huic uersui affignant. Sepulchrum eorum domus illorum in sempiternum, nec est eis quicquã reliquum, quàm quod à domibus magnifice extructis, aliquandiu in hominum memoria hærent, dum iactantur scilicet tam splendidarum ædium extructores. Sed uidetur argumento Psalmi magis quadrare, ut intelligamus hic stultam, diuitum huius sæculi cogitationem traduci, qua propter tam facile et breui interitura ædificia, sperant sese immortales futuros, cum persæpe eueniat, ut ipsa quidem ædi-
B ficia ad tempus admirationi sint, quia hominibus usui, eorum autem, qui illa extruxerunt, nemo uel nomen sciat.

At Deus redimet animam meam de manu inferni, quia suscepit me.) Deum canit suis dare Ver. 16. ad
immortalitatem, reliquos tantum in hoc sæculo bonis perfrui. At Deus, inquit, uerbum.
redimet animam meam de manu inferni, hoc est, mortis, uitam quoq; corporis, & fœlicem, mente, dum corpus humo demandatum esca uermium est, beato Dei consortio fruente, restituet. Huius uero fœlicitatis dum caussam reddit, prædicat eandem omnibus credentibus communem. Ait enim: Quia suscepit me. Quoscunq; enim suscepit Deus, suscipit autem quos elegit ad uitam, quibus suum donat spiritum, hi omnes ut Seruator dixit, mortem nunquam gustabunt. Nã suscitabit illos in die nouissimo, & interim mentibus sua gaudia donabit in cœlis. Et hoc ænigma est, quod caro & sanguis intelligere haud possunt, ideo & Selah adiectum est. Chaldæus habet hic: Quoniam docebit me legem suam in æternum. Kimhi uero accipit יקחני pro tollet me, sicut accipitur Gen. 5. de Chanoc: Et non erat, quia לקח, id est, sustulit illum Deus, uult enim sensum esse: Redimet Deus animam meam ab inferno, uel sepulchro, quũ sustulerit me & mori fecerit, ne scilicet anima cum corpore extinguatur. A. Ezra autẽ, suscipiet me, idem esse putat atq; assumet ad se in morte spiritum meum. Iuxta illud: Deducet me consilio suo, & postea gloria suscipiet me.

Ne timeas cum diues euaserit quispiam, cum aucta fuerit dignitas domus eius. Quia non auferet in Versus 17. &
morte sua omnia, non descendet post eum dignitas eius.) Veriori fœlicitate donatos horta- 18. ad uerbum
tur, ne metuant, id est, ne sibi displiceant, aut malorum potentiam formident, dum mali ditantur, & dignitate propter opes augentur, nihil enim secum tol-

lent, dum uita functi ad inferos descendent, non comitabitur eos ipsorum splē-
C dor & dignitas.

Versus 19. ad uerbum. *Quia animā eius in uita eius bonis fruetur, & celebrabunt te, cum benefeceris tibi.*) De diuite loquitur, cui diuitię suæ in hac tantum uita commodo sunt, & celebrem nulla alia ratione faciunt, q̄ q̄ sibi unde cutem molliret & delicare curet, & sibi ipsi benefaciat, id quod de diuite illo Euangelico legimus, cui post mortem cruciato apud inferos, responsum fuit: Memor sis, te bona tua in uita tua recepisse, nimirum cum splendide uescereris, & purpura ac bysso uestireris. A. Ezra istam particulam: Laudabunt te cum benefeceris tibi, ad bonos & prudentes refert, qui sibi ipsis benefaciunt, dum contemptis diuitijs, uirtuti student. Sed cum etiam sequenti uersu de stultis diuitibus Psalmus canat, & sit perpetuus ferè Psaltis mos, eandem sententiam mutatis uerbis in eodem uersu repetere, mihi magis arridet, ut istud benefacere sibi, de mollicula cura genij intelligamus, iudicium sit penes Lectorem. Aliàs dictum ברך & laudare & benefacere, significare, hic utrunq; significatum quadrat, si intelligas diuitem laudari propter diuitias. Kimhi totum uersum de bonis interpretatur, sed repugnat contextus.

Versus 19. et 21. ad uerbū. *Ibit ad nationem patrum suorum, usq; in sempiternum non uidebit lumen. Homo (est) in precio, & non intelligit. comparatus est iumentis (quæ) silentur.*) Canit iterum de fine nitentium diuitijs. Tandem enim dum sibi uidentur plane fœlices, nec quicquam tale expectant, rapiuntur hinc, & concedunt ad nationem patrum suorum, in infernum, & lucem, hoc est, ueram uitam, nunquàm adspicient. Homo enim, cui Deus præclaram fortunam dedit, nec id intelligit, authoremq́ue eius nō agnoscit, ille morte corporis semel omnibus bonis in sempiternum spoliatur, non secus atque bestiæ, nisi quòd ipsū cruciatus præterea excipiunt gehennæ, ubi pœnas ingratitudinis & impietatis soluet, at persol uet nunquàm. Hanc parabolam, hoc ænigma, qui uerè percepit, ueram sane sapientiam & prudentiam consequutus est. A fucatis enim bonis animum auulsisse, & Deo bonorum omnium fonti addixisse, uita est sempiterna & beata.

D

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI

Canit ut magnificè Deus cunctas orbis nationes Euangelio ad se uocaturus, electosq; suos potentissima manu asserturus fuerit. Tum, ut bonitatis suæ confessionem & prædicationem à suis, & nulla iam sacrificia requisiturus, ac quantopere religionem eius absq; syncero pietatis studio iactantes, execraturus.

A PSALMVS L

διδακτικός.

ODa Asaph. Fortis, Deus, Iehouah, uerbum faci- 1
et, & aduocabit quicq; terram inhabitant, ab ortu
solis usq; ad occasum eius.
E Zijon, ornamento perquàm eleganti, Deus 2
lampada emittet.
Adueniet Deus noster, necq; cõtinebit se, ignis 3
ante ipsum flagrabit, circa eum undiq; turbo pro
terens.
Vocabit coelum superne, & terram, ut uindicet populum suum. 4
Colligite mihi bonos meos, qui sacrificijs sanciunt foedus meum. 5
Et annunciate coeli iustitiam eius, nam Deus ipse iudex, Selah. 6
Audi popule mi & loquar, Iisrael, & per te testificor, q ego Deus 7
sum, & Deus tuus.
Non arguam te ob neglecta sacrificia, aut intermissa holocautoma 8
ta, quæ mihi offerri iugiter debent.
Non est, ut accipiam de domo tua bouem, nec de caulis tuis hircos. 9
Meæ siquidem sunt omnes feræ syluarum, pecora, quæ in mille mõ 10
tibus pascuntur.
B Noui cunctas in montibus uolucres, penes me sunt animãtes agre 11
stes.
Si esuriero, te haudquaquàm appellabo, cũ meus sit orbis, & quic- 12
quid ille continet.
An comesturum me putas carnem taurorum, & sanguinem hirco- 13
rum bibiturum?
Sacrifica Deo laudem, & hoc pacto persolue uota tua altissimo. 14
Tum, premente aduersitate, me inuoca, & tuebor te, tuq; me hono 15
rabis.
Improbo autem dixit Deus, quare tu cerimonias meas memoras, 16
cur foedus meum ore iactas?
Cum tu odias uitæ correctionem, & uerba mea abieceris. 17
Si conspexeris furem, illi te cupide iungis, & inis societatem cum 18
adulteris.
Os tuum addixisti malo, & lingua tua concinnat fraudem. 19
Sedes, & contra fratrem tuum loqueris, filium matris tuæ probro 20
afficis.
Ista tu designas, cúmq; ego ultionem differo, cogitas me omnino es 21

C se ceu quempiam hominem, tui similem, disceptabo itaque tecum, & sta
tuam me aduersum te.
22 Istuc quæso agnoscite, qui obliuiscimini Dei, ne ille corripiat, ne sit
qui eripiat.
23 Sacrificans laudem, is honorabit me, & qui recta uia graditur, illi
exhibebo salutem diuinam.

VERSUS PRIMI SECUNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum. *PSalmus Asaph. Fortis, Deus, Iehouah locutus est, & uocauit terram ab ortu solis usque ad occasum eius. E Zijon ornamento pulchro, Deus effulgebit. Veniet Deus noster, & non silebit, ignis ante eum uorabit, & quæ circum illum sunt, & conturbabitur ualde.*) Et Asaph principem fuisse cantorum, præter 15. & 16. primi Paralip. alia quoque loca testantur. Primum canit sacer Vates de aduentu Christi, Euangeliique exortu, ac populi Dei selectione. Hæc Dei in suos bonitas, omni humana æstimatione maior est, ideo tam magnificis eam uerbis celebrat. Fortem, Deum, & Iehouam loquutum ait, qua appellationum congerie exprimere uoluit, quantopere hanc Dei bonitatem admiraretur. Vocasse, ait, terram ab ortu solis &c. quia Apostolos suos Christus in uniuersum orbem misit quæsitum & adductum, quicquid passim ouium eius errabat. Id Ierosolimis factum est, *A Ierusalem initium salutis* ibi enim spiritu Dei perfusi ad hoc munus primum ablegati sunt. Inde canit: E Zijon (quam propter tam beatum humanæ salutis initium, iure ornamentum perelegans uocat) lampada nempe Euangelij, emittet. Illic enim ea primum effulsit, indeque in mundum totum peruenit. Igni & protetente turbine, de quibus uersus tertius, uirtutem intellexit omnia deuincentem, qua cooperans uerbo nun-
D ciorum suorum, totum sibi orbem subegit. De qua Paulus 2. Corint. decimo: In carne quidem uersantes, haudquaquam secundum carnem militamus. Arma enim nostra non carnalia sunt, sed ex Deo potentia, ad demolitionem munitionum, quibus consilia demolimur, & omnem celsitudinem, quæ extollitur aduersus cognitionem Dei, & captiuam ducimus omnem cognitionem ad obediendum Christo. Vere uorans ignis, & cuncta protetens uentus, cum una cum Euangelij face in orbe grassabatur, cum tam inuicto uerbo, tantisque simul potentis, princeps mundi per Christi præcones fœliciter adeo expugnabatur.

Versus 4. ad uerbum. *Vocabit cœlos desuper, & terram ad uindicandum populum suum.*) Per cœlum & terrã intelligit superos & inferos, cœlestia omnia & terrena, hæc siquidem omnia adhibuit Deus ad uindicandum populum suum. Nam præter prodigia quæ in cœlo & in terra pro sanctis ædebat Dominus, simul tam cœlestes mentes, quam mortales in hoc sæculo, illis inseruire fecit, quo Satanæ tyrannide eriperentur, quicunque ad uitam erant præordinati.

Versus 5. ad uerbum. *Colligite mihi bonos meos, incidentes fœdus meum super sacrificio.*) Canit in quo sit situs Christianismus, & qualem iam Deus populum uelit, facit enim Deum dicere: Colligite bonos meos, spiritu numinum meo præditos, quo ad bonitatis studium impelluntur. Addit: qui sacrificijs sanciunt fœdus meum, hoc est, non solum ceremonijs sacrificiorum sese mihi addicunt, sed sacrificijs fœdus mecum solida fide iciunt, ut me patrem suum agnoscant, & sese, ut filios decet, mihi morigeros exhibeant. Illud enim: עלי זבח, cum, uel super sacrificio probe redditur. Sacrificijs siquidẽ solis sine fide fœderis, populus olim Deo etiam abominationi erat. Inde apertis mox uerbis hostias reijcit. Quidã, pro sacrificio, legunt, nã על nõnunquam idẽ ualet, quod, pro. Sic sane hũc locũ Chaldæa paraphrasis intellexisse ui

A detur, nam reddidit: Colligite ad me bonos meos, qui statuunt pacta mea, paciscuntur legem meam, & occupantur in precibus, quæ pares habentur oblationibus. Mihi magis probatur prior interpretatio, qui non solum apud ueteres, sed etiam apud nos cerimoniarum & sacrificiorum usus est, qui pijs semper sacrosanctus est, ut quibus fœdus cum Deo uelut publice iciunt, & icti sese admonent, ipsum ꝑ renouant. Habetur hic כֹּרְתֵי, incidentes fœdus, olim enim incidebantur in æs aut saxum leges fœderum. De fœderis cum Deo ratione, dictum in Psalmum 25. uer. 10.

Et annunciate cœli iustitiam eius, quia Deus ipse iudex. Selah.) Canit maxime publicandã Dei bonitatem per Euangelion, eo enim quod cecinit: Annunciate cœli iustitiã eius, significare uoluit, iustitiam, id est, bonitatem Dei ubique inuulgandam. Quæ namq; cœli adnunciant, omnibus nota fiunt, cum illi ab omnibus conspiciantur, et luce sua cuncta detegãt. Sic cum Mosheh cœlũ & terrã testes inuocat, eorum quæ Israeli tradebat, idem erat, ac si dixisset, Notissimum sit hæc me uobis tradidisse, ac si id audijssent uniuersæ creaturæ, & quicquid est in cœlo & in terra. Quoniam Deus ipse, iudex, nimirum omnium, qui unus omnia gubernat, huius iustitiam quoq; omnia prædicant, ut sicut est omnium iudex & Deus ita quoq; talis agnoscatur & colatur. Hoc tam multis sæculis fuisse ignoratum, & Euangelij primum tempore cunctis gentibus adnũciatum, summa dignum admiratione est, & Paulo nunquàm satis prædicatum mysterium, ideo hic Vates Selah adscripsit. *Ver. 6. ad uerbum.*

Audi popule mi, & loquar ô Israel, & testificor per te, Deus, Deus tuus ego. Reijcit hic fiduciam sacrificiorum, eorumq́; abolitionem prædicit. cumq́; inducit Deum, poscere à populo suo, ut se audiat & agnoscat suum Deum, ostendit, in hoc ipso, omnem ueram Dei cultum & pietatem sitam esse, nempe, ut Domino nos penitus addicamus, & ut Deo nostro auscultemus. Eadem omnino habet Iirme. 7. *Versus 7. ad uerbum.*

B quæ adduxi supra uersu 7. Psal, 40. Item 1. Reg. 15. Auscultare id dẽmum hostia est, & attendere gratius adipe. Idem ipsum uero per populum testatus Deus est, dum ita beneficijs affecit, ut ultro Domino sese consecraret, & Deum esse profiteretur. Istuc est quod ait: Testificor per te, id est, te ipsum in testem adhibeo, ꝙ ego Deus sum, iudex & moderator omnium, & tuus Deus, id est, iudex & diuinæ sortis largitor.

Non arguam te propter sacrificia & holocausta tua (quæ scilicet debent esse) coram me iugiter.) Hoc est, q̃uis ita in Lege mea statuerim, ut iugibus sacrificijs & holocaustis fidẽ tuam erga me, ut populus meus testeris, ob ea tamen, si nulla adhibeas, cæterũ fidem syncerã præstes. Nam fieri potuit, ut hanc sine sacrificijs ac cerimonijs populus præstaret, ut non solum nũc reuelato Christo, sed etiam antea templo desolato, uel dum in aliena terra ageret. Cęterum cum licebat, et per tempus decebat sacrificijs fidem testari, id sancti religiosissime semper studuerũt, ut aliquoties dictum. Simile hic uersus habet cum illo Iirmeiah: Non mandaui uobis de sacrificijs & holocaustis. Kimhi putat לֹא duobus locis seruire, eoq́; legendum: Et holocausta tua non semper coram me, hoc est, non habebo semper eorum rationem, ut propter illa neglecta te corriperem, sicut si præceptis meis parum auscultaris. Sed dicit Iudæus, & de holocaustis alijsq; sacrificijs Dominus pręcepta dedit. Dedit quidẽ, sed tã diu obseruãda, q̃ diu uerę pietati seruiebãt, hoc est, q̃ diu populus Dei pueri instar habuit, & a gẽtibus segregatus, sub Lege, ceu pędagogo degit. At ubi fœdus nouũ cũ electis per uniuersũ orbẽ sparsis, per Euãgelion, & huius persuasorem spiritũ sanctũ largius, q̃ unq̃ antea super omnes electos effusum, ictum est, & cœperunt plenius quàm antea Deum cuncti agno- *Versus 8. ad uerbum.* *Abrogata sacrificia.*

 scere,

scere, de quo Iirmeiah tertio & Vates alij, ut propius ad uitam cœlestem sancti
C accesserunt, ita elementis pietatis, externis huiusmodi cerimonijs, facti sunt libe-
riores, sicut eorum penitus liberi erunt, cum Deum uidebunt sicuti est. Quo cer-
te mens Deum cognoscit plenius, eo etiam uerioribus & gratioribus ipsi obse-
quijs studet illum demereri. Iam quæ Deus præcepit, huc eunt, ut semel redda-
mur per omnia boni, hoc est, dij quidam. Inde dicit Paulus: Dilectione proxi-
mi totam Legem impleri. Hæc passim in scripturis, præsertim Prophetarum,
tradita sunt, si modo legantur mente Dei spiritu donata. Hac dum gens Iudæ-
orum destituta, uelum habent ob oculos, & frustra illos uerbis urseris, quamli-
bet illa uideantur nostram ueritatem testari luculenter. Nihil est contentione
carnali, dum pietatis curam mentitur, minus mutum. Mittendi igitur sunt, do-
nec spiritus Christi eis contigerit. Eum ubi nacti fuerint, ut uidebunt quid potis-
simum à nobis requirat Deus, nempe plenam suæ bonitatis imitationem, ita ni-
hil obscurum illis erit, Deum in hac diuinæ cognitionis luce, eaq; iam toti orbi
impartita, nihil minus à suis poscere, quàm externas illas cerimonias Legis.
Neque diffitebuntur id clare à Prophetis prædictum, ubicunque de donanda
humano generi, & quidem omni, ampliore Dei cognitione, & solidiore iusti-
tia, uaticinati sunt. Neque enim cohærent hæc, uirilioribus iam Dei obsequijs
accommodatum esse, & simul detineri elementis puerilibus. Puerilia autem
esse elementa, quicquid est corporalium rituum & externarum cerimoniarum,
nemo dubitare poterit, qui agnouerit uirilem uitæ formam esse, ut Christo, atq;
adeo Deo ipsi conformes simus, ita comparati atque instructi, ut omnia dicta &
D facta nostra, omni tempore & loco, Deo gloriæ, & mortalibus sint saluti. Hæc uo-
lui hic ad ea, quæ in Psalmo uicesimo & quadragesimo de sacrificijs memini,
adijcere. Figuræ, typi, & umbræ fuerunt, ut sacrificij Christi, ita omnium Chri-
stianorum, præfigurantes nostrum & omnium sanctorum esse nos ipsos iam
Deo, uti Christus fecit, offerre. In hoc iam liberos tot sacrificiorum obseruatio-
nibus ueteribus indictæ erant, incumbere, huius temporis erit, non mactare pe-
cudes, aut quicquam aliud offerre.

Versus 9. 10. 11. 12. & 13. ad uerbum. *Non accipiam de domo tua bouem, nec de caulis tuis hircos. Nam mea est omnis fera syluæ, pecora in mille montibus. Noui omne uolucre montium, & pecus agri mecum. Si esuriero non dicam tibi, quia meus est orbis, & quicquid illum implet. Nunquid edam carnem taurorum, & sanguinem bibã hircorum.*) Hisce uersibus. 5. reddit caussam, cur Deus non moretur sacrificia. Primum quicquid est uel cicurum, uel ferarum animantium, in sua manu habet, non igitur est ratio, cur ea posceret de domo hominis. Deinde non uescitur carne, nec bibit sanguinem bestiarum, nihil ergo potest ut homo, morari pecorum mactationem. Nunquàm igitur sacrificia ipsa, sed animos sacrificantium dedi sibi poposcit, sacrificiorum ritu, in hoc sic ad tempus instituto, ut diuinæ bonitatis rudior populus identidem admonitus, & sui consecrationem subinde testatus, in qualicunq; Dei studio augesceret, & mori sibi, uiuere Deo, paulatim disceret. Obseruandus in uersu undecimo idiotismus: Noui omnes uolucres, pro, habeo in mea potestate, quod idem in eodem uersu dixit per illud: Fera agri penes me. Cum itaq; scriptura habet: Deus nouit suos, nouit uiam iustorum, & similia, idem ualet, atq;, habet eos ut suos, curat eos, uiam eorum tuetur.

Versus 14. & 15. ad uerbum. *Sacrifica Deo laudem, & redde altissimo uota tua. Et inuoca me in die angustiæ, defendam te, & glorificabis me.*) Cultum uerum Dei his apertius exprimit. Prædicare nanque Deum, & bonitatem eius in rebus omnibus celebrare, non est, nisi eorum, qui illam plane agnouerunt, eique sese iusta fide dediderunt. Hi iam necesse est, auscultent DOMINO, fœdusq; cum ipso ictum seruent sanctissime. Toti-

us

A us igitur pietatis consummatio est, ex animo DEI laudes deprædicare. Hinc & Paulus: Corde creditur ad iustiam, ore fit confessio ad salutem. Porrò quid quisque de Deo sentiat, nunquam certius prodit, quàm dum præmitur aduersa. Nam si quis cum unius Dei opem inuocarit, testatur unque se illum unum pro Deo suq agnoscere & colere. Hinc subiunctum hic est: Inuoca me in die aduersitatis. Etenim solet quoque plenior esse laus Dei, cum bonitatem eius, animus aduersitate liberatus degustauit largius & præsentius. Præterea sic est hominis animus comparatus, ut dum quid orat, siue id à Deo, siue homine, semper aliquid uicissim promittat. Hinc ueteres certas ferè hostias uouebant. At in luce Euangelij, cum puerilia illa finem habent, sicut omnes norunt Deum unũ hoc poscere, ut nos ipsos ei dedamus, ita nullum aliud, dum auxilium Dei sancti flagitant, uotum solent nuncupare, quàm nomen se ipsius, uita & uerbis, quantum quisque ualeat studiosissimè glorificaturos, ac eò quã plurimos, si modo ipse adspiret, huc ut bonitati ipsius se consecrent, addicturos. Hæc uota sunt, quæ probat Deus, quæ subinde Dauid nuncupasse, & soluisse se memorat. In uita futura nihil aliud sancti, quàm canent gloriam Deo, nomẽque eius laudibus uehent, quo itaque illi propius tempore Euangelij accessimus, eo decet, huic rei studiosius incumbamus, proinde cum tempus Euangelicum hic Vates uoluerit prædicere, commodum, induxit Deum, pro mactatione pecudum, nominis sui laudem poscere, eòque rectè honorari se, testari. Sed nemo putet se id solis uerbis posse præstare, ex animo laudare Deum, id demum totius pietatis perfectio est, & præcipuum, quo Deo gratificamur. Sed qui ex animo Deum, ut Deum, omnis boni authorem poterit laudare, illi quoque nihil penitus habebitur Deo uel maius, uel charius, hinc iam & tota uita, cunctęq; uires, ad sanctificandum nomen eius sese accommodabunt, ut sicut Paulus hortatur, quicquid uerbo uel facto tentauerimus, omnia ad gloriam Dei cedant.

B *Et improbo dixit Deus, quid tibi ut commemores cerimonias meas, & sumas in os tuum fœdus meum.* Versu 16. Ad uerbum.

Canit nunc quàm detestetur Deus hypocrisim, & ut neminem inter suos agnoscat, nisi qui ex animo ipsi sese addixerit. Tam enim externis istis, sine pietate cordis adhibitis, nihil delectatur, ut etiam ob ea grauiter irascatur. Hinc facit Deum cum improbo expostulare, quod suas cerimonias, id enim חֻקִּים significat, de quo in Psalmo decimo nono, & fœdus suum memoret.

Et tu odisti correptionem, & proiecisti uerba mea post te. (Obseruandus uero ordo eorum, quæ improbo tribuit. Sunt enim gradus impietatis. Primum est correptionem respuere, nam cum mali nascamur, primus ad pietatem gradus est, correptionem admittere, & mala nostra agnoscere. Proximum uerba Dei abicere. Qui enim non sustinet argui, necesse est Dei uerba abijciat, quæ ut documenta iam innocentem, ita nostram nusquam non damnant. Ista uero consequitur, ut cum quibusuis sceleratis societatem ineat, nullum flagitium execretur. Versu 17. Ad uerbum.

Si uidisti furem, & curcurristi cum eo, & cum scortatoribus portio tua. (Duo mala nominatim perstrinxit, alterum petulantiæ libidinis, alterum iniquę cupiditatis habendi, his totam reliquam scelerum sentinam complexus est. Versu 18. ad uerbum.

Os tuum misisti ad noxam, & lingua tua concinnat fraudem. Sedes, contra fratrem tuum loqueris, contra filium matris tuæ das conuicium. (Hic quarto loco notat in improbo studium nocendi fraudandiq́, mox quinto loco exuit eum omni humanitate, ita ut calumniari sustineat, & probris afficere fratrem quoq; & filium matris suæ, quo uel idem Ver. 19. et 20. ad uerbum.

C uel idem repetijt, uel maiorem coniunctionem dicere uoluit, dum uterini fratris meminit.

Illa fecisti & tacui, existimasti quòd sim omnino futurus sicut tu, arguam te, & statuam me contra oculos tuos. (Hoc ultimum & totius impietatis consumatio est, quod impius sibi persuadet Deum nullam habere suorum scelerum rationem, eo quòd
Versus 21. ad uerbum. ultionem differt, esseque sicut ipse, hominem nescientem quæ secreto alij admittant. Inducit itaque Vates Deú ultionem minitantem, inque tempore adhuc supplicium de ipso sumpturum.

Intelligite obsecro hoc qui obliuiscimini Dei, ne corripiam, & non sit, qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, ubi uia, faciam uidere illum in salute Dei. (Nihil est securius hypocritis, monet igitur eos, ut intelligant hæc, agnoscant, Deum mature adhuc omnis
Ver. 22. & 23. ad uerbum. prauitatis pœnas exacturum, quo corripiente nemo erit, qui eripiat. Metaphora est, à bestijs prædem corripientibus mutuata, usus est ea & Psalmus sexprimus uersu 3. Versu ultimo repetit de sacrificio laudis, quod nimirum, ut dixi, totius diuini cultus collophon est, additque, qui ponit uiam, id est, uiam suam dirigit, hoc est, recta uia graditur, ei ostendá, id est, exhibebo saluté Dei, hoc est, certam & diuiná, ut Dei uocari solent, quæ sunt maxima, & absolutissima. Donet Deus, ut ipsum uere agnoscamus, sic facescet omnis hypocrisis, & licebit ex animo Deum prædicare, in quo plena & iustitia, & felicitas sitas est.

ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI PRIMI.

Precatio est peccata sua serio agnoscentis, qua pius bonũ Dei spiritũ, quo omnis praua cupiditas reprimitur, iustitiæ grauiter studetur, quæ uera est peccatorum abolitio, orat & tum ad docendum eadem alios, bonitatemque Dei prædicandum, quæ germanæ resipiscentiæ officia sunt, sese offert, aduncta prece, pro communi instauratione Ecclesiæ, ueræ Ierusalem.

D

PSALMVS LI.

χετλιασικὸς ϗ εὐκτικός.

RRæsuli Oda Dauidis.
1 Cum adijsset eum Nathan Propheta, post-
2 quam congressus fuerat cum Bathshaba
3 Miserere mei Deus pro bonitate tua, pro ingenti misericordia tua absterge scelera mea.
4 Laua plurimum me iniquitate mea, & flagitio
meo munda me.
5 Nam scelera mea agnosco, & flagitia mea sunt semper mihi ob
oculos.
6 In te, in te solum peccaui, & quod displicet tibi, admisi, propterea
uere iustus agnosceris in uerbis tuis, & purus cum de te iudicabitur.
7 En ego cum iniquitate fictus sum, & peccato inquinatum concæpit
me mater mea.
8 En tu uoluisti ut ueritas obtineret in intimis, notam faciebas mihi
sapientiam, quæ in penetrali cordis resideret.

Expia

A Expia me hyſſopo,& purus ero, lauabis me.& candidior ero niue. 9
Gaudio & lætitia perſunde me,fac exultent oſſa quæ percuſſiſti. 10
Auerte faciẽ tuã à flagitijs meis, & cunctas iniquitates meas abſterge. 11
Cor purum crea mihi Deus, & ſpiritum firmum innoua intra me. 12
Ne abijcias me,& ſpiritum ſanctum tuum ne tollas à me. 13
Fac iterũ gaudeã te ferente ſalutẽ,& ſpiritus liberalis ſuffulciat me. 14
Inſtituam ſceleratos in uia tua,& conuertentur ad te flagitioſi. 15
Eripe me à reatu cædis, o Deus, Deus ſeruator mi, & ouabit lin- 16
gua mea de iuſtitia tua.
Domine labia mea apperias, & os meum annunciabit laudem tuã. 17
Nam hoſtijs non delectaris,alioqui eas obtuliſſem,holocauſtum 18
nihil moraris.
Hoſtiæ Deo gratæ, ſpiritus confractus, cor confractum & deie- 19
ctum haud aſpernaberis Deus.
Benigne fac ex beneuolẽtia tua Zijon,ædificentur muri Hieruſalẽ. 20
Tunc delectaberis hoſtijs,holocauſto,& libamento iuſtitiæ,tunc 21
imponent altari tuo boues.

Versus 2. Ad uerbum.

C*um uenisset ad eum Nathan Propheta, postquã ingressus fuisset ad Bathschaba.* (Memorabile humanæ imbecillitatis,& ſimul diuinæ bonitatis exemplum in hoc Dauidis ſcelere propoſitum. Per ſe immane & multiplex ſcelus fuerat, uxorem innocentiſſimi & fidiſſimi militis ſtuprasse, tum ipſum neci obtuliſſe, poſtremo uictoriam hac cauſſa, B indubie non abſq; aliorum quoq; ex Dei populo cæde, hoſtibus Dei conceſſiſſe, his tamen tam multis & atrocibus malis, totius ferè anni impœnitentiam adiecerat, interim oblectans ſe uxore aliena, ſibi ſanguine innoxio,cumq; tam inſigni Dei contumelia,uendicata,uir ſpiritu Dei tantus,& ad cor Domini formatus. Etenim nato iam ex adulterio puero, Nathan primum ipſum huius facinoris appellauit, ſiquidem inter mala quæ iuſſu Domini minabatur, & hoc numerauit, moriturum filium, qui ex Bathshaba iam erat natus. Sic ſumus, nobis relicti, quàm modeſte igitur,& quanto in timore uerſari cõueniebat? O exoſculandam autem Dei bonitatem, qui ſeruum ſuum, in tantam impietatem, poſt tanta beneficia prolapſum, non abiecit pœnitentem. Sed qui hanc nobis ſperamus, cõſyderemus ſimul quã ſerio horũ Dauidem pœnituerit, utq; correptioni ob hęc benigniſſimi patris ſeſe ęquo animo ſubmiſerit, dum per Abeshalomũ perficerentur, quæ mala ei Nathan prædixerat. Mihi quoq; non tam pro uita filij ex adulterio nati, quàm pro ſcelerum horum condonatione, uidetur luctui illi, ieiunio & precibus per totos ſeptem dies, de quibus ſacra hiſtoria meminit, ſeſe dediſſe. Pœnam ſiquidem malorum ſuorum in parte perſoluens, irę Dei cõtra illa, grauius admonebatur. Miris affectibus hic Pſalmus flagrat, nam exiſtimo in eo referri, quomodo fuerit Dauid in illo ipſo luctu & ieiunio affectus,& quibus Deum precibus pulſarit, unde qui non ſit expertus, quã utat, quã cruciet, ſeria peccati agnitio, & iuſta offenſæ Dei conſyderatio, quæ hoc Pſalmo canuntur, haud unquam planè aſſequetur.

Versus 3.4.5 & 6. ad uer.

Miserere mei Deus secundũ bonitatem tuã. Secundũ amplitudinem miserationũ tuarum, dele scelera mea. Multũ laua me à prauitate mea, & à peccato meo munda me. Quia ego scelera mea agnosco, & flagitium

flagitium meum coram me ſemper. (Hiſce uerſibus, ardentibus precatur affectibus, ſcelera ſua abſtergi, ſeq; iniquitate probe ablui, plurimum enim fœdatum & deturbatum ſe ſentiebat, paſſim enim in ſcripturis peccata ſordes & inquinamenta per translationem uocãtur. Bonitatem Dei & amplam miſericordiam inuocat, grauiſſima enim ſentiebat ſua flagitia. חסד, quod cum uulgo interpretatum *Miſericordiam* uerti, rectius redderetur, humanitas. D. Paulus φιλανθρωπίαν id dixit. Eſt nanq; habitus animi ad miſericordiam pronus. De eo in uerſu 2. Pſalm. 18. Verſu quarto cauſſam reddit, cur Dei fauorem & miſericordiam, quo peccatis liberetur, tantopere oret; Quia, inquit, agnoſco peccatum meum. Hinc enim iam miſerum eſſe ſe ſentiebat, hinc ad implorandam Dei opem urgebatur, hinc deniq; miſericordia & bonitate Dei dignus euaſerat.

Verſus. 6. ad uerbum. *Tibi tibi ſoli peccaui, & malum in oculis tuis feci, propterea iuſtus eris in uerbis tuis, & purus cum iudicaris.* (Hoc uerſu magis adhuc exprimit, ut ſe ſua flagitia diſcruciarint, dum ait: In te ſolum peccaui. Peccarat & in fidiſſimum militem Vriah, & totum exercitum, quem huius necandi cauſſa in periculum adduci iuſſerat, ſed dum perpendebat, quantum hoc ſuo ſcelere contempſerat & offenderat Deum, inde ita torquebatur, & animo diſcerpebatur, ut id unum ſentiret, unum quereretur, ac diceret Domino: In te, in te unum peccaui, idq; & quod tuum adeo uerbum contempſi, quòd te tantopere irritaui, hoc inquam, me enecat, dilaniat, excarnificat. Sic nanq; ei Nathan dixerat: Quare contempſiſti uerbum Iehouæ, ut faceres quod malum eſt in oculis eius, id eſt, quod ipſi diſplicet, quod offendit. Recte igitur, nõ iam in homines, ſed in Deũ ipſum peccaſſe ſe agnouit, & queſtus eſt. Id quod ſequitur: Propterea iuſtus agnoſceris in uerbis tuis, concepta iam ſpe ueniæ, & à peccatis ablutionis, ad præmiſſam precem, Miſerere mei, & ablue me iniquitate mea, ſubiecit. Hunc enim ſenſum habet, Propterea cum purgaris peccatis, me agnoſcentem illa & cõfitentem, iuſtus deprehenderis in uerbis tuis, & purus cum iudicaris, cum facta tua excuſſa, uerbisq; tuis fuerint collata, nempe qui ita ut pollicitus es, agnoſcentibus peccata, & te ueniam orantibus condonaturum, in me quoq; præſtiteris. Eundem ſenſum habebunt, ſi למען per, ut, reddas, ut D. Paulus uulgatam editionem ſecutus uſurpauit. Cum enim iungis cum uerbo, Miſerere, omnia rectè quadrant. Miſerere mei, dele peccata mea, quia ego agnoſco, inq; te ſolum admiſſa confiteor, ut iuſtus agnoſcaris in uerbis tuis &c. Et hoc ſenſu Apoſtolus iſta Rom. 3. adduxit. Cum enim docuiſſet cap. 2. Deum haud quaquam morari circuncifionem, & externè Iudæis adnumerari, ſed legis ſuæ obſeruationem, quam qui Iudæus non præſtitiſſet, haberi eum pro incircumciſo, & contra æthnicum, qui eam præſtitiſſet, pro Iudæo, ne uideretur Iudæis ſuam prærogatiuam iniuria ademiſſe, ſubiecit, multum habere Iudæos adhuc prærogatiuæ, nimirum quòd eis eſſent tradita oracula Dei. Neq; enim id Dei fidem abolere, quòd pleriq; eorum fide excidiſſent, ſed ſic potius rem habere, ut omnis homo reperiatur mendax, quippe qui nequeat præſtare, quæ receperit, quæq; polliceatur, unus autem Deus perpetuò uerax, ut qui cumulatiſſimè quæcunq; promiſerit, præſtare ſoleat. Hoc iam confirmaturus adducit hunc locum, Vt iuſtus agnoſcaris in ſermonibus tuis, & uincas cum iudicaris, quod idem eſt, atq; agnoſcaris purus. Ex his ſatis liquet, Paulum uoluiſſe hoc loco dicere, ex eo quod Iudæis ſua uerba Deus credidit, nec propterea quòd illi ab ipſo defecerant, eos penitus abiecit, uerbis & doctrina ſua ſpoliatos, iuſtitiam ſuam feciſſe illuſtriorem, ut nemo ipſum iudicans, & facta eius expendens, non ſit iuſtum purumq; pronunciaturus. Hinc ergo, quod ex hoc Pſalmi huius loco dixerat, Iudæorum defectione iuſtitiam Dei illuſtriorem fieri, eo quòd Deus ſua illis promiſſa, quamlibet multis eorũ deficiẽtibus,

præſtet,

A præstet, cogebatur, occurrere ijs, qui inde calumniam contra eum colligebant, quasi doceret, mala faciēda, quo Dei misericordia & ueritas fieret illustrior. Horum siquidem erat obiectio quam subiecit: Si uero iniustitia nostra, Dei iustitiā commendat, quid dicemus? &c. Ex qua obiectione abunde patet, Paulum intellexisse, Dauidem hic uoluisse dicere, ex suo scelere, cum id Deus remitteret, & sibi quæ promiserat, nihilominus præstaret, fore iustitiam eius splendidiorem. Ob id tamen nemo gloriæ Dei amans in animum inducat, admittere peccata, quo Deus condonando illa, euadat gloriosior. Nam quicunq; gloriæ Dei studebit, is sicut spiritu Dei agitur, ita nulli rei ex animo studere nihil poterit, quæ nō sit iusta, sancta, & Dei legi conformis. Vnde D. Paulus respondēs ad hanc quæstionem Rom. 6. (nam 3. cap. probat à Dei iustitia, quæ tanta est, ut iniuria puniri in nobis peccata, q̄libet sua per illa iustitia clarior reddatur, non possit) scribit: Qui mortui sumus peccato, quomodo uiuetemus in illo? Ex peccatis Dei iustitiam splendidiorem reddere, Dei opus est, nō nostrum, uos dum peccamus, ut à malo agimur spiritu, ita ad obscurandam illam ferimur. Nemo igitur peccare ideo poterit, ut Dei gloriam illustret, at dum actus ab hoste illius peccauit, orabit, bonitate Dei suum malum uinci, & ita non sua, sed Dei opera fieri, ut sui peccati occasione, Dei iustitia illustrior fiat, dū ille se peccato liberauerit. Illud: Malum feci in oculis tuis, idem est, atq; offendi te, cui enim quid displicet, dicit scriptura, id malum esse in oculis eius, idiotismus ualde frequens.

Versus 7 & 8 ad uerbum.

Ecce in prauitate fictus sum in utero, & in peccato concepit me mater mea. Ecce ueritatem in reconditis uoluisti, & in secreto sapientiam notam mihi faciebas.) Queritur uersu septimo, de corruptela naturæ, quæ tanta est, ut dum fingimur & concipimur, ea nos statim occupet peruersitas, ut nisi nouos suo spiritu Deus faciat, ad malum propendeant omnes sancti, cunctæq; uires nostræ. Loquitur hic de peccato, quod fictis & conceptis statim adhæret, non de peccato parentum, ut quidam putant. Iā Deus poscit, ut ueritas, hoc est, certa & solida iustitia, intima nostra obtineat, ut ne
B ulla praua cogitatiuncula locum apud nos habeat, hoc est, requirit, ut toti recti, sancti & iusti simus, qui ab eo quod ficti & concepti sumus, toti praui, impuri et perditi sumus. Per notam itaq; admirationis, ecce, uersum septimum & octauū extulit. טחות quidam renes uertunt, significant autem intima. Iiob 38. Quis posuit sapientiam in בטחות, id est, intimis? quis dedit in opertis prudentiam? Quia uero impossibile erat, ut iniquitate deprauatus simul atq; fingebatur, & peccato iam inquinatus, cum à matre conciperetur, ueritatem in intimis cogitationibus & affectibus suis ita possideret, ne quicquam praui adhæreret, memorat Deum ueram sapientiam, quæ sedem in operto penetrali cordis eius haberet, sibi notā fecisse, ut ueritas illic radice acta, germina sua per reliquas uires spargens, fructus tandem ueræ certæq; iustitiæ proferret. Huic autem doctori Deo se se subduxerat, & cupiditatibus permiserat, inde totus fuerat defœdatus & perditus.

Ver. 9, 10, 11. ad uerbum.

Inde ergo orat Dominum: *Expia me hysopo, ut munder, laua me ut niue euadam candidior. Fac me audire gaudium & letitiam, exhilara ossa quæ percusisti. Absconde faciē tuā à peccatis meis, & omnem prauitatem meam dele.* In solenni illo sacrificio pro peccato, de quo Num. 19. Item in purgatione leprosi, de qua Leuit. 14. hyssopus adhibebatur. Vt ergo aspersione illa uera animi puritas significata fuit, ita pro illa hic precatur, plena scilicet remissione pecccati, qua percepta, & restituto fauore Dei, indicibili animus gaudio exultat, adeo ut & per omnia corporis membra gaudium peruadat, id quod ait uer. 10. Versu undecimo, eandem precem geminat, quo animi sui ardorem prodidit, & q̄ nobis dolere peccata debeant, docuit. Ablutionis & dealbationis metaphora, ad eundem modum usus est & Iesh. 1. Hysopi meminit, quia ut dictum, in sacrificio pro peccato & solenni expiatione eius

usus fuit. Id quod Dominus forsan ita statuit, quod hæc herba singularē habet uim
C purgandi.

Versus 12. 13. & 14. ad uerbum. *Cor mundum crea mihi Deus, & spiritum directum innoua intra me. Ne proijcias me à facie tua & spiritum sanctum tuum ne tollas à me. Restitue mihi gaudium salutis tuæ, & spiritus libertatis sustentet me.*) His iam uersibus canit, quæ nam sit uera peccatorū ablutio, & quo pacto fiat. Dum enim cor purum Deus donat, & spiritum firmum, integrum, rectum, id enim significat נכון, quo non libeat, nisi quod sanctum est, quod Deo gloriæ & proximis sit saluti, in nobis innouat, uere peccatis abluti & liberi sumus, uerè quoque in numerum filiorū Dei cooptati, uti omnino proiecti ab ipso, dum nos hoc spiritu destituit. Vt ergo uersu duodecimo innouari sibi hunc spiritum, atque ita ablui uere & confirmari in adoptione Dei, precatus est, ita tredecimo deprecatur, se rursum abdicari, hoc est, proijci, quod factum fuisset, si Deus suum spiritum ab eo tulisset. Est uero idem spiritus sanctus, & firmus, uel rectus, id est, נכון, nec alius est spiritus נדיבה, quem alij principalem, alij liberum, alij spontaneum uertunt. Sanctus est, quia à sancto uenit, et sanctificat, firmus, instructus, expeditus, quia recta & docet, & facit sectari constanter, liberalis denique & lubenti alacritate admirandus, quia singulari facilitate, decoro, miraque grana, dicta & facta sanctorum instituit, expedit, absoluit. Porro uox ista נדב omnino ultroneam & spontaneam uoluntatem significat, unde quæ olim populus offerebat sua sponte, citra legis præceptum, ea dicebatur offerre נדיב לב spōtaneo corde. Sed quia liberis & optimatibus hominibus facultas est, plæraque ut uolūt facere, & nullius uoluntati magnopere obstricti sunt, uocantur in scripturis נדיבים, id est, liberi, sui iuris. Mihi uidetur orasse Dauid hic, ut libero, alacri, prompto, & lubēti ad omne bonum spiritu, fulciretur, eoque reddidi *liberalem*. Verum cum caro nihil boni queat perficere, ut in qua nihil sit boni, ad omnia honesta & salutaria, Dei afflatu & spiritu opus est, maxime autem ad officia principum, quos oportet plurimis sapere, bonosque esse, hoc forte mouit eos, qui πνεῦμα
D ἡγεμονικὸν, spiritum principalem, dignum principibus, reddiderunt. Tali sane, & omni quidem bono spiritu, Schaul destitutus fuerat, ubi uerbum Dei contempserat, id igitur iure metuebat & Dauid, eoque ratio omnino fuit, cur multis illud deprecaretur. Quanquam in omnibus hominibus, dum peccatū obtinet, repressus est omnis boni spiritus uigor, & alacritas, stupet mens, languet animus, iacet omnis actio, sed & ipsum corpus inerti grauedine torpet. Hæc indubie per annum illum, quo quasi stupuerat impœnitens Dauid probe fuerat expertus, tū autem primum recte sentiebat, atque agnoscebat, cum excitata admonitione Nathan, pœnitudine, peccatū suos aculeos expedierat, idque sese exhibebat; quod est, mortis scilicet aculeum, & tormentum æternum enecās. Deinque & illud obseruandum, quod lætitiam salutis, id est, de salute, cum spiritu liberali coniungit, præcipuus enim fructus spiritus est, gaudium de Dei bonitate, cuius ille sanctos suo testimonio certos reddit, dum testatur spiritibus eorum, esse eos filios Dei & hæredes Rom. 8. Versus. 15. habet uerè pœnitentium officium. Huiusmodi enim non in se solum, sed in omnibus, uniuersa peccata extincta esse, maximopere cupiunt, ut qui iam senserint, quam pestilens, quam exitiale malum sit, quantisque bonis spolient.

Versus 15. ad uerbum. Hinc canit: *Docebo sceleratos uias tuas, & flagitiosi ad te reuertentur.*) Hoc est, dabo operam ut uias tuas non solum ipse teram, sed & alios in eas adducam, curaboque ut ad te conuertantur, quoscunque adhuc peccata abs te alienār.

Ver. 16. ad uerbum. *Libera me à sanguinibus ò Deus, Deus salutis meæ, orabit lingua mea iustitiā tuā.*) A reatu sanguinis, quo Vriah, & alios, ad tegendum suum flagitium, neci dederat, magno affectu orat se liberari, grauissimus enim est hic reatus apud Deum, unde reparato à diluuio humano generi, statim hæc lex data, ut qui sanguinē funderet, eius

quoque

A quoque sanguis funderetur. Hinc est illa geminatio: Deus, Deus meus. Illud: Orabit de iustitia tua lingua mea, idem est, atque, maximo affectu hinc tuam bonitatem prædicabit lingua mea, dum hoc me reatu absolueris. Et hic quoque multò apertissime uides, iustitiam Dei, pro eius bonitate accipi. Non uero omnem fusi sanguinis innoxij pœnam deprecatur, sed mortis, qua opus Domini quod instituerat, fuisset interceptum, de quo in Psal. 6. et alios, qui sunt de morbis, quique pro uitæ huius protogatione orant, dixi iam sæpe.

Domine labia mea aperies, & os meum adnunciabit laudem tuam. Quia non oblectaris sacrificio, Versus .17.18.
& (si) dem holocaustum, non moraris. Sacrificia Dei spiritus confractus, cor confractum & deiectum, 19. ad uerbum
ò Deus non auersaris.) De laudis sacrificio, & quam externa illa Deus nunquàm moratus sit, de quibus canunt hi uersus, satis dictum in Psalmum superiorem. Decimusnonus sacrificij meminit confracti spiritus, & deiecti cordis, nimirum ob peccatum & offensam Dei, ex quo sacrificio, laudis sacrificium nascitur. Bonitatem enim Dei nulli alij uere percipiunt, quam qui fuerint antea probe adflicto & contrito spiritu, igitur nec digne poterunt prædicare.

Benefac cum beneuolentia tua Zijon, ut ædificentur muri Ierusalem. Tunc oblectaberis sacrificijs, Versus 20. &
holocausto, & pleno sacrificio, tunc offerent in aram tuam boues.) Hic orat, ut benigne & in- 21. ad uerbum
dulgenter cum Zijon faciat, quò ædificentur muri Ierusalem. Nondum enim ita extructa erat, cultu & templo Dei, ut instituerat, nondum quę ad successionē regni, sacratumque cerimoniarum constitutionem attinebant, perfecerat. Quòd autem hoc oraret, occasio ei fuit reiectio Schaulis, post contemptum Dei, quem ut uideri poterat, in re leuiori, nempe seruato rege Amalecitarum, & aliquanto numero boum admiserat, cum Dauid illum contempserat, perdēdo homines, Ne igitur & ipse sicut Schaul reijceretur, ac ita opus instaurandæ glorię Dei, quā tum in ipso erat, interciperetur, hæc precatus est. Quanquam inter contemptum Dauidis & Schaulis magnum fuerit discrimen. Dauidem rapuit transuersum cupiditas parum cogitantem, Schaul autem apertum Dei uerbū, recēs ei per Shmu-
B elem allatum, posthabere non est ueritus, arbitratus se posse sententiam Dei corrigere. Porro quod Dauid pro consummatione instituti ędificij Ierusalem & cultus Dei, tantopere orauit, non fecit id quod tanti faceret externum urbis splendorē, uel solum cerimoniarum strepitum, sed uerum ac internum Dei cultum, solidamque populi sanctorum pietatem in his spectauit, imo in regnum Christi usque mentem extulit, cuius in se umbram cernebat, & se illi non posse, nisi externis prælud ere agnoscebat. Quantum ergo ueram, & per Christum consummandā pietatē animo colebat, hoc circa externa Dei studio, declarabat, de quo in Psal. 24. & aliàs. Quod uersu canit ultimo: Tunc probabis sacrificia iustitiæ &c. & si etiam de sacrificijs legis, ex uera animi pietate oblatis intelligi feram, nullum tamen mihi dubium, cum, iustitiæ, addidit, præcipue sensisse hic de uitulis labiorum, uera laude Dei, ebulliente ex corde. quod sese per fidem Deo consecrasse penitus, iustitiæque totum addixisse. Habetur in hoc uersu עלה & כליל, quod utrūque idem significat, כליל enim dicitur, quasi consummatū, totum siquidē, incendebatur, sic habebat & holocautoma quod עלה dicitur. Sunt tamē qui per כליל intelligunt, libamentum sacerdotis, nam & illud totum incendebatur, ut legimus Leuit. 6. Cum itaque libamenta semper reliquis sacrificijs adhiberi solebant, malui hic reddere *libamentum*, sed intelligendum, præcipuū & sacerdotale, quod scilicet totum incendebatur. Quia enim solidum & plenum religionis studium hic prædicit præcipuas sacrificiorum species commemorauit.

usus fuit. Id quod Dominus forsan ita statuit, quod hæc herba singulatē habet uim

C purgandi.

Versus 12. 13. & 14. ad uerbum. *Cor mundum crea mihi Deus, & spiritum directum innoua intra me. Ne proijcias me à facie tua & spiritum sanctum tuum ne tollas à me. Restitue mihi gaudium salutis tuæ, & spiritus libertatis sustentet me.*) His iam uersibus canit, quæ nam sit uera peccatorū ablutio, & quo pacto fiat. Dum enim cor purum Deus donat, & spiritum firmum, integrum, rectum, id enim significat נכון, quo non libeat, nisi quod sanctum est, quod Deo gloriæ & proximis sit saluti, in nobis innouat, uere peccatis abluti & liberi sumus, uerè quoque in numerum filiorū Dei cooptati, uti omnino proiecti ab ipso, dum nos hoc spiritu destituit. Vt ergo uersu duodecimo innouari sibi hunc spiritum, atque ita ablui uere & confirmari in adoptione Dei, precatus est, ita tredecimo deprecatur, se rursum abdicari, hoc est, proijci, quod factum fuisset, si Deus suum spiritum ab eo tulisset. Est uero idem spiritus sanctus, & firmus, uel rectus, id est, נכון, nec alius est spiritus נדיבה, quem alij principalem, alij liberum, alij spontaneum uertunt. Sanctus est, quia à sancto uenit, et sanctificat, firmus, instructus, expeditus, quia recta & docet, & facit sectari constanter, liberalis denique & lubenti alacritate admirandus, quia singulari facilitate, decoro, miraque gratia, dicta & facta sanctorum instituit, expedit, absoluit. Porro uox ista נדב omnino ultroneam & spontaneam uoluntatem significat, unde quæ olim populus offerebat sua sponte, citra legis præceptum, ea dicebatur offerre נדיב לב spōtaneo corde. Sed quia liberis & optimatibus hominibus facultas est, prætereaque ut uolūt facere, & nullius uoluntati magnopere obstricti sunt, uocantur in scripturis נדיבים, id est, liberi, sui iuris. Mihi uidetur orasse Dauid hic, ut libero, alacri, prompto, & lubēti ad omne bonum spiritu, fulciretur, eoque reddidi *liberalem*: Verum cum caro nihil boni queat perficere, ut in qua nihil sit boni, ad omnia honesta & salutaria, Dei afflatu & spiritu opus est, maxime autem ad officia principum, quos oportet plurimis sapere, bonosque esse, hoc forte mouit eos, qui πνεῦμα ἡγεμονικόν, spiritum principalem, dignum principibus, reddiderunt. Tali sa-

D ne, & omni quidem bono spiritu, Schaul destitutus fuerat, ubi uerbum Dei contempserat, id igitur iure metuebat & Dauid, eoque ratio omnino fuit, cur multis illud deprecaretur. Quanquam in omnibus hominibus, dum peccatū obtinet, repressus est omnis boni spiritus uigor, & alacritas, stupet mens, languet animus, iacet omnis actio, sed & ipsum corpus inerti grauedine torpet. Hæc indubie per annum illum, quo quasi stupuerat impœnitens Dauid probe fuerat expertus, tū autem primum recte sentiebat, atque agnoscebat, cum excitata admonitione Nathan, pœnitudine, peccatū suos aculeos expedierat, idque sese exhibebat; quod est, mortis scilicet aculeum, & tormentum æternum enecās. Deniq; & illud obseruandum, quod lætitiam salutis, id est, de salute, cum spiritu liberali coniungit, præcipuus enim fructus spiritus est, gaudium de Dei bonitate, cuius ille sanctos suo testimonio certos reddit, dum testatur spiritibus eorum, esse eos filios Dei & hæredes Rom. 8. Versus. 15. habet uerè pœnitentium officium. Huiusmodi enim non in se solum, sed in omnibus, uniuersa peccata extincta esse, maximopere cupiunt, ut qui iam senserint, quam pestilens, quam exitiale malum sint, quantisque bonis spolient. Hinc canit:

Versus 15. ad uerbum. *Docebo sceleratos uias tuas, & flagitiosi ad te reuertentur.*) Hoc est, dabo operam ut uias tuas non solum ipse teram, sed & alios in eas adducam, curaboque ut ad te conuertantur, quoscunque adhuc peccata abs te alienāt.

Ver. 16. ad uerbum. *Libera me à sanguinibus ô Deus, Deus salutis meæ, orabit lingua mea iustitiā tuā.*) A reatu sanguinis, quo Vriah, & alios, ad regendum suum flagitium, neci dederat, magno affectu orat se liberari, grauissimus enim est hic reatus apud Deum, unde reparato à diluuio humano generi, statim hæc lex data, ut qui sanguinē funderet, eius

quoque

A quoque sanguis funderetur. Hinc est illa geminatio: Deus, Deus meus. Illud: Orabit de iustitia tua lingua mea, idem est, atque, maximo affectu hinc tuam bonitatem prædicabit lingua mea, dum hoc me reatu absolueris. Et hic quoque multò apertissime uides, iustitiam Dei, pro eius bonitate accipi. Non uero omnem fusi sanguinis innoxij pœnam deprecatur, sed mortis, qua opus Domini quod instituerat, fuisset interceptum, de quo in Psal. 6. et alios, qui sunt de morbis, quique pro uitæ huius prorogatione orant, dixi iam sæpe.

Domine labia mea aperies, & os meum adnunciabit laudem tuam. Quia non oblectaris sacrificio, & (si) dem holocaustum, non moraris. Sacrificia Dei spiritus confractus, cor confractum & deiectum, ó Deus non auerfaris.) De laudis sacrificio, & quam externa illa Deus nunquam moratus sit, de quibus canunt hi uersus, satis dictum in Psalmum superiorem. — Versus 17. 18. 19. ad uerbum

Decimusnonus sacrificij meminit confracti spiritus, & deiecti cordis, nimirum ob peccatum & offensam Dei, ex quo sacrificio, laudis sacrificium nascitur. Bonitatem enim Dei nulli alij uere percipiunt, quam qui fuerint antea probe adflicto & contrito spiritu, igitur nec digne poterunt prædicare.

Benefac cum beneuolentia tua Zijon, ut ædificentur muri Ierusalem. Tunc oblectaberis sacrificijs, holocausto, & pleno sacrificio, tunc offerent in aram tuam boues.) Hic orat, ut benigne & indulgenter cum Zijon faciat, quò ædificentur muri Ierusalem. Nondum enim ita extructa erat, cultu & templo Dei, ut instituerat, nondum quæ ad successionem regni, sacrarumque cerimoniarum constitutionem attinebant, perfecerat. Quòd autem hoc oraret, occasio ei fuit reiectio Schaulis, post contemptum Dei, quem ut uideri poterat, in re leuiori, nempe seruato rege Amalecitarum, & aliquanto numero boum admiserat, cum Dauid illum contempserat, perdédo homines, Ne igitur & ipse sicut Schaul reijceretur, ac ita opus instaurandæ gloriæ Dei, quantum in ipso erat, interciperetur, hæc precatus est. Quanquam inter contemptum Dauidis & Schaulis magnum fuerit discrimen. Dauidem rapuit transuersum cupiditas parum cogitantem, Schaul autem apertum Dei uerbú, recés ei per Shmu- — Versus 20. & 21. ad uerbum

B elem allatum, posthabere non est ueritus, arbitratus se posse sententiam Dei corrigere. Porro quod Dauid pro consummatione instituti ædificij Ierusalem & cultus Dei, tantopere orauit, non fecit id quod tanti faceret externum urbis splendoré, uel solum cerimoniarum strepitum, sed uerum ac internum Dei cultum, solidamque populi sanctorum pietatem in his spectauit, imo in regnum Christi usque mentem extulit, cuius in se umbram cernebat, & se illi non posse, nisi externis præludere agnoscebat. Quantum ergo ueram, & per Christum consummandá pietaté animo colebat, hoc circa externa Dei studio, declarabat, de quo in Psal. 24. & aliàs. Quod uersu canit ultimo: Tunc probabis sacrificia iustitiæ &c. & si etiam de sacrificijs legis, ex uera animi pietate oblatis intelligi feram, nullum tamen mihi dubium, cum, iustitiæ, addidit, præcipue sensisse hic de uitulis labiorum, uera laude Dei, ebulliente ex corde. quod sese per fidem Deo consecrasse penitus, iustitiæque totum addixisse. Habetur in hoc uersu עלה & כליל, quod utrúque idem significat, כליל enim dicitur, quasi consummatú, totum siquidé, incendebatur, sic habebar & holocautoma quod עלה dicitur. Sunt tamé qui per כליל intelligunt, libamentum sacerdotis, nam & illud totum incendebatur, ut legimus Leuit. 6. Cum itaque libamenta semper reliquis sacrificijs adhiberi solebant, malui hic reddere *libamentum*, sed intelligendum, præcipuú & sacerdotale, quod scilicet totum incendebatur. Quia enim solidum & plenum religionis studium hic prædicit præcipuas sacrificiorum species commemorauit.

ARGVMENTVM PSALMI LII.

C *MEmorat peruersum animum & studium Doeg, tum exterminium illius, & iustorum inde gaudiũ prædicit, suamq; qui Deo nixus semper fuerit, gratulationem promittit.*

PSALMVS LII

1 PRæfuli, erudiens Dauidis.
2 Cum uenisset Doeg Idumæus ad Schaul, eiq;
nunciasset, atq; dixisset, uenit Dauid ad domum
Achimeleci.
3 Quid de noxa gloriaris, ô potens, bonitas Dei
existit quotidie.
4 Dolus meditatur lingua tua, facis fraudem, ue-
lut exacuata nouacula.
5 Amas nocere potius quàm benefacere, mentiri quàm loqui quod
iustum est, Selah.
6 Amas loqui quæcunq; pernitiem adferunt, & lingua uti fraudulen-
ta.
7 Et Deus confringet te, destruet te penitus, abradet te de tabernacu-
lo, radicem tuam è terra uitæ huius, Selah.
8 Et uidebunt iusti, & Deum uenerabuntur, deq; illo ridebunt.
9 En, dicent, uirum, qui non posuit robur suum Deum, sed nixus est
copiis suis, & roborauit se dolis.
10 At ego uelut olea frondosa in domo Dei, nitor bonitate Dei, in sæ-
culum & sæculum.
11 Celebrabo te in sæculum, coram bonis tuis, quia tu hæc perfecisti,
& præstolabor numen tuum, nam benignum est.

DOeg præcipuę inter pastores Schaulis potẽtię fuit, neq; tã diues, q̃ a-uatus, primanus ex assẽtatoribus Schaulis expers omnis humanita-tis, nã cũ Abimelecũ sacerdotẽ cũ collegis eius nemo satellitũ Schau-lis audita innocentia eorũ, trucidare uellet, ipse ad iussũ regis, intere-
D mit Sacerdotes octoginta quinq; quos & regi prodiderat, indicato q Achimelecus Dauidi panes & gladium dedisset, tacito autem, q id fecisse illum sciebat, putantem, Dauidem uersari in negotio regio. Sed & postea, quic quid omnino in oppido illorum uiuum deprehendit, uiros, mulieres, pueros lactentes boues, asinos, & oues, perdidit, crudeli regi crudelior minister abũde gratificatus. Interea autem pietatem egregie mentiebatur. subinde domo Do-mini sese includens, & sacris incumbens precibus, id quod eo ipso quoq; tem-pore fecerat, quando Dauid Schaulem fugiens, ab Achimeleco panes & gladi-um acceperat. ac ita simul religioni tum operam dedit, & animo tot innocen-tum hominum cædem meditatus est, ita, ut est natura hypocriseos, quæ tum maxime in innoxios sæuit, cum uideri contendit singulariter religiosa. His au-tem recte patrem suum Esau retulit. Idumæus enim erat, omni occasioni, ut ue-

ros

ros laæcobos perderet intentus. Hæc cum Dauid, audita cæde Sacerdotum ab
A Achitob filio Abimeleci, qui elapsus manu Doeg, ad ipsum confugerat, in animo secum reputaret, accensus fuit, ut hanc in Doeg Odam componeret. Historia horum 1. Reg. 21. & 22. legitur. Kimhi putat Doeg Idumæum hic dictum, quod in Idumæa aliquando habitarit, non quod genere fuerit Idumæus. Sicut Obed Edom, Gathœus dictus est, eo quod in Gath aliquando sedem habuerit. In hunc Doeg, ac assentatores alios, plerosque Psalmos Dauid conscripsit, ex quibus 5. 10. 12. 14. & 109. præcipui sunt.

Quid gloriaris in malo, ò potens, bonitas Dei omni die, Peruersa cogitat lingua tua, sicut nouacu- Versus 3. et 4 ad uerbum.
la exacuta facit dolum.) Describit peruersa Doeg studia, & prædicit exitium. Patrata cæde innocentium, & profligato Dauide, impius Doeg mire gloriabatur sibi adeo contra innocentes succedere, atque magnifice sibi placebat quod tantum nocere licuisset. Id cogitans secum Dauid, glorians ipse uicissim de bonitate Dei, cecinit: Quid gloriaris, ò potens, qui uideris tibi omnia posse, postquam tanta tibi in innoxios permissum est? Dei bonitas omni die, subaudi existit, etiam dum nostræ, & tui similium libidini ad tempus exponit. Quod postea canit, linguã eius noxia meditari, tribuit linguæ quod cordis est, eò quod per linguam perniciosæ cogitationes proferantur. Addit: facere fraudem, uelut nouaculam acutam, quæ scilicet, si uel leuiter contingas, uulnerat grauissime, ita quem ille dolis suis potuit assequi, eum prorsus dabat internetioni.

Dilexisti malum præ bono, mendacium præ loqui iustitiam. Selah. Dilexisti omnia uerba noraginis, Ver. 5. 6. ad uerbum.
linguam dolosam.) Hic canit, ut totus malo fuerit deditus, ut si, nihil etiam referret, mallet nocere, quam benefacere, mentiri quam iusta loqui. Quæ quia immanis & stupenda est peruersitas, adiectum Selah est. Versu sexto canit, quæque perniciosissima, & quibus quam facillime sterneret innocentes, ac deuoraret totos, illi cordi fuisse. Hæc uocat uerba בלע, id est, uoratæ aut uorationis, id quòd altàs sepulchro
B quo homines uelut uorantur & degluriuntur tribuitur.

Etiam Deus euellet te in sempiternum, confringet te, & abradet te è tabernaculo, & radicem tuam è Versus 7. ad uerbum.
terra uiuentum. Selah.) Hic memorat ultionem de hoc improbo sumptam, quam præuidit tũ, cũ contra eũ indubie Dominũ precaretur, audita cęde sacerdotũ, huius Doeg indicio & manu perpetratam. Voluit ipsum cum omni sua posteritate absumptum cauere, ideo tam uehementibus metaphoris, demolitionis, comminutionis, & abolitionis. יתץ enim demoliri, חתה destruere significat. Sed deducunt quidam, quod hic habetur à חתה, quod incendere & comburere significat, Vnde R. Ioseph Kimhi pater Dauidis legit: exuret te. Dauid Kimhi: tollet te. נסח significat abolere, quo usus & Mosheh est in execrationibus 28. Deut. Deus summa bonitas, nocendi studiosos summe execratur, ac tandem abolet penitus. Id uoluit Vates noster hac sua copia, & hisce præduris translationibus exprimere. Quod ait: è tabernaculo, idem est, quòd è domo, uoluit enim significare ita excindendum improbum, ut nullus in domo eius & familia maneret superstes, quod & eo expressit, quod cecinit radicem eius è terra uiuentium, id est, hoc sæculo, extirpandam.

Et uidebunt iusti & timebunt, & de illo ridebunt: Ecce ille potens (quoniam) non posuit Deum ro- Versus 8. 9. Ad uerbum.
bur suum, & confisus est in multitudine diuitiarum suarum, roboratus est per fraudem suam.) Vltione sumpta de scelerato, auctum iustis, hoc est, iustitiæ studiosis, timorem & reuerentiam Dei, tum ridendi improbos materiam exhibitam, canit uersu octauo. Nonus habet uerba, quibus riserint illum, qui opibus suis & dolis plus quã Deo fuerat fisus. A. Ezra putat hic indicatum, eius exterminium tam atrox fuisse & insigne, ut in publicum sermonem abierit, & singulare exemplum.

Versu.10.11, ad uerbum. *Et ego uelut olea frondosa in domo Dei confisus sum, in bonitate Dei in seculum & ultra. Confitebor tibi in seculum, quia fecisti, expectabo nomen tuum. quia bonum coram bonis suis.*) Se ipsum opponit commode improbo, ut qui Domini bonitate fuerit perpetuo cõfisus, eoq; habeat, sicut olea frondosa, nec minus fœcunda baccis, plantata in domo Dei. Hoc uero propterea dixit, ꝙ impius ille domo Dei se subinde includebat, precaturus, ut supra ex sacra historia memini, sed mentita religione, quare et extirpatus est penitus. Dauid autem usq; uitens & florens, fructus suos in tempore protulit, radice in domo Dei sic acta, ut excindi non posset, nempe de numero electorum. Quare in domo Dei uera sanctorum Ecclesia egit, etiam cum non illa solum, sed & toto Israele uideretur exclusus. Hinc uersu ultimo semper celebraturum se Dominum, quia ipse fecerit, scilicet, ut periret impius, ipse uero & pij alij, quibus ille molestus fuerat, seruarentur, porro se quoq; totum ab ipsius nomine, hoc est, uirtute, ope, fauore, pensurum, eò ꝙ illud bonum sit, hoc est, ad benefaciendum omnibus in se confidentibus expositum. Hęc ex spe cecinit, sciens certo ita euenturum, nisi Psalmũ composuerit Doeg iam extincto, & ipso in regnum collocato. Habent hic, quos scelerati persequuntur, unde consolentur, & ut Christum caput nostrum in Dauide hæc patiente, adumbratum considerent, quò magis libeat uestigia illius sequi.

PSALMVS XLIIII.

ἐκτλιασικὸς καὶ ϕεκτικός

D Præfuli, ad Machælath, erudiens, Dauidis.

1 Cogitant homines nequam in animo suo, non

2 est Deus, praua & abominanda ob iniquitatem designant, nusquàm est, qui quod bonum sit faciat.

3 Deus è cœlis homines speculatus est, ut uideret, si quisquam esset intelligentia præditus, atq; Dei uere studiosus.

4 Cuncti pariter deflexerunt, perierunt, nemo est, qui, quod bonum sit, faciat, ne unus quidem.

5 Nihil adeo mentis esse uniuersis istis prauitati deditis? populum meum uorant, ac si quis panem uoret, nulla Dei religione tenentur.

6 Illuc pauore consternabuntur, cui par nullus habeatur, nam dispersit Deus ossa te obsidentium, contemnes, propterea quòd Deus illos auersatur.

7 O utinam è Zijon salus Israeli contingat, ut Deus populi sui captiuitatem finiat, ut lætetur Iaæcob, gaudeat Israel.

Psalmum hunc, qui cum quattodecimo, paucis uerbis immutatis, prorsus idem est, simul cum illo enarrauimus.

At-

A ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI QVARTI.

Canit ut in periculum maximum proditione Zephitarum adductus Domini opem orarit, exorarit, & pro ea agere gratias instituerit, ut denique Deus de inimicis suis ultionem sumpserit.

PSALMVS LIIII

χετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæsuli in Neginoth, erudiens, Dauidis. 1
Cum ueniret Ziphitæ, & diceret Schau 2
li: Num Dauid absconsus est apud nos?
Deus numine tuo serua me, uirtute tua 3
uindica me.
Deus audi precem meam, ausculta ser- 4
moni oris mei.
Nam alieni insurrexerunt contra me, & 5
præualidi insectantur animam meam, non
habent ob oculos Deum. Selah.
En Deus adiuuat me, Dominus ijs adest, qui animam meam suffulci- 6
tiunt.
Rependet malum insidiatoribus meis, fide tua conteres illos. 7
B Vltroneum sacrificium faciam tibi, celebrabo nomen tuum, ô Ieho 8
uah, quia benignus es.
Nam ex omni adflictione liberabis me, & uidebit optata in inimi- 9
cis meis oculus meus.

VERSVS SECVNDI EXELANATIO.

ZIphitæ præ alijs apud quos Dauid latibula quærebat, dum ipsum Schaul insectaretur, prodendi eius auidi studiosique erant, nã quod hæc inscriptio memorat, bis factum ab eis legimus 1. Reg. 23. & 26. Et priore quidem proditione, prope adeo necem eum adduxerant (iam enim cinxerat undiq; illum exercitus Schaulis, de quo in Psal. tricesimo primo) ut nunquàm in omni exilio suo accesserit propius. Altera similiter effecerant, ut haud ita multum abfuerit, quin inopinatum Schaul oppressisset. Adeo enim probe latibulum Dauidis uenerat, ut ei dormienti, Dauid hastam & clypeum eriperet, & postea ex aduerso monte alloqueretur. Quo cõsilio tam ancipiti, haud scio an usurus fuisset, si alia licuisset ratione elabi, proinde mihi quidem uerisimile est, etiam hac uice Dauidem in summum discrimen per Ziphitas istos fuisse adductum. Non igitur mirum, quòd è tantis periculis diuina ope ereptus, de eis sacra carmina cecinerit. In his enim typum Christi prætulit, indeq; exemplo est omnibus Christianis, quos simili ratione Dominus subinde exercet.

Deus per nomen tuum serua me, & per uirtutem tuam uindica me. Deus audi precem meam, & ad uerbum. Ver. 3. & 4.

percipe auribus sermones oris mei.) Ad nomen Dei, hoc est, uirtutem, unde & fortitudinem & uirtutem statim subijcit, confugit, quia omni iam ope, & uirtute humana erat destitutus. Hanc sperabat, unde Deum inuocabat, & hæc eum spes seruabat, dum cætera omnia mortem intentarent.

C

Versus 5. ad uerbum. *Nam alieni insurrexerunt contra me, & prævalidi inquirunt animam meam, non posuerunt Deum in conspectu suo. Selah.*) Alienos queritur contra se insurrexisse, cū illi Israelitæ essent, sed carne tantum, unde subiunxit: Non posuerunt Deum in conspectu suo, hoc est, nullam habuerunt Dei rationem. Deum nanq; credidisse, eiusq; metu teneri, non sinit innocenti negotium facescere, nedum quærere ad mortem. Vt ergo inexplicabile malum, omniumq; scelerum fons est, nō habere ob oculos Deū, ita Selah adscripsit. Consolatio autem Dauidi fuit, quòd ἄθεοι & alieni à familia Dei, & ad hoc, ualidi essent isti sui proditores, hostes & persecutores, cū ipse sciret Dei esse, & omnium hominum auxilio destitutum. Nequit enim tales deserere Deus. זָרִים, id est, alienos, uel alienigenas, & gentes uocari, qui Israelitæ carne sunt, dum Dei metu uacant, uulgate in scripturis esse annotaui in uersum ultimum Psal. 10. Hinc & Iesh. 1. principes & populum Iehudah, principes Sedom, & populum Amorah uocauit. עָרִיצִים, id est, ualidos & terrificos, intellexit Schaulem cum assentatoribus suis.

Ver. 6. & 7. ad uerbum. *Ecce Deus adiutor meus, Deus cum sustentantibus animam meam. Rependet malum insidiatoribus meis, per fidem tuam conscinde illos.*) Plusq; frequenti, & Psalmis familiari ratione, canit spem suam, quam à precatione roboratam sensit, nempe Deum se adiuturū, & futurum cum sustentantibus se, hoc est, paucis illis, qui ipsi bene uolebant sic adfuturum, ut ipsum possent usq; suffulcire & tueri, tum insidiatoribus suis, tam Ziphitis, q̃ alijs qui contra ipsum Schaulem incitabant, repensurum, & fide sua qua consulere ipsi promiserat, ac iam pridem cœperat, illos dispersurum.

D

Versus 8. 9. ad uerbum. *Vltroneo sacrificio sacrificabo tibi, celebrabo nomen tuum ô Iehouah, quia bonum. Nam ex omni angustia liberauit me, & in inimicis meis uidit oculus meus.*) Spontanei sacrificij meminit, quod illud erat gratias agentium, Leuitici septimo. Suî ipsorum nanque deditionem, in qua omnis erga Deum gratiarum actio sita est, per sacrificia illa testabantur, simulq; ad eandem sese incitabant. Sicut & sacrificio Christi, in quo illa perfecte exhibita est, & impetratus spiritus, ut & in nobis ea locum habeat, præludebant. Præterea laudem nominis diuini ut & superiori Psalmo docet esse, ut prædicetur Deus bonus & benignus in omnes ipsum timentes. De illo: Videbit oculus meus in hostes, id est, optatam in eis ultionem, supra in uersum decimum octauum Psalmi uigesimi secundi, & uersu 37. Psalmi tricesimi septimi dictum est.

Ar-

A ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI QVINTI.

A Perditißimis & fallacißimis hominibus, quos inter primos amicos habuerat, se in summam angustiam adductum queritur, improbitatem & dolos eorum memorat, & ultionē eis imprecatur.

PSALMVS LV.

PRæsuli in Neginoth erudiens Dauidis. 1
Ausculta Deus precationi meæ, & ne 2
subducas te à deprecatione mea.
Attende & responde mihi, in prece mea 3
ululanti & infrementi.
Propter clamorem hostium, propter di 4
uexationem improborum, nam peruersa de
me consilia capiunt, & ira me insectantur.
Cor meum adflictatur intra me, & ter 5
ror mortis irruit in me.
Timor & tremor inciderunt mihi, horror obruit me. 6
Et cogitabam, utinam essent mihi alæ, ut columbæ, auolarem, ut 7
tutò alicubi manerem.
En longe profugerem, morarer in deserto, Selah. 8
Properarem, ut euaderem à flatu extirpante & proterente. 9
Disperde Domine, uaria linguas illorum, quoniam nihil præter 10
uiolentiam, & lites in ciuitate ista uidi.
B Hæc illam dies noctesque, in muris eius circumeunt, intra eam, ini 11
quitas & molestia.
Doli intra eam; à plateis eius sycophantiæ & fraus nunquam 12
declinant.
Neque enim hostis erat, qui me probro afficiebat, alioquin tulis 13
sem, non extulit se contra me, qui præ se ferebat odium mei, abscon
dissem enim me ab illo.
Sed tu homo eras uelut æqualis mihi, præceptor meus, & fami 14
liaris meus.
Dulce erat, secreta inuicem communicare, in domo Dei unà uer 15
sabamur.
Inferatur illis mors, petant inferos uiui, nam mala in conuenticulis 16
eorum, in intimis eorum.
Ego Deum inuocabo, & Autophyes seruabit me. 17
Vespere, & mane, & meridie precabor, uocemque tollam, & au 18
diet me.
Redimet animā meam à prælio, quod mihi intentatur, precemque 19
donabit, nam plurimi aderunt mihi.

Audiet

20 Audiet Deus & adfliget illos, qui præsidet ab initio, Selah, nam nō
immutant se, nec timent Deum.
21 Iniecit ille manū amicis suis, prophanauit fœdus, quod cum illis icit.
22 Os habent sequacius butyro, & in corde bellum, uerba eorum
oleo magis lenia, & ea ipsa acuta spicula sunt.
23 Abijce in Autophyem molestiam tuam, & ipse suffulciet te, non
permittet, ut semper labascat iustus.
24 Vtique tu Deus detrudes istos sanguinarios & fraudulentos, in
effossum sepulchrum, non perducent ad dimidium dies suos, ego
autem te nitar.

EXPLANATIO.

DAuid Kimhi Psalmum hunc interpretatur de coniuratione Abeshalomi, & putat uersibus 10. 11. & 12. urbem Ierusalem notatam, & uersibus 14. & 15. taxatum Achitophelem. Mihi autem non fit uerisimile Dauidem ita inuectutum fuisse, in ciues Ierusalem, quorum bona pars ipsum sequebatur, uon Abeshalomum, deinde breui admodum tempore in ea coniurati egerunt, hic autem perpetuum quoddam malorum studium urbi illi tribuit, quam incessit. Postremo uotum illud alarum ad fugiendum in desertum, de quo uersu 7. 8. & 9. subindicat eum, in ea ipsa, quam hic notat, urbe fuisse periclitatum. Proinde uerisimilius mihi est, de eo discrimine hunc Psalmum conscriptum, in quo erat, cum oraculo didicisset aduenire Shaulem, ut ipsum in urbe Keilah comprehenderet, & ciues Keilah se Shauli tradituros, quos tamen Philistinorum obsidione magno suo periculo liberauerat. Ex quo eius facto, & id coniicere datur, habuisse illic amicos præcipuos, ciuitas siquidem erat in sorte tribus Iehudah. Quadrat & quod ab his desertus & proditus, in tantum periculim uenerat, ut secundo oraculum sciscitaretur, cunq́ illo monitus, urbem illorum ingressus cum suis esset, ibant, ut habet scriptura, qua ibant, hoc est, quæcúnque uia ad elabendum sese obtulisset. Id sane indicat periculum ursisse, eumq́ multa fuisse animi perturbatione constrictum, in qua utique columbæ sibi alas optare caussa fuit, quo auolans aliquo in loco deserto, & abstruso lateret, dum exercitum Shaul reduceret. Nec minus hinc etiam caussæ habuit de perfidia & dolis Keilaitarum querendi. De hoc itaque Dauidis periculo Psalmum interpretabor. Historiam legis primo Reg. 23.

Historia psalmi.

D

Ver. 1. & 2. Ad uerbum. *Auribus percipe ô Deus orationem meam, & ne abscondas te à deprecatione mea. Aduerte mihi & responde mihi, cum ululo in sermone meo, & tufremo.*) Precationis ardorem & uehementiam, quam ex ui summe consternationis, cum fremitu & uociferatione habuit, memorat. אריד siquidem significat uocem ędere doloris testem.

Ver. 3. 4. eis. ad uerbum. *A uoce inimici, à facie uiolentiæ improbi, nam inclinarunt contra me prauitatem, & in ira me infestantur. Cor meum parturit intra me, & terrores mortis ceciderunt super me. Timor & tremor uenerunt super me, terror obtexit me.*) Memorat indicibilem illam animi sui perturbationem, trepidationem, & mixtum dolori terrorem, quo tantum non exanimabatur, à uoce hostis, id est, propter hostilem clamorem, qué iam exaudire, & improborū oppressioné, quā iam sentire uidebatur, audito Shaulis aduentu, & cognito ꝙ Keilahitæ se illi udituri essent, & Shaul atq; assentatores eius, iniquitaté iam super se inclinassent, hoc est, ut uetti, praua de se consilia firmassent, iamq́ iniqua & praua, quæ contra se instituerant, conarentur perficere,
cum ita,

A cum ita, hoc est, ardenti semper in ultionem odio, se odientes. Cæterum און etiam pro calamitate, & re molesta alicubi accipitur, ita certa usus eius est uersu 14. cap. 4. Iirmeiah, ubi pro aduentu hostiú, re & summè molesta accipitur. *Versus 7.*

Et dixi, quis dabit mihi pennam sicut columbæ, auolarem, & morerer.) Optat pennas, fortè quod ea auis uolatu sit maximè pernici, ut eam accipiter nunquam queat assequi, nisi dum ex uolatu plaudit in cœlo, uarieq́; sulcat. Ea enim ostentatione, ut uincta præbetur accipitri implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris elidiur, alioquin soluto uolatu multum uelocior. Speculatur occultus fraude latro, & gaudentem, in ipsa gloria rapit. Hæc Plinius lib. 10. capi. 37. *Ad uerbum.* Kimhi citat quendá R. Ionah scribenté, solere columbam defatigatá uolando, alteram alam contrahere, & ea quiescere, altera remigare, cú aliæ aues delassatæ in petra aliqua, uel arbore desidere, ac ita patere prædæ soleant. Huius dicti fides sit apud authorem, nec enim Aristoteles, nec Plinius id memorat. A. Ezra putat ideo columbæ potissimum alam sibi Dauidem hic optasse, quòd hæc uolucris familiaris sit hominibus, & reges uti hac nuncia soleant. Istuc de columbis & Plinius. Quin, inquit, & internunciæ in magnis rebus fuere, epistolas adnexas earum pedibus, obsidione Mutinensi, in castra consulum, Decumo Bruto mittente. Quid uallum & uigil obsidio, atque etiam retia amnæ prætenta, profuere Antonio, per cœlum eunte nuncio? Sed quid columbarum erga homines familiaritas, & quòd idoneę sunt ad perferendas literas, ad id, quod tum Dauidem urgebat? Cupiebat ex præsentissimo periculo elabi, auolare longè, ut tutus in latebris ageret, ad id columbę sibi alas optauit, quare uelocitatem in illis præcipuè spectarit, oportet.

En elongarem migrando, degerem in deserto Selah Properarem ut eripiat me, á uento procelloso tempestate. (Maximè uero istuc miserandum erat, tam optimè de hominibus *Ver. 8. et 9. ad uerbum.* meritum, nusquá inter homines, & nec eos, quos suo periculo, maximo pericu-

B lo liberauerat, potuisse tutò agere, adeo, ut optandum ei esset in deserto alicubi habere latibulum, eoq́; iam properare cupit, ideo uersu 8. adscripsit Selah. In 9. adhuc magis idem exaggerauit, in quo fuit, periculum, cum uim Shaulis uento extirpanti & proterenti comparauit. רוח סעה וסער repentini & uiolentes flatus sunt, de quibus quædam dixi in uersu 6. Psalm. 11.

Domine dissipa linguá eorú, quia uidi uim, & contentionē in ciuitate. Die & nocte circuiuit eam, super muros eius, & prauitas, & molestia in medio eius. Fraudes in medio eius, & nō declinat à plateis eius impostura & dolus. (Versu 10. precatur, ut Deus dissipet & uariet linguas ciuiú *Ver. 10. 11. et 12. ad uerbú* Keilah, ne certa de ipso prodendo renunciarent, uel renunciandum consultarent, quo esset spacium elabendi. Videtur petijsse simile illi, quod accidit ædificantibus turrim Babel, Genesis undecimo. Deinde incipit urbis huius perfidiam, dolos, & uim accusare. Vnde canit uersu undecimo, in muris illius circumerrasse, uiolentiam & lites, & intra eam incubasse prauitaté, molestiam & dolos, & sycophantias, ac ita tam extima quàm intima huius urbis plena fuisse omni genere fraudis & iniuriarum.

Quia non hostis me probro affecit, & tulissem, & non odiens mei. contra me se extulit, & abscondissem me ab illo. Et tu homo sicut æqualis meus, præceptor meus, & familiaris meus. Qui simul dulciter fruebamur secreto, & ad domum Dei cum cœtu ibamus.) His uidetur peculiariter *Ver. 13. 14. & 15. ad uerbú.* queri, de quopiam, quem habuit inter primarios amicos & secretorú suorum conscium. Is quisquis fuerit, singulari illi amicitia coniunctus fuit, adeo ut nihil minus ab eo expectaret, unde dicit uersu 13. Non fuit, qui odium mei præ se ferret, alioquin abscondissem me ab illo. Quàrum uero in precio illum habuerit, canit uersu 14. Cum enim illum ut כערכי, hoc est, æqualem, & parem, ut אלופי, id est, præceptorem suú habuerit, satis digne eum coluit, magniq́; fecit.

Iam

C Iam etiam nihil ei non credidit, quin planè omnium rerum, diuinarum, & humanarum, perfectam cum eo societatem contraxerat: Pariter (inquit uersu 15.) dulcorabamus secretum, hoc est, cum dulci uolupetate secretum inter nos communicabamus. Is enim amicitiæ præcipuus fructus est, habere quo cum omnia audeas sic loqui, ut tecum. Et poscit hoc uera amicitia, ut amicus amicum nihil prorsus cælet, habent nanque iuxta uulgatū prouerbium, communia omnia, & est amicus alter idem. Non autem in prophanis tantum rebus coniunctæ adeo cum illo uixerat, sed etiam diuinis. Dum domum Dei, uel ex lege præcipuis illis tribus festis, uel aliàs ex studio religionis priuato peteret, illi se potissimum adiungebat, ut quo cum de diuinis rebus, de quibus in eo itinere commentandū erat, maiore cum fructu uerba faceret. Sic hanc particulā intellexit Kimhi בבית enim pro לבית accipit. Sed solebant sanctiores in populo, subinde certum aliquod tempus apud domum Domini manere, & diuinis precibus ac laudibus incumbere, idque ferè socijs aliquibus eius rei adhibitis. Et de huiusmodi existimo hic Dauidem societate loqui, in quam adhibuerit illum suum singularem amicum, & in qua cum ipso in domo Dei iuerit, hoc est, uersatus sit. Et id præcipuæ amicitiæ argumentum fuit. Nam dum religioni opera datur, dum quis auocans se à rebus alijs, diuinis sese totum addicit, haud poterit nisi cum ijs, quos sanctissimos simul & summe intimos habeat, colloqui. Talem iam habuit hunc, de quo hic queritur. Non poterat igitur illum, magis amico animo complecti, & colere honorificentius. Typum igitur prætulit Iudæ proditoris, & omnium, qui cum sanctis agunt perfidè. De uoce רגש in primum uersum Psalmi secundi.

Versus 16. ad uerbum *Inferatur mors super eos, descendant in infernum uiuentes, quia malum in conuenticulis eorum, in intimo eorum.*) His uersibus precatur ultionem inimicis suis, ardorem precationis suæ in periculo habitæ, memorat, & taxata iterum illorum perfidia, ad fi-

D dendū Domino sese hortatur, oratque ut uiui infernū petant, hoc est, ut eos terra absorbeat uiuos, uti Korah cum coniuratis suis. Numē. 16. Caussam subijcit, quia malum in cōuenticulis, & in intimis eorū, hoc est, planè deplorati sunt, dum conueniunt malum & perniciosum est, quicquid consultant, quia nihil nisi malum alunt in animis suis.

Ver. 17. et 18. ad uerbum. *Ego ad Deū clamabā, & Iehouah seruauit me. Vesperi, mane, & meridie loquebar, & fremebam, & audiuit uocem meam.*) Dum nihil nisi pernicië ab istis expectare posset, ijque tum rerum potirentur, consequens fuit, ut Dei contra illos opem imploraret, id canit se fecisse hisce uersibus. Et quidem magno ardentique studio, quia omni tempore, quanquam etiam quæ expressit tempora, sanctis ad præcandum fuerint peculiaria, ut intelligi possit certa & solita sua ad præcandum tempora hic significasse, in quibus iam nihil aliud, quàm ab hoste liberationem orare potuerit, ac cum stemitu, ingentri animi adflictione expresso, quo periculi magnitudinem significauit. Ea precatione, ut necesse erat, fide orantem, ilico consolatus fuit, & in tempore adfuturum sibi Dominum, hostesque deiecturum, agnouit. Hæc canit uersibus tribus sequentibus.

Ver. 19. et 20. ad uerbum *Redimet in pace animam meam, à bello quod mihi est, nam in multis fuerunt mecum. Audiet Deus, & adfliget illos, & sedet à tempore prisco Selah Quia non mutationes illis, & non timuerunt Deum.*) In uer. 19. illud ambiguū est: Quoniam in multis fuerunt mecū, A. Ezra intelligit de angelis, quasi Dauid eo ostenderit, per quos se à prælio Dominus liberaturus esset, pacemque redditurus, nempe per angelos, quos plurimos à suis partibus contra hostes haberet, ut sit simili illi Elishe, quod puero suo dicebat trepidanti, uiso exercitu hostium. Plures sunt à nobis, quàm ab illis 4. Reg. 6. Pulchrè uero quadrabat ei fortunæ, quæ tum illi erat, ut ab angelis sibi præsidium promit-

A promitteret, cum amici proderent, & hostes tanta ui ipsi imminerent. Kimhi interpretatur de hostibus, & subaudit, bellarunt, in hunc sensum. Quoniam illi, nempe hostes, cum multis bellarunt mecū. Prior interpretatio uel ideo certior est, q nihil oportet subaudire, quanquam etiam præcedentibus ac sequentibus magis respondeat. Selah in medio uersus uicesimi subscriptum illi: Sedet Deus in initio, id est, ab initio regnat, regnum obtinens sempiternum, monet, id ei in aduersitate sua perpensum, præcipuam adtulisse consolationem. Porro quod sequitur, non mutationes illis, ad Deum quidā referūt, qui non mutetur à proposito malos ulciscēdi, sed magis quadrat in hostes, quos uidebat animum ad meliora nunquam mutaturos. Affert Kimhi & hanc interpretationem: Nō sunt mutationes illis, id est, non mutatur secunda illorum fortuna, ideo Deum nihil metuunt, arbitrati regi semper ita ex animi sententia succedere.

Misit manum suam in pacificos suos, uiolauit fœdus suum. Blanditi sunt ore suo præ butyro, & bellum in corde eius, leniora fuerunt uerba eius oleo, & ipsa spathæ.) Iterum notat hostium suorum perfidiam & falsas blandicias. Perfidiam, qui manū miserint in שלמיו, Ver. 21. et. 22 ad uerbum.
id est pacificos, hoc est, familiares, amicos suos. Blanditias, quia ita uerba sua ad audientium, & eos quibus imponere uoluerint, animos attemperarunt, sic ad cuiusque uoluntatem sequacia, & suauiter cedentia fecerunt, ut oleo & butyro leuiora, & sequaciora uiderentur, nihil scilicet habētes in se asperum, nihil quod offenderet, cum animo nihil quam bellum molirentur, & ipsas suas blāditias uice gladiorum haberent, quibus quosque perdere solebant.

Proijce super Iehouam onus tuum, & ipse sustentabit te, & non dabit in sempiternum nutare iustum.
Et tu Deus deijcies eos in effossū sepulchri, uiri sanguinarij & fraudulēti nō dimidiabūt dies suos, & ego confidam in te.) Seipsum alloquitur, uel animum suum: Abijce in Iehouam Versus 23. et 24. ad uerbū.
onus tuum, molestiam tuam, metum & ægritudinem, ipse suffulciet, ne cadas in manus hostium, non poterit admittere, ut usque nutet, & uacillet iustus, rerū suarū incertus & periclitās. Versu ult. uel precatur uel prædicit deijciēdos in infernū
B ante tempus hostes suos, præmatura morte raptos, id enim significat per nō dimidiare dies suos. Deploratos enim esse spiritu agnoscebat. De huiusmodi uero sanctorum in hostes ipsorum imprecationibus sæpe iam dictum, fusius in tractatu de precatione subiecto enarrationi Psal. 5. In his omnibus consyderandus in Dauide Christi & Christianorum typus, quos ad eundem modum exercēt filij Satanæ, & liberat atque ulciscitur Deus.

ARGVMENTVM PSALMI LVI.

Memorat ut opem Dei periclitatus apud Achish regem Gathi Philistæum implorarit, & Schaulis, assentatorūque huius, dolos ac uim, qui in id periculū ipsum detruserant, apud Deum accusarit, atque ex consyderatione uerbi Dei, per Shmuelem ad ipsum facti, de regno, consolatus, laudis uota Deo nuncuparit.

PSALMVS LVI

χετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

Præsuli, de columba muta, longe auolante, 1
Michtam Dauidis, cum eum Philistæi cōprehendissent Gathi.

Miserere mei Deus, nam me homo fere 2
absorpsit, quottidie pugnans obtriuit me.

Absorpserunt, qui mihi insidiantur quot 3
tidie, multi namque pugnant contra me, ô excelse.

li Sed

4 Sed quum urgeret formido, te nitebar.
5 Oraculum Dei cum laude memorabã, Deo nitebar, ideo nihil me-
tuebam, quid mihi caro faceret.
6 Quicquid inceptarem, perpetuo ad inuidiam trahebant, omnes eo-
rum cogitationes in hoc intentæ erant, ut pararent mihi malum.
7 Conuenerunt, insidiati sunt, uestigia mea illi obseruarunt, quemad-
modum animæ meæ capiendæ inhiabant.
8 Prauitate sperauerunt sese mala euasuros, sed tu ô Deus populos de-
ijcis.
9 Fugas meas tu numeratas habes, lachrymas meas repones in utrẽ
tuum, refer in commentarium tuum.
10 Tunc quum inuocauero, retrocedent inimici mei, in eo agnoscam,
Deum stare à partibus meis.
11 Cum laude memorabo oraculum Dei, cum laude memorabo ora-
culum Iehouæ.
12 Deo nitar, non metuam quid mihi homo faciat.
13 Vota nuncupabo tibi ô Deus, reddam laudes tibi.
14 Nam liberabis animam meam morte, certe è lapsu pedes meos, ut
coram te agam in luce uitali.

Versus 1 ad uerbum.

D

DE *columba muta longinquorum.*) Hoc putat A. Ezra carminis cuiusdam fuisse initium, ad cuius numeros sit hic Psalmus compositus. Kimhi & alij existimant Dauidem se ipsum columbam mutam & longe auolantem uocasse, propterea, quod omnia Deo committens, & nihil aduersarijs suis respondens, longe à suis fugisset, nimirum ad Philistæos usque, gentem, non solum alienigenam, sed & hostilem. Historia hæc legitur 1. Reg. 21. & supra in primum uersum Psal. 34. perstricta est.

Versus 2. et 3. ad uerbum.

Miserere mei Deus, quia hausit me homo omni die pugnans obtriuit me. Hauserunt insidiatores mei omni die, quoniam multi pugnantes mihi celse.) Memorat suam ad Deum pro auxilio precem, & de uiolentia hostium querelas, primum de Schaule, is enim ferè absorpserat ipsum, hoc est, in summum discrimen adduxerat, & quotidie oppugnando ipsum plane obtriuerat. Tum & de Schaulis assentatoribus, & incētoribus. Ii namque magno numero erant, & quotidie insidias ei struebāt. In uerbo absorpserunt, hyperbole est, apta in mortis articulum adducto. Illud eiusdē uersus; Quoniam multi pugnantes mihi, celse. A. Ezra interpretatur de angelis, quos Dauid è sublimi, nempe cœlo, se propugnare iactarit. Scribit enim cū particula ל, uerbo bellandi postponitur, significare propugnationem. Id ut sæpe sic habeat, hic tamen non uideo quadrare sententiæ.

Versus 4 & 5 ad uerbum.

Die (quo) timebam, ego te nitebar. In Deo gloriabor (de) uerbo eius Deo nitebar, non timebo quid mihi caro faciat.) Canit unde animum suum firmarit, die quo timore percellebatur. Domino nitebatur, & promissionis eius sibi per Shmuelem factæ, recordabatur. Id uerbum, hoc est, oraculum fuit, quod in Deo laudauit, hoc est, quod ut Dei uerbum, cum laude Dei, sic fauentis memorauit, & diligenter secum reputarit, eoque omnem carnis, id est, mortalium, metum propulsant. Hæc uera de uerbo Dei gloriatio est. Discamus hinc in periculis, Dei promissiones, diligēter ex-

cu-

A cutere,& perpendere, inde ut fiducia in Deum accipiet incremẽtum, ita omnis ab hominibus formido pulchre euanescet.

Cottidie uerba mea molesta reddebant, contra me omnes cogitationes eorum in malum. Conuenerũt, contemplati sunt, calcaneos meos obseruant, sicut animam meam expectant.) Queritur quanto pere sibi Schaul & assentatores eius fuerint infensi, infestiq́;. Verba siquidẽ eius, hoc est, quicquid instituisset, quicquid incœptasset, molestum reddebant, rapiẽtes omnia in partem deteriorem, & ad inuidiam. Omnibus cogitationibus suis malum ipsi parabant. In hoc identidem conueniebant, & insidias ipsi diligẽtissime struebant, semper in hoc inhiantes, ut animam eius perderent. *Ver. 6. & 7. ad uerbum.*

Super prauitate ereptio illis, in ira populos deijce Deus. Fugam meam numerasti tu, pone lachrymã meam in lagunculam tuã, utiq́; in commentario tuo. Tunc uertentur inimici mei retro, in die (quo) inuocabo (uti) hæc noui quia Deus meus es.) His tribus uersibus canit de ultione hostium, & sua liberatione: Propter iniquitatem, inquit, ereptio illis, hoc est, ipsi sperarunt se mala euasuros, & in regno stabiles futuros, si me peremissent innocentem, ita salutem fore suam sibi iniquitatem arbitrati sunt. At tu Deus cum ira, hoc est, sæue totos populos ob iniquitatẽ deijcis, nec istis igitur parces. Videtur enim illud: In ira populos deijcis ô Deus, tanq̃ catholicam sententiam subiecisse, unde significaret idem iudicij & suis hostibus expectandum, eosq́; omnino frustrandos peruersa spe sua, propterea quod Deus iustus iudex, totos etiam populos deijciat. Kim. & A. Ezra putant, aduersarios suos, populos uocasse propter multitudinẽ, sed nominatim de suis hostibus canit uersus decimus. Exilij sui & fugæ, tũ precationis cum lachrymis fusæ rationem habendam apud Deum, iactat uersu nono. Elegãti uero usus metaphora est, dum orat lachrymas suas poni in utre Dei, quo repositas & seruatas in illo gloriatus est. Vt enim illi utribus uinum conseruabant, unde in Euangelio de nouis & ueteribus utribus, & Iehos. 9. de utribus fatiscentibus Gibeonitarum, ita uerisimile est, utribus, & coreaceis laguunculis, aliosq́; quoq; preciosiores liquores seruare solitos. Altera apertior est translatio. *Versus 8. 9. 10 ad uerbum.*

B Vtiq́; in libro tuo, proprie, in commentario tuo, subaudi, sunt adscripta, & quæ iniuria perditis istis perfero, & quas ad te preces & lachrymas fundo. Fugas Dauidis nobiliores adnumeraui supra Psalmo undecimo. Hinc itaq; fiducia roborata, prædicit hostes repellendos, & infecta re retro cessuros. Nũc ait, in die quo inuocauero. His uidetur certum tempus, quo repellendos præuideret, denotare, alioqui quottidie Deum inuocabat.

In Deo gloriabor (de) uerbo, in Iehouah gloriabor (de) uerbo. Deo nitor, non timebo quid faciat homo mihi.) Expertus Dei opem, & uotorum suorum compos factus, ex eo quod Dei promissionibus fortiter nixus, certa spe hanc opem expectasset. Iactat ad eundẽ modũ se, & porro uerbum & oraculum Dei cum laude memoraturũ, atq; de eo gloriaturum, nixũq́; Deo nihil formidinis ab homine admissurum. Hæc consequebantur uota Dei in Ecclesia celebrandi. De his mox memorat. *Versus 11. 12. ad uerbum.*

Super me ô Deus uota tua, rependam laudem tibi. Quia liberasti animam meã à morte, seruasti pedes meos à lapsu, ut uerser coram te ô Deus, in lumine uiuentium.) Votorum præcipuum erat celebratio nominis Dei, licet adiũcta & sacrificia, & simul adhiberẽtur. De quo supra aliquoties. Caussam horum uotorum canit uer. 14. quod tandem se Deus à presentissimo, in quo erat periculo, à Philistæis comprehensus, ac alijs omnibus liberasset, & daturus esset, ut corã ipso, in omni iustitia & fœlicitate tanq̃ in ipso Dei præsentis, tuentis, omnẽq́; fœlicitatẽ suppeditãtis, cõspectu, uitali aura, quã lucem suo more uocat, frueretur. Nam coram Deo uersari, est, ut certo Dei fauore gaudere, ita uicissim flagranti eius studio teneri. Sic & illud dictum Abrahæ intelligendum: Versare coram me, & esto integer, Gen. 17. Et hi soli, qui ita coram Deo agunt, ueram uitæ lucem obtinent. *Ver. 13. & 14. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI LVII.

Canit, ut desidens in specu cum suis, Domino se committens, omne periculum euaserit, & quanto studio ob id Domino gratias egerit, cum descriptione malitiæ, & odij, in se, hostium suorum.

PSALMVS LVII.

εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 PRæsuli, Ne perdas, Dauidis Michtam, quum à
Schaule fugisset in specum.
2 Miserere mei Deus, miserere mei, nam se tuæ
protectioni anima mea commisit, alis tuis me pro
tegendum submitto, donec prætereat uiolentia.
3 Inuocabo Deum excelsum, Deum qui omnia
mihi perficit.
4 Demittet è cælo, & seruabit me, opprobrium absorbere me conan
ti, Selah. Demittet Deus suam bonitatem & fidem.
5 Anima mea in medio leonum, habito inter homines qui flammis
exurunt, quorum dentes lanceæ & sagittæ sunt, & lingua gladius acu
tus.
6 Extolle te Deus super cœlos, super omnem terram decus tuum.
7 Rete pararunt gressibus meis, depressit ille animam meam, effode
runt mihi foueam, & inciderunt in illam, Selah.
8 Confirmatum est cor meum ô Deus, confirmatum est cor meum,
cantabo & laudabo.
9 Attolle te lingua mea, attollite uos, fides & cythara, mane cantabo,
10 Celebrabo inter populos Domine, laudabo te in nationibus.
11 Ingens adeo est bonitas tua, ut usque ad cœlos pertingat, & fides tua,
ut ad nubes usque sese attollat.
12 Extolle te Deus, super cœlos ô Deus, & super omnem terram de
cus tuum.

VERSVS PRIMI EXPLANATIO.

Ad uerbum. ILlo: *Ne perdas*, quod & duobus sequentibus Psalmis, qui de Schaule compositi sunt, præmittitur, forte id indicare uoluit, quod suos, qui ut perderet Schaulem incitabant, seseque ad id offerebant, his represserit. Tum certe quando comitatus Abishai dormienti Schauli superuenisset, & ille confodere hunc uellet, dixisse ei Dauidem legimus: אל תשחיתהו, id est, ne perdas eum, sicut hic, אל תשחת. A. Ezra scribit, carminis cuiusdam fuisse initium, ad cuius numerum fuerint hi Psalmi compositi. Priorem sententiam Kimhi ponit. Memorabilis uero historia est, Dauidē Schauli pepercisse tanto hosti, cum ita in manus eius incidisset. Certe hæc animi celsitudo & bonitas tanta fuit, ut & Schauli, cum eam audisset, lachrymas

A excusserit, quamlibet implacabiliter infenso, atque compulerit hac uice exercitum reducere: Historia legitur 1. Reg. 24. Nemo putet incredibile quod in hac historia legimus Dauidem cum sexcentis in specu latuisse, scribit enim Strabo in hac regione esse specus tam capaces, ut sint, qui quatuor hominum millia capiant, libro decimo sexto.

Miserere mei Deus, miserere mei, quia in te cõfisa est anima mea. Et in umbra alarũ tuarũ cõfidã, dũ transeant fraudes, clamabã ad Deũ excelsum, ad Deũ perficientẽ super me.) Versus 2. & 3 ad uerbum. Nihil est, quod magis in aduersitate consoletur, atque sentire in animo firmam in Deum fiduciam, ea namque præditis Deus nequit deesse, hanc ergo statim initio iactat: In te confisa est, uel, tuæ se protectioni commisit anima mea. De umbræ, id est, protectionis alarum translatione, non minus scita quàm frequenti in Psalmis, in uersum octauum psal. 17. Versu tertio uocat Deum perficientem super se, hoc est, omnia sua expedientem, absoluentem, & ad optatum finem perducentem.

Misit è cœlis & seruauit me, opprobrium absorbenti me, Selah, misit Deus bonitatem suam, & ueritatem suam.) Versus 4. ad uerbum. Vt seria & ex fide nata precatio, ilico consolationem, & adfuturæ opis certitudinem impetrat, canit Deum, è cœlo misisse, nimirum angelos suos, & uirtute cœlesti se seruasse. Ad illud: Opprobrium absorbenti me, subandi Dominus adferet, Et quia admiranda est hæc, tanta in tam ancipiti periculo fiducia, adscriptum Selah est. Schaul uidebatur Dauidem iam iam absorpturus, ipse autem præuidebat sempiternum illi imminere opprobrium, hac eum reuelatione Deus, angustiatum & ad se uociferatum, fuerat consolatus. Ad huius certitudinem pertinet, quod repetit de auxilio adfuturo cœlitus: Mittet Deus bonitatem & fidem suam, hoc est, bonitatem & fidem suam lato auxilio cœlitus, in me declarabit.

Anima mea in medio leonũ habito (in medio) incendentiũ filiorũ hominũ, dentes eorum lanceæ & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.) Versus 5. ad uerbum. Describit hostium atrocitatem, dum eos leonibus comparat, facit incendentes, dicit dentes eorum esse ut lanceas, & sagittas,
B & linguam, ut gladium acutum. Quibus nihil nisi pertinacissimum odium illorum, studium & conatus perdendi se atrocissimos uoluit taxare. Per dentes autem & linguam, sermonis instrumenta, noxias & pestilentes assentatorum delationes, atque consilia, quibus Dauidi, bonisque alijs omne malorum incendium continuo excitabant, intellexit, quare & inflammantes eos uocat, Leonis truculentia, notauit Schaulem & alios, qui freti suis uiribus perdere Dauidem conabantur. In horum dicit se medio habitasse, quia nusquam potuit, tutum ab his latibulum inuenire.

Attolle te ò Deus super cœlos, supra omnem terram gloriam tuam.) Orat Deum ita potentiam suam declarare, ut ab omnibus metuatur & colatur, Eo enim gloria eius Versus 6. ad uerbum. super omnem terram, & ultra coelos extollitur, de quo & uersus undecimus canit.

Parauerunt rete gressibus meis, incuruauit animam meam, foderunt ante me foueam, inciderunt in medium eius, Selah.) Versus 7. ad uerbum. Canit latum sibi auxilium, siue quòd ita certò præuideret, siue quòd iam re ipsa hæc perfecta fuerũt. Nam forte cum iam extinctis hostibus regnaret, Psalmum hunc composuit. Singulare uero iustitiæ Dei argumẽtum fuit hostes Dauidem quo magis perdere quærerent, eo propius se ipsos internitioni adduxisse, idcirco subscriptum Selah est. Idem iudicium Dei canit et Psalmo septimo uersu decimo septimo.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, canam & psallam. Euigila decus meum, euigila nablum, & cythara, euigilabo mane.) Versus 8. et 9 ad uerbum. Confirmatum cor suum, ac spe optima instructũ gloriatur, & laudes hinc Dei sese cantaturum magnis affectibus pollicetur. Inde per prosopopeiam iucundam, & Poetis non insolentem alloquitur, & inuitat

A Lætabitur iustus ubi consyderauerit ultionem, pedes suos lauabit 11
in sanguine improbi.

Et dicent uulgo, utiq; manet iustum suus fructus, utiq; est Deus iu 12
dicans in terra.

VERSUS SECUNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum.

(*Nunquid uerè ô collectio, iustitiam loquimini, æqua iudicabitis filij hominum? Etiam in corde iniquitates operamini, in terra uim manus uestræ librant.*) His uersibus describit deploratam malitiam adulatorum Schaulis, & sub horum typo, omnium hostium Christi & Christianorum. Primus uersus admodum obscurus est, nam dictio אלם ambigui significatus est. Potest pro collectione accipi, ab eo quòd Genesis 37. אלם pro colligere manipulos, & אלֻּם pro manipulo culmorum, ac fasciculo usurpatur, forsan quod inter se, in necem Dauidis conspirauerant, sic eos uocauit. Kimhi tamen existimat sic uocatos, quòd ad iudicium cogerentur, ceu consessum, uel coronam iudicum. Satis enim liquet præcipue Schaulis consilianos, atq; iudices hic notatos esse. Porro significat etiam hæc uox mutum, unde quidam sic uersum legunt: Num uere mutã iustitiã loquimini, id est, quod iustũ est tacetis: sed hoc durius est. Si enim iustitiam loquebantur, nõ tacebant. Sensus itaq; iuxta priorem significationem erit. O cõcilium, id est, sodalitium procerum & iudicum, qui Schaulem à persequendo me innocentem reuocare debebatis, nunquando uere, quod uestrum scilicet officium est, loquimini iustitiam, id est, cum ueritate, quod iustũ est, censetis, consulitis, pronunciatis, nunquando quæ æqua sunt, mortalibus id à uobis postulantibus & expectantibus, iudicatis? Minime. Etiam in corde iniquitatem operamini, hoc est, omnem in hoc cogitationem consumitis, ut quæ
B praua, quæ iniqua sunt, & designetis ipsi, & defendatis in alijs, uiolentiam manus uestræ appendunt, id est, post librationem iudicij, id pronunciatis, & quasi ex iudicialis authoritatis libra, potestate uestra qua abutimini, id appenditis, quod mera uis, & iniuria est, tam abest, ut ueritatem & iustitiam, quæ uestræ partes erant, coleretis & tueremini.

Versus 4.5.6. ad uerbum.

(*Alieni sunt improbi ab utero, loquentes mendacium, errarunt à uentre, Furor illis, ad similitudinẽ furoris serpentis, sicut aspidis surdæ, quæ obturat aurem suam. Quæ non audit uocem incantantium, magi magicas artes scite exercentis.*) His uersibus caussam reddidit peruersitatis memoratæ. Ab eo enim, quod in hanc lucem æditi sunt, alieni fuerũt à familia Dei, mancipia spiritus mali, qui illos ad quæq; pessima semper egit. Inde uerbis, factisq; eorum nihil potest fingi nocentius, quod similitudine ueneni maxime præsentis, expressit uersu quinto. Ab hac immani malitia non potuisse eos reuocari, quia ex diabolo nati, nempe alieni, uerbum Dei reuocantis audire nequibãt, canit uersu sexto. Carminibus cogi serpentes & aspides, ut nitus ponant & mãsuescant, apud omnes scriptores celebre est, & à nostris, Marsis præcipue ea facultas tribuitur. Facit autem aspidi obturanti aurem, & ad quamuis incantationẽ obsurdescenti, illos similes, quod nulla prorsus monitione potuissent ab instituto & studio lædendi bonos, depelli. Similitudinem autem hanc, malitiæ improborum exprimendæ caussa duntaxat adhibuit, non quod etiam probaret usum horum carminum. חבר enim meminit, qua magiæ specie Deus nominatim interdixit, Deut. 18. De hac malorum alienatione, dixi quædam in uersum ultimũ Psalmi decimi.

Versus 7. ad uerbum. C *Deus cōmole dentes eorum in ore eorum, maxillares leonum demolire ô Iehouah.*) Prædicit & imprecatur ultionem hostibus suis, postq̃ nulla ratione reduci in uiam potue= runt. Per dentes, uerba nocentia, & innocentes laceratuia, intelligit, quoq; exag gerares eorum crudelitatem, leonum dentes eis tribuit. Hos uero dẽtes illis Do= minus confregit, quando ademit nocendi sermonibus facultatem. Simili alle= goria usus est & Psal. 3.

Vers. 8. 9. 10. ad uerbum. *Colliquefient, sicut aquæ diffluent sibi (qui) tendet arcum suum, sagittæ eius, sicut confractæ erunt. Si cut limax quæ colliquescit, diffluet (sicut) abortiuum mulieris non aspicient solem. Antequàm intelligãt ollæ uestræ spinam sicut uiuum, sic ardente furore percellet eum.*) Adimendam hostibus suis omnem nocẽdi potestatem canit, quinq; adhibitis similitudinibus, uel po= tius imaginibus, non minus elegantibus, q̃ uehementibus. Quo spei suæ expres sit certitudinem. Prima est, aquæ dilabentis, qua scriptura & Psal. 22. uer. 15. atq; 2. Reg. 14. usa est. Altera conantis arcu iam tenso iacere, cui sagittæ in ipsa arcus tẽ sione atq; iaciendi conatu contortæ & confractæ in frustra dissiliãt. R. Shlomoh id Gallice persroier expressit. Tertia, limacis intra testam suam colliquescen= tis, & pereuntis. Quarta, abortiui, quod periit, priusq̃ lucem hanc aspexerit. חזו uerbum plurale respondet singulari nomini, quod pro plurali positum est, non infrequens schema in scripturis. Quinta, carnis raptæ, antequàm olla calo= rem conceperit, cuiq̃ ex ea materia ignis substratus sit, quæ non possit etiã si for= titer ardeat, magnum calorem subministrare, nempe ex spinis. Est & in eo simi= litudo, quod subiicit, rapiẽdos cum tempestate (id enim significat uerbũ שער) & cum æstuanti indignatione. Porro סירות in uersu nono quidam interpretã= tur spinas, atq; inde sic enarrant: Anteq̃ spinæ minores intelligant, hoc est, asse= cutæ sint modum rhamni, scilicet magnarum spinarum, ut intelligas perden= dos fuisse, anteq̃ malicia eorum maturuisset. Id utcũq; sit, hoc abunde patet his similitudinibus uoluisse Vatem significare, se petiisse, atq; præuidisse futurum, ut impii illi penitus perderentur, & id q̃ celerrime, anteq̃ eorũ peruersitas ado= leuisset. Id uero omnibus impiis bonorum persequutoribus euenit, & si carnis
D iudicio sæpe uideantur, nimis diu regnare, & plus nimio posse.

Ver. 11. et 12. ad uerbum. *Gaudebit iustus ut consyderauerit ultionem, pedes suos lauabit in sanguine improbi. Et dicet ho= mo, utiq; fructus iusto, utiq; est Deus, iudicia exercens in terra.*) Iusti ut Deum ex toto corde diligunt, ita nihil illis maiorem adfert uoluptatem, quã ipsius nomen illustrari, etiam cuiuscunq; id pernitie fiat. Parentes nanq;, uxores & liberos, præ Deo, si res poscat, odio habent. Dum itaq; homines sunt, quorũ cum salute Dei gloria clarescere nequit, summam eius iucunditatem adfert, si ea claruerit, illorum inte ritu. Huiusmodi ergo iucunditatem prædicit futuram, cum scilicet extincti fue= rint, de quibus hic queritur, nõ tam sui, q̃ Dei hostes. Eam significauit & in uer= bo חזה, quod contemplari, & cum mora aliquid intueri significat. Item in hyperbole illa: Lauabit pedes suos in sanguine improbi, quod ali oqui summæ esset crudelitatis. Vt autem hæc istorum ultio, ad illustrationem gloriæ factura erat, canit uersu ultimo: Et dicet homo, id est, quisquis, uulgo hoc iactabitur, utiq; manet iustum suus fructus, utiq; est Deus iudicans in terra, In futuro siquidem De us uerum demum, solidumq̃ iu dicium faciet, hic non omnia compen= sat, inde impii sibi sæpe conantur persuadere, illũ nõ habere præsentiũ rerum curã, dum itaq; insi gni aliqua malorum ultione, se orbis iudicẽ declarat, mi rum in modum confirmatur infirmioribus diuinæ prouiden tiæ fides, eiusq̃ nomen redditur apud omnes augustius.

A ARGVMENTVM PSALMI QVINQVAGESIMI NONI.

Opem contra hostes implorat, suam iactat innocentiam, mores illorum describit, & ultionem prædicit.

PSALMVS LIX

σχετλιαστικὸς καὶ εὐκτικός.

RPræsuli, Ne perdas, Michtam Dauidis, cũ 1
misisset Schaul ad obseruãdum domũ eius,
ut ipsum occideret.
Eripe me ab inimicis meis Deus mi, ab 2
ijs qui contra me insurgunt, recipe me,
Eripe me ab hominibus prauitati dedi- 3
tis, serua me à uiris sanguinarijs.
Nam ecce animæ meæ insidiantur, conue 4
nerunt contra me robusti, cum nihil tamen
sceleris, ô Iehouah, nihil piaculi admiserim.
Nulla iniquitate mea adducti accurrerunt, seseq́ instruxerunt, ex- 5
urge ut mihi succurras, & respice.
Et tu Iehouah, ô Deus Zebaoth, Deus Israel, euigila, ut de cunctis 6
gentibus cognitionem instituas, ne sis propitius omnibus qui ex ini-
quitate aduersantur, Selah.
B Ad uesperam discursant, fremunt ut canes, & urbem circumcur- 7
sant.
Et loquuntur ore suo, gladij sunt in labijs eorum, nam aiunt, quis 8
audiret?
At tu ô Iehouah ridebis illos, subsannabis cunctas gentes. 9
Abs te, qui iam es robur illius, opem expectabo, nam Deus mihi 10
pro arce est.
Deus qui me bonitate sua dignatur, anteuertat me, Deus fac optata 11
uideam, in insidiatoribus meis.
Nõ è uestigio interimas illos, ne huius populus meus obliuiscatur, 12
redde uagos in populo tuo, deijce eos Domine, qui es clypeus noster.
Propter flagitia oris sui, & quæ mala loquuntur, illaqueentur super- 13
bia sua, & ob periuria atq́ mendacia sua, fiant fabula uulgi.
Consume accensus in ultionem, consume, ut isti nusquàm appare- 14
ant, & sciant omnes ad fines usq́ terræ, quod Deus sit princeps in Ia-
cob, Selah.
Ad uesperam discursant & fremunt ut canes, & urbem circumcur- 15
sant,

16 Vagabuntur pro cibo, at nec satiabuntur, nec tectum eis subire da-
C bitur.
17 Ego autem cantabo de robore quod cótuleris, mane ouabo de bo-
nitate quam præstiteris, quòd mihi fueris pro arce, & dum premeret
aduersitas, perfugium.
18 Robur meum, tibi canam, nam Deus mihi pro arce est, Deus qui
bonitate tua me dignaris.

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum. *Libera me ab inimicis meis Deus mi, ab insurgentibus contra me attolle me. Libera me ab operarijs iniquitatis, à uiris sanguinum serua me,*) Versu primo notatur Psalmi huius occasio, quæ fuit periculũ in quo Dauid erat, quando Schaul domum eius fecerat obsideri, quo mane comprehensum occideret. Id quod legitur 1. Reg. 19. Versu secundo orat eripi ab inimicis, in quorum iam manibus tenebatur, nisi ab uxore monitus, Deo uiam faciente, fugisset. Versu tertio cur se Deus eripere debeat, caussam addit, quod illi hostes eius, essent פעלי און operarij iniquitatis, hoc est, iniquitati dediti, & uiri sanguinarij, cædique intenti, de quibus uer. 5. Psal. 5.

Versus 4. et 5 ad uerbum. *Nam ecce insidiati sunt animæ meæ, collecti sunt contra me ualidi, non scelus meum, & non peccatum meum ô Iehouah. Absque iniquitate cucurrerunt, & instruxerunt se, euigila ut occurras mihi, & uide.*) Insidijs, numero, uiribus, magno conatu oppugnatum se ab hostibus queritur, idque nihil commeritum. Quod cum permitteret Deus, dormire uidebatur, orauit ergo ut euigilet Deus ad occurrendum, id est, succurrendum sibi & uideat. Insidias expressit, numerum significauit, cum ait: Collecti sunt. Vires, cũ ait, ualidi. Conatum & studium cum ait: cucurrerunt & instruxerunt se. Innocentiã suam testatur utroque uersu admodum aperte cum ait: Non scelus meum, id est, non ob scelus meum, non ob peccatum meum. נפשי hic habetur, quod defecti-
D onem quoque significat, cuius eum adulatores Schaulis perpetuo insimulabant.

Ver. 6. ad uerbum. *Et tu ô Iehouah Deus Zebaoth, Deus Israel, excitare ut de omnibus gentibus cognoscas, ne miserearis cunctis iniquè lacessentibus. Selah.*) Consyderata inter precandum ut filij Dei bonitate, potentia, & in omnes æquitate, tamen quid promiserit peculiariter Israeli, esse scilicet illi Deus, hoc est uindex & seruator, animosius orat ut se excitet, animaduersurus in omnes gentes. Cum autem de omnibus gẽtibus, cognoscere Deum flagitauit, utique sub gentium nomine, & personatos Israelitas intellexit, contra quos Deum Israelis, cui ipsi haudquaquam poterant iure accenseri, inuocabat, quos ideo & infra uer. 9. gentes uocauit. De quo in uer. 4. Psalmi superioris, & in ult. Psal. 10. Vt uero hoc memorabile est, ita adscripsit, Selah. בגדי און intelligit, qui aduersant, lacessunt, oppugnant innocẽtes, nulla alia re, quàm sua ipsorum peruersitate adducti. De uerbo פקד, quod uisitare uulgo uertunt, in uersu 5 Psalmi octaui.

Versus 7. ad uerbum. *Reuertebantur ad uesperam, fremebant ut canes, & circumibant ciuitatem.*) Hoc uersu præcipue eos notat, qui Schauli gratificari cupientes, studiose domum Dauidis noctu obseruabant, & de perimendo eo inter se commentabantur. De his ergo canit: Ad uesperã discursant. ישובו enim pro ire & reuerti, hoc est, sedulo discursare, accipitur. Voluit eo studium & sedulitatem istorum assentatorũ indicare, quã & eo expressit quod sequitur: Fremunt ut canis. Instar canum enim uenantiũ, qui iam deprehensam feram cum latratu illã prodente, & ipsorum desyderium indicante, insequuntur, per ciuitatẽ discursabant, omnia obseruantes & custodientes, ne quasi domum euasisset, elaberetur.

A *Ecce effutiebant ore suo, & gladij in labijs suis, nam quis audit?*) Queritur nominatim de *Versus 8. ad*
uerbis, quibus assentatores illi odium suum erga ipsum inuicem dum domum *uerbum.*
obseruarent, & dormire Dauidem putarent, detexerant, & consilia capiendi eũ
tractauerant. Ea fuere tam atrocia, ut per admirationis notam, & cum aposio-
poesi dixerit: En ore suo loquuntur, subaudi, nihil nisi cędem, necem, lanienam,
unde subijcit: Gladij in labijs illorum, hoc est, omnia uerba eorum, de me necá
do, perdendo, extinguendo, sonant. Caussam huius truculentiæ subijcit, impiá
cordis eorum cogitationem, Quis audiat? Dum enim nullum hominem audi-
re suos sermones putabát, prorsus à nemine eos agnosci rebantur. Nam Deum
nihil horum curare, sibi ipsis persuaserant, quæ radix est malorum omnium.

Et tu ô Iehoua ridebis illos, subsannabis omnes gentes.) Precem fide fusam, diuina sem- *Versus 9. ad*
per consolatio excipit. Hanc modo canit, unde uersu 9. ait: Deum illos dira in se *uerbum.*
consultantes, risisse & subsannasse, id quod palam factum fuit, cum præter om-
nem illorum expectationem, Domini ope adiutus, euasit, q̃libet diligenter ob-
seruassent & custodissent omnia. Quia autem horum manum elapsus, nondũ
omne periculum euaserat, spem suam, & in posterum canit.

Robur eius ad te custodiam, quia Deus arx mea.) Versu ultimo habetur: Robur meũ; *Ver. 10. ad*
ibi sensus apertior, hic nonnihil obscurus est. Kimhi interpretatur: Præ robore *uerbum.*
Schaulis, cui resistendo non sum, ad te ô Deus, qui me ab illo eripias, respicio, te
obseruo. A. Ezra uero sic: O Deus, qui iam es robur Schaulis, & eum in regno tu
ens, paulo post, meum in hoc ipso robur futurus es, cũ hoc consentit Paraphra
sis Chaldæa: Ad te obseruabo, hoc est, ad te semper respiciam, omne auxilium
abs te expectans, nam, Deus mihi pro arce est. Subita personæ mutatio, ut fre-
quens in Psalmis, ita indubie in lingua sacra non parum decora. Cęterum illud:
Obseruabo ad te, antithesin habet, ad obseruationem hostium, qua domũ ob-
seruabant, ipsum capturi, ad hunc sensum: Isti obseruant domum meam, ut me
perdant, ego autem obseruabo tuam bonitatem, qua me eripies.

B *Deus bonitatis meæ preueniet me, Deus faciet me uidere in insidiatoribus meis.*) Canit sic se iuuá *Versus 11.*
dum diuinitus, ut optata quoq; uideat in hostibus: Deus, inquit, bonitati meæ *ad uerbum.*
præueniet meæ. Vocat autem bonitatem suam, qua Deus ipsum dignabatur, &
erat adiuturus. Sic namq; habet mos scripturæ, ut dicat alicuius esse, & quod ipse
facit, & quod ei fit ab alio. Ita dicitur, diuina bonitas Dei, q̃ eam exhibeat, dici-
tur eadem hominis, q̃ eam percipiat. Ad hunc modum inducitur Deus dicere
de Christo, Psal. 2. Rex meus, eo q̃ illi dederit, ut rex esset. Eundem uocat & Ec-
clesia Regem suum, nempe q̃ ipsam regat. Haud scio tamen, an non possit intel
ligi, Deus bonitati meæ præueniet me, ut idem sit atq; Bonitatem meam com
pensabit. De uidere in insidiatoribus, iam dictum in uersu nono, Psal. 54.

Ne occidas eos, ne obliuiscatur populus meus, disperge eos in exercitu tuo, & deijce eos ô clypee no- *Versus 12. ad*
ster Domine.) Certus iam exterminij hostium suorum, orat ne excindantur su- *uerbum.*
bito, sed lento potius supplicio, ut uagi, mendici, & modis omnibus miseri, Dei
in se iustitiam ostentent. Illud, uagos fac, בחילך alij in uirtute tua reddunt. Sed
A. Ezra & Kim. interpretantur, in exercitu tuo, scilicet populo Iisrael, & id argu-
mento satis commode quadrat, et si nec alienum ab eo sit, si legas, in uirtute tua.

Peccatũ oris eorũ, uerba labiorũ eorũ, & illaqueẽtur in superbia sua. & execratione & mẽdacio me- *Versus 13. ad*
morentur.) Hic uersus obscurior est. A. Ezra iungit priorem eius partẽ, cum uer- *uerbum.*
bo, deijce, in uersu præcedenti, ut sit sensus: Deijce illos propter peccatum oris
sui &c. Ambigua est & posterior huius uersus pars. A. Ezra legit eam, ut uerti.
Kimhi אלה maledictionem Domini, & כחש cum maciem etiam significet, ta
bem intelligit, qua Deus ita impios illos percussurus fuerit, ut inde in fabulam
hominum abierint.

Consu-

Versus .14. ad uerbum. C *Consume in indignatione, consume, & non sint, & cognoscant quòd Deus dominator est in Iaacob, ad fines terræ. Selah.*) Hic præter q̄; q precem pro ultione istorum intendit, ostendit, eadem Domini gloriam ad fines usq; orbis illustrandam. Quod cum præcipue spectarit, per Selah insigniuit.

Versus .15. 16. ad uerbum. *Et reuertebantur ad uesperam, frendebant sicut canis, & circumibant ciuitatem. Ipsi uagabuntur pro cibo, si non saluabuntur (si non) noctu quiescent.*) Repetit, ut nocte illa satagerint, cũ se obseruarent, ut ex quo malitiam eorum præcipue didicerit, tamen iterum mẽdicitatem eis imprecatur, qua uerisimile est, dedisse impietatis suæ pœnas, extincto Schaule. At A. Ezra & Kim. uer. 15. oppositum putant seprimo, in hunc sensum: Ante hac reuersabantur nocte & discursabant canum instar, ut me caperẽt, & proderent, nunc rursus discursabunt, sed ut panem miseri mendicent, fremẽt & latrabunt, sed præ cruciatu famis, nõ ut antea præ furente in me odio. אם לא A. Ezra duobus locis legendum putat hoc sensu: Vagabuntur pro cibo, sed nec satiabuntur, nec habebunt ubi diuertant, aut nocturnam quietem capiant, ut ita duplici malo intelligas affectos, & cibi & uesti inopia. Cæterum modus iurandi est, ut etiam iuramento affirmari intelligas illos toto die mendicaturos, nec tamen uel cibo uel tecto illos fruituros.

Ver. 17. et. 18. ad uerbum. *Et ego canam uirtutem tuam, & ouabo mane bonitatem tuam, quia fuisti arx mihi, & refugium mihi in die angustiæ. Virtus mea ad te custodiam, quia Deus arx mea, Deus bonitatis meæ.*) Canit q̄; uelit iam magna animi lętitia, de lato auxilio, Deo agere gratias, & laudes canere, idq; mane in solenniori Ecclesiæ conuentu, quo plurimi ad colendum Deũ excitentur. Vocatq; iam Deum robur suum, ut supra uer. 10. uocarat robur Schaulis. Item & Deum bonitatis suæ, uniq; q seiam in regno roborasset, & omni ge- D nere beneficiorum cumulasset.

ARGVMENTVM PSALMI LX.

Memorat, ut olim iratus Deus populum suum hostibus permiserit, rursus tamen benigne illis opem ferens præclaros triumphos dederit, & nominatim narrat regni Israelis latitudinem & potentiam, cui & Moabitæ atq; Philistæi iam subiecti erant, indeq; colligit, se eodem Deo fretum, & de Ammonitis uictoriam relaturum.

PSALMVS LX

in genere mixto εὐχαριστικὸς καὶ εὐκτικὸς.

1 Ræsuli ad Shusan decorum, Michtam Dauidis
ad docendum.
2 Dum bellum gereret contra eam Syriæ partẽ,
quæ Mesopotamia dicitur, & contra Syriæ par-
Sophenem habet Ioseph. tem, quæ uocata est Zoba, & Ioab reuersus per-
cussisset Aedomitarum in ualle Salis milia duode
cim.
Deus repulisti olim nos, disiecisti, iratus eras, at redhibuisti rursus
3 te nobis placatum.
4 Concussisti terram, diripuisti eam cura (orabamus) fracturas eius,
nam inclinata est.
5 Dura sæpe fecisti exderiri populum tuum, potasti nos uino toxi
co.

At

A At sustulisti rursus timentibus te signum, sub quo fœliciter uince- 6
rent,idq́ propter ueritatem,Selah.
Ideo tuti agebant amati tui,serua & nunc me dextera tua,annue mi 7
hi.
Deus oraculum è Sacrario suo ædidit,lætabor, Shecem iam diuisi, 8
& metitus sum uallem Succoth.
Meus est Gilead,et meus Manasheh,Ephraim principatus mei ro 9
bur,regnum meum Iehudah.
Moab subiecta mihi est,ceu lebes in quo lauem pedes,Aedom erit 10
ut locus,in quem abijciam calciamentum meum,Philistęa mihi,ut Re
gi suo acclamat.
Quis iam adducat me in ciuitatem munitam, quis adducet usque in 11
Aedom?
Certe tu Deus,qui olim repuleras nos,nec egrediebaris inter copi- 12
as nostras.
Fer auxilium nobis,ut ab infestis liberes,nam hominum auxilium 13
inane est.
Deo freti,fortiter faciemus,ipse autem conculcabit infestos nobis, 14

VERSVS PRIMI ET SECVNDI EXPLANATIO.

עדות alij testimonium uertunt. A. Ezra autem citat,qui pulchritudinem in-
B terpretentur,quam & significat. Illo: Ad docendum, putat notatum,ꝙ rex uolu
erit hanc Odam cantores doceri. Sed cum indubie uoluerit illos doceri quas-
cunq́ ordinasset,ut in templo decantarentur,quibus tamen nihil tale in inscri-
ptione prænotatum est,necesse est,aliud hac particula significarit,quod & Ebrę
os,ut alia multa in inscriptionibus,lateat. Mihi superuacaneum uidetur indul-
gere coniecturis,cum adeo desunt paulo certiores. Quantum uero attinet ad ea
quę Psaltes secũdo uersu scripsit,libro Reg.2.cap.8. legimus Dauidem reuersum
percussisse in ualle Salis decem & octo millia Syrorum. Primo autem Paral. le-
gitur Abishai prostrauisse in hac ualle,decem & octo millia Aedomitarum. Hic
autem tantum duodecim millia memorantur,& quidem Aedomitarum, atq́
cæsa ab Ioab. Hæc uidentur in speciem inter se pugnare,attamen sincerè perpen
das,nihil uariant. Dauidi sane non iniuria tribuitur,quicquid uel per Ioab, uel
Abishai,nempe eius duces in bello hoc gestum est,sed & Abishai haud præter
historiarum morem adscribitur,ꝙ unà cum fratre perfecit,propterea ꝙ ipse fece
rit prælij initium,& Ioab ab alia hostium cæde reuersus,fratri uelut suppetias tã
tum tulerit,& si ipse cum sua exercitus parte tum interfecerit,ut hic memoratur,
millia duodecim,& ideo Abishai tantum sex. Quòd autem in lib.Reg. Syri cæ-
si,& in libro Paral. atq́ hic, Aedomei leguntur,inde factum est,ꝙ commune ha
rum gentium bellum extitit,ut 2.Reg.10.& 1.Paral.19.scribitur. Quòd autẽ hæc
uictoria in octauo 2.Reg.& 1.Paral.18.seorsim inter præcipuas memoratur,caus
sam esse puto,ꝙ ea patentiori diuini auxilij miraculo contigerit,quam ob caus-
sam & in pręsenti adscriptione,eius mentionẽ factam nihil dubito. Nam alijs ui
cibus in hoc ipso bello longe plures hostium cecidisse,sacra historia testatur.

C *Deus depulisti nos, dirupisti nos, iratus fuisti, reuertere ad nos. Contremuit terra, uulnerasti eam,*

Ver.3.4.& 5 ad uerbum. *sana confractiones eius, quia inclinata est. Ostendisti populo tuo durum, potasti nos uino toxico.*) Sic sacra historia hoc bellum cum Ammonitis, Aedomitis, & Syris gestum, describit, ut nullum omnino difficilius à Dauide bellatum legamus. Ideo memorat, unde sibi spes uictoriæ contra tam ingentes copias firmata fuerit, nempe ex consyderatione, ut sperioribus sæculis, iratus populo suo Deus, hostes sæuissimos illi immiserit, statim autem, ut ipsum serio inuocauit, resipiscentia suscepta, in gratiam iterum receperit. Quòd uero ad superiora tẽpora hæc refero, in caussa est, quod ut sacra historia testatur, Deus, cum bellum cum Ammonitis & Syris gereretur, nunquam non in exercitu populi sui præsens adfuit, uictoremque fecit, & quidem contra copias fere infinitas. Vt hic igitur, longe tristiora & acerbiora describuntur, ita ad alia tempora referantur oportet, forte ad illa, quæ fuerunt, cum occiso Schaule, omnes circumquaque hostes Iisraelem impeterent, aut certe, his etiam superiora, siue Heli, siue Iudicum aliorum, sub quibus sæpenumero extremas calamitates fuerant experti. E quibus tamen illos Deus simul atque opem suam resipiscẽtes implorassent, rursum eripuit. Ergo præcipuã aliquam terræ Iisraelis calamitatẽ his tribus uersibus memorat. Quòd enim hostibus populũ tradiderat, & discerpi ab eis permiserat, id est, quod Psaltes hic canit: Repuleras nos, disieceras nos. Restitutum Domini bonitate populum, canit particula sequẽti; Reuertere ad nos. Ita enim orauerant prisci & exorauerãt, ut rursum Deus se uindicem & seruatorem populi sui declararet. Solet Vates namque narrationi interdum precatiunculas interserere, quibus ostendat, quid tum orare, uel ipse, uel

D populus fuerit coactus, indeque auget malorum memorationem. Id obseruauit & uersu sequenti: Calamitatem tradiri hostibus populi, uersu quarto exaggerat, dum canit terram à Domino concussam & diruptam, ita ut findi & dirumpi solet, dum concutitur grauius. Intelligit autem populum cõcussum atque diruptũ, id nempe, quod canit uer.3. Subiecta precatiuncula confirmat quod præmisit de terræ interruptione & concussione. Ver.5. idem agit alia metaphora, nempe uini toxici. תראלה quidam insaniam & rabiem interpretantur, ut intelligas ita malis fuisse obrutos, ut omnium rerum suarũ fuerint incerti, & perturbati adeo, ut nusquam non impingerent, ut qui essent prorsus in furorem acti. Eadem metaphora usus est & Iesh.51. Cæterum frequens in scripturis est, per calicem, id est, ad mensam uini portionem, uti in cõuiuijs ueterum obseruari solebat, certã malorum & bonorum portionem, quam cuique Deus destinarit, significari. De quo in uersu sexto Psalmi.11.

Ver.6.& 7. ad uerbum. *Dedisti timentibus te signum, ad sustollendum à facie ueritatis, Selah. Vt defendantur dilecti tui, serua dextera tua, & responde mihi.*) His uersibus canit, ut olim Deus populo postquã pœnas scelerum dedisset, benigne tutus & fauenter adfuerit, uictoriamque de hostibus donauerit. Nam per datum signum, quod ita ut solent uictores, in altum sustollerent & iactarent, amplam uictoriam, à qua populus exultarit, hostibus insultarit, planeque triumpharit, significare uoluit, nam uicti signa sua aut demittunt aut abijciunt. Proinde cum fortuna exercitus, à signi conditione cognoscatur, & res saluæ sint, dum illud in sublimi conspicitur, mutuatus hinc istam trãslationem, cecinit: Deum suis signum dedisse, & illud להתנוסס, id est, ad uexillandum, si ita loqui liceret, id est, ad extollendum more uictorum. Nec potuit sane aliter accidere, cum Deus signum dedisset, & dedisset ut pararetur illi uictoria. A facie, subijcit, ueritatis, quod caussam, cur sic populo suo adfuerit Deus expressit. Nam ueritatem unique promissionum diuinarum intellexit, inde & Selah adiecit, quo moneret, omnia soli ultroneæ Dei bonitati accepta referenda. Atque hinc & suam spem firmabat, non dubitãs, & se ex eorum numero esse, ad quos

Dei

Dei promissiones attineant, unde mox precem adnexuit: *Serua per dexteram tuam, et* Versus 7. ad
A *annue mihi*, etiam nunc tibi fidenti, atq; opem tuam imploranti. למען hoc uersu uerbum.
& cum superioribus iungi potest. Nam ideo Deus timentibus se signum uictori
ale donauerat, ut à facie ueritatis, per hanc scilicet adiuti & uictores facti, defensi
& tuti essent dilecti eius. Nā qui ipsum uere timent, obseruāt, colunt, hos quoq;
ille diligit, ut charos amicos tuetur. Ebræi sic ordinant: Serua per dexteram tuā,
qua nos gentes putant temere confidere, ut dilecti tui defendantur.

Deus locutus est in sacrario suo, letabar, diuisi Schecem, & uallem Succoth. Mihi Gilead, mihi Me Vers. 8. & 9.
naschch, & Ephraim robur capitis mei, Iudas praeceptor meus.) Memorat nunc, & quæ si ad uerbum.
bi Deus peculiariter magnifice fecerat, ut sibi ab initio regnum Iisraelis, & alias,
quas tum sub imperio habebat, nationes subiecerit. Et primum de ea parte reg-
ni Iisraelis, quæ occiso Schaul, filius illius regem acceperat. Deus, inquit, loquu-
tus est in Sancto suo, hoc est, oraculum ædidit tam indubitatum, quàm è propitia-
torio, suis se responsurum promisit. Inde canit: Lætabar, nempe certa spe subnix
us, omnia ita ut promiserat Deus, mihi euentura, & cessura. Subiecit igitur: Diui
si Shecem, & uallem Succoth. Hæc loca sortis Ephraim fuerunt, in quibus Ab-
ner princeps exercitus Schaulis regem cōstituerat Ishboseth filium domini sui,
eoq; minus quàm alia cessura Dauidis imperio, crēdebantur, hinc est, quod nominatim
eorum meminit, quo simul ostendere uoluit, nulla ratione impediri potuisse,
quod sibi destinasset Deus. Diuidere & metiri dixit, pro possidere iure hæredi
tario, quod eo iure possidenda primum diuidantur, & dimetiantur, Per Gilead, de
qua canit uersus nonus, & Manasseh, regionem trans Iordanem, significauit, ali
oqui Gilead tribui Gad cesserat, Iehos. 13. Ephraim præterea uocat robur capi-
tis, hoc est, principatus sui, quia potēntior alijs, & numerosior tribus extitit, qua-
re & regnum post defectionem à Rehabeam, penes illam fuit, nec raro pro po-
pulo omnium decem tribuum ponitur. Iehudam uocat moderatorem, hoc est
regem suum, sed regem pro regno usurpauit. מחקק proprie conditorem le- Mehokek.
B gum, & quid sequendum, præscribentem significat, unde Genesis 49. pro re-
ge scriptura usurpat: Non auferetur sceptrum de Iehudah, & de pedibus eius
מחקק.

Moab olla lotionis meæ, super Aedom proijciam calcaneum meum, super me Philistæa iubilat.) Ver. 10. ad
Nunc meminit & externas sibi nationes Dominum iam sibi subiecisse. Quæ o- uerbum.
mnia ad id faciebant, ut & de Ammoniris, eorumq; socijs & auxilijs uictoriam
certius speraret. Moab dicit ollam lotionis suæ, quo illam seruiliter sibi subditā Moab pelluui
esse dicere uoluit, uti & de Aedom, per id, quod dixit se super Aedom calceamen- um.
tum suum proiecturum. Pelluuium per lebetem lotionis puto designatū, quia
calceamenti statim meminit. Duræ uideri possent hæ translationes, nec sunt
loca in Biblijs, unde similes proferantur, sed cogitandum est in sacris Biblijs
haud quaquàm omnes Ebrææ linguæ copias comprehendi potuisse, iam reli- Iactura lin-
qui huius purioris monetæ libri interierunt, & Thalmudica atq; Rabinorum guæ Ebrææ.
scripta, plurimum à puritate sermonis Bibliaci deflexerunt. Sane infinitas fuis-
se linguæ huius diuitias, uel scripta Prophetarum, & eorum, quos כתובים, id
est, sacros scriptores uocant, abunde testantur. At quantum ad præsentem locū
attinet, quicquid sit de duritate allegoriæ, id tamen satis liquet, hic maxime ab-
iectam & sordidam subiectionem esse denotatam. Illud: Philistæa iubilat su-
per uel contra me. Kimhi putat ironiam esse, ut intelligas dixisse, iam haud qua-
quàm iubilabit cōtra me, ut solebat, sed cogitur supplex facere, quæ illi im pera-
uero. Mihi uidetur acclamario denotari, qua subditi solent principibus suis ac-
clamare. Quòd ij præcipue student, qui totos iam emerendæ principis gratiæ
sese dediderunt, ut & hoc ipso non uulgarem Philistinorum subiectionem sig-

C gnificauerit. In Psal. 108. qui à uersu 7. eadem habet, uariat hæc sola particula. Nam illic est: Iubilabo super Philistæa, sensus autem idem est, ut cuiuis liquet: Iubilare regis, eius uictoriam, populi, supplicem significat subiectionem. Hactenus itaq; cecinit, ut benigne antea populo & sibi Deus adsuisset. De subiectis Philistæis & Moabitis, legimus 2. Reg. 8.

Versus 11. 12 ad uerbum. *Quis adducat nos (in) ciuitatem munitam, quis deducat nos usq; in Aedom. Certe tu Deus (qui) depuleras nos, & non egrediebaris in exercitibus nostris.*) His iam uersibus canit spem suã in præsenti & in posterum: Quis, inquit, deducet me in ciuitatem munitã? Hoc de Rabbath Metropoli filiorum Ammon uidetur cecinisse, quam longa obsidione & multa satis difficultate expugnauit. Eius sane expugnationem Ioab tanti fecit, ut Regi eam deferret, indignum ratus, ut ipse tantæ urbis expugnator haberetur. Vnde cum illam expugnationi iam proximam reddidisset, ad regem misit, ut ipse adducto populo eam caperet, eiusq́; uictoriæ sibi titulum uendicaret, 2. Re. 12. Aedom simul eo bello subiugatus fuit, igit̃ hic et illius meminit: Versus duodecimus eleganter priori respondet: Certe, inquit, tu Deus, qui olim repuleras nos, &, subaudi iterum, respexisti nos, atq; hostibus nostris superiores effecisti, & modo uictoriam dabis.

Versus 13. 14. ad uerbum. *Fer nobis auxilium de angustia, nam uana salus hominis. In Deo faciemus uirtutem, & ipse conculcabit qui nos coartant.* Victoriam cuius sibi precedentibus spem firmauit, nunc simpliciter orát, & confitetur præsidia hominum nullius esse momenti, quo ad copias suas respexit, quibus uti quidem uolebat, at fidere solo Deo, de quo canit uersu ultimo: Per Deum faciemus uirtutẽ, hoc est, fortiter bellum geremus, magnis animis pugnabimus, quando ita Deo uisum est, non id tamen, quasi putemus per nos posse hostes deijci, sed ipsum Deum scimus illos conculcatos nobis subiecturum, cui nos operam nostram intrepide interim addicemus. Non dissimile est dicto illi Ioabi ad fratrem Abishai, in hoc ipso bello: Forti animo esto, & agamus fortiter pro populo nostro, & pro ciuitatibus Dei nostri, & Iehouah faciat, quod bonũ fuerit in oculis eius. Discimus hinc, in periculis ex consyderatione promissionum Dei, & priorum beneficiorum eius, animum roborandum. Ad hæc Christi typus, & hic in Dauide deliniatus est, omnes finitimos imperio suo fœliciter adeo subijciente. Octo posteriores uersus huius Psalmi ad uerbum & in Psalmo 108. habentur, uno hemistichio excepto uersus decimi, quod indicaui.

D

ARGVMENTVM PSALMI LXI.

Commune multis Psalmis argumentum, Liberari à periculo orat, & mox id exorasse cum pollicitatione gratiarum iactat. Et uidetur periculum hoc accidisse iam regnanti, siue id fuerit ab Ammonitis, siue à filio Abeshalom. Quin & Christi sese typum simul exhibet, de regni sui æternitate gloriatus.

Psalmus

A PSALMVS LXI.

ἐυκτικὸς.

Ræſuli,ad Negniath,Dauidis. 1
Audi Deus uociferationem meã, auſculta pre- 2
cationi meæ.
Ad te,de extremo terræ anxiſica cordis flagita- 3
tione clamo,in rupem nunc altiorem quàm in eã
poſſim conſcendere,ſub duc me.
Tu nanq; es tutela mea, prævalida turris, qua 4
ſeruor ab hoſte.
Verſabor in tabernaculo tuo in ſæcula,tutus agam in latibulo ala- 5
rum tuarum,Selah.
Etenim tu Deus audiſti uota mea, dediſti hæreditatem timentibus
nomen tuum.
Dies diebus regis adijcies,annos eius in multas generationes pro- 7
duces.
Sedebit coram Deo in ſæculum,exere bonitatem & ueritatem,qui- 8
bus eum cuſtodias.
Sic canam nomen tuum in ſempiternũ,ut reddam uota mea quot- 9
tidie.

B VERSVS SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

A*udi Deus uociferationem meam, attende preci meæ. A fine terræ clamo ad te,cum anxietudine cordis mei,in rupe quæ exaltatur à me,deducas me:*) Precationis affectus habet uerſus ſecundus. De uoce רנה quod uocem æditam ex affectu quolibet natam ſignificat,et hic ardorem precationis notat,dictum in uerſum primum Pſal.17. Illud uerſus tertij: Ab extremo terræ, poteſt de alto aduerſitatis intelligi,ut profunda,in Pſal.130. uel de locis, in quibus forte exularit,nam in extremis regionis Iſraeliticæ partibus agebat, & cum Schaul eum perſequeretur,& cum Abeshalom. Si Pſalmus compoſitus eſt de bello contra Ammonitas,metaphora erit. בעטוף לבי cũ inuolutione cordis mei quidam uertunt,ſignificat enim עטף inuoluere,ſed ſatis liquet ex uerſu primo Pſal.102. & uer.5. Pſal.107. quando cordi,ſpiritui,uel animæ hoc uerbum iungitur,ſignificare uehementem animi perturbationem. *Ad uerbum.*

Nam fuiſti protectio mihi,turris roboris à facie inimici. Verſabor in tabernaculo tuo(per) ſecula, tuebor in abſcondito faciei tuæ,Selah. Nam tu Deus audiſti uota mea,dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum.) His uerſibus canit de percepta ex prece conſolatione. Statim ſiquidẽ ut opem Dei implorauit,certius agnoſcere cœpit illum ſibi nunq; defuturũ: Inde canit: Deum ſuam tutelam & turrim,in quã ſeruetur ab hoſte quolibet. Item uerſu quinto ſe in tabernaculo eius uerſaturũ,& ſecreto uultus eius, quod idem eſt,nẽpe proxime eum,in ipſo cõſpectu Dei ſe tuentis & defendentis,quo nullũ eſt latibulum tutius,ſicut in caſtris regijs nemo eo ſecurior eſt,cui in ipſo regis tabernaculo agere datũ eſt,de qua allegoria dixi in uer.5. Pſal.27. In hoc tabernaculo ij agunt,qui Dei bonitatẽ ſibi proſpicientis,ſe ducentis,agnouerunt plenius. In hoc uita æterna ſita eſt,igitur adſcripſit Selah. In uerſu ſexto,uota pro pre- *Verſus 4.5.6 ad uerbum.*

cibus dixit, eo q; precantes simul semper uota solent nuncupare, de hoc in uersu 26. Psal. 22. Hæreditate, quam canit Deum dedisse timentibus se, significauit sempiternam bonorum, quę illis Deus destinauit, possessionem. Agnoscebat enim iam beneuolentiam Dei, in se & populum, nunquàm finiendam, de quo canit & uersibus duobus sequentibus. Cæterum de hæreditario iure, quod pro præcipuo poni solet dictum in Psal. 37. & alibi.

C

Ver. 7. et 8 ad uerbum. *Dies super dies regis adijcies, annos eius sicut generationem & generationem. Sedet in seculum coram Deo, bonitatem & ueritatem constitue, custodient eum.*) In his, quibus de regni sui diuturnitate, & firmitate canit, typum Christi exhibuit, cuius regni nullus finis est, ut qui uere coram Deo, id est, Deo præsenter fauenti totus deditus, regnum administret. Quid uero sit coram Deo sedere, uel ambulare, in uer. 14 Psal. 56. diximus. Obseruandum hic, unde sit ista regni, primum Dauidis, ut typi, deinde & Christi, ut regis sanctorum, diuturnitas & fœlicitas, nempe à sic parata Dei bonitate & ueritate, ut in rego eius nihil aliud, q; hæc obtineant atq; regnent. De quo & uersu quinto Psal. 45.

Versus 9. ad uerbum. *Sic canam nomen tuum in seculum, ut reddam uota mea cottidie.*) Vota gratiarum & laudis, quæ sola Deo grata sacrificia sunt, canit se persoluturum. Obseruandū autē q; in sæculum, & quottidie se hæc uota redditurum promittit. Perpetua enim laude Deum celebrant, qui eius beneficia rite perceperunt. De quo in uer. 2. Psal. 34. & alibi sæpius.

ARGVMENTVM PSALMI LXII.

Docet cum exemplo sui, tum præceptis, uno Deo, nullis mortalibus, nullisue mortalium uel uiribus, uel copijs fidere, studiorumq; humanorum & peruersitatem, & uanitatem, cum ultione, quæ eam manet diuinitus, exponit.

D

PSALMVS LXII

διδασκαλικὸς καὶ παραινετικός.

1 Præsuli, pro Ieduthun, Oda Dauidis.
2 Anima mea utiq; silens ad Deum respicit, ab ipso salus mea.
3 Ipse utiq; propugnator, seruator meus, & pro arce mihi est, non labascam grauiter,
4 Quousq; quibusuis insidiabimini? uos omnes interficiemini, & habebitis instar parietis iam inclinati, & ut maceria quæ impulsa est.
5 Vtiq; quos ille exaltat, de ijs deijciendis consultarūt, cupiunt quod haud quaquàm assequentur, ore bene precantur, corde deuouent, Selah.
6 Respice ad Deum, utiq; silens ô anima mea, nam ab ipso pendet expectatio mea.
7 Ipse utique propugnator, seruator, & pro arce mihi est, non labascam.

ADeo

A A Deo pendet salus mea & decus, Dei est uirtus, qua defendar, quá 8
que protegar.
Nitimini illo, in omni tẽpore, ô popule, effundite coram illo cun- 9
ctas cordis uestri curas, Deus protector noster, Selah.
Vtiq; nihilum sunt mortales, uiri uanitas, si simul ponantur in tru 10
tina, leuiores erunt nihilo.
Nolite opibus niti, iniuria & ui partis, ne inanitatem accumuletis, 11
cum diuitiæ augentur, ne cor apponite.
Semel & iterum loquutus est Deus, hoc ipsum audiui, Deo esse 12
robur.
Et tibi domine bonitatem, qui reddis unicuiq; iuxta facta sua. 13

EXPLANATIO VERSVVM TRIVM PRIORVM.

Vtiq; ad Deum silet anima mea, ab ipso salus mea Vtiq; ipse propugnaculum meum & salus mea, arx mea non nutabo multum. Ver. 2 & 3. ad uerbum. Versus primus explicatus est, initio psalmi 39. Sequẽtibus, usq; ad nonum canit suam in Deum fiduciam: Anima mea silet, inquit, ad dominũ, hoc est, tranquilla sortisq; suæ bene tolerans, ad deum respicit, eiusq; uoluntatem boni consulit. De quo tropo dictum est in uersu 5. psal. 4. & uer. 3. psal. 77. De uocibus צור et משגב, quas etiam petram & perfugiũ uertunt, dixi in uersum tertium Psal, 18. Illud in uer. 3. Nõ labascã grauiter, aut lapsu graui, idem est, quod hoc Psalmi 37. Cum ceciderit iustus, nõ sternetur, quia Iehouah suffulcit eum manu sua. Hoc tamen רבה, id est, multum, infra uersu septimo, qui cætera
B idem cum hoc tertio est, non repetitur, quia cum bono sanctis sint omnia, nunquam uerè labascunt, & si secus cum ipsis tum alijs uideatur.

Vsq; quo fraudẽ cuiq; struitis, occidemini uniuersi uos sicut paries inclinatus, & sepes impulsa. Vtiq; exaltationẽ eius cõsultarũt deijcere, uolũt mendaciũ, ore suo loquũtur, & intimo suo execrãtur Selah.) Ver. 4. & 5. Ex ingenti in Deũ fiducia, quasi insultat improbis, qui dũ lædere bonos conantur, non id modo perficere nequeunt, sed etiã se ipsos perdũt. Propter hãc enim malitiam eorum, quòd bonis quibusuis insidiantur, & nocere solicitè quærunt, agente eos Satana omnis iniuriæ autore, merẽtur, ut eos det internitioni Deus. Id uero est quod canit: Vos omnes interficiemini. Quo uero ostendat, quàm uicini sint perditioni, facit eos similes parieti inclinato, & impulsæ maceriæ, quorum casus non tam instare proximè, quàm uehemens esse, ut in minutissimas partes frangantur, solet. Huius caussam reddit uersus quintus, & ingenium improborum magis explicat. Exaltationem eius, inquit, consultant deijcere, hoc est, quos euehit Deus, quo cum nihil sit æque impossibile, rectè subijcit: Volũt, cupiunt mendaciũ, hoc est, affectant, quod efficere prorsus nequeunt. כזב enim sæpe rem, quæ nequeat consistere, aut expectationem fallat, significat. Similis omnino sententiæ est uersus tertius Psalmi quarti. Memoranda uero est Dei in suos bonitas, sic in authores uertentis, quæ improbi intentant bonis. Porrò de ברך, quod uulgo benedicere uertunt, dixi in uer. 4. Psalmi uigesimi primi.

Vtique deo sile anima mea, quia ab ipso expectatio mea. Vtique ipse rupes mea, & salus mea, arx mea, non nutabo Super deum, salus mea, & decus meum, rupes roboris mei, protectio mea in deo.) Ver. 6. 7. & 8. His uersibus canit iterum suam in exemplum nobis fiduciam, repetitq; silentium, hoc est, tranquillitatem, quæ est solida fide à Dei

dignatione pendentibus. Pulchre uero, quid sit, de quo loquitur, silentium, hic
C explicat cum subijcit: Nam ab ipso expectatio mea. Pendere siquidem à Deo, & æquanimiter, quæ ipse nobis dispensat, expectare sine querelis, sine sortis nostræ deploratione, denique sine omni conatu nobis ipsis citra iussum Dei prospiciendi, aut res nostras expediendi, id demum est silere Deo. Quod uersu octauo ait: Super Deum salus mea, idem est, ipsum meum seruatorem uere agnosco, & me ab ipso niti salutem confiteor.

Versus 9. ad uerbum. *Fidite illo in omni tempore, ô popule effundite coram illo cor uestrum, Deus protectio nobis, Selah.*)
His uersibus hortatur iam ad fidendum Deo, & ne metuamus ab hominibus, qui adeo nihil sunt & possunt, néue peruersa eorum studia sequamur. Canit ergo: Nitimini illo in omni tempore, etiam cum mali uidentur regnare: O popule, inquit, & subaudiendum, Dei, quod non sine affectus nota suppressit. Quia autem urit interim diuturna sæpe malorum fœlicitas, quæ semper cũ oppressione innocentium coniuncta est, subijcit: Effundite coram illo cor uestrũ, hoc est, omnem animi uestri æstum ipsi laxatis dolori habenis queramini, unde certa scilicet consolatio petitur. De hac loquendi forma, in uer. 5. Psal. 42.

Versus. 10. ad uerbum. *Certe nihilum sunt filij hominis, mendacium filij uiri in lancibus (sic) ut adscendant præ nihilo simul.*)
Vt uero nihilum homines sint, ne quis ab eis metuat, aut eorum, quæ uidetur, fœlicitatem alicuius æstimet, canit uersu decimo, eleganti sane collatione, eos non solum esse הבל, id est, inanitatem & nihilũ (de qua uoce in uer. 6. Psal. 39.) & mendacium, hoc est, rem fluxam, & omnem de se expectationem fallentem, sed adhuc leuius & inanius quid ipsa inanitate, ipso nihilo, ut quibus ipsum nihilum præponderet. Si quis eos trutina explorans, in alteram lancem illos, in alteram הבל, id est, nihilum ponat. Quis iam istis inuideat? quis sibi ab eis metuat? quis denique putet sibi imitandos? Huc uero Psaltes, tantopere homines eleuans, spectauit.

D

Versus 11. ad uerbum. *Ne fidite male parto, & pro rapina, ne inaniter satagite, uel opum si floreat, ne apponite cor.*)
Dehortatur ab opibus, cum iniuria, hoc est, fraude & rapina congerendis, uocatque ipsum inanescere. Dum enim copiæ quantumlibet ingentes seruare hominem nequeant, uere inanescit, qui se illis addicit coaceruandis, præsertim iniuria proximorum, atque ideo cum exitiali sibi ipsi offensa Dei, quando eis, ut hortatur, cum etiam ultro adfluunt, cor nequaquam adijciendum sit. עשק dicit Kim. significare magnas opes, quas à proximo suo quis obtineat, nec ei reddat, aut si quis quod proximo debere, differt soluere. Sed cum loca, in quibus usus uocis huius est, significat omne id quod improba ratione proximo detrahitur, & male, iniuriaque partum dicitur. גזל apertam & uiolẽtam rapinam significat. נוב florere significat, & hic pro augeri accipitur.

Ver. 12. et. 13. ad uerbum. *Semel locutus est Deus, bis, id audiui, quia robur Deo est. Et tibi Domine bonitas, & tu reddis unicuique secundum opera sua.*) Versibus duobus sequentibus, canit Deo uni esse robur, ut saluare possit, & bonitatem, ut uelit, his conatur allicere ad Deum. Adijcit uero, & unicuique pro meritis suis repensurum, eo à rebus caducis etiam deterret. Illud: Semel loquutus est Deus, bis, idem est, atque, semel & iterum, hoc est, sæpius, népe in Lege & per Prophetas. Id ipsum dicit se audisse, quo indubitatã eius ueritaté, quæque mouere unumquẽlibet debeat, indicauit. Discendũ hinc, dum premit aduersitas, lædunt mali, uritque horum grauis innocẽtibus fœlicitas, ut cogitemus, quod sit & præstet omnia solus Deus, ut sint minus quam nihil cuncti mortales, metúque mendaciũ, quicquid habẽt & possunt, sic perfacile cõtra quasuis horum iniurias, in studio Dei firmabimur & fulciemur. Chaldæus illud שתים, id est, bis, cũ uerbo, audiui coiungit, huncque sensum affert: Legem unam locutus est Deus, & bis illam audiuimus de ore Mose scribæ magni.

At

A ARGVMENTVM PSALMI LXIII.

CAnit, ut in deserto Iehudah à sacra festiuitate, persequente Schaule absentus, & desyderio sacri cœtus adflictus, animo diuinæ bonitati & uirtuti contemplandæ sese dederit, indeq; mirifice fuerit consolatus, ac sui exaltationem simul & hostium extinctionem præuiderit, in quo & Christum in se delineatum cecinit.

PSALMVS LXIII.

κατλιαστικὸς καὶ εὐχαριστικὸς

ODa Dauidis, dum esset in deserto Iehudah. 1
Deus Deus meus tu, mane ad te suspiro, te sitit 2
anima mea, te concupiscit caro mea, in hac terra
uasta & siticulosa, cui desunt aquæ.
Sic quasi in Sacrario tuo te contemplabor, ut 3
uideam uirtutem tuam, & decus tuum.
Nam bonitas tua, ipsa uita optabilior est, labijs 4
meis te laudabo.
Sic celebrabo te in omni uita mea, in laude nominis tui manus me- 5
as attollam.
Tanquàm adipe & pinguioribus delitijs satiabis animam meam, 6
unde ouabunt labia mea, laudabit os meum.
Simul atq; tui memor fuero in lecto meo, de te meditatus fuero in 7
uigilijs nocturnis.
B Tu etenim es, qui fers mihi auxilium, tutus in umbra alarum tuarũ 8
ouabo.
Tibi adhæsit anima mea, tua enim me dextera suffulcit. 9
Isti qui animam meam, ut deuastent, quærunt, subibunt inferna. 10
Adigent illos in aciem gladij, cædent in escam uulpibus. 11
Rex autem de Deo lætabitur, & gloriabitur, quicunq; per ipsum 12
iurauerit, nam illorum os obturabitur.

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

DEus Deus meus es tu, manicabo tibi, sitit te anima mea, ardet te caro mea, in terra siticulosa & defatigationis (ubi) non sunt aquæ. Sic in Sacrario contemplabor te, ut uideam robur tuum, & decus tuum.) ad uerbum. Desertum Iehudah, cuius meminit, desertum Ziph est, in quo diu delituit. Ziph enim ad sortem Iehudah attinebat. De desyderio Dauidis ad sacrum cœtum, dictum satis in posteriorem partem Psalmi uicesimi quarti, in uersu 4. Psal. 27. & initiũ Psalmi quadragesimi secundi. Gloriæ Dei supra modum studebat, ideo nihil erat quod æque cuperet, atque illam cum sanctis quàm religiosissime concelebrare. Cum itaq; id ei per Schaulem minime liceret, & forte iam unum ex tribus illis solenniotibus festis instaret, aut tum celebraretur, æstuans desyderio, cecinit: Deus Deus meus tu, אשחרך, id est, manicabo ad te, si ita liceret dicere, hoc

est

eſt, mane ſtatim, antequàm dies oriatur, ad te ſuſpicio, & ſuſpiro, cupiens in tuo
C re cœtu adorare. In hac terra, in qua latibula mihi ægre quæro, plane miſere uiɇ ſtito, utpote quæ uaſta ſit & ſiticuloſa, ac omnia ferenda ducerem, ſi tuæ tantum liceret adeſſe panegyri, ſi te apud tuos daretur laudare. Id unum ſitit & concupiſcit anima & caro mea, hoc eſt, ita hoc deſyderium tenet, ut omnia animi & corporis peruadat, occupet, omnemq́ aliam curam eliminet. His magno affectu, et ſingulari deſyderij, quo ardebat, notam ſubiecit demonſtrationis, Sic in ſacrario contemplor te, habet enim in ſe demonſtrationem præſentis ſortis & ſolitudinis. Quaſi diceret: uide in quali ſim ſacrario, quali panegyri, attamen quaſi in ipſo ſacro fœderis tabernaculo, in medio populi tui eſſem, contemplabor te, ut uideam, quoad eius licet, tuam uirtutem & gloriam. Arca alioqui, fortitudo & gloria Dei dicebatur, propterea, quòd ex ea ſuam, per caliginem, nonnunquàm & per reſponſa, uirtutem & magnificentiam præſenter exhibebat, de quo in uerſu quinto Pſal. 3. & uerſu ſeptimo Pſal. 24. & alibi. Quia autem ſe ſuis, & alibi, præſentem exhibere conſueuerat, canit, ſe in horrido illo deſerto, tanquàm in ſacrario, uiſurum, hoc eſt, animo perſpectutum, Dei uirtutem & gloriam; quam maxime in defenſione ſuorum exerit, palamq́ facit. Curantem ſe ita, quamuis in exilio, in uaſto deſerto, contemplandæ uirtuti Dei uellet addicere, rationem reddit uerſu quarto.

Verſus 4. & 5 ad uerbum. *Quia bonitas tua melior quàm uita, labia mea laudabunt te.*) Videbatur ſiquidem in media morte uerſari, quia continuo ad mortem quærebatur, & eo agebat loco, qui propter horriditatem & uaſtitatem aliàs locus umbræ mortis in ſcripturis nocatur. Eſt itaq; ſenſus: Totus in te conſyderando ero, ſi quo pacto liceat plane uidere tuam uirtutem & gloriam, hoc eſt, glorioſam & potentiſſimam bonitatẽ, utcunq; externa habeant, quicquid periculi circumſtet, quocunq; in loco exulẽ. Nam bonitas tua, quamuis fœlici, & amœna uita potior & optabilior eſt. Vita
D ſiquidem æterna eſt, numeris omnibus beata, ſi rite modo cognoſcatur. Tantũ ſiquidem eius poſſidetur, quantum uera cognitione percipitur. Proinde etiam in hac ſorte, qua impij nihil putant magis miſerum, labijs meis te laudabo. Hæc cũ ſola uera laus Dei, ex ſolida ſcilicet Dei bonitatis cognitione nata, recte ſucci-

Verſus 5. ad uerbum. nit uerſu quinto: *Sic celebrabo te in uita mea, in nomine tuo extollam manus meas.*) Id eſt, quãdiu dixero, utcunq; habeam, ubiuis egero, in nomine tuo, hoc eſt, laude nominis tui, attollam manus meas, id quod flagrãtis animi inditium eſt. Porro iſtuc (ſic) notat laudem, ex preſſa & ſacratione diuinæ bonitatis cõſyderatione, perpenſioneq́ proſilientem, quæ ſola uera Dei laus dici meretur.

Verſus 6. et 7 ad uerbum. *Sicut adipe & pinguedine ſatiabitur anima mea, & labijs orationis laudabit os meum. Cum ſui memor ero ſuper ſtrato meo, in uigilijs meditabor de te.*) Quid efficiat, ꝗ uere beet, ſtudioſa & ſeria de diuina bonitate cogitatio, utq; in laudẽ Dei accendat, magis explicat uerſu ſexto & ſeptimo. Nã eam uoluptatẽ, ac cœleſtium bonorũ ſatietatẽ canit animæ ſuę obuenire, ſimulatq; ſerio de Deo cogitationẽ inſtituerit, qualis eſſe ſolet, quæ nocte remotis alijs negotijs in animo uerſatur, ut in orationẽ, labia, & os in laudẽ, ſoluere cogatur. Inde ait, in lecto, in nocturnis uigilijs. אם enim hic idẽ eſt, atq; באשר, uti in multis ſcripturæ locis huius uſus eſt. Adipẽ & pinguedinẽ, pro ſummis, ſed ſpiritualibus delitijs dixit. Solet enim ſcriptura, pinguia & adipea uocare, quæ intelligit opima, fœlicia, bonis omnibus referta, de quo in uer. 10. Pſal. 7. *Nam es auxilio mihi, in umbra alarum tuarum orabo. Adhæſit anima mea poſt te, tenet*

Verſus 8. et 9. ad uerbum. *me dextera tua.*) Id iam canit, quod ex ſacra illa meditatione, Deique contemplatione, quæ ita cœleſtibus delitijs ſatiat, diſcitur, nempe Deum ſemper nobis eſſe auxilio, & nos perpetua ſecuritate, ſub ipſius tutela, qua ita nos fouet, ut aues ſolent pullos ſuos, gaudere, quam ſi uere ſentiamus, neceſſe

ſit

A ſit de ea plane orare,& iugi laude Dei,quendam agere triumphum. Hinc iam & illud ſequitur,quod canit uerſu nono,ut adhæreat ſemper Domino anima, agnoſcens ſe ab illius dextera in omnibus ſuffulciri.

Illi fruſtra inquirunt animam,uenient in inferna terræ. Pertraxit in manus gladij,portio erunt uulpium.) Verſu decimo & undecimo prædicit hoſtibus ſuis,quærentibus ad mortem animam ſuam,exterminium,detrudendos ſcilicet ad inferos,quos intelligit per inferna terræ.De Schaule uidetur peculiariter illud uerſus undecimi:Adigent illum in manus,id eſt, aciem & uim gladij,dixiſſe.Quanquam ſequens particula,erunt pars uulpium,uideatur indicare,ſingulare pro plurali poſitum, & in communi hic prædixiſſe omnium hoſtium ſuorum cædem,& in eſcam uulpiũ inter reliqua cadauera abiectionem. *Verſus 10. ad uerbum.*

Et rex lætabitur in Deo,gloriabitur omnis iurans per eum,claudetur os loquentium mendacium.) Gloriatur ſibi & pijs omnibus,nempe qui iurant per Deum,uere ſcilicet,et ideo quod nihil habeant Deo auguſtius,de quo poſt enarrationem Pſal.24.ſummã fore de Deo lætitiam,laudandique eius bonitatem,materiam ampliſſimam,obſtruẽdum autem,os loquentium uana,quales ipſius hoſtes erãt.Hinc diſcenda,germanæ precationis atque diuinorum operum conſyderationis,natura & fructus, de qua re nonnihil in tractatu de oratione,enarrationi Pſalmi quinti ſubiecto. *Verſus 12. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI LXIIII.

Precatio eſt contra delatores,quorum ingenium deſcribit,& ultionem prædicit.

PSALMVS LXIIII

εὐκτικὸς καὶ ψεκτικός.

PRæſuli Oda,Dauidis. 1
Audi Deus precem meam, ſerua uitam meam 2
B ab hoſte terrente.
Abſconde me à conſilio noxiorum,à cœtu de- 3
ditorum prauitati.
Qui linguam ſuam inſtar gladij exacuunt, & 4
ceu tenſo arcu,moleſta uerba pro ſagittis eiacu-
lantur.
Vt iciant innocentem,ſubito icient eum,nec quicquàm timebunt. 5
Obſeruarunt ſibi rem noxiam, commentantur inter ſe de abſcon- 6
dendis laqueis,quis,inquiunt,uidebit illos?
Veſtigarunt quæ praua deſignarent,perueſtigatam ueſtigationem 7
in intimo cuiuſque,cordeque alto conſummarunt.
Iciet illos Deus ſagitta ſubito,accipient plagas ſuas. 8
Impingere ſeipſos ſua lingua facient,quicunque aſpexerint eos, ſtupe- 9
facti faceſcent.
Videbunt id cuncti mortales,& narrabunt de opere Dei, & facta 10
eius cognoſcent.
Gaudebit de Iehouah iuſtus,& ſe fidei illius committet, gloriabun- 11
tur omnes recti corde.

C

Versus 2. et 3. ad uerbum. A*Vdi Deus uocem meam in sermone meo, à terrore inimici serua uitam meam. Abscon*
de me à concilio noxiorum, à coetu operantium prauitatem.) Psalmo quinto,
duodecimo, quinquagesimo secundo, octauo & nono, iuxta 140.
& multis alijs, in fallaces linguas & noxios delatores similia ceci-
nit, ex quibus & quæ hic canit, abunde manifesta sunt, quanquam &
per se satis liquent. שיח quod sermonem aliàs significat, pro prece uersu secun-
do posuit, quam fudit sane ardentem, impendebat enim ei periculum uitæ, un-
de hanc seruari à terrore hostis orauit. Versu tertio סוד, quod etiam arcanum
consilium significat, de quo in Psalmum 25. hic pro concilio usurpauit, secreto
scilicet in perniciem bonorum conspirantium, atque hac caussa subinde concur-
santium. Vnde & מרגשת hic dixit, quod collectum coetum significat, à uerbo
רגש, cuius usus est, & primo uersu Psal. 2.

Versus 4. & 5 ad uerbum. *Qui exacuunt linguam suam sicut gladium, tetenderunt sagittas suas, uerbum amarum. Vt iciant in*
absconditis syncerum, subito icient eum, & non timebunt.) Calumnias & pestifera men-
dacia quibus hi improbi contra quos Deum inuocat, in se ac alios inocuos, &
fraudis expertes homines, id enim תם hic significat, petebant & perdebant, so
lita sibi allegoria gladij, & sagittarũ exprimit. Improbitatẽ horũ eo exaggerat, quod
adiecit: Nec timuerunt. Natura enim etiam ignorantes Dei abhorrent lædere
simplices & innocentes homines. Catachresi usus est uersu quarto, dicens: Te-
tenderunt sagittas, pro, tetenderunt arcus, eandem habet & uersus 8. Psal. 58.

Versus 6. et 7 ad uerbum. *Firmarunt sibi uerbum malum, narrarunt ad abscondendum laqueos, dixerunt, quis uidebit eos?*
Inuestigant, prauitates consummarunt peruestigatam uestigationem, & intimo cuiusque, & corde pro
fundo.) Quàm intenderint firmarintque suas improbi contra inocuos calumni
as, quas uocat דבר רע, id est, uerbum malum, canit uersus sextus. Narrarunt se-
creto Schauli & alijs nocendi potestate præditis, quibus ipsum Dauidem & ali
os innocentes, ceu absconsis laqueis in perniciem caperent & illaquearent. Secu
ritatem in mentiendo istorum eo notat, eos cum memorat dixisse, quod subij-
citur: Et quis uidebit eos, subaudi, laqueos, hoc est, quis deprehẽdat nostras fal-
D lacias, & tendiculas contra pios & innocentes, Dauidem ac huius similes. Vt ue
ro nihil ad summam concinnandi dolos contra recte studiosos diligentiam re-
liquum illi fecerint, memorat uersu septimo, cum canit eos prauitates, hoc est,
calumnias excogitasse, singularique studio peruestigasse, adeo ut peruestigatã ue-
stigationem consummarint, id est, quicquid ad quàm exactissimam inquisitionem,
& acerrimam commentationem attinere possit, omne id perfecisse, intimo cu-
iusque, & alto corde, id est, summa mente, quàm fieri potuit maximo studio hùc, ut
contra inoxios exitiales calumnias commiscerentur & inuenirent incendia.

Versus 8. et 9. ad uerbum. *Iciet illos Deus sagitta subito (subito) erunt plagæ eorum. Et facient impingere se ipsos linguis su-*
is, facescent, quicunque aspexerit eos.) In uersu octauo est פתאום, id est, subito, bis le-
gendum. Solita autem ratio diuinæ ultionis hic canitur. Nam ut linguas suas il
li improbi ceu sagittas intendissent in inocuos, hoc est, diras & pestiferas calum
nias, ita icti à Domino sunt, & subito, cum minimum putarent, ac suis ipsorum
linguis præcipitari, atque perditi, adeo ut stupori & terrori fuerint cernẽtibus. Nã
quicũque eos conspexissent, ij præ metu mox deflexerunt, uidereque eorum calami
tatem minime sustinuerunt.

Versus 10. 11. ad uerbum. *Et uidebit omnis homo, & adnunciabunt opus Dei, & factum eius facient intelligi. Gaudebit iustus*
in Iehouah, & fidet eo, & gloriabuntur omnes recti corde.) Canit ut ex ultione de impro-
bis his sumpta, gloria Dei illustrata fuerit, bonis iusta Dei iudicia deprædicanti-
bus, & de bonitate eius, qua sola nituntur, exultantibus. Recto & æquo corde
sunt qui de Deo recte sentiunt, & erga proximos recta afficiuntur fide, & dilecti-
one solidi, feruentesque. De qua rectitudine & alibi dictum.

At

A ARGVMENTVM PSALMI LXV.

Canit Deum in Zijon peculiariter præsidentem, agnoscendum, colendumq; ab omnibus, ut à quo omnia sint, quiq; ut rerum uitæ huius omnimodam abundantiam, ita non minore liberalitate, & cœlestia bona largitur.

PSALMVS LXV

ἐυχαριστικός.

Præsuli Oda carminis Dauidis.
Te manet laus ô Deus in Zijon, tibi per- 2
soluentur uota.
Te, qui precem exaudis, adibunt cuncti 3
mortales.
Iniquitas nobis præualuerat, sed scelera no 4
stra tu expias.
Fœlix quem elegeris, quem tibi adhibue- 5
ris, ut in atrijs tuis habitet, satiabitur enim bo
nis domus tuæ, & sacri templi tui.
Ex iustitia tua stupenda annues nobis, Deus seruator noster, con- 6
firmans, quicunq; ultimos fines terræ, marisq; longinqui inhabitant.
Qui montes uirtute sua instruit, accinctus potentia. 7
Compescit strepitum marium, strepitum fluctuum illorum & fre- 8
mitum nationum.
Timebunt propter signa tua, quicunq; in extremis terræ sunt, faci- 9
B es lætos ouare egressu solis mane, & lunæ syderumq; uesperi.
Inuisis terram cum siticulosa est, ditas eam ampliter, riuus Dei ple- 10
nus aquis fluit, facit fœliciter prouenire triticum eius, quandoquidem
sic illam instruis.
Liras eius irriga, complue sulcos eius, fac imbribus illam collique 11
scere, fac fœliciter prouenire herbam eius.
Cumulabis annum benignitate tua, nubes tuæ stillabunt pinguedi 12
nem.
Stillabitur in mansiones deserti, gaudebunt colles undiq; fructuum 13
copia.
Plana obtegentur gregibus, & ualles opplebuntur frugibus, hinc 14
cuncti iubilabunt, atq; canent.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO.

T*ibi silet laus Deus in Zijon, & tibi soluetur uotum.*) Quia is qui silet, cessat atq; expectat, hinc דמיה quod silere significat, in scripturis usu traductũ est, ad significandum quiescere, æquo esse animo, cessare, expectare, & hoc ultimo significatu hic usurpatũ est, unde reddidi, *te manet laus,* te expectat. Nam nusquàm ita ut in Zijon Dei bonitas cognoscitur, ideo nusquàm ita parata illi laus est. Zijon hic populum significat uera præditũ pietate, qui propterea, quod à Dauide ad Christum usq; præcipuam religionis sedẽ *Ad uerbum:*

Ierusalem & in monte Zijon habuit, hinc passim in Psalmis & aliorum scriptis C Prophetarum, Hierusalem & Zijon denominatur, ut sæpe iam diximus. Hi ut Deum fide bonorum omnium authorem agnoscunt, ita toti in eo sunt, ut laudes eius celebrent quàm religiosissime. Inde est, quòd ita Zijoni laudem Dei propriam Vates hic faciat, ac si nusquàm alibi Deum sua laus maneat, id quod sane ita habet, eo quod nusquàm alibi cognoscatur laudandus. Votum quod ibidem persolui Deo canit, eadem laus & prædicatio bonitatis diuinæ est, de quo uoto dictum & in uersu 26. Psalmo 22. & uersu 14. Psalmi quinquagesimi. Hæc uero laus & prædicatio Dei, ut omnis ab immensa eius bonitate est, ita hác in sequentibus magnifice extollit.

Versus 1. ad uerbum. *Audit precem, usq; ad te omnis caro ueniet.*) Laudat primum & prædicat Dei bonitatem à facilitate, qua preces quorumlibet exaudit. Adeo enim eum exorabilē Deum facit, ut ad ipsum sese recipiat omnis caro, hoc est, omne genus hominū. Quo aperte admodum de regno Christi uaticinatus est. Quàm enim exorabilis Deus sit, tum demum uere orbi innotuit, quando æternum & cœleste propitiatorium Dominus Iesus toti mundo per Euangelion est propositus, tum etiā omnis caro, omnis creatura, ex cunctis mundi nationibus, ueram Zijon, Ierusalem supernam, montem sanctum Dei adire cœperunt.

Versus 4. ad uerbum. *Verba prauitatum præualuerant mihi, scelera nostra tu expias.*) Hic celebrat eandem à clementia in eos, qui ipsum offenderunt. Canit enim nomine populi Dei: Verba iniquitatum præualuerunt mihi, hoc est, moles ipsa prauitatis nostræ, quæ omnium scelerum parens est, oppresserat, malisq́; grauissimis sæpe obnoxios fecerat. Hanc ait, condonabis, expiabis, quod & ipsum in Christo seruatore, singulariter mundo præstitum est. Ipsius nanq; sanguine, quod diuus Paulus tam præclare ubiq; prædicat, uera cōstat peccatorum expiatio, solidaq́; ab ira Dei redemptio, dum merito mortis illius, eo spiritu donamur, qui ut de plena remissione & purificatione peccatorum certos reddit, ita animis nostris inserit, & odium malorum, & amorem studiumq́; bonorum. Hinc iam est quod canit uersu D sequenti.

Versus 5 et 6 ad uerbum. *Fœlicia (ei quem) elegeris & adduxeris (ut) inhabitet atria tua, satiabitur bonis domus tuæ, sacrarij templi tui. Visenda in iustitia respondes nobis Deus salutis nostræ, firmas fiducia omnes fines terræ, & mare (in) longinquis.*) Vere siquidem omnis illi fœlicitas est, quem selegit, sibiq́; adiunxit Deus, ut in atrijs suis habitet, hoc est, fide integra inter sanctos cœli ciues uitam degat. Vere nanque eiusmodi cœlestibus bonis, quæ bona domus Dei, & sacrarij templi eius, hoc est, sancti templi eius, uocat, sicut & ipsam credentium Ecclesiam, atria Dei perfruitur. Porro hæc cœlestia bona, bona domus & templi Dei, germana iustitia est & pietas cum cæteris spiritus sancti fructibus, quos Paulus Gal. 5. & Ephes. 5. ac etiam uirtutibus, quas idem Apostolus Rom. duodecimo 1. Corint. 12. & Ephes. quarto enumerat. Hæc ipsa quoq; miranda illa ac stupenda portenta sunt, quæ Pater glorificato Christo, sanctis suis annuens, magnifice præstitit, de quibus canit uersus sextus. Ea in prima Christi Ecclesia ita Hierosolimis effulserant, ut illa terrori & uenerationi esset omni populo, nec auderet se ei quisquam adiungere, Act. 5. His ipsis sermonem Euangelicum confirmans, breui admodum tempore effecit, ut cūcti fines terræ, omnes termini maris (nam קצוי, id est, fines, duobus locis seruit) quamlibet longinqui, hoc est, quicunq; terræ orbem ad ultimos usq; fines & insulas, quamlibet lōge remotas inhabitant, iam Domino cœperint. Hactenus de præclara & beata Dei inter suos præsidentis dignatione, quæ exaltato Christo in bonis spiritualibus sic toti mundo innotuit, ut quàm late orbis patet, nomē Dei agnosci & adorari cœperit.

A *Instruis montes in uirtute sua, accinctus in fortitudine.*) Hinc iam incipit prędicare Dei Versus 7. ad uerbum. potentiam & bonitatem, qua & externis bonis populum suum benignissime cumulat. Potentiam præcipue in uersu septimo, octauo & nono, in reliquis bonitatem. Quod enim de montium instructione, & potentiæ cinctura cecinit, allegoria est, qua significare noluit, Deum omnipotentia circundatum, & quasi cinctum, hoc est, omnem undique potestatem penes ipsum esse & ab ipso pendere, iuxta illud: Dederas monti meo robur. Paraphrasis Chaldæa instructionem montium intelligit, qua Dominus ibicibus, & inde alijs mõticulis atq; rupicolis bestijs, prospicit de uictu. Sed plenius, ut intelligamus Vatem hic canere, ipsas montium moles Dei uirtute conditas, sicq; firmatas & paratas. Et alibi enim ex tam immani montium magnitudine, uisenda Dei potentia & uirtus proponitur. Si tamen quis inde, ad regnorum quæ montes per translationẽ dicuntur, animo ascendat, quorum scilicet robur omne item à Domino est, is ut pie ita nihil abs re philosophabitur, id quod uersus sequens satis indicat, in quo allegoria sedati maris explicatur.

Sedas fastum marium, fastum procellarum eius, & fremitum populorum.) Quod Vates ait: Ver. 8. ad uerbum. Et fremitum populorum, satis monet se hic à duobus Dei potentiam prædicare, & ab eo quòd sæuum & tempestuosum mare cum libet, sedat, omnemq; fluctuum fastum, hoc est, uim nulli cedentem comprimit. Et ab eo, quòd populorum quoq;, qui instar mori & feruentis maris sæpe fremunt, exitiumq; minantur, tumultus & furores domat

Et timent habitantes fines signa tua, egressibus matutini, & uesperi facies ouare.) Signa hæc Vers. 9. ad uerbum. ut Kimhi uisum est, sunt Sol, Luna & stellæ, horúmque admirandus motus, magisq; admiranda uis, à quibus certe potentiam Dei cognoscẽtes, quicunq; fines, subaudi terræ, & marium, de quibus canit uersus sextus, habitant, metuunt item eum atque colunt. Sicut innumera sane per hæc Dei beneficia percipiunt. Vnde subiecit: Facis ouare egressibus mane & uesperi. Sol siquidem mane, uesperi q̃
B late orbis patet, Luna & stellæ prodeunt, commoditatibusqúe quas humano generi afferunt, materiam certe ouationis suppeditant. Hæc autem omnia Dei dona & opera sunt, igitur apposite cecinit Vates: Tu ò Deus facis ouare. Si quis præcedentia consyderet, maxime de compressis tumultibus populorum, possit forsan signa quorum hoc uersu Vates mentionem ingessit, intelligere, hanc ipsam tumultuum, populorum & bellorum seditione, ad quæ consyderanda inuitat uersus nonus Psalmi quadragesimi quinti ea mirabilia. Sed sequẽtia interpretationem Kimhi magis probant, sicut & cœlestia ista signa, habitantibus fines orbis, ut magis cognita, ita potior laudis caussa existunt, & materiam administrant.

Inuisis terram cum concupisceret, multum ditas eam, riuus Dei plenus aquis, paras triticum eius, quia sic instruis illam. Liras eius riga, demitte (in) sulcos eius tempestiua pluuia, liquefac eam, germen eius benigne foue.) Versus. 10. 11 ad uerbum. His uersibus canit de beneficio imbris, qua Deus terram concupiscentem, hoc est, præ torriditate sitientem, inuisit, idqúe tam largiter, ut riui Dei, hoc est, maximi (magna enim Dei dicuntur) inde promanent, & triticum faciant prouenire fœliciter. Liris scilicet, hoc est, medijs cumulis, inter duos lateius distantes sulcos, irrigatis, ut & si siccam, fœcundam tamen sedem frumentis præbeant. Quidam riuum Dei, de ipsa pluuia intelligunt, id uero in sensu nihil uariat. Hæc autem irrigatio ex aquis in sulcis desidentibus commode subministratur, inde ait: Demitte sulcos, hoc est, pluuiam in sulcos, ut tota scilicet terra colliquescat. Hinc tum coronatur annus bonitate Dei, id est, omni genere frugum coronatur undiq;, de quo uersus sequens. Est hic Enallage modi, Impe

C ratiuus enim, riga, dimitte, pro rigas & dimittis dixit, quanquàm simul submoneat, sic loquendo pro his beneficijs homines quotidie orare, eo quòd sine beneficio opportunæ pluuiæ uiuere non possumus. רביבים uolunt Ebræi, non quamuis, sed eam pluuiam significare quæ aliàs יורה dicitur, & uerti solet, pluuia temporanea, sicut מלקוש serotina. Est enim יורה & רביבים ea pluuia, quæ in Octobri semen excitat in herbam. מלקוש autem, quę Aprili facit illud assurgere in segetes, diciturq́ serotinus, quòd in anni uespera ueniat, Annum enim Ebræi à mense תשרי, qui nostro Septembri respondet, incipiunt.

Versus .12, 13, 14, ad uerbum *Coronas annum bono tuo, & semitæ tuæ stillant pinguedinem. Stillabunt mansiones deserti, & colles cingentur lætitia. Vestientur grege campi, & ualles amicientur frumento, iubilabunt, etiam canent.*) Annum coronat, cingitq́ Deus bono suo, cum omnium rerum prouentum uberem reddit. Et semitæ, inquit, tuæ, stillabunt pinguedinem, has Kimhi interpretatur nubes, quibus uehi & ingredi Deum scriptura dicit, propter operum eius celeritatem. A. Ezra scaturigines aquarum intelligit. Prior interpretatio mihi ideo probatur, quòd è nubium stillatione terræ pinguedo potissimum prouenit. Omnia fertilitate repleri, ubi Deus fauere inceperit, canit uersibus duobus reliquis. Stillabunt, inquit, mansiones deserti, hoc est, stillabitur in mansiones deserti, ut fructiferæ reddantur. Colles accingentur gaudio, hoc est, omni genere fructuum, unde homines gaudeant & exhilarentur. Sic campos gregibus, & ualles canit replendos frumento, ut omnia plena sint iubilo & canti-

D bus. Sic adijciuntur omnia quęrentibus primum regnum Dei & iustitiam eius. De eo quòd Deus non prisci solum, sed & noui populi uulgo, commodam & iam in hoc sæculo uitam, omneq́ genus bonis satis adfluentem, donet, & si in ueteribus hæc largius promiserit, uolēs scilicet pueros sensu, in his ipsis notioribus beneficijs suis, suam bonitatem edocere, dixi in uersum octauum Psalmi quarti, & uer. 15. Psalmi tricesimi quarti.

ARGVMENTVM PSALMI LXVI.

Gratulatio est de liberatione populi Israelitici à tyrannide impiorum, qua Psaltes ad laudem Dei cunctos mortales inuitat, potentiam eius, cum à priscis, tum recentibus ipsius erga populum suum facinoribus prædicat, & summam pietatem & gratitudinem populi nomine, ut exemplum alijs profitetur.

A PSALMVS LXVI.

εὐχαριστικός.

Præſuli Oda Dauidis. Iubilate Deo quicunq; in- 1
habitatis terram.
Canite decus nomini eius, date decus laudibus 2
eius.
Dicite Deo, quàm tremenda facta tua, ob am 3
plitudinem uirtutis tuæ, erunt tibi ſeruiliter ſup
plices inimici tui.
Tibi ſupplicabunt, quicunq; inhabitant terram, canent tibi, canent 4
nomini tuo, Selah.
Hùc agite, uidete opera Dei, tremendum facinus erga homines. 5
Mutat mare in arentem, facit ut flumen ſicco pede tranſeatur, ibi de 6
ipſo lætabamur.
Dominatur potentia ſua ſæculo, oculi eius gentes ſpeculantur, defe 7
ctores haud quaquàm ſuperiores erunt, Selah.
Prædicate ô populi Deum noſtrum, æditis uocibus laudate eum. 8
Hic eſt, qui animæ noſtræ uitam ſeruauit, nec permiſit, ut laberetur 9
pes noſter.
Etenim explorauit nos Deus, examinauit igni, uti examinari ſolet 10
argentum.
B Induxeras nos in anguſtum, affeceras lumbos noſtros moleſtia. 11
Impoſueras capitibus noſtris homines, ueneramus in ignem & a- 12
quam, & eduxiſti rurſum nos in locum, ubi bonis ſatiamur.
Per omne æuum adibo Dominum, perſoluam tibi uota mea. 13
Quæ uoui labijs meis & nuncupaui ore meo, dum eſſem in adflicti 14
one.
Holocauſta pinguia offeram tibi, cum nidore arietum, faciam bo- 15
bus & hircis, Selah.
Hùc agite, quicunq; Deum timetis, audite, quæ fecit animæ meæ. 16
Inuocaui illum ore meo, & lingua mea extuli. 17
Si ſpectaſſem animo quod iniquum eſt, non audiſſet Deus. 18
Iam autem audiuit Deus, attendit precationi meæ. 19
Laudetur Deus qui precem meam non repulit, nec ſubduxit à me 20
bonitatem ſuam.

VERSVS PRIMI SECVNDI ET TERTII EXPLANATIO.

Ad uerbum. C IVbilate Deo omnis terra. *Cantate decus nominis eius, ponite decus laudis eius. Dicite Deo, quàm tremendus operibus tuis, præ amplitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.*) Insignis aliqua populi sancti, ab hostibus uindicatio, Psalmo huic componẽdo occasionem dedit, forte qua regnãte Dauide, Dominus illum, non modo imperio uicinarum gentium, quę grauissime eum persæpe oppresserãt, exemit, sed omnes illas subditas & uectigales reddidit. Inducitur itaq; ille tanquam mirifice gratulabundus, uniuersos mortales ad laudandum pariter Deum inuitare, ita ut est omne uotum et desyderium pij pectoris, Dei bonitatem plenius experti. Hæc inuitatio continetur tribus uersibus prioribus. Posterior secũdi uersus particula: Ponite decus laudis eius, ambigui sensus est. A. Ezra eam sic accipit: Ducite laudem eius, decus uestrũ, hoc est, nihil arbitramini uobis tam decorum, atq; Deum magno studio celebrare. Mihi uidetur Psaltes תהלתו & שמו id est, nominis & laudis eius pro eodem usurpasse, sicut etiam canere & ponere, ut ita priore & posteriore uersus huius particula, nihil aliud dixerit, q̃, maiestatem & celebritatem Dei attollite, laudibus uehite. Versu tertio indicat caussam & materiã laudis, facinora scilicet Dei tremenda, quæ nemo, qui digne illa consyderet, mirari satis possit. Præcipue autẽ ea quæ designarat in hostes suos, Aegyptios, Moabitas, Amalekitas, Amorreos, & omnes terræ Cenaan indigenas. Vnde subiecit: Præ multa uirtute tua, mentientur tibi inimici tui, hoc est, erunt tibi summe supplices, uti solent seruuli difficilioribus heris, quibus ex metu identidem mentiuntur, nõ audentes fateri quod res est. Alij hoc aliter intelligunt, de quo in uersu. 45. Psalmi. 18. Forsan ut apud Latinos, serui furum cognomentum, sic apud Ebræos mendacium habuerunt.

D *Omnis terra adorabunt te, & canent tibi, canent nomini tuo, Selah.*) Consyderata præsentius immensa hac Dei potentia in hostes Iisraelis declarata, unde Iisrael ipsum Deum suum agnouit, & laudibus uexit, præuidit spiritu, idem & in toto orbe futurum, ut perspectis Dei in quoslibet populos facinoribus, plurimi ubiq; electorũ eidem supplicarent, & laudes canerent, nomini ipsius penitus addicti. Id ergo præsenti uersu cecinit, & quia hæc Dei in humanum genus bonitas, satis expendi non potest, Selah suo more adscripsit.

Versus 4. ad uerbum.

Versus. 5. ad uerbum. *Venite, uidete opera Dei, tremendum facinus super filios hominis.*) Quoniam quæ Deus populo Iisraelitico fecit, omnibus sæculis obseruandi typi sunt, è quibus Dei potentia, bonitas & seueritas disci debet, omnia enim, ut D. Paulus scribit, ut typi illis contigerunt 1. Cor. 12. hortatur Psaltes uersu, quosq; mortales, ut consyderent hæc Dei in Iisraelem opera, atq; facinora, non admiranda modo, sed plane terribilia, quæ pro illis ędidit. Recte autem ea facinora, super, uel in filios hominis uocat. Quod enim istis fecit, non ideo fecit, q̃ Iudæorum tantum Deus esset, est enim & Gentium Deus, ut Paulus ait, sed ut in his demonstraret, quid de se uniuersum hominum genus sentire & sperare debeat. De uoce עלילה, quam *facinus* reddidi, dixi in uer. 12. psal. 9.

Versus 6. ad uerbum. *Conuertit mare in aridam, flumen transierunt in pede, illic lætabamur in eo.*) Explicaturus miranda facinora Dei, duo præcipua memorat, miraculum secti sinus Arabici atq; Iordanis, unde mirum in modum de Deo populus Iisrael tam insigniter in se Dei bonitatem expertus, fuerat lætatus.

Ver. 7. et 8 ad uerbum. *Dominatur in uirtute sua sæculo, oculi eius gẽtes cõsyderant, defectores nõ exaltabuntur sibi, Selah. Prædicate ò populi Deum nostrũ, audiri facite uocẽ laudis eius.*) Commodũ ex tã tato diuinę uirtutis facinore, quo Egyptios in mari rubro, postea et Cenaanitas perdidit, traducto suo populo & per mare illud & per Iordanem, sicco pede, potentiã eius

ca-

A canit omnibus gentibus formidandam, ut qui omnes regat, omnium corda nouerit, cunctósque sit iudicaturus. Quare ei, quod cecinit, dominari Deū sęculo, hoc est, toti orbi, & intentos habere in gentes oculos, rectè subiecit, defectores, qui à Deo deficiunt, haud quaquam exaltandos, id est, nequaquam superiores usque futuros, id quod ad tempus uidentur. Hoc ægre credunt infirmiusculi, defectores putant planè impossibile, ideo adiecit, Selah. Ista uero cum ita habeant, ut Deus sit moderator & iudex omnium, consequens id erat, quod cecinit uersu octauo, ut nimirum hortaretur, ad prædicandum, laudandumque Deum, non iam solos Iisraelitas carne, sed etiam cunctos simul populos.

Hic posuit animam nostram in uitam, & non dedit ad labi pedes nostros. Nam examinauit nos deus, igni explorauit nos sicut exploratur igni argentum) Canit nunc populus Dei, ut è maximis periculis, & malis grauissimis illius bonitate liberatus sit. Ea memorat liber Iudicum, & primus Regum supra modum horrenda. Vt autem doceat, in bonum sanctis mala immitti, assimilat ea, excoctioni & depurationi argenti. De qua similitudine dixi in uersum septimum Psalmi duodecimi. Hæc uero mala, cum adeo fuerint atrocia, ut nisi miraculo illis adfuisset Deus, planè ad unum omnes deleti fuissent, rectè canunt: Ille nos in uitam posuit, id est, uitam seruauit, nec permisit, ut laberetur pes noster, & caderemus in mortem scilicet & exterminium, quod imminebat. Et hinc, quia extrema ferè mala illis Deus immiserat, & nihilominus seruauerat, iure canunt, se uelut argentum igni excoctos & exploratos. Nihil enim igni uoracius est, at cum quæuis alia consumat, argentum tamen & aurum reddit purius. Ita mala quæ Deus immiserat Iisraeli, quemlibet alium populum planè internitioni dedissent, at Iisraelem etiam puriorem melioremque reddiderunt. *Ver. 9. 10. ad uerbum.*

Adduxisti nos in angustum, posuisti coartationem in lumbis nostris. Vehi hominē per capita nostra fecisti, uenimus in ignem & aquam, & eduxisti nos, in satietatem istam.) Comparat seruitu- *Ver. 11. 12. ad uerbum.*
B tem sub tyrannis seruitam, inductioni in במצודה, id est, arcem, idque propter angustiam, & constrictioni lumborum. Per lumborum enim molestiam, Chaldæa paraphrasis cathenam intelligit, & satis quadrat, cum de arce præmiserit, qua uelut carcere fuerint inclusi. Kimhi intelligit hac molestia lumborum, defectionem uirtutis, qua laborans homo, nequeat consistere, ut intelligas eam uirium deiectionem, qua contra hostes nequibant consistere, malaue ab illis illata depellere. De eadem oppressione tyrannorum est & quod canit uersu duodecimo: Fecisti uehi uel equitare homines super caput nostrū, hoc est, ita alios capitibus nostris imposuisti, ut nobis, instar iumentorum sibi subiectis abuterentur, ac uelut equis insiderent. Demum mala, quæ perpessi sunt, summans ait: Duxisti nos per ignem & aquam, quibus cum præualent nihil necat hominem præsentius. Liberationem canit particula sequenti: Et eduxisti nos in istam satietatem, hoc est, terram bonis omnibus adfluentē. A. Ezra intelligit aërem, in quo homo ab igni refrigeretur, & ab aquis respiret. Istam, adieci, quia ל dictioni רויה præpositum, cum kametz notatum est. Hinc nanque, ut Kimhi ait, significatur certa & nota quædam satietas, nimirum terræ Iisrael. Celebris ille locus, mala diuinitus immitti credentibus, & in bonum ipsorum, sicque eos tandem malis omnibus liberari, ut leue & momentaneum adflictionis, æternum pondus operetur gloriæ cœlestis, quod diuus Paulus scripsit, secūda Corinth. quarto, satis luculenter hic quoque proponitur.

Ingrediar domum tuam in holocautomatis, soluam tibi uota mea. Quæ mouerunt labia mea, & locutum est os meū cum esset coartatio mihi. Holocautomata pinguium offeram tibi, cum incenso arietum *Ver. 13. 14. & 15. ad uerbum.*

C *tum.faciam boue cum hircis,Selah.*) Canit hic Dei populus,ut gratias Deo agere instituerit pro tam beata sui redemptione.Perpetuo aditurum se domum Dei profitetur,quo scilicet in cōmune,ad multorum pietatem instaurandam, Dei bonitatem celebret.Ea præcipua uota sunt,quæ in adflictione uouerat, nam hostias tantum ad commendandas Dei laudes,pro temporis ratione adiungebāt. De quo in uer.26.Psal.22. De studio frequentandæ domus, dictū in uersum octauum Psalmi quinti,& in uersum septimum Psal.24. De studio uero sacrificandi,& hostiarum pinguedine,dixi pleraq; in uersum quartum Psalmi uigesimi. Selah adiectum est,quia in his sacrificijs externis, Christi & sanctorum sacrificia cogitanda sunt.In uersu 14.est פצו. quod aperuerunt significat,accipitur autem pro locuta sunt,uel potius uouerunt, per synecdochen,unde & loquentes aperiunt & diducunt labia.

Ver.16.&17. ad uerbum. *Venite,audite omnes timētes deum,memorabo quæ fecit animæ meæ. Ad eum clamaui ore meo,exaltaui sub lingua mea,*) Enarraturus quæ sibi fecerit Deus,inuitat ad audiendum timentes deum,quia hi soli aures audiendi Dei laudes habent, inuitat autem omnes,non solum Iudæos,quo uaticinatus est,de euulgatione Euangelij per totum orbem.Hic uero affectus,hic ardor prædicādi nominis diuini,est omniū, qui uerè Dei bonitatem perceperunt. Illud uersus decimiseptimi: Exaltans sub lingua mea,A.Ezra de corde interpretatur,quòd sub lingua sit.Sed probabilior est sententia Kimhi, qui,sub lingua, pro, in lingua accipit, ut illud, sub lingua eius molestia & iniquitas.Psal.10.quod nihil aliud est,quam,hic quicquid lo-
D quitur molestia & iniquitas est,ita cū ait:Et exaltans sub lingua mea,nihil aliud est,quàm,lingua mea ipsum extuli.

Versus 18.ad uerbum. *Prauitatem si aspexi in corde meo,non audiet dominus.*) Canit ideo se exorasse Deum, id quod orauerat,quia non spectarit corde iniquitatem, quo docet eos exaudiri à Deo, quorum hoc primum sit uotorum:Sanctificetur nomen tuum. Vnde rectè dicebat cæcus ille apud Ioannem:Scimus quia Deus peccatores non audit.Peccatores enim Scriptura uocat,quorum totus animus malis sese dedidit, de quo in uersum primum Psalmi primi.

Ver.19.& 20.Ad uerb. *Certe audiuit deus,attendit uoci precis meæ. Laudandus deus qui non remouit precem meam & bonitatem suam à me.*) Gloriatur se à domino fuisse exauditum,cum significatione auxilij per ampli & splendidi, unde & in laudes Dei erumpit,eiq; confitetur, quòd suā precem non respuit,nec ipsius bonitatem à se non remouit.In quo liptote est,nam plusquam dici se uult intelligi,sane plura multo,quā fuisset ausus optare à domino exorasse, bonitatemq; eius percepisse quàm largissime. Id quod in precedentibus, satis explicuit.

Argu.

A ARGVMENTVM PSALMI SEXAGESIMISEPTIMI.

Fauorem & uultus Dei irradiationem orat populo Israelitico, quo inde diuinae bonitatis cognitio & laus cum omnimoda, quae ab his scilicet uenit, faelicitate, spargatur per uniuersum orbem.

PSALMVS LXVII.

ὠδικὸς καὶ ἱκναγισικός.

PRæsuli in Neginoth, Oda carminis. 1
Faueat & benefaciat nobis Deus, irradiet 2
nobis uultu suo, Selah.
Quo ubique in terra cognoscatur institu 3
tum tuum, apud omnes gentes, quam ferre
soles salutem populi.
Vt celebrent te ô Deus populi, celebrent 4
te populi uniuersi.
Gaudeãt nationes & ouent, quòd ius red 5
das ex æquitate populis, & nationes deducas in terra, Selah.
Vt celebrent te ô Deus populi, celebrent te populi, celebrent te po 6
puli uniuersi.
Terra uero reddat prouentum suum, & benefaciat nobis Deus, 7
Deus noster.
Benefaciat nobis Deus, & metuant eum, quicunque ad fines usque 8
B terræ habitant.

VERSVS SECVNDI EXPLANATIO

D*Eus faueat & benigne faciat nobis, illuminet facie sua nos, Selah.*) Breuis & luculentus Psalmus, sed quo, origo, natura, & propagatio salutis, & fœlicitatis, cum cœlestis, tum præsentis, mira gratia & perspicuitate canitur. A Iudæis salus in orbem uenit, per semen namque Abrahæ, cunctæ nationes diuiniora illa beneficia iuxta Dei promissionem perceperunt. Nam ab ipsis, ut Seruator dixit, salus uenit. Orat ergo hic populus selectus, Dei fauorem, unde omnium bonorum initium est, nemini enim quicquam debet Deus, cuncta fauori eius ultroneo accepta referimus. Inde beneficentiam fauori subiecit. Quia autem omnium in nobis bonorum caput est, nosse Deum, quod Christus pronunciauit uitam æternam esse, statim canit de illuminatione uultus Dei, qua aspiciens nos, donat, se quoque intueri, unde & amor eius statim prouenit, totúsque uirtutum chorus. Hinc & Selah his subscripsit. De istis uero nonnihil in uersum ultimum Psal. 16. *Ad uerbum.*

Ad cognoscendum in terra uias tuas in omnibus gentibus salutem tuam.) Deum uerè cognouisse, certum & flagrantem eius amorem gignit, qui tum impellit, ut nihil prius curemus, quàm bonitatem eius & alijs notam facere, inde sequitur: Vt cognoscantur in terra, utique passim, uiæ tuæ, hoc est, cõsilia, instituta, opera quibus tuis consulis tam amanter, benefacis tam largiter, defendis tam potenter. Etenim uiæ domini nihil aliud sunt, quàm bonitas & fides, Psal. 25. Vnde & hic sequitur: Et salus tui in gentibus, auxilium scilicet & salus, quam tuis præstas. Ex hac *Ver. 3. ad uerbum.*

uero

C uero cognitione uiarum domini, & salutis, quam suis fert, in omni terra, cunctisq; gentibus effulgente, id sequitur, quod canit uersus quartus.

Vers. 4. & 5. ad uerbum. *Celebrent te populi ô deus, celebrent populi uniuersi. Lætentur & ouent nationes, nam iudicabis populos recte, & nationes in terra deduces Selah.*) Qui enim non certatim laudarent & celebrarent, quem Deum, hoc est, sempiternum bonorum omnium fontem, & sibi quoque, agnouerunt quem sciunt iudicare, hoc est, regere & moderari cunctos populos, & id quidem ea æquitate, & indulgentia, ut qui ipsi fidunt, ducendosq; se tradunt, nullo unquam bono egeant: de qua iudicandi ratione, deductioneq;, canit uersus quintus. Inde uero est & lætitia illa atq; ouatio, de qua canit uersu eodem.

Versus 6 ad uerbum. *Celebrent te populi ô deus, celebrent te uniuersi.*) Hunc uersum repetijt quũ hanc fœlicitatem, qua sancti fruuntur, ius dicente domino, & suo illos spiritu ducente, exaggeret. Nam per q̃ eximiam oportet salutem & fœlicitatẽ esse, latissimeq; patere, ob quam cuncti populi tantopere deum celebrare debeant. Repetitio enim huius studiũ & sedulitatem laudis auget. Quo nanq; bonitatis Dei cognitio creuerit, crescit & eiusdem perfruitio, indeq; summa animi lætitia, cui nulla potest maior uoluptas excogitari, quàm laudare passim Deum, in quo iam uitam æternam, & beatam huiusmodi animus uiuit.

Ver. 7. & 8. ad uerbum. *Terra det prouentum suum, benigne foueat nos Deus, Deus noster. Benigne faueat nobis, & timeant eum omnes fines terræ.*) Sane uigente regno Dei apud suos, omne genus bonorum etiam externa, ingenti cumulo adijciuntur, atq; augentur quotidie, unde dici non potest, quàm simul indies, Dei cognitio & uerus cultus, qui in timore eius situs est, incremẽtum accipiat. Id uero est quod istis duobus reliquis canit. Ardentes prodit affectus appellationis, & beneficentiæq; geminatio.

D

ARGVMENTVM PSALMI SEXAGESIMIOCTAVI.

AD niceteria, quæ Dauid ob insignem illam, & de allophylis ultimam uictoriam, à Syris, Aedomitis & Ammonitis relatam, indubiè augustissima habuit, compositus hic Psalmus uidetur. In quo uerbis planè heroicis, Dei in suum populum, in sanctam ciuitatem Ierusalem, bonitatem, & mirificè pro illos exortam uirtutem prædicat, aperte simul Christi regno in his deliniato, cui nimirum totum orbem nomen daturum præuidit, quare & laudem domino canere uniuersos hortatur.

PSALMVS LXVIII.

εὐχαριστικός.

1 PRæsuli Oda carminis Dauidis.
2 Simulatq; Deus exurrexerit, dispergun
tur inimici eius, fugiunt ab eo, qui habent
ipsum odio.
3 Dispellit illos, uti solet dispelli fumus, si
cut cæra colliquescit ab igni, sic dispereunt
à Deo improbi.
4 At qui iustitiæ student, gaudent & læ
tentur coram Deo, gestiunt præ gaudio.

Canta

A Cantate Deo, canite nomini eius, attollite illum, supremo coelo ine 5
quitantem, Existens nomen eius, exultate coram illo.
Patre pupillorum, uindice uiduarum, Deo præsidente in sede sacra 6
rij sui.
Deo qui carentibus liberis restituit familiam, educit qui uincti te- 7
nentur cathenis, defectores autem inhabitabunt terram uastam.
Deus cum ante populum tuum progredereris, cum incederes per 8
desertum, Selah.
Terra cõcutiebatur, & cœli stillabãt à Deo isto Sinai, à Deo, Deo 9
Israel.
At imbrem tempestiuum destillasti Deus terræ, quam tibi iure hæ- 10
reditario uendicasti, defectam uiribus tu recreasti.
Vt in ea moraretur grex tuus, parasti adflictis, ut tuis ô Deus bo 11
nis fruerentur.
Dominus dedit quod renunciatrices de copijs maximis canerent. 12
Reges multis copijs instructi, fugierunt, fugierunt, turba domesti- 13
ca diuidit spolia.
Si etiam tanquam inter ollas desidentes atri sitis, iam eritis candi- 14
didi, uelut tecti pennis columbæ, quæ instar habet argenti candican
tis, & alas tanquam aurum fuluas.
B Cum propter illam omnipotens reges frangeret, niuea reddebatur 15
uelut Zalmon.
Mons Dei uelut Bashan pinguis, mons celsus, mons instar Bas- 16
han pinguis.
Quid uos effertis montes celsi, hic mons Dei, amæna ipsi habitatio, 17
nam perpetuo inhabitabit illum Iehouah.
Equitatus Dei duæ myriades, multa millia angelorum, Dominus 18
inter eos in Sacrario.
Extulisti te, cœpisti quos captiuos duceres, accepisti ex hominibus 19
uelut munera, etiam defectores, eo quòd sedem hic habeat Deus exi-
stens.
Laudetur dominus quotidie, augeat nobis beneficia sua, Deus ille 20
Seruator noster. Selah.
Deus, qui nobis Deus Seruator est, idem Iehouah dominus, cui 21
sunt uaria genera mortis.
Vtique cecidit Deus caput inimicorũ suorum, uerticem capillatum 22
eius qui in sceleribus uersatur.
Dixerat dominus, restituã meos, uelut olim ex Bashan, restituam 23
tanquam olim ex profundis maris.

Propte

24 Propterea rubet pes tuus,& lingua canum tuorum sanguine inimi
corum,illorumq; regis.
25 Viderunt tui incessus tuos ô Deus, incessus dei mei, regis mei,in se
crario præsidentis.
26 Præeunt cantores, sequuntur canentes organis, in medio ince-
dunt puellæ pulsantes tympana.
27 In cœtibus prædicate Deum,dominum,qui estis ex semine Iisrael.
28 Ibi ex Beniamin paruulo,qui potestate inter eos funguntur, princi
pes Iehudah copia eorum,principes Zebulon,principes Naphthali.
29 Deus tuus robur tibi suppeditat, firma Deus quod pro nobis
patrasti.
30 A templo tuo super Ierusalem numen tuũ se exerit, ideo adferent
Reges munera.
31 Dum increpas turbam lanceatam,cœtum ualidorum,inter uitulos
populorum,efficis,ut deiecti,uectigalesq; facti,argenti tributa pensi-
tent,disijce populos,quibus bella cordi sunt.
32 Venient Optimates ex Aegypto, Aethiopia celeriter manus suas
Deo protendet.
33 Regna terræ cantate Deo,canite domino,Selah.
34 Equitanti super cœlis,cœlis sempiternis, en uocem suã edens,edit
prævalidam.
35 Laudem roboris Deo tribuite, super Iisraele splendor eius, robur
eius in nubibus.
36 Tremendus es ô Deus in Sacrarijs tuis,Deus Iisrael, ipse dabit ro-
bur & uirtutem populo,laudetur Deus.

VERSVS SECVNDI
& tertij explanatio.

Ad uerbum. *EXurgit deus, dispergentur inimici eius, & fugiant a facie eius qui habent illum odio. Sicut euanescit fumus, facies euanescere, sicut liquescit cera a facie ignis, peribũt im-probi à facie dei.*) In genere, primũ Dei uirtutem canit,& ad prædi candum eam inuitat. Sunt enim sex priores uersus, ceu proemium Psalmi. Cum arca in deserto transferebatur, dixisse Mosheh legismus: Surge ô Iehouah,& dispergãtur inimici tui,& fugiant qui te habent odio. Num. 10. Quia ergo in graui illo contra Ammonitas & eorum socios bello, præclarissime. Deus uirtutẽ suam exeruerat,& inimicos non tam populi Iisraelitici, quam suos prostrauerat & dissiparat, alludens Psaltes ad Mosheh dictum, cecinit. Exurgit Deus, hoc est, simul atq; exurgit, id est, potentiã suam declarat. Quia hæc uerba, exurgere, dissipari, & fugere in forma futuri posita sunt, quidam tanquam precationem, alij tanquam prophetiam legunt, sed omnia satis indicãt, hymnum hic cani ob uictoriam iam partam, malui igitur legere, ut faciant catholicã sententiã, quales & uersus sexus & septimus habent. Sic nanq; proemio

conuenit

A conuertit, & solet uerbis futuris pro præsentibus scriptura sæpe abuti. Obseruan da uero in uersu tertio similitudo fumi ilico euanescẽtis, & ceræ, mox atq; ignem aspexerit diffluentis. Sic enim omnes sanctorum persequutores pereũt, simulatq; Deus suam potentiam extulerit, & uindicare illorum impietatẽ cœperit.

Et iusti gaudent, lætantur coram Deo, & exultent in gaudio. Canite Deo, psallite nomini eius, attollite equitantem in cœlis, in Iah est nomen eius, & exultate coram eo.) Exultione impro- Versus 4. & 5 ad uerbum.
borum gloria Dei, quam unice sancti clarescere cupiunt, illustratur, ut ergo nihil illi æque cupiunt, atq; gloriam Dei illustrari, ita cum hæc ex ultione improborũ clarescit & effulget, singulari gaudio profunduntur, & ad prædicandum nomẽ eius summopere extimulantur. Id canitur uersu quarto & quinto. ערבות ultimũ orbẽ Ebræi intelligũt, ut idem sit, atq; in summis cœlis. Et hæc interpretatio cum ijs conuenit, quæ alibi de Deo canuntur, equitare eum super nubibus & uẽtis. De qua catachresi dictum in uersum undecimum Psal. 18. Alij legũt hic equitatem, alij uesperum. At si scripturæ phrasim, & huius quoq; argumenti rationẽ considyderes, facile agnosces, idem esse quod hic canit, cum eo quod canitur infra uersu tricesimo quarto: Equitare super cœlos &c. In Iah nomen eius, idem est, atq;, Iah uocatur, hoc nomine celebrandus est. Deducitur autem יה à היה, quod fuit, significat, unde reddidi, *Existentem*. Kimhi dicit ob creationem Deum sic uocari.

Patre pupillorum, & uindice uiduarum, Deo, in mansione sacrarij sui. Deo, qui restituit unicos (ut) domum habeant.) Habent uulgatam illam in scripturis laudem & titulũ Dei, Versus 6. et 7 ad uerbum.
dum prædicant Patrem pupillorum, uindicem uiduarum, donantem familiã ijs, qui absq; liberis sunt, aut steriles, uinctos deniq; liberantem, hoc est, adflictis omnibus & miseris benignissime opem ferentem, Deut. 10. & infra Psal. 140. & supra 10. Psal. habetur prior laudis huius pars, Deum esse defensorem pupillorum & uiduarum. Eam quæ fuerit sterilis, reddere matrem filiorum, canit & Psal. 113. Liberare uinctos, Psal. 146. יחידים, *carentes liberis* reddidi, quo melius

B intelligeretur. Dixit enim, unicos, quibus nulli sunt liberi, siue id euenerit orbitate, siue sterilitate. Reprobis simul suum iudicium canit, nempe habituros in uastitate, hoc est, terra uasta & sterili, quo significauit acturos misere. Vbicunq; enim agant boni, ibi Paradisus est, quia timentibus Deum, nihil potest boni deesse: Vbi mali, ibi desertum omnium bonorum inops, nam in uijs illorum contritio & infœlicitas. De præsentia Dei, in mansione sacrarij sui, dictum iam sæpe in uersum quintum Psalmi tertij, in septimũ Psalmi uigesimiquarti, & alibi.

Deus in egrediendo te ante populum tuum, in gradiendo te in deserto, Selah. Terra mota est, etiã cœli stillarunt à facie Dei, istius (qui in) Sinai, à facie Dei, Dei Iisrael.) Quia uix aliud est, un- Versus 8. et 9. ad uerbum.
de carni huic Dei potentia æque tremenda appareat, atq; tempestates cœli, Psaltes & alij Prophetæ, dum insigne aliquod Dei, pro suo æditum populo facinus canunt, solent non illibẽter tempestates memorare, quibus per allegoriam, uirtutem Dei, omnia subito immutare potentem, maximeq; terrificam describant. Quanq; re ipsa quoq; illas Dominus nonnunq; ad declarandam numinis sui præsentiam ædiderit, ut cum legem daret, & aliàs, de qua re dictũ fusius in uersum octauum Psal. 18. ubi Psaltes omnino eadem ratione, qua hic, tempestatis meminit. Proinde cum uellet hic canere, Deum sibi & populo, præcipuo iterum uirtutis suæ miraculo adfuisse, & plane eum sese exhibuisse, quem fuerat pollicitus, tum, quando data lege fœdus cum Iisraele, in monte Sinai percussit, quẽq; inibi se admodum terrifica tempestate declarauerat, hanc ipsam memorare in animum induxit. De ea itaq; cecinit uersum octauum & nonũ. Egredi uero Deũ ante populum suum, est ipsum pro illo suam exerere uirtutem. Vnde in Psalmo 60. memoratur sanctorum querela, Deum non egredi in exercitibus suis. Selah

Mm uer-

uersu octauo subscripsit, quod summe memoranda res sit, Deum ita hominibus se
C praesentem exhibuisse. Stillatione coelorum in uersu nono pluuiam denotat. Si
nai adiecit, quo expressit, de qua Dei praesentia loqueretur, & simul caussam di-
xit, cur Iisraelitis quouis saeculo opem ferat tam splendidam. Quippe in monte
Sinai illos in populum peculiarem assumpserat.

Versus. 10. 11 ad uerbum. *Pluuia liberarum uoluntatum rigas Deus haereditatem tuam, & (cum) defecta est, tu perficis eam. Coetus tuus habitabunt in ea, bono tuo prouides adflictus ò Deus.*) Meminit uersu praecedenti pluuiae, & quidem terrificae, commodum ergo subiecit eam populo Dei profuisse, ita ut imber נְדָבוֹת, id est, uoluntatum spontanearum, hoc est, tempestiuum, qualem scilicet homines, si liceret, sibi deligerent & optarent. Vel dicitur pluuia spontanea, quae quasi sua sponte, sensim, placideque distillet, non ui & impetu, ut in tempestatibus fit, deijcitur. Vtcunque accipias, temporaneam & gratã hic pluuiam Vates dicere uoluit. Nam pluit & super improbos Deus, sed ignẽ, fulmina, & sulphur, Psal. 11. Grato itaque & temporaneo imbre, haereditatem suam, hoc est, populum, quem ceu agrum haereditarium & peculium excolendũ susceperat, recreauit, bonisque omnibus foecundauit, nam נוף etiam rigare & stillare significat, nõ solum eleuare, quum uiribus defectus, sterilis & deserti soli instar haberet. Idque tum, quando depulsis fractisque hostibus, pace frui, bonis omnibus affluente ipsi dedit, de quo canit uersus undecimus. Populum Dei nocat חַיָּה quod pro fera aliàs accipitur, sed significat etiamnum hominum turbam & coetum, ut 2. Reg. 23. Collecti sunt Philistim in חַיָּה, id est, cumulum uel exercitum, Et חַיָּה, id est, exercitus Philistim castra posuit in ualle Rephaim. Eundẽ uero populum, & adflictum uocauit. Sic enim erat, antequam Dominus illius
D terram foecundo imbri compluerat, & uelut frugibus instruxerat, hoc est, ope sua iuuerat, uictoria de hostibus data.

Ver. 12. et. 13. ad uerbum. *Dominus dedit sermonẽ renunciantibus exercitus magni. Reges exercituũ fugerunt, fugerũt, & quae sedit domi, diuisit praedam.*) Apertius nunc canit uictoriam, quam populo Deus cõcesserat, memorando carmen, quo illam renunciatrices celebrarint. Nam & si מְבַשְּׂרוֹת dici possunt nunciae qualescunque, hic tamen omnino uidetur Psaltes eas dixisse, quae choro & carminibus epinicia cantabant, quales illae fuerũt, quae Schauli reuertenti à praelio, caeso per Dauidem Goliath obuiam ierant, & cantabant: Schaul occidit mille, Dauid decẽ millia. Haud raro enim בשר uelut praeconio publicitus quidpiam celebrare significat. Sic sane eo usus est Psaltes Psal. 40. uersu 10, de quo in eundem uersum nonnihil annotaui. Item infra Psal. 96. Canite Iehouam, praedicare nomen eius, בַּשְּׂרוּ, id est, Euangelizate, praeconio extollite salutem eius. At mulierum fuisse publicas uictorias celebrare, & agere

Euangelizatrices. מְבַשְּׂרוֹת, id est, renunciatrices, locus quem adduxi de Dauide & Schaule, satis probat, quamquam & ex alijs idem liqueat. Huiusmodi autem renunciatricibus dedit Deus sermonem, hoc est, carmen quod canerent, quando tam insignem populo suo de hostibus uictoriã parauit. Illud in hoc uersu צבא רב ambiguũ est, quidam referunt ad renunciatrices, quarũ fuerint magnae turmae, alij, inter quos & A. Ezra, ad exercitum Iisraelis, cuius illae uictoriam praedicarint. Et hoc uisum est dici probabilius, quod mulieribus nomen צבא non ita quadrare uidetur. Quae sequuntur, ipsum carmen sunt: Reges exercituũ fugierũt, fugierũt. Ii fuerũt reges Syrorum, & Ammonitarum, & Aedomitarum. Turba domestica fuerũt, qui domi desederant, domesticis scilicet quam bellicis negotijs magis intenti. Eo autem significat hostes fuisse penitus fractos, ut per quos licuerit, etiam imbellibus atque umbratilibus hominibus, qui domi desidere solent, in castra prodire, & spolia diuidere. Quamquam haud scio, an forte ad illud alluserit, quod legimus secundo Reg. duodecimo, Dauidem cum reliquo populo egressum, et Rabbah

A Metroplim regni Ammonitarum cœpisse, quam eò, ut capi posset, Ioab cum suis legionibus, diutina sane obsidione redegerat. Tum certe נְוַת בַּיִת, id est, turba domus, hoc est, qui sub tecto agere consueuerunt, spolia hostium diuiserunt.

Cum iaceretis inter ollas alæ columbæ obductæ argento, & pennæ eius in fuluore auri. Cum dispergeret omnipotens reges in ea, canduit in Zalmon.) Fœlicitatem populi ex uictoria quam cecinit, assimilat candori, uti miseriam subinde atrori & nigredini, ut supra Psal 38. uer. 7. & Psal. 42. uer. 10. & alibi. Canit itaq; Cũ sederetis inter ollas, hoc est, ita fuliginosi atq; funesti eratis, hoc est, uersabamini in summa adflictione et miseria, pennæ uobis contigerunt columbæ tam candidæ, q̃ est argentum, cuiusq; alæ uelut aurum fuluæ sint, hoc est, omnia uobis alba, optata, fœlicia facta sunt. Vnde autem id illis euenerit, canit uersu quintodecimo: Cum dispergeret reges deuictos, niuea, hoc est, candida ut nix reddebatur in Zalmon, hoc est, sicut Zalmon niue semper candicat. Sæpe enim ב ualet כ. Mons Zalmon prope Iordanem situs, niue præ alijs solet albere, is saltum habuit, nam ex eo Abimelecus ligna cum exercitu suo petijsse legitur, quibus Sichmitas in arce Bethel fœderis extructo igni præfocaret, Iudic. 9. Kimhi accipit Zalmon, ac si esset צַלְמָוֶת, id est, umbra mortis, ut sit sensus: Quæ hactenus in angustijs mortis fuit, nunc uictoria potita, & dispersis regibus, qui bellum intulerant, ut nix, candida euasit. Sed cum scriptum sit Zalmon, malui hic sententiam sequi A. Ezræ, quam scilicet præmisi. Versus 14. & 15. ad uerbũ. Inter ollas.

Mons Dei, mons Bashan, mons celsorum, mons Bashan. Quid exilitis montes celsi, mons desyderabilis, Deus ad habitandum eum, Iehouah sedebit semper.) Eandem fœlicitatem canit hisce uersibus, alia usus translatione. Bashan regio in qua Og unus ex gygãtibus reliquis regnauerat, præpinguis erat, ut legimus Num. 32. & alibi. Vocat ergo Ierusalem montem Bashan, intelligens præpinguem & celsum. Versu decimosexto primo caussam reddit huius pinguedinis, id est, fœlicitatis, Deo enim collibuit in illo habitare. Inde perstans in translatione, arguit uersu sequenti, montes alios celsos, hoc est, potentes, reges & populos, q; se contra montem Dei efferrẽt. רָצַד aliàs subsilire interpretatur. Versus 16. 17. ad uerbum.

B

Equitatus Dei duæ myriades, millia angelorum, Dominus in eis Sinai in Sanctuario. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in homine, & etiam defectores ad habitandum Iah, Deum.) Canit quibus auxilijs freti sancti fuerint, & cuius ea sit uictoria, de qua hic gloriantur. Nam Deo habitanti in Ierusalem, & ad suorum defensionem progredienti, duas myriades angelorum, hoc est, q̃ plurimos attribuit. Tali equitatu plenũ montem, & magistrum suum circũdatum uidebat puer Elishah, cum ei id precе Elishah impetrasset, 4. Reg. 6. Currum hic legunt alij, quem & רֶכֶב significat, sed quia etiam equitatum significat, malui uel propter generalitatem hoc significatu uti. Quo uero hunc formidabiliorem faceret, secundo affirmat Deũ inter eos esse, ita ut fuit in Sinai, in Sacrario suo, hoc est, præsentissime. Hinc uero consequi oportuit, quod cecinit deinceps: Ascendisti in altum, hoc est, extulisti te, omnibus superiorem tuam uirtutem declarasti, cœpisti captiuitatem, hoc est, captiuos, ceu dona ex hominibus, qui tibi loco hostiarum essent, etiam defectores, qui prorsus à te defecerant, per omnia impij, tibi parere coegisti. In eo uero Deus palam fecit, habitare se in Ierusalem, ideo subiectũ hic est, eo, q; habitaret, hoc est, habitare se demonstraret Iah Deus. Versiculum hunc diuus Paulus quarto ad Ephesios, loquens de exaltatione Christi, & donorum spiritus distributione, adduxit, sed pro accepisti, dedisti, usus est, quod tamen nec uulgata ęditio Gręcorũ habet, quare uidetur sensum uoluisse adducere, non uerba. Ad hoc enim, ut dona ex hominibus, hoc est, sibi deditos aliq̃s mortaliũ Deus acciperet necesse fuit, ut ante dona daret, quibus alij Apostoli, alij Euãgelistę, alij Docto Versus 18. 19. ad uerbum. Locus Pauli ad Ephes. 4.

C res & pastores facti, electos ipsi per Euangelion, munerum uice, adducerent. Recte autem húc locum de Christo seruatore interpretatus est, omnino enim Christi typus fuit, quod ascendens in altum Deus, in Dauide, hoc est, exerens suam uirtuté, ipsi ethnicos, antea defectores, & ab Israele alienos, captos subiecit. In Christo nanque multo uerius Deus in altum se recepit, id est, uirtutem suam longe potentius exeruit, reuocato ipso scilicet à mortuis, et ad dexterã suam euecto. Tum uere captiuos cœpit tam multos filio suo, indeq; & sibi attrahens atq; addicés. Hi rectissime oblata Deo munera dicuntur, quum ipsi uiuunt toti. Tales captiuos gloriatur Paulus se Domino adduxisse, quum de se scribit 2. Cor. 10. Et captiuam ducimus omné cogitationem, ad obediendum Christo. Tales quoq; obtulisse Deo hostias, talia attulisse munera gloriatur, Ro. 15. Administro, inquit, Euangelion Dei, ut fiat oblatio gentiũ acceptabilis, sanctificata per spiritum sanctum.

Ver. 20. et 21. ad uerbum. *Laudandus Dominus cottidie, extollit nos, ille Deus salutis nostræ. Ille Deus nobiscum, Deus auxiliorum, & Iehouæ Domini, egressus ad mortem.*) Expressius nunc & simplicius relatam de hostibus uictoriam canit, & primum prædicat Deum, qui populũ suũ indies beneficijs cumulat & extollit, יעמס enim & ornare & extollere significat, unde emphaticos istuc subiecit: Ille Deus salutis nostræ, à quo nihil scilicet, nisi saluté percipimus, & Selah adscripsit. Inde uero mox succinuit, Deum, ut est populi sui seruator, ita esse hostium huius ultorem. Omnia affectibus ardent: Ille, inquit, Deus nobis est salutum, hoc est, uarijs modis salutem nostram procurat, multis uijs seruat. Et Iehouæ Domini ad mortem egressus, hoc est, ipse hostes uarijs quoq; & multiplicibus modis ad mortem impellit.

Vers. 22. ad uerbum. *Etiam Deus uulnerat caput inimicorum suorum, uerticem capilli ambulantis in delictis suis.*) Hoc uersu canit Dominum hostium caput perdidisse, eoq; penitus eos internitioni dedisse. Potest autem hoc de rege populi capite, uel etiam de capitibus singulorum intelligi. Ita autem hoc præcedentibus subiecit, ut ea confirmaret, & auge-
D ret. Ambulantem in peccatis suis, hoc de perditis dixit, qui omnem iam uitam suam prauitati dedissent. Singulari enim pro plurali usus est.

Ver. 23. ad uerbum. *Dixit Dominus è Bashan reducam, reducam è profundis maris.*) Assimilat hoc Dei in hostes populi sui iudicium, de quo canit isto Psalmo, ei, quod in Sichon regem Amoræorum, & Og regem Bashan ante exercuerat, quos unà cum populis eorũ penitus deleuerat, terra eorum tradita suo populo possidenda, Num. 31. Item in Pharaonem, quem in mari rubro suffocauerat: Dixit, inquit, Dominus, hoc est, decreuit, Reuerti faciam ex Bashan, hoc est, ita populum meum restituam, ut olim ex Bashan, ubi occiso rege, & deletis habitatoribus eius regionis, eam tradidi populo meo iure hæreditario habitãdam, & sicut ante eos restitui ereptos præsentissimæ morti, cum per mare rubrum duxissem, suffocato Pharaone cũ omni Aegypti robore. Illud: Reuerti faciam, quidam ad hostes referunt, quos Dominus in fugam egerit, mihi prior interpretatio uisa est probabilior, nam si de hostibus hoc dixisset, in profundum maris, non è profundis, dicendum fuerat.

Versus 24. ad uerbum. *Propterea rubebit pes tuus in sanguine, linguam canum tuorum ab inimicis, ab eo.*) Commodum istuc nunc subiecit. Propterea nempe, quod ita populum suum Deus restituit, ut olim ex Bashan, & mari rubro, facta scilicet hostium eorum cæde, tingere cõtigit populum pedem suum, item canum eius linguam, in sanguine, qui fluxit scilicet a trucidatis inimicis, & ab ipso inimicorum rege. Quidam ממנו, id est, ab ipso, pro, ab ipsis, accipiunt, ut ad inimicos referatur, sitq; solita sacræ linguæ perissologia. Sed non raro etiam eclipsibus huiusmodi utitur, ut aliquid subaudie

dias, uti & in superioribus aliquoties annotaui. Hactenus decretum Domini re
A citauit.

Viderunt incessus tuos Deus, incessus Dei mei, regis mei in sacrario.) His uersibus canit de *Versus.25.ad uerbum.*
pompa triumphali & gratulatoria ob uictoriam, simul & prece, quam in pom-
pa populus fudit: Viderunt, inquit, incessus tuos Deus. Vocat incessus Dei, pom
pã populi, in cuius medio Deus incedebat, iuxta suã promissionẽ, Leuit.26. Ad-
dit: Dei mei, & regis mei in sancto, id est, qui præsides in sacrario tuo, ut nobis
opẽ tua semper adsis. Hac oratione tãtos lætitiæ affectus præ se ferente, referre uo
luit, gestiens populi Dei de Domini beneficio gaudiũ, & studium agendi grati-
as multò ardentissimum. Ebræi quidã interpretãtur hos ingressus Dei, de iudi
cijs in hostes exercitis. Sed nõ dabũt opinor locũ, ubi eiusmodi iudicia הליכות
id est, incessus dicantur, tum non conuenit hæc interpretatio ijs quæ sequun-
tur.

Præeunt cantores, posteà modulantes in organis, in medio puellæ tympanizantes.) Hic ordo põ- *Versus 26. ad uerbum.*
pæ describitur. Vt uero omnium est Deus, ita uterq; sexus adhibebatur, & quia
summe ardere debet animus sanctorum in laudẽ Dei, ideo adhibebatur, quic-
quid excitare animum potuit, omne genus instrumentorum musicorum, idq́;
singulari studio & solenni apparatu. Præibant cantores, sequebantur canentes
organis, in medio ibant puellæ pulsantes tympana. Tympana in usu fuisse mu-
lieribus, testatur factum Miriam sororis Moseos, Exodi.15. Hi uero suis canti-
cis, ad laudandum Deum totum Iisraelem inuitabant, ijs quæ sequuntur uer-
bis:

In cœtibus laudate Deum, Dominum de fonte Iisrael.) Quod ait: Laudate in cœtibus, iu *Versus.27.ad uerbum.*
bet ibi prædicare Dominum ubi quàm plurimi conueniant, & quidem ad audien-
das laudes Dei idonei, ita ut solet in sacris. De fonte Iisrael dictum Ebræi putãt,
pro eo, quod est, qui è semine Iisrael estis prognati, nec habeo quod dicam pro-
B babilius. Et aliàs enim traducitur fontis nomen ad significãdum rei originem,
ut timor Domini est fons uitæ, sapientia est fons uitæ.

Ibi Beniamin paruulus dominatur eorũ, principes Iehudah collectio eorũ, principes Zabulon, principes *Versus 28. ad uerbum.*
Naphtali.) Enumerat principes, qui sacrã pompã ornarũt. Ibi Beniamin paruulus
dominator eorũ. Paruulũ uocat, propter paucitatẽ populi, tota enim illa tribus,
usq; ad sexcentos deleta fuerat, ob scelus Gibeonitarum, Iudic.20. Dominatorẽ
autem populi uocat, quòd regnum penes hanc fuerat, sed & regnante Dauid, plæ-
riq; ex hac tribu proceres primis regni munijs fungebantur. Nam plæriq; ad eũ
adhuc exulantem sese receperant, ut legimus 1. Paral.12. Eadem caussa & princi
pum Zabulon & Naphtali meminit. Iehudah uocat רגמתם, id est, ut Kimhi
habet, collectionem uel cœtum, quasi dixerit, præcipuam multitudinem adfu-
isse ex tribu Iehudah. Cæterum lapidationem significat hæc uox, unde Chal-
dæa paraphrasis hunc locum reddidit: Post eos descenderunt principes Iudah,
lapidauerunt eos lapidibus. Qui iam illud: Dominator eorum, quod de Ben-
iamin Vates cecinit, ad hostes referunt, quos Beniamin deuicerit & imperio
suo subiecerit, hi & istud: Iudah lapidatio eorum, ad hostes referunt, quos ui
sua Iudah ceu lapidibus oppresserit. Deinceps docent sancti Vates precari, ut
Deus fauorem atq; beneficentiam suam & porro exhibeat.

Mandauit Deus tuus robur tuum, robora Deus quod fecisti nobis. A templo tuo super Ierusalem, *Ver. 29. 30. ad uerbum.*
tibi afferent reges munera.) Mandauit, inquiunt, Deus tuus, id est, suo benefi-
ciò suppeditauit robur tuum ò Iisrael, quo euasisti uictor, nunc ergo precare:
Robora & firma, quod pro nobis patrasti. A templo tuo, hoc est, à te ipso,

C super Ierusalem prodit robur tuum & auxilium, ut uictoria hac & fœlicitate perpetuo fruatur. Hoc uiso, afferent reges munera, te Deum cuncti adorabunt.

Versus 31. ad uerbum. *Increpa cœtum lanceæ, consilium taurorum, in uitulis populorum (dum) supplicet (quisq;) fragmentis argenti, disperge populos, qui delectantur bellis.*) Et aliàs ubi hic Vates de regno Dei efferendo canit, prædicit alios ultro illi se submittere, uisis tam admirandis facinoribus Domini, alios uero ui eidem subijciendos. Vt ergo in uersu sequenti, ultroneos ex gentium principibus Domino supplicaturos, ita in hoc precando prædicit, qui ualidi & formidabiles hostes populo Dei erant, hos increpatione Domini percellendos & uectigales reddendos. Increpa turbam lanceatam, hoc est, ui tua dispelle, ut faciebas diffugere increpans mare rubrum & Iordanem. Hanc hostilem turbam, & concilium taurorum appellat, uitulosq́ue iungit populorum, intelligens præcipuos inter principes, populorúmque rectores. Sic queritur sanctus Domini Psalmo uicesimosecundo, se à tauris Bashan circundatum, utique intelligens potentiores, & uiolentiores inter hostes suos. Quod sequitur: Supplicet in fragmentis argenti, omnes Ebræi interpretantur, ut fiat quisque supplex, & tributũ pensitet, argenti scilicet fragmenta. Idem est & quod sequitur: Disperge gentes, quæ bellis delectantur.

Versus 32. ad uerbum. *Venient præstantiores ex Aegypto, Aethiopia curret manibus suis ad Deum.*) חשמנים præstantiores & nobiliores dicuntur, unde Mathathia & filij eius, quos Machabæos uocamus, hoc nomine insignitos legimus, nostri Asmoneos dicunt.

Religio Aethiopum. Aethiopia contermina Aegypto, religionis & innocentiæ semper studiosissima, unde & Homerus Aethiopes ἀμύμονας uocauit, Deum ab exulantibus apud se Iudæis docta, ueram religionem magno ardore coluit. De quo inter cæteros præclare Ieschaiah decimooctauo & quadragesimoquinto. Item Zephaniah tertio, Circuncisionem acceptam a Iudæis, tam diu obseruarunt, ut Herodotus libro secundo putet illos ante Iudæos, eum ritum habuisse. Strabo quoque libro decimoseptimo inter cæteras illorum uirtutes, & circumcisio-
D nis meminit, sicut & reginæ Candacis, quæ Eunuchum suum cum muneribus Ierusalem misisse legitur in Actis. Id ergo est, quod hic & noster de hac gente uaticinatur, celeriter manus Deo protensuram. Ad uerbum est: Curret manibus suis ad Deum, cum tamen pedibus curratur, significare uero uoluit, accursuros munera ferentes in manibus.

Ver. 33. 34. ad uerbum. *Regna terræ canite Deo, psallite Domino, Selah. Equitanti super cœlis, cœlis pristinis, dat in uoce sua, uocem roboris.*) Quòd cuncta orbis regna ad celebrandum Deum inuitant, uaticinium est de fide omnium gentium, unde & uocula Selah hunc uersum insigniuit. Eadem caussa & potentiam Dei ab eo prædicat, quod super cœlis equitat, & cœlis, qui pridem facti, ijdem semper perennant, quódque inde uoce tonitrui omnia perterrefacit. Id enim est, quod aiunt: Voci suæ dat uocem robustam, id est, facit uocem suam fortissime & horrende sonare.

Versus 35. ad uerbum. *Date Deo robur, super Iisrael magnificentia eius, & robur eius in nubibus*) Date robur Deo, idem est, quòd date laudem roboris. Obseruanda autem Iisraelis cum cœlis coniunctio: Magnificentia, inquit, eius super Iisrael, & robur eius in nubibus. Verus enim Iisrael, uerum regnum Dei est, regnumq́ cœlorum, in quo præclarius q̃ in istis uisibilibus cœlis, uirtutem & bonitatem suam exerit. Hoc itaq; recte poscebat, id quod canit uersus ultimus.

Versus 36. ad uerbum. *Tremendus es ô Deus in sacrarijs tuis, Deus Iisrael ipse det robur, & uires populo illi, laudatus Deus.*) Tremendus sanè est Deus minus in peregrinanti hic suo populo, Ecclesia quàm

A quàm in istis, quos uidemus, orbibus cœlestibus. Iure itaq; Deus Iisrael dictus est, qui solus robur & uirtutem sempiternam suo populo usq; suppediat, unde sancti perpetuo ei canunt: Laudetur Deus, Amen.

ARGVMENTVM PSALMI SEXAGESIMI NONI.

COntinetur hoc Psalmo primum uehementissima quædam Dauidis, ut typi Christi, ut sanctorum capitis, Christianorum, ut quos deceat caput conformari, de maximis malis, querulatio. Deinde ardens pro liberatione precatio, Tum dira hostium deuotio, Postremò læta de læto auxilio gratulatio, adiecto de Ecclesiæ profectu uaticinio.

1 PSALMVS LXIX.

κατλιασικὸς καὶ εὐκτικός.

PRæsuli ad Schoshannim Dauidis. 1
Serua me Deus, nam eò aquæ ascende- 2
runt, ut de uita pericliter.
Demersus sum in limũ altissimũ, in quo 3
nequeo consistere, ueni in profundum flu-
men, & fluxus rapuit me.
Delassatus sum clamitando, irraucuit gut- 4
tur meum, euanuerunt oculi mei suspiciendo
ad Deum meum.
B Qui me immeritum odio prosequuntur plures facti sunt capillis 5
capitis mei, præualuerunt qui nulla me caussa obterunt, inimicitiamq;
mecum exercent, rependere coegerunt quæ non rapueram.
Deus tu nosti, si quid stultè admisi, si quid deliqui, id te minime 6
latet.
Ne mei caussa ô Domine Iehouah Zebaoth pudore afficiantur, 7
qui abs te pendent, ne pateant ô Deus Iisrael ignominiæ, qui tibi
student.
Nam tui caussa fero opprobrium, obtexit faciem meam igno- 8
minia.
Alienus factus sum fratribus meis, extraneus filijs matris meæ. 9
Aemulatio pro domo tua exedit me, urunt opprobria, quæ in te 10
impij iaculantur.
Dome fletibus, ieiunio corpus meum adfligo, & id ipsum mihi 11
probro est.
Sacco me pro ueste inuoluo, sum illis occasio parabolæ. 12
De me fabulantur qui desident in porta, & canunt carmina qui po- 13
tant meracum.

14 Ego interim precem ad te ô Iehouah, si quando tempus sit quo te
C ô Deus ob multam bonitatem tuam propitium exhibeas, pro fide tua
qua opem ferre soles, annue mihi.
15 Eripe à luto me, ne sinas ut demergar, fac eripiar ab ijs, qui odio me
prosequuntur, ab aquis profundis.
16 Ne rapiat me fluxus aquarum, néue absorbeat altum, neque claudat
super me os suum puteus.
17 Annue mihi ô Iehouah, quandoquidem benigna est bonitas tua, ré
spice ad me iuxta multam humanitatem tuam.
18 Et ne abscondas à seruo tuo faciem tuam, nam adfligor, propera an
nue mihi.
19 Adiunge te animæ meæ, adsere eam, redime me propter inimi-
cos meos.
20 Tu nosti quid feram opprobrij, quid pudoris, quid ignominiæ, in
oculis tuis sunt qui me infestant.
21 Opprobrium fregit cor meum, adflictor, expectaui qui uerbis
D quæ patior leniret, sed non erat, suspexi si qui essent consolatores, sed
nullos consequi licuit.
22 Pro cibo fel ministrarunt, & cum sitirem, potarunt me aceto.
23 Sit illis mensa sua, laqueus, & amici, tendicula.
24 Obtenebrentur oculi eorum, ne uideant, & lumbos eorum fac sem
per labascere.
25 Effunde in illos furorem tuum, & indignatio iræ tuæ adpræhen-
dat illos.
26 Domus eorum desolentur, nec sit qui tabernacula illorum inha-
bitet.
27 Nam aiunt se persequi quem tu percuti uelis, & iactant se adflige-
re, quos uulnerare tu iubeas.
28 Fac illis iniquitas iniquitati accumuletur, neque unquam iustitiæ
tuæ participes euadant.
29 Deleantur de libro uitæ, & cum iustis neutiquam adscribantur.
30 Me uero quandoquidem adflictus sum & dolens, ope tua ô Deus
uindicabis.
31 Laudabo nomen Dei cantico, attollam ipsum celebri laude.
32 Gratior ea fuerit Iehouæ boue & uitulo, qui cornibus & unguibus
instructus sit.
33 Videbunt hæc mansueti & lætabuntur, studiosi Dei, & uiuet cor
eorum.

A Nam audit inopes Iehouah, & uinctos suos minimè spreuit. 34
Laudabunt eum cœli & terra, maria, & quicquid in illis mo- 35
tatur.
Nam seruabit Deus Zijon, & urbes Iehudah ædificabit, ibi habita- 36
bunt, terramq́ istam possidebunt hæreditario.
Posteri seruorum eius in hæreditatem illam accipient, quicunq; di- 37
ligunt nomen eius, in illa habebunt suam sedem.

EXPLANATIO VERSUUM PRIORUM TREDECIM.

Serua me deus, nam uenerunt aquæ usq; ad animam meam. Demersus sum in limo profundo, & non statio, ueni in profundas aquas, & fluxus undæ obruit me.) Mala in quibus fuit, comparat aquis, quæ ad animam peruenerint, hoc est, iamiam suffocaturæ fuerint, limo profundi, hoc est, altissime, in quo nõ sit fundus, deniq; alto fluuio, in quo & medius fluxus, cur- susq; rapiat, obruat, & obtegat. In quibus similitudinibus miræ auxeses sunt. Satis erat periclitari in aquis etiam qualibuscunq;, iam addit tenax lutum, nec id simplex, sed altũ demumq́ adijcit aquas profundas, atq; uim rapidi fluminis. Hac translatione usus est & Psal. 40. uer. 3. Versus 2. et 3. ad uerbum

Laboraui clamando, raucũ factum est guttur meũ, oculi mei à suspiciendo ad Deũ defecerunt.) Queritur tam diu se opem implorasse, ut clamãdo defatigatus sit, & irraucuerit, oculiq́ suspiciendo, id quod accidere solet anxiè opem à cœlis expectantibus, defecerint. Simile est in uer. 2. Psal. 22. De suspectione in cœlos in uer. 4. Psal. 5. Ver. 4. ad uerbum

Plures sunt qui me immerito oderunt quàm pili capitis mei, qui obterunt me & inimici mei sunt absq; caussa, inualuerunt, quæ non rapui, tunc rependi.) Hyperbole apta sic excruciatis, quòd plures, queritur fuisse qui se, nihil cõmeritũ, persecuti sunt, quàm pilos habuerit capitis. Geminauit sine caussa illos odio in se exercuisse, & inimici tui, nã חנם & שקר dixit, eo & innocentiam suam testatus est, & uim doloris ob tantam iniuriã expressit. Ad idem pertinet & quod subiecit: Quæ non rapui rependi, quo nihil aliud quàm questus est, se pœnas dedisse eius, quod non admiserat. Videtur prouerbiale dictum fuisse, quo hoc quidem loco pertulisse se significare uoluit, quæ minimè meruisset. Ver. 5. ad uerbum. B

Deus tu nosti stultitiam meam, & peccata mea non sunt abs te abscondita.) Innocentiam suã, de qua in præcedenti, Dei testimonio confirmat. Sensus enim est: Nosti ô deus, nihil me ita stulte & praue admisisse, ut isti hostes mei uideri uolunt, eóq; sine caussa, & immerito me tanta insectantur atrocitate. Cum ergo nullo suo peccato, sed pietatis, atq; adeo Dei caussa ab impijs persequutionem ferret, id quod uersu octauo pie iactat, periculũ erat, ut infirmiusculi, si ei impij præualuissent, nonnihil offenderentur, id ergo deprecatur. Versus 6. ad uerbum.

Ne pudefiant in me qui expectant te ô domine Iehouah Zabaoth, ne afficiantur in me ignominia, qui querũt te, ô deus Israel.) Vulgo siquidẽ creditur, ijs qui deo probãtur, debere omnia ex sententia cadere. Et si quis pietate præcellens à deo ad magna euehatur, illi sese quicunq; à deo pendent, deiq; studio tenentur, certatim adiungunt, hũc ferunt in oculis, perq; eum ingentia, cum sibi, tum etiam alijs hominibus pollicentur. Hi ergo ubi eiusmodi præcipuus uir dei extremæ pari, & quasi à domino abiectus uidetur, afficiũtur pudore & apud malos plane ludibrio exponuntur, istud ergo hic noster deprecatus est. Versus 7. ad uerbum.

Nam propter te pertuli opprobrium, operuit ignominia faciem meam. Alienus habitus sum fratribus Ver. 8. & 9. ad uerbum.

C *bus meis, & externus filijs matris meæ.*) Vt superioribus uersibus negauit peccatis suis, quam ferebat ab impijs persecutioné, cōmeruisse, ita hic caussam huius restatur fuisse ipsum deum: Propter te inquit, id est, tua caussa, ꝙ te colere studio sius, tuamq́ ueritatem adserere solebam, abiectus, & cōculcatus sum, adeóq; ludibrio & cōtemptui habitus, ut prope coram nullo hominū attollere auderem faciem meam. Id dicit: Operuit, obtexit ignomia facié meam. Hæc uero tanta fuit, & iam fratres quoq;, & quidem uterini, se à me subducerent, alienumq́ me haberent, quod queritur uer. 9.

Ver. 10. ad uerbum. *Nam zelus tuus uorauit me, & opprobria tibi opprobrantium ceciderunt super me.*) Caussam cur tanto ipsum odio impij insectarentur magis exprimit. Erat erga domū Domini, hoc est, ueram religioné, cuius peculiare domicilium erat domus Domini zelo singulariter flagranti, huius neglectus non ferebat, cōtemptumq́ dei, & opprobria sua ducebat. Quæ sanè etiam experiebatur, simul atq; contra impios ueram religionem adserebat.

Ver. 11. 12. & 13. ad uerbum. *Et flebam, in ieiunio animam meam, & cedebat in opprobrio mihi. Et ponebam saccum uestimentum meum, & eram illis materia prouerbij. Loquebantur de me qui sedebant in porta, & carmina (canebant) qui bibebant dulcem potum.*) Præ studio dei & religionis, aliorū lugebat impietatem & scelera, idq́ uero, serióq; luctu. Ieiunio enim corpus suū adfligebat uestibus lugubribus, quas scriptura שקים, id est, saccum uocat indutus, sese humiliabat. Sic enim dictio uersus. 11. ordinanda est, flebam, & ieiunio animam meá subaudi אענה, id est, afflixi, uel castigaui. Ob hūc autem zelum, quo debebat populo charior esse, utpote salutis eorū tam ardentur cupidus, hoc populi principes magis eū irriserūt, habuerūtq́ ludibrio. Ita ut cōuenientibus in porta,

D ubi cū illis forū esset, pręcipua frequentia populus cōueniebat, parabola, prouerbiū, utrūq; enim מרשל significat, & fabula esset, & potātibus materia carminū, quibus ebrij sese oblectarét. Alias dixi שכר Hebræis quibusdá credi uinū meracius ita fuisse dictū, ego putarim potum, qué conficiūt in hac regione ex pomis palmarū hoc nomine uocarū. Nam ex his quæ cariotas uocant, sunt præcipua uina Orieti, ut ait Pli. lib. 13. Quo minus mirandū ꝙ Mahometani hūc potū uino prætulerint. Hactenus de studio suo in religioné & deū, quo flagrabat, & sibi apud impios tanta mala cōsciuit, cecinit. Caussam aūt cur impij tam infensi infestiq́ sibi ob pietatis studium fuerint, exprimit uer. 10. Ardens enim illud erat adeo, ut exederet ipsum, quęq́ in Deū admittebantur, grauius q̃ in seipsum admissa ferret, quia Deum, ut par erat, plusq̃ se ipsum amabat, inde ueniebat. Hoc

Zelus domus tuæ cōmedit me. Dei studium ut in Christo summū fuit, ita de ipso hunc uersum propriè dictum Apostoli agnouerūt, quū zeli, qué depellendis templo uenditoribus atq; nūmularijs demonstrauerat, à resurrectione eius recordarentur. Ioan. 2. Nec insciè & Paulus 15. Rom. alteram uersus huius particulá in Christū competere uoluit, cupiens eius exemplū in hoc cōmendare, ne nobis ipsis, sed alijs in bonū placere studeremus, quando Seruator qué unū in omnibus imitari debemus, ita glorię Dei studuit, ut eius tantū nomine opprobria tulerit, nec alia, q̃ quæ in Deū iacerētur, sua duxerit. Inuitat aūt me, & D. Pauli citatio, & quæ sequūtur, ut puté Vatem hac particula, opprobria opprobantiū tibi, ceciderūt in me, memorare, sic sibi opprobria in Deū iacta, hoc est, dicta & facta, glorię Dei derogāria doluisse, ut pro eis tanq̃ à se ipso cōmissis, sese hūiliarit, defleuerit ea, & ieiunio adfligés se, saccóq; animi dolorem testatus, iram Dei in alios hæc admittentes placare studuerit. In hoc enim Paulus, ut hortetur fortiores infirmiorum imbecillitaté ferre, Christi exemplum ex hoc loco adduxit, uolens uriq; monere, ut sicut Seruator opprobria opprobrantium Deo tulit, ita & nos fratrum peccata feramus, tam longè ab eo futuri, ut illos propter peccata abijciamus, ut quantum in no-

bis esse

A bis esse possit, etiam satisfacere, & lugere pro illorum cõmissis studeamus. Sic sanè & Dauid Psal. 35. meminit se pro inimicis suis luxisse, & cum ieiunio pro illorum salute esse precatum. Illic etiam in uer. 13. de ratione qua ueteres ieiunabant, quędam dixi. Paulus item de se Corinthijs testatur se pro quibusdã ex illis humiliatum fuisse, atq; luxisse, uereriq́; illorum peccatis ita exigentibus pro quibus ipsi nullam pœnitentiam agerent, se rursus cum ad eos ueniat ita humiliandum, id est, ieiunio adfligendum, atque luctui dedendum fore. Siue autem pro ipsis impijs, siue ex dolore propter uiolatum nomen Dei, & sua liberatione hic uir Dei fleuerit, ieiunarit, saccóq; uestierit, id probro ei impij uerterunt, & parabolã de eo, fabulam, & carmen iactarunt, cum in publicis conuentibus suis, quos habebant in portis, de quo in uer. 15. Psal. 9. tum & cõpotationibus. Talem gratiã referunt impij, & sic excipiunt zelũ sanctorum, pro Dei gloria.

Et ego oratio mea tibi ô Iehouah, tempora beneuolentiæ, ô deus tui magnitudine bonitatis. Respon- Vers. 14. ad
de mihi in ueritate salutis tuæ.) Hoc est, dum me irriderent, & ludibrio haberent, ego uerbum.
interim precem meã ad te intendebam indesinenter. Eclipsis hic affectum indicat. Tempus beneuolentiæ, quod captabat tempus intellexit, quod dominus ipsum exaudiret, eo suam beneuolentiã declaraturus, ueritatẽ salutis, certam solidamq́; salutẽ dicit, quã ex auxilij Dei bonitate ut stabat ita & precabatur.

Eripe me de luto, & ne demergar, eripiar ab odientibus me, & de aquis profundis. Ne obruar Versus 15. &
undis ne fluxus aquarum, & ne absorbeat me profundum, & ne obfirmet super me puteus os meum.) 16. ad uerbum
Deprecatur hisce uersibus ea, de quibus secundo & tertio questus est, ijsdẽ prorsus translationibus, quas supra & aliàs, explicationibus, ipséq; hic quoq; explicauit, cum interposuit: Ab odientibus me. Hi siquidẽ lutum, aquarũ fluxus, & profundũ, unde orat eripi, fuere.

Responde mihi ô Iehouah, quia bona benignitas tua, secundũ amplitudinem humanitatis tuæ respice Ver. 17. ad
ad me.) Consolatur se, ab effusissima Dei bonitate, & φιλανθρωπίας, id est, hu- uerbum
B manitate, id enim significat חסד, de quo in uer. 3. Psal. 51. hac enim sancti unice in precibus suis nituntur.

Et ne abscondas faciem tuam à seruo tuo, quia angustia mihi, prope responde mihi.) Cõsolatur Versus 18. ad
se, quod seruus Dei esset, sibi de studio ipsi uiuendi conscius, hinc enim uidebat se uerbum
nõ posse in angustia deseri, quæ iam ut ad summũ uenerat ita rectè sperabat illã termino proximè accessisse. Nam nihil sancti orant, quod non idem instincti à spiritu dei bona spe à domino sibi expectant.

Appropinqua animæ meæ, redime eam propter inimicos meos redime me. Tu nosti opprobrium Ver. 19. &
meum, & confusionem meam & ignominiam meam, coram te omnes coartores mei.) Consolatur 20. ad uerbum
se ab hostiũ atrocitate, quæ eo peruenerat, ut non minus ipsi deo, quàm sancto domini seruo ferri posset. Hinc aiebat: Tu nosti opprobriũ & cuncti coartores mei coram te. Dum enim fidem suã sanctus firmauerat, deũ quæ patiebatur, uidere & nosse, de liberatione diffidere iam non potuit.

Opprobrium fregerat cor meũ, & adflictabar, & expectabam consolationẽ & nõ (erat) consolan- Versus 21. &
tes & nõ inueni. Et dederũt in cibũ meũ fel, & in siti mea potarũt me aceto.) Memorat, oppro- 22. ad uerbum
brium, uriq; D. nominis, nullũ enim aliud eũ urebat, cor suũ fregisse, séq; in summo dolore, nullã prorsus consolationẽ à quoquã percepisse quãlibet expectatã, & quęsitã. Neq; solũ omni se cõsolatione fuisse destitutũ, sed à quibus consolationẽ debuisset iure accipere, ab ijs fuisse magis adflictũ, ut si quis esurienti amara, ut fel, & sitienti acetũ præberet. Domino aũt etiam re ipsa sitienti, acetũ propinatum fuit, præter id quod pro consolatione, conuitia ab omnibus fere accepit. Iurè igitur hic locus impletus in ipso, ab Euangelista dicitur.

Sit mensa illorum coram eis in laqueũ, & pacifica, in tendiculum.) Veros hostes sancti non Ver. 23. ad
agnoscũt, nisi deploratè malos, & æternos hostes Dei. His iustũ Dei iudiciũ im- uerbum.

precan

precando, simul prædicunt. De quo in tractatu de precatione, enarrationi Psal-
C mi quinti subiecto, item Psal. 6. sub finē. uer. 12, Psal. 10. uer. 4. Psal. 28. & in Psal.
35. ac alibi. Tales iam fuerūt, & quos hic deuouet. Ipsi bene merito, eóq; iure ab
eis beneficia expectanti, quicquid poterant, maleficiorum inferebant, impre-
catur ergo eis, ut & ipsis unde optata sibi quærerent, perniciem accipiant. Id per
allegoriam dicit, cum optat mensam eorum, eis in laqueum fore, ut ubi capian-
tur in exitiū, unde delitias sibi petendas putabant. Simplicius idem dicit, cum
precatur, ut amici & pacifici eorum, sint eis pro tendiculis.

Ver. 24. 25. et *Obtenebra oculos eorum ne uideant, & lumbos eorum semper fac nutare. Effunde super eos in-*
26. ad uerbū *dignationem tuam, & feruor iræ tuæ apprehendat eos. Sit palatium eorum uastatum, in tabernacu-*
lis eorum non sit qui inhabitet.) Per allegoriā obtenebrationis, & nutationis lum-
borum, precatur adimi eis omne rectum iudicium, & agendi uires. Mala omne
genus summatim imprecatur eis uer. 25. cum orat, effundi in eos indignationē,
feruentemq; iram Dei. Ad idem facit & quod canit uer. 26. Nam precatus deso-
lari eorum domum, neq; relinqui qui in ipsorum tabernaculis habitet, omni-
modam ipsorum deletionem, totiúsq; posteritatis extinctionem, orauit.

Versus 27. *Quia tu quem percussisti persecuti sunt, & super dolorem uulneratorū tuorum addiderunt.*) Hic
ad uerbum uersus subobscurus est, quibusdam cum R. Shlomoh uidetur, Vatem canere
de hostibus suis, quòd alioqui à Domino adflictum, magis adfligere studue-
rint, persequentes, quem ille aliàs percussisset, & de eo inter se cōmentantes, ut
cruciarent, quos ille uulnerasset. Kimhi autē putat hunc sensum habere, quem
uersus 11. Psal. 71. Deus dereliquit eum, persequimini eum, ut sic legas: Eo ani-
mo & studio me persequuti sunt, quasi id tu iussisses, & quicquid mali nobis in-
ferrent, id approbante te facerent, putantq; non ipsos, sed te nos persequi, & cæ-
dere. Id quod uerum quidem putabant, sed id falsum opinabantur quòd credebāt
eum à Deo ipsi irato istis malis immersum. Et hæc quidem sentētia, non solum
D à phrasi haud quaquàm aliena uidetur, sed etiam argumento Psalmi & præce-
dentibus plusculum quadrare. Cum enim supra testatus sit, nulla sua culpa sed
propter nomen Dei opprobrium ferre, nō potuit se à Domino sibi infenso per-
cussum, aut uulneratum fateri. Nihil enim ob suam culpam, sed propter Domi-
num omnia patiebatur. Satis igitur uidetur conuenire, ut intelligamus uirū Dei
hic precatum esse, ut Deus ultione sua declararet, quàm non ex sententia sua fa-
cerent illi, ipsum adfligendo, & suam ipsorum in eo impietatem, non Dei ius-
sum, pro caussa habere.

Ver. 28. et 29. *Pone iniquitatem super iniquitatem eorum, & ne perueniant ad iustitiam tuam. Deleantur de li-*
ad uerbum *bro uitæ, & cum iustis non scribantur.*) Vt deplorati erant, & certa scelerum mensura
impleta, internitioni dandi, ita orat id tandē perfici, atque illud est quod pre-
catur: Da iniquitatem super iniquitatem illorum, id est, fac iniquitas iniquitati
accumuletur, quo modus eius, ad ultionem perficiatur, iuxta illud: Iniquitas
Amorræorum nondum completa est, Gen. 15. Neq; ueniant in iustitiam tuam,
solidę & ueræ iustitiæ factæ compotes, ut ultionem mereantur euadere. Vn-
de sequitur: Dele eos de libro uiuentium, hoc est, expunge ex eorum numero,
quos ad uitam delegisti. Est autem hoc deleri nihil aliud, quàm declarari, non
esse adscriptos, id quod subijcitur. Cæterum libri in quo electi inscribuntur, me-
minit & Mosheh Exod. 32. Is nihil aliud est, quàm æterna Dei electio & præde-
stinatio, quā indubitato uocatio & iustificatio sequitur, Rom. 8. Inde est quod
dixi, ex hoc libro deleri, idem esse, atq; sic abijci ut pateat nunquàm fuisse eius-
modi in eo scriptum. Nam qui semel adscriptus fuerit, hoc est, inter electos nu-
meratus, expungi potest nunquàm. Datus est filio seruandus, qui neminem eo-
rum quos Pater donauit, abijcit, neque rapere quisquam illos potest de manu

A eius, unde & cum Mosheh expungi peteret, est ea petitio tanquam absurda à Domino reiecta. Similis imprecatio est & in Psalmo 109. Memineris autem in plane reprobos & deploratos, quique in spiritum sanctum peccarunt, hæc Dei iudicia inuocari quos Deus iure in sensum reprobum tradit, ut iustam scelerum mensuram adimpleant, & ita ipsi ultionem sibi adciscant & maturent, quum se tot. us pietatis hostes constituerint, de quibus sub finem Psalmi sexti.

Et ego adflictus (eram) & dolens, salus tua extulit me. Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum cum celebri laude. Et gratum erit Iehouæ præ boue (præ) uitulo (iam) cornuto, ungulato.) Versus 30. 31. & 32. ad uer.

Memorat nunc, quæ uota Deo agendi gratias, bonitatisque eius in se celebrandæ conceperit, adfectus sua calamitate & ærumna in qua erat, & ex qua sola Dei ope euasit. Hancque studiosam laudem nominis Dei, gratiorem Deo fore quibusuis sacrificijs affirmat, quàm bouem, quàm uitulum (פר enim duabus dictionibus sexuit. Vitulo adijcit, cornutum & ungulatum, quo dicere uoluit, sacrificijs maturum atque ætatis selectæ, ut côueniat cum eo, quod canit Psalmo quinquagesimo. Quidam מבשׂיר פר intelligunt de bobus & uitulis, & תורה in uersu præcedenti pro sacrificio gratulatorio, quod & uoce hac significatur, in cuius locum successit Eucharistia, ut dixi uersu sexto Psalmi quarti & uer. 26. Psal. uicesimisecundi. Si ita accipias, sensus erit: Gratum fore hoc sacrificium Domino, & simul insigne, ut quod bobus & uitulis, nã singulari pro plurali usus est, constatutum sit.

Videbunt mansueti, & lætabuntur inquirentes Deum, uiuet cor eorum.) Canit ex hac celebri gratulatione exhilarandos, & gaudio singulari perfundendos mansuetos, hoc est, qui sese abnegarunt, & Deo consecrarunt. Versus 33. ad uerbum.

Quia audit Deus pauperes Iehouah, & unctos suos non despicit.) Caussam exponit, unde tantopere lætaturos Dei studiosos iam cecinit. Ea enim erat, quod ex ipsius gratulatione, palam futurum erat, audire Deum preces inopum, & uinctos suos, hoc est, in potestate impiorum ob suum nomen detentos, haudquaquàm B negligere. Similia habet uersus uicesimusseptimus, Psal. 22. Ver. 34. ad uerbum.

Laudabunt eum cœli & terra, maria, & omne in his reptans.) Hac hyperbole, qua gaudium hoc tribuit cœlis, terræ, maribus, & rebus omnibus, quæ his continentur, de regno Christi uaticinatus est, in quo Euangelion ubique prædicatum effecit, ut propter fore facta uitæ futuræ immortalitate, suo modo filijs Dei congaudeat tota creatura, sicut & ea congemiscit, propter id, quod adhuc corruptio illos premit. Similem hyperbolem habet & Psal. 96. Ver. 35. ad uerbum.

Nam Deus seruabit Zijon, & extruet ciuitates Iehudah; & habitabunt ibi, & hereditabunt eam. Et semen seruorum eius hæreditabunt eam, & diligentes nomen eius habebunt in ea sedem suam.) Versus 36. & 37. ad uerbum

Hi duo uersus Ecclesiæ instaurationẽ prædicunt planius, ea enim uera est Zijon, Ierusalem, & Iehudah. De quo & in Psalmo uicesimo secundo sub finem, itẽ in Psal. quadragesimooctauo, & in uersu uicesimo Psalmi quinquagesimi primi. Germani serui Dei uere credentes sunt, horum semen & posteri, qui eandem fidem colunt. Terra his hæreditaria, uiuere ex fide Dei, quæ quodlibet desertum, paradisum reddit, & omnia sanctorum imperio & usui subijcit, facitque bono esse uniuersa. Hæc per adflictiones ut in Christo, ita & Christianis omnibus indicibili successu promouentur. De terræ & rerum omnium possessione dictum & in uersum tertium Psalmi uigesimiprimi, multa quoque in Psalmum 37.

ARGVMENTVM PSALMI LXX.

Orat sibi celerem opem, hostibus ultionem, gaudium ex sua salute sanctis.

Nn Psalmus

C

PSALMVS LXX

σχετλιαστικὸς & εὐκτικός.

1 Ræſuli Dauidis ad memorandum.
2 Deus, ut me liberes, ô Iehouah, ut me iuues,
propera.
3 Pudore & probro afficiantur, qui uitę meę in-
ſidiantur, agantur retro, & ignominiæ pateant,
qui malis meis oblectantur.
Repellantur propterea quòd pudefacere me
4 conabantur, illi qui dicebant: uah, uah.
5 Gaudeant & lætentur de te quicunque te inquirunt, & qui amāt abs
te iuuari, dicant: ſemper extollatur Deus.
6 Ego adflictus ſum & inops, propera ad me, adiuor & ereptor me-
us tu es, ne moreris.

EXPLANATIO.

AD uerbum prope omnia reddita ſunt, unde alteram uerſionem adij-
cere uiſum eſt ſuperuacaneum. Pſalmo trigeſimoquinto, à uerſu ui-
geſimotertio, & quadrageſimo Pſalmo, à quartodecimo uerſu, ferè
ad uerbum eadem quæ hic habentur, ſed & Pſalmo ſexto, ac alijs
multis ſimilia Pſaltes cecinit. Hoſtes non tam ſuos quàm Dei, à peruer-
ſis conatibus ſuis contra innocentes orat depelli, ac inde opprobrio affici, unde
D pietati uia munita, & Domini gloria illuſtrata, ſancti, qui nihil prius cupiunt, quàm
Dei nomen ſanctificari, gaudio & lætitia perfunderentur. Periculum urgebat,
igitur accelerare Deum, auxilium precatur.

ARGVMENTVM PSALMI LXXI.

*COmmunis argumenti Pſalmus eſt, quo memorat quemadmodum in periculo, ut creditur, coniurati-
onis Abeshalomitæ, opem contra coniuratos orauerit, & à Domino, qui ſicuti à puero ipſum ſerua-
rat, ita nec in ſenecta erat deſerturus, conſolatus, uota laudis ipſi nuncuparit.*

PSALMVS LXXI.

εὐκτικός.

1 IN te Iehouah præſidium meum collocaui, ne ſi-
nas unquàm me pudefieri.
2 Pro iuſtitia tua libera me, & eripe me, inclina
ad me aurem tuam, & ſerua me.
3 Sis mihi uice rupis in qua me contineam, quam
ſemper adire liceat, curaſti hactenus, ut me ſerua-
res, nam petra mea & arx mea es tu.
4 Deus mi, eripe me de manu improbi, de uola praui & uiolenti.
5 Tu enim es à quo pendeo, Domine Iehouah tu is es, quo à puero
nitor.

Tu

A Tu me sustentas ab utero, tu me de uentre matris meæ extraxisti, 6
de te laus mea iugiter.
Factus sum ceu portentum multis, at tu es tutela mea prævalida. 7
Replebitur adhuc os meum laude tua, quottidie extollet splendo- 8
rem tuum.
Ne abijcias me in senecta, cum defecerit uirtus mea ne me deseras. 9
Nam inter se de me loquuti sunt, quique insidiantur animæ meæ unà 10
consultarunt.
Et dixerunt, Deus deseruit eum, persequimini, apprehendetis eum, 11
nec enim erit qui eripiat.
Deus ne sis à me procul Deus mi, ut me adiuues, propera. 12
Afficiantur pudore, pereant, qui uitæ meæ aduersantur, obtegan- 13
tur probro & ignominia, qui quo mihi incommodetur, sollicitii sunt.
At ego opem tuam præstolabor, & omnibus tuis laudibus adijci- 14
am.
Os meum memorabit iustitiam tuam, quottidie opem quã tu præ 15
stas, neque enim noui beneficiorum tuorum numerum.
Fretus fortitudine Domini Iehouæ, ueniam, memor ero iustitiæ tuæ 16
solius.
Deus à puero instituisti me, & usque in præsens deprædico mira facti 17
nora tua.
B Vtique & in senectam usque & canos, Deus haud quaquam me dese- 18
res, donec prædicem uirtutem tuam generationi præsenti, fortitudi-
nem tuam omni posteritati.
Certe eminet in sublime usque tua iustitia, ingentia sunt quæ patra- 19
sti, ecquis tibi similis?
Qui adflictiones magnas & difficiles experiri me fecisti, restituisti 20
autem & recreasti me, ex abyssis terræ restituisti & subduxisti me.
Augebis dignitatem meam, nam rursum placatus, consolaberis 21
me.
Et ego celebrabo te, organo fidium fidem tuam Deus mi, canam ti- 22
bi cythara, sancte Israel.
Ouabunt labia mea, nam canam tibi, & anima mea, quam rede- 23
misti.
Et lingua mea quottidie de tua iustitia loquetur, quia pudore & 24
probro afficientur, qui quo mihi incommodetur solliciti sunt.

VERSUS PRIMI SECUNDI ET TERTII EXPLANATIO.

C Ad uerbum. *IN te Iehouah confisus sum, ne pudefiam in sempiternum. In iustitia tua libera me, & eri pe me, inclina ad me aurem tuam, & serua me. Sis mihi in rupem roboris ad ueniendum semper, mandasti ad seruandum me, quia petra mea, & arx mea tu.*) Describuntur his uersibus affectus animi ex periculo anxij, & sedulo tamen sese in spem bonam erigentis. Anxietatem ostendunt ardentes inuocatio num geminationes, conatum suffulciendæ spei declarat memoratione diuinæ bonitatis, quæ à puero sibi semper præsto fuerit, & adhuc uigentis in Deum fi duciæ. Versus tres priores explicati sunt ab initio Psalmi trigesimi primi. Vnum in tertio hic uersu adijcitur: Ad ueniendum semper. Sunt namq; arces quædam firmæ satis, ut tueantur qui in eam uenerint, at non patent semper adeuntibus. Quo ergo augeat, quam à Domino sibi tutelam polliceretur, comparat ipsum arci & tutissimæ, & aditu facilis, in quam semper confugere liceat.

Versus 4. ad uerbum. *Deus mi eripe me de manu improbi, de uola peruersi & uiolenti.*) Vel peculiariter Abesha lomum, aut Achitophelum notat, uel posuit singulare pro plurali.

Versus. 5. 6. ad uerbum. *Quia tu expectatio mea, Domine Iehouah fiducia mea à iuuentute mea. Super te sustentatus sum ab utero, & uisceribus matris meæ, tu extractor meus, in te laus mea semper.*) Eadem habentur uer sus 10. 11. Psal. 22. ubi hæc quoq; explicaui. Vere enim laudandi Dei materiam, ut & à bonitate eius firmiter pendendi habebit amplissimam, quisquis diuinæ bo nitatis circa se, adhuc in utero materno delitescentem, & inde à materna adhuc cura pendentem, miracula diligenter consyderauerit. Et quicquid animo à Do mino expectauerit quisq;, utcunq; ipso fidat, nemo non ut se ipsum, ita omnia alia à Domini bonitate accepit à puero usq;.

Versus 7. 8. ad uerbum. *Velut portentum factus sum multis, & tu protectio mea robusta. Implebitur os meum laude tua, quo tidie decore tuo.*) Queritur se uelut portentum multis factum, propterea quòd à Deo uideretur iam plane destitutus, à quo fuerat inde à puero, tam præclare sem D per adiutus. Vt autem opis diuinæ imploratio mirifice semper erigit, ilico con firmans sese subiecit: At tu protectio mea præualida, Et: Implebit os meum lau de, hoc est, erit adhuc ut te pleno ore laudem, & magnificentiam bonitatis tuæ copiose deprædicem.

Versus 9. ad uerbum. *Ne proijcias me tempore senectutis, cum defecerit uirtus mea ne deseras me.*) Ex eo quòd secum reputasset, uti à Domino formatus esset in utero, eius bonitate inde extractus, & in lucem æditus, atq; usq; in eam, qua tum erat, ætatē à puero alitus, fotus & de fensus, confirmatus sancta fiducia rursus precatur, & quidem animo iam paca tiore, & spe alacriore, ut & seni sibi, uiribusque imbecilliori adsit, qui sibi inde à materno utero benigne adeo semper adfuisset.

Ver. 10. et 11. ad uerbum. *Nam dixerunt inimici mei mihi, & obseruantes animā meā, consultarūt pariter. Dicendo: Deus dereliquit eū, persequimini, & comprehendete eū, nā nō (est) ereptor.*) Illud: Dixerūt mihi, idē est, atque: de me cogitarunt, id quod sequenti particula exprimit. Cúmque ob ce lebrem sancti innocentiam, Deus uulgo crederetur illius præsidium & defen sor, impij conabantur hanc suis opinionem eximere & persuadere, illum à Do mino desertum, eoq; fore, si eum persequerentur, etiam capturū, & uoti sui ad uersus eum futurum compotem. Id cum certo sanctus sciret falsum, erat ei con fortationi istud secum reputasse, orat igitur deinceps.

Ver. 12. 13. ad uerbum. *Deus ne elonges à me, Deus in auxilium meum propera. Pudefiant, consummantur aduersarij ani mæ meæ, induantur probro & ignominia, qui quærunt malum mihi.*) Neq; enim moram ne ctere Deus potuit, cum impij conatentur persuadere à Deo deseri, qui in ipsum certa fide, & syncero animo confidunt, qualis hic sanctus erat. Solida igitur fidu cia orat, diuersum, atq; sibi impij isti pollicebantur euenire, ut pudefacti docu mento esse, timentes Deum ut adeo non posse deseri, ita omnibus esse sacrosan ctos atq; immobiles. De hoc impiorum telo dixi in uersum 3. Psal. 3.

Et

Et ego semper expectabo, & adijciam ad cunctas laudes tuas. Os meum enarrabit iustitiam tuã, Ver.14.15. ad
A *quotidie salutem tuam, qua nõ noui numeros.*) Spem firmatam canit, & uota laudis, hinc uerbum.
ait: At ego semper expectabo, noua scilicet bonitatis tuæ beneficia, ut sit, quod cunctis laudibus tuis, quas ob accepta pridem beneficia tibi debeo innumeras, semper adijciam. His recte subiunxit: Memorabit os meum iustitiam tuam, & quam fers salutem quotidie. Quotidie enim illa fruor, & cumulate adeo, ut numerum, subaudi, laudem tuarum, ignorem. Hic Græca uersio habet γραμματείας: Latina, literaturam, sed ad quem quæso sensum?

Veniam in uirtutibus Domini Iehouah, memor ero iustitiæ tuæ solius. Deus docuit me à iuuentute Versus 16.17.
mea, & usq; huc adnuncio mirabilia tua. Et etiam usq; ad senectutem & canos, Deus ne deseras me, do- 18. ad uerbum.
nec adnunciem brachium tuum generationi, omni (qui) ueniet, uirtutem tuam.) Fretus bonitate Domini hactenus mala cuncta euaserat, & porro igitur in uirtute eius uenturũ, id est, nixum ea omnia tentaturum & gesturum profitetur, hancq; solam inuocaturum. Nam hic, meminisse, ita ut uersu octauo Psal. 20. accipitur: Hi in curribus, illi in equis fidebant, nos autem nominis Iehouæ Dei nostri memores eramus, id est, nomen eius inuocabamus. Hæc uero memoria suggerebat, quæ sequuntur, nempe, ut certo sibi persuaderet, Deum qui à puero eo fauore sibi semper adfuisset, & ad omnia ita instituisset, ut nunq̃ defuisset, unde ipsi gratias, laudesq; caneret, sic & in præsenti sibi periculo, & porrò quoq; in senium usq;, atq; ultimos canos adfuturum, ut caussam materiamq; habeat, & præsenti & futuræ generationi brachium, hoc est, robur ac uirtutem eius deprædicandi, tum & iustitiam eius exaltandi, qua ei libuit, tam ingentia sibi præstare.

Et iustitia tua ò Deus usq; (in) sublime eminet, quæ fecisti magna (sunt) quis sicut tu?) Quã præ- Versus 19. ad
misit diuinæ erga se bonitatis recordationem, ea hanc uelut exclamationem, ex uerbum.
flagranti eiusdem admiratione, gratiq; animi affectione natam, expressit. Idem autem est quod priore uersus particula exclamat, cum illo Psal. 108. Magna est super cœlos bonitas tua, & usq; ad nubes ueritas tua. Intelligit enim immensam
B quæ cuncta non celsitudine modo, sed & latitudine, longitudine & profunditate excedat. Quam amplitudinem & immensitatem Paulus cognosci ab Ephesijs tam obnixe orat, ut ab hac certe cognitione tota salus nostra pendet, cuncta excedat. Altera particula uersus idem apertius dicit: Ingentia sunt quæ patrasti, Ecquis sicut tu? Nemo enim uspiam tam ingentia, tam æqua, tam salutaria perficere potest, quis tibi conferendus, non potentia solũ, sed multo magis iustitia, id est, absolutissima bonitate? Porro cum uersus hic subobscurus sit, sunt qui eũ cum עד, id est, donec, in uersu præcedenti coniungendum putent, ut intelligas: Deus non deseres me, donec fortitudinem tuam præsenti & futuræ generationi prædicem, & iustitiam tuam in sublime, subaudi, feram, qui fecisti magna, utiq; me à puero ducendo, fouendo, seruando, extollendo. Bonitatis Dei erga se facinora hic summatim complexus est.

Qui ostẽdisti mihi aduersa magna, & acerba, restituisti, uiuificasti me, de abyssis terræ restituisti, re- Versus 20.21.
uocasti me. Auxisti amplitudinem meam, & restituisti consolationes mihi.) Ostendisti mihi, ad uerbum.
hoc est, fecisti experiri adflictiones multas & difficiles, contra quem, filium, primores regni, & totum populum cõcitasti, sed restituisti iterum & uiuificasti me. hoc est, recreasti & exhilarasti. Sic enim utuntur Ebræi uerbo hoc חיה, quod alias uiuificare significat. Hæc uero ipsa mala, abyssos terræ, id est, altissimas profunditates uocat, quia emergere ab illis humanis uiribus nunquàm potuisset. Similis metaphora Psal. 130. De profundis clamaui. Non solum autem restituendum se, sed ampliore etiam dignitate augendum canit uersu sequenti.

Etiam ego celebrabo te, in organo fidum ueritatem tuã, Deus mi psallam tibi in cythara, ò sancte Is- Versus 22. 23.
rael. Ouabunt labia mea, quia psallam tibi, & anima mea quam redemisti. Etiam lingua mea meditabi 24. ad uerb.

tur quottidie iustitiam tuam, quia pudefient, quia probro afficientur, inquirentes animam meam.) Me
C motat quantum ardeat, Dei in se bonitatem prædicare. Vnde & organorũ musicorum meminit, de quorum usu dixi in uersum secundum Psal. 35. Caussam huius ardoris reddit uersu uicesimotertio: Et anima mea quam redemisti. Toties siquidem à morte illam Deus redemerat, iure igitur summo studio gratias acturum se perpetuo, nomenq́ Dei celebraturũ profitetur. Geminatio illa: Quia pudefient, quia probro afficientur, affectum gaudij ardentiorem exprimit, de frustratis suo conatu, atq; ideo pudefactis impijs hostibus.

ARGVMENTVM PSALMI SEPTVAGESIMI SECVNDI.

ORat aduenire regnum Dei per Christum, & uaticinatur de regni huius amplitudine, æquitate felicitate & diuturnitate, omnia autem sub typo regni Sblomonici.

PSALMVS LXXII.

ἐυχαριστικὸς.

1 SAlomonis. Da Deus regi tua gubernacula, da filio regis tuam iustitiam.
2 Disceptabit populo ex iustitia, & adflictis tuis ex æquitate.
3 Montes ferent populo pacem, & colles iustitiam.
4 Vindicabit adflictos populi, seruabit paupe-
D res, & retundet calumniatorem.
5 Colent te, dum sol & luna lucebunt, in omne æuum.
6 Habet instar imbris, in refectum pratum descendentis, pluuiæ sensim terram rigantis.
7 Florebunt ipso regnante iusti, multáque pax erit, dum fuerit luna.
8 Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usq; ad terminos terræ.
9 Coram ipso procũbent accolæ deserti, & inimici eius prostrati, puluerem lingent.
10 Reges Tarshish & insularum, munus reddẽt, Reges Sheba & Seba honoraria offerent.
11 Supplicabunt ei cuncti reges, cunctæ gentes seruient ei.
12 Nam liberabit pauperem ad se clamantem, & abflictum, cui deest adiutor.
13 Pauperum & inopum miserebitur, & animas pauperum seruabit.
14 Redimet animas eorum à fraude & uiolentia, & preciosum habebit sagnuinem eorum.

Viuet

A Viuet,& dabitur illi de auro Sheba,bene illi ſemper precabuntur, 15
& prædicabunt eum.
Proueniente è pugillo frumenti, quod in terra, ac etiam in ſummis 16
montibus ſeritur tantæ ſegetes, ut tanquàm arbores in Libano agi-
tari uideantur e ciuitate prodibunt, uelut herba uernantes.
Nomen eius celebrabitur in ſeculum, nomen eius dum ſol iſte luxe 17
rit perennabit, eo ſe fœlices iactabunt, cunctæ illum gentes prædica-
bunt beatum.
Laudetur Iehouah Deus, Deus Iiſrael, qui mira edit facinora ſolus. 18
Laudetur nomen decoris eius, decore eius repleatur omnis terra. 19
Amen & Amen.
Finem habent precationes Dauidis filij Iiſhai. 20

FINIT LIBER HYMNO-
RVM SECVNDVS.

Shlomonis iudicia tua regi da, & iuſtitiam tuam filio regis.) Propterea quod poſt finem Pſalmi huius legitur: Finem habent precationes Dauidis, quidam putant eum à Dauide eſſe compoſitũ, ut in quo pro filio Shlomone ſit ultimum precatus, & ſimul de regni eius, & ſub eius typo, regni Chriſti ſucceſſu ac fœlicitate uaticinatus. Inde לשלמה pro Salomone interpretantur. Me uerſiculus ille non adeo mouet. Poteſt enim ſubiectus eſſe, ut indicaretur, hæc, quæ Pſalmus continet, fuiſſe ultima Dauidis uota, etiam ſi Odam hanc Shlomoh conſcripſerit, & in ea patris uota populo cantanda dictarit. Deinde nec id magni mihi momenti habetur, quod precationẽ Pſalmus continet pro Solomone. Neq; enim indignum fuiſſet ſancto Rege, dictare quid pro ſe populus oraret, cũ Regis ſalus, ſalus populi exiſtat. Id ſanè feciſſe Dauidẽ in uigeſimo Pſalmo nihil dubitarim. Sed mittamus incerta, quiſquis Pſalmũ hũc cõſcripſerit, ſpiritus ſanctus author eſt, quare potius quæ in eo canuntur expendamus. Primo uerſu ſacer populus orat aduentũ regni Dei. Iudicia enim Dei eius gubernacula ſunt, & rectæ moderandi homines ratiões, nec aliud eſt iuſtitia eius. Hęc Salomoni Deus hactenus dedit, quatenus ſuo illũ ſpiritu in adminiſtrãdo regno, duxit. Chriſto aũt fuere & ſunt cõſummata, qui ſpiritu Patris ſic donatus eſt, ut de plenitudine eius cũcti accipiant. Huic quoq; dedit Pater omniũ in cœlo & terra poteſtatem, eamq; ut æternum beet, quoſcunq; ei tradiderit, deniq; facere iudicium omniũ. Huic uni, datũ nomen & poteſtas eſt, ut qui ipſi ſeſe cõſecrant, ij in hoc ſęculo uitæ beatæ & ſempiternæ arram, ſpiritum ſcilicet filiorũ, & in futuro reſtituti in uitam immortalem, re ipſa, ex reuelata Dei contemplatione, inexplicabilem fœlicitatẽ percipiant. Proinde & ſi Dei populus, hic Salomoni quoq; iudicia, & iuſtitiam Dei, id eſt, ſpiritum & uirtutẽ, dextre & fœliciter regnũ adminiſtrandi orarit, attamẽ cum temporariũ & umbratile fuerit, quicquid per Salomonẽ præſtari potuit, præcipuè pro Chriſti regno precati ſunt. Huic nanq; uerè ſua iudicia & ſuam iuſtitiã Pater Dedit, quando ei dedit nihil loqui, aut facere, quod non ipſe per eum Pater, & loqueretur, & faceret. Hinc & quæ ſequuntur ipſi uni competunt.

Ver. 1. ad uerbum.

B

Quomodo iudicia ſua Deus Regi dat.

Diſceptabit populo tuo, in iuſtitia, & adflictis tuis in iudicio.) Id eſt, æquiſſimo iuſtitiæ æquilibrio. Hoc cum præcipuum iuſti Regis officium ſit, & ab uno Chriſto pręſtetur

Verſus 2. ad uerbum.

C

ſtetut, omnibus alijs Regibus, aut laruas Regum exhibétibus, aut ſi quid huius præſtant, à Chriſto mutuantibus, hic Pſalmus id Deo quinq; uerſibus canit, hoc ſecundo, quarto, duodecimo, tredecimo, & quattodecimo. Etenim eoſdem dicit adflictos, pauperes, & inopes, qui nimirum à malis hominibus adfligũtur. Idem quoq; eſt, diſceptare eis, uindicare eos, redimere, ſeruare, cui ideo Seruatot totus incumbit, quod charos illos habeat, & magno ipſos affectu cõplectatur. Hi ipſi electi ſunt, & uere Dei populus, pro quibus ſolis deceat iuſtũ Regem poteſtatem ſuam exercere. Nam quicunq; ex horũ numero non ſunt, ut ſeſe tantum amant, ita perpetuò in alios iniurij ſunt, eóq; à iuſto Rege nõ ſeruandi, nõ uindicandi, ſed reprimendi, & tandem delendi. Iam Regis hæc prima laus, ut & proprium munus, defendere innocuos, ſeruare à malis oppreſſos, hoc ſic præſtat ſuis Rex Chriſtus, ut nihil prorſus eis queat nocumento eſſe, ſed ſint bono quæcunq; acciderint. Deinde exiguo tempore, carne adflictos, beata immortalitate donat, iniurios autem, & innocẽtum oppreſſores retundit, gehennæ addictos, de quo canit uerſus quartus, in quo filios pauperũ, pro pauperibus, more Hebræo dixit. Vt autem ad hunc modum regnum adminiſtrare, eſt Dei iudicia & iuſtitiam exercere, ita id ipſum omnia ſecuriſſima pace tranquillat. Ea tamen hic ſancti in ipſo, non in mundo fruuntur, ſed olim, nec à mundo quidem erit quod adfligat. De hac pacis amplitudine, canit uerſus tertius.

Quomodo uindicet ſuos Chriſtus.

D

Verſus 3. ad uerbum. Montes et colles ferẽt pacẽ.

Montes ferent pacem populo, & colles iuſtitiam.) Hoc eſt, ſicut montes & colles inanis fertilibus pleni ſolent eſſe frugibus, ita omnia undiq; pacem exhibebunt & iuſtitiam, pijs ſcilicet hominibus omnia occupantibus & moderãtibus. Huius typus regnante Salomone in eo refulſit, quod pace altiſſima & fœlici, cũ omnimoda rerum abundantia populus fruebatur. At tum uerè cuncti montes & colles, uelut fructus ſuos, pacem tulerunt & iuſtitiam, quando prædicatum omni creaturæ Euangelion, fructum ubiq; protulit, ut ueram dilectionem, ita & iuſtitiam atq; pacem, de quo Paulus ſuo iam tempore gloriatus eſt.

Verſus 4. ad uerbum. Coram luna.

Iudicabit adflictos populi, ſeruabit filios inopis, nimirum percutiet.) Hæc cauſſa pacis eſt, dũ nimirum adſeruntur oppreſſi, & retunduntur oppreſſores. Id quod proprium boni principis officium eſt punire malos defendere innocuos. Ex eodem & illud uenit, quod canit quinto uerſu.

Verſus. 5. ad uerbum.

Timebunt te cum ſole, & coram luna (in) generationem generationum.) Vt ſanè Deus, æternus eſt, ita diuturna eſſe oportet, quæcunq; ſunt diuina. Proinde cũ hoc de quo canit regnum, Dei regnũ ſit, in quo uere arcentur mali, defendũtur boni, commodũ & ſempiternũ fore canit. Nam illud cũ ſole, idem eſt, quod quàmdiu ſol lucebit idem eſt, & לפני ירח, id eſt, coram luna, uel præſente luna. Sic quoq; habent, qui per Chriſtũ ſemel Deo fuerint uerè adducti, ut æternũ illũ colant & obſeruent.

Ver. σ. ad uerbum.

Deſcendet ſicut pluuia in reſectũ, ſicut imber tempeſtiuus rigat terrã.) Vt rebus humanis nihil poteſt aduenire optatius, nihil quod fructũ uere iuſtitiæ tãtopere peruenire faciat, ita aſſimilat nũc appoſite illud pluuiæ deſcendenti in detonſum & demeſſum pratum, qua illud rigatum rurſus herbã producit, quáq; & reliqua terra humectatur & fœcundatur, quo nihil eſt mortalibus gratius. In hac uero ſimilitudine perſtãs ſubijcit.

Verſus 7. ad uerbum

Florebit in diebus eius iuſtus, & multũ pacis uſq; dũ luna non ſit.) Hoc uero eſt: undiq; iuſti uenient, & ab illis omnimoda & ſempiterna pax. Filij enim pacis ſunt. Porrò uel ex hac ſola particula, quæ hic ſubiuncta eſt: Eſt multa pax donec fuerit luna, abundè indicatur cani hoc loco de regno Chriſti. Pax enim regni Salomonici ſimul cũ uita Regis finem accepit, imò adhuc uiuenti, excitauit Dominus aduerſarios, Hædad Aedomitam, & Iaræbeam filiũ Nebat. 3. Reg. 11. Cæterũ de pace

Salo-

Salomonis sic meminit sacra historia: Habitabat Iehudah & Iisrael securè qsq;
A sub uite sua, & sub ficu sua, à Dan usq; Beershaba, omnibus diebus Salomonis:
Omnibus diebus, inquit, quia usq; sub finé dierum Salomonis hæc pax uiguit.
Et dominabitur à mari usq; ad mare, & a flumine usq; ad fines terræ.) Núc canit amplitudi- *Versus 8. ad*
né regni Christi potentiá & fœlicitaté. A mari, inquit, usq; ad mare. Hi termini *uerbum.*
sunt, mare rubrum, & mare Palestinæ, flumen Euphrates, & desertú magnum. *A mari usq;*
Quia enim nullum uastius flumen Euphrate, Iudæis notú erat, scriptura illum *ad mare.*
absoluté fermè flumen uocat. Hæc regni Salomonis pomeria. 3. Regum quar-
to notátur. Dominabatur omnibus trans flumen, à Tipsach' usq; Gaza, omni-
bus Regibus transflumen. In eo autem, quod Salomo ad ultimos usq; promis-
sæ terræ terminos regnum obtinuit, Christi typum gessit, cui Pater subiecit to-
tum orbem, imò & cœlos. Amplitudiné regni, sequentes uersus magis explicát.
Coram eo curuabunt se Zijm & inimici eius limum lingent.) Vltimarú gentiú, & incolarú *Versus 9. ad*
deserti summá canit subiectioné, quá per curuari & limú lingere, quod prostratis *uerbum.*
oreq; terrá contingentibus usu uenit, significat. Quãq; & hodie mos sit Orien- *Inimici terrã*
talibus. Incuruandos Zijm, & inimicos eius terram lincturos, hoc est, prosterné- *lingent.*
dos, ut ore terram contingant, ad testandam subiectioné, cum Regé adeút, ali
quoties terram coram eo deosculari. Zijm, incolas terræ ציה, id est, torridæ &
desertæ intellexit. Eosdem & inimicorum nomine ideo notatos puto, quod
Amalekitæ, Midianitæ, & Ismaélitani, fuerint gétes feræ, & indomitæ, quæ de-
serta Arabiæ incolentes, hostilibus semper incursionibus Iisraelitas uexarunt. *Ver. 19. ad*
Reges Tharsis & insularum munus referent, rege Sheba, & Seba donum offerent.) Canit pro *uerbum*
lata regni pomeria ad Aquiloné & Meridiem. Tharsis enim Cilicia est, ut dixi *Quæ insulæ.*
in uersum octauum Psalmi 48. Insulæ uocantur Cyprus, Creta, Græcia, & alia
regna, quæ mare mediterraneú cingens, uel insulas, uel peninsulas efficit. She- *Seba, Shebah*
ba autem & Seba, Arabia fœlix, & uicinæ illi regiones sunt, Genesis decimo le-
gitur סבא fuisse filius Chush, filij Cham, ab hoc scribit Iosephus libro primo
B Antiquit. cap. 12. dictos Sabæos, apud quos Thus, & omne genus aromatum
prouenit, de quibus Strabo libro 16. שבא autem ibidem legitur fuisse nepos
Chush ex filio Raemah, ab hoc scribit Iosephus uocatos Sabathæos. Hi ad si-
num Arabicum habitant. Ptolemeus in quarta tabula Africæ, urbis meminit
Sabath. Strabo portus Seba. Genesis 25. שבא ודדן memorantur filij Iaksan,
filij Abrahæ, ex Kethura, à quibus forte his regionibus fuerunt hæc nomina de-
nuo confirmata. De quo quicquid sit, id satis firmis coniecturis liquet, Ara-
biam fœlicé, & regiones, quæ sub Aegypto, & ad mare rubrum sitæ sunt, hisce
nominibus significari. שבא & Iesha. 60. meminit, cumq; infra uersus 15. au-
rum Sheba dicat, & tertio Regum decimo, de Regina Sheba scriptum sit, quòd
ingentem uim aromatum & auri attulerit, non est obscurum fœlicis Arabiæ re-
gionem ita uocatam. Harum itaq; regionum opulentissimos Reges, canit Psal-
mus hic munera Salomoni delaturos, ac ita subiectioné testaturos. Illud ישיבו
significat, eos annua munera tributi uice pensitaturos, id quod & sacra historia
testatur. Versum húc, quem uulgata æditio sic habet: Reges Tharsis & insulæ
munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent, in festo Epiphaniæ
Domini, Ecclesiastici cantandum instituerunt, eo quòd illo die memoria aga-
tur, quomodo Christus cœperit manifestari, & à Magis fuerit muneribus uene-
ratus, quod utique præludium fuit huius uaticinij implendi, nempe cunctos
Reges & Principes, Christum, ut unicum Seruatorem adoraturos. Hinc autem
quidam collegerunt Magos illos fuisse Arabes, & Sabæos, id quod, cum Euan
gelistæ scripto non conuenit, qui scribit illos non Reges, sed Magos, ab Orien-
te uenisse. Chrysostomus, haud dubiè ex ueterum monumentis, Persas fuisse, in
eum Euangelistæ locum meminit. Sabæa certé & Arabia, quæ est in littore sinus
Arabici, Hierosolymis sunt à Meridie. Sed de his cum incerta sunt, non est Chri

C ſtiano digladiandum. Magos ab Oriente ueniſſe adoratum Chriſtum Euangeliſta ſcripſit, id miraculi ſi perpendat mens Chriſtiana, & conſyderet ſactum in eo uocandarum gentium præludium, ſatis habebit, ut pietatem ſuam inſtauret. Ita qui circa hunc uerſum expenderit, ut hos Reges ditiſſ. & longinquos Dominus Salomoni ſubiecit, ita Chriſto ſubieciſſe, quicquid totus orbis præclarum & præſtans habuerit, quod & ſub finem Pſal. 22. cauitur, ut inde diſcat, & ſe totum imperio eius addicere, atque offerre quicquid omnino inſigne habuerit, ante omnia uero animum & cor, is ſatis fructus ex hoc loco percepit, miſſis interim, quę dubia de horũ Magorũ patria, numero, & dignitate, prodita ſunt.

Verſus 11. ad uerbum.

Supplicabunt ei cuncti reges, omnes gentes ſeruient.) Sũmant, quæ per partes, iam dixit, Omne ſiquidem genu ſe Chriſto tandem flectere, & omnem linguam illũ dominum confiteri oportet.

Ver. 12. 13. & 14. ad uerbum

Quia liberabit inopem à clamore, & adflictum cui non adiutor, Miſerebitur attenuato & inopi, & animam inopum ſeruabit. A fraude & uiolentia redimet animã eorum, & precioſus ſanguis illorum in oculis eius.) Iterum rationem reddit, cur omnes gentes eſſent Salomonem Regem agnituri. Hæc uero omnia imagine Chriſto competunt. Qui non modo clamantes ad ſe pauperes audit ſemper & eripit, ſed ultro, quicũq; laborant & onerati ſunt ad ſe inuitat, adeo charos habet, tanto erga eos affectu tenetur. Huius egregium de ſe argumentum dedit, cum uiſis turbis ἐσπλαγχνίσθη, id eſt, miſericordiæ affectu motus fuit, & uerè, ut canit uer. 13. incaluit erga illas, q̃ eſſent deſtituti & diſperſi, uelut oues non habentes paſtorem. Matth. 9. Hic uere quoq; inopes, & ab omnibus deſertos miſeros & adflictos iuuat, adſerit & ditat maximiq́; facit ſanguinem illorum iniuſte fuſum, pro momentaneis enim quas hic perferunt adflictionibus, uitam donat ſempiternam.

Ver. 15. ad uerbum.

Et uiuet & dabit ei de auro Scheba & orabit pro eo ſemper.) Et uiuet, & dabit ei de auro &c. obſcurior eſt: R. Schlo. ita interpretatur. Viuet Rex Salomon, feliciterq́; habebit, & dabit ei, ſubaudi, Dominus, de auro Sheba. Ab. Ezra autem, & Kim. enarrant ad hunc modum: Viuet, quiſq; ſcilicet pauperũ, huius Regis beneficio, neq; uiuet ſolũ, ſed & diues erit, dante ei Rege de auro Arabiæ. Hoc de immẽſitate diuitiarum ſuarũ. Nam regnante Salomone ingens auri copia erat, & argentum ceu lapides reputabatur. Enarratio R. Shlomonis hic uiſa eſt ſimplicior, neq; uidetur tam commodè dici, daturum Regem pauperibus de auro Sheba, quàm ipſi Regi illud offerendum. Id quod canit uer. 10. & factum narrat ſacra hiſtoria. 3. Reg. 10. Canit itaq; hic uerſus ſtudia omniũ gentium in hunc Regem, ut qui ultrò ei, quicquid præſtantiſſimum haberent, eſſent oblaturi, ea ſiquidem per aurum Sheba ſignificat, tum Deum quoq; pro eius ſalute precaturi, & ipſum certatim laudibus uecturi, ita ut ſolent, qui Regem ſuum impenſè colunt & amant. Auget hoc gentium ſtudium, quod ait, ſemper pro eo precaturas, & quotidie eum laudaturas. De eo in ſacra hiſtoria 3. Reg. 10. ſic legimus; Auctus fuit Rex Salomon diuitijs & ſapiẽtia præ cũctis regibus orbis. Omnesq́; ubiq; homines ſtudioſe quærebant uidere illum, quo audirent ſapientiam, quã Deus in cor illius dederat. Singuli quoq; offerebant illi munera ſua, uaſa argentea, uaſa aurea, ueſtes, & aromata, equos & mulos, idq́; annis ſingulis. Magna fuit hæc Salomonis dignitas, ingens apud omnes gratia & obſeruantia, ideo umbram Chriſti prætulit. Hic enim gratioſior & amabilior eſt cunctis, non hominibus modo, ſed & angelis, eas diuitias enim & eam ſapientiam habet, atq; largitur, unde electis ſempiterna uita & fœlicitas conſtat, quam ipſe ſcilicet uiuit, quáqua fruitur, propter Patrem, ut inquit Ioannis ſexto. Hinc quicunque eum nouerunt, non aurum ſolũ, ſed & animas ſuas, magna cum uoluptate offerunt, orantq́; ſedulo pro eo, hoc eſt, regni eius, in cũctis membris, ſucceſſu & pro

ſectu.

A fectu, atq; prædicant quotidie, dum quicquid omnino agunt, uerbo uel facto, omne id ad illustrandam ipsius gloriam instituunt.

Et erit pugillus frumenti in terra, in capite montium agitabitur fructus eius, ceu Libanus, & egredientur à ciuitate sicut herba terræ.) Canit de terræ fertilitate regnante hoc Rege, Ver. 10. ad uerbum Etenim uersus huius simplicior & certior sensus uidetur, quem reddidi, nam habet nonnihil ambigui. Canere Vates uoluit, eam fore soli fœcunditatē, ut ex pugillo seminis tantæ segetes enascerentur, atq; sic montes undiq; replerent, ut earum à uentis agitatio, quandam Libani, in qua uentis exagitatæ cedri motantur, speciem præ se ferrent. Hæc timentibus se Dominus promiserat. Vt igitur prædicit, summū fore, hoc Rege rerum habenas moderante apud omnes Dei timorem, ita consequens erat, ut & beatam rerum abundantiam prædiceret. Ea fuit Salomonis tempore admodum eximia, de ea enim sic meminit sacra historia. Iehuda & Iisrael plurimi, uelut harena maris erant, edentes, bibentes, & lætantes. 3. Reg. 4. De reliquis opibus, eodem lib. ca. 10. Fecit Rex, ut argentum Ierusalem esset, uelut lapides, & cedros dedit tanquam sycomoros. Argēti enim, ut ibidem paulo superius narratur, nulla erat ratio, tantam uim auri adferebat in triennium nauis Tharsish, hoc est, maritima, ex ophir. Vulgata uersio habet hic, quæ ibat in Tharsish, sed falsò. Est enim Hebraice tantū אני תרשיש, id est, nauim Tharsish, nō in Tharsish, sed in Ophir Indiæ locum migrasse, & ex sinu Arabico, nam in littore maris rubri, in terra Aedom ædificatæ erant, ut scribitur in fine cap. 9. Porrò Christianis hæc omnia longè uerius eueniunt, quibus nihil potest boni deesse, & quibus regnum & iustitiam Dei quærentibus, quicquid est adijcitur. Cæterum de horum opulentia, dictum & in uer. 13. Psal. 25. & in Psal. 34. uersus 34.

Erit nomen eius in seculum, coram sole nepotabitur nomen eius, & in eo gloriabuntur, omnes gentes beatum illum prædicabunt.) Sempiternitas nominis & uirtus ad saluandum, qui- Vers. 17. ad uerbum
B cunq; ei sese dediderint, deinceps canitur. Coram sole, ita dictū est, ut uer. quinto coram Luna, nempe pro, præsente Sole, dum Sol extiterit. ינין idem est, ac si diceres, nepotabitur, per omnem posteritatem, celebritatē obtinebit. נין enim nepotem significat. Id quod sequitur ויתברכו בו, quod alij uertunt: Et benedicentur in eo, idem est atque in eo gloriabuntur, sese fœlices iactabunt sicut sanè ex hoc nomine & per hoc nomen, sempiternis & cœlestibus bonis, quicunq; in ipsum crediderint perfruuntur. Idem nanq; est cum illo: Et dicentur in semine tuo omnes gentes terræ, id est, per illud ueram fœlicitatem consequentur. Quanquam Kimhi & R. Schlomoh hunc sensum adferat: Quicunq; sibi uolent bene precari, precabuntur, ut ita sibi Deus faciat uti Schlomoni, uti semini Abrahæ. Sed alia est seminis huius benedictio, quam norūt electi, & prædicat D. Paulus Gal. 4. nempe ut spiritu Dei donati, quæ recta sunt & cognoscamus, & sectemur. Ex hoc ergo loco clarū est, Vatem ultra typum in Salomone exhibitū sese extulisse. Nam quantū quæso beneficiorum per Salomonem ad cunctas gentes peruenit? At per Christū salus æterna ad ultimos usq; orbis fines, uniuersis allata populis est. Sed ut in secundū Psalmū & 45. dixi, proposito typo de Christo, Vates sua soliti sunt oracula canere, eóq; nūc dicere quędam, quæ typo, nūc quæ antitypo propriè competūt. Ita noster hic, cū superius uer. 8. pomeria regni, fecit, mare rubrū & mediterraneum, desertum, & Euphratem, item cum nominatim Reges Arabiæ munera delaturos huic Regi, & precaturos esse pro eo, cecinit, propriè Salomonē respexit, at cum cecinit, montes pacem, & colles iustitiam prolaturos, hoc Rege regnante, item ubiq; Dei timorem obtenturū, tum nomen huius Regis nullum unquā finem accepturum, & per ipsum cunctas gentes cœlesti beneficentia afficiendas, non nisi Seruatorem

nostrum

nostrum Christum, est animo intuitus, quē & unum cūcti mortales, hoc est, ele-
C ƈti ad uitam ex uniuersis terræ populis, sempiternis laudibus celebrant, ut à quo solo uitam, & eam immortalem, atq; numeris omnibus beatam, percipiunt. Et hæc illa mira facinora sunt, ob quæ Vates accensus, tanto cū affectu hic subiecit.

Versus. 18. ad uerbum. *Laudandus Iehouah Deus, Deus Israel faciens mirabilia solus.*) Nihil enim dignum admiratione à creaturis proficiscitur, Dei autem opera, præcipuè uero hoc, quòd æternum uerbū suum carnē fieri uoluit, eiq; ita sua iudicia & iustitiā tradidit, ut per eam nos planè Deos reddat, mirari satis nemo potest. Hinc eadem repetens, iterum inquit:

Ver. 19. ad uerbum. *Et laudandum nomen decoris eius in seculum & impleatur decore eius omnis terra. Amen amen.*) Hoc est, passim agnoscatur, & celebretur decus & maiestas nominis eius, quod unum nobis datū sub cœlo est, in quo saluari nos oporteat. Idem est quod subijcit: Et repleatur omnis terra gloria eius, hoc est, ubiq; Seruator adoretur, Amen
Ver. 20. & Amen. Ver. ult. Finiunt preces Dauidis filij Ischai, sic, ut superius dixi, intelligo nempe, hæc quæ hic Psalmus canit, ultima fuisse Dauidis uota, ut scilicet Deus sua iudicia, & iustitiā sic filio Salomoni & cæteris suis posteris daret, quo ex sententia atq; uirtute eius, & fœlici ideo successu, populi Dei regnum administrarent, tum præcipuè, ut mitteret tandē eū, cui omnē in cœlo & terra potestatē traderet, daretq; cœlesti spiritu refingere, & ad æternā uitā formare atq; perducere cunctos ab ipso hùc destinatos, de quo simul, ut aliàs, ita & hic præclarè adeo uaticinatus est.

IN TERTIVM HYMNORVM IN LIBRVM PRAEFATIO, AD PIVM LECTOREM.

D IN habes Christiane Lector librū S. Hymnorū secundū succinctius q̄ primū, ita ut promiserā, explanatū, nec ero in reliquis uerbosior. Tametsi ea insit his sanctiss. Odis copia, eiusmodi translationes, alijq; tropi, parabolæ, similitudines, epitases, amplificationes, ac reliqua orationis ornamēta, tum uoculæ usus rarioris, uariaq; schemata nostris insolentia, ut nō pauca ijs, qui in sacra lingua atq; scriptura parum sunt exercitati, explicanda fusius uideantur. Verum oportet & suum libro dare modū, & eorum quoq; habere rationem, qui cupiunt lectionis serie, & germana intelligentia indicata breuius, mitti se in scholam Spiritussancti, hoc est, in sacrationem omnium & pressiorem animi consyderationem atq; expensionem, qua sola rite & cum fructu, quæ Dei sunt, intelliguntur. Sancti ut ex Deo nati sunt, ita non nisi ipsa Dei uerba, atq; ea ab ipso Deo, animo, non ab homine, auribus, cupiunt exaudire. Conuersatio siquidem eorum, uita, & delitiæ in cœlis existunt, neq; alium quàm cœlestem agnoscunt magistrum Christum. Et certè in primis pijs optandum, sic apud nos Dei studiū aliquando obtinere, ut obtenturum illud apud Aegyptios Ieschaiah prædixit. nempe, ut non quinq; tantum, sed uni-
Iesa. 19. uersæ urbes, quæ Christo nomen dederūt, lingua Cenaan, id est, Ebræa, loquātur, habeantq; hāc familiarem, q̄ ut tantis opus sit explanationibus. Si enim inoffensē & perspicuè ilicò mens in id quod S. spiritus dictauit, intendere posset, nec remotis incognitæ adhuc linguæ, & phrasæos alienioris tantopere impediretur, tota ilico pensiculandis penitius Dei iudicijs, factisq; ac eius in his bonitati contemplandæ, propius sese addiceret, unde tum amore Dei & Seruatoris nostri accensa, ad eiusdem imaginē indies magis ac magis reformaretur, in quo uita æterna & beata sita est. Det Dominus & hac in re, & alijs omnibus, ea, quibus uera uiuáq; Dei cognitio possit promoueri, sedulo sectari. Vale.

Liber

A LIBER HYMNORVM TERTIVS.

ARGVMENTVM PSALMI LXXIII.

CAnit in consolationem sanctorum, qui fœlicitate impiorum uruntur, & offenduntur, quàm infœlicem ea exitum habeat, & rursus quàm fœlicem illorum infœlicitas.

PSALMVS LXXIII
χατλιασικὸς καὶ διδακτικός.

ODa Asaphi. Vtique bonus est Deus Israeli, ijs qui 1
puro sunt corde.
Parum abfuit, quin lapsus esset pes meus, nihil 2
ferè interfuit, quin effusi fuissent gressus mei.
Vrit me fortuna stultorum, & quòd prosperi 3
tatem uideo improborum.
Neque enim ad mortē urgentur, uigent & ualēt. 4
Nulla eos, ut reliquos mortales, premit molestia: malorū, quibus 5
alij homines afficiuntur, immunes sunt.
Propterea circundedit illos superbia, & ceu ueste amiciuntur uio 6
lentia.
Præ nimia fœlicitate turgent, efferunt se cogitationibus cordis. 7
B Nullis se putant legibus teneri, iactant noxam uersutiæ circumuen 8
tionis, è sublimi loquuntur.
Efferunt in cœlum os suum, lingua eorum peruagatur orbem. 9
Populum suum ad similia studia reuocant, eò quòd plenum aquæ 10
calicem apud hos hausturi uideantur.
Hinc uulgo dicebant, qui cognosceret hæc Deus? quæ esset in ex 11
celso cognitio?
En (inquiunt) illi improbi sunt, & tamen beati in hoc sæculo, ingen 12
tibus diuitijs adfluunt.
Vtique frustra purum seruaui cor meum, & lotas ab iniquitate cum 13
innocentibus manus habere studui.
Plagasque quottidie pertuli, & singulis solis exortibus castigationē 14
meam sustinui.
Si ita de his loqui cogitauero, en in nationem filiorum tuorum fue 15
ro iniurius.
Instituebam cogitationem, si possem hæc cognoscere, sed id ipsum 16
molesta mihi res erat.
Donec in sacratiora Dei adyta uenirem, & intelligerem, ut postre 17
mo essent quique habituri.

18 Certe uelut in lubrico constituisti res eorum, deijcies illos, ut plane
C uastemur.
19 Vt uastati sunt isti subito, finem acceperunt, absumpti sunt euersio-
ne repentina?
20 Tanquàm somnium sunt, eius, qui euigilauit, Domine despicatam
reddis in ciuitate imaginem illorum.
21 Sane uelut aceto erat perfusum cor meum, & imtima mea uelut sti-
mulo pungebantur.
22 Eram bardus, nec quicquam intelligebã, ut pecus apud te habebar.
23 Et semper tamen tecum erã, tu manu dextera meã apprehenderas.
24 Tuo me consilio deduxisti, postea collato decore, me suscepisti.
25 Quem in cœlis, quem in terra præ te suspicerem, colerem?
26 Languet tui desyderio caro & cor meum, ô robur cordis mei, De-
us portio mea in sempiternum.
27 Nam ecce qui à te procul recedunt, peribunt, conficies quicunq; à
te deficiunt.
28 Ego itaq; bonum mihi duxi Deo me adiungere, posui Dominum
D Iehouam tutelam meam, ut deprædicem opera tua.

Versus.1.ad uerbum. P*salmus Asaph. Veruntamen bonus Israeli Deus, puris corde.*) Fidei sententiam carnis tentationi, quam statim subiungit, præmittit. Sic enim solent sancti se contra tentationes, conmemoratione, atq; quadam apud se adseueratione eorum, quæ ex uerbo Dei didicerunt, munire. Cũ igitur uoluisset Vates referre personam, ex fœlicitate impiorum & miseria piorum tentari, cuiq; subeant cogitationes, Deum impijs q̃ pijs esse fauentiorem, aut certe utrosq; negligere, recte simul retulit, ut fides in sanctis, contra huiusmodi iacula sese confirmet & tueatur. Quasi ergo respondens huiuscemodi cogitationibus, prouidentiæ fiduciam apud se labefactare conantibus, canit: Attamen bonus est Deus Iisraeli, utcunq; externa ista cadant, benigne agit cũ omnibus, qui ab ipso pendent, quibus solis scilicet, fide corda purificãtur, quan talibet miseria laborent, impijs interim omnia ex animi sententia cadentibus. Ad eundem modũ querelis suis, & Ieremias præfatus est, Iere.12. Iustus, inquit, es Iehouah, cum iure tecum egero, attamen iudicia, id est, quæ uideantur rationem aliquam habere, loquar tecum: Quare institutum improborum prosperatur, fœliciter habent, quicunq; iniuriæ sese dediderunt?

Vers.2.ad uerbum. *Et ego sicut modicum, lapsi fuissent pedes mei, sicut non effusi sunt gressus mei.*) באין & במעט id est, sicut modicum, & sicut non, idem ualet, atq;, modicum & nihil fermè abfuit. Exprimit uim tentationis. Eò usq; enim motum se fœlicitate impiorum fatetur, ut prope à fiducia in Deum, studioq; recti excidisset. Id enim per lapsum pedum & effusionem gressuum significat.

Versus.3.ad uerbum. *Quia æmulatus sum in stolidos (cum) partem improborum uiderem.*) Caussam reddit tantæ tentationis, fœlicitatem improborum, quos & הוללים, id est, stultos ac uanos uocat, de quibus in uersum 6. Psal.5. Hæc enim ipsum adeo urebat, ut ferè ad sectanda improba illorum studia, cura Dei contẽpta, defecisset. Vehemens nanq; est hæc tentatio, nihil fermè ijs qui Deo studẽt, succedere, impijs autem omnia, & quidem contra sanctos, quare hos Psalmus 37. contra illam tam multis munit.

A nit. Deinceps successum improborum, & inde natum fastum, arrogantiam, uio
lentiam, & petulantiam describit.

Quia non ligamina ad mortem illorum, uigens robur eorum.) Non fuit, inquit, ligamina *Versus 4. ad*
ad mortem eorum, Kimhi nodos intelligit, & canere Vatem putat, non esse dif *uerbum.*
ficilem impiorum mortem, molliter uiuere eos, & absq; ui, & tranquille quoq;
mori, sed cum Psaltes statim subijciat de prospera eorum ualetudine, & perra=
ro, non eandem sententiam in uno uersu geminet, tum hic numeros fœlicitatis
qua impij fruantur, enumerare incipiat, mihi potius uidetur per hæc ligamina,
nodosq́; mortis illorum, morbos intelligendos, quibus & uita misera redditur,
& mors accersitur, imò quasi alligatur. Iesh. 58. חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע impiæ obligati=
ones & nexus dicuntur. Caput igitur erit fœlicitatis impiorum, non esse nexus
mortis eorum, uel ad mortem eorú, hoc est, nó conflictari eos, urgeriq́; ad mor=
tem morbis, hinc tum sequitur: Et uiuidum אוּלָם, id est, robur eorum, ut
יֶשׁ לְאֵל יָדִי, id est, in potestate manus meæ. Alij ulam pro palatio accipiunt, &
addunt כ, quasi diceret, sicut palanú. Sed ni fallor, prior sententia, quá & Kimhi
& A. Ezra sequitur ad ueri similitudinem accedit propius.

In molestia mortalis non ipsi, & cum homine non afficiuntur plagis.) Vt uersu præcedéti de *Versus. 5. ad uerbum.*
prospera eorum & florente ualetudine questus est, ita hoc queritur, quod & alia ex
animi sententia ipsis succedant, nulla ut cæteri homines molestia premantur,
nullis calamitatibus cædantur. Solet nanq; nonnunquá Deus aliquos insignite
impios & uiolentos homines diuitijs & copijs, dignitate & potentia ad mira=
culú usq; euehere, quo primú suis materiam exercendæ fidei obijciat, cum doce
at, quàm parui externa ista, non tam bona, quàm bonorum simulachra æstimet, deniq;
tanto magis conspicuú reddat & formidabile suum in illos iudiciú, quos quò
euexit sublimius, eò solet grauius rursum deijcere, & florentes uigentesq́; uelut
cedros subito excindere, ut, ubi fuerint, nusquàm appareat.

Propterea torques illis est superbia, uiolentia amicit illos nates.) Queritur de fastu & arrogá *Ver. 6. ad*
B tia eorum, quibus uelut torque & ueste circundati sunt. שִׁית parté corporis sig= *uerbum.*
nificat, qua sedemus, eá diligentius & perpetuo tegimus, ita significare uoluit,
illos uiolentia nunquàm nudos esse. *Egredi inter eis præ pinguedine oculi, transierunt cogita=* *Versus 7. ad*
tiones cordis.) Notat hic tumoré & insolentiam. Quod enim ait: Egrediútur præ *uerbum.*
pinguedine oculi eorum, satis ex adiecta particula liquet, allegoriam esse, & uo
luisse Vatem tumentis ob pinguedinem similitudine, fastum & tumoré, ob ni=
miam opulentiam & rerú successum significare. Illud autem, egredi oculos, pro
eo dixit, quod est, euanescere, uti accidit ijs, quibus nimiú genæ intumescút. De
his & in uersum 10. Psal. 17. Transierunt cogitationes cordis, idem est, atq; mo=
dum excesserunt. *Diffluunt & loquuntur in malo, fraudulentæ circumuentionis, è celso loquun* *Ver. 8. ad uer*
tur.) Queritur de arrogantia & petulantia. יָמִיקוּ legunt Ebræi quidam actiue, *bum.*
quasi uoluisset Vates dicere: Disperdunt, & ui sua quasi colliquefaciunt proxi=
mos suos. Ego neutraliter accepi, eò quod de uiolentia in uer. 6. questus sit, & uidea
tur hic loqui præcipue de arrogantia & petulátia. Reddidi igitur יָמִיקוּ, id est,
dissoluuntur, uel *colliquescunt*, nullis putant se legibus teneri, ab omni ratione uitæ pro
batæ diffluunt. Inde uriq; uenit quod sequitur: De malo fraudulentæ circumué
tionis loquuntur, id est, iactant se de uersutiæ successu & noxa, qua innocétibus
damnum dederunt, neminé scilicet ueriti, nec Deum quidem. Vnde subiecit: E
sublimi loquuntur, tanquàm omnibus supereminentes. Hanc arrogantiam auget
uersus sequens. *Ponunt in cœlum os suum, & lingua eorum perambulat terram.*) Quod ca= *Versus. 9. ad*
nit, nil aliud est, quàm neq; superis, neq; inferis parcút, in omnes uenenatá linguam *uerbum.*
suam exerunt. Hæc tanta cum eis non solum liceant, sed eos etiam plurimú eue
hant, fœlicesq́; reddant, ad impietatem suam plurimos sollicitát. Id uidetur mi=

Oo 2 hi

C hi queri uersu sequenti. *Propterea reuertitur populus eius huc, & aquas pleni sugentur eis.*)

Ver. 10. ad uerbum. Sensus: Apud quos uersantur improbi, eisdem se studijs addicunt, & aquæ pleni, subaudi, calicis, sugentur eis, hoc est, bene quoq; habẽt, & fœliciter, qui ipsos consectantur. Kim. ita interpretatur: Propterea conuertet, subaudi, Deus, populum suum huc, ad studia scilicet pietatis, & inde ad ueram fœlicitatẽ, abstractos ab impijs, quorum fallax & euanida est prosperitas. Et sugentur ab improbis, aquæ calicis pleni toxico, hoc est, tandem obuenient malis difficillimis. Prior sententia uidetur magis quadrare sequentibus.

Ver. 11. 12. ad uerbum. *Et dicent, quomodo nouit Deus, & est scientia in altißimo. En isti improbi, & beati (in) seculo, assecuti sunt copias.*) Conflictum canit deinceps cogitationum cordis, propter impiorum fœlicitatem, adflicti. Versus 11. & 12. cogitationem habent, de Dei prouidentia dubitantẽ. Dicunt namq; uulgo homines, dum improbi adeo bonis omnibus adfluunt: Quomodo cognosceret hæc DEVS? En isti improbi sunt, & fœlices tamen in hoc sæculo, diuitiarumq; immẽsam uim (est enim hic חיל) consecuti sunt. Existimat enim ratio hominis, si Deus cognosceret, quæ improbi designant, cum iustus sit, nequaq̃ tanta eis esse permissurum, nedum tantam fœlicitatem donaturum. Hinc adiecta est in uer. 12. nota admirationis, ecce.

Versus 13. 14. ad uerbum. *Ergo frustra purum præstiti cor meum, & laui in innocentia manus meas. Et fui cæsus omni die, & castigatio mea ad matutina.*) Hic profert alteram dubitationis de scientia Dei rationem, nempe q bonos sinat usq; adfligi, & uitã uiuere miserã, quod haudquaq̃ facturum ratio putat, si rerum humanarum certam Deus cognitionem haberet. Vtiq;, inquit, quisq;, qui hac tentatione agitatur, frustra innocentiæ studui, nam quotidie adfligor, & singuli dies cum exortu suo, incommodi aliquid adferũt.

D Hactenus carnis cogitationes recensuit, sequentibus, ponit cogitationes spiritus recipientis se, ab æstu carnis.

Ver. 15. ad uerbum *Si cogitabam, narrabo sic, iniurius fuero (in) nationem filiorum tuorum.*) Hoc est, si ut ad istum modum, uti præmissum est, loquar, animum induxero, iniuriam fecero nationi filiorum tuorum, quos omnes, eò q diligis, castigas, & à creaturis ad te per aduersa reuocas. Dicere enim frustra esse pietatis studium, cui illi incumbunt, & negligi eos à Deo, atq; infœlicem esse uitam eorum, utiq; atrox ipsis iniuria & contumelia est. Bono siquidẽ eis cędunt omnia, & plus q̃ paternam pro ipsis cœlestis pater curam gerit.

Ver. 16. 17. ad uerbum. *Et cogitabam ut cognoscerẽ hoc, id molestia erat in oculis meis. Donec ingrederer in sacraria Dei, intelligam postrema illorum.*) Canit, ut conatus sit rationem peruestigare huius arcani, nec potuerit, quamlibet se huius caussa torsisset, atq; ideo adflixisset, donec in sacraria Dei fuisset ingressus, & intellexisset postrema impiorum, quæ sempiterno exitio excipiuntur. In sacrario Deus suam præsentiam pollicitus fuerat, ubi ut sæpe dixi, sancti oracula excipiebant. Hinc ingressus sacrariorum Dei, pro perceptione diuinæ eruditionis posuit, quæ tũ percipitur, dum abstractus à creaturis animus, uoluntati diuinæ discendæ & amplectendæ, totum se sancta contemplatione addicit. Id ubicunq; sancti faciunt, ibi sacraria Dei ingrediuntur, & docentur conditionem improborum, minime à præsenti splendore, sed ab infœlicissimo potius exitu æstimandam. Hoc cum sancti agnoscunt, nõ modo non inuident impijs, sed potius sortem eorum deplorãt, & sibi plurimum, quamlibet aduersis exagitentur, gratulantur, ut quos dignetur Deus paterna castigatione corripere, ne cum mundo condemnet.

Versus 18. 19. ad uerbum. *Attamen in lubricis posuisti illis, deijcies eos in uastitates. Vt cesserunt in desolationem subito, desierunt, consumpti sunt à horroribus.*) Simili, lubricæ uiæ, cuius meminit uersus decimus octauus, usus Psaltes est, & in sexto uersu Psal. 35. In huiuscemodi uia ut per facile quis cadit, ita caduca & fluxa est fœlicitas improborum, nihil prorsus habens stabile. Quidam autem hunc sensum accipiunt: Dedisti illis suam fœlici-

tatem

tatem, uelut falso blandiens, nimirum temporarijs istis bonis, omnem fœlicita-
A tem eorum finiens, quod indignari potius & sæuire est, q̃ benefacere, id quod
externa prosperitate Deus præ se ferre erga illos uidetur. Quidam משואות im-
posturas reddunt, sicut נשא etiam imponere significat. Sic sensus foret: Deijci-
es eos fallaciter, quod conueniet cum eo quod præmissum est: Posuisti eis in lu-
bricis, subaudi, eorum fœlicitatem. Falsò certe illis Deum blãdiri & imponere,
eo declaratur, quod subito euertit & uastat huiusmodi, quod quo exaggeret, in-
ducit se uer. 19. stupentem repentinam eorum, & maxime terrificam euersionẽ.
Illud enim, ab horroribus, uidetur synecdoche esse, & significare subitaneam,
summoq́ cum impetu destructionẽ, quia pręmiserat uastandos esse & finiẽdos.

Sicut somnium euigilantis, Domine in ciuitate imaginem illorum spernes.) Eleganti admodũ — Versus 20. ad uerbum.
simili, q̃ nihil sit omne, quo beari sibi mali uidentur, exprimit, somnio eius qui
iam euigilarit, fœlicitatem illorum assimilans, quo nihil est inanius, q̃libet dor-
mientem uideatur oblectare. Ita dum improbi secundis rebus hic fruuntur, ui-
dentur sibi beari, sed tanq̃ somnio, nihil est enim illis æque miserum, quia Deo
qui solus omne bonũ est, destituti sunt. Exacta ergo hac uita, cum à somno præ-
sentis stuporis, qui animum eorũ huius sæculi uoluptatibus delinitum tenet, e-
uigilarint, sentient se tam inanes omnium bonorũ fuisse, & esse, non aliter, atq;
si quis esuriens somniarit sese edere, sitiens bibere, qui euigilans non solum ni-
hil tale fuisse sentiat, sed simul magis cibi potusq́ desyderio adfligatur. Quo si-
mili usus est Iesh. 29. Vt uero fœlicitas eorum somnium est, ilico euanescens, ita
omnis eorum dignitas & splendor, ignominia tandem commutatur. Id cum
Deus faciat, recte dicit: imaginem eorum, in ciuitate reddes despicatam. Imagi-
nem autem uocat dignitatem, & apud homines memoriam eorum, quæ nihil
nisi umbra quædam, & inanis imago est, iuxta illud Psal. 39. In imagine uelut
umbra uersatur omnis homo.

Cum acetosum esset cor meum, & renibus meis spinosus eram. Et ego stultus, & non cognoscebam, — Versus 21. 22.
B *inter iumenta eram apud te.*) Rursus conditionem animi sui, DEI iudicium — ad uerbum.
nondum recte perpendentis, & ob improborum prosperitatem sese adfligen-
tis, describit, apposita sane, acetosi cordis & spinis, id est, punctionũ renũ trans-
latione usus. Hanc autem adflictionem animi, stultitiæ suæ tribuit, fassus se stul-
tum, omniq́ intelligentia ceu brutum pecus fuisse destitutũ, sed nihilominus fu-
isse apud Dominum, hoc est, in eius cura. Eam curam duobus sequentibus ma-
gis explicat. *Et ego semper tecum, apprehenderas manum dexteram meam. Consilio tuo deduce-* — Versus 23. 24.
bas me, & postea gloria suscepisti me.) Canit se inscium interim bonitatis erga se Dei, ab — ad uerbum.
ipso ceu per manum deductum, idq́ eo consilio, ut perbreui adflictione exerci-
tus, ingenti mox gloria decoraretur, iuxta illud 2. Cor. 4. leue & momentaneũ
adflictionis &c. *Quis tibi in cœlis, & tecum in terra (quis) placeat? Defecit caro mea & cor* — Versus 25. 26.
meum, rupes cordis mei, & pars mea Deus in seculum.) Perpenso iam Dei erga se fauore am- — ad uerbum
plissimo, & charitate multo ardentissima, exultabundo animo inquit: Quis mi-
hi in cœlis, subaudi, præter te arrideat, quis tecum, subaudi, collatus, placeat in
terra? Iam ualedicto rebus omnibus, te unum sitio, te ardeo, quem uideo unum
& esse, & largiri uniuersa. Hinc dicit uer. 26. Defecit caro & cor meum, subaudi,
pręnimio desyderio Dei, ut sit simile uersui tertio Psal. 84. Affecta est, ac etiã de-
fecit anima mea desyderio ueniendi in atria tua, cor meũ & caro mea præ hoc
desyderio clamant ad Deum uiuũ. Sic itaq; accensus, Deum propugnatorem su-
um uocauit, & partem suam, hoc est, quẽ unũ habeat defensorem, bonorũmq;
unicũ authorẽ. Vt uero Deus sanctorũ portio appelletur, dictum in Psal. 16. Alij
huncuersum aliter interpretantur, nẽpe cum defecisset caro & cor, Deũ adfuis-
se, sed hic sensus non ita quadrat ijs quæ præcedunt & sequuntur.

Oo 5 Nam

Versus 17 ad uerbum. Nam ecce qui elongant à te, pereunt, conficis omnem qui à te fornicatur. Et ego adiungere Deo mi-
C
his bonum, posui in Domino Iehouah meam protectionem, ut enarrem omnia opera tua.) Canit & ab improbis caussam esse, cur tantopere de Deo suo exultet. Pereũt siquidẽ quicũq; à Deo se subducunt. Ipse ergo profitetur sese Deo adiuncturum & adducturum, quo ita perceptis ab eo sempiternis beneficijs, in ęternum quoq; ipsum celebret, laudibusq; tollat, ut à quo in omnibus pendeat, à quo cuncta speret.

ARGVMENTVM PSALMI LXXIIII.

QVeritur de templi, populiq; sancti uastatione, de impiarum gentiũ in Deum & sancta eius, contumelia, & memorata ad suffultiendũ spem, Dei in praecipuis mundi rebus potentia, orat uindicari sanctos, gentibus digna ultione repressis.

PSALMVS LXXIIII.

κατλιασικὸς ἢ ἐυκτικός.

1 IRudiens Asaphi. Et quare Deus repulisti nos pe
nitus, cur seruet ira tua contra gregẽ pascuæ tuæ?
2 Memor sis cœtus, quem tibi pridẽ uendicasti,
sortis hæreditariæ, quã redimisti, montis Zijon,
istius, in quo habitare solitus es?
3 Attolle te, & ueni uastatũ in perpetuum hostes
uniuersos, qui mala intulerunt sacrario tuo.
4 Rugierunt infesti tibi in medio Synagogarũ tuarum, signa sua statu
erunt pro trophœis.
5 Olim tanti erat extruendo tẽplo operam collocare, ut etiã qui ling-
na cędebant, pręclari haberẽtur, eo quòd ad id, ut illud in sublime per-
ueniret, cooperarentur.
6 Nunc sculpturas eius bipenni, & malleis certatim comminuunt.
7 Incenderunt igni sacraria tua, domicilium nominis tui, deijcientes
in terram prophanarunt.
8 Cogitarunt in animo suo, interimemus eos simul, exusserunt cun-
ctas Synagogas Dei in terra.
9 Signa nostra non uidemus, nullus superest Propheta, nemo nobi-
scum, qui sciret, quousq;.
10 Quis tandem ô Deus finis opprobriorum infesti, & contumeliarũ
hostis, quibus afficiunt nomen tuum.
11 Quare auertis manum tuam, & dexteram tuam, profer hanc tandẽ
è sinu tuo.
12 Certe Deus iam olim rex meus est, qui salutem tulit in media ditio-
ne hostium.
13 Tu sane disturbasti uirtute tua mare, confringis capita draconum
in aquis.
14 Tu capita immanium cete contundisti, & dedisti illa cibum popu-
lo deserta incolenti.
15 Tu eduxisti fontes & fluuios, ualida flumina tu siccasti.
16 Tuus est dies, etiam tua nox, tu instituisti lucem & solem.

A Tu cunctos fines orbis constituisti, æstatem & hyemem tu finxisti. 17
Sis memor huius, quòd hostis opprobrio affecit Iehouam, & po 18
pulus nequam conuiciatur nomini tuo.
Ne permittas cœtui hostium uitam turturis tuæ, cœtus adflictorũ 19
tuorum ne obliuiscaris perpetuò.
Intuere fœdus, nam locis tenebricosis uiolentis carceribus omnia 20
plena sunt.
Ne pateant ignominiæ qui contriti sunt, qui repulsam à te passi, da 21
potius ut adflicti & pauperes te collaudent.
Exurge Deus, aduersare aduersarijs tuis, memor sis opprobrij tui, 22
quo te quotidie homines nequam afficiunt.
Ne obliuioni tradas uocem in festorum tibi, tumultus eorum qui 23
contra te insurgunt, semper ascendat.

Versus 1. 2. & 3. ad uerbum.

I*Ntelligens Asaphi. Quare depulisti nos ô Deus penitus, fumat naris tua in gregem pascuæ tuæ? Memor sis cœtus tui, quem, uendicasti pridem redemisti, uirgam hereditatis tuæ, montem Zijon, in quo habuasti. Attolle passus tuos ut uastes omnem hostem, qui adflixit sacrarium.*) Apertè admodũ de templi uastatione hic Psalmus canit, quare uerisimile est eum non ab Asaph, quem Dauid cũ quibusdam alijs, sacris carminibus præfecit, compositũ, sed posteris eius, quorum ordo patris nomen retinuerit. Insunt sanè huic libro plerique Psalmi, quos Leuitæ tempore exilij Babylonici, ac postea conscripserunt, ex quibus indubitato est Psalmus 137. Super flumina Babel &c. At dum singula huius Psalmi cõ-
B sydero, in nullam templi & populi uastationẽ magis quadrare uidentur, quàm quæ facta est per Antiochum. Cum enim per Nebucadnezar exureretur, Prophetas suos Iudæi habuerunt, qui quousque sæuitura esset ea ultio palàm prædicebant, Iudæi de ea Psalmum interpretãtur, quæ facta per Titum est, sed excæcatis tum nihil minus, quàm piæ adeo uoces, quales hic Psalmus memorat, exciderunt. Ergo ubi Antiochus templum contaminasset ac despoliasset, optima quæque ciuitatis loca igni cremasset, Sacras ceremonias aboleuisset, abominationes ethnicas inuexisset, optimos quosque captiuos auexisset, innumeros etiam trucidasset, promiscuam denique plebem ad ritus impios coegisset, sancti qui reliqui erant, quæ hic Psalmus habet, quæsti apud Deũ fuerunt & orarunt. De quibus deinde sacri Poëtę posteri Asaphi, restituta iã libertate, & religione, carmen istuc composuerũt. Agnoscunt itaque primũ, quod pietatis scilicet est, & rectæ fidei, quæ pati uidebãtur ab Antiocho, omnia à Deo ipsis immissa, ac ideo duo sua mala quærebantur: Quare tu, inquiunt, ò Deus repulisti nos, quare succensa est adeo in nos ira tua? Nunquam enim duriora passi erant, eo quod nullus adhuc hostium, quos hic populus expertus erat, religionis nomine in eos sæuisset. Inde uero erat, quòd uidebantur sibi abiecti à deo לנצח id est, penitus in sempiternum tanquàm is nullam unquàm illorum rationem habere statuisset. Sed ubi ista querebantur Deo, suggerebat spiritus ipsos esse gregem, id est, Ecclesiã, Dei populum, quem ille tot iam seculis ceu peculium suum habuisset, possessionem hæreditariam, sacram regiam, propriam sedem. Hinc uero animos pulchre recipiebant, opem Dei, quantumlibet actum De ipsis uideretur implorandi. Est siquidem hæc in summis tẽtationibus ceu sacra ancora, recordari & cre-

dere, Deũ nos semel in numerũ suorũ assumpsisse. Perficit enim deus quicquid semel instituit. Resumpto igitur animo orãt ut deus attollet suos passus, hoc est, celeriter adueniat, qui horrendũ adeo sęuiente Antiocho uidebatur uel abesse, uel lente uenire auxiliarũ. Sacrarij statim meminerunt, quod nõ tam templũ, q̃ ipse populus erat. Hũc enim sibi delegisset, Deus, ut in eo præcipue regnaret, fieri non potuit ut eũ scelesti, ac impij tyranni libidini usq; permitteret. Vastari hostes orãt לְפֶּצַח, id est, uastatione irreparabili: Sic enim sors habet hostium dei, qualis iste Antiochus erat. Quod uersu primo ait, Cur fumabit naris tua, id quod uehementer iratis usu uenit, notare uoluit, immanem hostilis sæuitiæ truculentiam. In uersu secundo, uirgam hæreditatis dixit, propterea, quòd uirgis mensorijs terra soleat diuidi, sicut & funiculis, de quo & in Psal. 16.

Ver. 4. ad uerbum. *Rugierunt in medijs Synagogarum tuarum, tum infestatores, posuerunt sua signa, signa.*) Hic hostium, quos ex firmata in Deum fiducia, audet Dei infestatores dicere, ut re uera erant, truculentiam, & in populum Dei, atq; sacra loca sæuitiam describere Vates incipit. Instar leonũ, q̃ indicibili immanitate uociferãtes irruebant in sacras populi scholas, in sancta studẽrium legi Dei cõcilia, quæ ideo מוֹעֲדֵי־אֵל Dei uocant. Græco nomine Synagogæ dicebantur. Domus erant sacrorũ cœtuum, quarum pleræq; templo adhærebant, habebãtur tum & in alijs urbibus, in quibus populus legem docebatur, & ad cerimonias instituebatur. De his canit uersu octauo: Exusserunt omnes ædes Dei in terra. Hinc de Christo nãq; & Apostolis legimus, ꝙ Synagogas passim ingressi sunt. Talem dicebant Pharisæi Centurionem, pro cuius pueri sanatione orabant, ipsis ædificasse. Illud Posuerunt signa sua signa, idem est quod ubiq; statuerunt sua trophæa, in signa scilicet uictoriæ suæ, ubi antea fuerant omnia plena signis beneuolentiæ diuinæ.

Versus 5. & 6. ad uerbum. *Nobilis erit sicut adducens ad sublime (adducens) in sylua arborum secures. Et nunc sculpturas eius simul in bipenni, & malleis deijciunt.*) Deplorant sancti ornamentorum templi detractionem, quæ insano hostes studio, & singulari tumultu undiq; detrahebant. Cuius indignitatem eo exagerant quorum memorant, olim cum extruebatur templum, eos qui tantum ligna cedebant, in precio aliquo fuisse. Propterea, ꝙ ad id cooperaretur, ut in sublime sacrum ædificium perduceretur. Nunc tanq̃ nullius sit momenti, & merito demolenda moles, omnia bipennibus & malleis immani quodam furore destruuntur. Nam dubium non est, quin militum furor in despoliando templo, & ornamentis eius auellendis, impiæ uolũtati Antiochi, uolentis domum Dei non despoliari solum, sed etiam insignite prophanari, pro uiribus responderit. Hi duo uersus perquàm obscuri sunt, qui ex multis uisus est probabilior, hunc sensum reddidi. Chaldæus Paraphrastes in hanc sententiam uoluisse ista reddere uidetur: Sicut eminet qui securim eleuat, ad decidendos ramos arborum, ita isti bipennibus & malleis omnia cõminuunt. Quod in uersu 6. est, nunc antirhasim hanc doctissimi Hebræorũ, ad tempus quo incredibili studio templum extruebatur, statuunt. Et illud in sexto uersu querelã auget, quod meminerũt פִּתּוּחִים, id est, sculpturum quãq; ea uox etiam ostia, uel portas significat, quæ cum inauratæ essent, non alienum erit ab historia etiam fores hic legere. Nam ut Iosephus testatur, quicquid uspiam auri erat, Antiochus detraxit & abstulit.

Versus 7. & 8. ad uerb. *Miserunt in ignem sacraria tua, ad terram prophanarunt habitaculum nominis tui. Dixerunt in corde suo, conficiamus eos pariter concremarunt omnes synagogas in terra.*) Sacraria queruntur exusta, habitaculum autem nominis Dei prophanatum in terram, hoc est, ceu deiectum in terram, cõtumeliosissime acceptum. Intellexit enim hoc dicto, Vates, templi uiolationem singulari petulantia & contumelia perfectam. Nam aram in eo Antiochus extruxit in qua porcos immolauit, immolarique &

idolum

A &idolum uenerari Iudæos coegit. Sic proculcata ab hostibus templi sanctimonia, dicit eos Vates, illud quasi in terram deiectum, prophanasse, sed forsan per במשכן, id est, habitaculũ nominis Dei interius sactariũ, arcam scilicet fœderis, & propitiatoriũ intellexit, peculiarem illam numinis sedem. Nam istud cum alijs thesauris & preciosis templi rebus Antiochus abstulit, & ut erat incredibili in religionem Dei furore in terram forsan simul abiecit, eo quod sciret Iudæis nihil haberi diuinius. במהרשים, & במועדים pro eisdem synagogis & scholis legis accepit. Cum enim anniteretur Antiochus religionẽ domini prorsus extinguere, uerisimile est, eum has ubi ubi haberentur sustulisse. Erant enim conuenncula Dei, in quibus Dei timor & cultus discebatur. Quod uero de ipsis Iudæis dixisse hostes Vates canit: Cõficiemus eos pariter, id est, semel, quãtum ad religionem attinet, intelligendum est. Iudaicum enim nomen, & dei ritus abolere uolebant, hominibus seruatis, sed qui ad ritus ethnicos deficerẽt, ideoq; circũcidi pueros capitale fecerãt, librosq; legis exusserant. Hoc enim pacto Iudæi, id est, ueri numinis cultores conficiebantur, & interibant. Porrò illud uer. נינם quidam nepotes eorum interpretãtur, sed non ita quadrat, ut si occidamus uel depopulabimur, uel conficiemus, legimus, id quod uerbum ינה significat. Inde: חרב היונה gladius depopulans Ier. 46. dicitur, ubi uulgo legitur gladius columbæ, sed quo sensu?

Signa nostra non uidimus, non (est) amplius propheta, non nobiscum sciens usq; quo?) Queruntur Versus 9. ad
se solitis & in lege promissis Dei auxilijs, & solatijs fuisse in hac summa & incõ uerbum.
parabili calamitate destitutos, ut antea unquã. Signis scilicet, id est, beneuolentiæ diuinæ portentis, quibus sæpenumero è maximis malis fuerant erepti, prophetis, qui auxilium Dei certo pollicerentur, deniq; cognoscentibus ex spiritu, quando tandem finem essent hæc mala acceptura. Hinc, ut dixi, coniectura mihi est, uastationem templi & populi incredibilem adflictionem hic notatam,
B quæ facta est per Antiochum. In hanc & sequens uersus admodum quadrat, supra modum enim Deum hic blasphemauit, nec fuit ante eum quisquã, qui tanta audentia & petulantia, diuina contempserit & oppugnarit.

Quousq; opprobrabit infestus, comminabitur nomini tuo hostis iugiter. Quare auertis manum Ver. 10. 11. ad
tuam & dexteram tuam, arce de medio sinu tuo.) Quia hic hostis religionem potissimum uerbũ.
oppugnabat, recte querebantur: Quousq; permittes hosti isti non tam nostro, quàm tuo, ut tibi conuicia dicat, ut tuum nomen blasphemet. Nisi enim dominus hactenus cedere furori Antiochi decreuisset, tanta erat eius impietas, ut merito perire debuerit simul atq; tã scelerata in animũ induxisset. Inde subijciũt sancti: Quare auertis manũ tuam & dexteram tuã, qua nos nominis tui studiosos defendere, & hostes tam blasphemos atq; sceleratos ulcisti debebas. Prohibe igitur & arce dexteram tuam de sinu tuo, inq; hostes istos tam impios & sceleratos exere. Inertes siquidem & nihil agentes in sinum manum recondere solent, inde hac loquendi formula Vates cessationem ab ultione in hostes ut sanctis uidebatur indignam exprimere uoluit. Hic idiotismus Gallis quoq; cõmunis est, Il at tousiours ses mains en son sein.

At tu ô Deus olim rex meus (eras) qui ferebas auxilia in medio terræ. In uirtute tua scindebas ma Versus 12. 13.
re, confringebas capita cetorum in aquis. Tu concidisti capita cetorum ingentium, dabas eum escam & 14. ad uer
populo incolis deserti.) Solenne est in Psalmis, & quibuslibet sanctorum precibus, bum.
quòd memorant apud se, potiora diuinæ erga suos beneuolẽtiæ, & cum in hostes, tum res uniuersas declarare potentiæ facinora, hũc morem & hic sancti obseruant. Primũ memorant Deũ ab initio suum Regem fuisse, & in medio terræ, hoc est, potentissimè & patentissimè, opem sibi tulisse. Quod enim quis in media urbe, in media regione, in medio populo, perficit, necesse est, eum sic esse in

structum

C structú, ut à nemine possit impediri, sicut & à nemine potest latere, potissimú autem de terra Aegyptia, tum hostili, istud canunt, in cuius medio ita exerebat potentiam suam Deus, ut quátolibet inuitos, supplices tum illos sibi redderet. De quo Dominus illud Pharaoni dicebat: Vt cognoscas quod ego Iehouah in medio terræ, subaudi, Dominus sum. Hæc uers. 12. Versu 13. memorat ut suum populum Deus deduxit per mare rubrum, soffocatis in eo Aegyptijs, quos uocat dracones, sicut & Iesh. Pharaonem, & Leuiathan, & draconé appellat. 27. Quá quam etiam soleat nonnunquam Dei potentia & ex eo prædicari, quòd ut condidit & alit, ita solus quoque conficiat dracones, & alias beluas hominibus inuictas. Id copiosè admodum facit Iiob. 38. 34. 40. & 41. Kim. & sequétem uersum de Pharaone per allegoriam intelligit, sicut & Iesh. ipsum Leuiathan uocauit. Hunc dedit Deus in cibum populo incolenti desertum, dum Iisraelem fecit potiri eius spolijs. Cæterum לויתן, nomen ab additione ductum, cete, & quaslibet immaniores belluas maris significat, de quibus nonnihil in uer. 9. Psal. 8.

Versus. 15. 16. & 17. ad uerbum. *Tu secuisti fontem & flumen, tu exicasti flumina ualida. Tuus est dies, tua etiam nox, tu parasti lucem & solem. Tu excidisti omnes terminos terræ, æstatem & hiemem tu finxisti.*) Possunt & hi uersus de miraculis peculiariter exhibitis Iisrael, & ijs quæ in uniuersum exhibet hominibus intelligi. Nam ut populo Iisraelitico secundo per miraculum cæsa fissaque petra, fontem in flumen redundantem eduxit, & côtra Iordanem, transiturus exiccauit, ut sicco pede per medium eius transirent. Ita solita, sed non minus miranda beneficentia sua, in toto orbe petras secat, & fontes ac flumina inde emanare facit, contra quoque potétia flumina sorbet. Sic uersus 16. cum de seruata luce Iisraelitis in Aegypto, & tenebris immissis reliquæ Aegypto, tum de uniuersali lucis beneficio accipi potest. Nec aliter habet uersus 17. Vt enim de possessione, & terminis Canaan assignatis populo Iisraelitico, ita & de omniú gentium, & terrarú terminis, ingentibus sanè miraculis distinctis, tum de totis

D omnique tépeâte, quæ dei beneficio, & populo sancto & toti orbi contigit, atque cottidie contigit canere uidetur. Mihi uideor obseruasse hunc morem scripturæ esse, fere dum prædicat Dei beneficia populo sancto peculiariter exhibita, ab illis, in laudes sese & memoriam effundere eorum, quæ ille præstat toti humano generi. Nec enim alia ratione Dei maiestas quam ex operibus eis à nobis animaduerti cognoscique potest.

Ver. 18. ad uerbum *Memor sis huius, inimicus opprobrauit Iehoue, & populus nihili blasphemarunt nomen tuum.*) Iterum consolantur se sancti ab eo quod hostes Deo conuiciabantur, homines nequá & sceleratissimi. Id enim iustus Deus usque ferre non potuit.

Vers. 19. ad uerbum. *Ne des bestiæ animam turturis tuæ, cœtus adflictorum tuorum ne obliuiscaris penitus.*) Vt superiori uersu se sancti consolati sunt ab hostium impietate, ita hic animum sibi sumunt à sua simplicitate & innocentia sua. Turturem enim se uocant, qua nihil est imbellius, & magis innocuú. Sic idem aliàs columba uocatur. Et hic rursus חית pro cœtu usurpatur, ut in Psal. 68.

Versus 20. ad uerbum. *Respice ad fœdus, quia tenebricosis terræ, plena sunt habitaculis uiolentiæ.* (Hæc præcipua sanctorum consolatio est à fœdere, quod cum ipsis Deus icit, nec potest facere irritum. Nam dum orant Deum huius rationé habere, sese monent, Deú illud per sanctè seruaturum. Adijciunt de uiolentia hostium, ad quam nequeat diutius conniuere Deus iustus. Eam significát, cum queruntur, tenebrosis terræ, hoc est habitaculis adflictorum & miserorú, quæ mansiones sunt uiolentiæ, omnia plena esse, hoc est, populú Dei ubique inter impios teneri captiuos. Id sanè usu uenit Iudæis, obtinente apud eos tyrannidem Antiocho.

Versus 21. ad uerbum. *Ne redeat contritus contemptus, pauper & inops laudabunt nomen tuum.*) Hic solantur se ab adflictióe & miseria sua. Ne enim sustinet Deus sui studiosos, usque adfligi & obteri. Ne

A teti. Ne inquit, reuertatur contritus, cõfusus, id est, non ferat repulsam à te, ac ita ignominiæ pateat, ob id, quod tua fuerit ope confisus. Cum uero nulli, nisi qui aduersis exerciti, & à Domino adiutos se agnoscunt, ipsum uerè laudãt, & hinc spem suam confirmant, adijcientes:

Adflictus & inops laudabunt nomen tuum, sentiunt enim quàm sit illud bonum, surge Deus aduersare aduersarijs tuis, & memor sis opprobrij tui, quod est à nequam omni die. Ne obliuiscaris uoces infestorum tibi, fastus eorum qui se contra te erigunt, ascendat semper.) Versus 22. & 23. ad uerbum Spes auxilij potissimũ eò nitebatur, quòd scirét se Dei studiosos, hostes autem Dei osores esse, id igitur toties ingeminant, & blasphemiarum illorum, quæ nullum nec modum, nec finẽ accipiebant, recordãtur. Verũ sperant ita orant, illas semper ad Dominũ ascendere, hoc est, sic à Domino cognosci, ut ultio maturetur. Similia ijs, de quibus hoc Psalmo sancti queruntur, Christiani semper ferè patiuntur, quare ualde appositus est eorum consolationi.

ARGVMENTVM PSALMI SEPTVAGESIMI QVINTI.

CHristus Seruator inducitur sub typo Dauidis primum gloriari de potestate sibi tradita, qua uelit labentem tum mundum restituere, tum monere, ne quisquam contra suum se regnum efferat, quod Deus unus sit, qui quem uelit exaltet, deniq; prædicere, id conantibus, grauem ultionem, & in se credentium omnimodam fœlicitatem.

PSALMVS LXXV.

εὐχαριστικός.

PRæsuli. Ne perdas, Odo carminis Asaphi. 1
B Celebrabimus te Deus, celebrabimus, propè 2
enim adest inuocantibus te numen tuum, memo-
rabunt facinora tua.
Nam assumam mihi Ecclesiam, iudicium ex æ- 3
quitate faciam.
Diffluxerat terra, & quicunq; eam inhabitant, 4
& ego sustentacula eius suffulsi. Selah.
Dixi stultis, nolite stulte agere, & improbis, nolite extollere poten- 5
tiam uestram.
Nolite in sublime attollere potentiam uestram, nolite loqui præ- 6
fractè.
Nam nec ab Oriente, nec ab Occidẽte, neq; à Meridie cõtingit exal 7
tatio, Deus siquidem iudex est, is hunc deijcit, illum exaltat.
Nam calix in manu Iehouæ uino infuso, quod turbidum est, ple- 8
nus, ex eo propinauit, utiq; feces eius sugent, bibent cuncti improbi
in terra.
Et ego adnunciabo semper, canam Deo meo Iaæcob. 9
Omnem quoq; potentiam improborum confringam, exaltabitur 10
potentia iustorum.

Præsuli

C

Ver. 1. ad uerbum. P*ræsuli. Ne perdas, Psalmus Asaphi canticum.*) Inscriptionem: Ne perdas, habent & Psalmi 57. 58. & 59. In Psalmú 57. de ea dixi quædam. Hic forte significat impios conari perdere Christum & qui ei credunt, sed prohibente Domino id haud quaquam posse.

Versus 2. ad uerbum. *Celebrabimus te ô Deus, celebrabimus, & prope nomen tuũ, enarrabunt mirabilia tua.*) Regnante Christo, summa obtinet iustitia, pax, & gaudiũ, hoc enim est regnum eius. Rom. 14. Vita siquidem æterna bonis omnibus adfluens in regno eius uiuitur. Hinc unà cum membris suis, iurè in Patre exultans, laudaturum se eius bonitatem profitetur. Laus ea in hoc sita est, quod prædicant sancti, prope esse nomen Dei, omnibus scilicet ipsum inuocantibus, omnibus adflictis & miseris, ab ipsius bonitate pendentibus. Hæc uero nominis Dei propinquitas, nihil aliud est, quàm uaria Dei, quibus suos quotidie afficit, beneficia, ea & mira illa sunt facinora, quæ canit sanctos cũ laude narraturos. Hæc omnia quum à Christo iam regnante, mundus percepturus erat, rectè inducitur, horum caussam hanc reddere, quod sit ipse iam regnum initurus.

Versus 3. ad uerbum. *Quia sumam cœtum, ego æquitates iudicabo.*) Per cœtum intelligit electorum Ecclesiam. Hanc rex & summus disceptator sibi adiunxit, & ex reliqua hominum turba, ut in ea regnaret, gloriam & potentiam suam declararet, selegit. In hac omnia ex summa æquitate administrans, impietatem profligat, pietatem uero, innocentiã, omnéq; uitæ decorem adserit. Nam suum spiritũ credentibus sibi donat, quo ut suis omnia ad salutem miro ordine instituit, & attemperat, ita improbis iudiciũ quod merentur, & prædicit, & exercere quoq; incipit, in seculo futuro illud consummaturus.

Ver. 4. ad uerbum. *Colliquescent terra & omnes habitatores eius, fixi columnas eius, Selah.*) Deo iudicium suum per filium, cui dedit omne iudiciũ exercere, terra ipsa & quicquid in ea est metu uelut colliquesit & diffluit, soli ij subsistunt qui non sunt de terra, qui spiritu regenerati, diuinæ & cœlestis naturæ participes euaserunt. Vnde subiecit: Ego fixi

D

columnas eius. Nam sicut propter filios Dei cõdita sunt omnia, ita hi quoq; orbem, uelut columnæ, sustinent. Psalmus 82. canit regnantibus malis nutare fundamenta terræ, sic ergo rectè canit præsens parari, institui, & firmari columnas eius, regnante Christo. Selah hic adscriptum, monet, ut cogitemus Christi unius esse, mundum restituere, qui illum & condidit. Cæterum est, Vates hoc uersiculo mysterium regenerationis totum mira breuitate complexus. Primũ enim uis uerbi Dei terret & deijcit adeo, ut dissoluatur atq; diffluet quicquid est ueteris Adæ, deinde parantur & firmantur noui & cœlestis Adæ sustentacula, ut sint iam noua atq; cœlestia omnia,

Ver. 5. & 6. ad uerbum. *Dixi stultis ne stultescite, & improbis, ne extollite cornu. Ne attollite in sublime cornu uestrum, loquimini in collo duro.*) Rex hic laudis diuinæ instaurator appellat eos, qui sibi nondum nomen dederunt, ac etiam aduersantur, eo quod ille testetur mala esse eorum opera. Hæc autem summa & perniciosa stultitia est, cum hic rex suis uitam largiatur æternam, & abijciat in gehennam sibi contradicentes. Ab hac igitur stultitia & improbitate reuocat, monens, ne sua cornua, hoc est, quæ uidentur habere potentiam, cõtra se efferant. Idem monet uersus duodecimus Psalmi secũdi: Dedite uos filio, & uers. 4. Psal. 4. Agnoscite, quod Iehouah se legerit sibi hunc iustum. Loqui collo duro, uel forti, est loqui præfractè & arroganter. Nonnulli referunt durum ad loqui, ut conueniat cum illo uer. 19. Psal. 31. Obmutescant labia, quæ loquuntur contra iustum עתק, id est, durum, superbum. Sed idem sensus erit, cum sinimus hoc colli epitheton esse. Et alibi uero duri & rigidi colli allegoria, arrogantiam, & iugi Christi reiectionem significat. Collo siquidé iuga feruntur. Rationem, cur se humiliare debent, canit duobus

A bus sequentibus. *Quia non ab ortu, & occasu, & non à deserto, exaltari. Quia Deus iudex est, hic deijcit, & hic exaltat.*) Siquidem à solius Dei uoluntate, & iudicis & moderatoris omnium, non ab ortu solis, non ab occasu, neq; à deserto, hoc est, meridie, exaltari cōtingit. Vere stulti sunt, qui huic regi omnium iudici sese subijcere detrectant. Desertum magnum à meridie Iudææ est, ideo pro meridionali plaga usurpatur, sicut ים, id est, mare, pro occidentali, propterea, quod mare Iudæis sit ab occidente. *Versus 7. ad uerbum.*

Nam calix in manu Iehouæ, & infuso uino turbido plenus, & effundit ex hoc, utiq; feces eius exprimenti, bibent cuncti improbi terræ.) Canit nunc aduersantium sibi ultionem, utq; certam eam & paratam esse indicaret, facit calicem turbido uino plenum à Deo illis propinari, & ipsos eum prorsus ebibituros, adeo, ut sucturi sint & feces. Vinū enim dixit חָמַר, id est, lutosum & turbidum esse. Kim. rubeum intelligit, ac ita dictum putat, quod rubeum in terra Iisrael præstabilius sit, ut hac translatione intelligas uim ultionis esse significatam. Me, quod feces subiectæ sunt, mouit, ut lutosum & turbidum reddere maluerim, quàm rubeum. חָמַר enim utrunq; significat. Iesh. 51. ad eundem ferè modum hac allegoria usus est: Excitare, excitare Ierusalem, quæ bibisti de manu Iehouæ calicem ardentis indignationis eius, feces calicis toxici, bibisti, suxisti. Quæ hoc uersu Vates cecinit, experti sunt Iudæi, qui dixerant de Domino: Nolumus hūc regnare super nos, & cruci ideo ipsum adfixerant, cum atrociter adeo per Titum excisi fuere, ut nullum excidium uiderit hic sol atrocius. Biberunt postea & Romani, Græci, gentesq; aliæ ex eodē calice, horrendis cladibus deiecti, & bibituri sunt, quotquot dare Christo nomen dedignantur. *Versus 8. ad uerbum.*

Et ego adnuntiabo in seculum, canam Deo Iaacob. Et omnia cornua improborum confringam, exaltabuntur cornua iusti.) Dum improbi contra regnum Dei insaniunt, & ob id pœnas partim exoluunt, partim expectant, ut penitus confringantur. Christus cum suis semper adnunciat beneficia Dei, canitq; laudes in perpetuum, donec *Versus 9. 10. ad uerbum.*
B tempus appetat, quo semel omnem impiorum potentiam frangat, regnúmq; perfectum suis restituat, uocatis ad plenum consortium fœlicitatis cœlestis. Hęc canunt uersus nonus & decimus His uero omnibus prælusit spiritus Dei in Dauide. Qui cum perdi ab hostibus haudquaquā potuisset, tandem destinatum regnum accepit, fecitq; iudicium & iustitiam omni populo, monuitq;, ne quis Deo in se resisteret, ac resistentibus ultionem paratam prædixit, sæpeq; numero partim eam de eis sumpsit, perpetuo laudibus Dei, & tam deprimendis improbis, quàm exaltandis iustis, intentus.

ARGVMENTVM PSALMI LXXVI.

Canit insigniter defensam à Deo Ierusalem, indeq; potentiam eius, omnibus ut supereminentem, ita unice formidabilem celebrat.

PSALMVS LXXVI.

ψαλμὸς ᾠδή.

Ræsuli in Neginoth Oda carminis Asaphi. 1
Celebris in Iehudah Deus, præclarum nomen 2
eius in Iisrael.
In Shalem est tabernaculum eius, mansio eius 3
in Ziion.
Illic confregit iacula, arcum, clypeum, gladium, 4
& bellum, Selah.

5 Illuſtris tu, ſuſpiciendus præ regnis prædantibus.
6 Illi ualido corde ſpoliati ſunt, cœpit eos ſomnus ſuus, nihil manibus
C ſuis potuerunt efficere, cuncti uiri bellica uirtute inſtructi.
7 Ab increpatione tua Deus Iaæcob, cõſopitus eſt currus & equus.
8 Tu terribilis es, tu inquam, quis coram te conſiſtat, ſimul atque ira
tua exarſeris?
9 E cœlo feciſti audire iudicium, terra timuit & ſiluit.
10 Cum exurgeret Deus ad iudicandum, ad ſeruandum cunctos mã
ſuetos terræ, Selah.
11 Quòd homines furunt, cadet tibi in laudem, & abſolues tu reliquũ
furoris.
12 Nuncupate & perſoluite uota Iehouæ, Deo ueſtro, quotquot in
circuitu eius eſtis, offerte munera terribili.
13 Qui eripit ſpiritum principibus, terribilis eſt regibus terræ.

Verſus 2.3. ad uerbum.

N*otus in Iehudah Deus, in Iiſrael magnum nomen eius. In Shalem eſt domicilium eius, & manſio eius in Zijon.*) Eiuſdem ferè argumẽti hic Pſalmus eſt, cuius 48. Pręclaram aliquam hoſtium deiectionẽ celebrat, qua ſuam Deus in Ieruſalem præſentiam demonſtrarit, & ſe pręſidem & Deũ Iehudæ ita declararit, ut inde apud gentes quoq; nobilis, magniq; nominis haberi cœperit. Qualis illa fuit, quã uel de Ammonitis, uel de Ioſaphat, uel Aſſyrijs, rege Chiskijah populo ſuo contulit, effecitq; ut paſſim gentes confiterẽtur, magnum, ſolumq; potentem Deum illum, qui in Iudęa & Iiſrael colebatur. Exercitum Ammonitarum, qui contra Ioſaphat uenerant, perdidit, & Aſſyriorũ,
D qui rege Sancherib Ieruſalem obſidebant, ſtrauit. Shalem uocat Ieruſalem, quę hoc nomen habuit, anteq̃ Ieruſalem diceretur, ut legimus Gen. 14. Ieruſalẽ putant dictam, poſtq̃ ei loco Abraham nomen indiderat, יהוה יראה, id eſt, Dominus uidet, Gen. 22. Ex שלם enim & יראה compoſitum eſt ירושלם.

Ver. 4. ad uerbum.

Ibi confregit iacula, arcus, clypeum & gladium, & bellum, Selah.) Canit nunc quare Deus in Iudæa & Iiſraele præſidens, nobilis magniq; nominis factus ſit, q; nimirum omnẽ uim hoſtilem à populo ſuo remouit, pace altiſſima donata. רשפי quidam ignita iacula eſſe putant, aliàs enim uox iſta fulmina ſignificat. Selah hic adſcriptum monet, ut perpendamus q̃ præclare ſuis Deus adſit, ueraq;, ſed in ſe pace donet. Nec ipſi enim ſancti qui ſoli ueræ Ieruſalem ciues ſunt, inter ſe bella gerantur, nec alijs ad id dant occaſionem, ſed patrem imitari, pacem potius ubiq; reſtituunt, deniq; & mala q̃libet atrocia, boni ab alijs cõſulunt, ut nihil eis non bono cedit. Hinc recte canit uerſus quintus.

Verſus. 5. ad uerbum.

Illuſtris tu, ſuſpiciendus præ montibus prædæ.) Montes prædæ uocat regna tyrannica, quæ ad ſe omnia rapiunt uelut mõtes, in quibus nihil niſi leones, urſi, & aliæ ex præda uiuentes beluæ, ſtabulantur. Mundi ſiquidem regna cum uideantur omnia poſſe, & cunctis bonis adfluere, inopia tamen perpetuo laborant, miſereq; ſeruiunt, cum Deum timentibus nihil boni deſit, & poſſint omnia, id uero beneficio Dei, qui eos ſic potentes & dites reddit. Vere ergo illuſtris Deus, et pręcunctis regibus, q̃libet potentibus, ac ideo ad ſe cuncta rapientibus, magis admirandus eſt. Cauſſam huius canit uer. 6.

Verſus 6.7. ad uerbum.

Deprædati ſunt ualidi corde, dormierunt ſomnum ſuum, & non inuenerunt manus ſuas cuncti uiri præſtantes uirtute. Ab increpatione tua Deus Iaæcob, ſopitus eſt & currus & equus.) Deſpoliantur

A antur enim tandem, qui spoliabant alios, & non rebus modo, uerum etiam uita. Id uero est, quod ait: Dormitarūt somnum suum, hoc est, se in somnum mortis sensim inclinarunt, nec inuenerunt manus suas, hoc est, dum opus esset, non sunt eis præsto, nihil ualent illis efficere, quàmlibet uiri fuerint bellicosi, hoc est, אנשי חיל, & nemini non uim intentarint. אשתוללו à שלל uenit, & est א capitalis pro ה posita, quod nonnunquã scriptura solet. In uersu septimo currū & equum, pro ijs qui curribus & equis utebantur, dixit, quos Deus consopiuit, cum uitam eripuit. Elegans uero simile dormitationis, consopitionis & somni. Cum enim somno oppressi dormitamus, sensim & quasi ultro omnem uigorē mittimus & cadimus. Sic Deus hostes populi sui oculta ui ursit, omnemque uirtutem exemit, ut uelut dormitantes, consilium simul & conatū populum Dei expugnandi, amitterent, morti cedentes. Memorata hic ultione hostium, quam sola increpatione, solo uerbo Deus effecerat, admirabundus exclamat.

Tu formidabilis, tu, & quis stabit corã te, cū ira tua (ardet) E cœlis fecisti audire iudiciū, terra timuit & siluit. Cum surgeres ad iudicandum Deus, ad seruandum omnes mansuetos terræ, Selah.) Ver. 9. 10. ad uerbum.

Quòd bis, tu, posuit, admirationis affectum expressit, & solum Deum formidandúm esse, quo sane irato nemo queat consistere, confessus est. E cœlis siquidem iudicium suum in hostes protulerat, cœlesti plane uirtute contra eos depugnans, quo utique effecerat, ut se iam mouere cōtra in terra nemo uel auderet uel posset. Id enim est quod adiecit: Terra timuit & siluit. De quo tropo dictum iã sæpe, id autem omne pro seruandis mansuetis terræ, id est, qui Deo se totos consecrarunt, ad omnem calamitatem parati, Deus fecit. Ideo adiectum Selah est. Nihil siquidem ita firmat fiduciam in Deum, & animum sub quauis cruce durat, atque istuc probe expendisse. Porro iudicium plane cœleste, quale hic canitur Deus, & in Amonitas sub Iosaphat, & Assyrios sub Hiskijah exercuit

Nam indignatio hominis celebrabit te, reliquo indignationis accinges te.) Hoc est, indignatio Versus. 11. ad uerbum.
& furor hostiū contra teò Deus, in laudem tibi cedet. Fatebuntur enim hostes
B ipsi, & quicunque tua in illos pro nobis facinora audient, te Deum & omniū iudicem, eorū uero qui tibi fidunt certum seruatorem. Ii autem quos adseruisti, aliud nihil studebunt, quàm nomen tuum quàm maxime celebrare & efferre. Sic celebrat tandē Deum, impiorū cōtra populum Dei, atque adeo Deum ipsum, furor & indignatio. Illud quod sequitur, Ebræi bifariam interpretantur. Legi enim potest: Cinges uel alligabis reliquum furoris, ne scilicet posthac quisque ex gentibus contra populum tuum sæuiat. Vel: Te accinges reliquo indignationis, ut quicquid hostium super est, penitus conficias. Priorem sensum tradit A. Ezra, posteriorē Kimhi, & Paraphrastes Chaldæus.

Vouete & reddite Iehouæ Deo uestro quicunque estis circa eum, afferte munera terribili. Qui uindemiat spiritum principum, formidabili regibus terræ.) Versus 12. 13. ad uerbum.
Pro hac iam tanta Dei in populum suum beneficentia, iubet uota nūcupari & solui, sed uota laudis, uerum quę debebant suo tempore cum hostijs exolui. Celebris est hic locus, ad confirmanda uota, quem perperam quidam legunt: Si uoueritis, reddite. Vouet enim omnino, quicunque uere orauerit, gratiásue egerit, de quo in uer. 28. Psal. 21. quare ad uouendum Psaltes hic hortatur, & est, Vouete, imperatiue legendum. Hoc autem monendi homines sunt, ut Deo id uoueant, quod illi gratum nouerint. Huiusmodi est uera innocentia, & officia dilectionis, quæ totam implet Legē. Quicquid huiusmodi est, id & uouendum pijs est, & item reddēdum. His autem si quid aduersum sit, neque uouendum, neque si uotum sit, præstandum est. Dei sumus enim, contra cuius uoluntatem nihil licet tam uelle quàm facere. Caussam, cur Deo nuncupanda uota, & offerenda munera sunt, reddit uersu ultimo. Excellit enim cunctos reges & principes, adeo, ut spiritum eorum dum libet, eripiat. Ele

C ganti uero uerbo usus est בצר, quod uindemiare significat. Vt enim racemos homines colligunt, ita ille homines sublegit, nullis quantumuis potētibus parcens. Hic loquendi modus & Gallis familiaris, ilz seront uendenges. Hæc si recte perpenderemus, nulli q̃ uni Deo nos addiceremus, eiusq́ unius uoluntati gratificari studeremus.

ARGVMENTVM PSALMI LXXVII.

Canit ob calamitatem populi sancti se supra modum adflictum fuisse, & molestis cogitationibus tantum non exanimatum, rursum autem memoria facinorum Dei olim pro populo suo editorum, animum recepisse, fuisseq́; consolatum.

PSALMVS LXXVII.

χατλιασικδε

1 Ræsuli pro Ieduthun Oda Asaphi.
2 Vox mea ad Deum, uociferabar, uox mea ad Deum, & auscultabat mihi.
3 In die qua infestabat Domine quæsiui te, manus meas expandi noctu, nec remisi, renuebat cōsolari anima mea.
4 Memor eram Dei, & infremebam, loquebar, & torquebatur spiritus meus, Selah.
5 Vigiles oculos meos tenebas, percellebar adeo ut deficeret loquela.
6 Reputabam mecū dies priscos, annos priorum sæculorum.
7 Recordabar carminum meorum, quæ nocte modulabar, corde
D meo commentabar, spiritus meus inquirebat.
8 Ergo repellet perpetuo Dominus, nec iterum beneuolentiam suā exhibebit? B
9 Ergo sublata est in sempiternum bonitas eius, finē habet in omnes ætates oraculum?
10 Ergo oblitus est misereri Deus, continebit iratus misericordiam suam? Selah.
11 Et cogitabam, hæc mea expectatio est, ut tempus ueniat, quo, ut olim, altissimus dexteram suam exerat.
12 Memor ero factorum existentis, nam memor ero facinorum tuorum, quæ priscis temporibus ædidisti.
13 De omnibus operibus tuis commentabor, loquar de factis tuis.
14 O instituta tua Deus, qui in sancto præsides, quis potens & magnus, ut Deus?
15 Tu Deus es qui mira ædis facinora, claram reddidisti in populis uirtutem tuam.
16 Vindicasti populum tuū potenter, filios Iaacob & Ioseph, Selah.
17 Viso olim te ô Deus, aquæ quasi expauerunt, etiam abyssi exagitatæ sunt.

Atræ

A Atræ nubes nimbos demiſerunt, in nubibus tonuit, etiam grandi- 18
nes diſcurrerunt.
Vox tonitrui tui in cœlis, illuxerunt orbi fulgura, exagitata eſt & 19
tremuit terra.
In mari uiæ tuæ, & ſemitæ tuæ in aquis ualidis, & ueſtigia tua nemo 20
cognoſcet.
Deducebas uelut gregem populum tuũ, per Moſheh & Aaron. 21

Vox mea ad Deum, & clamabam, uox mea ad Deum, & aurem expoſuit mihi. In die angustiæ meæ Domine inquiſiui, manus mea noctu diffluxit, nec remiſſa eſt, rennuit conſolari anima mea.) *Verſus 2.3. ad uerbum.* Ardentiſſimus affectus exprimit animi calamitatẽ populi ſancti ſingulariter dolentis. Memorat ſe opem Domini uehementi prece implorasse, & Deum item ſibi auſcultaſſe. In tertio, ad id exaggerandum ait, manum ſuam diffluxiſſe, expanſionem intelligens, citra remiſſionem, ad quam urſit ſummus animi dolor & opis neceſſitas. Vnde negat animam ſuam cõſolationem admiſiſſe. Permittit ſiquidem plerunq; Deus, ut ſancti ſibi extrema pati, & citra ſpem remedij laborare uideantur, quo ferens poſtea auxilium inexpectatius, illis magis dulceſcat, eoſq; ſibi arctius deuinciat. Iſtud: ידי לילה נגרה ולא תפוג, quoniam admodum amphibolum eſt, per quàm uarie enarratur. Alij per יד, quod alioqui manum ſignificat, plagam, alij uirtutem, alij locum intelligunt. Primi hunc ſenſum adferũt; Plaga mea diffluxit, nec ceſſauit, quo putant Vatem uoluiſſe per metaphoram ſignificare, malum ſuum fuiſſe inſanabile, ita ut eſt, ulcus perpetuo ſuppurans. Alij ſenſum faciunt, Virtus mea defecit. Tertij: Locus meus lachrymis rigatus diffluxit. Ego uero quum duriores iſtæ enarrationes eſſent, prætuli, ut manum ſimpliciter acciperem, & per, diffluere, expanſionem quæ fit, dum ſerio quis precatur, intelligerem; niſi quis putet id hac uoce ſignificatum, quod aliàs per רפה exprimitur, quod nos concidere, dicimus, id quod uſu uenit ſumme perturbatis, propter defectũ
B enim uirium illis concidunt manus, פוג alioqui ſignificat etiam remiſſionem, ut in Threnis cap. 2. Fluuius lachrymarum die & nocte, ne des תפוגת, id eſt, ne des remiſſionem tibi, unde uiſum eſt hic לא תפוג, non remiſſa eſt, interpretari. Porro utcunq; uacillare in ſuis ſpem ſinit, nunq; tamen ſuſtinet, ut plane intereat. Recipit igitur ſtatim ſe animus, & Dei ſui recordatur. Id ilico nõ aliter ad implorandam eius opem, toto pectore accendit, atq; ſi quis iamiam à latronibus conficiendus, ſubito adſpiciat aduenientẽ, qui ſe eripere, & poſſit & uelit. Hinc ait uerſu ſequenti: *Recordabar Dei, & fremebam, loquebar, & torquebatur ſpiritus meus.)* *Ver. 4. ad uerbum.* Ait ſe fremuiſſe & loquutum eſſe, idq; eo animi feruore, ut queratur ſpiritum ſuum contortum, ſummeq; fuiſſe exagitatum, id enim ſignificat uerbũ תתעטף, de quo & in uerſum tertium Pſal. 67. Selah hic ſubſcriptum, monet conſyderare, quouſq; ſuos ſubinde Deus deijciat, cum tamen diligat.

Apprehendi oculos meos, uigilijs contuſus ſum, nec loquebar.) *Ver. 5. ad uerbum.* Canit tantam fuiſſe ægritudinẽ, ut ſomnũ penitus excluſerit, & loquelã ademerit. Tenuiſti oculos meos cuſtodijs, id eſt, uigilijs, pro, arcuiſti ſomnũ ab oculis meis, per noctis cuſtodias, id eſt, partes. In quatuor enim excubias uel uigilias apud Iudæos diuidebatr nox, quod & Euangeliſtæ indicant. Sic autẽ ſomno excluſo, & animo moleſtia excruciato, dici non poteſt, quæ & quã moleſtæ cogitationes ſubeant, maxime autem de temporibus prioribus, in quibus res ſecundæ erant. Hinc ſequitur:

Cogitaui dies ab olim, annos priſtinos. Memor eram modulationum tuarum, in nocte cum corde meo loquebar, & inquirebat ſpiritus meus.) *Verſus 6.7. ad uerbum.* Memorat ſe priſca tempora, & annos ſuperi-

C ores secum reputasse, ac recordatum, ut olim Dei laudes carmine modulatus fuerit, agens gratias, ob amplissima eius beneficia, cum nunc totus sit in deplorandа sua miseria & calamitate, de qua tota nocte secum commentetur. Sic uero laborantes animi altissime se dedere cogitationibus solent, maxime noctu, conariq; rimari, & excutere omnem iudiciorum Dei rationem, quo infinitum sibi dolorem adsciscunt. Id se fecisse canit, cum subiungit, spiritum suum peruestigasse, uniq; Dei super se consilium, & calamitatis caussas modumq;. Hinc ergo subiecunt sequentes querelæ.

Vers. 8.9.10. ad uerbum. *Nunquid in secula propellet Dominus, & non addet, ut beneuolus sit adhuc? Num collegit penitus suam bonitatem, defecit sermo, in generationem & generationem. Num oblitus est beneuolus esse Deus, si præscidit in ira miserationes suas, Selah.*) Spiritu docti & instincti sancti, haud quaquàm credere potuerunt, se usq; à Domino deserendos, de mora ergo queruntur. אמר in uersu nono, *oraculum* reddidi. Omnino enim de sermone consolatorio, & Dei, nam hominum consolatio nullius momenti est apud sanctos dũ Dei flagella sentiunt, loquutus est. Huiusmodi autem sermo, quid aliud, q̃ oraculum est spiritus, cordi sanctorum persuadentis de Dei erga ipsos perpetua beneuolentia. Selah his questibus subiectum, indicat, q̃ soleant hi flagrantes esse, etiã in sanctissimis, ac inde monet, ut Dei in suos cõsilia propius cõsyderemus.

Vers. 11.12.13. ad uerbum. *Et dixi ægritudo mea hæc, annorum dexteræ excelsi. Recordabar studiorum Iah, nam recordabor ab olim miraculi tui. Et meditabor in omni opere tuo, & in studijs tuis loquar.*) Canit, ut receperit se ab omni consternatione, & qua ratione memoria scilicet mirabiliũ Dei, quæ ante hac Deus populo suo fecerat. Versum undecimum alij aliter interpretantur, quem sensum sequutus sum, eum puto sequentibus conuenire, alij iudicent. Kim. uerbum recordabor sequentis uersus, & hũc trahit, hoc modo: Et cũ cogitabam, hæc mors mea, hæc internitio mea, sic enim interpretatur השיתי, Recordabar annorum dexteræ altissimi, hoc est, facinorum, quæ sua dextera o
D lim Deus pro suis ædidit. שנות alij mutationem uertunt, sed paucis Ebræis subscriptoribus, & omnino euincunt sequentia, ac totum Psalmi argumentum, rectius legi, annos. Certe nihil est, quod æque animũ in adflictione erigat, ut pressa operum Dei pro suis consyderatio. Huic ergo sese dedisse, canit tot uerbis, per tres hos uersus 11.12. & 13. Intentissimam siquidem meditationem hæc res requirit, nec alia sese à perturbatione sua sanctus recepit, & cõsolatus est. Vt enim perpensio calamitatis auget dolorem, ita operum, bonitatisq; Dei illum pellit, & spe optima facit exultare. Hinc sequitur:

Ver. 14.15. ad uerbum. *Deus in sancto, uiæ tuæ, quis potens magnus, sicut Deus noster? Tu Deus facis miraculum, notam facis in populis uirtutẽ tuã.*) Hęc exultabũdi animi exclamatio est: Deus, inquit, in sancto, hoc est. qui præsides in sacrario, &, iuxta promissa tua, te propitium ac beneuolum nobis exhibes. Viæ tuæ, hoc per exclamationem legendum puto, ac si dixisset: O uias tuas, ò mira bonitatis super populum tuum consilia. A. Ezra. subaudit בעבור, id est, propter, quasi cecinerit Deum gloriosum in sancto, propter instituta sua. Alij sanctum pro cœlis intelligunt. Equidem quia illud, in sancto, solet ferè à Psalte usurpari, cum Dei in populo suo præsentiam canere instituit, & uiæ Domini, facta & consilia eius sunt, quæ non in templo, nec cœlo solum, sed maxime inter homines exercet, cum deniq; quæ in hoc uersu sequuntur, exclamatio quædam sunt, uisum est, ad eundem modum & priorem particulam accipere. Iudicium sit penes lectorem. Solitum brachij epitheton subaudiendũ est, nempe נטויה, id est, extentum, quo scriptura insignem illam potentiam Dei significat, qua filios suos ex Aegypto eduxit. Filios dicit Iacob & Ioseph, propterea quòd Ioseph ob beneficium fratribus & patri, cum fame laborarent, præstitum, & ipse patris loco ab eis coli cœperit. Posteri quoque

eius

eius per Ephraim, ita aucti numero & potentia fuerunt, ut non raro totus A Israel eius nomine censeatur. Selah hic adscriptum monet considerandum, Deum nunquam reijcere, quos semel in numerum suorum assumpserit, id quod de Israele ubiq; scriptura prædicat. Sed ueri Israelitæ sunt, qui ad uitam beatam electi sunt.

Redemisti in brachio populum tuum, filios Iaacob & Ioseph. Viderunt aquæ deus uiderunt te, aquæ parturierunt, cõmotæ sunt abyssi.) Hisce uersibus canit, quã potenti brachio Deus quamq; miranda potentia, suos Aegyptiaca seruitute uindicauerit. Exod. 14. legimus, ut Iehouah in columna ignis & nubis respiciens exercitum Aegyptiorũ, illum cõcusserit, & rotas curruum eorum auerterit, egeritq; in profũdum. Tum uero aquæ maris rubri uiderunt Deum, & sentientes potentiam eius, parturierunt, hoc est, quasi metu perculsi, doloribusq; acerbissimis agitati homines, fuerunt commotæ. Metaphora enim est, ab animali ad inanimatum. Sic est & sequens particula, trepidarunt abyssi. Videtur autem hic Psaltes uoluisse uim describere uenti Orientalis præualidi, quo una nocte exiccatũ fuit mare rubrum, simul & impetum recurrentis iam in locum suum, & Aegyptios rapientis & obtegentis. *Ver. 16. 17. ad uerbum.*

Deciderũt nimbi aquarum densarum nubium, uocem dederunt nubes, etiam grandines discurrerunt. Vox tonitrui tui in rota illuxerunt fulgura orbi, cõmota est, & tremuit terra.) Exprimit tempestatem, quam notat in Exodo uerbum הָמַם, quod significat tumultu quodã perterrefacere. Creditur enim tum tonuisse Deus, & nimbos ex atra densaq; nube, ita ut fieri solet in tempestatibus, demisisse, grandinem sparsisse, & fulguribus micasse, simul & terram concussisse. De eo, quod tempestatibus Deus erga suos beneuolentiam, & erga horum hostes indignationem declarare soleat, dictum in Psalmo decimo octauo & 29. *Ver. 18. et 19. ad uerbum.*

In mari uiæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis magnis & uestigiæ tuæ cognoscentur. Deduxisti populum tuum sicut gregem, in manu Moseh & Aharon.) Semitæ istę Dei in mari & ualidis aquis, quæ nequeunt cognosci, de quibus canit uer. 20. extitit per quas populũ suũ uelut gregem, ducibus Mosheh & Aaron duxit, quæ alijs adeo incognobiles sunt, ut cum eas tentarent Aegyptij, ilico interierint præfocati. *Versus 20. & 21. ad uerbum*

B

ARGVMENTVM PSALMI SEPTVAGESIMI OCTAVI.

Monet esse Dei præceptum, & in primis salutare, facinora Domini in suum populum probè meminisse. Inde canit, ut quamlibet incredulum, signis in Aegypto æditis, ex ea eduxerit, tum in deserto continuò se irritantem beneficijs cumularit. Deinde reiectis ijs, qui ex Aegypto educti fuerant, ob eorum impietatem, filios eorum, quantumuis patrum incredulitatem imitantes, & portenta pro patribus in deserto designata, contemnentes, in terram promissam eiectis indigenis, introduxerit, in qua, & si prouocantes se sæpe grauiter adflixerit, ac tandem, in signum iræ maxime ardentis, præter ipsorum ingentem cladem, arcam quoq; eripi passus fuerit, tempore Eli sacerdotis, iterum tamen respexerit, dato rege Dauide, & instaurata religione Hierosolymis. In quo & de Christo sub typo Dauidis, uaticinatus est.

ὑπομνηστικὸς καὶ διδακτικός.

1 ERudiens Asaphi. Ausculta popule mi institutio-
nem meam, inclinate aures uestras ad sermones
oris mei.
2 Aperiam in parabolam os meum, eloquar æni
gmata temporis prisci.
3 Quæ audiuimus & cognouimus, patres nostri
narrauerunt nobis.
4 Nihil celatum est filios eorum in ætatibus posteris, qui & ipsi lau-
des Iehouæ, robur eius, & mira facinora quæ ædidit, memorant.
5 Statuit hoc decretum Iaæcob, & legem posuit Iisraeli, quum præ-
cepit patribus, nota hæc facere filijs suis.
6 Vt cognoscat ætas postera, quiqꝫ nati filij sunt, cũ adoleuerint, nar-
rent eadem suis filijs.
7 Indéqꝫ in Deo fiduciam suam ponant, nec obliuiscantur operum
Dei, & præcepta eius obseruent.
8 Nec euadant similes patribus suis, natio deficiens, & irritans, natio,
quæ rectè cor suum haudquaquam instituit, & cuius spiritus Deo se
firmiter minimè credidit.
9 Filij Ephraim armati, iaculantes arcu, terga dederunt tẽpore belli.
10 Non obseruarunt fœdus Dei, renuerunt uiuere in lege eius.
11 Obliti sunt factorum eius & facinorum eius, quæ illis exhibuerat.
12 Videntibus patribus eorum portenta fecit in terra Aegypti, in a-
gro Tanitico.
13 Secuit mare, & traduxit illos, fecit consistere aquas uelut aceruum.
14 Et deduxit eos per nubẽ die, & singulis noctibus per ignẽ lucentẽ.
15 Secuit rupes in deserto, & potauit tanquam abyssis multis.
16 Eduxit è petra riuos, & fecit decurrere tanquam flumina aquas.
17 Adhuc peccarunt illi, & irritarunt altissimũ in deserto.
18 Tentauerunt Deum in corde suo, cũ poscerent cibũ animabus suis.
19 Et contra Deum loquuti sunt, num potest Deus mensam instrue
re in deserto?
20 Percussit quidem petram, & effluxerunt aquæ, fluuijqꝫ inundarũt,
an possit autem & panem dare, carnesqꝫ parare populo suo?
21 Ergo audiuit hęc Iehouah, & commotus est, & ignis exarsit contra
Iaæcob, & ira inualuit contra Iisraelem.
22 Quoniam Deo non crediderunt, non sunt nixi ope eius.
23 Attamen mandauit nubibus supernè, & ostia cœli aperuit.
24 Et depluit illis Man, ut ederent, frumentum cœleste dedit eis.
25 Panem nubium edit homo, demisit illis uictum ad saturitatem.

A Vertit Eurum in cœlis,& adduxit in uirtute sua Africum. 26
Et depluit super eos carnem,& tanquam puluerem,& alatas uolu- 27
cres,uelut arenam maris.
Et cecidit in medium castrorum illorum,circum tabernacula eorū. 28
Et ederunt,saturatiq; sunt abundè,cupiditati eorum satisfacit. 29
Nō dū erat exēpta cupiditas,herebat adhuc cibus eorū in ore eorū. 30
Cum ira Dei contra illos inualuit,& occidit præstantiores inter 31
eos,& selectiores Israel deiecit.
Super hæc omnia adhuc peccarunt ei,nec fidem habuerunt mira- 32
bilibus eius.
Et consumpti sunt dies illorum miserè & celeriter,anni eorum cum 33
iugi perturbatione.
Cum perderet eos quærebant ipsum, reuertebantur, & solicitè 34
Deo supplicabant.
Tum recordabantur Deum esse ipsorum propugnatorem,& De- 35
um excelsum esse ipsorum redemptorem.
Fefellerunt autem ore suo,& lingua sua sunt ei mentiti. 36
Cor eorum non erat rectum aduersus illum, nec fidem præstite- 37
runt in fœdere eius.
At ipse tamen misericors,remisit iniquitatem, nec disperdidit, ma- 38
gnopere iram sedauit,nec omnem suam indignationem excitauit. *Medium libri*
B Memorq; fuit, quòd caro illi essent, spiritus qui facescit,nec redit. 39
Pluries irritarunt eum in deserto,molesti ei fuerunt in solitudine. 40
Rursum tentarunt Deum,& sanctum Israel reiecerunt. 41
Non fuerunt memores manus eius,& diei, quo redemit illos ab 42
infestis.
Signorum quoq; eius quæ in Aegypto fecit,& portētorum, quæ 43
edidit in agro Tanitico.
Cum lacus illorum uertit in sanguinem,& riuos eius ne biberent. 44
Immisit in eos turbam insectorum, quæ uorarunt illos, & ranas, 45
quæ perdiderunt eos.
Et dedit brucho prouentum eorum,& locustis laborem eorum. 46
Disperdidit grandine uires illorum,& ficus eorum concretis ex nu 47
be lapidbus.
Tradidit penitus iumēta eorū grandini,& fulminibus pecora eorū. 48
Immisit in illos infestam ultionē feruentis iræ suæ, æstuantis cōmo- 49
tionis,indignationis sæuientis,angustiā,uimq; angelorū nocentium.
Muniuit uiam iræ suæ,animæ illorū à morte non pepercit, uitam 50
eorum pesti deuouit
Percussit omne primogenitum in Aegypto, primitias pigno- 51

C rum illorum, in tabernaculis Cham.
52 Et traduxit populum suum tanquam gregem, minauit illos ut pecora per desertum.
53 Deduxit tutò ut nihil expauescerent, inimicos eorũ obtexit mare.
54 Et adduxit eos ad terminos sacrarij sui, ad montem istum, quem uendicauit dextera eius.
55 Expulit ante eos gentes, admensus eis est hæreditatem funiculis, & fecit habitare in tabernaculis illorum tribus Iisrael.
56 Attamen tentarunt & irritarunt Deum excelsum, & cõtestata eius non seruarunt.
57 Deflexerunt & perfide contra illum egerunt, quemadmodum & patres eorum, retorti sunt, ut arcus sagittantis.
58 Prouocauerunt eum ad iram excelsis suis, & idolis suis æmulatione accenderunt.
59 Audiuit Deus & cõmotus est, & admodum auersatus est Iisraelẽ.
60 Deseruitq; domicilium Shilo, tabernaculum in quo inter homines habitabat.
61 Permisit capi sedem uirtutis suæ, & uenire in manus infesti domici
D lium decoris sui.
62 In gladium prorsus tradidit populum suum, æstuauit ita in hæreditatem suam,
63 Iuuenes eorum uorauit ignis, & uirgines eorum non sunt laudatæ epithalamijs.
64 Sacerdotes eorum ceciderunt gladio, & uiduæ eorum non fleuerunt.
65 Et euigilauit, ac si dormisset, Dominus, tanquam uir qui excusso sopore uini, uociferatur.
66 Et percussit infestos sibi in parte postica, sempiterno obnoxios opprobrio reddidit.
67 Attamen auersatus est tabernacula Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.
68 Elegit autem tribum Iehudah, montem Zijon quem dilexit.
69 Et extruxit sacrarium suũ tanquam palatia celsa, uelut terrã ipsam quam fundauit, ut subsistat perpetuò.
70 Et elegit seruum suum Dauid, & accepit eum à caulis gregum.
71 A sequẽdo fœtas, adduxit eum, ut pascat populum suum, & Iisraelem hæreditatem suam.
72 Et pascet illos pro integritate cordis sui, & deducet eos minando prudenter.

ASaphi. Percipe auribus popule mi legẽ meam, inclinate aurẽ uestram ad sermones oris Versus 1. & 2.
A *mei. Aperiam in parabola os meum, eloquar ænigmata ab olim.*) Omnia à Dei ad uerbum.
cognitione pendent, quod sæpe monuimus, hæc nulla ex re me-
lius, quàm pressa operum Dei consyderatione comparatur & au-
getur. Hinc siquidem bonitas eius & potentia rectè cognita, efficit,
ut in uno Deo fiduciam collocemus, & iuxta præcepta eius, uitam studiosè insti
tuamus. Hanc siquidem reddit caussam, cur debeant opera Dei omnibus adnũ
ciari, & liberis deligenter inculcari, uersus septimus. Adiungitur ibi, Nec obliui-
scantur operum Dei, quo indicat, ut neglecta horum ratione regnat impietas,
ita tum demum obtinere pietatem, cum habentur perpetuò in oculis. Tantum
sanè momentum habet, hæc rite perpendisse, ut Vates hoc carmen, quo de his
summatim canere instituit, legem uocarit, & uitæ institutionẽ, quę scilicet haud
poterit aliundè peti rectius. Vocauit idem & מָשָׁל, quod cõtineat, graues & sapien
tiæ fœcundas sententias, quæ מְשָׁלִי uocari solent, ideo quod ferè collationi-
bus constent. Item ænigmata, quod arcana, & nulli satis peruestigata rerũ scien
tia in his lateat. De his in uer. 5. Psalmus 49.

Quæ audiuimus & cognouimus, patres nostri narrauerunt nobis. Non est cœlatum filios eorũ, Versus 3. &
generationi posterorũ narrantes laudes Iehouæ, & robur eius, & mirabilia eius quæ fecit.) Dixit 4. ad uerbum.
ænigmata, & parabolas se memoraturũ, & nunc ait ea à patribus uelut per ma-
nus tradita, idq́; per multa iã sęcula. Sed licet cantatissima in populo semper hęc
fuerint, rite tamẽ à solis electis percepta fuere. Adeo sunt spiritu Dei carẽtibus te
ctæ parabolæ, & obscura ænigmata. Laudes enim Dei sunt, quas celebrant, qui-
cunq́; ex fide facinora Dei, & miracula, in quibus suam ostentant uirtutem, me-
morant. Id quod quisq; filiorum Dei studet, cum apud omnes, tum maxime
apud liberos suos, & aliis sibi peculiariter iunctos.

Et statuit testimonium in Iaacob, & legem posuit in Israel, quod mandauit patribus, ista nota facere Versus 5. &
filijs suis. Vt cognoscat generatio postera, filij qui nascentur, surgant & narrẽt filijs suis.) Id quod 6. ad uerbũ.
B prioribus duobus uersibus Vates factum cecinit, hoc hisce canit, ut ita fieret, à
Deo fuisse per sancte præceptum. Hoc præcepti legitur Deut. 4. Hoc, inquit, uni
cè caue, & serua hic animam tuam, ne obliuiscatur rerum, quas uiderunt oculi
tui, néue recedant à corde tuo, omnibus diebus uitæ tuæ, notáq; facies illa filijs
tuis, & filijs filiorum tuorum. עֵדוּת, id est, testimoniũ more scripturæ solenni,
hoc præceptũ uocat, quod id cum contestatione Deus, ut alia, præceperit. Kim.
testimonium hic & legem, intelligit legem uniuersam, quam Dominus præce-
pit docere filios. Deut. 6. Sed satis liquet hic Psaltem tantum de eo testimonio,
ac lege loqui, qua Deus præcepit narrare liberis, facinora sua, quibus populum
suum Aegyptiaca seruitute liberatum, per desertum induxit in terram Cenaan.

Et ponant in Deo fiduciam suam, nec obliuiscantur facinorum Dei, & præcepta eius custodiant.
Nec euadant sicut patres eorum, natio auersatrix & irritatrix natio, quæ cor suũ non direxit, & non Vers. 7. & 8.
est innixus spiritus eius deo.) Hæc caussa est, ut dixi, cur Deus perpetuã uoluerit esse in- ad uerbum.
ter suos, operum suorum memoriam, & iugi successione patres filijs ea cõmen-
dare. Nimirum, ut Deo crederent, memores semper quid ille iam pro suis fecis-
set, ut & porrò facturum omnia sperarent, tum se inuicem amarent, quo uocant
Dei præcepta omnia. Natio patrum, de qua in uersu octauo canit, & uocat auer
satricem & irritatricem, ij fuerunt, qui ex Aegypto egressi, propter incredulitatẽ
suam, qua decies Dominum tentarunt, præter Kaleb & Iehosua in deserto o-
mnes periere, quod Dominus iurasse legitur, Numeri decimoquarto. Caussa
omnium malorum illis fuit, quòd cor suum non dirigebant ad Deum, non
confirmatum ad ipsum habebant spiritum, hoc est, non rectè de ipso sentie-
bant

sentiebant, non fidebant, quia quid posset & uellet, non cognoscebant, quanquam plurima iam in Aegypto & deserto portenta eius uidissent.

Versus 9. ad uerbum. *Filij Ephraim armati lanceis, arcu, conuersi sunt in die belli.*) Incipit iam memorare, in quam impietatem, ac inde in quas calamitates prisci ex eo inciderunt, quòd factorum Dei nullam habuerunt rationem. Et primo, filiorum Ephraim nominatim meminit, quos sua in fugam egit impietas. Hebræi ad id referunt, quòd hos legimus à Gatheis cæsos, cū uellent abigere illorum pecora, de quo 1. Paralip. 7. Sed quia Vates sub finem Psalmi, Dei erga se bonitatem celebrat, qui se Regem constituisset populi sui, & in sua ciuitate, reiecta Shiloh, sedem gloriæ suæ delegisset, ac ita per occasionem meminit cladis populo inflictæ, cū Arca à Philistæis caperetur, à quo tempore Shiloh reiecta à Domino fuit, mihi magis ueri simile uidetur, hoc eum de toto populo canere, & ideo Ephraim potius, quàm Iisraelem dixisse, quòd in horū sorte Shiloh, sedes Arcæ fuerit, unde uerisimile est, eam tribum primas in eo bello partes habuisse, eóq; & maiorem accepisse cladem. quamlibet armati fuerint, & lanceis & arcubus & ad sagittandū instructi. Hác cladem eo significauit, quòd ait conuersos, hoc est, dedisse terga hosti.

Versus. 10. ad uerbum. *Non obseruarunt fœdus Dei & in lege eius noluerunt ambulare.*) Hæc caussa erat, q̄ stare cōtra hostes nequibant, nempe, quòd fœdus Dei uiolarant, non ipsum unum Deum colentes, & legi eius uiuentes, id quod recepta lege in monte Sinai promiserant. De fœdere Deum inter & populum suum, dixi in uet. 10. Psal. 25. Id uero mali ex eo ueniebat, de quo canit uersus sequens.

Ver. 11. ad uerbum. *Et obliti fuerunt factorum eius, & miraculorum quæ ostenderat eis.*) Nam dum in memoria iam non haberent, ut Deus se declarasset seruatorem maiorum suorum, ipsi quoq; fiducia eius exciderunt.

Versus 12. ad uerbum. *Coram patribus eorum fecit miraculum in terra Aegypti agro Zoan.*) Perstringit summatim miracula ædita in Aegypto. צען Græci & Latini Tanim fuisse putant, nec abludit adeo nomen Tzoan. Hæc teste Strabone lib. 17. maxima in ostio, quod Tanniticum uocatur, ciuitas fuit.

Ver. 13. 14. ad uerbum *Secuit mare & traduxit eos, & constituit mare ceu aceruum. Et deduxit eos in nube die, & omni nocte in lumine ignis.*) Quod canit constitutas, & collocatas aquas ceu aceruū, uoluit illud uerbo exprimere, quod legimus Exod. 14. Et erant illis aquæ ceu muros à dextris & sinistris. Ibidē & præsentia ac ducatus angeli, nube per diem, & igne per noctem, describitur. Quo nīq; semel Dominus demonstrauit, quam tam suorū curam habeat, & ut illis ducendis suos angelos nullo unquam tempore abesse patiatur, qui illis bona cuncta adducant, & pericula quæuis depellant. Omnino enim figuræ & typi sunt, quæcunq; huic populo Deus exhibuit, in quibus Dei super nos consilia deliniata consyderare debemus.

Versus 15. & 16. ad uerbum *Secuit rupes in deserto, & potauit eos abyssis amplis. Et eduxit riuos è petra, & fecit decurrere flumina aquarum.*) Miraculum aquarum, quas è petra populo Dominus eduxit, legitur Exod. 17. Huius miraculi meminit & D. Paulus 1. Corin. 10. uocatq; petram hanc spiritualem, sicut & man spiritualem cibum, propterea quòd singulari Dei beneficio, ad hoc præcipuè collato, ut gloria Domini à populo agnosceretur, ista Iisraelitis olim contigerunt. Additq; Christū esse illam petram, hoc est, ut D. Augustinus interpretatur, per petram illam fuisse repræsentatū, & adumbratum. Vt enim ex illa Dei populus, siti alioqui in deserto periturus, abun-

Locus Paul. 1. Corinth. 10. dè corpore potus fuit, ita in deserto hoc mūdo, ubi nihil est, quod sitim animorum sedare queat, sic potat Seruator suo donato spiritu, ut in æternū sitis omnis excludatur. Quidam spiritualem petram, de qua bibisse patres Paulus scribit, ipsum Christum per fidem haustum intelligunt, sed isti non animaduertunt, q̄ Paulus in exemplum nobis, ne cerimonijs fidamus absq; pietate, memorat pa-

tres

A tes omnes de ſpirituali petra bibiſſe, nec tamẽ omnes Deo placuiſſe, ſed ob im
pietatem in deſerto fuiſſe proſtratos. Iam qui Chriſtum bibit, nihil unq̃ bono-
rum poterit ſitire.

Et adiecerunt adhuc peccare illi, irritare altiſſimum in torrido, Et tentarunt Deum in corde ſuo, pe- Ver. 17. 18. 19
tendo cibum cupiditati ſuæ. Et locuti ſunt contra Deum, dixerũt: Num poterit Deus, inſtruere menſam ad uerbum.
in deſerto?) Canit hic quæ legimus Num. 11. accidiſſe in ſepulchris concupiſcen-
tiæ. Tentare Deum, de quo uerſus 18. eſt, cum manifeſto contemptu Dei, & pro-
miſſorum eius irriſione, uirtutis eius experimentum poſcere. Sic cum ſcriptura
memorat illos Dominum tẽtaſſe in Raphidim, narrat dixiſſe: Eſt ne Dominus
inter nos, an non? Quaſi diceret: Prędicas tu Mosheh perpetuo Deum nobis ad-
eſſe, noſtriq́ curam agere, cur igitur ſinit aquæ inopia tãtopere nos adfligi? Res
ipſa clamat te nobis uerba dare. Si eſt inter nos Deus, demonſtret id ſuppeditã-
do aquas, nec ſinat enecari ſiti, utinam in Aegypto manſiſſemus &c. Ad hunc
modum omnes ſane tentationes populi deſcribuntur. Hinc quouis modo intẽ-
peſtiuam diuinæ uirtutis declarationem petere, tentare Deum in ſcriptura dici-
tur. Ita tentationem Dei Dominus interpretabatur, ſi ſe è pinna templi præcipi-
taſſet, periculum facturus, ſi angeli eum manibus ſuis eſſent excepturi, ita ut pa-
ter promiſerat.

En percuſſit rupem, & defluxerunt aquæ, & fluuij inundarunt, num etiam cibum poterit dare, ſi pa- Ver. 20. ad
rare carnem populo ſuo?) Hic uerſus ſic eſt, ut poſſit uideri à Vate ſubiectus, tanquã uerbum.
uolente populo murmuranti & de Deo diffidenti reſpondere in hunc ſenſum:
En iam experti eſtis uirtutem Dei in Raphidim, ubi iuſſu eius petra cæſa, potum
uobis dedit largiſſime, qui poteſtis modo dubitare, eum poſſe, & cibos ſubmi-
niſtrare, menſamq́ parare quibuslibet inſtructam lautitijs, in deſerto? Si uero ijs
uerba populi murmurantis uoluit referre, incredibilis ſane eum impietatis accu-
ſauit, ut qui impietatem populi mire exprimit, qui expertus Dei bonitatem, &
uirtutem in data aqua, adhuc non dubitare modo, ſed etiam irridere illum ſibi
B permiſerint. לחם uero hic, non pro Man, ſed cibo alio, uti paſſim ſolet accipi-
tur. Man enim iampridẽ depluere Dominus cœperat, populus autẽ illud faſti-
diebat, uulgarẽ cibum petens, unde & carnium, eodem uerſu, quo indicaret de
eadem re ſe loqui, ſimul meminit.

Propterea audiuit Iehouah, & ſuccenſuit, & ignis exarſit in Iaacob, & etiam ira inflammata eſt in Verſus. 21. 22.
Iiſraelem. Quia non crediderunt in Deo, & non ſunt ope eius confiſi.) Kimhi uidetur, ꝙ Va- ad uerbum.
tes hic duplicem ultionem meminerit, incendij, quod poſtremam partem ca-
ſtrorum apprehenderat, cum de labore uiæ murmuraſſent, & ea, quę populum
inuaſerat, cum carnes accepiſſent. Vtraq; ſane eodẽ loci accidit, ut legimus Nu.
11. Cauſſa utriuſq; erat, ꝙ Deo non fiderent, id quod exprimit uerſus 22.

Et mandauit nubibus deſuper, & oſtia cœlorum aperuit. Et pluit ſuper eos Man in cibum, & fru- Ver. 23. 24. 25
mentum cœlorum dedit eis. Cibum potentium edit uir, uictum miſit illis ad ſatietatem.) Miracu- ad uerbum
lum dati Man, ita miraculo coturnicum coniunxit, quaſi ſimul accidiſſet, cum
id populo contigiſſet, anteq̃ aquas accepiſſet in Raphidim. Mihi tamen uidet̃
Pſaltes his uerſibus non uoluiſſe memorare datum Man, ſed potius populi tra-
ducere impietatem, qui inſigne adeo Dei donum, ingratus faſtidierit, atq; abo-
minatus ſit, nec ex eo didicerit, Deo plane fidere, & ipſius ſe bonitati totum cõ-
mittere. Areſcit, inquiebant, anima noſtra, nihil uidentibus oculis noſtris, niſi
Man. Atq; ideo uidetur tam magnifice hoc Dei donum celebraſſe, uocat enim
frumentum cœlorum, & cibum אבירים, id eſt, fortium. Ebræi nubes interpre-
tantur, quæ & שחקים, quod item robuſtos ſignificat, dicuntur. Alij angelorum
legunt, quod tamen non ita intelligendum eſt, quaſi eo cibo angeli ueſcantur,
ſed ꝙ è cœlis angelorum domicilio, deſcẽderit. Dum enim nihil poſſumus ani

mo concipere, cui non locum aliquem tribuamus, superna interim Deo & bea-
C tis mentibus, sedes assignamus, qui tamen loco haudquaq; circumscribuntur,
corporũ expertes. מן uocatum hunc cibum, cuius figura & sapor, Num. 11. satis
diligenter describitur. R. Shlomoh putat quasi paratũ, ordinatũ. מנה enim pa
rate significat. Sic Dan. 1. scribitur: וימן להם המלך, & ordinauit eis rex cibũ
&c. Exo. 16. legimus, cum populus uidisset, ceu pruinã, hoc frumentũ cœlorum
circa tabernacula sua sparsum, dixisse, quemq; ad fratrẽ suum: מן הוא, id est, pa
ratum istuc. Quasi diceret: Hic ille cibus est, quẽ Deus nobis parauit, nesciebant
enim quid esset. reliqui uersus omnes abunde patent, ex historia facti, Num. 11.
Ver. 26. 27. 28 ad uerbum. *Et uertit in cælis Eurum, & adduxit uirtute sua Aphricum. Et pluit super eos carnem sicut puluerem, & uolucre alatum sicut arenam marium. Et cecidit in medio castrorum eius, circum tabernacula eius.*) Et hæc indicant, proximis uersibus Vatem uoluisse impietatem populi
exagitare, qui Man fastidierit, nõ autẽ historiã, ut illud datũ fuit, memorare. Nã
hic historiã quasi concludit, & satiatæ & ultæ concupiscentię. Vocat Aphricum
תימן, quia regio Theman meridionalis Iudæis est, nomen habens à filio Iisma
Vers. 29. 30. 31 ad uerbum. el, Theman dicto, ut legimus Gen. 25. *Et comederũt, & saturati sunt ualde, & attulit eis desyderium eorum. Non recesserant à cupiditate sua, adhuc cibus in ore illorum. Et ira Dei exarsit in eos, & occidit in pinguibus eorum, & iuuenes Iisrael humiliauit.*) Canit ut mature ultio, hæc
dona Dei impie postulata, consecuta sit, quo monemur, non semper beneuo-
lentiæ esse, si cupita Deus largiatur, sæpeq; numero iræ potius q; fauoris esse do-
cumentũ, externis istis bonis abundare. Id quod in diuite epulone uidere est. Iã
siquidẽ bonus est Deus, ut qui æterna respuunt, his tẽporaria tamen bona suppe
ditet, ne nihil à bonitate eius percipiant. *In omni isto peccarunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius. Et cõsumpsit in nihilo dies eorum, & annos eorum in nihilo.*) Notat mur
Versus 32. 33. ad uerbum. mur populi & seditionem, quæ excitata fuit, cũ exploratores terrã Cenaan renũ
ciassent, optimam quidẽ, sed inuictam, de qua Num. 14. Hoc murmure ita sane
Deus offensus fuerat, ut uellet totũ populũ delere, cumq; placatus fuisset ad pre-
cem Mosheh, iurauit tamen, nemini eorũ, qui signa sua in Aegypto uidissent,
quiq; numerati fuissent à uiginti annis & supra, illam aspiciendã. Id canit Psal-
Versus 34. ad uerbum. tes uersu sequẽti: *Cum occiderentur, & inquirebãt eũ, & reuertebantur, & maturabant (ad) Deum*) Prædicat Dei bonitatẽ, qui populũ identidẽ ueniam orantem receperit, &
si continuo ad ingeniũ redirent, ac resipiscentia promissa fallerent, nec diutius il
li supplices essent, q̃ ad id diris cruciatibus cõpelleretur.
Ver. 35. 36. 37 ad uerbum. *Et recordati sunt quod Deus rupes eorum, & Deus altissimus redemptor eorum. Et fefellerunt in ore eorum, & in lingua eorum mentiti sunt ei. Et cor eorum non fuit rectum cum eo, & non fuerunt firmi in fœdere eius.*) Quòd essent caro & spiritus abiens, nec rediens, hoc est,
Ver. 38. 39. ad uerbum. nullarum uirium, nullius firmitatis. *Et ipse misericors remisit iniquitatem, & non disperdidit, et multus in eo fuit, ut iram suam auerteret, et non excitauit omnem indignationem suam. Et recordatus est, quia caro ipsi, spiritus uadens et non reuertens.*) Ingens fuit populi impietas, qua
ita Deum indies irritabant, ut incõporabilis indulgentię fuerit, q̃ toties illis par
ceret. Id uoluit Vates monere, eoq; tot uerbis canit, ut iram suam Deus, uelut ui
suppresserit, meritãq; ultionẽ auerterit. Præterea prędicat misericordiam eius, &
ex eo q̃ huius rationẽ habuit, q̃ id notat, quod Dominus dicebat Num. 14. En
decẽ uicibus irritarunt me. Reuersi sunt, de eo dictũ est, q̃ semper, q̃libet admirã
dis ostentis, Dei uirtutẽ & bonitatẽ experti essent, ad tentandũ tamẽ ipsum, atq;
Versus. 40. 41 ad uerbum. irritandũ redirent. *Sæpius irritarũt eũ in deserto, molesti et fuerunt in solitudine. Reuersi sunt, et tentarunt Deũ, et sanctũ Iisraelis reiecerunt.*) His uersibus accusat impietatẽ populi, q̃ si-
gna in Aegypto pro ipsis ędita contẽpsissent, & quędã eorũ enumerat, quę ut cã
tatissima tum fuere, ita non habuit necesse illa, eo ordine recensere, quo accide
rũt. Primum quidem primo posuit, lacus scilicet Aegypti uersos in sanguinem:

A Scribit siquidem Strabo libro 14. Aegyptum fossis, Nili riuos recipientibus, un-
dique intersectam, ut ubique nauigabilis sit. Has fossas & lacus scriptura יארים uo
cat. De hoc malo Exodi septimo.

Misit in eos mixtionem, & uorauit eos, & ranam, & uastauit eos.) Malum uenenatatum *Versus 45. ad*
muscarum, quas ערב, quod alioqui mixtioné significat, uocari uulgo credunt, *uerbum.*
quinta plaga fuit, ut ranæ secunda, de quibus Exod. 8.

Et dedit brucho prouentum eorum, & laborem eorum locustæ.) Hoc malum in ordine, *Versus 46.*
quem Exodus habet, septimum fuit, scire exprimit, qua ratione singulariter hoc *ad uerbum.*
malum usserit. Absumpsit fructum laboris. De eo legis Exod. 8. *Et perdidit grandi*
ne uineã eorũ, & ficus eorũ lapide grandinis. Et conclusit grandini iumentũ eorũ, & pecora eorũ ful *Versus 47. 48*
minibus.) Hęc 7. loco memoratur Exo. 9. Tẽpestas, grãdo, & fulmina, חנמל quis- *ad uerbum.*
dam pruinam uertunt, sed sunt lapides grandinis maiusculi. Nam Exod. 9. de
tempestate loquitur, quã fuerunt omnia uastata. Paraphrasis Chaldæa habet:
Carbones ignis. Modus iste loquendi, Et conclusit grandini, habetur etiam in-
fra in uer. 59. & 62. Significat autem quid penitus tradere, ceu inclusum eius ma
nibus, cui traditur. *Misit in eos feruorem iræ suæ, ardentem indignationem, furorem & angusti* *Vers. 49. 50.*
am, legationem angelorum noxiorum. Librauit semitam iræ suæ, non pepercit à morte animæ illorum *ad uerbum.*
& uitã eorũ cõclusit pesti) Hæc pestilẽtia, de qua canũt hi uersus, quinta plaga fuit,
ut legitur Exodi nono, sæua admodum, ideo de eo tam atrociter cecinit. Voca
uit autem eam, legationem angelorum nocentium, per illos enim Deus pestẽ,
& alia mala immittit. Inde Dominus dicebat infirmam mulierculam à Satana
ligatam. De Iiob quoque, & ijs, qui cum Dauid Dominũ irritasset numerato po-
pulo, peste peribant, & de exercitu Sancherib, ac aliàs sæpe, manifeste scriptura
per angelos, Dei ultionem perfectam memorat.

Et percußit omne primogenitum in Aegypto, primitias uirtutis illorum in tabernaculis Cham.) *Versus 51.*
Hæc interfectio, decima plaga fuit, de qua Exo. 11. Tabernacula Cham dixit pro *ad uerbum.*
Aegypto, quia Mizraim, unde Aegyptij nomen Ebræis & originem duxerunt,
B filius Cham fuit, Gen. decimo.

Et traduxit sicut gregẽ populũ suũ, & eduxit eos sicut pecus in deserto. Et deduxit eos tuto, & nõ tre *Ver. 52. 53. ad*
pidarũt, & inimicos eorũ operuit mare.) Hic canit beneficiũ eductionis ex Aegypto, & *uerbum.*
deductionis per desertũ, certe admirandũ, nam omni humano pręsidio desti
tuti erant. Tum oppressionis hostium, quos operuit mare. In quo Deus eximie
sane demonstrauit, qua suos soleat cura moderari, & benigne tutari, utque bonis
omnibus etiam, ubi nihil quàm incultum desertum est, cumulare.

Et adduxit eos ad terminum sanctum suum, montem istum quem poßedit dextera tua.) Terram *Versus 54.*
Cenaan sanctam uocat, & peculiariter à Deo possessam, quia decreuerat Deus *ad uerbum.*
in hac nominis sui cultum celebriorem & solennem instituere, ita ut huic religi
one Abrahæ & Iizhak & Iaæcob prælusérat. In hanc ergo terram adduci singu-
lare Dei beneficium erat, sicut extremum malum inde ejci. Id quod in Iudęis lu
ce clarius adparet. Nunc perinde est ubi habites, quantum quidem ad locũ atti-
net, at pio nihil optatius, quàm degere inter sanctos, qui ubicunque fuerint in terra san
cta, & Dei possessione erunt. Montem hic, regionem montanam Amorręorum
intelligit.

Et expulit ante eos gentes, & fecit eos sorte poßidere hæreditatem, & fecit habitare in tabernaculis *Versus 55. ad*
eorum tribus Iisrael.) Agri funiculis, & sorte missa diuidi solent, hinc mittere sor- *uerbum.*
tem & funiculos, sæpe pro tradere possessionem scriptura usurpat, de quo & in
Psal. 16. Porro quod canit Dei beneficium est, quod gentes in gratiam Iisraelis expu
lit, & hunc in illorum possessionem adduxit, propriámque eis fecit.

Et tentauerunt & irritarunt Deum altißimum, & testimonium eius non obseruarunt. Versi retro *Versus 56. 57*
sunt, & defecerunt sicut patres eorum, uersi sunt ut arcus iaculantis. Et irritarunt eum excelsis suis, & *58. ad uerbum*

idolis suis ad æmulationem eum prouocarunt.) Defectiones accusari populi, admissas in
C terra Cenaan, in quam introducti erant, ut colerent summa innocentia & pieta-
te Deum. De quibus memorat totus liber Iudicum. Arcum רמיה, alij legunt,
arcum eiaculanté sagittas, alij, dolosum. Et hic putant dolosum & fallentem ar-
cum dici, qui ilico uertatur, & aliud feriat, q̃ expectatum sit. Sic filios Iisrael ali-
os, q̃ promiserint, q̃ ab eis expectatum sit, sese exhibuisse. A. Ezra, & Paraphra-
sis Chaldæa, eiaculantem legunt, ut intelligas assimilatos Iisraelem arcui ad eia-
culandum facto, sed euerso, id est, remisso, qui iam ad impellendum sagittá sit
plane ineptus. Sic sane illi Deo prorsus inutiles facti, nihil omnino uirtutis, ad
officia iustitiæ reliquum habebant, Hoshea 7. eodem loquendi modo usus est.
De his est totus liber Iudicum.
Ver. 59. 60. 61 *Audiuit Deus & succensuit, & spreuit admodum Iisrael. Et repulit habitaculum Schilo, tabernacu-*
ad uerbum. *lum quo habitat inter homines. Et dedit in captiuitatem robur suum, & decorem suum in manum angu-*
stiantis.) Deus populum suum tum magnifacere agnoscitur, cum benigne ei
consulit. Vbi ergo sub Eli sacerdote arcam fœderis singularem sedem nominis
sui, quam Vates ideo עזו uirtutem, uel robur eius & decorem uocat, eo q̃ hæc
populo ex propitiatorio exhibuisset, Philistæis permisisset, ac eo, uelut numinis
sui præsentiam & præsidium negasset, populum sane supra modum contem-
psit, uilemq́ habuit. De his legimus 4. 5. & 6. primi Schmuelis. Hæcq́ reiectio
Schilo fuit, nam eò arca relata nunquàm fuit.
Ver. 62, 63 *Et conclusit gladio populum suum, & hæreditati suæ succensuit. Iuuenes eius uorauit ignis, & uir-*
64 ad uerbum *gines eius non sunt laudatæ. Sacerdotes eius in gladio ceciderunt, & uiduæ eius nō fleuerunt.*) Sæ-
uissimum bellum fuit, & uere populus à Deo hostibus gladio traditus, & addi-
ctus, ceciderunt enim uno prælio ex populo triginta millia. Tum uorauit ignis,
hoc est, uis belli, súmæq́ ultionis, iuuenes. Ignis enim hic metaphoricòs accipi-
D tur. Et uirgines eius non sunt laudatæ, scilicet Epithalamijs, ut mos erat. Quia
sponsos absumpserat bellum, Sacerdotes quoq; interempti sunt, & uiduæ eorú
non sunt lamentatæ, quia audita morte maritorum, cum Arcę captiuitate, ipsæ
pariter interierunt præ dolore, uti legitur de uxore Pinehas, filij Eli principis sa-
Versus 65. 66 cerdotum. *Et euigilauit sicut dormiens Dominus, sicut fortis uociferans à uino. Et percussit co-*
ad uerbum. *arctatores suos (in parte postica, opprobrium sempiternū posuit eis.)* Solet Dominus sic impijs
uice uirgæ ad castigandum suos uti, ut mox ipsos suæ uirtuti omnia adscriben-
tes, penitus deleat. Ita & Philistæos dijs suis eam uictoriam referentes, sempiter-
no opprobrio affecit, cæsis cunctis Philistæis in partibus pudendis, sicq́ compu-
lit arcam remittere. Vsus est hic Vates simili uiri sopiti à uino, qui excitatus impe-
tu et cú uociferatione in hostes ruit. Sic enim nihil tale expectátibus, & secure tri-
umphantibus subito Deus ultionem immisit, qui antea uisus erat dormire, &
Versus 67. 68 nullam suorum habere rationem. *Et auersatus est tabernaculum Ioseph, & tribum Ephra-*
69. ad uerbū. *im non elegit. Et elegit tribum Iehudah, montem Zijon quem dilexit. Et extruxit sicut excelsa sacrarii*
eius, sicut terram fundauit eam in seculum.) Arca fœderis à Philistæis reddita, non est re-
ducta Schilo, quæ in tribu erat Ephraim, sed mansit usq; ad regnum Dauidis in
Kiriath Iearim. Ita reiecta est tribus Ephraim, & tabernaculum Ioseph, & electa
tribus Iehudah, in qua perpetuum domicilium sibi Dominus delegit, extructū
ut excelsæ regiæ, & fundatum, ut terra quæ nunq̃ mouetur. In quo est de Eccle-
sia Christi uaticinium, ut & Psal. 46. & 48. atq; alibi. Nam templum à Salomo-
ne extructum, non multis adeo post annis excisum fuit,
Ver. 70. 71, 72 *Et elegit Dauid seruum suum, & tulit eum à caulis gregis. A tergo fœtarum adduxit eum ad pascen-*
ad uerbum. *dum Iaacob populum suum, & Iisraelem hæreditatem suam. Et pascet eum in synceritate cordis sui, &*
in prudentijs suis minabit eum.) De sua à pastura ouium, ad regnum exaltatione ca-
nit, & in seipso, quem canit constitutum fuisse, ut pro innocentia cordis sui, pru-
dentia

dentia manuum suarũ, hoc est, prudenti administratione regni, populum Dei,
A ceu gregem synceriter deduceret, Christi typum exhibuit consyderandum. Humilitatis suæ multis meminit, qui à cura gregis, ab opera quam fœtibus ouibus teneram & sedulam impenderat, ad gubernandum populum Dei fuit selectus, ita Seruator noster, uerus homo, instaurator & rex factus est omnium, ad dexteram Patris exaltatus. Qua ratione principes subiectos regere debeant, exprimit uer. ultimus, corde scilicet syncero, nihilq; q̃ populi commoda spectãte, & prudentia manuum, id est, omnibus quæ gerenda sunt, institutis prudentissimis. Sed hæc Christi propria sunt, igitur à solis Christianis principibus præstabunt.

ARGVMENTVM PSALMI LXXIX.

Queritur de calamitate illata Hierosolymis ab Antiocho, contra quem & opem Dei implorat.

PSALMVS LXXIX.

κατλιασικὸς καὶ ἐυκτικός.

Oda Asaphi. Inuaserunt gentes in hæreditatẽ tu- 1
am, polluerunt regiam sacrarij tui, redegerunt Ie-
rusalem in aceruos lapidum.
Dederunt cadauera seruorum tuorum in cibũ 2
uolucribus cœlorum, & carnem bonorum tuo-
rum bestijs terræ.
Effuderunt sanguinem eorum circa Ierusalẽ ue 3
lut aquam, nec est qui sepeliat.
Eò recidimus, ut probris nos uicini nostri afficiant, subsannent ac 4
B ignominia deturpent, qui circum nos habitant.
Quousq; ô Iehouah, succensebis ne perpetuo? ardebit ceu ignis æ- 5
mulatio tua?
Effunde indignationem tuam in gentes, quæ te non agnoscunt, in 6
regna, quæ nomen tuum non inuocant.
Nam Iaæcob uorarunt, & sedem eius desolarunt. 7
Ne sis nobis memor iniquitatum priorum, maturè præueniat nos 8
humanitas tua, nam admodum miseri sumus.
Adsis nobis Deus, serua nos propter decus nominis tui, & libera 9
nos, propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum.
Cur dicant inter gentes, ubi est Deus illorum? nobilis euadat inter 10
gentes nobis uidẽtibus, ultio sanguinis seruorũ tuorũ, qui effusus est.
Perueniant in conspectum tuum suspiria uinctorum, pro magnitu 11
dine potentiæ tuæ, fac superstites eos, qui morti iam addicti sunt.
Repende uicinis nostris septuplum in sinum eorum, opprobrium 12
quo affecerunt te ô Iehouah.
Da uero, ut nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum, te cele- 13
bremus in sæculum, deprædicemus laudes tuas in omnes ætates.

EXPALNATIO.

C

Versus 1. ad uerbum. *PSalmus Asaphi. Venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctitatis tuæ, posuerunt Ierusalem in aceruos lapidum.*) Regio Iisraelitatum, ex omnibus regionibus orbis electa à Deo fuit, ut in ea inuocaretur nomen eius, ideo dicitur peculium, & possessio Domini hæreditaria. In hac metropolis erat Ierusalem, quæ templum habebat, in quo solo Deus suam præsentiam erat pollicitus. Sancta igitur ut erant, ita excoli debebant à sanctis, non pollui, uastari ab impuris ethnicis. Queruntur ergo contra fieri per Antiochi milites.

Versus 2.3. ad uerbum. *Dederunt cadauer seruorum tuorum cibum uolucri cælorum, carnẽ bonorum tuorum bestiæ terræ. Effuderunt sanguinem ceu aquam circum Ierusalem undiq;, & non sepeliens.*) Sceleratos populus etiam hac tẽpestate habuit, uerum in pios, Deoq́ in ueritate seruientes, qui in omnes beneficos se præstare studebant, potissimum sæuiebatur, adeò ut sepultura eis negaretur.

Versus 4. ad uerbum. *Fuimus probrum uicinis nostris, irrisio & ignominia ijs qui circum nos sunt.*) Quamlibet dira patientibus, ac ideo misericordia dignis undiq; illudebatur, quæ querela passim in Psalmis à sanctis occinitur.

Versus 5.6.7. ad uerbũ. *Quousq; irasceris Iehouah penitus, ardebit zelus tuus uelut ignis. Effunde indignationem tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in gentes quæ in nomine tuo non inuocant. Nam uorauit Iaacob, & habitationem eius desolarunt.*) Ira & iudicium Domini a domo eius cœperat, in impijs Deum ignorantibus, ideoq́ quauis re potius quàm nomine Dei confidẽtibus, erat absq; fide sæuiturum, id ergo sancti orant. Cognitio itaq; Dei & inuocatio, ira Dei liberant. Zelũ dicit, Deus enim zelotes est, & hoc unicum in suis ulciscitur, quod creaturas plus quàm se creatorem amant. In uersu 7. est, uorauit, pro uorarunt. Excindere siquidem penitus & haurire, cum populum tum templum, Antiochus statuerat.

Ver. 8. ad uerbum. *Ne memor sis nobis prauitatum priorum, propera, præueniant nos miserationes tuæ, quia miseri facti sumus plurimum.*) Priores prauitates, Kimhi delicta iuuenturis, A. Ezra, patrũ intelligit, utrumq; uero recte intelligitur. Externæ enim istæ & claræ ultiones,

D non tam in hoc à Deo immittuntur, ut rependatur illis, cuiq́ pro merito suo, id enim iudicij post hanc uitam expectatur, quàm ut Deus testetur mundo, se ultorem scelerum, & in horum agnitionem homines adducant, quanquàm in nullum supra meritum animaduertat, nec de filijs pœnas sumat patrum, qui nullas dare pœnas digni sunt. Fit igitur sæpe ut cum diu ad pœnitentiam nos frustra expectauit, immissis malis, cum nobis tum alijs ostendat, quàm inuisa sibi sint quæ olim admisimus, efficiatq́ ut ea & nobis inuisa reddantur. Sic & patrum prauitatem in filijs ulciscitur, sed huius prauitatis eiusmodi hæredibus, ut digni sint, in quibus Deus exempla ędat, declaretq́ quàm prauitatem illam detestetur. Obseruandum autem, quòd quanquàm pro religione isti passi sunt, peccatis tamen suis id imputant. Et sic res habet: Omnium quæ Deus aduersa immittit, caussa peccatum est, & si suos sic Deus honoret, ut quæ peccatis ipsorum debentur, sub nomine religionis & iustitiæ pati faciat. Sic qui Ecclesiasticam historiam legat, uidebit & Christianorum grauiores persecutiones, eorum errore partim, partim sceleribus prouocatas fuisse.

Versus 9. 10. ad uerbum. *Iuua Deus ò Deus opis nostræ propter decus nominis tui, & libera nos, & propitius sis super peccatis nostris propter nomẽ tuum. Quare dicent in gentibus, ubi est Deus eorum, cognoscatur in gentibus, coram oculis nostris uindicta sanguinis seruorum tuorum qui effusus est.*) Quia religio potissimum impugnabatur, & qui cruciabantur & interimebantur uere serui Dei erant, nominis Dei gloriam ingenti sua consolatione memorabãt, quam utiq; cedere gentium impio furori Deus non potuit.

Ver-

Veniet coram te gemitus uincti, secundum magnitudinem brachij tui, reliquos fac filios mortis. Re- *Versus 11. 12. & 13. ad uerbum.*
A *pende uicinis nostris septuplum in sinum eorum, probrum quo te ô Iehouah opprobrarunt. Et nos po-*
pulus tuus & grex pascuorum tuorum, celebrabimus te in seculum, in generationem, & generationem,
narrabimus laudem tuam.) Erigebant sibi sancti animũ, cum in se adeo Antiochus sæuiret, & diritate eorum quæ patiebantur, & raritate superstitum ex populo & hostium impietate, & sua pietate. Quæ nimirum in omnibus similibus precibus sanctorum reperias. Septuplum repensionem pro ampla & sæua dixerũt. Ingens autem consolatio erat, potuisse gloriari se populum esse Dei, & gregem pascuorũ Dei. Ea uero gloriatio sigillo electionis, spiritu filiorũ Dei cõstat. Multum profecto cõsolationis & sanctæ doctrinæ, hic propositũ est Christianis, qui ob tepiditatẽ suã, impijs subinde permittuntur, tantũ singula rite perpendant.

ARGVMENTVM PSALMI LXXX.

Eiusdem argumenti hic Psalmus est, cuius præcedens, Populus Dei, impijs permissus, orat se uindicari, & priora Dei beneficia, sub uineæ allegoria, præsenti calamitati collata, ad erigendã spem, memorat.

PSALMUS LXXX.

κατηλιασικὸς καὶ εὐκτικός.

Præsuli ad Shoshannim decoram, Oda 1
Asaphi.
Pastor Iisraelis ausculta, qui minas uelut 2
gregem Ioseph, quiq; insides Chrubim,
affulge.
Qui es ante Ephraim, Beniamin, & Me- 3
nascheh, excita potentiam tuam, age serua
nos.
B Deus restitue nos, fac illucescere faciem 4
tuam, & seruabimur.
O Iehouah Zebaoth, quousq; irasceris precationi populi tui? 5
Effecisti ut pro cibo haberent lachrymas, pro potu lachrymarum 6
plurimum.
Posuisti nos, ut uicini nostri semper nobiscum contendant, ut sub- 7
sannent nos inimici nostri.
Deus Zebaoth restitue nos, fac illucescere faciẽ tuã, & seruabimur. 8
Vitem ex Aegypto traduxisti, eiectis gentibus plantasti illam. 9
Expediuisti illi locum, fecisti ut radices ageret, & terram repleret. 10
Vmbra eius obtexit montes, pampini eius cedros excelsas. 11
Fecisti progerminare palmites eius usq; ad mare, & malleolos eius 12
usq; ad Euphratem.
Quare dirupisti sepem eius, ut ex ea decerpãt, quicũq; illac transeũt? 13
Cur uastat illam aper è saltu, & depascuntur eam feræ agri? 14
Deus Zebaoth redi obsecro, intuere è cœlis, aspice, & inuise uitem 15
istam.
Vitiariũ, quod plantauit dextera tua, & uitem quã roborasti tibi. 16
Quare exusta iam igni, conscerptáq; est? te increpante perierunt. 17

C Adferas manu tua, pro quibus potentiam tuam solebas declarare,
18 adferas, quos tibi corroboraueras.
19 Haudquaquã à te deflectimus, uitã nobis restitue, ut inuocemus te.
20 O Iehouah Deus Zebaoth, restitue nos, fac illucescere faciem tuã,
& seruabimur.

Ver. 2. & 3. ad uerbum. *PAstor Israelis auribus percipe, minator sicut gregis Iosephi, sessor Crubim affulge. Coram Ephraim, & Beniamin, & Menascheh, excita fortitudinẽ tuam, & ueni in auxilium nobis.*) Promissionem D. præsentiæ atq; tutelæ, multis ab initio meminit, quo fiduciam erigeret precandi. Populũ Israelem, gregis loco habere, Deus se receperat, actutumq́; se illis pastorem promiserat, inq́; huius signum, sedem dignationis suæ inter Chrubim, in operculo arcæ, delegerat, de quo in Psal. 24. & alibi. Hæc intra tabernaculum collocata, circundabatur undiq; ab Israelitis. Ab Oriente castra sua habebat Iehudah, Isascar, & Zebalon. A Meridie Ruben, Shimeon & Gad, Et hi præibãt cũ proficiscerẽtur. Ab Occidente erant castra Ephraim, Manasheh, & Beniamin. Ab Aquilone, Dan, Asser, & Nepthali, & hi sequebantur. Ita ferebatur tabernaculum ante Ephraim, qui & signa ferebat, quæ adiunctæ copiæ, Manasheh & Beniamin sequebantur. Huc itaq; respexit Psaltes uersu. 3.

Versus. 4. ad uerbum. *Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuã & seruabimur.*) Cõfirmata ex iam memoratis fiducia in Deũ, precatur ut adfulgeat, potentiã suam excitet, adueniat seruatũ, hoc est, pręsentẽ opem exhibeat, quod & ipsum est, faciẽ eius illucescere, quo populus Dei restituitur, & seruatur. Hic uer. 4. est intercalaris, tertiò enim repetitur.

D

Versus. 5. ad uerbum. *O Iehouah deus Zebaoth, quousq; fumabis cõtra precem populi tui.*) Queritur fumare eum contra precem populi sui, hoc est, irasci. Iratis siquidem fumant nares. Intelligit autem eũ precem iratũ repellere, & libidinem impiorum, populũ Dei uexantem, non compescere.

Versus 6. ad uerbum. *Cibasti eos pane lachrymarũ, & potasti eos lachrymarũ ampla mensura.*) Sensum habet, quẽ quartus, Psalm. 42. nimirũ queritur, ea calamitate populũ Dei pressum, ut dies noctésq; tantũ lachrymari libeat, præ cibo & potu. שליש capacem mensuram significat. Voluit enim dicere, se plurimum lachrymarum fudisse.

Ver. 7. et 8. ad uerbum. *Posuisti nos contentionẽ uicinis nostris & inimici nostri subsannant nos. Deus restitue nos & fac illucescere faciem tuam, & seruabimur.*) Queritur populus Dei se positum contentionẽ uicinis, hoc est, factũ, ut uicini cũ eo iugiter contendant. Alij intelligũt sic positos contentionẽ, ut uicini de eis cõtenderent, quibus seruirent, quorumúe iniuriæ essent obnoxij, Cum utroq; sensu quadrat quod sequitur, nempe subsannatos ab hostibus.

Ver. 9. 10. 11. & 12. ad uerbum. *Vitem ex Aegypto propulisti gentes, & plantasti eam. Euacuasti coram ea, & radicasti radices eius, & repleuit terram. Et obtecti sunt montes umbra eius & pampinis eius cedri Dei. Emisisti palmites eius usq; ad mare, & ad flumen malleolos eius.*) Similem facit populũ uiti transplantatæ, qua similitudine usus est & Iesha. 5. Agere radicem fecit, dũ reiectis indigenis dedit firmam illi sedem in terra Cenaan. Potentiã & multitudinẽ canit uersus 10. Vocat cedros Dei, maximas, quas hæc uitis umbra sua, sicut & montes, obtexit, quando potentiæ suæ omnia subiecit. Terminos regni, mare Philistinorũ & flumen, id est, Euphraten fuisse, cecinit, & uer. 8 Psal. 72.

Ver. 13. 14. ad uerbum. *Quare dirupisti sepem eius, & decerpunt eũ quicunq; transeunt uiam. Vastat eam aper de sylua, & fera agri depascitur eã.*) Sepes huius uineæ perrupta fuit, cum sublata sua protectione Deus, illos impijs gentibus diripiẽdos permisit. Apri è saltu nominatim meminit, & ferarum agri, quia solent uineæ ab his maximè depasci. Dixit autẽ

aprum

A aprum pro apris, uti & feram agri pro feris, ne quis putet de singulari aliqua fera sibi phylosophandũ. A. Ezra זיז pro uolucribus accipit. Ver. 11. Psal. 50. ad eundem modum dixit, זיז שדי pro שדה, & coniungitur eodem uersu cũ uolucribus, uerum quia agri adiectũ est, uidetur rectè fera interpretari posse iuxta Kim.

Deus Zebaoth redi obsecro, aspice è coelis, & uide, & inuise uitem istam. Et hortum quem planta- Versus 15. &
uit dextera tua, & super filium (quẽ) roborasti tibi.) Orat, ut rursus uitem hanc respicere 16. ad uerbum
Deus dignetur. וכנה uariè interpretantur, quidam ב pro ג positum arbitrantes, legunt גנה, id est, hortum. Quidam putant idem esse, atq; מכון, id est, instructus locus uel mansio. A. Ezra uult Epitheton esse horti, uel uineæ. Vtcunq; autem accipiatur, satis liquet uineam Domini, Ecclesiam Iisraelis, per hanc uocem significari, quam precatur scilicet inuisi, & à depascentibus feris uindicari. Iungitur enim cum uerbis præcedentis uersus, intuere, inuise &c. Eandem uocat & filium dexteræ eius. Scriptura enim id filium cuiusq; rei uocat, quod ab ea factum est, aut seruatur, ulláue ratione ad illam attinet. Sic Iesha. 5. locum uberem uocat filium olei, & 21. uocat Babel filium areæ suæ, quod ita ut frumentũ in area, eam uellet cõterere. Hic uero iterum obseruandum, unde fiduciam sancti sibi alant, memorando scilicet, se uineam esse Dei, ab ipso plantatam, & multis donis corroboratam. Hinc certo cogitabãt fieri nõ posse, quin & porrò ipsis opem ferret. Vnde statim subijciunt suam miseriam.

Exustam igni, excisam, ab increpatione faciei tuæ perierunt.) Quia uineæ populum Va- Ver. 17. ad uer
res assimilauerat, perstat in similitudine, habuisseq; queritur instar uineæ exu- bum.
stæ, & conscerptæ, uastatæq;, idq; propter iram ipsius, qui nimirũ ita de peccatis ipsorum poenas sumeret. Vnde adiunxit Psaltes, mutata persona: Ab increpatione faciei tuæ, uel iræ, illi perierunt, nempe Iisraelitæ.

Sit manus tua super uirum dexteræ tuæ, super filium hominis (quem) roborasti tibi. Et non de- Ver. 18. 19.
fleximus à te, uiuifica nos, & inuocabimus in nomine tuo. Iehouah Deus Zebaoth restitues nos, fac & 20. ad uer
illucescere faciem tuam & seruabimur.) Rursum facit populum Dei beneficiorum in se bum
B meminisse, cum orat Dominum, ut manus eius sit super uirum dexteræ eius, cui scilicet dextera sua mirabiliter semper adfuerit, item, filium quem sibi confirmatis. Hinc sanè sciebant ueri Iisraelitæ, docente eos spiritu, haud quaquam diu impijs tanta in se permittenda. Ex eodẽ spiritu & illud erat quod sequitur: Non deflectimus à te. Obsignati siquidẽ sunt huiusmodi, spiritu filiorum Dei, unde deficere ab ipso nunquam possunt. Omnia affectibus ardent, & ijs ex desyderio gloriæ Dei illustrandæ natis. Digna omnia quæ Christiani diligẽter expendant, nam omnino sic, ut hic Psalmus canit, habet sors illorum.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXI.

AD colendum serio Deum hortatur, beneficia eius in Iisraelem memorat, tum quid hic à neglectu Dei acceperit mali, quantumq; bonorum accipere potuisset, si illi dicto audiens fuisset, summatim perstringit.

Psalmus

A rum, ac etiam humanis uocibus, festum Domino religiose celebrent, ita benefi-
ciorum eius memoriam refricarunt. In uersu quarto festum quidam reddunt,
sed proprie חג sacrificium significat, nec festum, nisi quia in festis diebus sacri
ficia offerebantur. Vnde Psal. 118. Ligate חג, id est, hostiam, ad cornua altaris.

Quia cerimonia Iisraeli istuc iudicium Dei Iaacob. Testimoniū posuit illud in Ioseph cum egrede Ver. 5. 6. ad
tur contra Aegyptum, labium quod ignorabam audiebam.) Cerimonia, iudiciū & testimo- uerbum.
nium pro eodem dicit, cœpto nimirum hoc festum, de quo canit, celebrandi,
sicut & Iisrael, Iaacob atq; Ioseph, nempe pro populo sancto. Quia uero ut cæ-
tera, sic & istud festum, de quo canit, in hoc institutū erat, ut populus beneficio-
rum Dei admoneret, & præcipua Legis datæ, eoq; totius gentis à Deo uindi-
catę, & ita in ueram libertatem adsertæ, sicut in domini, tum seruitutem reda-
ctæ, apposite Vates liberationis à seruitute Aegypriaca meminit, cuius me-
moria religionis studium in populo merito accendere debuit. Habetur hic
בצאתו על ארץ מצרים, cumq; על ferè super, uel aduersus significet, Kimhi
ad Deum hoc refert, legens ad hunc modum: Cum Deus exiret cōtra Aegyptū,
ut suos ulcisceretur. A. Ezra ad id refert, quod è terra Ramesses uenerint, ac tran-
sierint Aegyptū. Chaldæa Paraphrasis refert ad Ioseph egressum carcerem, ad
imperium Aegypti, sed abunde liquet hic de toto Iisraele Psaltem canere, qui
subinde nomine Ioseph appellatur, ut dixi in uer. 16. Psal. 77. Idem satis liquet
& ex uer. 2. Psalmi præcedentis. Kimhi sententia cū sequentibus probe cōgruit.
Mox enim uersu septimo Deus inducitur, memorās ut remouerit humeros po-
puli ab oneribus. Verum hoc totum: cum egrederetur, cum sequentibus iungi
debet, non cū præcedentibus. Nō enim tum quādo deus cœperit egredi cōtra
Aegyptū, sed nec cū populus inde proficisceretur, data hæc Lex est, sed postea
in deserto. Cū phrasi Hebræa non pugnaret si legas, cum egrederetur Iisrael in
Aegyptū, nimirū ex terra Cenaan, linguā cū audiebā, quā ignorabā. Nec est ista
B personæ mutatio insolēs. Istū sensum ideo probarim, φ simplicior, sic erit serui
tutis memoratæ, cui sequēs uersus, qui liberationē memorat, pulchre quoq; re-
spōdebit. Forte & hoc obseruandū, φ scriptū hic est יהוסף, cū alibi habeatur tā-
tū יוסף. Sed alia quoq; noia hāc mutationē recipiūt, ut יהונתן & יהוחנן. Illud,
Remoui ab onere humerū eius, manus eius à furno transierūt.) Inducit Deū memorantē, ut ab Versus 7. ad
onere tā durę seruitutis, humerū illius subduxerit, & subijcit, & à furno, in quo uerbum.
scilicet lateres excoquebātur, transierūt manus eius. Kimhi legit ab ollis cōficien
dis. Nam nō solū ad faciēdos lateres, sed & qcqd ex luto fingitur, cogebātur. Vn
de legimus Exod. 1. Ad amaritudinē perducebāt uitā eorū, seruitute dura, in lu-
to & lateribus, ac omni opere agresti. *In angustia inuocabas me, & liberaui te, respondi ti* Ver. 8. ad uer
bi in abscondito tonitrui, exploraui te apud aquas iurgij, Selah.) Canit id quod Dominus Mos bum.
heh dicebat Exod. 3. Vidi afflictionē populi mei, qui est in Aegypto, & clamorē
eorū audiui &c. illud: In arcano tonitrui, annui tibi, ad illud refertur, quod toni
tru exercitū Aegyptiorū cōturbauit, cū Iisraelē in mari rubro persequeretur, de
quo supra in uer. 17. Psal. 77. Id auxilij, per antiphrasim, uocat responsionē in
arcano, uel abscondito, φ minimè in abscondito esset, licet illi ad Deū, propter
metū Aegyptiorū, quasi in secreto clamassent. Volēs uero simul populū admo-
nere suę incredulitatis, tentationis unius, sed præcipuæ, meminit, loco omniū.
In quo tamē iuxta docet Dei bonitatē cōsyderandā, cū uocat explorationē. Ad
hoc enim, ut & se ipsos & Deū melius agnoscerēt, utile eis erat, sic subinde tenta
ri. Historia huius habetur Exod. 17. Selah adiectū, monet conferendam inter se,
Dei in populū suū Iisraelē bonitatē, & huius in Deū ingratitudinē. Nostri enim
in eo typū habemus deliniatū. *Audi popule mi, & testabor tibi Iisrael si audias me. Nec* Ver. 9. 10. &
erit in te deus alienus & nō adorabis Deū externū. Ego Iehouah qui adduxi te ex terra Aegypto (dico) 11. ad uerbum.
dilata os tuū & replebo illud.) Inducit Deū obtestantē populū, ut sibi auscultet, quod

ſi faciat,ſit bonis omnibus abundaturus,ſi minus,permiſſurum ſe illum ſuis cõſilijs,quibus ſe ipſum ſit perditurus. Sic ſanè habent res humanæ,ut ſæpe quamlibet athei,tamen diffiſi rebus,quas uident,ad inuocandum numen cõuertuntur inuiſibile,ſed ſemper falſum,non enim niſi renati, uerum Deum agnoſcũt, cui & uiuere ſtudent. Sui itaq; deus ſolidam cognitionem,& obedientiam requirit,
Dilata os tuũ. quam promittit conſequuturũ omne bonum. Quod enim ait, Latè aperi os tuum,idem eſt,ac pete quiduis,& accipies,nulla nanq; bonorum poſſunt inopia laborare,dediti Deo. Vnde Galli rerum & bonorum ſucceſſum notare uolentes, Tont luychet en la bouche,dicunt.

Verſus 12. & 13. ad uerbum *Et non audiunt populus meus uocem meam, & Iſrael non uoluit me. Et dimiſi eos in perplexis cogitationibus cordis ſui, ambularunt in conſilijs ſuis.*) Quæ tentem deum inducit, quod audire ſuam uocem, hoc eſt, ſuis parere iuſſis, quæ ſola ſalutifera ei erant populus detrectant, eóq; effecerit, ut eũ ſuis conſilijs, quo nihil perniciosius homini, permiſerit. Ea ſunt שרירות, id eſt, perplexa & perturbata, & ſemper ex mala cauſa deteriorẽ facientia. Decet ſanè ut uiuentes iuxta conſilia ſua, cõſilijs item ſuis in malum ſuum fruantur. Id quod & Prouer. 1. bellè deſcribitur, atq; Rom. 1.

Ver. 14. 15. 16. 17. ad uerbum. *Si populus meus audiſſet me, Iſrael in uijs meis ambulaſſet. Prope inimicos eorum deieciſſem, & in coartantes eos reduxiſſem manũ meã. Qui odio habent Iehouam mentirentur ei & eſſet tempus eorum in ſeculũ. Et cibaret eum adipe frumenti, & à rupe ſaciarem eos melle.*) Memorat quãtis ſeipſum populus ſpoliarit bonis, dũ auſcultare domino rennuit, uictoria ſanè optata & præclara contra omnes hoſtes ſuos, quos ſcilicet ſeruos haberet, ſi ipſe ſeruire domino uoluiſſet (. Illud, Odientes Iehouam mentirẽtur ei explicatũ eſt uer. 45. Pſal. 8.) Tum rerum omnium beata copia, per adipem enim frumenti, id eſt, medullam & delicatiſſimi frumenti, atq; mel è petra, omnis rerum delicatarum abundantia ſignificatur. Magnam ſiquidem oportet eius ſoli fœlicitatem eſſe, ubi apes in petris mellificant. Simile autem eſt Deut. triceſimo ſecũdo. Suggeret mel de petra, & oleum de ſcopulo rupis. Hiperbole eſt, incõparabilis fœcunditatis adeo ut in ſaxis proueniant quæ aliàs uix in miti ſolo prouenire ſolent. Diſcamus nos uero hinc, ibi eſſe Paradiſum, ubi timor Domini, deſertum, ubi Domini cõtemptus, quemadmodum & uerſu ſeptimo Pſalmi 68. diximus. Cæterum melle abundaſſe regionem Iiſraelis, quare & melle Manaſſe dicta eſt, id ſanè uindicat, quòd Ionathan Shaul filius in ſaltu mel repetiſſe legitur 1. Reg. 14.

ARGVMENTVM PSALMI OCTOGESIMI SECVNDI.

MOnet Principes, ut iuſtitiæ ſtudeant, accuſat uulgus horũ iuſtitiæ, & Deum inuocat, ut ipſe per Chriſtum orbem iudicet, cui omnes gentes in hæreditatem ceſſuras ſimul uaticinatur.

PSALMVS LXXXII.

διδακτικὸς καὶ παραινετικὸς

1 ODa Aſaphi. Deus in ſenatu potentium præſidet, in
medio Deorum iudicem agit.
2 Quouſq; iudicabitis iniquè, & improbis deferetis? Selah.
3 Vindicate pauperes & pupillos, adflictos atq;
oppreſſos adſerite.
4 Eripite pauperem & inopem, de manu improborum

A borum liberate.
Nihil norunt nec intelligunt, in tenebris uersantur, nutarunt cun- 5
cta fundamenta terræ.
Ego dixi: dij estis, & filij excelsi uniuersi. 6
Attamen sicut homines moriemini, & sicut uiolenti principes cade- 7
tis.
Surge Deus iudica terram, nam tibi cunctæ gentes in hæreditatem 8
cedent.

EXPLANATIO.

Psalmus Asaphi. Deus adstat in cœtu potentis, in medio deorum iudicabit.) Omnino diuinum quiddam est, hominem in homines uitæ necisq; arbitrium habere, & ingens miraculum, tam multos, quorum quisque natura sibi magis quàm alij uiuere quærit, quorum denique maximam partem Satan ab omni obedientia detorquet, uni homini, ac sæpe tyranno parere. Ob hanc ergo, humana conditione maiorem dignitatē & potestatem, tamq; luculentam diuinitatis portionem, scriptura Principes & Iudices, Deorum nomine dignatur, uocans eos אלים et אלהים. Illi autē fere, ac si nulli altiori potestati subiecti essent, pro libidine, non regunt subiectos, sed omni genere iniquitatis diuexant & obterunt. Monet ergo eos, ut credant Deum inter ipsos adesse, & paulo post, de uiolentia eorum pœnas sumpturum, quia sit iudicem ipsorum acturus. *Ver. 1. ad uerbum.*

Quousq; iudicabitis inique, & facies improborum suscipitis? Selah.) Hoc est, quàm diu nō piget sic deferre improbis, eosq; deprauando in ipsorum gratiam iudicium, honorare? Selah hic adscriptum, monet malum hoc, quo nihil magis execrādum, *Versus 2. ad uerbum.*
B passim & apud eos quoq;, qui sibi admodum iusti uidentur, plane regnare.

Iudicate pauperem & pupillum, adflictum & miserum iustificate. Eripite pauperem & inopem, è manu improborum liberate eum.) Hortatur ad officium, quod est, tueri ac defendere, præcipue eos, qui, quòd seipsos nequeunt defendere, iniuriæ malorum maxime obnoxij sunt. Id namq; Deus solet, de quo in uersum 14. Psalmi 10. & in uer. 6. Psalmi 68. Quare & principum erat in idem incumbere, ut quæ potestate referunt, & usu potestatis referrent. Ecquid præstabilius, quàm tueri inocuos, arcere nocentes, hoc est, Deum quendam inter homines agere, curando ut ordine, & recte inter se uiuant? Hinc iure sane Vlpianus scripsit: Cum ius sit ars boni & æqui, merito iureconsultos, Sacerdotes appellari, ut qui iustitiam colant, boni & æqui notitiam profiteantur, æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solū metu pœnarū, uerum præmiorum quoq; exhortatione efficere cupientes. Quibus Hostiensis Cardinalis, & fratrum Prædicatorū religionem professus, ita subscripsit, ut adfirmarit in proœmio quartę Summę: Iudices rectos, & aduocatos, utentes legibus prout debent, meliorem uitam agere, quàm fratres Prædicatores, uel alij religiossi. Addit Iason Iurisconsultus, quàm Heremitæ, solis uescentes radicibus. *Ver. 3. & 4. ad uerbum.*

Non cognoscunt, non intelligunt, in tenebris ambulant, nutant omnia fundamenta terræ.) Queritur eos, qui Deos quosdam hominibus præstare debebant, nihil horum, quæ sui muneris sunt, aduertere, nihil consydetare, inde miscentur & perturbantur omnia, adeo, ut terræ fundamenta subuertantur, hoc est, omnis humanæ uitæ ratio & ordo, quæ non nisi fide & iustitia consistit, perturbetur & confundatur, tum diuina, quæ omnia absumat, ultio prouocetur. Sic uersu quarto Psalmi 75. *Ver. 5 ad uerbum.*

defluxisse terram canit, priusq; iudicare, hoc est, regere orbem Christus incepis-
C set. *Ego dixi: dij uos, & filij excelsi omnes uos. Veruntamen sicut homo moriemini, & sicut unus*
Versus.6.7. *principum cadetis.*) Affirmat esse quidem ipsos deos, & filios excelsi, ob tam diui
ad uerbum. nam potestatem, uerum ut reliquos homines morituros, ac sicut unum de prin
cipibus casuros, intelligit autem principes uiolentos, qui & se ipsos ob uim &
iniuriam, quibus subditos oppresserunt, in perniciem detruserunt.

Ver.8.ad uerbum. *Surge ô Deus, iudica terram, quia tu hæreditabis in omnibus gentibus.*) Tanq; ergo frustra ab hominibus iustitia expectetur, inuocat Deum, ut ipse surgat, & terram iudicet, gubernaculis humani generis sibi uendicatis. Id uero per Christum, cui omne iudicium, & cunctam in cœlo & terra potestatem dedit, fecit, quare de huius regno uaticinium Psaltes subiecit: Quia hæreditate accipies cunctas gentes, hoc est, in peculiarem possessionem, quum scilicet eius spiritu attracti, totos se il
8. li dederint ultro. Sic autem omnes gentes ipsi in hæreditatem cedunt, ut ex omnibus gentibus suos habeat, reiectis semper qui ex diabolo nati sunt. De hoc in uersu octauo Psalmi secundi. Discant hic Christiani, apud unum Deum iusta iudicia fieri, quo æquanimius ferant in mundo affici iniurijs.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXIII.

Populus sacer, conspiraße ad expugnandum se cunctos finitimos queritur, & orat illos diuina ultione penitus absumi ac deleri, ita, ut prisci sui hostes absumpti, & deleti sunt.

PSALMVS LXXXIII.

κατλιασικὸς & ἐυκτικός.

1 CArmen Odæ Asaphi.
2 Deus ne contineas te, néue côniueas, ne cesses Deus.
3 Nam en inimici tûi fremût, & qui te odio prosequuntur, extollunt caput.
D 4 Aduersus populum tuum uafre consultarunt, inierunt consilium aduersus absconditos tuos.
5 Dixerunt: agite, deleamus eos, ne sint amplius gens, ne memoretur deinceps nomen Iisraelis.
6 Conspirarunt unà ex corde, aduersum te fœdus icerunt.
7 Tabernacula Aedom & Iismaelitarum, Moabitarum, & Hagarenorum.
8 Gebalitæ, Ammonitæ, & Amalekitæ, Philistîjm cum Tyris.
9 Etiam Assyrij iuncti illis sunt, fuerunt auxilio filijs Lot, Selah.
10 Fac illis ut Midian, ut Sisera, ut Iabin apud flumen Kishon.
11 Qui uastati sunt in Endor, facti sterquilinium terræ.
12 Fac ut horum principes habeant, sicut Oreb & Zeeb, & sicut Zebach ac Zalmona, cuncti istorum tyranni.
13 Qui dixerunt: uendicemus nobis urbes Dei in hæreditatem.
14 Deus redige hûc illos, ut sint ceu rota, &, ut stipula exposita uento.
15 Vt incendium syluæ, ut conflagratio montium,
16 Sic persequitor illos procellis tuis, & turbine tuo consterna illos.

Totos

A Totos ignominia perfunde,& inquirent nomen tuum. 17
Pudefiant & consternantur in omne æuum,afficiantur opprobrio 18
& pereant.
Et cognoscent,quòd tu solus,quòd nomen tuum excelsum sit su- 19
per omnem terram.

EXPLANATIO.

Versus 2. ad uerbum.

Eus ne sileas tibi,ne obmutescas,& ne taceas ô Deus.) Ebræi existimant Psalmum hunc in hostes illos compositum esse, qui contra Iehoshaphat ingentibus copijs uenerant,de quibus legimus 2. Paral. 20. Ii sane ita ut hic populus sanctus precatus est, extincti diuinitus fuerunt. Hanc historiam perstrinxi in uersum quintum Psal.48. Contra hos ergo orant sancti,ne Deus sileat,id est,uirtutem suam contineat, sinens in populum suum grassari impios,uehementer autem orant, quia extrema eis intentabantur. De hac translatione silentij dixi in uersum 1 Psalmi 28.

Versus 3.4.5 ad uerbum.

Quia ecce inimici tui infremunt,& qui te oderunt,extulerunt caput. Contra populum tuum uafre inierunt consilium,& consultarunt contra absconditos tuos. Dixerunt: uenite,& extinguamus eos à gente,& non memoretur nomen Iisrael ultra.) Notat insolentiam & arrogantiam,tum & studium atque conatus hostium,nihil non tentantium,quo Iisraelem perderent. In uersu quarto uocat populum Dei absconditos eius,eò quod tutela eius mundo abscondita seruantur,& quod tam quid modo apud ipsum sint, quam quid futuri sint coram omnibus,nunc omnino lateat. Consolatio erat sanctis,quod poterunt dicere Deo,hostes tui,& contra populum,& absconditos tuos.

Ver.6.7.8.9 ad uerbum.

Nam corde pariter conuenerunt,fœdus contra te icerunt. Tabernacula Aedom & Iismaelitarum, Moab & Hagarenorum. Gebal & Amelek,Philistijm cum habitantibus Tyrum. Etiam Aschur,additus est cum eis,fuerunt brachium filijs Lot,Selah.) Numerum canit hostium, qui omnes
B contra Deum fœdere icto conspirauerant. Quod uersu septimo canit tabernacula Aedom,putat Kimhi notatum,ad diuturnum bellum eos instructos uenisse, si forte breui expugnare Iehudah nequissent,nempe tabernaculis suis,totaque familia simul adductis. Porro cunctæ fere istæ gentes meridionales,ut Aedom,Iismaelitani,Hagareni,& cæteræ,nulla alia domicilia,quam tabernacula habent. Hagareni quos dicit,satis liquet,ab Hagar ancilla Abraham ita uocatos, incertum autem,an à filijs uenerint,quos ex alio habuerit marito,an ab ijs,quos ex Abraham. Quidam enim putãt ipsam esse,quæ Kethurath, quam duxisse Abraham legitur,mortua Sarah. Ex hac legimus Gen.25. natos Abrahæ aliquot filios,qui sedem suam in deserta Arabia habuerunt,de quo nõnihil in uer.10. Psal.72. Gebalitarum certam originem,ut aliorum,scriptura quod equidem sciam, nõ indicat. Porro Thargum Ierosolymitanum uocat Seir גבלא, inde uerisimile mihi est gentem fuisse quę cum Aedomitis ad hunc montem habitarit,uel partem Aedomitarum sic fuisse dictam. Ashur uocat eos,qui à regione trans Euphratẽ in auxilium filijs Loth,hoc est,Ammonitis & Moabitis uenerant .Selah hic subscriptum, monet considerandum,ut omnes finitimi,etiam cognati populi sancti,ad delendum ipsum conspirauerint. Et hæc sane est sors Christianorum.

Ver.10.11.12.13. ad uerbum

Fac illis sicut Midian,sicut Siseræ,sicut Iabin in torrẽte Kischon. Vastati sunt in En dor,fuerũt sterquilinium terræ. Pone optimates eorum sicut Oreb,& sicut Zeeb,& sicut Zebach,& sicut Zalmuna principes eorum. Qui dixerunt: hæreditabimus nobis mansiones Dei.) Populus Dei precatur dignam hostibus ultionem,& memorat ultionis sumptæ de Midianitis olim & Cenanæis. Midianitæ iunctis Amalekitis,ac alijs, quotannis omnia in terra Iisráel uastabant,& cogebant populum in speluncis & hiatibus petrarum sese

fcondere. Hos tandem misso contra eos Gideone, cum tubis & lampadibus,
C Dominus ita consternauit, ut se mutuo interficerent. Horum principes Oreb & Zeeb comprehensos populus ex Naphtali, Aser & Ephraim, interfecit, sicut & Gideon duos eorum reges, Zebach & Zalmuna. Hæc scribūtur Iudic. 6. 7. & 8. Antea fuerant attriti uiginti annis, per Iabin regem Cenaanitarum, cuius princeps militiæ erat Sisera. Huius exercitum castra habentem apud torrentem Kishon, Deus ita exagitauerat, ut Sisera desiliret curru suo, ac pedes fugeret, quem Iael uxor Heber Keninæi, in tabernaculum suum receptum, & dormientem, impacto clauo in caput, interemit. Exercitum autem eius ad unum deleuit, Barak, cum eo populo, quem secum habebat. Nam persequutus eos fuit usque Heroscheth gentium. Hęc quarto Iudicum legimus. Talem ergo ultionem sancti, & suis hostibus imprecantur. Versu decimo, Medianitarum uerbo tantum meminit, & de Cenaanitis mox subiecit, & uersu duodecimo de Midianitis repetijt. En dor, de quo in uersu undecimo, non memoratur in libro Iudicum, sed Dauidis tempore, multam adhuc ueterum monumentorum, præter sacram historiam, quam nos habemus, extabat. Est עין דור, quod significat fontem nationis. Cæterum locus est in tribu Menasheh, ut legimus Iehosua 17. indubie propefluuium uel torrentem Kishon. Facti autem fuerunt sterquilinium & fimus terræ, cum inhumati in terra computruerunt. Quanquam alij metaphoram putet, quod nempe ita, ut sterquilinium terræ, conculcati sunt.

Versus 14. ad uerbum. *Deus pone eos sicut rotam, sicut stipulam coram uento.*) Similitudinem quisquiliarum uel stipularum, quæ sint expositæ uento, habet & uer. 4. Psal. 1 & uer. 5. Psal. 35.
D Rotæ uero Iesha. decimoseptimo. Orat autem, ut summe perturbentur hostes, consternentur, ac penitus intereant. Dei enim hostes erant, & habitacula Dei, ut canit uersu decimoquinto occupare, tanquam suam hæreditatem, fuerant conati.

Versus 15. ad uerbū. *Sicut ignis (qui) exurit syluam, & sicut flamma quæ incendit montes.*) Exaggerat quam orat ultionem, dum precatus redigi hūc eos, ut sint instar ignis uorantis syluas, & flammæ, qua conflagrant montes. Eiusmodi enim incendiū nequit restingui, & uorat omnia.

Ver. 16. ad uerbum. *Sic persequeris eos in tempestate tua, & in procella tua terrefacies eos.*) Id imprecatur, quod habet uersus quintus & sextus Psalmi 35. nempe, ut ui ultionis ceu procella & סופה, id est, turbine (Gall. Tourbilion, uti R. Shlomoh reddidit) ita proterantur, ut nullo pacto consistere, ac se recipere unquam possint.

Versus 17. 18. & 19. ad uerbum. *Imple facies eorum ignominia, & inquirent nomen tuum ô Iehouah. Pudefiant, & terrefiant perpetuo, & afficiantur probro & pereant. Et cognoscent, quia nomen tuum Iehouah solum tibi, & altissimum super omnem terram.*) Precatur apertioribus uerbis, ut sempiterno pudore & opprobrio affecti, & terrore exagitati hostes, plane pereant, ita agnituri Dominum unum esse & posse omnia, atque non Iudęos solum, sed & in omnem terram potestatē habere. Hic exitus est hostium filiorum Dei, sic propugnat ille suos, ei ergo nos totos committamus.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXIIII.

Multo flagrantissimum Dauidis desyderium ueniendi in coetum sacrum, & foelicitas illum adeuntium, ac in eo Deum laudantium describitur.

Psal-

A PSALMVS LXXXIIII.

ἐυκτικὸς καὶ ἐπαινετικός.

PRæsuli,ad Githith,Oda filiorum Korah. 1
Quàm sunt,ô Iehouah Zebaoth, amabilia tua 2
habitacula.
Ardet ac etiam deficit anima mea præ desyde- 3
rio ueniendi in atria Iehouæ, cor meum & caro
mea clamant ad Deum uiuum.
Etiam passer inuenit sibi domicilium,& hirun- 4
do nidum ubi reponat pullos suos,altaria tua,ô Iehouah,rex meus &
Deus meus,
Fœlices qui domum tuam inhabitant,perpetuo laudabunt te. 5
Fœlices illi homines,quorum robur in te situm est, quibus fuerint 6
corde semitæ.
Transeuntes uallem fletus,fontibus abundantem reddent, etiam ci- 7
sternas pluuia replebit.
Ibunt de cumulo ad cumulum,comparebit quisque eorum apud De- 8
um in Zijon,
Iehouah Deus Zebaoth audi precẽ meam,ausculta Deus Iaæcob, 9
Selah.
B Clypeus noster,aspice Deus,intuere faciem uncti tui. 10
Potior est dies in atrijs tuis,quàm mille hic,malui ad limen deside- 11
re domus Dei,quàm habitare in tabernaculis perturbatis.
Nam sol & clypeus est Iehouah Deus,dabit Iehouah gratiam & di- 12
gnitatem,non auertet bonum ijs,qui uiuunt innocenter.
O Iehouah Zebaoth,fœlix homo,qui te nititur. 13

EXPLANATIO.

QVàm dilecta habitacula tua ô Iehouah Zebaoth. Accensa est desyderio, & etiam defe- cit anima mea ad atria Iehouæ, cor meum & caro mea, ouabunt ad Deum uiuum. Eti- am passer inuenit domum, & hirundo nidum sibi, ubi ponet pullos suos, altaria tua ô Ie- houah Zebaoth rex mi, & Deus mi.) Ver. 2. 3. 4. Etiam uerbum. Idem argumentum est huius Psalmi,quod 42. Inducunt enim filij Korah Dauidem,hic & illic,quærentem se abstineri,ne festum Domini,apud tabernaculum fœderis, cum reliquo Iisraele agat. Et quoniam in uersu octauo Zijon meminit,uidetur eadẽ fuisse abstentio,de qua illic,& hic queritur,nempe quæ contigerat à coniuratione Abeshalomi. Cum siquidem nihil prius haberet illustratione gloriæ Dei, & incremento religionis,facile crediderim incredibiliter adflictum fuisse, quod cum bello,contra filium occuparetur,festum agendum Domino incidisset,& id occasionem dedisse filijs Korah,ut plures Psalmos hac de re componerẽt. In hoc enim tanto Dauidis ad festum Domini ueniẽdi desyderio,indicatum est, quãta sit fœlicitas agere in Ecclesia Christi,in qua uere præsidet Deus,in qua sola,scilicet,salus & uita percipitur,ad quam sancti tantopere anhelant. Quàm uero,et

cui tātopere arserit in sacris festiuitatibus cum populo Deum celebrare, dictum C iam aliquoties est, præcipue in uersus tres posteriores Psalmi uicesimiquarti, & uer. 4. Psalmi 27. Hoc ergo desyderium describitur uersibus secundo, tertio & quarto. Porro uersum quartum, quidam Ebræorum sic accipiunt: En passerum & hirundinum sors, potior est mea, illæ enim locum apud aras tuas reperiunt, ubi nidulentur, & mihi non licet illas adire. Sed licet passeres & hirundines in hominum domicilijs agere soleant, haud tamen scio, an fuisse illis in altaribus Domini locum, ad condendos nidos, hic precator intellexerit, quare malo uersum hunc legere per reticentiam, aptam sic affectis, ut hunc fuisse pręcedens uersus indicat. nempe, in hunc modum: En passeres & hirundines, quæ crebro, quod subinde nidi earum deturbentur, emigrant, inueniunt tandem ubi pullos suos reponant, mihi autem peruenire ad altaria tua Deus, apud quæ sola grata mihi quies foret, non datur. Sic igitur erit uersus legendus: Etiam passer in. do. & hir. nid. sibi, quo reponant pull. suos. Altaria tua ô Iehouah, subaudi, ego cōtingere nō possū, quę ego nō minus expeto quàm uolucres pro excludēdis, fouēdisq́ pullis suis nidos, à quibus dum absum, nihil quietis animo meo expectandum est.

Versus 5. ad uerbum. *Fœlicia habitantibus domum tuam, usq; laudabunt te, Selah.*) Ex tam flagranti desyderio ueniendi ad locum Dei, fœlices pronunciat, quibus datum in domo Domini perpetuam mansionē habere, & id ideo, quod semper laudare Deū ualeant, quod scilicet censet summam esse fœlicitatem, uti reuera est. Quod ut digne perpendatur, subiunxit Selah.

Versus 6. ad uerbum. *Fœlicia homini cuius robur in te, semitæ in corde eius.*) Cum sacerdotum autem & Leuitarum, ac aliorum paucorum hominum fuerit, apud tabernaculum fœderis perpetuo habitare, non solum hos fœlices pronunciat, uerum D eos quoq;, quibus & si non esset datum domo Domino adesse perpetuo, ut Sacerdotibus & Leuitis, alijsq́ liberioribus hominibus, contigisset tamē suppeditante eis uirtutem Domino, statis festis illam adire, habereq́ in corde semitas, hoc est, habere animum & studium, iter ad domum Domini suscipiēdi. Sic intellexit hunc uersum A. Ezra. Haud scio tamen, an aliud, robur eius in te, non possit intelligi, qui in te omne robur suum situm existimat, eoq́ toto pectore ad domum tuam anhelat.

Semitæ in corde.

Versus 7. 8. ad uerbum. *Transeuntes per uallem fletus, fontem ponent eam, etiam cisternas amiciet pluuia. Ibunt de cumulo ad cumulum, uidebitur Deus in Zijon.*) Canit festa adeuntium, studium & alacritatem. Transeuntes, inquit, uallem fletus, hoc est, si etiam sitientem uallem, & ob id ad fletum potius quàm gaudium prouocantem, pertranseant, ut ualles multæ in terra Iisrael sunt, ponent eam fontem, hoc est, facient ita fontibus abundare, ut tota fōs quidā uideat̃. Significare siquidē uult sanctos, prę nimio studio adeūdę domus Domini, ac alios eodem pelliciēdi, puteos passim in aréntibus locis effossuros, & ubi id terræ ariditas fieri neget, paraturos cisternas, & piscinas, quibus pluuialis aqua recipiatur, unde subijcit: Et pluuia uestiet, hoc est, replebit, cisternas. A. Ezra putat locum certum fuisse uocatum uallem fletus, aut certe arbores

Vallis fletus.

esse, quæ בבאים dictæ sint, unde uallis nomen acceperit. Alacritatem & animi iucunditatem magis exprimit uersu septimo: Ibunt, inquit, de cumulo ad cumulum, turmatim enim ascendebant. Vt ergo fieri solet, præ ingenti animi lætitia, discurrebant de turma ad turmam, de beneficijs Domini inuicem colloquentes, donec singuli in Zijon coram Domino apparerent. Vulgo legitur: De uirtute ad uirtutem, habetur enim חַיִל, quod uirtutem etiam, sed bellicam fere significat, nonnunquàm robur opum. Hinc quidam hoc dictum sic accipiunt, quasi uoluisset Propheta canere, inter eundum robur sanctis continuo augendū, ut sane Dominus suis quæ pia sunt molientibus, uires semper sufficit. Prior tamen interpretatio uidetur simplicior.

O Iehouah Deus Zebaoth, audi precem meam, auribus percipe deus Iaecob, Selah. Clypee noster aspi Versus 9. & A *ce Deus, & respice faciem uncti tui.*) Ex memoratis accensus, precatur, ut precem suam 10. ad uerbum audiat Deus, utiq; qua precabatur hanc & populo & sibi fœlicitatem restitui, un de & Selah adscripsit. Sui peculiariter meminit, ut uncti Domini.

Quia melior dies in atrijs quàm mille, elegi liminare in domo Dei, in eo, ut uersér in tabernaculis Ver. 11. 12. ad *perturbationis. Quia sol, & clypeus Iehouah Deus, gratiam & decus dabit Iehouah, non auertet bo* uerbum. *num ambulantibus in syncerıtatibus.*) Caussam precis præmissæ hisce uersibus subiungit: Melior enim est dies: inquit, unus in atrijs tuis, quàm mille, subaudi, dies uel anni, alibi. Omnia affectibus ardent, ideo reticentijs huiusmodi utitur. In uersione adieci, hic, ut intelligas locū, ubi detinebatur. Eum exprimit uer. 7. Psalm. 42. dum ait: Tui recordabar in terra trans Iordanē, à monte Hermon &c. Idem est quod sequitur: Elegi ad limen desidere, in domo Dei mei, quàm habitare in tabernaculis רגשׁ, id est, perturbationis, uti erant, in quibus tum erat, propter coniurationem Abeshalomi. רגשׁ enim inquietem & perturbationem significare ostendi in primum uersum Psalmi primi, & satis probat, quod legimus. 1. Reg. 14. Shaul quocunq; se uertebat ירשׁיע, id est, turbatos reddebat, adfligebat. Cur uerò melius putet, habitare in domo Domini, & id præ omnibus eligat, causam reddit uersu duodecimo. Deus enim sol est, uitæ lucem semper infundens, clypeus est, qui cuncta mala depellit, dat gratiam, qua ipsi & bonis omnibus amabiles simus atq; gratiosi, datq; dignitatem sanctimoniæ & fœlicitatis sempiternæ, & nihil omnium bonorū abesse suis patitur, ijs, scilicet, qui innocenter uixerint. *Iehouah Zebaoth, fœlicia homini, nitenti in te.*) Epiphonema habet, Ver. 13. ad uer animi spirituali uoluptate, ex cōsyderatione diuinæ bonitatis, ardentis, & inde bum, gestientis quàm plurimos ad studium Dei inuitare.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXV.

B *VAticinium est de regno Christi, & pro aduentu eius precatio, cum descriptione fœlicitatis, qua omnia plena sunt, ubi illud obtinuerit.*

PSALMVS LXXXV.

προτρεπτικὸς καὶ ἱκετικός.

RÆsuli, Oda filiorum Korah. 1
Beneuolus eris terræ tuæ ô Iehouah, captiuita- 2
tem Iaæcob auertes.
Auferes iniquitatem populi tui, obteges cūcta 3
ipsorum errata. Selah.
Tolles omnem æstum tuum, & sedabis feruo- 4
rem iræ tuæ.
Restitue nos Deus Seruator noster, extingue indignationē tuam 5
contra nos.
Num iugiter succensebis nobis? extrahes iram tuam in omne æuū? 6
Tu profecto is es, qui restitues te nobis, uiuificabis nos, de te lætabi 7
tur adhuc populus tuus.
Exhibe ô Iehouah bonitatem tuam, & tuam opem nobis præsta. 8
Audiam quid loquatur Deus Iehouah, nam loquetur pacem de 9
populo suo, de bonis suis, nec recident ad stultitiam.

10 Vtiq; propè erit ope sua, ijs, qui ipsum timent, ut inhabitet decus
C in terra nostra.
11 Bonitas & fides sibi inuicē occurrēt, iustitia & pax se mutuò oscula-
12 buntur. Fides è terra progerminabit, & iustitia è cœlis manabit.
13 Etiam Iehouah benignè faciet, terráq; nostra reddet prouentū suū.
14 Iustitia coram ipso fœliciter ingredietur, & pedes suos in uiam ala-
criter ponet.

Ver. 2. 3. & 4. ad uerbum. (*Gratam habebis terram tuam ô Iehouah, auertes captiuitatem Iaæcob. Condonabis prauitatem populo tuo, operies omnia peccata eorum. Selah, Collige omnem indignationem tuā, & reuocabis iram tuam à feruore.*) Verus Iisrael & Iaæcob, sunt omnes electi & spiritu Dei donati, horū Ecclesia, terra Domini est. His præuiderunt sacri Vates Christum Seruatorem à patre donandum, & cum eo omnia, iure igitur cecinerunt: Gratam habebis terram tuam. Idem solus uerè liberos efficit, donatos spiritu recti tātum studiosos, rectè igitur subiecerunt: Captiuitatem Iaęcob auertes. Nam hæc nihil aliud est, quā ita Satanæ & peccato obstrictum esse, ut nolentes quoq; ad malū agātur. Id quod Paulus de se queritur Rom. 7. Commodum igitur succinuerunt: Condonabis iniquitatē populi tui, quæ tum uerè condonata est, dum non dominatur amplius nobis. Cumq; idem nos patri planè reconciliat, gratosq; efficit, uerè tegit peccata nostra, ne unquam ille ad uindicandum ea uideat, unde & hoc subijci conueniebat: Obteges cuncta ipsorum errata, utiq; cum filio tuo Domino Iesu plenè
D uestieris Quæ Dei in nos dignatio, nunquam satis expendi poterit, ideo adscriptum Selah est. Hæc uerò cum perfecta in nobis fuerint, nihil erga nos quàm fauor & dilectio Dei sentietur, tum igitur implebitur, quod de colligenda, id est, fruenda æstuanti indignatione auertendáq; ira, ne nimium ferueat, uaticinati sunt uersu quarto. Hactenus uaticinium. Sequitur precatio.

Ver. 5. 6. 7. & 8. ad uerbum. (*Restitue nos ô Deus opis nostræ, & dissolue indignationem tuam erga nos. Nunquid in sempiternum irasceris nobis, trāhes iram tuam in generationem & generationem? Nunquid tu reuerteris, ut uiuificabis nos & populus tuus lætabuntur in te? Ostende nobis ô Iehouāh bonitatem tuam, & opem tuam dabis nobis.*) Hic precātur sancti Vates, de quibus precedentibus uersibus uaticinati sunt. Nam quid aliud est nostri restitutio, & iræ in nos Dei dissolutio, atq; decurtatio & finitio, quā orant uersu quinto & sexto: Quid item Dei ad nos reditio, atq; nostri uiuificatio, in ipsóq; lætitia, quā precantur uersu septimo, tum bonitatis opisq; Dei exhibitio, quam petunt uersu octauo, q̄ gratuita peccatorū condonatio & purgatio solidæq; iustitiæ, quam suis beneuolus Deus donat, cōmunicatio, de quibus premissum uaticinium est. Repressa siquidem ui prauitatis genuinæ & accenso in nobis amore studióq; Dei, uerè Dei beneuolentia fruimur, salui sumus, uita sempiterna & beata donati. Vsq; huc precatio est, sequitur uaticinium & descriptio fœlicitatis, quæ regnante Christo, ubiq; futura erat.

Ver. 9. ad uerbum. (*Audiam quid loquatur Deus Iehouah, quia loquetur pacem ad populū suū, & ad bonos suos, & non reuertentur ad stultitiam.*) Quo maiore fide hi sacri cantores de fœlicitate regni Christi prædicere agnoscātur, inducunt Vatem ad excipiendum oraculum sese accōmodantē & dicentē: Audiā quid loquatur Deus Iehouah. Nā loquetur ad populum suum, id est, de populo suo, pacem, id est, nunc fœliciter res populi sui habituras. Id enim pax significat. Bonos Dei, eosdē uocant, quia in bonitate, præcipuè, qua alijs Deos præstamus, Dei imago, quam in nobis Christus restituit, sita est. אל hic pro על accipitur, ideo probe redditur: de populo, de bonis. Porrò hæc populi selecti fœlicitas, in eo maximè est, quòd spiritu

A quòd spiritu Dei donatus, recta & salutaria sequitur, nec redit ad stultitiam, seruitutem scilicet cupiditatum suarum, qua erat ante perceptum spiritum Christi obstrictus. Vnde subijciunt sacri Vates: Nec recident ad stultitiam. Vnde autem futura sit hæc populo Dei fœlicitas canit uersus sequés. *Vtiq; propè erit salus eius timentibus ipsum, ut habitet decus in terra nostra.*) Ver.10. ad uerbum. In Christo siquidem Deus habitat corporaliter, & hic adeo propè se nobis adiunxit, ut nos de carne & ossibus suis esse uoluerit, ut in medio sit omnium, qui in nomine eius conueniunt, ut deniq; uiuat, loquatur, & agat omnia in ijs qui sibi credunt, quippe qui cum Patre perpetuam apud illos habeat mansionem. Hanc ergo beatam Dei præsentiá, uocant gloriá, quá præuiderunt habiturá in terra populi sancti, hoc est, in horú Ecclesia, ubicúq; ea corpore degat. *Bonitas & ueritas obuiabűt, iustitia & pax se mutuo osculabuntur, Veritas de terra germinabit, et iustitia è cœlis despiciet. Etiam Iehouah dabit bonum, & terra nostra dabit prouentum suum.*) Versus.11.12. & 13. ad uerbum. Christus iustitia Dei est, quare ubi sic præsens est, ubi ita regnat, ut omnia fide & bonitate, quibus uita Deo digna, & ad legé eius formata cőstat, pollent. Id iam canunt hisce uersibus prædictum. Nam bonitatis & ueritatis inter se obuiatio, tum iustitiæ & pacis mutua osculatio, quod scilicet est amicè sibi obuiantiú, tum fidei e terra progerminatio, & iustitiæ è cœlis despectio, id est, deplucio, nihil aliud est, q̃ apud omnes passim hæc obtinere, & unumquéq; sanctorú ista alteri præstare. In uer.11. mutuata similitudo est ab hominibus sibi inuicem occurrentibus, & se mutuò osculantibus, quod cú passim fit, magna est hominum frequentia. Inde nihil nisi ueritatis, bonitatis, iustitiæ, & pacis frequentiam & abundantiam, hac prosopopeia sacri Vates canere uoluerunt. Nec aliud uer.12. in quo similitudo accepta est, à copia frugum, quæ fœliciter & copiosè proueniunt, ubi soli fœcunditati, respődet cœli benignitas, canunt ergo & terrá nihil nisi ueritaté germinaturam, & cœlos nihil nisi iustitiam depluturos, hoc est, omnia plena fore iustitiæ & ueritatis studiosis. נשקף

B prospexit significat. sed hic pro manare & depluere accipitur. A. Ezra intelligit istud, Iustitia de cœlis prospiciet, ut idem sit, pro iustitia agentium in terra, cœlorum moderatio, terram fœcundando, respondebit. Sed prior interpretatio uidetur simplicior, & regno Christi magis digna. Ad hæc sequens uersus, de externarum rerum abundantia canit, quæ & ipsa perpetua ferè pietatis comes est. uti dixi in uer.13. Psalmi 34. Vt autem in iustitiæ studio omnia sita sunt, ita iterum de eius fœlici prouentu in regno Christi canunt sacri Vates uersu ultimo.

Et iustitia coram eo ingredietur, & ponet in uia gressus suos.) Versus 14. ad uerbum. Hoc est, ubiq; magna eorú erit copia, qui iustitiæ, fœliciter studebűt, illi ceu coram Deo ipso fauente, & successum suppeditante, fœliciter agent, & alacriter in uia iustitiæ & pietatis promouebunt. Pro eodem dixit iustitiá passus suos ponere in uiá, & gradi. Est metonymia. nam iustos corá domino ingressuros, & fœliciter in uia suos passus, id est, pedes posituros, dicere noluit. Quid uero sit coram Deo uersari uel gradi, dixi in uer. ultimum Psalmum 56. In his autem omnibus, fides, iustitia, bonitas, pax, pro eodem accipiuntur, ut hæc se inuicem perpetuò cőcomitantur, qui enim ex fide cú proximo egerit, & iustè & benignè aget, pacemq; colet, ita qui ex iustitia, bonitate, ac studio pacis aget, habebit & reliqua.

ARGVMENTVM PSALMI OCTOGESIMI SEXTI.

PRecatio est, qua orat primum, ut innocenter, inde ut ab hostibus tutus uiuat & fœlix, simulq; potentiam Dei & bonitatem, amplissimè, cum sibi, tum alijs, exhibitá, ac etiam exhibendá memorat.

uiĉtmóç.

C Precatio Dauidis. Ausculta ô Iehouah, annue mi-
1 hi, nam adflictus & inops ego sum.
2 Custodi uitam meam, quandoquidem ego bo
nitati studeo, serua tu Deus meus seruum tuum,
qui nimirum te nititur.
3 Faue mihi Iehouah, te enim quottidie inuoco.
4 Exhilara animum serui tui, nam ad te animum
meum ô Domine attollo.
5 Etenim tu Domine beneuolus es & propitius, ampla bonitate in
omnes qui te inuocant.
6 Audi Deus precem meam, & suscipe deprecationem meam.
7 Cum infestor, te inuoco, nam soles mihi annuere.
8 Nõ est tibi inter Deos quisq̃ cõferẽdus, nec est qui, qualia tu, faciat.
9 Cunctæ, quas condidisti, gentes, uenient, tibiq̃ supplices erũt Do-
mine, & nomen tuũ extollent.
10 Quandoquidẽ magnus tu, miráq́ ædis facinora, tu Deus solus.
D 11 Doce me Iehouah uias tuas, quo uiuam ex fide tua, uni cor meum
ut te timeat.
12 Celebrabo te Domine Deus meus ex toto corde meo, & extol-
lam nomen tuum perpetuò.
13 Magna siquidem fuit semper in me bonitas tua, nam liberasti ani- B
mam meam ex inferno inferiori.
14 Deus, flagitiosi insurrexerunt in me, cœtus uiolentorum quærũt
animam meam, qui nullam habent tui rationem.
15 At tu Domine pronus es in misericordiam, propensus in beneuo-
lentiam, tardus ad iram, bonitate & fide effluens.
16 Respice me, & miserere mei, da uirtutem tuam seruo tuo, & serua fi
lium ancillæ tuæ.
17 Insigniter benefac mihi, ut qui me odio habent, pudefiant, uisuri
quòd tu Iehouah me iuueris & consolatus sis.

Ad eundem fermè modũ hæc cõposita precatio est, quo ea quã habet Psal. uigesimus quintus, unde satis ex dictis in illũ, quę hic canũtur, liquebũt. Precatur sanctus Dei se audiri & iuuari, ut innocẽter et piè, ac inde fœliciter uiuat, hoc est, spem sibi firmat, sed diuinitus audiendũ, & ad id iuuandũ. Primũ, q̄ sit adflictus, & inops omni scili

Ver. 1. ad uerbum. cet hũano pręsidio et cõsolatiõe abdicatis. Id uer. 1 q sic hab. *Precatio Dauidis, inclina Iehouah aurẽ tuã, respõnde mihi quia afflictus & inops ego.*) Deinde quod bonus sit. i. bonitati studeat. Sic enim sunt electi uniuersi, & necesse est, sic esse cõparatũ, qui uelit, Dei bonitatẽ implorare. Tertio, q̄ dei seruus sit, nomini scilicet eius plane cõ-

Ver. 3. ad uerbum. secratus, eóq; ipso uno nitens. Hęc uer. 2. q sic h. *Custodi animã meã nam bonus ego, serua*

Ver. 4. ad uerbum. *Deus mi seruũ tuũ qui te nititur.*) Quarto, q̄ inuocet Deũ quottidie, perseueranter enim orandũ. Hæc uer. 3. q sic habet. *Miserere mei Iehouah nam ad te clamo tota die.*) Quinto,

A quòd oret seriò, quia animum suum ad Deum penitus attollat. Id uer. sequenti
Lætifica animam serui tui, quoniam ad te animam meam attollam.) Sexto, quòd Deus natu Versu. 4. ad
ra sit bonus, hoc est, ad præueniẽdum beneficijs propensus, & propitius, id est, uerbum.
facilis ad peccata condonanda, & ampla bonitate, ut modis omnibus iuuet se
inuocantes. Hoc uers. sequenti. *Quoniam tu Domine bonus, & propitius, & multa boni* Ver. 5. ad uer
tate omnibus inuocantibus te.) Septimo iterum audire suã precem orat, & fiduciã suã bum.
fulcit eoq́ Deus, ut antea, ac semper opem cõferre cõsueuerit. Hoc uersib. duo
bus sequẽtibus. *Auribus suscipe Iehouah precẽ meam, & attende uoci deprecationũ mearum.* Versus 6. &
In die angustiæ inuoco te, nam respondes mihi.) Octauo, quod nemo inter Deos, hoc 7. ad uerbum
est, potentia pollentes, tam angelos, quàm homines, Domino conferendus
sit, nemo talia, ut ipse, facinora ędat. Id uersu sequenti.
Non sicut tu in dijs Domine & nõ secundum opera tua.) Nono, q̃ ita adhuc sit bonitatẽ Ver. 8. ad uer
in humanum genus effusurus, ut in uniuersis gentibus adoretur & colatur. Id bum.
uer. sequenti. *Omnes gentes quas fecisti, uenient & supplicabunt corã te Domine, & honorabũt* Ver. 9. ad uer
nomen tuum.) In hoc præterea uersu uaticinium est de regno Christi, ad quem ut bum.
& Ieshaiah uaticinium cap. 11. gentes certatim uenturas prædixit. Ver. 10. ad
Nam magnus tu, & faciens mirabilia, tu Deus solus.) Hic uersus eadem, quæ octauus cõ uerbum.
tinet. *Doce nos Iehouah uias tuas, ambulabo in ueritate tua uni cor meũ ad timendũ nomen tuũ.*) Ver. 11. ad uer
Hæc summa est precationis, qua innocentiã orat & pietatem. Vere enim agno- bum.
uisse uias Domini, nempe ut & terere illas libeat, id est, uitam uiuere Deo gra-
tam, quod ipsum quoq; est ingredi in fide eius, id est, uiuere ex fide Dei, ducen-
te scilicet ipso pro fide & bonitate sua, id quod orat uersus quintus Psalmi uige
simi quinti, atq; inde & ex syncera fide omni exclusa simulatione, cuncta agere,
& hinc unitum habere cor, quod scilicet nihil in omnibus, nisi unum Deum re
spiciat, certe uita est, solide innocens, iusta & beata, unde & germana laus Dei
gignitur, de quo uersus 12.

B *Celebrabo te Domine deus mi, in omni corde meo, & honorabo nomen tuum in seculum.*) Ni- Versu. 12. ad
hil siquidem uere credens prius in uotis habet, quàm sanctificare nomen Do- uerbum.
mini. *Nam bonitas tua magna super me & libera animam meam ex sepulchro inferiori.*) Re Ver. 13. ad uer
petit, quod cecinit uersibus 7. 8. & 10. Immensam scilicet Dei bonitatẽ, & eam bum.
se amplissime antea quoq; expertum esse. Nam liberatum se illa ex inferno infe
riori, id est, periculis extremis gloriatur, Simile est in uersu 4. Psalmi 30.
Deus alieni insurrexerunt contra meum, & consilium terribilium inquirunt animam, & non posue Ver. 14 ad uer
runt te è regione sibi.) Queritur de aduersarijs, quos, ut solet, accusat extremæ & de- bum.
ploratæ malitiæ. Nam nullos alios hostes habebat, quippe qui innocentissime
& in bonum omnibus uiueret. *Et tu Domine, Deus misericors & beneuolus, longe (ab)* Ver. 15. ad uer
iracundijs, & ampla bonitate & ueritate.) Idem canit, quod uersu quinto, sed fusius, bum.
memorans ad uerbum id Dei elogium, quod Exod. 34. legimus.
Verte ad me & miserere mei, da robur tuum seruo tuo & serua filium ancillæ tuæ.) Iterũ se ser Ver. 16. ad
uum Dei prædicat, & filium ancillæ Dei, quod seruitutem auget, quia filius an uerbum.
cillæ uerna est. *Fac mecũ signum ad bonũ, & uidebũt odientes me, & pudefient, nam tu Iehouah* Ver. 17. ad uer
auxiliabere me & consolabere me.) Quia uerò insigniter miser fuerat, insignem item si bum.
bi, ac quasi portentosam bonitatẽ præstari orat, id quod sanè exorauit, quasi ab
ipsis infernis in regni soliũ ingenti cum gloria euectus. Signũ planè & portentũ
fuit non uulgare, ut Rex tam potens postea fœlicissime regnaret, qui nullũ in to
ta terra Iisrael, nec in obscurissimis quidẽ desertis, locũ potuerat habere latitãdi.
Maius aũt infinito portentũ est, nunc à dextris Dei regnare super omnia, qui de
sertus ab omnibus, ut uidebatur, atq; tanq̃ hostis Dei, moriebatur in cruce. Ita
ingens quoq; miraculũ est, quod miselli nos, in filios & hæredes Dei assumpti
sumus, q̃ tũ demũ apparebit, & inimicos nostros pudefaciet, cum mortale hoc
corpus nostrũ, ipsius glorioso fuerit cõformatũ, nosq́ cũ ipso orbẽ iudicabimus.

C

ARGVMENTVM PSALMI OCTOGESIMI SEPTIMI.

CElebrat Hierusalem supernam, cui propterea, quòd in ea Seruator nasciturus erat, ac inde pluris mi sancti renascituri, uaticinatur ex omnibus gentibus quàm plurimos accessuros.

PSALMVS LXXXVII.

ἐπαινετικὸς καὶ προφητικός

1 ODa Carminis filiorum Korah. Fundamenta eius
in montibus sanctis.
2 Amauit Iehouah portas Zijon, præ omnibus
urbibus Iaæcob.
3 Præclara de te dicuntur, ô ciuitas Dei. Selah.
Adnumerabo agnoscẽtibus me Aegyptum &
4 Babylonem, en ibi Palestina, Tyrus, cum Aethyo
pia, Ille natus est ibi.
5 Et de Zijon dicetur, ille & ille natus est in ea, & ipse excelsus confir
mabit eam.
6 Iehouah cõscribendo numerabit populos, iste illic natus est. Selah.
7 Cantores simul & tibicines, cunctæ modulationes meæ in te.

Versus. 1. ad uerbum. *FIliorum korah Psalmus cantici, fundamentum eius in montibus sanctitatis.*) Haud dissimilia argumento Psalmi huius, canit & quadragesimus octauus, ubi & de typo Hierusalẽ quædam dixi. Ecclesiam sanctorũ hoc nomine sacri Vates prædicãt, quia hæc Hierosolymis cœpit, indéque per orbem diffusa est. Ac ideo canunt eam in sanctis montibus fundatam.

D

Ierusalem in montibus. Constat siquidem tum ex scriptura, tum historia Iosephi, libro de bello Judaico sexto, cap. sexto, ubi fuse & luculenter situm eius describit, in montibus uel collibus potius fuisse ædificatam, nempe Zijon, & Morijah imminente urbi monte oliuarũ. Alij spiritales montes quærant, quibus fundatam ostendant Ierusalem. Vno Christo hæc nititur, cuius uaria dona, si colles & montes uoces, nihil dices impium, mihi tamen magis arridet simplicitas, eò quòd uideam quã minima philosophandi fenestra aperta, ilico adrepere superuacaneam curiositatem, quæ ex quolibet quodlibet comminiscens, alios à lectione scripturæ, ficta illorum mysteriorum subtilitate, absterret, alijs authoritatem scripturæ eleuat, olfacientibus humani ingenij commenta. Sed ad institutum. Kimhi fundamenta hic carminis huius intelligit, est enim יסודתו, cum ו, quod masculinum relatiuum est. Sic & Chaldæus Paraphrastes illud accepit. Nam reddidit: cuius fundamentum super ore patrum, qui fuerunt à principio. Sed in prophetis maxime Ierimeiah id crebro fit, & cum de Ierusalẽ, & Iisraele sermo fit, subijciantur relatiua masculina, quæ non Ierusalem aut concioni Iisraelis, sed nomini, quo illi populum dicunt, עם respondent, id credo & hic factum. Nam sequentia satis indicant, etiam istud Psalmi initium, de Ierusalem dictum.

Ver. 2. ad uerbum. *Diligit Iehouah portas Zijon præ omnibus habitaculis Iaæcob.*) Cum nihil possit Deus donare sui cognitione præstabilius, æterna siquidem uita hac constat, & hæc Hierosolymis primum cumulatissime sanctis donata est, ac inde in totum mundum deriuata, recte canit hic Vates amatas huius portas, id est, ipsam præ cunctis habitationibus Iaæcob. Hanc unam siquidem ad hoc delegit, ut in

ea regnum

A ea regnum cœlorum institueret, atq; ex ea ad cunctas orbis nationes perferret.
Summum hoc beneficium, summam item Dei in illam beneuolentiam, atque
dilectionem satis probat. Iudęi putant, q sancti Vates, portas Zijon dixerint, cō
cilia significasse sapientum, qui in his doctrinam tractarunt cœlestem. Sed non
in solis portis, & si in his publica iudicia haberentur, hæc tractari solebāt, imò a-
pud tabernaculum, & in certis Synagogis, aptioribus sacræ Philosophiæ locis.
Præclara, dictum in te, ciuitas Dei. Selah.) Enallage numeri est, singulare pro plurali, *Ver. 3 ad uer-*
dictum pro dicta, &, in te, idem est, atq;, de te. Sunt autem hæc præclara, cœle- *bum.*
stes uirtutes, & diuina illa dignitas, quibus uera Ierusalem, ciuitas Dei, in qua ci-
nes sunt omnes electi, præpollet. Si, in te, nostro more accipias, erunt ista præcla
ra, quæ de Seruatore nostro & regno eius per Prophetas fuere prædicta. Quid
enim potuit æque gloriosum, ac præclarum dici, atq; uenturum, qui in se credē-
tes, ut peccatis, ita malis omnibus liberaret, planeq; Deos, solida iustitia, & per-
fecta immortalitate redderet. *Faciā memorari Rahab & Babel cognoscentibus me, ecce Phi* *Ver. 4. & 5.*
listea, & Tyrus cum Aethiopia, iste natus ibi. Et Zijoni dicetur: uir & uir natus in ea, & ipse confir- *ad uerbum.*
mabit eam altissimus.) Hi uersus nonnihil obscuritatis habent, quod Dominus de-
derit, iudicio sanctorum offeram. אזכיר, alij memorabo, alij, faciam memorari,
reddunt. Posterius amplexus sum. Satis namq; uidetur liquere hic canere sacros
Vates, fore, ut ad Ecclesiam Dei perueniant, & gentes, quas enumerant. Visum
igitur est reddere: Adnumerabo cognoscentibus me, potest enim, faciā memo-
rari cognoscentibus me, idem esse, atq; cum cognoscentibus me. Sic omnino,
quem reddidi, sensus ueniret. Meminerunt autem nominatim gentium, quę co
gnobiliores Iudæis erant, Aegyptiorum, Babyloniorum, Palestinorum, Tyrio-
rum, atq; Aethiopum, sed cum ijs intelligenda est, tota gentium, quā late orbis pa
tet, uniuersitas, quia oportuit Euāngelion adnunciari omni creaturæ. רהב Ae-
gyptus uocatur & Iesha. 51. Hemistichium illud: Iste est natus illic, uidetur mihi
ut caussam eius quod pręmissum est, & de Seruatore nostro intelligēdum, qui
B in Zijon utiq; natus est, quia ibi primum Dei filius, mundiq; instaurator renun-
ciatus. De qua natiuitate dixi in uersum septimum Psalmi secundi. Et hinc factū
est, ut cūctæ gētes inter cognoscentes Deū memorarētur. Si quis hoc ad & Shlo
monem, ut ad Christi typum referre uelit, cū eo non pugnauero, modo in Chri
sto fateatur impletum, quo glorificato, uere cunctæ orbis nationes Ierusalem se
se iunxerūt, cuius tenuis modo umbella regnante Shlomone præcesserat. Chri
sti autem in Zijon natiuitas, hoc est, reuelatio effecit, ut q; plurimi ibi renasceren
tur, uno siquidem die ad Euangelium Petri, dederunt Domino nomē tria mil-
lia, & cottidie q; plurimi se Ecclesiæ iungebant. Id canit uersus quintus. Tum er
go de Zijon, Christi Ecclesia, quottidie dicebatur: uir & uir, id est, ille & ille in
hac natus est, utiq; in filium Dei & ciuem cœlorum. Notum est renascentiæ no-
men & mysterium. Hinc ergo cum Vates præuiderent fore, ut quottidie pater
q; plurimos Christo suo attraheret, merito subiecerunt: Altissimus confirmabit
eam, & prouehet, quam & donis spiritualibus sic quoq; instruxit, ut omnibus
esset suspiciēda, & formidāda. At uero ex eo quod quottidie Domino permul-
tos in Zijon renascituros sancti præcognoscebant, recte & istud subiunxerunt,
quod habet uersus sequēs: *Iehouah numerabit conscribendo populos, iste natus ibi, Selah.*) *Ver. 6. ad uer*
Hoc est, ingentem in omnibus nationibus sibi exercitum colliget. Cumq; huius *bum.*
fœlicitatis una caussa sit, Christum in Zijon Deum & Seruatorem agnitum &
prædicatum esse, reperierunt: Iste natus est illic, & Selah adscripserunt, quo id
propius consyderaretur, in quo sane tota sanctorū salus & fœlicitas sita est. Hinc
subijciūt de laudibus Dei, quas in Zijon, ob tam incōparabilis dignationis be-
neficium, maximo studio & summo gaudio decantandas prædicunt.

Ss Et

Versus 7. ad uerbum.

C

Et cantores sicut canentes tibijs, omnes modulationes meas in te.) Hoc est, quicquid omnino laudis, quicquid gratiarum actionis, quicquid preconij & celebritatis excogitare potero, totum id in te, ô Zijon, ad prædicandam & extollendam Dei in nos bonitatem, qui unigenitum suum, pro nostra ac totius orbis, quo nihil habet maius, & cum quo necesse est, donet omnia, tradidit, exhibebo, effundam, perpetuoq́ sonare faciam, tam uocibus humanis, quàm omne genus instrumentis musicis, quo ad tantæ salutis participationem, quàm plurimos inuitem. חללים quidam tripudiantes uel ducentes chorum reddunt, quod etiam uox hæc Ebræis alicubi significat. Nec male argumento præsenti quadrabit, si ita legas: Tam cantores, quàm ducentes chorum, id est, qui ad cantorum modulationem saltãt. Vtiq; in sancta Zijon, ut cantores sunt, qui Dei immensam bonitatem in Christo exhibitam prædicant, ita sunt & in choro saltantes, qui nimirum credentes Euangelio, ingenti cum alacritate & gaudio, totam uitam suam iuxta numeros Euangelij instituunt, studiosissime cauentes, ne ullus corporis motus illis non respódeat. מעינים scaturigines & fontes significat, & transfertur ad modulationes, è pectore, uelut è fonte aquæ scaturientes & ebullientes. Et haud scio, an non & illud uer. 26. Psal. 68. In Ecclesijs benedicite Deum Dominum, de fonte Iisrael, aliquid talis metaphoræ habeat, licet cum Ebræis enarrauerim, qui estis de fonte, id est, semine & origine Iisrael. Non enim erat, unde translationem hanc cõfirmarem. Sed indubie fuerunt in hac lingua innumeræ translationes, ac loquẽdi formulæ admodum uulgares, quæ prorsus interierũt, cum nihil ex ea supersit, præter sacra Biblia, quibus totæ linguæ huius copiæ, haudquaq́ potuerunt comprehendi. Nec pauca sunt, quæ cum uno tantum loco in Biblijs habentur, nequeant ex alijs locis elucidari. De hoc & in uersum decimum Psal. 60. queri me necessitas coegit. Quidam מעינים ad cogitationes cordis referunt, sed illę

D

non ita ut modulationes & carmina conueniunt, cum שרים וחללים, id est, cantoribus & canentibus tibijs, uel tripudiantibus. Psalmus hic, ut uides optime lector, nonnihil obscurus est, uisum igitur est & Ebræorum interpretationẽ

Enarratio Ebræorum.

subijcere, A. Ezra scilicet & Kimhi, quos uideo simpliciores & certiores. Illi hũc sensum quarti, quinti, & sexti uersus adferunt: Memorabo Rahab, Babel &c. quòd iste tantum, id est, unus & alter sapientia præditus ibi natus sit. De Zijon autem dicetur, ille & ille natus est in ea, hoc est, plurimi sapientes. Ergo cum numerabit Deus populos, iste tantum apparebit ibi, in regionibus gentium natus, hoc est, perpauci, cum in Zijon apparituri sint permulti. Sed quid hæc quæso ad insigniter notandam emphasim: Iste natus est ibi, & eam reperitam. Nos scimus, cur tam præclara ubiq́ de Ierusalem scriptura prædicet, unam caussam esse, regnum Christi, regnum cœlorum, Euangelium uitæ, quod in ea cœpit, & inde in orbem propagatum est. Scimus unum esse Seruatorem nostrum, per quem cõtingit nasci filios Dei, & omnem humani generis salutem, ab ipso homine facto, & in ea nostra natura super omnia exaltato, pendere, quare mihi dubiũ nõ est, de ipso illud repetitum hemistichium: Iste natus est illic, intelligendum, & illud, uir & uir, id est, ille & ille, hoc est, quã plurimi, de sanctis ipsius spiritu renatis, quiq́ ad finẽ usque mundi renascentur.

Quòd hæc non dicta sunt explicatius, me non offẽdit, consyderantem & carminis, & temporis, quo hæc cantata sunt, rationem.

A ARGVMENTVM PSALMI LXXXVIII.

Querulatio multo uehementissima, qua extremis se malis, & ut uidetur, tam difficilis morbi alicu- ius, quàm persecutionis, ab inimicis, adobrutum, ac tantum non extinctum queritur.

PSALMVS LXXXVIII.

χατλιασικὸς.

CAnticum Odæ filiorum Korah, Præsuli ad Ma- 1
chælath propter adflictionē Hemanis Ezraitę.
Iehouah Deus author salutis meæ, die uocifera 2
tus sum, nocte quoqꝫ coram te.
Perueniat in conspectum tuum precatio mea, 3
inclina aurem tuam clamori meo.
Nam saturata est malis anima mea, & uita mea 4
sepulchrum contigit.
Habitus sum, ut qui in foueam demittitur, ut uir cui nihil est uirtu- 5
tis.
Ago inter mortuos, liber (à rebus uitæ huius) uelut interempti, qui 6
habitant in sepulchris, quorum nullam iam habes rationem, quosqꝫ
eó reiecisti, ut tua tutela minime fruantur.
Collocasti me in foueam inferiorē, in loca tenebrosa & profunda. 7
Incubuit in me feruens indignatio tua, obruisti me cūctis fluctibus 8
tuis, Selah.
B Fecisti ut noti mei procul à me discederēt, reddidisti me illis abomi 9
nandum, conclusus sum, nec possum egredi.
Deiecta est præ adflictione mea, inuoco te quotidie, expando ad 10
te manus meas.
Nunquid mortuis facies mirabilia tua, num manes surgent & cele 11
brabunt te: Selah.
Nunquid in sepulchro prædicabitur bonitas tua, & in interitu fi- 12
des tua?
Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in 13
terra obliuionis?
At ego ad te ò Iehouah clamo, & mane oratio mea te præuenit. 14
Quare repellis ò Iehouah animam meam, auertis à me faciem tuā? 15
Adflictus & quasi exanimatus fui ab adolescentia, tuli errores tuos, 16
semper animo suspensus.
Me inuaserunt æstus tui, metus tui confecerunt me. 17
Circundederunt me uelut aquæ quotidie, cinxerunt me pariter. 18
Effecisti ut procul à me sint amici & noti, notos meos obscuras. 19

EXPLANATIO.

C
Versus 1. ad uerbum. *Canticum Psalmi filiorum Korah, præsuli super Machelath de adflictione, erudiens, Heman Aezrathei.*) In inscriptione est: על מחלת לענות, id uertũt quidam: de infirmitate propter adflictionem Habet autem dictionẽ מחלת, & inscriptio Psal. 53. cuius argumento non ita quadrat, ted dicam per infirmitatem. A. Ezra more suo putat esse initium carminis, ad cuius numeros & hic Psalmus cantatus sit. Alij instrumentum, alij certam modulationem, hac uoce significari arbitrantur. Iudæi ingenue fatentur sibi hæc incognita, non igitur nobis multum de eis disputãdum. Filij Korah inscribitur hic Psalmus, & Heman. Reddidi igitur, ut titulum Psal. 39. qui Ieduthun & Dauidi inscribitur, ut nimirum intelligamus, authorem Psalmi Heman fuisse, attributum autem ad cantandum ordini cantorum, qui filij Korah dicebantur, quemadmodum Psalmum 39. compositũ credimus à Dauide, cantatũ autẽ ab ordine cantorũ, quibus præerat Ieduthun. Heman 1. Paral. 6. & 26. inter principes cantorum numeratur. Singulari autem sapientia fuisse præditum, ex eo satis colligitur, ꝙ cum sacra historia uult eximie laudare Shlomonem, & sapientia cunctis mortalibus præferre, cõfert eum Ethan, Heman, Calecol, & Dareda, ut qui omnes alios homines sapientia præcelluerint, de quo in uer. 1. Psal. 42. Iam ad enarrationem Psalmi. In Psal. 6. 22. 30. 31. 38. 69. fere omnia, quę hic habentur, unde ijs, quæ in illos Psalmos scripsi, & quæ hic canit, explicaui.
Ver. 2. 3 ad uerbum. *Iehouah Deus opis meæ, die clamo, nocte coram te. Veniat in conspectum tuum precatio mea, inclina aurem tuam ad uociferationem meam.*) Canit, ut ardenter preces ad Deum fuderit. In uersu secundo: Et nocte coram te, Eclipsis est, apta dolentibus, subaudiendũ
D
enim est: Effundo precem meam. *Quoniam faciata est calamitatibus anima, & uita mea*
Versus. 4. 5 ad uerbum. *infernum contigit. Reputatus sum cum descendentibus in foueam, fui ut uir cui non est uirtus.*) Queri incipit quantis in malis fuerit, & primum illis animam suam satiatam, quo significare uoluit, non fuisse pluribus ferendis, quia omnibus uiribus destitutus esset, adeoq́ morti accessisset, ut שאול iam contingeret, hoc est, sepulchrum. Infernum uulgo reddunt, sed ut conditio, statusq́ mortuorum hac uoce significatur, propriae tamen nomen sepulchri est, sicut & שחת בבר בור.
Ver. 6. & 7. ad uerbum. *Inter mortuos, liber, sicut cæsi, iacentes in sepulchro, quorum non es memor amplius, & ipsi à manu tua reiecti sunt. Posuisti me in foueam inferiorem, in tenebrosis, in profundis.*) Ut fit dum homines querelis fręna laxant, auget querulationem. Prioribus dixerat se morti accessisse proxime, nunc plane mortuum, illic contigisse sepulchrum, hic in eo collocatum. Eo mala eius creuerant. Illud intelligendum est, à negotijs huius uitæ, ut in Iiob ועבד חפשי מאדניו, Et seruus liber à dominis suis. Loquitur autem de mortuis, intelligens morte afferre seruis libertatem, ita dicebat se fuisse liberum futurum à malis, si in uitam hanc nunꝙ uenisset. In eodẽ uersu: Et ipsi à manu tua reiecti sunt, legunt quidam, recisi sunt, significat enim גזר, etiam abscindere, cum autem significet fere sentẽtia aliquid definire, statuere, uidetur Vates uoluisse dicere, se sententia Dei reiectum à manu eius, id est, cura & tutela, ut qui iam hic uixerit, & posthac apud inferos agere debeat, rerũ huius sæculi liber & solutus. In uer. 7. per inferiorem foueam, profunda & tenebricosa, intelligit ex-
Versus 8. ad uerbum. trema & morti proxima mala. *Super me sustentatur indignatio tua, & omnibus fluctibus adflixisti, Selah.*) Videbatur sibi iram Dei totã ferre, hoc est, quæcunq; mala immittere cuiꝗ posset, unde subiecit: Adflixisti, excruciasti me cũctis fluctibus tuis, hoc
Versus. 9. ad uerbũ. est, aduersis quæ à te uenire possunt omnibus. *Fecisti notos meos longe à me (secedere) posuisti me illis abominationem, retentio, & non egrediar.*) Præter defectionem amicorum queritur se retineri & arceri, ut egredi nequeat, id est, ita teneri morte constrictũ,
Versus 10. ad uerbum. ut euadere non possit. *Dolet oculus meus præ adflictione mea, inuoco Iehouam in omni die, expando ad te manus meas.*) Repetit quanto ardore opem DOMINI implorarit.

עיני

A עיני ראבה interpretantur quidam: Defecerũt oculi mei præ adflictione, quod intelligunt, uel ob nimium fletum, quem tanta adflictio expresserit, uel ob diuturniam suspectionem ad cœlos pro auxilio, quale uer. 4. Psal. 69. Mihi autẽ uidetur non inepte legi, ut reddidi: *Deiecta est facies mea*, ut simile sit illi uer. 8. Psal. 6. Cadauerosa facta est facies mea. Significat enim עין & faciem, ut ibidem dixi.

Nunquid mortuis facies miraculum, num manes surgent? celebrabunt te? Selah. Num memorabitur in sepulchro bonitas tua, et fides tua in perditione? Nũquid cognoscetur in tenebris miraculum tuum, & iustitia tua in terra obliuionis?) Sanctificari per se nomen Dei ardentissime semper optauerat, hinc dolebat intollerabiliter, illud in se tã calamitoso obscurari, nullumq; diuinæ bonitatis ac fidei erga se miraculum ædi. Cæterum de hoc loco dictum est in uer. 6. Psal. 6. & in uer. 10. Psal. 30. Vocat inferos uel sepulchrum, terram obliuionis, quod mortuorum memoria apud inferos breui intereat. Ver. 11. 12. 13. ad uerbum

Et ego ad te Iehouah clamo, & mane oratio mea præuenit te. Quare Iehouah repellis animam meam, abscondis faciem tuam à me?) Queritur preces tanta instantia fusas non audiri, animamq; suam usq; repulsam pati. Ver. 14. 15. ad uerbum.

Adfligor ego & laborans sum à puero, fero terrores tuos, dico ne forte. Super me transierunt indignationes tuæ, metus tui confecerunt me. Circundederunt me uelut aquæ omni die, cinxerunt me simul.) Sic est ratio ultionis diuinæ, ut non urgeat, malis iam prementibus, quàm impendentibus, perpetuoq; terrore semper exagitet, ut in Euangelio Gehennæ cruciatus, fletu & stridore dentium, hoc est, dolore, & terrore describitur. De hoc ergo intolerabili & exanimante terrore hic queritur. אפונה uerbum est, factum ex dictione פן, quæ, ne significat, trepidantis enim habitum uoluit Vates exprimere, qui uel ad folij motum exterretur, & dicit, ne forte, quid accidat, ne quis opprimat. Talem animi consternationem, & expauescentiam legis pulchre descriptã Leuit. 26. inter maledicta Domini. Versu 18, queritur se tanquàm aqua, ita terroribus circuncinctum & inclusum fuisse, hoc est, sic malis adobrutum, sic consternatum & exagitatum fuisse, ut omnia circa eum terrori fuerint, ac omni momento exitium expectarit. Versus 16. 17. & 18. ad uerbum.

B *Longe fecisti à me diligentem & proximum, notos meos obscuras.*) Idem quod uersu nono & hic queritur, in his tantis malis nullum fuisse notum, nullum amicũ, qui fuisset consolatus, sed eos Dominum obscurasse, hoc est, ceu obtectos tenebris è conspectu suo semouisse. Cogitet autem hic Christianus, sic acceptum Dauidem, sic Christum seruatorem, qui sudore sanguineo se talia pati testatus est, sic acceptos & innumeros alios Dei filios, quare ad eadem & nobis animus obfirmandus est. Omnino enim mterire nos oportet, ut ad immortalitatem resingamur. Conferamus autem his plerique nostrum, delitias, quibus defluimus, cum tamen duram subinde uiuere uitam nobis uidemur. Versus 19. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI LXXXIX.

Foedus, quod testamentum uulgo uocamus, nouum & æternum, quod per Christum Dauidis filium, Deum inter & electos ictum est, nunquàm uiolandum, id sub typo Dauidis & posteritatis eius, multis & eleganter celebrat. Ab initio Psalmi, usq; ad uersum uigesimum, prædicat Dei bonitatem, qua cum sanctis suis, percutere fœdus dignatus est, & potentiam qua illos primum uindicauit, & hinc illorum fœlicitatem. Inde usq; ad trigesimum nonum, memorat promißionem regni, Dauidi & posteris eius factã. Post hæc ad finem usq; queritur hos quasi rupto foedere, à Deo reiectos, malisq; omnibus obiectos.

C ὑποξινὸς ἢ κατλασινὸς

1 Rudiens Eihan Aezraitæ.
2 Bonitatem Iehouæ canam perpetuo, fidem tu-
am ore meo notam faciam in omne æuum.
3 Nam sic mecum cogitaui, bonitas parabitur,
ut æternum perennet, in cœlis fidem tuam consti
tuisti.
Ici fœdus meum cum electis meis, iuraui Da-
4 uid seruo meo.
5 Posteros eius confirmabo, ut in sempiternum perstent, solium eius
in omnes ætates instaurabo, Selah.
6 Cœli mirabilia tua celebrant Iehouah, sancti in contione fidē tuam;
7 Nam quis in nubibus Iehouæ conferatur? quis inter Deos Iehouæ
assimiletur?
8 Deus plurimum terribilis in concilio sanctorum, plurimum tremē
dus in eos qui circa ipsum sunt.
9 Iehouah Deus Zebaoth, quis, ut tu, præstans uirtute, ô existens, o-
mnia circum te, fides sunt.
10 Tu potestatem exerces in fastum maris, tu elatos fluctus eius com-
primis.
11 Tu percussisti ac confecisti Aegyptum, robore uirtutis tuæ disper-
sisti inimicos tuos.
12 Tui sunt cœli, tua est terra, orbem, & quicquid in eo est, tu funda-
D sti.
13 Aquilonem & meridiem condidisti, Thabor & Hermon in nomi
ne tuo ouabunt.
14 Tibi robur est prævalidum, roboras manum tuam, attollis dexte-
ram tuam.
15 In iustititia & æquitate situm est solium tuum, bonitas & fides ante-
cedunt faciem tuam.
16 Fœlix populus, qui nouerit clangorem, ô Iehouah, freti fauore uul-
tus tui, ingredientur.
17 De nomine tuo gaudebunt quotidie, propter iustitiam tuam sese
attollent.
18 Nam splendor roboris eorum tu es, & pro beneuolentia tua ex-
tolles potentiam nostram.
19 Princeps noster Iehouæ est, & sancti Iisrael, rex noster.
20 Tum oraculum ædidisti per uisum bonis tuis, & dixisti, constitui
prævalidum, qui esset auxilio, extuli electum è populo.
21 Inueni seruum meum Dauid, oleo meo sancto unxi illum.

Vt fir-

A Vt firma esset cum eo manus mea,& brachiũ meum roboraret eũ. 22
Hostis ei non imponet,prauus non adfliget eum. 23
Conteram ante eum infestos ei,& odientes illum conficiam. 24
Bonitas & fides mea cum ipso sunt,& meo numine extolletur po- 25
testas eius.
Subijciam potentiæ eius mare,& flumina imperio eius. 26
Ipse inuocabit me: Pater meus es tu, Deus meus, propugnator sa- 27
lutis meæ.
Etiam ego primogenitũ constituam illum,celsiorẽ Regibus terræ. 28
In sempiternum custodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum 29
ei certum erit.
Efficiam ut eius posteritas perennet,& solium eius stet, dum stete- 30
rint cœli.
Si deseruerint filij eius legem meam,& secundum instituta mea nõ 31
uixerint.
Si meas cerimonias prophanarint,& præcepta mea nõ obseruarint. 32
Virga animaduertam in scelera eorum,& plagis in iniquitatẽ eorũ. 33
At bonitatem meã non auferam ab eo,nec fallam illi fidem meam. 34
Non faciam irritum fœdus meum,quódq; egressum est ore meo, 35
non mutabo.
Semel per sanctitatem meam iuraui, haudquaquam Dauidem fe- 36
B fellero.
Posteritas eius iugiter perennabit,soliũ eius coram me, ut sol, per- 37
stabit.
Firmum,ut luna,manebit,quæ testis est certus in nubibus huius. 38
Selah.
Tu uero repulisti,auersatus es,succensus ira es in unctum tuum. 39
Fœderis cum seruis tuis icti, nullam habuisti rationem, deiecisti in 40
terram diadema eius.
Dirupisti muros eius,munitiones eius posuisti, ut sint formidini. 41
Diripiunt eum,quicũq; transeunt uiam,eò redactus est,ut ludibrio 42
sit uicinis.
Extulisti dexteram eorum,qui ei infesti sunt, cunctos inimicos eius 43
exhilarasti.
Certè retudisti aciem gladij eius,& opem non attulisti in prælio. 44
Finem fecisti dignitatis eius,& solium eius in terram deiecisti. 45
Præcidisti dies iuuentutis eius,obtexisti eum ignominia. Selah. 46
Quousq; auertes iugiter te,ô Iehouah, ardebit uelut ignis feruens 47
tua indignatio?

48 Memor sis quantuli æui ego sim, an frustra creaueris uniuersos h o
C mines?
49 Quis enim uir qui non moriatur, eripiat animam suam de potesta-
te inferna? Selah.
50 Vbi est bonitas tua illa pristina, ô Domine, quam Dauidi ex fide
tua iurasti?
51 Memor sis opprobrij quod ferunt serui tui domine, tuli in sinum
meum cuncta opprobria populorum multorum.
52 Quibus affecerunt nos inimici tui, ô Iehouah, quibus affecerũt un-
ctum tuum, propterea quòd moram faciat.
53 Laudetur Iehouah in sæculum, Amen & Amen.

LIBRI HYMNORVM TERTII
FINIS.

Versus. 2. & 3. ad uerbum.

Vt per Christũ humana natura reparatur.

B*Onitates Iehouæ semper canam, fidem tuam ore meo notam faciam in generationem, & generationem. Nam dixi semper: bonitas, ædificabitur, in cœlis firmabitur fides tua.)* Non effari modo, sed nec cogitatione cõplecti quisq; potest, quanta sit Dei in humanum genus bonitas, cui dedit ad diuinitatis consortium peruenire, sempiterna iustitia & beata immortalitate donatũ. Istud uero tam inestimabile beneficium, hac ratione uoluit cõferre, ut hominum natura uerbo suo ineffabili modo unita, hominẽ modis omnibus ad uoluntatem suam factum, primogenitum eorum, quos uitæ destinauit, constitueret, per quem illos refictos, uitæ sempiternæ & beatæ capaces redderet. Hũc ex semine Dauidis secundum carnem nasci uoluit, cui peculiariter quoq; illum promiserat, atq; id fœdus est, quod cum Dauide & huius posteris icit, nunquã uiolabile. Verum Dauidis posteri, non carnis, sed spiritus agnatione censentur. De hac itaq; Dei in electos bonitate, de hoc fœdere cũ Dauide icto, quo cõsummata constat fœlicitas, Vates hic canit, in omnibus eò spectans, q̃ per Seruatorem, germanũ Dauidis filium, nobis perditis alioqui homunculis, in Dei filios cooptari, & sicut solida iustitia ita uita plenè beata cõtigit donari. Hinc itaq; & tanto affectu orditur: Bonitaté Iehouah canam perpetuò &c. quia frui illa sanctos absq; fine agnoscebat. Id quod canit uersu tertio: Nam cogitaui, inquit, id est, mihi ita persuasi, bonitatẽ in perpetuũ ædificandàm, hoc est, semper instaurandam atq; augendã, donec nimirũ cuncti electi in uirũ perfectũ, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi perueniãt, scilicet conformes imagini primogeniti. Idẽ est & quod sequitur: Fidẽ parabis uel cõfirmabis in cœlis. Nõ possum uno uerbo uim uerbi יָכֵן exprimere. Significat enim confirmare simul & prouehere, successumq; donare. Quod autẽ canit: in cœlis fidem Dei confirmatã, uoluit significare, eam confirmationẽ sempiternã fore, ut cœli sunt. Fidem autẽ & bonitatem, pro eodẽ accipit, de quibus in uersum sextũ Psalmi uigesimi quinti.

D

Ephes. 4. Rom. 7.

יָכֵן confirmare, augere, successum dare.

Ver. 4. ad uerbum.

Icidi fœdus meum cum electis meis, iuraui Dauid seruo meo.) Obseruandum, cum electis tantum, & inde seruis suis Deũ fœdus icere. De fœderis ratione dixi in uersum decimũ Psalmi 25. Solet uulgo, ubi scriptura habet בְּרִית, testamentũ reddi, forte q̃ uocẽ בְּרִית Græci διαθήκην uerterũt, quo nomine illis & testamẽtũ dicitur, quanquã & fœdus sic appellent. Sed cõfirmauit hũc usum Epistola ad Hebræos quæ cap. 9. argumẽto inseruiens, iuxta hanc significantiã de διαθήκης, id est, fœdere, uerba fecit, dicens testamentũ morte cõfirmari, nec firmũ esse, nisi mortuo testatore, cũ tamen ibi de fœdere nouo disputet, quod Deũ inter & nos per me

Fœdus testamentum.

B

diatorem

A diatorem Christũ confirmatũ est. Vt autẽ in loco conueniat, sic de hoc fœdere
loqui, & propter Christi mortẽ, qua nititur, testamẽti similitudinẽ in eo cõsyde
rare, ac inde & hoc nomine uocare, ita multa loca sunt, in quibus, meo quidem
iudicio, ad cognoscenda scripturę mysteria, cõmodior erit appellatio fœderis.
Omnino enim pactũ illud significat, quo nos Deus in fidẽ suam recepit, & nos
illũ in Deũ. Habet hic Psalmus, Incidi fœdus. Olim enim fœderũ leges in saxo
uel ære incidebantur, quo firmius seruarentur, perpetuæ memoriæ consecratæ,
de quo & in uer. 5. Psal. 50. Quam firmitatem & hic iurè consyderabimus.

Vsq; in sempiternum firmabo semen tuum, & ædificabo in generationem & generationem thronum Ver. 5. ad uerbum.
tuum Selah.) Hæc de perpetuo successu, & stabilitate seminis Dauidis, de Chri-
sto & Christianis intelligenda sunt, in quibus semper Dei dona augescunt, do-
nec sit Deus in omnibus omnia. Ad hoc mysterium, ut mentem aduerteremus,
adscriptum Selah est. Notandũ hic ędificandi uerbum, quo & in uer. 3. usus est, Aedificare.
id D. Paulus ubi de pietatis instauratione & profectu loquitur, nõ illubens usur
pat. *Et celebrabunt cœli miraculum tuum Iehouah, & fidem tuam in cœlestis sanctorum. Nam* Versus 6. 7. & 8. ad uerbũ.
quis in nube conferatur Iehouæ, assimiletur Iehouæ inter filios deorum. Deus terribilis in concilio am
plo sanctorũ, & tremendus super omnes qui circum illum sunt.) Vt autẽ ex hominũ instaura-
tione, etiam cœlestes mentes suam perfectionẽ consequuntur, ita de ea illæ Deũ
pariter prædicant. Hos enim uocat cœlos, sanctos incolans nubium filios for-
tium uel deorum, hoc est deos. Etenim dum ad uitam electi peccatores nondũ
sunt conuersi & restituti penitus, spũs illi cœlestes haud plenè gaudent, cumq;
quotidie ab Ecclesia discant multifariam Dei sapientiã, ut Paulus scripsit Ephe-
sijs, utiq; tum prorsus beatos se agnoscent, cum hanc, uiderint absq; ulla ruga &
macula. Vna est, quæ ex ipsis & nobis constat Dei ciuitas, pariter itaq; Deum, &
ob ea quæ nobis confert, laudibus celebrant. In uer. 7. nubes, pro cœlis dixit, &
eosdem agere in nubibus: quos uocat בני אלים, id est, filios Deorũ, uel fortiũ,
nempe spiritus supernates, de quibus & in uersum primum Psalmi 29. In uersu
B octauo, סוד, quod alioqui secretum consilium significat, pro concilio & sacro
cœtu posuit. Canit autem Deum, omnibus quamlibet tremendè diuinitatem
præ se ferant, supereminere, quod per pauci se nescire arbitrantur, cũ tamen pla
nè id ignorent, quicunq; Deum non etiam præ omnibus rebus suspiciunt, me-
tuunt, amant, student demereri. *Iehouah deus Zebaoth, quis sicut tu, robustus existens, quæ* Ver. 9. ad uerbum.
circum te sunt, fides tua.) Generalis propositio est laudis Dei, quã deinceps per par-
tes explicat, Laudat uero Deũ, ut semper à potẽtia & bonitate. Nam q̃ ait: Fides
tua, quæ circũ te sunt, idẽ est atq; quæ circũ te sunt, nihil q̃ fides & bonitas sunt.
His circũdaris, & hanc qui te adeunt experiuntur uniuersi, his omnia reples.

Tu dominaris superbiæ maris, elationes fluctuũ eius tu cõprimis. Tu percussisti ceu uulneratũ Ra Ver. 10. 11. ad uerbum.
hab in brachio uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.) Canit potentiã & bonitatẽ Dei, in li-
beratione & deductione Israelis ex Aegypto per mare rubrũ, & Aegyptiorũ ex-
tinctione, insignite declaratam. Aegyptios enim designasse, uidetur nomine
רהב, ut & uersu. 4. Psalmi præcedentis significat, & inimicos Dei uocat, quos
brachio uirtutis suæ dispeserit. Quidã רהב superbum interpretantur, & per fa-
stum quoq; maris impias atq; superbas gentes, intelligunt, sicut & uersu quar-
to Psal. 46. per aquas maris significantur.

Tui cœli, tua terra, orbis, & quod illum replet tu fundasti illa, Aquilonem & dexteram tu condidisti, Ver. 12. & 13. ad uerbum.
Thabor & Hermon in nomine tuo ouabunt.) Canit omnia à Deo condita, & in eius so-
lius potestate contineri. Meridiem, uocat dexterã, hæc enim plaga dextera mun
di censetur, occidentem uerò Thabor, orientem Hermon, eò quòd ille ad occi-
dentem, hic ad Orientem situs sit, præcipui montes in terra Israel.

Tibi brachium cum uirtute, roboras manum tuam, attollis dexteram tuam. Iustitia & iudiciũ lo- Ver. 14. et 15. ad uerbum.
cus

C *cus paratus solij tui, bonitas, & ueritas præuenient faciem tuam.*) Celebrat potentiam omnibus supereminentem, tum iustitiam & bonitatem omnia beneficijs cumulantem, & ad fœlicitatem suam perducentem, hoc est, gubernantem & tegentem. Id enim significat, dum canit: Iustitia & iudicium, id est, æquitas, locus solij tui, hoc est, solium tuum in media iustitia & æquitate situm est, omnia ex iustitia & æquitate per te administrantur. Idem sibi uult & quod sequitur: Bonitas & fides præcedunt faciem tuam. Idem nanq; est cũ illo Psal. 85. Iustitia ante eum ambulabit, & ponit in uia gressus tuos, hoc est, in omnibus factis tuis iustitia primas tenet, semper hęc pręsto est, & ob oculos uersatur. Vsus enim est prosopopeia. *Fœlicia populo qui norunt iubilationem, Iehouah, in lumine uultus tui ambulabunt.*

Ver. 16. & 17 ad uerbum Beatus populus qui scit clãgorem. *In nomine tuo gaudebũt omni die, & in iustitia tua attollentur.*) Ex his quæ præcedentibus uersibus cecinit, nempe esse à Deo omnia condita, & optimè administrari, id omnino, quod hic canit, consequens erat, ut scilicet fœlicẽ pronunciaret populũ, qui sciret clangorem, hoc est, qui sciret Deũ in medio sui præsentem, uti Regis in exercitu præsentia, ex clangore tubarum cognoscitur. Fortè allusit, ad id, quòd Dominus legem daturus, præsentiam suam buccinarũ clangore in monte Sinai declararit, unde subiunxit. Iehouah in lumine uultus tui ambulabunt, hoc est, aspirante illis tuo fauore, fœliciter in omnibus agent, ut semper eis sit, quod de nomine tuo, id est, uirtute, tantum rerum successum suppeditante, gaudeãt, & freti tua iustitia, hoc est, tanta in ipsos bonitate exaltentur, cũctis mortalibus modis omnibus supereminentes. Cæterum, ei quod habet uer. 16. de clangore, simile est, quod legimus Num. 23. Non uidit iniquitatem in Iaæcob, molestiam in Iisrael non deprehendit, Iehouah Deus eius cum ipso, & clangor Regis inter

D illos. Quis hic clangor Regis? Indubiè præsens tutela Dei, clangore buccinarũ, quas facere præceperat Num. 10. significata. Hũc iam clangorem, is populus uerè cognoscit, qui persuasus Deum pro se uigilare, inq; sui defensionẽ iugiter excubare, securus se ipsius nomini cõmittit. Vt igitur huic nihil penitus nocere potest, nec bonorum quicquam deesse, ita iure eum beatum pronunciauit. Id uero explicatius canunt uersus sequentes. *Nam decus roboris eorum tu, & in beneuolentia*

Ver. 18. et 19. ad uerbum *tua, attolles cornu nostrum. Nam Iehouah clypeus noster, & sanctus Iisrael rex noster.*) Canunt enim Deum splendorem roboris sanctorum, id est, eum, qui sic robur illorũ attollat, & successu ac uictoria splẽdida donet, ut palàm sentiatur illos manu Dei propugnari. Solet autem Deus ordine sua gerere, & semper ferè suos ministros habere, per quos miracula sua exerceat. Ita, cum uellet populum liberare tyran-

Princeps noster Iehouæ est nide Aegyptiorũ, præfecit illis Mosheh, & postea, quoties opem suã pręclarius exhibuit iudicibus ad id ministris usus est. Sic ergo canit Vates & de Dauide: Iehouę est clypeus, id est, Princeps noster, de qua appellatiõe dixi in uersum ultimum Psal. 47. Et ille sancti Iisrael Rex noster, hoc est, Deo totus addictus, in omnibus eius spiritu agitur, quare fœlicissimè cũcta administrat. Hic loquendi modus habetur & exodi. 32. cũ Mosheh ulturus scelus populi, quod adoratione uituli admiserat, dicebat: Quis est Iehouæ is? ad me.

Ver. 20. 21. & 22. ad uerbum *Tunc locutus es in uisione bonis tuis, & dixisti: posui auxilium meum super forti extuli electum è populo. Inueni Dauid seruũ meum, oleo sanctitatis meæ unxi eum. Qui (is est) cum quo manus mea directa erit, etiam brachium meum roborabit eum.*) His uersibus canitur promissio Dauidi facta, quam memorat & sacra historia 2. Reg. 7. & 1. Paralip. 17. Ver. 20. canit uaticinium Shmuelis ac Nathan, fortè alijs quoq; de electione cõfirmationeq; Dauidis reuelatũ fuit. Bonos Dei uocat, bonitati enim student, quoscunq; agit bonus Dei spũs. Illo: Et posui auxiliũ super potẽte, significauit Deũ statuisse, Iisraeli adesse, & opem ferre per Dauidem potentem, unq; ipsius spiritu. Et hinc fuit, ut semper uinceret. De his, nempe Dauidis electiõe, de qua canit uer. 20. itẽ unctione,

2. Samu. 7. b. 12. 1. Chro. 17. c. 13.

ne,

ne,de qua est uer.21. deniq; manus diuinæ cum eo confirmatione, uiq; ad iu=
A uandum in omnibus,& euehendū eum,quod canit uer. 22. legimus.1.Reg.16.

Non imponet illi hostis,& filius iniquitatis non adfliget eum. Et contundā ante eum coartatores Ver.23.24.25
eius,& odientes eum, cædam. Et fides mea,& bonitas mea cū eo,& in nomine meo attolletur cor= & 26.ad uer
nu eius. Et posui in mari manū eius,& in fluminibus dexteram eius.) Quæ canit uer.23.Do bum.
minus præstitit,cum eum è tot insidijs Shaulis & adulatorum illius seruauit.
Quæ uero habet 24.impleta fuerunt, cum Shaul unà cum assentatoribus suis
sublatus fuit è medio.Quæ canit uer.25.percepit,cum Rex à toto Isr彩aele saluta=
retur,de quo legimus.2.Reg.5.Promissio uersus uigisimi sexti impleta fuit,cum
eius imperium agnoscerent cuncti Syri, usq; ad Euphraten, Palestini ad mare,
Ammonitæ,Moabitæ,Aedomitæ,& aliæ gentes finitimæ,id quod legimus.2.
Reg.8.Palestinis subiectis,qui ad mare habitabāt,posita fuit manus eius in ma=
re,cum domuit Syros,ad Euphraten usq;, & tributariam habuit totam Meso=
potamiam, quæ Syria fluminum dicitur,posita est dextera eius in fluminibus.

Ipse inuocabit me,pater meus tu,Deus mi,& rupes opis meæ.) Istuc historia sacra de Salo Ver.27.ad
mone memorat,sed Dauidi idem & promissum & præstitum est. Adeo enim uerbum.
in tantam potentiam & iustitiæ præcellentiam euectus, uerè patrem expertus
est,de quo dixi in uersum septimum Psalmi secundi.

Atq; ego illum primogenitū constituam,celsiorem regibus terræ.) In his ad id respexit,q; Ver. 28. ad
primogenito principatus in fratres erat,quod passim scriptura testatur,& aper= uerbum.
tè ex ijs,quibus Iizaak filijs suis benè precatus est,colligitur.

In sempiternum custodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum erit illi certum.) Ista sacra hi Ver. 29. ad
storia sic memorat:Bonitatem meam nō auferam ab eo,ut abstuli à Shaul, quē uerbum.
reieci à me.Sed tua domus,& regnum tuum stabile erit in sempiternum coram
me,& solium tuum firmum usq; in sæcula.

Et posita in sempiternum brachium eius,& solium eius sicut dies cœlorum.) Hæc in sacra hi= Ver.30. ad
storia sic leguntur:Confirmabo soliū regni eius in sæculum. Sicut dies cœlorū, uerbum.
B idem est,atq; in omne æuum,dies cœlorum enim perpetui sunt.

Si dereliquerint filij eius legem meam,& in iudicijs meis nō ambulauerint. Si cerimonias meas pro Ver.31.& 32.
phanauerint,& præcepta mea non custodierint.) De his uocibus,lex,iudicium,& præce ad uerbum.
pta,dixi nonnihil in Psal.19. חוקים cerimoniæ sunt. Cōprehendit his,quæcū=
que Deus suo populo præcepit. *Et animaduertam in defectionem eorum uirga, & plagis* Ver.33.34.35.
in iniquitatem eorum. Et bonitatem meam non soluam ab eo,& non fallam fidem meam. Non uio & 36.ad uer
labo fœdus meum,& egressum labijs meis non mutabo. Semel iuraui per sanctitatem meam, si Daui bum.
di mentiar.) Per uirgam castigationē paternā intelligit,quæ scilicet uirga fieri so=
let.In sacra historia habetur,uirga hominum,& plagis filiorū hominum, quo
significare uoluit Deum clementem,tanq; Patrem filiorum errata,castigaturū,
non occisurum eos,aut penitus abiecturum,unde mox inducit eum promitten
tem suam bonitatem ab illis nunquam ablaturum fœdus ac promissa sua mini
me uiolaturum aut mutaturum,additq; de iuramento,quo illi hæc omnia con
firmauit.Illud:Si Dauidi mentiar,eclypsis est, familiaris iurantibus subaudien=
dū,hoc aut illud mihi eueniat, uulgo dicebant,hęc mihi Deus faciat,& ista ad=
dat. *Semen eius in sempiternum erit, & solium eius sicut sol coram me. Sicut luna firmum erit in* Ver.37.38.ad
sempiternum,& testis in nube certus.Selah.) Repetit quę cecinit uersu 30. Inest enim his uerbum.
illud quod Angelus dicebat:Regnabit super domum Iaæcob in sempiternum
& regni eius non erit finis.Scite autem solis ac lunæ diuturnitatem regno Chri
sti tribuit,quod & Psal.72. factū est,quia ubi huius conditionis rerum finis ap=
paruerit,& mors,ultimus sanctorū hostis,sublatus fuerit,tradet Christus regnū
deo & patri,1.Cor.15. Illud:Testis in nube certus, Hebręi ad lunā referūt, quę cū
sole,testis est,regnū Christi perstiturū. Nam dū hæc in cœlis apparuerint,hoc re
gnum

gnũ perdurabit. Hactenus promiſſio Dauidi facta, ſed ut Chriſti typo, & poſteri
tati eius, ſed germanę, hoc eſt, ſpũali. Chriſtus enim is eſt, quẽ Pater in hoc dele
git & unxit, ut dũ ſol & luna luxerint, regnet. Huic uni nocere hoſtes nequeũt,
& neceſſe eſt ſeruire orbem primogenito uiuorũ & mortuorũ, ut eum Paulus
prædicat. Cum hoc regnat germana Dauidis ſoboles, cuncti ſpiritu ſuperno re-
nati, quibus ille regnum parauit, ac habere ſecum ſtatuit, quos deniq; peccan-
tes, Pater corripit quidem, ſed humaniore tantum, & uerè paterna uirga, ne ſci
licet eos cum reliquo mundo condemnet. 1. Corin. 11.

Ver. 39. & *Et tu repuliſti, & auerſatus es, ſuccenſuiſti uncto tuo. Diſſipaſti fœdus ſerui tui, uiolaſti (proij-*
40. ad uer- *ciendo) in terram diadema eius.*) Hunc de calamitate uel Babylonica, uel quod uerisi-
ſum. milis eſt, ea quam per Antiochum perpeſſus eſt Dei populus, queritur, qua o-
mnia uidebantur promiſſionibus Dei contraria euenire. Iudæi contendũt hæc
de præſenti eorum exilio dicta, ſed dum alieni à Chriſto ſunt, alieni ſunt & à ue
ra ſobole Dauidis. Porrò Pſaltes, more, quem & in alijs aliquot Pſalmis obſer-
uatum uidimus, hanc querulationem, ita ut animo perturbato uidebatur, non
ut ſpiritus recto iudicio cenſebat, compoſuit. Hinc ſunt illa: Oblitus es fœderis
ſerui tui, uer. 40. Et: Vbi ſunt bonitates tuæ priores, quas iuraſti Dauidi? Voluit
enim his Vates exprimere affectus eorum, qui cum nihil prius haberent, quàm
illuſtrari nomen Dei in populo ſancto, & uiderẽt ab impijs hunc penitus con-
culcari, ſanctumq́ Dei nomen dirè blaſphemari, ita dolebant, ut uim doloris ſa
tis exprimere non poſſent, inde in tam duram ut uideri poſſit, cum Deo expo-
ſtulationem proruperunt. Qua tantum abfuit, ut ipſum offendiſſent, ut ea, ſin-
gularem ab ipſo inierint gratiã, nempe ſpectanti, unde ea proficiſceretur, nem-
pe ex corde nihil aliud ardenti, quàm ipſius nomen ſanctificatum. A. Ezra me-
minit fuiſſe in Hiſpanijs quendam ſingulari ſapientia, & probitate morum ce
lebrem Rabinum, qui hunc Pſalmum ob duriuſculam iſtam cum Deo expoſtu
D lationem, nec ipſe legere, nec lectũ ab alio audire ſuſtinuerit. A. Ezra putat hæc
dicta iuxta ęſtimationem hoſtium Iiſraelis. Kimhi, per admirationem, quòd in
tot ſæcula præſens eorum exilium protrahatur. Sed in præſenti exilio, ut dixi,
Iudæi deſtacti ex ſacra hac ſtirpe rami ſunt, unde nihil ad eos, quæ hic memo-
rantur, ſanctorum quærelæ attinent. Hos autem ueros Dauidis ac Iiſraelis filios
haud dedecuit, his uerbis æſtus animi ſui coram Deo effundere, nempe Patre,
quem ut ex toto corde, tota anima, totisq́ uiribus amare debuerunt, ita cũ eſſe
homines illos adhuc ueller, neceſſe fuit iſta, quæ hic quæruntur, cũ diriter adeo
contra omnia Dei Antiochus, deſæuiret, ſentire, atq; cum nihil huiuſmodi diſſi
mulent, ſuis quoq; uerbis efferre. Quæ tamen ut ex dilectione ſtudióq; Dei na-
ta, non potuerint Deo non grata haberi. Porrò ſicut hic Antiochus primus filio
rum Dei tortor fuit, ita omnium aliorum, quorum poſtea innumeri ſecuti ſunt,
typum prætulit. Vnde & in his querelis deliniatum eſt, quantopere ſancti ad fi
nem uſq; mundi, excruciari, torqueri, querulari, ac cum Deo quaſi expoſtulare
ſoleant, dum uident permiſſum impijs ſic incredẽtes Deo graſſari, ut ipſius in-
de gloria obſcuretur. Qui itaq; expertus fuerit, quid ualeat uiuus Dei amor, &
natus hinc de conculcata Dei gloria dolor, atq; poſſit animo ſimul cernere, q̃
dira ſancti ab Antiocho paſſi ſunt, & poſtea ſepe à tyrannis alijs, qui nec noſtro
ſæculo deſyderãtur, huic haudquaquam indignæ ſanctis, quæ hic memoran-
tur, querelæ uidebuntur, quãlibet uehementes, imò agnoſcet nihil illos æque
decuiſſe. Sed tandem ipſos audiamus: Et tu, inquiunt, repuliſti, auerſatus es, fer
uet ita tua contra unctum tuum. Dauidi enim, imò Chriſto ueriori Dauidi, irro
gabatur, quicquid perferebant germani eius poſteri. Epitaſis eſt in eo, quod di-
xit, uncti tui. Auget adhuc quod ſequitur, diſſipaſti fœdus ſerui tui. Non enim
in-

A quit,præteristi,semel ac iterum uiolasti,sed prorsus dissipasti, neq; eo solum, q
nobis regnum non tueris,uerum ipse in terrã insigne regnũ proiecisti, omnéq;
dignitatem & potentiam nostram pessundedisti. נזר ornamentum capitis est,
quo dignitatem regiam intellexit.

Dirupisti omnes sepes eius,posuisti omnes munitiones eius terrorem. Deprædantur eum omnes trã Ver. 41. 42.
seuntes uiam, fuit opprobrium uicinis suis.) Queritur populum expositum à Deo qui- ad uerbum.
búsuis imputis & impijs hostibus, sub simili oppidi, quod muris dirutis, omni-
um depopulationi patet, uel respexit ad uineæ allegoriam, de qua Psal. 80. Sic
sane in eum sæuijt Antiochus, ut diuinitus traditum se, huiusq; libidini exposi-
tum, plus satis experiretur.

Attulisti dexteram coartatorum eius, lætificasti omnes inimicos eius. Etiam auertisti aciem gladij Ver. 43. 44.
eius, & non erexisti eum in bello.) Queruntur Deum qui ipsis auxilium ferre solitus ad uerbum
erat, nunc stare ab hostibus, illis uirtutem suppeditando, & suo populo adimẽ-
do. Id est quod dicunt: Auertisti aciem gladij eius. Hic צור חרב quod aciẽ gla-
dij uertunt, pro defensione gladij dixit. Significare enim uoluit, neminem ualu
isse gladio Dei populum tueri.

Finiuisti munditiem eius, & solium eius in terram deiecisti. Præcidisti dies iuuentutis eius, amicui Ver. 45. 46. ad
sti illum ignominia, Selah.) Queruntur esse prorsus actum de se, finitam omnẽ mun- uerbum.
diciem, id est, dignitatem, nullã omnino haberi iam rationem sanctitatis suæ,
solium suum, hoc est, omnem potestatem, in terram deiectam, acita plane ex-
tinctam, idq; præmature, Dum enim præcisos queritur dies iuuentutis, signifi-
cat ãnteq; plane adoleuisset regnum populi Dei, fuisse excisum. Etenim modũ
omnem excedens calamitas, faciebat, ut & plus nimio intempestiue accidisse
uideretur

Usq; quo absconderis Iehouah penitus, ardet sicut ignis indignatio tua. Memor sis ego quanti æui, Versus. 47. 48
ad quid frustra condidisti omnes filios hominis. Quis uir fortis uiuet, & non uidebit mortem, eripiet 49 ad uerbum
animam suam à manu inferni, Selah.) Incipit precari, ut tantis malis liberarentur, sed
B ijs uerbis, quæ deceant animum summe excruciatũ: Quousq;, inquit, Iehouah
abscõderis? Quo utiq; spem adhuc sibi esse reliquam significauit, ita ut & à Deo
immissa omnia agnoscebat. Querela uersuum 48. & 49. eum affectum expri-
mit, qui est in Psal. 39. Sensus est: Perbreue est totius uitæ nostræ spacium. Nemo
enim est, q̃libet ualidus uir, quem mors non absumat, cur igitur tot nos calami
tatibus adobruis, qui alioqui uitam hanc citissime ponimus? Quio das ut respi-
remus, & bonitate tua uel aliquantulum fruamur. Frustra alioqui nos uidebe-
ris condidisse. Similia multa leguntur in questibus Iiob. Hæc uero cogitatio su-
pra q̃ dici potest, excruciat, nisi contra erigat spes uitæ futuræ, ideo his adscriptũ
Selah est.

Ubi sunt bonitates tuæ priores Domine, iurasti Dauidi in fide tua. Memor sis Domine opprobrij Ver. 50. 51. 52.
seruorum tuorum, tuli in sinu meo omnium populorum magnorum. Quod opprobrarunt inimici tui 53. ad uerbum
Iehouah, quo opprobrarunt plantas uncti tui. Laudetur Iehouah in sempiternum, amen & amen.)
Erigunt sibi animos sancti, recordando pristina Dei beneficia, atq; promissa, tũ
suam pietatẽ, seruos enim Iehouæ se adhuc agnoscebant, deniq; omnia quæ pa
tiebãtur in ignominiã Christi uergere: Pedes, inquit, uncti tui. עקבות plãtas ali
oqui significat, intellexit hostes insultasse populo Dei ob expectationem Chri-
sti, quasi nunq̃ uenturi, cuius plãtas nunq̃ essent uisuri. Cum autem illi omnem
in hac expectatione spem haberent, nihil potuit accidere illis molestius, q̃ hu-
iusmodi opprobrijs exagitari, quibus non tam ipsi, q̃ Deus & Seruator orbis,
unctus Dei irridebatur. Iudæis nos non dissimili irrisione de gressibus uel plan-
tis, hoc est, aduentu uncti Dei sciscitantibus, respondendum est, ut sibi displice-
re, & Deo uni consecrare sese discant, diffisi genere & cerimonijs suis, sic eum il-

lis adfuturum. Deum ignorant miseri, ideo mirum non est, quòd Christum ui-
C dere nequeunt. Versus ultimus sic habet, ut haud sciam Psalmum hunc an li-
brum tertium, qui hic finem habet, claudat. Nec enim quadrare cum præceden-
tibus uidetur. Si ut Psalmi clausula accipiatur, uox est, animi secreto, per Deum,
de redemptione sanctorum persuasi, atq; ideo iam uelut depulsa omni mole-
stia, qua consyderans illorum adflictionem, & deiectionem, totus
fuerat, ob eam exultantis & gloriantis. Amen & Amen,
notat calcem libri, nam & sic præcedentes
libri finierunt.

FINIT LIBER TERTIVS.

IN QVARTVM HYMNORVN LIBRVM PRAEFATIO AD PIVM LECTOREM.

D DEdit Dominus, optime Lector, absoluere qualitercunq; & tertium
S. Hymnorum librum, in quo sciens, at non semper uolens multa
præterij, quæ forsan non absq; fructu indicari poterant, præsertim
ijs, qui linguæ sacræ, & simpliciori scripturarum excussioni, non di-
adsueuerunt. Sed deterruit excrescens supra modum uoluminis
magnitudo, ursitq; temporis angustia, mouit quoq; non parum, ut in præfatio-
ne libri tertij monui, eorum palatum, quibus inescatis commentatione spiritus
diuini, ilico fastidium ingerunt uerba hominum. Ne autem hæc explanationū
curta satis breuitas, fraudi sit spiritu nondum adeo instructis, oro hos, & per Do-
minum hortor, probe semper memores sint, hic se carmina legere spiritus *Dei*,
hic omnia uiuifica unici & cœlestis magistri nostri doctrina referta, accedāt ani-
mo, curis alijs plane uacuo, mysteriorumq; Dei uere sitiēti, ante omnia uero se-
dula prece inuocent interpretem eum, qui hæc primum modulatus est, spiritū
sanctum, tum argumentum cuiusq; Psalmi, habitum, affectusq; canentium, de-
niq; quid illi in his Odis querantur, quid petant, quid iactent, de quo exultent,
& quibus etiam uerbis, diligentissime expendant, spero, utcunq; succincte dixe-
rimus omnia, uersione tamen expeditiore, tum q̃libet breui explanatione eo-
rum, quæ uisa sunt dicta nostris insolentius, sic ut iam dixi comparatum Lecto-
rem, taliq; studio singula consyderantem, haud contemnendo cum fructu hæc
lecturum: Præsertim si hinc operum & miraculorum Dei, quæ sanctis suis ædi-
dit, admonitus, illis contemplandis, animum iam non solum à rebus propha-
nis, sed ab ipsa etiam lectione, & libro sacro subductum, totis uiribus intende-
rit, eaq; quasi in conspectu patris cœlestis, & sanctorum eius consyderarit. Sic e-
nim sacrarium Dei ingressus, supra q̃ effari possit, Dei bonitatem & potentiam
peruidebit, inde sic ut amore eius flagraturus, ita ad ipsius quoq; ima-
ginem fœlicissime transformandus. Qui unicus totius sa-
cri studij scopus est. Dominus det hunc no-
bis & spectare semper, & plene tan-
dem attingere. Vale.

Li-

A

LIBER HYMNORVM QVARTVS.

ARGVMENTVM PSALMI XC.

Queritur de inanitate uitæ præsentis, & fauorem Domini secundaturi quæ instituerit, precatur.

PSALMVS XC.

κατλιασικὸς καὶ ἱκετικὸς.

PRecatio Mosheh uiri Dei. Domine refugium fu 1
isti nobis per omnia sæcula.
Antequàm montes æderētur, & pararetur ter 2
ra ac orbis, à sæculis usq; ad sæcula tu es Deus;
Reducis hominem donec senio conficiatur, ac 3
tum dicis, reuertimini ô mortales.
Nam mille anni, coram te sunt ut dies hesterna 4
quæ iam prætērijt, ut uigilia in nocte.
Facis impetu ceu nimbum dilabi illos, sunt uelut somniū, mane sta 5
tim uelut herba immutantur.
Quæ mane floret & uires accipit, uesperi resecatur arefacta. 6
Etenim ab ira tua consumimur, & à feruente indignatione tua deij 7
cimur.
Posuisti in conspectum tuum iniquitates nostras, culpam nostram 8
B in lumen faciei tuæ.
Cuncti dies nostri te irascente dilabuntur, consumimus annos no 9
stros ceu sermonem.
Dies annorum nostrorum anni septuaginta, & si admodum ualue 10
rimus, anni octoginta, & uirtus horum qua tantopere superbiūt, mo
lestia & erumna deteritur, celeriter auolamus.
Quis nouit uim iræ tuæ, quin, ut te quicq; timent, ita in eos indigna 11
tionem tuam exeris.
Vt ergo sciamus dierum nostrorum numerum, tu nobis plane in 12
dica, quo sapientiam cor nostrum consequatur.
Redi ô Iehouah, quousq; placare seruis tuis. 13
Satia nos mane bonitate tua, ouabimus & lætabimur cunctis die 14
bus nostris.
Lætos redde nos, pro diebus quibus adflixisti, pro annis quibus 15
mala pertulimus.
Effulgeat in seruis tuis opus tuum, magnificentia tua in filijs eorū. 16
Decor Domini Dei nostri adsit nobis, quæq; instituerimus, fac 17
prospera, quæ instituerimus fac prospera.

C

Ver. 1.2. ad uerbum. *PRecatio Mosheh uiri Dei. Deus Domine mansio tu fuisti nobis, in generatione & generatione. Priusquàm montes nascerentur, & parturiretur terra, & orbis, & à seculo usq; ad seculum tu Deus.*) Similia habet his quæ hic canuntur, Psal. 39. Mosheh inscribitur, quem putant Thalmudici, & decem sequentium autborẽ esse, alij alia adferunt, sed incerta, qua propter ea mittimus. Virum Dei uocat, quia præ cunctis mortalibus Dei spiritu pollebat. Eõ q Domino ait: Habitaculum tu nobis factus es, uidetur respexisse ad tabernaculum fœderis. Quasi diceret, non est boc, sed tu ipse habitaculum es, quo confugiamus, ubi seruari nos scimus. Et id fuisti, priusq̃ hic orbis conderetur. Hoc idem est cum eo quod Paulus habet: Elegit nos ante conditum mũdum. Commodum autem memorat in Deo uno esse salutem & uitam nobis repositam, etiam si cætera omnia perirent, quia mox memoraturus est, q̃ simus in nobis nihilum. Ad unum igitur Deum animus attollendus est, qui ita in se solo seruare potest cõditos, sicut ante cuncta sæcula in se gestauit condendos.

Versus 3. ad uerbum. *Reducis hominem donec (sit) contritus, & dices, reuertimini filij hominis.*) A uersu tertio usq; ad 13. queritur de inanitate & fugacitate uitæ præsentis: Reducis, inquit, hominem, usq; ad contritionem, hoc est, continuo ducis ad mortem, & quasi ad te, è quo profecti sumus, reuocas, dicisq́; Reuertimini filij hominum corpore in puluerem, unde uos finxi, spiritu ad me, qui illũ uobis inspiraui. R. Ioseph Kimhi illud: Reuertimini, ad conuersionem pœnitentiæ refert, sed prior interpretatio simplicior est.

Versus 4.5. 6. ad uerbum *Quia mille anni in oculis tuis, sicut dies hesterna, cum transijt, & custodia in nocte. Facies instar nimbi illos diffluere, somnus sunt, mane sicut herba mutatur. Mane germinat & mutatur, & ad uesperam reciditur & arescit.*) Illud in uersu sequenti, in oculis tuis, A. Ezra & Kimbi ad hominem referũt, hoc sensu: Nam & si uiueres ad mille annos, adhuc nihilum id foret apud Deum, apud quem, quod tibi mille anni sunt, uelut hesternus dies, qui iam præterijt, uelut uigilia noctis, quæ tribus duntaxat horis constat, habetur. B Verum cum reliqua his uersibus, sicut & præcedentis uersus ad Deum dicuntur, malui alios quosdam Rabinos sequi, qui & hoc ad Deum referunt. Vt sit sensus: Tu ipse Deus nosti q̃ nihilum sit omne tempus quod uiuimus, nã mille anni in oculis tuis, ceu dies quę iam pręterijt, ceu uigilia noctis. Vere igitur miseri sumus, & tu præmature nos hinc rapis, imo deturbas nos, ac præcipitas ex hac uita, uti nimbos deijcis, uti rapida decurrunt flumina, repentina nimirum celeritate, uti fugit somnus, uti herba, quæ mane statim immutatur, id est, mane uernat & rugescit (id enim hic significat חלף) & uesperi statim resecatur & arescit. Istæ similitudines & alibi in scriptura crebræ sunt.

Versus 7.8.9 ad uerbum *Quoniam in ira tua consumimur, & indignatione tua terremur. Posuisti iniquitates nostras coram te, & abscondita nostra in lumine faciei tuæ. Nam omnes dies nostri defluxerunt in feruente ira tua, cõsumimus annos nostros ceu sermonem.*) Vitę fugacitatem de qua hic quæritur, pœnam fatetur, quam Deus sumit de peccatis nostris, quod passim & diuus Paulus prędicat. Versus nonus prioribus similitudinibus, quibus expressit, q̃ fugax sit uita nostra, & sermonis simile adiecit, id est, הגה, quod posset etiam reddi, cogitatio, uel leue murmur, momento desinens.

Ver. 10 ad uerbum. *Dies annorũ nostrorũ in ipsis septuaginta anni, & si fortitudines octoginta anni, & fastus illorum, molestia & erumna, quia extractio festina, & auolans.*) Definit modum ętatis, ad quem uulgo homines uiuunt. Pauci enim hunc excedũt. Mosche, qui hoc carmen cõposuit, uixit annos uiginti supra centum, in optima ualetudine, sed hunc quotusquisq; assequitur? Illud: רהבם, id est, superbia illorum, annos iuuentutis significat, de his dicit: Erumna sunt & molestia, hoc est, omne genus malis obruũtur. און significat quidem iniquitatem, ac iunctum עמל, fere pro ærumna accipitur

A pitur & miseria, qualem patiuntur, quibuscum agitur inique. Iterum uero de uitæ breuitate queritur, cũ subijcit: חיש גז, id est, cita euulsio, uel resectio, aut de rasio, hoc est, ilico hinc rapimur & auolamus.

Quis nouit uirtutem iræ tuæ, & sicut timor tui, fremens ira tua. Modum dierum nostrorum sic notum fac nobis, & cordi adducemus sapientiam.) Hi duo uersus subobscuri sunt. Simplicior sensus hic est: Quis nouit uim iræ tuæ, id est, quis possit agnoscere, quàm illa nos premat, ná pro modo quo te quisq; timet & colit, uidetur sæuire ira tua. Notum ergo nobis fac numerum dierum nostrorum, ut scientes quantę tuę iræ subiecti simus, atq; ob id uere nihilum, modeste agamus, consecuti cor sapiens, quod tibi omnia adscribat, & à te uno pendeat. Est hoc idem cum illo: Notum fac mihi finem meum &c. Psal. 39. ubi etiam ista precatio explicata est latius. Id sane: כיראתך עברתך, id est, sicut timor tuus, feruens indignatio tua. A. Ezra & Kimhi interpretantur: Sicut in unoquoq; fuerit tui timor, ita sæuit in eum indignatio tua, non illa quidem perpetuo, sed in sæculo præsenti, dum sancti hic mala sua percipiunt, quo bonis suis fruantur in futuro, & castigantur hic, ne cũ mũdo damnentur, dum deniq; ipse sanctificatur in his, qui accedunt ei, Leuit. 10. quo appareat, quis futurus sit in reprobos, & incipit iudicium Dei à domo eius. Versus 11. 12. ad uerbum

Reuertere Iehouah, quousq;? & placare super seruos tuos.) Orat pro uita, quæ hic spiritu incipit, & in futuro consummatur: Redi, inquit, Domine, quousq;? Deus siquidem omne bonum est, idcirco calamitose agẽtibus nobis, uidetur abesse. Orat ergo ut redeat, & consoletur, id est, tanq̃ recepta satisfactione, seruis suis placetur. In quo notatur, restitutionem & renascentiam, non omnium, sed eorum tantum esse, qui ad id, ut serui Dei sint, electi sunt. Versus 13. ad uerbũ.

Satia nos mane bonitate tua, & ouabimus, & lætabimur in omnibus diebus nostris. Lætifica nos secundum dies adflictionis nostræ, annos (quibus) uidimus mala.) Satietas fide constat, qua Deus, qui unus satiare animum nostrum potest, percipitur, hæc tum parit gaudium, pacem, laudem, & gratiarum actionem, unde & de lætitia & gratiarum actione sequitur. Hanc precatur pro diebus quibus adfligimur. Vt enim Christum, ita & Christianos oportet multa perpeti, ac ita in gloriam suam ingredi. Ver. 14. 15. ad uerbum.

B

Appareat super seruos tuos opus tuum, & decus tuum super filios eorum. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum institue super nos, & opus manuum tuarum institue illud,) Cum fidem, & ex hac ueram lætitiã dare, sit unius Dei, precatur consequenter, ut opus Dei super nos appareat, id est, ut spiritu suo fœliciter adeo nos, ac nostra omnia, tum & filios nostros, id est, quicunq; ad nos attinent, quæq́; illi gesserint, instituat, ac dirigat, ut magnificentia, splendor, & decor eius in nobis semper conspiciatur, rebus omnibus, in gloriam Dei & proximorũ salutem, atq; ideo nobis ad fœlicitatem, cadentibus Ver. 16. 17. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI XCI.

Canit quàm tutus agat, liberq́; à malis uniuersis, qui Deo sese solida fide commiserit.

C

PSALMVS XCI.

διδακτικὸς καὶ παραμυθικός.

1 SEdens in abdito excelsi, sub umbra omnipoten-
tis moratur.
2 Dicam Iehouæ, tutela mea, & arx mea, Deo
meo nitar.
3 Nam ipse liberabit te, à laqueo uenantis, à pe-
ste exitiali.
4 Pennis eius obteget te, & sub alis eius tutus a-
ges, tectus fide eius, tanquàm scuto & parma.
5 Non paucbis ab eo quod exterret nocte, à sagitta uolante de die.
6 A peste in obscuro grassante, ab exterminio uastante meridie,
7 Concident à latere tuo mille, & à dextris tuis decem millia, ad te ta-
men non perueniet.
8 Tantum oculis tuis cum uoluptate consyderabis, & talionem im-
probi uidebis.
9 Nam tu dicis Iehouæ, ô tutela mea, altissimum habes refugium.
10 Non accidet tibi malum, neq; plaga tabernaculo tuo accedet, nam
D angelis suis mandatum de te dedit, ut obseruēt te in omnibus uijs tu-
is.
11 In manibus portabunt te, ne impingas in lapidem pedem tuum.
12 Leonem calcabis, & aspidem, premes pede leunculum & draco
nem.
13 Nam sic de te Deus testatur, ardet me, ideo eripiam eum, superiorē
faciam, agnouit enim nomen meum.
14 Inuocabit me, & respondebo ei, adero ei in adflictione, tuebor eū,
& dignitate ornabo.
15 Vita longæua satiabo eum, & exhibebo ei salutem meam.

EXPLANATIO.

Versus 1. & 2 ad uerbum.

QVi *sedet in absconditio excelsi, in umbra omnipotentis moratur. Dicit Iehouæ protectio mea, & arx mea, Deus mi, nitar te.*) De securitate Domino confidētis canit toto Psalmo. Versu autem secundo & nono, seipsum quasi in exemplum ponit, ac sua in Deum fiducia, alios ad eādem inuitat. A uersu decimo tertio inducit Dominum in se confidentibus securitatem malorum & copiam bonorum pollicentem. De secreto Dei, in quo sedent, qui iam ad ueritatem persuasi sunt, se Deo curæ esse, ac bonitate ipsius pleniore gustu perfruuntur, dixi in uersum quintum Psalmi uicesimi septimi, in uersum uicesimum primum Psalmi tricesimiprimi, & in uersum quintum Psalmi sexagesimiprimi, ubi & de inumbratione alarum habetur, de quo simili dixi in uersum octauum Psalmi decimiseptimi.

Nam

A *Nam ipse liberabit te à laqueo uenantis, à peste confractionum. Sub pēna sua proteget te, & sub* Ver.3. & 4.
alis eius defenderis, scuto & parma ueritate eius.) Laqueo uenantis uidetur significasse, in= ad uerbum.
sidias & clancularias inimicorum machinas, ut דבר הוות. id est, peste confra=
ctionum, manifesta exitia, quanquã הוות etiam pro exitiali dolo nonnunq̃
accipiatur. Simile integentium alarum ab auibus mutuatũ, pullos obiectu pro=
prij corporis defendentium, repetit, adiecto simili scuti & parmæ, de quo dixi
in uer. ulti. Psal. 47.

Non timebis à terrore noctis, à sagitta uolante die. A peste uadente in obscuro, à pernicie uastante Ver.5. & 6.
meridie.) Prædicat, tutum fore fidentem Deo, à malis tam nocturnis quàm diur ad uerbum.
nis. Quidam Hebræorũ noctis frigora, & diei æstus intelligunt, sed leuius hoc
esset, quàm conueniat tam insigni defensionis diuinæ præconio, quale hic cani
tur. Videntur igitur בעלי דרש, id est, magistri subtilioris uestigationis, qui
aliàs per raro nõ nugantur, hic ueri similitudini propius accedere, pestem enim
grassantem in tenebris, & exterminium uastans in meridie, de singularibus no=
xis dæmonum intelligunt. Iis uriq; ministris, Deus mala hominibus immittit,
de quo dixi in uer. 49. Psal. 78. Probat uero id & uersus sequens.

Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te non appropinquabit.) Hoc est, si Ver.7. ad
tanta etiam uis desæuiat pestis dæmonũ ministerio immissæ, ut à sinistris mil= uerbum.
le, à dextris decim millia cadãt, nihil tum erit quod tu tibi metuas. Id Dauid ex=
pertus est, cum angelus, ob peccatum Dauidis, perdidit ex populo à mane usq;
tempus constitutum septuaginta millia.

Sed oculis tuis aspicies, & repensionem improborum uidebis. Quia tua Iehouah protectio mea, al Ver. 8. 9. &
tissimum posuisti refugium. Nõ accedet ad te malum, & non appropinquabit ad tabernaculum tuũ.) 10. ad uerbum
Mala quę memorauit, canit oppressura hostes, sancti deóq; fidentis, ut in illis, ni
surus sit optatam Dei ultionẽ. Nam cum hic Iehouæ dicat uera fide, tu mea tu=
tela es, portatq; altissimum ipsum, suum perfugium, suã arcem, non potest uel
B ipsi, uel ijs qui ad ipsum pertinẽt, mali quicq; accidere, quantumuis malorũ oc=
cupet reprobos. Per tabernaculum, quod pro domo ponit, uxorem intelligit
& liberos qui domi agere solent. Hinc cum scriptura uellet Iacobum patriar=
cham à studio uitæ tranquillioris & umbratilis cõmendare, testatur eum uersa
tum in tabernaculis.

Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodient te in omnibus uijs tuis. Super leonem & aspi= Ver.12. 13. ad
dem calcabis, conculcabis leunculum & draconẽ.) Caussam canit cur sanctus Dei uiuat ab uerbum
omni malo tutus, alijs pereuntibus: Angelos siquidem ait portare illum mani=
bus suis, sed gradientem uijs suis, hoc est, in ijs rebus uersantem, ac ea tentantẽ,
quæ deceant filium Dei, quæ sint ex sententia Dei, non quæ gloriæ Dei dero=
gent, & nulla spe fructus redituri ad proximum, suscipiũtur, quale erat, quod Sa
tan ex hoc loco perperam citato, persuadere Seruatori conabatur, Matth. 4. De Locum hũc Sa
hac angelorũ cura & custodia, canit uersus octauus Psal. 34. Ex hac scilicet & id tan Christo
sequitur, quod canit uer. 12. nihil prorsus, quamlibet nocens sit, sancto posse no perperam ci
xiũ esse, ut qui illęsus leonem & aspidem, leunculum ferocientem & draconem tauit.
pedibus calcet. Videtur aũt Vates hac conculcatione, non solũ uoluisse canere,
credentes Deo non posse à tam noxijs bestijs lædi, sed etiã eas oportere illis pa
rere, ac cõmodo esse, nec modo has, sed quicquid uspiam est, quãtislibet uel ui
ribus, uel ferocia formidabile sit. Has enim bestias, pro summè nocẽtibus ac ter
rificis, tam hominibus, quàm rebus alijs posuit.

Quia ardet me, & eripiam eum, defendã eum nam nouit nomen meũ. Inuocabit me, & respon= Ver.14. 15.
debo ei, cum eo ego (ero) in angustia, tuebor eum, & ornabo eum. Longitudine dierum seruabo eum, & 16. ad uer

& faciam eum uidere opem meam.) Inducit Deum ipsum omnia pollicentẽ. In quibus
C obseruandum, à sanctis hæc sola requiri, ut ament & cupiant Deum, agnoscát nomen eius, hoc est, dignè suspiciant maiestatem eius, inuocent eum, quod ex prioribus necessario sequitur. Sic comparatos Deus eripit malis, superiores hostibus suis efficit, adest in adflictione, durat ut ferre possint, cõsolatur, & in tempore mala omnia quibus discurit, discussis, tuetur, ne quid aliud accidat, quod obsit, dignitate ornat, sed cõstante uita uerè innocenti, & bonis omnibus amabili, uita longæua, sed quæ ad suam gloriam, & ad proximorum utilitatem geratur, satiat, salutemq; eam tandem ostendit, hoc est, exhibet, qua liberi malis omnibus, æternum beati cum ipso uiuant. Quæ uitæ longitudo expetatur sanctis, dixi in uer. 13. Psal. 34.

ARGVMENTVM PSALMI NONOGESIMI SECVNDI.

SAbbatho esse peculiarem laudandi Deum opportunitatem, cuius amplissimmã materiam suppeditãt consyderata probè opera Dei, quibus suos mirificè adeo fouet, euehitq;, abijcit autem & perdit improbos.

PSALMVS XCII.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

D
1 ODa Carminis ad diem Sabbathi.
2 Commodum nũc est celebrare Iehouam, & canere nomen tuum ô excelse.
3 Prædicare mane bonitatem tuã, & fidem tuam in noctibus.
4 Ad decachordũ, ad fides, ad Higaion, cũ cythara.
5 Nam lætitia me perfudisti operibus tuis, de factis manuum tuarum ouabo.
6 Quam magna sunt facta tua ô Iehouah, alta uehementer consilia tua.
7 Vir stupidus istuc non cognoscet, praue stultus non intelliget.
8 Cum floruerint improbi sicut herba, & uernant cuncti dediti iniquitati, in hoc ut uastentur per omnia secula.
9 Tu uero celsus es in sempiternum ô Iehouah.
10 Nam ecce inimici tui ô Iehouah, nam ecce inimici tui pereũt, dispergentur quicunq; dediti sunt iniquitati.
11 Attoles autem cornu meum, ut unicornis, delibutus ero unguento præstanti.
12 Videbit optata oculus meus in insidiantibus mihi, audiet de ijs, qui in me insurgunt, grata auris mea.

Iusti

A Iusti instar palmarū florebūt, ampli grandesq́ue eminebūt, ut Cedri. 13
Plantati sunt in domo Iehouæ, in atrijs Dei nostri florebunt. 14
Ideo & cū senuerint, fœcundi tamē erūt semper succulenti & uiuidi. 15
In hoc unum incumbentes, ut prædicent quam æquus sit Iehouah, 16
propugnator meus in quo nulla est prauitas.

EXPLANATIO.

Versus 1. ad uerbū

P*salmus cantici ad diem Sabbathi.*) Ad diem Sabbathi, inscriptus Psalmus est, quòd fuerit Sabbathis præcipuè, ut creditur, cantatus. Quidam Hebræorum audent scribere Adam huoc Psalmū cecinisse, quo die conditus est. Nos missis ijs, quæ nulla ueri similitudine dicuntur, ne dum citra spiritus sancti authoritatē, certa potius sequamur. Id uero certum, hoc doceri Psalmo quæ Sabbathis sanctis agenda incumbūt, ex hoc uerisimile est, eum Sabbathis cantari fuisse solitum.

Ver. 2. 3. & 4. ad uerbum.

Bonum celebrare Iehouam, & Psallere nomini altissimi. Ad adnunciandum mane bonitatē tuā, & fidem tuam in noctibus. Super me decachordum, super me fides, super me Higgaion in cythera.) Sabbatho Dei bonitas potissimè prædicanda erat, inde ait, sanctis bonū est, hoc est, tempus idoneum & iouitans ad celebrandum Deum (sic canebat Dei populus Sabbatho) bonū canere nomen tuum. Ad annunciandū, utiq; cum laude, bonitatē fidéq; tuā mane, & noctibus, id est, uel singulis diei exortibus atq; noctibus, uel statis ad hæc temporibus, quæ, ut aliquoties memini, matutinū erant & uespertinū. Noctibus dicit, quod, qui spiritualiores erant, totas Sabbathorum noctes, aut bonam earum partem, in laudibus Dei insumebant. Iuxta illud: Medio noctis surgebam ad celebrandū te. Et: Præuenerunt oculi mei uigilias, ut loquerer de sermonibus tuis Psal. 119. Ad huius imitationem, matutini, quos uocant, Ecclesiasticorū conuentus instituti sunt, sed q̃ pauci sunt, quos huc agi spiritus,
B laudum Dei sic studiosos, ut dies illis ad eas satis non sit, & non aut receptarum legū necessitas, uel paruæ pecuniolæ expectatio, uel deniq;, quod solis uigilijs atq; cantibus, quibus sæpe animus nihil afficitur, sarcire putent, uitæ impuritatem, q̃ tamen ut serio eluat, modū secum statuerunt. Sed de his oōnihil in tractatu de precatione, subiecto enarrationi Psalmi quinti. De usu organorum musices, quorū meminit uersus quartus, dixi in uersum secūdum Psal. 33. Higaion canticum quidā interpretantur, inter quos est Kimhi, alij uolunt nomen instrumenti esse, quibus. A. Ezra nihil repugnat. Me, ut putem pro instrumēto hic positū, mouet, quod Psaltes illi æque præmisit עלי, id est, super, uel, ad, ut עשור & נבל. At Psalmo nono uer. 17. pro cāoco accipi, magis uidetur uerisimile. Sed, ut sæpe dixi, de his, destituētibus nos ueterū monumētis, nihil certō, ne à Iudæis quidē poterit adferri.

Ver. 5. & 6. ad uerbum.

Nam lætificasti me Iehouah in operibus tuis, in operibus manuū tuarū ouabo. Quā magna opera tua Iehouah, ualde profunde sūt cogitationes tuæ.) Memorat opus Sabbathi, nempe religiosam, & attentam operum Dei considerationem, ex hac se canit sanctus lætitia perfusum, quam ouatione, hoc est, cantico laudis, erumpente ex corde in præconiū Dei ardenti, testari oportuerit. Tali ioquā cantico, quale habet uersus sextus, quo sancti infinitam operum & consiliorum Dei sapientiā & bonitatem extollebant pro uiribus. Simile habet Psalmus septuagesimus secundus uersibus quartodecimo & quintodecimo. Opera uero Dei & cogitationes, quæ admirātur sancti & celebrant, sunt, quòd homines admiranda sapientia, gubernat, se timētes malis mirabiliter eripit, æterorū autē exterminat, sui ac inde omnis pietatis & iustitiæ cōtēptores. Hinc dicit cogitationes Dei altas, quarū ratio nequeat peruestigari. Hæc autem in sequentibus certius explicat.

Vi

C *Vir stupidus non cognoscit, & stultus non intelligit hoc Cum florēt improbi sicut herba, & pro-*
Versus. 7. 8. 9. & 10. ad uerbum. *germināt cuncti operarij prauitatis, ut uastentur in sempiternū. Et tu celsus, in sempiternū Iehouah. Quoniā ecce inimici tui Iehouah, quoniā ecce inimici tui peribūt & dissipabūtur cūcti operarij prauitatis.)* Sancti, quos hic ab improbis multis modis execeri oportet, hinc se maximè consolantur, quod deus omnia ex æquo gubernat, tandemq́ improbos, sui nominis hostes, quāuis hic sæpe florere uideantur, deijcit & abolet ipsos uero extollit & beat. Hacq́ uiuentes, fide, iustitiæ sedulo student, & aduersa omnia æquo animo perferunt. Qui autem spiritu Dei destituti, & ob id stupidi & stulti sūnt, cum sanctos, tum improbos à pręsenti eorū fortuna æstimant, ac ideo hos, quàm illos sectari malunt. De harum stultitia canit uer. 7. Notata etiam pulchre est Psal. 73. Nec enim animaduertunt quàm euanida sit improborum fœlicitas, utpote quæ herbæ & graminis instar habeat, eóq; quoq; magis eminet, hoc citius disperdenda sit. Sancti autem id probe intelligentes, toti à Deo pendent, eiq́ quod omnibus supereminet iudex, & improbos, à quibus illi multa perferūt, suos habet hostes, cum in suo tempore eos disperditurus conficietur, ut habet uer. 9. & 10. Et tu, inquit, ò Iehouah, excelsus in sæcula, hoc est, sempiternā in omnes potestatem exerces, ideo æternū florebunt, qui tibi sese addixerint, peribunt, quicunq́ tibi fuerint aduersari. Quod exprimit uer. 10. tanquàm caussam reddens eius, quod habet nonus, in hunc sensum: Verè tu Deus excelsus es super omnes, omniū iudex & gubernator. Nam ecce inimici tui o Iehouah: nam inimici tui pereūt, indubie te iudicante & eos perdente. Inducit autem se quasi cernentē bos
D perire, quare notam demonstrationis, & geminationē adhibuit, quibus uoluit significare, quàm celeriter pereant, & tum etiam, quādo præcipua uidentur fœlicitate florere. Opera Dei in eos qui sibi fidunt, canit uersibus sequentibus.

Ver. 11. & 12. ad uerbum. *Attolles cornu meum, sicut unicornium, delibutus sum unguento uiridi. Et uidebit oculus meus in obseruatoribus meis, in insurgentibus contra me noxijs audient aures meæ.)* Attolles, inquit, ò Deus cornu meū, id est, potentiā & fœlicitatē, sicut cornu unicornis, id est, in immensum. Nulli enim bestiæ rubustius cornu est monocerote, de qua fusè dixi in uer. 22. Psal. 22. שמן & unguentū significat. Dicit aūt se unguento uiridi delibutum fore, hoc est, quo perpetuò uigeat & floreat. Id unguentū est, spiritus fauoris diuini, quo animū exhilarante, ac beatū terū successum suppeditante, corpus quoq; cœlesti quodā uigore iuuenescit, floretq́, iuxta illud Prouer. 17. Cor gaudens ualetudinē perficit, spiritus deiectus, arida reddit ossa. Oleo per se natura est, plurimū corpus iuuandi, dum tepefacit, cōtra algores munit, capitisq́ feruores refrigerat, aliáq; cōmoda adfert, iam admixtis alijs salutaribus liquoribus, maior illi medendi uis adijcitur. Huius usus præcipuus fuit in Palestina, utpote Persidi, ubi unguentorū usum natū arbitrantur, & Aegypto, quā scribit Plinius unguentis accōmodatissimā, uicina. Proinde cū uellet Vates se Domini fauore, modis omnibus habiturū optimè, canere, allegoria à cura corporis, unguentis cōstante, mutuatus, dixit: Delibutus ero ungnento uiridi, id est, ita corpus restituente, & ualetudinē fulciente, ut uelut uirens, frondosaq́ arbor, habeā quàm cōmodissimè. Successum cōtra inimicos canit uer. 12. in quo ad uerbū, uidendi, & audiēdi, supplendū est, grata uel optata. De quo loquendi modo, dictū in uer. 18. Psal. 22.

Ver. 13. 14. 15. & 16. ad uerbum. *Iustus sicut palma florebit, sicut cedrus in Libano emmebit, Plantati in domo Iehouæ sunt in atrijs Dei nostri florebūt. Adhuc in senecta fructū ferent, pingues & uirides erūt. Ad adnunciandū quòd rectus est Iehouah, rupes mea & non est in eo prauitas.)* Celebrat sanctorū fœlicitatē in uniuersum. Hos palmæ similes fecit, nā hic iustus, pro iustis dixit. Propter dulcedinē fructus, & cedris propter robur. Quanquā & palmæ assimilatū A. Ezra scribit, propter uitæ diuturnitatē. Notum uulgo illud est, de ingenio ligni huius arboris, quòd aiunt impositis oneribus sursum conniti, unde putant ortū, ut uictores certaminum palma coronarentur. Porrò hanc similitudinem probat uer

su quat

A su quartodecimo, cum canit, persistens in allegoria arborum, iustos plantatos esse in domo Domini, in eaq; florituros, & fructum laturos. Nam domum & atria pro eodē dixit. In atrijs enim uersabatur populus. At plantatio hæc insitio est in Christum, de qua Paulus Rom. 11. Nemo enim fructum facere potest, nisi palmes sit huic uiti insitus, & soli huic implantati, in domo Dei, sanctorum Ecclesia, radices agunt, fœcundatiq; spiritu Dei, fructum adferunt, uitæ innocentis & probæ, eumq; perpetuò, nunq; enim uel folium illis arescit, ut canit Psalmus primus. Hanc perpetuam fertilitatem canit hic uersu sequenti, dicens, iustos & in senecta pingues, frondososq; fore, hoc est, fœcundo succu uigentes, & uernantes. Omnibus scilicet quæ siue agant, siue loquantur, ad pietatis instaurationem, bonorumq; gratiam, facientibus. Hos enim non solum nulla potest à dilectione Dei creatura diuellere, sed etiam obliti eorum quæ à tergo sunt, cōtinuò sese cum Paulo ad præfixam metam extendūt, Christiq; imagini accedūt propius. Quæ omnia tam externa, quàm interna bona hunc tandem fructum pariunt, perfectam laudem Dei, ob quā solam scilicet externū rerum successum, uitæq; longæuitatē sibi sancti precantur, de quo est uersus ultimus. Dum nanq; timentes se Deus sic bonis cumulat, planè suam bonitatem, quæ nullam penitus prauitatis admixtionem agnoscit depromit, quamq; certa sint sua promissa, omni exclusa falsitate, declarat. Id quod mundus alioqui credere adeo non sustinet, ut quibusuis nugamentis potius, q; Dei pollicitis fidem habeat. Ioan. 15.

DISPUTATIO DE SABBATHO ET FERIIS CHRISTIANORUM.

Septimū diem legimus diuinitus sanctificatum, hoc est, sacris deputatū cerimonijs, eo q; illo à condendis rebus Deus cessarit. Quo uriq; significatū est, fore tempus, quo electi usum rerū, quas Deus sex diebus creauit, transgressi, & ab illis feriantes, in ipsius iam creatoris bonitate & potentia cōsyderanda detinerentur. Quod tum planè futurū est, quādo hanc carnē, in qua nihil boni est, B exuti, uitam uiuere cœlestem, prorsus renasci cœperimus. Verus siquidē Sabbathismus est, ab operibus nostris planè cessare, ita eū definit Epistola ad Heb. 3. id ante nō consequemur, q; cum extincto ultimo hoste, qui mors est, Deus fuerit omnia in omnibus. 1. Cor. 15. Ad hunc autē Sabbathismū, quoniā in eo consummata nostra fœlicitas est, decet nos hic præparari, id fit, dum seclusis negotijs uitæ præsentis, Dei opera diligentius cōsyderamus, quod sanè prægustatio quædā est, fœlicitatis quę obueniet, cū uidebitur Deus sicuti est. Hanc iam consyderationē, nihil æque promouet, atq; admonitio diuinæ bonitatis, & operū eius publicū præconiū. Ad hæc ergo uacationē à rebus alijs populo suo indixit, nec aliam ob caussam seuere adeo præ cunctis alijs cerimonijs, exegit obseruantiam Sabbathi, q; q; peculiariter eam ad sui cognitionē, quę æterna uita est, in populo alendam, & prouehendā instituisset. Et sanè haud uulgatis Dei contemptus erat, tota hebdomada nō sustinere uel unū diem cognoscendo & prędicādo creatori, à quo homo & se, & omnia habet, insumere. Christiani prisci diem Dominicū, ita dictū, quod in eo Christus surrexerit à mortuis, pro Sabbatho sacro conuentui consecrarūt. Quo & per Domini resurrectionē, uia ad sempiternū Sabbathū apertā esse & se dominos Sabbathi esse testari uoluerūt. Quā ta enim in huiusmodi cerimonijs, cū iam Euāgelion gentibus cœpisset adnunciari, quorundā fuerit superstitio, Epistolæ ad Gal. & Coloss. satis indicant. Posteriores Christiani, pleraq; Martyrū festa, in quibus fidei illorū & cōstantiæ populus admoneretur, adiecerūt. Nouissimè dicati sunt & alijs, qui singulari sanctimoniæ studio fuere cōmendati, dies. Sed refrigescēte studio Dei, nō solū his festis promotū, id nō est, propter quod unice feriandū erat, nimirū ut in cognitione

tione,amotéq; Dei populus proficeret, sed otiũ,spatiũ,facultas & occasio data
C est, quæuis scelera impudentius & cumulatius, q̃ ullo alio tẽpore patrãdi, Quæ
utinã Episcopi & Ecclesiastici ordinis alij,unà cũ principibus ita detestarentur,
tollendiq; tam impiã peruersitatẽ,tãto flagrarẽt zelo, quãto flagrarũt pientissi-
Lex Imp. Leo. & Anto. de ferijs. mi Principes Leo & Anto. quorum hac de re ista lex est: Dies festos,dies maie-
stati altissimè dedicatos,nullis uolumus uoluptatibus occupari, nec ullum ex-
actionum uexationibus prophanari. Dominicum itaq; Diem ita semper hono-
rabilem decernimus & uenerandũ,ut à cunctis executionibus excusetur. Et pau
lo post: Nec huius tamen religiosæ diei otia relaxantes,obscenis quenquam pa
timur uoluptatibus detineri,nihil eodem die sibi uindicet scena Theatralis,aut
Circense certamen,aut ferarum lachrymosa spectacula, etiam si in nostro ortu
aut natali,celebranda solennitas inciderit,differatur. Amissionem militiæ,pro
scriptionemq; patrimonij sustinebit,si quis unquam hoc die festo, spectaculis
interesse,uel cuiuscunq; iudicis apparitor,prætextu negotij publici seu priuati,
hæc quæ hac lege statuta sunt,crediderit temerãda. Hæc legis tractatu de ferijs.
C. Vide Christiane Lector, quò res nostræ reciderint,alij militiæ dignitate, alij
patrimonijs exuebãtur,si tantũ spectaculis die Dominico interfuissent,iam ni-
hil ferè scelerum est, quod non maximè sacro Dominico die perpetretur. Pas-
sim luditur,inebriatur,ducuntur obscœni chori,scortatur,pugnatur,& utinam
non etiam his atrociora multo designarentur,& ea nusquam ferè licentius, q̃
in ipsis Principum & Episcoporum aulis. Vnum est, quo festi dies uiolari cre-
duntur,uide quippiam operari. Id solum,etiam dum necessitas indicit,à Ma-
gistratibus uindicatur,cum Imperator Constant. ita de eo statuerit. Ruri tamen
positi,agrorum culturæ liberè licenterq; inseruiant, quoniam frequẽter euenit,
D ut non aptius alio die frumenta sulcis,aut uites scrobibus cõmendentur,ne oc-
casione momenti pereat cõmoditas cœlesti prouisione concessa. Sed oremus
Dominum,ut det olim apud nos uerè sanctificari nomen suum,ut seriò ipsum
metuamus,ex animo colamus,& intuẽra uidebimus,ob quę nostri nos pudes-
bit. Nostrũ sanè erat,ut Sabbathũ Sabbatho pietatis studijs,iuxta uaticiniũ Ies-
ha. ult. coniunctum haberemus,semper uacui curis carnis, perpetuò liberi pec-
catis,nunquam non intenti diuinis in nos beneficijs,pensitandis & celebran-
dis,iam ista ne in ijs quidem diebus cogitamus,quos ad hæc peculiariter dedi-
cauimus,solo otio,& eo perditissimè moribus permisso, festa celebramus.

ARGVMENTVM PSALMI XCIII.

PRædicat maiestatem Dei à conditura orbis, & deiectione gentium maximè formidabilium, tum ora culorum eius certitudine, atq; Ecclesiæ perpetua fœlicitate. Non dissimili argumento, cum Psalmo decimo nono.

PSALMVS LXXXXIII.

ἐπαινετικὸς

1 IEhouah, Rex est, celsitudinem,sibi tanquã uestem
circumdedit, circumdedit sibi Iehouah robur, ro-
bore se cinxit, etenim orbem cõdidit, ut non nutet.
2 Paratum est solium tum à tempore sempiterno,
à sæculis tu es.
3 Extulerunt flumina ô Iehouah, extulerunt flumi
na strepitum, extulerunt flumina fluctus suos.
4 Plusquam strepitus aquarum multarum, procellarumq; maris ad-
mirabilium

A mirabilium, admirandus est Iehouah, qui in excelso præsidet.

Oracula tua certa sunt ualde, pulchra est domus tua, hæc sancta stabit Iehouæ in tempora longissima.

IEhouah regnat, celsitudines induit, induit Iehouah, robore accinctus est, instituit orbẽ, non nutabit.) Potentiam canit Dei, qua omnia cõdidit. Frequens uero est hæc in scripturis metaphora, ut dicat indui pro uestimento, quo quis abundat. Sic uocat ignominia amictum, qui ignominia supra modum affectus est, indutum iustitia, qui illi per omnia deditus, ea ceu ueste ornatur. Ad hunc modum ergo canit Deum amictum celsitudine & robore, quod omnibus superemineat, & robore cuncta præcellat, nihil scilicet non potens. עז, id est, robur, in hoc primo uersu semel positum, bis legendum est, ut iungatur & cum induendi & cum cingendi uerbo. *Versus 1. ad uerbum.*

Firmatum solium tuum ex tunc, à seculo tu.) Celebrat prouidentiam Dei, ut qui ab æterno regnum plena in omnia potestate, & si id mundus non agnoscat, obtineat, & administret. *Versus 2. ad uerbum.* *Extulerunt flumina Iehouah, extulerunt flumina uocem suam, extulerunt flumina fluctus suos. Præ uocibus aquarum magnarũ, admirabilibus fluctibus maris, admirabilis in excelso Iehouah.*) *Versus 3. 4. ad uerbum.* Allegoria est, qua usus est & uer. 3. Psal. 46. Per aquas alioqui uim hostilem significari, abunde notum est. Canit ergo, extulisse se gentes, & plurima contra Dei populum molitas esse, quas Dominus longe illis ut potentior, ita formidabilior, atque plus admirãdus, compescuerit. Ebræi in uersu quarto putant inesse gradationem, ut intelligas per aquas multas, flumina, quorum strepitu formidabilior sit strepitus procellarum maris, & hoc admirãdus magis ac tremendus, Dominus in sublimi præsidens. Caussam autem cur hæc cecinerit, non dubito fuisse insignem aliquam uictoriam, qua Deus suum populum hostibus superiorem fecerit. In eo uero simul salus parta per Christum fuit adumbrata, qui tãdem cuncta per orbẽ bella, obtritis suis hostibus, submoturus est. Hinc
B ergo fuit occasio, recordandi testimoniorum Dei, quibus & illam hanc uictoriã promiserat. Inde ergo subiectus est uersus ultimus.

Testimonia tua certa ualde, domui tuæ ô Iehouah pulchræ, sanctitas in longitudine dierum.) Sensus hic est, Re ipsa nunc potentiam tuam ô Deus, pro adserendis nobis declarasti, ita ut promiseras, sic & quam per Christum tuum salutem pollicitus es, indubie præstabis. Certa enim sunt tua testimonia, oracula Vatum, quibus hæc nobis promisisti, ut stet sacrarium præclarum illud, elegans & sanctum, in longitudinem dierum. Intelligit autem per domum hanc, ueram sanctorum Ecclesiã. *Ver 5. ad uerbum.* A. Ezra, quæ habent uer. 3. & 4. simpliciter accipit, quasi Propheta, à ui, & potentia fluminum, marisque multo maiore impetu, & uiolẽtia, Dei potentiã uoluerit prædicare, tum his maiestatis eius testibus uisibilibus, prætulisse uersu quinto, testimonia scripturarum, quæ percipiuntur animo credenti. In uersu ultimo uarie quoque posterior pars enarratur. Quidam legunt: Domum tuam decet sanctitas, coniungentes לביתך cum uerbo נאוה quod, decet, interpretantur. R. Shlomoh illud pro habitatione accipit, sic & de uoce קדש uariant. Tum quidam hæc affirmatiue legunt, quidam precariue. Quod uisum est simplicius, sequutus sum, penes Lectorem sit iudiciũ. ל accipi alicubi pro בעבור, ut per (de) reddi possit, supra indicatum est, ideo posset forsan etiam in hunc modum intelligi: Testimonia tua de domo tua, certa ualde sunt, pulchrũ est sanctuariũ Iehouæ, in longitudinem dierum. Sed utcunque accipiamus, satis liquet, Vatẽ duo dicere uoluisse hoc uersu: Vnum, firma esse Dei testimonia: Alterum, domum Dei pulchram & sanctam, perpetuo perstituram, siue dixerit hoc, Dei in eo beneficium prædicans, siue id ipsum orans. Quæ item duo, si recte perceperimus,

Vu nempe

C nempe indubitata esse Dei oracula, & æternũ omni genere beneficiorum Dei
ornatam Ecclesiam Christi, perennituram, salui indubie sumus, utpote, qui uer
ba Dei, quæ uera credimus, in omnibus simus sequuturi, & eius Ecclesiæ, quam
beatam minime dubitamus, nos addicturi.

ARGVMENTVM PSALMI XCIIII.

IVdicium Dei inuocat contra improbos, innocentum & adflictorum oppressores, & idem minatur ne gentibus, quæ hic geruntur, haberi Deo cognita, prædicans simul esse salutare, à Domino ad tempus corripi, qui sibi credentes mature à malis omnibus adseret, atq; dum illa perferunt, abunde consolatur.

PSALMVS XCIIII.

εὐκτικὸς. καὶ εὐχαριστικός.

1 IEhouah Deus scelerum ultor, Deus scelerum ul
tor affulge.
2 Attolle te ò iudex terræ, redde talionem super
bis.
3 Quousq; improbi ò Iehouah, quousq; impro
bi exultabunt?
4 Effutiũt, loquuntur superba, iactant se quicũq;
iniquitati dediti sunt?
5 Populum tuum ò Iehouah obterunt, quos tibi iure hæreditario
uindicasti, adfligunt.
6 Viduas & aduenas occidunt, & pupillos interimunt.
7 Et cogitarunt: Existens hæc non uidet, nec intelligit Deus Iaæcob.
8 Intelligite stupidi è populo, & stulti quando demum sapietis?
9 Is qui aurem condidit, qui non audiret? qui finxit oculum, quo pa
D cto non uideret?
10 Qui totas gentes corripit, uos non arguet? quiq; hominibus scien
tiam suppeditat, uestra consilia ignoret?
11 Nouit Iehouah cogitationes hominum, nam ipsi nihil sunt.
12 Fœlix uir quem tu ò Existẽs corripueris, & de lege tua institueris.
13 Quo tranquillitatem illi pares à tempore aduerso, etiã dum adhuc
foditur improbo fouea.
14 Neq; enim reijciet Iehouah populum suum, & quos sibi in hæredi
tatem assumpsit, non deseret.
15 Nam erit adhuc iudicium coniunctum cum iustitia, hanc sectabun
tur omnes recti corde.
16 Quis consurgat pro me contra improbos, quis adstet mihi contra
deditos iniquitati?
17 Nisi Iehouah auxilio mihi fuisset, breui habitasset anima mea in lo
cis silentium.
18 Sed cum cogitarem, nunc lapsus est pes meus, bonitas tua ò Ieho
uah sustentabat me.

A Pro æstu multarum cogitationum intra me, recrearunt animam 19
meam consolationes tuæ.
Nam quid commune tecum haberet solium sycophantijs addictũ, 20
cui pro more est fingere iniurias?
Conglobantur illi contra animam iustorum, & sanguinem innoxi 21
um improbe fundunt.
Sed erit mihi Iehouah pro arce, in qua eripiar, & Deus meus pro 22
rupe, in qua protegar.
Et rependet illis iniquitatem ipsorum, & dum in eo sunt ut alios in- 23
iurijs lædant, ipsos perdet, perdet eos Iehouah Deus noster.

Ver. 1. 2. ad uerbum. D*Eus ultionum Iehouah, Deus ultionum affulge. Attollere (qui) iudicas terram, repende retributionem super superbos.*) Quæ hic Psalmus canit, habent & plærique alij, præcipue decimus, quartusdecimus, quinquagesimusoctauus, & quinquagesimusnonus, ac alij quidem. Primum orat Deum, ut tandem de impijs innocuos opprimentibus pœnas sumat, sicque potentia sua declarata, affulgeat, seseque omnibus supereminere ostendat, quod alioqui scelerati illi credere non sustinent. Deum ultionum uocat, nã in despem sibi sancti suffulciunt, quod cogitant, illum tandem pro se cõtra impios iudicaturum. Ipse nanque dixit: Mea est ulrio, & ego rependo, Deut 32. Sed & tota de eo scriptura prædicat, unicuique iuxta facta sua repensurum.

Versus 3. 4. ad uerbum. *Quousque improbi Iehouah, quousque improbi exultabunt? Effutiunt, loquuntur durum, iactant se omnes operarij prauitatis.*) Exprimit ut urat sanctos sceleratorum successus & arrogantia, & hanc describit. Verbo יביעו, quod ebullire significat, notat oris temeritatem & petulantiam, qua impij sese cunctis præferentes, quicquid eis in
B buccam uenerit, tam contra Deum quam homines, loqui sibi permittunt. Illud uero loqui עתק, id est, dura, superba, singulare enim pro plurali dixit, habes & *athak.* uer. 19. Psalmi 31. יתאמרו, quod sequitur, hic pro, extollere se uerbis, positum est, ut & Deut. 26. ubi cum Mosheh uellet dicere: Extulisti hodie Iehouam, ut sit tibi in Deum, & paulo post: Et ipse extulit te, ut sis illi in populum, uerbo אמר usus est. Ita Iesha. 61. Opulentia gẽtium fruemini, & in gloria earum תתימרו, id est, exaltabimini, uel iactabitis uos. Hinc ergo & hic, per iactare, hoc uerbum reddidi. Cæterum de ista impiorum superbia & petulantia, queritur multis & Psal. 10. atque 73.

Versus 5. 6. ad uerbum *Populum tuum Iehouah obterũt, & hæreditatem tuam adfligunt, uiduam & aduenam occidunt, & pupillos uastant.*) Accusat uiolentiam istorum in populum Dei, & eos præcipue, qui alijs magis inopes sunt, miseri sunt, ut uiduæ, pupilli & aduenæ.

Versus 7. ad uerbum. *Et dixerunt: non uidebit Iah, & non intelliget Deus Iaæcob.*) Vt autem in eam immanitatem, nisi ante eiecto ex animo omni Dei metu, efferari non possent, ita canit eos negare Deum ista uidere. Emphasim uero habet, quod Iah, id est, existentem, & Deum Iaæcob dixit, expressit enim in eo, quod sibi doluent unicum & uerũ Deum sic blasphemari.

Versus 8. 9. 10. 11. ad uer. *Intelligite stupidi in populo, & stulti quando sapietis? Qui plantat aurem, nunquid audiet? si fictor oculi non aspiciat? Qui corripit gentes, nunquid arguet? nunquid qui docet hominem scientiam? Iehouah nouit cogitationes hominis, nam ipsi nihilum.*) Admonet improbos illos, de quibus queritur, ut sustineant credere Deum omnia intueri, & iudicaturum. Nam hinc ipsi in tantam improbitatem & crùdelitatem peruenerant, quia persuadere sibi conati fuere, Deum non cernere, quæ designarent. Hic uero obseruandum בערים non semper pro stupidis natura usurpari, cum hic Vates hoc nomine appellarit, ex impietate desipientes. Astruit uero Deum

C omnia cognoscere,& iudicaturum,ex eo quod nobis cognoscendi facultatem dedit,& antea quoq; mundi scelera,sæpe grauiter ultus est. Quod enim audimus nos,quod uidemus,quodq; cognoscimus, id eius dono & uirtute nobis contingit,non φ semel hæc donatit,& lateat postea eum horum usus, sed sine ipso nullã uel cogitatiunculã,nullũ in toto corpore motum habere possumus, quippe qui in ipso simus, moueamur & uiuamus. Nihil igitur uidebimus, nihil audiemus,nihil omnino cogitabimus,quod ille non melius nobis ipsis, nẽ pe opus suum,magis q̃ nostrum cognoscat. Illo uero in uer.10. Qui corripit gẽtes,ad celebriores uidetur ultiones respexisse,nempe diluuij,ignis Sodomitici, Pharaonis,& similes. Ex his utiq; satis colligere quilibet possunt,& iure debẽt, Deum ipsorum scelera haudquaq̃ inulta permissurum. Posterior huius uersus particula,uidetur suo carere antithero. Nam adhoc: Qui docet hominem scientiam,fuisse subijciendum,iuxta priores antitheses,uidetur,qui nõ & uestra mala sciret: Versu undecimo,est læta quædam de prouidentia Dei,cuncta intuentis,& cernentis,& ipsos homines nihilum esse,quod toties reperit,Psal.39.

Versus 12.13 ad uerbum. *Fœlicita uiro quem Iah corripis, ô Iah, & de lege tua instituerit eum. Vt tranquilles ei à diebus malis donec excindatur improbo fouea.*) His uersibus canit Vates,ut soleat Deus suos, dum ab impijs diuexantur, consolari, & eis in tempore restituere tranquillitatem. Hinc fœlicem pronunciat,quem corripuerit Dominus,& simul de lege sua docuerit. Inde enim is agnoscet,sibi in bonum cedere,quicquid acciderit, nec diutius laturum Deum,ut sibi impij præualeant,q̃ salutis suæ intersit. Fidus enim est Dominus,ut inquit D. Paulus, nec sinit tentari ultra q̃ ferre possimus, sed simul cum tentatione donat exitum,id est,in tempore à malis liberat. Hoc canit uer.13. Nam id ait: Ad hoc proderit iustis, à Domino corripi, & simul lege eius institui,ut etiam cum adhuc improbo fouea foditur,hoc est,anteq̃ cecidit,dum adhuc uiribus ualet,& adfligere innocuos modis omnibus laborat, ipsis tran-
D quillitas,à diebus malis,finisq́,ac silentium quoddam adflictionis contingat. Id autem bifariam dare Dominus solet,uel φ iniuriæ malorum amplius nõ succedunt,aut sanctis nihil dolẽt.

Ver.14.15. ad uerbum. *Quia non repellet Iehouah populum suum, & hæreditatem suam non deseret. Quia adhuc reuertetur iustitia (&) iudicium, post hec omnes recti corde.*) Caussam adfert,cur Deus hanc tranquillitatem suis conferr, nempe φ Deus nequeat populum suum abijcere,quem in hæreditatem sibi adsumpsit & peculium, nimirum,ut peculiari eum beneuolentia excoleret,de quo dixi in uersum 5. Psal. 16.& 12. Psal.31. Hinc certe est,φ nequit semper præualere iniquitas,sed oporteat iusto Deo mundum administrante,tandem iudiciũ & iustitiam,reuerti, hoc est,in locum suum restitui,hoc est,fieri,ut olim iuste res arbitrentur, & ex æquitate iudicium omnibus fiat. Porro hæc uarie enarrantur. Ioseph Kim. Adhuc erit tempus,cum redibit iudicium ad iustitiam,nimirum iudicatis & perditis improbis. A. Ezra: Reuertetur adhuc iudicium meum,id est,ius meum ad iustitiã, hoc est,iuste uindicabitur. Mihi uidetur, cum Asyndeton haud infrequens in scripturis sit,ut alibi annotauimus,legere, Iudicium & iustitia reuertetur, id est, erit,ut recte & ordine omnia gerantur. Relatiuum ו in refert אחריו צדק,id est iustitiam,quam sectãdam Vates dicit à rectis corde. Sed illud incertum, an debeat,istud sectari,referri ad tempus,in quo adhuc adfliguntur iusti ab improbis,an ad id,cum iam ultione sumpta de illis obtinuerit iustitia. Kimhi ad prius refert,φ nimirum recti corde,q̃libet ab impijs adfligantur, iustitiam tamen sectari non desinant. Si quis putet ad posterius referendum,is intelliget iudicio facto contra impios,multam fore eorum frequentiam,qui iustitiæ serio studeant,uidentes esse aliquod eius operæ precium,& sceleratos dare improbitatis suæ pœnas.

Quis

A *Quis consurget mecum contra improbos, quis aßistat mihi contra operarios prauitatis? Nisi Iehouah auxilium mihi, propemodum habitaßet anima mea silentio.*) Queruntur sancti neminem sibi contra improbos, præter Dominum, auxilio fuisse, quo calamitatis in qua erant magnitudinem Vates expressit. Nam eò uentum erat, ut nomine sanctorum dicat: Nisi Iehouah auxilio fuisset, habitasset anima mea silentio, id est, in loco silentium, apud inferos, uel in sepulchro, נפש enim & corpus significat. Vers. 16. 17. ad uerbum.

Cum dicerem lapsus est pes meus, bonitas tua Iehouah sustentabat me. Pro magnitudine anxiarum cogitationum mearum intra me, consolationes tuæ lætificarunt animam meam.) Eò usque sæpe Deus permittit suos improbis, ut illi actum esse de se putent. At dum obrepit desperatio, & sancti lapsos iam pedes suos, seque plane cecidisse arbitrantur, succurrit cogitatio de Domini bonitate, qua credẽtes in eũ destitui nõ possunt. Hæc illos erigit, & bona spe firmat, imo etiam animum exhilarat, miraque in medijs malis consolatione perfundit, de qua est uersus sequens. Quantum enim anxiæ cogitationes animum excruciant, tantum recreat ille sua consolatione, donans cogitare, & animo iam cernere, quàm beneuole cum suis agat, agereque adhuc instituerit. Ver. 18. 19. ad uerbum.

Numquid sociabitur tibi solium confractionum (quod) fingit molestiam ex more.) Canit quę de Dei bonitate cogitatio sanctos firmat atque consolatur. Hæc nimirum, Deum nõ posse usque ferre improbitatem malorum, ne consentire illis uideatur. Simile est in Psalmo quinto: Nam non es Deus cui probatur improbus, noxius non aget tecum &c. Quid enim ipsi iustitiæ authori commune esset, cum sceleratorũ potestate, ad lædendum innocuos tantum intenta? Ideo dicit: solium horum fingere molestiam. עלי חק, id est, pro ritu uel lege, quod scilicet iniuria quosuis afficere, & innoxios opprimere, sibi tanquam legitimum morem consuetudine firmauerint. Ver. 20 ad uerbum.

Conuenerunt contra animam iusti, & sanguinem noxij condemnant. Sed erit mihi Iehouah pro arce, & Deus meus pro rupe protectionis meæ. Et rependet super eos iniquitatem eorum, & in noxa eorum conficiet eos, conficiet eos Deus noster.) Malorum contra sanctos conatus memorat, sed Deum sic adesse his, ut illos plane conficiat, & uicem rependat, faciatque eos sua ipsorum uersutia & peruersitate perire. Ver. 21. 22. 23 ad uerbum.

B

ARGVMENTVM PSALMI XCV.

INuitatio est ad colendum serio Deum, nomenque eius celebrandum, quando ipse unus omnia finxit, regit, ac peculiariter nobis Deus esse dignetur. Adducitur & antiquorum exemplum, qui se ipsos, sua inobedientia, terra promißæ quietis priuarunt.

PSALMVS XCV.

παραινετικὸς ϗ εὐχαριστικός.

AGite ouemus Iehouæ, iubilemus propugnatori,
salutis nostræ.
Maturemus uenire laudibus in cõspectum eius, 2
hymnis iubilemus ei.
Nam Iehouah Deus magnus est, & rex mag- 3
nus præ omnibus Dijs.
In cuius manu sunt penetralia terræ, & celsitudi- 4
nes montium.
Cuius est mare, nam fecit illud, & continẽtem manus eius finxerũt. 5
Ingredimini, prosternamur, supplicemus, & genua curuemus, co- 6
ram Iehouah fictore nostro.

7 Nam ipse est Deus noster, & nos populus pascuorum eius, et grex
C quem ipse minat, hodie utinam uoci eius auscultetis.
8 Ne obduretis cor uestrum, ut in Meribah, ut in die tentationis in
deserto.
9 Cum tentauerunt me patres uestri, explorauerunt me, ac etiam ui-
derunt opera mea.
10 Quadraginta annis iurgatus sum cum natione hac, dixiq́; : populus
iste errat corde, ignorant uias meas.
11 Quibus iuraui iratus, nunquã ingredientur in terrã quietis meæ.

Versu 1. 2 ad uerbum. *VEnite ouemus Iehouæ, iubilemus rupi opis nostræ. Præueniamus faciem eius celebratione, in Psalmis iubilemus ei.*) Psalmus hic non tam explicatione quàm diligenti & religiosa perpẽsione opus habet. Laudem Dei poscit multo ardentissimam, quam ouationem ideo & iubilum uocat, quæ uoces animi sunt, iam præ ingenti lætitia nequientis cõposita uerba promere. Etenim laudari satis Dei maiestas & bonitas haud potest. Quod ait: Præueniamus faciem eius, id nihil aliud est, quàm maturemus uenire laudibus in conspectum eius, in sacrum cœtum.

Versus 3. 4. 5 ad uerbum. *Quia Deus magnus Iehouah, & rex magnus super omnes Deos. Quia in manu eius profunda terræ, & celsitudines montium eius (sunt). Quia eius mare, & ipse fecit illud, & aridam finxerunt manus eius.*) Caussam cur tantopere celebrari Deus debeat, exponit. Est enim omnium maximus, præstans omnibus, quæ magna & diuina habentur. Quia in manu sua habet, ut & finxit omnia. Nominatim autem meminit מחקרי ארץ, quæ pro infernis terræ partibus ponit, sicut תועפות הרים, quos alij celsos montes, alij cornua interpretãtur, quo exprimere uoluit, nihil tam humile, nihil tam sublime,
D nihil tam abstrusum, nihil tam extans & eminens, quod non sit in manu Dei nostri. Eoq́; ut semper solet, potentiam Dei omnium conditricem, & cũcta moderantem prædicat. Hac enim cognita, uere Deus cognoscitur, cognitusq́; & colitur & amatur.

Versus 6. ad uerbum. *Ingredimini; supplicemus prostrati, & incuruemus ceruicem, flectamus genua coram Iehouah fictore nostro.*) Sic singuli inuicem ad ingrediendum in atria Dei, adorãdumq́; Deum inuitare debent. Caussam uerbo adiecit, uocãs Iehouam nostrum fictorem, sicut præcedentibus, rerum aliarum omnium conditorem prædicauit. Quo autem quanto nos deceat studio Deum colere, ac uenerari, utcunq́; exprimeret, cõplexus est, omnẽ modũ, quo corporis quidẽ motu, reuerentiam exhibemus. השתחוה enim, qđ uulgo adorare uertũt, est expansis manibus & pedibus toto corpore pronos prosterni. כרע autẽ, incuruare ceruicẽ, ut fratres Minores solẽt, cũ accipiunt largiorẽ, ac ob id gratiorẽ eleemosynã. ברכה flectere ברכי, id est, genua. Est uero in his gradatio, sed pro more scripturæ, retrograda nobis. Nos enim quod minimũ est, ut flectere genua, præmisissemus, quò gradatim creuisset oratio. De hoc dixi in uer. 1. Psal. 1.

Ver 7. ad uerbum. *Quia ipse Deus noster, & nos populus pascuorum eius, & grex manus eius, hodie utinam uocem eius audiatis.*) Sicut præcedenti uersu, Deũ etiã nostrum conditorẽ celebrauit, ita hic nobis quoq; singulari dignatione canit prouidentem, curãq́; nostri gerere. Neq; hanc ut aliorũ hominũ, sed ut in id selectorum, quibus consortiũ impertiat diuinitatis suæ. Quod perpensum, summã certe uenerationẽ, & religiosissimas laudes eius apud nos iure excitauerit. Nam tũ ille nobis se Deũ præstat, nosq́; suũ gregem, suũq́; populum habet, quũ suo refectos spiritu, iustitia solida ornat, uita æterna donat. Populum uocat pascuorum Dei, cum oues dicendum erat, sed uoluit explicare metaphoram. Gregem manus Dei nos uocat, quòd ipse Deus sua manu nos ducat, ac minet. Hodie, in hoc uer

A fit copulat A. Ezra cum uerbo: Ingredimini, prosternamur, in uersu sexto, ut sit sensus: Venite si libet, auscultate Deo, & adoremus eum hodie. Vocem Domini, interpretatur hanc ipsam ad laudandum eum, inuitationem. Kimhi iungit cum proximè præcedenti, in hunc sensum: Hodie grex Dei sumus, & est ipse pastor noster, qui nihil patietur nobis deesse, si modo uocē eius audierimus, hoc est, ipsius iussis obtēperauerimus. Prior sensus uidetur simplicior. Nec enim tā subitam poscit personæ mutationem, quanquam illa haud sit Psalmi insolens. Valet autem אם alicubi idem, quod utinam, Cum ergo nulla sit grata Deo celebratio, nisi uiuere ex præscripto eius, demus operam, nec fuerint alia de caussa sacri cœtus instituti, quàm ut legem Dei populus & cognoscere, & amare disceret; malui hunc sensum hic reddere. Vtinam hodie, cum in id conuenimus, ut præcepta Dei discamus, & uicturos nos ex sententia eius, quasi profiteamur, uocem eius audire omnibus seséq; illi addicere detur. Possit etiam legi ut ultima Psalmi particula, quasi negasse Vates uoluerit. Populum Deo auscultaturū, eiusmodi enim uti Eclipsi mos est iurantiū, ut alibi dictum. Sensus ergo foret: Ego magnopere ad ueniendum in sacrarium Dei, inibiq; celebrandum Deum quàm religiosissimè inuito. Sed isti peruersitatem patrū suorum imitati, uoci Dei minime auscultabant. Sic enim impletur illa eclipsis. Hodie si audiant uocem Dei, hoc uel illud mihi eueniat.

Ne indur. tis cor uestrum sicut (in) Meribah sicut (in) die tentationis in deserto. Cum tentarunt me patres uestri, explorarunt me, etiam uiderunt opera mea. Quadraginta annis offensus sum nationi, & dixi: populus sunt qui errat corde, & ipsi nō nouerunt uias meas. Quibus iuraui in ira mea, si ingredientur in requiem meam.) Ver. 8.9.10. & 11. ad uerbum. Deterret itaq; ab inobedientia neglectúq; Dei exemplo patrum, & meminit, præcipue tentationis factæ in Raphidim, quia ea celebris adeo fuit, ut loco indiderit nomen, qui inde Massa Meriba, id est, tentatio iurgij dictus est. De hac tentatione, & quid sit in uniuersum tentare Deum, dixi in uersu decimo octauo. Psalm. 78. Obstinata uero hæc Iisraelis incredulitas, & quo agebatur, error cordis, ne fideret fictori suo, ipsum tantis beneficijs

B & miraculis cumulanti, de quo canit uersus 10. descripta est & uersibus 34. 35. 36. 37. Psalmi 78. Item à 12. uersu usq; ad finem Psalm. 81. De iuramento, cuius meminit uer. ult. legis Num. 14. Ex initio Psalmi, ac præcipue uersibus 6. & 8. satis liquet, certo die, & indubie singulari beneficiorum Dei memoria celebri, hanc ad laudandum Deum inuitationem fuisse cantatam. Iam nullus est, qui nobis Dei bonitatem exhibet præsentius, quàm Dies Christi, dies reuelati Euangelij, de quo Psalm. 118. Quicunq; ergo Domini uocē audiunt, hoc die percepto tam inæstimabili redemptionis partæ per Christum, beneficio, prosterni uiq, incuruari, & genua flectere illi debent, hoc est, ad sanctificandum nomen eius se totos consecrare. Quod nisi faciant, in requiem eius, patriæ cœlestis, tam non peruenient, quàm non peruenerunt in terram Cenaan Iisraelitæ, qui uoci Domini, ad sui cultum inuitantis, fuerunt immorigeri. Hanc anagogiam tractat Epistola ad Hebræos capite tertio.

ARGVMENTVM PSALMI NONOGESIMI SEXTI.

INuitat ad laudem Dei cunctas creaturas, propterea quòd Deus iam, uiq; per Christū suum, regnet, unde non homines modo, sed uniuersæ creaturæ restituuntur. Vaticinium autem est de regno Christi & eiusdem incremento.

PSALMVS XCVI.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικὸς

C

1 Anite Iehouæ canticum nouum, canite Iehouæ
quicunq; terram inhabitatis.
2 Canite Iehouæ, laudate nomen eius, Euangeli-
zate indies quam adfert salutem.
3 Memorate inter gentes decus eius, in omnibus
populis mirabilia eius.
Nam magnus est Iehouah, & laudatus plurimũ,
4 tremendus ipse præ omnibus Dijs.
5 Nam cuncti Dij populorum nihili sunt, at Iehouah cœlos fecit.
6 Celebritas & splendor est coram ipso, potentia & magnificentia re
splendet in sacrario eius.
7 Date Iehouæ ô familiæ populorum, date Iehouæ decus & poten-
tiæ laudem.
8 Date Iehouæ decus dignum nomini eius, ferte munus & uenite in
atria eius.
9 Supplicate Iehouæ in magnifico & splendido sacrario, metuite eũ
quicunq; terram inhabitatis.
10 Dicite in gentibus, Iehouah regnat, instituet orbem, ne nutet, disce
ptabit populis cum æquitate.
11 Lætamini cœli, gaudeat terra, perstrepat mare, & quicquid in eo
D natat.
12 Exultet ager, & quicquid in eo continetur, nunc ouent cunctæ ar-
bores syluæ.
13 Coram Iehouæ, nam uenit ut terram regat, regat orbem ex iustitia,
& populos ex fide.

EXPLANATIO.

Ver. 1, 2, & 3. ad uerbum.

Cantate Iehouæ canticum nouum, cantate Iehouæ omnis terra. Cantate Iehouæ, laudate nomen eius, euangelizate de die in diem opem eius. Memorate in gentibus decus eius in omnibus populis mirabilia eius.) Cum optime res populi haberent, nempe regnante iam pacifice Dauide, ac postea Salomone, adumbratum fuit regnum Christi, qui instaurat uniuersa, & filios Dei planè beat. Eo ergo quod Vates ad laudes Dei, tãtopere, tamq; eximie inuitat, & id occasione indubie beneuolentiæ Dei, insignius erga populum declaratæ, qua ostenderit se illius regem, illi adesse, de Christi regno simul uaticinium cecinit. Iubet uer. 1. canticum nouum canere, quod nouum & inauditũ Dei beneficium, nouos & antea inauditos hymnos requireret. Solemus enim nouis celebrare carminibus, quæ eximie afficiunt, de quo dixi in uer. 3. Psal. 33. Quod uer. 2. in omnibus gentibus & populis euulgare Dei gloriam hortatur, prophetia est, de Euangelio, uti & illud uer. 2. בשרו, id est, Euangelizate, præconio ubiq; renunciare salutem, quam populo suo præstat. De hac uoce בשר dixi in uersum decimum Psalmi. 40.

Nam

A *Nam magnus Iehouah, & laudatus ualde, tremendus ipse super omnes deos.* *Quia omnes dij po-* Ver. 4. & 5.
pulorum ficti, & Iehouah cœlos fecit.) Caussam ut solet exponit, cur deus celebrari tan ad uerbum
to studio debeat, solus enim est, & potest omnia, fictor ut cœlorum ita rerum o-
mnium eóq; dignus est laudari atq; uereri ab omnibus, cum numina gentium,
nihil quàm hominum figmenta sunt. Quod autem hæc Vates deos uocat, mi-
mesis est, illarum enim nomenclaturam hactenus usurpauit, quo illa plus con
temneret, mox subijciens, ea nihil esse, quàm אלילים, id est, nugas, res fi-
ctas & nihili. Qui uero contemptus maior, quàm dicere fictum nihilum, quæ
illi colebant pro dijs?

Celebritas & splendor coram eo, uirtus & magnificentia in sacrario eius.) Hæc omnia pro- Ver. 6. ad uer
priæ sunt ecclesiæ Christi, quæ cum cœlestibus ornamétis & uirtute polleat, ue bum.
rè in ea Dei magnificentia, uirtus & decus refulget, quæ templi magnificentia
& ornamentis præfigurata sunt.

Afferte Iehouæ familiæ populorum, afferte Iehouæ decus, & uirtutem. *Afferte Iehouæ decus no* Ver. 7. & 8.
minis eius, tollite libamentum, & ingredimini atria eius.) Hi uersus ad uerbum habentur & ad uerbum.
ab initio Psalmi 29. ubi item explanati sunt. Munus cuius meminit uersus octa-
uus, nos ipsi sumus, dum quanti sumus nomini Dei nos addicimus. Et hæc cõ-
munis illa est omnium populorum oblatio, de qua passim Prophetæ uaticina
ti sunt. Qualem & D. Paulus gloriatur se domino obtulisse. Rom. 15. Obseruan
dũ & illud, quod cum laude & celebritate nominis diuini, nõ ut alias hostiarũ,
sed מנחה, id est, libamenti, eius oblationis, quę constabat libis, uel farina, oleo,
thure & uino meminit, post immolatũ enim Christũ desierũt mactari hostiæ,
& constat nobis omnis sacrificiorum ratio, in sacro Eucharistiæ, ad quod panis
& uinum adhibetur. Nec est præterea aliud uictimarum genus offerendum,
quàm quo pascatur, fouetur proximus.

Supplicate proni Iehouæ in splendore sacrarij, trepidate coram eo omnis terra.) Splendor uel Ver. 9. ad
B magnificentia, sacrarium est splendidum & magnificum, reuera Ecclesia Chri- uerbum.
sti, utiam dictum. & si typum huius prætulerit templũ olim externę quoq; in-
signite splendidũ & ornatũ. De quo typo tẽpli satis multa dicta sunt in Psalmũ
quintum, uigesimum quartum, & uigesimum septimum. Quãq; autem ubiq;
deo supplicandũ, & laudes celebrandæ sunt, sacrum tamẽ cœtum huic peculia
riter addicit, quia in hoc omnia augustiora & pręclara magis habentur.

Dicite in gentibus, Iehouah regnat, etiam orbem parauit, non nutabit, iudicabit populos in æquitati- Versus 10. ad
bus.) Hic uersus ipsissimum Euangelion habet. Per Christum enim regnũ Dei uerbũ
uerè demum mundo contigit, quo ille ita instituitur, paratur, & confirmatur,
ne unquam nutet. Hic autem mundus, qui Dei regnum recipit, electi sunt, ita pe
træ, quę Christus est, innixi, ut deijcere illos nulla prorsus uis creaturę possit. His
etiam solis, quàm æqua sint Dei iudicia, notum est. Sicut & Dei omnem potentiam
esse: Vbiq; cũ Dei laus sumatur, creationis & gubernationis præconia finitur.

Lætamini cœli & gaudeat terra, perstrepet mare, & quo refertum est, *Exultet ager & quicquid* Ver. 11. 12. &
in eo est, tunc ouabunt omnia ligna syluæ. *Coram Iehouah nam uenit, nam uenit iudicare terram, iudi-* 13. ad uerbum
care orbem in iustitia, & populos in fide.) Inuitat ad lætandum de fœlicitate regni Dei,
uniuersas creaturas. Homine enim restituto, restituuntur & illæ, quæ filijs Dei
hic adhuc laborantibus, semper congemiscunt, corruptioni subiectæ, Rom. 8.
Communis ergo ipsis est de regno Christi lætitia. Singularis & gestientis gau-
dij affectus, habet uersus ultimus, ob id, quòd iam Dominus sit iudex, rex, & gu
bernator omnium futurus. Solus enim ex iustitia & fide cuncta instituit & mo-
deratur.

Argumentũ

C

ARGVMENTVM PSALMI NONOGESIMI SEPTIMI.

ET hic de regno Christi uaticinium canit, quo potentiam suam mirificè in salutem suorum, & deie-ctionem hostium, atq; uanarum superstitionum exerit, ad cuius agnitionem simul hortatur.

PSALMVS XCVII.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικὸς

1 IEhouah regnat, gaudet terra & lætantur insulæ
amplæ.
2 Nubes & caligo circa eum, in iustitia & æquita
te situm est solium eius.
3 Ignis ante eum grassatur & incendit undiq; qui
ipsi infesti sunt.
4 Illucent fulgura eius orbi, uidet & expauescit
terra.
5 Montes uelut cera difluunt à præsentia Iehouæ, à præsentia Domi
ni totius terræ.
6 Cœli adnunciant iustitiam eius, uident cuncti populi decus eius.
7 Pudefiant quicunq; colunt idola, qui gloriantur de figmentis nihi-
D li, supplicate ipsi Dij uniuersi.
8 Audiuit Zijon & læta est, gaudent urbes Iehudah propter iudi-
tia tua ô Iehouah.
9 Nam tu Iehouah excelsior es omnibus qui in terra sunt, plurimum B
exaltatus supra Deos uniuersos.
10 Qui amatis Iehouã, odio habete malitiam, custodit ille animas suo
rum, qui bonitati student, è manu improborum liberat illos.
11 Lux sparsa est iustis, & rectis corde lætitia.
12 Lætamini iusti de Iehouah, & celebrem facite memoriam sanctita-
tis eius.

EXPLANATIO PSLAMI.

Versus. 1. & 2. ad uerbum.

I*Ehouah regnat, gaudet terra, lætantur insulæ magnæ. Nubes & caligo circa eum, iustitia & iudicium locus solij eius,*) Cum regnum Dauidis ipsissimus typus fuerit regni Christi, facile crediderim, fœlicitatẽ regni Dauidis, qua ab insigni illa contra Ammonitas uictoria præclare floruit, ut multis Psalmis, in quibus de regno Christi uaticinia canũtur, ita & huic dedisse occasionem. Insulas amplas in primo uersu Kimhi interpretatur terminos gentium, sed idem sensus erit, nempe longissimè à Iudæa habitantes gentes, gaudio à regno Dei in Christo perfundendas, quia ad extremos usq; orbis fines illud, quod nihil aliud est, quàm iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto, Rom. 14. erat proferendum. Huius regni maiestatem & fœlicitatem canit uersus secundus, eóq; caussam gaudij & lætitiæ, quæ totũ perfudit orbẽ Christo regnante, explicat. Potentiã omnibus tremendã prædicat, cum ait: circũ eũ nubes

&

A &caligo, hoc est, densa & atra nubes, ita ut in tempestatibus cœlum uisitur. Tum enim Deus à mortalibus maximè timetur. Hunc ergo deum, qui quoslibet homines, quantumuis feroces, dum densa nube uelut adæquitat, & in dira caligine tonat, territat & exanimat, adesse iam & regnare gloriatur. Nam ex æquitate & iustitia, hac sua tam terrifica potentia utitur, suisq; in salutem eam exercet. Id eo Vates significat, cum ut & in Psal. 89. uer. 15. addit, Solij eius locum esse, iudicium & iustitiam, in iudicio, & iustitia illud situm, hoc est, quæ gerit, quæ iudicat, quæ instituit omnia esse summe æqua & iusta.

Ignis ante eum uadit, & incendit undiq; infestos eius. Illuminant fulgura orbem, uidet & anxiatur terra. Montes sicut cera diffluunt à facie Iehouæ, à facie domini omnis terræ. Adnunciant cœli iustitiam eius, & uident omnes populi decus eius.) Versu secundo cœpit Deum tempestate potentiam suam declarantem introducere, eóq; aduentus eius summa maiestate uerendi in monte Zijon admonere, id his uersibus prosequitur. Idem & Psal. 18. 29. 48. 67. & 77. fecit. Eo autem uoluit significare Deum regnante Christo, uere demum suam potentiam mundo fuisse exhibiturum, præclarius multo & magis tremende, quàm tempestate illa, qua in monte Sinai populum exterruit. Quod glorificato Christo multis sanè modis præstitum est, præcipue autem ab illa tempestate, qua suis spiritū sanctum adflauit in die Pentecostes, de qua act. 2. Tum utiq; fœlicius multo præsentiam suam, nube, caligine, fulmine, fulgetris, terræq; concussione exhibuit, cum suos stupenda adeo, & toti orbi terrifica uirtute, ex alto induit Hinc cum in uersu secundo hic dixisset: Nubes & caligo circa eum, de cuius mysterio dixi in uersum duodecimum Psalmi decimi octaui, subiunxit: Iustitia & iudiciū locus solij eius, quo uidetur uoluisse innuere Christo regnante, suam Deum præsentiam exhibiturum, nō iam nube & caligine, siue, ut primum fæuiente tempestate in monte Sinai, populum exanimauit, siue ut postea, impleto ea tabernaculo consolatus est, sed iustitia & æquitate in toto orbe iucundissime florente. Sic cum uersu tertio ignis fulminum meminisset, subiecit illum incendere impios, qui soli scilicet Deo infesti sunt. Huius autem præclarū specimen in Anania & Sapphira Petrus edidit. Nec aliter accipio & uersum quartum, cum ait orbem illuminasse fulgura. quo uoluit eorū significare immanitatem, unde tota scilicet terra expauerit. Hæc indubiè fulgura, emicationes fuerunt uirtutis supernæ, uerbo & portentis per Apostolos in mundo coruscantis. Ita quòd in tempestate montes, ui aquarum ex eis, alioqui siccis & stantibus decurrente, defluentis ceræ imaginem præ se ferebant, multo uerius, & potentius factum est, uirtute Christi in mundo sic exerta, ut primæ celsitudinis, & firmitatis regna, quæ montium instar stabant, ceræ modo defluxerint, partim uoluntate, partim ui, Christo subiecta. Vis in Iudæorum, Romanorum & multorum aliorum regnorum dissolutione, præclarè satis ostensa est. Ad eundem modum & cœli, ui tempestatum, magnificè orbi Dei potentiam prædicant, gloriamq; eius omnibus conspicuam reddunt, ita multo magnificentius iustitia eius orbi adnunciata est, decusq; Dei cunctis populis ostensum, cum cœlestes mentes Euangelion, quo fœlicissimè iustitia simul & potētia Dei reuelatur, passim prædicarunt. Ver. 3. 4. 5. & 6. ad uerbum.

B

Pudefient omnes colentes idolum, qui celebrant figmenta, adorabunt eum omnes dij. Audiuit & letata est Zijon, & exultarunt filiæ Iehudah, propter iudicia tua Iehouah. Nam tu Iehouah excelsus super omnem terram, ualde exaltatus es super omnes deos.) Et hęc in regno Christi uere demum impleta sunt. Tum enim pudefacti sunt superstitiosi uniuersi, uero cultu Dei à mundo recepto, cunctis iam dijs, hoc est, & angelis, & hominibus, potentia aliqua præditis, ipsius nomen adorantibus. Tum & Zijon, filiæ que Iehudah, hoc est, cunctæ Dei ecclesiæ, audito Euangelio sa- Ver. 7. 8. & 9. ad uerbum

lutis

C luis æternæ, uisisq́ tandem tam præclaris iudicijs Dei, beata scilicet rerum administratione, qua cũcta sedens à dextris Dei Christus fœlicissimè gubernat, & instaurat, solidæ lętatæ sunt. Tum deniq; uerè aparuit id quod horum omnium caussa est, Deum scilicet excelsiorem esse cunctis qui terram inhabitant, ac dijs uniuersis, tam factitijs, quàm ex participatione potestatis, ueris, de quibus in Psal. 82. quia tunc illi cuncta in Christo regnanti genua flexerunt, omnisq́ lingua gloriam eius confiteri cœpit.

Ver. 10. 11. ad uerbum. *Qui amatis Iehouam, odite malum, custodit animas bonorum suorũ, manu improborum liberat eos. Lux sata iusto est & rectis corde lætitia. Lætamini iusti in Iehouah, & celebrate memoriam sanctitatis eius.*) Opportune post tantam regni Christi fœlicitatem hortatur amantes Dei, ut à malitia, id est, studio lædendi alios, iniuriamq́ retaliandi absint q̃ longissimè, eo q̄ bonitatis studiosos ille seruet, & in tempore uindicet. Hanc tantam electorum fœlicitatẽ secum reputans, carmen finiturus, uelut Epiphonema subijcit: Lux sata est iustis. Recepto enim Christo, lux uitæ & felicitatis sempiternæ, materiáq; lætitiæ perennis sic seminata est, ut perpetuò, quod beet, metere liceat. Hinc iure illos ad laudes Dei sic ipsis propensi, & beneuoli, quo memoriam eius sacrosactum faciant cunctis mortalibus, uersu ultimo inuitat.

ARGVMENTVM PSALMI XCVIII.

Idem argumentum est, quod Psalmi præcedentis, & nonagesimisexti.

PSALMVS XCVIII.

χατλιαςικὸς

D
1 Da. Canite Iehouæ canticum nouum nam mira fa
cinora patrauit, opem tulit, sola sua dextera, & bra
chio sancto suo.
2 Demonstrauit opem suam Iehouæ, iustitiam
suam reuelauit coram gentibus. B
3 Memor fuit bonitatis suæ & fidei, domui Israel,
uiderunt cuncti fines terræ opem, quam tulit deus
noster.
4 Iubilate Iehouæ omnis terra, extollite uocem, ouate, canite.
5 Canite Iehouæ cythara, cythara, modulatione carminis.
6 Buccinis & tubis iubilate coram Rege Iehouæ.
7 Perstrepat mare & quæ in illo continentur, orbis & qui illum inhabitant.
8 Flumina plaudent manibus, simul montes ouent.
9 Coram Iehouæ, nam uenit ut ipse terram regat, reget orbem ex iu
stitia, & populos ex æquitate.

Ver. 1. 2. & 3. ad uerbum. *PSalmum cantate Iehouæ Canticũ nouum, quia mirabilia fecit, seruauit sibi dextera sua, & brachio sanctitatis suæ. Notam fecit Iehouah opem suam, ad oculos gentium reuelauit iustitiam suam. Memor fuit bonitatis suæ, & fidei domui Israelis, uiderunt omnes fines terræ, opem dei nostri.*) Quantum ad typum attinet, canit salutem, quã Deus præclarè tulit populo suo, regnante Dauide, quantũ ad ueritatem, quã patrauit Seruator & Deus noster Iesus Christus. Hanc Deus sua sibi dextera & brachio suo perfecit, id est, sola sua uirtute, quia per unigenitũm suũ per Verbum suum, non per angelos, aut ullam aliam creaturam. Omnia quidẽ

in

A in omnibus, per hoc uerbũ Dei, per quod omnia quoq; cõdidit, perficiũtur, hoc
tamẽ opus redẽptionis nostrę, ideo peculiariter ipsi tribuit, quia nõ nisi ipso in-
carnato potuit perfici. Hic uero loquẽdi modus: הושיעה לו ימינו, id est, serua
uit sibi dextera sua, pro, sola sua dextera, legit & apud Iesh. 59. Et uidit quod nemo
adesset, stupuitq; quod nemo intercederet, et seruauit sibi brachio suo, et iustitia eius
ipsa sustẽtatio ipsius. Id uero est: Cũ nemo adesset, qui inoxios defẽderet, et iusto
patrocinaretur, ipse Dominus sua uirtute opẽ tulit. Eundẽ sensum habet, quod
idem Vates ait cap. 63. Et uidi quod non esset opitulator, stupui quod non esset susten-
tans, & seruauit mihi brachium meũ, & indignatio mea ipsa sustẽtabit me. Por
ro quia Deus per Christum suum nouo & inaudito modo rebus humanis opẽ
tulit, ut electi eius iam peccatis, ac inde malis omnibus liberi, æternum uiuant,
iussitq; illum cunctis mortalibus per Euãgelion offerri, recte cum Emphasi sub-
iecit Psaltes, quod habet uersus secundus: Notam fecit Dominus salutem suam,
reuelauit iustitiam suam coram gentibus. Nam & si sæpe uirtutem suam, in salu
tem suorum, antea quoq; Deus exeruerit, nihil tamen unquam præstitit, quod huic
saluti queat conferri. Tum sane quando unigenitum dedit, & cum hoc omnia,
præclarius quam unquam antea bonitatis suæ, Iisraeli populo selecto memor fuit. Nam
ad fines orbis usq; hanc salutem protulit. *Iubilate Iehouæ omnis terra, resonate, & ouas-* Ver. 4. 5. 6.
te & canite. Canite Iehouæ in cythara, in cythara & uoce cantici In tubis, & uoce buccinæ iubilate co ad uerbum
ram rege Iehouah.) Communis est omnium gentiũ salus facta per Christum, me-
rito igitur omnem terram ad laudes Dei inuitat, & quidẽ studiosam, quod per
id, quod omne fere genus organorũ musicorum requirit, adhiberi iubet, significat.
Nam ab hac ope quam tulit Christus, pendent omnia. De usu organorum dixi
in uer. 2. Psal. 33. De studio cantandi Deo, cum uoce, tum organis ante arcã Dei,
dictum est in Psal. 47. *Tremat mare, & quo refertum est, orbis & habitantes in eo.* Versus. 7. 8.
Flumina plaudant manu, simul montes ouent.) In his uersibus habetur prosopopeia, ad uerbum.
B quæ & 11. & 12, uer. Psal. 96. nisi quòd hic etiam fluminibus plausum manuum,
& montibus ouationem tribuit. Monent autem hæc, non solum, quod ad cunctas
creaturas hæc salus perueniat, de quo illic dixi, sed etiam, quantum nos ea debe
at afficere. Ita sane, ut haud satis nòbis sit, uniuersos mortales, qui hùc modo ad
duci possunt, ad laudis Dei societatem perduxisse, sed si fieri liceat, cupiamus ad
pariter lætandum, & exultandum nobiscũ permouere creaturas uniuersas. Qui
enim solide gaudent, congaudere sibi quicquid uspiam est, percupiũt. Sed de-
est proh dolor nobis salutis huius, quam hic Psalmus canit, iustus sensus, atque
ideo ipsa quoq; adhuc tenuiter adest, alioqui dici non potest, quàropere in Do-
mino & exultaremus ipsi, & ad gaudij huius consortium perducendi quoslibet
arderemus. *Coram Iehouah, nam uenit iudicare terram, iudicabit orbem in iustitia, & populos in* Versus 9. ad
æquitatibus.) Istuc quantum ad typum attinet, de arca fœderis intelligendũ est, uerbum.
de quo dixi in uersum septimum Psalmi uigesimi quarti, quantum ad ueritatẽ
Christi, de præsentia Dei, quæ fide Christi habetur, dum spiritus noster solide fa
ciẽ Dei, nobis adeo præsentis, &, ut filijs, in omnibus consulentis, contẽplatur.
De regno Dei per Christum mundo illato, plæraq; dixi in Psalmum septuagesi
mumsecundum & alibi.

ARGVMENTVM PSALMI XCIX.

*Canit & hic Psalmus bonitatem & potentiam Dei, per arcam foederis olim representatam, & Iis-
raelis multis portentis pro ipso æditis declaratam, atq; hinc ad colendum Deum, ac prædicandum
inuitat.*

PSALMVS XCIX.

C εὐχαριστικὸς ϗ παραινετικός.

1 REgnat Iehouah, conturbãtur populi, præsidet in
ter Crubim, nutat terra.
2 Iehouah qui in Ziion manet, magnus est, po-
testateq́ in omnes populos sublimis.
3 Celebrabunt nomen tuum, magnum enim et
tremendum & sanctum est.
4 Robur est regi qui amat iudiciũ, tu fecisti obti
nere quæ recta sunt, ex æquitate & iustitia res Iaæcob instituis.
5 Extollite Iehouam Deum nostrum, & prosternite uos ante scabel-
lum pedum eius, sanctus enim est.
6 Mosheh & Aharon inter sacerdotes eius, & Shmuel inter eos, qui
inuocant nomen eius, inuocabant Iehouam, & annuebat eis.
7 E columna nubis loquebatur illis, obseruarunt oracula eius, & ce-
rimonias quas dederat illis.
8 Iehouah Deus noster tu es, annuebas istis, & propter eos condo-
nabas illis, simul & ulciscebaris facta eorum.
9 Extollite Iehouam Deum nostrum, & prosternite uos ante montẽ
eius, nam sanctus Iehouah Deus noster.

Versus. 1, 2, 3. ad uerbum. IEhouah regnat, commouentur populi, sedet super Crubim, inclinat terra. Iehouah in Ziion magnus, & excelsus ipse super omnes populos. Celebrabunt nomen tuum, magnum & tremẽdum, sanctum ipse.) Tribus præcedentibus Psalmis cecinit B Psaltes de saluifico regno Dei, ad uniuersas gentes per Christi spiri D tum proferendo, ideo quanto esset hinc orbis gaudio perfundendus, simul prædixit. Hic eiusdem regni uim, qua tuetur, fouetq́ suos, & proterit eorum hostes, celebrat, ideo memorat, ut sese patribus exhibuerit, potentissimũ sane illorum propugnatorem, & hostium terrificum oppugnatorem. Inde canit, eo regnante conturbari populos. Certe gentes undiq; turbatæ fuerunt, quum numinis sui in Iisraele præsentiam, tam præclaris uictorijs, cõtra Sichon, Amorreum, Og Bashan, itẽ Amalekitas, totq́ reges Cenaanitarum testatus fuit, uerumq́ demõstrauit, se sedem sibi delegisse in propitiatorio inter Crubim, Eę imagunculæ erant alatæ, humana tamen facie formatæ, quibus adumbratũ est, Deum nusq̃ habitare uerius, q̃ inter mentes humanas quidem, sed quæ posita peccati mole, & sumptis alis spiritus, in cœlis uersantur. Iam istam dignationis suæ præsentiam, nunq̃ antea Deus tam magnifice, atq; cõfirmato regno Dauidis, nec ullo in loco, ut in Ziion, exhibuit, cum scilicet populo suo primum tã longe lateq́ gentes finitimas subiecit, q̃ initio promiserat. Id ergo canit uersus secundus. Tum enim uere Dominus se in Ziion magnum & excelsum super cũctos populos declarauit. At infinito maiorem et celsiorem exhibet sese in Ziion cœlesti, Ecclesia Christianorum. Et hinc ampliore quoq; eum laude sancti celebrant, de quo canit uersus tertius.

Versus. 4. ad uerbum. *Et uertus regis iudicium diligit, tu parasti æquitates, iudicium & iustitiam in Iaæcob tu facis.*) Canit Deum salute suorum cuncta potenter & æquissime instituere, ut uni nos cõmittere, unum colere, unius præceptis uiuere conueniat. Et robur regis iudiciũ diligit

A diligit, hoc est, potentia hic rex, iuxta & æquitate pollet. Vnde mutatâ persona,
quod ardentioris affectus signum est, subiecit: Parasti quæ æqua, quę recta sunt,
ut ordine, iuste, & decenter in Iaæcob, populo tuo cuncta haberent, effecisti. De
uocibus his, iudicium & iustitia, dixi in uersum quintum Psal. 33.

Exaltate Iehouam Deum nostrum, & supplicate scabello pedum eius, sanctum ipse.) Cõmo- *Versus. 5. ad uerbum*
dum ad ea quæ quarto cecinit, hortatur, ut Deum sic præsentem, & omnia opti
me instituentem, religiose colamus. Peculiaris tamen huius locus erat coram ar
ca fœderis, quam scabellum Dei uocat, iubet ergo ante hãc sese prosternere. De
arca dixi plæraq; in uersum septimum Psalmi uigesimiquarti. Cur uero certum
locum suo nomini consecrarit, dixi aliquoties, nimirum ut religionis syncenitas
melius in populo conseruaretur, ac Christianæ Ecclesiæ ad cœlos undiq; suspi-
canti & contendenti, præluderetur.

*Mosheh & Aharon in sacerdotibus eius, & Schmuel in inuocantibus nomen eius, inuocabant Ieho- *Versus. 6. 7. 8. ad uerbum.*
uam, & ipse respondebat eis. In columna nobis loquebatur ad eos, custodierunt testimonia eius & sta-
tutum (quod) dedit eis. Iehouah Deus noster tu, respondisti eis, Deus condonans fuisti eis, & uindicans
studia eorum.*) Proponit exemplum Mosheh, Aharon, & Shmuelis, qui præci-
pui fuerũt inter Sacerdotes & Dei cultores, id est, קוראי שמו, quod alioqui: in-
uocantes nomen eius uertunt, de quo diximus in uersum quartum Psal. 14. E-
rat sane Shmuel ex genere Leui, per Kahat, ex quo & Aharon atq; Mosheh nati
fuerãt, id legimus 1. Paral. 6. His canit Dominum ex nubis columna dedisse re-
sponsa, & caussam adijcit, quod seruarunt eius testimonia, statuta, uel ceremonias,
hoc est, plena fide uerbis eius, ac legibus fuerunt addicti, atq; hinc ita fuisse illis
Deum propitium, ut ad preces eorum, & populo placaretur, rebellesq; ipsis di-
sperderet. Tantum certe in placando Deo ualuerunt, ut & ipse de Mosheh ac Sa
muele, tanquam de pręcipuis hac in re dixerit Ieremiah 15. Si steterint corã me Mos-
heh & Schmuel, non est mihi animus ad populum istũ. De Aharone legimus
Nu. 16. quod incendij malum quo populus propter seditionem uastabatur, incẽso
B thuris, & precibus, coercuerit. In eodem capite legitur, ut Dominus studia illo-
rum, scilicet sediriosorum uindicauit, primum Korah, Dathan & Abiram, cum
tabernaculis & uniuersa substantia eorum uiuis à terra absorptis, tum ducentis
& quinquaginta quinq;, qui offerebant incensum, ab igni cõsumptis, deniq;
& quatuordecim millibus, qui propter horum exitium, contra Mosheh & Aha
ron seditionem excitauerãt, similiter extinctis. Illud itaq;: אל נשא היית להם,
id est, Deus fuisti condonans illis, Ebręi interpretantur בעבורם, id est, propter
illos fuisti condonans, scilicet populo. Sed uidetur etiam להם posse Israelitas
referre, sicut quod sequitur. עלילותם, id est, studia uel facta eorum, ad rebelles
in populo refertur. Neq; enim raro relatiua usurpantur, sine antecedentibus.

*Exaltate Iehouam Deum nostrum, & supplicate ad montem sanctum meũ, quia sanctus Iehouah De- *Versus 9. ad uerbũ.*
us noster.*) Hic eadem habet quæ uersus quintus, nisi quod montem Zijon hic, cũ
illic arcam proposuerit signum diuinæ præsentiæ, & hic sanctitatem, hoc est, di
uinam maiestatem ipsi Domino, fonti & authori eius tribuit.

ARGVMENTVM PSALMI C.

Inuitatio est ad laudem Dei in cœtu sacro.

PSALMVS C.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικός.

ADda ad laudem. Iubilate Iehouæ, quicunq; inhabitatis ter- 1
ram.
Colite læti Iehouam, uenite in conspectum eius ouãtes. 2
Agnoscite quòd Iehouah Deus est, ipse fecit nos, & nõ 3

C ipsi nos, sumus populus eius, & grex pascuorum eius.
4 Ingredimini portas eius celebrantes, & atria eius cum hymno, celebrate eum, laudare nomen eius.
5 Nam beneuolus est Iehouah, in sempiternũ perennat bonitas eius, & fides eius in omnes ætates.

Ver. 1. 2. ad uerbum. P*salmus ad celebrationem, Iubilate Iehouæ omnis terra. Colite Iehouam in lætitia, uenite in conspectum eius cum ouatione.*) Quæ hic Psalmus canit, sæpe iam repetita sunt, præcipue Psal. 33. 47. & sex proxime præcedentibus. Hortatur sanctos, ut frequentes, lubentes, & læti ex consyderatione immensæ Dei in ipsos bonitatis, templum eius adeant, ipsum laudaturi & prædicaturi, quo ad colendum ipsum, & alij excitentur. Habetur in primo uersu לְתוֹדָה, quo è uerbo est, ad celebrationem, sacrificium tamen, quo Deo gratiæ agebantur, & nomen eius celebrabatur, sic quoque uocatum est. Et fieri potest ut hic Psalmus ad eius generis uictimas cantari solitus fuerit. עבר in uersu secundo. quod seruite alioqui uertunt, idem est, atque colere. Vt namque Latini, colere agrum, & colere Deum, dicunt, ita utitur scriptura uerbo hoc, עבר, diciturque: עבר את יהוה, ואת האדמה, id est, colere Iehouam, & colere terram.

Ver. 3 ad uerbum. *Cognoscite quoniam Iehouah ipse Deus, is fecit nos & non ipsi nos, populus eius, & grex pascuorũ eius.*) Hæc habet & uersus septimus Psal. 95. Quæ præcipue sane in sacro cœtu
D discenda sunt, sicut & sola, si rite percipiantur, sufficiunt ad omnem pietatem, uitamque sempiternam atque fœlicem. Quis enim certo sciat Iehouam Deum esse omnium uindicem & regem, qui nos ex nihilo condidit, & unus uelut pastor gregem moderatur, & sic quidem ut saluet, nec ei sese totum addicat, unum colat, amet, laudet, extollat, & æmuletur. Quæ uita est Dei & beata.

Versus 4. 5. ad uerbum. *Ingredimini portas eius cum celebratione, atria eius cum laude, celebrate eum, prædicate nomen eius. Quis bonus Iehouah, in sæculum benignitas eius, & usque generationẽ & generationẽ fides eius.*) Ad id, quod in sacris cœtibus debet esse præcipuum, hortatur iterum. Atria meminit, quia illic conueniebat plebs. Summam laudis diuinæ habet uersus ultimus. Nam bonum & benignum esse in omnes, idque perpetuo, ut uel solum Dei naturam nobis exprimit, antequam omnia expetitur, ita nihil est, quod ad fidei ac dilectionis, id est, uitæ Christianæ, & professionem & incrementum potentius inuitet.

ARGVMENTVM PSALMI CI.

*O*fficio pij, sanctique principis functurum se pollicetur, hoc est, & se uicturum innocenter, & malos strenue oppressurum, euecturumque bonos.

PSALMVS CI.

ἐπαγγελτικὸς καὶ διδακτικός.

1 DAuidis Oda. De bonitate & æquitate cantabo, tibi canam ò Iehouah.
2 Prudenter me habebo, uitam uiuens innocentem, quando ad me uenies: uersabor domi meæ corde innocenti.
3 Nihil praui mihi proponam, odio habeo ea quibus student à recto declinantes,

ni-

A nihil tale mihi adhærebit.
Cor malitiosum facesset à me, noxium non agnoscam. 4
Obtrectantem secretò proximo suo perdam, qui elatis superciliis 5
est, cordeq́ue turgido, hunc non feram.
Dispiciam qui in terra fidem colunt, ut mecum uersentur, qui uiuit 6
innocenter, is mihi ministrabit.
Non erit locus in domo mea agenti fraudulenter, qui loquitur mē 7
dacia apud me nihil habebit secundum.
Mature perdam improbos in terra, ut excindam è ciuitate Iehouæ 8
cunctos deditos iniquitati.

EXPLANATIO.

Dauidis Psalmus. Bonitas & iudicium cantabo, tibi Iehouah psallam.) חֶסֶד, id est, bonitate, qua animus ad iuuandū quoslibet propendet, & מִשְׁפָּט, id est, æquitate, qua ex recto, & æquo iudicio cuncta geruntur, constat tota uitæ integritas & iustitia, quocunq́ue munere quis fungatur. Cum ergo canere instituisset, quàm probe quàm sancte proposuisset principis munus obire, iure hic dixit: Bonitatem & æquitatem cantabo, id est, de bonitate & æquitate, quam in administratione regni omnibus exhibebo, memorabo. Sic & Ebræi istuc enarrant. Hęc autem ut à Domino donantur, ita eius dūtaxat debēt gloriæ inseruire, nec in aliud memorari, quàm ut ipse inde laudetur, plurimis ad similia studia incitatis. Hinc subiecit pius rex: Tibi ò Iehouah canam. (Ver. 1. ad uerbum)

Prudenter agam in uia syncera, quando uenies ad me, ambulabo in syncetitate cordis mei, in medio domus meæ.) Vt uero caput est omnis officij, recte de rebus iudicare, & prudenter omnia instituere, prudentiæ primum, deinde, uiæ, id est, uitæ innocentis meminit, de qua dixi fusius in uersum secundum Psal. 15. Illud: Quādo uenies ad me, puto referendum ad plenam eius in regnum euectionem. Nam apparet hæc cecinisse Dauidem adhuc agentem in exilio, cum uidebatur Deus illi nōdum aduenisse, ita ut promiserat, & ut postea aduenit, regno plene tradito. Quidam R. Mosheh & Kim. referunt ad aduentum Dei per spiritū prophetiæ. A. Ez. הַבְּרִיא ad uiam refert, & accipit מָתַי pro עַד, ut sit sensus: Studebo prudēter in uia innocenti uersari, donec uia hæc ipsa ultro ad me ueniat, id est, donec ei sic adsuescam, ut in omnibus rebus ipsa se innocentia offerat. Et dat simile de perito, habentiq́ue habitum pulsandi cytharam, cui etiam aliud agenti, chordæ tamen ex ordine pulsandæ quasi ultro occurrunt. Mihi prior sensus uisus est simplicior. Porro ut quali quisq́ue animo est, domi suæ, & in eorum, quos coniunctores habeat, & in ministros, delectu, potissimum demonstrat, commodum, se domi suæ innocenti corde uicturum, cecinit. (Ver. 2. ad uerbum.)

B

Non ponam coram oculis meis uerbum Belial, facere declinantium odiui, non adhærebit mihi.) Confitetur Domino de propria innocentia: Non ponam ob oculos meos, id est, non proponam, aut non probabo rem prauam, flagitium, scelus. Id enim uocat uerbum Belial, de qua uoce dixi in uersum nonum Psalmi quadragesimi primi. Idem est quod sequitur: Facere declinātium, id est, sceleratorum studia & facta, infinitiuū enim pro nomine positum est, odiui, non hærebit mihi, ne in animo quidem. His nanque omnibus uoluit testari se ab ijs, quæ praua & flagitiosa sunt, animo suo abhorrere. Qua ratione sancti suām prædicant innocentiam & iustitiam in Psal. 4. & alias sæpius dictum. (Ver. 1. ad uerbum.)

Cor peruersum recedet à me, noxium nōn cognoscam, obtrectantem proximo suo in occulto, hunc con (Ver. 4. ad uerbum.)

C *ficiam, elatum oculis, & uastum corde, cum non feram.)* Boni bonis delectantur, & exe-
crantur malos, & si illis dum necessitas poscit, perfectam Dei bonitatem imitari,
benefacere non detrectent. Sua autem amicitia & familiaritate, istos haudqua-
quàm dignantur, multo minus sustinent, eos publicis præficere ministerijs. *Per-*
uersum corde, uersutum & fraudulentum intelligit, cuius consilia nemo potest
peruestigare aut cauere. Noxium, qui ad nocendum semper proximis intentus
est. Qui huiusmodi sunt, eos auersatur, non agnoscit, ut commune cum eis ali-
quid habere posset. Qui uero infamat secreto proximum, hunc dicit se confectu-
rum, nam nihil est hoc malo perniciosius & pestilentius. Prouerb. uicesimopri
mo uterque loquendi modus habetur. Sublimes oculi crebrius apud Prophetas,
& in libris alijs taxantur. Qui enim plane improbi sunt, solent esse impudenti
facie & aspectu, quo testantur, se neminem uereri, ác præ se cunctos despicere.
Reliquis duobus fastum & arrogantiam expressit. Qui enim hac laborant in
sublime iaciunt oculos, & uasto adeo corde sunt, ut nihil illis satisfaciat, nulla
dignitas, nullus honor, nulla potentia satiet. Istuc malum homines facit intole-
rabiles. Ideo hic dixit: Non feram. De his & in Psal. 15. & 24.

Vers. 6. ad uerbum. *Oculi mei in fideles terræ, ut habitet mecum, qui ambulat uiam synceram mihi ministrabit.)* Si-
cut malos execrabatur, & à se propellebat, ita consequens erat, ut bonos sibi iun
geret. Canit ergo oculos suos esse in fideles terræ, subaudi, intentos & defixos.
Hi enim ad animum eius faciebant, eos ergo ex omni terra & ditione sua dele-
ctos, sibi iungebat, & cum domestica, cum publica eis ministeria committe-
bat.

Ver. 7. 8. ad uerbum. *Non habitabit in medio domus meæ faciens dolum, loquens mendacia non dirigetur coram oculis me-
is. Mane conficiam omnes improbos terræ, ut excindam è ciuitate Iehouæ cunctos operarios prauita-
tis.)* Repetit ut uelit à se reijcere, ac etiam extinguere improbos. Nam cum hi
D omnibus bonis fugiendi sunt, summopere tamen detestari & persequi eos de-
bent, qui funguntur magistratu, quod cum apud hos, uel gratia uel potentia ualēt,
hoc ampliorem habeant improbitatis suæ, & materiam & facultatem. In hos
ergo sic animaduertere uult, ut nulli improbo, dolo & mēdacijs dedito, ut sunt
quicunque sub Satana adhuc merent, patre mendacij, quoque apud se loci sit, aut
aliquid succedat. Mature exterminandis iugulare destinat, ut nullus in ciuitate
Iehouæ maneat reliquus. Id quod cum obseruanda emphasi dixi. Ciuitatem e-
nim Dei solis sanctis patere conuenit, cauendumque & ab ea omne improbita-
tis contagium studiose abarceri. Illud: לא יכון לנגד עיני posset etiam reddi,
Non stabilietur corā me, sed ut dixi in uer. 3. Psal. 89. uerbū כון successum quoque
significat. Agentem fraudulenter, & loquentem mēdacia potissimum hic me-
morat, quod hæ pestes aulis, ut nocentissime ita & infestę sunt supra modum. Hinc
omnibus discendum, maxime autem principibus, quàm uitandus sit bo-
nis conuictus malorum, quare & Diuus Paulus ab Episcopis requi-
rit innocentiam, fidemque ministrorum. Tum ut seuere in eos a-
nimaduertendum sit, malumque è medio populi Dei tol-
lendum. Væ Shauliticæ illi misericordiæ, qua ma-
lis parcitur, ut bonis plus officiant, quasi
mortales cum iniquitate concepti, æ-
quitate se Deo conātur præferre. In
Psal. 15. 24. & 26. plæraque o-
mnia habentur quæ
hic, ubi & fusius de his disserui.

A VEhemens querulatio est de miseria populi sancti, qui reuersus à Babylone, dum templũ & urbem conaretur reparare, innumeris iniurijs & contumelijs ferè conficiebatur à gentibus uicinis. Consolatio admiscetur ex consyderatione æternitatis, & beneuolentiæ Dei, iam illucescentis, ex fauore Cyri ac Darij.

PSALMVS CII.

σχετλιασικὸς καὶ προφητικός.

PRecatio adflicti, cum torqueretur, & coram Iehouah effunderet sermonem suum. 1

Iehouah audi precem meam, & sine ad te oratio 2
mea perueniat.
Ne abscondas faciẽ tuã à me, die quo infestor, 3
inclina ad me aurem tuam, die quo inuoco, prope
ra, annue mihi.
Etenim dies mei euanuerunt, uti fumus, & ossa mea uelut focus exu 4
sta sunt. Cor meum ceu herba, percussum est, atque exaruit, nam de- 5
sieram sumere cibum meum.
Præ eiulatu meo, adhæserunt ossa cuti meæ.
Similis factus sum onocrotalo incolenti desertum, factus sum ut bu 6
bo incolens solitudinem. 7
Vigil expecto, habeóque tanquam passer in tecto, solitarius. 8
Quottidie afficiunt me opprobrio inimici mei, conuiciatores mei 9
per me iurant.
B Puluerem enim loco panis edo, potum meum fletu miscui. 10
Propter indignationem atque iram tuam, nam elatum deiecisti me. 11
Dies mei ceu umbra euanuerunt, & ego quasi herba exarui. 12
At tu Iehouah in sempiternũ sedes, & memoria tua in omne æuum 13
perennat. Tu surges, téque Zijonis miserebit, nam tempus est, ut illi 14
faueas, nam aduenit constituta dies.
Adlibescũt siquidẽ seruis tuis lapides eius, & pulueri eius fauent. 15
Gentes quoque colent nomen Iehouæ, & cũcti Reges terræ decus 16
tuum. Etenim Iehouah ædificabit Zijon, uidebitur in decore suo. 17
Et respiciet ad precem solitarij, precem eius haud aspernabitur. 18
Scribetur hoc sæculo futuro, laudabit hinc Existentem populus 19
qui adhuc creabitur.
Nam prospiciet è sublimi sacrario suo, Iehouah è cœlis terrã intuebi 20
tur. Vt audiat gemitũ uinctorũ, & soluat eos qui morti sũt deuoti. 21
Vt deprædicent nomẽ Iehouę in Zijon, & laudẽ eius in Hierusalẽ. 22
Cum colligentur unà populi & regna, ut colant Iehouam. 23
Affixit in uia uirtutem meam, præcidit dies meos. 24
Tum dicebam, Deus mi ne tollas me in dimidio dierũ meorum, 25
per omnes enim ætates durant anni tui.

26 Terram tu pridem fundasti, & cœli sunt opera manuum tuarum.
C Ipsi peribunt, cum tu tamen perstabis, & cuncta uelut uestis uetera-
27 scent, tanquam indumentum mutabis illos, & mutabuntur.
28 Tu ipse es, & anni tui nunquam finientur.
29 Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum fœliciter co-
ràm te agent.

Ver. 1. ad ad uerbum. *Ratio adflicti, cũ conuolueretur coram Iehouah & effunderet sermonẽ suũ.*) Ex ipsis Psalmi uerbis satis liquet esse precem pro reparando templo & urbe. Interpretes Iudæorum ad præsens exilium referunt, sed obstat D. Paulus Rom. 11. qui illos modo pro defractis ramis habet, ut & monui supra in uer. 39. Psal. 89. Primũ autem uehementer de miseria & adflictione queritur, qua afficiebatur, dum factum ædificium reparare conatentur, de qua miseria multa memorant Ezra & Nehemiah, ideo inscriptionem Oda habet: Cum torqueretur, id est, כי יעטף de quo uerbo dictum in uersum 3. Psal. 61. Kimhi ad habitũ anxie, & suppliciter precãtis refert. Nam dũ se penitus incuruat uel torquet uel cõuoluit se, & effũderet, id est, ex corde æstuanti, ui q; doloris supra modũ agitato, querelas iam nõ loqueretur sed effunderet. Aliàs habet Psaltes effundere animã, effundere cor, de quo in uer. 5. Psal. 42. & uer. 9. Psal. 62.

Ver. 2. & 3. ad uerbum. *Iehouah audi precẽ meam, & clamor meus ad te ueniat. Ne abscondas faciem tuam à me in die (qua angustia mihi) inclina ad me aurem tuam, in die (quo) inuoco, propera, responde mihi.*) Semper auspicantur sancti preces suas ab eo q̃ orant preces suas audiri. Nam perpetuæ illis preces, ac cõtinua uota sunt, cum ergo differt ferre opem Deus, uidetur eis suas preces, non audire, auertere oculos & aures, ne cognoscat quid uel patiantur uel orant, proinde ut audire tandẽ dignetur, quæ non orant
D modo, sed & uociferantur, ui doloris acti.

Ver. 4. 5. & 6. ad uerbum. *Nam defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut focus exusta sunt. Percussum est, & exaruit cor meum sicut herba, nam oblitus sum comedere cibum meum. A uoce planctus mei adhæsit os meum pelli meæ.*) B

Exprimit ægritudinis & doloris magnitudinem, quæ tanta erat, ut absumeret omnem uitæ uigorem, feceretq; ætatem populi subito consumi & fumi instar euanescere. Quia uerò uehemens dolor succum corporis adurit & uorat, iuxta illud Prouer. 17. Spiritus contritus arefacit ossa, de quo in uer. 16. Psal. 22. addit, focũ, id est, מוקד locum in quo perpetuo ignis est, adusta fuisse ossa sua, & cor ceu percussam æstu herbam, exaruisse, caussamq; alteram subijcit, quod fuerit oblitus sumere cibum suum, quem לחם, id est, panem uocat, ut solet scriptura frequenter. σύνωσιν habet, oblitus sum, nam significare uoluit, ægritudinẽ diu adeo omnem cibi cupiditatẽ aruisse, ut iam eius oblitus esset, nihil amplius de cibo cogitaret. Vnde sanè ita labescere eum oportuit. Idem significat & eo quod sequitur: Præ nimio fletu & clamore consumptam carnẽ suã, ut ossa iam cuti hærerẽt. Simile habetur in Threnis Iere. 4. Corrugata est. (legit A. Ezra, pro adhæsit) cutis eorum in ossibus eorum, arida uelut lignum. בשר, id est, carnem pro עור, id est, cute dixit, ut & cutis alicubi accipitur pro carne, nempe Iiob. 7.

Versu. 7. 8. ad uerbum. Comedet musculos עורו, id est, cutis suæ, pro carnis suæ. *Similis factus sum onocrotalo deserti, fui sicut Bubo solitudinis. Vigilaui, & fui sicut passer solitarius in tecto.*) Queritur ut desertus ab oibus, & agens calamitosissime, peranxia liberationis expectatione tortus fuerit quẽ etiã totas noctes cogebat ducere insomnes, & hac re, noctuis, & desertũ incolentibus auibus similẽ fieri קאת Pelicanũ uulgo uertũt, & כוס nycticoracẽ. Verũ ne apud Heb. quidẽ, quẽnã istæ aues sint, constat, & si satis liqueat esse incolas desertorũ. Hieronymus 2. Zephan. reddit onocrotalũ, licet

hoc

A loco uerterit pelicanû. Cû aût קאת à uomêdo nomê acceperit, & scribat Pli. 10. Onocrotalû cû se rapina repleuit, rursus in os remouere, & inde demum in inferiorem aluum ruminantis modo demittere, malui equidê onocrotalum, quàm pelicanû reddere. כוס Hieronymus & hic Bubonem uertit. שקד uigilare, & intentû quippiam obseruare significat. Sic dicit sanctus se expectasse redemptionem Iisraelis, ac interim uelut solitariû passerem in tecto desedisse, propterea, quod desertus ab omnibus in exilio detineretur, exclusus patria sua.

Omni die afficiunt me probro inimici mei, subsannatores mei iurant per me.) Queritur se populus, dum in exilio teneretur, hostiû contumeliis & opprobriis cotidie fuisse exaggitatû, tum adeo calamitosum, ut qui iurantes sibi dira uoluissent imprecari, in quod promisissent, præstitissent, imprecati sibi sint sortem Iudæorum. Id quod sacerdos imprecabatur mulieri suspectæ de adulterio, nimirû ut in execrationem abiret & iuramentum Num. 5. *Nam puluerem uelut cibum edebam, & potum meum lachrymis miscui. Propter cômotionê, & indignationê tuâ, nam attulisti me, & deiecisti me. Dies mei sicut umbra declinauerût, & ego sicut herba exarui.*) In puluere solebant iacere qui uehementer lugerent, ut Dauide lugente moriturum puerum, & Niniuitis legimus, hinc dicit uersu 10. se puluerem uelut panem esitasse, dum nimirû pronus in terram procumberet. Id in Psal. 22. lingere puluerem Vates dixit. Quod sequitur: Potum meum fletu miscui, Kim. intelligit, sibi lachrymas fuisse pro potu, quod & Psal. 42. habet. Significat enim מסך non tam miscere potum, quàm infundere, & ad bibendû quasi parare. De insigni luctu Nehemiah qui biduo propter ruinas Hierusalem ieiunauit ac precatus est, legitur. Nehemiah. 1. Similia autem multi Iudæorû fecerunt. Omnem uero calamitatê hanc, iræ Dei fert acceptam, unde dicit uersu 11. Extulisti me & deiecisti me, quo uoluit significare uehementem deiectionê. Nam quæ elata deiicimus grauius collidimus. Fugacitatem uitæ iterum canit uer. 12. de qua & in Psal. 99. Nec potuit aliud euenire sic deuexatis & adflictis. *Et tu Iehouah in sæculum sedes, & memoria tui in generationem*

Ver. 9. ad uerbum.

Ver. 10. 11. & 12. ad uerbum

B *& generationê. Tu surges, & misereberis Zijon, nam tempus miserendi eius, quia uenit têpus definitum. Quia beneuoli sunt uolunt, serui tui lapidibus eius, & pulueri eius fauent.*) Nunc canit uaticinium de restituêdo populo, & urbe Hierusalê, quo simul de regno Christi, & conuersione gentium prophetatur. Fidem uaticinio parat, prædicans initio Dei æternitatem, & immutabilitatem, hæc utiq; caussa fuit, ut promissis suis non posset deesse, oporteretq; tandem populû colligere, in quo nomen suû efferret, ad idem facit quòd têporis, & condicti, id est, מועד quo côueniebat Deû, desolatæ suę urbis misereri, meminit. Id uero sic uocat propter definitos annos septuaginta, quibus durare oportuit captiuitatê Babylonicâ. Secûdo Paralip. ult. Ierem. uigesimo quinto. Illi enim iam erant exacti, & nihilominus impediebantur ab opere Domini, ut legimus quarto Esra, & Nehemiah quarto. Colligit denique têpus legitimû, ut Hierusalê restauraretur, aduenisse, & ex eo, quod iam seruis Dei Cyro ac Dario, horumq; proceribus placuisset Hierusalê reædificari, de quo Esra. primo, sexto, septimo, Nehem. secûdo. Serui Dei isti Reges ideo dicûtur, quod magna per eos perfecerit. Hinc & NebudcadNetzar seruû suum uocabat Irim. 25. Cyrû aût etiam selectum seruum suum uocat, sed ut Christi typum Iesha. 42. Obseruandû hic sanctos collegisse têpus reædificandæ Hierusalê adesse, quia iam regibus, quorum id intererat placebat eam reędificari, misertis scilicet ruinis eius. Cû enim Dominus quid facere statuit, ad idem facit propendere eorû animos, quos statuit uti ad illud ministris. Miro enim ordine, Deus facit res sibi nimirum seruire. Quare si uideas ad tuas iniurias conniuere eos, quorum erat illas ulcisci iure colliges uisum Deo, ut ita exercearis, alioqui indubie diuersum illorum animis immitteret.

Versus 13. 14. 15 ad uerbum

Ver.16.17.& 18.ad uerbum *Et timebunt gentes nomen Iehouæ, & omnes reges terræ decus tuum. Nam ædificabit Iehouah Zijon, uidebitur in decore suo. Respiciet ad precem solitarij, & non spernet precem eorum.*) Quę
C hic de religione gentiũ & Regum earũ uaticinatur, impleri cœperũt in iam nominatis Regibus Cyro & Dario, qui donaria sua ad sacrum ædificium, & sacrificia, præter facultatem Hierusalem reædificandi dederunt. Id autem omne fuit opus Domini, institutũ ad id ut tandem se in Zijon gloriosum exhiberet, quod exaltato Christo uerè præstitit. Hoc canit uer. 17. Tum quoq; uerè declarauit se preces populi sancti exaudisse, id quod canit uersus decimus octauus. ערער quod solitarium omnes ferè uertunt, significat & arborem quandam in desertis nasci solitam. Ierem. decimo septimo, redditur ab alijs mirica, ab alijs iuniperus, Kimhi illam describit, ut uideri possit castanea.

Ver.19.20.21.& 23. ad uerbum *Scribetur hoc generationi posteræ, & populus qui condetur laudabit Iah. Nam prospiciet è sublimi sanctuarij sui, Iehouah è cœlis ad terram aspexit. Vt audiat gemitum uincti, ut aperiat filijs mortis. Vt adnunciem in Zijon nomen Iehouæ, & laudem eius in Hierusalem, Cum colligentur populi simul, & regna ut seruiant Iehouæ.*) Vt uera restitutio Hierosolymorum, facta scilicet per Christum, orbis quoq; restitutio fuit, quęcunq; Dominus huic urbi benignè fecit, etiam terrena illa reparatio, facta per Iudæos reduces ex Babylone, in primis memoranda omnibus sanctis habentur, laudantq; religiosissimè omnibus sæculis Deum, qui Christi sui regnum, iam tum illic cœpit, atq; ideo reædificari eam urbem curarit, cum esset concremata, penitusq; uastata. Id canit Vates uersu 19. Vere illa omnia Dei beneficia conscripta sunt nationi posteræ, quæ hinc laudat Deum, cui & se addixit, cum hodie à pijs omnibus celebrẽtur. Quę uer. 20. & 21. habent, impleta sunt regnantibus Cyro & Dario, qui cũ uinctos morti addictos, hoc est, filios mortis liberos, & regie donatos ad ædificandam Hierusalem miserũt, instincti à domino, id recte dominus fecisse dicitur, eóq; è
D cœlis prospexisse. Vera autem laus Dei, quæ nunquã in Zijon, hoc est, ecclesia sanctorum celebrari potest, quod canit uer. 22. tum cœpit iusta resonare, cum populi undiq; & regna per Christũ collecta, & adducta Deo sunt, de quo uer. 23.

Ver. 24. ad uerbum. *Adflixit in uia uirtutem meam, præscidit dies meos.*) Hoc uersu queritur populus de malis quibus affligebantur à uicinis, cum iam captiuitate Babylonis soluta, in terram suam redijssent. De ijs multa narrat sacra historia libris Ezra & Nehemiah: Adflixit, inquit, in uia uirtutẽ meam, hoc de hoste interpretatur Kimhi. Posset autem & de Deo interpretari, iuxta sensum uersus undecimi. Tale uero quid orarunt Iudæi, cum indicto ieiunio prosperari sibi iter, seq; defendi ab hostibus, qui eis insidiabãtur, precati sunt, apud flumẽ Aheua, de quo Ezra octauo.

Ver. 25. 26. 27. 28. ad uerbum *Dicebam: Deus mi, ne tollas me in dimidio dierũ meorũ, in generatione generationũ anni tui. Pridẽ terrã fundasti, & opus manuũ tuarũ sunt cœli. Illi peribunt & tu perstabis, & omnes sicut uestimentum ueterascent, sicut indumentũ mutabis eos, & mutabuntur.*) Confert populus caducæ & breui ac calamitosę uitæ suæ potentiã & æternitatẽ Dei, indéq; sese consolabatur, & in fide confirmat Deum perfecturum omnia, ita ut erat ipsis pollicitus, iamq; implere cœpisset. Inde memorat uersu uigesimo sexto, cœlum & terram ab ipso pridem condita. Versu uigesimo septimo ea ipsa rursus immutanda quamlibet diu steterunt, & mutanda ea facultate, qua quis immutet uestem quæ inueterauerit. Istud ergo, peribunt, de immutatione orbis intelligendum est, de qua. 2. Pet. 3. aut certè secundum Kimhi subaudiendum, si uoles. Nam ut sancti æternum uiuunt, ita stabit quoq; in sempiternum hæc machina orbis, ut tamen Deus omnia condidit ex nihilo, ita in manu eius est, si uelit, cũcta rursus in nihilum redigere, qua autem uoluntate condidit, ea seruabit quoq; restituta à corruptione, cui nunc subiecta sunt, liberata cum filij Dei sortem suam plene fuerint consecuti. Rom. octauo.

Et

Et tu ipse & anni tui non consumantur. Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum co *Versus 28. &*
A *ram te prospere aget.*) Ex eo quod Deus æternum Deus est, colligunt, & Dei cultores *29. ad uerbum*
semper uicturos, atque omnimoda fœlicitate donari in terra Domini habitatu-
tos. De renatis enim spiritu superno loquitur, quos ideo Deus in seruos sibi de-
legit, ut colant ipsum perpetuò. Et de his dixit Seruator, futuros eos ubi ipse es-
set. Hinc, ut & ex superioribus aliquot locis, Psaltes satis indicauit se præcipue
de restitutione supernæ Hierusalem, ac uerioris Iisraelis, sed sub typo urbis po-
pulique inferni hic cecinisse. Qui igitur uere didicerit precari, Adueniat regnum
tuum, multa hic habebit, unde ardorem spiritus, ad huiusmodi precem alat.
Hæc à uer. 26. Epistola ad Heb. cap. 1. de Christo Seruatore interpretatur, & iu-
re, quia ipse Verbum Patris est, per quod, ut sunt omnia condita, ita & seruan-
tur, manetque ipse immutabilis, suique similis in sempiternum.

ARGVMENTVM PSALMI CIII.

*Celebrat Dei bonitatem in homines, peccata illis condonãtis, & corporis pariter ac animi bona cu-
mulatim impartientis, hinc cum eos, tum angelos, & quicquid creaturarum est, ad laudandũ De-
um inuitat.*

PSALMVS CIII.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

DAuidis. Lauda Iehouã ô anima mea, & quæcun- 1
que intra me sunt, nomen sanctum eius.
Lauda Iehouam, ô anima mea, & ne tradas obli 2
uioni beneficia eius.
Qui remittit cunctas tuas iniquitates ac sanat o- 3
mnes morbos tuos.
Redimit à perditione uitam tuam, cumulat un- 4
B dique te bonitate & humanitate.
Satiat bonis os tuum, renouat ut aquilæ iuuentutem tuam. 5
Ex iustitia & æquitate restituit, quicunque iniuria afficiuntur. 6
Nota fecit instituta sua Mosheh, facta sua filijs Iisrael. 7
Pronus ad misericordiam propensus ad beneuolentiã est Iehouah, 8
tardus ad iram, multus bonitate.
Non semper iurgabit, neque perpetuò ulciscetur. 9
Haud fecit nobiscum secũdum peccata nostra, neque rependit iuxta 10
iniquitates nostras.
Nam quantum cœlum est altius terra, tantum præualere fecit boni 11
tatem suam super se colentes.
Quàm longè est oriens ab occidente, tam longè submouit à nobis 12
flagitia nostra.
Quo pater in filios affectu est, eo est Iehouah in se colentes. 13
Nam agnoscit quales sumus, memor est quòd puluis sumus. 14
Dies hominis sunt ut gramen, efflorescit enim ut flos agri. 15
Quem cum perflauerit uentus, ilico esse desinit, nec agnoscit eum 16
amplius locus ubi erat.

Arbo-

17 At bonitas Iehouæ à fæculis uſq; ad ſæcula ſuper ipſum colentes,&
C iuſtitia eius ad nepotes uſq; pertingit.
18 Iis qui tuentur fœdus cum eo ictum,memoresq́; ſunt eorum,quæ
commiſit ut ea faciant.
19 Iehouah in cœlis firmauit ſoliũ ſuũ,& regno eius cũcta ſubijciũtur.
20 Laudate Iehouam angeli eius,præſtantes uirtute,qui quæ ipſe iuſ-
ſerit,facitis,dicto ipſi audientes.
21 Laudate Iehouã cũcti exercitus eius,miniſtri eius, qui perficitis pla
22 cita eius. Laudate Iehouã cũcta opera eius ĩ omni loco dominij eius.

Ver. 1. & 2. ad uerbum *(D)Auidis, prædica anima mea Iehouam, & omnia interiora mea nomini ſancto eius. Lauda anima mea Iehouam, & ne obliuiſcaris omnium retributionum eius.*) Omnia ex ſpiritu & ueritate cum Deo gerenda ſunt, ideo in exemplum animã ſuam ſecundo ad laudandum Deum excitat. Addit interiora ſua omnia, id eſt, ut aliàs ſcriptura loquitur, omnia uiſcera ſua, intelligit autem omnes uires ſuas,& affectus intimos. גמולי ferè retributiones uertunt, ſunt autem ut ſequentia teſtantur, beneficia Dei, non ſolum quæ rependit, ſed quibus etiam nos præuenit, quorum ſanè qui non oblitus fuerit, hoc eſt, digne illa æſtimauerit, huius cor, anima,& quicquid in eo fuerit in laudes Dei ardebit ſummopere.

Ver. 3. 4. ad uerbum. *Qui propitius eſt omnis iniquitatis tuæ, qui ſanat omnes morbos tuos. Redimet à fouea uitã tuam qui coronat te benignitate, & miſerationibus.*) Inter Dei beneficia, primũ canit remiſſionem peccatorum. Nam dum illis premimur, nullorum ſumus beneficiorũ Dei capaces, eò quòd aduerſantibus Deo, aduerſa eſſe oporteat omnia. Hinc cõmodum morborum leuamen, peccatorum remiſſioni ſubiecit. Deus ſiquidem uita eſt, ab eo ergo, cum per iniquitatem receditur, à uita receditur. Quare D. Paulus mortem peccati fructum uocat. Morbos peccatis deberi,& ea conſequi, dictum eſt in Pſalmum 32. Summã beneficiorũ, cum animæ, tum corporis in eo expreſſit, coronat te bonitate & miſerationibus, hoc eſt, cumulat & cingit undiq;. Quid enim deſit ei, cui deus benigne facit,& paterno affectu proſpicit? Rerum tamen abundantiam,& uitam longæuam, cum ualetudine proſpera exprimit nominatim uerſu ſequenti.

D

Ver. 5. ad uerbum. *Qui ſatiat bono maxillas tuas renouat ſicut aquilæ iuuentutem tuam.*) עדיך, quod hic habetur maxillas ſignificat, unde pro ore ut alij id accipiunt, ſed cum etiã ornamentũ ſignificet A. Ezra pro anima poſitũ arbitratur. Sed paſſim in ſcripturis ac etiam in Euangelijs per cibum ac potum, quæcunq; cupimus ſignificantur. Vnde cũ dominus uellet ſignificare credentes in ſe nihil bonorum deſyderaturos, dicebat: Qui uenit ad me non eſuriet,& qui credit in me non ſitiet unq̃. Sicut ergo ſupra per illud Dilata os tuum & implebo illud, cumulus bonorum omniũ deſignatus eſt, Ita & hic Vates per ſatietatem oris, bona omnia expreſſit, quibus opus habet iſta uita, præcipue quidem temporaria, uerum per hæc tum ſimul & æterna ſignificauit. De renouatioe iuuentæ aquilarum, cuius meminit uerſus quintus, uarij uaria narrant. Iudæus quidam Saadiah ſcribit aquilam quolibet decennio donec ad centum annos perueniat, petere ignem elementalem,& ab eo, ubi ſupra modum incaluerit, deijcere ſe in mare, indéq; nouas ei ſuccreſcere plumas, ac ita reiuueneſcere. At cum centeſimo id anno facere tentet, deſtitui uiribus, ut è mari, cum ſe in illud præcipitauerit, reſurgere nequeat. De hoc uerò quicquid ſit, uiuacem admodum aquilam eſſe teſtantur & Ariſtoteles, & Pli-

nius

A nius,qui ſcribunt,non ſenio aut ægritudine,ſed fame illam mori,eò quod ita adun
catum eius roſtrum euadat,ut nequeat amplius cibum ſumere. Hinc prouerbiũ
natum putant:Aquilæ ſenecta,de uiridi,ſed potus quàm cibi appetentiore ſenecta.
Quicquid de his ſit,ſatis Pſalmus indicat,eſſe rationem, qua aquilę uires inſtau
rentur,ac ipſa quaſi reiuueneſcat.hinc ergo Pſaltes ſimilitudinem mutuatus eſt.
Nam ſancti etiam corpore ſere optime ualent,& ad iuſtam ætatem uitam ſolẽt
producere.Id quod Abrahã,Iaæcob,Mosheh,D.Paulus, & alij ſelectiores Dei
filij ſatis teſtantur,quanquàm ſoleat Deus & ſuos Hænoch habere,quos rapiat hinc
maturius,ne malitia ſenſus eorum deprauentur,de quo nonnihil dixi in uer. 13
Pſalmi.34. *Facit iuſtitias Iehouah,& iudicia omnibus affectis iniuria.*) Solus etiam de- Verſus . 6.
pellit mala,& hominum iniurias,fraudeſq́,non ſolum bonis omne genus di- ad uerbum.
tat,Ad huius igitur tribunal prouocemus læſi,qui ſolus omnia ex æquitate cer-
ta temperat. *Notas fecit uias ſuas Moſ,filijs Iſrael ſtudia ſua.*) Canit immenſum illud Verſus.7.
Dei beneficium,quo Deus Iiſraeli ſeipſum dedit cognoſcẽdum,dum Mosheh, ad uerbum
& per hunc toti populo,uias ſuas,& ſtudia,conſilia,ſcilicet & facta, patefecit.
Putant autem Ebręi,propter uerſum ſequentem notari hic,quę Mosheh,cũ Do
minus in Horeb ante faciem eius tranſiſſet,exclamaſſe legitur Exod.34. Sed re-
ctius accipiemus Vatẽ hic de totius legis beneficio loqui,quod certe ſummũ fu
it,adeo ut propter illud gens hæc omnibus mundi populis præſtiterit.
Miſericors & benignus Iehouah,remotus ab ira,& multus bonitate. Non uſque obiurgabit,neque Verſus 8.9
in ſempiternum ſuccenſebit.) Ex conſyderatione beneficiorum Dei,quæ memora- ad uerbum.
uit,in hanc laudem Dei,bonæque ſpei uocem erupit.Eſt autẽ uerſus octauus mu-
tuatus ex illo,quod Mosheh uiſo Domino exclamauit: Iehouah Deus pronus
ad miſericordiam,propenſus ad bonitatem,tardus ad iram, effluens bonitate
& fide,ſeruans bonitatem millibus,condonans iniquitatem,ſcelus & peccatũ,
purum reddens,qui alioqui purus eſſe non poſſet, uindicans iniquitatem pa-
B trum in filijs & nepotibus,in tertia & quarta generatione.Hæc diſtinguunt Iu-
dæi in 13.proprietates Dei,quas מדות uocant,ſed ſcrupuloſa ac conficta ſecti-
one. Verſus nonus & in Prophetis ſæpe occurrit,dum ſancti ſe ſpe de Dei boni
tate firmant.Qui enim nihil niſi bonitas eſt,ſemper iraſci & punire, quod eius
obiurgare eſt,non poteſt. *Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis,& non ſecundum iniqui-* Ver.10.11.12.
tates noſtras rependit nobis. Nam ſicut celſitudo cœlorum ſuper terram, ualere fecit bonitatem ſuam 13 ad uerbum
ſuper timentes ſe. Sicut longe oriens ab occidente, longe fecit à nobis ſcelera noſtra. Sicut patrẽ miſe-
ret filiorum,ita miſeret Iehouam timentium ſeſe.) Vt omnis noſtra ſalus eſt, peccatis tan
dem purgari,& Deum illa non,ut nos meremur,uindicare, de quo in Pſal.32.
Hanc Dei clementiam per uerſus hoſce quatuor ſequentes pluribus celebrat.
Quod canit uerſu undecimo idem eſt,atque quod cecinit uer.11.Pſal.57. Magnifi
cata eſt uſque ad cœlos bonitas tua.De quo loquendi modo dixi in uer.1. Pſal.8.
Obſeruãdum autem in hoc uerſu,quibus nam peccatoribus Deus ſit adeo pro-
pitius,& indulgens,ſane timentibus,id eſt,colentibus ipſum, qui interim & ſi
cupiditatibus carnis in tranſuerſum acti delinquant,ſemper tamen Dei timorẽ
& amorem in animis ſuis ſeruant. Quod canit uerſu duodecimo ex eo uenit, quod
ualida adeo & copioſa eſt in nos Dei bonitas,ut ad cœlum uſque pertingat. Tam
bonus enim & indulgens in nos Deus,nihil quàm benefacere poteſt. Quod cũ pec
catoribus minime debeatur,canit Vates Deum,noſtra peccata à nobis remouiſ
ſe tam longe,quàm longe diſtat ab oriente occidens.Hi mundi termini ſe contin-
gere nunquàm poſſunt,ita nequeunt ſanctos & Dei timentes eorum peccata unquàm
ſic attingere,ut meritis malis inuoluerent,utcunque in ſalutem ipſorum à cœleſti
patre ſubinde caſtigentur. Verſus 13.primam totius clementiæ huius & indul-
gentiæ cauſſam canit,quod nimirum nos Deus ut pater,complexus eſt,& plane pa

Ver.14.15.& terno in nos affectu existit. *Quia ipse nouit fingi nostrum, memor est quòd nos limus. Homi*
16. ad uerbum *nis dies sicut gramen, sicut germen agri, sic germinat, Quoniam uentus transit per illum, & non ipse,*
& non cognoscit eum amplius locus eius.) Quoniam tam paterno in nos, & plus quã
indulgenti est affectu, agnoscit ut ipse nos finxerit, sane ex limo terræ, terrenos,
caducos & miseros, hoc est, magna lenitate, infirmitatis & inanitatis nostræ rati
onem habet, ne dignas scilicet de commissis nostris pœnas sumat, sed consyde
rata potius uitæ nostræ fugacitate, indulgentius nobiscum agat, q̃ certe prauita
ti carnis nostræ debebatur. Quæ canit hic uersus, habet & 39. Psal. 78. Quæ ue-
to duo sequentes, pluribus habet Psal. 90. Magnam auxesim habet: Et non co-
gnoscet eum locus eius, hoc est, ubi egit, floruit, omnia habere & posse uideba-
tur, ibi iam nemo eius meminit, nemo uidetur unq̃ illum nouisse, tam nulla ha
betur eius ratio, & extincta est omnis eius memoria. Istuc cottidie euenire uide-
mus, ad huc descendere in nos, & q̃ nihil sumus, agnoscere conctamur.

Ver. 17.18. ad uerbum. *Et bonitas Iehouæ à sæculo usq; in sæculum, super timentes eum, & iustitia eius filijs hominum. Ob-*
seruantibus fœdus eius, & ijs qui memores sunt eorum quæ præcipit, ut ea faciant.) Eadem canit
Psalmus præcedens sub finem. Nempe ideo q sempiterna est Dei bonitas, &
ipse per cuncta sæcula regnat, seruare suos cultores, q̃libet ipsi inanes per se & ca
duci sint, atq; ideo & peccata eis condonare, illisq́; eos purgare, quo consistere
& laudare perpetuo ipsius bonitatem queant. Et hi sunt qui fœdus eius seruant,
& mandáta, de quo dictum in uersum decimum Psalmi 25. De uoce פקודים in
Psalmo decimouono.

Ver. 19. 20. 21. 22. ad uer. *Iehouah in cœlis firmauit solium suum, & regnum eius in omnem dominationem. Prædicate Iehouã*
angeli eius, ualidi uirtute, facientes uerbum eius, ad audiendum uocem uerborum eius. Prædicate Iebo-
uam omnes exercitus eius, ministri eius, facientes placitum eius. Prædicate Iehouam omnia opera eius,
D *in omnibus locis dominationis eius, lauda anima mea Iehouam.*) Etiam in cœlis regnat Deus,
& regnum atq; imperium habet in omnem dominationem & potestatem, igi-
tur non homines solum, sed iam etiam angelicos spiritus ad laudem Dei inui-
tat, ut qui omnia fecit, & ubiq; dominatur, agitq́; omnia in omnibus, ab omni-
bus item rebus, & in omnibus locis, cum supernis tum infernis, ubi dominatur,
omnemq́; potestatem habet, laudetur & extollatur. Sic enim solet animus amo-
re & iusta admiratione accensus, cupere amari, laudariq́; ab omnibus, quẽ ipse
amauerit & suspexerit. Vocat autem angelos potentes uirtute, quia ingentia De
us per illos efficit, ut fuit extinctio exercitus Aegyptiaci in mari rubro, strages Mi
dianitarum, Assyriorum, ac similia. Subijcit: Facientes uerbum eius, eò q ipsi ad
omnia ilico parent, nihil cunctãtes. Nihil enim prius habẽt, q̃ uoci eius auscul-
tare. Vnde subiectum est: Ad audiendum uocem uerbi eius, id est, ut pareant ili-
co iussis eius. Per exercitus in uersu uigesimoprimo, quidam astra intelligunt,
quod ut non improbo, ita non dubito, esse innumeram, & modis nobis inco-
gnitis distinctam multitudinem, sanctorum spirituum, qui ad nutum Domino
obtemperant, unde adiecit: facientes beneplacitum eius. Et hinc illud est in pre-
catione dominica: Fiat uoluntas tua in terra hic apud nos, carne tam rebelli gra
uatos, sicut ea summa cum uoluptate fit in cœlis à sanctis mentibus, quarum hic
obedientiæ promptitudo prædicatur, tum & operum Dei, quæ per illos facit
magnitudo. Ex eo autem, q angelos ad laudandum Deum Psaltes hic inuitat,
& illud discendum, nos illorum consortes & ciues esse, ut & eodem ipsi capite
gaudẽt, & Christo Seruatore. Versus ultimus docet, cum ubiq; Deus Dominus
sit, miraq́; efficiat, ubiq́; etiam colendum. Quare gloriam eius, quãtum in ipsis
est, in arctum illi contrahunt, qui iniussu eius certis ipsum duntaxat locis docent
adorandum.

Argumen-

A ARGVMENTVM. PSALMI CIIII.

Hymnus est, quo Deum à conditione rerum, & benigna omnium gubernatione celebrat.

PSALMVS CIIII.

ἐπαινετικὸς καὶ ἱστορικός·

LAuda Iehouam anima mea, ô Iehouah Deus mi, 1
eximius es ualde, celebritate & splendore te orna
sti.
Amicis te luce ceu uestimento, expandis coelos 2
tanquàm cortinam.
Ille ponit in aquis trabes coenaculorum suorũ, 3
ille utitur nubibus pro uehiculo suo, ille iter facit
alis uenti.
Flatibus utitur pro nuncijs, & pro ministris, igni conflagrante. 4
Fundauit terram, suis fulcris innitentem, non nutabit in omnia sæ- 5
cula.
Abysso ceu uestimento inuoluisti eam, aquę stabunt in montibus. 6
Ab increpatione tua fugierunt, à uoce tonitrui tui præcipites dela- 7
psæ sunt.
Superne eminuerunt montes, inferne residerunt campi, ad locum 8
quem fundasti illis.
Terminum posuisti quem non transgrediuntur, ne reuersæ terram 9
obtegant.
B Ille emittit scaturigines in fluuios, qui inter montes decurrunt. 10
Bibunt inde feræ, sedant sitim suam onagri. 11
Iuxta illos uolucres coeli sedem habent, inter frondes cantillant. 12
Rigat montes è coenaculis suis, foecunditate operum tuorum satias 13
terram.
Facit prouenire gramen, pabulum iumentis, & herbam, culturam 14
adhibente homine, qua is è terra sibi cibum educat.
Vinum, quod exhilarat cor hominis, oleum quod nitere facit fa- 15
ciem hominis, & panem qui cor hominis suffulcit.
Reficiuntur arbores Iehouæ, cedri Libani, quas plantauit. 16
In quibus nidulantur aues, sicut abietes domicilium sunt ciconiæ. 17
Montes celsi refugium sunt rupicapris, petræ herinacijs. 18
Fecit Lunam, ut stata tempora designet, Sol nouit occasum suum. 19
Adducis tenebras & fit nox, tũ discursant bestiæ incolentes syluas. 20
Leones rugientes in prædam, & ut quærant à Deo escam suam. 21
Oritur Sol & rursus conduntur, inq; lustris suis accubant. 22
Egreditur homo ad opus suum, & ad laborem suum, dum appetat 23
uespera.

C 24 Quàm eximia sunt opera tua ô Iehouah, cuncta sapienter fecisti, ple
na est terra bonis tuis.
25 Illud mare magnum, & amplissima latitudine, illic reptilia absq; nu-
mero, animantes tum paruæ tum magnæ.
26 Illic uadunt naues, & cete illa quæ finxisti, ut ibi luderent.
27 Omnia ad te respiciunt, ut des cibum illis in tempore.
28 Cum dederis eis colligunt, cum aperueris manum tuam, satiantur
bonis.
29 Simul atq; auerteris faciem tuam, consternantur, ubi collegeris spi
ritum eorum, intereunt, & in terram suam reuertuntur.
30 Cum rursus emittis spiritum tuum, creatur, & renouas faciẽ terræ.
31 Decus Iehouæ in sempiternum perstat, lætabitur semper Iehouah
de operibus suis.
32 Intuetur terram, & tremit, tangit montes & fumant.
33 Cantabo Iehouæ dum uixero, canam Deo meo dum fuero.
34 Suauis sit illi sermo meus, ego de Iehoua lætabor.
35 Consumantur flagitiosi in terra, & improbi, donec ne ulli quidem
supersint, lauda anima mea Iehouam, Halleluiah.

D Ver. 1. 2. 3. ad bum.

P*Rædica anima mea Iehouam, Deus mi magnus factus es ualde, celebritate & splendore uestitus es. Amiciens lucem sicut lumen, extendens sicut cortinam cœlos. Qui contignat in aquis cœnacula sua, & ponit nubes uehiculũ eius, qui ingreditur super pẽnis uenti.*) Primum canit Psaltes Dominum celebritate & splendore uestitum, quo in genere dixit, quæ deinceps per species explicat. Nam intelligit, cuncta Dei opera, tam absoluta & admiranda bonitate præstare, ut Deum quasi celebritate & splendore uestiant, dum præclare adeo, potentiam, sapientiam, & bonitatem eius testantur. Vt autem in cœlis hæc præcipue relucent, ita ab illis orditur, & cum scriptura, illos, aliàs sedem Dei facit, facit hic noster eos, Dei uestem & expansam cortinam, dum canit eum luce, quæ proprium cœlis, & cœlestibus corporibus ornamentum est, amiciri, cœlosq; ceu cortinam, intra quam sedeat, extendisse. Eadem Antropopathia, dicit eum cœnacula sua posuisse in aquis, intelligens nubes. Nubes enim diffinitore Aristotele, libro de Mundo ad Alexandrum, est crassamentum exhalationum conuolutũ, uim habens aquæ gignendæ, atq; ideo ipsa quoq; aqua dicitur. Sic Psal. 18. uer. 12. pro densis & atris nubibus, dixit obscuras aquas. Nam ea omnia, ex quibus præcipue diuina potentia mortalibus demonstratur, è nubibus ueniunt, inde facit Psaltes, illas Dei cœnacula, Psal. 18. uocat eas latibulum Dei, hic etiam uehiculum. Sic & hic, & illic prædicat, ferri eum alis uentorum, nẽpe indicibili pernicitate.

Ver. 4. ad uerbum.

Qui facit angelos suos spiritus, ministros suos ignem flammantem.) Perstat in cœpta Prosopopeia, canens Deum flatus (intelligit autem repentinos & uiolentiores, nam ignem fulminis subijcit) facere sibi esse loco nunciorum, & ignem cõflagrantem loco ministrorum. Ad eũdem modum canit uersu octauo Psal. 148. Ignis, grando, nix, caligo, & רוח סערה, id est, spiritus, uel flatus (sic Plinius uocat) tempestuosus, procellosus, faciens uerbum eius, id est, exequens iussa Dei, per talem enim spiritum euersa est Sedom, exercitus Aegypti exagitatus, & aliæ insigniores Dei ultiones perfectæ. Hinc canit hic Psaltes, talibus spiritibus & flatibus, Deum uti pro nuncijs & legatis, per quos scilicet sententiam iræ suæ im-

pijs

A pijs denunciat,ſicut & ſe colentibus ſuam beneuolentiã. De his flatibus, ſimul
& igni ſulminum,dixi ſuſius in uerſu 6.Pſal.11.& in uerſu 5.Pſal.29.Alij hæc de
mentibus angelicis interpretantur,ſed quomodo quadrabit, quod ſubijcit de
igni flagrante?Simplicitatem malo ſequi,quanq̃ ſi quis in igni,aut cũ igni mit-
tere Deum ſuos legatos & angelos,intelligat,ac ita dũ induit ſuos angelos igni,
facere ignem & flammam ſuos angelos,& miniſtros, is à uero nihil aberrabit.
Hæc ſi per ſimilitudines, ab humanis & alijs huiuſce inferioris conditionis re-
bus mutuatas,deſcribere,& imparibus adeo illa perſonis induere, non ſolũ gra
tiam quandam habet,ſed maiorem etiam ingerit admirationem, propter tam
immenſam inter ea,à quibus perſonæ mutuantur,& quibus adaptantur, inæ-
qualitatem. *Fundauit terram ſuper locum ſuum,non nutabit(in)ſeculũ & uſq;. Abyßus(erat) operimentum eius,ſuper montibus ſtabant aquæ.*) Quę canit hiſce uerſibus, perſtrinxit & uerſus ſecundus Pſal.24.ubi de miraculo terræ in aquis fundatæ,nonnihil dixi. Versus 5.6. ad uerbum.
Fixam itaq; in aquis quibus nihil minus ſtabile eſt,terram,canit uer.5. Fuiſſe ini
tio totam aquis opertam,ac ceu ueſte inuolutam,canit uer.6.

Ab increpatione tua fugierunt,à uoce tonitrui tui præcipitatæ ſunt. Aſcenderunt montes,deſcende- runt ualles ad locum iſtum (quẽ) fundaſti eis. Terminum poſuiſti eis,(quem) non tranſgredientur,non reuertentur obtegere terram.) Canit opus tertiæ diei,quo aquæ quæcunq; ſub cœlo Ver.7.8.9.ad uerbum.
erant,in unum locum iuſſu Dei coactæ ſunt. Hoc uero iuſſum Domini, qua
apparere aridam,& aquas ſe ſuo loco continere,effecit,uocat increpationem et
uocem tonitrui,quoq; inſignius Dei potentiam celebret per proſopopœiã tri-
buit aquis,tanq̃ hominibus,trepidantem & præcipitantem fugam. Significan
tiam uerbi חפז quo hic uſus eſt,expoſui in principio Pſal.31. Verſu 8.ad phanta
ſiam hominum dicit montes aſcendiſſe,& deſcendiſſe ualles,ubi deſidentibus
aquis,& in oceanum collectis,montes & campi,uallesq́; aperuerunt. In uer .9.
monemur ingens illud uirtutis miraculum conſyderare,q cum aquæ maris,ſæ
pe ſuper terram eleuentur,in eam tamen non inundent.

B *Qui emittit fontes in flumina,inter montes decurrunt. Bibunt omnes feræ agri, frangunt ſitim ſuã onagri. Iuxta eos habitabit uolucris cælorum,ex frondibus dabunt uocem.*) Quia autem aquis Ver.10.11.12 ad uerbum.
tamen opus erat,ad hanc uitam degendam,cum hominibus,tum beſtijs,canit
nunc,ut eas mira commoditate, nec uulgaribus miraculis perpetuo admini-
ſtret.Et primum fontium & fluminum meminit,quibus tantam ineſſe uim di-
uinitatis,cum propter perennitatem,tum reliquos uſus priſci agnouerunt, ut e-
os ſacros haberent,ac numina eis tribuerent. Et certe niſi occupatos adeo in re-
bus nihili ſenſus haberemus,uel ſolum hoc fontium & fluminum miraculum,
quod in uſum noſtrum perpetuo adeo tenore inexhauſta ſeruiunt,ſatis erat, un
de ſic conditoris admiratio & amor nos accenderet,ut nunq̃ aliud,q̃ ipſi uiue-
re & mori liberet. Verſu 11.canit uſum horum,etiam in ijs locis,ubi nulli homi-
nes habitãt,beſtijs enim inſeruiũt.Meminit autem nominatim onagrorũ,q ſint
inter cæteras beſtias ſolitudinis amantiores, eoq́ fere habitent in locis arenti-
bus,quare ſitis illorũ,pro exemplo ardentioris deſyderij ponitur Ierm.2.Quòd
alieniſſimi ſint à conſortio hominum, & penitiora deſerta incolant, notatur
Iiob 39.Arbores quæ apud flumina eſſe ſolent, memorat uerſus duodecimus,
dum auium iuxta fontes & fluuios,ac inter frondes canentium,meminit.

Qui rigat montes è cænaculis ſuis,à fructu operum tuorum ſatias terram.) Beneficium plu- Ver.13 ad uerbum.
uiæ canit uerſu decimotertio, ubi iterum nubes cænacula Dei nocat. Mon-
tes uero pluuia rigari,ideo nominatim dicit,cum tamen tota terra per illam fœ
cundetur,quia illi niſi pluuia rigarentur, prorſus ſterileſcerent, quando rigari
nequeunt per flumina.

C

Ver.14. ad uerbum

Qui facit germinare gramen iumento, & herbam ad cultũ hominis, ut educat cibum è terra.) Quę uero ex irrigatione pluuię in utilitatẽ hominibus, & reliquis animãtibus proueniunt, nẽpe gramẽ, herbæ, fruges, uinũ, oleũ, ac reliquę arbores, canit deinceps per uersus quinq;, in præsenti uero de gramine pro iumentis, & herbis pro homine, sed quas suo eum labore oporteat è terra educere, iuxta illud: In sudore uultus tui, uesceris cibo tuo Genesis 3. canit uer. 14. Accipit̃ autẽ hic לחם, quod alioqui panem significat, pro cibo, de ipso enim pane canit uersus sequens.

Ver.15. ad uerbum.

Et uinum (quod) lætificat cor hominis, ut niteant facies ab oleo, & panis cor hominis consolidet.) Huncuersũ hinc sic legendũ puto, ut pendeat, uel à uerbo, facit prouenire, uel à uerbo, educat, uersus præcedentis. Si ad prius, quod mihi magis arridet, sensus erit: Deus facit prouenire, sicut gramen pro iumentis, absq; hominis cultura, & herbam, qua ipse homo uescatur adhibito eius cultu, ita & uinum, quo modestate hausto, cor hominis mirum in modum recreatur. Tum facit prouenire, & unde unguento niteant facies, nempe oleum. Hoc enim de quo loquitur, nitore, existimo significatum usum unguentorum, de quo & uer. 5. Psal. 23. & 92. uersu 1. Non ut eo luxum, sed incomparabilem Dei in nos indulgentiam commendaret, qui satis non habuit, condidisse necessaria, sed uoluit etiam nobis suppetere, quæ fere tantũ ad uoluptatẽ & delitias faciũt. Nã si inungi, luxus, et sanctis illicitum esset, Seruator nequaq̃ Symoni pharisæo, ꝙ oleo sibi caput non unxisset, tanq̃ officij neglectum amici amantioris obiecisset, & cõtra laudasset muliérculam peccatricem, quæ etiam pedes eius unxerat unguento precioso. Quidã illud nitere, uel lucescere facies putãt usũ olei in lucernis designatum, hinc enim noctu facies hominum illuminantur. Quia uero uini & olei meminit, nominatim & panis meminisse dignum duxit, ne autem uideretur panis beneficium obscurius esse, q̃ uini & olei, adiecit: quod suffulcit cor hominis. Neque enim cibus est, quo uires hominis melius reficiant̃, unde & Abraham, cum ad sumendum panem angelos, quos uiros putabat, hortaretur, adiecisse legitur: וסעדו לבכם, id est, confortate cor uestrum, Gen. 18. Sic dicebat & socer Leuitæ

D

Iudicum decimonono: Si quis לחם & in hoc uersu pro cibo quolibet accipere uelit, quadrabit nihilominus quod adiectum est, uires enim corporis, quarum fons in corde est cibo firmantur.

Verf.16. ad uerbum.

Satiantur arbores Iehouæ, cedri Libani quas plantauit.) Canit ex eodem pluuię beneficio satiari, hoc est, rigari, refici, & fœcundari arbores. Arbores dicit Iehouæ, pro ingentibus & maxime celsis, sicut omnia magna Dei dicuntur, de quo in uersum septimum Psal. 36. Quidam ideo Iehouæ arbores dici putant, ꝙ nulla nisi eius cultura crescant. Sicut cum emphasi adiectum est: quas plantauit, significare quidem uoluit, cum tam ingentes proueniant, hominum tamen operã non conferre, ab ipso Deo illas & plantari & foueri.

Ver.17. ad uerbum.

Quòd ibi nidificent uolucres, ciconiæ domus abietes.) Vsum canit arborum ingẽtium, quæ etiam nec ædificijs adhuc seruient, nec etiam fiunt materia ignis, ut scilicet hominibus seruirent. Ciconiæ peculiariter meminit, ꝙ ea in altioribus soleat arboribus nidificare.

Ver.18. ad uerbum.

Montes celsi rupicapris, rupes protectio herinacijs.) Canit usum montium, qui celsiores sunt q̃ ut homines in eis quicquam queant agere. Illic enim agunt capræ rupiculæ. In petris השפנים, hos alij cuniculos, alij herinaceos uertunt, sed uiderint alij, quomodo conueniant, quæ de hoc animali habentur Leuit. 11. & Deu. 14. Nempe ruminare illud quidem, sed non findere ungulam. Item ꝙ sedem suam habeat in petris, unde de eo Pro. 30. שפנים populus non robustus, & collocant in petra domum suam. Ego ne non uerterem hanc uocẽ, herinaceos cũ alijs reddidi, quanq̃ omnino putem, aliud animal esse, sed quod nam, nondũ conijcere potui.

A *Fecit lunam ad festa, sol nouit occasum suum.*) Solis iam & lunæ, ac inde noctis, ac diei utilitatem celebrat. Factam Lunam canit ad festa, id est, מוֹעֲדִים, omnia enim secundum Lunæ cursum numerabantur, ut Exod. 12. Leuit. 23. & alibi legimus. Solem addit nosse occasum suum, quo certum, & perennem motum solis significauit. Nouit siquidé quo currat, ubi occidat, statim rursus oriturus. *Versus 19. ad uerbum.*

Ponis tenebras & est nox, in hac prorepunt cunctæ bestiæ syluæ. Leones rugientes in predam, & ut querant à Deo escam suam.) Canit, quibus potissimum usui nox sit, bestijs scilicet quæ interdiu in lustris suis accubant. Addit petere has beluas à Deo escam, unde enim aliàs illis præda semper obueniret? Hinc autem discendum, si iustus Deus, has truces beluas, innocuis feris pascit, quibus tamen post hanc uitam nihil promisit, ferendum nobis esse, si quando malorum libidini permittimur, qui post hanc, beatam uitam certò expectamus. Ver. 21. notat præterea ingeniú leonum, qui rugire solent prædam nacti, de quo in uer. 14. Psalmus 22. *Ver. 20. & 21 ad uerbum*

Oritur sol colliguntur, & in lustris suis cubant. Egreditur homo ad opus suú, & ad laborem suú usq; ad uesperam.) Diei usum celebrat, in quo bestiæ scilicet hominibus noxiæ & formidabiles conduntur in lustris suis, ut homo ad colendam terrá, quod præcipuum eius opus cum sit, hic solum memoratur, prodeat, diemq; in eo consumat, nocte quieturus, ita cum bestijs illis uelut per uices terra usus. *Ver. 22. & 23. ad uerbum.*

Quàm magnifica sunt opera tua ô Iehouah, omnia in sapientia fecisti, terra plena est possessionibus tuis.) Transitum facit, ad canenda miracula maris, cú exclamatione nata ex admiratione tam immensæ uirtutis, ac sapientiæ quæ utraq; mirificè adeo in tanta rerum, copia, ordine, usu, relucet. Vere enim totum orbem bonis Dei redundare uidet quicunq; id quod omnium oculis expositum est, poterit agnoscere. Potest רַבּוּ in hoc uersu ad numerum, & ad præstantiam referri, sed cú hic utilitate, & mirificum ordinem Vates celebret, uidetur potius de præstantia intelligendum, quod ait קִנְיָנֶךָ, significat omnia propria Dei, & semper in eius potestate esse, ita ut nihil penitus queat euenire fortuito, quod Kimhi pie hic ad-
B notauit, utcúq; alias cú Iudæis, ac impijs omnibus, aliquid homini tribuat, quo per se in bonum feratur. *Ver. 24. & ad uerbum*

Istuc mare magnum, & amplum locis, ibi reptile & non numerus, bestiæ paruæ cum magnis. Ibi naues uadunt, leuiathan istum finxisti, ut ludat in eo.) Celebrat Dei potentiam & sapientiá à mari. Id dicit רְחַב יָדַיִם, id est, latum spatijs. Vnde R. Shlomoh Gallice lieux larges, siue spacieux, reddit. Id uerterunt uulgo, spatiosum manibus, eo quòd יָדַיִם & manus significet, sed perperam. De Leuiathan, cuius meminit uer. 26. quo nomine, cete, id est, immaniores maris beluas significat numero singulari, habet & uer. 14. Psalm 74. Dixi de his nonihil in uer. 9. Psal. 8. Iob horú quoq; meminit cap. 40. Eo uerò quod Psaltes canit, ut ludat in eo, id est, mari, significatur immensum eius robur, quo ita in mari dominatur ut merus lusus sit uenari & capere animantes in eo quaslibet, naues euertere, cunctamq; uim, cum hominum, tum bestiarum proterere. *Ver. 25. & 26. ad uerbum*

Omnia ad te spectant, ut des illis cibum in tempore suo. Das illis, colligunt, aperis manum tuam, saturantur bono. Auertis faciem tuam, turbantur, colligis spiritum eorum, intereunt, reuertútur in limum suum.) Hæc præcipue ad prouidentiæ laudem pertinent. Omnibus siquidem prospicit, qui omnia pascit, à cuius beneficio, omnium uita pendet. Istuc utinam quàm claré hic dicitur, tam esset certo omnibus persuasum. Quo enim scelerum, proh dedecus, miseros nos una uentris cura nó protrudit? Tum quantus est rerum omnium abusus, quanta temporis, beneq; agendi occasionum negligentia quę longe à nobis essent, si certo crederemus à beneuolétia Dei sic donari omnia, ut quo ille uelut momento simul atq; fauoris sui aspectum auerterit, nón solum misere turbari nos, solitis eius beneficijs destitutos, sed simul reuerti etiá oporteat in limum nostrum, unde ille nos finxit. *Ver. 27. 28. et 29. ad uerbú.*

Emittis

C *Emittis spiritū tuum & creantur, & renouas faciem terre.*) Canit occasiōe, quod de morte animantiū præmisit, nouas quotidie animantes à Deo refingi, & ita cōtinuo orbem renouari: Emittis, inquit, spiritū tuū, nam uita ab ipso uno inspiratur, iuxta illud: Et inspirauit in faciem eius halitū uitæ. Gen. 2. Rectè ergo dicit, emisso spiritu Dei, animantes creari quibus facies orbis uelut renouatur.

Ver. 30. ad uerbum.

Sit decus Iehouæ in sempiternum, lætatur Iehouah in operibus suis. Qui aspicit terram, & tremit tangit montes & fumant.) Exclamatio est animi Dei maiestatem ex consyderatione operum eius, quæ meminit summopere admirantis, & merito sempiternū fore decus & laudē eius agnoscentis, qui ex operibus suis uelut uoluptatem, & lætiam percipere uidetur, quæ ea tanta sapientia formauit, & instituit, tantaq; bonitate sua cumulat, sicut pater lætari in filio uidetur, quē singulari fouet indulgentia, & artifex in eo opere, in quo plus operæ impendit. Quia autem homines, ex peruerso carnis huius stupore, Deum nunquā ex beneficijs suis tam certo, atq; dum iratum sese exhibet, & exitium minitari uidetur, agnoscere sustinent, uerū terram cōmouet, & montes fulminibus facit fumare, ideo hac de uirtutis diuinæ ostensione subiecit: Qui respicit terram &c. id est, nutu suo exagitat &c. Per terræ autem tremorem, & montium fumigationem, significat nihil tantis suis uiribus, quod non concidat, ipso irato. Perelegans autem est potentiæ diuinæ significatio, in eo, quod canit à solo Dei intuitu terrā tremere, & à solo eius contactu, montes iam incensos fumare. Solenne quoq; est in scripturis per ignem, diuinam ultionem significare. Sic ea describitur & Deut. 32.

Ver. 31. & 32 ad uerbum

Canam Iehouæ in uita mea, psallam Deo meo, dum adhuc ego. Sit ei suauis sermo meus, ego lætabor in Iehoua.) Hactenus celebrauit Psaltes opera Dei, ex quorum consyderatione accensus diuinæ bonitatis admiratione, succinit se dum uixerit, laudes Dei cantaturum. Id orat uersu sequenti, gratū & suaue Domino haberi, in quo uno sit perpetuò lætaturus, & suam uoluptatem habiturus, dum ita summo studio illius uoluntati accōmodare sese studet, sicut Deus in nobis lætari & sese oblectare uidetur, dum declarat, dum tantis nos ornat beneficijs.

Versus 33. 34. ad uerbum

D

Consumentur flagitiosi è terra, & improbi amplius non ipsi. Prædica Iehouam anima mea, laudate Iah.) Maiestatis laudisq; diuinæ uere studiosum, perfecto odio odisse oportet improbos, omniq; studio orare, & ad id operam suam impendere, ut obtineant ubiq; pij, qui Deum patrē agnoscant, colant, prædicent. Inde orat iam & simul prædicit forè, ut è terra consumarētur improbi, & sint ubiq;, qui Dei laudes uere celebrent. Ad quod iterum se ipsum hortatur, deinde & alios, adijciēs, Halelu iah.

Ver. 35. 36. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI CV.

INuitat ad laudandum Deum in sacro cœtu, apud arcam fœderis, & memorat Dei in populū sanctum beneficia, ab eo, quòd fœdus icit cum Abraham, usq; ad id temporis, cum ei educto magnis portentis ex Aegypto, & per deserta adducto, terram Cenaan tradidit possidendam iure hereditario.

PSALMVS CV.

εὐχαριστικὸς καὶ ἱστορικός.

1 CElebrate Iehouam, inuocate nomen eius, memorate inter populos mirabilia eius.
2 Canite ei, modulamini, loquimini de cunctis facinoribus eius.
3 Gloriamini de nomine sancto eius, lætetur cor eorum qui Iehouam quærūt.
4 Studiose quærite Iehouam, & sedem roboris eius, quærite faciem eius semper.

Memorate facinorum quæ patrauit, portentorum & iudiciorum, 5
A quæ profecta sunt ab ore eius.
O soboles Abraham serui eius, filij Iaæcob electi eius. 6
Ipse Iehouah est Deus noster, qui in omni terra regnum obtinet. 7
Memor fuit per omne æuum fœderis sui, & pacti quod statuit, ut 8
in mille generationes perstet.
Quod icit cum Abraham, & iurauit Iishak. 9
Quódq; statuit Iaæcob pro lege, & Iisraeli in fœdus sempiternum. 10
Cum diceret, Tibi dabo terrã Cenaan, sortem hæreditatis uestræ. 11
Cum essent homunculi exiguo numero, & aduenæ in illa. 12
Migrarentq; de gente ad gentem, de regno ad populum alterum. 13
Non permisit quenquam illis facere iniuriam, & castigauit propter 14
eos Reges.
Nolite attingere unctos meos, & prophetis meis nolite nocere. 15
Adduxit famem in terram, omnem annonam contriuit. 16
Misit ante illos uirum, in seruum uenundatus fuit Ioseph. 17
Adflixerunt pedes eius compedibus, & uenit in uincula ferrea cor 18
pus eius.
Quousq; innotesceret factum eius, oraculum Iehouæ restituit eũ, 19
uelut argentum excoctum igni.
Misit Rex & eripuit eum, moderator populorum, & soluit eum 20
B Constituit eum Dominum domus suæ, & moderatorem faculta- 21
tum suarum.
Vt pro ipsius arbitrio erudiret Principes suos, & Senatores suos 22
doceret sapientiam.
Et uenit Iisrael in Aegyptũ, factusq; est Iaçcob aduena terra Cham. 23
Et auxit Deus populum suum ualde, fecitq; ualentiorem ijs qui 24
erant illi infesti.
Vertit porrò cor istorum, ut odio populum suum prosequeren- 25
tur, ut dolos struerent seruis suis.
Misit Mosheh seruum suum, Aharon quem elegerat. 26
Hi ediderunt inter illos signa eius, & portenta in terra Cham. 27
Immisit tenebras, & obtenebrauit Aegyptum, nec repugnarũt uer 28
bis eius. Vertit aquas illorũ in sanguinẽ, & occidit pisces eorum. 29
Ranæ undiq; reptabant in terra eorum, in cubiculis Regum eorũ. 30
Dixit, & uenit turba insectorũ, pediculi in cunctis eorum finibus. 31
Pro pluuijs eorũ dedit grandinẽ, & ignẽ cõflagrantẽ in terra eorũ. 32
Percussit uites illorum, & ficus, confregitq; arbores in finibus 33
eorum.
Dixit & uenit locusta, & bruchus absq; numero. 34

35 Is depastus est omnem herbam in terra illorum, depastus est fructū
C in agris eorum.
36 Percussit & omne primogenitum illorum, primitias pignorum illorum.
37 Et eduxit eos argēto & auro ditatos, nec erat in tribubus eius, qui incommodè haberet.
38 Læta ta est Aegyptus cum egrederentur, nam inuaserat illos terror.
39 Expandit nubem, quæ eos operiret, & ignem qui luceret nocte.
40 Petierunt & uenerunt coturnices, & pane cœlesti saturauit eos.
41 Aperuit rūpem, & fluxerunt aquæ, decurrerūt in desertis flumina.
42 Nam memor fuit uerbi sancti sui, & Abraham serui sui.
43 Et eduxit populum suum gaudentem, electos suos ouantes.
44 Et tradidit eis terras gentium, & laborem populorum sibi iure hæreditario uendicarunt.
45 In hoc ut obseruarent cerimonias eius, & leges eius custodirent. Haleluiah.

Ver. 1. 2. 3. & 4. ad uerbum.

Celebrate Iehouam, inuocate nomen eius, nota facite in populis studia eius. Canite ei, psallite ei, loquimini de omnibus mirabilibus eius. Gloriamini in nomine sanctitatis eius, lætetur cor inquirentium Iehouam. Inquirite Iehouam, & uirtutem eius, inquirite faciē eius semper.) Quod uero hortatur inquirite, hoc est, religiose,
D adite dominum apud arcam fœderis, ubi scilicet suam peculiarem præsentiam promiserat, uoluit sanctos frequentes in sacrum cœtum conuenire, ut inibi facinora & miracula domini pro Iisraele facta memorātes, deo gratias dignas, quo ad eius fieri potest agerent, seséq; studio ueræ pietatis, & innocentiæ accenderēt. Inuitat ad laudandū Deū & inuocandū nomen eius, id est, profitendū ipsum esse à quo sunt & seruantur omnia, qui est uerissimus Dei cultus, unde קרא בשם inuocare nomen Dei, pro colere Deū sępe usurpatur. Cum autē Deū ex factis suis cognoscatur iubet de his loq; hoc est, ea celebrare, indéq; domino patratori eorum laudem canere, uocat hæc mirabilia, nec enim initi ratio potest sapientiæ & bonitatis, quæ in illis relucet. Vt q; mirifice in eisdem semper eminet Dei erga nos amor atq; indulgentia, apposite subiunxit: Gloriamini in nomine sanctitatis eius, id est, in præclara illa Dei maiestatē, quæ se ubiq; in uestram salutem tam mirifice ostentat. Et lætetur cor eorum quod hac rite considerata omnino fieri necesse est. Quis enim nō impendio lætetur agnoscens, suum Deum & patrem esse, tanta quæ fecit, & facere paratus est in salutem se colentium statim itaq; ad hunc cultum hortatur: Inquirite, inquit, Iehouam & robur eius, id est, Arcam fœderis, quā Iehouæ nomine uocari, dixi in uer. 7. Psal. 24. Dici autem & robur eius, annotaui in uer. 3. Psalm. 63. Abundè idem probat uer. 61. Psal. 78. Eandem uero Arcam uocat & faciē Dei, ut & Psal 95.

Ver. 5. 6. & 7. ad uerbum

Memores estote mirabilium eius, quæ fecit portentorum eius & iudiciorum oris eius. O semen Abrahæ serui eius, filij Iaacob electi eius. Ipse Iehouah Deus noster, in omni terra iudicia eius.) Ad recordationē eorū miraculorū, quæ peculiariter pro Iisraele Dominus fecit, hortatur, eáq; uocat & portenta, nam sæpe admirandis, & insolentissimis rationibus Deus suis adfuit, eadé appellat iudicia oris Dei, nam eo ita decernente, atq; iudicante miracula illa pro sanctis ędita fuere. A. Ezra intelligit portenta quibus Deus adflixit Aegyptios, iudicia oris eius, quæ Iisraeli protulit in monte Sinai.

kimhi

A Kimhi pro eodem accipit, portenta & iudicia, nempe, quæ Dominus designa-
nit in Aegypto, deserto, & inducendo populum in terram Cenaan. Et putat hęc
ideo à Psalte portenta & iudicia oris Dei, hic dici, quòd antequã fierent, ea per
seruos suos Mosheh & Aharon, prænũciarit ac promiserit, immò & uerbo eo-
rum effecerit. Appellando populum, uocat semen Abrahæ serui Dei & filios Iæa
cob electi Dei, quo uoluit admonere diuinæ dignationis, qua sibi in seruum ele
git, non ex ipsius solum familia, sed tota hominum uniuersitate, deinde & Iæa-
cob, reiecto fratre primogenito Esau. Tum enim se Deum populi selecti consti-
tuit, licet eius iudicia, id est, potestas ac regnum in omni terra semper obtineat,
de quo canit uer. 7.

Memor fuit in sæculum fœderis sui, uerbi quod mandauit in mille generationes. Quod excidit cũ Ver. 8. 9. 10.
Abraham, & iurisiurandi tisabak. Et statuit Iaacob in legem, & Iisrael fœdus sempiternum. Di & 11. ad uerb.
cendo tibi dabo terram Cenaan, funiculum hæreditatis uestræ.) Canit fidem Dei, qui quæ pro
miserũ sanctis patribus fœdere cũ illis icto plenissime præstiterit. Ictũ fœdus cũ
Abraham legimus Gen. 17. Cum Iizhak Gen, 26. Cum Iaæcob Gen. 27. Leges
fœderis erant, ut esset ipse illorum Deus, & uicissim illi ipsius populus, ut in iam
adductis locis aperte legitur. In signum autem huius, & promisit, & dedit illis
possessionem terræ Cenaan, de quo canit uersus undecimus. In uersu nono di-
xit ישחק pro יצחק, ש pro צ posita. Nã literæ quę eiusdẽ sunt exitus ut loquũ-
tur, id est, eisdẽ ferè instrumẽtis proferũtur interdũ inter se permutari solẽt. Iam
ש & צ inter ea sunt elementa, quæ dentales uocãtur, quod dentium potissimũ mi-
nisterio reddantur. Versus 10. indicat, hanc fuisse populo à Deo datam legem
fœderisq́, quod cum eo, icerat, rationem, quã unice Deus exegit, ut fœdus hoc
coleret, dominum Deum suum agnoscens, seq; populum eius præstans.

Cum essent homines numeri, sicut modicũ, & aduenæ in ea. Et transirent de gente ad gentem, Versus 12. 13.
de regno ad populum alterum. Non permisit hominem eis noceret, & castigauit propter eos Reges. 14. et 15. aduer
Ne attigeritis unctos meos, & prophetas meos nolite lædere.) Memõrat prima Dei in Iisra bum
B elem beneficia, cũ adhuc exiguo numero, hoc est, ut Hebręi loquũtur, homines
numeri essent, perpauci, & in terra quæ destinata eis erat in hæreditatem adue-
næ, cum de regione in regionem migrarent. Tum sanè quantumuis sic haberẽt,
ut quorumuis iniurijs obnoxij essent, eam tamen illorũ curam Deus egit, ut ne-
mo lędere eos potuerit. Nam & Reges, nempe Pharaonem Regem Aegypti,
& Abimelec regem Palestinę, illorũ uxores etiam inscientes sibi sumpsissent, ca-
stigauit, testatus esse illos suos unctos & Prophetas, quos scilicet in hoc sibi dele
gisset, ut soli mortalium, gratum sibi cultum exhiberent, & oracula sua excipe-
rent alijsq; renũciarent, seq; ipsum precibus placarent, quod scilicet munus Pro
phetarum est. Hæc legimus Gen. 12. 20. & 26.

Et uocauit famen super terram omnem baculum tibi fregit. Misit ante eos uirum, in seruum ue- Ver. 16. 17. ad
nundatus est Ioseph.) Transit ad celebrandum beneficium Dei, quod Israeli præ- uerbũ
stitit per Ioseph, cuius historiam legimus. Gen. 39. 40. & 41. Obseruandum ue-
ro famẽ à Deo uocari, agnoscamus ergo ab ipso uno nos pasci. Virgã panis pro
sustentatione panis, dixit, ducta inde metaphora, quod gradientes baculo ni-
tantur. Sic Iesh. 3. משען לחם, id est, gubernaculum panis, dixit. Singulari ue-
ro Dei consilio, & in bonum, cum sibi tum suis, missum se in Aegyptũ, id quod
canit uersu 17. Ioseph ipse quoq; testatus est fratribus his uerbis Gen. 45. Ne ad-
fligat, néue doleat uobis, quod me huc uendidistis, nam ut in uita uos seruarem
misit me Deus ante uos. Et cum mortuo patre, impietatis suæ in ipsum cõmissę,
orarent ueniam. Ne, inquit, timeatis, nam uelut Dei loco habeor. Vos quidẽ in-
stituetatis contra me malum, at Deus uertit illud in bonum, ut efficeret quod
præsens dies testatur, & seruarem in uita populum multum. Memorandum sa-

ne

C nè exemplum, quod utinam liberet nobis semper imitari. Sic enim habent cun
cta de nobis Dei erga suos cōsilia, ut habuit hoc quod de Ioseph sæpissime iam
prædicamus. Tantum in bonum finit nobis accidere, quicquid accidit, quamli
bet improbi mala sint in nos uoluntate, quibus ille ut uirgis ad castigandū nos
utitur.

Ver. 18. & 19. *Afflixerunt pedes eius in compede, ferrum uenit (in) animam eius. Vsq; sed tempus (quo) uenit uer*
ad uerbum *bum eius, sermo Iehouæ examinauit eum.*) Memorat quibus malis oportuerit antea exer-
ceri, ac probari Iosephum, q̄ Deus eo populi sui seruatore uteretur, in principa-
lem dignitatē euecto, præter carceris molestiam, ferre eū compedes, & ferreis
cathenis atteri corpore. נפשו quod alias animam significat, pro corpore dixit.
Deest etiam ב præponenda dictioni ברזל, quæ ferrum significat. Dicere enim
uoluit, corpus eius uenisse in ferrea uincula. Sicq; cruciari uirum innocentem ne
cesse fuit, ad id usq; tempus quo uenit nimirum ad Pharaonē. אמרתו, id est, uer-
bum eius, hoc est, quid hominis esset, utq; uaticinandi facultate ualeret, qua pin
cernæ scilicet, & pistori somnia sua interpretatus fuerat. Hic sermo Iehouæ, quē
nimirum Iehouah illi contulerat, probauit & uero spiritu præditum illum de-
clarauit, ut iam uerus Vates haberetur. Sic Hebræi enarrant hūc locum. Mihi au
tem uidetur per uerbum Ioseph, destinatam & diuinitus sortem recte intelligi,
dum ergo definitum huic tempus adueniret sermo Dei, & decretū de illo, exer
cuit probauitq; eum per uaria mala iactatum. Nisi quis uelit per sermonem Dei
intelligere, ipsa uaticinia, quibus primū fratribus suis inuisum se reddiderat &
in omnem calamitatem abiecerat. Quæ rursus aucta fuit cum honestatē, fidem
& religionē prodere nollet, sermoni Dei inhærens. *Misit rex & liberauit eum, mo-*
Ver. 20. 21. & *derator populorum, & soluit eum. Posuit eum dominum domus suæ, & moderatorem in omni posses*
22, ad uerbum *sione sua. Vt principes eius in anima sua, & senatoribus eius sapientiam suppeteret.*) Cum ue-
D nisset uerbum Iosephi, uel ut notesceret regi, quantus Vates esset, siue quæ sors
dominus ei destinasset, misit rex pro eo, nec solum eripuit eum, sed etiam Do-
minum ac moderatorem domus suæ, imò totius regni constituit. Ita enim dice
bat ei: Preeris domui meæ, & ad imperiū oris tui parebit omnis populus meus,
uno solio te anteibo. Et rursus: Et constitui te super omnem terram Aegypti. Et
iterum: Ego sum pareho, præter tuam uoluntatem nemo attollet manum uel
pedem suum, in tota terra Aegypti. Tum sane calamitatibus suis, ceu igni, erea-
ptus, in tam præcellentem dignitatē, desecato iam argento similis est euectus.
Hæc dignitas quanta fuerit explicat uersus sequens: Vt erudiret principes suos
in anima sua, id est, pro uolūtate sua, nam נפשו pro uolūtate animi dixit, sicut so
let, cū inducit precari sanctos, ne tradantur animæ, id est, uolūtati malorū. Chal
dæa paraphrasis & Græci ad hunc sensum præsentē locum legūt. Hebræi, quo-
niam אסר, hic est non יסר, ut uincirent legunt, sed cum ר, & א, inter se transmu
tari soleant, & sequenti particulæ, & seniores eius sapientiā doceret, magis qua
dret, legere, ut erudiret, quàm ut uinciret uisum est. Græcorum hic uersionem se
Ver. 23. 24. ad qui. *Et uenit Iisrael in Aegyptum, & Iaacob aduena in terra Cham. Et auxit populum suum ual*
uerbum. *de, & reddidit ualentiorem infestis ipsi.*) Ingressus Iaæcobi in Aegyptum, quem canit
uer. 23. describitur Gen. 46. Aegyptum uocat terram Cham, quod huius filius
fuerit Mitzraim, unde Aegyptus cœpit incoli. Notat autem simul hanc gentem
impietatis, primi sui conditoris. Populi autem incrementū, de quo est uer. 24. le
gitur Exod. 1. his uerbis, Et filij Iisrael germinarūt more reptilium, plurimi pro-
uenerunt, multi facti sunt, & numero inualuerunt multo plurimum, & repleue
runt terrā suam. Vide quanta auxesi, auctos Iisraelitas hic scriptura testetur. Hinc
canit hoc loco, fecitq; ualentiorem ijs, qui erant illi infesti. Id quod rex Aegypti,
ipse quoq; fatebatur, cum suos ad opprimendum illos exhortaretur: En, inquie
bat

A bat, populus filiorum Iisrael multus est, & ualentior nobis. Hinc uero discamus ut suos Dominus tum maxime euehat, quum à mundo grauissime premuntur.

Vertit cor eorum ut odirent populum suum, ut machinarentur contra seruos suos.) Transitum *Versus .25 ad uerbum.* facit ad memorandum Dei beneficium, quo ex Aegypto populum rursus potēti brachio suo eduxit. Illud autem non nisi antea humiliari, & cum iam plus nimio fuissent ab Aegyptijs attriti, consequi non potuerunt. Nec enim potest uera populo Dei gloria contingere, nisi carne hac penitus confecta. Ipse ergo suis immittit, qui eos exerceant, carnemq; eorum obterant, unde canit hic Psaltes: Et uertit, nempe Deus, cor illorum, ut haberent odio populum suum. Vide, populus Dei est, & ipse tamen concitat impios, ut odiant illum. Obserua hinc omnē hominum & fauorem & odium, ab uno Deo proficisci.

Misit Mosheh seruum suum, Aharon quem elegit. Posuerunt in eis uerba signorum eius, & portē ta in terra Cham.) Vt uero Deus fidus est, ita non sinit adfligi supra q̃ queat ferri, *Versus.26.27 ad uerbum.* & in tempore etiam, dum adhuc malis exercendi sumus, ne illis frāgamur, mittit qui consolentur. Hac caussa misit oppressis nimio iam Iisraelitis, consolatores Mosheh & Aharon, id quod canit uersus 26. quoq; efficatior esset horum cōsolatio, facultatem eis dedit mira ædendi portenta. Id canit uersus 27. Nā quod dicit: Posuerunt signa eius, ad Mosheh & Aharon referendum est. Illud autem, in eis, refertur ad Aegyptios. *Misit tenebras, & obtenebrauit, nec repugnarunt uerbis eius.* *Versus .28. ad uerbum* Enumerat portenta, quæ Dominus per manum istorum ædidit, non tamen omnia, nec ordine, quo S. Historia. De his & in Psal. 78. Tenebræ, de quibus hic primum meminit, nona ultio fuit. Altera particula huius uersiculi 28: Et non repugnarunt uerbis eius, ambigua est. Quidam eam referunt ad Mosheh & Aharon, qui q̃libet periculosum erat, tantum regem sic prouocare, iussis tamen Domini obtemperarunt. Quidam ad ipsa portenta referunt, quæ ilico ad iussa Dei per Mosheh & Aharon ædita, apparuerunt. Prior sensus uidetur simplicior, te-

B statur namq; scriptura, & timuisse primum Mosheh, & Pharaonem subinde dira quoq; illis minatum. *Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum. Redundauit terra eorum ranis, in cubiculis regum eorum. Dixit, & uenit insectum, pediculi in omni termino eorum. Dedit pluuias eorum grandinem, ignem flammarum in terra eorum. Et percussit uitem eorum, & ficum eorum, & fregit arborem termini eorum.*) *Ver.29.30.31 32.33 ad uerb.* Versio aquarum in sanguinem, de quo uersus 29. prima ultio fuit. Ranæ, de quibus uer. 30. secunda. Turba insectorum, de quibus uer. 31. quarta. Pediculorum malum, de quo in eodem uersu, tertia. Tempestas, de qua hic uersus 32. & 33. septima fuit. In uersu 33. cum תאנה, ficum cum uite iungit, satis liquet in Psal. 78. שקמות pro mansuetis, germanisq; ficubus, non pro fatuis dictum esse.

Dixit, & uenit locusta, & bruchus, & non numerus. Et comedit omnem herbam in terra eorum, & comedit fructum soli eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis uirtutis eorum.) *Ver.34.35.36. ad uerbum* Locustę & bruchus, de quibus uersus 34. et 35. octaua ultio fuit. Interfectio primogenitorū, de qua uer. 36. decima. In hoc uersu dicit: ראשית לכל אונם, id est, primitias de omni uirtute eorū. Versus autē 52. Psal. 87. simpliciter: ראשית אונים, id est, primitias uirtutum habet. Virtus autem hic pro generandi uirtute dicitur. Sic Iaæcob dicebat de Ruben primogenito suo: ראשית אוני, id est, primitiæ uirtutis meæ, Gen. 49 Cū itaq; primogenita & pecorū & filiorū Aegyptijs interierint, q̃ exprimerē hac posteriori particula proprie filios significari, reddidi primitias pignorum. De his portentis, quibus adflicta Aegyptus fuit, legitur ordine à capite 7. usq; ad 12. Exd.

Et eduxit eos in argento & auro, & non in tribubus eorum impingens. Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia ceciderat pauor super eos.) *Versus.37.38. ad uerbum.* Onustos diuitijs Aegyptiorum eductos Iisraelitas, de quo canit uer. 37. memorat sacra historia Exod. 12. In quo obseruā

C dum, ut Dominus operas ſuorum & moleſtiam ex facultatibus Aegyptiorum rependerit, inuitis etiam Aegyptijs. Quos cum ex iuſſu Domini feſellerũt, adeo nihil iniqui admiſerunt, ut grauiter peccaſſent, niſi ita feſelliſſent, non minus q̃ Schaul ſua in regem Amalekitarum præpoſtera clementia peccauit. Aperte & ſynceriter cum omnibus etiam hoſtibus agẽdum, niſi ſecus iubeat, cuius toti ſumus. Ita nemo quoq; lædendus eſt, at cum ſecus iuſſerit Deus, iam impia eſt miſericordia quæ parcit. Impia itaq; fuiſſet ueritas, ſi Iſraelitæ iuſſi à Domino fallere noluiſſét. Quod uero ait, non fuiſſe in tribubus eius, nempe Dei, impingentẽ, intelligit, pauperem, adflictum, habentem miſere. Circa uer. 38. notanda rerum immutatio. Tam raris & tremendis ſignis adduci Aegyptij, ut dimitterent populum Dei, non poterant, tandem autem acti malis ſuis, urſerunt etiam illos, ut abirent, multumq; lætati fuerunt, cum abijſſent.

Verſus 39. ad uerbũ. *Expandit nubem ad obtectionem, & ignem ad lucendum nocte.*) De ducatu nubis & ignis, de quo hic uerſus canit, habet S. hiſtoria Exo. 13. Tum autem ſigno uiſibili oſtendit Deus, ut inuiſibiliter ſuis perpetuo adeſſe, eosq; ducere ſoleat.

Ver. 40. 41. ad uerbum. *Petijt & uenit coturnix, & pane cœlorum ſatiauit eos. Aperuit rupem, & defluxerunt aquæ, decurrerunt in deſertis flumina.*) Quæ canit uerſu. 40. de coturnicibus & Man, leguntur Exodi 16. Eadem canit & Pſal. 78 Eo miraculo declarauit Deus, ut ſuos alturus ſit, ſi etiam nihil in orbe ſupereſſe uideatur unde paſci poſſint. Miraculum aquæ datæ in Raphidim, de quo exodi 17. canit uerſus ſequens, de quo & in Pſalmo 78.

Ver. 42. 43. ad uerbum. *Quia memor fuit uerbi ſanctitatis ſuæ, cum Abraham ſeruo ſuo. Et eduxit populum ſuum in lætitia, in ouatione electos ſuos.*) His autem miraculis quæ Vates memorauit, potenter adeo Iſraelem adſerendo, & per deſertum ducendo, declarauit Deus, q̃ ſancte fœdus cum Abraham ictum coluerit. Id quod canit uer. 42. Lætitiam & ouationem, de qua uer. 43. memorat S. hiſtoria Exodi decimoquinto.

D

Ver. 44. 45. ad uerbum. *Et dedit illis terras gentium, & laborem populorum hæreditarunt. Propterea cuſtodient ſtatuta eius, & leges eius obſeruabunt, Haleluiah.*) Vt terram Cenaan illis Dominus ex pacto tradidit, quo leges & cerimonias eius obſeruarent, narrat liber Iehoſua. Ex eo autem q̃ tam multis antea exerciti, & multo tempore per deſertum ducti fuerunt, indicat, electos item uarijs probari malis oportere, priusq̃ ſuperna quiete, & cœlorum poſſeſſione donentur.

ARGVMENTVM PSALMI CVI.

Populus Dei ob peccata ſua per diuerſas gentium nationes diſperſus, ad laudandum Dei bonitatem, quærentibus ipſum ſemper expoſitam, ſeſe hortatur, & in hoc memorat maiorum ſuorum peccata & contra Dei beneficia, quæ illis & in deſerto, & poſtea in terra Cenaan, mira benignitate exhibuit.

PSALMVS CVI.

ἐπαινετικὸς καὶ εὐκτικός.

1 LAudate Exiſtentem, celebrate Iehouam, nam be
neuolus eſt, nam bonitas eius in ſempiternum
extat.
2 Quis eloquatur facinora Iehouæ, quis enarret
cunctas laudes eius?
3 Fœlices qui obſeruant æquitatem, ſtudent iu
ſtitiæ omni tempore.
4 Memor ſis meiõ Iehouah, dignatione quam tuo populo promiſi
ſti, inuiſe me ope, quam es pollicitus.
5 Vt oblecter uidens bona electorum tuorum, ut læter ex lætitia gẽ
tis

A tis tuæ, ut glorier cum populo, quem tibi iure hæreditario uendicasti.
Deliquimus cum patribus nostris, iniquitatē admisimus, egimus 6
improbe.
Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, multęq́ 7
bonitatis tuæ non fuerunt memores, rebelles fuerunt apud mare, in
mari caricoso.
Attamen seruauit eos propter nomen suum, ut celebrem redderet 8
uirtutem suam.
Increpuit mare caricosum, & exiccatum est, & duxit illos per abyſ 9
sos, tanquàm per desertum.
Seruauit eos è manu odientium, & redemit eos è manu hostili. 10
Et aquæ operuerunt infestos illis, ne unus quidē ex eis relictus est. 11
Tum fidem habuerunt uerbis eius, & cecinerunt ei hymnum. 12
Præpropere obliti sunt operum eius, non sustinuerunt pendere à 13
consilio eius.
Exarserunt concupiscentia in deserto, & tentauerunt Deum in soli- 14
tudine.
Et dedit illis quæ petierant, immisit autem tabem in corpora eorū. 15
Aemulati sunt Mosheh in castris, & Aharon sanctum Iehouæ. 16
Aperuit se terra, & absorpsit Dathan, & obtexit conciliū Abiram. 17
Corripuit ignis cœtum eorum, flamma incendit improbos. 18
B Fecerunt uitulum in Horeb, & adorauerunt fusile. 19
Et permutarunt decus suum similitudine bouis ędentis herbam. 20
Obliti sunt Dei seruatoris ipsorum, eius qui magna in Aegypto pa- 21
trarat.
Miraculorū in terra Cham, ostentorum terribilium, quæ patraue- 22
rat in mare caricosum.
Et cogitarat exterminare illos, nisi Mosheh electus eius coram eo 23
sequestrem se constituisset, diuulsos reconcilians, flagrantemq́ indi-
gnationem eius sedans, ne perderet illos.
Aspernati sunt deinde terram desyderabilem, nec habuerunt fidem 24
uerbis eius.
Turbauerūt seditiose in tabernaculis suis, nō auscultarunt Iehouæ. 25
Elata manu sua iurauit illis, ut prosterneret eos in deserto. 26
Vt prosterneret posteros eius inter gētes, & dispergeret eos in re- 27
gionibus.
Adiuncti sunt Baal Peor, & ederunt sacrificia mortuorum. 28
Irritarunt factis suis, & grassata est in eos ultio. 29
Tum adstitit Pinehas, & uindicauit, ultionemq́ continuit. 30

D 31 Id ei iustitiæ datum est per omnia sæcula, usque in sempiternum.
32 Prouocauerunt quoque Deum apud aquas iurgij, & mulctatus est
Mosheh propter illos.
33 Nam offenderant spiritũ eius, & perperam loquutus est ore suo.
34 Non uastarũt quoque populos, de quibus illis Iehouah præceperat.
35 Commixti sunt gentibus, & didicerunt opera eorum.
36 Et coluerunt idola illorum, quæ fuerunt ipsis uice laquei.
37 Et mactarunt filios suos, & filias suas demonijs.
38 Effuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorum, &
filiarum suarum, quos mactarunt idolis Cenaanitarum, & polluta est
terra sanguine.
39 Prophanati sunt per opera sua, & prostituti factis suis.
40 Et succensa est ira Iehouæ contra populum suum, & auersatus est
hæreditatem suam.
41 Et tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt illorum qui o-
diebant eos.
42 Et oppresserunt illos hostes eorum, & subiecerunt potestati suæ.
43 Multis uicibus liberauit eos, ipsi autem rebelles fuerunt cõsilio suo,
D & attriti sunt in iniquitate sua.
44 Et aspexit, cum infestarentur, audiuitque clamorem illorum.
45 Memor fuit erga illos fœderis sui, & recepit se ab indignatione, ob
multam bonitatem suam.
46 Et effecit, ut eos, qui tenebant ipsos captiuos, illorum misereret.
47 Serua nos ô Iehouah Deus noster, & collige nos è gentibus, ut cele
bremus nomen sanctum tuum, & laudemus te hymnis tuis.
48 Laudetur Iehouah Iisrael, à sæculis usque ad sęcula, & dicat omnis po
pulus Amen. Halelu iah.

Ver. 1. 2. 3. ad bum. *LAudate Iah, celebrate Iehouam, quia bonus, quia in sæculum benignitas. Quis eloquetur fortitudines Iehouæ, enarret omnem laudem eius? Fœlicia obseruãtibus iudicium, facienti iustitiam in omni tempore.*) Commemoratio bonitatis diuinæ, fiduciam in Deum & amorem, ac inde omne pietatis studium mirum in modum accendit, auget & prouehit, ideo hanc initio statim, ut caussam cur summa religione celebrari ab omnibus Deus debeat, memorat, tantamque esse prædicat, ut non solum in omne æuum extet, sed à nemine etiam possit satis enarrari. Id quod habet uersus 2. Huius autem q̃libet immẽsæ & sempiternæ bonitatis, quoniam nulli participes, ne dum idonei pręcones esse possunt, nisi qui fide eam degustarunt adeo, ut iam & æmulari studeant, illico subiecit, fœlices esse, qui obseruent iudicium, & faciant iustitiam, hoc est, ut aliquoties dictum, ex æquitate & iustitia facere omnia studeant.

Ver. 4. 5. ad uerbum. *Memor sis nostri, ô Iehouah in beneplacito populi tui, redime me ope tua. Ad uidendum in prosperitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ad gloriandum cum hæreditate tua.*) Inducit se ipsum Psaltes precari, quo tamen cuiusque sancti ex populo uota expressit, ut can-

tandem Dominus promissam populo suo beneuolentiam exhibeat, & colle-
A ctum rursus seruet, uera iustitia & salute donatum. Vnde uersu quinto subijcit:
Vt uideam in prosperitate electorum tuorum, hôc est, ut reddidi, oblectet, uidē-
do res illorum fœliciter habere. De quo loquendi modo, dictum uer. 18. Psalmi
22. Hęc precatio eadem est cum illa: Adueniat regnum tuum. Externa siquidem
prosperitas, non raro impijs multo contingit cumulatior, utcunque illis propter
animi recte uti ea nescientis, uera prosperitas, non sit. Solet autem scriptura ab ijs
bonis, & prædicare Deū, & accendere in sanctis pietatis studium, quæ habentur
notiora, & in quibus Dei bonitatem perpetuo sentimus. Sed quia ubi deest re-
ctus animus, nihil prorsus bonorum senriri potest, ideo quoties externa bona
scriptura memorat, ea intelligit, quæ studiū consequuntur regni & iustitiæ Dei.
Hinc nanque gens Dei solidam demum percipit lætitiam, & gloriatur serio. Hu-
iusmodi igitur populo Dei, prosperitatem, lætitiam & gloriationem precatur,
seseque eius in his fieri consortem optat.

Peccauimus cum patribus nostris, inique egimus, improbitatem admisimus.) Confitetur no- *Versus. 6. ad uerbum.*
mine populi, ipsius, & patrum peccata, uolens ex eo, quod Deus patribus toties se
offendentibus promissa sua nihilominus præstitit, & malitiam eorum sua bo-
nitate uicit, spem sibi & suis firmare, eum & ipsos tandem respecturum, utcunque
eum cum patribus, impietate sua plus nimio irritassent.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores amplæ benignitatis *Ver. 7. ad uerbum.*
tuæ, & rebellarunt apud mare, in mari caricis.) Incipit peccata patrum, & contra Dei in
illos beneficia memorare. Et primū quod in Aegypto mirabilia Dei, ipsis per Mos-
heh ostensa, rite intelligere non sustinuerunt, ut nimirum Dei erga ipsos bonita-
tem, tum in omnia omnipotentiam uere agnouissent. Nam cum auditæ
per Mosheh Dei promissioni, uisis signis, fidem habere se professi essent, & ado-
ratione, uelut de oblata ope, gratias Domino egissent, id quod legimus Exodi
4. nihilominus, simul atque plusculū grauari ab Aegyptijs cœpissent, expostula-
B runt cum Mosheh & Aharon, tanquam impostoribus, qui promissa liberatione, ef-
fecissent, ut iam grauius opprimerentur. Id legimus Exodi 5. Deinde cum uisis
iam omnibus portentis, quæ pro ipsis contra Aegyptios Dominus designaue-
rat, atque illos eó compulerat, ut à se egredi ipsos urgerent, uasaque aurea & argen-
tea immensi precij, utenda dedissent, hùc mouente eorum corda Domino, fuis-
sentque in his bonitatem in se Dei mirum in modum experti, attamen cum apud
mare rubrum, hostem aduenire sensissent, omnium horum immemores, dice-
bant: Num ideo quia non erant in Aegypto sepulchra, tulisti inde nos, ut more-
remur in deserto? Et rursum: Nunquid hoc erat quod dicebamus tibi? Facesce à
nobis, & sine seruiamus Aegyptijs, quod utique præstitisset, quam mori hic in deser-
to. Hanc populi incredulitatem & ingratitudinē, canit Psaltes cum dicit: Et re-
belles fuerunt apud mare בְּיַם, id est, caricosum, על hic idem est, quod אצל.
Quod sequitur: in mari caricoso, uel de eadē rebellione intelligendum est, uel
significat etiam in mari, forte cum sequi uiderent & Aegyptios, eos contra Do-
minū murmurasse. Quæ adduxi, leguntur Exod. 14.

Et seruauit eos propter nomen suum, ut notam faceret fortitudinem suam. Et increpuit mare cari- *Ver. 8. 9. 10. 11 ad uerbum.*
cis, & exiccauit, & deduxit eos per abyssos tanquàm (in) deserto. Et seruauit eos de manu odientis, &
redemit eos de manu inimici. Et operuerunt aquæ infestos illorum, unus ex eis non fuit reliquus.)
Prædicat Dei bonitatem, qui tāta populi incredulitate & ingratitudine, se à sua
in illos beneficentia, remorari passus non fuit. Statuerat enim nomen suum or-
bi cognitum facere, huius ergo potius, quam quid miseri illi mererentur, consydera-
uit. Et istuc est, quod canit uer. 8. Seruauit eos propter nomen suum, ut illud ni-
mirū illustraret, & celebrem redderet uirtutē suam mūdo. Vnde dicebat Exodi

C

Versus 12. ad uerbum. 14. Et scient Aegyptij, quod ego Iehouah, cum glorificatus fuero in Pharaone, curribus & equitibus eius. *Et crediderunt uerbis eius, cecinerũt laudẽ eius.*) Quod prius memorat, nimirum credidisse illos uerbis Domini, cum uidissent se mirifice adeo seruatos, & extinctos Aegyptios, legitur Exod. 14. Insigne uero in hoc populo, tam nullo negocio à fide recedenti, hominum non plene renatorũ exemplum propositum. Simulatq; Dei uirtutem sentiunt, totos se Deo credunt, nihil est eis religiosius, mox autẽ ut diuersum sentiunt, fumo citius euanescit omnis eorum recta de Deo opinio, carnis nanq; non spiritus iudicio feruntur. Hymnus autem quem tum Domino cecinerunt, cuius altera uersus particula meminit, habetur Exodi 15.

Ver. 13. ad uerbum. *Properarunt, obliti sunt factorum eius, non expectauerunt consiliũ eius.*) Quod dicit: properarunt, uidetur notasse murmur populi contra Mosheh exortum in Marathah, loco ita uocato propter aquarum in eo amaritudinẽ. Nam tertio statim die ab eo, quod manum pro se Dei in mari rubro, tã insignem & stupendam fuerant experti, contra Mosheh & Dominũ obmurmurarunt. Nempe cum tres dies iter fecissent per desertum Shur, nec inuenissent aquas, & eas quas in Marath inuenerant, sensissent esse amaras. Eo autem murmure quid aliud quàm oblitos se operũ Dei demonstrarunt, qui consilium super se Dei non potuerunt expectare uel triduo, toties uisa eius in se bonitate plus quàm paterna, & potentia, cui etiã mare cesserat

Versus 14. 15. ad uerbum *Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in solitudine. Et dedit illis petitionem suam, & misit tabem in corpus eorum.*) Memorat murmur populi cõtra Dominum pro carnibus, & ultionem quã eo in se prouocarũt, de quibus legitur Num. 11. Illud in uersu 15. Et immisit in animã illorum רָזוֹן, id est, maciem uel tabem, notat contrariũ impijs uotis illorũ euenisse, fastidientes enim cibum cœlo depluentem, carniũ delitijs se impinguare concupierant, & uere maciẽ cõsequuti sunt, dũ misere adeo interirent, maciẽ enim pro morte dixit. De his cecinit & Psal. 78. Discẽdum autem ex hoc facto, carnem semper noxia sibi cupere, & salutaria Dei dona fastidire.

D

Ver. 16. 17. 18. ad uerbum. *Et aemulati sunt Mosen in castris, Aharon sanctum Iehouae. Aperuit (se) terra, & uorauit Dathan, & obtexit concilium Abiram, Et exarsit ignis in concilio eorũ, flamma incendit improbos.*) Perstringit hic coniurationẽ Korah, Dathan & Abiram, quos terra cũ tabernaculis suis uiuos absorpsit. Versus 18. meminit incẽdij, quod uorauit ducentos & quinquaginta proceres Synagogæ, qui cũ Korah, Dathan & Abiram coniurauerant. Hinc uero discendum, ut selectissimos suos subinde Deus exerceat, & rursus in tempore uindicet, perdens qui ipsis negotiũ facescũt. Nihil erat Mose mansuetius, nihil publicis populi cõmodis addictius, nihil à quoq; accipiebat, tanta tamẽ flagrabat inuidia, ut identidẽ de uita periclitaretũ. Porro seditionis hic perstrictæ historia, habetur Num. 16.

Ver. 19. 20. 21. 22. ad uerbum. *Fecerunt uitulum in Horeb, & adorauerunt fusile. Et mutarunt suum decus, similitudine bouis pascentis herbam. Obliti sunt Dei qui seruauerat eos, qui fecerat magna in Aegypto. Mirabilia in terra Cham, portentorum ad mare caricis.*) Memorat scelus conflati uituli, cuius historia legitur Exod. 32. Ver. 20. Deũ uocat decus Israelis, quẽ mutarũt similitudine bouis uescẽtis gramine. Id ab Aegyptijs didicerãt, qui ab antiquo boues & uaccas pro dijs coluerunt, & in regia sua Memphi, insignẽ illũ Apidẽ. Is bos erat albus frontẽ, & quasdam paruas corporis partes, cętera uero niger, quibus signis iudicabant, qui esset ad successionẽ idoneus, alio uita functo. Hunc in septo quodã alebãt, ante quod erat aula, in qua erat aliud septũ matris eius. In eã Apis nonnunquàm emittebatur, cum ostenderent eam peregrinis, quanq; & in suo septo per fenestram ostendi soleret, præsertim si quando nimiũ lasciuiret. Vide superstitionẽ imitabilẽ populo Dei, tot, tamq; stupendis portentis, diuinitatẽ ueri Dei docto. Sed uoluit Deus in hoc populo nobis, peruersitatis nostræ imaginẽ ob oculos ponere, docereq;, quo prolabamur, cũ semel rationi nostræ indulgere cœpimus.

mus. Primũ bonitatẽ Dei omnibus prospicientis, cunctaq́ alentis, quæ se ipsam
A nulla in re nõ abundè uisendã exhibet, uoluerũt præposterè sapientes Aegyptiorum Sacerdotes, peculiariter repræsentare in boue, animali plurimũ quidẽ utili, infinito tamẽ infra hoc, ut Dei imaginẽ singulariter exhiberet. Eo quãtũ in ipsis fuit, illã in tam innũeris rebus alijs, innumeris modis relucentẽ, obscurarũt, effeceruntq́, ut quem ubiq; colere populus debuerat, tantum in boue Deum adorarent, quo simul & religione, metuq́ eius in alijs locis fuerunt soluti. Quo quid æque insanũ & perniciosum? Attamen hæc imitãda sibi duxit populus selectus Dei, cui se Deus tã inauditis ostẽris, ac inæstimabili dignatiõe insinuarat. Recte ergo cecinit hic Psaltes uer. 21. & 22. Obliti sunt Dei Seruatoris sui, q in Aegypto ingentia pro eis fecerat. Mirabilia in terra Cham &c. His aũt notauit illud eorũ impium & infandum de uitulo præconium. Iste est Deus tuus Iisrael, qui eduxit te è terra Aegypti. Exod. 32. *Et dixit ut disperderet eos, nisi Mosheh electus eius stetisset* Versus 23. ad *in diuulsione coram eo, ad remoendũ indignationẽ eius à perdendo.*) Notat illud dictum Do- uerbum. mini ad Mosheh: Sine me, ut succenseat ira mea contra eos, ut consumam eos, & faciam ex te uenire gentem magnam, tum precem qua Mosheh Deum placauit, quæ item legitur Exod. 32. Ea se ille constituit in diuulsione, id est, sequestrũ inter Deum & populum, qui sua impietate à Deo defecerat, ac ita, quod cũ illo icerat fœdus ruperat, seq́ ipsum à dignatione Domini diuulserat. Ita autem intercessit Mosheh, ut peteret se deleri è libro uitæ, nisi deus populo scelus illud remitteret. In quo & Christi seruatoris imaginem exhibuit, & docuit quo quisq; pro fratribus animo debeat esse.

Et auersati sunt terram expetibilem, non crediderunt uerbo eius.) Memorat, quæ legimus Ver. 24. ad Num. 14. de murmure & seditione populi excitata, cum exploratores renũciasuerum sent terram Cenaan optimam quidem, sed ipsis inuincibilem. Optabant enim mori potius in solitudine, quam terram à Domino promissam, & optimã ingredi, iamq́ parabant reuerti in Aegyptũ. Hũc terræ optatissimæ contemptũ no-
B tauit Psaltes, cũ dicit uer. 24: Et auersati sunt terram optabilem, nec crediderunt uerbis eius, qui nimirum testatus fuerat se illam eis traditurum.

Et seditiose egerunt in tabernaculis suis, non audierunt uocem Iehouæ.) Seditionẽ notat quã Ver. 25. ad uer excitarunt, uolentes Mosheh, Aharon, Iehosua & Caleb, qui illis terram pro- bum. missam cõmendabant, & à furore reuocabant, lapidare notauit uer. 25. cum ait: Turbarunt, hoc est, more clancularij susurronis, homines inter se cõmittentis, se se inuicem in seditionẽ excitarunt. Eadẽ uoce usus est Mosheh Deut. 1. ubi hoc ipsum populi murmur memorat. תרגנו באהליכם, id est, falsis sugestionibus uos inuicem in tabernaculis uestris turbastis & cõmouistis, cum diceretis, Iehouæ ex odio nos è terra Aegypti adduxit, ut traderet in manus Amorræorum, & exterminaret nos. *Et attulit manũ suam cõ:ram illos, ut deijceret eos in deserto.*) Quod ait: Ver. 26. ad Et leuauit manũ suã, idem est, quod iurauit. Iurãtes enim manũ attollere ad cœ uerbum los solent. Plenior est hęc antropopathia Deut. 32. Attollã ad cœlos manũ meã, & dicam: Viuo ego in sęculũ. Iuramentũ uerò quod hic Vates memorat, sic Nu. 14. describitur: Viuo ego, inquiebat Iehouah, omnino ut loquuti estis, me audiẽte, ita faciã uobis. In deserto hoc cadent cadauera uestra &c. Eiusdẽ iuramẽti meminit uer. ult. Psal. 95. Quod prætetea habet uer. 27. iurasse Dominũ, ut populũ per regiones gentiũ dispergeret, liber Num. nõ habet, at cum Psaltes id narret, non potest esse uanum. Vnde & hinc cõiectura est pleraq; uetustatis monumẽta, præter Historiam legis, tempore exilij Babylonici, quo hic Psalmus uidetur esse compositus, extitisse. Porrò & res ipsa, quam etiam historia legis narrat, ita ut Psaltes canit, habetè probat. Nam legimus eodem capite, in libro Numerorum, conatos Iisraelitas post prohibitionẽ Domini, ascendere in terram promis

C ſam, ab Amalekitis & Cenaænitis, qui in montibus habitabant, fuiſſe cæſos, & in fugam actos, uſq; ad Hormah. In qua fuga indubie multi eorũ fuerunt capti. Tum legitur eodẽ libro capite 21. & regem Arad Cenaænitem prædã ex eis abegiſſe. Notanda uero in hoc exẽplo carnis peruerſitas, quæ dum uocat & opem promittit Deus, timet, cum reijcit & opem negat, audet. Docemur item Deum ſua non abſq; periculis dare, quo diſcamus ipſo uerè fidere. Neq; enim poteſt apparere quid Deo fidamus, dum nihil eſt aduerſi. Obſeruandum etiam in his exploratoribus, quid ad malum ualeant impij legati & renunciatores.

Ver. 28. 29 ad uerbum. *Et copulati ſunt Baal Peor, & comederunt ſacrificia mortuorũ. Et irritarunt in factis ſuis, & perrupit in eos ultio.*) Quæ narrantur uerſibus quatuor ſequentibus, leguntur Numeri 25. Dicit ויצמדו, quo uerbo & Mosheh, cum hæc deſcriberet, uſus eſt, id ſignificat coniugari. A. Ezra poſitum putat ad ſignificãdum copulationem cum mulieribus Moabitarum, quæ in cauſſa fuit, ut Iiſraelitæ ſacrificijs Baal Peor cõtaminarentur. Vocat uero hæc ſacrificia mortuorum, quod nihil uitæ haberẽt, quos illi pro dijs colebãt. Vnde autem dictus ſit Baal Peor, haud planè liquet. Baal dominum & magiſtrum ſignificat, id erat cõmune Deorũ nomen. Quia autem certis locis certiſq; ritibus colebantur, inde ſortiebantur cognomina. Porrò ſcriptura uidetur illos, data opera fœdioribus & contemptioribus nominibus appellaſſe, ut 4. Reg. cap. 1. uocat Deum Ackeron, Baal, Zebub, id eſt, magiſtrum uel Dominum muſcæ, ita æxiſtimo & dictũ Baal פער, id eſt, egeſtionis. פער enim Chaldaicè egerere dicitur, Hebraice autem aperire.

Ver. 30. & 31 ad uerbum *Et ſtetit Pinchas & iudicauit, & fecit ſubſiſtere ultionem. Et habitum eſt ei pro iuſtitia, in generationem & generationem, uſq; in ſeculum.*) Vt Pinchæ datum ſit iuſtitiæ & pietati, quod ultus eſſet ſcelus Zimri principis tribus Shimeon, confoſſo illo cum Cazbi Midianitide, utq; eo ultionẽ Dei à toto Iiſraeli auerterit, qua iam perierant millia uigintiquinq;, Dominus ipſe teſtatus eſt. Sic enim legimus Nume. 25. eum dixiſſe ad Mosheh: Pinehas filius Aeleazar filij Aharon ſacerdotis, auertit indignatio D nem meã à filijs Iiſrael, eo quod pro me inter illos zelatus eſt, ne ego zelo meo illos conſumerem. Et ſic pepigi cum illo fœdus pacis, eritq; cum ipſi tum poſteris eius, pactum ſacerdotij in ſempiternum, propterea quod zelatus eſt pro deo ſuo, & placauit eum Iiſraeli. Hinc monemur agnoſcere, ut placeat Deo pro nomine eius ſuſcepta ſæueritas.

Ver. 32. & 33. ad uerbum *Prouocarunt apud aquas iurgij, ut adfligeretur Mosheh propter illos. Quia exacerbauerant ſpiritũ eius, & perperam locutus eſt labijs ſuis.*) Canit de murmure populi pro aquis, quod deſcribitur Nu. 20. Dicit prouocatũt, ſubaudiendũ, eſt, Deũ. Quod uero ait: Mosheh propter eos multatũ, & de Aharon intelligẽdũ eſt. Etenim cũ in mãdatis haberẽt ut ad petrã loquerẽtur, perturbati iurgijs & inſanis clamoribus populi, id omiſerũt, cũq; nõ ilico, ut petrã percuſſerãt, aqua emanaret, nam meminit ſacra hiſtoria, cũ eam Mosheh bis cecidiſſet, aquas primũ fluxiſſe, tũ neq; gloria Domini, ita ut in Raphidim, petrã uiſibili ſigno operiret, putauerũt Deũ offenſum populi impietate, nõ daturum aquas, quãlibet promiſiſſet. Omnino enim illa Mosheh uerba: Heus audite uos rebelles, num petra iſta educet uobis aquas? dubitationẽ de Domini promiſſo indicant. Multa hic Iudæi diſputãt, in quo nam

Quid peccarit Mosheh et Aharon, ut eis negaretur ingreſsus in terram promiſſã. peccarint Mosheh & Aharon, nos, cũ ſcriptura memoret Deũ cũ illis expoſtulatum, de incredulitate, ambigi nõ poteſt, illos pollicitis eius haud ſatis fidei habuiſſe. Sic ſanè loquutũ illis legimus: Propterea quòd nõ crediſtis mihi, ut maieſtatẽ meã coram filijs Iiſrael adſeruiſſetis, non ducetis hanc eccleſiã in terrã, quã illis dabo. Huc autem, quia illos populi improbum & impiũ iurgiũ impulit, rectè dixit Vates: Adflictus eſt Mosheh propter illos, prohibitus ſcilicet ab ingreſſu terræ promiſſæ. Idq; ſatis luculenter exprimit uer. 33. Nam exacerbarunt ſpiritum

A rum eius,& perperam loquutus est labijs suis;cum nimirum intempestiue illos
obiurgaret,& ad dubitandũ potius de promissis Dei,q̃ ad credendũ illos,pro-
uocaret,cum non statim successisset. Ab. Ezra uer.33.ad Deum refert,cuius ani-
mum populus impio suo murmure uniq; exacerbauit,qui etiam dira postea lo-
cutus est,negando unice dilecto & fido seruo suo Mosheh ingressum in terram
Cenaan. *Non disperdiderũt populos,de quibus illis Iehouah dixerat. Et cõmixti sunt gentibus,* Versus 34.35.
& didicerunt opera eorum. Et seruierunt idolis illorum,& fuerunt eis in laqueum.) Nunc me- 36.ad uerbum
morat impietatem populi,admissam in terra Cenaan. Primum,non deleuerũt
gentes,quas delere Dominus præceperat,inde immixti eis sunt, impietatemq́
eorum didicerunt,& imitati sunt,ut ad mendacia & uana superstitionũ figmẽ-
ta,ingenium hominum, semper quàm ueræ religionis studium,pronius est. Hi
storiam horũ habes 2.& 3.Iudic. Vocat idola & deos gentiũ עצבים;id est,mo-
lestias,per contemptum scilicet,ut ostendat nihil nisi calamitatem ab illis refer
ri,cum stulti homines salutem sibi ab eis sperent,Inde dicit cessisse illos populo
in laqueum. *Et mactarunt filios suos,& filias suas dæmonijs. Et effuderunt sanguinem in-* Ver.37.38. ad
noxium,sanguinem filiorum suorum,& filiarum suarum quos mactarunt idolis Cenaan & polluta est ter uerbum.
ra in sanguine.) שדים,quorum hic uer.37.& Deut.32.meminit,creduntur dæmo
nes esse,in agris potissimum suas præstigias exercentes, quibus ideo homines
sacrificare instituerunt. Sacrificium liberorum,cuius meminit hic & sequẽs uer-
sus,præcipue Molec fiebat,ut ex Leuit.20.& multis alijs scripturæ locis liquet.
Eum putant eundem fuisse Hebræis,qui Latinis fuit Saturnus. Insaniam hanc
quidam existimant ad imitationem Abrahæ à gentibus susceptam,sed neque
ille suum filium exussit,neq; uidentur gentes Abrahamum tanti fecisse, ut imi
tati ipsum studuissent. A Satana plures aliç quoque superstitiones, non mi-
nus absurdæ,& si minus crudeles, profectæ sunt, huic & hanc acceptam refe-
remus. Forsan huiusmodi commentum ingessit:Deo offerenndum est,quod
B quisq; habet præstantissimũ,& charissimũ,iam liberi pecudibus multo sunt &
præstantiores & chariores. Stupendum autem,tantum ualere superstitionẽ,cũ
uera religio ea nequeat apud nos obtinere,quæ nobis non minus usui quàm
laudi forent,nempe uitam moderatam,& proximorum usibus seruientem.
Et polluti sunt in operibus suis,& fornicati in factis suis.) Populus ab uno Deo,ut honesta Versus 39. ad
cõiunx à suo marito pendere debebat,dum igitur tot cũ illo,& prç illo ficta nu- uerbum
mina coleret,nõ aliter atq; mulier,quæ deserto marito suo;uarios sectatur ama-
tores,polluebatur & fornicabatur. Quo simili prophetç passim utuntur,forsan
ideo,quod in superstitiõibus omnino simile quiddá uideatur furoris,qui est in
amore adulterino. Multo enim hic q̃ legitimus uehementior est,nihil est quod
nõ facere & pati cogitet serio amans. Ita nihil est tam adeo sumptuosum quod
ab homine nõ extorqueat superstitio,cũ religio nõ possit obtinere quç cũ planẽ
sunt in rem nostrã, nullo omnino constant uel sumptu uel labore. Cultores illi
Saturni adeo uincere potuerũt paternũ animum,ut igne exurerent charissima
pignora sua,cũ cultores Christi non sustineant tantum in loco liberos suos acer
bius castigare. Sacerdotes Baal potuerũt se cõscindere,ut à corpore sanguis de-
flueret, At quotusquisq; est sacerdorũ Christi,q corpus suũ seruare studeat à per-
niciosis tantũ uoluptatibus. *Et succensa est ira Iehouæ in populũ suũ,& hæreditatẽ suã abo*
minatus est. Et dedit eos in manus gentiũ,& dominati sunt eorũ qui odiebant eos. Et obtinuerunt Ver.40.et 41.
inimici eorum,& humiliauerunt sub manum suam.) Merito seruiebant duris & iniquis Do uerbum.
minis,qui cõmodum iugum Dei sui tam impie abiecerant. Obseruandum au-
tem iræ diuinæ argumentum esse opprimi à tyrannis. Inde orant sancti uel Pau
lo iubente pro principibus, ut quietatam & tranquillam uitam uiuere possint
in omni pietate,& honestate,hoc est,ut Zacharias uaticinatus est, liberi è ma-
nu

C nu inimicorum, seruire Deo in omni sanctitate & iustitia, ut uis spiritus Christi mundo probaretur, multa eum persecutione obtinere oportuit Euangelium, ut si id homines solide recipiant, cito exorabunt, quod & regnũ Christi proprium esse cecinit Zacharias, & orare iubet Paulus in omni sacro conuentu.

Ver. 43. 44. 45. & 46. ad *Multis uicibus liberauit eos, & ipsi rebelles fuerunt consilio suo, & confecti sunt in iniquitate sua. Et aspexit cum esset eis angustia, cum audiret clamorem eorum. Et recordatus est eis fœderis sui, & pœnituit iuxta amplitudinem benignitatis suæ. Et dedit eos ad miserationes, coram omnibus qui ceperant eos.*) Perniciosissimis tyrannis gentium, qui saluificum Dei imperium reiecerãt, & modis omnibus attriti opem Dei implorarent, rursus liberauit, sed illi continuo ad ingenium redierunt. Sic multis uicibus, ut canit uer. 43. liberauit eos, memor fœderis cum eis icti. In quo Dominus electis suis ostendit, qualis in eos esse soleat. Peccantes castigabit quidem, at abijcere poterit nunquam, sempiternum enim est fœdus cum eis percussum. Liber Iudicum memorat eos traditos hostibus, & rursum insigniter liberatos sex uicibus. Primum permissi fuerunt Cushan Risheathaim Regi Mesopotamiæ annos octo, liberati uero sunt per Athnielem filium Knaz è tribu Iehudah. Secundo fuerunt traditi Egloni regi Moabitarũ, decem & octo annos, à quo uindicauit eos Echud filius Gera de tribu Beniamin. Hæc legis Iudic. 3. Tertio uenundati fuerũt Iabin regi Cenaanitarum, qui tyrannidem in illos diram exercuit annis uiginti, qua adseruit eos Debbarah Prophetes, & Barak filius Abinohã, de quo & Psal. 83. Hæc legis Iudic. 4. Quarto oppressi fuerunt à Midianitis septem annis, quorum iugum soluit Gideon, è tribu Menasheh, occisis duobus ducibus eorũ Zeb & Oreb, ac duobus regibus Zebah & Zalmunah, & exercitu, constante millibus

D centenis uiginti quinq;. De his habes lib. Iudic. à cap. 6. usq; ad nonum. Quinto addixit eos uiolentiæ Philistinorum, & Ammonitarum, annis decem & octo, à quibus liberati fuerunt per Iephtach. De hoc Iudic. 10. & 11. Sexto iterum traditi fuerũt Philistinis quadraginta annis, à quibus liberauit eos Shimson, de quo legimus à 13. Iudic. usq; ad 17. Post hæc iterum sub Sacerdote Eli eisdem hostibus permissi fuerũt, à quibus adseruit eos primum Shmuel, deinde Shaul, plenè demum Dauid. Caussam tantæ beneuolentiæ Dei, qua humiliatis & opem suam orantibus semper adesse, & opem ferre dignatus est, habet uer. 45. Memor enim fuit fœderis sui. Receperat hanc gentem semel in populũ suum, idq; resipiscentes uere erant, Deum ergo illum suum experiri debuerũt, hoc est, seruatorem. Ver. 46. memorat beneuolentiã Dei, qua captiuos etiam respexit, efficiens, ut eorum misererentur, qui ipsos captiuos tenebãt. Quod ideo uidetur memorasse, quod propius spectabat ad sortem populi, in qua erat, cũ hic Psalmus conscriptus est. Inde enim uoluit sanctos apud gentes captiuos, seruientesq;, ad sperandũ in sua captiuitate similem gratiã erigere, donec tẽpus ueniret, ut liberati, suis sedibus restituerẽtur, in illis Deũ syncera religione culturi, & dignis laudibus celebraturi. *Serua nos Iehouah Deus noster, & collige nos à gentibus, ad celebrandũ no-*

Ver. 47. 48. ad uerbũ *men sanctitatis tuæ ad laudandum laudem tuam. Laudetur Iehouah Deus Israel à seculo & usq; in seculum, & dicit omnis populus amen. Hale lu iah.*) Hinc apparet, ob id Vatem omnia illa Dei & iudicia, & beneficia quę cecinit, memorasse, ut spem in exilio ducentis firmaret, si uere resipiscerent, & ad dominũ conuerterentur, sicut id studentes uere se populũ dei præstarent, ita indubie fore, ut ille se inuicem Deum exhiberet, colligendo eos ex dispersione, qua inter gentes dispersi exulabãt, & donando, ut liberi rursus in sua terra nomẽ Dei celebrarẽt, & laudibus eius intendere possent Versu ultimo, Psalmum & librum quartũ, præconio laudis diuinæ, more suo claudit, ad idemq; studij omnem populum hortatur, iubens dicere, Amen.

EXPLICIVNT EXPLANATIONES IN LIBRVM S. HYMNORVM QVARTVM.

A IN QVINTVM HYMNORVM LIBRVM PRAEFATIO, AD PIVM LECTOREM.

AVſpice Deo, ad Quintum & ultimum cœleſtium Odarum perueni-
mus librum, in quo inſunt omne genus Pſalmi, quibus Dei de no-
bis admiranda conſilia, & effuſiſſima bonitas, regni Chriſti maie-
ſtas, & ad ſaluandum credentes immenſa potentia, ſpiritus ſuper-
ni incredibiles uirtutes & copiæ, noſtra contra inanitas, ſtultitia, &
peruerſitas, legũ, & inſtitutionis diuinæ indicibilis puritas & æquitas, ingeniũ
& uis timoris religionis, fidei, iuſtitiæ, & quicquid noui, & ex Deo nati homi-
nis fuerit, iudiciorum deniq; Dei quibus ſuos expiat, reprobos exterminat, my-
ſteria, ac omnino quæcunq; arcanæ literæ docent, non paulo & generalius &
breuius, & luculentius deſcribuntur, commendantur, & celebrantur. Vnde fa-
ctum eſt, ut præ alijs, Eccleſiaſticorũ ſint exercitijs ſelecti, quotidie in ſacris cœti-
bus decantandi. Sed quis det, ut ſicut in his ſacratiſſimis carminibus clarius, fa-
miliarius, eóq; ſanctis omnibus ſuauius modulatur ſpiritus Dei, ita à purioribus
organis in Eccleſijs recitentur, & defecationibus auribus ac mentibus percipian-
tur, ne ore tantum Deum uſq; non tam colamus, quàm colere ſimulemus, idq́;
tam magno, qua impia peruerſitate indubie cum nobis ipſis, tum alijs eam tan-
dem ultionem accerſemus quam huic impietati Dominus per Vatem ſuum
Ieshaiah minatus eſt: Propterea, inquit, ꝙ quum populus iſte accedit ore tantũ
& labijs ſuis me honorat, cor autẽ ſuũ à me procul habet, cultúq; exhibet, quẽ
ab hominibus didicit, in quo nihil eſt ultronei ſpũs, nihil naturale. Ideo en ego
B malis quibus nunc exagitãtur, ea adijciam, ut populus iſte fiat portẽtum, cuius
calamitas pro ſtupendo miraculo habeatur. Et inſuper efficiam, ut ſapientia ſa-
pientiũ pereat, prudentia prudentũ nuſq; extet, quo in tantis malis nullum un-
q; emergendi ex eis conſilium inueniant, conſyderemus, quæ Eccleſijs Orien-
tis euenere, ut miſere, & calamitoſe Turcis nunc ſeruiũt, ut nihil fuerit cõſilij de-
pellendi huius mali cũ impenderet, multo minus eius auertendi, poſtq; cœpit
premere. Idem Deus eſt, ſuiq; nunq; diſſimilis. Qui tam ſeue hypocryſim pri-
mum Iudæorum, tum & Chriſtianorum ultus eſt, ad noſtram tam ſecuram im-
pietatem quouſque putabimus conniuebit? Certedum ſtipis modo gratia,
aut certe ex more tantum & ſtatuto hominum, hæ ſacraſſimæ Odæ, nullo
huc impellente ſpiritu, nulla tenente animũ uoluptate, cõcinuntur, quid aliud
quam ore tantum Deum, non honoramus, ſed irridemus, & hominum præce-
pto huc adacti & inſtituti, ipſum non colimus, ſed irritamus. Hæc tanta Dei fa-
ctoris uoſtri contumelia, & ſi non dum exitio nos penitus, ut Iudæos olim, &
poſtea eos quoq; populos, qui de Chriſti nomine gloriabãtur, dederit, ea tamẽ
huius præludia iam pridẽ adduxit, ut quid porrò aduectura ſit, facile liceat di-
uinare. Videmus ſiquidem haud ita nuper in pluſq; reprobam mentem præci-
pitatos eos, qui reliquo humano generi, ſol & lux eſſe debebant, ut nulla prope
cura earum rerũ, quæ ad illos pertinent proprie, tangi uideantur, contra autem
in ijs ſint toti, quæ nullos omnino Chriſtianos decẽt. Hinc & populus huc pro-
lapſus eſt, ut ſynceræ religiõis ratio à pauciſſimis etiã cognoſcatur nullus ferè nu-
minis metus, nullum honeſtioris uitæ ſtudiũ, nullus deniq; & ſcelerum atq; fla-
gitiorũ pudor apareat. Et in hac tum pietatis, tum honeſtatis publicæ ruina &
calamita

C calamitate, quotusquisque est, qui de restituẽdis moribus solicitus sit, quẽ ob hãc tantam miseriam Christiani populi iustus dolor exagitet? Leges quo quæque sanctiores, hoc neglectiores iacent, honestę artes, & disciplinæ, bonarũ literarum, & linguarum studia, paratissimũ recte & fœliciter uiuendi instrumentum, ubique frigent, nihil habetur in precio quàm quod quæstuosum est, quod uoluptatibus ancillatur, eóque malæ & perniciosæ artes, uersuriæ, doli, fraudes, nusquam nõ regnant, ut iure quis & de nobis illud prophetæ dicat: Sapientes sunt ut faciant malum, benefacere nesciunt. His nostris tam peruersis & improbis moribus tam sæua & cruenta, nec minus diuturna bella, quibus orbis noster tot iã annis cõcutitur, tam immanes & perpetuas prope pestilentias, tot noua morborũ genera, tam diram tamque late & diu grassantem famem, tot sectas & scismata debemus. Hęc per Christũ obsecro animaduertemus omnes, maximè aũt ij, qui docẽdi formã dique reliquos hoies, munus gerũt. Adhibeant hi mentẽ uel his ipsis sacratissimis hymnis, quos recitant & canunt cotidie, sustineant in his cœlestem & saluificã Spũs sancti musam dulcissime bonis mentibus modulantẽ, & quæcunque æternæ saluti sunt, clarissime differentem, exaudire, utque id possint, perniciosas carnis curas à se ablegent quàm longissime. Ne quibus publice salutis cura præcipue incumbit, hacque de caussa tanta dignitate tantisque copijs pollent, hi ipsi cõmunis exitij caussa potissima existant. Agnoscant ergo & probe cogitent, dum in sacro choro modulãdis his sanctissimis odis adsunt, adstare se coram tremendo Dei omnia intuentis, & cor unum poscentis, conspectu, in concilio mentiũ supernatium, in ipsa cœlorũ regia, utque diuina, & uerè salutifera oracula, omnia religioso studio pensiculent, ut hinc solido pietatis studio inflamẽtur, & alios, quorum pastores & patres esse debent, accendere queant, digni qui & intentatam nobis Dei ultionem, si non auertant penitus, saltem mingent, restituta

D scilicet uel aliqua ueri Christianismi cura. Dominus noster Iesus Christus unus uerę resipiscentiæ & pietatis author & largitor, hæc illis, & nobis omnibus ad ueritatem persuadeat, amen. Vale.

LIBER HYMNORVM QVINTVS.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI SEPTIMI.

Canit cuncta mala diuinitus immiti & tolli, eóque pericula & angustiam oberrantium in desertis, uinctorum, ægrotantium, & eorum qui in mari, testantur, tum opus diuinæ implorationem, & pro ea impetrata gratiarum actionẽ, denique, ut Deus in manu omnia habeat, & immutare soleat, memorat.

PSALMVS CVII.

εὐχαριστικὸς καὶ παραινετικός.

1 Celebrate Iehouã, nam beneuolus est, nam in sempiternum extat bonitas eius.
2 Dicant hymnũ redempti ab Iehoua, quos redemit à malis coartantibus.
3 Quos à terris collegit, ab Oriente & Occidente, ab Aquilone & Meridie.
4 Cum enim à uia aberrant in deserto, & solitudine, nec inueniunt urbem habitatam

Et ptæ

A Et præ fame ac siti contorquetur in eis ipsorum anima. 5
Clamant ad Iehouam dum coartantur, & ipse liberat illos ab ipso- 6
rum angustijs.
Ducitque in uiam rectam, qua perueniunt ad urbem habitatam. 7
Hinc celebrant Iehouam ob bonitatem eius, celebrant mirabilia e- 8
ius hominibus.
Cum satiauerit animam sitientem, & animam famelicam repleuerit 9
bonis.
Qui sedent in tenebris & umbra mortis, afflicti in neruo & ferro. 10
Eo quòd sermonibus Dei rebelles fuerunt, & consilium excelsi cō- 11
tumeliose reiecerunt.
Quorum cor per molestiam humiliatur, prostrati sunt, nec est qui 12
ferat opem.
Et clamant, cum malis coartarentur, ad Iehouam, is illos ope sua ex 13
angustijs eripit.
Educit eos è tenebris & umbra mortis, & uincula eorum dirūpit. 14
Tum celebrant Iehouam ob bonitatem suam, celebrant mirabilia 15
eius hominibus.
Cum ostia calybea confregerit, & uectes ferreos destruxerit. 16
Stulti propter scelera sua, & iniquitates affliguntur. 17
Omnem cibum auersatur anima eorum, proxime accedunt portas 18
B mortis.
Et clamant, dum coartantur, ad Iehouam, ijs illos ope sua ex angu- 19
stijs suis eripit.
Mandat uerbo, & sanat eos, eximitque interitui eis imminenti. 20
Celebrant Iehouam ob bonitatem suam, celebrāt mirabilia eius ho- 21
minibus.
Sacrificant sacrificium laudis, & enarrant opera eius ouantes. 22
Qui nauibus ingrediuntur mare, & in uastis aquis operantur. 23
Ii uident facta Iehouæ, & mirabilia eius in profundis. 24
Cum iusserit, prodit uētus procellosus, & attollit se fluctus maris. 25
Inde nunc ascendunt in cœlos, nunc descendunt in abyssos, anima 26
eorum in eis diffluit.
Iactantur, nutantque uti ebrius, omnis mens eorum euanescit. 27
Et clamant cum coartantur, ad Iehouam, is illos ope sua ex angu- 28
stijs ipsorum eripit.
Facessit uentus procellosus, ut mare sileat, taceant fluctus eius. 29
Tum lætantur quod illi conquieuerunt, & deducit eos ad portum 30
ipsis optatum.

C 31 Tum celebrant Iehouam ob bonitatem suam, celebrant mirabilia
eius hominibus.
32 Et extollunt eum in concione populi, laudant eum in consessu seni-
33 orum. Qui redigit flumina in torrens desertū, & educit aquas è ter-
ra sitienti.
34 Qui redigit terrā fructiferā in salinas, ob noxā inhabitantium illam.
35 Efficit rursus ut uertatur torrens desertum in irrigua, & scaturiant
aquæ è solo arenti.
36 Collocat illo famelicos, ij parant urbem habitatam.
37 Serunt agros, plantant uineas, & faciunt fructus, frugūq; prouentū
38 Aspirat illis fauorem, augentur ualde, pecora eorū non deficiunt.
39 Et rursus imminuūtur, & deijciuntur, sterilitate, morbis, & ægritu
40 dine. Ipse reddit optimates contemptos, facitq; errare per uasta lo
ca & inuia.
41 Interim eleuat pauperem ab adflictione, efficitq; illi familiam instar
gregis.
42 Timebunt recti & lætabuntur, cunctiq; prauitati dediti obturabūt
os suum.
D 43 Quis sapit-is obseruet ista, & intelliget benignitatem Iehouæ.

Ver. 1. 2. ad uerbum.

C*Elebrate Iehouam quia bonus, quia in seculum benignitas eius. Dicant redempti Iehouæ, quos redemit è manu angustiæ.*) Primum hortatur in genere, ad laudādum Deum, quicunq; eius beneficio erepti sunt malis. Quo simul docet ad id nobis mala immitti, ut ad opem Dei confugiamus, eamq; consecuti, eius bonitatem deprædicemus, quo illa q̄ plurimi fidant. Id agit uersu primo & secundo. In secundo ad uerbum, dicant, subaudiendum est, hymnum uel laudem Sic enim sæpe est uerbi huius usus.

Ver. 3. 4. 5 ad uerbum

Et à terris collegit eos, ab oriente & occidente, ab aquilone & mari. Errabant (à) uia, in deserto, in solitudine, habitationem non inueniebant. Esurientes, etiam sitientes, anima eorum in ipsis torquebatur. Canit Deum errantes ab oriente, occidente, aquilone, & mari colligere, hic præter diuini auxilij potentiam, qua quæ carni uidentur prorsus impossibilia, facillime confiunt, etiam errantium affectum expressit, qui dum uiam ad loca habitata hominibus amiserunt, putant se in extremis orbis finibus constitutos. Mare equidem hic crediderim pro meridie positum, utcunq; aliàs pro occidēte usurpari soleat, sed mediterraneum, quod Iudææ ad occidentem est. Nam sinus Arabicus ei est ad meridiem, quod mare hic designatum existimo. Ebræi putāt Meridiem hic prætermissam, q; ea regio propter æstum rarius soleat adiri. Id autem parum firmum uidetur, cum in nulla orbis plaga Iudæi plus fuerint negociati. q̄ in Aegypto & Arabia fœlice, quæ illis meridiem spectant. Tum & illud coactum est, mare, pro transmarinis regionibus poni, cum illæ si de mari mediterrāneo intelligas, occidentales sunt. Postremo de ipso mari postea nominatim canitur. Versus 5. memorat famis, sitisq; periculum, quod in summam angustiam errantes adigit. Sunt enim solitudines uastæ circa Iudæam, ut passim in Orientis regionibus, in quibus à uia aberrasse, exitio proximum est. Nihil enim illic nascitur, unde posset uita hominis sustentari. Sunt quoq; in plerisq; locis, ex-

plani

A planicies,& arenosa adeo terra, ut tempestuosiores uenti uias continuo contegant, totos arenæ montes coaceruantes. Hęc testantur, non solum, qui regiones istas descripserunt, sed etiam qui hodie eas adeunt. Iam quiuis facile apud se cogitare potest, quanta necesse sit animum angustia coartari, cui in istis locis aberrasse contigit, & quantam is caussam habeat à Deo auxilium orandi. Hanc ergo animi anxietudinem exprimit uersus 5. quum memorat præ fame & siti horum in ipsis animas conuolui atq; contorqueri. Est enim hic uerbum עטף, de cuius significatu dixi in uersum 3. Psalmi sexagesimi primi.

Et clamauerunt ad Iehouam, cum angustia eis (esset) ex coartationibus eorum liberauit eos. Et deduxit eos in uiam rectam, ut irent ad ciuitatem habitationis. Celebrant Iehouam (ob) bonitatem suam, & mirabilia eius filijs hominis. Quia satiauit animam desyderantem, & animam famelicã impleuit bono.) Ver. 6. 7. 8. 9. ad uerbum.

Memorat, ut tales diffisi omni creaturarum auxilio, ad Deum uociferentur, ac etiam auxiliũ impetrent. Hic uersus intercalaris est, quarto enim repetitur. Ver. 7. canit Dei beneficium esse, cum uiam errantes rursus inuenerint, & ad habitata hominibus loca peruenerint. Ponit siquidem hic & uer. 4 עיר מושב, id est, urbem habitationis, pro locis, quæ ab hominibus incoluntur. Gratitudinem eorum, quos ita Deus discrimini exemerit, canit uer. 8. qui & ipse intercalaris est. Monet autem, quod passim faciunt Psalmi, hãc esse rationem gratitudinis aduersus Deum testandi bonitatem & miracula eius, quibus nos uindicat malis, & cumulat bonis, q̃ plurimis prædicare, atq; ita ad commune Dei studium inuitare. Caussam cur cupide prædicare Dei laudes, redempti huiusmodi studeãt, habet uersus nonus. Dum enim qui in desertis aliquandiu errarunt, fame & siti prope exanimati, potu, ciboq́, tanto iam dulcioribus, quãto desyderatioribus, reducti ad homines recreantur, dici non potest, quantum animi eorum, ad extollendum laudibus bonitatem Dei exardescant. שקקה desyderantem significat, sed accipitur hic pro, sitientem, quia famelica subiungitur, sic ergo reddidi.

Sedentes (in) tenebris & umbra mortis, uincti afflictione & ferro. Quia abiecerũt sermones Dei, Versus 10. 11.
B *& consilium altissimi blasphemarunt. Et humiliatur cor eorum in molestia, impegerũt, nec est adiutor.*) 12. ad uerbũ.

Nunc canit ut uincti à Deo liberẽtur. Hos dicit sedere in tenebris & umbra mortis, quasi enim mortui luce mundi destituuntur, inclusi obscuro carcere, adflicti præterea uinculis & compedibus ferreis. Nam ad illud, in adflictione, Ebræi subaudiunt, neruós, ut per ferrum, ferreas intelligunt compedes. Quod utrũq; uero simile admodum est. Huius & omnium malorum caussam, canit uersu undecimo, nempe reiectionẽ & contemptũ uerbi Dei, quod tabulis cordis omnium inscriptum est, de quo in tractatu de Lege, Psalmo primo subiuncto. Videtur autem ideo circa hanc potissimum calamitatem, contemptus meminisse sermonum Dei, quia homines fere propter scelera in uincula conijciuntur. In illis ergo humiliati, agnoscunt tandem sua peccata, & ad Deum conuertuntur, cum prostrati in eam calamitatem nullum alium adiutorem nancisci possunt.

Et clamant ad Iehouam, cum eis (est) angustia, à coartationibus eorum seruauit eos, Eduxit eos è tenebris & umbra mortis, & uincula eorum dirupit. Celebrant Iehouam (ob) bonitatem suam, & mirabilia eius filijs hominis. Quia fregit ostia calybea, & uectes ferri concidit.) Ver. 13. 14. 15 16. ad uerbum

Idem & de his canit Vates, nempe ut in angustia constituti, uociferantur ad Dominum, à quo & liberantur, cuius tum laudes filijs hominum celebrant. Liberationem autem eorum magis explicat uer. 16. ut & uer. 9. beneficium reductionis errantium: Cũ inquit, confregerit ostia calybea, alij uertunt, ferrea, sed Ebræi dicunt נחשת, significare induratum ferrum. Intelligit autem Psaltes per hæc, difficiliorum uinculorum solutionem. Reliqua satis liquent.

Stulti propter uiam flagitij sui, & propter iniquitates suas adfliguntur. Omnem cibum abominatur anima eorum, & appropinquant portis mortis.) Ver. 17. 18. ad uerbum.

Celebrat his uersibus auxilium Dei, quo

liberat à morbis. Hos ut uincula, immitti ob peccata stultis hominibus, optimū
C Dei consilium non agnoscentibus, canit uer. 17. de quo & in Psalmo 32. Vrgen-
tis mortis periculum, notat cum uer. 18 dicit eos accedere ad portas mortis, id
est, ad ingressum inferorum, quæ aliàs & ciuitas mortis appellatur.

Ver. 19. 20. 21 *Et clamant ad Iehouam, cum (est) eis angustia, & à coartationibus eorum seruauit eos. Misit uerbū*
22. ad uerbū. *suū & sanauit eos, & eripuit eos à perditionibus eorū. Celebrant Iehouam (ob) bonitatem suam, &*
mirabilia eius filijs hominis. Et sacrificant sacrificia laudis, & enarrant opera eius cum oratione.)
Sanitatē à solo Deo dari, & uerbo dari, canit uer. 20. Hinc uidetur accepisse Cen-
turio ille, ut Domino, quem filium Dei agnouerat, tribueret, uerbo posse seruo
suo sanitatem restituere. Ver. 22. meminit sacrificij laudis. Perceptis enim à Deo
insignioribus beneficijs, solebant gratias agentes simul sacrificium facere, ut &
de Iehezkiah legimus, de quo uersu octauo Psal. 53.

Ver. 23. 24. 25 *Descendentes in mare nauibus, facientes opus in aquis magnis. Illi uident opera Iehouæ, & mirabi-*
26. 27. ad uer. *lia eius in profundo. Et dicit & extat spiritus procellæ, & extollit fluctus eius. Ascendunt (ad) cœlos*
descendunt (in) abyssos, anima eorum in malo colliquefit. Exagitantur & nutant sicut ebrius, et omnis
sapientia eorum absorbetur.) Canit his uersibus, ut Deus adsit periclitantibus in ma-
ri. Hos ait uidere opera & mirabilia Dei in profundis, ingentia scilicet & porten-
tosa, cum animalia, tū alia figmenta maris. Vt enim id terra multo amplius est,
ita multo plures animantes, & monstruosiores alit. Putant quidam, ut scribit
Plinius libro nono capite secundo, nihil ulla in parte naturæ esse, quod non eti-
am in mari sit, & præterea multa in mari, quæ nusq̄ alibi. Vim tempestatis de-
scribit uer. 26. & 27. Procelloso enim uento mare concitatur, is nunc fluctus ad
sydera tollit, nunc sorbet arenis, inde hi summo in fluctu pendent, his unda dehi-
D scens terram inter fluctus aperit. Qua iactatione ita turbantur, ut omnis sensus
rationisq̄ usus eis intercipiat. Id uero est quod canit uer. 27. uorari omnem sapi-
entiam eorum. Accipit siquidem scriptura multis in locis חכמה, quod sapien-
tiam uertere solemus, pro communi sensu & prudentia.

Versus. 28. 29 *Clamant ad Iehouam, cum est eis angustia, et ex coartationibus eorum educit eos. (Quæ) surrexerat*
30. 31. 32. ad u. *procella, cedit in sedatum, et silent fluctus eius. Et lætantur, quoniam quieuerunt, et educit eos in portū,*
(in quem est) animus eorum. Celebrant Iehouam ob bonitatem suam, et mirabilia eius filijs hominis.
Et extollunt eum in ecclesia populi, et in sede seniorum laudant eum.) Tranquillitatē ma-
ris diuinitus reddi, canit uer. 29. In quo uersu, cum uult canere procellam seda-
tam, ac inde fluctus resedisse, utitur uerbo קם, quod surgere significat, & supra
uer. 25. cum uellet dicere excitatam, usus est uerbo עמד, quod stare significat. Vt
ergo illud, stetit, accipiendum est, pro adiuit, prodijt, ita illud surgere, quidam
pro facescere, cedere, accipiunt. Quidam sic legunt: Procella, quæ surrexerat, ad
silentium, scilicet cessit. Mare cōmotum perstrepit, recte igitur tranquillitatem
eius, per silentium significat. Deum esse, qui ad optatum portū ducat, canit uer-
su 30. Ingens & inexplicabile periculum est tempestatum, nec tamen omnibus
cognitum, quantum sit, inde dicit uersu 32, qui illud ope Domini euaserint, Do-
minum prædicaturos in sacra populi concione, & consessu seniorum, hoc est,
loco omnium celeberrimo, quo cum uulgus, tum optimates frequentes conue-
niunt. Kimhi illud: Laudabunt eum, ad seniores refert, qui scilicet auditis mira-
bilibus Domini, ab ijs quos è discrimine tempestatum eripuit, simul cum illis
laudes Dei celebrent.

Ver. 33. 34. 35. *Ponit flumina in desertum, et egressus aquarum in sitientem. Terram frugiferam in salsaginem, pro-*
ad uerbum. *pter noxam habitantium in ea. Et ponit desertum in stagnū aquarū, et terram sitientem in egressus a-*
quarum.) His uersibus canit ut Deus pro arbitrio suo omnia immutet. Terram
maxime irriguam, ac inde fructiferā redigit, dū libet, in sitientē solitudinē, &
contra arens & uastum desertū, in terram insigniter irriguam ac fertilem. Tāē

enim

A enim intelligit per flumina, egressus aquarum, hoc est, crebras aquarum scaturigines, & אגמ, id est, stagnum, uel ut alij reddunt, paludem aquarum. Paludes fertilitati obiunt, quare irriguum per אגם recte intelligitur. In Iudæa siquidem à siccitate omnis fere soli sterilitas uenit. Id tamen quoque experientia docet, ubi decurrunt flumina, scaturiunt fontes, & desident stagna, illic omnia melius prouenire, & esse sedes hominibus commodiores. Sic quoque intelligit per desertum, sitientem, & salinas, solum torridum & sterile. Omnis siquidem locus, in quo reperitur sal, sterilis est, teste Plinio libro 31. capite 7. Inde seminabat Abimelec salem in locum Sichem, cum eam destruxisset, ut sterilem redderet, uel futurum sterilem, interfectis hominibus & diruta urbe significaret, Iud. 9.

Et facit illos habitare famelicos, & instituunt ciuitatem habitationis. Et serunt agros, et plantant uineas, et faciunt fructum prouentus. Et donat eos successu, et auget eos ualde, et iumenta eorum non imminuit. Et imminuuntur et deijciuntur præ sterilitate, noxa et ægritudine.) Versus. 36. 37. 38. 39. ad uer. Hic canit de hominum euectione & deiectione, in genere euectionem canit, uer. 36. 37. & 38. Eos namque Deus euehit, quos fame laborantes constituit in locum ante desertum & sterilem, quem ipse habitabilem reddit & fructiferum, datque ut urbes illic sibi ædificent, serant agros, plantent uineas, & faciant fructus & frugum prouentus, augeantur denique, & ipsi, & pecora eorum, idque ipso fauente, & adspirante incrementum atque successum. Rursus, Deum alios deijcere, canit uer. 39. Idque à sterilitate qua pauci redduntur, à noxa, id est, morbis & calamitatibus alijs quibus atteruntur, à יגון, id est, mœrore & adflictione animi, quibus plane conficiuntur.

Effundit contemptum super principes, & facit eos errare in uasto (ubi) non uia. Et attollit inopem ab afflictione, & ponit sicut gregem familias.) Ver. 40. 41. ad uerbum. His uersibus canit ut & principum sortē Deus immutare soleat. נדיבים principes hoc nomine uocantur, quia significat homines liberales & beneuolos, quales sane principes esse debēt. Hos canit potestate deijci, effuso super eos contemptu. Principum enim potestas, reuerentia

B & obseruantia populi erga eos nititur. Canit autem deiectionem in extremam miseriam exilij, ut iam commode habitandi locum nullum habeant, errantes in desertis & asperis locis, quo sæpe nimirum istiusmodi fugere coguntur. Rursus pauperes restituere ab adflictione, & ad dignitates euehere, familiamque illis donare instar gregis, canit uer. 41. His omnibus uoluit id Vates docere, Deo esse omnia in manu, ipsum unum & opes & inopiam dare, honoratos & contemptos reddere, steriles & numerosa sobole gaudentem efficere.

Recti reuerebuntur & lætabuntur, & omnis prauitas obturabit os suum. Quis sapiens? & custodiet illa, & intelliget benignitates Iehouæ.) Ver. 42. 43 ad uerbum. Quid præmissorum diligens & religiosa consyderatio efficiat apud pios, quam digna & salubris sit omnibus, nunc subiūgit: Dum enim ista recti, hoc est, recto in rebus iudicio præditi, & æqua in omnibus uoluntate, sancta curiositate expendunt, mirum in modum in studio religionis promouent, secure sese Deo cuncta pro suo arbitrio moderanti committentes, & in omnibus hoc unum operam dantes, ut ipsi sese approbent. Sic comparatos Deus ut filios fouet, tuetur & auget, quare est, ut perpetuo in ipso lætentur, & tū præcipue, quando ille iudicia sua exercet, nam his illos propugnat, gloriam suā asserit, & illorum hostes deijcit. Quibus euersis, obturatur os iniquitatis, hoc est iniquorum, qui dum fœliciter habent, lacescūt ore suo Deos & homines, ut de eis canit Psal. 73. Vere itaque sapiens est, ut canit uersus ultimus, qui hæc obseruarit & consyderarit, intelliget enim bonitates Dei, hoc est, Deum in omnibus optime res instituere, & cuncta in solarium suis dirigere. Mutat numerum in uersu ultimo, ישמר & יתבוננו, sed non est hoc scripturæ insolens.

C ARGVMENTVM PSALMI CVIII.

CAnit ardere se, ut laudes Dei uoce & organis moduletur, tum regni sui, ac in eo, ceu typo, regni Christi amplitudinem memorat.

PSALMVS CVIII.

ἐυχαρισικὸς

CArmen Odæ Dauidis.
1 Confirmatum est cor meum, carmen modula-
2 bor, & canam etiam lingua mea.
Attollite uos fides & cythara, mane concentũ
3 instituam.
Celebrabo te inter populos ô Iehouah, & ca-
4 nam tibi in nationibus.
5 Ingens est adeo bonitas tua, ut cœlos superet, & fides tua ut usq; ad nubes sese attollat.
6 Extolle te super cœlos ô Deus, & super omnem terram decus tuũ.
7 Vt tuti agant dilecti tui, serua dextera tua, & annue mihi.
8 Deus oraculum è sacrario suo ædidit, lætabor, Shecem diuidam, & uallem Succoth metiar.
9 Meus est Gileath, meus Menasheh, Ephraim principatus mei ro-
bur, regnum meum Iehudah.
D Moab subiecta mihi erit, ceu lebes in quo lauem pedes, Aedom e-
10 rit locus in quem abijciam calciamentum, super Philistæa iubilabo.
11 Quis adducet me in ciuitatẽ munitã, quis adducet me usq; in Aedõ?
12 Certe Deus qui repulisti nos, nec egredieris inter copias nostras.
13 Fer auxilium nobis, ut ab infestis liberes, nam hominum auxilium inane est.
14 Deo freti fortiter faciemus, ipse autem conculcabit infestos nobis.

PSalmus hic compositus uidetur ex Psalmo quinquagesimoseprimo & sexagesimo. Nam quinq; priores uersus, excepta inscriptione, habentur fere ad uerbum in Psalmo quinquagesimoseptimo, sub finem. Tantum enim hic ad uersum secundum adiectum est: Etiam gloria mea, id est, lingua mea, illic ea coniungitur cum nablo & cythara. Item in uersu quarto habetur hic, Iehouah, cum illic sit, Dominus. Et in uer. 5. מעל, id est, præ, uel, de, super, cum illic עד, id est, usq;. Sensus tamen idem manet, nempe, bonitatem Dei omnia replere, adeo ut ad cœlos pertingat, ac eos etiam superet, de qua loquendi forma dictum in uersum secundũ Psalmi octaui. Versus reliqui octo habentur Psalmo 60. à uersu sexto, in quibus nihil quoq; uariat, nisi quòd in uersu nono non habetur ו, ut Psal. 60. cum ait: Meus est Gilaad, meus est, non & meus est, Menasheh, & quod uersu 10. habetur hic, super Philistea iubilabo, illic, super me Philistea iubilabit. Item quod in uer. 12. hic omissum est אתה, id est, tu, quod illic habetur. Cætera ad uerbum cõueniunt. Quæ omnia, cum in enarratione illorum Psalmorum explicauerim, iure hic prætereiro. Kim. existimat hic cani de instaurãdo rursus regno Dauidis,

A finito, in quo nunc Iudęi detinentur, exilio, cũ Psal. 60. cecinerit de regno, quod Dauidi primum contigit. Aliàs autem monui, Iudæos modo populi Dei nomine minimè censeri, eóq; nihil ad eos istiusmodi attinere Rectius igitur dicentus, si non uidetur secundo de eadem uictoria eisdem uerbis cecinisse, cani hic de restitutione regni Dauidis, quæ facta est ab exilio Babylonico, ac in ea, ut typo, de euectione regni Christi, cui in sanctis suis à reuelatione Euãgelij, latissime subijci oportet omnia, & hostes illius uice scabelli ipsius pedibus substerni.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI NONI.

PRima Psalmi pars diræ sunt in Doeg, aliosq; adulatores Shaulis, qui Shaulem mendacijs suis cõtra Dauidem incitabant, & sub typo horum, in Iudam proditorem Christi, ac omnes qui ad eundem modum filijs Dei infesti sunt. In altera, de miseria sua queritur, & opem Dei implorat.

PSALMVS CIX.

καταρατικὸς καὶ δεητικός.

RRæsuli Oda Dauidis. Deus de quo glorior, ne te 1
contineas.
Nam aperuerunt cõtra me ora sua improbi, & 2
fraudulenti mecum loquuti sunt lingua mendaci.
Odiosis sermonibus obsident me, & oppu- 3
gnant me immeritum.
Pro eo quòd illos diligo aduersantur mihi, & 4
B ego pro illis orabam.
Rependunt mihi maleficiũ pro beneficio, & odium pro dilectione. 5
Præfice illi hominem improbum, infestus aduersarius adstet ei ad 6
dexteram.
Cum de eo iudicatur, exeat damnatus, & precatio eius habeatur 7
peccatum.
Sint dies eius pauci, munus eius alter accipiat. 8
Sint liberi eius pupilli, & uxor eius uidua.
Vagi sint, & oberrent liberi eius, ac mendicent, & anxie quærant è 9 10
uastatis casulis suis.
Illaqueet fœnerator quicquid illi fuerit, & despolient alieni eius la- 11
bore patra.
Non sit qui erga illum bonitatem perducat, nec sit qui pupillis eius 12
faueat.
Excindatur posteritas eius, in generatione una deleatur nomen 13
eius.
Memoretur apud Iehouam iniquitas patrum eius, & peccata ma- 14
tris eius non deleantur.

C Sint coram Iehouah semper, aboleatur è terra memoria illorum. A
15 Propterea quòd non cogitauit exhibere bonitatem, & persequu-
16 tus est uirum adflictum & inopem, ut occideret contritum corde.
17 Amauit execrationem, illa ueniat ei, benignitatem auersatus est, ea sit procul ab ipso.
18 Inuoluatur execratione tanquam ueste, & ueniat intra eum uelut aquæ, & sicut oleum in ossa eius.
19 Sit ei sicut uestimentum quo amiciatur, & ut cingulū quo semper cingatur.
20 Hæc sit merces ab Iehoua, ijs qui mihi aduersantur, & noxia loquuntur de anima mea.
21 Tu autem Iehouah, Domine fac mecum propter nomen tuū, nam benigna est bonitas tua, libera me.
22 Nam adflictus ego sum & inops, & cor meum intra me laborat.
23 Sicut umbra, cum declinat, euanesco, excutior, ut locusta.
24 Genua mea nutant à ieiunio, & caro, amissa pinguedine, emacuit.
25 Fui illis ludibrio, qui me uidebant, iactabant caput.
26 Adiuua me Iehouah Deus meus, serua me pro bonitate tua.
27 Agnoscant quòd hæc sit manus tua, & quòd tu ô Iehouah istud feceris.
28 Execrentur illi, tu autem benefacias, insurgant, sed pudefiant, seruus
D autem tuus lætetur. B
29 Induantur aduersarij mei ignominia, & amiciantur probro quasi pallio.
30 Celebrabo studiose ore meo Iehouam, inter multos laudabo eum.
31 Nam astabit à dextris inopi, ut seruet animam eius à potestatē exercentibus.

EXPLANATIO PSALMI.

Ver. 1. 2. 3. 4. & 5. ad uerbū

PRæfuli Dauidis Psalmus, Deus laudis meæ, ne sileas. Nam os improbi & fraudulenti contra me apertum est, loquuntur mecum lingua mendacij. Et uerbis odij circūdederunt me, & belligerantur mecum frustra. Pro dilectione mea aduersantur mihi, & ego oratio. Et ponunt contra me malū, pro bono, & odium pro dilectione.)

1 Similia huic Psalmo, habet Psalmus trigesimus quintus, ubi quoque dixi, ex quo animo hæ diræ profectæ sint, eo sanè, qui nihil nisi Dei gloriam spectarit, & eos tantum hostes habuerit, qui & Dei essent, cui scilicet totus erat consecratus. Inde hic orditur, Deus laudis meæ, id est, à quo uno agnosco me habere omnia, sub cuius auspicijs agere, uel solum mihi laudi duco, de quo solo glorior. Sic interpretantur hoc dictum Hebræi. Haud scio tamen, an non forsan ideo Deum laudis suæ dixerit, quòd laudibus, cultúque eius nihil haberet
2 prius. Mendacia quibus impius Doëg cum suis, se innocentem, & de omnibus optimè meritum, oppugnarunt, & in extrema pericula adduxerunt taxat uersus 2. & 3. Quàm uero immerito id sibi fecerint, nempe ipsos diligenti, &

pro

A pro eis oranti, iuxta illud Psalm. 35. Ego dum illi male habebant, uestiebar sacco, ieiunio adfligebam animam meã, & totus eram in precationibus, canit uer. 4. Illud enim: Ego oratio, idem est, atq; eram uir orationis, hoc est, orationi incumbebam, subaudi, pro illis. Omnino enim amicum se illorum exhibebat, & tam bene precari, quàm benefacere eis sedulo studebat. Illi autem hanc dilectionem odio, & beneficia rependerunt maleficijs. Id quod uer. 5. queritur, & Psal. 35. uer. 12. Hactenus meminit aduersariorum peruersitatem & malitiam; deinceps imprecatur eis ultionem.

Præfice super eum improbum, & aduersarius adstet à dextris eius. Cũ de eo iudicabitur, exeat Ver. 6, 7. &
improbus, & oratio eius sit illi peccato. Fiant dies eius imminuti, & munus eius accipiat alter.) Ut 8. ad uerbum
præficiat antesignano illorum Deus improbum, & ut habeat aduersarium semper ad dexteram, à quo nimirum iniurijs & contumelijs conficiatur. Quæ possit enim excogitari sors dirior, atq; calamitosior q̃ ut quis hostis sui imperio tradatur, & eum semper adstantẽ habeat, qui mala sibi inferre, & uelit & possit; Deinde precatur, ne quisquã iniurijs eum adserat, ne Deus quidem, quia orat, ut cum iudicatur, cõdemnetur, hoc est, exeat improbus, & cedat ei precatio sua, nempe, qua liberari malis precabitur, in peccatũ. Nisi qs hoc intelligat de deprecatione pœnæ iã iudicio inflictæ quæ deprecatio nouũ reatũ improbo adferat, & iram iudicis magis inflãmet: Id quod usu uenit ijs, quibus res est cũ sæuis & iratis tyrannis, hæc uer. 7. Tertio imprecatur improbo curtari eius uitã & spoliari eum dignitate sua. פקודה munus significat, quod curæ alicuius commendatur, hinc alij opes, alij uxorem, alij animã intelligũt, ego uerti munus. Sic enim D. Petrus intellexit, citans Act. 1. hunc locum. Et episcopatum eius accipiat alter. Munus nanq; est demandatum & cõmissum officiũ, quod necessario obeatur. Sic nanq; Martianus de uerb. significatione scripsit, Munus propriè est, quod necessario subimus, lege, more, imperióue eius, qui iubendi habet potestatem. Intelligitur autem hic munus, quod coniunctam habeat dignitatem, ut spolia-
B ri eo aliquid in se habeat ultionis.

Fiãt liberi eius orphani, & uxor eius uidua. Vagando uagentur liberi eius, & petant & quærant Ver. 9. 10. 11.
è uastatis suis. Illaqueet fœnerator omnia quæ sunt eius, & deprædentur alieni eius laborẽ. Ne sit 12. & 13. ad
illis trahens benignitatem, & non sit quẽ misereat pupillorum eius. Sit posteritas eius ut excindatur, in uerbũ
generatione una deleatur nomen eius.) Quarto iam solitudinem & calamitatẽ imprecatur uxori, quam orat semper relinqui uiduam, & liberis improbi, quos orat depelli suis sedibus, & omni hæreditate paterna, ut mendicando aberrare cogantur, nec inueniant tamẽ, qui ipsis misericordiam exhibeant, eáq; calamitate premantur, ut ad unũ omnibus extinctis, nomen improbi in una natione deleatur. Quod in uersu 10. posui מחרבותיהם, id est, euastatis casulis eius, precatur, ut liberi improbi, non solum passim uagãdo mendicent, sed ea præterea premantur necessitate, ut & cum domi sint in uastatis iam casulis suis, cogantur anxiè cõquirere, unde uiuant, ut ita tam domi, quàm foris mendicare eos oporteat. Huius tantæ egestatis caussam precatur, non minus quàm ipsam egestatem calamitosam. Nimirum ut fœnerator illaqueat, & crescentibus continuo usuris, obnoxiam sibi faciat, cunctas improbi facultates, & diripiant alieni laborem eius, id est, eius labore parta, id uero peculiariter calamitosum & miserum est. Ne autem quis sic mendicis & miseris iam adeo improbi liberis, misereatur, orat uer. 12. cum ait: Ne sit ei extrahens bonitatem scilicet usq; ad liberos eius, quibus propter ipsum benefaceret, perducta & protelata ad illos usq; bonitate. Breui etiam absumi liberos, ut nomen improbi una generatione deleatur, precatur uer. 13.

Memoretur iniquitas patrum eius apud Iehouam, & peccatum matris eius non deleatur. Sint coram Ver. 14. & 15
ram Iehouah semper, & excindatur è terra memoria eius) Quinto iam quoniã omniũ ma ad uerbum

lorum

A ab eo quod ut unguentis, ita alijs quoq; delitijs abstinuerim, omni corporis cura abdicata, ut per ungentũ intellexerit curã carnis, uti adhiberi illud solebat, cũ delicatius uiueretur, quod Psal. 23. abunde testatur. Verũ lectoris sit iudiciũ. Dominus tanq; rem in ieiunijs adhiberi minime solitã inungere caput iubebat, cũ præciperet ieiunij dissimulationẽ. Vt ieiunia ueteres precibus grauioribus semper coniunxerint, dixi in Psalmum trigesimũ quintum. Quæ uer. 25. queritur, quæstus est & in uer. 8. Psal. 22. ac alibi.

Auxiliare mihi ô Iehouah, Deus mi serua me in bonitate tua. Et cognoscant quia manus tua hæc tu Iehouah fecisti illud. Illi deuoueant tu uero beneficentia prosequaris, insurgunt, & cõfundantur & pudefiant, & seruus tuus lætetur. Induantur aduersarij mei ignominia, & inuoluantur ceu pallio erubescentia sua.) Precatur ita se iuuari, ut hostes sentiant manum Domini esse, id explicat uer. 28. cum orat, ut illis execrantibus, hoc est, aduersa omnia & imprecantibus & intentantibus, Dominus det sibi rerum omnium successum, & efficiat, ut cum illi contra se insurrexerint, ilico ut sibi uidentur, daturi internitioni, pudefiant, irrito adeo ipsorum conatu, & frustrata spe, ut ipsi pereant, ipso ope Domini seruato, indeq; de tanta eius bonitate lætante. Id autem cum illis maxime ignominiosum futurum erat, subiecit, induantur aduersarij mei ignominia, & amiciantur tanquã pallio erubescentia, hoc est, toti ignominia induantur, qua similitudine & supra usus est. Versus 26. 27. 28. & 29. ad uerbum.

(*Celebrabo ualde Iehouam in ore meo, & in medio multorum laudabo eum. Quoniam adstat ad dexteram inopi, ut seruet à iudicibus animæ eius.*) More suo, uota laudis publice nuncupat, & laudem simul explicat. Ea siquidem esse bonitate Deum, ut inopi, quem omnes deserunt, ipse ad dexteram semper adstet, & defendat eum à iudicibus eius animæ, id est, potestate, arbitrióque uitæ & necis eius pollentibus, uti erat Shaul, & proceres eius. Præsentem semper opem Domini, & Psal. 16. per adstare ad dexteram exprimit uer. 8. Ver. 30. 31. ad uerbum.

B

DISPVTATIO DE EO; QVOD DEVS MAIORVM SCELERA PVNIT IN MINORIBVS.

ORat Vates in uersu. 14. & 15. ut Deo peccata maiorũ improbi memorentur, semperque in conspectu habeantur, ad hoc ut ipse & posteri eius semel excindãtur. Id cũ illo conuenit quod Deus in lege de se testatur solere se iniquitatem patrum ulcisci in filijs in tertiã & quartam generationẽ. Huic uidetur aduersari, quod passim scriptura de Deo prædicat, reddere eum unicuiq; iuxta facta sua. Hunc nodum sic puto dissoluendum. Primum id ambigi apud pios non potest, Deum neminẽ punire ob culpam alienã, sed rependere unicuiq; pro factis suis. Cũ autẽ externis istis ultionibus, mundo conspicuis, Deus non tam sumat scelerum pœnas, q; sumpturum se indicet, & magis testetur quæ mala præcipuè execretur, & quantopere, quàm dignam factis talionem sceleratis reddat, nam hoc futuri sæculi est, dicit Scriptura Deum in filijs, patrũ flagitia ulcisci, dum illa in patribus præterita, atrociter adeo in filijs uindicat, ut non solum ipsorum, qui pœnas dant, impietatem, sed etiam maiorum eorum uideatur ulcisci, ac reuera ulciscatur. Etenim cum illis eadem peccantibus externe nihil mali intulerit, uidetur pepercisse. Sic dicebat Seruator super Hierusalem uenturum reatum omnis sanguinis iusti, qui effusus fuerat inde ab occiso Habel. Ea enim erat de Hierosolymitanis effusi iusti sanguinis ultio sumenda, qualem nec ante orbis uiderat, nec erat postea uisurus, hinc hominum æstimatione uidebantur non suæ solum crudelitatis pœnas persoluere, sed omnis quæ à quoq; post conditos homines fuit admissa. Et reuera persoluerunt, nam quantum ad ultionem attinet mundo manifestam,

C nifestam, hi certe consumatam tandem dederunt, ita ut etiam hæc in illis cru-
delitas, occiso seruatore mundi, & apostolis eius, ad summum peruenerat. Ad
eundem modum, quia ijs Amalekitis, qui primi Israelem oppugnarunt, exter-
ne nihil dignum eorum improbitate acciderat, & posteri eorum fuerunt per
Shaul prorsus deleti, qui haudquaquam soli ita Israelem infestarunt, ut tantas
meruisse pœnas uiderentur, cum maiores eorũ nullas dedissent, dicit Dominus
ipse, tum posteris repensum, quod fuerat peccatũ à maioribus. Haud enim in-
solens hoc in scripturis est, ut Deus de se, iuxta nostram æstimationẽ loquatur.
Quanq; sit & impijs ea inter ipsos cõmunio, ut ad maiores quodãmodo pertine-
ant, quæ mala perferũt minores. Tũ sic habet diuinæ prouidẽtiæ ratio, ut quod
uis scelus suo in tẽpore digna ultione notetur q̃ execrabile sit Deo. Et hoc enim
pacto Deus suorum fidei consulit, q interdũ truculẽtissimis ultionibus testetur
se orbis iudicem. Rursus sæpe sic conniueat, quantum ad uisibiles pœnas atti-
net, ut prorsus negligere res humanas putetur. Hanc autem ulciscendo rationẽ
obseruat cum statuit iram suã in scelus aliquod declarare, differt ferè, dum illud
per multorũ successionẽ probè maturuerit. Hinc sinit sæpe, ad probandũ suos,
impios pro libidine sua diu grassari, & non solum ipsis pro arbitrio omnia suc-
cedere, uerum etiam eorum posteris, sed simulatq; impietas & scelera in poste-
ris ad ultionem insigniorem, qua Deus se mundo rerum humanarũ uindicem
declaret, uelut maturuerunt, ulciscitur tandem ea in ijs, in quibus ad summum
iam peruenerunt, dicitq; se tum omnem illam impietatẽ, quã illi à maioribus ac
ceperunt, quæq; in maioribus uisa est inulta relinqui, in ipsis pariter punire. Id
D autem sic attemperat, ut nec illi, de quibus externe pœnas scelerum, quæ cũ ipsi,
tum maiores eorum admiserunt, sumit, plus patiantur, quàm meruerint, nec illi
qui coram mundo uidentur inulti hinc migrasse, minus. Hinc quiuis uidet, ut
conciliandi sint hi loci Iehezkel decimo octauo. Et Exodi uigesimo: Filius non
portabit iniquitatem patris, & quod hic sanctus precatur, filios improbi dare
pœnas eorum, quæ peccarunt parentes. Item quæ adducti loci de Amalekita-
rum & Hierosolymitano excidio memorant. Nam Iehezkel nequaq; id negare
uoluit, quod in lege Deus de se testatur, sed cũm populus mala quæ patiebatur
ob propria scelera, in maiores reijceret, & uideri uolebant se immeritos lue-
re, quæ peccauerant patres eorum, docet toto eo capite sacer Vates unumquenq;
quicquid patiatur mali, suo merito pati, & nemini obfuturam impietatem pa-
trum, si ipse pius sit, sicut nemini item patrocinaturam maiorum pietatem, si
ipse sit impius, sed nec suam cuiq; impietatẽ nocituram si resipiscat, ut nec à ma-
lis quenq; liberaturã ante actã iustitiam, si ab ea defecerit. Breuiter affirmat ma-
la deberi peccatis eoq; ubi illa obtinent, ibi sæuire Dei ultionem, contra uigere
Dei beneuolentiam ubi studetur innocentiæ, quicquid uel maiores, uel quisq;
ipse antea uixerint. In his iam nihil est quod cum illo legis discrepet. Nec enim
habet illa Deum improborum maiorum scelera ulcisci in innocentibus filijs,
quod solum Iehezkel confutat. Deus siquidem qui uasa iræ & gratiæ pro suo
profert arbitrio, ijs quis se odiunt maioribus parẽtibus eos dat liberos, qui ut pa-
ternam imitantur impietatem, ita digni sunt, in quibus etiam ea impietas uindi
cetur, & id ipsorũ merito. Nihil cuiq; debet Deus, nec licet uasis figuli dicere figu
lo: cur me sic fecisti. Interim tamen, licet nemo quicq; boni habere possit, quod
illi à Deo non gratuito detur, sic tum res nostræ comparatæ sunt, sic superat iu-
stitia Dei, ut quicquid tandem patiamur, si nostram ipsorum audire conscien-
tiam sustinemus, cogamur fateri omnia nos pati nostra culpa.

ARGVMENTVM PSALMI CX.

A *CAnit de regno Christi, quod in Zijon cœpit, indeq; ad fines orbis usq; peruenit, obtinebitq; donec Christum superi & inferi uniuersi adorent, hostesq; eius scabellum positi fuerint pedibus eius.*

PSALMVS CX.

εὐχαριστικὸς & προφητικός.

Da Dauidis. Dixit Iehouah Domino meo, sede 1
ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos
scabellum pedibus tuis.
Proferet Iehouah è Zijon potens imperium tu 2
um, exerce potestatem in medio hostium tuorũ.
Populus tuus spontaneus adest in die, in quo 3
copias Iisraelis collectas habes in urbe magnificẽ-
tia sacrarij insigni, sicut ros in aurora, ita pronenit ab utero iuuentus
tua.
Iehouah iurauit, nec pœnitebit eum: Tu es Sacerdos in æternum, 4
iuxta rationem Malcizedeck.
Dominus ad dexteram tuam, cedet tempore iræ suæ reges. 5
Exercebit iudicium in gentibus, replebit omnia cadaueribus, cedet 6
caput terræ amplæ.
De flumine in uia bibet, propterea extollet caput suum. 7

Versus 1.2. ad uerbum.

DAuidis Psalmus. Dixit Iehouah domino meo: sede à dexteris meis. Donec ponam hostes tuos scabellum pedum tuorum.) Eadem canit hic Psalmus quæ secũdus. Omnia Christo proprie competunt. Sunt tamen qui & hic typum qui in Dauide præcesserit substratum existiment. Legimus siquidẽ Dauidem statim atq; ipsum totus Iisrael regem in Hebron salutasset, expugnasse Hierosolymã, atq; ibi regni sede instituta, mox Arcam fœderis eodem transtulisse. Inde è Zijon iam urbe regia, expugnasse cunctas gentes finitimas. Cumq; ergo totus Iisrael ad regem Ierusalem conuenisset, ut Arca fœderis digna põpa in Zijonem ferretur, uere dies erat uirtutis & copiarum Iisraelis, satisq; cernebatur confirmatum illi à Domino regnum, facileq; licebat diuinare hunc regem sic hactenus diuina ope adiutum, sic populo omni charum, sicque religiosum, omnes populi sancti hostes edomiturum, & è Zijone regnum hoc sanctum ad ultimos usq; fines à Domino promissos, prolaturũ. Istud ergo ipse hoc Psalmo, unà cum populo, in gloriam Dei, & ad accendendam populi pietatem, memorare & canere uoluit, simulq; in se Christi typo, de regno huius, ut fere solet, uaticinari.. Hinc ergo uolunt primum uersum, dum ad Dauidẽ Christi typum refertur, hunc sensum habere. Dicit sacer populus: Nunc cum tanta animi alacritate totus adest Iisrael, adest, ut arcam fœderis, sedẽ Dei Zijonem cũ rege deducat, Dei simul & regis studiosissimus, satis superq; manifestũ est, quid Deus regi & domino meo promiserit, in quantam illum euehere potestatẽ decreuerit. Certe huic domino meo dixit: Sede ad dexteram meam, id est, regna & dominare super omnia. Quibus enim datur regibus ad dexteram sedere, illi proxima ab ipsis dignitate & potestate pollent. Inde cum Salomon uellet suã

B matrem honorare, collocauit eã sibi ad dexterã. 3. Re. 2. Cũ ergo nemo mortalium fuerat à Deo euectus Dauide sublimius, canebant, cum iussum à Deo sedere ad dexteram suam. Putant enim, qui hanc enarrationẽ adferunt, cũ Dauidi, ut

BB Christi

tuetur, ut cuncti illorũ hostes, nihil nisi quod in bonũ illis cedat, possint efficere.
A Vt uero mirificũ hoc Domini imperiũ diligentius consyderandũ Psaltes offer-
ret, inducit Deũ Christo suo loquenté: Dominare, exerce potestaté in medio ho-
stium tuorũ, pro arbitrio tuo de illis statue. Id quidé quantum ad typũ attinet,
magnifice, & in Dauide adumbratum est, cum sæuas adeo de Ammonitis deui-
ctis pœnas sumeret, de quibus memini in uer. 43. Psal. 18 & in uer. 9. Psal. 20. Sed
id umbella tantum, & quidem pertenuis fuit imperij Christi, quod spiritu suo
inter hostes suos administrat. Vinctus Paulus erat & Romæ, & à Cæsare, penes
quem totius orbis erat imperium, sed quia non erat in eo uinctum uerbũ Dei, quá
uere regnabat in eo Christus: cum summa illũ libertate ad extremum usq; spiritũ
prædicaret, & à cunctis suis hostibus nihil, nisi quæ saluti sibi essent, sentiret. Er-
go ut habiturum erat regnum Christi erga hostes, cecinit uersu secundo. Duo-
bus sequentibus canit, ut illud futurum erat in populo sancto.

Populus tuus spontanearum in die exercitus tui, in magnificentijs sanctuarij, ab utero, ab aurora tibi Ver. 3. ad uerbum.
ros natiuitatis tuæ.) Populus, inquit, tuus spontanearũ, subaudi, uoluntatum, ul-
troneus & lubens adest tibi, in die exercitus tui, uel collectarum copiarũ Israe-
lis, quantum enim ad typũ attinet, respexisse uidetur ad festum illud magnificé-
tissimum, quod habuit Dauid cũ arcam in Zijon transferret, ut dictũ. In die exer-
citus tui, alij legunt, uirtutis, significat enim חיל & exercitum & uirtuté, sed fere
bellicam. Mihi, quia sequitur, in splendoribus, uel, magnificentijs sacrarij, arri-
det חיל hic accipere pro copijs Israelis. Nam legimus 1. Paral. 15. Dauidem, cũ
uellet arcam Zijonem transferre, totũ Israelem collegisse, qui & maxima ani-
mi promptitudine & alacritate adfuit cũ principibus suis, & quicquid in regno
eximium erat. Splendores sacrarij, ut Kimhi uidetur, Ierusalem significant. In ea
enim erat tabernaculũ fœderis, sacrarium Domini. Propter hoc, ut Psal. 48. di-
cta est ciuitas Dei, mons sanctus, locus elegans, exhilarans omnem terrá, ita uo-
catur hic, magnificentiæ uel splendores sacrarij, id est, singulari splendore, ob sa-
B crarium, præstans. Hæc uero omnia in Ecclesia Christi complentur. Possunt et-
iam splendores sacrarij, magnificus apparatus intelligi, cum quo arcam rex & to-
tus populus in Zijonem deducebant, qui in loco iam memorato fuisse describi-
tur. Non autem spontaneum solum adfore populum regis huius, Deus promi-
sit, sed & multum, id sequens particula dicere uidetur: Ab utero, ab aurora ros
natiuitatis tuæ, id est, ita adest iuuentus tua ab utero, ut decidit ros in aurora, ni-
mirum fœliciter & multus. Perquàm obscura est hæc particula. Ego spectaui id,
quod in hoc uersu præmissum est, de frequentia spontanei populi apud regem,
Id satis liquet, Psalmum præcipue gloriam regis huius, & magnificentiam, quę
illi ex singulari Dei bonitate contigit, canere. Deinde obscurum non est, hoc ter-
tio uersu hanc regis huius magnificentiam prædicari, à populi ultronea frequen-
tia, sicut prædicatur uersu secundo, à uictoria contra hostes, plenoq; in illos do-
minio, & quarto à religione regis. Iam cum eandem propemodũ sententiá, mu-
tatis uerbis in uno uersu geminare Vates hic, ut & cæteri, soleat, propendit ani-
mus in eam enarrationem, quam attuli. Ne quem autem fraudem cogitationi-
bus aliorum, uolo Ebræorum enarrationes hic adducere. Kimhi hunc sen-
sum adfert: Ab utero, hoc est, aurora tua, tibi cecidit ros natiuitatis tuæ, hoc est,
singularis Dei fauor te prosequi, & ut tam eximia æderes facinora cœtu fecun-
date, cœpit. Quidam uero Rabbi Mosheh, quem adducit A. Ezra, ad hunc mo-
dum locum hunc enarrat: Ab utero uirtus corporis, quæ est uelut ros naturę tuę,
tibi tanq; lux auroræ erumpit, augebitur & proficiet. Adducit idem alios, qui
hanc sententiam afferunt: Ex utero, natiuitas tua ex humili loco uenit. Nam hi
שחר quod nigrum, & inde abiectum significat, pro humilitate generis accipi-

C unt,& טל uerbum faciunt,quod cadere significat,sicur ויטל את גורל, id est, iecit sortem. Ipse A.Ezra totius uersus hunc sensum facit: Si quando bellum tibi moueatur,et copijs opus habeas,populus tuus tibi aderit sicut ultronea pluuia, uidebis eos in magnificentia sancta ab utero,statim ab auroræ ortu aduenient, sicut ros,quem in iuuentute tua cum gregem pasceres, uidere solebas. Eclipsim namq; esse uult, עמך נדבות.R.Shlomoh in hanc sententiam uersum explanat: Populus tuus ultroneus erit ad auxiliandum tibi,in die quo facies fortiter, propter decorem sanctitatis,qui in te est,à iuuentute tua,tibi ros erit naturæ tuæ, id est,bona natura,quæ sicut ros fructum ferat,ut prospere agas. Chaldæus interpres מרחמים pro misericordia usurpás,& משחר pro præsto adesse, sic uersum hunc reddidit: Populus tuus domus Israel,qui incumbunt legi,id die concertationis prælij tui,adiuuabis eos splendoribus sancti, misericordiæ Dei præsto erunt tibi tanquàm descendens ros,sedebunt confidenter nati tui. Hinc Christiane lector uidere licet quantam iacturam fecimus,interitu librorum Ebraicorum. Nam cum sola sacra Biblia supersint, tam pauca scilicet,plurimæ sunt formulæ,plurimæ dictiones,quæ uno duntaxat in loco occurrunt,quarum significatio nulla potest collatione peruestigari. Hinc tanta ubiq; interpretum uarietas,uel in hoc uersu quàm bone Deus,diuersa nobis reddiderunt. Græci legunt: μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. עמך siquidem si cum hirik punctatum sit, tecum, significat,sed hic punctum pathach habet,&,populum tuum significat,sicut & Hieronymus hoc reddidit. נדבות liberos & spontaneos significat,sed נדיבים principes,de qua uoce iam dictum est in Psalmo centesimooctauo. Greci red-

D diderunt ἀρχὴ,id principatum significat. Latinus autem interpres, quoniam ἀρχὴ etiam principium significat,Ebrææ linguæ ignarus,uertit: Tecum principium. Quod quantas disputationes patribus dedit: sed omnes extra oleas. Illud: ἐν ἡμέρᾳ δυνάμεως,id est,in die uirtutis propius est, nam חיל uirtutem, sed bellicam significat. Ita ἐν λαμπρότησι τῶν ἁγίων, id est,in splendoribus sanctorum, non adeo alienum est,licet uox sanctorum,cum sit Ebraice,sanctuarij,in singulari multis dederit occasionem philosophandi, quæ non admodum faciunt ad rem. Tum quòd splendores non pro magnificẽtia & decore acceperũt. Illud πρὸ ἑωσφόρου,id est,ante luciferum, stare non potest, nam לפני Ebræis ante, מן uero, ab, & præ significat. In ילדותך quoq; erratum est, nam ילדתיך genui te te significat, non ילדותך. Hi uero lapsus minus mirandi,quando diuus Hieronymus hic in dictione הררי, id est, splendoribus uel magnificentijs, legerit ר pro ד,& inde reddiderit, in montibus. Videre sacrarum literarum studiosi,quanta sit linguæ sanctæ discendæ necessitas,quanquàm sic nobis prospexerit diuina bonitas,ut quæ proprie ad salutem nos erudiunt in sacris,planissima sunt,& possũt à quouis illis uiuere cupienti intelligi. Multa in hoc ipso Psalmo insunt, quæ uarie intelligi possunt,de eo autem omnibus pulchre conuenit,hic regnum Christi celebrari,cui oporteat omnia subijci. Hunc sacerdotem & mediatorem nostrum esse in sempiternum. Hæc iam qui fide tenuerit, is habet uitam æternam, poteritq; se de reliquis citra salutis iacturam ambigere. Hactenus uersum tractauimus quantum ad typum attinet. In Christo autem omnia consummata habentur. Huic in die quo ueriorem Arcam fœderis Zyoni, hoc est,suum corpus cœlis,& statim sui nominis fidem per Euangelium mentibus electorum intulit,statim adesse cœperunt incredibili frequentia populi spontanei. Qui eo ardore Christo sese addixerunt,ut non rerum modo,sed & uitæ iacturam magno cum gaudio facerent. Ibi cœlestem splendorem & magnificen-

tiam

A tiam, per tam uarias & admirandas dotes spiritus sancti exhibuit, & sicut ros mane terram obtegit & fœcundat, ita undique apparuerunt qui spiritu eius mundum semen pietatis & innocentiæ reddiderunt.

Iurauit Iehouah & non pœnitebit, tu sacerdos in seculum, iuxta uerbum meum Malcizedeck.) *Ver. 4. ad uerbum*

Hoc uersu regem istum prædicat à religione, qui & ipse uni Christo proprie competit. Licet Dauid hactenus uerius, quàm filij eius, qui כֹּהֲנִים, id est, sacerdotes fuisse dicuntur, sacerdos appellatus sit, non solum propter publicum ministerium & regiam potestatem, pie & religiose administratam, sed propter religiones & cerimonias tanto studio reparatas, auctas & ornatas. Verum hæc nihil nisi umbra ad Christum. Vt ergo omittam, quæ non proxime ad rem faciunt: Tempore Abraham, Hierosolymis regnauit rex Malcizedek, quę tum Shalem dicebatur, ut legimus Genesis decimoquarto. Is sic regnum administrabat, ut simul & sacerdotio fungeretur, hoc est, doctrinæ sacræ interpretem, & precatorem atque sacrificum populi ageret. Ad hunc igitur modum regnaturum, non Dauidem, nisi ut umbram, sed Christum suum Dominus iurauit, qui unus scilicet est Dei & hominum moderator, unus aduocatus, sacrificium & sacerdos, & is quidem, qui sanctificatus in æternum consummat Ebr. decimo. Hæc tamen epistola capite septimo consyderauit in hoc rege Malcizedek plura, quibus in eo Christus adumbratus fuit. Nomen, quod fuit dictus rex iustitiæ, locum regni Shalem, quod pacem significat, deinde, quod genus, ortus, & mors eius in scriptura non memorantur, quod denique Abrahæ bene precatus est, & decimas ab eo, ut præstantior acceperit, quæ omnia in Christo completa sunt. Nam hic est qui iustos reddit cunctos in se credentes, quare nemo rectius Malcizedek, id est, rex iustitiæ, quàm ipse dicitur, nemo item meliore iure rex Shalem, id est, pacis, quippe qui æternam pacem, ut cum Deo, ita cum rebus omnibus parauerit cūctis electis. Genus eius & ortū quoq;, quū idē Deus sit, *Tu es sacerdos secundum ordinē Mel.*
B nemo est, qui queat nosse. Mortis unus hominū expers est, quia solus peccati purus, ꝙ enim mortuus est, peccatis nostris semel mortuus est, idq; nostri et reparatio uitę iure dicit͂, mors dici uere non potest. Hic deniq; est, qui Abrahæ, ac in eo tori sanctorū uniuersitati bene & precatus est, & fecit, qa iustitia simul & æterna uita illos donat. Ei ergo iure se & omnia, nō decimas solas, sancti offerunt. In his ergo ordo, ratio, modusque est, quo Christus Malcizedek, in suo sacerdotio confertur, imo in illo ostenditur adumbratus. Inconsyderate quidam uolunt, regem Malcizedek sacerdotij Christi typum in eo prętulisse, quòd panem obtulerit & uinum, cū tamen scriptura non memoret, illū DEO panē obtulisse & uinum, sed protulisse (est enim הוֹצִיא) Abrahæ & militibus eius reuertentibus à cæde hostium, ac ideo famelicis. Christus quoque seipsum, non panem & uinum patri obtulit. Rectius hunc typum explicarent isti, si dicerent: Sicut Melcizedek fesso à prælio Abrahamo, & suis panem & uinum protulit, quo eos recrearet, & bene precatus est, ita Christum suis dare panem & uinum de cœlo uiuum ac uiuificantem, nempe carnem & sanguinem suum, quo ita uires reficiuntur, ut æternum gaudeant, & uiuant, quibuscunq; hic cibus ac potus contigerit. Ex eodem & hoc consyderauit Author eius Epistolæ, quod cum Seruator, cum iuramento Sacerdos constitutus est, natus è tribu Iehudah, non Leui, & constitutus sacerdos, non secundum ordinem Aharon, sed Malcizedek, unde mutato ita sacerdotio, & Legis, quantum quidem ad ceremonias attinet, mutationem fieri oportuerit, de quo dixi in uersum octauum Psalmo quinquagesimo. Sacerdotis plane est, rem diuinā facere, cum ergo aliud Aharonico sacerdotium succedere Deus uoluit, & per-

fectius, utrique & rationem, rem agendi diuinam uoluit mutari. Spectandũ
C ergo modo, quibus Christus Deum cerimonijs colere instituerit, nempe sui ipsius immolatione, & uita omnibus momentis proximorum usibus inseruiente, idque pro libero spiritus arbitrio, citra tot externorum rituum, ut antea, præscripta. Hoc sacerdotium, ut est priore perfectius, ita durabit, dum tradet regnum simul & sacerdotium Deo & patri. Kimhi hunc uersum in hunc modum exponit: Iurauit Iehouah tu es sacerdos, id est, princeps & rex in sempiternum. על דבר וגו׳, id est, propterea ut sis rex iustitiæ, facturus iudicium & iustitiam omni populo. A. Ezra autem על דברתי, iuxta morem & ritum Malcizedek interpretatur. Verum similitudinem in eo ponit, quod sicut Abraham prædæ partem decidit cum Malcizedeko, ita populus spolia relata ab hostibus obtulerit Dauidi. R. Shlomoh, in eo Dauidem Malcizedeco similem, quòd sacerdos & princeps altissimi uterque fuerit. Epistola ad Ebræos rem ipsam exposuit, cum Christum ignorant, nihil huius possunt rite intelligere. In דברתי redundat, sicut & in מלכי. Istæ paragogæ non infrequentes sunt in scripturis.

Ver. 5. 6. 7. ad uerbum *Dominus ad dexteram tuam, cædet in die iræ suæ reges. Iudicabit in gentibus, implebit (locum prælij) cadaueribus, cædet caput super terram amplam. E torrente in uia bibet, propterea attollet caput.*

Quo ad Dauidem fuit hoc uaticinium de uictoria uicinarum gentium, quæ ante Iisraelem adflixerant, quo ad Christum, uaticinium est de uictoria contra Satanam & mundum. Hinc uero est ad dexteram Dominus, omnia ipsi expediens, cunctósque hostes eius deijciens. Diuina ergo uirtute in die iræ suæ, hoc est, cum sæuire dignum est, cædit reges, comminuens quamlibet eximiam potestatem. Id in Dauide adumbratum est, cum regem Ammonitarum occidit, & populum eius crudeliter adeo concidit & exussit, tum & ali-
D arum gentium, qui illis uenerant auxilio, principes prostrauit. Tum sane iudicium exercuit in gentibus, ac repleuit omnia cadaueribus, id quod canit uersus sextus. Vno enim prælio legimus cæsos quadraginta millia equitum, & totidem peditum, ut memini in Psalmo uigesimo. Quod autem hic sequitur: Et cæcidit caput super terram רבה. Quidam R. Iehudah putat nominatim dictum de rege Ammonitarum, cuius Metropolis fuit. רבה, id est, Rabbah. Id, cum præmiserit in genere reges, non est absimile ueri. Insignis siquidem adeo fuit hæc urbs, ut Ioab expugnatæ titulum Dauidi deferret, indignũ ratus, alium quàm regem ipsum, illo insigniri. Memoratur etiam, ut corona regis huius urbis & gentis, maximi precij, Dauidi fuerit imposita, secundo Reg. duodecimo. Porro alij terram רבה pro ampla & potente accipiunt, quod quia generalius est, sequutus sum. Scio enim in Christum præcipue omnia dicta. Is uero Dominus noster, & rex in die iræ suæ, tempore quo par est ut iram suam declaret, multo potentius iudicia exercet. Quàm multos enim ille iam reges, quàm formidabilia terrarum capita, eorum qui regnum eius oppugnarũt, ab eo quod per Euangelion regnum suum mundo manifestauit, contriuit, quãtum prostrauit cadauerũ: Initiũ huius factum est à Iudæis, inde percussit & caput Romanũ, quod utiq; caput fuit super multam terram, & Turcarum caput internitioni dabit. Versu ultimo cædem hostium, & uictoriã auget. Significat enim tantum fundendum sanguinis, ut è flumine ex hostium sanguine facto, rex hic bibiturus sit. Nã per bibere sanguinem hostilem, plenam & ad animi sententiã perfectam uictoriam, scriptura solet significare, ut Num. 23. ubi Bileam de Iisraele sic uaticinatur: En populus sicut leo insurget, sicut leo attollet se, non iacebit, donec uorarit prædam, & sanguinẽ cæsorum biberit. Inde sequitur: Propterea

A attollet caput, hoc est, alacriter & fœliciter potestatem exercebit, factus superior. Id quod in Christo Seruatore tum planè conspicietur, quum hostes suos gehennæ uniuersos addicet. Sciens præterij uarias cum Hebræorum, tum nostrorum in Psalmum hunc enarrationes, quæ simplicior uisa est, & Christi gloriæ magis accomoda, eam tradidi. Nec dubito, quin qui obseruarit hic cani quid Deus Christo suo dixerit, hoc est, promiserit, ac in eo, ortum, successum, conditionem & potentiam regni eius, cum in electis, tum reprobis, memorari, & Christi simul studium aliquod habuerit, eum agniturum, me haud longè à scopo iecesse. Sed per me cuiq; semper liberum sit, de his sentire, & iudicare, quod se dignũ fuerit arbitratus.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI VNDECIMI.

HYmnus est, quo uirtus, sapientia, & bonitas Dei, quæ ex operibus eius, & gestis cum populo Israele, mirifice relucent, celebrantur.

PSALVS CXI.

ἐπαινετικὸς καὶ εὐχαριστικός.

LAudate Existimentem. Equidem ex toto corde 1
celebrabo Iehouam, in concilio & cœtu eorum,
qui sunt recti obseruantes.
Eximia sunt opera Iehouæ, in quibus, qui ea ex 2
B plorarint, inueniunt quæcunq; cupiunt.
Quicquid facit, celebre & magnificum est, & iu 3
stitia eius permanet in sæculum.
Effecit ut memoria esset mirabilium suorũ, Iehouah ille benignus, 4
& in beneuolentiam propensus.
Dedit colentibus se prædam, memor fuit in multa sæcula fœderis 5
sui.
Quanta uirtute sint facta eius, declarauit populo suo, cum daret eis 6
hæreditatem gentium.
Quæ manu sua efficit, fides sunt & æquitas, quicquid mandat fide- 7
le est.
Suffulta sunt, ut in omne æuum perstent, facta nimirum ex fide, & 8
recto iudicio.
Redemptionẽ misit populo suo, mandauit ut fœdus suum in omne 9
sæculum sacrosanctum seruaretur, sanctum est & tremendum no-
men eius.
Initium sapientiæ est timor Iehouæ, rectè sapiunt, qui mandatis eius 10
faciendis incumbunt, laus eorum perennat in sæculum.

C

EXPLANATIO PSALMI.

Ver. 1. ad uerbum. *Alelu iah Celebrabo Iehouā in omni corde, in consilio rectorum & cœtu.*) Psalmus hic tertius est, qui iuxta ordinem Aleph Beth compositus est, sed nō capita solum uersuum, uerum etiam hemistichiorum, à nouis literis incipiunt. Sic octo uersus, bina elementa, ultimi duo uersus, ut uterq; tria quoq; complectitur elementa. Ad eundem omnino modum & sequens Psalmus conscriptus est. Inuitat initio Psaltes ad laudes Dei, inde sui exemplum subijcit: Celebrabo, inquit, Deum in concilio, & cœtu recti studiosorum, idq; ex toto corde, ita sapientiam & bonitatem eius in cunctis operibus eius suspicio. סוד alioqui secretius, & consilium & concilium significat, uerum hic, ut עדה pro sanctorum cœtu publico accipitur, non dissimiliter accipitur & uersus 8. Psalmus 89. Quàm multis enim possunt, laudes Dei sancti deprędicare cupiunt. Verum soli recti, qui nihil quàm Dei gloriam & proximorum salutem spectant & quærunt, eas audire sustinent, fructumq; inde percipiunt, coràm illis igitur solis eas commemorant. Laudis portò, quam hic Psaltes canere instituit, initium est. Versus. 2.

Ver. 2. ad uerbum. *Magna opera Iehouæ, inquisita ad omnia, beneplacita.*) Magna, inquit, hoc est, modis omnibus eximia sunt opera Dei, quæ peruestigata faciunt ad omnia beneplacita illorum, scilicet uestigantium, hoc est, quicunq; illa diligentius fuerint contemplati, & explorarint religiosius, in illis deprehendent tantam sapientiam, & erga homines tam effusam bonitatem animaduertent, ut nihil penitus queant in eis desyderare, sed omnia uota sua longe superare agnoscent. Ita ut quod canit uersus sequens, ipsi quoq; deprędicent.

Ver. 3. ad uerbum. *Celebritas & magnificētia opus eius, & iustitia eius stat in sæculum.*) Hoc est, quicquid omnino Deus facit, ea sapientia & bonitate præcellit, ut nihil nisi mera celebritas sit, splendor & decus. Inde uero consequens est, quod sequitur: Iustitiam, hoc est, omnimodam bonitatem eius, perstare in omne sæculum. Hactenus cecinit de
D operibus Dei, quæ in toto hoc orbe uisenda Deus exhibet, deinceps canit de ijs, quæ fecit peculiariter Iisraeli.

Ver. 4. ad uerbum. *Memoriam fecit mirabilium suorum, beneuolus & misericors Iehouah.*) Ea sanè Iisraelitis, cū illos ex Aegypto per desertum in promissam terram induceret, præstitit, ut sempiternam mirabilibus suis his, quæ tum populo huic exhibuit, memoriam fecerit. Dum nanq; hic mūdus steterit, memorantur hæc filijs Dei, typiq; sunt, in quibus consilia bonitatis diuinæ descripta contēplantur, indeq; fiduciæ, amorisq; in Deum incrementa accipiunt. 1. Cor. 10. Quia uero in his præclaris adeo bonitatis suæ facinoribus luculentissimè Deus declarauit, quàm beneuolus sit, facilis & benignus, quātaq; humanitate, ad iuuandum se inuocantes propensus, Psaltes quasi exclamauit. Beneuolus & misericors Iehouah.

Ver. 5. ad uerbum. *Escam dedit timentibus se, memor est in sæculum fœderis sui.*) Hæc putant Hebræi eadem esse cum illis, quæ canit uer. 37. Psal. 105. Et eduxit eos ditatos argento & auro, nec fuit in tribubus eius, qui miserè haberet. טרף enim & si significet ui correptā prædam, uti carniuoræ bestiæ, aliàs animantes sibi in escam corripiunt, unde toties uerbum hoc in Psalmis pro uiolento raptu ex hac uita, usurpatur, transfertur tamen & ad prædam facultatum Nahum secundo. & Maleachi tertio, qui etiā ad uictum nō raptum. Nam Prouerbiorū trigesimo primo, de prudente muliere dicitur: Surgit durante adhuc nocte, & dat tereph, id est, debitum cibum domui suæ. Eodem significatu usus est uerbo hoc & Prouerbiorum tricesimo. Vocis itaq; proprietas non obstat, quo minus de opibus, quas abstulerunt Iisraelitæ ab Aegyptijs, intelligi hic uersus possit. Eam certe prædam Dominus illis dedit, quia & iussit petere, & dedit Aegyptijs animum, ut darent. In eo quoque
ostendit

A ostendit Dominus, se memorem fœderis sui, quod multis ante seculis cũ Abra-
ham percusserat, hoc est, promissionis, quam illi fecisse legimus Gen. 15. Gentẽ,
inquiebat, quæ illos in seruitutem rediget, iudicabo, & postea egredientur cum
opibus magnis. Qui ad Christi hoc carnem referunt nobis in cibum uitæ æter-
næ paratam, pie & religiose faciunt, nec illibens credidero, ideo Vatem usum
hac uoce טרף, quæ ex sua radice carneũ, potiusq́ alium cibum significat ut ad
istũ cibum uiuificum, in quo in est, quicquid unq́ Deus suo populo promisit, &
experi potest spiritu sanctorum subduceret.

Virtutem operum suorum adnuñciat populo suo, ut det illis hæreditatem gentium. Opera manus Ver. 6. et 7
eius ueritas & iudicium certa omnia mandata eius.) Canit traditam Iisraeli hæreditatẽ gen ad uerbum.
tium Cenaanitarũ. In eo sanè summo miraculo, uirtutẽ factorũ suorum, id est,
facinora summæ uirtutis, populo suo adnũciauit, hoc est, exhibuit. Ea canit uer.
7. esse fidem & iudicium, uel æquitatem, illis enim Deus præstitit quæ patribus
promiserat. Quod iudicium uocat, quidam ad id referunt, quod tum comple-
tam Amorræorum iniquitatem uindicatus sit. Subijcit his certa & fidelia man-
data eius, quod Kimhi in genere intelligit de omnibus, quæ Deus fieri mãdat.
Quæ nanq fieri in orbe statuit, ea mandat angelis, qui uerbum eius faciunt, ut
canit uer. 20. Psalm. 103. A Ezra intelligit de lege & præceptis, quæ sunt omniũ
cordibus inscripta, quibus nihil est, æque uerum & firmæ rectitudinis. Ego ma-
lim in genere de præceptis Dei intelligere, & puto hanc particulam, ita præce-
dentibus subiectã, ut illa de lege Dei in Psalm. 9. ijs quæ ibi de cœlis & sole præ-
missa sunt Erit ergo sensus: Facta manus eius, hoc est, quæcunq Deus facit, nihil
nisi fides & æquitas sunt, sic & quæ nos facere mandat, quæcunq præcepit, sum
mæ ueritatis, & iustitiæ existunt.

Suffulta in seculum & in sempiternum, facta in ueritate & rectitudine.) Hæc de utrisq & o- Ver. 8. ad uer
peribus & præceptis Dei, intelligi possunt. Sic sanè præcepta Dei suffulta, cõfir- bum.
mata sunt, ut citius cœli & terra transitura sint, quàm possit ab illis transire uel
B apiculus.

Redemptionem misit populo suo, cur auit in sempiternum fœdus suum, sanctum, & tremendum no- Ver. 9. ad uer
men eius.) Hic uersus idem canit, quod uersus ultimus Psalm. 105. nempe ideo re bum.
demptos à seruitute Aegyptiaca, & in terram Cenaan liberos introductos Iisrae
litas, ut fœdus quod cum eis Deus icit, seruarent, obseruantes quæ ipsis præce-
perat. In quo discendum, nostri redemptionem, ac cuncta Dei beneficia in hoc
nobis conferri, ut innocenter & sanctè uiuamus.

Primitiæ, sapientiæ timor Iehouæ, intellectus bonus omnibus facientibus ea, laus eius stat in sempiter- Versus 10. ad
num.) Deũ metuere, & colere omnis pietatis & salutis fons & radix est, quod uerbum.
qui agnoscunt, ac illa faciunt, præcepta scilicet Dei, recto sunt iudicio prediti ue
réq sapientes, & laus horum stabit perpetuò, quia à Deo huiusmodi laudãtur,
ac demum inter laudatos Patris cœlestis numerari, uocabuntur ad consortiũ re
gni superni. Quod enim dicit, Laus eius, more suo singulari pro plurali usus est,
quanq́ si ad Deum hoc referas phrasis non repugnet. Prouerbiorum primo ha
betur, Timor Iehouæ initium est scientiæ. Idem autem sensus est. Hinc discen-
dum, nullam esse sapientiã, nullã intelligentiam, ubi deest timor, cultusq́ Dei.

ARGVMENTVM PSALMI CEN-
TESIMI DVODECIMI.

*CAnit perpetuam fœlicitatem eorum, qui timent, colunt, & imitantur bo-
nitate Deum.*

C

in genere exegetico διδακτικός.

1 IAudate Exiſtimentẽ. Fœlix qui colit Iehouam,&
præceptis eius ſeriò afficitur.
2 Potentes erunt in terra eius poſteri, natio recti
obſeruantium benè habebit.
3 Opulentia & copiæ in domo eius, & iuſtitia eius
perſtat in ſæculum.
4 Recti ſtudioſis facit oriri lucem in tenebris, is qui
pronus eſt ad beneuolentiã,& propenſus ad miſericordiã, & iuſtus.
5 Vir bonus benignè faciet,& dabit mutuo, moderabitur res ſuas cũ
6 iudicio. Nam in ſempiternum non nutabit, ad perpetuam memo-
7 riam erit iuſtus. Cum audierit mala ingruere, nihil metuet, cõfirma
tum ſiquidem eſt cor eius, nempe ſub nixum Iehouah.
8 Suffultũ eſt cor eius, nõ metuet, donec optata uideat in infeſtis ſibi.
9 Diſtribuit, dátq́ inopibus, iuſtitia eius perſtat in ſęculum, potentia
eius exaltabitur cum dignitate.
Id improbus uidebit & indignabitur, frendet dentibus,& tabaſcet,
10 fruſtrabuntur ſiquidem deſyderio ſuo improbi.

Ver. 1. ad uerbum

H*Ale lu iah: Fœlicia uiri qui timet Iehouam, in mandatis eius delectatur ualde.*) Canit hic Pſalmus quæ & 37. Primo uerſu exprimit Pſaltes ingenium timoris cultusq́ Dei, cum ait: Et in præceptis eius delectatur ualde. Sic enim animatum eſſe oportet, quicunq Deum uere timuerit. Qui ſanè filius Patris uerè obſeruans eſt, nihil prius, aut cupit, aut ſtudet, q̃ præceptis eius morem gerere. Vnde igitur omnis fœlicitas prouenit, primũ poſuit, ſtudium ſcilicet Dei,& curam innocentiæ atq iuſtitiæ. Quærentibus ſiquidem primũ regnum Dei,& iuſtitiam eius, cætera omnia adijciuntur.

D

Ver. 2. ad uerbum

Potens erit in terra ſemen eius, generationi rectorum bene fiet.) Canit fœlicitatem liberorum timentis Deum, quos ait, fore in terra potentes, hoc eſt, firma & ſtabili proſperitate. Eam canit & uer. 26. Pſalm. 37. Vt nanq ſanctis ſuis liberos donat Deus, ita donat ferè bonos & fœlices. Si non omnes, ut nec ſanctiſſimorum patrũ poſteri omnes boni fœlicesq́ fuere, ſaltem aliquos. Canit autẽ hic, ut Deus uulgus ſuorũ habeat, quos enim ad ſingularia effert, ijs ſolet nonnunq̃ etiam inſignia immittere aduerſa.

Verſus 3. ad uerbum

Opulentia,& diuitiæ in domo eius,& iuſtitia eius perſtat in ſeculum.) Fœlicitatem canit diuitiarum, cui adiecit: Et iuſtitia eius perſtat in ſęculũ, propterea, quod uulgus diuitijs ferè auertatur à recto, iuxta illud, Difficilius eſt camelum tranſire per foramen acus, q̃ diuitem in regnũ cœlorũ. Quantũ enim opes creſcũt, tantũ creſcit & opum ſtudiũ. Deiq́ contẽptus, niſi miraculo ſeruet cor in officio ſpûs ſanctus.

Ver. 4. ad uerbum.

Oritur rectis lumen in tenebris, beneuolus & miſericors,& iuſtus.) Dei ſtudioſos tutos agere, dũ alij calamitatibus obruũtur, ſed ſub allegoria lucis & tenebrarũ. Tenebrę enim dicũtur tẽpora aduerſa, ut bella, famis, peſtilentiæ. Kimihi totũ uerſum de uiro recti ſtudioſo interpretatur, q̃ ijs adflictis in aduerſo tempore pro uiribis ſuccurrit, bonumq́ ſe, miſericordẽ,& iuſtũ præſtat. Significat enim iuſtitia, uirtutẽ cõſummatam, hoc eſt, bonitatẽ abſolutã.

Verſus 5. ad uerbum.

Bonus uir, beneuolus eſt,& dat mutuum negocia ſua geret cum iudicio.) Celebrat mores, quibus ſancti prædíti ſunt, in omnibus hi patris cœleſtis bonitatem imitãtur. Illud: Diſpenſabit uerba ſua cum iudicio, Kimhi de eo intelligit, quod cum iudicio & iuſto delectu beneſacit, ut proſit omnibus, officiat nemini, quod fit, cum

pro dignitate cuiq; tribuitur. Notū est רבר pro re accipi. Kimhi illud טוב אליש
A intelligit, ut initiū uersus אשרי איש, pro bene erit uiro, qui beneuolus fuerit,
& mutuum dederit.

Nam in seculum non nutabit, & memoriæ sempiternæ erit iustus. Ab auditione noxia non time- Ver. 6. 7. 8.
bit, confirmatum est cor eius, subnixum Iehouah. Sustentatum est cor eius, non timebit, donec quòd ui- ad uerbū
deat in coartatoribus suos.) Stabilitatem fortunæ ac nominis canit uer. 6. Septimus securitatem ex fiducia in Deum, dum nunciantur imminere mala. Octauus prędicat tutum fore sanctum, donec gratam uideat in hostibus suis ultionem. Neq; enim hostes habet, nisi qui & Dei sunt, quos perijsse, ut gloriæ Dei interest, ita iure recreat Dei studiosos.

Dispergit, dat inopibus, iustitia eius perstat in seculum, cornu eius attollet (se) in dignitate.) Ca- Ver. 9. ad uer
nit, qualis sit uerus Dei cultor, in pauperes, nam, ut se in mediocres habeat, canit bum.
uer. 5. Hic iterum adiecit iustitiam eius manere in sęculum. Nam nisi ea perennis esset, perfacile à largiendo pauperibus cupiditate retraheretur, quod uidemus proh dolor usu uenire, etiam summam iustitiam professis.

Improbus uidet & indignatur, nudat dentes suos, & diffluit, desiderium improborum perit.) Si- Ver. 10. ad uer
cut hoc bonitatis studio, pius Deo in primis gratificatur, eumq; uerè colit, ita ille bum.
uicissim euehit ipsum, dignitateq; præcipua ornat, ut inde improbi summe turbentur, & planè tabescant, quorum scilicet necesse est uota, quandoquidem impia sunt, perire. Hæc canit uer. ult. Porrò animaduertendū, hic Vatem cecinisse externam sanctorum fœlicitatem, quæ omnibus Dei synceriter studiosis, certè ad hunc modum contingit, nisi ad sublimiora illos Dominus uocarit, nimirū ut sua in aduersis tolerantia, mundo ostentent opes futuri seculi. Quas cū post Christum reuelatum, magis proferri conueniat quàm antea, plures quoq; ad id hoc tempore, q̃ priore, Deus deligit. Vtcunq; autem cadant res, nihil poterit desyderare boni, quisquis Deum ex animo coluerit, bona autem ea tantum, quisquis huiusmodi fuerit, sibi ducet, quibus queat & Dei gloriam, & proximorum
B salutem promouere. De his plura in Psalmū uigesimumquintū, tricesimúquartum, & tricesimumseptimum.

ARGVMENTVM PSALMI CXIII.

INuitat ad laudes Dei ab eo, quod cuncta intuetur, regit, & pro arbitrio suo mutat, humiles semper euehens, & miseros restituens.

PSALMVS CXIII.

ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός.

LAudate Existimentem, Laudate serui Iehouæ, lau 1
date nomen Iehouæ.
Prædicetur nomen Iehouæ, hoc tempore, & in 2
omne seculum.
Ab ortu Solis usq; ad occasum, laudatū est no- 3
men Iehouæ.
Sublimis est super omnes gentes Iehouah, su- 4
per cœlos decus eius.
Quis conferatur Iehouæ Deo nostro, illi in sublimi præsidenti? 5
Qui demittit se, ut uideat quæ in cœlis sunt, quæq; in terra omnia. 6
Qui attollit è puluere pauperem exaltat stercore inopem. 7
Vt collocet cum optimatibus, cum optimatibus populi sui. 8
Qui restituit sterilem, ut familiam habeat, & facta liberorū lætetur. 9
Laudate existimentem.

C

Ver. 1. 2. 3, & 4. ad uerbum.

HAlelu iah laudate serui Iehouæ, laudate nomen Iehouæ. Prædicetur nomen Iehouæ à nūc usq; in seculū. Ab ortu solis, usq; ad occasum eius, laudatum nomen Iehouæ. Celsus super omnes gentes Iehouah, supra cœlos decus eius.) A fide prouidentiæ diuinæ, tota pendet religio, idcirco tam crebro canit Psaltes, Deū cūcta intueri & gubernare, extollereq; eos tantū, qui sese humiliarint. Id in toto orbe, in omnibus gentibus, quin & in cœlestibus corporibus, atq; angelis, quotidie multis miraculis declarat, inde & omni tēpore, quod canit uer. 2. & ubiq; in toto orbe, quod canit uer. 3. nomē eius laudatū, clarū, & celebre est, ita, ut ad cœlos usq; pertingat, imò eos superet decus & maiestas eius, id quod canit uer. 4. Hęc uidēt sentiūt, & experiūtur uniuersi, at cæcę cupiditates multos auertūt, ne, ut par erat, hæc perpendāt, indéq; Deum digne, colant. Seruos igitur Iehouę qui sese iam illi addixerunt, ad prædicandū laudes eius noiatim inuitat.

Ver. 5. 6. ad uerbum

Quis sicut Iehouah Deus noster, qui sublimat ad sedendum. Et humiliat ad uidendum in cœlis & in terra.) Ver. 5. canit extulisse illum sedem supra omnia, hoc est, regnum in omnia obtinere, atq; ut potestate omnibus supereminet, ita nihil esse tam humile & depressum, ad quod se non demittat, cognitione & prouidentia sua. Canit autē etiam demittere se, ut uideat in cœlis, quo significaret cœlestibus quoq; mentibus illum infinito esse celsiorem.

Ver. 7. 8. ad uerbum

Qui erigit è limo pauperem, attollit inopem è stercore. Vt collocet cū principibus cū principibus populi sui. Qui restituit sterilem domus (ut) sit mater filiorū gaudens, laudate Iah.) Quod humilia intueatur, probat his tribus uersibus, ab eo quod pauperes ex contēptissimis sordibus extollat, nec extollat solum, uerum etiam cū optimatibus populi sui, hoc est, prima dignitate & fœlicitate pollentibus collocet. Honorat enim qui honorare eum ipsum. 1. Reg. 2. Itē quod restituit sterilē, ut familiā nanciscatur, בית

D enim hic pro familia accipitur, sicut in Exodo: Et fecit illis domos, id est, donauit liberos & familiam, & facta mater filiorū lætetur, id quod in Sarah, & Hannah, matre Shmuelis declarauit. Eadē de Deo cecinit Psalm. 68. ab initio, Psal. 75. & Psalm. 107. sub finem. Credidisse enim ab uno Deo omnia moderari, & institui, initium & summa totius salutis.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI QVARTI.

CAnit eductum Iisraelem ab Aegypto, & præcipua miracula, quæ pro eo Dominus designauit, perstringit.

PSALMVS CXIIII.

ἐγκωμιαστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

1 CVm egrederetur Iisrael ab Aegypto, domus Iaacob è populo linguæ alienæ.

2 Iehudah erat Deo populus sanctus, Iisrael in quo principem ageret.

3 Mare uidit & fugit, Iordanis cessit retrò.

4 Montes subsilierunt ut arietes, colles ut agni gregis.

5 Quid tibi est mare, quòd fugis, Iordanis, quòd cedis retro?

6 Quid ô montes, quòd subsilitis ut arietes, colles ut agni gregis?

7 A præsentia Domini pauescet terra, à præsentia Dei Iaacob.

8 Ille redegit rupem in stagnum aquarum, petram in fontes aquarum.

In

A Ver. 1. ad uerbum. *IN egrediendo Iisraelem ex Aegypto, domum Iaecob cum populo barbaro.*) Aegyptios uocat populum לעז, id est, linguæ barbaræ & ignotę. Sic enim fuerant Iisraelitis ab initio, cum ad illos concederent, & fieri potest, cum egerint separatim in terra Goschen, ut uulgo, lingua Aegyptiorum semper aliena manserit.

Ver. 2. ad uerbum. *Fuit Iehudah in sanctificationē ei, & Iisrael in principatū ei.*) Canit Iehudah eū fuisse in sanctificationem, hoc est, in populum sanctum à Deo delectum, & Iisraelem in dominium, in quo scilicet ipse iam Dominum & principē ageret, iuxta illud: Vos eritis mihi regnum, sacerdotes, gens sancta, Exodi 19. Iehudah in fœminino posuit, & intelligit per eam tribum, totum Iisraelem, ut aliàs per Ephraim. Memorant etiam Ebræi in ingressu maris rubri tribum Iehudah primam fuisse, quę auderet freta Dei uerbis, abyssis maris rubri sese committere, quo, ut Dominum peculiariter sanctificauit, hoc est, sanctum, & suprema maiestate suspiciendum, testata est, ita apparuit simul ipsam quoq; à Deo sanctificatam. Cum enim ei dederat uerbis suis habere fidem, dederat plane sortem filiorum Dei, fide siquidem renascimur filij Dei & hæredes.

Ver. 3. ad uerbum. *Mare uidit & fugit, Iordanis auertit se retro:*) De mari & Iordane, per prosopopœiam, loquitur ut de hominibus: Vidit, inquit, utiq; exercitum Dei, indeq; quasi pauefactum, fugit, & Iordanis cessit retro. Nam illico, ut uirga Aharon, mare rubrum cæderetur, sectum, uiam dedit Iisraeli, ita & Iordanis simul atq; sacerdotes gestantes Arcam pedibus suis eum attigissent, diruptus est, parsq; stetit, ut murus, pars in mare salis defluxit, Iehosua 3.

Ver. 4. ad uerbum. *Montes subsiluerunt sicut arietes, colles sicut filij gregis.*) Mōtis Sinai concussionem ac tremorem, qui uisus est, cum Dominus daturus legem in eum descendisset, qui indubie non in uno monte, sed omnibus uicinis, uisus est, quare Psaltes montes dixit, assimilat subsilitioni arietum & ouium. Currentes enim oues subsiliunt. Sic legimus Exodi 19. Et agitabatur omnis mons ualde. Quòd sane dixit, omnis mons, tota ea montana designauit.

B Ver. 5. 6. ad uerbum. *Quid tibi mare quia fugis, Iordanis quia auertis te retro? Montes, quia subsilitis sicut arietes, & colles sicut filij gregis.*) Quod appellat mare, Iordanem, & montes, rogatq; unde illis fuga hæc, istis exagitatio, acciderit, cupit excitare animos nostros, ut diligentius tantum miraculum perpendamus, & Deo cui cedunt omnia, ipsi quoq; cedamus.

Ver. 7. ad uerbum. *A facie Domini pauescet omnis terra, à facie Dei Iaecob.*) Iubet totam terram expauescere, ad aduentum Dei, in Iisraele præsentis, quo significat, quod tum factum scriptura memorat. Quidam חוּלִי ut responsionem terræ accipiunt, quam fecerit Vates ad præcedentis uersus interrogationem respondere. Meum pauescere est à præsentia Domini. Alij uolunt י ociose adiectum, ut legas: à præsentia Domini terram pauescere, pro, pauescit terra.

Versus. 8. ad uerbum. *Qui conuertit rupem (in) irriguum aquarum, petram in fontes aquarum.*) Canit Dei potentiam à miraculo aquæ, ad iussum eius è petris manantis. De quo in Psal. 78. & 106.

ARGVMENTVM PSALMI CXV.

ORat Deum, ut propter nominis sui gloriam populo suo benefaciat, quo manifestum fiat ipsum unum Deum esse, & idola gentium nihil figmenta.

C

PSALMVS CXV.

ἐυκτικὸς καὶ παραινετικός.

1 NOn nobis ô Iehouah, non nobis, sed nomini tuo
da decus, propter boniiatem tuam, propter fidē
tuam.
2 Quare dicāt gentes, ubi est modo illorum De-
us?
Et Deus noster in coelis, is facit quæcunque li-
3 buerit.
4 Idola illorum, aurum sunt & argentum, opus hominis.
5 Os illis est, nec loquuntur, oculi nec uident.
6 Aures eis sunt, nec audiunt, nares, nec olfaciunt.
7 Manus eis sunt, & nihil attrectant, pedes, nec ingrediuntur, neque
gutture suo immurmurant.
8 His pares sunt qui ea faciunt, & quicunque illis nituntur.
9 Iisrael nitere Iehoua, ipse enim eis auxilio est, & uice clypei.
10 Domus Aharon nitimini Iehoua, ipse eis est auxilio, & uice clypei.
11 Cultores Iehouæ nitimini Iehoua, auxilio eis est & uice clypei.
12 Iehouah memor erit nostri, benefaciet, benefaciet domui Iisrael, be-
nefaciet domui Aharon.
13 Benefaciet cultoribus Iehouæ, paruis simul & magnis.
14 Augeat beneficentiam erga uos Iehouah, erga uos, & erga filios ue
stros.
15 Vos estis quibus benefacit Iehouah, qui finxit coelum & terram.
16 Coeli coeli Iehouæ, terram autem dedit hominibus.
17 Mortui haudquaquàm laudabunt Existentem, nec quicunque de-
scendunt in loca silentum.
18 At nos prædicabimus Iehouam, ab hoc tempore usque in sæculum,
laudate Existentem.

Versus 1.2. ad uerbum.

N*On nobis Iehouah, non nobis, sed nomini tuo defer decus, propter bonitatem tuam, pro pter ueritatem tuam. Quare dicent gentes, ubi obsecro est Deus illorum?)* In Psalmum sextum & alijs in locis iam aliquoties dixi unam sanctis caussam esse, cur hic uiuere cupiant, ut Dei scilicet cognitionem & cultum profetant. Ergo Iisrael in discrimen adductus, ab idolatris gentibus, orarut Deus suum nomen, suum decus, ab illorum contumelijs uindicet, ope sibi lata, qua appareat ipsum uere Deum esse, inania autem simulacra, quæ colunt illi, insana superstitione delusi. Dolebat enim sanctis, gloriæ Dei in primis studiosis, iactare impias gentes: Vbi nunc est Deus illorum? ridebant alioqui Dei populum Ethnici, quod absque simulacris Deum adorarent, unde Iuuenalis Sat. 14. Nil præter nubes, & coeli numen adorant. Vulgatum quoque fuit illud dictum, quod memorat Tacitus lib. 21. de tēplo Salomonis loquens: Nulla intus Deum effigies, uacuam sedem, & inania arcana. Vbi ergo Deus etiā ope sua Iisraelem destitueb at, blasphemiæ illorum augebantur, & confirmabatur

su-

A superstitio. Id supra q̃ dici possit, utebat sanctos. Contra hos ergo, non sine ardẽ-
tiore affectu, ueri Dei confessionem subiunxit.

Deus noster in cœlis, omne quod libet, facit.) Hoc dicere uoluit: Etiam si nulla manufa- Ver. 3. ad uerbum.
cta colimus idola, Deo tamen adeo non destituimur, ut soli uerũ colamus, præ-
sentemq́ habeamus, Deus noster in cœlis est, & eius potentiæ, ut quicquid om-
nino libeat, faciat, nullis rebus non præsentissimus, cum quæ uos ô gentes coli-
tis, uitæ expertia simulacra sint, frustra ad humanam figuram ficta. In cœlis dicit
præsidere Deum, qui tamen nusq̃ abest, eo quod è cœlis potentiam suam lucu-
lentius uisendam exhibeat. Pulchra autem Dei definitio, facit quæ libet, quod
nulli sane, nisi Deo competere potest. *Idola eorum argentum & aurum, opus manuũ ho-* Ver. 4. 5. 6. 7
minis. Os illis & non loquuntur, oculi illis & non uident. Aures eis & non audiunt, naris eis, & nõ ad uerbum
olfaciunt. Manus eis & non palpitant, pedes eis & non ingrediuntur, non immurmurant gutture suo.)
Inanitatem idolorum deridet potius q̃ describit. Quicquid enim in illis momẽ-
ti alicuius est, materia est, & ingenium artificum, præterea nihil. Id canit uer. 4.
Reliqui tres traducunt mendacium humanæ figuræ, omni adeo hominis fun-
ctione inanis. Hinc uero stultitia, imo insania fingentium idola, ingeniose ad-
modum ridetur. Quid enim stultius q̃ conari hominem simulacro exprimere
Deum, qui seipsum exprimere nequit? Nam præter inanem figuram nihil est,
quod queat homo suo dare figmento.

Sicut illa erunt qui faciunt ea, omnis qui nititur eis. Iisrael nitere Iehouah, hic auxiliator eorum, & Ver. 8. 9. 10. 11
clypeus eorum. Domus Aharon nitimini Iehouah, hic auxiliator eorum, & clypeus eorum. Timentes ad uerbũ.
Iehouam nitimini Iehouæ, hic auxiliator eorum, & clypeus eorum.). Postq̃ idola digne irrisit,
affirmat illis similes, meros trũcos, omniq́ homine digno sensu destitutos, qui
idola faciunt, eisq́ fidunt. Moxq́ ad fidendum & colendum Deum inuitat, pri-
mum Iisraelem, inde domum Aharõ, ut quæ ad id delecta erat, ut in cultu Dei,
reliquo populo præiret, demum quosq́ Dei timentes, quibus omnibus canit il-
B lum præsidio futurum, & uice clypei, hoc est, malis omnibus uindicaturum, &
bonis omne genus cumulaturum.

Iehouah memor nostri, benefaciet, benefaciet domui Iisrael, benefaciet domui Aharon. Benefaciet Vers. 12. 13. 14
timentibus Iehouam, paruis cum magnis. Addet Iehouæ super uos, super uos & super filios uestros. 15. ad uerbũ.
Vos estis quibus Iehouah benefacit, qui fecit cœlum & terram.) Fides, qua Deo nitimur, nos
Deo, ita Deum addicit nobis, facitq́ ut per æuum eius beneficentia fruamur. Id
canit Vates hisce uersibus, & distribuit eam nominatim in eos, quos ad fiden-
dum Domino in præcedentibus uersibus hortatus est. Versu decimotertio ad-
dit hanc promiscue omnibus Deum colentibus expositam, paruis æque ac ma-
gnis. Hanc in dies augeri canit uersu decimoquarto. Versus decimusquintus ha-
bet exclamationem, natam ex tantæ bonitatis admiratione. Hos qui Deo cre-
dunt esse eos, in quos incomparabiliter Deus beneficus esse soleat. Loquitur e-
nim hic de uero Iisraele, ueris sacerdotibus, uerisq́ Dei cultoribus, qui sũt quot-
quot Christo uere credunt. De dictione ברך dictum sæpe. Fauorem beneficum
significat, sic reddidi.

Cœli cœlorum Iehouæ, & terram dedit filijs hominis. Mortui non laudabunt Iah, nec omnes qui Ver. 16. 17. 18.
descendunt (in) silentium. Et nos predicabimus Iah, ex hoc tempore, usq; in sæculum, laudate Iah.) ad uerbum.
Vltimis tribus, redit ad id, quo cœpit, orans populo Dei restitutionem, ut libe-
ratus à tyrannis gentium, laudes ipsi Deo uero canere ualeat. Ad id dicit: Cœli
cœli Iehouæ, terram dedit filijs hominum, Quasi diceret: Cœlos sibi Dominus
uendicauit, in quibus perpes & beata uita uiuitur, hominibus dedit hanc terrã,
in qua uiuerent, & ipsum glorificarent, si iam ab impijs hinc rapimur, quis cele-
brabit nomen Domini? Impij hostes nostri, illud modis omnibus blasphemãt,
& mortui te non laudant Domine, serua igitur nos, ut uel aliqui sint, qui laudes

tuas in terra hac deprædicent, ad quod nos paratos offerimus. Cœli cœli dicit,
C qua geminatione forsan uoluit exprimere, quanto melior sit conditio cœlituũ,
ꝙ terrigenarum, aut certe uoluit significare inexplicabilem esse cœlestium man
sionum, & dignitatem & fœlicitatem. Qua uero ratione cœli Deo tribuantur,
dixi aliàs & supra in uersum tertium.

DISPVTATIO DE ABVSV
Simulacrorum.

A Versu quarto usq; ad octauum traducit Vates inanitatem & impie
tatem simulacrorum, quo circa haud intempestiuum uidetur excu
tere, qua de caussa illa ubiq; in scripturis adeo damnentur, cum in-
stituta tamen uideantur, ut rudem plebem admoneát Dei, & ope-
rum eius, religionemq; hoc pacto promoueant. Consyderanti igi-
tur scripturas, quæ potissimum idola detestantur, uidetur hæc prima caussa hu-
ius tantæ detestationis esse, ꝙ usus simulacrorũ, quæ quidẽ religionis ergo habẽ
tur, animos hominum, uera solidaq; religione, & admiratione diuinæ maiesta
tis ubiq; diffusę, nusꝗ non in oculos ultro incurrentis, tacite, & sub prætextu re-
uerentiæ huius intendendæ, soluat, dum illam nimirum quæ omnia implet,
nusꝗ deest, adeo nihil figmentis, & nulla ex parte tantæ immẽsitatis respondẽ
tibus addicit, sensimq; hominum mentes à consyderatione cœli & terræ, ac o-
mnium quæ in his continentur, tot præclarissimorum operum Dei, quibus ui-
uimus, & semper Deum sentimus, inter quæ minimum ipsius maiestatem infi-
nito magnificentius repræsentat, ꝙ ulla unꝗ possint ꝗlibet excellentis & artis
& materiæ, idola, auocatas, in ipsorum tandẽ idolorum cultu ueneratione sub-
D sistere facit, omni simul inocentiæ studio, quod scilicet non nisi à solida Dei re-
uerentia & nascitur & souetur, profligato. Tum enim Deum imitari bonitate li-
bet, cum persuasum habemus, ipsum esse optimum, maximum, istud autẽ nun-
quàm consequemur, si non ubiq; præsentem, omnia in nobis efficientem, eum
in quo uiuimus, mouemur, sumus, tantum, quem tota cœli & terræ machina,
tot summe admiranda eius opificia non capere, sed uel digne repræsentare pos-
sunt, agnoscamus. Id sane Deus uoluisse sibi uidetur, cum diceret: Vos uidistis
ꝙ sum uobis de cœlo locutus, non facietis ergo uobis Deos argenteos & aure-
os, Exo. 20. & Deut. 4. Vocem uerborum eius audistis, formam penitus nullam
uidistis. Cuius enim rei similitudine repræsentaretur, qui condidit omnia, qui
infinitus est, qui immensus, qui uerbo cuncta finxit, seruat, moderatur, nulli nõ
præsentissimus, tum immensa siquidem est, ac irrepræsentabilis eius maiestas,
ut nihil etiam operum eius effingi ab homine queat. Externam siquidem figu-
ram ac colorem homo utcunq; refert, at ipsam rei substãtiam ac uim assequi nõ
potest. Id scripturæ monent, cum ridicule adeo efferunt, idola formis suis haud
quaꝗ respondere, os habere, sed nihil posse loqui, oculos, sed nihil uidere &c.
Hæc adeo & Numa secundus Romanorum rex, homo ethnicus agnouit, ut cũ
templa Romæ & cerimonias uarias institueret, simulacrum tamen nullum in
eis statueret, ut scriptum reliquit Dionisius Halicarnasseus, & refert id Cyrillus
contra Iulianum lib. 6. Vnde in centum & sexaginta annis in templis Romę si-
mulacrum nullum extitisse traditur. Quod & Eusebius in libro de præparatio-
ne Euangelica, ex sententia Clementis testatur. Mamorat Aelius Lampridius, et
Imp. Hadrianum, templa sine simulacris fieri iussisse, quæ eo ꝙ sua non habe-
rent numina Hadriani dicebantur. Velut in arctum enim immẽsa Dei maiestas
cogitur, dum operi hominis peculiariter addicitur, fitq; ilico, ut tantum illo in
loco, ubi idola collocata sunt, Deum non sane metuamus, sed metuere nobis ui
deamur, inibiq; cerimonijs aliquibus perfuncti, tota nobis pietate, omniq; Dei

cultu

A culto defuncti uideamur, alijs omnibus in locis pro libidine nostra uiuentes,
quasi nusq;, nisi ubi collocatum idolum est, Deus nostra uideat, aut certe inno-
centiam requirat. Hinc & eò prolabimur, ut non putemus Deum alibi tam fa-
cile nos audire, id mox aliam superstitionem uulgo parit, adesse scilicet numi-
nis aliquid simulacris, quam Satan, ut olim, ita nostro quoq; sæculo præstigijs
suis plurimum prouexit, donec eò multi deuenerunt, ut nec fidant uere Deo,
nec metuant eum, multo minus bonitatem eius æmulari, qui unus est illi gra-
tus cultus, studeant. Hæc præuidens Deus, & uolens maiestatem suam ubiq; co-
li, ubiq; agnosci præsentem, nulla omnino ratione per simulacra coli se à suis uo-
luit. Nihil moratus, quod ipsius admoneri rudiores per illa posse uideantur.
Quem enim Dei non admonent, tam admiranda machina cœlorum & terrę,
ipse, alijq; homines, sic ad Dei imaginem ab ipso Deo formati, ut inimmitabile
opus sit creaturis uniuersis, hunc simulacra somnio memoriæ Dei, & cogitatio-
nis religiosioris inani opinione deludere possunt, ueram autem Dei recordati-
onem parere non possunt. Scite igitur & uere contra gentes scripsit D. Athanasi- *Athanasius.*
us: Dicant quæso (inquit) quo pacto per simulacra noscatur Deus, An per circum
positam illis materiam, an per inductam materię formam? Si ob materiam, quę
iam formæ necessitas, ut non prius etiam q; ista fingerentur, per omnem pror-
sus materiam apparuerit Deus, cum omnia testētur gloriam eius? Porro si super-
ducta effigies diuinæ cognitionis caussa est, quid iam pictura cæteraq; materia
opus est, ac non magis per ipsa uera animalia, quorum formæ simulacra sunt;
Deus cognoscitur? Nam clarius profecto Dei gloria innotesceret, si per animata
rationabilia & irrationabilia, q; per inanimata atq; immobilia manifestaretur;
Cum ergo intelligendi Dei gratia sculpitis aut fingitis imagines, rem profecto
minime dignam facitis &c. Hactenus Athanasius. Præclara multa in hanc sen-
tentiam & Lactantius lib. institutionum secundo, cap. 1. 2. 3. 4. 5. 19. & alibi, imo
toto libro scripsit. Hæc cum ita sint, uiderint Ecclesiarum proceres, q; Christi po
B pulum deceat, cuius est Deum, qui spiritus est, in spiritu & ueritate, non Hieroso
lymis, aut in monte alio, adorare, templa nostra plena adeo simulacris cernere.
Quodq; per uitiosam superstitionem aperte testatur, alia alijs haberi augustiora
ac diuiniora, etiam eiusdem Diui. Sæpe uiginti aut triginta sunt D. Virgini una
in æde positæ statuæ, una autem sola digna habetur, cui populus cereos accen-
dat, cui suffitū paret, cui supplicet, cui cātiones instituat, cui sacrificet, ac omnia
ea faciat, quæ olim idolis suis insana gentilitas. Idem q; plurimis diuorum simu
lacris fieri uidemus. Si iam & nos Lactantius rogaret: Si diui uestri, si sacra Chri-
sti parens, in cœlis sunt, cur oculos in cœlum non tollitis, & in aperto sacrifi-
cia celebratis? Cur ad parietes & lingna, & lapides potissimum quàm il-
lò spectatis, ubi eos esse creditis? Quid sibi templa, atq; uolunt, quid denique
ipsa simulacra? Hæc ille, Diuus Epiphanius Salaminæ Cypri Episcopus in Epi-
stola ad Iohannem Episcopum Hierosolymitanum, quam D. Hieronymus suę *D. Epiphan.*
contra eundem præmisit, in Latinam uersam ita scripsit: Quando simul perge-
bamus ad sanctum locum, qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more
Ecclesiastico facerem, & uenissem ad uillā, quæ dicitur Anablatha, uidissemq;
ibi præteriens lucernam ardentē, et interrogassem, quis locus esset, didicissemq;
esse Ecclesiam, & intrassem, ut orarem, inueni ibi uelum pendēs in foribus eius-
dem Ecclesiæ tinctum atq; depictum, & habēs imaginem quasi Christi, uel san-
cti cuiusdam, non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cū ergo hoc uidissem
in Ecclesia Christi contra authoritatem scripturarum, hominis pendere imagi-
nem, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus Ecclesiæ eiusdem loci, ut
pauperem mortuum eo obuoluerēt & efferrēt. Quid hic quæso faceret, si mo-

do apud nos uideret omnes parietes, columnas, fornices, lacunaria, pauimen-
C ta, sacras uestes, ac quicquid omnino in templis est, plenum statuis & imagini-
bus, nec Christi solum & Diuorum, quorum nobis uitam certiores historiæ, te-
Gregorius. stantur, sed tot anilium figmentorum, & noxiorum superstitionum, atq; sic scul
pta, ficta, picta, ut nihil minus quàm uitæ honestatem doceant? Certe nec diuus
Gregorius, primus alioqui imaginum in templis defensor, hæc probaret. Sic e-
nim ille, cum usum imaginum uellet maxime defendere, ad Serenum Episco-
pum Massiliensem, qui illas, offensus populi superstitione exusserat, scripsit: Nõ
fregisses, quod non adorandum in Ecclesijs, sed ad docendum tantum fuit col
locatum, quin potius ita tuis dixisses: Si ad hanc instructionem, ad quam imagi
nes antiquitus factæ sunt, habere uultis in Ecclesia, eas omnibus & fieri, & habe
ri permitto. Vnde si quis imagines facere uoluerit, minime prohibe, adorare ue
ro imaginem omnibus modis deuita. Hactenus Gregorius. Iam quid est adora
re, si hoc non est, quod statuis plerisq; & imaginibus uulgo fieri uidemus, quibus uo
ta nuncupantur, à quibus sanitates & alia beneficia orantur, ad quas uotiuæ pe-
regrinationes suscipiuntur, ante quas sese homines prosternunt, thus incendũt,
cereos ponunt, munera offerunt, & id genus? Si dicant se eos respicere, quorum
imagines sunt, cur ergo non omnibus illorum Diuorum statuis parem honorẽ
impendunt? Quanq; & hæc ipsa impia superstitio sit, salutem aliunde q̃ ab uno
Deo petere, & putare diuis, qui uere sunt, ullum cultum gratiorem esse, q̃ ipso-
rum fidem & innocentiam imitari, ut Dei nos beneuolentiæ, ipsorum exẽplo,
penitus committamus, & tum pro uiribus proximis benefaciamus. Inficiari cer
te non potest idolorum usum à gentibus in Ecclesiam irrepsisse. De quo ita scri-
bit Eusebius in Ecclesiastica historia lib. 7. cap. 14. Et nihil mirum, si hi qui ex gẽ
tibus crediderant, pro beneficijs, quæ à Saluatore fuerant consequuti, huiusmo
di uelut munus uidebantur offerre, cum etiam nunc uideamus Apostolorum
D Petri ac Pauli, & ipsius etiam Saluatoris, imagines designari, tabulasq; depingi,
sed & antiquas eorum imagines, à quibusdam conseruatas nos uidimus. Quod
mihi uidetur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatum, quod ita soleãt ho-
norare, quos honore dignos duxerint. Insignia enim ueterũ reseruari ad poste-
rũ memoriã, illorum honoris, horũ uero amoris est indicium. Hactenus Eusebi
us. Iã quis dubitet, præstare, ritus Iudæorum, populi Dei, præsertim tã sancte præ-
ceptos, amplecti, q̃ impiarũ gentiũ? Prætexímus rudẽ plebẽ his doceri pietatẽ,
annuã illã non potius dedoceretur. Profecto frustra erit doctrina imaginũ & sta-
tuarũ, ubi Euangelion cum attestatione operum Dei, nusquàm non Deum no-
bis authorem suum & nostrum ingerentium, nihil effecerit, ubi autem Euange-
lion corde receptum fuerit, & mentem digna Dei admiratio in omnibus o-
peribus occupauerit, mallet profecto homo in ueris & uiuis Dei simulacris Deũ
suũ contemplari & uenerari, q̃ omnis sensus expertibus, dabitq; magis operam
ut uestiat uel pannis pauperem fratrem uere algentem, q̃ statuam mutam ac sen
sus expertem auro & gemmis, ut pascat uel pane cibario esurientem, q̃ ut simu-
lacro dapes offerat Pontificales, quas illud nequeat gustare, & uorent postea ij
sæpe, quos magis decebat suo uictitare sudore. Ita audientibus fratribus mallet
unum uerbum de Deo communicare, quàm mille modulari carmina surdis si-
gnis, sebaceam quoque accendere candelam, q̃ multos cereos oculorum figu-
ras habentibus, sine uisu, idolis. Hæc autem non scribo, quòd putem nulla rati-
one posse imaginibus uti Christianos, sed quòd uelim sic usum earũ esse attem-
peratũ, ne quid gloriæ Dei & ædificationi Ecclesiæ derogaretur. Nemo est sane
cordatorũ hominũ, qui hodie nõ queratur, magnã circa hæc superstitionẽ regna-
re, sũptusq; multos fieri, q̃s lõge præstiterat fieri in esurientẽ, sitientẽ, nudũ, pere-
gri-

A grinũ,infirmũ,captiuũ Chriſtum. Tũ perpendant omnes Dei timẽtes,cur Deus tã ſeuere omnibus imaginibus & ſtatuis ſuo populo interdixerit, ijs ſane,qbus aliquid impenderetur cultus. Quantò ergo conſultius proceres Eccleſiæ facerent,ſi docerent oracula Dei potius,q̃ ſtultitiam gentilium ſequi? Chriſtianorũ appello iudicium,quibus hæc omnia quoq; arbitranda cõmitto. Equidem nihil de his alia ratione dixiſſe uolo,q̃ ut moneam cauendũ,ne & nos illud perſtringat uer. 8. Similes illis ſunt,nempe mutis,cæcis,ſurdis,omniq́; ſenſu carentibus ſimulacris,qui faciunt illa,quiq́; illis fidunt. Dei admoneri plebem modis omnibus uolo,negantẽ diuos colendos,execrabor,at ſic admoneri Dei quoſq; cupio,ut dignè ab illis colatur,& ubiq; ſic uenerari diuos,ut ex fidei eorum imitatione,reddamur meliores,quod utiq; fiet,ſi ante omnia Dei bonitatem in eis propius agnouerimus,nempe eo modo,quo D. Auguſtinus lib. de ciuitate Dei octauo,cap. ult. de hac re ſcripſit in hunc modum: Honoramus ſanè memorias Martyrum,tanquam ſanctorum hominum Dei,qui uſq; ad mortem ſuorũ corporum pro ueritate certarunt,ut innoteſceret uera religio, falſis religionibus uictis atq; conuictis,quod etiam ſi qui antea ſentiebant, metuendo reprimebant. Quis autem audiuit aliquando fidelium,Sacerdotem ſtantem ad altare,etiam ſuper ſanctum corpus Martyris,ad Dei honorem,cultumq́; conſtructum,dicere in precibus, Offero tibi ſacrificium Petre,uel Paule,uel Cypriane, cum apud eorum memorias offeratur Deo,qui eos & homines & Martyres fecit, & ſanctis ſuis angelis honore ſociauit,ut ea celebritate,& Deo uero de illorum uictorijs gratias agamus,& nos ad imitationem talium coronarum atq; palmarum,eodem inuocato in auxilium,ex eorum memoriæ renouatione adhortemur.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI DECIMI SEXTI.

Carmen gratulatorium eſt Dauidis,de ope Domini,qua euaſit, cum iam cinctus eſſet à Shaulis exercitu,memorat,anguſtiam,in qua tum fuerit, prædicat Dei bonitatem, cuius beneficio ſeruatus eſt,
B *promittit ſe ſtudioſè Dei laudes celebraturum.*

IN PSALMVS CXVI.

εὐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

Dilligo Iehouam,nam audiuit me, audiuit depreca- 1
tionem meam.
Inclinauit aures ſuas mihi,ideo dũ uixero,ipſum 2
inuocabo.
Cõſtrinxerant me laquei mortis,anguſtiæ de- 3
prehenderant me, anguſtiam & afflictionem inueneram.
Et nomen Iehouæ inuocabam,obſecro Iehouah eripe animã meã. 4
Propenſus eſt ad beneuolentiam Iehouah iuſtus Deus noſter,pro- 5
nus ad miſericordiam.
Cuſtodit ſimplices Iehouah,miſer eram & ſeruauit me. 6
Recipe te anima mea ad tranquillitatem tuam,nam Iehouah rependit tibi. 7
Nam adſeruiſti animam meam à morte,oculos meos à lachrymis, 8
& pedes meos à lapſu.

C 9 Verſabor coram Iehoua, inter uiuos.

10 Credidi, ideo loquar, adflictus autem eram admodum.

11 Ego cogitabam cum præceps fugerem, mendax eſt omnis homo.

12 Quid rependam Iehouæ, pro omnibus, quæ ipſe mihi beneficia contulit.

13 Tollam calicem in conuiuio gratulatorio de ope lata, & inuocabo nomen Iehouæ.

14 Vota mea nunc Iehouæ perſoluam, coram omni populo eius.

15 Magni eſt in oculis Iehouæ mors ſuorum, qui bonitati ſtudent.

16 Ita Iehouah, nam ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus filius ancillæ tuæ, diſſoluiſti uincula mea.

17 Tibi faciam ſacrificium laudis, & nomen Iehouæ inuocabo.

18 Vota mea nunc perſoluam coram omni populo eius.

19 In atrijs domus Iehouæ, in medio tui Hieruſalem, Laudate Exiſtentem.

EXPLANATIO.

Verſus 1. 2 ad uerbum.

D *Dilexi quia audiuit Iehouah uocem meam, deprecationem meam. Nam inclinauit aurem ſuam mihi, in diebus meis inuocabo*) Primo Regum cap. 23. legimus Dauidem in deſerto Maon fuiſſe ab exercitu Shaulis cinctũ, ut nulla prorſus ſupereſſet amplius fugiendi ratio, tum ſubito diſponente Domino, ueniſſe Shauli nuncium de irruptione Philiſtinorum, quo abſtractus fuit ab illius perſequutione, abjectꝗ; cum exercitu obuiam Philiſtinis, unde loco illi nomen inditum fuit כלע המחלקות, id eſt, petra diuiſionũ. Cum uerò ita cingi ſe, ac fuga quamlibet præcipiti nequaquam proficere cerneret, indubiè ſumma anguſtia tenebatur, maximoꝗ; terrore exagitabatur. Id quod memorat uer. 3. Cum itaꝗ; Dominus tãto miraculo, ex ipſis mortis faucibus ipſum eripuiſſet, compoſuit hoc carmen, ut & alia quædam, in quo tantam Dei erga ſe bonitatem celebraret. Eandem canit & 31. Pſalmus, in quem ab initio, & poſtea pleraꝗ; dixi, quæ & ad huius elucidationem faciunt. Dicit ergo: Dilexi Iehouã, nam audiuit me. Præteriti forma utitur, ſed id ſolet ſcriptura, cum uult fixam, firmatamꝗ; actionem ſignificare, unde iſtud אהבתי, id eſt, dilexi, idem eſt, quod dilectionem concepi, egit apud me radices. Id quo utcunꝗ; ſignificarem, reddidi uerbum hoc in præſenti. Verſus ſecundus canit, cum tam facilem precibus ſuis Dominum expertus ſit, ſe illum omnibus diebus ſuis inuocaturum, hoc eſt, culturum, ut à quo omnia ſibi polliceatur & petat. Inuocare enim Dominum, & nomen Domini, aut ut ſcriptura loquitur, in nomine Domini, non ſolum implorare opem Domini, ſed ſimul prædicare & colere eum ſignificat, de quo dixi in uer. 5. Pſalmus. 14.

Ver. 3. 4. ad uerbum.

Cinxerant me funes mortis, & anguſtiæ inferni inuenerunt me, anguſtiam & merorem inueni. In nomine Iehouæ inuocabam, ô Iehouah eripe animam meam.) Periculum ut dixi memorat & mortis terrores, qui inuenerant eum, hoc eſt, penitus occupauerant. Cum iam ab exercitu Schaulis cinctus nuſꝗ; qua elaberetur uideret. Tum anguſtiam & merorem ipſe quoꝗ; inuenit, id eſt, certo præſentem habuit. Tantum

enim

A enim nõ conficiebatur terrore,& angustia. Verum non adeò ut ei spes in Deũ excidisset. Nomen ergo & uirtutem Dei inuocauit,& animam suam, quæ iam in summo erat discrimine eripi,orauit & exorauit.

Beneuolus iehouah & iustus,& deus noster misericors. Custodit simplices iehouah,miser factus eram,& seruauit me.) His uersibus canit laudem bonitatis diuinæ,erga פְּתָאִים, id est,simplices,qui omnem sui curam prouidentiæ Dei commiserunt, posita cuncta carnis uafricie. Hi νήπιοι illi sunt,quibus Deus sua arcana reuelat,Matth. 12. quorumq; ita curam gerit,ut grauissime ulturus sit,si quis illos offenderit, Matthæi 18. Obsetandum autem,tum nos custodiri diuinitus à Deo, qui solus potest,cum nos nostri custodiam ipsi resignauerimus. Ver. 5.6. ad uerbum.

Redi anima mea ad quietem tuam,quia iehouah rependit super te. Quia eripuisti animam meam à morte,oculos meos à lachryma,pedes meos à depulsione. Versabor coram iehoua, in terris uiuentium.) Versu septimo exprimit animi sui conditionem,cum iam erat periculo exemptus. Solemus sanè,& cum res maximæ aduersæ sunt,& cum singulariter secundæ,nobiscum ipsi commentari. Sensus est ergo; Iam ò anima sume adflictabaris,& urgebant te mortis angustiæ,nunc redi ad tranquillitatem tuam, recipe te ab anxietudine & perturbatione tua,nam Deus adiuuit te iterum. גָּמַל enim quod retribuit,solemus reddere,etiam primum benefacere significat, ut dixi in uersum secundũ Psal. 103. Non dissimile est, illi Euãgelico, de diuite,qui ingentibus copijs repositis animæ suæ, dicebat: Habes ò anima, multa bona reposita in ãnos plurimos, quiesce, ede, bibe. Vbi aũt hic noster, secũ restituta quiete & salute cõmentaretur, simul accẽdebatur admiratiõe dignationis in se Dei, illi ergo haud uulgari cum affectu confitetur quod ab ipso acceperat beneficiũ. Nam adseruisti, inquit, animam meam à morte, nec hoc solum, imò & oculos à lachrymis, pedesq; à lapsu, ne leue quidem passus mihi obuenire incommodum. Hinc quoq; de omni Dei promissione confirmatus, pollicebatur mox sibi, se in terris uiuentium, id est, inter uiuos, uersaturum coram Domino, hoc est, Ver.7.8.9. ad uerbum.
B ipsius fauore in omnibus fretum, & tutela sibi semper præsentis, suáq; omnia dirigentis, securum. Terras uiuentium dixit, pro terra, & præsens sæculum intellexit, ut dixi in uersum 13. Psalm. 27. Quid sit, agere & ambulare coram Domino, dixi in uersum ultimum Psalmi 56.

Credidi quòd loquar,ego afflictus eram ualde. Ego dixi in præcipitata fuga mea, omnis homo mendax.) Credidi in uersu. 10. ita ut, dilexi, in primo accipiendum, ut intelligas Vatem firmitaté fidei suæ iactare, Q. d. Fide promissorũ Dei cõfirmatus sum, certò persuasus, omnia, ut pollicitus est, circa me perfecturum, ideo de hac Domini erga me benignitate loquar, & prædicabo, cũ alacritate summa. Permagna enim illa erga me fuit, & supremo me malo eripuit. Valde siquidem adflictus eram, adeo, ut cum præceps fugerem, cingente iam me exercitu Shaulis, cogitarem, mendax est omnis homo, hoc est, nemo non fallitur. Promiserat tibi Shmuel, ex iussu Dei, ut sibi uidebatur, & ego credebam, regnũ Iisraelis, iam autem peribis miser hic, priusquam uel umbram regni consequutus sis. Porrò hoc non dicit, quod ita apud se certò sentiret, sed ut ostenderet, quid agitante tentatione cogitasset. A qua simul atq; recepit se, fidem promissionis diuinæ cõfirmatam sibi sensit. Idem nanq; hoc est cum illo Psalm. 31. Ego, cum præceps fugerem, cogitabam, proiectus sum abs te, at tu ideo audisti deprecationem meam, cum ad te uociferarer. Kimhi putat Dauidem hoc, omnis homo mendax, cogitationi suę dubitationem de Dei promissis ingerẽti, respondisse, ut se ipsum, ob eiusmodi, cogitationem, & de pollicitis Dei uacillationem, mendacem, unà cum reliquis mortalibus, dixerit. Sed prior sensus uidetur simplicior, & anxietati animi eius quam memorat, rectius conuenire, sicut & cũ loco iam adducto ex Psal. 31. qui Ver. 10. 11. ad uerbum.

eiusdem

C eiuſdem argumenti eſt, planè congruit. Et hunc A. Ezra probat. Quòd illud כי אדבר interpretatus ſum, ideo loquar, præter ſententiam Ebræorum, non autem præter proprietatem linguæ ſanctæ, ſequutus ſum D. Paulum 2. Corin. 4.

Ver. 12. 13. 14. ad uerbum *Quid rependam Iehouæ, retributiones eius ſuper me. Calicem ſalutum tollam, & in nomine Iehouæ inuocabo. Nunc uota mea Iehouæ perſoluam, coram omni populo eius.*) De gratiarũ actione canit deinceps. Verſu duodecimo canit agnoſcere ſe Dei in ſe beneficia (quæ uocat תגמולוהי Syriace, pro תגמולשיו, id eſt, retributiões eius) maiora, quàm ut queat dignas pro illis gratias agere. Ait, omnia eius beneficia ſuper me, quod quidam interpretantur, quæcunq; mihi benefeciſti, in memoria habeo. Vulgo autem ſubauditur, pro, ut ſit ſenſus, quid rependam Domino pro omnibus beneficijs eius erga me? Et hic ſenſus uidetur ſimplicior. Ver. 13. epulum notat gratulatorium, in quo dicit ſe calicem ſalutum, id eſt, quẽ in celebri memoria opis ſibi diuinitus latæ, lætus hauſturus ſit, accepturum, ac nomen Domini, utiq; cũ laude, inuocaturum. Sacra enim habebantur conuiuia, cum ſolennes Deo pro inſignioribus eius beneficijs gratias agerent. De quo ritu dixi nonnihil in uer. 27. Pſal. 22. Tum inuocate nomen, uel in nomine Iehouæ, pro celebrare & prædicare aliquando uſurpari dictum eſt iam ſuperius in hoc Pſal. & alibi. Ver. 14. redditurum ſe uota dicit, utiq; laudis, de quibus in uer. 26. Pſalm. 22.

Ver. 15. 16. ad uerbum *Precioſa in oculis Iehouæ, mors bonorũ eius. Ita ô Iehouah, quia ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus, filius ancillæ tuæ, ſoluiſti uincula mea.*) Rationem horum uotorum repetit, quia precioſa ſit in oculis Domini mors ſuorum, qui bonitati ſtudent. Intelligit autem ita magni eſſe Domino mortem ſuorum, ut non temere patiatur eam illis inferri. Dauidis ſiquidẽ mortẽ tanti Deus æſtimauerat, ut pro ea auertenda, hoſtes toti Iſraeli immiſerit, quo Shaul à Dauide abſtraheretur. Sed ſic curat Deus ſibi D addictos uniuerſos, unde ſubijcit, trina geminatione ſe ſeruum Domini, filium ancillæ, & ſeruum eſſe ab utero, atq; hanc uult uideri cauſſam, quod ab ipſo ſeruatus ſit. Eſt autem in hoc uerſu אנה confitentis, nõ obſecrantis interiectio, ut & Exo. 32. אנא חטא העם הזה, id eſt, ita uerè peccauit populus iſte &c.

Verſus 17. 18. 19. ad uerbum *Tibi ſacrificabo ſacrificium laudis, & in nomine Iehouæ inuocabo. Nunc uota mea Iehouæ perſoluam, coram omni populo eius. In atrijs domus Iehouæ, in medijs Hieruſalẽ laudate Iah.*). Repetit de ſacrificijs laudis, quæ à celebrantibus Dei laudes, & gratias ipſi agentibus, offerebantur, de quibus & uota nuncuparat reddenda, coram omni populo Dei, qui in atrijs Domini colligi ſolebat, & Hieroſolymis poſtquam illò eſſet tabernaculum translatum. Porrò quòd hic Hieruſalem meminit, indicat Pſalmum hunc compoſitum, cum iam Dauid in Hieruſalem regnaret.

ARGVMENTVM PSALMI CXVII.

Vaticinatur Euangelion communicandum gentibus.

PSALMVS CXVII.

εὐχαριστικός.

1 LAudate Iehouam cunctæ gentes, prædicate eum uniuerſæ
nationes.
2 Nam aucta eſt in nos bonitas eius, & fides Iehouæ perſtat in ſæculum. Laudate Exiſtentem.

EXPLANATIO PSALMI.

COniungit gentes populo Dei, & ad cõmunes laudes eius inuitat, in quo uaticinatus eſt, ad uniuerſas gentes ſalutẽ à Iudæis peruenturam, id quod impleri cœptũ eſt, cũ per Apoſtolos Iudæos, Euangelion prædicari cœpit uniuerſæ

creaturę

A creaturæ. Vnde & D. Paulus ad probandum gentes quoque per Christum fuisse Deo adducendas, adduxit huius Psal. testimoniū. Rom. 15. Hinc ergo est, quod rationem, cur gentes Deum laudare debeant, hanc Psaltes reddidit, Quia præualuit, uel aucta est, super nos primum Iudæos, inde & ad nos gentes bonitas Dei. Percepto siquidem spiritu Christi tam potente & diuite, iure populus Dei canere potuit, auctiorem iam in se Dei bonitatem effusam, ac fidem eius sic declaratam, ut certò uideret, nunquam beneficentiam dei sibi auferendam.

ARGVMENTVM PSALMI CXVIII.

Hymnus est, quo David defunctus iam malis suis, & in Regem totius Iisraelis euectus, publicè in tabernaculo Dei gratias Deo egit, eiusque in se bonitatem magno studio celebrauit, ac simul Christi in se imaginem exposuit.

PSALMVS CXVIII.

εὐχαριστικός.

CElebrate Iehouam, nam beneuolus, nam in sæcu- 1
lum perstat bonitas tua.
Dicat nunc Iisrael, quoniam in sæculum per- 2
stat bonitas eius.
Dicat nūc domus Aharon: Quoniā in seculū 3
perstat bonitas eius.
Dicant nunc quicunque colunt Iehouam, quo- 4
niam in sæculum perstat bonitas eius.
Cum anxiarer inuocaui Existentem, & annuit mihi, ut spacium fa- 5
ceret.
B Iehouah à me stat, nihil metuam, quid faceret mihi homo? 6
Iehouah à me stat, cū ijs qui mihi auxilio sunt, & ego optata uidebo 7
in odientibus me.
Præstat tutelæ se cōmittere Iehouæ, quàm tutelæ hominum. 8
Præstat se committere Iehouæ, quàm tutelæ optimatum. 9
Cum obsiderent omnes gentes undique me (dicebam) in nomine Ie- 10
houæ, nam conscindam illas.
Cinxerant me, etiam undique cinxerant me, at (dicebam) in nomine 11
Iehouæ, nam conscindam illos.
Cinxerant undique me, instar apum, extincti sunt, ut ignis spinarum, 12
(dicebam) in nomine Iehouæ, nam conscindam illos.
Multa ui impuleras me, ut caderem, uerum Iehouah auxilio mihi 13
fuit.
Robur meum, & de quo canam, Existens est, is mihi, is mihi opem 14
tulit.
Vox ouantium, & latam opem iactantium, in tabernaculis iustorū, 15
dextera Iehouæ fortiter fecit.
Dextera Iehouæ celsa est, dextera Iehouæ fortiter fecit. 16
Non moriar sed uiuam, & deprædicabo facta Existentis. 17

Castiga

18 Castigatione seria castigauit me, at morti me non tradidit.
C 19 Aperite mihi portas cœtus iustorũ, ingrediar illas, celebrabo Existimentem.
20 Hæc porta Iehouæ est, iusti ingredientur illam.
21 Celebrabo te, nam annuisti mihi, & tulisti mihi opem.
22 Lapis quem ædificantes reiecerant, factus est in caput anguli.
23 Ab Iehoua hoc factum est, & idem nostræ æstimationi miraculum est.
24 Hic ille dies, quem fecit Iehouah, gaudeamus in eo & lætemur.
25 Obsecro Iehouah fer nunc opem, obsecro Iehouah nunc da successum.
26 Benè sit ei, qui uenit in nomine Iehouæ, benè precabimur uobis à domo Iehouæ.
27 Fortis est Iehouah, & affulgere lucem nobis faciet, alligate hostias
D funibus ad cornu altaris.
28 Deus meus tu es, & celebrabo te, Deus meus, & exaltabo te.
29 Celebrate Iehouam, quoniam beneuolus est, quoniam in sempiternum perstat bonitas eius.

Versus 1.2.3. & 4. ad uerbum. CElebrate Iehouam quia bonus, quia in seculum bonitas eius. Dicat nunc Iisrael, quia in seculum bonitas eius. Dicat nunc domus Aharon, q. in sec. bo. eius. Dicat nunc timentes Iehouam, quia in sec. bo. eius.) Vel cum in Regem iam ab uniuerso Iisraele inaugurabatur, uel cum solenni illa pompa Arcam fœderis in urbem suam inuexit, hunc hymnum cecinit. In primis celebrem fuisse diem, ac populi maximam frequentiam, tum non longè ab electione sua in regnum, cum cantatus est, ipsa Psalmi uerba abunde testantur. Primũ ergo ad celebrandũ Deum inuitat in genere, inde nominatim Iisraelem, mox Sacerdotes nominè domus Aharon, postremo timentes Deum, quos aut intelligit peculiariter Dei studiosos ex Iisraele, uel quoscunq;, siue ex gentibus siue ex Iisraele.

Ver. 5. 6. 7. ad uerbum. *Ex angustia inuocaui Iah, respondit mihi in latitudine Iah. Iehouah mihi, non timebo, quid faceret mihi homo? Iehouah mihi inter auxiliatores meos, & ego uidebo in odientibus me.*) Ver. 5. translatione utitur angustiæ, quæ est ex aduersitate, & latitudinis, quæ est, aduersitate depulsa, qua usus est, & uer. secundus. Psalmi 4. ubi & plura de ea dixi. Ver. 6. & 7. canit, unde spem suam in exilio, cunq; eum tanto studio Shaul persequeretur, aluerit, nempè inde, quod non dubitabat stare Deum à se & suis, qui quamuis pauci essent, iuuare tamen ipsum ausi fuerant, nempe sexcenti tantum uiri. Hæc secum reputans, metum ex animo expellebat, expendens quantum Deus qui est secum, & cum ijs paucis qui ad se uenerãt, esse dignabatur, hostibus qui nihil nisi homines erant præstaret. Dicebat igitur eiecto ex animo omni timore: nihil mihi metuam, quid faceret mihi homo? Nec dubitabat, se olim uisurum, optatam sumi de hostibus suis ultionem. Hac itaq; spe minimè frustratus, canit.

Ver. 8. 9. ad uerbum *Melius confidere Iehouæ, quàm niti homine. Melius confidere Iehouæ, quàm niti optimatibus.*) Istud præstare se tutelæ Dei, quàm hominum, ac etiam optimatum & potentiorum sese cõmittere, in hoc forsan cecinit ut notaret eos, qui adulatoribus Shaulis ob potentiam eorum confisi, miserè postea falsi fuerunt.

Nam

A *Nam gentes circundederant me, in nomine Iehouæ, quia conscindam eos. Circundederant me, etiã cir* Ver. 10.11.12.
cundederant me, in nomine Iehouæ, quia conscindã eos. Circundederant me sicut apes, extincti sunt sicut ad uerbum.
ignis spinarũ, in nomie Iehouæ, quia conscindã eos;)Memorat pericula è qbus ope Domini
euaserat, inqbus fuit. Cinctũ fuisse undiq; se, atq; obsessum ab omnibus gẽtibus,
ait uersu 10. significãs ab omnibus circunquaq; gẽtibus morté sibi fuisse intenta
tam. Gens propria fugarat, atq; indesinenter ad mortem uenabatur. Infesti erãt
Philistæi, urbem ei succenderant, prædamq; abegerant Amalekitæ, undiq; quic
quid erat gentium, in ipsum cõspirauerat. Ideo dicit se obsessum & cinctum ab
omnibus gentibus fuisse, & obsidionis uel cingendi uerbum quarto repetit, cũ
assimilat infestos sibi, apibus, & igni grassanti in spinis, quod ingenti quidẽ fra-
gore oritur, ac momento longissime serpit, uicinaq; omnia corripit, at simul di-
cto citius extinguitur. Sic illi odio eius flagrarant, summaq; contentione perpe-
tuo infestauerant, atq; urserant. Vtcunq; autem furerent, totisq; uiribus continuo
in eo essent, ut ipsum perderent, fretus tamen nomine Domini, uictoriam sibi
pollicebatur: In nomine, inquit, Iehouæ, subaudi, confido, nam hoc fretus con
scindam illos. Id autem de Allophylis tantum, & deploratis ex Iisraelitis dixit.
Regi siquidem Schauli, ut uncto Domini, nunquàm nocere uoluit, reliquũ po-
pulum sic quoq; amabat, ut extrema pro eis pericula subiret, tam absfuit, ut excin
dere illos sibi proposuisset. Illud uero: In nomine Iehouæ &c. tertio repetijt,
quo significaret, quanta ipsum in periculis Dei fiducia suffulserit.

Impellendo impulisti me ut caderem, & Iehouah adiuuit me.) Istud uidetur in animo pe- Ver. 13. ad uer
culiariter ad Schaulem, aut certe præcipuum aliquem ex adulatoribus dixisse. bum.
Ab eo enim quod nusquam in terra Iisrael illi locus tutus relictus erat, in tot apud gen-
tes discrimina uenerat, nisi igitur Dominus sustentasset, non potuisset impulsus
ab illo, quisquis sit quem notarit, non cadere. *Robur meum & cantio Iah, & fuit mihi* Ver. 14.15.
in salutem. Vox ouationis & salutis in tabernaculis iustorum, dextera Iehouæ fert uirtutem. Dextera 16. ad uerbum
B *Iehouæ extulit se, dextera Iehouæ fecit uirtutem.*) Canit opem sibi latam, & inde ingenti
lætitia, cum se, tum iustos quoslibet perfusos. Et quia in ea Deus præclare adeo
suam uirtutem exeruerat, ut seruaret, cum iam omnia alia uidebantur in necem
eius coniurasse, uocat eum robur suum, & carmen, id est, de quo canendi carmi
nis & amplissimam habeat materiam, & uoluntatem promptissimam, nec ue-
ro solum ipse, sed iustitiæ studiosi uniuersi. Hinc dicit: in tabernaculis iustorum
ubiq; ouantium uoces audiri, & salutem, id est, publicam de publica salute gra-
tulationem. Ipso enim in regem euecto, boni omnes sciebant, toti Rei-
publicæ salutem esse allatam. Hæc ergo, ut multo erant præstantissima & au-
gustissima, ita non potuerunt nisi dexteræ Dei ferri accepta. Idcirco canit secun-
do, hanc fecisse uirtutem, & sese extulisse, hoc est, sese potenter exeruisse.

Non moriar, sed uiuam, & memorabo opera Iah. Castigans castigauit me Iah, & morti me non tra Ver. 17.18 ad
didit.) Illud: Nõ moriar sed uiuam, exultatio est, iam ex omni periculo erepti, uerbum.
cui recte subijcit id, ob quod solum & ipse, & pij omnes uiuere cupiunt, nimirũ,
ut laudes Dei quam plurimis celebret, & facta eius deprædicet, qui ipsam etiam ad-
flictionem, in salutem ei immiserat, unde canit quæ passus fuerat, paternam dũ-
taxat fuisse castigationem. *Aperite mihi portas iustitiæ, ingrediar per illas, celebrabo Iah.* Versus. 19.20
Ista porta Iehouæ, iusti ingrediuntur per illam. Celebrabo te quia respondisti mihi, & eris mihi in salu- 21. ad uer.
tem.) Portas iustitiæ uocat templum, & inde cœtum sacrum, in quem uere &
coram Deo non ueniunt nisi iusti. Eandem uocat portam, quod idem est, atque
portas Iehouæ, sicut aliàs domus Iehouæ. In hoc sacro cœtu ait prædicaturum
se Dei bonitatem, quia cupiebat prædicare, illam quam magnificẽtissime. Iubet has
sibi portas aperiri, quia dum extorris esset, fuerant illi clausæ.

Lapidem reiecerant ædificantes, factus est in caput anguli. A Iehoua factum est istud, id mirabile in Ver. 22.23. ad
DD *oculis* bum.

C *oculis nostris.*) Gloriatur de sua, reiecti adeo, ut nusquam in tota Israelis ditione stare posset, in tantam potentiam & gloriam, euectione. Allegoria utitur lapidis, quem ædificantes, ut nulli ædificij loco idoneum reijciant, & postea præter omnem suam expectationem, uident collocatum in capite anguli, primo & insigniore ædificij loco. Factus enim erat Dauid rex populi Dei, & quidem augustissimus, cui paulo ante, qui rerum potiebatur, quos per ædificantes intellexit, ne in infima quidem plebe, locum permiserant. In eo autem Christi seruatoris typum gessit, qui ipse quoque hæc Iudæis hostibus suis obiecit, Matthæi 21. innuens se iam ab ipsis, qui in populo ædificantium partes obtinerent, penitus reijci, & Synagoga prorsus excludi, ut quem nullum omnino in Dei populo locum habere conueniat, fore autem paulo post, ut uisuri essent, primo se loco ab omnibus Dei filijs adorari, ut cui Pater esset omnem potestatem traditurus. Iesha. uigesimo octauo, eum angularem simul & fundamentalem lapidem uocat. Et enim quia eo nituntur cuncti electi, recte lapis fundamentalis dicitur. Quia uero idem totum ædificium continet, iure dicitur quoque angularis. Quoniam autem Dauidem è loco humillimo in tantam dignitatem exaltatum populus uideret, cui omnes regni proceres fuerant semper aduersati, non potuit non uehementer admirari, & agnoscere, Domini id opus esse. Eam ergo admirationem exprimit uersu uigesimo tertio. Quæ multo maior est sanctis, considerantibus exaltationem Christi, qui infra cunctos mortales deiectus, contra omnium principum mundi uoluntatem, summosque conatus, euectus est supra omnia, ac quotidie in suis euehitur, ut re ipsa quisquis animaduertit, uideat & sentiat, id fieri ab una Domini manu.

Ver. 24. ad uerbum

D *Hic dies (quem) fecit Iehouah, gaudeamus & lætemur in ea.*) Canit populi primum Iudaici de regno Dauidis, deinde cœlestis de regno Christi, applausum & exultantem lætitiam. Vt nanque populus Iudaicus, diem inaugurationis Dauidicæ agnoscebat diem salutis publicæ, in quo cuncti gaudere merito & exultare debebant, ita diem Euangelij, inaugurationis Christi, qui durat, dum fides in Christum durat, sic habent uere sancti, ut gaudio perenni, de saluifico Christi regno exultent. Ad quod Paulus cum aliàs, tum Philip. 4. hortatur. Meminit uero huius diei, secunda Corinth. 6. uocans eum diem salutis.

Ver. 25. 26. ad uerbum.

Obsecro Iehouah serua nunc, obsecro Iehouah nunc, da successum. Bene sit (ei qui) uenit in nomine Iehouæ, bene precabimur uobis de domo Iehouæ.) Versus 25. habet acclamationem, qua nouo regi populus acclamabat, qua & Christo Hierosolymis fuit à populo acclamatum Matthæi uigesimo primo, Marci undecimo, Ioannis duodecimo. Obsecro nunc fer opem, quisque in populo clamabat, hoc est, O Deus, iam benignus adsis, postquam hunc nobis regem dedisti. Obsecro nunc, dona successum, fac fœliciter regnet, quem præter omnem expectationem in regem extulisti. Euangelistæ autem memorant hæc, ut fuerunt uulgari lingua à populo dicta: ὡσαννὰ τῷ δαβὶδ, hos, pro hoshia, id est, opem fer filio Dauid. Item hos anna in excelsis, id est, fer opem, qui præsides in excelsis. Porro & sequentis uersus priorem particulam, populus Christo acclamans, adiecit: Bene illi sit, qui uenit in nomine Domini. Ea uidetur primum uox fuisse Sacerdotum, qua exceperunt, cum regem, tum alios ad tabernaculum Domini uenientes, unde sequitur: Bene precabimur uobis de domo Domini. De uoce ברך quam benedicere uulgo uertunt, dictum est in uersum decimumquartum Psal. 21. Cum ea hominibus tribuitur, bene precari significat, nonnunquam & benefacere, cum autem Deo tribuitur, semper significat eius fauorem & beneficentiam. Venit autem in nomine Iehouæ, qui uenit animo & studio extollendi nominis Dei. Sic uenientium caput Christus est, qui nihil unquam aliud quam Patris gloriam quæsiuit & spectauit, quare recte id de eo popu-

lus

Lapidis allegoriam sic Euangelij translationem significat, ita ut ab ingratis auferetur & genti facienti fructus eius dabitur. Matt. 21. uide interpretem Psal. 47. pagi. 277.

A lus proprie canebat. *Deus Iehouah & illuminabit nobis, ligate hostiam funibus ad cornua alta⸗ ris. Deus meus tu & celebrabo te, Deus mi exaltabo te. Celebrate Iehouam quia bonus, quia in secu⸗ lum bonitas eius.*) Ad sacrificia hortantur sacerdotes, uersu 27. pollicentes Deum, qui solus fortis & potens est, iam benigne populo adfuturum, hoc est, ipsi lucē immissurum, qui regnante Schaule in tenebris egerat, sicut in pietatis studio fri gens, ita modis omnibus miser & calamitosus. Pro hoc ergo tanto beneficio, par esse, ut summam quisque gratitudinem exhiberet, & testaretur. Ad id ergo in⸗ uitant, cum dicunt: Ligate חג, id est, hostiam, funibus ad cornu altaris, hoc est, offerte. Offerendæ enim hostiæ cornibus altaris solebant allegari. Nostra sacri⸗ ficia nos ipsi sumus, prauaque cordis desyderia continuo per spiritum mactanda. Versu 28. continet uocem cuiusque sanctorum ad laudandum, extollendumque De um sese offerentis. Vltimus habet ad laudem Dei inuitationem, à qua Psalmus cœpit.

Ver. 27. 28. 29 ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI CXIX.

Canit hic Psalmus, quanti faciant sancti leges Dei, quantopere illis studeant, ut transgredi & oppu⸗ gnari illas ab impijs, eis doleat, quemadmodum orent se illas doceri diuinitus, atque eis adsuefieri, de nique perdi & aboleri, quicunque illas transgrediuntur & oppugnant.

PSALMVS CXIX.

διδακτικὸς καὶ εὐκτικός.

א Aleph. — *Octonarius 1*

Foelices, qui innocenter uitam degunt, qui uiuūt 1
iuxta legem Iehouæ.
B Fœlices, qui obseruant oracula eius, toto cor⸗ 2
de illi student.
Hi enim nihil admittent iniquitatis, sed terent 3
uias eius.
Tu præcepisti, ut mandata tua sedulo seruen⸗ 4
tur.
Vtinam sic instituatur uita mea, ut obseruem cerimonias tuas. 5
Tum non pudefiam, cum omnia tua præcepta ob oculos habu⸗ 6
ero.
Celebrabo te corde recto, cum didicero ædicta iustitiæ tuæ. 7
Cerimonias tuas obseruabo, ne usque deseras me. 8

ב Beth. — *Octonarius 2*

In quo perpurget adolescens institutum suum, ut obseruet illūd se⸗ 9
cundum iussa tua?
Toto corde quæsiui te, ne sinas me errare à præceptis tuis. 10
Recondi in corde meo sermones tuos, ne in te peccem. 11
Laudatus es tu ò Iehouah, instrue me cerimonijs tuis. 12
Labijs meis memorabo cūncta ædicta oris tui. 13

DD 2 De

C

14 De uia quam docent oracula tua gaudebo, ficut de multo amplissimis copijs. A
15 De mandatis tuis cõmentabor, & semitas tuas habebo ob oculos.
16 Cerimonijs tuis oblectabor, non obliuiscar uerborum tuorum.

Octonarius. 3 ג Gimel.

17 Benefac seruo tuo, ut uiuam, & obseruem iussa tua.
18 Retege oculos meos, ut peruideam mirabilia, quę sunt in lege tua.
19 Aduena ego sum in terra, ne abscondas à me præcepta tua.
20 Atteritur anima mea præ desyderio erga ędicta tua omni tempore.
21 Increpabis flagitiosos, execrationi deuoti sunt, qui à pręceptis tuis errant.
22 Submoue à me probrum & ignominiã, nã oracula tua obseruabo.
23 Sedent etiam principes & loquuntur contra me, at seruus tuus cõmentatur de cerimonijs tuis.
24 Etiam oracula tua, oblectamenta mea, atq; consultores mei.

Octonarius. 4 ד Daleth.

25 Hæsit humi anima mea, uiuifica me secundum promissa tua.
26 Quæ agenda mihi obuenerunt renunciaui tibi, & respondebas mihi, instrue me cerimonijs tuis.

D

27 Viam mandatorum tuorum fac me intelligere, & commẽtabor de mirabilibus tuis.
28 Diffluxit anima mea præ anxijs cogitationibus, consolida me iuxta promissa tua.
29 Institutum fallax auerte à me, & lege tua me dignare.
30 Institutum uerum elegi, ędicta tua mihi proposui.
31 Adhæsi oraculis tuis ô Iehouah, ne sinas me pudefieri.
32 Viam præceptorum tuorum curram, nam recreabis cor meum.

Octonarius 5. ה He.

33 Doce me Iehouah uiam cerimoniarum tuarum, & obseruabo illã usq; in finem.
34 Da mihi intelligentiam, & obseruabo legem tuam, custodiamq; illam ex toto corde.
35 Deduc me per tramitem præceptorum tuorum, nam in eo est uoluptas mea.
36 Inclina cor meum in oracula tua. & non in lucrum.
37 Auerte oculos meos ne aspiciant uana, in uia tua uiuifica me.
38 Confirma seruo tuo promissa tua, qui tuo se cultui addixit.
39 Remoue probrum quod metui, nam iudicia tua clementia sunt.
40 En desyderaui mandata tua, pro iustitia tua uiuifica me.

Ad

ו Vau. Octonarius. 6

A Adueniat mihi bonitas tua ô Iehouah, auxilium tuum iuxta promissa tua. 41
Vt sit quod respondeam opprobrantibus mihi, nam uerbis tuis nitor. 42
Ne sinas unquàm eripi ore meo sermonem uerum, nam ad instituta tua suspicio. 43
Et legem tam iugiter obseruabo, in omne æuum. 44
Ingrediar tanquàm in loco spatioso, nulla re coartatus, nam mandata tua quæsiui. 45
Loquar de oraculis tuis coram regibus, nec pudesiam. 46
Et oblectabor in præceptis tuis, quæ dilexi. 47
Attollam manus meas ad præcepta tua quę dilexi, & de cerimonijs tuis commentabor. 48

ז Zain. Octonarius. 7

Memor sis promissi erga seruum tuum, in quod fecisti me sperare. 49
Id me consolatum est in adflictione mea, nam promissa tua uiuificarunt me. 50
Flagitiosi subsannarunt me plurimum, at ego à lege tua nõ deflexi. 51
Memor fui eorum quæ à sæculis iudicasti ô Iehouah, & cõsolatus sum. 52
B Vrigo inuasit me propter improbos, qui legem tuam deserunt. 53
Cerimoniæ tuæ fuerunt mihi carmina, in domo peregrinationis meæ. 54
Memor ero nocte nominis tui ô Iehouah, & obseruabo legẽ tuã. 55
Istud mihi inde contigit, quòd mandata tua obseruaui. 56

ח Heth. Octonarius 8

Sors mea ô Iehouah, statui obseruare iussa tua. 57
Suspicio faciem tuam ex toto corde, faue mihi iuxta promissa tua. 58
Reputaui mecum uias meas, & retuli pedes meos ad oracula tua. 59
Properaui, nec moram nexui, ut obseruarem præcepta tua. 60
Turmæ improborum diripuerunt me, legem tuã non sum oblitus. 61
Media nocte surgam ad celebrandum te, pro iustis iudicijs tuis. 62
Consocio me omnibus qui te colunt, & obseruãtibus mãdata tuæ. 63
Bonitate tua ô Iehouah plena est terra, cerimonijs tuis institue me. 64

ט Teth. Octonar. 9.

Benigne fecisti seruo tuo ô Iehouah, iuxta promissa tua. 65
Recte sapere & cognoscere doce me, nam præceptis tuis fidem habeo. 66
Priusquàm adfligebar ego errabam, at nunc dicta tua obseruo. 67

68 Bonus es tu & beneficus, institue me cerimonijs tuis.
69 Concinnarunt flagitiosi contra me mendacia, ego autem toto cor- de obseruabo mandata tua.
70 Crassum ceu adeps est cor illorum, ego autẽ lege tua oblectabor.
71 Bene mihi quòd adflixisti me, ut cerimonijs tuis instituerer.
72 Lex oris tui mihi potior est, millibus auri & argenti.

Octonari. 10. י Iod.

73 Manus tuæ finxerunt & pararunt me, suppedita intelligentiam, ut discam præcepta tua.
74 Qui te colunt læti uidebunt me, ad promissa tua suspicio.
75 Noui Iehouah quòd iusta sint iudicia tua, & ex fide me adfligas.
76 Consoletur me obsecro bonitas tua, iuxta ea quæ seruo tuo promi- sisti.
77 Fruar humanitate tua et uiuam, nam lex tua est oblectamentũ meũ.
78 Pudefiant flagitiosi, nam immeritum me euertere conantur, ego in- terim de mandatis tuis commentabor.
79 Reuertantur ad me qui te colunt, ac norunt tua oracula.
80 Innocens erit cor meum in cerimonijs tuis, propterea nõ pudefiã.

Octonarius. 11 כ Caph.

81 Defecit anima mea expectatione opis tuę, ad promissa tua suspicio.
82 Euanuerunt oculi mei, suspicienti ad pollicita tua, dixiq́ue, quãdo cõ-
D solaberis me?
83 Fui uelut uter suspensus ad fumum, at cerimoniarum tuarum non sum oblitus.
84 Quantum superest seruo tuo tempus, ut hæc ferat, quando demũ exercebis iudicium contra insectantes me?
85 Foderunt flagitiosi mihi foueam, quod legi tuæ aduersatur.
86 Cuncta præcepta tua fides sunt, illi autem immerito me persequuti sunt; adiuua me.
87 Prope extinxissent me in terra, attamen mandata tua nequaquàm deserui.
88 Pro bonitate tua restitue me, & custodiam oracula oris tui.

Octonarius 12 ל Lamed.

89 In sempiternum ò Iehouah, in cœlis consistit uerbum tuum.
90 Per omnes ætates fides tua, instituisti terram & perstat.
91 Iuxta decreta tua perstat hodie, nam omnia tibi sunt loco seruo- rum.
92 Nisi lex tua fuisset mea oblectatio, perijssem in adflictione mea.
93 In sempiternum non obliuiscar mandatorum tuorum, per illa enim me recreasti.

Tuus

A Tuus ego ſum, ſerua me, nam mandata tua perquiſiui. 94
Expectarunt me ut me perderent, ego interim operam dabo, ut in 95
telligam oracula tua.
Omnis finitæ rei finem uidere poſſum, at præcepta tua ampla ſunt 96
ſupra modum.

מ Mem. Octonar. 13.

Quàm dilexi legem tuam, quotídie de ipſa cõmentor. 97
Prudentiorem me feciſti inimicis meis per præcepta tua, ea nanq; 98
perpetuò mihi in animo ſunt.
Intelligentia, cunctos docentes me ſuperaui, quia de oraculis tuis cõ 99
mentor.
Seniores intelligentia antecello, quía mandata tua obſeruo. 100
Ab omni ſemita mala prohibeo pedẽ meũ, ut obſeruarẽ iuſſa tua. 101
Ab ædictis tuis haud declinaui, nam tu edoce me. 102
Quàm dulcia facta ſunt fauci meæ iuſſa tua, ori meo, dulciora melle. 103
A mandatis tuis intelligẽs reddor, ideo habui odio omnẽ ſemitam 104
fallacem.

נ Nun. Octo. 14.

Iuſſa tua, lucerna ſunt pedibus meis, lumen tramiti meo. 105
Iuraui & præſtabo, ut ſeruem iuſta ædicta tua. 106
Adflictus ſum nimium, Iehouah uiuifica me iuxta promiſſa tua. 107
B Grata ſint obſecro ô Iehouah ultronea ſacrificia oris mei, & ædicta 108
tua doce me.
Animam meam continuò in diſcrimen adduco, legis tuæ tamen 109
non obliuiſcor.
Poſuerunt improbi mihi laqueum, attamen à mandatis tuis non 110
erraui.
Oracula tua in hæreditatem ſempiternã mihi uendicaui, nam ſunt 111
gaudium cordi meo.
Inclinaui cor meum, ad faciendum cerimonias tuas, in ſeculum & 112
abſq; fine.

ס Samech. Octo. 15.

Praua conſilia odio habui, & legem tuam dilexi. 113
Latibulum meum, & ſcutum es tu, ad tuam promiſſionem ſu- 114
ſpicio.
Faceſcite à me noxij, & obſeruabo præcepta Dei mei. 115
Suffulci me iuxta pollicita tua, & ne patiaris me pudefieri fruſtra- 116
tum expectatione mea.
Suſtenta me & ſeruabor, & oblectabor cerimonijs tuis iugiter. 117

118 Conculcabis cunctos errantes à cerimonijs tuis, nam inane menda
C cium est, quod illi callidè cogitant.
119 Vt scoriam remouebis cunctos improbos terræ, propterea dilexi
120 oracula tua. Inhorruit metu tui caro mea, & à iudicijs tuis timui.
Octo16 ע Ain.
121 Studui æquitati & iustitiæ, ne permittas me iniuriantibus.
122 Oblecta bonis seruum tuum, ne affligant me iniuria flagitiosi.
123 Euanuerunt oculi mei suspicientes ad opem tuã, & ad promissa iu
124 stitiæ tuæ. Age cum seruo tuo pro bonitate tua, & instrue me cere
monijs tuis.
125 Seruus tuus ego sum, da mihi intelligentiam, & agnoscam oracu
126 la tua. Tempus est, ô Iehouah, ut iudicium facias, dissiparunt legem
127 tuam. Propterea dilexi præcepta tua, præ auro & gemmis.
128 Propterea omnia mandata, omnia inquam recta agnosco; omnẽ
semitam falsam odi.
Octo17 פ Pe
129 Admiranda sunt oracula tua, propterea obseruat illa anima mea.
130 Simul atque intelligi uerba tua cœperint illuminant, suppeditant intel
D ligentiam simplicioribus.
131 Aegre traxi spiritum, eo quod ad præcepta tua anhelarem.
132 Respice me & tuo fauore dignare, secundum iudicia quibus mode
raris amantes nominis tui.
133 Gressus meos dirige secundum iussa tua, & ne sinas dominari mihi
ullam iniquitatem.
134 Redime me ab iniuria hominum, & obseruabo mandata tua.
135 Irradia uultu tuo seruo tuo, & institue me cerimonijs tuis.
136 Riui aquæ defluxerunt ab oculis meis, eo quod non obseruarent le
Octonar. 18 gem tuam. צ Zade.
137 Iustus es tu Iehouah, & æqua iudicia tua.
138 Præcepisti oraculis tuis iustitiam, & fidem cum primis.
139 Confecit me æmulatio mea propterea quod infesti mihi, uerborũ
tuorum obliuiscuntur.
140 Perpurgata sunt admodum uelut igni iussa tua, & seruus tuus dili
git illa.
141 Paruulus fui & abiectus, attamẽ mandatorũ tuorũ nõ sum oblitus.
142 Iustitia tua sempiterna, & lex tua ueritas.
143 Cũ adflictio & anxietas me apprehendissent, præcepta tua recrea
runt me.
144 Iustitia oraculorum tuorum perstat in sempiternum, da mihi intelli
gentiam & uiuam.

Inuoca

ק Kuph. Octo.19.

A Inuocaui ex toto corde, annue mihi ô Iehouah, cerimonias tuas ob- 145
ſeruabo.
Inuocaui te, ſerua me, & cuſtodiam oracula tua. 146
Anteuerto diluculum, & uociferor, ad tua promiſſa ſuſpicio. 147
Anteuertunt uigilias oculi mei, ut de iuſſis tuis cõmenter. 148
Audi me pro bonitate tua ô Iehouah, ſecũdũ iudicia tua uiuifica me. 149
Qui perſequuntur me intendunt ſycophantijs, longe autem receſ- 150
ſerunt à lege tua.
Prope ades tu ô Iehouah, & omnia præcepta tua ueritas. 151
Pridem noui hoc de oraculis tuis quòd fundaſti ea, ut in ſæculum 152
perſtent.

ר Res. Octo.20.

Vide afflictionem meam & tuere me, nam legis tuæ nõ obliuiſcor. 153
Defende cauſam meã & adſere me, iuxta tua promiſſa uiuifica me. 154
Salus longe abeſt ab improbis, nam tuas cerimonias nõ inquirũt. 155
Humanitas tua multa eſt ô Iehouah, ſecũdũ tua iudicia uiuifica me. 156
Multi ſunt, qui perſequuntur me, & infeſti mihi ſunt, ab oraculis ta- 157
men tuis non declinaui.
Vidi perſidos & perteduit, eo quod dicta tua minime obſeruent. 158
Vides quod mãdata tua diligã, Iehouah pro bonitate tua uiuifica me 159
Caput uerborum tuorum ueritas, & in ſempiternum perſtant iudi- 160
B cia iuſtitiæ tuæ.

ש Sin. Octo.21.

Principes inſectati ſunt me immeritum, & à uerbis tuis expauit cor 161
meum. Lætor ego de iuſſis tuis, ut qui nactus eſt ſpolia multa. 162
Mendacia odio proſequor, & abominor, legem tuam diligo. 163
Septies in die laudo te, propterea quòd iuſta ædicta tua. 164
Fœlicitas multa erit legem tuã diligentibus, nec quicq̃ offendiculi. 165
Speraui opem tuam ô Iehouah, & præceptis tuis operam dedi. 166
Obſeruat anima mea oracula tua, & diligit ea admodum. 167
Obſeruo mãdata tua, & oracula tua, nam cũctæ uiæ meæ tibi expo- 168
ſitæ ſunt.

ת Thau. Octo.22.

Pertingat ad conſpectum tuum uociferans cantio mea ô Iehouah, 169
fac ut uerba tua rite intelligam.
Perueniat in conſpectũ tuũ deprecatio mea, iuxta promiſſa tua libe- 170
ra me. Fũdent labia mea laudẽ tuã, cũ cerimonijs tuis inſtitueris me. 171
Loquetur lingua mea de iuſſis tuis, nam omnia præcepta tua iuſti- 172
tia ſunt. Auxilio mihi ſit manus tua, nam mandata tua elegi. 173
Opem tuã uolo ô Iehouah, & lex tua oblectamenta mea ſunt. 174
Viuat anima mea & laudabit te, & iudicia tua erunt mihi auxilio. 175

Erraui

176 Erraui ceu ouis perdita, quære seruum tuũ, nam præceptorũ tuorum non sum oblitus.

Videri possit hic Psalmus æquò uerbosior, eò φ eadem identidem inculcet, sed qui nouerit, q̃ ardeant uerè sancti legis diuinæ studio, q̃ anxiè cupiant uita illam exprimere, q̃ doleat illis quod eam nõ possunt assequi, q̃ enecet, φ impij eam etiã irrident, & ab ea quos possunt, reuocant, ille profecto nihil hic redũdare, nihil præter rem referri, sed singulos uersus nouũ aliqd offerre, quodq́; haud uulgare ad instauratione pietatis momentũ habeat, agnoscet. Cõpositus est iuxta ordinẽ Aleph Beth, octonis semper uersibus ab uno elemento incipientibus. Rationem huius plerique reddere conati sunt, sed nihil dum certi attulerũt, neq; mihi quod afferam, datum est, nisi id Vates fecerit caussa uel ornatus, uel memoriæ iuuandæ, uel certe utriusque, ad certa igitur animum conferamus. Vocibus his.

Id est, Thorah Hukim. Mizuah. Pakudim. Aeduth. Mispatim Amirah. Dabar Derek. Zedek.

תורה, חוקים, מצוה, פקודים, עדות, משפטים, אמירה דבר, צדק, דרך, crebro adeo utitur, ut nullus sit uersus, præter unum, 122. qui non habeat, si nõ plures, unam saltem ex eis. Thorah à docendo dicta, pro tota lege & institutione Domini accipitur. Hukim alij statuta, ego reddidi cerimonias. Non tamen recipio quod quidam tradunt, ritus Sacerdotũ & sacrificiorum tantũ hoc nomine significari. Dicuntur Hukim præscripta Dei quæuis, quod non solũ ex hoc Psalmo, sed etiam ex Deut. 6. ac alijs scripturę locis, liquet. Et Latini per cerimonias, ritus certos & leges significãt, etiam aliarũ rerum, quã cultus Deorũ, unde Cicero pro Sex. Roscio, legationis cerimoniam polluisse, pro uiolasse ritum & legẽ legationis, dixit. Kimhi scribit ea præcepta legis dici Hukim, quorum tecta sit ratio, ut sunt cerimoniæ tabernaculi.

Mitzuoth. Pakudim.

Mitzuoth omnes præcepta reddunt. Pakudim uolunt Iudæi esse præcepta iuris naturæ, quæ inscripta sunt omnium cordibus, sed & ipsum significat, Dei mandata quælibet, quæ scilicet cõmissa nobis sunt, ut ea seruemus.

Aedoth.

Aedoth oracula uerti, solent aliàs reddi testimonia, ut & ipse reddidi in uer. 8. Psalmus 19. Verum cum ita dicantur, quod de uoluntate Domini testentur, quo id angustius exprimerem, uerti hic, oracula. Kimhi putat hoc nomine peculiariter dici præcepta, quibus aliqua diuinæ beneficentiæ memoria præcipitur, ut præceptũ Sabbathi, festorum aliorũ, signorũ legis, quę debebant habere in uestimentis, & præcationum. Verum & huius uocis significatum generalius est.

Mispatim.

Mispatim iudicia reddi solent, accipiũtur autem, ut aliàs, ita & hic bifariã, aliquando pro decretis, ędictis, & legibus Dei, iuxta quas cum proximis uiuendum est, ut uer. 13. 20. & similibus. Aliquando pro insignioribus Domini factis, quibus suos adserit, & hostes eorũ reprimit, ac ita se iudicem omniũ declarat. Sic accipit iudicia Dei uer. 52. 62. 75. & locis alijs.

Amirah. Dabar. Derck Zedek

Amirah & Dabar nõnunq; pro dictis & iussis Dei accipiuntur, ut uer. 9. aliquãdo pro promissis, ut uer. 25. 38. & alibi. Derec, quod uiã significat, pro agendi ratione, uitæq́; instituto, sumitur. Inde halac, quod ambulare significat, pro uiuere & conuersari usurpatur. Zedec, id est, iustitia, ut aliàs sæpe dixi, absolutam bonitatẽ significat: Hæc initio uolui præmittere, ne essent eadẽ identidẽ repetenda. Porrò fatentur & Iudæi, in hoc Psalmo legẽ, cerimonias, præcepta, mandata, & oracula, pro lege & institutione, accipi, qua uita gloriæ Dei & salutis proximorũ studiosa præscribitur. Iam ad Psalmũ.

א Aleph

Ver. 1. 2. 3. ad uerbum.

Fœlicia synceris uia, ambulantibus in lege Iehouæ. Fœlicia obseruãtibus testimonia eius, in omni corde inquirũt eũ. Certe nõ faciunt prauitatẽ, in uijs eius ambulant.) Beatos pronũciat innocẽtes uita, quã uiã suo more uocat, additq́; tales esse, qui iuxta Dei legẽ uiuũt. Idem uero sũt, quos cura & studiũ tenet oraculorũ Dei, de quo uer. 2. ac ideo nihil iniquitatis admittũt, utporè, q in uijs Dei gradiãtur, eã uiuẽdi rationẽ amplexi, quã ille pręscribit, de quo uer. 3. Hactenus de radice cecinit totius pietatis, nempe stu

A dio legis diuinæ, nõ ut illa ad literam tantũ intelligatur, sed ut uita exprimatur. *Versus. 4. 5. ad uerbum*
Tu mandasti mandata tua ualde. Vtinam dirigantur uiæ meæ, ad custodiendum cerimonias tuas.)
Memorat, quàm agnoscat serium debere esse hoc studiũ sacræ legis. Deus enim
præcepit, ut ea obseruetur ualde, id est, summo studio, ut unicè bona sunt quæ
præcepit. Crebrò occurrunt in hoc Psal. & istæ duæ uoces, נצר ושמר Nazar &
Shamar, utraq; uero significat curã rei alicuius habere, attenteq; eam obseruare,
custodire. Dum itaq; iunguntur legi uel præceptis Dei hæc uerba, significant at-
tentam & sollicitam curam illis uiuendi. Talem ergo sanctus agnoscens Deum
requirere, ut & sui restitutionem in eodem sitam sentit, & iuxta animaduertens,
eam supra suas uires esse, optat dirigi uias suas, hoc est, uiuendi rationes suas sic
institui, ut possit Dei cerimonias, id est, rectè uiuendi leges, custodire, obserua-
re, eisq; toto pectore incumbere. *Ver. 6. ad uerbum*
Tunc non pudefiam, dum intuitus fuero omnia præcepta tua.) Confitetur hic suam in hoc
Dei legis studio salutem sitã. Hic intueri & uidere uel consyderare pro eo acci-
pitur, pro quo, obseruare atq; custodire. Confundi autem & pudefieri, pro fru-
stratione spei totius uitæ. Vnde quod dicit: Tunc non confundar, idem est, atq;
tum spe uitæ meæ, & actionum mearum, nunq̃ frustrabor, saluus enim ero, si sic
legem tuam semper ob oculos habuero, ut ex ea cũcta uitæ meæ cõsilia petam.
Hinc uero ut salus, ita & materia, animusq; uerè Deum laudandi prouenit, inde *Ver. 7. ad uerbum*
canit: *Celebrabo te in rectitudine cordis, in discendo iudicia iustitiæ tuæ.*) Rectitudinem cor
dis, simplicitatem & synceritatẽ intelligit. Cùm hac celebrant Deum quicunq;
iudicia, id est, decreta iustitiæ Dei, solidæ scilicet & perfectæ, qualem lex Dei præ
scribit, didicerunt. Didicerunt autem quicunq; certò agnoscunt & sentiunt etiã
nihil aliud esse uitam, salutem, & fœlicitatem, q̃ ad hæc uitam nostram confir- *Ver. 8. ad uerbum.*
masse. *Cerimonias tuas custodiã ne deseras me usq; ualde.*) Cũ in studio legis diuinæ omnẽ
adeo sitam fœlicitatem cecinisset, claudens octonarium, profitetur, se cerimo-
B nias Dei obseruaturũ, tum precatur, ne se Deus nimium deserat, quia inde caro
ac mundus semper reuocant. ב *Beth.*
In quo puram præstabit iunior semitam suam, ut obseruet secundũ uias tuas.) Hic uersus uariè in *Ver. 9. ad uerbum.*
terpretatur. Quidã sic, ut interrogatio & responsio simul habeantur, in hunc
mundũ. In quo purgabit uitã suam adolescens? In eo, q̃ studiosè se moderatur
& custodit secundũ uerba tua. Alij, ut totus uersus interrogatio sit, difficultatem
indicans uiuendi iuxta legem Dei, ad quem sensum equidẽ illum reddidi. זכה
quod uerbi, purgare significat hic, ut & Iesha 1 accipitur pro emendare uitã, re-
pressisq; prauis cupiditatibus ad synceritatem perducere, quod fit, cũ uerbis Dei
toto animo studetur. Id cũ sit omni ætati difficile, adolentibus, ut in quibus uis
carnis adhuc potentius regnat, difficillimũ est. Attamen à puero est huc eniten-
dum. Nam iuxta illud Prouerb. 22. Quam uiam adolescens fuerit institutus, ab
ea nec cum senuerit, recedet. Hac ergo caussa adolescẽtis peculiariter meminit.
In toto corde inquiro te, ne sinas me errare à præceptis tuis. In corde meo abscondi sermonẽ tuũ, ne *Ver. 10. & 11. 12. ad uerbum*
peccem tibi. Laudandus ô Iehouah, doce me cerimonias tuas.) Cũ primo uer. difficultatẽ ui-
uendi ad legẽ Dei, uiasq; eius terẽdi memorasset, his rationẽ subijcit, qua possit
ista difficultas superari. nempe, si Dei studiũ animũ uerè occupet, & ipse uirtutẽ
aspiret, de quo cõfitetur, & orat uer. 10. Tũ si uerba Dei penitus anio immittãtur,
de uer. 11. Inde uero cõtinuas preces, pro spũs incremento, ad uiuendũ legi Dei,
necesse est ebullire, quod notat uer. 12. *In labijs meis memorabo omnia edicta oris tui. In* *Ver. 13. 14. ad uerbum*
uia testimoniorũ tuorũ lætor, sicut super omnẽ opulentiã.) Nunc canit ut is se habet erga legẽ
Dei, quem Deus ipse eam docuerit, dederitq;, cum sui uero studio illam repone-
re in penetrali cordis. Disserẽdo de illa, prædicãdoq; eius præstãtiã nũq̃ sibi satis-
fecit, tum nulli rei æque, ut rationi uiuendi, quã Dei oracula tradũt, afficitur canie-

In man-

C *In mandatis tuis loquar, & considerabo semitas tuas. In cerimonijs tuis delector, non obliuiscar*
Ver. 15.16 ad uerbum *uias tuas.*) Repetit quæ modo cecinit. Nam ut legi Dei uiuatur in eo potissimo situm est, ut homo iugiter de ea secum cõmentetur, atq; diligenter eam semper intueatur, de quo uer. 15. Deinde nisi hæc sic agnoscatur, ut in qua sempiterna uita sit reposita, ac inde animus ex ea summam uoluptatem percipiat, obtineri iustũ eius studium, haud poterit. Vtrũq; autem contingere oportet ei, quem Deus suo spiritu legem docuerit, hoc est, eam cordi inscripserit.

ג Gimel.

Ver. 17.18. ad uerbum. *Repende super seruo tuo, uiuam & custodiam uerba tua. Reuela oculos meos & consyderabo mirabilia de lege tua.*) Alias dixi גמל significare, non solum rependere beneficium, sed etiam primum impendere. Orat ergo sanctus, ut se Deus beneficijs suis præueniat, quo uiuere possit, & intellectis præceptis ipsius uiuere. Ea siquidem mirabilia lex Dei continet, quæ aliàs homo, ne quidem suspicari potest. Inter cætera hæc præcipua sunt, Deum tanta esse erga humanum genus charitate, ut uerbum suum uoluerit hominem fieri, & electis suis dare esse ex huius carne & ossibus, hoc est solidum diuinitatis suæ habere consortium. Tum omnia ab ipso iustorum salutem esse & condita, & gubernari, deniq; per crucem, ignominiã, & mortem, perueniri ad immortalitatem & sempiternam gloriã. Vt hæc ergo sanctus queat uidere, orat uer. 18.

Ver. 19. 20, ad uerbum. *Aduena ego in terra, ne abscondes à me præcepta tua. Cõminuitur anima mea cõcupiscendo decreta tua in omni tempore.*) Nihil se aliud, quam cognoscere & uita exprimere legẽ Dei, ut qui sic in terra aduena, in cœlis ciuis, canit uer. 19. Tanto uero se huius desyderio flagrare, ut inde animus quasi torrefactus, comminuatur, id enim significat
D גרסה, canit uer. 20.

Ver. 21. et. 22 ad uerbum. *Increpabis alienos, execrabiles qui errant à præceptis tuis. Deuolue à me opprobrium & ignominiam, quia testimonia tua obseruo.*) Præcatur se liberari à ui impiorũ, qui probro & ignominia ipsum afficiebãt, propter legis S. studium. Vt enim cecinit Deum increpaturum, & ut execratos deleturum impios, qui à præceptis ipsius aberrant, precatur ut se probro, quo utiq; ab illis execratis, atq; ob id merito perituris, afficiebatur, uindicet.

Ver. 23. & 24 ad uerbum. *Etiam sedent principes, contra me loquuntur, seruus tuus loquitur in ceremonijs tuis. Etiam testimonia tua oblectatiões meæ, uiri consilij mei.*) Queritur de principibus, qui cõtra ipsum loquebãtur, contra quorũ uim se muniebat cõmemoratione cerimoniarum Dei, Illasq; fuisse sibi oblectamenta, & consultores testatur. Consolantur siquidem & mirificè recreant Dei oracula, dum eius in nos bonitatem, tam præclarè demonstrant, consulunt quoq; probè, dum sola quæ saluti sunt, indicant.

ד Daleth.

Versus 25. ad uerbũ. *Adhæsit limo anima mea, uiuifica me secundum uerba tua.*) Queritur deiectum se, ut terræ iam adhæreat anima sua, hoc est, sit proximus morti. Simile habet uer. 26. Psal. 44. Hinc ergo precatur sese uiuificari, hoc est, restitui, recreari. Sic hoc uerbũ per totum hunc Psalmũ identidem recurrens, accipiendũ est, Precatur autem se uiuificari iuxta uerbũ Dei, utiq; quo istuc suis est pollicitus. Ideo reddidi, promissa.

Ver. 26. ad uerbum. *Vias meas memoraui & respondes mihi, doce me ceremonias tuas.*) Memorat, ut uias suas, hoc est, quicquid sibi faciendum incidisset, renunciarit, utiq; Deo, & Deum sibi respondisse: Id quod de eo legimus cum Keilah, & adiret defendendam, & desereret se proditurum, ac aliàs. Petit ergo modo, ut sibi in eo quoq; consulat, quo cerimonijs ipsius instituatur.

Versus 27. ad uerbum. *Viam mandatorũ tuorum fac me intelligere & loquar mirabilibus tuis.*) Vt in adflictiõe erat, ita petit consolationẽ per legem Dei, quam illa probè intellecta, abunde suppeditat. Orat ergo eius intellectum, quo de mirabilibus, quæ illa de Dei bonitate

prædicat

A prædicat,commentans animum recipiat. *Distillat anima mea præ ægritudine, consolida* *Versus.28.*
me secundum uerba tua.) Necessitatem consolationis hic exprimit,dum queritur a- *ad uerbum*
nimam suã stillatim defluere,præ ægritudine & anxijs cogitationibus, sic enim
uidetur maximopere perturbaris,quare orat se consolari.

Viam mendacij remoue à me, & lege tua dona me. Viam fidei elegi,ædicta tua proposui.) Ve *Versus.29.30*
ra animi consolidatio sola Dei lege effici potest,hác ergo orat sibi donari,amo- *ad uerbum.*
to omni instituto fallaci & prauo,quandoquidem uerum & rectum delegerit,
ut qui ædicta Dei sibi proposuerit,oraculis eius sese addixerit,uiamq́; precepto-
rum eius currere instituerit. *Adhæsi testimonijs tuis, ò Iehouah ne pudefacias me. Viã præ* *Ver..31.32.ad*
ceptorum tuorum curram,quia dilatabis cor meum.) Orat,ne pudefiat,uel à recta uia lap- *uerbum.*
sus,uel libidini impiorum nimium permissus,ac spem concipit sibi Deum cor
dilataturum,hoc est,spiritum,uiresq́; suppeditaturum,quo in eo cursu perseue-
rare possit. Nisi forsan glorietur,iam se ex angusto persecutionis potentum, ad-
ductum in spaciosum,consolationis diuinæ,ac etiam libertatis , secundum le-
ges Dei uiuendi.De hoc loquendi modo dictum in uersum 2. Psal.4.

ה He.

Institue me ò Iehouah lege cerimoniarum tuarum, & obseruabo eam(usq; ad)finem. Fac me intel *Ver.33.34.35.*
ligere & obseruabo legem tuam, & custodiam eam in toto corde meo. Deduc me in semita præcepto- *ad uerbum.*
rum tuorum, quia delector ea.) Dictionem עֵקֶב uarie interpretantur,quidam reddũt
mercedem,quasi dicat:Custodiam uiam cerimoniarum tuarum, propter am-
plam mercedem,& ingens operæ precium,quod inde liceat referre.Mihi alio-
rum sententia magis probatur,qui,cum dictio hæc finem quoq; significet , usq;
ad finem legunt.Orat enim se doceri legem Dei,deduci,ut iuxta eam uiuat, cor
in eam reddi propensum.Quibus docet,& quid deceat præcipuum esse sancto
rum studium,& quod sine Dei doctrina ductu & actu,in uia uitæ nihil prorsus
proficimus. *Inclina cor meum ad testimonia tua, & non ad quæstum. Abduc oculos meos ne ui* *Ver.36.37.*
deant uanitatem,in uijs tuis uiuifica me.) Orat se à prauis cupiditatibus , ne à lege Dei *ad uerbum.*
B detorqueant,liberari.Quod enim ait:Et non ad quęstum,precatur eum sibi da
ri sanctæ uitæ amorem,ut quæstus & omnis uanitas,id est,quicquid fuerit falla
cium,non bonorum,sed umbrarum boni,quibus transuersum humanus ani-
mus agi solet,nihil prorsus apud se ualeat.Id uero est,in uijs Dei uiuificari , hoc
est,recreari,uirtute cœlesti firmari. Videre uanũ,hic pro probare,delectari, aut
cupere accipitur. *Statue seruo tuo sermonem tuum,qui(se addixit)timori tuo. Remoue oppro* *Vers.38.39.*
brium meum quod metuo,quia iudicia tua bona. Ecce concupiui mandata tua, & in iustitia tua uiuifi *40.ad uerbũ*
ca me.) Orat sibi firmari promissionem Dei,hoc est,præstari,qui se timori Dei,
uero q́ eius cultui addixerit, quibus nimirũ ea quæ orat,Deus est pollicitus, aut
certe firmari in se cognitionem,& amorem legis. Tum iterum deprecatur pro-
brum,utiq; aut calamitatis,sed prouenientis ex neglectu uerbi Dei,unde omnis
calamitas hominibus accersitur,aut uiolentæ cupiditatis à studio uerbi detor-
quentis.Prima enim illi pietatis cura fuit:Nã,inquit,iudicia tua bona sunt, hoc
est,clementia,& indulgentem bonitatem referentia.Soles castigare,ut morti ta
men non addicas,ut à malis reuoces,non in mala præcipites. Quanq; possit &
hic sensus esse:Remoue à me opprobrium transgressionis legis tuæ,nam ædicta
quæcunq; nobis in illa ædidisti,bona sunt,& percommoda,ut cum illo conue-
niat:Iugum meum bonum &c. Huic pulchre consonat quod sequitur,de amo-
re & desyderio ad legem Dei,quo ideo flagrabat,q̃ optima essent. Eandem &
iustitiam Dei uocat,q̃ in hac uera & solida iustitia docetur,unde in hac se uiuifi
cari,hoc est,confirmari,animiq́; alacritate donari precatur.

ו Vau.

Et adueniant mihi bonitas tua ò Iehouah, & salus tua secundum sermonem tuum.) Precatur se *Versus 41.ad*

 uerbum.

bonitate Dei sic in studio legis sacræ confirmari, ut subsistere, ac libere profiteri
C illud possit, nulla mundi potestate deterritus.

Ver. 42. 43. ad uerbum. *Et respondebo opprobrantibus mihi uerbum, quia uerbis tuis confisus sum. Et ne eripias ab ore meo uerbum ueritatis usq; nimiũ, quia ad ędicta tua suspicio.)* Orat ut donet Dominus quod respondeat opprobrãtibus, quos intelligit impios ueritatis oppugnatores, nec unq̃ uerbis ueritatis destituatur, quia nitatur promissis eius, & ad ædicta eius suspiciat, in omnibus à iussis eius pendens. Credentibus enim & sic sibi addictis,

Ver. 44. 45. ad uerbum. Deus nihil potest negare. *Et custodiam legem tuam semper, in seculum & ultra. Et ambulabo in latitudine, quia mandata tua inquiro.)* Dum Deus suam mentibus nostris ueritatem immittit & seruat, iam ipso nitimur, ad uerba eius in omnibus suspicimus, atq; iugiter in legem eius intentos animi oculos habemus. Id iam est, quod canit uer. 44. Inde uero conscientiæ nostræ mira est tranquillitas, & sancta quædam uoluptas cordi, istuc Vates uocat, ambulare in latitudine. Caussam eandẽ, quam præmisit, repetit: Quia mandata tua inquiro. Fons siquidem bonorum omnium est legi Dei studere, esseq; deditum, atq; addictum animo.

Ver. 46. 47. 48. ad uerbũ. *Et loquar in testimonijs tuis coram regibus, & non confundar. Et oblectabor in preceptis tuis que diligo. Et attollo manus meas ad præcepta tua quæ diligo, & loquar in cerimonijs tuis.)* Ex eodem studio Legis Dei, & hæc fiducia uenit, ut de lege, doctrinaq; Dei nostri coram q̃libet potentibus mundi agere multo libertime, sicq; constare nobis liceat, ut quicquid illi furiant, nihil nos indignum nobis admittamus, uel prodendo ueritatem, uel parum probe caussam ueritatis defendendo. Idem studium & uolupeatem de qua repetit, tum & sedulitatem, ut admotis iussis Dei manibus, opere demum ea exprimamus, de qua est uersus 48.

ז Zain.

Ver. 49. 50. ad uerbum. *Memor sis uerbi seruo tuo, super quo fecisti me sperare. Hoc consolatio mea in adflictione mea, quia sermo tuus uiuificauit me.)* Promissis Dei fretus in adflictione perstiterat, horũ
D recordari Dominum orat, hoc est, se iuxta promissa sua in innocentia, ueraq; fœlicitate prouehere, quod est, illa implere.

Ver. 51. 52. ad uerbum *Flagitiosi subsannarunt me usq; nimium, à lege tua non declinaui. Memor fui iudiciorum tuorum à seculo ô Iehouah, & consolatus sum.)* Pietas irrisui est impijs, at qui legem Dei uere didicit, auelli ab ea non potest, nam uitæ uenã nouit esse, quin ex ea, simul atq; consyderat, quæ memorat Dei iudicia, iam inde ab initio orbis exercita, contra omnem impiorum, siue subsannationem, siue etiam sæuitiam duraturam.

Ver. 53. ad uerbum. *Tabes me apprehendit ab improbis, deserentibus legem tuam.)* Canit legis Dei studio se summe flagrasse, ut consyderantem, desertores illius, utigo se ac tabes quędam occuparit. De hac uoce זלעפה dixi in uersum sextum Psal. 11.

Ver. 54. 55. 56. ad uerbum *Cantiones fuerunt mihi cerimoniæ tuæ, in domo peregrinationis meæ. Memor fui in nocte nominis tui Iehouah, & custodiam legem tuam. Hoc fuit mihi quia mandata tua obseruaui.)* Cerimonijs Dei sic se ait oblectatum, ut de illis carmina cecinerit, dies noctesq;. Idq; etiã in domo peregrinationis suæ, quo uidetur notare exilium, in quo nulla fuisset caussa lætitiæ. Sed consyderatio oraculorum Dei, omnia superabat, eaq; lætitia perfundebat, ut nocte, nominis Dei memor esset, utiq; non sine hymnis. Vltimo uersu canit hęc omnia sibi inde contigisse, quod legi Dei studeret, eamq; religiose obseruaret.

ח Cheth.

Ver. 57. 58. ad uerbum *Portio mea ô Iehouah, dixi custodire uerba tua. Suspicio faciem tuam in toto corde, beneuolus sis secundum sermonem tuum.)* Ardens tum Dei, tum legis studium, & præsenti octonario memorat. Vt autem sit Deus sors & portio suorum, dictum est in Psal. 16. In uno siquidem Deo omnia sua bona reposita habent, hinc dicit uer. 58. Suspicio faciem tuam, à quo cuncta mihi expecto.

Repu

A *Reputaui uias meas, & reuocaui pedes meos ad testimonia tua, propero & non moror custodire præcepta tua.)* Dei studium, facit, ut & legi eius studeatur. Inde canit ui(j)s & institutis suis excussis, operam dedisse, ut iuxta oracula Dei uitā degeret, atq; id omnimota rescissa, accelerasse. Ver. 59. 60. ad uerbum.

Cœtus improborum uastarunt me, legem suam non sum oblitus. In medictatibus noctis surgam ad celebrandum te, super iudicia iustitiæ tuæ.) Adeo nihil impiorū uiolentia, qui interim eum modis omnibus adfligebant, & cum rebus, tum uita despoliare conabantur, absterreri se patiebatur, ut nocte quoq; surgeret, ad celebrandum Deum, ob iudicia sua, quibus summam semper iustitiam demonstrat. Quanq̃ possit etiam hic per iudicia, Lex ipsa intelligi, sicut iustitiæ, ita uitæ quoq; & salutis æternæ administratrix, pro qua certe gratias agere Deo nemo digne potest. Vita siquidem æterna est, Deum rite cognouisse, id quod illa sola docet. Nam legem hoc Psalmo pro tota doctrina Dei, & ea in cordibus recepta, uereq́; uiua Vates accipit. Ver. 61. 62. ad uerbum.

Socius ego sum omnibus qui te timent, & custodientibus mandata tua. Bonitate tua ò Iehouah plena est terra, cerimonias tuas doce me.) Perpensis ergo æquissimis Dei erga sui timentes iudici(j)s, his qui Deo sese addixerunt, associare se, paremq́; haberi studet, exclamans: Bonitate Dei plenam esse terram. Hic uiuam spiritus affler, eos, qui modo uideri uolunt, Deo noctu laudes cauere. Ver. 63. 64. ad uerbum

ט Teth.

Bonum fecisti cum seruo tuo ò Iehouah, secundum uerba tua. Bonum sensum & sciētiam doce me, quia præceptis tuis fidem habeo.) Canit utilitatē castigationis diuinæ, & confitetur nihil nisi bonitatem esse, quicquid Deus cum suis egerit. Hinc sibi scientiam, uerumq́; iudicium, quod istud semper queat agnoscere, augeri precatur. De uoce טעם dixi in primum uer. Psalmi trigesimi quarti. Quod subi(j)cit: Quia præceptis tuis credidi, aut fidem habui, uel ut propius è uerbo reddā, in uiribus tuis firmatus sum, quæ omnia idem pollent, radix & fons est omnis recti iudici(j) ueriq́; sensus in rebus omnibus. Nam persuasum esse hæc quæ nobis lex proponit,
B esse oracula Dei, ad diuinitatis nos suæ consortium uocantis, ut hic nihil supersit dubi(j), firmus in his animus consistat. Ver. 65. 66. ad uerbum

Priusquàm adfligerer ego errabam, & nunc sermonem tuum custodiam. Bonus es tu & beneficus, doce me cerimonias tuas.) Bonitatem Dei prędicat, q in tanta lenitate errantem se tulisset, atq; in uiam se reuocasset, hac ergo ut erga se porrò prosequatur, & suam legem doceat, precatur. Bifariam enarratur, propter uerbum ענה, quod & respondere, uel loqui, & humiliari atq; adfligi significat. Posteriori significatu uidetur eo Psaltes hic usus, cum uersu septuagesimo primo subi(j)ciat, bene mihi est q adflixeris & humiliaris me. Persæpe enim sui dissimiles euadunt sancti, cū omnia carni ex sententia succedunt. Qui prius significatum amplectūtur, interpretantur: Non respondebam antea, nec fuit quod responderem, quia errans eram. Ali(j): anteq̃ responderem, id est, occuparer in discendo legem, erraui. Vides hæc coactiora. Ver. 67. 68. ad uerbum.

Concinnarunt contra me flagitiosi mendacium, ego in toto corde obseruabo mandata tua. Pingue sicut adeps cor eorum, ego lege tua delector.) Quia hic de sui humiliatione & afflictione sanctus canit, uidetur quod hic queritur de concinnatis cōtra se mendaci(j)s, de (i)js mendaci(j)s intelligendum, quæ concinnarant impi(j) ad opprimendum illum, quibus tamen nihil motus fuit, quo minus pertinaciter legi Dei inhæreret, id quod & supra aliquoties de se in gloriā Dei iactauit. Caussam q impi(j) illi legem Dei non potuerint intelligere, quæ sibi erat sūma & unica oblectatio ac uoluptas, canit uer. 70. Prosperitate enim illorū cor, ceu adeps pinguefactum erat, ut ad omnia Dei plane stupescerent. Ver. 69. 70. ad uerbum.

Bonum mihi quia adflixisti me, ut discam cerimonias tuas. Bona mihi lex oris tui, præ millibus auri & argenti). Caussam canit, unde sibi uoluptati esse lex Dei cœperat, quam ho- Ver. 71. 72. ad uerbum.

stes eius intelligere adeo non potuerunt, ut eam quoq; mendacijs, & ui oppug-
C natent.

י Iod.

Manus tuæ fecerunt me & instituerunt me, fac me intelligere & discam præcepta tua.
Ver. 73. & 74 *Timentes te uidebunt me, & letabuntur, quia ad uerbum tuum suspicio.*
ad uerbum. Vt semper, hoc precipuum orat dati sibi ut legem dei rite intelligat, hoc est, certo
agnoscat hanc, quam ipsa prescribit, uitam beatam esse, solidumq; diuinitatis cō
sortium. Huius exorādi spem inde sibi firmat, quod sit figmētum Dei, & legi ei-
us uiuens, solario futurus timentibus Deum.

Noui ô Iehouah quoniā iudicia tua iustitia sūt, et (ex) fide afflixisti me. Sit obsecro bonitas tua ad cōso
Ver. 75. 76. & *landum me secundum uerbum tuum seruo tuo. Adueniant mihi miserationes tuæ & uiuam, quia lex tua*
77 ad uer. *delectationes meæ.* Iterum canit fructum cognitæ legis diuinæ. Ex hac enim disci-
mus Deum omnia nobiscum agere ex iustitia & fide, hoc est, summa equitate &
bonitate, etiam cum exercet aduersis. Oramus & exoramus consolationes eius,
quas nobis promisit, uiuimus & ex hac ipsa lege eius, quæ dei nobis beneuolen
tiam ubiq; predicat & ob oculos ponit, cœlesti uoluptate perfruimur. *Pudefiant*
Ver. 78. 79 & *flagitiosi, quia imerito mihi nocuerūt, ego loquar in mandatis tuis. Redeant ad me qui timent te, & no*
80. ad uer. *uerunt testimonia tua. Sit cor meum syncerum in cerimonijs tuis, ut non pudefiam.* Qui pie uitā
instituūt, à filijs Satanæ persecutionem patiuntur, id est, שקר immerito. Nam
hi bene de omnibus mereri student. Orant ergo improbos pudefieri, frustratos
conatu suo, qui euertere scilicet non tam ipsos, q̄ in ipsis gloriam nominis dei in
stituunt. Id uero sancti orant ut libere de mandatis dei loquantur, ut toto iungi
sibi ceteri, qui eodem pietatis studio tenentur, et oraculorum dei cognitione do
nati sunt, possint, hoc est, ut liberati è manu hostium, Deo seruiant in omni san-
titate & iustitia, et ut uitam degant tranquillam & pacificam in omni pietate &
honestate, Deniq; quia in solido legis diuinę studio, tota salus sita ē, id orāt uer.
ult. Nam nihil aliud est habere in cerimonijs dei cor syncerū, q̄ illis toto pecto-
D re studere.

כ Caph.

Defecit ad opem tuam anima mea, ad uerbum tuum suspicio. Defecerunt oculi mei ad uerbum tu-
Ver. 81 & *um, dicendo quando consolaberis me?* Canit quàm anxiè auxiliū Dei expectarit, ut præ
82. ad uer. expectatione animus sibi & oculi defecerint. In quo notauit pertinacē in cœlos
suspectionem, de qua dixi in uers. 4. Psal. 69. *Nam fui sicut uter in suffumigatione, ceri-*
Vers. 83 & *monias tuas non sum oblitus. Quot sunt dies serui tui, quando facies, in persequentibus me iudicium?*
84. ad uerb. Addit se ita desyderio maceratum, & torrefactum, ut fuerit similis utri suspenso
in fumo. Huius desyderij uox erat: Quot tandem supersunt dies seruo tuo: qui-
Ver. 85 & 86 bus scilicet ab improbis istis diu exari eum oporteat? *Foderūt mihi flagitiosi foueam,*
ad uer. *quod non secundum legem tuam. Omnia præcepta tua fides, immerito persecuti me sunt, adiuua me.*
Vim & impietatem horum accusat. Illud: non secundum legem tuam, kim
hi ad studium flagitiosorum contra sanctos refert, nam lex nocere inocenti
uetat, quod illi student. Alij id referunt ad improbos illos, quorum uita &
actiones, non fuerint secundum legem Dei. Ver. 86 confert fidem pręce-
ptorum dei, emētitæ causę, ob quā impij sanctos persequuntur. Semper enim
Ver. 87 & 88 pręcepit pietatem & iustitiam, cum nihil aliud eos in sanctos accendat quàm
ad uer. quod hij pie & inocenter uitam suam instituunt. *Prope consumpserunt me in terra,*
& ego non deserui mandata tua. Secundum bonitatem meam uiuifica me, & custodiam testimonia oris
tui. Sic sunt uere credentes, ad extremum usq; spiritum, legem dei seruant, nullas-
q; ui extorqueri illā sibi patiuntur, orant autem interim semper, ut tandem libe-
ratis è manu hostili, seruire domino liceat in sanctitate & iustitia.

ל Lamed.

Ver. 89. 90. *In seculum ô Iehouah extat uerbum tuum in cœlis. In generationem & generationem fides tua,*
& 91. ad *instituisti terram & stabit. Ad iudicia tua stant hodie, quia omnes serui tui.* Firmitatem ca-
nit

nit oraculorũ Dei. Dicit in cœlis cõsistere uerbũ Dei, qui sunt uerbo Dei conditi,
A testari perpetuã uerborũ Dei constantiã. Sicut & terra, quã fundauit, ut in omne
æuum perstet, prędicat fidẽ eius, qui utiq; fallere, aut sibi parũ constare nequit,
sic perennãtibus his operibus eius. Cõfirmat hæc cũ subijcit, ad iudicia eius, hęc
omnia stare, hodie, id ẽ, usq; hodie, eò quod omnia sint Deo uelut serui, dicto ipsi in
omnibus audiẽtia. *Nisi lex tua oblectatiões meæ, tũc perijssem in adflictiõe mea. In seculũ nõ obli* Versus 92. &
uiscar mandatorũ tuorũ, quia in eis uiuificasti me.) Ex machina cœli & terrę iussorũ Dei ęter 93. ad uerbum
nitatẽ considerans, eijsdẽ inhęsit, hinc & ipse se uiuificari, firmari, & cõtineri sen
sit, omnemq́; ex eis uoluptatẽ percepit. Eóq; pacto ut à flagitijs, ita à ui quoq; per
secutorũ seruatus est, omnino periturus nisi uerbo Dei ad hunc modũ seruatus
fuisset. *Tuus ego, serua me, nam mandata tua inquiro. Me expectant improbi ut me perdant, testi* Ver. 94. 95.
monia tua cõsyderabo. Omnis consumptionis uidi finẽ præceptũ tuũ amplũ ualde.) Tũ nos Dei & 96. ad uer
esse probamus, cũ legi eius studemus, eodemq́; studio ut modo dixit, ab impro bum.
borũ ui, & dolis seruamur, cõsyderãtes enĩ quę de deo nobis lex prędicat, statim
uidemus, quæ nos quęq; impbos qui nos insectanť & casum nostrũ anxie expe
ctãt, sors maneat, Deóq; nos, penitus cõmittimus, hincq́; i spẽ optimã erecti cani
mus. Ois cõsummatæ rei uidi finẽ subaudi esse, eóq; peribũt tãdẽ quicũq; tua le
ge nõ sustentanť, quanto magis, qui hanc studiosos eius etiã insectantur. Pręce
ptũ tuũ amplũ est, hoc est, absq; fine. Deum enim lex prædicat, docetq́; ad sortẽ
diuinã nos contendere, quæ utraq; sanè immensa amplitudine sunt, & fine ca-
rent, quia in electis Dei perfecta æternũ stabũt. מ Mem. Octonar. 12.
Quàm dilexi legẽ tuã, cotidie hec sermo meus. Præceptis tuis fecisti me sapientiorẽ inimicis meis Ver. 97. 98.
quia in seculũ id mihi est. Omnibus docentibus me sum intelligentior, quia testimonia tua sermo meus. 99. & 100. ad
Præ senibus sum consyderatior, quia mandata tua obseruo.) Quàm amarit legẽ Dei, quan uerbum.
tumq; ex ea profecerit, præsenti octonario memorat. Hostibus nanq;, docẽtibus
& senioribus prudentiorẽ & sapientiorem ex ea factum se gloriatur, sed postq;
totum sese illi addixit, & cõmentatur in ea diu noctúq;.
B *Ab omni semita mala prohibeo pedes meos, ut custodiã uerba tua Ab edictis tuis non recedo, quia* Ver. 101. 102.
tu doces me. Quàm dulcia sunt fauci meæ sermo tuus præ fauo ori meo. A mandatis tuis intelligẽs 303. 104. ad
reddor, propterea odiui omnem semitam mendacij.) Alterũ fructũ canit legis amatæ, quod nem uerbum
pe dum illi studet, probeq; eã intelligit, atq; ea sese oblectat, ab omni semita ma
la longè recedit, odióq; omnẽ impietatẽ insectatur. נ Nun. Octonar. 13.
Lucerna pedi meæ uerba tua, & lumen semitæ meæ. Iuraui & præstabo, custodire iudicia iustitiæ Ver. 105. 106.
tuæ.) Vt qui in tenebris ambulat, semper offendit, ita ubiq; peccat, cui non præ ad uerbum.
lucet lex Dei. Canit ergo sanctus hanc se uelut lucernam pedibus, id est, actioni-
bus suis habuisse, & iuramẽto firmasse, se illi in omnibus uicturũ. Solent nanq;
sancti, dum hic nunq; uitam suã legi diuinæ planè conformare possunt, indies,
imo in horas, uota uitæ ad illam instituendæ, innouare. *Adflictus sum usq; ualde Ie* Ver. 107. 108.
houah uiuifica me secundũ uerba tua. Spontaneas oris mei uelis ô Iehouah, & iudicia tua doce me.) ad uerbum.
Plurima aduersitate exercitus opem Dei implorauit, promissionumq́; eius me-
mor spem concepit, & uota nuncupauit laudis, gratáq; haberi orauit. Has spon-
taneas, subaudi hostias, uocat & addit oris, ut de laudibus se loqui exprimat,
Quæ enim non ex lege, nec pro culpa, sed pro gratiarum actione offerebantur
נדבות, id est, spontanea uocabantur. Iam sciebat Deũ pecudũ hostias nihil mo-
rari, igitur ut & aliàs, laudis sacrificia oblaturũ se recipit, dũ orat, ut ea Deus gra-
ta habeat. *Anima mea in manibus meis semper, & legis tuæ non sum oblitus. Posuerunt impro-* Ver. 109. 110.
bi laqueum mihi, & à mandatis tuis non erraui.) Animã suã semper esse in manibus, pro ad uerbum.
semper periclitari de uita, dixit: Solet nanq; scriptura dicere, animam in manus
ponere, pro adducere uitam in discrimen, & habere eam semper in manibus,
pro cõtinuò illam periculis esse expositam. Vnde periculum erat, sequẽs uersus
exprimit, non enim solũ ui, uerũ etiam insidijs sanctos improbi petunt. Ver. 111. ad
Sufficio testimonia tua in seculũ, quia gaudiũ cordis mei ipsa. Inclinaui cor meum ad faciendũ certi uerbum.

C *monias tuas in seculũ (in) finem.)* Studiũ & amorẽ suũ erga legem iterũ memorat, & quidem perpetuũ, in eo enim iustitia omnis sita est. ס

Ver. 113. 114 115. ad uer. *Prauas cogitationes odiui, & legem tuam dilexi. Absconsio mea & clypeus meus tu, ad uerbũ tuũ suspicio. Recedite à me noxij, & obseruabo præcepta Dei mei.)* סעפים quidam pro ijs qui prauis consilijs innocuos oppugnant, accipiunt, alij pro ipsis prauis & nocentibus consilijs. Quo pacto si sic accipias, clarior est cum lege Dei antithesis. Versus 114. ostendit à fiducia in Deũ certaq; promissorũ eius persuasione esse sita. Versus 115. docet fidẽ uerã, ut Dei studiũ, ita improborũ abominationẽ pariter gignere, tum ostẽdit, quare pij petant liberari ab impiorũ uiolentia, nimirũ quo expeditius & liberius queant legi Dei uiuere.

Ver. 116. 117. ad uerbum. *Sustenta me in uerbo tuo & uiuã & non pudefacias me spe mea. Consolida me & seruabor, & delectabor in cerimonijs tuis semper.)* Vt & cõsistamus & proficiamus in legis Dei studio, hoc est, uita beata, totũ uirtutis Dei est, nos huc agentis, & in eo perducentis, hãc ergo sibi suppeditari uirtutẽ orat.

Ver. 118. 119. 120. ad uer. *Conculcabis omnes errãtes à cerimonijs tuis, quia mendaciũ fraus illorũ. (Sicut) scoriam franges omnes ĩprobos terræ, propterea dilexi testimonia tua. Inhorrescit à metu tui caro mea, & à iudicijs tuis timui.)* Quia mendaciũ fraus eorũ, quidã interpretãtur, quia apparebit, te ulciscẽte, fraudẽ illorũ, hoc est, quicquid nũc præ se ferũt boni, quo tantũ ad imponendum alijs, atq; ideo in fraudẽ abutuntur, nihil nisi mendaciũ esse. Alij תרמית cogitationẽ reddunt, ut sensus sit, nam mendaciũ sunt & nugæ, quicquid cogitant, & magna, ut sibi uidẽtur, astutia, cõminiscũtur. Nihil eis succedet, se ipsos, nõ nos, perdent uafris suis cõmentis, tu enim cõculcabis eos, & ut scoriam separatam ab argento reijcies, abolebis. Quod cum cogito, horrescit totum corpus meum, & à iudicijs tuis, quæ præuideo te in illos facturum, metuo. Hic sensus uidetur mihi simplicior. ע Ain

Ver. 121. 122. ad uerbum *Feci iudiciũ & iustitiã ne deseras me iniuriatoribus meis. Oblecta bono seruũ tuũ, ne afficiant me iniuria flagitiosi.)* Sic Deus res humanas moderatur, ut qui humaniter, benigneq;

D cũ proximis egerit, cum eo & ipse ex bonitate, & indulgentia cũcta gerat. Vt ergo sanctus testatus est, se iudiciũ & iustitiã facere, hoc est, ut aliàs dixi, ex iustitia & æquitate cũcta gerere, iure precatur, ut Deus se seruũ suũ oblectet in bonũ, ita ab iniurijs impiorũ uindicans, atq; bonis cumulãs, ut cõmodè & suauiter agat, liber ab iniurijs noxiorum.

Ver. 123. 124. 125. ad uerbũ, *Oculi mei defecerũt ad opem tuã, & ad sermonẽ iustitiæ tuæ. Fac cũ seruo tuo secundũ benignitatẽ tuã, & cerimonias tuas doce me. Seruus tuus ego sum, fac intelligere, & cognoscam testimonia tua.)* Memorat iterũ, quàm anxiè hãc Dei bonitatẽ expectet, suspiciens ita cœlos, ut acies sibi euanescat oculorũ simul atq; aperiuntur. Ingeminat præterea se esse seruũ Dei, unde mirifica piũ animũ consolatio erigit.

Ver. 126. 127. 128. ad uerbũ *Tempus ad faciendũ Iehouæ, uiolarũt legẽ tuã. Propterea dilígo præcepta tua, præ auro & gemmis. Propterea omnia mandata tua omnia recta habeo, omnem semitam mendacij odi.)* Consolatur se ab eo, quod iam inter sit gloriæ Dei impios reprimere. Id canit cũ ibi: Tẽpus est Iehouæ faciendi, uniq; iudiciũ cõtra sceleratos. Nam, inquit, dissiparunt legẽ tuã, hoc est, nõ ipsi modo eam transgrediũtur, sed & alios transgredi faciunt. Id quod in Shaulẽ & eius adulatores iure competijt, ipsis enim regnantibus, nulla erat in populo Dei cura: in reliquis duobus uersibus obseruandũ sanctorũ esse, hoc enixius legi Dei studere, quo irreligiosius illã impij reijciũt. פ Pe

Ver. 129. 130. 131. ad uerbũ *Mirabilia testimonia tua, propterea custodit ea anima mea. Apertio uerborũ tuorũ illuminat, dat intellectũ imprudentibus. Os meũ aperui, & hausi quia præcepta tua cõcupisco.)* Admiratur reconditã in lege Dei sapientiã simplicibus tam esse expositã, & promit suũ ad illã desiderium. Quod dicit: Apertio uerborum tuorũ illũinat, nihil aliud est, quàm simul atq; aperiũtur uerba tua & datur uel in uestibulũ eorũ uenire, admirabili statim luce perfundũt, nec id tantũ magnis ingenijs præditos, sed simplices, nulla sibi uafricie placentes, Doctori aũt cœlesti quàm simplicissimè sese cõmittẽtes. Eos nempe pro quibus & Seruator gratias Patri agebat, Matt. 11. Illo: aperui os meũ &c. Habitũ præ nimio desyderio anhelantis, atq; ægre iam spiritũ trahentis

tis,expressit,quo monuit,quãto cõueniat legis Dei desyderio teneri.

A *Respice ad me & miserere mei,secundũ iudiciũ diligentiũ nomen tuũ. Gressus meos dirige in sermone tuo,& nõ dominetur mihi omnis iniquitas. Redime me ab iniuria hominis,& custodiã mandata tua. Facies tuas illumina in seruo tuo,& doce me cerimõias tuas.*)Orat se haberi à Deo ea ratiõe q̃ habet nominis sui studiosos,ne uel improbitas uel impìj ipsi præualeãt. Vtrũq; aũt à nobis arcet,dũ adflati Dei spũ,lucéq; fauoris ei⁹ pfusi,lege ei⁹ instituimur,id q̃d orat uer. 135. *Riui aquarũ descẽderũt oculis meis,propterea quòd nõ custodiũt legẽ tuã.*)Ingenti se Dei studio arsisse,testatur, cũ se largas adeo fudisse lachrymas confitetur, propter diuinæ legis desertores. Ver.133.134 135.ad uer. Ver.136.ad uerbum.

צ Zadik.

Iustus tu ô Iehouah,& iudicia tua rectitudo. Præcepisti iustitiam testimonijs tuis,& fidem ualde. Confecit me zelus meus, quia obliti sunt uerborum tuorum coartatores mei.)Laudat legem Dei à iustitia & fide,nihil enim præcipit,nisi quod saluti sit,& bonitatẽ in nos Dei, fidemq; testetur. Versus 138. posset etiam sic reddi,Præcepisti oracula, quæ non sunt nisi iustitia & fides. Id tamen inde patefit,quod nobis nihil nisi hæc præcipiant,in quibus nimirum uia Dei sita est,unde ferè eodem sensus recidit. Talem ergo cum Dei legẽ agnosceret,pro ea zelabat,ut zelo penè conficeretur,id quod canit uersus 139. Versus 137. 138. & 139. ad uerbum.

Sermo tuus igni exploratus ualde,& seruus tuus diligit eum.) Caussam tãti zeli de quo pręmisit auget cum nunc subijcit:Iussa Dei igni probata,hoc est,summè pura,ut nihil prorsus nisi iustitiam & fidem,hoc est, salutem & sempiternam fœlicitatẽ præcipiant.Simile habet & Psalmus undecimus & decimus nonus. Ver. 140. ad uerbum.

Paruulus ego & contemptus mandatorũ tuorũ non obliuiscar. Iustitia tua iustitia in seculũ, & lex tua ueritas.) Quod canit se fuisse paruulum,hoc est,puerum & contemptũ, nec tamen legis Dei oblitum,significat se legis beneficio in eã in qua tum erat, Rex tam augustus,dignitatem emersisse. Vnde mox exclamat,iustitiam Dei sempiternam esse,eóq; sic tandem sui studiosos euehere. Ver 141.142. ad uerbũ.

Coartatio & compressio inuenerunt me,præcepta tua oblectationes meæ. Iustitia testimonia tua in seculum,fac me intelligere & uiuam.) Iterũ prædicat solã legẽ Dei uere cõsolari in afflictione,sed rite intellectam, id quod canit & testatur uer.ult. Simile est cum superiore lege Dei consolatum & recreatũ fuisse,cum ipsum angustia,& adflictiones inuasissent. Quare iterum de sempiternitate legis Dei exclamat, Ver.143.144. ad uerbum.

B

ק Kuph.

Clamaui in toto corde,respõde mihi ô Iehouah obseruabo cerimonias tuas. Inclamaui te,serua me,& custodiam testimonia tua. Præueni crepusculo & uociferatus sũ,ad uerba tua suspicio. Præuenerunt oculi mei custodias ad loquendum in uerbo tuo.) Ardorem studij sui erga legem Dei,& his uersibus canit,cum memorat se illius studio pręuenisse diluculum, præuenisse uigilias noctis. In quatuor enim uigilias apud Iudæos nox diuidebatur, quod & Euangelicæ literæ testantur. Totas igitur noctes se in cõmentatione sacræ legis insumpsisse memorat. Ver.145.146. 147.148 ad uerbum.

Vocem meam audi secundum bonitatem ô Iehouah,secundum iudicia tua uiuifica me. Appropinquarunt persecutores mei dolo,à lege tua procul absunt. Prope es tu ô Iehouah, & omnia præcepta tua ueritas. Pridem noui de testimonijs tuis,quia in seculum fundasti ea.) Orat se audiri,iuuariq; cõtra impios legis Dei desertores,malisq; artibus & sycophantijs addictos. Iterumq; se consolatur à ueritate & sempiternitate oraculorum Dei, quæ scilicet sic fundata ac firmata sunt,ut in seculũ perstent, id quod de eis pridem nouit, sicut est primum fidei,nosse promissa Dei fallere non posse. Ver.149.150. 151. & 152. ad uerbum.

ר Res.

Vide afflictionem meam & defende me,quia legem tuam non sum oblitus. Adsere caussam meam, & redime me,ad sermonem tuũ uiuifica me.) Iterũ orat,ut se ab impijs Deus defendat,legi suæ studentem,quam illi deserunt & oppugnant. Ver.153.154. ad uerbum.

Longe est ab improbis salus,quia cerimonias tuas non inquisierunt. Miserationes tuæ ample, ô Iehouah,secundum iudicia tua uiuifica me.) Caussam habẽt hi uersus eorũ, quæ in priori- Ver.155.156. ad uerbum

 bus

C bus orauit. Sic sanè sunt iudicia Dei nobis in lege eius cōmēdata, ut salutē Deus ab improbis lōge submoueat, misericordia aūt prosequatur, legis suę studiosos·

Ver· 157.158. ad uerbum. *Multi sunt qui me persequuntur & coartant, a testimonijs tuis non declinaui. Vidi perfidos, et pertedui, quia sermonem tuum non custodierunt·)* Fidei constanciā memorat, quam nulli quamlibet multi ac potentes deijcere non potuerunt. Quòd uero canit se singulari tedio, & animi molestia, contra eos affectum, docet unā esse caussam malos odiendi, quòd illi odiunt Deum, legemq́ eius insectantur·

Versus · 159. 160· ad uerb. *Vide quia mandata tua diligo, ô Iehouah secundum bonitatem tuam uiuifica me· Caput uerborum tuorum ueritas, & in seculum omne iudicium iustitiæ tuæ.)* Amorē legis, ut ubiq; Dei in nos dilectionem & bonitatem coniunctam habere testatur. Illud uersus ultimi, caput uerborum tuorum, uarie enarratur. Kimhi affert hunc sensum, à capite & initio rerum usq; in omnia secula, uerba, iussa, & promissa tua, ò Deus, ueritas & iustitia sunt. Alij, initium statim omnium dictorum & factorum tuorum, ueritas & iustitia est, quæ perstant in omne æuum. Id sanè in conditione rerum, postea, & legis pmulgatiōe, ac in omnibus, quæ Deus uel gessit cū suis, uel ipsis gerenda præcepit, abundè declarauit.

ש Shin·

Ver. 161.162· ad uerbum *Principes persecuti sunt me immerito, & a uerbis tuis timuit cor meum· Gaudeo ego super sermone tuo, sicut educens predā amplā.)* Canit hic, quæ & superiores octonarij, studium legis sacræ, uoluptatem atq; securitatem, quam illa parit. Obseruandum quod canit: Principes se persequutos esse, suum autem cor à Domino trepidasse, & interim ita de iussis Dei lætatum, ut qui multa sit nactus spolia. Timuit ergo à uerbis

D Dei, ut timorem à principibus persequētibus ex animo eiceret, iuxta illud: Nolite timere eos q occidūt corpus &c. Ego ostendo uobis quē timere debeatis. Cū hoc timore sancto, cōiunctum est gaudiū uerū, & solidū id quod canit uer. 162.

Ver. 163.164· ad uerbum *Mendacium & odiui & abominatus sum, legem tuam diligo· Septies in die laudaui te, super iudicia iustitiæ tuæ·)* Mendacium & uanitatē legi Dei opponens docet, nihil nisi mendacium esse atq; nihilum quicquid legi Dei aduersatur· Quod adijcit se septies in die laudare Dominū ob iudicia eius, quibus scilicet ex summa æquitate cuncta administrat, idem est, atq; identidem se laudibus eius uacare. Trahitur hoc ad septem horas canonicas, quod ferendum erat, si tali spiritu illæ decantarentur, quo hæc de se scripsit Psaltes regius.

Ver. 165.166. 167 · & 168 · ad uerbum· *Pax ampla diligentibus legem tuam, & non illis impactio. Spero salutem tuam ô Iehouah, & præcepta tua facio· Custodit anima mea testimonia tua, & diligo ea ualde· Custodio mandata tua, & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ coram te.)* Quod canit multam pacem, hoc est, successum & fœlicitatem esse ijs, qui diligunt legem Dei, nec quicquam offendiculi, id sæpe spiritu tantum hi, non etiam re, experiuntur, quantum quidem ad externum hominem attinet. Spiritus tamen statim agnoscit, ut ad gloriam Dei, ita suam quoq; salutem omnia institui, quare illi nunquam sua fœlicitas, eoq́ & gaudium deest· Sperat igitur & pēdet à ṽbis domini perpetuò, legiq́ eius sedulo studet, nihil quod ipsi non probetur suscipiens. Id uero est omnes uias, cunctas scilicet actiones coram domino instituere, & uelut in oculis eius fauentis & successum dantis omnia gerere.

ת Thau

Ver· 169·170. 171·172· ad uerbum· *Appropinquet coram Iehouah uociferans precatiō mea, secundum uerbum tuū fac me intelligere· Veniat supplicatio mea coram te, secundū sermonē tuū libera me· Fundent labia mea laudē, quū docueris me cerimonias tuas. Loquetur lingua mea sermonē tuum, quia omnia præcepta tua iustitia·)* Orat & hic, ut rite legem Dei intelligat, & à persequutiōe impiorum liberetur, quo Deū, liber, lætusq; apud omnes celebret. Et docet ut supra sæpe, ubi lex Dei uere fuerit intellecta, nihil aliud apud nos obtinere q̄ plenam lætitiā, iugemq́ laudem Dei.

Ver. 173· 174. 175· et 8· ad uerbum *Sit manus tua ad auxiliandum me, quia mandata tua elegi· Concupisco salutem tuam ô Iehouah, & lex tua oblectationes meæ· Viuat anima mea & laudet te, & iudicia tua adiuuent me. Erraui sicut ouis quæ perijt, inquire seruum tuum quia præcepta tua non sum oblitus.)* Optare & expectare opem, domini, dignū reddit, ut ea nō destituatur,

sed

A sed nemo opem domini solam queret & expectabit, nisi qui legem Dei intellexerit & amarit, ut in qua Deū, Deiq́ bonitatē didicerit. Hæc habet uer. 173. & 174. Sanctos tantū ut Deū laudent uiuere uelle, & iudicijs Dei in lege propositis, fidere atq; inhærere, idq́ efficere ut ea iudicia, & in nostrā salutem exerceantur, canit uersus 175. Vltimus docet etiā dum errāt electi, & cupiditatibus capti à uia domini abducti, non tamen obliuisci præceptorū Dei, hoc est, non abijcere omnem curam rectè uiuendi. Et hinc est illis exagitatio conscientiæ, qua tandem ut sibi displiceant, & ad dominū pro uenia, bonóq; spiritu clament, adducuntur. Monet etiam hic uersus, Deum nos semper gratia sua præuenire, & ab errore sola sua dignatione reuocare. Sunt qui putent Vatem hic cum ait, se uelut ouem errasse, intellexisse, se exclusum fuisse ouili populi Dei, ac uelut ouem expositam lupis, alijsq́ bestijs, errasse inter hostes. Nam ne de errore à lege Dei, hoc dictum intelligant, mouet eos quod subiectum est: Quoniam præceptorū tuorū nō sum oblitus. Sed est error à uia domini, qui tamen citra obliuionē est preceptorū, id est, citra hoc, ut animus omni eorū studio soluatur. Monui à principio enarrationis huius Psalmi, ut cui uideantur plus satis quædā repeti, perpendat, quomodo ad Dei legem affectum esse oporteat, qui Deū supra omnia diligit, eóq; omnes cogitationes, curamq́ huc confert, ut uoluntati Dei in omnibus respondeat, ut animum eius iam nihil æquè afficiat, quàm uel aliquo in uita diuinæ legi consona, promouisse. Hæc autem meditantem, totis uiribus Satan mundi princeps oppugnat, hinc tot precationes sunt, pro ope Dei cōtra huius satellites homines impios. Nec uero prætereundū, quod & ipsum quoq; supra monui, hanc legis diuinæ consyderationem & cōmentationem, quam Psaltes toties in hoc Psalmo cōmendat, ac omnem sibi ab ea salutē pendere prędicat, non esse solam literarum arcanæ scripturæ excussionē, sed Dei, operumq́ ac iudiciorum eius eam consyderationem & perpensionē, qua discitur Deum
B esse & efficere omnia in omnibus, nihilq́ esse factis eius & iudicijs absolutius, unde animus eo Dei studio, amoresq́ accēdatur, ut dies noctésq; aliud nō sit solicitus, quàm ut ad Dei imaginem reformetur, totumq́ sese exuat. induat autē, uiuatq́ per omnia Deum. Hæc nota sunt filijs Dei, alijs est, ut hic Psalmus, ita omnis scriptura, quod ἐν λόγῳ, τῷ ὄντι.

ARGVMENTVM PSALMI CXX.

Plena affectuum querimonia sancti, inter impios fraude & ui omnia gerentes, exulantis.

PSALMVS CXX.

κατηλιασικὸς καὶ εὐκτικός.

CArmen Maehloth. Cum essem in angustia inuocaui Ihouam, & annuit mihi. 1
Ihouah libera animam meam à labijs mendacibus, à lingua fraudulenta. 2
Quid quæso confert tibi, quid adducet tibi lingua fraudulenta? 3
O sagittas acutas potenter actas, & carbones iuniperorum. 4
Heu mihi q apud Meshec detineor quod habitare oportet in tabernaculis Kedar. 5 Diu desedit anima mea inter eos, qui pacē odiūt. 6
Ego paci studio, sed cum quæ pacis sunt loquor, illi ad bellum continuo concitantur. 7

Canticū

Ver. 1. & 2. ad uerbum. C

CAnticum Hamaeloth, ad Iehouam in angustia quae mihi fuit, clamaui & respondit mihi. Iehouah libera animã meã à labio mendacij, à lingua fraudulenta.) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת alij canticum graduum uertunt, & dicunt fuisse gradus quindecim, quibus ab aede, in qua conueniebant mulieres, ad eam, in qua uiri, ascendebatur, & in illis leuitas hos Psalmos decantasse. Sed nullo hoc ullius historiae testimonio probãt. Et cur hos potissimum in illis gradibus, potius quàm alios Psalmos, cantassent? A. Ezra, ut ferè de omnibus Psalmorũ inscriptionibus sentit, putat fuisse initiũ aliquod carminis, ad cuius modos sint hi Psalmi modulati. Sed ne immoremur incertis. Memorat Psaltes primum se diuinitus, cum angustiatus supra modum inuocaret, esse exauditũ, deinde precem, qua opem Dei implorauit, memorat. De lingua mendaci & fraudis cõcinnatrice, ut multis alijs Psalmis, potissimum queritur, eò quod nihil ferè res humanas aequè turbet, bonosq́ac ueri studiosos uehementius urat.

Ver. 3. ad uerbum.

Quid dabit tibi, & quid addet tibi lingua fraudulenta.) Istud ad eũ dicitur, qui mẽdaci lingua, bonis accersit molestiam. Eiusmodi enim dum petunt alios, seipsos in exitium praecipitant, id monet ut perpendant, dum rogat, quid nam eis conferat lingua mendax.

Ver. 4. ad uerbum.

Sagittae ualidi acutae, cum carbonibus iuniperorum.) Exclamatione exprimit q̃ pestilentes sit lingua fraudulenta, conferens eam sagittis uiri ualidi, qui ut arcum fortiter multumq́ tendit, ita penitius sagittas infigit, quam pestem id auget si sicut sagittae etiam exacuatae. Item carbonibus iuniperorum, quos aiunt & urere uehementius, & ignem retinere diutius, fauilla tectum. Exclamatio itaq; est hic uersus, ut affectus ardentioris, ita cum Eclipsi. Quod enim dicere uoluit uersu 2. & 3. tale est, Quid tibi ò homo (utitur singulari pro plurali) qui nos mendacijs exagitas tua tibi mendacia & uenenatae linguae iacula adeo conferunt, ut illis innocuos tantopere infestes, omnis humanitatis oblitus? Non est tormentũ tuis mendacijs conferendum. Sunt planè ut sagittae acuatae, eóq; intima penetrãtes,
D maxime à robusto aliquo cõtortae, sunt ut carbones iuniperorũ, omnia perurentes, & quidem diutissimè.

Ver. 5. ad uerbum.

Vae mihi quia uersor apud Mesec, habito cum tabernaculis Kedar.) Confert agere inter mendaces huiusmodi & fraudulentos, exilio, inter Iishmaelitas, hoc est, Barbaros, ferosq́ Arabes illos, qui nulli amici, omnes infestant. Kedar siquidẽ filius Iishmael fuit, ut legimus Gen. 25. Meshec autẽ fuit filius Iaphet Gen. 10. Iosephus putat Tuscos, ab hoc originem traxisse. Sed cum hic Kedero iungatur hoc nomen, ambigi non potest, eo gentem Kedarinis loco & moribus uicinam significari. Quidam hoc nomen appellatiuũ existimãt, atq; Iismaelitas sic uocari, eò quod sint omnes sagittarij. מָשַׁךְ enim trahere significat. Siue autem appellatiuũ sit, siue proprium, eundem, quem Kedar, uel similem per id populum uoluit significare, per quem tamen homines perfidos & uiolentos, Iishmaelitis pares moribus, intellexit.

Ver. 6. & 7. ad uerbũ

Diu habitat sibi anima mea, cum odientibus pacem. Ego pax, & cum loquor, illi ad bellum.) Queritur se iam nimium diu inter improbos & fraudulẽtos istos fuisse detentũ, qui pacem odiunt adeo, ut cũ sanctus paci totus studet, quique ad pacem faciũt loquitur, illi hoc ipso ad bellum excitantur. Illud, Ego pax, simile ei est, quod habetur Psal. 109. Ego oratio, & ualet idem, quod ego paci studeo. Id autem apud istos, inter quos se queritur exulasse, nihil efficit aliud q̃ ut quoties loqui illis conaretur, & indubiè pacifica, illi inde cõcitarẽtur ad bella. Tales lupos experiũtur ubiq; oues Christi, quę uocẽ pastoris sui cupiunt sequi serio, agunt enim in medio illorum.

Argumen

A ARGVMENTVM PSALMI CXXI.

Canit ab uno Deo sanctus opem expectandam, illumq; hanc præsentissimam ferre.

PSALMVS CXXI.

εὐχαριστικός.

CArmen Maeloth. Attollo in montibus oculos 1
meos, unde ueniat auxilium meum.
Auxilium meum ab Iehoua fictore cœlorum 2
& terræ.
Non sinet labascere pedes tuos, nec dormitabit 3
custos tuus.
Ecce nõ dormitabit nec dormiet, custos Iisrael. 4
Iehouah custos tuus, Iehouah protectio tua, ad manũ dexterã tuã. 5
Die sol te non feriet, nec luna nocte. 6
Iehouah custodiet te ab omni malo, custodiet animam tuam. 7
Iehouah custodiet egressum & ingressum tuum, ab hoc tempore 8
usq; in secula.

CAnticum Maeloth, super montes attollo oculos meos unde ueniat auxilium mihi.) In in *Ver. 1. ad uer*
scriptione ל positum est pro ה, quod in plerisq; scripturæ locis uide *bum.*
re est, ubi ה demonstratiue accipitur. Sic אל, pro על, hoc loco, ut
& alijs in locis non raro accipitur. Dicere enim uoluit se super mon
tibus constitutum, coniecisse in omnem circunquaq; regioné ocu-
los, atq; speculatum esse, unde sibi auxilia uenirent. Id tamen per allegoriam di
xit, similitudine mutuata ab illis, qui expectãtes auxilia, ex editioribus locis spe-
B culantur, unde illa demum adueniant. Voluit nanq; exprimere, quàm anxiè
opem expectarit.

Auxilium meum à Iehoua, fictore cœlorum & terræ.) Canit unde auxilium sibi expe- *Ver. 2. ad uer*
ctet, nimirum à solo & cũctipotente Deo, quem laudat fictorem cœlorũ & ter- *bum.*
ræ, quo refricata potentiæ eius memória, spem sibi efficacius confirmet.

Non dabit ad lapsum pedes tuos, non dormitabit custos tuus. Ecce nõ dormitabit, & non dormiet *Versus. 4. 5.*
custos Israelis.) Quæ sequuntur uerba sunt sanctorum, se inuicem consolantium, *ad uerbum.*
& ad expectandum opem diuinam exhortantium. Pollicetur ergo quisq; alte-
ri, Dominum haud permissurum, ut pedes eius labantur, hoc est, ut in mala in-
cidat, quæ uerè mala sint, nam ne dormitare quidem illum, ne dum dormire,
qui Israelem, hoc est, omnes pietatis studiosos custodit. Est in uersu hoc ampli-
ficatio, more scripturæ cõposita, qualis est & in primo uer. Psalmi 1. nempe quę
nobis possit uideri inuersa. Qui enim non dormitabit, multo minus dormiet,
quare uidetur hoc fuisse præponendum, ut sequens, nõ dormitabit, orationem
intendisset. Sed sic est mos scripturæ. Complanabitur oratio, si sic reddatur, Nõ
dormitabit, multo minus dormiet, uel non dormitabit, nedum dormiet.

Iehouah custos tuus, Iehouah umbra tua super manum dexteram tuam.) Exaggerat certitudi-
nem opis & custodię diuinæ, dum canit, Iehouam umbram suis esse ad dexte-
ram eorum, hoc est, præsentem semper, & ut nos quoq; loquimur, ad manum
paratam defensionem & protectionem, Gallicè, Prest a la main. De hac antro-
poparhia, qua dicitur Deus suis à dextris, dictum in uersum octauũ Psalmi de-
cimi sexti.

Die sol nõ percutiet te & luna nocte. Iehouah custodiet te ab omni malo, custodiat animã tuã.) Depul *Ver. 6. 7. ad*
surũ eũ cũcta mala, quocũq; tẽpe incursent, canit uer. 6. sub allegoria diuini æstus *uerbum.*

& no

C & nocturni frigoris. In calidioribus enim illis regiōibus, ut intollerabilis ē, æstus diei, ita frigus nocturnum noxium est. Allegoriam hanc explicat uer. sequenti.

Ver. 8. ad uerbum — *Iehouah custodiet egressum tuum, atq; aduentum tuum, à nunc & usq; ad seculum.*) Hic canit successum negotiorū, uitæ nanq; actiones scriptura egressum & ingressum uocat. Inde dicebat Shlomoh 3. Regum. 3. Ego puer paruus, nec scio egressum meum, aut ingressum, hoc est, nec quid incipiam, nec quid perficiā, quid mittam, quid ue instituam, quæ fugiam, quæue sequar. Græci uerterunt εἴσοδον,

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI VIGESIMI SECVNDI.

Sub typo Hierusalem, Ecclesiæ Christi fœlicitatem, & uota sanctorum, illam semper prouehi optantium, describit.

PSALMVS CXXII.

ἐυκτικός.

1 Carmen Maeloth Dauidis. Lætatus sum, cum dicerent mihi, adeamus domum Iehouæ.

2 Consistent pedes nostri in portis tuis ô Ierusalem.

3 Ierusalem exædificata est, ut ciuitas, consociata pariter sibi.

4 Vt illò ascendant tribus tribus Existentis, celebratum nomen Iehouæ, id oraculo Iisraeli mandatum est.

5 Nam illic constituta sunt tribunalia ad iudicium, tribunalia domus Dauid.

6 Precamini fœlicitatem Ierusalem, prosperè agant quicunq; te amāt.

7 Pax sit menijs tuis, prosperè ædibus tuis.

8 Propter fratres & proximos meos, precabor nunc tibi fœlicitatē

9 Propter domum Iehouæ Dei nostri, optabo bona tibi.

Ver. 1. 2. ad uerbum. — *Canticum Maeloth, Dauidis, Lætatus sum cum dicunt mihi, eamus (ad) domum Iehouæ. Erunt stantes pedes nostri in portis Ierusalem.*) In Psalmum 42. & 84. dictum est de studio sanctorum adeundi sacram concionem, in tribus illis solennitatibus, in quibus omnibus, in quibus omnis uirilis sexus, à uiginti annis, ad locum, in quo erat tabernaculum fœderis, conueniebant. Tale studium & hic describitur, & sub eo tanquam typo ardor filiorum Dei erga instaurationem Ecclesiæ Christi. Dicit ergo quisq; se lætatum, cum audiret Iisraelitas se inuicem ad adeundū domū Domini inuitantes
D & gaudibundos sanctæ urbi, suum aduentum polliceri, id quod est in uer. 2.

Ver. 3. 4. 5. ad uerbū — *Ierusalem ædificata, sicut ciuitas quæ est consociata sibi simul. Quia ibi ascenderunt tribus, tribus Iah ex testimonio Iisraeli, ad celebrandum nomen Iehouæ. Quia ibi collocata sunt solia iudicij solia domus Dauidis.*) Reddit his uersibus caussam, tanti desyderij adeundi sacrā urbem. cum canit ædificatam scilicet, ut par est ædificari urbem, probéq; consociatam, & optata ciuium unanimitate optimè institutā. Tum iure illam, nempe ex oraculo, iussuq; Dei, tribubus tribubus inquā Dei adeundā esse, inibi nomen eius celebraturis. Deniq; quod illic soliū regni sit & iusti iudicij, ubi omnia ex summa æquitate arbitrentur, & instituantur.

Versus 6. 7. 8. & 9. ad uerbum. — *Quærite pacem Ierusalem, agant fœliciter qui diligunt te. Sit pax in munitione tua, prosperitas in palatijs tuis. Propter fratres meos & proximos meos loquar pacem nunc tibi. Propter domū Iehouæ Dei nostri quæram bonum tibi.*) Quum Ierusalem diuinitus instituta erat, ut illic,

& ceti-

A &cetimoniarũ & regni sedes esset, ab huius pace & fœlicitate totius populi &
regni pax atq; prosperitas pendebat. Hinc hortãtur se inuicem sancti, ut huic pa
çem, id est, rerum omnium successum, quærant, hoc est, cum a Deo orent, unico
huius largitore, rũ omnes suas quisq; curas, omnes cogitationes conuertat, quo
illi omnia secũdent. Nam quicquid serio petimus ad id parandũ, quoq; si quid
ad hoc modo possumus, totis uiribus ferimur. Subijcit autẽ Vates, quæ precari
Ierusalem uelit, primum ut agãt fœliciter, quicũq; diligunt eam, hoc est, ut bene
sit omnibus qui huic urbi fauent. Id quod suis alioqui Dominus in eo promisit:
Benefaciã benefacentibus tibi, execrabor te execrantes. Hac ergo precatione ex-
terorum quoq; fauorem urbi sanctę precari uoluit. Deinde iubet pacem ipsi ur-
bi extra & intra, hoc est omnimodam fœlicitatẽ atq; rerũ successum orare. Kim
hic per ציל fossam intelligit. A. Ezra dicit id esse quod murum circũdat. Caus-
sam huius precatiõis habẽt reliqui duo uersus, fratres sint & uere proximi ciues
Ierusalem, & est illic sedes religionis, quæ scilicet primum est, quod sancti spe-
ctant, quæq; omnis fraternitatis ueræ amicitiæ unica caussa est. Videtur hũc Psal
mum Dauid composuisse, & cantandum dedisse, cum iam translata Ieru-
salem arca fœderis, eam domiciliũ fecerat religionis & regni, Quãquàm omni
no etiam conuenerit Ierusalem & templum reædificantibus post solutum exi-
lium Babylonicum. Hæc uero omnia multò uerius Ecclesiæ Christi compe-
tunt. Nihil audiũt gratius sancti, nec ulla re æquẽ exhilarãtur, quàm dum pluri-
mos audiunt se inuicem ad domum Domini aduocantes, hoc est, ad id, ut reli-
cto mundo, Seruatori sese dedant. Horum quoq; pedes uerè in portis Ierusalem
consistent, sed supernæ. In cœlis siquidem est horum municipatus, quamlibet
in terris adhuc corpore peregrinentur à Domino. Hęc ipsa uerè quoq; ut ciuitas,
ex uiuis lapidibus, fundamento Christo inędificata est, & quotidie instauratur,
sic quoq; consociata, ut uel sola ciuitas dici queat. De huius ædificio scribit per
pulchrè D. Paulus Ephes. 2. & D. Pet. Epist. prima cap. 2. De societate huius ur
B bis & perfectissima unitate Rom. 12. 1. Corin. 12. Eph. 4. ac alibi. Iesha. quoq; prę
clarè de hac ciuitate Dei uaticinatus est, cũ alibi, tum 54. Similiter uates alij. Hãc
urbẽ adeunt tribus Dei omnes electi, non iam ter modo per annũ, ut erat עדות,
id est, statutum Iisraeli, sed continuò. Quia in hac uerè cœlestia tribunalia posi-
ta sunt, hic secreta quoq; cordium dijudicãtur. 1. Corinth. 14. Spiritus enim ille,
qui mũdum iudicat, in hac præsens est, hic suprema uerioris Dauidis potestas
& prima regni eius sedes habetur. Claues hic sunt regni cœlorum, ac utrinq; in-
cidens ille gladius, qui ad diuisionem pertingit animæ, simul & spiritus, Ebræ.
4. Quid? hic præsidet & regnat Christus ipse. Sic ergo cum uerior Ierusalem sa-
cra Christi concio existat, rectius multò in eam competunt, & quæ sequuntur,
quàm unquam competierint in illam terrenam, quæ pridem excisa est. Perpe-
tuò sanè sese inuicem sancti hortantur ad orandum pro pace, hoc est, omnimo-
da fœlicitate Ecclesiæ, ut fœliciter agant, qui diligunt eam, qui eius profectum
cupiunt, ut pax & fœlicitas sit intra mœnia, inq; singulis ædibus eius. Quæ est, so
lida obtinentre apud omnes fide & dilectione. Caussam cur quisq; sanctorũ Ieru
salem sic bene precari debeat, subijcit uer. 8. & 9. Qui enim Dei est, fratres & ami
cos agnoscit, quicunq; eundem confitentur, nouitq; uerè Dei domum tales esse.
Proinde amore istorum continuis precibus Ecclesiæ instaurationem prouehi
orant, quo nimirum & Dei nomen gloriosius cõtinuò sanctificetur, & electi uni
uersi destinatam ipsis plenius fœlicitatem percipiant, ad imaginem Christi sem
per propius accedentes.

ARGUMENTUM PSALMI CXXIII.

*Sancti ludibrijs impiorũ ob rerũ successum insolenter agentiũ expositi, anxie orant Deum, ut se libe-
ret, quippe cuius fidei sese totos cõmiserint.*

C

PSALMVS CXXIII.

ᾠδικὸς καὶ ἐνταλασικός.

1 CArmen Mæloth. Ad te oculos meos at-
tollo, qui præsides in cœlis.
2 En sicut oculi seruorum ad heros suos re
spiciūt, & ancilla ad heram suā, sic oculi no
stri suspiciunt ad Iehouam Deū nostrū, do
3 nec misereatur nostri. Miserere nostri ô
Iehouah, miserere nostri, nam plus nimio sa
4 tiati ignominia sumus. Plus nimio satiata
est anima nostra sannis, à tumētibus successu rerum, ignominia, ab ar
rogantibus.

EXPLANATIO PSALMI.

Ver. 1. 2. ad uerbum. *CAnticum Mæloth, Ad te attollo animam meam qui habitas in cœlis. Ecce sicut oculi seruorum ad manum dominorum suorum, sicut oculi ancillæ ad manū dominæ suæ, sic oculi nostri ad Iehouā Deū nostrum, donec misereatur nostri.*) Hæc orarūt Iudæi pressi exilio Babylonico. Idē orant sancti quilibet exagitari cōtumelijs, & dedecore ab ijs, qui quod hic agāt ex animi sui sententia, turgent, & innocuis modis omnibus molesti sunt. Elegans uero & apposita similitudo est: Sicut oculi seruorum ad manum dominorum suorum, subaudi, intenti sunt, uel respiciunt, quoties iniurijs appetuntur. Nam neminem habent alium, qui eos uindicet, toti sunt iuris illorum. Sic & an
D cilla ad manum respicit heræ suæ. Iam sancti toti addicti Deo sunt, nec alia quā ipsius manu uindicari se posse norunt. Vni ergo quę ferunt, querūtur, & ab ipso uno depelli iniurias & dedecus, quæ ipsis irrogant mali, precantur.

Ver. 3. 4. ad uerbum *Miserere nostri ô Iehouah miserere nostri, quia plurimū satiati sumus contemptu. Plurimum satiatā sibi est anima nostra subsannatione opulentium, contemptu superborum.*) Contēptus & ignominia, de qua quæruntur sancti, est, quod dum opprimuntur à malis, ludibrio habetur eorum religio, & ridetur studiū Dei, tanquam frustra Deum suum coluissent, aut certe ille Deus non esset. Cum itaque gloriam Dei ante omnia petunt illustrari, nihil est, quod eos magis excruciet, quam audire impios, ex successu rerum, quę Deus illis donat, contra Deum insolescere, eiusque cultum, tanquam stultum & inutile subsannare. Mira autem lenitas Dei qui hæc ferat, quam imitari nos conuenit. Discendum etiam, ut sæpe non sint saluti magnæ opes, & res carni secundæ.

ARGVNENTVM PSALMI CENTESI MI VIGESIMI QVARTI.

Gratulantur sancti se præsentissimo discrimine, diuina ope, esse ereptos.

PSALMVS CXXIIII.

εὐχαριστικός.

1 CArmen Mæloth. Nisi Iehouah adfuisset nobis, dicat nunc
Israel.
2 Nisi Iehouah adfuisset nobis, cum aduersum nos homines
insurgerent.
3 Sanè ut succensa erat contra nos ira illorū, deuorassent nos uiuos.
4 Vndis inuoluissent nos aquæ, pertransisset super animam nostram
flumen.

Transisset

Transisset super animam nostram, flumen petulantium. 5
A Laudetur Iehouah, qui non permisit nos prædam dentibus illorũ. 6
Anima nostra uelut auis è laqueo aucupum erepta est, laqueus di- 7
ruptus est, & nos erepti euasimus.
Auxilium nostrũ est per numen Iehouæ, qui cœlos finxit & terrã. 8

C*Anticum Maeloth Dauidis. Nisi Iehouah adfuisset nobis, dicat nunc Israel. Nisi Ie- hovah adfuisset nobis, cum insurgeret contra nos homo. Tunc uiuos deglutissent nos, in inflammationibus iræ suæ contra nos.)* Videtur & hic Psalmus de exilio Babylonico esse compositus. Tum sane, quando Deus populo suo Chaldæos immiserat, illiq́ flagrante ipsorum ira, urbem excinderent, templum concremarent, quosq́ contrucidarent, uidebãtur sane ad unum Iudæos uniuersos uiuos deuoraturi, & fecissent, nisi reliquias seruare sibi Dominus statuisset. Ver. 1. 2. & 3. ad uerbum.

Tunc aquæ obruissent nos, flumen transisset super animas nostras. Tunc transissent super animas nostras aquæ petulantiarum.) Alia translatione uim hostilem describit, quam populus Dei haud quaquàm potuisset effugere, nisi miraculo Deus illi adfuisset. Verè enim cum Chaldæi iam urbem Ierusalem occupauerant: Eiusmodi aquæ in Iudæam inundarunt, tam ualidum irruit flumen, ut nisi præsentissima ope seruasset aliquos Deus, illi ad unum cunctos extinxissent. In uersu. 5. allegoriam aperit, cum addit, הזידונים, id est, petulantiarum, quo intellexit uiolentias, mera libidine illatas. Satis nota est translatio, qua uiolentiora flumina, & subitæ inundationes transferuntur, ad significandum uim hostium ineuitabilem, ac inopinantes opprimentium. Psalm. 28. ea usus est, fusius Iesa. 1. Ver. 4. & 5. ad uerbum.

Laude dignus est Iehouah, qui non dedit nos prædam dentibus illorum. Anima nostra sicut auis erepta est, è laqueo uenantium, laqueus fractus est, & nos erepti sumus. Auxilium nostrum in nomine Iehouæ, qui fecit cœlos & terram) Truculentiam hostium exaggerat uers. 6. assimilans illos beluis prædam dentibus corripientibus, & concerpentibus. Periculum simul & opem Dei amplificat uers. 7. quum sortem populi Dei similem facit auiculæ ereptæ laqueo. octauo nomini Dei hanc liberationem adscribit, nullæ enim rum humanæ uires sufficiebant. Porrò hæc omnia, nullis rectius competunt, quàm Christianis, qui sunt in hoc mundo, quod oues in medijs lupis, quod agni mactationi selecti, quos denique totis uiribus mundus persequitur, & exterminare conatur. Illud, Qui fecit cœlos & terram, gloriatio est, de immensa potentia Dei. Ver. 6. 7. & 8. ad uerbum.
B

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI VIGESIMI QVINTI.

T*Vtam fore Ecclesiam, deffendente eam Domino, habituramq́; ipso fauente, & malos ex ea repurgante, fœliciter.*

PSALMVS CXXV.

διδακτικὸς καὶ ἐυκτικὸς.

CArmen Maeloth. Qui nituntur Iehouah, 1
nunquam nutabunt, sicut mons Zijon non
nutabunt, stabunt in secula.
Montibus circuncincta est Ierusalem, sic 2
cingit Iehouah populum suum, ex hoc tempore usque in sæculum.
Non permittet potẽtiam improborum 3

C premere terram iuſtorum, ne iuſti ad iniquitatem manus ſuas admoueant.

4 Benigne fac bonis, & rectis cordibus ſuis. Qui prauitate à uia de
5 clinauerint, hos ducat cum Iehouah deditis iniquitati.

Ver. 1. 2. ad uerbum.

Canticum Maaloth. Qui nituntur Iehouah, ſicut mons Zijon non nutabit, in ſeculum ſedebit. Ieruſalem, montes circunquaq; eam, & Iehouah circunquaq; populum ſuum, à nunc uſq; in ſeculum.) Sæpe iam dictum, nominibus Ieruſalem & Zijon, cœtum ſanctorum ſignificari. Is enim uera Dei ciuitas eſt. De horũ ergo ſecuritate & fœlicitate, quæ utraq; à fide eſt in Deum, hic canitur. Inde ait, Qui nituntur Iehouah, ſubaudi, non nutabunt, ſicut nunquàm nutabit mons Zijon, qui in ſæcula perſtat. Zijon nanque & Ieruſalem, ſed uera ac ſuperna, quæ eſt Eccleſia ſanctorum, æternum permanet. Cum ergo huius ciues ſunt, quicunq; ſolida fide Deo nituntur, eos cũ ipſo permanere neceſſe eſt. Haud tamen ſcio, an nõ ſit Pſaltes hoc uerſu ſimilitudinem mutuatus, ab ipſo externo monte Zijon. Nam in ſecundo uerſu, uidetur à terrena Ieruſalem ſimilitudinem accepiſſe, uoluiſſeq; dicere, Vrbem Ieruſalem montes cingunt & muniunt: ſic Deus cingit & munit ſuum populum, idq; in ſempiternũ. Si ad hunc modum libet primũ uerſum intelligere, erit in eo eterosis numeri, uerbo ſingulari reſpondente nomini plurali, & reddetur hoc pacto: Qui nituntur Iehouah, ij ſicut mons Zijon, nunquàm nutabunt, ſedebuntq; in ſæcula.

Verſus. 3. ad uerbum.

Quia non relinquet uirgam improbitatis ſuper ſorte iuſtorum, ut non mittant iuſti manus ſuas ad prauitatem.) Id quod ſecundo cecinit, nempe Dominum adfore ſuo populo tutorem ſemper præſentem, ut Ieruſalem ſui adiacent montes, ex eo probat, quòd non ſit permiſſurus imperare illi impios, ne inde fiat, ut & iuſti ad iniquitatem deflectant. Iuſtos nanque ſcriptura uocat, iuſtitiæ ſtudioſos, non plane iuſtitia perfectos. Inter hos iam plerique infirmi ſunt, qui rerum potientibus impijs, &

D pios modis omnibus opprimentibus, euehentibus autem impios atq; flagitioſos, ſæpe numero à recti ſtudio detorquentur. Id ne uſque fiat, Deus, etiam ſi ad tempus populum ſuum, ita exigentibus peccatis eorum, Tyrannis impijs permittat, tandem tamen liberat, & præficit ei, qui pietatem colant. De quo uaticinatur Ieſh. 1. Reſtituam iudices tuos, quemadmodum olim fuerunt, & ſenatores tuos ſicut antiquitus. Et cum ſubijcit: Poſt hæc dabitur tibi nomen ciuitati iuſtæ, urbi fideli. Et Paulus, ut tales principes nanciſcamur, iubet orare pro Regibus & Principibus. In hoc enim orare pro illis præcepit, quo tranquille uiuere liceat, cum omni honeſtate & pietate. Quod tum demum contingit, cum ipſi Reges & Principes Deum ex animo colunt. Talibus enim regnantibus, regnat Deus ipſe.

Ver. 4. & 5. ad uerbum.

Benefac ô Iehouah bonis, & rectis cordibus ſuis. Qui declinant (ad) prauitates ſuas, deducet eos cum operarijs iniquitatis pax ſuper Iiſrael. Orat ut pij principes, & cum his optata rerum tranquillitas pietati ſeruiens, populo Dei cõtingant, cum precatur, ut Deus bonis benefaciat. Principibus ſiquidem datis, qui pietatem et iuſtitiam colunt, cum ab illis multum adeo pendeat, omnia tolerabilius habent. Verſu ultimo orat, ut declinantes, utiq; à uia recta, ad prauitatem, ducantur, nimirum ad ſupplicium, cum deditis iniquitati, id eſt, ex profeſſo malis, ac planè deploratis. Sicut Dominus Matth. 25. prædicit, ſceleratos ſociandos in tormentis gehennæ, diabolo & angelis eius. Quò nanq; malorum pauciores in populo Dei fuerint, eò fœlicius habent res eius. Inde tam ſeuere mandauerat Deus, exterminandas gentes terræ Cenaan, ne aliqui Amorreorum relicti, Iiſraeli eſſent offendiculo, ita ut euenit. Eadem cauſſa tolli & ſceleratos ex Iiſraelitis, tam ſanctè præcepit.

Huic

A Huic uerò haudquaquam obstat illud Christi: Sinite crescere zizanias usque ad messem: nam plurimum adhuc zizaniarum relinquetur, etiam si in palàm sceleratos animaduertatur sæuerissimè. Christus hac parabola docuit, semper fore bonis malos permixtos: nec conandum, ut uniuersi tollantur, quod sic tolli & boni possent. At animaduertere interim in manifestè sceleratos, quod Deus lege sua toties grauissimis edictis præcepit, tàm non prohibuit, quàm non uenit, ut legem patris solueret. Et cum propositum simile rectè consyderamus, nullam uetuit Dominus zizaniarum euulsionem, quàm quæ noceat tritico. Vt ergo periti agricolæ nunquàm quidem conantur zizanias tollere omnes, tollũt tamen quas possunt sine noxa tritici: Ita pij Principes, quoscunque sceleratos cum salute Rei publ. tollere possunt, haudquaquam ferent. Vniuersos autem submouere non tentabunt, quod nec commodo tentarent reipublicæ.

ARGVMENTVM PSALMI CXXVI.

EX letitia populi è Babylonico exilio liberati, spem firmat, & reliquæ captiuitatis fœlici & libero populi statu commutandæ, subque hoc typo fœlicitatem canit.

PSALMVS CXXVI.

παραμυθητικὸς καὶ εὐκτικός.

CAarmen Maeloth. Cum reduceret Iehouah captiuos Zijo 1
nis, eramus ceu somniantes.
Tum replebatur os nostrum risu, & lingua nostra oua- 2
tione, tum dicebant inter gentes, Iehouah fecit cum istis magnificè.
Iehouah fecit utique magnificè nobiscum, unde & lætabamur. 3
Reuoca ergo & hanc nostrê captiuitatem ò Iehouah, quo sic nos 4
afficies, ac si alueos fluminis dares in regione meridiei torrente.
B Qui iaciunt semina cum lachrymis, metent ouantes. 5
Qui uadit seminatum, flendo attollit uas seminarium, cum uenit 6
autem, uenit cum ouatione, tollens manipulos suos.

CAnticum Maeloth. Cum converteret Iehouah captiuitatem Zijon, fuimus sicut somniantes. Tunc plenum erat os nostrum risu, & lingua nostra ouatione, tunc dicebant in gentibus, magnificauit Iehouah ad faciendum cum illis. Magnificauit Iehouah ad faciendum nobiscum, fuimus letantes. Ver. 1. 2. & 3. ad uerbum.

Videtur Psalmus hic compositus, ut plerique alij, cum reduces ex Babylone à uicinis gentibus continuò uexarentur, & reparanda Ierusalem impedirentur. Tum sancti uates populũ ex prius acceptis Dei beneficijs, in spem erigebant plenæ liberationis ac restitutionis. Exaggeraturi ergo lætitias qua perfusi fuerunt, soluta captiuitate Babylonis ait: Eramus ceu somniantes, uidebamur nobis præ lætitiæ magnitudine somniare, non re ipsa cernere, eam fœlicitatem. Sic Petrus, uinculis Herodis liberatus, præ stupore, putabat se id quod gerebatur, somniare. Ex eadem gaudij magnitudine erat, ut perpetuò riderent, & exultantes ouarent. Tanta siquidem domini in eos apparuerat benignitas, ut illud & gentes prædicarent. Hæc erat lætitiæ caussa, id quod canit uersus. 3. Sicut alueos in meridie: Quo uoluit significare, tam gratam et admirãdam fore populo ex captiuitate liberationem, atque esse possit, si habitantibus torrentes solitudines (quales sunt uastissimæ in Meridionali plaga Ierusalem, unde desertum sæpe pro Meridie illis accipitur) contingerent flumina.

Reduc ô Iehouah captiuitatem nostram, sicut alueos in meridie.) Orat nunc nomine populi uates, ut Deus & præsentem captiuitatem soluat. Addit: Ver. 4. ad uerbum.

Seminantes illi in lachrymis, cum ouatione metent, Eundo ibit, & flendo tollit uas seminis, ueniens Ver. 5. & 6. ad uerbum.

C *do ueniet cum ouatione tollens manipulos suos.)* Per allegoriam seminãtis cum mœrore, & metentis cum gaudio, ferentis uas seminis iaciendi cum fletu, & referentis manipulos cum exultatione, pollicetur populo maxima cum adflictione in reparanda Ierusalem sudanti, lætam messem pacis & fœlicitatis optatæ. משך in uersu ultimo, Kimhi interpretatur preciosum. Abraham Ezra, uas seminariũ, quod uidetur magis conuenire. Hinc autem obseruandum, quàm sit ingens futura lætitia eorum, qui in instauranda Ierusalem ueriore, hic uerbo & exemplis pro uiribus incubuerunt, multa simul ab impijs, hoc sacrum ædificiũ remorari conantibus, perpessi. Seminãt & hi lachrymantes, sed paulò post messuri sunt fructus uitæ beatæ & sempiternæ, preter optatissimam messem restitutæ religionis & in hoc sæculo.

ARGVMENTVM PSALMI
Centesimi uigesimi septimi.

Sola diuina benignitate donari domum & familiam, custodiri ciuitatem, cibum summa facilitate suppeditari, liberos, & eos frugi, consurgere.

PSALMVS CENTESIMUS
simus uigesimus septimus.
διδακτικός.

1 Carmen Maaloth Shlomoh. Nisi Iehouah ædificauerit do
D mum, frustra laborant qui ædificant eam: nisi Iehouah custo
dierit ciuitatem, frustra uigilat custos.
2 Frustra uobis est, quòd acceleratis mane surgere, quòd differtis
rursus sedere, uescentes cibo erumnoso.
3 Sic dabit dilectis suis bonorum satietatem cum quiete.
4 En filij, hæreditas est quam Iehouah largitur, fructus uentris, mer
ces est, quam ipse donat.
5 Sicut sagittæ in manu potentis, sic filij iuuentutis.
6 Felix uir qui his repletam habet pharetram, non pudefient, quum
agendum illis erit cum inimicis suis in porta.

Versus. 1. 2. & 3. ad uer. *Canticum Maaloth Shlomoh. Si Iehouah non ædificet domũ, frustra laborant qui ædificant eam: si Iehouah non custodierit ciuitatem, frustra uigilat custos. Frustra uobis quòd maturatis surgere, quòd tardatis sedere, edetis panem molestiarum, sic dabit dilectis suis somnum.* לשלמה de Salomone Ebræi interpretantur. Sed non uideo, cur uereantur authorem Psalmi Shlomoh ipsum agnoscere: præsertim cum hic Psalmus cum Argumento, Ecclesiastæ eius planè cõueniat. Sed quocunq; organo spũs sanctus hunc nobis Psalmũ dederit, hoc nobis canit, sine beneuolentia Dei, frustra esse omné nostrum conatum, laborem, & industriam. Ait ergo: Frustra laborãt qui ędificant domum, si Iehouah eam non ædificauerit. Intelligit autem per domum, non solum mansionis locum, sed statum simul & familiam, ac dignitatem patrisfamilias, domumq; inhabitantis. Sic intelligit scriptura ædificasse Dominum domus Israelitis, quando animum dabat obstetricibus, ne infantes illorum perderent, & nasci interim illis numerosam sobolem faceret, Exodi. 1. Ad eundem modum & Nathan dicebat Dauidi: Adnunciat tibi Iehouah, quòd sit tibi factutus

A stutus domum, id est, stabilem & perpetuam familiam, 2. Reg. Huc iam omnis [2 Samu 7. b. 11.] mortalium conatus & labores præcipui feruntur, ut sit & ubi habitent, & ubi commodè habitent, facultatibus, dignitate, & familia suffultis. Monet ergo, frustra esse omnem conatum, nisi sua hæc Deus donet benignitate, & sic ad suspiciendum colendumque in primis illum inuitat. Vbi uero priuatim commode habitatur, proximum est, ut Res publica salua sit, & communi custodia in ciuitatem conspirantes, tuti agant, & id igitur à Domino petendum docet. Secundū hoc est, ut parentur multa quottidie cura, anxijsque laboribus, necessaria uitæ. Pro his dici non potest, ut satagant homines, sudentque sæpe frustra. Monet ergo & uictum ab uno Deo dari, qui scilicet dedit uitam. Proinde ait frustra esse, mane surgere ab labores & negotia, serò ad quietem residere, & sic uesci cibo erumnoso, subaudi nisi omnia suppeditet Deus, quo suppeditante, ut laborandum tamen est, ita iuxta omnia eius benignitate secundantur & condulcorantur, ut uideantur, quęcunque cōtingunt dormientibus obuenire. Id enim promisit suis Dominus Leuitici uigesimo sexto, de quo in uersu ultimo, Psalmi quarti, in quo etiam Psaltes, per somnum, bonis omnibus abundantem quietem significauit. Hic tropus & apud alios in usu est, Gallicè dici solet, Tout luy uient en dormant, unde illud iactatur prouerbium, Dormientis rete trahit. Quod autem canit: En sic dabit dilecto suo somnum, hoc est, securam omnium & cunctis bonis affluentem quietem, uidetur Salomon se ipsum, ut huius exemplum indicasse. Ei nanque nec petenti quidem, ne dum anxie laboranti, Deus tanta suppeditarat, ut nulli unquam fuerint, qui potuissent fœlicitate ipsi conferri. Eum quoque Nathan uocaui Iedidiah, id est, dilectum existentis. Proinde uidetur dicti huius sensus esse, En sic dabit cuiuis dilecto suo Deus somnū, & dormienti cuncta affatim suppeditabit, ut uidens mihi dilecto suo, nihil tale uel optanti, tam securum somnum, id est, omnium rerum securissimam abundantiam, donasse. Prima igitur cura sit illi gratificari, illum timere & colere, & adijcientur

B omnia uobis, ea facilitate & copia, ut uideantur ea obuenire dormientibus, & labores uestri somnus potius quā labores censeantur. *Ecce hereditas Iehouæ filij,* [Ver. 4. 5. ad *merces fructus uen tris. Sicut sagittæ in manu ualidi, sic filij iuuentutum. Fœlicia uiro qui impl'et* uerbum.] *pharetram suam ex eis, nō pudefient cū loquē:ur inimicis suis in porta.)* His uersibus canit præcipuè de domo liberorū, quos dicit esse hæreditatē Iehouę, id est, ab ipso illos donari, & fructum uentris esse mercedem, utique ab eiusdem liberalitate collatam. Nam שכר in scripturis etiam liberum donum, non solum meritam mercedem significat, de quo in uersu uigesimo sexto, Psalmi decimi octaui. Versu quarto canit Deum & uiuacem prosperamque ualetudinem dare filijs, quos ipse donarit. Id enim uult significare similitudine sagittarum in manu potentis, ualidæ enim illæ sunt, longèque uolant, atque probè conficiunt, ad quod emittuntur. Sic canit fore ualentes, gnauos, & dexteritate præditos, quos Deus donarit dilectis suis, liberos. Hinc perstans in allegoria, uersus quintus canit beatum, qui talibus sagittis pharetram suam repleuerit. Nam haud quaquam pudefient, tam pater quàm ipsi, cum in porta, hoc est, curia (senatus enim & iudicia habebantur in portis) agendum fuerit cum inimicis. Innocenter enim uiuent & prudenter cūcta administrabūt, ut inimici nihil habere possint, quibus caussa illos deijcerent. Tales habere filios, præcipua sanè portio est fœlicitatis, ideo tam fusè eam prædicat. Vocat hos liberos, filios iuuentutis, quo duplicem Dei beneficentiam notauit, & quod suis maturè liberos donat, & quod donat cum tempus est, illos educandi, probéque instituendi, neutrum filijs senectutis à parentibus præstari potest, unde persæpe & morum & facultatum iacturam misere faciunt.

C

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI VIGESIMI OCTAVI

Colentem Deum priuatim & publicè benè beatéq; habiturum.

PSALMVS CXXVIII.

διδακτικός

1 CArmen Maaloth. Fœlix quicunq; colit Iehouam, qui ui-
as eius terit.
2 Nā labore manuū tuarū frueris, benè beatéq; habebis.
3 Vxor tua ut uitis fructifera erit inter parietes domus
tuæ, filij tui sicut plantulæ oliuarum, circa mensam tuam.
En sic beneficijs cumulabitur, uir qui coluerit Iehouam.
4 Benefaciet tibi Iehouah è Zijon, & oblectaberis uidendo bona Ie-
5 rusalem cunctis diebus uitæ tuæ.
6 Et uidebis natos natorum tuorum, fœlicitatemq; Iisrael.

EXPLANATIO PSALMI.

Ver.1.2 ad uerbum.

C*Anticū Maaloth, Fœlicia omnibus timētibus Iehouā, ambulanti in uijs eius. Laborē manuū tuarū quæ comedes, fœlicia tibi & bonum tibi.*) Vt Psalmo trigesimo quarto, trigesimo septimo, & centesimo duodecimo, canit à timore Dei, iustitiæq; cultu, quo in uijs Dei itur, id est, iuxta uiuendi leges ab ipso datas uiuitur, uenire omnia bona, enumerat autem uulgaria, quod ea plus uulgo agnoscantur, & expetantur cupidius. Primum ergo canit timentibus Deum copiosè adesse, quibuscunq; hæc uita indiget. In execratione hominis alioqui est: Execrata erit terra propter te, cum ærumna uesceris ex illa, cunctis diebus uitæ tuæ. Spinam & sentes germinabit tibi, Gen.3. Hæc execratio timentibus Deum omnifaria fertilitate commutatur,

D

ita ut frui homo labore suo possit, ac habeat unde beatè benéq; uiuat, ita solet loqui scriptura, nos dicimus, benè beatéq;, id quod auctius est, posterius ponētes. De hac loquendi ratione, dixi iam in uer.4. Psal.121.

Ver.3. ad uerbum.

Vxor tua sicut uitis fructifera in lateribus domus tuæ, filij tui sicut plantulæ oliuarum circa mensam tuā.) Celebrat donum liberorum. Appossita uerò est uxori similitudo uitis, ut & oliuarum filijs. Tenue & præaridum lignum habet uitis, quod seipsum nequit sustentare, & dulcem tamen adeo, ac suauem profert fructum. Sic uxor imbecille organum, nec ferè potens absq; præsidio mariti uiuere, parit tamen elegantissimos filios. Oleæ autem præsertim plantatæ, & ob id fœliciores, per se subsistunt, prætereà fructus nobilitatem & utilitatem, etiam perpetuò uirent. Sic dotibus suis insignes, & mire frugi sunt sanctorum filij, famæ uirore, semper adblandientes. Quod ait, circa mensam tuam, exprimit oblectationem quam patri adferunt, dum numerosi atq; elegantes semper in conspectu eius adstant. Hactenus de fœlicitate priuata.

Ver.4.5.6. ad uerbum.

Ecce quia sic benefit utro timenti Iehouam. Benefaciet tibi Iehouah è Zijon, & uidebis in bono Ierusalem, omnibus diebus uitæ tuæ. Et uidebis filios filiorum tuorum, pax super Iisrael.) Quia non potest constare fœlicitas priuata sine publica, nunc & hanc timentibus Deum pollicetur, sicut illam etiam Deus propter paucos sæpe pios & conseruat & auget: Benefaciet, inquit, tibi Iehouah è Zijon, eo significat, fore populo suo in Zijon Deum præsentem, indéque ea illi collaturum beneficia, ut cum uoluptate uisuri sint, quique ueri Dei cultores, Ierusalem urbem sanctorum omni bonorum genere cumalatissimum adfluere. Necesse enim est, optime habere Rempublicam

publicam, cùm uel pauci ciues Deo ex animo student. Tota enim Sodomo-
A rum ciuitas Dei ultionẽ euasisset, si decem modo in ea boni ciues fuissent re-
perti. Vbi ergo sunt qui pietatem colunt, ij & sibi ipsis & ciuitati suæ, quæ pro-
pter eos Ierusalem iure dicitur, omnem fœlicitatem adducunt, propulsant ma-
la quæuis, imò Deus in ipsis, ipsorumq́ gratia, urbem huiusmodi inhabitat: Ver-
sus ultimus cũ publica pace populi Dei, posterorum quoq; fœlicitatem promit-
tit. Ita sibi, ciuitati & populo, ac etiam posteris suis, frugi & salutaris est, qui De-
um uere timuerit.

ARGVMENTVM PSALMI CXXIX.

Canit hic Psalmus, impios, & si diu multumq́; populum Dei adfligant, haud tamen præualituros, imò tandem perituros, illo libero & saluo.

PSALMVS CXXIX.

παραμυθικός.

CArmen Maæloth. Plurimum infestarunt me ab adolescen- 1
tia mea, dicat nunc Iisrael.
Plurimum infestarunt me à iuuentute mea, attamen non 2
præualuerunt mihi.
In dorso meo ararunt aratores, longaq́; produxerunt iugera sua. 3
Iehouah iustus incidit funes improborum. 4
Pudefient & agentur retro, quicunq; Zijon oderunt. 5
Erunt sicut gramen nascens in tectis, quod priusquam euellatur 6
arescit.
Quo haud replebit manum suam demetens, aut sinum suum colli- 7
B gens fasciculos.
Nec est ratio, ut dicant prætereuntes, adsit uobis beneficentia Ieho 8
uæ, benè precamur uobis per nomen Iehouæ.

EXPLANATIO PSALMI.

CAnticum Maæloth, plurimum coartarunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iisrael. Plurimum coartarunt me à iuuentute mea, etiam non præualuerunt mihi. Aratores arauerunt super dorso meo, longa fecerunt iugera sua.) Iubet Iisraelem de ope Domini gloriari, quod cum à puero impij ipsum plurimum adflixerunt, nec tamen ei præualuerunt. Secundo repetit hoc, quo uoluit Dei in populum suum bonitatem plenius prædicare. Verè enim plusquam cogitari possit mirandum miraculum est, seruatũ semper Dei populum, numero & uiribus tam exiguum & imbecillem, cum nunquam impij non tentarint eum planè extinguere. Versus tertius assimilat molestias & iniurias, quas populus Dei à gentibus, præcipuè in exilio Babylonico, de quo uidetur hic Psalmus esse compositus, pertulit, arationi, & ductis in dorso eius sulcis. Dicit illos longa produxisse iugera. Est enim מַעֲנָה spatium terræ, quod uno die aratur. Cum igitur adflictionem, quam Dei populus à gentibus pertulit, arationi assimilasset, uolens significare hanc diuturnam fuisse, dicit eos sibi longa iugera produxisse, quo nimirum diu in dorso illorum ararent. *Ver. 1. 2. 3. ad uerbum*

Iehouah iustus conscidit funes improborum. Pudefient & agentur retro, quicunq; odio habent Zijonem.) Sub allegoria præcisorum funium, canit fractam uirtute Domini impiorum potentiam, & liberatum ab eorum iugo & tyrannide Iisraelem. Per funes impiorum intelligit uim & potentiam, qua Dei populum, tenebant libidini suæ obnoxium. Idem canit apertius uersus quintus. *Ver. 4. 5. ad uerbum.*

Erunt

C *Erunt sicut gramen tectorum, quod antequam extrahatur, arescit. Quo non implet manum suam*
Ver. 6. 7. & 8. ad uer. *resecans, & sinum suũ colligens fasciculos. Et non dicent transeuntes: beneuolentia Iehouæ super uos, bene precamur nobis in nomine Iehouæ.)* Traducit improborum inanitatem sub allegoria graminis enascentis in tectis. Plana habent in Syria tecta, in quibus enasci solet è rimis & fissuris lapidum, gramen, sed quod diuturnum nõ sit, eò quòd solo cõmodo careat. Exarescit igitur antequã euellatur, demetatúrue aut resecetur. Sic eo non implet manum suam metens, nec colligens sinum, qui colligit fasciculos, nec benè præcantur prætereuntes, ĳs qui resecando & colligendo eo operantur, uti solet bene precari iustum gramen seu messem colligentibus. Hucusq; enim non perstat, ut operari in eo colligẽdo operæpreciũ quisq; duceret. Huic itaq; tam caduco & nihili gramini cõfert populi Dei hostes. Non dissimili similitudine Psaltes usus est, & uersu secundo Psalmi 37. & uersu sexto Psalm. 90. Hinc discendum, ferendam esse in bonis uim malorum diu, at non perpetuò, tandemq; ipsos habituros fœliciter, miserè uerò perituros impios.

ARGVMENTVM PSALMI CXXX.

SEria precatio, aduersis, ob peccata, preßi, & sibi à Deo, ut peccatorum cõdonationem, ita malorum liberationem, spe solida pollicentis.

PSALMVS CXXX

κατλιασικός καὶ εὐκτικός

CArmen Maeloth. E profundis inuocaui Iehouam
D
1 Domine audi me, attendant aures tuæ depreca
2 tioni meæ.
3 Si obseruaueris iniquitates ô Existens, quis ô
Domine consistat?
4 Sed est penes te clementia, ideo coleris.
5 Expecto Iehouam, expectat anima mea, ad pro
missa tua suspicio.
6 Anima mea ad Dominum fertur, mane antequã prodeant custodes,
mane antequã prodeant custodes.
7 Suspiciat Iisrael ad Iehouam, nam penes Iehouã est bonitas, & per-
ampla apud eum redemptio.
8 Et ipse redimet Iisraelem ex cunctis iniquitatibus eius.

Ver. 1. 2 & 3. ad uer. *CAnticum Maeloth. E profundis clamaui ad te ô Iehouah. Domine audi uocem meam, sint intentæ aures tuæ uoci deprecationis meæ. Si iniquitates obseruaueris ô Iah, domine, quis stet?)* Per profunda, è quibus Deum inuocat, intelligit aduersa, in quibus erat populus, cum exularet apud Chaldæos. Intelligi autem per ea possunt & quæuis sanctorum mala, quibus ob peccata sua diuinitus addicũtur. Ver. 2. uehemẽtes habet affectus. Sinit enim Deus suos, quo pleniore animo à mundi se uanitate recipiant, sæpe grauiter adfligi. Ver. 3. canit neminem posse consistere, si sic Deus iniquitatis rationem habeat, ut dignas illis sumere pœnas uelit.

Ver. 4. & 5. ad uerb. *Nam apud te propitiatio, ut timearis. Expecto Iehouam, expectat anima mea, & ad uerbum eius suspicio.)* Recipit se, eò quòd sit apud Deum clementia, propter quam & colitur. Nã nisi ea bonitate agnosceretur, ut peccata cõdonaret, nemo ex animo ipsum uenerari posset, sed omnes ut tyrannũ tantum metuerent. Subĳcit ergo, hinc se expectare Iehouam, dum misertus sui, mala quæ immisit, depellat. Consolatur uerò se promissis eius, quorũ meminit, cum ait: Ad uerbum tuũ suspicio, expe-

ctans

A ctans scilicet dum opem feras, quam uerbis tuis es pollicitus. Omnia ardent affectibus, duplex siquidem sanctis tormentũ est, dum ob cõmissa sua adfligũtur, & quod malis torquentur, & quod Deum suum sentiunt sibi iratum.

Anima mea ad dominum, à custodibus mane, custodibus mane. Suspiciat Iisrael ad Iehouam, quia apud Iehouã bonitas, & multa est apud eũ redẽptio. Et ipse redimet Iisraelẽ ab omnibus iniquitatibus suis.) Versu sexto exprimit q̃ sollicite q̃ instãter ad dominũ suspexerit precesq́ fuderit. Eclipsis enim est, & subaudiendũ, Suspicit uel, preces fundit. משמרים potest, & ante custodes, id est, anteq̃ custodes suas obeant custodias, sicut alibi dicit se solitũ præuenire custodias, id est, uigilias noctis, & cũ custodibus, hoc est, cum custodes & uigiles suas ineunt uigilias, anima mea attollit se ad Deum suum. Omnia admodũ ardent. Quod obsecro obseruemus, qui hunc præ alijs Psalmũ toties haud ita flagrãti animo immurmuramus. Repetit custodes, quo significare uoluit, se singulis diebus, cum custodibus, uel ante custodes, mane ad preces sese contulisse. Illud uero mane nõ ad diei ortum referendum est, sed ad anticipatum tempus. Custodes, uigiles dicit qui tota nocte per uices urbem custodiunt. Quàm autem nequeat id esse frustra, canit uersibus sequẽtibus, quibus & iubet Iisraelẽ illam sperare, & pollicetur eãm. Dicit uer ult. Redimet Iisraelem Deus ex cunctis iniquitatibus suis. Illæ enim omnium aliorum malorũ causæ sunt, ipsisq́ repurgatis, nihil est, quod queat nocere. Ver. 6. 7. 8. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI. CXXXI.

CAnit alienum se fuisse ab arrogantia, & sectatum humilia, ideo exaltationem sibi expectandam à Domino.

PSALMVS CXXXI.

ἀναβαθμῶν.

B CArmen Maæloth Dauidis. Nõ est ô Iehouah superbum cor meum, nõ sunt elati oculi mei, nec ingessi me rebus maioribus, & magis mirandis, q̃ me deceant. 1

Verè depressi & mussare feci animã meam, uti est ablactatus matri suæ, uerè instar ablactati habet mihi anima mea. 2

Suspiciat Iisrael ad Iehouam ex præsenti tempore usq; in sæcula. 3

EXPLANATIO PSALMI.

CAnticum Maæloth Dauidis, Iehouah, non attollit se cor meum, non sunt sublimes oculi mei, & non ambulaui in magnis & mirabilibus à me.) Affirmat alienum fuisse à se, & cordis arrogantiam, & fastum qui prodit se in oculis, de quo in uersum quintũ Psal. 101. Ideo se nihil tentasse, quod supra suum captum foret. Ad uerbum, dicit, more scripturæ, se nõ ambulasse, non esse uersatum in rebus maioribus, & mirandis magis, quàm ut ipsum decuissent. Intelligit per hæc magna & mirabilia, res insignes, & summis tantum uiris dignas: Forte de maiestate regni, & diuino munere propheticæ id dixit, quorum nihil sibi ipsi temere arrogauit. *Si non posui me & compescui animam meam sicut ablactatus super matre sua, sicut ablactatus, super me anima mea.*) Profitetur se ipsum habuisse, ut puerũ, ad quod Seruator noster hortatur, & id addito iuramento. Iurandi enim forma est Ebræis, ut aliàs dixi, ut per conditionem

Ver. 1. ad uerbum.

Ver. 2. ad uer.

C nem ponant, quid facere aut non facere se recipiant, nec addant, quid sibi imprecentur, si fidem fallant. In libro Reg. adijcitur, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quæ uerò, adhuc tacetur, quo magis illa uideantur horrenda, sitq́; iuramenti religio sanctior. Iurat ergo, animam suam sibi fuisse, ut est puer iam ablactatus matri suæ, qui scilicet adhuc totus ab illa pendet, qui nihil per se potest, etiā si iam non sugat. Proinde dicit, se illam posuisse, id est, depressisse, atq; fecisse silere, hoc est, agere humiliter, submisse, ut quæ nihil eximium, aut nosset, aut ualeret, sed haberet necesse ita foueri à Domino, ut fouēdus est matri infans iam primū ablactatus. Multus fuit in hoc humiliationis sui studio, ideo similitudinem ablactati reperijt. Iuramentum sic cōpletetur: Si non posui & humiliaui animam meam, ut esset mihi ceu infantulus primū ablactatus, hæc uel illa mihi mala Deus immittat.

Ver. 2. ad uerbum. *Suspiciat Iisrael ad Iehouam, à nunc usq; in sæculum.*) Proposito in se modestiæ exemplo, hortatur Iisraelem sperare in Dominum, utiq; similiter humiliatū in oculis suis, nihilq́; eximiū de se sentientem. Neq; enim uerè suspicere ad Deum, atq; ab ipso omnia expectare poterit, qui sibi aliquid tribuit. Proinde, cum ad spem in Deū illum prouocat, simul ut de se desperet, hortatur.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXII.

Canit de sempiternitate atq; fœlicitate regni Christi, præsentiaq́; Dei in Ecclesia eius, sub typo regni Dauidis, & arcæ in Zyon repositæ.

PSALMVS CXXXII.

ἐυχτικὸς καὶ προσευτικός.

1 Carmen Maeloth. Memor sis ô Iehouah Dauidis,
D simul & uniuersæ adflictionis eius.
2 Qui iurauit Iehouah, uotū nuncupauit potenti
3 Iaæcob. Si introiero tabernaculū domus meæ,
si ascendero stratum lecti mei.
4 Si permisero oculis meis somnum, si palpebris
meis dormitationem.
5 Donec inuenero locum Iehouæ, mansionem potenti Iaæcob.
6 En audiuimus de illa in Ephrathah, inuenimus eā in campis syluæ.
7 Veniemus ad mansionem eius, prosternemur ante scabellum pedum eius.
8 Surge ô Iehouah, recipe te ad locum quietis tuæ, tu & Arca roboris tui.
9 Sacerdotes tui induantur iustitia, & qui bonitati student, ouent.
10 Propter Dauid seruum tuum, ne auerseris unctum tuum.
11 Iurauit Iehouah Dauidi ex ueritate, nec id retractabit, imponam solio tuo, de fructu uentris tui.
12 Si obseruauerint filij tui fœdus meum, & oracula, quibus illos instituero, etiam illorū filij in omnia secula super solium tuum sedebūt.
13 Nam elegit Iehouah Zijon, concupiuit illic habere sedem suam.
14 Hic locus quietis meæ in omnia secula, hic sedebo, nam hanc sedem concupiui.

Annonam

A Annonam eius benignus augebo, inopes eius satiabo pane. 15
Sacerdotes eius induam salute; & qui in ea bonitati student, oua- 16
tione ouabunt.
Isthic faciam fœliciter propagari imperium Dauidis, institui lucer 17
nam uncto meo.
Inimicos eius induam dedecore, in illo aũt florebit decus regium. 18

Canticum Maêloth. Memor sis Iehouah Dauidis, & omnis adflictionis eius) In Psal. 24. ac alios quosdam, dixi, quanto Dauid studio cultus Dei in Iisraele instaurandi, atq; ideo Arcæ fœderis augustum locum parandi arserit: istuc & hoc Psalmo describitur. Precatur initio Deũ, ut sit sui memor, hoc est, promissam beneuolẽtiam præstans, numinis sui sedem in Zijon, urbe regia figat, & regnum posteris ipsius confirmet, donec is ueniat, quem cognouerat toti orbi salutem allaturum. Addit: Et afflictiõis suæ. Permulta enim aduersa passus, sciebat tandem & secundis se rebus fruiturum. In tertia persona hæc posita sunt, quia hunc psalmum precationem populo composuit, ut & Psal. 20. & 21. Quidam legunt hic: Mansuetudinis, quod ענות significat, si ducatur ab ענו, secus si ab עני. Videtur autem hic potius adflictionem, quam mansuetudinem suam uoluisse iactare, nisi per mansuetudinem ea putemus uoluisse significare, quæ cum mansuetudine tulerit. Mansuetudo enim est, dum æquo animo iniuriæ perferuntur. *Versus 1. ad uerbum.*

Qui iurauit Iehouæ, uouit potenti Iaecob. Si ingressus fuero in tabernaculum domus meæ, si adscendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, palpebris meis dormitationem. Donec inuenero locum Iehouæ, mansiones potenti Iaecob.) Votum cuius meminit per quatuor hosce uersus, putant Ebræi, à Dauide fuisse nuncupatum, cum ipse & seniores eins inuoluti saccis, ueniam precarentur à Deo sæuiente peste in populo, propterea quòd illum iussisset numerari. 1. Reg. ult. & 1. Paralip. 21. meminit sacra historia, tum Dauidem fuisse à gladio angeli cedentis territũ, adeò, ut non posset ad Gibeon, ubi erat tabernaculũ fœderis, ire. Tum fortè uolens uincere metum, qui ipsum remorabatur, nuncupauit uotum, iurauitq; se haud quaquàm aditurum domum suam, & capturũ quietem, donec inuenisset locum, in quo gratum Deo sacrificium faceret. Porrò ibidem legimus eum per Gad Prophetam, ex iussu angeli monitum, ut ascenderet ad aream Aruenah Iebusæi, ac inibi aram extrueret, in qua holocaustis & pacificis faceret. *Ver. 2. 3. 4. et 5. ad uerbum.*

B

Ecce audiuimus eam in Ephratah, inuenimus eam in campis syluæ. Veniemus ad mansiones eius, & supplicabimus ad scabellum pedum eius.) Versus hic. 6. plurimum Ebræos exercuit, eò quod uideatur uates illo uoluisse dicere, se audisse, locum Arcæ fœderis esse debere Ephratæ, quæ Bethlehem erat, quò illa nunquàm perlata est, quantum quidem in sacra historia legitur. Hinc illud: Audiuimus eam in Ephratah, quidam Rabbi Mosheh interpretatur: Per Dauidem, qui fuit ex Ephratha, audiuimus eam. Ioseph Kimhi, pater Rabbi Dauidis Kimhi: Natus Ephratæ, ædificauit locum Arcæ. A. Ezra: Audiuimus ex ore Prophetarum, quòd locus electus à Domino, ut ibi poneretur Arca fœderis, esse debeat Bethlehem. Verũ cum adhuc incertus esset, reuelante angelo, inuenimus eam in campis syluæ. Rabbi Dauid Kimhi: Audiuimus Ephratę à senioribus reuelandum adhuc locum, in quo Deus Arcam fœderis uelit reponi, quem locũ cum postea ab angelo didicisset, esse aream Aruenæ, cecinisse: Inuenimus eam in campis syluæ. Hac enim periphrasi putat à uate aream Aruenæ Iebusei designatam. Affigitur autem utriq; uerbo, Audiuimus & inuenimus, relatiuum fœmininum: cum ארון, quod Arcam significat, & מקום quod locum, utrunq; masculinum sit. Putat ergo Kimhi re- *Versus 6. & 7. ad uerbum.*

C fetti שכינת הכבוד praesentiam & inhabitationẽ glorię uel nominis Dei. Quę
ex his interpretationibus certior sit, dicere non habeo. Id satis liquet, cum ceci-
nerit hic se anxium fuisse de loco, in quo templum Domino extrueretur, hoc
uersu uoluisse gloriari, se iam audiuisse et inuenisse, de quo solicitus fuerat. Iam
idẽ mutatis uerbis bis dicere habet in more, sicut & alij Prophetae, unde uideri
queat, Ephratah hic & campos syluae, pro eodẽ poni. Si ergo per posterius area
Aruenae Iebusei significata est, quid si ea Ephrathae nomen habuerit? Nam cum
hęc dictio fertilem terrã significet, & ob id non uni duntaxat loco nomen dede
rit, forsan praedium Aruenae hoc quoque ob fertilitatem nomen habuit. Certe
Bethlehem, propter ubertatem frugum, sicut hoc nomine, quod domum pa-
nis significat: ita & Euphratae, quod frugiferã significat, uocata est. Si uerò quis
per Ephratam, ipsam Bethlehem omnino putet intelligendam, dicere licebit,
Dauidem, Ephratae de certo templi loco inueniendo accepisse promissionem:
quae illi postea impleta fuerit, quando angelus aream Aruenae monstrauit. Por-
rò ardens illud Dauidis erga templi locum studium, inde erat, quod praeuide-
bat hoc loci, uerius & coeleste Templum, per ueriorem Salomonem exaedifi-
candum ex uiuis lapidibus. Hic enim Ecclesia Christi nata est, quae mox per to-
tum se orbem diffudit. Huius sponsus Christus, parens pater, formator spiritus
sanctus, ministri Angeli: in hac domicilium est ut diuinitatis, ita & iustitiae atq;
sapientiae omnisormę. Hic fons salutis, unde hauriunt Gentes uniuersae. Proin-
de ueris sanctis ad nihil aequè animus, atq; ad huius instaurationem ardet, iuxta
id quod semper orant, nomen coelestis patris sanctificari, & regnum eius adue-
nire. Caeterum de Area Aruenae legimus, Dauidem, cum Deus igne è coelo de-
misso in hostias, placatum se demonstrasset, dixisse: Haec illa domus est Iehouę
Dei. & haec Ara ad holocausta Iisraeli, 1. Paralip. 21. Verè ergo dicere potuit: In-
uenimus eam, scilicet domum Dei, in campis syluae. Eò loci postea extructum
templũ est, & in illud Arca foederis, quam scabellũ pedum Dei uocat (ut et uer. 5.
D Psal. 99.) illata, & ante eam, Deo ab omni Iisraele supplicatum. Id facit ergo po-
pulum facturũ se recipere, Veniemus ad habitacula eius &c. Templo enim non
dum extructo, nullum certum & perpetuũ locum Arca habebat. Ideo facit po-
pulum precari: Surge ô Iehouah, nimirum migraturus è Gibeon, & recepturus
te in quietem tuam, id est, locum perpetuae tuae quieti destinatum. Vnde Tem-
plum Psal. 24. uocauit portas sempiternas. Ibi quoq; dixi, quàm multis in locis
Arca fuerit, & quomodo tum demum fixam sedem habere coepit, cum Salo-
monico Templo esset illata. In his autem adumbratam Ecclesiam Christi, dixi
ibidem, modo & alibi.

Vers. 8. 9. & 10. ad uerbum (*Surge Iehouah ad quietem tuam, tu & arca roboris tui. Sacerdotes tui induantur iustitia, & be-
nigni tui ouant. Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem uncti tui.*) Orat, ut Deus fi-
xam & certam tandem sibi sedem, nimirum quam illi ex coelesti indicio para-
bat, maturè recipere dignetur. Cum autem Deus nusquam uere habitet, nisi ubi ritè
colitur, precatur deinceps Sacerdotes indui iustitia, hoc est, uestimentis sacer-
dotalibus, iustitiam uerè significantibus: quod tum erat, cum ipsi Sacerdotes iu-
stitiae seriò studebant. Per deditos bonitati, quibus precatur ouationem, Ebręi
intelligunt Leuitas, qui sacris incumbebant cantionibus & modulationibus.
Sed malim intelligere totum Iisraelem, laudibus Dei exultantem. Quia uero
haec per filium praeuidebat, quantum quidem ad externa attinet Christiani re-
gni praeludia perficienda, dictat consequenter precem populo, pro regni Salo-
monis stabilitate, imò aduentu regni Christi: Propter Dauidem seruum tuum,
ne auertas faciem uncti tui, hoc est, ne reijcias precem eius. Hunc loquendi mo-
dum habet scriptura, cum aliàs, tum 1. Re. 2. ubi Batshaba deprecans petitionis
suae

A suæ repulsam, dixisse filio memoratur: Ne auertas faciem meã. Suscipere enim
faciem, Scriptura pro honorare dicit.

Iurauit Iehouah Dauidi ueritatem, non recedet ab ea: De fructu uentris tui ponam super solium tuũ. Ver. 11. 12. 13.
Si custodierint filij tui fœdus meum, & testimonium meum quod docebo eos, etiam filij eorum usq; in et 14. ad uer.
seculum sedebunt super solium tuum. Quia elegit Iehouah Zijon, concupiuit eam in sedem sibi.
Hæc requies mea in seculum ubi habitem, quia concupiui eam.) Ista omnia legũtur. 2. Re-
gum 7. & 1. Paralip. 17. Memorauit ea & Salomon in sua publica illa precatio-
ne. 3. Reg. 8. Canuntur quoq; Psalm. 89. Cum autem in terrena Zijon Deus be-
neuolentiæ suæ sedem haudquaq; perpetuò habuit, satis apertè indicatur, Psal-
tem ad spiritualem Zijon in his respexisse, nempe Ecclesiam sanctorum, in qua
sempiternam mansionem sibi facit Pater & Filius.

Cibum eius singulari beneuolentia augebo, inopes eorum satiabo eis.) Regnum dei queren Versus. 15. ad
tibus adijci cætera omnia oportet. Inducit ergo cõmodum nuncuates Deum, uerbum.
postquàm numinis sui præsentiam in Zijon pollicitus est, polliceri & uberem
prouentum rerum, quæ ad sustentandam præsentem uitam requirũtur, ut pau-
peres, quorum præcipuè curam habet, qualesq; solent ferè mundo esse filij Dei,
nulla re egeant.

Et sacerdotes eius induam salute, & benigni eius ouatione ouabunt.) Quod uersu nono pre Versus. 16.
catus est, id inducit hic Deum polliceri. A religione pendet omnis fortuna po- ad uerbum.
puli Dei. Hæc uerò salua esse non potest, nisi Sacerdotes eius, hoc est, præfecti re
ligionum, doctrinæq; sacræ administri, amiciãtur salute, ut omni uita & doctri-
na, nihil nisi sempiternam salutem præ se ferant & exhibeant: quod est & iusti-
tiam esse indutos. Qui enim iustitia uestitus est, is et salute amictus rectè dicitur:
cum salus nostra aliud non sit, quàm iustitia cõsummata. Similis loquendi for-
ma est & Iesha. 61. Induit me uestimentis salutis, id est, ipsa salute, quasi ueste,
circundedit me. Vbi autem sic iustitia & salute ornati sunt Sacerdotes, ibi popu
B lus bonitati studet, ita ut summa legis est, proximum solidè diligere.

Ibi faciam florere cornu Dauidis, parabo lucernam uncto meo. Inimicos eius induam pudore, & Versus. 17. &
super eum florebit ornamentum eius.) Canit hic perpetuò in Zijon regnum Dauidis 18. ad uerbũ.
floriturum, quod in eo prestitum est, quod usq; ad Christũ, cornu Dauidis sem-
per germinauit, ac lucerna ipsius perpetuo luxit, hoc est, semper ex posteris eius
fuerunt, qui in populo Dei regnarent, & post illos Christus in uera Zijon regnũ
administrat absq; fine. Vocat uerò & alibi scriptura posteritatem Dauidis in re-
gno, lucernam, nempe. 3. Reg. 11. 15. & 2. Paralip. 21. Superstes siquidem est in po
steris, uita & decus maiorum. Hinc dicitur, horum lucerna in illis lucere. Regiã
dignitatem floritutam in posteris canit, cum ait, floriturum diadema eius. Hoc
enim capitis ornamento, quod alij Cidarim, alij Citarim dicunt, intellexit de-
cus regni. Hęc omnia in uno Christo completa, nemo est ueritatis compos, quĩ
dubitet. Docemur hoc Psalmo, studium instaurandi Ecclesiam Christi.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXIII.

Commendat concordiam fratrum.

PSALMVS CXXXIII.

Ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός.

CArmen Maæloth Dauidis. En quàm optabile & iucun- 1
dum, cohabitare fratres, & unanimes.
Sicut unguentum illud optimũ, quod capiti infusum de- 2
fluit in barbam, barbam Aharon, in os uestimentorum eius.

C 3 Sicut ros qui descendit in Hermon, qui descẽdit in montes Zijõ: nam illic exhibet Iehouah beneficentiam, & uitam per sæcula.

Ver. 1. & 2. ad uerbum. CAnticum Maæloth Dauidis. *Ecce quàm bonũ, & quàm iucundum, habitare fratres etiã simul. Sicut unguentum bonum super caput, descendens super barbam, barbam Aharon, quod descendit super os uestimentorum eius.*) Iudęi de coniunctione & concordia Principum & Sacerdotum, uel Sacerdotum inter se, dictum Psalmum hunc putãt. Sed uerius intelligitur de omnibus renatis spiritu superno, inter quos solos iusta uiget fraternitas: qua utiq; nihil est optabilius nec amœnius, recteq́; confertur unguento illi preciosissimo, quo soli Sacerdotes, quos Aharonis nomine intelligit, & instrumentum tabernaculi inungebantur. De eo legimus Exod. 30. Id effusum odorem suũ potissimùm spargebat. Ideo describit, illud primùm in caput effundi, inde distillare in barbam, ac etiam in os uestimentorum.

Ver. 3. ad uerbum. *Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Zijon, quia ibi mandauit Iehouah beneficentiã, uitam usq; in seculum.*) Altera similitudine rem hanc uerè diuinam commendat, roris fœcundantis montem maximè pascuosum Hermon: item montes, id est, montana Zijon. Ros in hoc uersu repetendus est: sicut sæpe una dictio duobus locis seruit. Rationẽ cur tam eximiè laudet fratrum cohabitationem, subijcit. Deum, illic ubi sic fratres uera inter se concordia uiuunt, præcepisse adesse suam beneficentiam, & uitam, utiq; beatam & perpetem, ea enim sola uita iurè dicitur. Nihil etenim est, quod Deus prius à nobis, atq; synceram fraternitatem requirat, quo æquè oblectetur: Vnde id ultimum, atq; ideo pręcipuum omniũ, suis Christus à patre orabat, aditurus supplicium. Solent ex hoc Psalmo commendari, quæ uulgo instituuntur fraternitates, sub auspicijs diuorum, ac etiam, quos uocant, ordines fratrum. Sed laudantur hic, qui fraternitatẽ colunt in Deo, & eam non nomine tantum, sed uiua & operosa φιλαδελφία, non commessationibus, splendidisq́; pompis, sed omni studio uirtutum. Veris enim & sanctis delectatur Deus: quia ipsa ueritas est & sanctitas.

D

ARGVMENTVM PSALMI

Centesimi trigesimi quarti.

Inuitat ad preces, laudesq́; Dei fundendas, & decantandas, etiam noctu.

PSALMVS CXXXIIII.

παρακλητικὸς καὶ ὑμνητικός.

1 CArmen Maæloth. En laudate Iehouam cuncti serui Iehouæ, qui perpetuò apparetis in domo Iehouæ per noctes.
2 Attollite manus uestras ad sanctum, & laudate Iehouã.
3 Benefaciat tibi Iehouah è Zijon, qui finxit cęlos et terrã.

Ver. 1. ad uerbum. CAnticum Maæloth. *Ecce prędicate Iehouam omnes serui Iehouæ; qui statis in domo Iehouæ in noctibus.*) Non ex Leuitis solum, quorum partes erãt in domo Iehouæ excubias agere, sed etiam ex reliquo populo pleriq; erãt, qui dies noctesq́; templo adhærebant: quos dicit scriptura stantes in domo Domini. Ii nocturno quoq; tempore, precibus & hymnis incumbebant, ut nullum sanè ad hęc tempus magis idoneum est. Id studuisse sanctiores, & ex uers. 3. Psal. 92. item octonario 19. Psal. 119. coniectura est: ad hęc, ex Euangelio, quod memorat Annam laudatam illam uiduam, nocte quoq; precibus in templo operam dedisse.

Attollite

A *Attollite manus uestras (ad) sanctuarium, & prædicate Iehouam.)* Per sanctuariũ Arcam Versus 2. ad uerbum.
fœderis intellexit, è qua se Dominus responsurum suis promiserat. Ea Christi typus fuit, quare de Christo hoc multò rectius intelligitur, ad quẽ attollimus manus, cum per ipsum à Patre & audiri & iuuari, unicum nostrum mediatorem, aduocatum, & seruatorem petimus atq; speramus.

Benefaciat tibi Iehouah ex Zijon, factor cœlorum & terræ.) Hic uersus precatio est Sacer- Versus 3. ad uerbum.
dotum, aut etiam Psaltis: qua cuilibet Deum ex animo colenti, precantur fauorem & beneficentiam Dei è Zijon, hoc est, cœtu sanctorum, in quo Deus, amplissima sanè beneuolentia, suam præsentiam testatur. Adijcit illud, fictor cœlorum & terræ, uolens eo & Deum magnificè celebrare, & in spem bonitatis eius dignumq; cultum quoslibet excitare.

ARGVMENTVM PSALMI
Centesimi trigesimi quinti.

INuitat ad laudes Dei, potentiam eius ex factis, tam ijs quæ passim designat, quàm quibus peculiariter Iisraëlem euexit, deprædicat: indeq; populo credenti, opem eius pollicetur, risis idolis atq; illorum cultoribus. Rursus ad celebrandum Deum sanctos cuiusq; ordinis hortatur.

PSALMVS CXXXV.
παραινετικὸς καὶ ἐπαινετικὸς.

Laudate Existentem, laudate nomen Iehouæ, lau 1
date serui Iehouæ.
Qui in domo Iehouæ perpetuò apparetis, in 2
atrijs domus Dei nostri.
Laudate Existentem, nam beneuolus est Ie- 3
houah: canite nomini eius, nam decorum est.
B Nam elegit sibi Existens Iaæcob, Iisraelem in 4
peculium suum.
Nam cognoui quod magnus sit Iehouah, & Deus noster maior 5
cunctis Dijs.
Quæcunq; collibuit Iehouah fecit, in cœlis & in terra, in maribus, 6
& cunctis abyssis.
Qui subuehit nubes ab extrema terra, facit fulgetra emicare cum 7
pluuia, educit uentos, è thesauris suis.
Qui percussit primogenita Aegypti, tam hominũ, quàm pecorũ. 8
Emisit signa & portenta in mediam Aegyptum, contra Pharao- 9
nem & cunctos seruos eius.
Qui percussit gentes maximas, & occidit reges præualidos. 10
Sihon regem Amoræum, & Og regem Bashan, cunctaq; regna 11
Cenaan.
Deditq; terrã illorũ in hereditatẽ, in hereditatẽ Iisraeli populo suo. 12
Iehouah nomen tuũ extat in secula, memoria tua in cunctas etates. 13
Nam uindicabit Iehouah populum suum, & seruis suis satur pœ- 14
narum placabitur.

A ab ijs, quæ fecit peculiariter pro Iisraele. Quæ pro illis fecit in Aegypto, ultima plaga memorata uer. octauo, perstringit summatim uer. 9. Quæ uero cum excisis indigenis, tradidit illis regiones Cenaan, summat uer. 10. 11. & 12. mentione nominatim facta cædis Regum Sihon & Og. quam legis Num. 21. eo quòd primæ & insignes fuerunt.

Iehouah nomen tuum in sæculum, Iehouah memoria tua in generationem & generationem. Quia Iehouah uindicabit populum suum, & super seruis suis consolabitur.) Eo quòd canit uersus 13. nomen Dei extare in sæcula &c. significat miracula, quibus & postea populum suum à uarijs tyrannis liberauit, quæ canit liber Iudicum & Regum. Inde ergo colligit, & deinceps eum Iisraeli adfuturum, illumq; adserturum rursus in libertatem, postquam satis pœnarum de impietate eius sumpserit. Fingit siquidem scriptura Deum per anthropopathiam, moleste habere, & dolere, cum impietate hominum irritatur, atq; ideo facit eum consolari & recreari, dum illorum impietatem ulciscitur, sicut irato uoluptatem adfert sumpta de eo cui irascitur pœna. Hoc tropo usus Iesha. inducit Deum, cum minari illum facit populo scelerato ultionẽ, sic loquentẽ: Eia solabor me de infestis mihi, & ulciscar de inimicis meis, Iesha. primo. Intelligit enim pœnas impiorũ, fore Deo solatio. Voluit ergo Vates hoc loco dicere, futurum, ut Deus aliquando satiatus malis populi sui, & solatio pœnarum, quas de eo sumeret, iterum placatus, à tyrannis ipsum & sæuis gentibus, quibus eum permiserat, liberet, sicut & antea tam magnifice & benigne pro eo adserendo, manum suam exeruisset. Est hic uersus ad uerbum sumptus ex cantico Mosheh Deuter. 32. Hinc itaq; coniectura est, hunc Psalmum post exilium Babylonicum esse compositum. Ver. 13. & 14. ad uerbum

Idola gentium argentum & aurum, opera manuum hominis. Os illis, & non loquentur, oculi illis & non uidebunt. Aures illis & non audient, etiam non est spiritus in ore eorum. Sicut illa, erunt qui faciunt ea, omnis qui fidit in eis.) Irridet & idola & eorum cultores, ut & Psal. 116. Ver. 15. 16. 17. 18. ad uerbum

B ubi ad uerbum eadem habentur, & explicata sunt.

Domus Iisrael prædicate Iehouam, domus Aharon prædicate Iehouam. Domus Leui prædicate Iehouam, timentes Iehouam, prædicate Iehouam. Laude dignus est Iehouah è Zijon, qui habitat Ierusalem, laudate existentem.) Sicut Psal. 116. post irrisam inanitatem idolorum ad fidendũ Deo, ita hic hortatur ad prædicandũ Deum, primũ Iisraelẽ in genere. deinde peculiariter Sacerdotes, Leuitas, & quósq; Deum timentes. Versu ultimo ait: laudetur Deus è Zijon, inde enim ut sæpe dictum, præcipuè bonitatem suam exhibuit, & hodie è solo sanctorũ cœtu, eam præstat. Nusquam enim ita præsens habitat, atq; in Ierusalem, Ecclesia credentium. Ver. 19. 20. 21. ad uerbum.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVI.

INuitat ad laudes Dei, atq; ut ad eas accendat, quæ & in creatiõe orbis, & postea in uindicatione Iisraelis, miracula exhibuit, memorat.

PSALMVS CXXXVI.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

CElebrate Iehouam, nam beneuolus est, nam exstat 1
in sempiternum bonitas eius.
Celebrate Deum Deorum, nam extat in sem- 2
piternum bonitas eius.
Celebrate Dominum Dominorum, nam ex- 4
tat in sempiternum bonitas eius.
Quí patrat miracula magna solus, nam extat in 5
sempiternum bonitas eius.

C 5 Qui ingenio fecit cœlos, nam extat in sempiternum bonitas eius.
6 Qui expandit terram super aquas, nam extat in sempiternum bonitas eius.
7 Qui fecit lumina magna, nam extat in sempiternum bonitas eius.
8 Solem ut præesset diei, nam extat in sempiternum bonitas eius.
9 Lunam & stellas, ut præessent nocti, nam extat in sempiternum bonitas eius.
10 Qui percussit Aegyptios in primogenitis eorum, nam extat in sempiternum bonitas eius.
11 Et eduxit Iisraelē è medio illorū, nā extat in sempiternū bonitas eius
12 Per manum potentem, & brachium extentum, nam extat in sempiternum bonitas eius.
13 Qui secuit mare caricosum in sectiones, nam extat in sempiternum bonitas eius.
14 Et traduxit Iisraelem per medium eius, nam extat in sempiternum bonitas eius.
15 Et prostrauit Pharaonem, & exercitum eius in mari caricoso, nam extat in sempiternum bonitas eius.
16 Qui duxit populum suum per desertum, nam extat in sempiternū
D bonitas eius.
17 Qui percussit Reges magnos, nam extat in sempiternum bonitas eius.
18 Qui occidit Reges insignes, nam extat in sempiternum bonitas eius.
19 Sichon Regem Amorræorum, nam extat in sempiternum bonitas eius.
20 Et Og regem Bashan, nam extat in sempiternum bonitas eius.
21 Et dedit terram eorum in hæreditatem, nam extat in sempiternum bonitas eius.
22 In hæreditatem Iisraeli seruo suo, nam extat in sempiternum bonitas eius.
23 Qui cum deijceremur, memor fuit nostri, nam extat in sempiternū bonitas eius.
24 Et adseruit nos ab infestis nobis, nam extat in sempiternum bonitas eius.
25 Qui dat cibum omni animanti, nam extat in sempiternum bonitas eius.
26 Celebrate Deum cœlorum, nam extat in sempiternum bonitas eius.

Celebrate

A *Celebrate Iehouam quia bonus, quia in seculũ bonitas eius. Celebrate Deum Deorum, quia in se-* Ver. 1. 2. 3. ad
culum bonitas eius. Celebrate Dominũ Dominorũ, quia in seculum bonitas eius.) Quæ hic uerbum
Psaltes canit, cecinit & supra Psalmis centesimo quarto, & centesimo quinto, ac
iam proximè præcedenti. Hortatur laudare Deum à bonitate, quia omnia, ut &
potentia superat. Quòd autem uocat Deum Deorum, & Dominum Domino-
rumq́, monet, ut in ijs, quos summa potestate pollere uidemus, aliquam po-
tentiæ Dei cum summa bonitate coniunctæ imaginem concipiamus.

Eum qui fecit mirabilia magna solus, quia in seculum bonitas eius. Qui fecit cœlum in intellectu, Ver. 4. 5. 6. 7.
quia in seculum bonitas eius. Qui expandit terrã super aquas, quia in sec. bonitas eius. Qui fecit 8. & 9. ad uer
lumina magna, quia in seculum bonitas eius. Solem ut presit dici, quia in seculum bo. eius. Lunam bum.
& stellas ut presint nocti, quia in seculum bonitas eius.) Omnia opera Dei sic sunt, ut mirari
satis nequeat, præcipua tamen ex his & omniũ oculis exposita, sanctorũ offert cõ
syderationi, ut ad studium laudis Dei inflãmet. Quod uersus quintus canit. Deũ
cœlos fecisse cum intellectu, idem est quod singulari ingenio seu arte, proptе-
rea quod in illis mirandum magis, quàm alijs in rebus artificium eius relucet.
De expansione terræ super aquam, dixi in uersu secundo Psal. 24. & alibi. Quod
die soli, nocte lunæ & stellis Dominium tribuit, ad imitationem sacræ historiæ
factũ est, præcellentiã luminis, Dominiũ uel moderatricẽ potestatem uocantis.

Qui percussit Aegyptum in primogenitis eorum, quia in seculum bonitas eius. Qui eduxit Iisrae
lem è medio eorum, quia in seculum bonitas eius. In manuu alida, & brachio extento, quia in seculũ Ver. 10. 11. 12.
bonitas eius. Qui diuisit mare caricis in diuisiones, quia in se. bonitas eius. Et traduxit Iisraelẽ per 13. 14. 15. ad
medium eius, quia in seculum bonitas eius. Proiecit Pharaonẽ & exercitũ eius in mari caricis, quia uerbum.
in seculũ bonitas eius.) Ut superiori Psalmo, memoriam portentorum, quæ Deus in
Aegypto pro populo suo fecit excitat, memorato eo, quod ultimum fuit, cęde
scilicet primogenitorũ. Ver. 12. uocat manũ potentem, & extentum brachiũ, in
uictam illam & admirandã potentiam Dei, qua per tot portenta domita Aegy
pto, ac tandem Rege eius, cum omni exercitu subuerso, populum suũ illorũ ty-
B rannide adseruit. Ad uersum 13. scribunt Thalmudici mare caricosum in duode
cim sectiones fuisse sectum, ut singulæ tribus suas uias haberent, sed non est un-
de id probent, probabilius igitur est, dixisse hic Psaltem sectiones propter latissi
mum spatium, quod mare sectum dedit transituro Iisraeli.

Qui deduxit populum suum per desertum, quia in seculm bonitas eius. Qui percußit reges ma-
gnos, quia in seculum bonitas eius. Et occidit reges præstantes, quia in seculũ bonitas eius. Sichon Ver. 16. 17. 18
regẽ Amoreum, quia in se. bo. eius. Et Og. regem Bashan, quia in seculum. bonitas eius. Et dedit 19. 20. 21. 22.
terram eorũ in hæreditatem, quia in sec. bonitas eius, Hæreditatem Iisrael seruo suo, quia in secu- ad uerbum.
lum bonitas eius.) Eadem Psalmo superiori cecinit. Miraculorum quæ Deus pro
pro populo suo fecit toto tempore quo per desertũ eos deduxit, admonet uer.
15. Reliquis refricat memoriam uicturis pro eis exertæ cõtra inhabitatores terrę
quam exactis indigenis Deus ipsis donauit possessionem hæreditariã. Et pas-
sim solet scriptura ex memorata, operũ, beneficiorum, atq; etiam iudiciorũ, par
te aliqua animum in consyderationem omniũ, quæ quidem ipsa memoriæ tra
didit, subducere. Notat uerbo, liberationes uarias, ab hostibus, quos Iisrael per
pessus est, iam agens in terra Cenaan, quæ memorantur lib. Iudic. & Reg.

Qui nostri in deiectione nostra memor fuit, quia in seculum bonitas eius. Et redimet nos à coarta- Versus 23. 24.
toribus nostris, quia in seculum bonitas eius. Qui dat escam omni carni, quia in seculũ bonitas eius. 25. 26. ad uer
Celebrate Deum cœlorum, quia in seculum bonitas eius.) Redit ad celebrandam Dei bo bum
nitatem, in animantes uniuersas. Ad singulos uersus, adijcitur, nam in sempiter
num extat bonitas eius. Huius namq; nunquam finituræ Dei in suos bonitatis,
singula Dei beneficia admonent, fidemq́; hãc cõfirmant, maxime uerò tam præ
clara & insignia, ut est machina cœlorũ & terrę, tum facta Iisraeli portenta. Quę
siquidem

C siquidem Iisraeli Deus miracula exhibuit, in hoc exhibuit, ut in illis sancti universi, àd finem usque præsentis seculi discerent, & admonerentur, quàm sit potés Deus & bonus. Id enim agnouisse, ita timoré & amorem eius acuit, ut nihil sit quod ad omné pietatem promouendam æque sit efficax. Natura siquidem ita comparati sumus, ut eum summè metuamus & colamus, penes quem supremam esse potestatem agnoscimus, maximè item amemus; quem scimus bonitate cuncta excellere. Proinde decebat hæc, sicut in Psalmis & alijs sacris libris; identidem inculcantur, ita nunquam non uersari ob oculos.

ARGVMENTVM PSALMI. CXXXVII.

Diuini Psaltæ memorant, Babylonios postulasse à se captiuis, carmina, se autem suspensis cytharis; abiurataq; omni lætitia, perpetuò uastationem Ierusalem lugsse. Deinde talionem orant, primum Aedomitis, Babylonios per se abundè sæuientes, magis incitantibus, deinde ipsis Babylonijs, qui nihil ad summam crudelitatem fecerant reliquum.

PSALMVS CXXXVII.

ἀτλιασικὸς καὶ καταςαλτικος.

1 AD flumina Babylonis cōsedimus & fleuimus, dū
recordaremur Zijon.
2 Ad salices illic suspendimus cytharas nostras.
3 Cum ibi qui nos ceperant, carmina à nobis po
scerent, dicerentq́ꝫ, cū suspendissemus organa læti
tiæ: canite nobis de cantilenis Zijon.
4 Ecquomodo cantabimus carmen Iehouæ in ter
ra aliena?
5 Si tui ô Ierusalem fuero oblitus, obliuiscatur artis suæ dextera mea.
6 Hæreat lingua mea fauci meæ, si non tui meminero, si Ierusalem nō
D omni lætitiæ meæ præposuero.
7 Memor sis ô Iehouah filiorum Aedom, dicentium die uastationis
8 Ierusalē, nudate, nudate ad fundamentū usqꝫ omnia. O urbs Ba
bel, merito uastanda, beatus erit qui ea tibi rependerit, quæ tu reperi
9 disti nobis; Beatus qui apprehensos infantes tuos, alliserit saxa.

Ver. 1, 2. ad uerbum.

A*D flumina Babylonis illic sedimus, etiam fleuimus, dum memores essemus Zyonis. Ad salices in medio eius suspendimus cytharas nostras.*) Memorat sacra historia cū Rege Iehoiacim, abductos à Ierusalem in regionem Babyloniorū; omnes Principes & uiros præstantiores, relicta tantū paupere plebe, quæ & ipsa postea sub Zedekiah auecta est, templo incenso, & urbe diruta. Inter hos Sacerdotes fuerunt, atqꝫ Leuitæ, sacriq́ꝫ Cantores. Eos inducit hic Psaltes queri, Babylonijs sacra carmina à se postulasse, cum nihil ipsis; quàm deflere urbis sanctæ excidiū liberet, suspensis ad salices organis suis, apud flumina enim agebant. Irrigatur siquidé, ut scribit Strabo libro decimosexto, regio Babyloniorū multis fluminibus, quorū maxima sunt Tigris, & Euphrates. Hinc & Iehezkel memorat se & populū simul exulantem, desedisse ad flumen Cebar. Hic autem horum luctus, exemplum est, desyderij profectus Ecclesiæ. Desolata nanqꝫ Zijon, & exulante inter gentes populo, omnis cura religionis interibat, id sanctis nomen Dei sanctificari ante omnia expetentibus, non potuit non unicè dolere, facile alioqui laturi exilium.

Nam

A *Nam ibi postularũt nos qui nos ceperant, uerba cantici, & suspenderamus letitiã, canite nobis de can* Ver. 3. 4. ad
ticis Zyon. Quem cantabimus canticum Iehouæ, in terra aliena.) Memorant insultationẽ uerbum.
hostium, adflictis adflictionẽ addentium, qui carmina sacra, uel per ludibrium,
uel ut Belshatzar sacra uasa conuiuio suo iubebat inferri, ex ingenti superbia, po
scebant, ut qui se iam ijs carminibus oblectari, dignos putarent, quibus fuerat
laudatus Deus. Ver. 3. nonnihil obscuritatis habeat, ex uerbo תוללינו quod
pro תלינו positum est, id suspendere significat, quidam id accipiunt pro
יללתינו, id est, ululatu nostro. Quem certiorem agnoscere sensum potui, eum
reddidi, aliorum, sed linguæ proprietatem probè expendentium, sit iudicium.
Id satis liquet, dicere Vatem uoluisse, postulasse, hostes sacra carmina, cum ipsi
nihil nisi flere possent ruinas sacræ urbis, & suspendissent iam organa lætitiæ.
Ver. 4. habet horum responsionem, se non posse in terra aliena canere, carmi-
na Iehouæ, quo significarunt, non licere sanctum obijcere canibus, & margari-
tas spargere porcis. Alioqui, ubi sunt Deum timentes, ibi terra Dei est, decetq́ sa
cras cantiones modulari. Sed isti Babylonij, tantum ad ridenda sacra, & ut ui-
ctis dolorem augerent, sacras cantilenas poscebant.

Si obliuiscar tui Ierusalẽ, obliuiscatur dextera mea: Adhæreat lingua mea fauci meæ, si nõ fuero
memor tui, si non adduxero Ierusalem super caput letitiæ meæ.) Inducit Vates sacros Canto- Ver. 5. & 6.
res abiurare omnia læta cantica, & luctui pro Ierusalem sese prorsus addicere. ad uerbum
Cum autem in uer. 5. dicunt: Si obliuiscar tui ò Ierusalem, obliuiscatur dexte-
ra mea, aliquid subaudiendum est. Iam cum mox sequenti uersu imprecantur
sibi, ut lingua hęreat fauci, scilicet, ne quicquam canere uel loqui etiam queant,
uidetur sanè hoc uersu imprecatos sibi esse, ne possent tangere cytharam, rectè
igitur subaudietur, artis suæ, uel tangere cytharam, aut quid simile. Quod præte
rea in uer. 6. dicunt: Si non proposuero capiti lætitiæ meæ Ierusalem, idem est
atque si dixissent: omni lætitiæ prætulero luctum pro Ierusalem, &, si non illa
B semper ob oculos uersabitur, quandocunque se lætitiæ occasio ingesserit, ut
antequam lætari incipiam, luctum & fletum mihi excitet memoria Ierusa-
lem, misere adeo uastatæ. Promissum illis erat, reuersuros ad sua, exactis septua-
ginta annis, & urbem ac templum reædificaturos, huc ergo animus sanctorum
sic anhelabat, ut nulla prorsus eos, perseuerantibus & populi exilio, & urbis rui
nis, capere lætitia posset. Sentiebant irã Dei in impietatẽ populi meritò sæuien-
tem, uidebant multos suorum inter Babylonios prophanescere, qui nimirum
præsentia, & si impia, pietati, ac futuris Dei beneficijs præferebant. Plurimi sanè
ita Babylonijs coluerãt, ut nollent postea, facta eis per Cyrũ reuertendi potesta
te, in terram suam redire, qui insignis Dei contemptus fuit, ac manifestum argu
mentum, eiusmodi Dei curam prorsus abiecisse. Talem igitur animum sancti, so
re à se alienum, iuramento adfirmant.

Memor sis ò Iehouah filiorum Aedom, cum die Hierusalem, qui dicunt nudare, nudare, usq; ad fun- Ver. 7. 8. &
damentũ in ea. Filia Babel illa uastata, fœlicia ei rependent tibi, retributiones, quas retribuisti nobis. 9. ad uerb.
Fœlicitas qui apprehenderit, & illi ferit infantes tuos ad petram.) Precantur uicissitudi-
nem Aedomitis & Babylonijs. Illis, quod cum fratres essent, & dolere Iisráelis
calamitatem debuissent, non lætati modo fuerant de horum excidio, sed præ-
terea incitauerant hostes, ut radicitus sanctam urbem extirparent. Diem Ierusa-
lem uersus septimus diem uastationis eius intelligunt. Is loquendi modus, cõ-
munis est & Gallis. La iournee de Ierusalem, La iournee de Pauie. Versu octa-
uo talionem precantur urbi Babyloniorum, quam uocant more scripturæ, fi-
liam uastatam, intelligentes merito uastandam. Summam in populum Dei
crudelitatem exercuerant Babylonij, uicissim ergo & ipsis uastationem mul-
to crudelissimũ sancti imprecantur, eamq́ eo significant, quod beatum pro-
nuncia-

nunciant, qui illorum infantes illiserit saxo. Eos collidendos, prædictum legitur etiam Iesha.13. Quæ aūt uer.7. de Aedomitis hic perstrinxit, fusè legis apud Ieremiam cap.49. Iehez.25. fusius tamen & explicatius in uaticinio Abadiah. Illic sic scribitur: Propter uiolentiam in fratrem tuum Iaæcob, obteget te ignominia, atq; excinderis in sempiternum. In die cum stares ex aduerso, in die quo alieni caperent exercitum eius, & extranei uenirent in portas eius, & sortem de Ierusalem mitterent, etiam tu eras sicut unus ex illis &c.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVIII.

CElebrat Dei in se bonitatem, qui ereptum se cunctis periculis, in regiam dignitatem fœlicissime euexerat, hinc canit & se gratias ei religiosè acturum, & cunctos Reges pariter laudes eius cantaturos, tum deinceps quoq; adfuturam sibi opem eius pollicetur.

PSALMVS CXXXVIII.

ἐκτικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 DAuidis. Celebrabo te ex toto corde meo, coram
dijs te canam.
2 Supplicabo ad templum sanctum tuum, & cele
brabo nomen tuum, propter bonitatem fidemq;
tuam, nam extulisti super omnia nomen tuum, &
uerba tua.
3 Quo die inuocaui, tu annuisti mihi, auxisti me,
roborata anima mea.
4 Celebrabunt te ô Iehouah cuncti Reges terræ, nam audierunt de-
creta oris tui.
5 Et canent de institutis Iehouæ, quòd ingens est decus Iehouæ.
6 Quòd celsus Iehouah respicit humilia, & quãuis sublimis & remo-
tus, cognosci tamen facit iudicia sua.
7 Si uersari contingat in media adflictione, uiuificabis me, cõtra iram
inimicorum meorum manum tuam extendes, & seruabis me dextera
tua.
8 Iehouah perficiet pro me omnia, ô Iehouah, bonitas tua in sempiter
num extat, non deseres opera manuum tuarum.

Ver. 1, & 2, ad uerbum

DAuidis, Celebrabo te in omni corde meo, coram dijs psallam tibi, Adorabo ad templū sanctitatis tuæ, & celebrabo nomen tuum propter bonitatem tuam, & propter ueritatē tuam, quia magnum fecisti super omnia nomen tuum, sermonem tuum.) Coram dijs, id est, potestate præcellentibus, dicit se laudes Dei ex toto corde, maximo scilicet affectu deprædicaturum, uolens significare, se in conuentu populi maxime celebri, ut in quo dij adessent, Deum se laudaturum. Sic & Psalm.107. per consessum seniorum, cœtum intellexit insigniorem. In uersu secundo, est pars ultima ambigui sensus. Quidā uolunt esse hyperbati speciem, & rectum huius orationis ordinem sic habere putant. כי הגדלת שמך על כל אמרתך, id est, Quoniam magnificasti nomen tuum propter omne uerbum tuum, id est, ex eo, quod quicquid unq; promisisti tuis, tam abūde præstas, ut in me magnifice declarasti, redditur in primis celebre nomen tuū. Kimhi adducit aliquot huius συγχύσεως exempla, habes unū & in Psal. sequenti, uer.12. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Nimis, enim recto ordine con-

iungi

A iungi debuerat, cum mirabilia. Alij legunt, ut ego reddidi, quam lectionē ideo secutus sum, quod sit uisa planior, attamen germaniorem affirmare non ausim, quod prior haud aliena sit à phrasi scripturæ. In templo dicit se adoraturum, quia in illo cœtus sanctorum cogebatur.

In die (quo) inuocaui, & respondisti mihi, auxisti me in anima mea robore.) Caussam cur tantopere celebrare nomen Dei cupiat, reddit uer. 3. nempe Deum inuocanti sibi ilico adfuisse, & ope sua animam suam corroborasse. Ver. 3. ad uerbum.

Celebrabunt te ô Iehouah cuncti reges terræ, quia audierunt sermones oris tuis.) Canit hanc opem fuisse adeo splendidam, & magnificam, ut cuncti Reges terræ, uicinæ scilicet (sic enim scriptura, omnis terræ appellatione uti solet) Deum celebrarint. Ii Reges fuere, Hiram Rex Tyri, Toi Rex Hamath, ac alij nonnulli. Cum enim audissent quę Deus Dauidi promiserat, pręstitisse tam ampliter, agnouerunt simul illum uere Deum esse, laudesque eius deprædicarunt. אמרי reddidi decreta, ut ita & promissa, & promissorū exhibitionem utrunque exprimerem. Vtrūque enim uoluit hoc nomine Vates significare. Ver. 4. ad uerbum.

Et canent in uijs Iehouæ, quia magnum decus Iehouæ. Quia excelsus Iehouah, & humilem uidet, & sublimus à longe facit cognoscere.) Memorat nunc quibus nominibus reges ac populi Deū celebrarint. Cantarunt, inquit, in uijs, id est, de factis & cōsilijs, in quibus scilicet ingens decus & gloria summæ bonitatis & sapientię relucet, potissimo uero in eo. Quod ipse quamuis celsus, nempe inhabitās cœlos humilia tamen respicit & extollit quoque, uarijsque beneficijs declarat se curam eorū gerere. Ex his certé Dauidem pastorem ouium, euexerat in regem. Et quāuis sublimis & longe ab hominibus agere uideatur, nempe in cœlis, facit tamen cognoscere nimirum iudicia sua omnes mortales, erudiens & castigās eos. Id quod uerbū יידע etiā significat.

Si ambulauero in medio angustiæ uiuificabis me, super iram inimicorum mittes manum tuam, & seruas me dextera tua. Iehouah perficiet pro me, Iehouah bonitas tua in sæculum, opera manuū tuarum Ver. 5. 6. ad uerbum
B *ne remittas.*) Ex eo quod Dei opem tam magnifice fuerat expertus, iactat spem suam & in posterum. Certus etiam si per medias adflictiones grassandum ac penetrandum foret, inuocanti sibi Deum semper benigne respōsurum, & sua manu hostes retusurum, seque seruaturū, ac denique pro se omnia confecturū, nec unquam opus manuum suarum deserturum, se enim & omnem dignitatē suam, opera Dei agnoscebat. Iure ergo sperabat Deum sui curam & ceptam erga se bonitatem nunque remissurum, sed potius intenturum. Id sanè ualet אל תרת.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXIX

Canit sua omnia Deo, qui se finxit, esse perspecta & explorata, ubique ipsum adesse, & cuncta intueri, ideo detestari se impios, & studere pietati.

PSALMVS CXXXIX.

ἐνδεικτικὸς. καὶ διδακτικὸς

Præsuli Oda Dauidis. Iehouah exploratū me ha- 1
bes, & cognitum.
Tu nosti ad quid sedeam, ad quid surgā quod 2
cogitauero id tu longe ante intelligis.
Ingredientē & cubantē circūdedisti, omnesque 3
uias meas habes peruestigatas.
Nec enim parat lingua mea loqui uerbū, quod 4
non omne ô Iehouah ante noueris.
Posteriora & anteriora in me finxisti, & tuam formando mihi ma 5

C 6 num admouisti. Huius cognitio implicatior mihi est, et sublimior quàm ut queam illam consequi.

7 Quò ibo à spiritu tuo, & quò fugiam à facie tua?

8 Si conscendam in cœlos, illic es tu: si lectum strauero mihi in inferno, en ades.

9 Si accipiam alas auroræ, agam in extremitate maris.

10 Etiam illic manus tua ducet me. & dextera tua tenebit me.

11 Dicam ergo, tenebræ obtegent me: sed nox quoque circum me lucida est.

12 Etiam tenebræ tibi nihil obtenebrant, & nox ut dies lucet, tenebræ & lux tibi perinde sunt.

13 Nam tu renes meos possides, & me in utero matris meæ conformasti.

14 Celebrabo te propterea quòd uisendis rationibus mirum in modum formatus sum: opera tua supra modum admiranda sunt, id anima mea agnoscit.

15 Te uirtus mea non latuit, cum fingerer in abdito, cum texerer in imis terræ.

16 Cum informis essem fœtus, oculis tuis uidebas me: cuncta membra, quæ per dies formata sunt, uelut in libro habebas descripta, cum adhuc ne unum quidem extaret.

D 17 Quàm præclaræ mihi sunt cogitationes tuæ, ô Deus, quàm ingentes sunt summæ illarum?

18 Si uolo illas numerare, superant multitudine arenam: istis considerandis usque inuigilo, & tecum semper hæreo.

19 O si perdas Deus improbos: uiri sanguinarij facescite à me.

20 Qui contra te scelestè loquuntur, & contemptim de te uerba faciunt, hostes tui.

21 Sanè odientes te, ô Iehouah, odio habui, & insurgentibus contra te indignor.

22 Consummato odio odiui illos, tanquàm mihi inimici fuissent.

23 Explora me ô Deus, & cognosce cor meum, examina & cognosce cogitationes meas.

24 Et uide, si est mihi institutum prauum, & deduc me in uia sempiterna.

Ver. 1. 2. 3. et 4. ad uerbum (*Præsuli Dauidis Psalmus. Iehouah explorasti me, & noscis. Tu nosti sedere meũ, & surgere meũ, intelligis cogitationes meas à longe. Iter meum & cubare meũ cinxisti, & omnes uias meas peruestigasti. Quia non dictio in lingua mea, ecce Iehouah nosti eam omne.*) Multa admodum ambigua habet hic Psalmus. Quoad licuit, simpliciorem & germaniorem sensum sequutus sum: ubi hæsi indicabo, & aliorũ enarrationes adducam. Canit primum Psaltes in genere, sua omnia Deo explorata & peruestigata esse. Deinde quattuor

A de quatuor hominis actiones seu uitæ partes enumerat, sub allegoria præcipuarum hominis motionum, ut sunt, sedere, surgere, ire, cubare. Claues allegoriæ adijcit in uersu secundo: Cogitationes meas nosti à longinquo. Ergo per sedere surgere, &c. intellexit cogitationes & consilia sedendi, surgendi, &c. hoc est, agendi, uel cessandi. Illud à longinquo, A. Ezra ad tempus refert, ut intelligas uatem uoluisse canere, pridem, antequàm nobis in mentem ueniant cogitata nostra, illa haberi perspecta Deo. Sic sanè מרחוק & Ierem. 31. accipitur, מרחוק, id est, pridem uisus est mihi Iehouah. Altera clauis huius allegoriç est in uer. 3. Cunctas uias meas, id est, actiones, peruestigatas habes. Kimhi reddit cõsuetas, hoc est, maximè cognitas. זרית aliqui reddunt, euentilasti, quod id uerbum quoq; significat: sed uidetur magis præsenti loco quadrare, circundedisti, in quo significatu usus est hoc uerbo liber Exod. cap. 26. & 30. Hactenus cecinit haberi Deo cognita consilia. Etiam uerba nostra, priusquàm nobis in linguam ueniãt, Deo cognita esse canit uer. 4.

A tergo & à fronte finxisti me, & posuisti super me uolam tuam. Admirandum est à me cognoscere sublime, nõ possum ad illud.) Versus. 5. & 6. ad uerbum.
Caussam uerò cur oporteat Deo nostra omnia manifesta haberi, canit uer. 5. Vndiq; siquidem finxit nos. Quid igitur ipsum in suo figmento lateret? Quod dicit: Et posuisti manum tuam super me, idem est atq;, Tua ipsius manu me formasti. Id sanè hominis in utero fictio abundè testatur, adeò est id opus humano ingenio inexplicabile, & cunctis creaturis inimitabile. Hinc iurè subijcit uer. 6. Cognitionẽ, nimirum tam admirandi opificij, admirandã sibi, id est, absconditã, celsioremq; esse, q̃ ut ad eam possit pertingere. Idem fatebũtur, qui uel obiter animũ, machinç humani corpusculi, aduerterint.

Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si conscendam cœlos, ibi tu: si sternam sepulchrum, ecce tu. Tollam alas auroræ, degam in extremitate maris. Etiam illò deducet me manus tua, & apprehendet me dextera tua.) Versus. 7. 8. 9. 10. ad uerbũ.
Canit præsentem esse ubiq; spiritu uirtuteq; sua Deum. Quod dicit uersu. 8. Si strauero infernũ, alludit ad id, quod mortuis שאול id est, sepulchrum, pro lecto est. Dixi aliàs, sepulchrum & inferos, eodem nomine uocari. In uer. 9. allusit ad celerrimam radiorum Solis excursionem, qui momento ab oriente ad occidentem usq; pertingunt. Per extremitatem nanq; maris, intelligit occidentem. Dum siquidem Sol occidit, uidetur subire oceanum. Vnde Poetæ, quum occasum Solis describunt, semper ferè dicunt illum se condere mari. Pręsentiam hanc Dei, condita à se ubiq; seruantis ducentisq;, apertius canit uersu decimo.

B

Et dico, at tenebræ obtegent me, & nox lucet circum me. Etiam tenebræ non obtenebrant à te, et nox sicut dies lucida est: ut tenebræ, ita lux. Quia tu in potestate tua habes renes meos, operuisti me in uentre matris.) Versus. 11. 12. & 13. ad uer.
Canit Deum nihil posse latere, aut nos conspectu eius subducere. Nox etenim & tenebrę perinde ei sunt, atq; dies & lux. Cumq; omnibus alioqui creaturis cor hominis imperuestigabile sit, solus cuncta eius penetralia introspicit. Id canit uer. 13. Possedisti (inquit) renes meos, id est, ab initio, in tuo ære sunt: finxisti eos, quare penitissimè cognoscere eos uales. Accipitur enim hic קנה ut Gen. 14. ubi Deo dicitur: קנה שמים וארץ, id est, fictor cœli & terræ. Quanq; & Dominus uel possessor reddi possit. Intelligit autem per renes, intimos affectus, uel quia renes primi omniũ in homine gignuntur, uel quia gignendi affectus potentiss. quo alij iure significentur, in illis quasi sedem suã habeat. De hoc dixi in uer. 7. Psal. 16. Id quod sequitur: In utero matris meæ obtexisti me, intelligit de obductione carnis, cutis, ac figuræ humanæ.

Celebrabo te, propterea q; tremendis modis mirabiliter operatus sum. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit ualde. Non est te celatum os meum, quia fecisti in abscondito, contexuisti in inferioribus terræ. Informe meum uiderunt oculi tui, & super libro tuo omnia scripta sunt, (per) dies for- Ver. 14. 15. et 16. ad uerbũ.

C fetti שכינת הכבוד præsentiam & inhabitationẽ gloriç uel nominis Dei. Quç ex his interpretationibus certior sit, dicere non habeo. Id satis liquet, cum cecinerit hic se anxium fuisse de loco, in quo templum Domino extrueretur, hoc uersu uoluisse gloriari, se iam audiuisse et inuenisse, de quo solicitus fuerat. Iam idẽ mutatis uerbis bis dicere habet in more, sicut & alij Prophetæ, unde uideri queat, Ephratah hic & campos syluæ, pro eodẽ poni. Si ergo per posterius area Aruenæ Iebusei significata est, quid si ea Ephrathæ nomen habuerit: Nam cum hęc dictio fertilem terrã significet, & ob id non uni duntaxat loco nomen dederit, forsan prædium Aruenæ hoc quoque ob fertilitatem nomen habuit. Certe Bethlehem, propter ubertatem frugum, sicut hoc nomine, quod domum panis significat: ita & Euphratæ, quod frugiferã significat, uocata est. Si uerò quis per Ephratam, ipsam Bethlehem omnino puter intelligendam, dicere licebit, Dauidem, Ephratæ de certo templi loco inueniendo accepisse promissionem: quæ illi postea impleta fuerit, quando angelus aream Aruenæ monstrauit. Porrò ardens illud Dauidis erga templi locum studium, inde erat, quod prætidebat hoc loci, uerius & cœleste Templum, per ueriorem Salomonem exædificandum ex uiuis lapidibus. Hic enim Ecclesia Christi nata est, quæ mox per totum se orbem diffudit. Huius sponsus Christus, parens pater, formator spiritus sanctus, ministri Angeli: in hac domicilium est ut diuinitatis, ita & iustitiæ atq; sapientiæ omniformç. Hic fons salutis, unde hauriunt Gentes uniuersæ. Proinde ueris sanctis ad nihil æquè animus, atq; ad huius instaurationem ardet, iuxta id quod semper orant, nomen cœlestis patris sanctificari, & regnum eius aduenire. Cæterum de Area Aruenæ legimus, Dauidem, cum Deus igne è cœlo demisso in hostias, placatum se demonstrasset, dixisse: Hæc illa domus est Iehouę Dei. & hæc Ara ad holocausta Iisraeli, 1. Paralip. 22. Verè ergo dicere potuit: Inuenimus eam, scilicet domum Dei, in campis syluæ. Eò loci postea extructum templũ est, & in illud Arca fœderis, quam scabellũpedum Dei uocat (ut et uer. 5. &

D Psal. 99.) illata, & ante eam, Deo ab omni Iisraele supplicatum. Id facit ergo populum facturũ se recipere, Veniemus ad habiracula eius &c. Templo enim nondum extructo, nullum certum & perpetuũ locum Arca habebat. Ideo facit populum precari: Surge ô Iehouah, nimirum migraturus è Gibeon, & recepturus te in quietem tuam, id est, locum perpetuæ tuæ quieti destinatum. Vnde Templum Psal. 24. uocauit portas sempiternas. Ibi quoq; dixi, quàm multis in locis Arca fuerit, & quomodo tum demum fixam sedem habere cœpit, cum Salomonico Templo esset illata. In his autem adumbratam Ecclesiam Christi, dixi ibidem, modo & alibi.

Vers. 8. 9. & 10. ad uerbum — *Surge Iehouah ad quietem tuam, tu & arca roborũ tui. Sacerdotes tui induantur iustitia, & beneficentiæ tui ouant. Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem uncti tui.*) Orat, ut Deus fixam & certam tandem sibi sedem, nimirum quam illi ex cœlesti indicio parabat, maturè recipere dignetur. Cum autem Deus nusquàm uere habitet, nisi ubi ritè colitur, precatur deinceps Sacerdotes indui iustitia, hoc est, uestimentis sacerdotalibus, iustitiam uerè significantibus: quod tum erat, cum ipsi Sacerdotes iustitiæ seriò studebant. Per deditos bonitati, quibus precatur ouationem, Ebræi intelligunt Leuitas, qui sacris incumbebant cantionibus & modulationibus. Sed malim intelligere totum Iisraelem, laudibus Dei exultantem. Quia uero hæc per filium præuidebat, quantum quidem ad externa attinet Christiani regni præludia perficienda, dictat consequenter precem populo, pro regni Salomonis stabilitate, imò aduentu regni Christi: Propter Dauidem seruum tuum, ne auertas faciem uncti tui, hoc est, ne reijcias precem eius. Hunc loquendi modum habet scriptura, cum aliàs, tum 1. Re. 2. ubi Batshaba deprecans petitionis

suæ

A suæ repulsam, dixisse filio memoratur: Ne auertas faciem meã. Suscipere enim faciem, Scriptura pro honorare dicit.

Iurauit Iehouah Dauidi ueritatem, non recedet ab ea: De fructu uentris tui ponam super solium tuũ. Si custodierint filij tui fœdus meum, & testimonium meum quod docebo eos, etiam filij eorum usq; in seculum sedebunt super solium tuum. Quia elegit Iehouah Zijon, concupiuit eam in sedem sibi. Ver. 11. 12. 13. et 14. ad uer.

Hæc requies mea in seculum ubi habitem, quia concupiui eam.) Ista omnia legũtur. 2. Regum 7. & 1. Paralip. 17. Memorauit ea & Salomon in sua publica illa precatione. 3. Reg. 8. Canuntur quoq; Psalm. 89. Cum autem in terrena Zijon Deus beneuolentiæ suæ sedem haudquaq; perpetuò habuit, satis apertè indicatur, Psaltem ad spiritualem Zijon in his respexisse, nempe Ecclesiam sanctorum, in qua sempiternam mansionem sibi facit Pater & Filius.

Cibum eius singulari beneuolentia augebo, inopes eorum saturabo eis.) Regnum dei querentibus adijci cætera omnia oportet. Inducit ergo cõmodum nunc uates Deum, postquàm numinis sui præsentiam in Zijon pollicitus est, polliceri & uberem prouentum rerum, quæ ad sustentandam præsentem uitam requirũtur, ut pauperes, quorum præcipuè curam habet, qualesq; solent ferè mundo esse filij Dei, nulla re egeant. Versus. 15. ad uerbum.

Et sacerdotes eius induam salute, & benigni eius ouatione ouabunt.) Quod uersu nono precatus est, id inducit hic Deum polliceri. A religione pendet omnis fortuna populi Dei. Hæc uerò salua esse non potest, nisi Sacerdotes eius, hoc est, præfecti religionum, doctrinæq; sacræ administri, amiciãtur salute, ut omni uita & doctrina, nihil nisi sempiternam salutem præ se ferant & exhibeant: quod est & iustitiam esse indutos. Qui enim iustitia uestitus est, is et salute amictus rectè dicitur: cum salus nostra aliud non sit, quàm iustitia cõsummata. Similis loquendi forma est & Iesha. 61. Induit me uestimentis saluris, id est, ipsa salute, quasi ueste, circundedit me. Vbi autem sic iustitia & salute ornati sunt Sacerdotes, ibi populus bonitati studet, ita ut summa legis est, proximum solidè diligere. Versus. 16. ad uerbum.

B *Ibi faciam florere cornu Dauidis, parabo lucernam uncto meo. Inimicos eius induam pudore, & super eum florebit ornamentum eius.*) Canit hic perpetuò in Zijon regnum Dauidis floriturum, quod in eo pręstitum est, quod usq; ad Christũ, cornu Dauidis semper germinauit, ac lucerna ipsius perpetuo luxit, hoc est, semper ex posteris eius fuerunt, qui in populo Dei regnarent, & post illos Christus in uera Zijon regnũ administrat absq; fine. Vocat uerò & alibi scriptura posteritatem Dauidis in regno, lucernam, nempe. 3. Reg. 11. 15. & 2. Paralip. 21. Superstes siquidem est in posteris, uita & decus maiorum. Hinc dicitur, horum lucerna in illis lucere. Regiã dignitatem florituram in posteris canit, cum ait, floriturum diadema eius. Hoc enim capitis ornamento, quod alij Cidarim, alij Citarim dicunt, intellexit decus regni. Hęc omnia in uno Christo completa, nemo est ueritatis compos, qui dubitet. Docemur hoc Psalmo, studium instaurandi Ecclesiam Christi. Versus. 17. & 18. ad uerbũ.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXIII.

Commendat concordiam fratrum.

PSALMVS CXXXIII.

Ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός.

CArmen Maæloth Dauidis. En quàm optabile & iucun- 1
dum, cohabitare fratres, & unanimes.
Sicut unguentum illud optimũ, quod capiti infusum de- 2
fluit in barbam, barbam Aharon, in os uestimentorum eius.

C 5 Sicut ros qui descendit in Hermon, qui descēdit in montes Zijō: nam illic exhibet Iehouah beneficentiam, & uitam per sæcula.

Ver. 1. & 2. ad uerbum. *Canticum Maæloth Dauidis. Ecce quàm bonū, & quàm iucundum, habitare fratres etiā simul. Sicut unguentum bonum super caput, descendens super barbam, barbam Aharon, quod descendit super os uestimentorum eius.)* Iudæi de coniunctione & concordia Principum & Sacerdotum, uel Sacerdotum inter se, dictum Psalmum hunc putāt. Sed uerius intelligitur de omnibus renatis spiritu superno, inter quos solos iusta uiget fraternitas: qua utiq; nihil est optabilius nec amœnius, recteq; confertur unguento illi preciosissimo, quo soli Sacerdotes, quos Aharonis nomine intelligit, & instrumentum tabernaculi inungebantur. De eo legimus Exod. 30. Id effusum odorem suū potissimùm spargebat. Ideo describit, illud primùm in caput effundi, inde distillare in barbam, ac etiam in os uestimentorum.

Ver. 3. ad uerbum. *Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Zijon, quia ibi mandauit Iehouah beneficentiā, uitam usq; in sæculum.)* Altera similitudine rem hanc uerè diuinam commendat, roris fœcundantis montem maximè pascuosum Hermon: item montes, id est, montana Zijon. Ros in hoc uersu repetendus est: sicut sæpe una dictio duobus locis seruit. Rationē cur tam eximiè laudet fratrum cohabitationem, subijcit. Deum, illic ubi sic fratres uera inter se concordia uiuunt, præcepisse adesse suam beneficentiam, & uitam, utiq; beatam & perpetem, ea enim sola uita iurè dicitur. Nihil etenim est, quod Deus prius à nobis, atq; synceram fraternitatem requirat, quo æquè oblectetur: Vnde id ultimum, atq; ideo pręcipuum omniū, suis Christus à patre orabat, aditurus supplicium. Solent ex hoc Psalmo commendari, quæ uulgo instituuntur fraternitates, sub auspicijs diuorum, ac etiam, quos uocant, ordines fratrum. Sed laudantur hic, qui fraternitatē colunt in Deo, & eam non nomine tantum, sed uiua & operosa φιλαδελφίᾳ, non commessationibus, splendidisq; pompis, sed omni studio uirtutum. Veris enim & sanctis delectatur Deus: quia ipsa ueritas est & sanctitas.

D

ARGVMENTVM PSALMI

Centesimi trigesimi quarti.

Inuitat ad preces, laudesq; Dei fundendas, & decantandas, etiam noctu.

PSALMVS CXXXIIII.

παρακλητικὸς καὶ ὑμνητικός.

1 CArmen Maæloth. En laudate Iehouam cuncti serui Iehouæ, qui perpetuò apparetis in domo Iehouæ per noctes.
2 Attollite manus uestras ad sanctum, & laudate Iehouā.
3 Benefaciat tibi Iehouah è Zijon, qui finxit cęlos et terrā.

Ver. 1. ad uerbum. *Canticum Maæloth. Ecce prædicate Iehouam omnes serui Iehouæ; qui statis in domo Iehouæ in noctibus.)* Non ex Leuitis solum, quorum partes erāt in domo Iehouæ excubias agere, sed etiam ex reliquo populo plerię erāt, qui dies noctesq; templo adhærebant: quos dicit scriptura stantes in domo Domini. Ii nocturno quoq; tempore, precibus & hymnis incumbebant, ut nullum sanè ad hęc tempus magis idoneum est. Id studuisse sanctiores, & ex uers. 3. Psal. 92. item octonario 19. Psal. 119. coniectura est: ad hęc, ex Euangelio, quod memorat Annam laudatam illam uiduam, nocte quoq; precibus in templo operam dedisse.

A *Attollite manus uestras (ad) sanctuarium, & prædicate Iehouam.*) Per sanctuariũ Arcam *Versus. 2. ad*
fœderis intellexit, è qua se Dominus responsurum suis promiserat. Ea Christi ty *uerbum.*
pus fuit, quare de Christo hoc multò rectius intelligitur, ad quẽ attollimus ma-
nus, cum per ipsum à Patre & audiri & iuuari, unicum nostrum mediatorem,
aduocatum, & seruatorem petimus atq; speramus.

Benefaciat tibi Iehouah ex Zijon, factor cœlorum & terræ.) Hic uersus precatio est Sacer- *Versus. 3. ad*
dotum, aut etiam Psaltis: qua cuilibet Deum ex animo colenti, precantur fauo- *uerbum.*
rem & beneficentiam Dei è Zijon, hoc est, cœtu sanctorum, in quo Deus, am-
plissima sanè beneuolentia, suam præsentiam testatur. Adijcit illud, factor cœlo-
rum & terræ, uolens eo & Deum magnificè celebrare, & in spem bonitatis eius
dignumq; cultum quoslibet excitare.

ARGVMENTVM PSALMI
Centesimi trigesimi quinti.

INuitat ad laudes Dei, potentiam eius ex factis, tam ijs quæ passim designat, quàm quibus peculiari-ter Iisraëlem euexit, deprædicat: indeq; populo credenti, opem eius pollicetur, risis idolis atq; illorum cultoribus. Rursus ad celebrandum Deum sanctos cuiusq; ordinis hortatur.

PSALMVS CXXXV.
παρακλητικὸς καὶ ἐπαινετικός.

LAudate Existentem, laudate nomen Iehouæ, lau 1
date serui Iehouæ.
Qui in domo Iehouæ perpetuò apparetis, in 2
atrijs domus Dei nostri.
Laudate Existentem, nam beneuolus est Ie- 3
houah: canite nomini eius, nam decorum est.
B Nam elegit sibi Existens Iaæcob, Iisraëlem in 4
peculium suum.
Nam cognoui quod magnus sit Iehouah, & Deus noster maior 5
cunctis Dijs.
Quæcunq; collibuit Iehouah fecit, in cœlis & in terra, in maribus, 6
& cunctis abyssis.
Qui subuehit nubes ab extrema terra, facit fulgetra emicare cum 7
pluuia, educit uentos, è thesauris suis.
Qui percussit primogenita Aegypti, tam hominũ, quàm pecorũ. 8
Emisit signa & portenta in mediam Aegyptum, contra Pharao- 9
nem & cunctos seruos eius.
Qui percussit gentes maximas, & occidit reges præualidos. 10
Sihon regem Amoræum, & Og regem Bashan, cunctaq; regna 11
Cenaan.
Deditq; terrã illorũ in hęreditatẽ, in hęreditatẽ Iisraëli populo suo. 12
Iehouah nomen tuũ extat in sęcula, memoria tua in cunctas ętates. 13
Nam uindicabit Iehouah populum suum, & seruis suis satur pœ- 14
narum placabitur.

A ab ijs, quæ fecit peculiariter pro Iisraele. Quæ pro illis fecit in Aegypto, ultima plaga memorata uer. octauo, perstringit summatim uer. 9. Quæ uero cum excisis indigenis, tradidit illis regiones Cenaan, summat uer. 10. 11. & 12. mentione nominatim facta cædis Regum Sihon & Og. quam legis Num. 21. eo quòd primæ & insignes fuerunt.

Iehouah nomen tuum in sæculum, Iehouah memoria tua in generationem & generationem. Quia Ver. 13. & 14.
Iehouah uindicabit populum suum, & super seruis suis consolabitur.) Eo quòd canit uersus ad uerbum
13. nomen Dei extare in sæcula &c. significat miracula, quibus & postea populum suum à uarijs tyrannis liberauit, quæ canit liber Iudicum & Regum. Inde ergo colligit, & deinceps eum Iisraeli adfuturum, illumq́ue adserturum rursus in libertatem, postquam satis pœnarum de impietate eius sumpserit. Fingit siquidem scriptura Deum per antropopathiam, moleste habere, & dolere, cum impietate hominum irritatur, atque ideo facit eum consolari & recreari, dum illorum impietatem ulciscitur, sicut irato uoluptatem adfert sumpta de eo cui irascitur pœna. Hoc tropo usus Iesha. inducit Deum, cum minari illum facit populo scelerato ultionẽ, sic loquentẽ: Eia solabor me de infestis mihi, & ulciscar de inimicis meis, Iesha. primo. Intelligit enim pœnas impiorũ, fore Deo solatio. Voluit ergo Vates hoc loco dicere, futurum, ut Deus aliquando satiatus malis populi sui, & solatio pœnarum, quas de eo sumeret, iterum placatus, à tyrannis ipsum & sæuis gentibus, quibus eum permiserat, liberet, sicut & antea tam magnifice & benigne pro eo adserendo, manum suam exeruisset. Est hic uersus ad uerbum sumptus ex cantico Mosheh Deuter. 32. Hinc itaque coniectura est, hunc Psalmum post exilium Babylonicum esse compositum.

Idola gentium argentum & aurum, opera manuum hominis. Os illis, & non loquentur, oculi illis Ver. 15. 16. 17.
& non uidebunt. Aures illis & non audient, etiam non est spiritus in ore eorum. Sicut illa, erunt 18. ad uerbum
qui faciunt ea, omnis qui fidit in eis.) Irridet & idola & eorum cultores, ut & Psal. 116.
B ubi ad uerbum eadem habentur, & explicata sunt.

Domus Iisrael prædicate Iehouam, domus Aharon prædicate Iehouam. Domus Leui prædicate Ie Ver. 19. 20. 21
houam, timentes Iehouam, prædicate Iehouam. Laude dignus est Iehouah è Zijon, qui habitat Ierusa ad uerbum.
lem, laudate existentem.) Sicut Psal. 116. post irrisam inanitatem idolorum ad fidendũ Deo, ita hic hortatur ad prædicandũ Deum, primũ Iisraelẽ in genere, deinde peculiariter Sacerdotes, Leuitas, & quósque Deum timentes. Versu ultimo ait: laudetur Deus è Zijon, inde enim ut sæpe dictum, præcipuè bonitatem suam exhibuit, & hodie è solo sanctorũ cœtu, eam præstat. Nusquam enim ita præsens habitat, atque in Ierusalem, Ecclesia credentium.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVI.

INuitat ad laudes Dei, atque ut ad eas accendat, quæ & in creatiõe orbis, & postea in uindicatione Iisraelis, miracula exhibuit, memorat.

PSALMVS CXXXVI.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

CElebrate Iehouam, nam beneuolus est, nam exstat 1
in sempiternum bonitas eius.
Celebrate Deum Deorum, nam extat in sem- 2
piternum bonitas eius.
Celebrate Dominum Dominorum, nam ex- 4
tat in sempiternum bonitas eius.
Qui patrat miracula magna solus, nam extat in
sempiternum bonitas eius.

C 5 Qui ingenio fecit cœlos, nam extat in sempiternum bonitas eius.
6 Qui expandit terram super aquas, nam extat in sempiternum bonitas eius.
7 Qui fecit lumina magna, nam extat in sempiternum bonitas eius.
8 Solem ut præesset diei, nam extat in sempiternum bonitas eius.
9 Lunam & stellas, ut præessent nocti, nam extat in sempiternum bonitas eius.
10 Qui percussit Aegyptios in primogenitis eorum, nam extat in sempiternum bonitas eius.
11 Et eduxit Israelē è medio illorū, nā extat in sempiternū bonitas eius
12 Per manum potentem, & brachium extentum, nam extat in sempiternum bonitas eius.
13 Qui secuit mare caricosum in sectiones, nam extat in sempiternum bonitas eius.
14 Et traduxit Israelem per medium eius, nam extat in sempiternum bonitas eius.
15 Et prostrauit Pharaonem, & exercitum eius in mari caricoso, nam extat in sempiternum bonitas eius.
16 Qui duxit populum suum per desertum, nam extat in sempiternū
D bonitas eius.
17 Qui percussit Reges magnos, nam extat in sempiternum bonitas eius.
18 Qui occidit Reges insignes, nam extat in sempiternum bonitas eius.
19 Sichon Regem Amorræorum, nam extat in sempiternum bonitas eius.
20 Et Og regem Bashan, nam extat in sempiternum bonitas eius.
21 Et dedit terram eorum in hæreditatem, nam extat in sempiternum bonitas eius.
22 In hæreditatem Israeli seruo suo, nam extat in sempiternum bonitas eius.
23 Qui cum deijceremur, memor fuit nostri, nam extat in sempiternū bonitas eius.
24 Et adseruit nos ab infestis nobis, nam extat in sempiternum bonitas eius.
25 Qui dat cibum omni animanti, nam extat in sempiternum bonitas eius.
26 Celebrate Deum cœlorum, nam extat in sempiternum bonitas eius.

Celebrate

A *Celebrate Iehouam quia bonus, quia in seculũ bonitas eius. Celebrate Deum Deorum, quia in se-* Ver.1.2.3. ad
culum bonitas eius. Celebrate Dominũ Dominorũ, quia in seculum bonitas eius.) Quæ hic uerbum
Psaltes canit, cecinit & supra Psalmis centesimo quarto, & centesimo quinto, ac
iam proximè præcedenti. Hortatur laudare Deum à bonitate, quia omnia, ut &
potentia superat. Quòd autem uocat Deum Deorum, & Dominum Domino-
rumꝗ, monet, ut in ijs, quosꝗ summa potestate pollere uidemus, aliquam po-
tentiæ Dei, cum summa bonitate coniunctæ imaginem concipiamus.

Eum qui fecit mirabilia magna solus, quia in seculum bonitas eius. Qui fecit coelum in intellectu, Ver.4.5.6.7.
quia in seculum bonitas eius. Qui expandit terrã super aquas, quia in sec. bonitas eius. Qui fecit 8. & 9. ad uer
lumina magna, quia in seculum bonitas eius. Solem ut presit diei, quia in seculum bo. eius. Lunam bum.
& stellas ut presint nocti, quia in seculum bonitas eius.) Omnia opera Dei sic sunt, ut mirari
satis nequeat, pręcipua tamen ex his & omniũ oculis exposita, sanctorũ offert cõ
syderationi, ut ad studium laudis Dei inflãmet. Quod uersus quintus canit. Deũ
cœlos fecisse cum intellectu, idem est quod singulari ingenio seu arte, propte-
rea quod in illis mirandum magis, quàm alijs in rebus artificium eius relucet.
De expansione terræ super aquam, dixi in uersu secundo Psal. 24. & alibi. Quod
die soli, nocte lunæ & stellis Dominium tribuit, ad imitationem sacræ historiæ
factũ est, præcellentiã luminis, Dominiũ uel moderatricẽ potestatem uocantis.

Qui percussit Aegyptum in primogenitis eorum, quia in seculum bonitas eius. Qui eduxit Iisrae
lem è medio eorum, quia in seculum bonitas eius. In manuu alida, & brachio extento, quia in seculũ Ver.10.11.12.
bonitas eius. Qui diuisit mare caricis in diuisiones, quia in se. bonitas eius. Et traduxit Iisraelẽ per 13.14.15. ad
medium eius, quia in seculum bonitas eius. Proiecit Pharaonẽ & exercitũ eius in mari caricis, quia uerbum.
in seculũ bonitas eius.) Ut superiori Psalmo, memoriam portentorum, quæ Deus in
Aegypto pro populo suo fecit excitat, memorato eo, quod ultimum fuit, cęde
scilicet primogenitorũ. Ver. 12. uocat manũ potentem, & extentum brachiũ, in
uictam illam & admirandã potentiam Dei, qua per tot portenta domita Aegy
B pto, ac tandem Rege eius, cum omni exercitu subuerso, populum suũ illorũ ty-
rannide adseruit. Ad uersum 13. scribunt Thalmudici mare caricosum in duode
cim sectiones fuisse sectum, ut singulæ tribus suas uias haberent, sed non est un-
de id probent, probabilius igitur est, dixisse hic Psaltem sectiones propter latissi
mum spatium, quod mare sectum dedit transituro Iisraeli.

Qui deduxit populum suum per desertum, quia in seculm bonitas eius. Qui percußit reges ma-
gnos, quia in seculum bonitas eius. Et occidit reges præstantes, quia in seculũ bonitas eius. Sichon Ver.16.17.18
regẽ Amoreum, quia in se. bo. eius. Et Og. regem Basban, quia in seculum. bonitas eius. Et dedit 19.20.21.22.
terram eorũ in hereditatem, quia in sec. bonitas eius. Hereditatem Iisrael seruo suo, quia in secu- ad uerbum.
lum bonitas eius.) Eadem Psalmo superiori cecinit. Miraculorum quæ Deus pro
pro populo suo fecit toto tempore quo per desertũ eos deduxit, admonet uer.
15. Reliquis refricat memoriam uirtutis pro eis exertæ cõtra inhabitatores terrę
quam exactis indigenis Deus ipsis donauit possessionem hæreditariã. Et pas-
sim solet scriptura ex memorata, operũ, beneficiorum, atꝗ etiam iudiciorũ, par
te aliqua animum in considerationem omniũ, quæ quidem ipsa memoriæ tra
didit, subducere. Notat uerbo, liberationes uarias, ab hostibus, quos Iisrael per
pessus est, iam agens in terra Cenaan, quæ memorantur lib. Iudic. & Reg.

Qui nostri in deiectione nostra memor fuit, quia in seculum bonitas eius. Et redimet nos à coarta- Versus 23.24.
toribus nostris, quia in seculum bonitas eius. Qui dat escam omni carni, quia in seculũ bonitas eius. 25.26. ad uer
Celebrate Deum cœlorum, quia in seculum bonitas eius.) Redit ad celebrandam Dei bo bum
nitatem, in animantes uniuersas. Ad singulos uersus, adijcitur, nam in sempiter
num extat bonitas eius. Huius nanꝗ nunquam finituræ Dei in suos bonitatis,
singula Dei beneficia admonent, fidemꝗ hãc cõfirmant, maxime uerò tam præ
clara & insignia, ut est machina cœlorũ & terrę, tum facta Iisraeli portenta. Quę

C siquidem Israeli Deus miracula exhibuit, in hoc exhibuit, ut in illis sancti universi, ad finem usq; præsentis seculi discerent, & admonerentur, quàm sit potẽs Deus & bonus. Id enim agnouisse, ita timorẽ & amorem eius acuit, ut nihil sit quod ad omnẽ pietatem promouendam æque sit efficax. Natura siquidem ita comparati sumus, ut eum summè metuamus & colamus, penes quem supremam esse potestatem agnoscimus, maximè item amemus, quem scimus bonitate cuncta excellere. Proinde decebat hæc, sicut in Psalmis & alijs sacris libris, identidem inculcantur, ita nunquam non versari ob oculos.

ARGVMENTVM PSALMI. CXXXVII.

Diuini Psaltæ memorant, Babylonios postulasse à se captiuis, carmina, se autem suspensis cytharis, abiurataq; omni letitia, perpetuò vastationem Ierusalem hostiliter. Deinde talionem orant, primum Aedomitis, Babylonios per se abundè sæuientes, magis incitantibus, deinde ipsis Babylonijs, qui nihil ad summam crudelitatem fecerant reliquum.

PSALMVS CXXXVII.

σχετλιαστικὸς καὶ καταρατικός.

1 AD flumina Babylonis cõsedimus & fleuimus, dũ
recordaremur Zijon.
2 Ad salices illic suspendimus cytharas nostras.
3 Cum ibi qui nos ceperant, carmina à nobis po
scerent, dicerentq;, cũ suspendissemus organa læti
tiæ: canite nobis de cantilenis Zijon.
4 Ecquomodo cantabimus carmen Iehouę in ter
ra aliena?
5 Si tui ô Ierusalem fuero oblitus, obliuiscatur artis suæ dextera mea.
6 Hæreat lingua mea fauci meæ, si non tui meminero, si Ierusalem nõ
D omni lætitiæ meæ præposuero.
7 Memor sis ô Iehouah filiorum Aedom, dicentium die vastationis
8 Ierusalẽ, nudate, nudate ad fundamentũ usq; omnia. O urbs Ba-
bel, merito vastanda, beatus erit qui ea tibi rependerit, quæ tu repen
9 disti nobis. Beatus qui apprehensos infantes tuos, alliserit saxa.

Ver. 1, 2. ad verbum.

A*D flumina Babylonis illic sedimus, etiam fleuimus, dum memores essemus Zijonis. Ad salices in medio eius suspendimus cytharas nostras.*) Memorat sacra historia cũ Rege Iehoiacim, abductos à Ierusalem in regionem Babyloniorũ, omnes Principes & viros præstantiores, relicta tantũ paupere plebe, quæ & ipsa postea sub Zedekiah auecta est, templo incenso, & urbe diruta. Inter hos Sacerdotes fuerunt, atq; Leuitæ, sacriq; Cantores. Eos inducit hic Psaltes queri, Babylonijs sacra carmina à se postulasse, cum nihil ipsis, quàm deflere urbis sanctæ excidiũ liberet, suspensis ad salices organis suis, apud flumina enim agebant. Irrigatur siquidẽ, ut scribit Strabo libro decimosexto, regio Babyloniorũ multis fluminibus, quorũ maxima sunt Tigris, & Euphrates. Hinc & Iehezkel memorat se & populũ simul exulantem, desedisse ad flumen Cebar. Hic autem horum luctus, exemplum est, desyderij profectus Ecclesię. Desolata nanq; Zijon, & exulante inter gentes populo, omnis cura religionis interibat, id sanctis nomen Dei sanctificari ante omnia expetentibus, non potuit non unicè dolere, facile alioqui laturi exilium.

Nam

A *Nam ibi postularūt nos qui nos ceperant, uerba cantici, & suspenderamus letitiā, canite nobis de can* Ver. 3. 4. ad
ticis Zijon. Quem cantabimus canticum Iehouæ, in terra aliena.) Memorant insultationē uerbum.
hostium, adflictis adflictionē addentium, qui carmina sacra, uel per ludibrium,
uel ut Belshazzar sacra uasa conuiuio suo iubebat inferri, ex ingenti superbia, po
scebant, ut qui se iam ijs carminibus oblectari, dignos putarent, quibus fuerat
laudatus Deus. Ver. 3. nonnihil obscuritatis habeat, ex uerbo תוללינו quod
pro תלינו positum est, id suspendere significat, quidam id accipiunt pro
יללתינו, id est, ululatu nostro. Quem certiorem agnoscere sensum potui, eum
reddidi, aliorum, sed linguæ proprietatem probè expendentium, sit iudicium.
Id satis liquet, dicere Vatem uoluisse, postulasse, hostes sacra carmina, cum ipsi
nihil nisi flere possent ruinas sacræ urbis, & suspendissent iam organa lætitiæ.
Ver. 4. habet horum responsionem, se non posse in terra aliena canere, carmi-
na Iehouæ, quo significarunt, non licere sanctum obijcere canibus, & margari-
tas spargere porcis. Alioqui, ubi sunt Deum timentes, ibi terra Dei est, decetq́; sa-
cras cantiones modulari. Sed isti Babylonij, tantum ad ridenda sacra, & ut ui-
ctis dolorem augerent, sacras cantilenas poscebant.

Si obliuiscar tui Ierusalē, obliuiscatur dextera mea. Adhæreat lingua mea fauci meæ, si nō fuero
memor tui. si non addixero Ierusalem super caput letitiæ meæ.) Inducit Vates sacros Canto- Ver. 5. & 6.
res abiurare omnia læta cantica, & luctui pro Ierusalem sese prorsus addicere. ad uerbum
Cum autem in uer. 5. dicunt: Si obliuiscar tui ò Ierusalem, obliuiscatur dexte-
ra mea, aliquid subaudiendum est. Iam cum mox sequenti uersu imprecantur
sibi, ut lingua hæreat fauci, scilicet, ne quicquam canere uel loqui etiam queant,
uidetur sanè hoc uersu imprecatos sibi esse, ne possent tangere cytharam, rectè
igitur subaudietur, artis suæ, uel tangere cytharam, aut quid simile. Quod præte
rea in uer. 6. dicunt: Si non proposuero capiti lætitiæ meæ Ierusalem, idem est
atque si dixissent: omni lætitiæ prætulero luctum pro Ierusalem, &, si non illa
B semper ob oculos uersabitur, quandocunque se lætitiæ occasio ingesserit, ut
antequam lætari incipiam, luctum & fletum mihi excitet memoria Ierusa-
lem, misere adeo uastatæ. Promissum illis erat, reuersuros ad sua, exactis septua-
ginta annis, & urbem ac templum reædificaturos, huc ergo animus sanctorum
sic anhelabat, ut nulla prorsus eos, perseuerantibus & populi exilio, & urbis rui
nis, capere lætitia posset. Sentiebant irā Dei in impietatē populi meritò sæuien-
tem, uidebant multos suorum inter Babylonios prophanescere, qui nimirum
præsentia, & si impia, pietati, ac futuris Dei beneficijs præferebant. Plurimi sanè
ita Babylonijs coluerāt, ut nollent postea, facta eis per Cyrū reuertendi potesta
te, in terram suam redire, qui insignis Dei contemptus fuit, ac manifestum argu
mentum, eiusmodi Dei curam prorsus abiecisse. Talem igitur animum sancti, so
re à se alienum, iuramento adfirmant.

Memor sis ô Iehouah filiorum Aedom, cum die Hierusalem, qui dicunt nudare, nudare, usq; ad fun- Ver. 7. 8. &
damentū in ea. Filia Babel illa uastata, fœlicia ei rependent tibi, retributiones, quas retribuisti nobis. 9. ad uerb.
Fœlicia qui apprehenderit, & illi ferit infantes tuos ad petram.) Precantur uicissitudi-
nem Aedomitis & Babylonijs. Illis, quod cum fratres essent, & dolere Iisraelis
calamitatem debuissent, non lætati modo fuerant de horum excidio, sed præ-
terea incitauerant hostes, ut radicitus sanctam urbem extirparent. Diem Ierusa-
lem uersus septimus diem uastationis eius intelligunt. Is loquendi modus, cō-
munis est & Gallis. La iournee de Ierusalem, La iournee de Pauie. Versu octa-
uo talionem precantur urbi Babyloniorum, quam uocant more scripturæ, fi-
liam uastatam, intelligentes merito uastandam. Summam in populum Dei
crudelitatem exercuerant Babylonij, uicissim ergo & ipsis uastationem mul-
to crudelissimū sancti imprecantur, eamq́; eo significant, quod beatum pro-
nuncia-

nunciant, qui illorum infantes illiserit saxo. Eos collidendos, prædictum legitur etiam Iesha.13. Quæ aũt uer.7. de Aedomitis hic perstrinxit, fusè legis apud Ieremiam cap.49. Iehez.25. fusius tamen & explicatius in uaticinio Abadiah. Illic sic scribitur: Propter uiolentiam in fratrem tuum Iaæcob, obteget te ignominia, atq; excinderis in sempiternum. In die cum stares ex aduerso, in die quo alieni caperent exercitum eius, & extranei uenirent in portas eius, & sortem de Ierusalem mitterent, etiam tu eras sicut unus ex illis &c.

ARGVMENTVM PSALMI CXXXVIII.

CElebrat Dei in se bonitatem, qui ereptum se cunctis periculis, in regiam dignitatem fœlicissime euexerat, hinc canit & se gratias ei religiosè acturum, & cunctos Reges pariter laudes eius cantaturos, sum deinceps quoq; adfuturam sibi opem eius pollicetur.

PSALMVS CXXXVIII.

ᾠδικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 DAuidis. Celebrabo te ex toto corde meo, coram
dijs te canam.
2 Supplicabo ad templum sanctum tuum, & celebrabo nomen tuum, propter bonitatem fidemq;
tuam, nam extulisti super omnia nomen tuum, &
uerba tua.
3 Quo die inuocaui, tu annuisti mihi, auxisti me,
roborata anima mea.
4 Celebrabunt te ô Iehouah cuncti Reges terræ, nam audierunt decreta oris tui.
5 Et canent de institutis Iehouæ, quòd ingens est decus Iehouæ.
6 Quòd celsus Iehouah respicit humilia, & quãuis sublimis & remotus, cognosci tamen facit iudicia sua.
7 Si uersari contingat in media adflictione, uiuificabis me, cõtra iram inimicorum meorum manum tuam extendes, & seruabis me dextera tua.
8 Iehouah perficiet pro me omnia, ô Iehouah, bonitas tua in sempiternum extat, non deseres opera manuum tuarum.

Ver. 1. & 2. ad uerbum

DAuidis. Celebrabo te in omni corde meo, coram dijs psallam tibi, Adorabo ad templũ sanctuatis tuæ, & celebrabo nomen tuum propter bonitatem tuam, & propter ueritatẽ tuam, quia magnum fecisti super omnia nomen tuum, sermonem tuum.) Coram dijs, id est, potestate præcellentibus, dicit se laudes Dei ex toto corde, maximo scilicet affectu deprædicaturum, uolens significare, se in conuentu populi maxime celebri, ut in quo dij adessent, Deum se laudaturum. Sic & Psalm.107. per consessum seniorum, cœtum intellexit insigniorem. In uersu secundo, est pars ultima ambigui sensus. Quidã uolunt esse hyperbati speciem, ꝙ rectum huius orationis ordinem sic habere putant. כי הגדלת שמך על כל אמרתך, id est, Quoniam magnificasti nomen tuum propter omne uerbum tuum, id est, ex eo, quod quicquid unq̃ promisisti tuis, tam abũde præstas, uti in me magnifice declarasti, redditur in primis celebre nomen tuũ. Kimhi adducit aliquot huius συγχύσεως exempla, habes unũ & in Psal. sequenti, uer.12. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Nimis, enim recto ordine coniungi

A iungi debuerat, cum mirabilia. Alij legunt, ut ego reddidi, quam lectionē ideo securus sum, ꝗ sit uisa planior, attamen germaniorem affirmare non ausim, ꝗ prior haud aliena sit à phrasi scripturæ. In templo dicit se adoraturum, quia in illo cœtus sanctorum cogebatur.

In die (quo) inuocaui, & respondisti mihi, auxisti me in anima mea robore.) Caussam cur tantopere celebrare nomen Dei cupiat, reddit uer. 3. nempe Deum inuocanti sibi illico adfuisse, & ope sua animam suam corroborasse. *Ver. 3. ad uerbum.*

Celebrabunt te ô Iehouah cuncti reges terræ, quia audierunt sermones oris tui.) Canit hanc opem fuisse adeo splendidam, & magnificam, ut cuncti Reges terræ, uicinæ scilicet (sic enim scriptura, omnis terræ appellatione uti solet) Deum celebrarint. Ii Reges fuere, Hiram Rex Tyri, Toi Rex Hamath, ac alij nonnulli. Cum enim audissent quę Deus Dauidi promiserat, pręstitisse tam ampliter, agnouerunt simul illum uere Deum esse, laudesq́ eius deprædicarunt. אמרי reddidi decreta, ut ita & promissa, & promissorū exhibitionem utrunq́ exprimerem. Vtrūq́ enim uoluit hoc nomine Vates significare. *Ver. 4. ad uerbum.*

Et canent in uijs Iehouæ, quia magnum decus Iehouæ. Quia excelsus Iehouah, & humilem uidet, & sublimis à longe facit cognoscere.) Memorat nunc quibus nominibus reges ac populi Deū celebrarint. Cantarunt, inquit, in uijs, id est, de factis & cōsilijs, in quibus scilicet ingens decus & gloria summæ bonitatis & sapientię relucet, potissimo uero in eo. Quod ipse quamuis celsus, nempe inhabitās cœlos humilia tamen respicit & extollit quoq́, uarijsq́ beneficijs declarat se curam eorū gerere. Ex his certé Dauidem pastorem ouium, euexerat in regem. Et quāuis sublimis & longe ab hominibus agere uideatur, nempe in cœlis, facit tamen cognoscere nimirum iudicia sua omnes mortales, erudiens & castigās eos. Id quod uerbū יידע etiā significat.

Si ambulauero in medio angustiæ uiuificabis me, super iram inimicorum mittes manum tuam, & seruabit me dextera tua. Iehouah perficiet pro me, Iehouah bonitas tua in sæculum, opera manuū tuarum ne remittas.) Ex eo quod Dei opem tam magnifice fuerat expertus, iactāt spem suam & in posterum. Certus etiam si per medias adflictiones grassandum ac penetrandum foret, inuocanti sibi Deum semper benigne respōsurum, & sua manu hostes retusurum, seq́ seruaturū, ac deniq́ pro se omnia confecturū, nec unquam opus manuum suarum deserturum, se enim & omnem dignitatē suam, opera Dei agnoscebat. Iure ergo sperabat Deum sui curam & ceptam erga se bonitatem nunꝗ remissurum, sed potius intenturum. Id satè ualet אל תרף. *Ver. 5. 6. ad uerbum* B

ARGVMENTVM PSALMI CXXXIX

Canit sua omnia Deo, qui se finxit, esse perspecta & explorata, ubiq́ ipsum adesse, & cuncta intueri, ideo detestari se impios, & studere pietati.

PSALMVS CXXXIX.

ἠθικὸς· καὶ διδακτικός

RÆsuli Oda Dauidis. Iehouah exploratū me ha- 1
bes, & cognitum.
Tu nosti ad quid sedeam, ad quid surgā quod 2
cogitauero id tu longe ante intelligis.
Ingredientē & cubantē circūdedisti, omnesq́ 3
uias meas habes peruestigatas.
Nec enim parat lingua mea loqui uerbū, quod 4
non omne ô Iehouah ante noueris.
Posteriora & anteriora in me finxisti, & tuam formando mihi ma 5

A de quatuor hominis actiones seu uitæ partes enumerat, sub allegoria præcipuarum hominis motionum, ut sunt, sedere, surgere, ire, cubare. Claues allegoriæ adijcit in uersu secundo: Cogitationes meas nosti à longinquo. Ergo per sedere surgere, &c. intellexit cogitationes & consilia sedendi, surgendi, &c. hoc est, agendi, uel cessandi. Illud à longinquo, A. Ezra ad tempus refert, ut intelligas uatem uoluisse canere, pridem, antequàm nobis in mentem ueniant cogitata nostra, illa haberi perspecta Deo. Sic sanè מרחוק & Iirem. 31. accipitur, מרחוק, id est, pridem uisus est mihi Iehouah. Altera clauis huius allegoriæ est in uer. 3. Cunctas uias meas, id est, actiones, peruestigatas habes. Kimhi reddit cõsuetas, hoc est, maximè cognitas. זרית aliqui reddunt, euentilasti, quod id uerbum quoque significat: sed uidetur magis præsenti loco quadrare, circundedisti, in quo significatu usus est hoc uerbo liber Exod. cap. 26. & 30. Hactenus cecinit haberi Deo cognita consilia. Etiam uerba nostra, priusquàm nobis in linguam ueniãt, Deo cognita esse canit uer. 4.

A tergo & à fronte finxisti me, & posuisti super me uolam tuam. Admirandum est à me cognoscere sublime, nõ possum ad illud.) Caussam uerò cur oporteat Deo nostra omnia manifesta haberi, canit uer. 5. Vndique siquidem finxit nos. Quid igitur ipsum in suo figmento lateret? Quod dicit: Et posuisti manum tuam super me, idem est atque, Tua ipsius manu me formasti. Id sanè hominis in utero fictio abundè testatur, adeò est id opus humano ingenio inexplicabile, & cunctis creaturis inimitabile. Hinc iurè subijcit uer. 6. Cognitioné, nimirum tam admirandi opificij, admirandã sibi, id est, absconditã, celsioremque esse, quàm ut ad eam possit pertingere. Idem fatebũtur, qui uel obiter animũ, machinæ humani corpusculi, aduerterint. — *Versus. 5. & 6. ad uerbum.*

Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si conscendam coelos, ibi tu: si sternam sepulchrum, ecce tu. Tollam alas auroræ, degam in extremitate maris. Etiam illò deducet me manus tua, & apprehendet me dextera tua.) Canit præsentem esse ubique spiritu uirtuteque sua Deum. Quod dicit uersu. 8. Si strauero infernũ, alludit ad id, quod mortuis שאול
B id est, sepulchrum, pro lecto est. Dixi aliàs, sepulchrum & inferos, eodem nomine uocari. In uer. 9. allusit ad celerrimam radiorum Solis excursionem, qui momento ab oriente ad occidentem usque pertingunt. Per extremitatem namque maris, intelligit occidentem. Dum siquidem Sol occidit, uidetur subire oceanum. Vnde Poetæ, quum occasum Solis describunt, semper ferè dicunt illum se condere mari. Præsentiam hanc Dei, condita à se ubique seruantis ducentisque, apertius canit uersu decimo. — *Versus. 7. 8. 9. 10. ad uerbũ.*

Et dico, at tenebræ obtegent me, & nox lucet circum me. Etiam tenebræ non obtenebrant à te, et nox sicut dies lucida est: ut tenebræ, ita lux. Quia tu in potestate tua habes renes meos, operuisti me in uentre matris.) Canit Deum nihil posse latere, aut nos conspectu eius subducere. Nox etenim & tenebræ perinde ei sunt, atque dies & lux. Cumque omnibus alioqui creaturis cor hominis imperuestigabile sit, solus cuncta eius penetralia introspicit. Id canit uer. 13. Possedisti (inquit) renes meos, id est, ab initio, in tuo ære sunt: finxisti eos, quare penitissimè cognoscere eos uales. Accipitur enim hic קנה ut Gen. 14. ubi Deo dicitur: קונה שמים וארץ, id est, fictor cœli & terræ Quanquam & Dominus uel possessor reddi possit. Intelligit autem per renes, intimos affectus, uel quia renes primi omniũ in homine gignuntur, uel quia gignendi affectus potentiss. quo alij iure significentur, in illis quasi sedem suã habeat. De hoc dixi in uer. 7. Psal. 16. Id quod sequitur: In utero matris meæ obtexisti me, intelligit de obductione carnis, cutis, ac figuræ humanæ. — *Versus. 11. 12. & 13. ad uer.*

Celebrabo te, propterea quod tremendis modis mirabiliter operatus sum. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit ualde. Non est te celatum os meum, quia fecisti in abscondito, contexuisti in inferioribus terræ. Informe meum uiderunt oculi tui, & super libro tuo omnia scripta sunt, (per) dies for — *Ver. 14. 15. et 16. ad uerbũ.*

C *mata sunt, & non unum in eis.)* Ex cōsyderatione tam admirandæ Dei in nos uirtutis & bonitatis, animus in laudē Dei exardescit. Canit ergo deinceps: Celebrabo te, propterea ꝙ uisendis, subaudi rationibus (sæpe enim scriptura adiectiuū sine substantiuo ponit) mirificatus sum, (si ita loqui liceret) hoc est, mirabiliter factus & formatus. Inde subijcit: Mira admodùm sunt opera tua, id cognoscit anima mea. Sunt qui מאד cum uerbo cognoscendi iungant, quasi diceret uates, animam suam probè agnoscere, mira esse facta Dei. Quoniam uerò tam miram agnoscit hominis in utero materno formationem, immoratur plusculum in ea memoranda: Nō est (inquit) celatum te os meū. Est autē liptote. Plus enim uates, significat quàm dicit. Significare namq; uult, non posse non omnia in nobis summè Deo nota esse, ut cuius uirtute sunt omnia formata. Os dicit, sed uirtutē intelligit: quæ in ossibus maxima est. Nōnulli intelligunt totum corpus. Id quidē coagmentatū est in abdito, & quasi contextū in inferioribus terræ, hoc est, in utero materno. At Dominū tamen nihil eius latere potest, qa inquit גלמי id est rudem fœtum meū uiderunt oculi tui, hoc est, cum adhuc essem informis massula, tu quantus futurus eram cernebas: cuncta enim membra mea uelut in libro habebas descripta, quæ suis diebus fingenda erant, tum ne uno qnidem adhuc extante. Simpliciorē huius uersus sensum & quem credo germaniorē, reddidi. Variè namq; propter ultimæ particulæ ambiguitatē enarratur. ולא אחד בהם id est, & non unum in eis. Quidam interpretantur, & ipsi, scilicet Deo, unum, subaudi omnia sunt in eis, nempe diebus, quibus membra paulatim suā formam accipiunt. לא enim pro לו legunt. Alij לא pro non accipientes, interpretantur ad hunc modum: Nullum inter ea membrū est, quod Deus non ante cognouerit, ꝙ esset natum. Sed nolo lectorem uariantibus adeò enarrationibus grauare. Qui exactiora et certiora in his scrutari uolet, is Ebręa diligēter excutiat oportet.

Ver. 17. 18. et 19. ad uerbum *Et mihi quàm preciosæ sunt cogitationes tuæ Deus, quàm inualuerunt capita earum. Numerabo eas, plures sunt quam harena, euigilaui & adhuc apud te. Vtinam perdes Deus improbum, & uiri*

D *sanguinum facessite a me.)* Versus 17. exclamatio est, nata ex consyderato hominis tam admirando opificio. ראשיהם reddidi summæ earum: quia ראש summam aliquando significat, ut Exodi trigesimo. כי תשא את ראש בני ישראל id est, Cum acceperis summam filiorum Israel. Sequens siquidem uersus satis probat, uatem hic canere, quàm excedant omnē numerū cogitationes & inuenta, quæ in hominis machina Deus exhibuit. At uerò cum רעים non solum cogitationes, ut supra uer. 2. etiam à Græcis agnitum est, uerterūt enim διαλογισμούς: sed etiam amicos & sodales, reddidit hunc uersum paraphrasis Chaldæa: Et mihi quám sunt præclari, amantes tui, iusti, ò Deus, & ꝙ ualidi principes eorum. In eundem sensum & Græci hunc locum reddiderūt. Sed & R. Shlomoh eum sic enarrat. Deniq; pulchrè huic sensui respondent quæ sequūtur à uersu. 19. Cum perdideris improhos &c. ut cecinisse Psaltem intelligamus, maximā fore iustorum multitudinem, qui Deo amici sunt, cum improbi (ut merētur) fuerint perditi. Si libeat hūc sensum amplecti (fateor enim admodùm prohabilem) sic uidentur uersus decimus septimus. decimus oct. & decimus nonus reddendi:

Alia uersuum 17. 18. & 19. uersio. *Et mihi quam chari sunt amici tui Deus, ut præualeant summæ illorum. Si uolo numerare illos, plures arena sunt: euigilaui, & adhuc sum tecum. Postquàm perdidisti improbos, facescite ergo à me uos uiri sanguinarij.)* Enarrandi uerò uidentur in hunc modum: Dixi me celebraturum te, ò Deus, qui me mira adeò ratiōe formasti: etiam qui tui proximi sunt, spiritu scilicet tibi renati, tuiq; uerè studiosi, mihi summè chari habentur, quos tantopere auctos, & numero præualuisse, impensè non tam gaudeo, quam stupeo. Dum enim conor inire numerum illorum, arenę multitudinem superant. Hinc uelut reuixi, uelut à somno mortis euigilaui, & esse me adhuc tecum solidè glorior.

A dè glorior. Nunc certè, cum improbos perdidisti, Ergo facescite à me, ô uiri sanguinarij, qui me & innocuos quosq; ad mortem perpetuò uenabamini. Videtis infinitum istum iustorum prouentum, ij amici Dei sunt, eoq; fœlicissime usq; regnabunt, & quicquid est sceleratorum exterminabunt, ita ut cernitis præcipuos colluuiei uestræ manu Domini interijsse. Si hæc Dauid hic uoluit canere, indubiè respexit ad id tempus, quo Deus iam impios regni pessundarat, & ipsum, unà cum iustis, quorũ ingens multitudo apparebat, euexerat. In eo autem typum prætulit regni Christi, quod pessundatis impijs Iudæis, & prędicantibus ubiq; Apostolis gloriam eius, mirum in modũ floruit, ingenti passim multitudine hominum, illum Regem & Seruatorem suscipiente. Tum & ipse dicere potuit: Euigilaui, ô pater, & adhuc tecũ sum, hoc est, à morte resurrexi, & adhuc tecum sum, uita beata perfruens, quamlibet hostes mei perdere me, ac ita à te, qui uita es, & omne bonum, auellere conati sunt. Porrò hæc oĩa tum plenè cõsummabuntur, quum detrusis cum diabolo cunctis impijs in gehennã, dignati fauore cœlestis Patris, in consortiũ aduocabuntur superum. Porrò quod hunc sensum nõ sum secutus in uersione, præcipua caussa fuit, quod non ita liqueat ordo cum pręcedentibus atq; si רעי cogitationes interpretamur. Nam uers. 14. 15. & 16. de admirando hominis opificio loquutus est, ad quæ perpulchrè quadrat, subiecta admiratio diuinarum cogitationum & consiliorum, quæ in eo opere declarauit, non aũt ita de multitudine amicorum Dei. Tum quod רע proximũ significat, & sodalem uel amicum, ut homo homini est. Nec solet scriptura timentes & studiosos Dei uocare רעים, id est, proximos & sodales Dei, sed אוהבים, id est, diligentes. At uerò si hunc quem reddidi sensum sequaris, ut ordo horum duorum uersuũ ad præcedentes satis patet, nec sunt obscura reliqua: ita ambiguũ manet illud, Vigilaui & adhuc sum tecum. Quidam id interpretantur: Sic detinet me admiratio tuæ sapientiæ & bonitatis, ut etiam nocte de illis somniem, cumq; euigilauero, inueniam me adhuc apud te, animo in tuis operibus occupato. Alij sequũt sensum,
B quẽ sum in uersione reddere conatus, nempe: Vigilaui usq; prę ingenti sapientiæ tuæ, quam uel in sola hominis machina declarasti, admiratione, & sum perpetuò apud te, circa te solum occupatur usq; animus meus, nec tamen tua satis possum consilia mirari. Cum uerò tantopere in admiranda Dei sapientia exarsisset, & inde subijsset animũ, quàm religiose, quam sanctè deberet ille ab omnibus coli, consequens fuit, ut impijs, qui illum tam suspiciendum mirandumq; insanè adeò contemnebant & irritabant, tanto indignaretur uehementius, quantò animũ eius religio occupauerat ardentior. Accipit uerò hic אם optatiuè, quod non obscurè sequens particula, facescite à me &c. indicat.

Qui loquuntur contra te ad scelus, & tirant falsò inimici tui. Nunquid odientes te Iehouah odio habeo, & insurgentibus contra te indignor? Consummatione odij odi eos, uelut inimici essent mihi.

Caussam cur & improbos perdi diuinitus optet, & à se facescere iubeat, reddit uers. 20. Qui (inquit) loquuũt te ad scelus, id est, de te scelaratè, Vnde sequit: Accipiunt ad uanitatem, subaudi nomen tuũ, hoc est, uanè & cum contemptu nomen tuum usurpant, impie de te uerba facientes, falsoq; iurantes. Similis est loquutio in præcepto secundo: Non accipias, id est, ne nomines, ad uanitatem uel ad rem falsam, nomen Dei, hoc est, ne iures falsò per nomen Dei. Hos itaq; Dei odientes & contemptores profitetur se odisse, & odisse odio cõsummato. Summè enim diligebat Deum. Hoc aũt odij, quamlibet sit uehemens & perfectum, haud tamen arcet sanctorũ beneficẽtiam in impios, quam diu hic à Domino feruntur, qua scilicet imitant patrem suũ cœlestem, ut sicut ipse Solem et pluuiã suam deploratis etiam impartit, ita & ipsi quæ possunt illis corporis, dum egẽt, beneficia præstant, fouentes scilicet, quod in illis Dei est, nempe corpusculum. Ver. 20. 21. & 22. ad uerbum

C Quod dum uita adhuc fruitur, Dei beneuolentia nondum penitus exclusum est: animum autem & mores illorum, qui toti Satanam referunt, odiunt, ut pe-
Vers. 23. & ius nihil.
24. ad uerbū. *Explora me Deus, & cognosce cor meum: examina me, & cognosce cogitationes meas. Et uide si uia molesta in me, & deduc me in uia sempiterna.*) Offert se Dei explorationi, ostendens eo, se sibi non esse conscium, nisi syncerae religionis, uitaeq́ innocentis. Vnde interpretantur quidā illud, duc me in uia עלם, id est, saeculi, pro, occide me, quasi diceret: Si deprehenderis quicq̃ in me peruersum, perde me. Et putant, Ite uiā saeculi, pro mori accipi: ut uiam ingredi omnis carnis. Sed quia praemissa est uerbo, duc me, coniunctio ו, malo illos sequi, qui hoc sensu uersum intelligunt: Vide si peruersum aut prauum institutum sequar, id est, agnosce q̄ id prorsus à me alienum est, & deduc me uia aeterna, hoc est, ut uiuam innocenter, quae uita & beata & aeterna est. Docemur hic immensam Dei, omnia praesentissimè intuentis atq; regentis, ut & mirificè condidit, maiestatem, religiosius uel in nobis ipsis consyderare, quo nihil est ad accendendum animum nostrum amore studioq́ Dei efficacius.

ARGVMENTVM PSALMI
Centesimi quadragesimi.

ORat liberari a dolis & mendacijs Doēg atq; complicum eius, & ipsos pro meritis exterminari, quo iustitiae rectiq; studiosi libere sacrae religioni atq; laudibus Dei incumbant.

PSALMVS CENtesimus quadragesimus.
χετλιαστικὸς καὶ ὑμνητικός.

D
1. 2. RÆsuli Oda Dauidis. Libera me, ô Iehouah, ab homine noxio, à uiro uiolento serua me.
3 Qui cogitant noxia in corde, quotidie ad praelia concurrunt.
4 Exacuerunt linguas suas uelut serpentes, uirus uiperae sub labijs illorum. Selah.
5 Custodi me, ô Iehouah, à manibus improbi, à uiro uiolento serua me, qui cogitarunt expellere gressus meos.
6 Posuerunt mihi superbi latentem laqueū, & funibus expanderunt rete: iuxta semitam posuerunt mihi tendiculas. Selah.
7 Dixi, Iehouah Deus meus es tu, audi Iehouah deprecationē meā.
8 Iehouah domine robur salutis meae, die quo sumenda erunt arma, tu caput meum munies.
9 Ne concedas Iehouah, ut improbus uoti compos fiat, ne des successum malitiosae cogitationi eius, ne exaltentur. Selah.
10 Caput, inquam, eorum qui undique me obsident, molestia labiorum illorum obtegat ipsos.

Decidant

A Decidant in carbones, deijciat eos in ignem, in foueis, è quibus ne- 11
queant emergere.
Viro linguaci nihil in terra succedat, uirum uiolentum uenetur no- 12
xa, donec eum det præcipitem.
Noui quòd sit Iehouah uindicaturus adflictũ, & adserturus inopes. 13
Vtiq; iusti celebrabunt nomen tuum, coram te recti habitabunt. 14

TVere me ô Iehouah ab homine noxio, à uiro uiolentiarũ serua me. Qui cogitarũt mala in corde omni die conuenerũt (ad) prælia. Exacuerunt linguam suam sicut serpens, ue-nenum uiperæ sub labijs eorum Selah.) Psalm. hic eius argumenti est, cuius 10. 11. 14. 52. & sequentes usq; ad 60. ac alij quidam. Dici non potest, quanto odio, quibusq; insidijs Doeg ac pleriq; alij Shaulis adulatores Dauidem insectati fuerint, & in quæ pericula identidem adduxerint, inde est, ut tot Psalmis, opem Dei sibi contra illos latam celebrarit, ipsorumq; malitiam traduxerit. Hominem itaq; noxium, & uirum uiolentum Doeg intelligit, cui statim alios Shaulis adulatores atq; sui proditores coniungit, cum canit, corde sibi mala cogitasse & ad bella sibi mouenda concurrisse. Exitialia eorum mendacia confert uer. 4. linguis & ueneno serpentũ. Selah adiecit, quo moneret cogitãdum, quòd nihil intentatũ illi reliquerint, quo ipsum perderent, quamq; uaria excogitarint, ex quibus tamen omnibus ipsum nõ sine raris miraculis Deus liberauit. עכשוב in uer. 4. reddit S. Shlomoh Gall. araine, id est, araneã, sed A. Ezra & Kim. dicũt, maxime nocentem & crudelem esse bestiam. Ver. 2. 3. & 4. ad uerbum

Custodi me à manibus improbi, a uiro uiolentiarũ serua me, qui cogitauerũt depellere gressus meos. Absconderunt superbi laqueum mihi & funes appenderunt retis, proximè semitam tendiculas posuerũt mihi, Selah.) Incredibili improbitate insidiabantur ei improbi, de quibus queritur, ideo secũdo pertinax illorum ad perdendũ se studium describit, & precem ut seruetur ab illorum insidijs & ui repetit. Ver. 5. 6. ad uerbum

B *Dixi Iehouæ Deus meus es tu, percipe auribus Iehouah uocem deprecationis meæ. Iehouah Domine robur opis meæ, operi caput meum in die armaturæ.)* Canit unde fiduciam conceperit & aluerit in adflictione eo, nempe quòd certa fide tenebat, & consyderabat, Dominum esse Deum suum, hoc est uindicem, & seruatorem. Diem armaturæ, sicut diem belli dixit, nempe diem intentati periculi. Ver. 7. 8. ad uerbum.

Ne des Iehouah desideris improbi, scelestam cogitationem eius ne perducas, exaltentur, Selah. Caput circũdantiũ me, molestia labiorum eorum operiat eos.) Incipit hic precari cõtra hostes, primum, ut cogitata eis nõ succedant, ut Deus non educat cogitationem impij Doeg, hoc est, ut non concedat eum perficere quæ mala cogitarit. In quo obseruandum, Deũ esse, qui id efficiat nobis, quod impij sibi uidentur arrogare. Ipso enim negante successum, imò ipso non perficiente omnia, inane est, quicquid mortales conantur. Cum ergo nihil non optimè Deus faciat, sunt omnia boni consulenda. Selah hic adiectum, notat, quam doleat pijs exaltari impios, qui nimirum in sublimi feruntur. Ver. 10. caput obsidentium se Doeg intelligit, & est iungendũ cũ illo, quod est in uer. præcedenti, non exaltentur, potest tamen & cum sequentibus iungi. Hoc sensu, molestia labiorum illorũ, tam capitis horum qui me circũdant quàm horum ipsorũ qui sub duce & capite Doeg me ita persequuntur, id est, mendacia quibus me impetunt ea obtegant, & obruant ipsos. Solennis hæc ultio est quia Deus de hostibus suorum sumit, quamq; sancti sumendam orãt, ut scilicet illi mendacijs suis, quibus sanctis conantur molestiam inferre, se ipsos perdant. Ver. 9. 10. ad uerbum.

Cadant super eos carbones, deijciat eos in ignem, in foueas, non consurgant. Vir linguæ non dirigatur in terra, noxa uenetur uirum uiolentiæ.) Ad præcipitationes uersu 11. alludit ad Ver. 11. 12. ad uerbum

HH 4 ultionem

C ultionem Sodomorum. Illud, deijciat eos in ignem, quidam de fulmine intelligunt, quidam de molestia quam isti patant alijs. De hac imprecatione dixi in uer. 6. Psal. 11. Ver. 12. Virum linguæ dicit, quem nos linguacem, & ut solent eiusmodi, multa mentientem. Huic precatur nihil succedere, noxamq́ cui dedimus est, ipsum uenari, utiq; & capere, ut in sempiternam pernitiem depellatur.

Versus 13.14. ad uerbum. *Noui quia faciet Iehouah uindictam adflicti, iudicem pauperum. Vtiq; iusti celebrabunt nomen tuum, sedebunt recti cum facie tua.*) Iterum memorat unde sibi spem firmarit, dum hostes superiores esse uidebantur. Cogitabat, fidemq́ hanc roborabat sibi, Deũ non posse nõ adserere tandem, & ulcisci adflictos & pauperes ipsi fidentes, cũ nulli alij laudare & celebrare nomen eius, uel possint, uel cupiant. His recordabatur peculiariter promissum, ut coram domino fœliciter agentes, laudes eius deprædicent eius ergo se quoq; participem fore, spem sibi, hac sancta cogitatione & prece fulciuit Quid sit coram Deo agere, dictum in uer. ult. Psal. 56. Quæ hic de Dauide memorantur, typi fuerunt Christi & Christianorum.

ARGVMENTVM PSALMI CXLI.

SVbmotus Dauid à tabernaculo fœderis, et incensum atq; sacrificium precationibus sarciens, orat primum sibi spiritum, quo gratiæ impiorum quamlibet fœlicium, castigantem & asperam sæpe sanctorum amicitiam præferat, deinde dignam impijs hostibus suis, ultionem, & suam liberationem.

PSALMVS CXLI.

σχετλιαστικὸς καὶ ἱκετικός.

1 ODa Dauidis. Iehouah te inuoco, propera ad me, au
di me cum te inuoco.
D 2 Ascendat fœliciter in cũspectum tuum, uelut in
censum, precatio mea, eleuatio manuum mearum
habeat instar sacrificij uespertini.
3 Pone Iehouah custodiã ori meo, obserua ostiũ
labijs meis.
4 Noli inclinare cor meũ in rem noxiam, ne tentem actiones impro
bas, cum uiris iniquitati deditis, ne fruar delitijs illorum.
5 Cedat me iustus, quod beneficium erit, nam castigabit me, unguen
tum primarium non confringat caput meum, Instat enim adhuc pre
catio mea, contra malitiam illorum.
6 Præcipitentur in loco saxoso Principes illorum, ut audire sustineãt
sermones meos, quia suaues sunt.
7 Vti qui terram proscindit & secat, dispersa sunt ossa nostra proxi
mè inferos.
8 Quandoquidem ad te ô Iehouah Domine oculi mei respiciũt, cum
in te præsidium meum pono, ne profundas animam meam.
9 Custodi me à laqueo quem tetenderunt mihi, & à tendiculis eorũ
qui iniquitati dediti sunt.
10 Incidant in rete illius, improbi, simul ego perpetuò euadam.

A *Psalmus Dauidis, Iehouah inuocaui te propera mihi, auribus percipe uocem meam dum te inuoco. Prosperetur oratio mea, incensus coram te, eleuatio manuum mearum oblatio uesperi.)* Perpendens Dauid, exiliū & omnia pericula se fere propter studium pietatis & innocentiæ, cui adulatores Shaul impij, totis uiribus aduersabātur, & dolens illos interim omni fœlicitate florere, precatione se, ut solebat, consolatus est. Maluisset hanc fundere in templo adiunctis hostijs, sed cum id non liceret, haud dubitabat, pro incenso & sacrificio eam Deo futuram, id quod precatur uer. 2 Dicit uespertinum sacrificium, forte quod sub uesperam primum hæc precatus est. Eo autem iuxta significauit se mane & uesperi statas suas preces habuisse, uti in tabernaculo fœderis ex lege Sacerdotes quottidie faciebant. De incenso legis Exod. 30. De sacrificio matutino & uespertino, Num. 28. Ver. 1. 2. ad uerbum

Pone Iehouah custodiam ori meo, obseruationem super ostium labiorum meorum. Ne declines cor meum ad uerbum noxiū, ad agendas actiones in improbitate, cum uiris operarijs iniquitatis, & edam de delitijs illorum.) Ne quid impie loquatur orat uer. 3. quarto, ne etiam faciat. Ait, ne inclines cor meum ad rem noxiam, quod eo sensu accipiendum, quo illud, Indurauit cor Pharaonis: Et, tradidit eos in sensum reprobū. Habet uasa irę Deus, quæ destinauit ut suam gloriā illustrēt, dando pœnas impietatis suæ. Talis Pharao fuit, talis Sichon rex, & alij multi, hanc sortem Dauid deprecatur, petitq́ esse uas gratiæ, in quo se Dei gloria beneficijs, non ultionibus exerat. Porrò tum Deus inclinat cor ad res noxias, & cogitationes impias, indurat, traditq́ in sensum reprobum, cum illud Satanæ permittit impellendum ad ea, quibus iusta eius ultio prouocatur. In eo uero nihil iniqui facit Deus, qui figmētis suis pro suo arbitrio utit, nec mala sunt ad quæ illis utit, q̃libet ea, ipsis uasis iræ sint peccata perniciosa. Quod scelus grauius proditione Iudæ, at quid simul utilius fuit generi hūano? Scelestè igitur fecit prodendo Seruatorē Iudas, & meritas luens pœnas, nomen Dei glorificat, ratione & Deo, & ipso digna, adeo tamen malū Ver. 3. & 4. ad uerbum.
B non fuit, ad quod Deus cor illius inclinauit, id est, inclinandum Satanæ permisit, nempe Seruatoris nostri proditio, ut seruierit ad redemptionem orbis. Sic se habent facta reproborum omnia. Vt à Deo instituta sunt, nihil est illis utilius, ut ab impia mente fiunt reproborum, nihil est eis sceleratius. Si cōsilium Dei, tam mira ratione suam gloriā illustrantis, non potes assequi, exclama cum Paulo, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius & cætera. Illud, Ne uescar delicatis illorum, idem est, atq; ne inescer prosperitate, qua illi fruuntur.

Cedat me iustus bonitate & castiget me, unguentum capitis, non franget caput meum, quia adhuc oratio mea contra noxas illorum. Deijciantur in loca petræ iudices eorū, & audient sermones meos quia suaues sunt.) Præfert bonorum reprehensionem scelestorum fauori & beneficijs. Bifariam autem enarratur, & ut reddidi, & in sensum huiusmodi. Malo ut me cedat iustus, beneficium enim id erit, quia sic castigabit me, & in uiam reducet, eritq́ mihi ut unguentū primariū, quod caput meū lenier & curabit, non lędet aut יני, id est, franget. Hāc inquā, à iusto castigationē malo q̃ frui gratia & bonis impiorū, nā adhuc perstat oratio mea cōtra malitiā eorū, qua nihil æque detestor, tam abest, ut delitijs eorū inescatus, impijs eorū cōsilijs consentirem, Ver. 5. & 6. ad uerbum.
שמן ראש uocat unguentū capitale, principale, eximiū quo scilicet caput inungi solet, ac per illud intelligit rariores & pręcipuas delitias. In summis enim delitijs unguenta adhibebātur, de quo dictū uersu quinto Psal. 23. & uersu duodecimo psalmi. 92. Porrò si adhunc modum interpreteris, durius cohærebit quod sequitur: Nam oratio mea adhuc contra malitiā eorū. Ideo malui sequi Ab. Ezra, & reddere in hūc sensum, Opto ut me cedāt potius iusti, q̃ ut impij primario unguento reddant delibutum, hoc est, summis delitijs demulceant, & omne

C genus beneficijs afficiant. Cum enim illi cædunt, beneficium eſt, corripiunt ſiquidem me, at horum unguentum caput meum frangit, ac perdit, non demulcet, aut ſanat, ut illi putant. Sic illorum beneuolentiam habeo, nam perſeuerat adhuc contra illorum maliciam, ut olim exterminetur, mea precatio, adeo nolo illorum gratiam, nolo beneficia, nolo cõmunionem, ſed preco ut deijciantur iudices eorum, id eſt, præcipui inter eos, & principes illorum in loca ſaxoſa & cõminuantur, ſic erit, ut alijs, quos modo iſti demendant, ſermones mei, de pietate, de iuſtitia, de innocentia, ob quos illis ducibus eorum, Doeg & ſimilibus intolerabilibus ſum, grati habeantur & ſuaues, uti reuera ſunt.

Ver. 7. 8. ad uerbum *Vt qui ſcindit & ſecat in terra, diſperſa ſunt oſſa noſtra ad os inferni. Quia ad te ô Iehoua oculi mei, in te confuſus ſum, ne effundas animam meam,)* Cauſſam reddit cur ultionem hoſtibus oret hoc ſenſu. Iure autẽ iſtuc oro, quia ſicut quis terram ſcindit & ſecat, atque in diuerſa diſperdit, dum eam uertit & ſubigit, ad percipiendum cõmodius ſementem, ita illi diſperſerunt, & mea & meorum oſſa, proximè inferos, hoc eſt, ita uites noſtras fregerunt, ita nos diſperſerunt, in ea diſcrimina induxerunt, ut in ore iam ſepulchri & inferorum ſimus. Hoc modo etiam à Gallis dicitur, de proximè morituro, Il eſt pres de ſa foſſe. Tempus igitur eſt, ut nos uindices; diſperdas illos, nam ad te unum reſpicimus, te uno cõfidimus. Tu igitur ne effundas animam noſtram. תער enim ita hic accipitur, ut Geneſis uigeſimo quarto, ותער כדה אל השקת id eſt, & effudit hidriam in potatoriũ. Obſeruandũ hic ſolum Deum eſſe, qui animam tollere poſſit, ſicut & unus dedit. Non igitur occidunt impij nos, dum illos nobis præualere Deus ſinit, ſed ipſe pater noſter,

D qui hac uita nunquam ſpoliat, niſi cum ſtatuit dare potiorem.

Ver. 9. 10. ad uerbum. *Cuſtodi me à manibus laquei (quo) uenantur me, & tendiculorum operantium iniquitatem. Cadãt in retia ſua improbi, ſimul ego uſque tranſibo.)* Repetit precem qua & ſe orat ſeruari ab inſidijs hoſtium, & illos dignas pœnas dare, nam deplorati hi erãt & nihil aliud quam bonis moleſti erant, eóque uocat eos פעלי און, id eſt, operarios iniquitatis, toti ſiquidẽ iniquitati incumbebãt, digni modis omnibus qui in ſempiternũ exitiũ præcipitarẽtur, quod continuò intentabant ſancto Quidam יחד cum uerbo, incidant, iungunt, quaſi ſit precatus, impios illos pariter omnes incidere in rete, quod ſibi caput illorum expanderat, donec ipſe tranſiret. Verũ ſi עד pro עולם accipitur, ut ſæpe in ſcriptura ſolet, ſenſus uidetur dilucidior.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI QVADRAGESIMI SECVNDI.

MEmorat, quid precatus ſit ad dominum quum Shaulem fugiſſet in ſpecum, inibíque expectaret ſecapiendum, eóque ſummè anguſtaretur.

PSALMVS CXLII.

χατλιασικὸς ἢ ευκτικὸς.

1 IRudiens Dauidis, cum eſſet in ſpecu oratio.
2 Ad Iehouam uociferabar, Iehouę ſupplicabam.
3 Effundebam coram ipſo cõmentationem meã,
anguſtiam meam coram ipſo narrabam.
4 Cum torqueretur in me ſpiritus meus, & tu noſti ſemitam meam, in itinere quo ibam poſuerunt mihi laqueum.

Reſpicie

A Respiciebam ad dexteram,& uidebam ad sinistrã, nec erat qui me 5
agnosceret,ademptum mihi erat omne refugium, non erat qui quæ-
reret animam meam seruare.
Vociferatus sum ad te ô Iehouah,dixiq́;,tu præsidium meum,por 6
tio mea inter uiuos.
Attende clamori meo,nam miser sum admodum,Libera me à perse 7
quentibus me,nam præualuerunt mihi.
Educ è carcere animam meã,ut celebret nomen tuum, cingent me 8
iusti,propterea quòd mihi benefeceris.

V*Oce mea ad Iehouã clamabam,uoce mea ad Iehouã deprecabar. Effundebã coram eo* Ver. 2. 3. & *sermonẽ meũ angustiã meã corã eo exponebam. Cum torqueretur super me spũs,&* 4. ad uerbum *tu nosti semitam meam,in tramite quo uado absconderũt laqueũ mihi.*) Historia in inscriptiõe notata,legitur 1. Reg. 24. Cũ nullũ omnino iã Dauidi effugiũ superesset, ita ut in specũ se recipere cogeretur,plurima indubiè anxietate fuit adflictatus omni momẽto expectans,ut proditus in specu,crudelitati Shaulis permitteretur. Istam anxietudinẽ multis sanè exprimit. Ad id enim facit,quod uociferatum se ait ad Iehouam,animi scilicet affectibus non clamore uocali. Item quod memorat se coram Iehoua, cõmentationem & animi sui murmur effudisse, non potentem iam præ animi perturbatione ordine uerba proloqui. Nam summa anxietas illa faciebat effundere quæstus, potius quàm loqui,de hoc tropo dixi in uersum quintum Psalm. 42. Deniq; quod scribit contortum fuisse in se spiritum suum,de qua metaphora,in uer. 3. Psalm. 61. dixi. Illud,& tu nosti semitam meam,quidam ad innocentiam referũt, quam coram Domino confessus sit. Mihi autem uidetur eo significari,ut animum suum in eo metu receperit,spemq́; firmarit,sicut in omni precatione sanctorum,consolatio
B statim animũ subit,unde hoc dictũ sensum hunc habere puto: Mihi quidẽ nusquã patet uia , qua elabar,putabam me satis tutum in his montibus,rupicolis capris tantum tritis,refugium & latibulum habiturum,sed etiam in hunc tramitem laqueum mihi posuerunt, nihil minus expectanti, at scis tu adhuc semitam,qua euadam.

Respiciebam ad dexteram,& uidebam & non erat mihi cognitor,perierat perfugium à me, nõ erat Ver. 5. *qui animam meam inquireret.*) הביט & ראה infinitiui sunt,ut enim & Græci & Lati ad uerbũ ni solent,Hebræi plerunq; pro præterito imperfecto infinitiuum)usurpant. Proinde sensus est: Cum respicerem ad dexteram, & uiderem,subaudi,ad sinistrã & non esset,qui me agnosceret,meiq́; misericordia adductus,studeret eripere. (Nam qui cum eo latebant in specu,id non poterant)uociferatus sum ad te ò Iehouah &c. Dicit hic perijsse à se effugium,quia nusquam effugiendi uia patebat. Ad illud: Qui inquireret animam meam, subaudiendum, seruare, quod adieci. Alioqui inquirere animam , pro uenari ad mortem dicitur. *Clamaui ad te ô Iehouah dixi tu protectio mea,partio mea in terra uiuentium. Attende uociferationi meæ,quia* Ver. 6. 7. 8. *miser admodum factus sum,libera me à persequutoribus meis,quia præualuerunt supra me. Educ è* ad uerbum. *concluso animam meam,ad celebrandum nomen tuum,me cingant iusti,quia rependes super me.*) Vocat Deum portionem suam in terra uiuentium,quia sperabat se in hoc sæculo adhuc bonitate eius fruiturum. Vt dicitur Deus suorum portio,dictum est in Psalm. 16. Terram uiuentium, præsens seculum dici,ostendi in uer. 13. Psalm. 27. Ver 8. per conclusam uel carcerem speluncam intellexit. Et more suo, ideo liberari petit,ut inde nomen Dei illustretur,& sancti fide in Deum instaurẽtur, quos se cincturos dicit,utiq; studio gratulandi,& Dei bonitatẽ in ipso tam egregiè declaratam celebrandi.

C ARGVMENTVM PSALMI CXLIII.

Eiusdem argumenti est, hic Psalmus, cuius superior, nempe de eadem re compositus.

PSALMVS CXLIII.

κατλιασικὸς καὶ ἐυκτικός.

ODa Dauidis. Audi precationē meā, ausculta sup-
1 plicationi meę, annue mihi pro fide & iustitia tua.
2 Et ne agas iudicio cū seruo tuo, coram te enim
nemo qui uiuit, iustus habebitur.
3 Etenim persequutus est hostis animam meam,
prostrauit in terram uitam meam, collocauit me
in tenebris, ut solent collocari pridem mortui.
4 Contorquetur in me spiritus meus, obstupescit intra me cor meū.
5 Tum autem memor eram temporis prisci, meditabar de omnibus
factis tuis, de gestis manus tuæ cōmentabar.
6 Expandi manus meas ad te, anima mea ad te anhelabat, uelut terra
sitiens. Selah.
7 Propera, annue mihi ô Iehouah, defecit spiritus meus, ne abscondas
faciem tuam à me, alioqui similis euadam descendentibus in foueam.
8 Fac mane audiam bonitatem tuam, nam te nitor, notam fac mihi
uiam qua gradiar, nam ad te animum meum extuli.
9 Libera me de inimicis meis ô Iehouah, apud te lateo.
10 Instrue me facere quæ tibi grata sunt, nam tu Deus meus es, spiri
tus tuus bonus deducat me in uiam rectam.
D 11 Propter nomen tuum ô Iehouah uiuificare me, pro iustitia tua educ
ex angustia animam meam.
12 Et pro bonitate tua conficias inimicos meos, & perdas cunctos in
festos animæ meæ, equidem seruus tuus.

Ver. 1. 2. ad uerbum. *PSalmus Dauidis Iehouah audi orationem meam, aures inclina ad deprecationem meam in fide tua, responde ne in iustitia tua. Et ne uenias in iudicium cum seruo tuo, quia nō erit iustus coram te omnis uiuens.)* Summa anxietudine in specu, ut opoe tebat hominē, constrictus, fidem & bonitatem Dei implorat, oratq́ ne iure secum agat, ne secum uelut iudicio experiatur. Sancti enim Deum iudicem sæpe appellant, dum rem habent, cum eiusmodi aduersarijs, quos sciunt non tam suos, quàm pietatis hostes esse, at Deum aduersarium nunquam non deprecantur. Dum enim is suo iure egerit, nemo est, qui caussa non cadat, capitisq́ reus peragatur. Adeo multa peccamus illi uniuersi, quare omniū est precari, dimitte nobis debita nostra, & iudicium cum eo, uel nobis ipsis iudicibus, deprecari.

Ver. 3. 4. ad uerbum. *Quia persecutus est hostis animam meam cōtundit ad terram corpus meum, collocauit me in tenebrosis, sicut mortuos sæculi. Et cōtortus est super me spiritus meus, cor meum intra me attonitum est.)* Memorat quanto fuerit in periculo. Queritur enim uitam suam in terram prostratam, hoc est, penitus deiectam fuisse, ac se collocatum in tenebris, ut solent pridem mortui. Id uidetur dixisse de obscuro specu, sepulchro simili. Auget siquidem omnia dolor. Mortuos עולם, id est, sæculi uocat, qui multo tempore

& quasi

A & quasi sæculo fuerunt mortui. In eo autem simul diutinum suum exilium notauit, in quo cum perpetuó de uita periclitaretur, mortis tenebris ipsum iuré assimilauit. Angustiam & cruciatum animi canit uersu quarto, qui idem est cum quarto superioris.

Memor fui dierum ab olim, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum loquutus sum.) Versus 5. ad uerbum. Memorat unde se ex tanta animi consternatione nónihil recepit, atque ad precandum erexit, nempe ex memoria factorum Domini priorum: quibus ille cùm in alios, tum ipsum, bonitatem suam mirificè declarauerat. Nihil siquidem est, quod æquè in spem bonam erigat, atque gestorum Domini pressa consyderatio. Nemo enim adeò peccatis premitur, ut non inueniat, si superiora sæcula excutiat, qui grauioribus aut paribus pressi, ueniam tamē Deum exorarint. Nulla quoque possunt tanta circumstare pericula, quin occurrant, facta Domini reputanti, qui manu Dei, ex plus aut æquè difficilibus & ancipitibus, erepti sint. Nulla denique terrebit tantopere formidabilis uis hostium, quin memorans gesta Domini, magis aut æquè formidabilem, fractam diuinitus, illico agnoscat. De hac factorum Dei perpensione, plura in Psalmum septuagesimū septimum.

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra defectionis ad te. Selah. Propera, responde mihi Iehouah, defecit spiritus meus, ne abscondas faciem tuam à me: & assimilatus sum cum descendentibus in foueam. Serua me in mane bonitate tua, quia in te confisus sum: notam fac mihi uiam qua ambulem, quia ad te attollo animam meam. Libera animam meam, quia ad te obtego.) Ver. 6, 7. 8. et 9. ad uerbum. Diligens & religiosa factorum Dei reputatio, nō potest animum laborantem non illico recreare, & fiducia diuinæ bonitatis animare, ita commodum iam subijcit, ut manus ad Deum extenderit, hoc est, seriò & ardenter sit precatus, cuiusmodi precationis proprius gestus est, manuū in cœlos expansio. Magni affectus reticentia est in hoc uersu: Anima mea sicut terra sitiens uel torrida ad te, hoc est, Sicut eiusmodi terra ariditate fathiscens, ingens imbris desyderium testatur: ita fertur ad

B te, desyderio opis tuæ anima mea, mox defectura, nisi ei adsis euestigio. Hinc et Selah huic uersui subscripsit, & in septimo statim adiecit: Propera, annue mihi, defecit spiritus meus. Quæ omnia animum, non iam cum metu, sed morte ipsa colluctantem indicant. Vnde & id quoque subiecit: Ne similis euadam descendentibus in foueam, planè extinctus, cui proximus erat. Eisdem affectibus flagrat & uersu octauo. Petit enim, ut faciat se Deus mane audire bonitatem suam, quod uel pro, maturè, dixit, uel significauit tempus matutinum, sacræ precationi peculiariter consectarum: quia ardentiores preces solebant matutino tempore haberi, & nullo ferè alio Dominus, suis respondere apertius, ut nullo quoque tempore, percipiendis responsis Dei, animus est æquè idoneus. A. Ezra refert ad id, quòd omnia negocia & actiones hominum soleaut mane auspicari. Sic putat Dauidem orasse, ut Deus lato auxilio quasi manè, nouum institutū, & aliud negocij secum inciperet. Kimhi putat tempus matutinum, pro secundo & prospero positum: sicut uespera & nox, sæpe pro aduerso & infœlici accipitur. Porrò cum oret, ut Deus faciat se audire bonitatem suam, hoc est, promissa bonitatis suæ rite percipere, ac notam uiam, qua gradiatur, hoc est, quid nam incœptet, quò se recipiat, ut hostiū manus effugiat, & ipsi simul Deo suo probetur, uerisimilius dici existimo, per manè hic intelligi, tempus oraculis peculiariter deputatum, nempe matutinum. Quanquàm non dubitem, simul & maturitatem auxilij significatam. Illud in uersu nono: Quoniam apud te obtego, uel abscondo, subaudi me, de latibulo specus dixit. In eo tectus hominibus, & in conspectu esse Dei optabat.

Doce me facere placitum tuum, quia tu Deus meus: spiritus tuus bonus deducat me in terra recta. Propter nomen tuum ò Iehouah, uiuifica me, in iustitia tua educ me, ex angustia animam meam. Et in Ver. 10. 11. & 12. ad uerbum

C *bonitate tua conficies inimicos meos, & perdes omnes coartatores animæ meæ, quia ego seruus tuus.)*

Vt necesse est ei omnia optime cedere, qui Deo gratificari studuerit, precatur uersu decimo, ad hoc se institui, & duci diuino spiritu in terram rectam, id est, uiam rectam, institutú rectum. Reliquis duobus uersibus, orat se uiuificari, hoc est, restitui. Fuerat enim propè, non metu solum, sed re ipsa extinctus, & hostes perdi, cum ipse seruus sit Dei, sanctificando nomini eius, penitus addictus. Vnde ait: Propter nomen tuum, quod ego restitutus, pro uiribus prædicabo. Meritis nihil tactat: iustitiæ, hoc est, bonitati Dei tantum nixus, opem implorat.

ARGVMENTVM PSALMI
Centesimi quadragesimi quarti.

PRædicat Deum, quód se omnibus periculis & infestatione hostili liberatum, in Regem exaltaßet, ac regnum suum omnium ada fœlicitate fecisset florere.

PSALMVS CENTEsimus quadragesimus quartus.
ἐυχαριστικὸς.

1 DAuidis. Laudetur propugnator meus, qui insti
tuit manus meus, qui instituit manus meas ad prę
lium, & digitos meos ad bellum.
2 Qui bonitas est, qua fruor, munimentum me
um, arx mea, & ereptor meus, clypeus meus, & in
quo præsidium meum colloco, qui subijcit popu
D lum sub me.
3 O Iehouah, quidnam est homo, quòd sic eum agnoscis, mortalis,
ut tanti eum facias?
4 Homo nihilo similis est, dies eius habent instar umbrę euanescẽtis.
5 Iehouah autem demitte cœlos tuos & descende, continge montes
& fumigant.
6 Eiaculare fulmina & disperge illos, emitte sagittas tuas & disturba
7 illos. Demitte è sublimi manum tuam, & eripe me, libera me ab
aquis ualidis, è manu alienorum.
8 Quorum os uana loquitur, & quorum dextera, dextera est pa-
trans dolum,
9 Deus carmen nouum cantabo tibi, cum fidibus & decachordo ca
nam tibi.
10 Qui fers opem Regibus, qui eripuisti Dauid seruum tuum à gla-
dio noxio.
11 Eripe me & libera me è manu alienorum, quorum os uana loqui-
tur, & quorum dextera, dextera est patrans dolum.
12 Vt filij nostri habeant in adolescentia sua, instar plantularum fœli-
citer enatarum: filiæ nostræ sicut anguli ædium perpoliti, templi de-
corem referentes.
13 Penuaria nostra plena sint, ut uaria inde genera bonorũ depromãt,

greges

A greges nostri millibus myriadibusq; aucti, repleant uicos nostros. 14
Boues nostri idonei sint ferendis oneribus, non sit perruptio, non
emigratio, non clamor in plateis nostris.
Fœlix populus qui sic habet, fœlix populus cui Iehouah pro deo est. 15

D*Auidis. Laudandus Iehouah rupes mea, qui docet manus meas ad prælium, digitos meos ad pu-* Ver.1. & 2.
gnam. Bonitas mea, & munimentum meum, & arx mea, & ereptor mihi, clypeus meus, qui ad uerbum.
subijcit populum meum sub me.) Expendens Dauid, quàm mirificè Deus se hostibus
suis superiorem, et Regem multò augustissimum reddidisset, celebrat eum hoc
nomine, quod manus suas instituerit ad prælium &c. Idem habetur uers.35. Psal.18.
Robur siquidem & industriam cùm bella gerendi, tum manus fœliciter confe-
rendi, mirificè adeò sibi Deum suppeditasse agnoscebat, ut nō nisi diuinitus in-
stitutum atq; instructum se fuisse, dicere iure poterit. Hinc tanta congerie lau-
dis titulos in sequenti uersu coaceruauit: quibus omnibus prædicat, Dei ope, se
& pericula euasisse, & hostes deuicisse. Fusius eos explicaui in uersu 3. Psalmi 18.
Pleraq; enim quæ hic Psaltes canit, & illic habentur.

Iehouah, quid homo, quòd agnoscis eum, filius mortalis, quòd reputas eum? Homo nihilo similis Ver.3. & 4.
est, dies eius sicut umbra transiens.) Ex hac autem diuinæ erga se bonitatis perpensio- ad uerbum.
ne, subijt eius animum admiratio: cui similis habetur uersu quinto Psalmi octa-
ui. Quum enim homo & mortalis esset, indignum se putauit, qui tantis hono-
ribus cumularetur à Deo.

Iehouah inclina coelos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Fulmina fulminationem, Ver.5. 6. 7. et
& disperge eos, mitte sagittas tuas & disturba eos. Mitte manus tuas è sublimi, eripe me, & libera me 8. ad uerbum.
ab aquis amplis, à manu filiorum alienorum. Quia os eorum loquitur uanitatem, & dextera eorum
dextera mendacij.) Memorat precem, qua opem contra hostes suos insignem &
coelestem, demonstrante scilicet deo iram suam in illos, terrifica tempestate, o-
rauit. De qua ratione opis diuinæ, dixi pleraq; in Psalmo.18. à uersu.8. usq; ad uer
B sum.17. ubi eadem habētur. Demittit coelos Deus, cum facit atras nubes incum-
bere montibus. Tangit montes, cum eos uel ferit fulminibus, uel ceu fumare fa
cit caliginosa nube, & sic deijcit ac metu e necat hostes suos. Versu.7. orat, uel po
tius orasse se memorat: quod uersu.17. Psalmi.18. gloriatur factum. Aquas uali-
das, uocat filios alienos, spiritu scilicet dei uacuos, eoq; à uero Iisraele extraneos.
De quibus dixi in uersum ultimū Psalmi decimi. Versu octauo dicit, dexteram
eorum esse dexteram fraudis: quo intelligit, ut ore soliti fuerunt mentiri, ita ma
nu fraudulenter quoq; agere consueuisse.

Deus canticum nouum canam tibi, in fidibus decacordo psallam tibi. Dans salutem Regibus, eripi- Ver.9.10. &
ens Dauid seruum suum à gladio noxe. Eripe me, & libera me è manu filiorum alienorum, quorum 11. ad uerbum
os loquitur uanitatem, & dextera eorum dextera mendacij.) Noua & admiranda ratione
à Deo adiutus, promittit nouum quoq; carmen, quo Dei in se bonitatem cele-
bret. Et canat, ut neminem esse, qui ope eius non egeat, ne Reges quidem: ita ex
promptissima ipsum bonitate, omnibus se inuocātibus opem ferre, maximam
autem tulisse sibi suo seruo. Hęc uersu decimo. Versu undecimo, repetitur quod
præmissum est uersibus septimo & octauo.

Quòd filij nostri sicut plantationes, crescentes in iuuentute sua: filiæ nostræ sicut anguli politi, simili- Ver.12.13.14.
tudine templi. Penuaria nostra plena, proferentes ex specie ad speciem, greges nostri millibus myria- & 15. ad uer-
dibus sese augentes in uicis nostris. Boues nostri onerarios, non ruptio, & non egressus, & non cla- bum.
mor in plateis nostris. Fœlicia populo cui sic, fœlicia populo, cuius Deus Iehouah est.) Canit fœ
licitatem quam orauerat, et Dominus se regnante quoq; dederat, nempe nume
rosam & optatam sobolem, pecora multa & fœcunda, tum annonæ abundan
tiam, deniq; incolumitatem & pacem, iuxta illam Domini promissionem: Fœ-

C liciter proueniet fructus uentris tui, fructus terrę tuæ, fructus pecoris tui. Item: Fœlicitet habebis in ciuitate, in agro &c. Deut. 28. Precatus ergo eſt, ut populus filios habeter, ceu elegantes arbuſculas excreſcentes, filias ut anguli domus, quos ancones uocant, ornatas & decoras. Solent namq; illi pre alijs partibus ædium exornari. Addit ſimilitudinē templi uel palatij regij, utpote rariore cultu exornati. Ornatus ſiquidem peculiariter puellarum eſt. Debent tamen Chriſtianæ, malle pietate quàm auro & gemmis ornari. De hac re dixi in uerſu. 15. Pſalmi. 45. Abundantiam prouentus canit uerſu tredecimo. In eo accipit מְזָוֵים pro recōditorijs, & locis ædium penitioribus, in quibus ſolent reponi frumenta, & alia ad uictum neceſſaria. Inde uerti: Penuaria. Hæc dicit plena, è quibus proferant, uel miniſtri, uel patresfamilias uaria genera, de hac & illa ſpecie. Alij hoc מִזַּן אֶל זַן reddunt è uictu in uictum. Sed uidetur dilucidius eſſe, ſi זַן pro מִין, id eſt, ſpecie accipiamus: ſicut 2. Paralippomenon ſexto, זְנִים מְרֻקָּחִים uaria genera pigmentorum dicuntur. Quidam מְפִיקִים neutraliter accipiunt, intelligentes uatem orasse, ut penuaria præ copia exuberarent, de genere in genus, hoc eſt, ita redundarent, ut omnia permiſcerentur. Prior ſenſus natiuæ uerbi מְפִיקִים magis quadrat, poſterior orationis contextui: quem tamen ſi libeter amplecti, maſim illud de genere in genus intelligere, non de permixtione, ſed quòd uoluerit precari, penuaria populi ſic exuberare, ut de genere ad genus uaria uelut extruderent. Illo greges noſtri מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת, quod, ſi ita loqui liceret, ad uerbum redderetur, milliſicantes & myriadiſicantes, ſignificare uoluit ita auctos fuiſſe, in millia & myriades, ut omnes uicos repleuerint. Verſu quartodecimo uocat boues onerarios, robuſtos & ualidos ad agriculturam, trahendaq; plauſtra onerata. Illud non פֶּרֶץ id eſt ruptio, intelligit A. Ezra de perruptione urbis per machinas hoſtiles, & per egreſſum, emigrationē in exilium, per clamorem, coartationem intra urbem, aliasq; calamitates, unde homines uociferari ſolent. Cecinit ergo hac particula, de pace & incolumitate populi. Si quis autem uelit per perez intelligere quamlibet exitialem plagam, uel ſubitò incidentem cala- 3

D mitatem, ei patrocinabitur nōnihil, quod ſecundo Regum ſexto cap. legimus, extincto ſubita plaga Vza ſacerdote: Et conturbauit Dauidem, quòd פָּרַץ Iehouah פֶּרֶץ, id eſt, plaga percuſſit Vza. Kimhi interpretatur פֶּרֶץ orbitatem, uel ſterilitatem, etiam in adducto loco libri Regum. Verum magis uetiſimile eſt, plagam ita dictam, qua ſubitò Deus Vza eripuerat, & ita totā eam pompam διέκοψεν conſciderat, diripuerat, ut habet Græcus interpres. Vtcunque autem perez accipias, egreſſum omnes de emigratione è proprijs ſedibus intelligūt. Verſu ultimo canit fœlicem populum cui hæc ſint: Dei enim dona ſunt. Addit autem, fœlicem populū cui Deus ſit Iehouah: qui nimirum tantis ſuos beneficijs cumulat, iuxta promiſſa ſua, Leui. 26. Deut. 28. Pſal. 25. 34. & 37. dixi de æterna ſanctorum fœlicitate, quæ certè ampla eſt etiam reuelato Euangelio, & ſi ſuos quoſq; habeat, in quibus oſtentet Deus bona ſæculi futuri.

ARGVMENTVM PSALMI CXLV.

TAm effuſam eſſe Dei in omnes bonitatem, ut illam uniuerſa deprædicent, præcipuè autem ſancti, qui illa plenius fruuntur.

A ## PSALMVS CXLV.

εὐχαριστικὸς καὶ λατρευτικός.

HYmnus Dauidis. Extollam te Deus, ô Rex, & prædi- 1
cabo nomen tuum, per cuncta sæcula.
Quotidie prædicabo & laudabo nomen tuũ, per cun 2
cta sæcula.
Magnus est Iehouah, & laudatus plurimum, magnitudo eius ne- 3
quit peruestigari.
Ætas ætati opera tua collaudabit, adnunciabunt facinora tua. 4
De splendore & decore celebritatis tuæ, de'q; mirandis factis tuis 5
commentabor.
Virtutem miraculorum tuorum effabuntur, magnitudinem tuam 6
memorabo.
Memoriam multę bonitatis tuæ iactabũt, de iustitia tua ouabũt. 7
Propensus ad beneuolentiã, & pronus ad humanitatem Iehouah, 8
tardus ad iram, & multus bonitate.
Beneuolus est Iehouah uniuersis, & benignitas eius in uniuersa o- 9
pera eius.
Celebrabunt te cuncta opera tua, & prædicabunt te boni tui. 10
Decus regni tui dicent, & facinora tua attollent uerbis. 11
Vt nota faciant hominibus facinora eius, decus, ac splendorẽ eius. 12
B Regnum tuum, regnum in omnia sæcula, & potestas tua per cun 13
ctas ætates.
Sustentat Iehouah quicunq; labascunt, & erigit cũctos depressos. 14
Oculi omnium ad te suspiciunt, & tu das illis cibum in tempore. 15
Aperis manũ tuam, et satias cuncta animantes pro sua uoluntate. 16
Iustus est Iehouah in cunctis institutis suis, bonus in omnibus fa- 17
ctis suis.
Propè adest Iehouah omnibus inuocantibus ipsum, qui inuocãt 18
ipsum ex fide.
Quæ grata sunt timentibus se facit, clamorem eorũ audit & seruat 19
eos. Custodit Iehouah cunctos ipsum diligentes, & uniuersos im- 20
probos exterminabit.
Laudem Iehouæ loquetur os meũ, & prædicabit omnis animans 21
nomen sanctum eius in omnia sæcula.

L*Aus Dauidis.* *Extollam te Deum meum, ô rex, & prædicabo nomen tuum in sæculum & usq;.* *In* Vers. 1. 2. et. 3. ad uerbum.
omni die prædicabo te, & laudabo nomen tuum in sæculũ & usq;. *Magnus Iehouah & laudatus ualde, & magnitudinis eius non est exploratio.)* In genere laudes Dei celebrat, ut et Psalmo. 103. & .104. Quantò uerò cùm ipse studio laudandi eius ardeat, tum quàm laudes eius uniuersæ quoq; creaturę, præcipuè sancti, propendeant amplissima scilicet bonitate eius largissimè perfusi, canit per totum ferè Psalmum. De suo

 po-

C potissimũ studio in laudes Dei canit uersib. tribus primis. Notum erat hoc ex certa eius in Deum fide, qua illum Deum & Regem suum, hoc est, omnis boni authorem agnoscebat & adorabat. Hinc ut nunq̃ non Dei in se bonitatem sentiebat & mirabatur, ita ferebatur continuò in laudes eius. Quibus quo intendebat studiosius, hoc magis experiebatur Deum laudibus omnibus infinito maiorẽ, quippe cuius in bonitate magnitudo & amplitudo peruestigari nequeat.

Ver. 4. 5. 6. et 7. ad uerbum. *Generatio generationi celebrabit opera tua, & fortitudines eius adnunciabunt. Splendorem decoris celebritatis tuæ, & uerba mirabilium tuorum loquar. Et uirtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudines tuas memorabo. Memoriam amplæ bonitatis tuæ effundent, & iustitiam tuam ovabũt.*

Hic & alios secum laudes Dei celebraturos memorat, & quidem per omnes generationes: sicut ille sua bonitate cumulat quàm plurimos omnibus sæculis, potiss. autem à glorificatione Christi, quò uidet respexisse. Porrò per magnitudinem, splendorem, decorem, & celebritatẽ Dei, uirtutem uel facinora atq; miracula Dei, quorũ meminit, intelligit effusam eius in omnia, lateq́; adeò patentem bonitatem. Ver. 7. canit, quàm cupide etiam, quantoq́; cum affectu, omnia iure Deum prædicent. Inde usus est uerbo יַבִּיעוּ, id est, effundent, uel eructabunt, ut reddunt alij. Est enim, ex animo redundanti uerba fundere, & effluere potius quàm loqui. Ad idem usus est & uerbo ouandi.

Ver. 8. 9. 10. 11. 12. ad uerbum. *Beneuolus & misericors Iehouah, procul ira, multus bonitate. Bonus Iehouah omnibus, & miserationes eius super omnia opera eius. Celebrabunt te ô Iehouah, omnia opera tua, & boni tui prædicabunt te. Decus regni tui dicent, & fortitudinẽ tuam loquentur. Ut notam faciant filijs hominis fortitudinem eius, & decus splendoris regni eius.)* Quæ canit uer. 8. habentur & uersu. 15. Psal. 86. item uersu. 8. Psal. 103. Elogium Dei est, quod legimus Exod. 34. Bonitatem effusam in omnia, canit uers. 9. Inde cunctas quoq; creaturas, maximè uerò sanctos, qui ut Dei uerè sunt, ita bonitatem eius sedulo æmulantur, Deum celebrare, & decus regni eius atq; uirtutem, id est, omnibus optimè prospicientem

D potentiam, sapientiam, & bonitatem Dei, memorat uersibus. 10. 11. & 12.

Ver. 13. & 14 ad uerbum. *Regnum tuum, regnum omniũ seculorum, & potestas tua in omnem generationẽ & generationem. Sustentat Iehouah omnes cadentes, & erigit omnes incuruos.)* Sempiternitatẽ regni eius canit uer. 13. Vers. 14. q̃ sit idem salutare depressis & miseris. Regna & potestates mũdi, diuitibus ferè ac potẽtibus tantũ utilia sunt. Hoc autẽ prospicit & seruat desertis, adflictis, & à mũdo proculcatis. Cadẽtes uocat, q periclitãtur, & casui, hoc est, morti proximi sũt: Incuruos, iniurijs uel morbis depressos, fractos, et cõtritos

Ver. 15. 16. & 17. ad uerbum. *Oculi omnium ad te sperant, & tu das escam illis in tempore suo. Aperis manum tuam, & satias omnem uitam beneplacito. Iustus Iehouah in omnibus uijs suis, & benignus in omnibus factis suis.)*

Pasci omnia diuinitus, canit uer. 15. & 16. In quo, pro, Oculi omniũ in te respiciunt, nimirum expectantes se benignitate tua pascenda, dixit: Sperant in te. Ad quẽ enim pro ope suspicimus, ab eo illã utiq; speramus. In. 16. illud: Satias omnia beneplacito, idẽ est atq;, secundũ beneplacitũ, ex animi sentẽtia. Ver. 17. uelut epiphonemate priores laudes sũmat, prædicãs Deũ benignũ sese exhibere in omnibus quę gerit, quæq́; fecit. Et hic uidere est, iustũ & bonũ in scripturis pro eodem accipi. *Prope est Iehouah omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Beneplacitũ se timentiũ facit, & clamorẽ eorũ audit, & seruat eos. Custodit Iehouah omnes diligentes se,*

Ver. 18. 19. 20. & 21. ad uerbum. *& omnes improbos deuastabit. Laudem Iehouæ loquetur os meum, & prædicabit omnis caro nomen sanctitatis eius, in sæculum & usq;.)* Prædicat peculiariter bonitatẽ Dei erga sanctos, ipsum ex fide inuocantes, syncera religione colentes, & ex animo diligentes. His propè esse se declarat, dum benignus uocis eorũ semper respondet, hostesq́; eorum improbos tandem penitus abolet, quod canit uersu. 20. In quo præterea huc respexit, q̃ sancti sæpe periclitari uidentur, & agere fœliciter improbi. Consolatur ergo diligentes Deum, quod norunt, quantacunq; incidant mala, se ita custodiri diuinitus, ut nihil ipsis queat nocere. Improborum autem fœlicitatem breui sempiternis cruciatibus commutãdum, illis planè exterminatis.

Versu ultimo claudit Psalmum, ut cœpit, sempiternam scilicet, & apud se & o-
A mnes amantes fore laudem Dei. Soli nanque impij Deum uituperát, alia omnia laudes eius perpetuò deprædicant, sancti uerbis & inculpatis moribus, reliqua attestatione amplissimę in se bonitatis eius. Ea & in reprobis quidem eximiè relucet, at dum cuncta ad uoluntaté Satanæ, indeque ad innocentiæ & pietatis profligationem, detorquent, quantum in ipsis est, soli Deum dedecore afficiunt.

ARGVMENTVM PSALMI CXLVI.

Hymnus est eius argumenti, cuius & precedens Psalmus, nisi quod hic à fidendo hominibus peculiariter dehortatur: cum Deus sit, qui solus iuuare & possit et uelit, quod tot et tam ampla eius beneficia in omnes abundè declarant.

PSALMVS CXLVI.

εὐχαριστικὸς καὶ ἐπαινετικός.

LAudate Existentem. Lauda anima mea Iehouā. Lauda 1 2
bo Iehouā dum uixero, canam Deo meo dum fuero.
Nolite Principibus niti, aut ullis hominibus, quibus nō 3
est ut opem ferant. Emigrat spiritus eorū, & reuertūtur
ipsi in terram suam, eo die pereunt cuncta eorū consilia. 4
Fœlix qui auxiliū quærit à Deo Iaæcob, cuius spes est in Iehouam 5
Deum suum. Qui finxit cœlos & terrā, mare & quæcūque in his 6
continentur, qui seruat fidem in sæcula. Qui uindicat iniurijs affe 7
ctos, qui dat cibum esurientibus, Iehouah soluit uinctos.
Iehouah dat uisum cæcis, Iehouah erigit depressos, Iehouah diligit 8
iustos. Iehouah custodit aduenas, pupillos & uiduas extollit, & in- 9
B stitutum improborum euertit. Regem aget Iehouah in sempiternū 10
Deus tuus Zijon in omnes ætates, laudate Existentem.

L*Audate Iah, lauda anima mea Iehouam. Laudabo Iehouā in uia mea, Psallam Deo meo dū extitero.*) Flagrantem in laudes Dei affectū prodit, dū suā animā, hoc est, seipsum ad illās inuitat. Eiusdem est & quod laudaturum se Deum profitetur, dum uixerit. Sempiternā enim in se bonitatem Dei fore, spiritu persuasus, credebat, ideo decebat, ut prędicandi hanc, studium nunquam remitteret. *Ver. 1. & 2. ad uerbum.*

Nolite niti optimatibus, in filio hominis, cui non est salus. Egreditur spiritus eius, reuertitur in terram suam, in die illo pereunt consilia eius.) Vt uerò ad idem alios quoque permoueat, reuocat eos à fiducia in homines, ad fiduciam in Deum, quamque ille cumulatè benefacere soleat, cōmemorat. Qui nanque Deo fisi fuerint, bonitatem eius in se agnoscunt tam effusam, ut laudibus ipsius nihil queant habere prius. Efficacissimè autem à spe in homines collocanda deterret, si quis singulis, quæ canit, animum aduertat. Primum cum dixerat נדיבים, id est, Principes, Optimates, quibus est, unde suo uiuant arbitrio, statim adiecit, in filio hominis, monens illos, quamlibet diuites & potentes, adhuc nihil nisi homines esse, eoque mortales & miseros, qui ne sibi quidē possint auxilio esse. Nam ipsis nihil magis remorari cupientibus, emigrat eorum spiritus, & reuertūtur ipsi, nihil nisi terra & puluis, in terram & puluerem. Sicque fit, ut uno die, imò momento, ipsis extinctis, pereāt quæcunque cogitarant, quæ instituerant, nihilque sit, quod metuant iam ab eis, quibus parauerant mala, nihil quod gaudeant, quibus destinauerat bona. Verè ergo non est illis salus, quam ferant à se pendentibus, non auxiliū quo quisquā iuuetur. Scitè igitur in eandem sententiam Iesha. 2. dixit: Subducite uos ab homine, cuius anima in naribus moratur, quid est, quod debeat alicuius fieri? Cū ergo inane adeo, ac prorsus nihilum est, auxilium hominū, rectè succinit. *Ver. 3. & 4. ad uerbum.*

C *Fœlicia ei cui auxilio est Deus Iaæcob, spes eius ad Iehouam Deum suum. Qui fecit cœlos & terram, & quæcunq; in eis sunt, qui custodit ueritatem in sæculum. Qui facit iudicium iniuriam passis, dat cibum famelicis, Iehouah soluit uinctos. Iehouah aperit cæcos, Iehouah erigit incuruos Iehouah diligit iustos. Iehouah custodit aduenas, pupillum & uiduam attollit, & uiam improborum euertit.)*

Ver. 5. 6. 7. 8. & 9. ad uerbum

Merito fœlicem canit eum cui opem fert Deus Iaæcob, Deus uerus quē nimirū sancti colunt, fert autē hanc omnibus in se sperātibus. Nam primū est huic sūma potentia, summæ opes, immēsæ copiæ, ut qui finxerit hos cœlos, hāc terrā, hoc mare, & quæcunq; in his cōtinentur, nec fecerit modo, sed & seruet, custodiens fidem in sæcula, id est, ex fide optima cuncta administrans, gubernatione salutifica & perenni. Deinde solus is est, qui iniuriam passos uindicat, cum à potentibus mundi iniuriæ ferè cumulentur, & tum maximè, quando uideri uolūt illas uindicare, siue id iure, siue bello facere, simulent. Præterea unus est qui pascit, unus qui uinculis eripit, quas duas calamitates, famis scilicet & uinculorū, cum memorat, nempe maximas, per eas intelligit quaslibet. Corporis tamen morbos uidetur peculiariter memorare uer. 8. cui similis est 14. Psal. pręcedētis. Nam incuruos uel depressos intelligit, morbis fractos. De iniurijs enim dixit uersu præcedenti. Cæcitatis igitur meminisse uidetur, ut ex ea significaret quemlibet membrorum defectum, aut mutilationem, incuruitatis uero uel depressionis, ut ea notaret, quamlibet imminutionem uirium. Porrò non quibuslibet sic affectis solet Deus auxilio esse, id in eo expressit, quod subiecit, Iehouah diligit iustos, hoc est, ut aliàs sæpe dixi, iustitiæ studiosos. Postremo adesse eum inopibus, qui malorum iniuriæ potissimum patent, & si nondum summæ calamitosi sint, ut sunt aduenæ & peregrini, pupilli & uiduæ, canit uer. 9. Est siquidē summæ bonitatis, erga eos sese potissimum exerere, qui ope eius maximè egent. Vbiq; autem scriptura prædicat Deo singulari curæ esse peregrinos, pupillos & uiduas, quare & seuerissimè uetat eos lædere Exod. 22. & alibi. Quod hic subijcit, Et uiam improborum euertet, antithesim habet ad illud, Iehouah iustos diligit, in uersu octauo.

D

Regnabit in sæculum Iehouah Deus tuus Zijon, in generationem & generationem, laudate, Iah.)

Ver. 10. ad uerbum

Hic uersus habet gloriationē de regno sempiterno Dei, qui solus optimè cūcta instituit & moderatur. Huius regnum præcipue in Zijon, sanctorū Ecclesia, cernitur, ideo eā nominatim appellat, inquiens, Deus tuus Zijon. Hęc q fide posset cognoscere, ęternū quoq; se Regi huic addiceret, nihilq; curaret prius, quā ipsius uoluntati gratificari, à qua agnosceret iam & accepisse se, & accepturum omnia.

ARGVMENTVM PSALMI. CXLVII.

INuitat ad laudes Dei nominatim Iisraelem, & ciues Ierusalem, quos rursus ab ipso canit colligendos, utq; id certò sperent, potentiam & bonitatem eius, cum in omnia, tum peculiariter in Iisraelem multis deprædicat.

PSALMVS CXLVII.

εὐχαριστικὸς καὶ παραμυθητικός.

1 LAudate Existentem, nam canere Deum nostrum res est amœna atq; iucunda, laudare eum, optabile,

2 Iehouah ædificabit Ierusalem, congregabit extorres Iisraelis,

3 Ille sanat confractos corde, curat miserè laborantes,

Suppu-

A Supputat numerum stellarum, & indit uniuersis nomina. 4
Magnus Dominus noster, & ingens uirtute, intelligentiæ eius ne- 5
quit iniri ratio.
Attollit mansuetos Iehouah, deijcit ad terram usq; improbos. 6
Cantate Iehouæ uoce celebrantes, canite Deo nostro in cythara. 7
Qui obducit cœlos nubibus, & parat terræ imbrem, producitq; 8
herbam in montibus.
Qui dat iumentis cibum suum, pullis coruorum inuocantibus. 9
Non delectatur robore equi, non complacet ei in tibijs uiri. 10
Complacet ei in ijs qui ipsum timent, qui ad bonitatem eius suspi- 11
ciunt.
Effer laudibus ô Ierusalem Iehouam, lauda Deum tuum Zijon. 12
Quia uectes portarum tuarum roborabit, cumulabit beneficijs ci- 13
ues tuos intra te.
Ille terminos tuos donat pace, satiat te similagine. 14
Ille amandat iussa sua in terram, magna celeritate currunt mandata 15
eius.
Dat niuem ceu lanam, pruinam uelut cinerem spargit. 16
Proijcit tanquam buccellas glaciem suam, quis consistat à frigo- 17
re eius?
Amandat rursus iussum suum, & liquefacit ea, reducit spiritū suum 18
B & stillant aquæ.
Qui adnunciat iussa sua Iaæcob, cerimonias suas & decreta sua 19
Iisrael.
Cum nulla gente sic egit, nec fecit eis nota sua decreta, laudate Exi- 20
stentem.

EXPLANATIO PSALMI.

L*Audate Iah, quoniam bonum canere Deum nostrum, suauis, expetenda laus.*) Aman- Ver. 1. ad uerbum
ti Deum nihil adfert maiorem uoluptatem, quàm deprædicare il-
lius laudes. Inde ad has inuitans, testatur, canere Deū, uirtutesq; eius
celebrare, esse rem cū primis amœnā, & uoluptiferam, id enim טרב
hic, ut & multis alijs in locis significat, tum iucundum atq; suauem,
quod exprimit uox נעים. Idem dicit & sequēti particula, optabilis laus, sic red-
didi, sequutus. A. Ezra, qui באוה passiuum putat, ab אוה, quod concupiscere
significat. Hoc nanque significatum magis quadrat cum טרב ונעים, id est, a-
mœno & iucundo, quàm pulchra, quod באוה significat, si deducas à נאוה ut
plerique faciunt.

Iehouah ædificat Ierusalem, colliget dispersos Iisraelis. Qui sanat confractos corde, & obligat Ver. 2. 3. 4.
plagas eorum. Supputat numerum stellarum, omnibus nomina uocat.) Reddit caussam, cur ad uerbum.
sancti debeant adeo laudibus Dei delectari, nempe Iehouam Ierusalem rur-
sum ædificaturum esse, & expulsos eius iterum collecturum. Hinc coniectura
est,

est,compositum hunc Psalmũ cum soluta fuisset captiuitas Babylonica,& per- A
exiguæ tamen essent adhuc res Iudaicæ. Spem uero huius inde cõfirmat,quod
canit Deũ solere opem ferre miseris, cum omnia posse ac nosse,bonitatemq́ in
omnia incomparabilem effundere. Primum de ipso prædicat,quod & possim
scriptura inculcat,eum confractis corde,hoc est, summe adflictis, bonitate sua
mederi,omnemq́ eorum molestiam leuare. Idq́ uocat per metaphoram,obli-
gare. Vulnera enim cum curantur,solent obligari. Eadẽ usus est & Iesha.1. De-
inde canit Deum enumerare stellas,& eis indere nomina,de quo uer.4. Id ue-
ro ad hoc,ut fidem faceret,Deo perfacile esse,dispersos per regiones terræ Iisrae
litas colligere,qui spersas per multò uastiores regiones cœli stellas numeret,&
nomina singulis indat. Posuit autem indere nomina stellis,pro certiore cogni-
tione. Quibus enim damus nomina,ea planè cognita habeamus oportet.

Versus. 5.6. ad uer. *Magnus Dominus noster, & ampla uirtute, intelligentiæ cuius non est numerus. Attollit mansue
tos, Iehouah, humilians improbos usq; ad terram.)* Canit nũc immensitatẽ potẽtiæ atq; sapiẽ
tiæ Dei uerbis simplicibus,uolens monere,Deum & posse cogere rursus suũ po
pulum,& nosse uias quibus id conficiat,quamlibet longè latéq; essent dispala-
ti. Quod uero etiam id uelit,ex eo facit credibile uer.6. quod semper consueue-
rit extollere adflictos,& adflictionem suam æquo animo ferentes, id est, man-
suetos,deijcere autem ad terram,id est,prorsus prosternere improbos. Hinc sa-
nè fidem sibi merito populus firmabat: Deum se innocuum,& iam pietati stu-
dentem,haudquaquam diutius libidini impiorum gentium permissurum.

Versus. 7.8.9 ad uerbũ. *Canite Iehouæ cum laude psallite Deo nostro in cythara. Qui obducit cœlos nubibus, parat terræ
pluuiam, facit prouenire in montibus herbam. Qui dat pecori cibum suum, filijs corui qui inuocãt.)*
Confirmata spe restitutionis populo,ex his quæ de Dei & potentia,& bonitate
memorauit, nũc tanquam indubitatò iam instaret,ut populum suum Deus li-
beraret,& eueheret,ad laudandum eum,cum uoce,tum organis inuitat uer.7.
Præterea quo amplius hanc fidem confirmet,memorat uer. 8. & 9. bonitatem B
Dei & in bestias quibus oberrãtibus in auijs montibus facit demisso imbre her
bam prouenire,& pascit pullos coruorum,quos matres implumes deserũt. Fe-
runt enim simul atq; hi exclusi sunt, eo q́ tum albi, matres indignitas degeneri
partui, auolare, & illos prorsus negligere. Si iam his benigne adeo Deus pro-
spicit,ut eos uel rore,ut quidã putant,uel enatis in nido uermiculis,pascat,cro-
citationem eorum,tanquam precem ad se fusam reputans,quãto ampliore bo
nitate aderit populo suo,ex fide,ad ipsum uociferanti: Pluris siquidem illi mul
to est,quàm pulli coruorum,ut dixit Seruator Lucæ 12. Hanc coruorum pastu-
ram memorat & Iiob 38.

Versus. 10. & 11. ad uerbum *Non delectatur uirtute equi, non afficitur tibijs uiri. Afficitur Iehouah timentibus se, suspicienti-
bus ad bonitatem suam.)* Excludit per occupationem, cogitationem carnis, diffi-
dentis de hac restitutione Iisraelis, propterea quòd nullis esset instructus uiri-
bus,nullos haberet uel ualidos equos,uel uiros robustis tibijs,hoc est, corpore
probè compacto & robusto. Canit enim Deum non delectari uel robore equi,
uel tibijs uiri,ut quibus hæc sint,opem ideo præsentius ferat, sed delectari se ti-
mentibus,& illis uirtute sic adesse, ut potentiam quamlibet facillimè uincant.
Quod uerò dixit,Deum non delectari robore equi,& tibijs uiri,in hoc solũ di-
xit, ne quis putet, ob hæc libentius ijs Deum adesse, quibus hæc contigerunt.
Alioqui probantur Deo cũcta sua opera & dona.

Ver. 12.13. & 14. ad uerbũ. *Lauda Ierusalem Iehouam, lauda Deum tuum Zijon. Quis firmat uectes portarum tuarum, bene
facit filijs tuis in medio tui. Qui a ponit pacem terminos tuos, adipe frumenti satiat te.)* Exclusa
iam per ea,quæ præmisit,omni diffidẽtię caussa Vates iterũ hortatur Ierusalẽ,ut
Deũ collaudet,quia sit portas ipsius cõfirmaturus,& filijs eius, hoc est, ciuibus
bene

A benefacturus, curaturusq́, ut habeant quàm fœlicissimè, nō intra urbem solū, uerum in omnibus quoq́ finibus, nec pace solum, sed omni quoque rerum abundantia beari, id quod significauit per illud: Satiabit te adipe frumenti, id est, simılagine, quę est purior tritici farina, cribro tenuissimo à polline secreta, ita ut ex polline restante, uelutisecūdaria simila elici possit, crassiorq́ rursus pollen, à furfuribus laxiore incerniculo succernatur. Voluit siquidem canere tantam eius fore frumēti abundantiam, ut tantum selectissima farinæ medulla uescerentur.

Qui mittet dictum suum ad terram uerbum eius currit usq́ ad celeritatem. Qui dat niuem sicut lanam pruinam sicut puluerem spargit. Qui proijcit glaciem suam sicut buccellas, coram frigore eius quis consistat? Mittit uerbum suum & liquefacit ea, reducit spiritum suum & fluent aquæ.) Per — *Ver. 15. 16. 17. & 18. ad uerbum*
hanc autem tritici abundantiam, aliarum quoque rerum copiam significauit. Ne autem timerent salutem hanc & fœlicitatem diu differendam, eo quod præsentia adhuc nihil tale præ se ferrent, succinit de celeritate operum Dei, eamq́ in ijs quæ subitò fermè in aere perficit, & ingentia quidem, consyderandam exhibet: Emittit, inquit, dictum suū in terram, hoc est, ilico è cœlis in terram demittit quæ uoluerit, quamlibet sit immensa distantia, usq́ ad celeritatē, id est, summa celeritate currit uerbum eius, hoc est, quod iusserit, quodq́ uoluerit ęffici. Id ex niue, pruina, grandine, quā glaciem uocat, ad modū buccellarū proiectam, ingenti frigore, tū horū rursus liquefactione, flante uento tepidiore, cognoscendum offert. Omnia enim hæc repente & exoriūtur, & rursus mutantur, inde ergo uolebat populum Dei colligere, Deo nō minus in manu esse, simul atq́ uellet, miseriam suam omnimoda fœlicitate cōmutaturum. Ver. 16. canit Deum date niuem ut lanam, propter eximiam albedinem. Sic & Iesh. 1. Si fuerint peccata uestra rubra, ut purpura, candida reddentur uelut lana.

Qui adnunciat uerba sua Iaecob, cerimonias suas, & iudicia sua Israeli. Non facit sic omni genti, & iudicia non fecit eis nota, laudate Iah.) Fidem populi omniū certissimo argumento — *Ver. 19. 20, ad uerb.*
B confirmat, nempe, quod dedisset ei Deus legem suam, quam per uerbum, cerimonias, & decreta, uel iudicia intelligit. Id sanè filiorum donum fuit, & populi peculiariter selecti, quo cunctis gentibus infinitò præstabant, uti magnificè Mosheh Deut. 4. prædicat. Porrò hinc discendum, eum populum uere demū Israelem esse, qui uerbum Dei habeat, & habeat fide. Hunc Deus nunquam deseret, sed colliget spiritu, donec numero eius impleto, & uniuersis uiuis lapidibus in Christum cooptatis, ædificium superne Ierusalem steterit consummatum. Proinde qui dolent, ut merito debemus omnes, sanctos adhuc uarijs circumagi erroribus circa res pietatis, & ædificium Ierusalem nondum stare sartum tectum, habent hic, unde plurimum cōsolentur, & iuxta ad precandum pro eius instauratione incitentur, si ritè modo omnia expenderint.

ARGVMENTVM PSALMI CENTESIMI QVADRAGESIMI OCTAVI.

INuitat ad laudes Dei cunctas creaturas, tam supernates quàm infernates, in eo sanctos monens, ut in omnibus rebus, Dei nunquam satis admiratam uirtutem, sapientiam & bonitatem considerent & deprædicent.

Psalmus

C PSALMVS CXLVIII.

Ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός

1 LAudate Existentem, Laudate Iehouam mentes
æthereæ, laudate eum qui uersamini in supernis.
2 Laudate eũ uniuersi Angeli, laudate eũ omnis
exercitus eius.
3 Laudate eum sol & luna, laudate eum uniuersæ
luce præditæ stellæ.
4 Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ sunt
supra cœlos.
5 Laudate nomen Iehouæ, nam ipse uerbo omnia condidit.
6 Fecitq; ut perstent in omnia sæcula, legẽ dedit, quæ nõ abrogatur.
7 Laudate Iehouã, qui uersamini in terra, dracones, & cunctæ abyssi.
8 Ignis, grando, nix, & exhalatio sicca, flatus procellæ, perficiens ius
sum eius.
9 Mõtes & uniuersa loca æditiora, arbores fructiferæ, & cũctę cedri.
10 Feræ & cuncta pecora, reptilia & uolucres pennatæ.
11 Reges terræ & cuncti populi, Principes, & uniuersi magistratus
terræ.
12 Adolescentes & uirgines, seniores & iuniores.
13 Laudate nomen Iehouæ, nam celsum est solum, celebre est supra
terram & cœlos.
14 Euehet potentiam populi sui, laus decet cunctos, qui ipsi nomen de
D derunt, bonitati studentes, Israelem, populum, qui ipsi accedit. Lau-
date Existentem.

Ver. 1. ad uerbum.

LAudate Ieh, laudate Iehouam è cœlis, laudate eum in excelsis.) Cuncta Dei opera incredibilem eius sapientiam, potentiam, & bonitatem in se mirifice ostentant, ut laudes eius celebrare etiã illa dicãtur, quę ratione carent, & uoce. Sic quod hic Psaltes omnia à Deo cõdita, appellat, laudibusq; efferre Deum hortatur, magis adeo indicatio est, quid faciant, quam iussio uel inuitatio, ut id faciant. Nostri caussa carmen hoc compositum est, inde sic omnia accipienda sunt, ut cogitemus, nos præcipue hic inuitati ad consyderanda, prædicandáq; decora Dei, quæ præclarè adeo in rebus, quas Vates memorat, relucent. Primum ergo, cum ait: Laudate Iehouam de cœlis, id est, uos spiritus, qui natura cœlestes, & æthetei, hoc est, corporeæ molis expertes, & diuini estis, eóq; agitis in supernis, monet, ut cogitemus, & admiremur immensam Dei uirtutem, & inæstimabilem bonitatem, quàm in his sacris mentibus exeruit, ad quarũ consortium, & nos uocauit, deditq; ut modo quoq; municipatũ nostrũ in cœlis habeamus, quicũq; patrẽ nostrũ in cœlis præsidentem inuocamus, & ibidem regnantem seruatorem nostrũ Iesum Christum adoramus, certa spe, eodem & nos illum sequuturos. Dictum enim aliàs, conditionem hanc supernarum mentium, quæ sicut materia immunes, ita à loco secretæ, atq; ideo non plus supra quàm infra existunt, atq; adeo totum illud spirituale regnum Dei, & Christi nostri, in cœlestibus regnantis, per catachresim cœ-

A los nocari, ideo nempe, quod cum hæc nostram cognitionem prorsus exce-
dant, seiuncta ab omni sensu, proprio à nobis nomine uocari, nequeant, eóq; ne
cessitate adactos, ea eius rei uocabulo, utcunq; denotare, quæ est, ut omnium
quæ à nobis cernuntur, princeps, ita naturæ supernati & spirituali uicinior. De
his supernis mentibus, non adeo multa scriptura prodidit, quanquam in Euan
gelicis scriptis frequentior fiat earum mentio. Planè enim illas cognoscere, est
sęculi futuri, modo satis nobis habetur, esse tale Dei regnũ, talem ab omni cor-
ruptione remotum Dei populum, ad quorum consortium sciamus nos esse de
stinatos. Reuelato Euangelio, ut omnia diuiniora magis cœperunt patefieri ho
minibus, manifestata tam indicibili ratione, uirtute Dei, Christo, ita huius uitæ
cœlestis, & regni spirituum, merito admonemur crebrius.

Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes spiritus eius.) Sicut Vates primo uer- Ver. 2. ad uerbum
su naturam spiritalem totam complexus est, ita secundo offert consyderandos
peculiariter eos spiritus, qui in ministerium à Deo amandantur, eorum, qui hæ
redes scripti sunt salutis. Hebræ. primo. Hos scriptura מלאכים, id est, Græcè
ἀγγέλους. Latinè, Legatos, & צבא, id est, exercitum, satellitiumq; Dei uocat. Per
eos enim, quæcunq; decreuerit, perficit. Ii sunt qui uerbum eius, id est, iussa perfi
ciunt, ut cecinit de eis Psaltes uer. 20. & 21. Psal 103. De his in iam addũctum lo-
cum, & in uer. 8. Psalm. 34. nonnihil dixi. Præcipuum in his consyderandũ no-
bis est, quod nostro eos ministerio Deus destinauit, ut non solum Epistola ad
Ebræ. cap. primo, sed passim Euangelicæ, & aliæ Scripturæ testantur. De quo
in Psalmo 34.

Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ luminis.) Prædicat stupendum Dei Ver. 3. ad uerbum.
opificium, quod cernimus in Sole, Luna, & astris, tanta, tamq; mirifica luce con
spicuis. tam certo cursus tenore, operationũq; uarietate suspiciẽdis. Hæc in cœli-
stibus orbibus atq; astris cõsyderare conueniebat, nõ cõtra Dei præceptũ ex illis
diuinare, aut diuinantibus auscultare. Quod apud omnes recte sentientes exe-
B cratũ semper fuit adeo, ut Diocletianus, quanquã Christi persequutor, damna-
bilem hanc artem, & omnino interdictam pronunciarit, & Constantinus con-
sulentibus, hanc non artem. sed & imposturam, ex astris diuinandi professos,
capitis pœnam statuerit. C. de Maleficis & Mathematicis. Christiani siquidem
est, sese totum dedere Deo, nec dubitare illum sic efficere omnia in omnibus, ut
nihil sibi nõ bono sit, & ad salutem seruiat, quicquid inciderit, quapropter futu
rarum rerum securũ, in hoc unum incumbere eum decet, quo in præsens sem-
per ad Dei uoluntatem cuncta instituat. Moueat igitur eos, qui Christo nomen
dederunt, quod has uanitates Dominus ipse testatur sibi abominationem esse
Deut. 18. quodq; adeo amarè nominatim astrorũ inspectoribus insultat Iesha.
47. ac alibi. Satis sit cursum illorũ & motũ obseruasse, ut temporũ nobis ratio
constet, & eas res agendi, ad quas seruire obseruationem motus illorum Domi
nus uoluit, datis certioribus experimẽtis, qualia agricolationẽ & nauigationes
exercentes habent, de aliis rerum euentibus, nihil simus solliciti, cũ omnia opti
mè cadere oporteat diligentibus Deum, neq; dubitemus, si quid futurum resci-
re nos conducat, id indubie Deum nostri amantissimum, in tempore indicatu
rum, uti populo suo semper fecit.

Laudate eum cœli cœlorũ, & aquæ quæ supra cœlis.) Descendit ordine ad regionẽ aeris, Ver. 4. ad uerbum
eamq; uocat cœlos cœlorum, & aquas supra cœlos. Alii ad spiritalia hæc refe-
runt, & mentes ætheras, sed uidemus Psaltem obseruato naturæ ordine, ab illis
cœpisse, & inde ad corpora cœlestia descendisse, ab iis iam uenit ad cœlos cœ-
lorum, & aquas supra cœlos, à quibus statim delabitur in terrã, & quæ circum
nos apparent. Satis igitur liquet, quicquid per cœlos cœlorum intellexerit, non

KK intel-

intellexisse mentes illas diuinas, eoq́ aliter usum hic appellatione cœlorum, ꝙ
C uersu primo. Et cum Seruator dixerit, aues in aere uolantes, cœlorum, & passim in scripturis, aer cœlorum nomine uocetur, uti uulgari quoq; sermone solemus, cœlū nubilū & serenū dicere, aerem intelligentes: cur uereamur & hic agnoscere aerem cœlos uocatū? Quòd aūt cœlos cœlorū dixit, uidetur uoluisse, sic uastā illā amplitudinē aeris, terrā & mare ambientis, ingentiq́ altitudine eminentis, exprimere. A. Ezra primum nomen cœlorū, refert ad regionē ignis, alterū ad regionem aeris. Cum nanq; uideamus ignem aere leuiorem esse, & plus sublimia petere, locum illi supra aerem, non absq; ratione assignant, id quod & Aristoteles de mundo ad Alexandrū testatur, uocans eam λεπτομερῆ καὶ φλογώδη οὐσίαν, id est, tenuissimarum partium, & flammeā substantiam. Idem adstruit & D. Augustinus lib. 2. de Gen. ad literam cap. 2. Hæc uero utcunq; habeant, cœlos cœlorum uocari hic naturam, quæ infra orbem lunæ est, & ad nos usque pertingit, eam siue aeream solam, siue cum ea & igneam intelligas, manifestū est, iam supra aerem proximum nobis, nubes contineri, hoc est, aquas rariores quàm ut distillent (Imber enim fit expressione nubis magnopere addensatæ) etiam uidemus. Hic aer רקיע id est, expansum illud est, quod Gen. 1. legimus, Deum condidisse die secundo, cœlos uocatum, & posuisse interstitium inter aquas supernas & infernas, id est, raras illas & subtiliores, eoq́ in sublimi pendentes, & crassas grauesq́, quæ infra uel stagnant uel fluunt. Nec obstat, quòd die quarto legimus condita lumina in expanso illo. Scriptura nanq; multa secūdum nostram phantasiam loquitur. Iam nobis uidentur illæ cœli lampades in aere pendere. Hanc huius loci Geneseos enarrationem, nemo à me commentam putet, præter Ebræos, & ueteres Christiani eam tradiderunt, uocatq́ illam Diuus Augusti
D nus de Gen. ad literam libro secundo, cap. 4. diligentiam & considerationem laude dignissimam. Ad hæc uel puero liqueat, spiritū sanctum dedisse operam uulgo cognita, & omnium oculis exposita Dei opera, ab initio Geneseos commendare, ut ex certissimæ potentiæ & bonitatis eius indicijs, ad timorem cultumq́ eius, stupidum alioqui hominum genus prouocaret. Omnibus profectò doctrinam suam conscripsit, & reddit fructiferā, præcipuè simplicioribus. Proinde mihi dubium non est, ita eum de cœlis, de aquis supra & infra cœlos, de expanso, quod præter rationem uocabuli Ebræi, firmamentum uocamus, ac alijs eiusmodi rebus, in suas literas retulisse, ut posset id intelligi à quouis, moneretque non rerum harum, ut quæ ab omnibus uiderentur & tangerentur, sed Deum harum authorem esse & gubernatorem. Ideò sanè de Angelis prodidit tam pauca, licet eorum auxilia, si quis animaduertat, quàm sæpe, præter omnem naturæ uisibilis rationē, eoq́ non nisi per Angelos iuuemur, nemo ignorare possit. Naturā tamen eorum, quia altior est, quàm ut à nobis possit cognosci, cœlestium nomine significasse, satis habet.

Vers. 5. & 6. ad uerbum. *Laudate nomen Iehouæ, quia ipse mandauit & condita sunt. Et statuit ea in seculum & in seculum, legem dedit, & ea non transibit.)* Cum descendēdum ad terrena uati esset, antea admonuit uerbo hęc tanta esse à Deo condita, & certum suum locum cursumq́ mirifico ac perpetuò tenore usq; obtinere, in quo uisendam & stupendam sane sese Dei & potentia et sapientia exhibet, lege quam illis Deus initio dedit, haud unquàm transeunte, hoc est, uel cessante uel intereunte.

Versu. 7. ad uerbum. *Laudate Iehouam è terra, dracones & omnes abyssi.)* Deducit nunc ad considerationem rerum terrenarum. Vt enim illud uersu primo, De cœlis, pro, qui estis è cœlis, hoc est, naturæ cœlestis: ita hoc, De terra, accipiendum est, pro, qui estis de terra, id est, terreni. Sic uno uerbo, mentem sanctam immittit in uastum hunc terrarum orbem, & quæcunq; mira continet, ut inibi Dei opera, non innu

mera

A mera solum, sed etiam inexplicabili ratione constantia, contempletur. Per dracones quos subijcit, quoslibet immaniores beluas, in quibus singulari miraculo Dei potentia declaratur, intellexit. Per abyssos, non solú maria, sed simul quoslibet lacus ac flumina significauit. Sicut & Psalmo. 135. uer. 6.

Ignis & grando, nix & exhalatio sicca, flatus procellæ, faciens uerbum eius.) Memorat quę in aere proximo terræ immutatiores conflictationesq́ fiunt. Per ignem fulgetra intellexit & fulmina. Per קיטור exhalationem, sed siccam, manantem è terra, & in fumú conformatam, ex qua uenti flatuumq́ differétiæ, tonitrua, fulgetra, turbines, fulmina, atq; id genus exoriútur. De procella, flatu repentè prosiliente & cuncta proterente, dixi in uer. 6. Psal. 11. Hic dicitur facere uerbú Dei, quia mira per eum Deus efficit, & grauiores ultiones conficit, sicut eiusmodi flatu currus Pharaonis, Exod. 14. item Cenaanitarum Iud. 4. perturbauit & euertit, aliaq́ pro suis contra hostes designauit. Hæc inter terrena Psaltes memorat, quia in terra, uis eorum præcipue sentitur. *Versus. 8. ad uerbum.*

Montes & omnes colles, arbor frugifera, & omnes cedri.) Fera, & omne pecus, reptile & uolucre alatum.) Monet consyderandam Dei uirtuté in montibus ac quibuslibet locis æditioribus, tum arboribus tá fructiferis quàm syluestribus, quas per cedros intellexit. In his enim omnibus nõ pauca diuinę bonitatis miracula conspiciuntur, si quis digne animaduertat. Vers. 10. animátes memorat mansuetas & feras, reptantes & uolantes: in quib. bone Deus, quantú est miraculorú complexus. *Ver. 9. et. 10. ad uerbum.*

Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. Iuuenes et etiam uirgines, senes cum iunioribus. Laudate nomen Iehouæ, quia celsum nomen eius solum, celebritas eius super terram & cœlos.) Contemplanda offert Dei miracula in hominibus. Ver. 11. in his nominatim, qui potestate aliqua fungútur, ut sunt Reges, & populi suis legibus utentes, quibus uel regnum est, uel Respublica. Hi enim לאמים uocantur. Principes & iudices, magistratus sunt, reddentes ius. Etenim cum hi ferè stulti & ma- *Ver. 11. 12. et 13. ad uerbum.*
B li sint, iuxta prouerbium, aut Regem aut fatuú, & perpauci hominú sint, qui uel bonorum & sapientium imperium ferant, stupendum sanè miraculum est, tot millia parére paucis, ac sæpe uni, eiq́ nihil uel iustitiæ aut prudentiæ habenti. Hic ergo illud re ipsa conspicitur, constitutione Domini omné potestatem constare, & Dei statuto aduersari, qui illi, qualis qualis sit, sese opposuerit. Dij nanq; sunt, id est, Deum referentes, Deiq́ præfecti, utcunq; sicut homines moriantur. Vers. 12. ætatum differentias memorat, quæ singulæ sua peculiaria Dei dona & miracula habent. Vnde enim iuuentuti tanta gratia & uirtú robur, senibus tam ueneranda grauitas & prudentia, nisi à Deo, suam in singulis bonitatem ostentante? Hinc merito succinit, nomen & maiestatem Dei nostri solá uenerandam & suspiciendam, eiusq́ celebritatem & laudem tantam esse, ut cœlos & terram non repleat solum, sed infinito superet.

Et attollet cornu populi sui, laus (competit) omnibus bonis eius. Filijs Iisraël, populo appropinquáti ipsi, laudate existentem.) Admonet hic peculiariter beneficiorum, quibus Deus cumulat electos, uerú scilicet Iisraelem, homines, ut fide ipsi cõsecratos, ita imitatione eius, bonitati in omnibus & erga quoslibet studétes, & sic omni studio & uitæ sanctimonia Deo accedentes. Et his laudem Dei peculiariter accommodat: quia soli bonitatem Dei digne agnoscunt, utpote præ omnibus alijs eam experti, quos ille ad consortium diuinitatis adsciuit. *Ver. 14. et. 15. ad uerbum.*

ARGVMENTVM PSALMI.

Centesimi quadragesimi noni.

INuitat peculiariter ad laudandum Deum, Iisraëlem, prædicitq; futurú ei, ut summo Deum studio celebret postq̃ ille ipsum non restituerit modo, sed etiam gentium uictorem atq; castigatorem effecerit.

C

PSALMVS CXLIX.

ἐπαινετικὸς καὶ εὐχαριστικός.

1 Laudate Existentem. Cantate Iehouæ carmine
nouo, laus eius sit in concione studentiũ bonitati.
2 Lætabitur Iisrael de factore suo, ciues Zijon,
de rege suo.
3 Laudabunt nomen eius cum tibia, canite ei cũ
tympano & cythara.
4 Nam complacet Iehouæ in populo suo, mansue-
tos ornabit ope sua.
5 Exultabunt boni, ouabunt decore insignes in cubilibus suis.
6 Exaltatio Dei est in gutture eorum, & in manibus eorum gladius
utrinque incidens.
7 Vt sumant ultionem de gentibus, ut castigent populos.
8 Vt uinciant cathenis reges eorũ, & qui inter eos dignitate pollent,
compedibus ferreis.
9 Exerceantque iudicium in eos, de quo scriptum est, decus hoc erit
cunctis, qui ipsi se dediderunt, bonitati studentes.

Ver. 1. 2. & 3. ad uerbum. *Laudate Iah, canite Iehouæ canticum nouum, laus eius in ecclesia bonorum. Lætetur Iisraël in factis suis, filij Zijon exultent in rege suo. Laudate nomẽ eius, in tibia, in tympano, & cythara psallite ei.*) Vaticinatur hoc Psalmo de restitutione atque euectione Iisraelis, quæ illi contigit, à soluta captiuitate Babylonica, & sub hac, uelut typo, de uera & spirituali, quæ facta est per Iesum Christũ. D Proinde simulatque ad laudádum Deũ nouo carmine, ob nouũ & eximiũ Dei beneficium inuitauit, statim subijcit, breui multam fore in cœtu bonorum laudem Dei, mireque lætam, lætante iam solide Iisraele, de factore suo, & Zijon de Rege suo. Id enim illũ esse se, cum carissimis, tum & maxime insignibus beneficijs declaraturũ. Lætitiã ingentem & effusam futuram eo significat, quòd prædicit, modulaturos cũ tibia, & tympano, & cythara, quæ non nisi in præcipuis populi gratulationibus adhiberi solebant. Cæterum de usu organorum, dixi fusius in uers. 2 Psal. 33. מָחוֹל alij chorum uertũt, ut & significare alicubi, præsertim Exo. 32. uidetur, at etiam fistulam, uel tibiam significare, ex Exod. 15. Iudi. 11. & 21. ac alijs locis, haud obscurũ est. Cum igitur hic alijs instrumentis musicis adnumeretur, malui tibiam quàm chorũ illud reddere.

Ver. 4. & 5. ad uerbum. *Quia afficitur Iehouah populo suo, ornat mansuetos in salute. Exultabunt boni in decore, ouabunt super cubilibus suis.*) Vt uerò insignis esset futura Dei in Iisraelẽ beneuolentia, utque illum erat præclare ornaturus, canit uers. quarto, indeque quàm ingens erat futura illius lætitia, ita ut in lectis suis ouarẽt, gaudio gestiẽtes, iterũ memorat uer. 5.

Vers. 6. 7. 8. & 9. ad uer. *Exaltationes Dei in gutture eorũ, & gladij bicipites in manu eorum. Ad faciendam ultionem in gentibus, castigationes in populis. Ad uinciendum reges eorum cathenis, et optimates eorum in compedibus ferri. Ad faciendum in eis iudicium scriptum, splendor hic omnibus bonis eius, laudate Iah.*)

Canit uictoriam sanctorum de gentibus: Exaltationes, inquit, Dei erũt in gutture illorum: quo significauit, lætas eorum acclamationes proficiscentium ad bellum. Pleni nanque fiducia de auxilio Dei, lætis id erant uocibus testaturi. Gladios ait futuros in manibus illorum, utrinque incidentes, quo uoluit notare,

uirtutem

A uirtutem illorum inuictam, cunctáq; prosternentem, qua ingenti adeo successu
hostes innumeros cæciderunt, & prostrauerunt, missis subiugum totis gentibus
& populis, id est, regnis, uel pari Regibus potestate pollentibus(.Id enim signi-
ficat לְאֻמִּים, ut dixi in uer. 11. Psalmi præcedentis) uinctis quoq; illorum Regi-
bus & Principibus. Hoc iudicium facturos eos in Deuter. 32. prædictũ fuit, ideo
uocat iudicium scriptum, id est, de quo scriptum est. Sic enim illic legimus dixis-
se Dominum: Attollam ad cœlos manum meam, & dicam: Viuo ego usq; in se-
cula. Cum acuero gladium meum, ut uibratum fulguret, & cœperit manus mea
facere iudicium, reddam ultionem infestis mihi, & odientibus me rependam
&c. His autem promittit illic Deus uindicaturum se populũ suum, iam persolu
tis ab eo impietatis suæ pœnis, in gratiam receptum, & gentibus quæ illum ob
triuerant, quas ideo uocat infestos sibi, talionem redditurũ. Id uerò magnifice
præstitit, regnantibus apud Iudæos Macbabæis, præcipuè uero Alexandro, cu-
ius imperium agnoscebant, teste Iosepho lib. Antiquitatum 13. cap. 21. Syri, Idu
mæi, Phœnices, omnis ora maritima, turris Stratonis, Appollonia, Ioppen, Ia-
mnia, Azotum, Gaza, Raphia, Rhinocolura. In mediterraneis, Samaria, Carme
lus mons, Thaburius, Schytopolis, Gadara, Gaulanins, Zeleucia, Gabala, Moa
bitis. Tam latè enim tum imperarunt, quàm unquam antea, etiam regnantibus
Dauide & Shlomone. Ad id uero imperij, non sine ingentibus gentium stragi-
bus peruenerunt. Sic perfecerunt in illas gentes iudicium, quod scriptum erat,
hoc est, fuerat in scripturis promissum. Quamlibet autem præclara & stupenda
hæc fuerint, tantum umbra tamen fuere, eorum, quæ spiritu suo perfecit pôstea
Christus, ab eo, quod Euangelion suum orbi donauit, suosq; spiritualibus ar-
mis, de quibus Paulus 2. Cor. 10. gloriatur, instruere cœpit. Sic sanè his, reges &
populi deuincuntur, ut omnia cogitata eorum, saluti & gloriæ sanctorum serui
re oporteat, partim ipsis ultro cedentibus ueritati, partim ab ea prostratis & ex-
B tinctis. Dum enim sancti uerbo ueritatis, hostes omni impietatis suæ excusatio-
ne nudant, eóq; adigunt, ut ex professo spiritũ Dei oppugnent, efficiũt, ut breui,
externe quoq; deleátur. Qui enim nõ breui exterminarentur, qui bellũ indicũt
Deo? Ita usu uenit multis Romanorum Principibus, & inter eos insigni illi ho-
sti Dei, Iuliano. Nihil est sanè, Verbo Dei, qui uere gladius est utrinq; incidens,
ut Epistola ad Eb. 4. restatur, ad uastandos malos efficacius. Virtus enim Chri-
sti est. cui pater dedit potestatem omnium. Porrò obseruandum, quod in fine
adijcit, splendor hic, uel decus hoc, est cũctis bonis eius. Alij id de splendore &
decore lætitiæ, ob uictoriam eiuscemodi, semel habitam, intelligũt, sed cum fa-
cto iudicio subijciatur, non festo uel gratulationi, rectius ipsam uictoriam intel-
ligemus, quæ utiq; omnibus pijs & bonitati studiosis semper diuinitus egregie
donatur, tam quæ paratur armis corporis, quàm quæ spiritualibus. Quàm insi-
gnes enim Constantius, ac alij pij Principes de impijs gentibus uictorias sæpè
retulerunt? Hoc decus nec nostris hodie principibus, quibus nimirũ gladij pote
stas demandata est, deesset, si studerent esse boni Dei, id est, Deo sese totos addi
cerent, & bonitati erga quoslibet, uti Deorum nomen gerunt, studerent.
De uictoria uerbi, quid opus multis memorare, quum illud neque-
at sui dissimile esse. Et hodie appareret indubie illud esse
gladius deuincens omnia, si essent, qui uti eo
gladio possent. Possunt autem, qui
illi solide fidem habent. uale-
dicto mũdo, & abdicatis
carnis huius cõcu
piscentijs.

ARGVMENTVM PSALMI CL.

C *INuitat ad laudandum Deum, pro immensa amplitudine eius, idq; summo studio, atque ideo non uoce solum, sed adhibitis simul omne genus instrumentis musices.*

PSALMVS CL.

ἐπαινετικὸς καὶ παραινετικός.

1 LAudate Existentem, Laudate præsidentem in sacrario suo,
laudate eum regnantem in æthere, sede potentiæ suæ.
2 Laudate eũ pro uirtute eius, laudate eum, pro ampla ma
gnitudine eius.
3 Laudate eũ cũ clangore buccinarũ, laudate eũ cũ fidibus & cythara.
4 Laudate eum cum tympano & tibia, laudate eum organo & fistula.
5 Laudate cimballis sonoris, laudate eum cimbalis clangentibus.
6 Quicquid est præditũ spũ, laudet Existentem, laudate Existentem.

Finit lib. 5. Hymnorum quintus & ultimus.

EXPLANATIO PSALMI.

Versus. 1. 2. ad uerbũ. L*Audate Iah, laudate Deum in sacrario suo, laudate eum in expanso roboris eius. Laudate eũ secundum fortitudinem eius, laudate eũ secundũ magnitudinẽ eius.)* Qui Psalmos in quinq; hæc uolumina redegit, indubie data opera eos sub finem collocauit, qui laudes Dei toti & multis celebrãt. Laus siquidem Dei, supremum & sempiternum sanctorum opus est, quæ tum absoluta erit, cum eius in nobis perfecta bonitas, penitus nobis ad imaginem seruatoris nostri Iesu Christi restituris. Natura siquidem ita comparati sumus, ut eum laudibus efferamus, cuius in nos beneficia experimur. Hic ingentibus quidem nos Deus cumulat, at dum adhuc cum peccatis, atq; ideo tot quoque erumnis & morte ipsa colluctamur, ita his occupa-
D mur, ut Dei in nobis bonitatem satis admirari, haud possimus. Proinde depulsis his, & consummata in nobis iustitia, atq; inde uita perperi & beata, ut nihil nisi stupendam Dei in nobis bonitatẽ cernemus, ita nihil libebit quoq;, quam illam memorare, laudibusq́; attollere. Huc uidetur psaltes respexisse, eo, quod cum aliàs ad laudandum Deum, præsidentem in Zijon, in arca fœderis, sæpe inuitarit, hic iubeat celebrare præsidentem in sacrario cœlesti. Aperte enim animos sanctorum hoc dicto, ab umbris legis, in solem ueritatis superne, subuehit. In uersum primum, Psalm. 148. dixi de Catachtesi, qua spiritualis illa, & ut sensibus nostris incomprehensibilis, ita rationi quoq; nostræ innominabilis diuinitatis regia, cœlis uocatur, eadem appellatur hic expansum, id est, רקיע, quod uulgo firmamentum reddunt. Additur, roboris eius, eò quòd nusquam, tam eximie uisendam illã exhibeat. Huic quoq; superno Dei palatio, nomen קדש, quod eximium, augustum, diuinũ significat, unicè competit. Ad idem dictum uidetur, & quod cauit uer. 2. quo iubet laudare Deum secundum uirtutem eius heroicam, & multitudinem amplitudinis eius. Et si nunquam hanc nostris possimus laudibus assequi, attamen penitus tenari, donatiq́; ea forte, ut Deum coram uideamus, sicuti est, infinito propius ad illam, quam modo, pertingemus.

Ver. 1. 4. 5. et, 6. ad uerbũ *Laudate eum in clangore buccinæ, laudate eum in fidibus et cythara. Laudate eum in tympano, et tibia, laudate eum in organis et fistula. Laudate eum in cimbalis auditus, laudate eum in cimbalis clangoris. Omnis halitus laudet Iah, laudate Iah.)* Memorat organa musica, plura quàm ullo alio Psalmo, quo ipso quoque significat, se ad pleniorem nos hic laudem Dei prouocare. Sic nempe est ingenium hominis, ut quicquid ulla ratione ad lætitiam facit, magno studio adhibeat, dum quempiam eximie, honorare &

quàm

A ꝙ magnificentissimũ illi uirtutũ dare testimoniũ, conatur. Inde dum suã populi, erga Principes suos, pietatẽ ac studiũ, uolunt significare, testariq́, ꝙ illos suspiciant, quamq́ colãt, festis uocibus, ac hymnis, adiungũt, quicquid uspiã est dulce sonans, festiuæq́ modulationi accõmodũ. Beatam igitur futuræ uitæ festiuitatem, ingentemq́ in laudibus Dei lætitiam, qua licuit tanone uolens significare, iubet tot instrumẽtis, lęte modulantibus, diuinæ bonitatis laudes celebrare. De instrumẽtis uero, quæ memorãtur, exceptis duobus, dixi in uer. 2. Psal. 33. & in uer. 3. & 4. Psal. 81. In uer. 4. præterea habet מנים, quod alioqui genera significat, quare id, organon, multis constans instrumẽtis, ut uulgo habentur, putant. עגב fistulã interpretantur. De מחול dictũ est in uer. 3. Psal. præcedentis. Quod est in ultimo uersu: Omnis spũs, uel quicquid spirat, magno affectu subiectum est, quasi diceret. Quid uaria enumero instrumẽta? quicquid omnino spirat, sonare laudem Dei debet, cuius in nos est tam ineffabilis, & effusissima bonitas, à quo tam indicibilia bona percipimus. Subiecit: Laudate Existentem, quo & pręcedẽtes quatuor Psalmos clausit, hoc enim perpetuũ est, uerè Deũ agnoscentiũ, & uotũ, & studiũ, uti ad id, cũ nos, tum uniuersa sunt condita.

PERORATIO

Id nobis, q solus laudatus, ac ab omnibus in sempiternũ laudãdus est, Deus, fictor & instaurator noster, donet agnoscere, perceptaq́ solide sua bonitate, laudibus suis nos quanti sumus, addicere. Quod dici nõ potest, quantũ nos à uanitate huius seculi auocabit, omniq́ uirtutũ genere exornabit, sapientia deniq́ uerè cœlesti, ditabit. Huc igitur cũ nos, si sit modo mens diuinarũ rerũ capax, plurimum promoueat, cũ alios arcanæ scripturę libros, tum præcipue diuinissimos hos Psalmos religioso studio euoluere & excutere, det Christus hũani generis reparator, hos omnibus, qui ipsi nomen dederunt, fastiditis sæculi huius, non tam uanis ꝙ noxijs oblectamẽtis, id sapere, quod sunt, nempe delitias cœlestes, solida, ac sempiterna uoluptate perfundentes. His, ne peregrinæ linguæ idiotismi, & tractandi concisa breuitas, has uiuificas dapes insuaues redderent, & strido-

B re suo cœlestem modulationẽ nonnihil perturbarent, quoad per Dominũ datum, cõplanare quæ dicta sunt nostris auribus insolentius, & explicare, quæ nostræ iudicari, tradita succinctius, annisi sumus, Quid præstiterimus, aliorum esto iudicium, sed iudicantium candide, & cum timore Dei. Equidem aliud nihil spectaui, ꝙ ut ipsa diuini Psaltis uerba germane & cum fructu pietatis intelligerentur, nihil cuiquã mea sentẽtia præiudico, indicis tantũ uice functus sum. Si quem ergo his meis lucubrationibus, quas certe nõ absq́ sudore partas, quicunq́ eas introrsum inspexerit, uidebit, iuuari contigerit, gratias agat Seruatori, cuius donum est, quicquid boni per quencunq́ administratur. Vbi uero hominem prodidisse & hallucinatum me pius lector putabit, cogitet in magnis, & conatum laudi ducendum, nec quenquam esse, qui in his, ob linguæ sacræ insolentiam, & tam multa plusquam Laconica breuitate dicta, præstiturum se, sarta tecta omnia, ausit polliceri. Quibus hæc nostra in totum displicebunt, ij habent alia, quibus se oblectent, tantum sua saturitate, famem aliorum ne menantur. In cõmune uero oremus magistrum nostrum cœlestem, ut is ita doceat uniuersos, quo tandem nulla omnino hominum opera opus sit, ab unctione cognoscentibus omnia, cui sit gloria & decus in sæcula, AMEN.

EXPLANATIONVM IN PSALMOS, FINIS.

ARGENTORATI EXCVDEBAT GEORGIVS VLRICHER ANDLANVS, ANNO M. D. XXXII. MENSE MAR.

[illegible] psalmorum [illegible]

A

Ad d[illegible] tribularer clamaui 12[illegible]

Ad te domine clama[illegible]

Ad te domine leuaui 25 · 119

Ad te leuaui oculos · 123 · 307

Afferte dño filii 29 120

Attendite popule 78 226

Audite hęc omnes 49 174

B

Beati immaculati 119

Beati omnes qui timent dominum 128

Beati quorum remisse sunt iniquitates 32

Beatus qui intelligit super egenum 41

Beatus vir qui non abiit · 1 ·

Beatus vir qui timet dñm 112

Benedicam dominum in omni tempore 34

Benedic anima mea 103

Benedic anima mea domino domine deus 104

Benedictus dominus 144

Benedixisti domine 8[5]

Bonum est confiteri domino 92

C

[illegible] domino c[anticum] [no]uum 96

[Cantate] dño canticum [nouum] 98

C[antate] dño c[an]ticu[m] [nouum] 149

C[eli enarr]ant 19

Confitebor tibi domine 9

Confitebor tibi dñm 111

Confite[bor] [illegible] 138

Confite[bor] [illegible] 75

Confitemini d[omino] 105

Confitemini dño 106

Confitemini dño 118

Confitemini dño 107

Confitemini dño 136

Conserua me domine 16

Cum inuocarem 4

D

De profundis cla[maui] 130

Deus auribus nostris 44

Deus deorum [illegible] dominus locutus 50

Deus deus meus 22

Deus deus meus ad te de luce vigilo 63

De[us in a]diutorium meum intende 70

D[eus] [lau]dem meam 109

Deus [illegible] in nomine tuo 54

D[eus iudicium] tuum 72

De[u]s mi[sereatur] nri 67

D[eus] nr refugium 46

Deus quis similis 83

Deus repulisti nos 60

Deus stetit in synagoga 82

Deus venerunt gentes 79

Deus vltionum dominus 94

Dilexi quoniam exaudiet dominus 116

Diligam te domine 18

Dixi custodiam vias 39

Dixit dominus domino 110

Dixit iniustus 36

Dixit insipiens in 53

Dixit insipiens in corde 14